

20

MM 8583

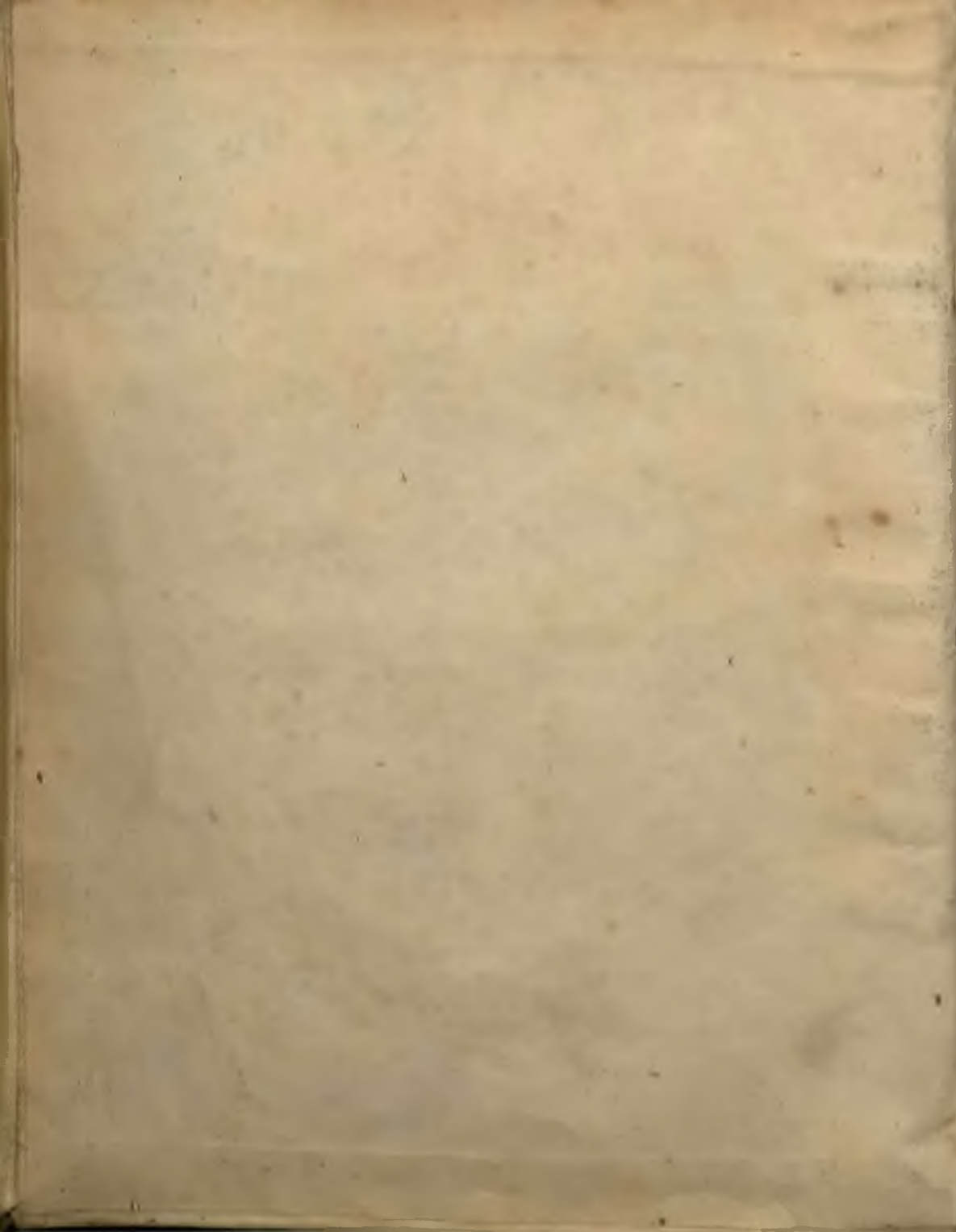
74

34.956

M. Henricus Friedrich Albanus.
Islebiensis.
Sept. 1713.

25/5.5. B. & W.

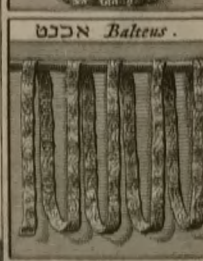
58 x 1.57

כְּגָרֵי כֹהֲנִים
DE VESTITU
SACERDOTUM HEBRÆORUM.

AUCTORE
JOHANNÉ BRAUNIO
PALATINO.

B. Steopendaal sculp.

AMSTELÆDAMI.
ANNO MDCCLXXX.

בגרי כהנים

ID EST,

V E S T I T U S

SACERDOTUM HEBRÆORUM,

S I V E

*Commentarius Amplissimus in Exodi cap. XXVIII, ac XXIX. &
Levit. cap. XVI. aliaque loca S. Scripturae quamplurima.*

L I B E R P R I M U S.

Auctore JOHANNÉ BRAUNIO, Palatino.

Cum Indicibus locupletissimis & Tabulis æneis elegantissimis.

A M S T E L O D A M I,

Veneunt apud Janssonio-

Waeſbergios,

Daniclem Ellevirium,

Viduam J. à Someren,

E T

Henr. & Theod. Boom.

c l o l o c l x x x.

R

230291 I

ILLUSTRISSIMIS, GENEROSISSIMIS &
EXCELLENTISSIMIS VIRIS

HIERONYMO VAN BEVERNINGK

Teilinga Toparchæ. Fœderati Belgii Exthesaurario :
Lycei Batavi Curatori , in Confessu Celsiss. & Præ-
pot. D. D. ordinum Generalium assessori. Inclytæ
Goudanæ Civitatis Exconsuli.

GUILHELMO VAN HAREN

Biltani in Frisiis Grietmanno, Ordinum Frisicæ De-
legato novem viro , & Ærarii præfecto , Academiæ
Franckeranæ Curatori.

*Ad pacem Europa consciendam Neomagum cum plena pote-
state extraordinariis Legatis missis, variis Legationibus,
non minus arduis quam optato successu felicibus, conspi-
cuis. Viris Excellentissimis vere pacificis & pacificatori-
bus. P A C E M &*

S. P. D.

JOHANNES BRAUNIUS.

Hebræorum Sacerdotes , præsertim au-
tem Pontifex Maximus, Illustrissimi
& Excellentissimi Viri, quoties solen-
nibus suis Vestibus erant induti, veri
erant Dei Legati , missi ut pacem inter Deum
& homines conciliarent. Ideo Pontif. Max.
Apostolus & *Legatus* Dei dicitur. Eorum legatio
tanto fuit augustior , quanto pax & tranquillitas
animi cum Deo præstantior est pace & tran-
quil-

quillitate corporis inter homines. Nullum bonum magis optatum mortalibus obvenire potest, quam P A X atque otium Reipublicæ; P A X enim est *optima rerum*; P A C E M *poscimus omnes*. Hanc ubi bellorum tempestates subortæ sunt, civibus procurare solent Legati; ut nemo majus bonum Patriæ afferre possit quam Legati; ideo & summo amore atque laude omnibus pacem amantibus prosequendi sunt. Cum autem Sacerdotes, tanquam tot *Legati & Internuncii*, in hoc laboraverint unice, ut hominibus peccatoribus pacem conciliarent cum ipso Deo, eo etiam nomine omni honore afficiendi sunt. Hoc sane habitu, quo jam ornatos videtis Pontifices, ad Deum quotidie accedebant, ut pro ipsis etiam Regibus atque Principibus potentissimis, non minus quam pro infima plebe apud Deum intercederent. Quoties igitur videtis Sacerdotes, præsertim autem Pontificem Maximum, Regio hoc ornatu, cogitate vos Christum ipsum, verum Dei ἀπόστολον & δεξιέρα Legatum & Summum Pontificem isto habitu velatum aspicere, qui nos cum Deo patre proprio suo sanguine reconciliavit.

Cum igitur hoc tempore, Illustrissimi & Excellentissimi Viri, quotidie potentissimorum totius Europæ Regum & Principum Legatos
in

in ædibus vestris excipiat is eo quo oportet vultu, hos quoque qui sunt Legati Dei, qui ipsius Dei filii imaginem quasi gerunt, sereno vultu, & non vulgari veneratione vos excepturos nullus dubito. Quicumque noverit me Civem esse hujus civitatis, meque commentarios hos edidisse, hoc ipso tempore, quo habentur celeberrima & augustissima hæc Pacis comitia, simul etiam noverit eos Illustrissimis & Excellentissimis vestris nominibus inscribi debere. Si gratiæ referendæ sint victoribus, qui de hostibus Patriæ triumpharunt, quanto magis Pacificatoribus, cum PAX *innumeris triumphis sit potior*. Nati estis, Viri Illustrissimi & Excellentissimi, rebus feliciter gerendis, non tantum in otio & in Pace, cum ad Reipublicæ clavum admoti, curas cum reliquis Patriæ Patribus partiti sitis, sed & foris, ubi Reipublicæ fœderatorumque res turbatæ sunt, ad sedandas bellorum procellas & pacem ruptam inter populos resarciendam. Quod nam, quæso, fœdus ab hinc viginti sex annis pactum est? quæ pax inita cum Germanis, Gallis, Hispanis, Anglis, Danis, Succis, uno verbo, cum omnibus totius Europæ populis, ubi Patriæ procures non sint usi vestra opera? Adeo prudenter & feliciter rem gerere soletis, ut Patres Patriæ in nemine majorem spem collocent

quam in vestra singulari prudentia, cura, vigiliis & laboribus indefessis. Ut hodie apud Cives sit omen felicitis exitus toties, quoties vobis Legatio demandatur, in rebus etiam maxime dubiis, arduis, & difficillimis. Vestra cura, prudentia & labore jam non tantum Patriæ pax est reddida, sed jacta simul sunt fundamenta pacis totius Europæ, immo totius generis humani, quæ etiam subsequuta est: ut Patria, ut Europa, ut totum genus humanum debeat vobis non tantum gratias agere, sed & gratias referre. Verum quidem est, tantam vos laudem atque gloriam consequutos esse, tot præclaris negotiis domesticis, tot arduis Legationibus, ut majorem compensationem vix expectare possitis. Nam si summis placuisse viris, summa quoque laus est; quænam vestra erit gloria, cum non tantum quibusdam, sed cunctis etiam potentissimis Principibus & Regibus Europæ eorumque Ministris, non minus quam toti Reipublicæ placueritis, ab iis summo opere æstimati & laudati sitis? Nullum est hodie magnum ingenium inter Regum & Principum ministros, immo nullus Rex, nullus Princeps apud quem fama vestra non percrebuerit, qui vestram curam, vigilias, labores, consummatam vestram experientiam,

tiam, & incredibilem in rebus agendis prudentiam non sit expertus, non miretur, & non summopere laudet. Maximum sane Præmium virtutis est ipsa virtus. Nihilominus ne officio meo ego deessem, hos commentarios vobis, Viri Illustrissimi & Excellentissimi, offero, in signum grati saltem animi, cum meæ facultates tantæ non sint, ut justas vobis gratias referrem, pro communi beneficio, quo cum reliquis Patriæ civibus, immo cum tota Europa vestris curis & laboribus fruor. Accedit & vestra humanitas, & cum in omnes hujus civitatis Pastores, tum & in me benevolus animus, quo me toties excepistis & complexi estis. Ostendistis utique Vos non solum esse Legatos prudentissimos & gravissimos, qui Patriæ jura, qui domi dignitatem, foris auctoritatem incolumem tueri nostis, sed & qui omni humanitate, comitate & benevolentia de singulis bene mereri soletis. Tandem si mihi opus sit protectoribus, contra malevolorum hominum livores, ad quem me converterem nisi ad vos, Viri Illustrissimi, cum non tantum sitis tanta gloria conspicui, sed & consummatæ simul eruditionis; qui politiora studia, præsertim autem Theologica vera pietate & amore prosequi, fovere & propagare
fo.

soletis, quibus ideo celeberrimarum fœderati
Belgii Academiarum cura demandata est, ubi
tot Viri celebres, & magni nominis semper
claruerunt. Quis in examinandis auctoribus
acrius iudicium & defœcatiorem animum ad-
hibebit? Non estis ii qui ab aliorum iudicio
pendeatis, & de libris eorumque auctoribus
iudicetis, tantum ex relatu aliorum. Sed ve-
stris oculis creditis; Vestro iudicio confisi sen-
tentiam ferre soletis iustissimam, re accurate
examinata & pensitata, ut iniquorum homi-
num sinistrum iudicium respuere, & verita-
tem protegere noscatis. Vobis itaque, Viri
Illustrissimi & Excellentissimi, offero, consecro,
& dedico hos meos commentarios *De Vestitu*
Sacerdotum Hebræorum, quanto debeo & possum
submisso & grato animo, tanquam pignus fidei
& observantiæ meæ. Vos benevole eos suscipi-
te, & non tam ipsum munus, quod est exile,
quam animum, quo vobis offertur, respicite.

Deum Opt. Max. Deum omnis Pacis pre-
cor, ut PACEM, quam vestra opera & labore
Patriæ dedit, æternam duraturam reddat, vos-
que omnibonorum genere cumulatos, Patriæ,
Ecclesiæ & Reipublicæ Litterariæ diu incolu-
mes conservet. Dabam Neomagi. III Non.
Octob. clō Id c lxxix.

Erudito atque humano
L E C T O R I
S A L U T E M.

Praeterierunt sedecim secula, & quod excurrit, ex quo Templum Dei destructum & totum Sacerdotium abolitum est. Augustissimum illud & ad miraculum magnificum edificium jacet. Splendidissima marmora, pulcherrima columna fractae atque diruta sunt. Pretiosa atque aeterna cedri in cineres redactae sunt. Aurum superbum, argentum & ara mirifica arte elaborata, gemma inestimabilis pretii, opera Phrygiana, acupicta artificiosissima, divina artis texture, altaria, mensae, lampades, vasa, & tota sacra suppellex, uno verbo, quicquid ingenium humanum ab ipso Deo edoctum excogitare & conficere potuit, ultima sensit fata, simul cum ipsis victimis, oblationibus, & sacerdotibus. Et revera stupendum istud Dei palatium, omniaque ejus ornamenta, vasa, sacrificia & sacerdotes, cum nihil aliud fuerint quam imagines atque umbrae venturi Christi salvatoris nostri, non debuerunt nec potuerunt existere eo praesente. Quemadmodum enim umbrae necessaria naturae lege dissipantur simul ac sol oritur, ut in radiante ejus luce neutiquam subsistere queant, ita & Christus verus atque aeternus iste Sol justitiae dispellit & plane dissipat templum cum toto isto caeremoniarum choragio, tanquam tot umbras legis. Et quidem caeremoniae istae atque umbrae adeo dissipatae sunt, ut in aeternum non sint rediturae. Cum enim Christus novo suo mundo, id est Ecclesiae suae semper sit praesens omnibus horis, cum singulis

momentis quasi oriatur tanquam oriens ex altissimo, & stella
matutina, ita ut nunquam occidat, nunquam radios divina
sua praesentia nobis subtrahat nec Templum nec altaria, nec
mensa nec sacrificia, nec sacerdotes expectandi sunt am-
plius. Est vana certe Iudaorum superstitio, solis eorum car-
nalibus desideriis digna, Templum, sacrificia, sacerdotes, &
perituram gloriam postliminio revocatam expectare. Ni-
hilominus non est inanis labor, si quis caerimonias legis, to-
tumque Sacerdotium Aharonis perscrutetur, serio examinet,
& nobis explanare suscipiat. Quemadmodum enim necessa-
rios putamus labores, eorum qui nobis leges civiles & forenses
explicant, qui historias à prima creatione usque ad Christi ad-
ventum exponunt, qui ritus, qui mores & reliqua omnia
mysteria Iudaorum, cum solitae tum Ecclesiae, nobis ob oculos
ponunt, quamvis hodie non obstricti simus ad ea servanda,
cum jam per Christum vindicem nostrum à legis servitute
in libertatem vindicati simus; ita sane magnam quoque ad-
fert utilitatem orbi Christiano, is qui caerimonias Sacerdotii
nobis exponit, quamvis sacerdotium ipsum hodie apud nos
nullum habeat locum. Hac ratione clarius perspecta habemus
naturam diversorum fœderum quae Deus cum populo suo ab
initio creationis pepigit, variasque economias secundum
quas tanquam sapientissimis atque benignus paterfamilias
spiritualem suam familiam regit, & in aeternum rectorus
est. Quicumque recte intellexerit sacerdotium Aharonis,
sane is intellexerit sacerdotium Christi. At intelligere sa-
cerdotium Christi, quid id est aliud quam intelligere summa
universae Theologiae mysteria? Omnes enim promissiones Dei,
omnes praedictiones Moysis & Prophetarum, omniaque my-
steria redemptionis nostrae per ejusmodi caerimonias tanquam
per tot hieroglyphicas imagines clarissime depicta fuerunt.
Totum enim sacerdotium veteris Testamenti eo unice colli-
mat, ut nos certissimo gradu duceret ad Christum nostrum

ἡ ζωὴ καὶ ὁ σωτὴρ, & ut vivis coloribus (quod alias ne ipsius quidem Apellis nec Zeuxidis manu, nec Angelorum arte elegantius exprimi potuisset) depingeret ejus naturam divinam atque humanam, ejus munera, Regium scilicet, Sacerdotale & Propheticum, ejus passiones, plagas, vibices, dolores, ejus sanguinem & mortem, ejus peccata quibus nostra causa onustus fuit, ejus amorem erga electos suos, & curam erga Ecclesiam, ejus sanctitatem, justitiam, resurrectionem, vitam, gloriam, & in nos cellata beneficia. Ve nemo, mea opinione, utilius in interpretanda S. Scriptura versari queat, quam is qui veram naturam Sacerdotii Dei sub veteri Testamento ex tot caerimoniarum involucris & velamentis evolvit & explicat. In hoc laborarunt omnes auctores sacri. Incredibile est quam laudabiliter, quanto cum fructu atque utilitate in hoc laboraverit magnus gentium Apostolus Paulus. Nec mirum, cum à Spiritu Sancto actus egerit. Ideo hanc materiam præ reliquis dignissimam censui, cui indaganda me traderem. Quum autem jam ante aliquot annos varia habuissim quæ in publicum edere, non tantum aliquot Codices Talmudicos, sed & alia quorum quaedam controversias, alia interpretationem Sacra Scriptura spectabant, nonnulla etiam humaniores litteras, & cum satis diu multumque hasitaverim, quid evulgari, quid suppressi à nobis debuerit, ob gravissimas causas, in animum tandem induxi nil novi tractare, sed vetustissima tantum, ea scilicet quæ ob antiquitatem omnem hominum cognitionem longe fugisse videbantur, præsertim autem sanctum illud & Augustissimum כהונה יהוה SACERDOTIUM DEI. Opus illud in quatuor omnino partes divisi. Prima pars erit hoc ipsum volumen, quod agit de Vestibus sacris. II. De Tabernaculo in Deserto, & de Templo Salomonis. De vasis sacris, id est, De Tota sacra suppellectili. III. De Sacrificiis & oblationibus. Et

tandem IV. De ipsis Sacerdotibus. De eorum origine, institutione, Familia, Nativitate, Successione, Honore, Muneribus, Juribus, Privilegiis, Prærogativis, & id genus alia. In his omnibus observabo eandem methodum, quam observavi in hac prima parte; ut primum exponam sensum literalem, ex optimis & vetustissimis scriptis, non tantum Hebraorum, sed & Græcorum ac Romanorum aliorumque, præsertim ex sacra Scriptura. Deinde examinabo sensum Typicum & Mysticum, inquirendo scilicet in mysteria quæ hisce caerimoniis, quasi tot involucris & velis involuta sunt; Christum scilicet & ipsius Ecclesiam; Ejus munera & in nos collata beneficia. Priorem hanc partem in duos iterum libros distinxi, ut prior agat de Vestitu in genere, de vestium sacrarum Origine, numero, genere, de earum materia, colore, Textura & ornamentis. Altera de vestibus singulis scorum. De Brachis, Tunica, Balteo. Pilco totius sacerdotum turba; De Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara & Corona Pontificis Maximi; De modo vestiendi vestes sacras, de earum Pretio, Usu, ultimo de Typis & Significatione. Continet igitur hoc volumen amplissimum Commentarium in capita XXVIII. & XXXIX. Exodi ut & XVI. Levitici, aliaque scripturæ loca quam plurima. Incipendum mihi esse existimavi à rebus exterioribus, & quæ sensibus maxime sunt obvia, ideoque à Vestitu sacro, atque inde pergendum esse ad ea quæ intus latent, & quæ Christum manifestius exhibent; scilicet ad Templum, sacra Vasa, ad Sacrificia & Sacerdotes. Quod si Deus mihi concesserit vitam atque otium, ut hæc absolvam, omnia mysteria, etiam altissima, totam Theologiam Judaicam, Christianam & Gentilem, præcipuamque Theologiam Typicam me absolvisse credidero. Hoc quoque argumentum præ reliquis eo magis tractandum selegi, quod viderem illud hæctenus parce admodum examinatum & explicatum esse.

Verum

Verum quidem est, apud viros doctos quaedam reperiri De Templo, de Sacrificiis, de Sacerdotibus, de vestibus sacris aliisque rebus quae Sacerdotium Dei spectant: sed obiter tantum & quasi per transennam ea attigerunt. Nemo autem data opera omnia ista examinavit satis accurate, ut ex sacra scriptura, & ex vetustissimis scriptoribus, Hebraeorum rerum peritis, erueret verum sensum literalem, multo minus Typicum & Mysticum. Maxime autem neglecta sunt ea quae de vestitu sacro dicenda erant. Quasi vestes sacrae essent res nullius momenti; aut potius quasi in verbo Dei quicquam revelatum esset dignum ut à nobis sperneretur, aut intactum praeiretur, cum tamen integra sacra Scriptura sit $\text{ἱερόν τε καὶ ἱερὸν}$, ideoque à nobis perscrutanda, ut omnia Dei consilia summa cum fidelitate Ecclesia annuntiarentur. Ingens quidem volumen De ornatu Aharonis conscripsit Didacus del Castellio. Sed nihilo per istum librum doctior evadet lector. Johannes Hieronymus Sopranis multa etiam concessit De Vestitu sacro. Sed Tropologiis & Allegoriis maxime delectatur. Sensem literalem & verum sensum Mysticum vix prioribus digitulis attigit. De iisdem multa habet Arias Montanus, ut & Lichtfootius in suo Libro Anglico De Templo & ministerio Templi. Samuel Lee etiam Anglus, integrum volumen Anglice edidit: De Templo & Sacerdotio; nec non Leo Judae alique multi, qui priores auctores satis male exscripserunt, & multo pejus ediderunt. At quantum nos juvare potuerint omnes isti auctores, tu, erudite Lector, judicabis ubi omnia examinaveris. Quam misere, quaso, haecenus (ut jam aliquid dicam tantum de vellibus sacris) hallucinati sunt interpretes, etiam doctissimi & celeberrimi nostri seculi, in vertenda & exponenda sacra Scriptura, praesertim ubi de caerimoniis Sacerdotii agitur! Nihil morantur etiam doctissimi Viri, si ponant Xylum aut Sericum pro Byssu & Lino; Sericum pro

Lana. Viridem aut Flavum colorem pro Hyacinthino;
 Purpureum pro Coccino, & Coccinum pro Purpureo;
 immo si Moſi obrudant colores, & talem veſtimentorum ma-
 teriam, aliaque de quibus Moſes forte nunquam cogitavit, quæ
 iſtis temporibus ignota fuerunt, ſaltem de quibus Spir. Sanct.
 nuſquam mentionem facit in S. Scriptura. Quam acriter
 queſo hætenus diſceptatum eſt de Textura veterum? Quam
 miſere deſudatum in exponenda ſola Tunica ἀπὸ φῶ incon-
 ſutuli Salvatoris noſtri? De Textura veſtium Sacerdotum
 quidem non erant ſoliciti, quamvis Moſes docuerit eas
 fuiſſe textas, non minus quam tunica Chriſti texta dicitur
 ab Evangelis. Si verba Moſis de ſacro veſtitu ſatis accurate
 perpendiſſent auctores, ſi intellexiſſent mentem ejus de Ope-
 re Textoris, proculdubio eorum quaſtiones de Tunica Chri-
 ſti ceſſaſſent, & tam fæde diſputatiunculis ſuis non laceraſ-
 ſent egregium iſtud veſtimentum, cui etiam milites Romani
 pepercerunt. Cum autem hætenus nemo verum ſenſum Spi-
 ritus Sancti ſuper hac materia aſſequutus fuerit, quot ſane ca-
 pita tot ſententia. Magnus Hieronymus, ὁ πῶν Salmaſius
 aliique bene multi plenè buccis affirmare auſi ſunt ἀδυνάτων
 eſſe, ut ejuſmodi veſtis in ſola tela per texturam, abſque ſu-
 tura, abſque acus opera abſolveretur. Multi, ut ſacram Scri-
 pturam ſuo ingenio exponerent, ſatis ingenioſe effinxerunt
 novas etiam artes, quæ iſtis temporibus in rerum natura
 non fuerunt. Adeo verum eſt: ἐνὸς ἀτόπου δοξένου τ' ἄλλα
 ἐπὶ): Immo nonnunquam ut ſententiam ſuam tuerentur
 auctores, Sacra etiam Scriptura viens detorquenda erat, in
 ſenſu ab ea alieniſſimos, contra expreſſiſſima verba Spiritus
 Sancti: Nam tunica Chriſti, cum à Iohanne dicatur ἀπὸ φῶ
 inconſutilis, Salmaſio dicitur Tunica conſuta, acus opera
 ſcilicet per ſuturas concinnata, ſed abſque fibulis. Nihil jam
 dicam de ſententia Caſauboni, Ferrarii, Rubenii & totius
 omnium ſcriptorum agminis. Quod autem hætenus nemo

intellexit, quod summi viri impossibile factu pronuncia-
runt, id nos possibile esse luculentissimis exemplis probavimus.
Sed ulterius progressi sumus, & ipsam praterca veterum
artem texendi, quae ejusmodi vestimenta rotunda, manicata
& undique clausa detexi solebant, docuimus. Non quidem
quod nostri ingenii id fuerit factus, (tantamenim gloriam
nobis non arrogamus) sed quod optimos & vetustissimos
auctores Hebraeos, Gracos aliosque exposuerimus, istamque
artem texendi, jam plane deperditam, ex antiquitatis spif-
sissimis tenebris in lucem protraxerimus. Libuit etiam ar-
tem istam non tantum ex veterum scriptis eruere, & nostris
commentariis explicare, sed eandem simul tabulis aneis ele-
gantissimis ad oculum demonstrare, ut in posterum à nemine
amplius ignorari posset, nisi ab iis qui omnia ignorare, &
praeclara inventa contemnere sibi gloria ducunt. Addam ip-
sos etiam artifices, modo certa spes lucri non deesset, novas
jam artes exercere posse, antea in Europa ignotas. Et for-
tassis non erit inutile inventum, modo socordia atque igna-
via non negligatur. De Gemmis sacris vix ullus commen-
tatus est. Nonnulli de iis quidem mentionem fecerunt: sed
ita ut earum nomina nec noverint plerumque nec recensue-
rint. Diceres eos nihil aliud fecisse, quam quod solent re-
rum pretiosarum ignari & parum curiosi, qui eas quidem
manibus cum aliqua voluptate contrectant, colorum elegan-
tiam, ignem & insignem splendorem totamque dotem mi-
rantur, sed statim è manibus eas deponunt, nulli solliciti de
earum nominibus, loco natali, natura, virtute & pretio.
Tam arduum haecenus visum est de Gemmis sacris tracta-
ri, ut etiam materia ista recensita sit inter istas res S. Scri-
pturae, qua explicari non posse existimantur. Epiphanius non-
nulla De Gemmis commentatus est, & illius commentaria
summo opere laudantur ab Augustino, tanquam eruditissima
& docto Episcopo dignissima. Sed quoties deceptus fuerit
doctis.

doctissimus Epiphanius, manifestum erit omnibus iis, qui vel parum in istis rebus sunt versati. Scilicet maluit vir magnus in medium proferre ea quæ habuit, quam plane nihil dixisse. Nihilominus tanta auctoritate valet apud doctos, ut vix ullus contra hîscere ausus fuerit; ideoque ejus expositiones avide tanquam indubitatas veritates accipiunt, & magna socordia in iis exponendis eum & mōdus sequuntur. Ludovicus de Dieu, vir in linguis Orientalibus versatissimus, & laboris indefessi, plura & quidem doctiora in lucem edidit de Gemmis. Sed librum istum nobis non contigit videre, nisi postquam nostra jam typis fuerunt mandata. Immo si vel maxime ejus commentaria à me lecta fuissent, eo tamen non minus mihi dicenda fuissent, ea quæ de isto argumento diximus. Accuratiorem enim videbantur requirere indaginem & uberiores expositionem.

Quam male hætenus veram formam vestium sacrarum auctores intellexerint, patet ex picturis & tabulis, quas non solum Christiani sed & ipsi Judæi ediderunt. Nihil jam dicam de vulgo pictorum, quibus non minus quam ipsis Poëtis:

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Sed inspiciantur tabule quæ auctores habent doctissimos viros, Ariam Montanum, Arnoldum Andillensem aliosque, & quæ passim in Bibliis occurrunt; præsertim etiam illæ tabule quæ attribuuntur doctissimo Bertramo, olim Geneva Lingua Hebrææ Professore celeberrimo. Examinentur tandem & Tabule ipsius Leonis Judæ, & quas alii non ita pridem ex eo pejus effingi, & multo sordidius libris suis inferciri curarunt. Sane diceres viros istos vetustissimorum Judæorum, præsertim Talmudicorum scripta, sine quibus istam Corinthum adire nemini datum est, vix summis labris degustasse, & quod imprimis faciendum erat, Sacram Scripturam nunquam cum attentione, & qua oportuit à cæcis, legisse. Sed & eo usque audaces sumus, ut non tantum Sacra-
rum

rum vestium novam descriptionem concinnare & in publicum edere suscepimus, sed & erudito orbi ab oculis ponere ausi fuerimus omnia vestimentorum genera, in tabulis æneis depicta; ut non tantum verbis, sed & picturis doceremus, & ut simul eadem via errores nostri, si foris à nobis erratum est, manifestius deprehenderentur.

Si igitur hæc, quæ in hoc opere de vestibus sacris diximus, bene examinentur, constabit parum abesse quin pertractaverimus totam rem vestiariam, de qua fit mentio in sacra Scriptura. Nam præcipuas vestes, de quibus verbum Dei loquitur, attigimus: materiam, colores, texturam, ornamenta, formam, & ejusmodi alia, quæ huc spectant, sub incudem revocavimus. Et quamvis fortassis omne punctum non tulerimus, nec rem, uti dici solet, ac semper tetigerimus, tamen plura, & nisi vehementer fallor, veriora ex veterum monumentis, præsertim ex Iudæorum sapientia, & quod ante omnia fieri debuit, ex Sacra Scriptura, erruimus, quam reliqui auctores qui materiam istam hætenus attigerunt. Ut ut sit, in magnis aliquid voluimus, & forte aliis viam monstravimus, qua propius ad veritatem accederent.

Modo tu, eruditissime Lector, conatibus nostris annuas. nostrosque labores excipias tanta humanitate, quanto à nobis sunt editi, in bonas literas amore atque studio, & modo dignos eos censeas, quod in diu exierint auras, facti non poenitebit. Censuram tuam non reformido, immo humanissime à te peto, ut si quid tua animadversione dignum observasti, id me lucte ne patiaris. Utilitatibus Reipublicæ Litterariæ inserviet, & ego id mihi gloriæ reputabo, si quis ex viris doctis me erroris monere dignatus fuerit, ubi errorem deprehenderit. Errare humanum est, & quis in opere satis grandi, & in quo tractande veniunt tot res, quæ non tantum acre iudicium & scrutatum animum, sed & multiplicem eruditionem possulant, sibi ab errore cavere possit? Unicum tantum hoc

peto,

peto, ut illud fiat eadem modestia atque humanitate, qua & nos in notandis aliis usi sumus. Nam & hoc à nobis sæpius factum esse, negare non possumus. Non nunquam nostri sæculi lumina, viros incomparabiles, & immortalis gloriæ notare & lapsus monere coacti fuimus. Eorum manibus libentissime pepercissem, nisi existimassem scripta nostra erudiendo orbi exulanda esse, & nisi credidissem in boni viri officium peccari, ubi quis tacet, quando lector monendus est. Et quo gravio- rem auctorem habet error, eo magis monendus est lector, cum facilius se abripi patiatur à viris magnis, quam à semi- doctis, qui nullius sunt fama inter eruditos. Eandem igitur libertatem, qua nos usi sumus, aliis libentissime concedimus.

Scimus & hanc veniam petimusque damusque vicissim. Ceterum fascino malevolorum hominum depellendo multum profari, mihi semper visum est indicium humilis atque nimis meticulosi animi, gravioribus scriptoribus vix digni. Nihilominus iustissimam habeo causam conquerendi, de scio- lorum quorundam invidia atque malevolo animo. Nihil jam moror calumnias & nugacissimas nugæ quorundam Philo- sophastrorum & Theologastrorum calumniantium, nos hoc ope- re non Theologum nos probasse, sed Literatorem & Critic- um tantum; quasi doctissimi etiam Theologi nullam bonarum Literarum & Criticæ sacra possint & debeant habere noti- tiam. Sed maxime displicet quod isti homines sibi stolide persuadeant, omnem scaturiginem sapientia, jam esse ex- haustam, nihilque in publicum à Theologis proferri debere præter dogmata fidei, sine quibus salus nostra consistere ne- quit. Sane diceres Doctissimi Philippi Melancthonis, ma- gni Erasmi Rotterodami, aliorumque tempora rediisse, de qui- bus viri eruditi toties conquesti sunt. Præsertim autem Eras- mus in libello De ratione veræ Theologiæ, ubi in hæc erumpit verba: Jam si gentium, apud quas res gesta nar- ratur, sive ad quas scribunt Apostoli, non situm modo, verum

verum etiam originem, mores, instituta, cultum, ingenium ex historicorum litteris didicerimus, dictu mirum, quantum lucis, & ut ita dicam vitæ sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabunda mortuæque sit oportet, quoties non hæc tantum, sed & omnium pæne rerum ignorantur vocabula. Adeo ut nonnunquam vel impudenter addivinantes, vel sordidissimos consulentes dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, è gemma piscem, è citharædo fluvium, ex oppido fruticem, è sydere avem, ex brassica bracam. Abunde dictum videtur istis, si tantum adjecerint; est nomen gemmæ, aut est species arboris, aut est genus aminantis, aut si quid aliud mavis. Atqui non raro ex ipsa rei proprietate pendet intellectus mysteriorum. *Cum iisdem plane Lemuribus & Lamiis hodie nobis conflictandum est. Iam sapius audivi ejusmodi homines, qui labores nostros, solita sua impudentia atque inscitia allatrare & traducere ausi sunt, etiam antequam vel apicem operis nostri viderint. Usque adeo sunt iudices iniqui, ut non tantum altera, sed utraque parte inaudita, judicent. Scilicet de totius operis utilitate atque vanitate judicant ex solo argumento, & scriptionis genere. Vanus enim & inutilis illis visus est labor, si quis De Sacerdotio Dei, ideoque De vestibus sacris scribat. Cui inquit usus? Cui bono? Nonne hæc tuto ignorare possumus absque salutis dispendio? Quorsum igitur tot volumina? Tam magni libri? Hæc & ejusmodi alia multa blaterones isti in vulgus spargunt. Sane hujusmodi hominum maledicentissima lingua sepe remoras iniecit præclaris & piis conatibus viro- rum doctorum, magno Reipublica literarie & Ecclesia damno. Testis nobis est nostri sæculi Samuel Bochartus, qui Librum suum De Paradiso non alia de causa suppressit, quam ob cavillas sciolorum, & propter eorum sinistrum judicium. Dici non potest quantum inde Ecclesia Christi de-*

trimenti capiat. Et quamvis homunciones isti à viris doctis
tanti fieri non debeant, ut propter eorum livorem & insci-
tiam Ecclesia & optima studia laborarent, nihilominus tamen
durum est, pro tritico lolium, pro suavi fructu laudis, & pro
gratiarum actione, nihil nisi vituperationis & contemptus
spinas & tribulos metere. An diccs, Eruditissime Lector, in
ejusmodi hominibus vel micam sapientie inesse? vel nomen
solide eruditionis eis unquam innotuisse? Si quis forte scripse-
rit leombros metuentia & thus. Si bonas horas perdiderit
in vertendis quibusdam auctioribus, Anglis aut Gallis, & ex
iis quidem non optimis & doctioribus, si controversias trivia-
les millics recoctas exscripserit, & orbi erudito apposuerit;
Si rancidulum quiddam balbo de nare locutus fue-
rit. Si de Patrie calamitatum causis, de pileis altis, de
brachis laxioribus aut strictis, de colli loris, de puellula-
rum dentatis fimbriis, & ejusmodi quisquiliis aliis multa
ridicule effutiverit; si casus conscientie, quibus vetularum &
puellularum mentes intricatiores redderentur, angerentur,
& ad desperationem redigerentur, magna subtilitate & soli-
citudine effinxerit, & lamentabili sermone proposuerit, ut
suspiria & gemitus infirmiorum pectoribus excuteret; si
classicum cecinerit, aut classicum canentes sequutus fuerit;
Si Theologicis discordiis, & domesticis dissidiis excitandis &
fovendis operam locaverit; si fratres otiosos & odiosos dispu-
tationculis & argutiunculis fatigare, laceffere & proscindere
noverit; si longum Catalogum heresium & hareticorum,
etiam eorum qui sunt fratres, qui eandem habent fidem &
stationem, contexnerit, si magno gaudeat suadere tumultu
Hanibalem jam ad portas esse; Id est si pulmones exercue-
rit; si magna laterum contentione, & importunis clamori-
bus, ad rancedinem usque clamitaverit, ut proceribus ver-
suaderet aliquid monstri ali, Ecclesie & Reipublice impendere
ingens malum à novatoribus & novaturientibus; si impio
&

& inhumano ausu viros pios, doctos, pacis amantes, & verbo
 Dei unice incumbentes, procerum iræ atque odio exponere
 omnibus viribus elaboraverit, ut tanquam heretici proscri-
 berentur, ex Ecclesia & Patria ejicerentur & elimina-
 rentur; Tandem si turpi inscitia, aut detestanda hypocrisis
 politiora studia contemserit, & nugivendorum quisquilias
 laudaverit. οἱ & αὐτῇ! Heu quantus ille vir fuerit! Quantus
 Theologus! Quantus scriptor! Dignus sane ut ad aliora pro-
 moveretur; non tantum ut templum gloria conscenderet, sed
 ut in ipso etiam adyto tanquam inscitia idolum ab imperita
 plebecula adoraretur. Sed scrutata sua laudent scrutari Vescan-
 tur isti homines glandibus, & victitent lolio etiam tam vili
 tritico. καὶ ὅς τ' ἐκείνα σπυρίτω καὶ γὰρ τὰδε. Sint ingrati hu-
 jus sæculi pusiones & Deorum minorum gentium inferiorif-
 que eruditionis Ganymedes, per me licet. Nihilotamen sunt
 doctiores, nec majorem gloriam consequuti erunt, nisi gloriam
 Acheruntii. Et si vel maxime sapientes dicantur à vulgo, à
 doctis tamen nunquam sapientum incensum referentur. Ali-
 ter sane sues aliter catuli olent. Eorum fortunam non equi-
 dem ego invideo, sed miror magis, viros, qui à parentibus,
 qui à Republica, qui ab Ecclesia, qui ab ipso Deo consecrati
 videntur bonis literis, solidaque eruditioni, ut indies tan-
 quam fidi patres familiarum nova atque vetera ex ditissi-
 mo S. Scriptura thesauro, ex Linguarum & Antiquitatis in-
 exhausto fonte, ex sæ undissimo sanæ rationis horto, assidua
 lectione, seria & longa meditatione, ad ædificationem Eccle-
 sia, & Reipublicæ tranquillitatem, depromerent, delectari
 tantum trivis, quisquilis & vitilitigiis, veram eruditionem
 & solidiorem Theologiam, ipsum etiam verbum Dei respue-
 re, negligere, & illius amatores & interpretes cane & angue
 pejus odisse, crudeliterque prosequi importunis suis clamori-
 bus, & eristicis nugis. Miseros homines! se cum frustrantur,
 frustrari alios stolidè existimant. Sane illi quibus cor mo-

desse situm est, quamvis forte ad interiora severioris eruditionis non penetraverint, veram tamen eruditionem in aliis venerationem, & doctis suam laudem non praripiunt. Sed quicquid isti homines, quorum mens tam levis est, de nostris lucubrationibus judicent, sive eas laudent, sive vituperent, ne cum interduim. Immo gratior nobis erit eorum contemptus, quam laudes. Turpe enim est à turpi laudari. Istiusmodi hominum venenosus morsibus medela erit ipsa veritas, & eruditorum æquum iudicium. Satius mihi erit vel tribus tantum placuisse doctis, quam ingenti turba imperitorum. Modo viri boni officio non defuero, modo conscientie satisfecero, ne ego voti compos factus fuero, & si bonam famam mihi servasse sat ero dives.

Non si quid turbida Roma

Elevet, accedas: examenve improbum in illa

Castiges trutina: nec te quæsi veris extra.

Sed si hoc genus scriptionis est adeo ineptum, adeo inutile, quid dicemus de summis totius orbis ingeniis, viris immortalis gloria, qui sunt πρῶτοι καὶ δόκτορες καὶ τέλει! Quid dicemus de Salmasiis, de Lipsiis, de Calaubonis aliisque bene multis, qui (ut jam nihil dicam de Templis, de Sacrificiis & de Sacerdotibus) multa commentati sunt, de vestimentis Græcorum & Romanorum, & qui de iisdem rebus plura edidissent, prout id promiserant, nisi leto abrepti fuissent, magno Reipublice litteraria damno. Quid dicemus de Bayfiis, de Manutiis, de Ferrariis, de Rubeniis, de Doniis, aliis, quorum præclara commentaria De Toga Romana, aliisque veterum vestimentis, hodie omnium doctorum manu versantur nocturna, versantur diurna, magna cum voluptate? Nonne Ἀποφύκτις ταῦτ' ἐστὶ καὶ σωμύλημα! inanes logi? vanaque cantilena, digna ut pueris in cunis vagantibus à vetulis pracinerentur? At, inquiunt, Viri isti non erant Theologi. Sed Theologos Theologica tractare decet. Quid dicent

cent de Magno Bocharto, viro stupenda eruditionis, qui scrip-
sit de variis populis & nationibus, ut & de animalibus, de
quibus fit mentio in Sacra Scriptura? Quid juvat nosse gen-
tium origines & transmigrations? Quales populos intelle-
xit Moses? utrum Hispanos, Gallos, Germanos, Italos, Anglos,
Græcos, Afros, Pænos, Ægyptios, Æthiopas, Assyrios, Armenos,
Schyas, Messagetæ, Arabas, Indos & Insulanos, an alios? Qua-
lia animalia memorentur in verbo Dei? Nonne hæc omnia &
sexcenta alia æque possumus ignorare absque salutis dispendio?
Ideone indigna ut à Bocharto tractarentur? Sedan Bochartus
non fuit Theologus pariter atque vir pius? Tandem quid di-
cent de ipso Hieronymo, viro doctissimo & sanctissimo?
Nonne etiam De vestibus Sacerdotum scribere dignatus
est, in docta sua Epistola ad Fabiolam? An non vir magnus
ille erat Theologus? Nonne Theologica tractamus quoties Sac.
Scripturam exponimus, cum hæc sit unica via, ut posteritas
tandem aliquando verbi Dei perfectam habeat versionem.
Est autem, uti dixi, totum hoc volumen De vestitu Sacro
nihil aliud quam Amplissimus Commentarius in Capita
xxvi i i. ac xxxix. Exodi, & xvi. Levitici, aliaque S. Scri-
ptura loca quam plurima. Nec est quod calumnientur optimo-
rum studiorum istæ pestes, præter critica nihil in hoc opere
contineri. Est. Nonne cum summa laude critica tractantur,
præsertim sacra? Is mihi semper visus est Reipublicæ utilissi-
mus, qui vel solis auctoribus profanis illustrandis incumbit.
Hæc enim ratione barbaries dispellitur, scientia & disciplina
eruntur, optimaque ingenia excoluntur, quæ sint utilia Pa-
trie, utilia agris, belli pacisque rebus agendis. Sed laude mi-
hi semper visus est dignissimus, ille qui præterea auctoribus
sacris, qui ipsi Scripturæ facem accendit, aut potius qui lu-
centem istam lucernam sub modio protrahit, & mensæ impo-
nit, ut toti Dei familiæ luceret. Sed an nihil præter Critica
tractamus? An is qui verum sensum literalem verbi Dei ex-
po-

ponit, critica tantum tractat? Quis inquam intelliget mysteria quæ in S. Scriptura latent, nondum explanato vero sensu literalis? Quomodo ad verum sensum, sive literalem sive mysticum pervenimus, nisi hac via? Si iniqui isti Censores, aliam viam faciliorem & breviorē noverint, per omnia Musarum sacra eos rogo, ut eam nobis ostendant. Ipsum sane sensum mysticum exposuimus, quantum ex Analogia sacri, & ex verbo Dei id fieri posse credimus: & proculdubio plura diximus quam reliqui omnes qui hoc argumentum ante nos attigerunt. Oportuit certe homines istos præceptum suum iudicium suspendisse, & de opere nostro non temere iudicasse antequam ipsis lectum fuit. Legant tantum ultimum caput, si non dignentur reliqua examinare, fatebuntur proculdubio nos etiam tractasse ea quæ sunt maxime Theologica, cum ibi explicaverimus Typos & significationes sacri vestitus. Forte suis importunis & nugacibus interrogatiunculis satisfactum animadvertent, nec amplius interrogabunt cuiusvis? Agnoscent non de nihilo fuisse quod Deus ejusmodi præcepta dederit sub Vet. Testamento. Evanescent eorum profana præjudicia & impie cogitationes, quasi in verbo Dei multa essent revelata inutilia, quæ cum majori laude ignorantur quam sciuntur, & in posterum de Deo, & ejus consiliis nihil cogitabunt, quod non sit, magnificum, quod non sit altis mysteriis plenum & Deo dignum. Vno verbo fatebuntur, nisi omnium mortalium sint pertinacissimi, hac omnia in S. Theologia ad tractandas controversias, & pietatis $\pi\epsilon\acute{\alpha}\xi\iota\varsigma$, magnum habere usum. Numquam enim cum majori fructu tractantur controversiæ & pietatis officia, quam postquam S. Scriptura verus sensus est explanatus. Vbi enim veritas se ipsam ultro prodit, ut clare cuilibet pateat, absque disputantis argutiis, hominum animis sese facile insinuat, ut etiam pertinacissimi veritatis hostes & nequissimi homines ad fidem & pietatem adducantur. Nam si operosa tantum argumentatione adversarii os

obturetur, id propria imbecillitati & disputantis strophis magis adscribunt, quam ipsi veritatis vi atque luci. Vbi autem S. Scriptura clare est explanata, fit ut non tantum solidissima argumenta ad probandam veritatem sese ultro offerant, sed eadem via simul infinita controversia prascindantur, & si quadam remaneant sophistarum strophæ, facili negotio detegantur, & contradicentium argutiuncula enerventur, ut etiam adversarii antequam campum disputationis incant, languescant, veritatis Vim & splendorem sustinere nequeant, immo plane concidant.

Nihil respondebo ad ineptias istas quas effutire solent, scilicet illa non esse tractanda quæ absque salutis dispendio ignorari possunt. Nam nec eorum odia, & in fratres dictæria, & calumnie, immo nec eorum quidem controversiæ & spinosi casus conscientia, aliæque nugæ tractari debent. An non omnia ista absque dispendio salutis ignorare possumus? Immo sane ad majorem tranquillitatem Ecclesiæ, & ad quietem conscientia pleraque ignorare deberemus. Vno verbo, omnes controversiæ, omniæque quæ mores, quæ praxim pietatis tractant, etiam doctissima, uno jactu ex Ecclesiâ ejicienda essent. Sola enim S. Scriptura, prout hodie vulgi manibus teritur, clare satis superq; docet cum dogmata fidei tum pietatis officia. Nec poterunt negare politiorum studiorum pestes illæ, controversias aliæque quæ vitæ praxin spectant ad salutem necessaria, jam ante sæculum abunde esse exposita à viris doctis, ut secundum sinistra eorum judicia labores omnium Theologicorum, qui hoc sæculo scripserunt, & qui in posterum scripturi erunt, sint vanissimi, & digni ut à toto orbe exsibillarentur. Hoc unicum, ut tritum ita & verissimum, addam: Artem non habere inimicum nisi ignorantem, & homine imperito nihil unquam fuisse injustius, quia quod ipse non fecit, nihil rectum putat. Cogita quæso, eruditissime Lector, quinam sint illi studiorum hostes, quorum iras & superba fastidia patimur? Sane non sunt illi
* * * * *
qui-

quibus ex meliori luto finxit præcordia Titan, qui pleno pectore sapiunt, & qui unquam quidquam viro docto dignum præstiterunt, sed qui corticem exterius lambunt, medullam solida eruditionis nunquam attingunt, qui non nisi trivialia, & vix pueris qui nondum manum ferula subdixerunt digna tractare solent. Et si forte quosdam secum raptant viros qui sapiunt supra vulgus, & quoa imprimis dolendum est, etiam cordatos & Reipublica procures, quibus optimorum studiorum cura demandata est, id in proceribus istis excusari potest, cum magni viri aliis curis atque negotiis distracti, studia ista qua edificationi Ecclesia maxime inserviunt, à tritu & vulgi ineptiis distinguere nequeant. Plerumque sane fit, ut magni isti viri de optimis literis, præsertim de studio Theologico judicare non possint, nisi ex aliorum relatu Beati sane tunc terque quaterque beati si incidant in manus virorum qui solidam amant eruditionem! Beati tunc sunt Scholæ, Ecclesiæ & Academiæ! Sed infelices sunt procures, si tunc suis consiliis comites habeant eos qui sunt optimorum studiorum hostes atque perniciēs; siue oderint solidam eruditionem per ignorantiam, siue per invidiam, & propter nescio quas latentes causas, forte ut imperium facilius excercerent in fratres, forte etiam ne aliquid didicisse viderentur eo demum tempore, quo omnem eruditionis fontem jam diu exhausisse videri volebant. Infelices sane sunt tunc Scholæ, Ecclesiæ & Academiæ. Nam quid ex ejusmodi Scholis, Ecclesiis & Academiis prodire poterit præter ingenia inculta, barbariem, incertiam, & nugæ? aut si quid inde prodit quod non plane sit contemnendum, id nihil faciet ad profectum, & studiorum culturam, sed talia tantum erunt quæ à doctis jam diu tradita fuerunt, ut non opus sit eadem ab illis iterum recoqui.

Hoc vellem omnes viros cordatos serio cogitare: aut studia Theologica plane esse negligenda, ideoque Theologos certis quibusdam tantum capitibus, libris & formulis alligandos esse;

esse; aut si omnia mysteria quæ in verbo Dei latent eruenda sint, etiam concedendam esse libertatem, ut, adhibitis omnibus adminiculis, quæ Deus ipse nobis tam benigne suggerit, totum Dei consilium in sacra Scriptura revelatum, tandem aliquando Ecclesia annuncietur.

Missum te facerem, Eruditissime Lector, nisi crederem rationem paucis reddendam esse tam longæ moræ, cum nostri commentarii ultra septenium sub prelo sudaverint. Sane habent sua fata Libelli. Habuit hic liber, si unquam ullus, sua fata. Vix initium factum erat impressionis, quin in ipsis etiam cunis videretur opprimendus, luctuosissimo scilicet hoc septennali bello, quo Europa miserrime turbata & fœdissime devastata est. Ut inter arma leges, ita sane & Musa silere solent. Nihil jam dicam quam gravia passisimus nos, in hoc nostro Batavorum opido, non tantum ab hostium solita vexatione, & militum insolentia; sed & ab ipsorum quorundam nostrorum civium furore & inhumano odio. Quo factum est, ut omnino alia nobis meditanda & agenda essent, quam ut in excudendis libris multum occupati haberemus. Non enarrabo quoties Bibliotheca nostra usu nobis interdictum fuerit: cum maximam partem libri nostri in Hollandia. (quo deportati fuerunt ob metum hostilis depradationis) laterent, quamdiu res in hac civitate adhuc incertæ erant; ut fere per integrum biennium totum opus oblivioni traditum, & quasi ad orcum relegatum fuerit. Ab imitibus nostris hospitibus hac civitate jam liberata, ad opus redire sedulo cogitavi & cæpi. Sed quot iterum obstacula! quot remora! Dixisses omnia conspirasse ut hoc opus æternis tenebris traderetur. Hinc negotia domestica, variæ lites & causæ forenses, musarum pæstes, quæ mihi multum temporis surripuerint, non tam meis quam affinium utilitatibus. Illinc ministerii munera, quæ etiam isto tempore plus solito aucta fuerunt, & privata Collegia Theologica & Hebraica,

que petitioni quorundam denegare non poteram. Nova iterum impedimenta attulerunt illustrissima & toto terrarum orbe celeberrima comitia, quae in hac urbe habentur ad conciliandam pacem. Inde ob reficiendas ades per annum & semestrem Bibliotheca mea iterum carere debui. Nihil jam dicam, quod interea alia quadam ediderim ad defendendam Patriam contra iniquissimas nequissimorum hominum calumnias. Nihilominus inter ipsos armorum fragores, inter tot bellorum strepitus, inter militum clamores & vexationes, inter tot negotia quibus tantum non obrutus fui, à suscepto labore non recessi, quin omnibus viribus annisus sum, ut, quod semel inceptum fuerat, ad finem perduceretur opus. Ideo nos perpetuo Typographum rogare, monere, hortari, immo orare & obtestari, ut, omnibus moris ruptis, in excudendo libro pergeret. Sed lapidi plerumque loquutus fueram. Non plane opus deferuit, sed tam lente festinavit, ut sese vix movere videretur. Aliquando integro mense, nonnunquam trimestri, immo saepe semestri unicum tantum folium excudebatur: ut etiam amicorum nonnulli vix sibi persuadere potuerint nos serio agere, in evulgando, hoc opere quasi magno hiatu multa tantum promississemus, sed nihil fuisset praestituri. Quae fata etiam habuerit ipse Typographus, & quomodo neglecta omni librorum & Typographiae, cura, aliis negotiis sese tradiderit, omnibus, qui eum noverunt, manifestum est: ut tandem de alio Typographo mihi dispiciendum esset, qui opus perficeret, adeo ut jam per semestrem plus sit praestitum quam antea per sexennium.

Deinde dici non potest quam difficilis fuerit structura tela Textoris, in qua vestimenta rotunda, undique clausa & manicata à veteribus detexi solebant. Incredibile est quantum laboris & molestiae praeterea nobis creaverint tabulae aeneae, quibus non tantum istam artem texendi, sed & vestimentorum sacrorum formam ad oculum demonstraremus. Nobis
enim

enim non erat datum ea ex aliis depingere, cum eadem forma nusquam exstent apud auctores. Omnia de novo erant conficienda, & ad mentem spiritus sancti, & vetustissimorum auctorum effingenda: ideoque via nobis incunda erat minime trita, & quam ante nos nemo calcaverat. Nemo tam clare mentem suam unquam exprimet pictoribus, quin decies sint repetenda & corrigenda, ea quae nobis clarissima videntur, antequam quid intelligamus capiant & satis aeurate exprimant. Et quod pictor utcumque expressit, id non satis acurate poterat assequi sculptor, praesertim cum tot minutia observanda sint, & cum sculptoribus non potuerim esse praesens, sed eorum errata non nisi per Epistolas corrigere. Ut sicogitem quantum super sit difficultatis & molestia in depingenda vera structura Tabernaculi, Templi, vasorum sacrorum, & quae adhuc ad Sacerdotium Dei requiruntur, sola ista difficultate ab opere fere abstinear. Igitur si occurrant quadam in tabulis, quae non ex asse cum nostra descriptione conveniunt, & quae ad nostram mentem non satis sunt expressa, id Eruditus & curiosus Lector mecum aequi bonique consulat, & ex nostra descriptione ipse omnia emendabit: Pictorum enim & Sculptorum errata mihi imputari nolo. Erratorum etiam typographicorum plus satis reperies, eo magis cum opus excusum sit me absente. Sane Leopardus citius catulos pariet sine maculis, quam illiusmodi homines libros excuderent absque erratis, praesertim ubi auctor non est praesens, ut omnia ad unguem castigaret. Sub calcem cujuslibet Libri huius operis graviora errata correximus, leviora consulto praeterimus. Caetera quae nos fugerunt tu ipse corriges. Hisce frue, eruditissime & humanissime lector, ubi animadvertero te nostris conatibus annuere, currenti calcar addideris, ut, modo Deus nobis vitam & otium concedat, quam primum id fieri poterit, prima huic parti de Sacerdotio Dei, secundam, quae agitur de Tabernaculo & Templo Salomonis subjungam. VALE.

Ad

Ad Reverendum Doctissimumque

V I R V M

D. JOANNEM BRAUNUM

Cum suos de vestibus sacris commentarios in lucem emitteret.

GAllia nunc docti non laudet scripta Bayffi,
Ferrarium sileat Gens Patavina suum.
Schaldis ovans lantos Rubeni non jactet honores,
Nescio quid, Brauni pagina, majus habet.
Hæc gemmis, auroque gravis, byssoq; superbit,
Et nitet innumeris arcula synthesisibus.
Materiam superavit opus, quo, pollice dextro
Hic rediviva micat Betseleelis acus.
Non hîc Santonicus glomeratur Bardocucullus,
Hic non virgati Gallica burra sagi.
Non trabea, prætexta, chlamis, non jussa Lacerna
Assyriam toties evacuare Tyrum.
Non latus clavus, signis ingentibus aptus,
Pænula nec canos apta fovere senes.
Vana nec Ausoniæ Gentis toga, gloria, nec quæ
Fibula rugosos mordet adunca sinus. (cæ,
Hic nec anaxurides, Scythicæ nec tegmina brac-
Quæque regunt pelles, hispida terga, Getas.
Non quæ cistiferos, ornavit candida Mystas
Vestis, nec Phariæ mystica palla Dex.
Tenuia nec Serum, quæis cultæ, vellera, lænæ
Osten-

Ostentant potius, quam sua membra regunt,
Nec torques, manicæ, redimicula, nec Saraballa
Gentis Achemeniæ luxuriantis opus.
Hic mitræ sublimis apex, veneranda Tiara,
Inscripta & sancti nomine Lamna Dei.
Hic Ephod, & summi vera internuncia cœli
Urim, fatidicis fulgida Luminibus.
Hic stola candenti verrens vestigia Limbo;
Cujus & in vario mira colore latent.
Pallia, queis cedunt pictorum pallia Regum,
Balteus, & stringens zona superba latus,
Quâ tibi cultus adest, cunctis, Deus Alme, calêdis
Thura litans sacros Grex pius ante focos.
Hæc promit Solymis Braunus quasi natus in ipsis,
Nec procul à Templo, per sua scripta sumus.
Sunt magni Conclave Dei, quo sancta supellex
Conditur, & sacri pompa ministerii.
Scilicet insanos abhorret Jova Lupercos,
Gutta quibus casti nulla pudoris inest.
Improbat & Salios, & turpia Numina Faunos,
Sacraque Belphegoris propudiosa Dei.
Casto casta placent, & puris vestibibus ornat
Pontifices summos, qui sua sacra colunt.
Has iterum mira Braunus contexuit arte,
Quâ sibi perpetuum consuit ipse decus.
Artis Arachneæ laudatur nomine Dorcas
Idalias, Dorcas quæ superavit acus.

Dor-

Dorcas, Niliacas quæ torto stamine matres,
Et fuso, Coas vincere doctanurus.
Texturæ sed Braune tuæ laudesque, decusque,
Pollicis & mollis fama volabit, ovans,
In mare purpureum violentus quâ ruit Indus,
Quâque Tagus rutilas in mare volvit opes.
Et si non falsæ fallunt præfagia mentis,
(Nec vero vates fallere Musa solet)
Te manet in doctæ, vestis, quæ Virginis arce
Ornat Palladios non temeranda Patres.
Donec nobilior candentes vestiat armos
Numinis æternâ, purpura picta manu.
Angelicis cum tu tandem sociabere turbis,
Et duces lætos jam super astra choros.
Tunc tua cælesti radiabunt tempora vittâ,
Pullabisque levi sydera fulva pede,
Ornabuntque manus, sanctorum gloria, palmæ,
Palmæ prostratæ symbola certa necis.
Atque togâ gemmis, auroque rigente, superbâ
Obvius in sponsi brachia sancta ruens,
Semper Nectareo Divum satiabere victu,
Et tua lætitiæ proluet ora liquor.

STEPHANUS LE MOYNE

*In Academ. Lugduno-Batav. S. S. Theol.
Doct. & Professor.*

JOHANNIS BRAUNII,
DE VESTITU

Sacerdotum Hebræorum

Commentarios.

Qui veterum Grajorum habitus, veterumq; Quiritum
Eruit, & tritum non prius ivit iter,
Rubenius, doctique fuit Ferrarius oris;
Et tenuit palmam victor uterque suam.
Defuit Hebræus: laceraque in veste Sacerdos
Stabat, & antiquus cesserat ille nitor.
Non linum, non byssus, & albi lana coloris.
Ullum quæ tegetet, sordida lana fuit.
Vellera nulla suo Libye tingebat ahenò
Nulla venenabat vellera prisca Tyros.
Si qua fuit vestis, nullo resplenduit auro:
Nulla Semiramia picta nitebat acu.
Pallia pilcolique, & qui latus ambit utrumque
Balteus, & tunica, & bracca jacebat humi
Squalidus ex humeris Ephodi pendebat amictus;
Nec, qui munimen pectoris esset, erat.
Pectore de medio nullus pendebat iaspis.
Non hic chrysolithus, non radiabat onyx:
Non adamas, amethystus, & acre ruber s hyacinthus
Quique in honore pari est, in pretioque lapis.
Aurea non capiti splendebat, ut ante, corona:
Cingebat sacras nulla tiara comas.

Viderat hoc alacer, quid enim non ille videret,
Braunius, Hæbrææ rore rigatus aquæ?
Ille antistitibus vestes, solitumque nitorem
Reddit, & horrentem tergit ab ore situm
Fulget apex, radiant velamina, splendet achates
Puniceusque nitet, purpureusque color.
Docta redit Babylon coccumque interluit auro:
Pontificique suus continuatur honos.
Quin & de tenebris amissam protrahit artem,
Lanificum digitis & moderatur opus.
Quin & sacratæ vestis mysteria pandit
Omnia, venturi præscia signa Dei.
Vestibus hoc satis est. At tu doctissime Brauni,
Quæ tibi, quæ tanto palma parata viro?
Non tibi Rubenius, non se Ferrarius æquat
Quis tanto scriptis major es ipse tuis,
Hebræus quanto Grajum Latiumque Sacerdos
Anteit, & ornatus vincit honore sui.

PETRUS FRANCIUS.

EPISTOLA

Summi Literatoris, & toto orbe celeberrimi Viri,

JOHANNIS FREDERICI GRONOVII

AD AUCTOREM.

Reverendo & Eximio Viro Johanni Braunio
Johannes Fredericus Gronovius S. P. D.

Evolvi, & quantum hoc minime nobis vacuum
tempus atque hac inolita mihi ex morbi reliquiis
studendi pigritia permisit, exegi doctas chartas
tuas. Legisti utique materiam tum elegantia &
Φιλοκαλία tua, tum humana qua parte locatus
es in re, ut canit Persius, dignissimam: & in ea sic elaborasti,
ut ubique ingenii, eruditionis, industria micent velut stri-
ctura. Quare propitiā eis Lucinam opto, ut, quæ modo li-
bavi, in ea me mox penitus ingurgitem & quasi Threicia
amyside proluam. De Scarlato, quod linguae vulgares appel-
lant, non possum conjectura tua non diffidere. Non est enim
purpura, multo minus Tyria. Quod si quis magistrorum ea
voce usus sit, is non ex Hebraismo eam, sed ex hodierno tot
gentium sermone vernaculo accepit. Denique mitto ad te,
quæ ad Plinium in hanc rem notavi, quibus si acquiesces,
(me certe nondum illorum pœnitet) bene est: sin, salva ami-
citiā, quod cuique placet, tenebimus. Si quid mihi credis, ta-
nicam illam ἀπὸ τοῦ Domini gloria, nunquam aliam sum
imaginatus quam totam textilem, sine futura aut acus opera.
Memineram enim togas, indumentum rotundum, & undi-
que clausum, textas fuisse. Vnde apud Titinnium: quæ inter
decem annos nequisti togam unam detexere. Horatius
lib. I. ep. 19. Exiguæque togæ simulet textore Catonem.

Ideo vix ulli apud melioris ævi scriptores Romanos sartoris
 mentio, quod non ex sectis lanis, ut hodie, suebantur vestes,
 sed totas in tela parabant. Centones & pannucea suebantur:
 unde illud, Sarcinatorum esse probum, suæ centonem
 optime. Refrigerabat tamen non nihil, quod videbam
 ambiguum fieri, an ἡ ὑφαντικὴ καὶ τὸ ὑφαντεῖν καὶ τὸ δῶρα Ἐρ-
 γάνος δαίμων & ad tantum miraculi sufficerent, legeramque
 apud primum in litteris virum, à nemine hætenus non desu-
 datum quarendo & investigando, quam ratione tale de-
 texti potuerit vestimentum, quod futuram non haberet; non
 posse enim per artem in tela hujusmodi vestimentum fieri.
 Huic terculamento per te allatum remedium est, qui, qua
 sagacitate es atque fortuna, cruisti & insperantibus stupenti-
 busque tam honesti, frequentis, docti sodalitiis oculis subje-
 cisti, tunica instar, indusium egregie manicatum, omne à bar-
 barica tela, omne textorii operis, sine ullo vestigio τῆς ἀφίδος,
 sine sarcinatricis manus suspicione. Cujus spectaculi & tunc
 omnes, qui aderamus, ingentem cepimus voluptatem, & ego
 nunc quoque libentissime recorder. Tam præclari inventi &
 Ἐπεργον & πλουύργον tibi semper debemus, & hæc questio
 decisa erit una, haud quaquam dilutissima. Ex purpuris,
 quibus pretiosum polymitum, quod cum maxime artificis
 radio & pectine properas, cultius & conspectius habebi-
 tur. Vale vir Reverende ac disertissime, & incepta pera-
 ge feliciter. Lugduni Batavorum a. d. V. Cal. Novembr. à
 clb lō c lxxi.

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

- CAPUT I. De *Origine Vestium sacrarum.*
 CAP. II. De *Genere & Numero Vestium sacrarum.*
 CAP. III. De *Defectu Vestium sacrarum, & de Vestibus redundantibus.*
 CAP. IV. De *Materia primorum Vestimentorum.*
 CAP. V. De *Materia Vestium Sacerdotum. Et quidem primo De Lana.*
 CAP. VI. De שש *Schesh, Lino Vestium sacrarum.*
 CAP. VII. De בגדי לבן *Vestibus Albis Pontificis Maximi.*
 CAP. VIII. De *Serico veterum.*
 CAP. IX. De צמר *Lana, & ejus variis generibus.*
 CAP. X. De זהב *Auro in vestibus sacris.*
 CAP. XI. De *Coloribus sacrarum Vestium.*
 CAP. XII. De *Colore Auri in vestibus sacris.*
 CAP. XIII. De חכלה *Colore Cæruleo.*
 CAP. XIV. De ארגמן *Purpura Tyria.*
 CAP. XV. De חולצה שני *Coccino.*
 CAP. XVI. De מעשה ארג *Textura veterum.*
 CAP. XVII. De שש משור *Schesh Moschzar, variis liciis in sacro Vestitu. חשבץ Taschbetz Fundis & Tessellis. מעשה חשב Opere artificiosissimo. Et מעשה רקם Opere Phrygionico.*

I N D E X

locorum S. Scripturæ,

quæ in toto hoc opere citantur & explicantur.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
<i>Genesis.</i>			2	16	834
1	3	752		21	755
	21	551	3		44
2		913		5	48
	12. 220. 718. 729. 731. 737	737		6	928
	21	78		22	15
3	7	14	5	3	419
	22	15	7	19	179
4		891	9		453. 671
	21	327		31	132
	42	131	10	13	752
6	9	752		15	247
10		216. 328	11	2	423
17		897. 919	12		490
18	4	56		5	752
19	2	56		37	144
25		145	13	16	70
	1	886	16	10	166
	2	886		13	166
27	3	402		20	301
	15	87	17	3	803
	18	86	19	4	551
28	28	321		6	833. 927
	30	321		22	883
30	35	706	23	23	898
	37	672	24		671. 674. 682
38		301		6	305. 801
41	14	886		10	672. 674. 676
	50	834	25		160. 200. 203. 246. 253
49		744		1	393
	3	633		3	101
	13	690		4	102
	17	700		5	101. 131. 306
	19	707		7	728
	21	713		9	731
<i>Exodus.</i>				14	770
1		597	26		301
				1	25. 389. 395. 408
					26

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
26	31	385.408	28	35	841
	35	203	36	795.801.803.804.807	
	36	385.388.389.395.	37	221.806.810	
		401.408	39	368.388.460.468.	
27		754		567.607.880	
	7	730.731	40	110.139.502.824.927	
	9	408	42	433.434.440	
	16	388.389	29	37.71.240	
	17	306	8	36	
	18	408	8.9	38	
28		13.16.31.140.301.425.	10	898	
		438.631.688.690.762.	29	111	
		768.769.791.797.814.	30	37	
		878	8	9.16.408	
	1	33.47.368.824	15	148	
	3	423.841	31	425	
	4	33.457.461.476.	10	425	
		546.580	34	773	
	5	6.16.33.111.112.119.	35	301	
		219.241.384.461	5	306	
	6	579.585.615	6	306.307	
	8	384.385.417.587	9	730	
	9	587	25	422	
	10	596.728.729	26	412	
	11	378.808	27	728	
	13	14.20.24.378	36	391	
	14	610	26	408	
	15	384.408.607	31	ibid.	
	16	607.771	37	ibid.	
	17	625.628.771.773	38	385	
	18	388.389.771	37	301	
	19	771	3	402	
	20	ibid.	38	385	
	22	ibid.	15	385	
	22	221.560.610.771	39	139.240.301.319.	
	23	609		770.803	
	24	566	2	384	
	27	729	3	228.384.417	
	28	612	6	728.730	
	30	755.783.785	8	385.408	
	31	546.549.565	9	476.502	
	32	110.139	13	740	
	33	334.464	15	221	
	34	546.575	22	319	
			23	39	

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Page.	Cap.	Verf.	Page.
39	24	408.418.545	4		801
	26	422		7	247.250
	27	460.466	6	5	569
	28	434.435.476.502.508	7	89	776
	29	388	13	23	564
	30	801	15		262.552
	40	476		28	555
				38	73
	Leviticus.			8	207
					301
6		71		6	899
	3	120		11	632.636
	31	16		5	564.915
8		770			8.9
	6	546			781
	7	590		21	754.781.791
	8	85		6	785
	9	801			
	13	15		Deuteron.	
	45	925	6	8	70
10	11	750	8	8	564.715
14		301.306	16	14	183
	4	900	17	8	750
	6	307		9	ibid.
	19	306	18		916
15	4	138		15	917
16		25.28.60.139.141.151.	19	17	750
		783	21	13	886
	4	460.857	22		113
	6	899		11	104
	14	154		12	551
	23	856.857	23		ibid.
	49	305		8	781
19		50.102.108.111.113.		19	259
		116.198	25	30	301
21	10	37	27	12.13	597
23	2	238	28	39	301
25	30	10	31	9	750
			32	35	459
	Numer.		33	10	750
				12	741
1		763		17	736
	60	883		19	261
2		619	38	19	736

Index locorum S. Scripturæ.

[illegible]

Index locorum S. Scripturae.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
I Regum.			Esdera.		
1	8	91. 477			261
3	21	486	5		732. 737
9	5	107	6		210
	13	ibid.	8		183
	30	664			576
11		386	10		568. 836
18	7	319	15		894
	24	180	16		183
23	7	428	Jobus.		
I Chronic.			3		195
12	32	681	6		180. 319. 331
	33	119	19		907
15	27	602	19		834
18	7	834	2		802
19	4	910	5		671
20	5	319	6		301. 674
28	18	220	16		628. 671. 730. 737
29	2	661. 664. 728. 729	19		642
II Chronic.			14		927
			30		18
1	16	179	31	2	92
3	6	220. 242	39	11	247
9	21	724	42	12	195
15	3	750	Psalmi.		
16	15	385			
19	8	750	2		911
	10	ibid.	6		927
20	26	724	19		939
	37	ibid.	7		910
26	15	385	10		ibid.
29	4	220	34		148
Ezra.			19		916
			11		925
2	63	863	13		ibid.
	69	836	22		917
Nehemia.			6		301
			24		49. 910
			45		227. 896
7	65	863	8		913
	70	836	10		905
8	3	752	14		368. 370. 371. 377. 885
					15

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
45	15	388. 885	5	11	893
	19	905		14	621.637.642.661.665.
50	12	939			671.674.676.690.704.
60	10	59			710.716.719.723.740.
60		913			893.899.902
	14	383. 551	7	5	900
69	32	86	8	2	915
72	7	907		6	924
	27	405			
84	12	752			<i>Esaïas.</i>
92	8	907			
103	15	802. 907	1	6	890
	16	907		18	212.301.305.306.
104	2	897			312.632.899.900
106		9	3		928
110		894		13	375
116		918		23	927
	15	923		24	147
118	22	<i>ibid.</i>	5	6	619
132	9	910	6	2	698
	16	910	7	14	913
133	1	905. 916	9	5	920
147		67	10	5	911
				17	619
	<i>Proverbia.</i>		11	1	905
3	19	918		2	301
27	26	92	14	12	551
31		428	16	2	301
	13	102	18	5	912
	17	488	19	8	307
	21	306. 307		9	130.144.170.323
33	31	636		33	307
			22	21	487.488.494.911
	<i>Canticum.</i>		27	6	908
			28	8.19.33	307
	4	922	30	20	580
4	1	201		22	604
	3	301.312.565	36	8	307
	8	312	39	1.2	<i>ibid.</i>
	13	915	40	3	930
		454		6	907
	2	471		8	<i>ibid.</i>
	10	902	41	7	689
			44	13	639

Index locorum S. Scripturæ.

[illegible]

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
10	6	716. 718. 720. 721. 722			
12	6	892			
				<i>Hageus.</i>	
			1	8	863
			2	19	915
				<i>Zacharias.</i>	
1	7	930			
2	9	102			
3		580	1		172
	4	604	3	4	886
4		112		5	<i>ibid.</i>
14	2	939		8	907
			4	12	896
			5	12	619
			6	7	907
			13	4	91
				<i>Malachias.</i>	
			1	11	912
			2	6	925. 930
				7	925
			4	2	926. 932
				<i>Libri Apocryphi.</i>	
				<i>Juditha.</i>	
			4	9	68
			16	17	<i>ibid.</i>
				<i>1 Macab.</i>	
			4	23	263

Hoseas.

Joël.

Amos.

Jonas.

Nachum.

Libri Apocryphi.

Juditha.

1 Macab.

Index locorum S. Scripturæ.

Ex Novo Testamento.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
<i>Matthæus.</i>			16		901
				18	916
3	4	91. 195	<i>Lucas.</i>		
	10	477	1	9	883
	11	59		10	<i>ibid.</i>
	16	781		17	91
5	18	919		33	891
6	20	835		35	930
9	16	336. 902	2	49	52
10		917	3	16	59
	9	52	5	36	336
	10	<i>ibid.</i>	9	29	897
	14	55. 57	10	1	918
11	27	926		17	<i>ibid.</i>
13		108			73
16		904. 923	16		184
	2	667	24	19	917
17	5	864		22	888
	2	896	<i>Johannes.</i>		
20	28	815			926
21	7. 8	106	1		909. 926
	42	923		4	926
22	11	885		5	<i>ibid.</i>
23	24	53		9	890
26	65	842		11	913
27	28	288. 305		14	895
28	3	901		18	892
	10	917		29	929
<i>Marcus.</i>			2	17	899
			3	14	912
1	3	930	4	44	927
	24	<i>ibid.</i>	5	23	925
	38	917		32	899
	39	<i>ibid.</i>	6	23	915
11	16	851		53	926
	21	336	8	12	934
14	51	145		56	887
	63	901	9	1	926
15	27	281. 288		4	

Index locorum S. Scripturæ.

b 3

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Vers.	Cap.	Vers.	Cap.	Vers.	Cap.	Vers.
1	6	917. 910					
	7	856					
	8	932					
	13	884	1				
	20	923	3				
3	15	512					
4		488	4				
	6	916					
5	25	921. 935	5				
	26	935	6				
	27	ibid.	7				
	32	903	8				
6		491	9				
	14	911	10				
			11				
			12				
			13				
			14				
			15				
			16				
			17				
			18				
			19				
			20				
			21				
			22				
			23				
			24				
			25				
			26				
			27				
			28				
			29				
			30				
			31				
			32				
			33				
			34				
			35				
			36				
			37				
			38				
			39				
			40				
			41				
			42				
			43				
			44				
			45				
			46				
			47				
			48				
			49				
			50				
			51				
			52				
			53				
			54				
			55				
			56				
			57				
			58				
			59				
			60				
			61				
			62				
			63				
			64				
			65				
			66				
			67				
			68				
			69				
			70				
			71				
			72				
			73				
			74				
			75				
			76				
			77				
			78				
			79				
			80				
			81				
			82				
			83				
			84				
			85				
			86				
			87				
			88				
			89				
			90				
			91				
			92				
			93				
			94				
			95				
			96				
			97				
			98				
			99				
			100				
			101				
			102				
			103				
			104				
			105				
			106				
			107				
			108				
			109				
			110				
			111				
			112				
			113				
			114				
			115				
			116				
			117				
			118				
			119				
			120				
			121				
			122				
			123				
			124				
			125				
			126				
			127				
			128				
			129				
			130				
			131				
			132				
			133				
			134				
			135				
			136				
			137				
			138				
			139				
			140				
			141				
			142				
			143				
			144				
			145				
			146				
			147				
			148				
			149				
			150				
			151				
			152				
			153				
			154				
			155				
			156				
			157				
			158				
			159				
			160				
			161				
			162				
			163				
			164				
			165				
			166				
			167				
			168				
			169				
			170				
			171				
			172				
			173				
			174				
			175				
			176				
			177				
			178				
			179				
			180				
			181				
			182				
			183				
			184				
			185				
			186				
			187				
			188				
			189				
			190				
			191				
			192				
			193				
			194				
			195				
			196				
			197				
			198				
			199				
			200				
			201				
			202				
			203				
			204				
			205				
			206				
			207				
			208				
			209				
			210				
			211				
			212				
			213				
			214				
			215				
			216				
			217				
			218				
			219				
			220				
			221				
			222				
			223				
			224				
			225				
			226				
			227				
			228				
			229				
			230				
			231				
			232				
			233				
			234				
			235				
			236				
			237				
			238				
			239				
			240				
			241				
			242				
			243				
			244				
			245				
			246				
			247				
			248				
			249				
			250				
			251				
			252				
			253				
			254				
			255				
			256				
			257				
			258				
			259				
			260				
			261				
			262				
			263				
			264				
			265				
			266				
			267				
			268				
			269				
			270				
			271				
			272				
			273				
			274				
			275				
			276				
			277				
			278				
			279				
			280				
			281				
			282				
			283				
			284				
			285				
			286				
			287				
			288				
			289				
			290				
			291				
			292				
			293				
			294				
			295				
			296				
			297				
			298				
			299				
			300				
			301				
			302				
			303				
			304				
			305				

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
12	24	884	1	13	478.490.494.496.884
13	8	898		14	212
	15	931.939	2	7	909
	21	931		10	889
<i>Epist. Jacobi.</i>			3	4	901
				5	ibid.
1	17	424.898		18	85.115.885.889.895.
4	12	888			896.897
<i>I Petri.</i>			4	19	915
					720.722
1	5	368	3	4	637.658.722
	7	896			901
	13	491.911	5		892
	18	895.923	6		ibid.
	19	892.923		8	172
	24	907		21	901
2	5	912.914.931	7		892
	9	115.912		9	901
	24	900		13	ibid.
4	12	896		14	885.900.916
<i>II Petri.</i>			8	2.3	939
				3	932
				4	ibid.
1	2	894	9	12	289
	12	904	13	8	893
	18	936	15	6	236.490.496.884.892
<i>I Johannis.</i>				8	892
			16	15	884
				17	
				4	281.305
				5	809.810.812
			18	12	185.281
				16	305
			19		892
				14	892.897
			21		629.662.685.699.704
				12	916
				18	896.916
				19	923.924
				20	700.720.923.924
				27	935
				11	909
<i>Apocalypsis.</i>					
1	4	898.900			
	6	912	22		

Index omnium Auctorum,

*qui in toto hoc opere allegantur, aut notantur,
aut explicantur & illustrantur.*

A Barbanel. 119. 140. 160. 167. 169.	Apollonius Rhodius. 239. 480
194. 203. 253. 277. 303. 315.	Apollonius Thianæus. 134
513. 518. 553. 557. 560. 561.	Appianus. 53. 114. 224. 225. 236. 284.
562. 574. 583. 586. 587. 588. 589.	297. 404. 663
593. 595. 596. 609. 611. 612. 617.	Apulejus. 114. 235. 409. 489. 492. 529
619. 623. 634. 644. 649. 658. 667.	Aquilas. 167. 169. 246. 287. 289. 403.
685. 689. 693. 700. 704. 710. 717.	440. 580. 686. 730. 753
728. 731. 741. 754. 776. 781. 791.	Arabs interpres. 92. 127. 138. 254. 265.
807. 808. 818. 805	287. 289. 305. 319. 351. 385. 389. 402.
Aben Bitar. 292	408. 434. 454. 476. 502. 546. 580. 607.
Aben Ezra. 16. 103. 119. 131. 160. 167.	591. 671. 684. 685. 728. 749. 752
200. 246. 247. 249. 277. 303. 304.	Archelaus. 631
315. 389. 394. 403. 442. 513. 570.	Arias Montanus. <i>ibid.</i>
672. 673. 674. 675. 685. 688. 689.	Aristæus. 690
710. 719. 754. 761. 786. 797. 804	Aristobulus. 631
Abraham Ben David. 276. 281. 513.	Aristophanes. 95. 296. 316. 547. 819.
553. 796. 797. 798	328. Ejus Scholiastes. 504. 506. 515
Abraham Seba. 763	Aristoteles. 127. 163. 176. 195. 200. 221.
Ælianus. 95. 197. 201. 209. 213. 264.	260. 697. 819
297. 311. 335. 337. 338. 384. 387. 478.	Arnoldus Andilensis. 446. 463. 465.
482. 605. 668. 683. 696. 753	805. 816
Æschylus 332	Artemidorus. 337. 358. 357. 396. 427
Æschinus. 336	Ararius. 555. 771. 862
Agatharchides Samius. 651. 643. 648.	Asterius Lazarus. 391. 398
649	Athenæus. 63. 99. 126. 208. 209. 236.
Agriaræ Rei Auctores. 524	273. 403. 478. 480. 481. 489. 507.
Agriola. 712	509. 542. 674. 655. 808. 819
Alemanus. 292	Augustinus. 50. 59. 342. 436. 766. 768.
Alcoranus. 11	818. 878
Alexander Hieronymus. 523. 524. 530	Aufonius. 246. 348
Alexander Aphrodisiensis. 631	
Alexander Polyhistor. 643	Baal Aruch. 125. 186. 665
Alexius Pedemontanus. 672	Baal Hatturim. 15. 54. 407. 402. 404.
Altingius Jacobus. 552. 553. 693	423. 621. 625. 755. 775
Ambrosius. 251. 253. 434	Balhis. 548. 248. 303
Anastasis. 223	Balduinus. 48. 51. 57. 496
Anaxagoras. 631	Bartenola. 39. 41. 45. 125. 144. 150.
Angli interpretes. 55. 103. 121. 631. 642.	173. 211. 426. 513. 611. 821. 838.
671. 685. 694. 705. 711. 720	849. 850

Index omnium Auctorum.

Barcelonius. 21. 121. 139. 234. 442. 459.	Cassiodorus.	427
461. 481. 849	Castellio.	871
Basilus Presbyter.	Celsus.	96
R. Bechaj.	Censorinus.	373
Beidavus.	Cerda.	436
Belgæ interpretes. 103. 121. 147. 160.	Chaldaus interpretes. 131. 138. 141. 146.	
167. 175. 182. 246. 265. 287. 309.	169. 170. 175. 177. 179. 182. 201.	
383. 385. 388. 392. 402. 434. 457.	202. 208. 209. 210. 211. 228. 265. 302.	
502. 546. 568. 580. 607. 631. 636.	385. 389. 390. 392. 405. 408. 410.	
642. 651. 661. 671. 685. 687. 694.	434. 441. 457. 458. 460. 476. 502.	
705. 711. 716. 741. 801. 808	519. 520. 570. 580. 587. 603. 607.	
Belunensis Andreas.	621. 629. 630. 633. 636. 642. 655. 661.	
202	665. 687. 693. 704. 728. 732. 749. 801.	
Beltramus.	803. 873	
480. 858	Charisius.	477
Biblia Genevensis.	466. 480. 486	
Biblia Complutensis.	247	
Biblia Regia.	665	
Biblia Veneta.	<i>ibid.</i>	
Biblia Hannoviensis.	815	
Bocchus.	631	
Bochartus. 104. 113. 114. 118. 122. 123.	Choulus. 10. 63. 64. 65. 491. 493. 511.	
134. 150. 172. 177. 179. 200. 260.	525. 539. 615	
274. 276. 278. 279. 292. 297. 299.	Christophorus Castri. 657. 756. 761	
302. 619. 631. 646. 657. 675. 686.	Chronicon Alexandrinum. 386	
706. 719. 724. 725. 732. 733. 736	Chrysostomus. 352. 355. 356. 363. 429.	
Bodæus.	517. 753. 768	
279. 297	Cicero. 4. 6. 96. 98. 209. 213. 214. 238.	
Boëtius. 250. 295. 619. 643. 649. 650.	252. 268. 284. 334. 361. 362. 364.	
654. 660. 667. 668. 669. 673. 679.	365. 404. 427. 429. 437. 444. 474.	
682. 683. 691. 696. 701. 702. 707.	489. 509	
708. 710. 714. 726. 727. 743	Claudianus. 95. 231. 485. 832	
Cæcilius.	Clemens Alexandrinus. 572. 878	
296	Clitus. 201. 209	
Cæsar.	Cocceius. 310. 382. 674. 675. 716. 719.	
60	720. 721	
Calvinus.	Codex Justinianus. 283. 429	
309. 786. 878	Codex Theodosianus. 282. 272. 494	
Caneparius.	Codinus. 216	
280	Cælius Rhodigianus. 96	
Capellus.	Columella. 211. 253	
178. 302	Columna Trajani. 493	
Caph Nachat.	Cornelius à Lapide. 782	
46. 849	Corpus Juris. 483	
Caphor Liber.	Cortelius. 387	
755	Cosfi liber. 18. 63	
Capitolinus.	Cotovicus. 299	
162	Cragius. 303	
Cardanus.	Cratinus. 503	
727	Ctesias. 149. 197	
Casaubonus. 62. 195. 223. 236. 289.	Cunæus. 21. 23. 25. 139. 787. 788. 798	
335. 338. 319. 340. 342. 343. 345.		
350. 355. 357. 384. 444. 455. 491.		
509		
Cassalius.		
496		
Cassianus.		
472		

Index omnium Auctorum.

Asperus.	396	Etymologus.	149. 277
Curtius.	489. 507. 508	Eupolis.	203
Cyrillus.	108	Euripides.	93. 397. 435. 447. 450. 695
Cyrelli Lexicon.	291	Eusebius.	663
		Eustathius.	261. 277. 386. 475. 486.
Dalechampius.	123		487. 512. 678. 803
Dallæus.	858	Euthymius.	343
Delactius.	619. 659		
Democritus.	631	Faber Tanaquillus.	8
Demosthenes.	341. 819	Ferarius.	63. 118. 223. 235. 343. 345.
Demsterus.	7		384. 445. 459. 472. 493. 496. 546.
Diodatus.	131. 246. 265. 287. 309. 330.		547. 550
	368. 369. 353. 385. 388. 402. 457.	Festus.	5. 10. 94. 214. 273. 284. 296.
	546. 580. 631. 661. 685. 694. 711.		351. 352. 397. 510. 526. 537. 538. 542
	717. 730. 741	Flavius Vopiscus.	143. 223. 224. 226.
Diodorus Siculus.	15. 148. 180. 374.		271. 296. 378. 384. 386. 396. 473.
	444. 524. 643. 647. 648. 649. 751.		482. 483. 547. 809
	753	Florus.	64. 69
Diogenes Laërtius.	52. 147. 207. 211	Frisius.	47. 486. 496. 805. 816
Dion Cassius.	162. 163. 164. 214. 251.	Fronto Consularis.	241. 243
	282. 339. 396. 494	Fulgentius.	540
Dionysius Halicarnassæus.	283. 492.	Fullerus.	167. 168. 172. 174. 387
	538. 615		
Dioscorides.	133. 252. 277. 279. 293.	Galenus.	320. 331. 334. 343. 516.
	294. 683	Gallia versio.	147. 167. 265. 309. 330.
Dodonæus.	279. 297		368. 369. 382. 385. 388. 392. 402.
Donius.	309		408. 410. 434. 457. 462. 476. 502.
Dorotheus Chaldaus.	631		546. 568. 580. 607. 631. 632. 636.
Doufa.	65		642. 661. 671. 684. 694. 705. 711.
Durandus.	572		710. 730. 740. 808
		R. Levi Ben Gamaliel.	466
Eginhardus.	428	Garcias ab Horta.	668. 669. 682
R. Elias.	665	Gelenius.	298. 356. 445. 465. 466.
R. Eliezer.	50		531. 532. 806. 853
Empedocles.	631	A. Gelius.	237. 241. 473. 482. 537
Ennius.	543	Genadius.	81. 143
Epigrammata vetera Græca.	88. 489	Germanica versio.	147. 254. 642
Epiphanius.	250. 289. 439. 572. 628.	Gesnerus.	255. 257. 694. 716. 764
	629. 632. 636. 637. 638. 640. 642.	Gervartius.	511
	649. 650. 658. 660. 662. 663. 666.	Gigæus Arabs.	344. 514. 607. 657
	668. 678. 679. 681. 682. 684. 685.	Glossa Basil con.	385. 802
	694. 695. 697. 699. 701. 701. 705.	Glossæ veteres Græcæ.	291. 329. 385.
	707. 709. 711. 713. 717. 720. 740.		481. 503. 634
	742. 743. 745. 762. 764. 766. 784.	Golius.	125. 197. 292. 686
	858	Gratius.	130. 171. 174. 303
			Gic-

Indes omnium Auctorum.

Gregorius Nazianzenus.	80	Jamblichius.	65. 95
Gregorius Nyſſenus.	45. 253. 284 878	Janus Cornarius.	572
Gronovius.	298. 348	Japhet R.	246
Grotius.	32. 108. 116. 167	R. Jaichius.	10. 16. 25. 56. 79. 87. 103.
Gruteri Inſcriptiones.	493		115. 119. 130. 132. 138. 141. 144. 145.
Gualtherus Rudolphus.	283. 330. 354		149. 150. 151. 152. 155. 166. 170. 174.
			179. 180. 184. 186. 187. 200. 202. 210.
Heydekkerus.	81. 118		211. 212. 214. 228. 242. 246. 249. 254.
Heraclitus Sicyonius.	631		279 315. 329 375. 379. 389. 393. 394.
Hermogenes.	384		417. 437. 438. 440. 441. 445. 448. 461.
Herodianus.	61. 384. 474. 483		462. 518. 519. 520. 547. 553. 557. 561.
Herodotus.	12. 62. 132. 143. 146. 147.		565. 569 575. 582. 585. 586. 587. 588.
	193. 112. 324. 326. 341. 350. 428.		589. 594. 610. 611. 616. 623. 664. 687.
	429. 484. 486. 503. 506. 539. 738 758		749. 786. 794. 803. 806. 813. 814. 816.
Heliodus.	353. 362. 427. 504		818. 845. 857. 863
Helychius.	121. 147. 168. 169. 295.	R. Jom Tob.	150. 518
	296. 335. 338. 353. 368. 371. 385. 392.	R. Jona.	279
	396. 398. 406. 437. 439. 454. 459.	Jonathan.	150. 259. 262. 460. 629. 630.
	478. 479. 480. 484. 506. 516. 555.		636. 661. 662 665. 671. 672. 684. 685.
	563. 581. 678. 688		690. 694. 696. 704. 710. 717. 728.
Hieronymus.	9. 30. 32. 93. 121. 167.		740. 744. 755. 786. 803. 812. 813.
	169. 175. 233. 240. 246. 251. 253.		818. 829
	265. 281. 285. 305. 309. 310. 311.	Jornandes.	537
	313. 332. 339. 340. 345. 386. 435.	R. Joſeph.	513. 518
	440. 442. 444. 458. 460. 461. 467.	Joſeph Ben Goriton.	863
	476. 484. 493. 518 521. 522. 529.	Joſephus.	18. 25. 30. 32. 38. 60. 69. 111. 113.
	530. 531. 532. 546. 553. 560. 566.		121. 133. 193. 210. 227. 233. 234. 240.
	573. 580. 581. 583. 602. 607. 628.		246. 250. 253. 258. 259. 265. 277. 281.
	629. 631. 632. 636. 642. 651. 662.		287. 300. 304. 312. 338. 341. 356. 363.
	663. 671. 673. 674. 684. 685. 686.		369. 401. 412. 413. 434. 435. 436. 445.
	687. 689. 691. 694. 695. 698. 699.		446. 447. 449. 457. 460. 461. 462.
	705. 711. 716. 720. 730. 740. 753.		463. 464. 465. 466. 467. 469. 476.
	760. 828. 877		478. 479. 480. 481. 482. 484. 486.
Hippocrates.	337		496. 497. 502 508 512. 513. 520. 521.
Homerus.	77. 180. 193. 261. 267. 309.		522 529. 531. 532. 540 546. 554. 555.
	341. 352. 356. 357. 384. 427. 478. 480.		560. 561. 562. 563. 568. 579. 580. 581.
	484. 485. 486. 487 489 494. 512. 527.		584. 585. 591. 594. 607. 608. 623.
	528. 655. 678. 803		626. 628. 629. 632. 635. 642. 671.
Horatius.	177. 199. 237. 289. 290. 406.		684. 685. 694. 704. 711. 720. 730.
	437. 482. 487. 492. 519. 633. 828		731. 732. 738. 740. 741. 766. 767.
Hottingerus.	773		772. 777. 794. 795. 801. 804. 805.
Huetus.	81		806. 807. 813. 814. 816. 822. 825. 834.
			842. 845. 847. 848. 850 852. 855.
Jarchias R.	418. 414. 718		855. 857. 862. 873. 874. 875. 877.
Jalkut.	624. 775. 784		886

Index omnium Auctorum.

Isidorus Hispalensis. 81. 127. 133. 172. 176. 177. 185. 251. 253. 289. 296. 313. 319. 320. 323. 332. 334. 336. 341. 351. 357. 371. 373. 375. 376. 385. 387. 401. 436. 458. 459. 461. 472. 485. 487. 488. 493. 537. 538. 547. 573. 636. 638. 643. 645. 647. 657. 707. 742. 803. 804. 829	512. 515. 528.	Lucilius. 336
Isidorus Pelusiora. 352		Lucrētius. 94. 326. 327
R. Juda Leo. 372		Lutherus. 103. 120. 121. 138. 160. 167. 169. 246. 265. 287. 309. 330. 368. 369. 382. 385. 389. 402. 408. 410. 434. 457. 462. 496. 502. 546. 547. 565. 568. 580. 607. 631. 636. 639. 662. 668. 671. 685. 687. 694. 705. 711. 716. 730. 749. 753. 801
Julius Cæsar. 95. 96. 374. 507		Machiavellus. 8
Junius & Tremellius. 120. 122. 124. 127. 165. 167. 170. 287. 308. 309. 329. 368. 371. 383. 385. 392. 402. 434. 440. 467. 476. 502. 531. 546. 580. 638. 639. 661. 673. 674. 685. 700. 705. 711. 717. 730. 741		Macrobius. 269. 526
Justinus. 61. 95. 422. 508		Magdeburgenses centuriæ. 845
Justinus Martyr. 62. 572		Magius. 47. 568. 570. 858
Juvenalis. 45. 60. 61. 134. 202. 273. 310. 372. 429. 439. 508. 530. 550. 738. 828. Ejus Scholiastes. 214. 278. 530. 537		Manilius. 495
R. Joseph Karo. 867		Marcellinus Ammianus. 9. 95. 126. 398. 409. 500. 511. 512
Keseph Mifna. 276. 625		Marmora. 63. 65. 455. 487. 491. 492. 495. 496. 510. 522
R. Kimchius. 115. 130. 167. 172. 173. 174. 175. 179. 181. 201. 254. 277. 278. 375. 382. 441. 547. 554. 583. 585. 603. 607. 639. 673. 685. 760. 781		Martialis. 58. 146. 148. 168. 201. 236. 242. 251. 251. 272. 274. 290. 300. 313. 314. 376. 386. 391. 393. 452. 455. 494. 510. 583. 659. 738. 829. 830
Ælius Lampridius. 163. 215. 223. 224. 225. 435. 472. 578. 750. 829. 836		Maimonides. 9. 10. 11. 18. 22. 25. 27. 28. 29. 30. 32. 35. 36. 37. 39. 41. 44. 45. 46. 47. 50. 59. 72. 74. 105. 107. 109. 124. 125. 131. 138. 140. 173. 182. 187. 192. 193. 194. 190. 200. 206. 207. 211. 315. 364. 380. 383. 394. 410. 416. 426. 433. 435. 441. 442. 447. 453. 461. 462. 463. 466. 467. 468. 481. 513. 518. 519. 553. 560. 562. 564. 566. 572. 573. 582. 585. 587. 594. 595. 599. 608. 613. 623. 624. 625. 680. 768. 775. 776. 781. 784. 791. 795. 796. 797. 822. 834. 837. 838. 839. 842. 844. 847. 849. 850. 851. 852. 857. 860. 861. 865. 866
Lactantius. 8		Masora. 408. 411. 418. 566
De Lactius. 250. 640. 643. 654. 660. 667. 673. 679. 681. 691. 735. 744		Mathenoth. Cohamim. 79. 80
Lee Samuel Anglus. 380. 465. 468. 469		Mathiolus. 279. 297
Leo Juda. 442. 448		Meletius. 226. 324
Leusdenus. 24. 29. 139. 372. 442		R. Menachen. 187
Lichtfootius. 57		
Lipfius. 125. 176. 751		
Livius. 5. 43. 84. 215. 525. 526. 615		
Lucanus. 386		
Lucianus. 94. 149. 150. 336. 396. 509.		

Index omnium Auctorum.

Menagius.	459.490	Perſius. 45. 214. 226. 263. 738.	Ejus
Menander.	655	Scholiaſtes.	576
Metrodorus.	698	Petronius.	210 828
Meuſius.	303	Philo Judæus. 17. 100. 233. 246. 251.	
Mikotzius.	35. 847. 855	253. 256. 265. 281. 304. 312. 334. 434.	
Minhagin Libellus.	60	554. 559. 568. 575. 576. 579. 729.	
Le Moyne.	465. 864	708. 801. 802. 811. 833. 857. 873. 875.	
Mofchus.	12	877. 882	
Mofes Ben Nachman.	517. 519. 574	Philoftratus.	138 302
776. 781		Photius.	648
Muretus.	490	Picrius.	523. 524. 527
		Pifcator.	16. 31
Nævius.	296	Piske Thoſaphoth.	852
Nemefianus.	730. 323. 485	Plato. 237. 262. 364. 427. 483. 489.	
Nicias Malotes.	631	493	
Nigronius.	51. 456	Plautus. 98. 126. 336 338. 391. 392. 398.	
Nonnius. 252. 333. 362. 363. 386. 392.		429. 440. 481. 494. 505. 509. 547. 555.	
472. 555		569. 627	
Nummi. 63. 65. 485. 487. 493. 496.		Plinius. 11. 13. 15. 48. 62. 78. 122. 123.	
510. 511. 516. 523. 525. 615		124. 128. 129. 134. 135. 142. 150. 157.	
		161. 164. 165. 171. 176. 184. 193. 201.	
Olaus Magnus.	77	208. 212. 225. 227. 228. 230. 235. 251.	
Onkelofius. 629. 630. 642. 661. 665.		255. 256. 257. 261. 262. 265. 266. 269.	
671. 685. 690. 694. 696. 704. 710.		270. 271. 272. 273. 274. 275. 277. 278.	
716. 717. 728. 742. 744		282. 283. 285. 288. 289. 290. 291. 293.	
Oppianus. 130. 371. 373. 378. 695		294. 295. 301. 311. 313. 315. 321. 323.	
Origenes. 879. 80. 99. 253. 342. 875.		324. 327. 341. 371. 372. 373. 374. 384.	
878. 900		385. 391. 392. 396. 408. 419. 436. 483.	
Orpheus. 91. 636. 643. 654. 686. 706.		509. 528. 633. 636. 638. 639. 640. 643.	
708. 709. 742		645. 647. 649. 656 658. 659. 660. 661.	
Ovidius. 64. 95. 96. 151. 168. 177.		662. 663. 665. 666. 671. 678. 679.	
193. 214. 230. 236. 239. 252. 266.		680. 682. 686. 687. 688. 689. 690.	
267. 272. 274. 284. 312. 329. 330.		694. 695. 696. 697. 698. 699. 701.	
333. 390. 398. 428. 444. 473. 489.		702. 705. 707. 708. 709. 710. 711. 712.	
495. 496. 507. 508. 537. 549. 677.		713. 714. 717. 718. 720. 724. 725. 726.	
679. 697		734. 735. 737. 738. 743. 744. 803. 819.	
		826. 828. 829. 830. 831. 832	
Palepharus.	273	Plutarchus. 5. 7. 13. 46. 52. 66. 67. 93.	
Palladius.	134. 172. 373	96. 99. 146. 193. 208. 212. 268. 269.	
Pafchalius.	543. 802	309. 321. 341. 341. 396. 478. 492. 528.	
Patimys.	524	535. 536. 539. 540. 541. 568. 615.	
Paulus Jurifconfultus.	337	697. 731. 738. 758. 831	
Paulus Venerus.	198	Politianus.	62
Pauſanias. 94. 128. 129. 171. 213. 291.		Pollux. 95. 122. 124. 125. 128. 132.	
295. 323. 328. 341. 365. 487. 505		145. 147. 148. 198. 213. 273. 283.	

Index omnium Auctorum.

309. 320. 323. 329. 330. 341. 353.	Rufinus.	592	
354. 374. 398. 400. 406. 412. 437.	Rykins.	327	
478. 479. 480. 503. 506. 512. 580.			
581	Saadias.	160. 454. 631. 716. 720	
Politianus.	171. 255. 259. 277. 278	Samaritanus Interpres.	773
Pomponius Fortunatus.	253	Salmasius.	51. 58. 106. 143. 162. 176. 184. 208. 226. 268. 273. 289. 291. 294. 296. 297. 325. 335. 339. 340. 342. 343. 345. 350. 370. 371. 373. 374. 376. 378. 386. 391. 405. 406. 421. 444. 472. 538. 546. 548. 550. 639. 680. 686. 687. 702. 735
Pomponius Mela.	84. 123. 149. 150. 444	Salustius.	94
Porta.	169. 505	R. Samuel fil. Nachmani.	80
Porphyrius.	492. 525	Satiph.	292
Posidonius Stoicus.	403	Scaliger.	459. 476. 714. 810
Priscianus.	476	Schechiroth Wedikoth Libellus.	11
Procopius.	83. 164. 386. 403	Schefferus.	802
Propertius.	94. 25. 177. 149	Scheringham.	21. 24. 139. 142. 149. 151. 242. 849. 850. 851. 853
Prosper.	572	Seldenus.	10. 20. 21. 36. 38. 112. 827. 850. 851
Prudentius.	7. 65. 382. 496	Seneca.	19. 58. 134. 162. 164. 233. 239. 267. 272. 274. 319. 321. 334. 353. 354. 362. 413. 515. 537. 828
Psellus.	643. 644. 647. 650. 658. 659. 660. 663. 669. 689. 690. 695. 702. 703. 713. 714. 727. 736. 742. 743. 745	Septuaginta Interpretes.	131. 147. 167. 174. 178. 201. 223. 246. 250. 287. 304. 306. 307. 308. 309. 310. 312. 319. 330. 331. 332. 333. 338. 369. 370. 382. 433. 434. 437. 440. 460. 461. 476. 502. 546. 554. 560. 566. 567. 775. 576. 579. 602. 603. 607. 608. 611. 617. 628. 629. 632. 636. 642. 661. 684. 685. 694. 711. 716. 710. 729. 730. 731. 740. 741. 748. 753. 801. 802
Publius Syrus.	386	Sidonius Apoll.	12. 134
Ptolomæus.	734	Sigonius.	833
Pythagoras.	134	Silius Italicus.	63. 135. 142. 215. 474. 507. 509. 536
Quintilianus.	315. 494	Simeon ben Lakisch.	86
Rabboth.	87. 629. 630. 639. 672. 682. 684. 685. 689. 693. 717. 775	Siphre Liber Rab.	624. 775
Rabboth Bereschith.	16. 79. 80. 86. 92. 188. 262. 402. 404. 829	Solerius.	543. 805
Rabboth Schemoth.	219. 621. 624. 635. 646. 662. 702. 711. 716. 718. 731. 740	Solinus.	64. 251. 371. 663. 679. 682. 697. 699. 707. 738. 828
Rabboth Bemidbar.	621. 637. 644. 656. 657. 667. 681. 690. 700. 707. 713. 735. 744. 786	Soracius.	631
Rablag R. Levi Ben Gersom.	181. 383. 603. 781. 786. 787		
Reynesium.	686		
Rhodius.	337. 592		
Rivetius.	769. 782		
Rogierius.	65		
Rotinus.	7		
Rubenius.	275. 284. 288. 335. 350. 374. 378. 395. 396. 484. 511. 522. 530. 582		
Ruzus (Franciscus).	640. 679. 691. 727		
Ruellius.	298		

Index omnium Auctorum.

Ezechiel Spanheimius.	515	389.618.826	
Ælius Spartianus.	309.339.483.582.	Erachim.	847
Joh. Spencerus.	754-761.777.785.	Gittim.	73.618
788		Marajoth.	36
Statius.	272.295.296.485	Jebamoth.	47.49.851
Stephanus.	129.172.178.277.454.	Joma.	21.22.24.26.28.32.45.60.
509.563.643		137.141.146.147.151.152.154.	
Stobæus.	732	155.219.235.241.305.364.389.	
Strabo.	3.60.64.77.93.143.147.148	390.393.410.413.420.428.430.	
178.208.224.484.508.515.648.		463.467.481.496.518.566.613.	
649.694		752.767.774.776.790.791.792.	
Strada.	514.535	823.825.826.827.839.844.845.	
Strukius.	51.458	849.852.853.856.860.861.863.	
Sudines.	331.734	866.878.899.936	
Suidas.	129.168.236.277.278.308.	Kelim.	443.851.852
309.341.368.395.437.454.478.		Kerithoth.	857
504.507.516.581.583.604		Kidduschim.	867
Suetonius.	60.61.63.163.238.251.	Kilaim.	104.105.107.110.119.122.
275.283.284.313.384.428.437.		124.131.132.185.186.192.194.	
491.494.509.809.819.829		198.278.828.	
Sulpitius Severus.	238	Maaser Scheni.	851
Sylburgius.	283	Maccoth.	73
Symmachus.	167.246.287.444.651.	Megillath Ester.	829
685.716		Menachoth.	208.254.258.262.818.
Synæus.	548	829	
Syrus Interpres.	178.195.181.289.	Middoth.	426.838.851.852.899.
305.306.344.351.667.752		Moet Katon.	170
Tacitus.	94.96.125.176.438.510.	Nazir.	569.
513		Nedarim.	242
Tacitus Imperator.	224	Negaim.	194
		Nidda.	103.437.438.445.449.454.
		568	

T A L M U D.

*Illius Codices qui allegantur, cum ex
Babylonico, tum ex Jerusalemitano.*

Bava Metzia.	133.826	745	
Bava Batra.	260.780	Schabbath.	70.71.85.125.170.172.
Bechoroth.	199	186.188.212.260.420.459.555.	
Berachoth.	47.54.55.105.109.196.	565.568.859.860	
249.482.718.851		Schekalim.	45.426.839
Chagiga.	186.187	Semachoth.	61
Cholim.	11.133.279.299.300.380.	Sevachim.	35.39.41.44.71.74.132.
		133.	

Index omnium Auctorum.

133.410.416.441.462.463.495.	Turnebus.	294.295.303.373.374
564.571.572.812.815.818.821.	Valerius Maximus.	4.238.509.512.
844.859.880.899	555	
Sorah. 185.188.595.618.845.863.	Varro.	107.172.177.200.210.212.
864.865	392.453.477.542.543.547.555	
Succoth.	380.661.859	668
Thaanith.	845.851.863	Vartomannus (Lud.)
Tamid.	420.846.848.849	549.805.816
Tanchuma liber.	759.781	Virgilius.
Targum Jerusal. 25.402.434.442.	5.43.83.84.93.96.97.172.	
621.629.630.636.642.662.671.	193.209.213.214.224.225.227.	
684.693.704.710.716.728.740	266.267.272.273.283.289.309.	
Targum Scheni. 150.187.230.568.	319.357.383.409.412.420.427.	
576.836	483.484.485.487.492.530.537.	
Tavernerius.	540.541.616.633.643.677.693.	
649.669.691.726	819	
Terentius.	336.384.555	Vlietius.
Tertullianus.46.58.61.162.209.216.	341	130.495
231.239.257.295.309.314.322.	Ulpianus.	
325.326.327.328.370.392.494.	10	
548.549.550.556.819	Vossius (Dionysius)	
Theocritus.	479	
508	Vossius (Joh. Gerhaidus)	
Theodoretus. 9.81.108.201.246.	96.201.459.	
253	479	
Thodotion.	Vossius (Isaacus)	
167.686.716	123.176	
Theophanes Ceraueus. 338.345.355	Vrsinus.	
631	525	
Theophilus.	Vulcatius.	
123.236.271.279.	487	
297.503.636.659.660.664.665.	Vulgatus. 167. 169. 175. 177. 178.	
666.678.679.681.694.695.698.	246.250.287.309.310.312.331.	
702.707.708.711.714	368.369.385.388.403.408.410.	
Titinnius.	438.457.462.476.502.562.568.	
341.362	580.607.629.632.636.642.684.	
Tollius.	685.694.711.720.730.740	
669	Waserus.	
Thorath. Cohanim.	825	
22	Wolfius.	
Thosaphoth. 56.71.133.184.188.	341	
260.420.455.844.866	Xenagoras.	
Tibullus. 12.177.272.341.428.828	180	
Trebellius Pollio. 143.391.398.409.	Xenophon. 129.130.143.193.263.	
477.483	338.396.503.507.514.830	
	Xiphilinus.	
	339.409	
	Zacharias.	
	812	
	Zenothemis.	
	631.711.735	
	Zohar Liber.	
	755.759.768	

JOHANNIS BRAUN
PALATINI.

DE

VESTITV

SACERDOTVM HEBRÆORVM

LIBER PRIMVS.

CAPUT PRIMUM.

Cur homines nudi nascantur? Cur vestiantur? Sacra quæ nudo corpore fiebant. Luperci & Lupercalia. Antonii Consulis scelus, libertatem nudi inter Lupercos prodituri. Arcadium Lycaea. Moabitarum & Ammonitarum sacra. Baal Peoris turpitudine. Herculis Lindii & Persarum sacra cum execratione. Belphegor Machiavelli fabula. Sciprius. Βελφεγωδ. Priapus, Jupiter Stygius, Saturnus. Arabum sacra nudo corpore. Baal Peoris cultores se detegunt. Fœdus ejus cultus crepitu ventris & stercoreibus. Dii יידיהו stercorei. Jupiter Βρομίδης & πορδίδης. Crepi. Nudi sacerdotes, popæ & sacrificantes. Koreischitæ nudi sacra faciebant. Ita & Britanni. Laniones Hebraorum nudo corpore mactare vetitum. Dii veterum nudi. Vestes sacerdotales in usu apud Ethnicos. Cinctus Gabinus: vestium, quibus utebantur Hebraorum sacerdotes, origo. De vestibus Adami & solis, & pelliceis, an sacerdotales? Vestes sacerdotum, cum ipso Tabernaculo & sacerdotio Levitico, initium sumpserunt.

I. **M**IRAMUR sæpe, cum cætera animantia fere omnia squamis, coriis, pilis, lana & plumis vestita, cornibus, dentibus, unguibusque armata nascantur, per quæ tempestatum injuriis resistent, hostesque procul à se depellant,
A homi-

hominem (nobilissimum animal juxta & tenerrium, tot casibus tot tantisque inimicis perpetuo agitatum) solum inermem & nudum procreari. *Nudi enim ex utero matris, id est ex terra, exeunt, & nudi illuc redibunt*, ut cum Jobo, singularis patientiæ viro, loquar. At si consilium summi Numinis, atque sapientissimi creatoris propius introspeciamus, omnis admiratio è cordibus nostris facile evanescit. *Θεὸς γὰρ ὧς ἐσμεν*. Ad imaginem ejus & similitudinem conditi, perfecta eramus ornati justitia & sanctitate, quam omnes creaturæ venerabundæ suspiciebant, atque ita imperio nostro tranquille parebant. Nullus syderum ardor, nullum frigus, nullus morbus, nullus denique hostis nos unquam impugnasset, si in nostra integritate perstitissemus, ita ut nec armis ullis, nec vestibus ad corporis tutelam nobis unquam opus fuisset. Nec ad ornatum quicquam præterea desiderabatur, sive corpus sive mentem respicias; Quid enim pulchrius corpore humano? Quæ partium concinnitas major? Quæ structura admiratione dignior? Quæ forma elegantior? *Nil non laudabile videmus*, ut in re seria, serio cum ludibundo tamen Poëta loquar. Nullus serici splendor, nulla lini & Xylini subtilitas atque candor, nulla lanæ mollietates, nullus auri atque argenti, gemmarumque fulgor, nulla tandem purpura, sive arte, sive natura pretiosa, corpus humanum vel tantillum ornatus reddere potuisset. Suum sibi innatum habebat decus atque ornamentum. Sed quid mente præstantius? *divina est particula aura*, in qua ipsa divinitas clarissime relucebat. Cum ergo nihil plane ad mentis corporisque ornatum & felicitatem desideraretur, utique mirum nemini videri debet, hominem nudum & inermem à creatore suo conditum fuisse; consilio enim & mente
sola

sola omnia jucunde in profundissima pace & tranquillitate regebantur, omni vi atque crudelitate longissime remota. Peccati ergo luculentissimum testimonium est vestis pariter & arma. Signum sceleris & servitutis, ut, quotiescunque vestes nostras aspiciamus, rebellionis nostræ in Deum admoneamur, Inde etiam, ut, quoties nos nudos contemplamur, corporis & mentis sceditatem animadvertamus, atque ad omne nefas proni, corpore facile abutamur.

II. Postquam igitur peccatum hominum corda tetra labe infecisset, ipsa honestas, quæ homines non tantum à brutis animantibus, sed & ab ipsis hominibus discernit, corpora hominum certis quibusdam tegumentis, plantarum & animalium spoliis obtegi voluit. Non tantum ut miserima corpora, jam ob peccatum mille calamitatibus obnoxia, ab æstu atque frigore, aliisque temporum injuriis defenderentur, sed ut simul cum corporis nuditate, mentis sceditas aliquo saltem modo occultaretur. Ideoque politiores populi non minus amictum quam victum solícite quæsierunt. Ab ipso primo peccatore & in Deum credente Adamo, per continuatam seriem, inter omnes populos, nec solum apud illam gentem, quæ Dei peculium erat, vestes semper in usu fuisse, constat. Vix ad hunc usque diem ulla reperta est gens, tam fera & tam barbara, etiam in calidioribus regionibus, quæ non speciem aliquam vestium habuerit. Et quamvis inter quasdam nationes, plurima pars hominum, nudi instar pecudum pervagentur; nihilominus eorum Reguli & principes vestibus quibusdam, sive avium aut ferarum spoliis, tegi student. usque adeo verum est, omnes mortales cum ipso Adamo, statim, post funestissimam in Deum rebellionem, didicisse, nudita-

tem mentis & dedecus corporis animadvertere. Quid mirum ! cum primus noster parens, etsi solus cum uxore in toto terrarum orbe vixerit, vestibus sibi opus esse perspexerit. Hinc in sacris & profanis rebus vestibus uti consuevere omnes populi.

III. Fateor equidem impurum illum Dæmonem ita mentis aciem perstrinxisse quibusdam gentibus etiam nobilissimis, ut honestatem atque decus in rebus sacris minus quam in ipsis profanis colerent. Ideoque ipsam Religionem non tantum falsis opinionibus, sed & detestanda impuritate conspurcarunt, scortis & lupanaribus, magis quam Deo & templo, digno modo. Hinc factum est, ut ipsi terrarum principes populi aliquando, etsi aliàs nefas credidissent in publicum prodire nudos, tamen cum sacra faciebant, ut Deos suos stercoreos honorarent, omnibus vestimentis sepositis, colere eos, illisque sacrificia & victimas offerre, ausi sint nudo corpore. Et quemadmodum summum scelus visum fuisset ordinario vitæ cursu nudo corpore incedere, *flagitii enim principium est, nudare inter cives corpora*, uti loquitur gravissimus auctor Cicero lib. 1v. Quæst. Tuscul. sic impium factum credidissent, si vestiti sacra fecissent coram Deo. Scilicet ut Deo Opt. Max. mentis & corporis ornatus placet, ita Dæmones omnem impuritatem atque dedecus summopere amant. Hinc plurima sacra & sacrificia olim fiebant nudo corpore, nec aliter fieri absque piaculo potuere. Ejusmodi fuisse *lupercalia*. Nam lupercos nudos per plateas cursitasse, plus satis notum est. *Lupercalium mos*, inquit Val. Max. lib. 11. cap. 11. à Romulo & Remo inchoatus est, tunc cum letitia exultantes, quod his avus Numitor, rex Albanorum, eo loco, ubi educati erant, urbem condere permiserat sub monte palatino, hor-

tatu Faustuli educatoris sui, quem Evander Arcas consecraverat: facto sacrificio, celsisque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore provecti, divisa pastorali turba, cincti pellibus immolatarum hostiarum, jocantes obvios periverunt. Ubi notandum est, quum Valerius dicit lupercos immolatarum hostiarum pellibus cinctos fuisse, id non esse ita intelligendum, quasi toto corpore pellibus tecti fuissent, ut quidam Veterum pellibus vestiri consuevere, sed ab ilibus tantum, nam ad ilia semper fuere nudi. Hæc clarius docet Plutarchus in Romulo, ubi lupercalia satis fuse describit, ad quem etiam lectorem remitto.

Ἐκ τῶν τὰ δέρματα, inquit, τῶν αἰγῶν κατὰ τεμόνες, διαθέσιν ἐν περὶ ζώματι γυμνοὶ, πῶς σκύτεσι τὸν ἐμποδὼν παύοντες. Post hæc dissectarum caprarum pellibus cincti, nudi currentes scuticis obvios cadunt. Sic etiam in Vita C. Cæsaris, τῶν δὲ νεανίσκων ὁ δρχόντων πολλοὶ διαθέσιν ἀνὰ τὴν πόλιν γυμνοὶ, σκύτεσιν λαπίοις τὰς ἐμποδὼν ὅτι παιδιὰ καὶ γέλωτι παύοντες. Multi juvenes nobiles & principes nudi currunt per urbem, hirsutis scuticis obvios per jocum & risum cadentes. Livius quoque Romanæ historiæ princeps, ejusdem turpitudinis mentionem facit. Lib. i. cap. v. Ferunt, inquit, ibi Evandrum, qui ex eo genere Arcadum multis ante tempestatibus ea tenuerat loca, solenne allatum ex Arcadia instituisse, ut nudi juvenes Lycæum Pana venerantes per lusum atque lasciviam currerent. Virgil. Æneid. lib. viii.

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos.

Sic Festus in voce Crepos. Crepos, inquit, Romani Lupercos dicebant à crepitu pellicularum, quem faciunt verberantes. Mos enim erat Romanis in lupercalibus nudos discurrere, & pellibus obvias quasque fœminas ferire. Sed non tantum sacrificuli & viles popæ nudi aliquando erant, nec

solum lascivi juvenes per urbes vagabantur, sed etiam ipsi ἄρχοντες principes, uti modo ex Plutarcho, in vita C. Cæsaris, audivimus. Quid? ipse Ἀντώνιος, inquit eodem loco, τὴν θεόντων τὸν ἱερὸν δρόμον εἰς ἡν. (καὶ γὰρ ἰσχυρότερον) Antonius, etiam quum consul esset, inter lupercos discurrerat. Pudet fane hic meminisse, quod gravissimi auctores, Cicero, Suetonius, & Plutarchus de hoc monstro hominis ad hanc rem tradunt. Nequissimum hunc consulem infami adulatione Cæsari regium diadema inter lupercos obtrudere conatum fuisse pro concione, nudo corpore. Scilicet instar salacissimi proci in stabulo ad genua impuri scorti provolutus erat, & quo facilius amicam veneris artibus in amorem alliceret, ut sese ei manciparet, suam populique libertatem promptius pessundaret, (forsan ut postea coram sua Cleopatra) nudum se conspiciendum præbuit. Nudus etiam hæc scelera ausus erat, quasi Sacro Senatui populoque Romano omnem majestatem una cum vestibus suis detracturus, & consulatum secum ludibrio expositurus. Propudium hominis! Republicæ pestem, pacis atque otii omnique felicitatis hostem! Sed audiamus Reipub. Romanæ libertatis acerrimum vindicem, fidelissimum Consulem & tranquillitatis custodem Ciceronem, *Sedebat, inquit, (in divina illa philippica, volvitur à prima que proxima) in rostris collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus, ascendis accedis ad sellam. Ita eras Luperus, ut te esse consulem meminisse deberes, diadema ostendis gemitus toto foro. Vnde diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatam, & cogitatum scelus, &c. & paulo post: O præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus. quid hoc turpius? quid fœdus? quid suppliciiis omnibus dignius?* Sed de hac infami adulatione

& turpi lascivia plura vide apud Plutarchum in vita C. Cæsaris, loco jam laudato. Nefariam istam Religionem apud Arcadas olim etiam obtinuisse, indeque ad Romanos allatam, cum Livio loco citato, docet quoque Plutarchus in vita C. Cæsaris ἦν μὲν γὰρ, inquit, ἡ τ' λαπερκαλίων ἑορτή, πρὸς ἧς πολλοὶ χράσθην, ὡς ποιμνίων τὸ παλαιὸν εἶη ἢ πρὸς ποσειδάων τοῖς Ἀρκαδικοῖς λυκαίοις. *Erant enim Lupercalia, de quibus multi tradunt fuisse olim festum pastorum, conveniunt etiam cum Arcadicis Lycaeis.* Percutiebant autem Luperci pellibus præcipue fæminas, ut iidem auctores docent, πεπησµύρας πρὸς ὀποκίαν κυήσαις, ἀγόνους δὲ πρὸς κύησιν ἀγαθὸν εἶναι. *credentes id multum facere ad facilem partum pregnantibus, & ad conceptum infæcundis.* Ideoque etiam principes fæminæ, non tantum avide exspectabant donec percuterentur, sed ultro sese obtulerunt, manumque porrigebant, instar puerorum, ut à ludimagistro plagam acciperent. Et sane non tantum scuticis aut pellibus feriebant, sed etiam ferula, aut saltem pellibus instar ferulæ plicatis: hinc Plutarchus πολλὰ δὲ ἢ ἢ ἐν τῇ γυναικῶν ἐπίτηδες ὑπ' αὐτῶν παρέρχονται, ὥς περ ἐν διδασκαλίᾳ, τὸ χεῖρε ταῖς πληγαῖς. *Mulieres principes fæmina ultro sese offerunt, ac manus ferientibus sicut in ludo literario credunt.* hinc Prudentius lib. II. in Symmach. expresse mentionem facit ferulæ.

Inde Lupercales ferula, nudique petuntur

Discurfus juvenum.

Non est ergo cur miretur Demsterus ad Antiq. Rom. Rosini, lib. III. cap. II. Lupercis à Prudentio ferulas assignari, ex Plutarcho rationem satis clare ediscere potuisset, si attendisset.

IV. Sed ne fanda ista sacra non tantum fiebant apud Arcadas & Romanos, sed etiam apud Moabitas & Midianitas,

dianitas. De hisce Moses Num. cap. xxv. *Tum manebat Israël Schittimis, ubi capit populus scortari cum filiabus Moabitarum. Nam inviserunt populum ad sacrificia Deorum suorum; commedebatque populus, ac incurvabat se diis illarum. Sic copulato Israël cum Baal-Pehor, accensa est ira Domini in Israël.* Habes hic Baal-Peoris sacrificia, habes etiam scortationem populi Israëlitici. Hunc Baal-Peorem fuisse omnis turpitudinis Idolum, minime dubito, eo magis, cum tam expresse illius occasione scortationis mentionem faciat Moses. Hinc Isidorus Orig. l. viii. *Beel-Phegor interpretatur simulacrum ignominie.* Et Origenes in Numeros Homil. xx. *Beel-Phegor idoli nomen est, &c. interpretationem nominis ipsius, cum requireremus attentius inter Hebræa nomina, hoc tantum invenimus scriptum, quod Beel-Phegor sit species Turpitudinis.* Sed quale genus turpitudinis fuerit fatetur se ignorare. Ego minime dubito fuisse scortationem; Et forsân talem, quæ prope in publico fiebat, sacerdotibus & sacrificantibus nudis in publicum discursitantibus. hisce enim deliciis dæmones vehementer delectabantur. Talia erant etiam sacrificia Herculis Lindii, quæ maledictis & diris imprecationibus fiebant, teste Lactantio lib. i. cap. xx. Et Persarum sacra, de quibus satis fufe Strabo lib. xv. nullum enim fit sine execratione. Ideo exsertis verbis Moses scortationis in Baal Peoris sacris meminit. Sic & Hoseas Propheta cap. ix. com. x. *Venerunt ad Baal-Pehor, & separarunt se לבשׁ ad turpitudinem, ut committerent abominanda pro amore suo.* Baal-Peor igitur patronum libidinis atque scortationis fuisse, constat. Hinc Machiavellus in lepidissima illa fabula (quam etiam politissimum ingenium, Faber Salmurientis sermone gallico elegantissime reddidit) in qua dæmon in-

troducitur

troducitur uxorem ducens in Italia; qua etiam fabula
 ingenium & importunitatem libidinosæ, & luxui dedi-
 tæ sceminæ vivis suis coloribus depingere voluit, quem,
 dæmonem inquam, *Belphegor* vocat, qua voce nihil aliud
 significat quam *Baal peor*, quemadmodum eum etiam
 septuaginta Num. xxv. & alibi, *Βελφεγὼρ* vöcant. Sed I-
 dololatrias sese etiam detexisse coram hoc idolo, quum
 sacra illi faciebant, Hebræorum magistri clare docent.
 Sic in *Sanhedrin. cap. vii. halacha. vi.* ubi de vario cultu
 idolorum, de *Baal-peor* hæc habent: הפוער עצמו לבעל פעור
 .הוא עבדו. *Siquis se detegat coram Baal-Pehor, nam is il-
 lius cultus est.* Magnus Moses Maimonides, qui primus
 inter verpulos delirare desiisse dicitur, in more Nevo-
 chim parte 111. cap. xlv. idem docet: וכבר ידעה פרסום
 עבודת פעור בזמנים ההם אשר היתה בגלוי הערורה מפני זה
 צוה הכהנים לעשות סכנסים לכסות בשר ערוה בעת העבודה
 ושלא יעלה לסוכה עם כל זה במעלות אשר לא חגלה ערוותך
 : עליו *Iam noster manifestus cultus peoris illis temporibus po-
 stulasse, ut verenda detegerent; Ideo precepit Deus sacerdoti-
 bus, ut facerent sibi brachas ad tegendam nuditatem tempo-
 re ministerii; eadem de causa prohibitum fuit ad altare af-
 cendere per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Quidam
 crediderunt hunc *Baal-Peor* fuisse *Priapum*, ut *Isidorus*
Origin. libro viii. Et *Hieronym.* ad cap. iv. *Osæ.*
 Alii *Iovem Stygium*, eo quod *Psalm. cvi.* dicatur & uniti
 sunt *Baal-peor*, & commederunt sacrificia mortuorum. ubi
 per mortuorum sacrificia intelligunt victimas, quæ mor-
 tuorum gratia *Jovi stygio* offerrentur. Alii denique, ut
Theodoretus, *Saturnum* crediderunt. Videtur idem do-
 ceri ab Arabibus. Arabes enim *Saturnum* dicuntur ado-
 rasse cum *Amonitis* & *Moabitis*. Sed Horum Deus fuit
Baal-Peor. Vide *Hotting. Histor. Or. l. i. c. vii.* Jam

vero Saturnum, ut videre est apud eundem pag. clv. adorabant nudi. *Nudi ac tonsis capitibus thura dabant*: hic vero cultus Peoris. Vide etiam eundem Maimonidem de Idololatria cap. 111. ubi reperies eadem ex Misna Sanhedrim desumpta. Sed non solum coram Baal-Peor nudos se sistebant, sed, si magistris credendum, ut ei etiam turpe suffimentum, flatu Ventris facerent, & stercorebus conspergerent. Doctor Salomon Jarchi ad Num. xxv. Com. 111. hoc Idolum פֶּעוֹר vocari dicit: על שם שפוערין לפניו פי הטבעה ומוציאן רעי זו היא עבודתו: *Quia distendunt anum coram eo, & stercorea emittunt, hic enim ejus cultus est.* Si hoc verum est (nam etsi à doctissimis viris negetur, cur tamen verum esse non possit, fateor me non videre, nam ut impurus ille spiritus imprecationibus, & execrationibus delectatur, ita forsitan stercorebus aliisque inquinamentis) non mirum, si ejusmodi dii vocantur, גללים id est *stercorei*, ut quidam vocem istam exponunt. Levit. xxvi. com. xxx. Ezech. vi. vers. iv. & alibi. Sunt etiam, qui hoc idolum à crepitu (ventris scilicet) *Peor* dictum volunt, quasi esset Jupiter βροντῆς *sonans*, aut etiam ποδῶς *pedens*. Sane ut in multis aliis conveniunt *lupercalia* & *sacra Peoris*, sic etiam quoad nomen. *Crepes* enim *Romani Lupercos* dicebant à crepitu pellicularum, quem faciunt verberantes. Vide Festum in *Crepes*. Sed de Baal Peore plura qui desiderat, adeat Eruditissimum Seldenum, de Diis Syris, cap. v. Synt. i. & notas elegantissimi Juvenis, sed immatura morte, pro dolor! crepti, Dionysii Vossii ad Majemon. de Idol. c. 111.

V. Sed olim popas & sacrificantes in sacrificando & victimis immolandis fuisse nudos, manifesto constat, cum ex numismatibus, tū ex marmoribus. Videatur nummus æneus Neronis apud Choulum pag. clxiii. Et constantini

tini Claudii que pag. CLXIV. Et Domitiani CCLXXXIV. Et
 Hadriani CCCII. Et columna Trajani, quæ est Romæ,
 pag. CCCXXIV. Et pag. CCLXXXIII. Et marmor Romæ re-
 pertum apud eundem pag. CCCI. ubique reperies non
 tantum popas, sed & ipsos sacerdotes & sacrificantes
 nudos victimis & altaribus adstantes. Nisi mavelis in
 quibusdam ex nummis illis, imagines esse ipsius dei Ge-
 nii Augusti & po. Romani, aut exercituum potius, quam
 poparum aut sacrificantium. Docet etiam doctissimus
 Hottingerus in sua Hist. Orient. de Religione veterum
 Arabum lib. I. cap. VII. *Koreischitas ante Islamismum sa-
 cra sua celebrasse nudos, atque ita Ædem Meccanam circui-
 visse.* quod ex Alcorano & Beidavi probat. Hic præter-
 eundum non est, quod narrat Plinius libro XXII. cap. I.
*Britannorum conjuges nurusque toto corpore glasto oblitæ
 quibusdam in sacris, & nudas incessisse, Æthiopum colorem
 imitantes.* Ergo mos ille nudo corpore sacrificandi satis
 frequens fuit apud veteres Ethnicos, ubique locorum.
 Hinc etiam factum est, ut Deus non tantum de vestibus
 sacerdotalibus præceperit, ut istius moris contrarium
 fieret, sed etiam ut vetuerit, & sacerdotibus & populo,
 ullum cultum Deo præstare, vel nudo tantum capite.
 Prohibent quoque magistri precari ad mactationem,
 aut mactare lanionem nudum, ne videretur cultus ido-
 lolatricus; quemadmodum nefas etiam pronunciant in
 navi mactare, ita ut sanguis in mare defluat, ne Neptu-
 no sacrificasse crederentur, aut in fossam, ne diis inferiis
 mactasse quis putet. De hisce vide libellum *Schechitoth*,
 qui agit de ritu mactandi. Vide etiam *Massechet Cholim*
 cap. II. *misna ix.* De piaculo in mare, fluvios, vasa, &
 fossam mactandi, vide etiam *Majmon: Hilchos Schechi-
 toth*, cap. II. *Halacha v.* Sed non mirum spurcissimos

homines gentiles aliquando nudos sacra fecisse, cum & ipsos Deos sæpe nudos, & fœdo admodum more in templis & in publico collocaverint. Ipsum *Iovem conservatorem, custodem, Statorem, victorem. Saturnum, Neptunum. Apollinem, Martem, Mercurium. Herculem. Æsculapium*, & nescio quem non. Sed ante omnes meminisse oportuit obscœni illius *Priapi*, de quo Tibullus c. 1. El. 1v.

Nudus & hyberna producis frigora bruma

Nudus & æstiva tempora suacanis.

Et *Cupidinis*, de quo Moschus Eidyll. 1.

Γυμνὸς μὲν πρὸς πᾶσι σώμα, νότος δ' οἱ ἐμπιπύκαται.

Et *Veneris*. nam,

Nuda Venus, fecunda Tales, Phætrata Diana.

Sidon. Apol. carm. VII. quod clarissime etiã constat, cū ex optimis auctoribus, tum ex innumeris marmoribus atque nummis. Cum igitur ipsi Dii nudos se conspiciendos præbuerint in Templis & ubique locorum, utique mirum non est, sacerdotes eorum & sacrificantes eadem forma sacra fecisse. Et quod aliàs dicit Dei vates Oseas cap. 1v. כהן כעץ *qualis populus talis sacerdos*. dicamus & nos, *quales Dii tales sacerdotes*.

V I. Sed non omnes Sacerdotes nudi sacra faciebant. Plerumque aliter fiebat. Immo complures non minus videntur fuisse solliciti, ut sacerdotes simul & sacrificantes vestibus quibusdam sacris amicirentur, quam ipsi Hebræi. Nonnulli multo magis vestiti erant. Nam à capite ad calcem, ad ipsas plantas pedum fere, semper tecti administrabant, cum Hebræorum Sacerdotes nudis pedibus sacra semper facerent, ut infra clarius demonstrabitur. Sic Herodotus de Sacerdotibus Ægyptiorum libro 11. cap. xxxvii. ἐσθῆτα, inquit, φορέουσιν

οἱ ἱερεὺς λινέῳ καὶ βύβλινῳ ἵκαντο ἀπὸ βύβλινῳ. *lineam vestem tantum gestant Sacerdotes & calceos papyraceos.* Idem docet Plinius, de Aegyptiorum sacerdotibus libro XIX. c. I. *Nec ulla, inquit, sunt eis* (loquitur de quibusdam generibus lini & gossypii) *candore mollioriave preferenda: vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissima.* Sed de vestitu sacerdotum

Oed. Med. III. 1. Vates amictu corpus & frontem quatit. Notus est etiam *cinctus gabinus*: nam à vestitu Sacerdotum originem trahit. Sed vix ullus reperitur auctor, qui non aliquid de vestitu Sacerdotum habeat, & vix ullus de sacrificiis & sacerdotibus agit, qui non simul etiam de vestibus eorum mentionem faciat. Pleraque igitur sacrificia apud eos non poterant rite fieri absque vestibus, ita ut non levior vestimentorum quam sacrificiorum ipsorum cura fuerit. Sed inspiciantur quoque nummi & marmora veterum, quæ sacerdotum & sacrificantium imagines exhibent, multo plures reperies vestitos quam nudos. Ne vero lectorem multis testimoniis hic sine causa onerem, remittam eum ad illa quæ deinde dicentur. Quicquid sit, Hebræorum sacerdotes expresso Dei mandato obligatos fuisse vestibus quibusdam amictiri, antequam ad sacra properarent, ex verbo Dei clarissime constat. De hisce vero agere suscepimus.

VII. Cæterum de origine vestium sacerdotalium apud Hebræos, non est quod solícite quæramus, quandoquidem initium sumpsere cum ipso sacerdotio, uti videre est, Exodi XXVIII. Quum enim Deus populum suum electum, strictioribus legibus à reliquis populis totius terrarum orbis, secernere statuisset, sacerdotium, & tabernaculum & pecuniaria quædam sacrificia, & vasa &

instrumenta varia, & sacerdotes & sacerdotum vestes, & infinitas cærimonias, & sacrificandi ritus simul imperavit, totumque ministerium certis quibusdam locis, temporibus, familiis & personis astringi voluit. Quandoquidem vero omnia ista, & Tabernaculum, & sacrificia, & vasa, & instrumenta, & ipsi sacerdotes significationem rerum spiritualium & cælestium habuere, vestes simul confici jussit, quæ eadem significarent; ut ita nihil in toto sacerdotio reperiretur, quod non esset spirituale quid, & à rebus mundanis segregatum. Nam etsi ante cultum Mosaicum sacrificia facta fuerint à certis quibusdam hominibus, veluti primogenitis, nusquam tamen legimus eos vestes sacras gestasse à reliquis distinctas, quemadmodum certo alicui loco aut tempori non fuerunt alligati. Sabbatha enim & novilunia & ejusmodi multa alia, ut initium, ita & finem habuere cum Mose. Fateor equidem, ut sacrificia sine vasis & instrumentis fieri non potuere, ita etiam peculiaris quædam tractu temporis quamvis simplicissima, ut lignea & testacea, adhibita fuisse in Ecclesia patriarcharum ante tempora Mosis; atque ita merito quem conjecturare posse, eosdem etiam usos fuisse vestibus sacris, à profanis, scilicet ab iis, quas vulgaris usus ferebat, distinctis. Sane tam necessario Hæbræorum magistri vestes sacerdotum, cum ipso sacerdotio jungunt, ut etiam credant, ne Adamum quidem, Cainum, & Abelem sine vestibus sacerdotum sacrificasse. Docent igitur verpuli, primas illas vestes, quas Deus Adamo fecit, fuisse vestes sacerdotales.

VIII. Et sane legimus cap. III. genescos com. VII. primos parentes, lege Dei violata, nuditatem agnovisse, & statim *confutis foliis ficulneis subligacula sibi confecisse.*

Primæ

Primæ ergo vestes, quibus mortales unquam usi sunt, ex arborum foliis factæ erant, primosq; homines earum inventores atque textores fuisse constat; ita ut earum originem gentiles frustra quærant apud Pelasgum, aut Mercurium, aut Minervam, aut Arachnen, ut Diodorus lib. V. Plinius, & alii. Sed cum hæc nihil ad rem vestiariam sacram faciant, de illis hic quæstionem instituire non opus est. Ergo Deum ipsum auctorem vestium credunt Hebræi, easque ex pellibus factas fuisse tradunt. Legimus enim Genes. III. com. XXII. *Fecit dominus Deus Adamo & uxori ejus tunicas pellicæas, quibus vestivit eos.* Has vestes sacerdotales fuisse, auctor est Baal-Turim ad hunc locum; quod duplici argumento (saltem suo more) conatur probare. Primo, quia Moses eadem phrasi hic utitur ac Levitic. VIII. versu XII. ubi de vestibus Aaronis & ejus filiorum, nam in utroque loco reperitur verbum *וילבישם כהנות* *Et vestivit eos tunicis.* Deinde, quia in hoc versu XXII. scilicet Exodi III. octo reperiuntur voces (quales sunt *וועס יהוה אלהים לאדם ולאשחן*) : *וילבישם כהנות עור וילבישם* : ad indicandum octo vestes sacerdotum: nam octo sunt numero, ut deinde patebit. Sed audiatur ipse Baal-Turim: *שנים כסם, וילבישם* inquit, *חכ' ואידך גבי אהרן וילבישם כהנות' סלסר שעשה הקבה לאדם הראשון בגדי כהונה ואיתא הבר' שכהן היו עובדין הבכורות וח' חבורת כזה הפסוק כנגד שמונה בגדי כהונה* *Vox וילבישם bis reperitur in Scriptura: hic semel, & alibi, quando de Aarone dicitur: & vesties cos tunicis. Inde discimus Deum Optimum Maximum Adamo, primo homini, fecisse vestes sacerdotales. Docet quoque Bereschit Rabba, quod primogeniti etiam in iis sacra fecerint. Octo præterea voces reperiuntur in hoc versu, ad indicandum octo vestes sacerdotum.*

docum. Plura etiam reperies apud *R.S.I.* & *Aben Esra*, &c in *Bereschit Rabba fol. xxi v. a.* unde Baal-Turim & Cæteri commentatores etiam sua desumpserunt. Sed quam sint mirandæ omnes istæ interpretationes, & quam ridiculæ, & quid per pelles istas (quibus Deus primos parentes vestivit) intelligendum sit, An revera vestes sacerdotales fuerint ex pellibus animalium & victimarum, quas Adam post peccatum mactavit, ad sanciendo fœdus gratiæ, quod Deus cum eo pepigit post lapsum, uti fere in omnibus fœderibus fieri solet, & an ideo Adam primus sacerdos fuerit, cui pelles victimarum cedere solebant, prout id Deus postea expressa lege sanxit Lev. vi. xxxi. atque an hanc ob rationem Deus cum pellibus victimarum illarum vestire voluerit ut sacerdotem, & an ipsa, Eva uxor Adami, sacerdos fuerit, & sacerdotali veste amicta, de hisce omnibus, inquam, fusius agemus infra ubi de materia vestium nostrarum. Quicquid sit, apparet Hebræorum saltem doctores in ea fuisse sententia, Deum ipsum esse vestium sacerdotalium auctorem, primumque hominem sacerdotem, & vestibus sacerdotum vestitum fuisse. Utrum autem hoc verum sit, an falsum, operose non disputabimus. Et utrū primogeniti ante legem Mosaicam ejusmodi vestibus, uti Adamus, usi fuerint in sacris, ut *Bereschit Rabba* & *Baal-Turim* citatis locis docent, an aliis quibusdam peculiaribus ad hunc usum destinatis, an vero ordinaria veste, jam non disquiro. Nam hæc omnia à clara hominum cognitione sunt longe remotissima, nec quicquam certi de iis pronunciare possumus. Nec de earum numero, materia, forma, figura & colore quicquam constat.

IX. Ergo de vestibus sacris, prout à Mose in deserto Capite xxvi 11. Exodi, cum ipso Tabernaculo, aut
 potius

potius *Φορεῖν ἱερῶν portatili illo templo*, ut Philonis verbis utar, (nam tabernaculum illud, cum Templo postea à Salomone constructo, si formam & usum spectes, unum idemque fuisse, certum est) & toto sacerdotio simul præscribuntur, quæstio institui debet. De hisce igitur vestibus acturi. Primum de iis quædam in genere commentabimur; deinde de singulis, ut & de earum usu, typis & significatione, quoque dicemus. Ante omnia vero de genere & numero vestium, postea de materia, colore, textura, aliisque rebus quamplurimis, quæ circa Rem vestiariam sacram examinandæ veniunt, agemus.

CAPVT II.

Genera vestium sacrarum quot? Iosephus emendatus. Pontificis vestes aurea. R. Levi Barfelsonii & Seldeni error circa numerum vestium aurearum. Vestes aurea cur ita dicta? Quid שש & בר. Cunai, Scheringhami Leusdenii & aliorum error. Pretium vestium albarum. Linum Pelusiacum & Indicum. Majmonides de שש & בר. Vestes alba. Cur ita dicta. Balteus vestium albarum. Duplices vestes alba, maritima & vespertina. Utrum id de Tunica tantum intelligendum sit, an de omnibus? Tunica Ismaëlis & Eleazaris. Vestes alba unico die tantum inserviebant. Quadam de illarum usu. Vestes reliquorum sacerdotum quot? Cur non dicantur aurea? Leusdenius notatus. Cur non dicantur alba? Earum balteus coloratus. Pontificis, & reliquorum sacerdotum vestes distincte. alter alterius induere non poterat. Numerus vestium sacerdotum. An novem? an duodecim? an sedecim? Mitznepheth & Migbaoth. Octo fuisse tantum. Error Grotii de numero septenario. Lex de octo vestibus ubi extet? Aharon & ejus filii, qui? Nullum sacerdotium sine vestibus sacris. Consecratio sacerdotum, per oleum unctionis, & per vestes sacras. בגדים מחוסר in Talmude quid?

I. Vestes sacerdotum quidem commodè distribui possunt, in tot genera, quot fuerunt ordines sacerdotum. At duos tantum fuisse ordines sacerdotum constat, Pontificem M. feil. & reliquos Sacerdotes. Ille ab He-

bræis vocabatur כהן גדול *Cohen Gadol*, aut Chaldaice כהנא רבנא *Chahana Rabba*. Sacerdos Magnus. Hi vero כהן הדיוט *Cohen hediot*, quasi diceret *ἱερός ιδιώτης*. Sacerdos Idiora, passim apud auctores recensiores, sacerdos *vulgaris*, & sacerdos *gregarius*, quod tamen cultior latinitas respuit. Chaldaice כהנא ut & Hebraice כהנים *sacerdotes* tantum dicuntur. In tot genera etiam sacerdotes & eorum vestes distribuit Josephus. Antiquitatum libro 111. cap. viii. γίνοντ' ἡ, inquit, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν στολὰς, πᾶσι τε τοῖς ἄλλοις ἕς χαναίᾳς καλῶσι, καὶ ἡ καὶ τῷ δεξιερῇ, ὃν ἀναρᾷχλω προσαγορεύουσι. Faciebant etiam vestes, tam ceteris sacerdotibus omnibus, quos *Chanæas* vocant, quam pontifici, quem dicunt *Anarabachen*. Silentio hic non est prættereundum, sacerdotes vocari à Josepho χαναίᾳς, & Pontificem ἀναρᾷχλω, sed voces istas esse corruptissimas, quemadmodum sunt fere omnes voces Hebrææ per totum illud caput, quibus vestes sacras vult designare, ut postea ad singulas voces ostendemus, ubi eo deventum fuerit. Legendū igitur est pro χαναίᾳς, χααίᾳς sive χάνᾳς à Chaldaeo כהנא *Chahana*, sacerdos. Et pro 'Αναρᾷχλη lege χααίᾳ sive χαίᾳ ραββᾳ. Ch כהנא רבנא *Chahana Rabba*. i. e. כהן גדול *sacerdos magnus*, sive *Pontifex*. Duo igitur sunt genera sacerdotum, & duo genera vestium, secundū Joseph. Sed notandum hic est, ipsum Pontificem M. duo genera vestium habuisse. Primum scil. בגדי זהב *vestes aureæ*. Alterum בגדי לבן *vestes albæ*. adeo ut, si duo hæc genera Pontificis jungantur cum vestibus, quæ omnibus sacerdotibus sunt communes, tria omnino genera vestium habituri simus Primum Pontificis M. aureæ. Secundum vestes Pontificis albæ. Tertium vestes omnibus sacerdotibus communes. Hanc distinctionem etiam usurpavit doctissimus Maimonides in הלכות כלי הקדש cap. viii.

בגדי כהונה שלש מינים בגדי כהן הדיוט' הם ארבעה כלים ובגדי זהב ובגדי לבן בגדי כהן הדיוט' וארבעתן של פשתן לבנים וחוטן כפול ששה והאבנט לבדו רקים בצמר בגדי זהב הן בגדי כהן גדול והם שמנה כלים הארבעה של כל כהן ומעיל ואפור וחושן וציץ ואבנטו של כהן גדול מעשה רוקם הוא והוא דומה במעשיו לאבנט כהן הדיוט' ומצנפת האמורה באהרן היא המגבעות האמורה בבניו אלא שכהן גדול צונף כח כמי שלופף על השבר ובניו צונפין בה ככובע ולפיכך נקראת מגבעות בגדי לבן הם ארבעה כלים שמשמש בהן כהן גדול ביום הכפורים כהנ' ומכנסים ואבנט' ומצנפת' וארבעתן לבנים *Vestium sacerdotum*

tria sunt genera. Vestes omnibus sacerdotibus communes Vestes aurea & vestes alba. vestes omnibus sacerdotibus communes, sunt quatuor. Tunica, brachæ, pileus & balteus, quæ omnes sunt ex lino albo, & filo sextuplo contorto, balteus vero solus lana ornatus est opere phrygionico. Vestes aurea, sunt vestes Pontificis, quarum sunt octo. quatuor scilicet ille sacerdotib. omnibus communes, præterea tunica exterior, Ephod, pectorale & lamina. Balteus Pontificis etiam factus est opere phrygionico, balteo sacerdotum reliquorum opere non absimilis. Cidaris vero Aharonis, est instar pilei filiorum ejus. nisi quod Pontifex M. caput obnubat, quasi quis membrum aliquod diffractum obvolveret. Et filii ejus eo caput obvolvunt instar galeæ, ideoque vocatur Migbaot. Vestes alba quatuor sunt, quibus Pontifex ministerium peragit die expiationum. suntque tunica, brachæ, balteus, & cidaris. omnes vero albae sunt, filo sextuplo contorto & ex lino tantum. Ecce ergo tria genera vestium sacerdotalium. Duo genera vestium pontificis, vestes aureæ, vestes al-

bæ, & unum genus sacerdotum reliquorum. Sed de hisce singulis, de quolibet nempe genere seorsum, plura.

II. Primi ergo generis vestes, sunt Pontificis בגדי זרוב *vestes aureæ*. Hæ octo sunt numero, uti modo ex Maimonide audivimus. *Feminalia, tunica, balteus, Cidaris, pallium, Ephod, pectorale & lamina*. quatuor priores cum reliquis sacerdotibus habuit communes, cæteræ Pontificem solum ornabant. Hæ *vestes aureæ* בגדי זרוב vocantur proculdubio ob quatuor istas vestes quas sibi peculiare habebat pontifex M. veluti מעיל' אפרור' חשן' וציץ *Pallium, Ephod, pectorale & lamina*. quia vel solido auro constabant, ut *lamina*, vel aurum solidum appensum habebant, ut *pallium* tintinabula aurea, vel fila aurea intexta, ut *Ephod & pectorale*. Sed & ipsa cidaris aliquomodo aurea vocari potest, cum ob ornamentum Vittarum hiacynthinarum, tum ob auream laminam, quam etiam adnexam habebat. Tandem aureæ merito dici possunt ob ingens pretium gemmarum, & aurearum catenularum in pectorali & Ephodi humeralibus. Ob quatuor ergo istas vestes, quas pontifex solus gestabat, reliquæ omnes aureæ vocabantur, prout ad hunc usque diem inter nos nil familiarius, quam dicere: hic totus auro fulget, totus auro vestitus est, quamvis unica tantum veste aurea vestitus sit, veluti pallio aut toga cæteris vestibus injecta, ut spectantium oculos perstringat. At reliquæ vestes quatuor *feminalia, tunica, balteus & Cidaris*, si proprie loqui velimus, neutiquam possunt dici aureæ. Hinc est ut quidam auctores gravissimi per vestes aureas quatuor solummodo intellexerint: inter quos est cruditissimus Seldenus libro 11. de success. in Pontific. Hebræor. cap. vii. Distinguit enim vestes sacerdotales nobiscum, aut potius cum Hebræorum

rum magistris, in tria genera, in *vestes sacerdotis peregarij*, (uti ipse loquitur, id est: in vestes omnibus sacerdotibus communes;) in *vestes aureas*; & *vestes albas*, & cuilibet generi quatuor vestes tantum assignat. *Primi generis*, inquit, *quatuor fuere*, כהנא ומכנסיים ומגבעות ואכנא *Tunica, Fæmoralia, pileus & Cingulum. Secundi* (scilicet vestes auræ) *item quatuor*, וחשן ואפוד ומעיל וציץ *pallium cui appensa tintinnabula & mala punica, Ephod seu Epomis* (quo nomine tamen tunica sacerdotum etiam & Levitarum interdum denotata; ut alibi monitum est,) *Pectorale seu Rationale judicii, in quo sanctissimum illud oraculum, & demum Lamina, qua nomen tetragrammaton inscriptum fronte eminebat.* &c. Ecce quatuor tantum recenset vestes aureas. In eadem sententia fuerunt alii quoque inter verpulos, ut Doctor levi Barselonius; præcepto xcix. ועוד היו לו ארבעה אחרים של זהב ושטם: id est. *Erant præterea quatuor alie aureæ, quorum nomina sunt: Pectorale, Ephod, pallium & Lamina.* Ergo quatuor tantum statuit aureas. expressis enim verbis dicit: ארבעה אחרים של זהב *quatuor alie aureæ.* Sed errat doctissimus Seldenus, cum omnibus Hebræorum magistris, à quibus deceptus est. Optimo jure ergo à doctissimo scheringhamo ad Massechet Joma cap i i i. pag. L i v. & L v. erroris redarguuntur. Nam etsi in quatuor istis pretiosis vestimentis tantum, aurum re-

periat, nihilo minus tamen octo omnes aureæ vocantur. Exsertis enim verbis Maimonides loco citato octo numerat: sic enim ille: כגרי זהב הן כגרי כהן גדול הם *vestes aureæ, sunt vestes pontificis, & quidem octo.* Sed ne quis dubitet quæ nam sint illæ octo statim addit: הארבעה של כל כהן ומעיל ואפרוח וצוץ *Quatuor scilicet omnibus sacerdotibus communes, & præter has, pallium, Ephod, pectorale & lamina.* Sed per totum opus Talmudicum, quotiescunque Pontifex dicitur vestes aureas induere, id semper intelligendum est de octo vestibus, quas omnibus diebus totius anni induit, præter diem expiationum. Videatur præsertim codex Joma cap. 111. & Torath Cohanim Paraf. Achare Moth cap. vi. ubi sexcenties fere reperies pontificem mutare vestimenta aurea cum vestimentis albis, & vestimenta alba, cum vestimentis aureis, sed per aurea semper intelligunt omnes vestes, quas per totum annum, excepto die expiationis, induere solebat, cum vero illæ octo fuerint, sequitur omnes aureas vocatas fuisse. In eadem etiam fuit sententia doctissimus Cunaus, de Republica Hebræorum libro 11. cap. 1. ubi se mentem Rabinorum optime assecutum (uti solet) ostendit. *Fuere autem, inquit, hujus generis (de vestibus aureis loquitur) indumenta octo, è quibus quatuor quidem erant communia pontifici cum cæteris sacerdotibus.* כהנת ומכנסים ואכנט ומגבעות *tunica talaris, brachæ, balteus, & insula: quatuor autem propria pontificis erant.* מעיל ואפרוח וצוץ *Pallium hyacinthinum cum tintinnabulis & malis punicis; item amiculum humerale sive Ephod; Tum pectorale sive choschen; & postremolamina aurea, quæ insule apponebatur.*

III. Cæterum, ex iis quæ jam à nobis dicta sunt, satis manifesto apparet, quæ de causa, vestes illæ aureæ vocentur,

vocentur, nempe ob quatuor illas, quas nemini, præter pontificem vestire licuit, *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, & *Lamina*. Nam revera omnia ista vestimenta aurea erant. Nullum enim erat quod non ex solido auro confiterit, ut *Lamina*, aut quod solidum aurum non habuerit appensum, ut *Pallium* hyacinthinum tintinnabula aurea, aut intextum, ut *Ephod* & *pectorale*, quod suo loco clarius demonstrabimus. Atque hanc ob causam, quia pontifex ob quatuor istas vestes totus aureus apparebat, omnes illius vestes aureæ vocabantur. Sunt tamen qui credebant (& quidem viri doctissimi) vestes Pontificis aureas vocari, non tantum ob quatuor istas auro & gemmis splendentes, sed etiam ob reliquas, quas cum sacerdotibus cæteris communes habebat, quales sunt *Bracchæ*, *tunica*, *baltus* & *cidaris*, ob illarum pretium scil. Putabant enim vestes pontificis, quibus per totum annum vestitus ministrabat, pretiosiores fuisse, vestib. albis, quas induebat die Expiationum: Ideoque quamvis ex lino tantum fuerint, nec quicquam auri admixtum habuerint, tamen aureas vocari ob pretium, quia fuerunt ex שש, quod *byssum* interpretantur, cum vestes albæ dici expiationum, & cæterorum sacerdotum dicantur fuisse ex בר, quod *linum* vulgare, & minus pretiosum fuisse existimant. In hac sententia doctissimus fuit Cunnæus de Repub. Hebræor. libro II. cap. I. Ea, inquit, Talmudici בגדי זהב vestimenta aurea vocant, non hercule quod intextum omnibus aurum esset, sed quod ornatiores essent. Et paulò post: Neque vero dicat aliquis, ex octo illis indumentis, priora quatuor videri eadem esse cum illis, quorum usum ante diximus fuisse peculiarem in sancto sanctorum. Nam & ex precioso lino erant, quæ pontifex extra adytum gerebat, & baltus fuit opere phygiano

phrygiano. Qua manifeste cernet, qui contuleris, qua leguntur in Exodi capite vicesimo octavo, & qua extant in Levitici capite decimo sexto. Nam etsi linea sint, qua describuntur utrobique, tamen כרמל vulgare linum est, cum שש byssus exquisitissimi generis sit. Doctissimus cunæus videtur etiam alios auctores minime vulgares decepisse, ut Scheringhamum, Leusdenium Philol. Hebr. pag. 179. 180. aliosque aliàs acuratissimos. Sic enim Scheringham ad cap. 111. Iomæ pag. LV. Octo autem vestes istæ dicuntur aureæ, non quod singulis aurum intextum erat, sed quod cæteris ornatiores & splendidiore fuerint. Sed, pace doctissimorum virorum dictum sit, hi omnes errarunt errorem satis crassum. Nam illas vestes, quæ aureæ vocantur, & tamen nihil auri admixtum habebant, cæteris ornatiores & splendidiore fuisse nondum probatum est. Nec scio cur doctissimus Cunæus dicat loco citato, vestes quas pontifex extra adytum gerebat ex pretiosiore lino fuisse, quam vestes albæ, cum contrarium sit verissimum. Nam si magistris Hebræorum standum est, (nec rationem video cur ab eorum sententia recedamus) adeo verum est, vestes albas diei Expiationum, ex pretiosiore lino fuisse, quam linum cæterarum vestium extra adytum, quam quod est verissimum. Docent enim doctores Misnici Massechet Joma cap. 111. halacha vii. vestes albas constituisse ex lino Pelusiaco & Indico, quo pretiosius nullum reperitur. Addunt etiam doctores vestes albas, quas Pontifex mane induebat, valuisse octodecim, vespere vero duodecim minas, quod pretium etiam in immensum augent doctores Gemarici, ita quidem, ut, pretiosius fuisse linum minime credendum sit. Sed nil omnino probant eo quod linum vestium albarum dicatur כרמל, alterum vero שש.

Non

Non enim כר semper *linum vulgare* significat, nec שש *byssum exquisitissimi generis*, uti fermocinatur doctissimus Cunnæus, utrumque enim byssum subtilissimam significat, ut vel ex solo Maimonide constat, Halach. Kele Hammikdasch. cap. vii. sectione xii. כל מקום שנאמר כר בחורה שש או כר הוא הפשתיים והוא הכותץ. *Vbiunque in lege dicitur שש aut כר linum significatur & quidem byssus.* Ergo nulla differentia inter utrumque. Sed de omnibus clarius & fusius differemus infra, ubi de materia vestium. Hæc jam sufficiant ad probandum, vestes illas aureas vocari, non ob ornatum aut pretium lini, sed propter aurum solummodo & pretium gemmarum, & alia ornamenta, si quid, præter aurum & gemmas, illarum pretium augere etiam potest. Et sane R. S. I. ad Levitic. cap. xvi. videtur innuere, vestes aureas non aliam ob causam ita dici, nisi כהן זהב *quia illis aurum inerat*, nempe in quibusdam ex octo illis, quod supra jam ostendimus: Ideoque vestes albas diei expiationis Josephus libro vi. de bello Judaico cap. xv. ἐσθήτε λιπαράν (ubi male in Genevensi editione λιγιστήραν) *vestem simpliciorum* vocat. Manifestum igitur jam est, cur aureæ vestes illæ vocatæ fuerint, & quot numero. Octo scilicet: *Feminalia, tunica interior, balteus, & cidaris*, quas cum reliquis sacerdotibus communes habuit; præterea *Tunica exterior, sive pallium, Ephod, Pectorale & Lamina aurea*. Hebræis מכנסים כחונרה אבנט ומצנפה מעיל אפור. Has autem vestes omnes induere tenebatur Pontifex per totum annum, nec poterat officio suo fungi, si vel unica defecisset, excepto x. Tifri, magno die piaculari, quum adytum intrabat.

IV. Vestes secundi generis, sunt בגדי לבן *vestes albae*. Hæ sunt quatuor tantum numero, tot quot vestes

gerere solebat tota sacerdotum turba: 'מכנסים' כהונה: *Feminalia, tunica, Balteus & Cidaris*. Hæ vestes לבן *alba* vocantur, quia revera albæ erant, scilicet ex lino albissimo simul & tenuissimo. Et quamvis vestes omnium sacerdotum etiam albæ fuerint, & ex lino albo, ac satis tenui, nihilo-minus albæ non vocantur. Sed quotiescunque magistri nostri in Talmude & alibi loquuntur de בגדי לבן *vestibus albis*, semper intelligendæ sunt vestes pontificis diei piacularis, non vero vestes universi ordinis. Albæ igitur vocantur, quia revera albæ sunt, ex lino albo. Albæ respectu cæterarum vestium Pontificis, quæ זהב *aurea* vocabantur, & propter aurum & colores, albæ minime vocari poterant. Denique albæ vocabantur etiam, si quis eas contulerit cum ipsis vestibus lincis pontificis, quas per totum annum ferebat, & quas etiam aureis adnumerant, quamvis nihil auri eis infuerit, & cum vestibus sacerdotum turbæ. Multo enim erant illis puriores, vel propter solum balteum; nam in omnibus vestibus sacerdotalibus, cum pontificis, tum toti ordini communibus, balteus semper acupictus erat, & duplicis materiæ, ex lino & lana. Sed in vestibus לבן *albis* pontificis nulla erat omnino lana, nam ex lino tantum constabant, & quidem ipse balteus, ut clarius ostendemus infra, quando de materia harum vestium differemus.

V. Notantum etiam est, Pontificem, die expiationum, quum adytum intrabat, duplici vestimento usum fuisse. Aliis enim vestibus mane induebatur, aliis vero vesperi, aliæ etiam aliis pretiosiores fuere; matutinæ enim dicuntur valuisse octò minas, vespertinæ vero duodecim, ut docet codex *Ioma cap. III. halacha. VI I.* ubi etiam animadvertendum est misnicos doctores loqui

qui tantum de vestibus in genere, ita ut merito inde quis concludere possit, omnes vestes albas eum duplices habuisse, id est, duas *tunicas*, duo *Feminalia*, duos *balteos*, & duas *Cidares*: *יבשחר היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה ובין הערביים הנדונין של שמנה מאות וזו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמנה עשר מנה ובין הערביים של שנים עשר מנה הכל שלשים מנה אלו משל עבור ואם רצה להוסיף מוסיף משלו: *Mane induebatur Pelusiaticis* (vestibus, nam in præcedenti halacha de *בגדי לבן* vestibibus albis locutus erat) *quæ duodecim minas, & vesperi Indicis, quæ octingentas dragmas valebant, auctore doctore Meir: sed sapientes dicunt, mane induebatur Vestibus quæ octodecim, & vesperi quæ duodecim minas valebant. tota summa triginta minarum erat, quæ populo irogabatur. Si vero quid addere volebat Pontifex, de suo addebat.* Apparet ergo alias vestes pontificem habuisse mane, alias vesperi, quum adytum ingrediebatur. Sed utrum omnes & singulas quatuor istas vestes vesperi mutaverit, an vero tunicam tantum, misna non exprimit. Maimonides videtur id intelligere de *Tunica* כחונה tantum: quasi duas tantum habuisset tunicas, aliam mane, aliam vesperi, non vero duas *bracchas*, duos *balteos*, & duos *pileos*. Sic enim in Halach: *Kele Hammikdash* cap. VII. שתי כהונות אחרות היו לו לכהן גדול כיום הכפורים: אחת לובשה בשחר ואחת בין הערביים ושניהם בשלשים מנה משל הקדש ואם רצה להוסיף מוסיף משלו ומקדוש החוספת וגו' *Duas alias tunicas habuit Pontifex die Expiationum. Alteram induebat mane, alteram vero vesperi; amba autem triginta minas valebant, quod de sanctuario sumebatur, si vero quid addere volebat, de suo addebat &c.* Hæc ex Misna modo allegata desumpta esse vides. Vides etiam eum*

duarum *tunicarum* mentionem facere. De duabus *brachis*, duobus *balteis*, duabus *cidaribus* ne verbulum quidem. Fortassis Mainionides auctoritate Gemaræ motus hoc de tunica tantum intellexit. Nam illi de *tunica* pretiosa etiam loquuntur, nulla mentione facta de cæteris vestibus. Solas enim tunicas Ismaëlis & Eleazaris, quas matres illorum eis faciebant multo majoris existimabantur, quam octo aut duodecim minarum, ut postea fusius de hisce agemus, ubi de pretio vestium sacrarum. Hasce vestes albas non nisi semel vestiebat Pontifex, uno scilicet die expiationum. Expiatione autem facta deponerantur, nec unquam postea Pontifex eas induerat denuo, quemadmodum vestes aureas easdem quotidie resumebat, uti etiam ipsi sacerdotes reliqui. Nec ulli alii usui inserviebant, ut cætera vestimenta trita, quemadmodum id de singulis suo loco ostendemus.

VI. De usu harum vestium jam non multa commentabor, donec deventum fuerit ad caput de Usu Sacerdotum habitus. Lectorem nunc tantum monitum velim, Pontificem hasce vestes induisse die Piaculari, nempe decimo Tisri, quem vocant יוֹם id est *diem*. Ita dictus est hic dies excellentiore significatu, quia sane erat dies singularis inter Hebræos, vel etiam הַכּוֹפּוּרִים *dies expiationum*, scilicet quando Pontifex sacra adyta intrabat, (Hebræis *Sancta Sanctorum*) ut sua populi que peccata, per totum annum commissa, expiaret. nefas enim erat in adyto coram Deo sese sistere aliis vestimentis, quam hisce albis, uti videre est Levit. cap. xvi. Hæc pertrahant Talmudici doctores, per totum codicem quem vocant *Ioma*. præcipue cap. 111. quæ omnia paucis egregie comprehendit doctissimus Majmonides, Halachot Kele Hammikdash, cap. viii. כְּגוּרֵי לֶכֶן הָיָה אַרְבַּעַה כָּלִים שֶׁשֶׁמֶשׁ

ששמש כהם כהן גדול כיום הכפורים כחנת' ומכנסים' ואכנט'
ומצנפת' וארבעתן לבנים וחוטן כפול ששרה' ומן הפשתן לברו הם
vestes albæ sunt quatuor, quibus ministerium peragit Pontifex,
die expiationum, Tunica, feminalia, balteus & cidaris. Et om-
nes quatuor albæ sunt, filo sextuplo contorto, & ex lino tantum.

VII. Tertiî generis vestes sunt, vestes totius sacri
ordinis, כהן הריוט בגדי ut verpuli nostri loquuntur. Hæ
fuerunt quatuor quoque, totidem quot fuerunt vestes
albæ Pontificis, fere ejusdem nominis ac formæ, scilicet
כחונה' יאכנט' יומגבעות' Feminalia, tunica, balteus, &
pileus. Sic enim Majmonides Kele Hammikdash. cap.
viii. כהן הריוט הם ארבעה כלים' כחנת' ומכנסים' ומגבעות' ואכנט'
vestes sacerdotibus communes sunt quatuor: Tunica,
Feminalia, Pileus & balteus. Hæc desumpta sunt ex codi-
ce Joma cap. vii. Halach. v. כהן גדול ששמש בשמנה כלים
Pontifex operabatur in octo vestibus, sed reliqui sacerdotes in quatuor, scili-
cet in Tunica, feminalibus, Pileo & balteo. Hæ vestes non
dicuntur aureæ, ut Pontificis M. quia nihil omnino auri
intextum habebant, multo minus ex auro solido con-
stabant, vel solidi auri quicquam appensum habebant;
fuerunt enim ארבעתן של פשתן לבנים *omnes quatuor ex lino,*
& albæ. ut ait Majmon. citato loco; adeo ut capere non
possim, quid velit doctissimus Leusdenus, apud Ultra-
jectinos Hebrææ Linguæ Professor, in suo Philologo
Hebræo-mixto pag. clxxx. ubi vestes illas aureas vocat.
gregarii sacerdotes, inquit, quatuor vestibus aureis (uti su-
pra eas descripsimus) munus suum obierunt. Sed nec בגדי
לבן *vestes albæ* dici poterant, ut vestes Pontificis die
expiationum; namctsi ex albo lino factæ fuerint, ut sa-
cra Scriptura & Hebræorum magistri docent, ut etiam
modo ex Majmonide audivimus, & clarius infra de-

monstrabimus, quando de materia & colore dicendum erit, nihilo minus tamen balteus ex solo lino non constabat, sed ex lana & lino simul, erat enim כְּסֵת שֵׁשׁ sive כְּסֵת לֵבָיִם non unius materiæ, nec albus erat, sed variis coloribus atque figuris opere polymito, instar serpentis exuviarum variegatus, teste Josepho Antiq. libro III. cap. VII. Ἀλλ᾽, inquit de balteoloquens, δ' εἰς αὐτὸν ἐνύφανται φοίνικι καὶ περὺρα μετὰ ὑακίνθου καὶ βύσσου πικνικωμένα. *Floribus etiam ornatur, puniceis, purpureis, hyacinthinis & byssinis.* Hoc ipsum est quod vult Majm. loco toties jam laudato: והאבנט לבדו רקום בצמר *Et balteus solus lana acupictus est*, live opere phrygionico ornatus. Ex Josepho fere eadem descripsit Magnus Hieronymus de vestitu sacerdotum, live in *Epistola ad Fabiolam*. *Textum est autem*, inquit, *cingulum hoc subtemine* (male in editione Froben. subtegmine) *cocci, purpureæ, hyacinthi, & stamine byssino, ob decorem & fortitudinem: atque ita polymita arte distinctum, ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas, sed additas arbitreris.* Balteus igitur non erat albus ut ceteræ vestes sacerdotum, aut etiam Pontificis dici Expiationum, sed coloratus variis coloribus. Ideoque vel ob solum balteum, sacerdotum vestes לבן sive alba, ut pontificis Max. quibus intus administrabat, vocari non poterant, nec aureæ, quia nil auri habebant intextum nec appensum.

VIII. Habuit ergo vestes suas distinctas Pontifex à vestibus reliquorum sacerdotum, ita ut alter alterius vestes induere non potuerit, sine piaculo. Et si forte accidisset, ut Pontifex operatus fuisset vestibus cæterorum sacerdotum, aut sacerdos vestibus Pontificis, sacrificium illegitimum fuisset. Sed de hisce quoque postea. Pontifex Max. ergo suas habuit vestes, & Sacerdos sibi suas.

כהן גדול שלבש בגדי כהן הדיוט ועבר עבודתו פסולה. כהן
 הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבר עבודתו פסולה. *Si Pon-*
tifex M. indueret vestes sacerdotibus reliquis communes, ut in
his ministerium perageret, ministerium ejus illegitimum esset.
Sacerdos, si indueret vestes Pontificis, ut in his ministerium
præstaret, ministerium ejus illegitimum esset. Vide Gema-
ram Babyl. ad Masseket Sevachim cap. II. fol. xviii. Sic
 etiam Majmonides Hal. Kele Hammikd. cap. x. sect. v. כהן
 הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבר הז מחלל העבודה וחייב מית
 כדיו השמים *Si Sacerdos sese vestiret vestibus Pontificis Max.*
& in his operaretur, ecce ille ministerium profanaret, & di-
gnus esset, quem Deus morte puniret.

IX. Ex hisce quilibet facili negotio colligere pote-
 rit, quot fuerint vestes sacerdotum. *Octo* scilicet. Ve-
 rum est, si nomina spectemus, posse alicui dubium rema-
 nere, an non fuerint novem, immo annon etiam plures.
 Nam quod nomina attinet, Novem reperiemus Exodi
 cap. xxvi. ubi sacra hæc lex vestaria extat. Scilicet
 חשן 'אפור' מעיל 'ציץ' אבנט כחונה 'וככנסים' *Pectorale, Ephod, Pallium, Laminam, balteum, tunicam &*
feminalia, quæ sunt numero septem, adhuc duarum ve-
stium fit mentio מצנפת Cidaris pontificis & מגבעות pilei
sacerd. reliq. Itaq; hæc duo capitis tegumenta cæteris se-
ptem juncta conficiunt novem. Sed quia utrumque ca-
 pitis tegumentum erat, quamvis nomine & forma diver-
 sum, ut unica tantum vestis considerantur. Quid? Si
 respiciamus ad octo vestes Pontificis, jam sæpius enu-
 meratas, quas extra adytum inducbar, & ad quatuor al-
 bas, quibus intus ministerium præstabat, *duodecim Pon-*
tificis M. habebimus. Et si hisce jungas quatuor vestes Sa-
 cerdotum universi ordinis, *sedecim* minimum reperies.
 Et eo magis diversæ vestes videntur, quoniam illæ ponti-
 ficis,

ficis M. hæc vero reliquorum Sacerdotum fuere. Immo ipsius Pontificis diversæ dici possunt, pro vario usu, quia *aureæ* per totum quidem annum inserviebant, *albæ* verò die piaculiari tantum. Et sane quandoquidem vestes illæ omnes genere differunt, non mirum esset, si quis diceret etiam differre numero. Sed triobolari Logico has distinctiones & subtilitates excutiendas relinquimus; nihil enim ad nostrum institutum faciunt: nam quotcunque sint genera vestium, quæcunque nomina sortiantur, & cuicunque usui destinantur, certissimum est, Pontificem M. nunquam plures quam octo simul induisse, & sacerdotes reliquos non plures quam quatuor, & quia omnes istæ vestes conveniebant, nomine & forma, exceptis solis *מצנפת ומגבעות* *Cidare & pileo*, & quia easdem corporis partes tegebant, tam in sacerdotibus reliquis, quàm in Pontifici Max. tam intus quam extra adytum, optime omnes octo hisce nominibus comprehenduntur, ideoque optimo jure octo fuisse vestes dicitur. Hinc tritissimum illud Talmudicum *בגדי כהן גדול הם שמנה בגדי כהן הדיוט* *vestes Pontificis sunt octo, & vestes sacerdotum reliquorum quatuor*. Sed audiamus Misnam *Massechet Ioma cap. VII. Halacha v. וההדיוט כלים בשמנה כליהם* *כחן גדול משמש בשמנה כלים וההדיוט בארבע בכחונה ומכנסים ומצנפת ואכנט מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפור ומעיל וצוץ* *Pontifex Max. operabatur in octo vestibus, at sacerdotes reliqui in quatuor, scilicet in Tunica, faminalibus, Cidari & halteo, Pontifex hisce addebat pectorale, Ephod, pallium & Laminam*. Eadem jam audivimus ex *Maimonide Kele Hammikd. cap. VII. I. Sed martius lucus apud Romanos non notior est, quam hæc traditio apud Hebræos. Sane Iosephus Antiq. libro III. cap. VII. ubi quædam tractat de vestitu Sacerdotum, omnes has octo nominatim recenset & describit. Idem etiam facit ejus imitator*

tator in hac materia *Hieronymus*, in *Epistola ad Fabiolam*. Nescio igitur quid moverit doctissimum Grotium ad Exodi cap. xxviii. iv. ut à receptissima omnium Hebræorum & Christianorum opinione recedere voluerit, atque statuere Pontificis vestes septem tantummodo fuisse, etiam si laminam annumeres. Sic enim ille: *Septem vestimenta, si laminam annumeres, pro septem lychnis. Duodecim gemma pro duodecim panibus. Cum his autem ornamentis Pontifex ille non procedebat extra urbem, nisi in gravissimo periculo, ut Alexandri Macedonis temporibus. Enimvero septem suis lychnis nihil probabit, nec multum lucis opinioni suæ affundet. de vestium vero sacrarum significatione, postea suo loco.*

X. Octo illæ vestes omnes præscribuntur expressa lege Dei per Mosen lata, Exodi cap. xxviii. hoc quidem ordine: post legem hanc generalem versu ii. *Et facies vestes sacras Aaroni fratri tuo, ad gloriam & ad ornamentum. Quapropter tu edicito omnibus peritis artificibus, quorum animus spiritu sapientie replevero, ut faciant vestes Aharonis, ad consecrandum eum, quo sacerdotio fungatur mihi.* Et paucis præfloratis de præcipuis vestibus, & de maiore parte, versu iv. hoc inquam ordine singulæ præscribuntur. Primo אפרו Ephod versu vi. Trimum facturi sunt amiculum illud ex auro, hyacinthino, & purpura, & coccino, & lino internexo, opere artificiosissimo. & quæ sequuntur usque ad versum xv. Secundo יתן sive Pectorale versu xv. Item facies pectorale iudicii opere artificiosissimo, sicut opus Ephodi facies illud. Ex auro, hyacintho, & purpura, & coccino, & lino internexo facies illud &c. usque ad versum xxxi. Tertio חַיטוּם Pallium, versu xxxi. Facies pallium ipsius amiculi totum hyacinthinum &c. usque ad versum xxxvi. Quarto ירע Aurea lami-

na versu xxxvi. *Facies laminam ex auro puro: & insculpes ei sculpturam sigilli: SANCTITAS DOMINI. &c.* usque ad versum xxxix. Quinto כְּתוֹנֶה *Tunica*. Sexto מְצַנֶּפֶת *Cidaris*. Septimo אֲבֵנֶט *balteus*. versu xxxix. *Et laculatam facies tunicam ex lino, faciesque cidarim ex lino: & balteum facies opere phrygionico.* Octavo: מְכַנְּסִים *feminalia* versu xlii. *Fac quoque eis feminalia linea ad tegendum carnem nudam, à lumbis usque ad femina sunt.* Sic ergo octo illæ vestes omnes, nec plures nec pauciores lege Dei mandantur. Sed ipsa distinctio etiam inter vestes Pontificis & sacerdotum alterius ordinis, eodem capite fundata est. De Pontificis vestibus intelligendum est, quidquid de septem prioribus dictum est, à versu quarto usque ad versum trigessimum nonum. Aharon enim solus dicitur eos vestire. Jam vero Aharonem Pontificem M. fuisse, & quoties sit mentio ejus filiorum, intelligendum esse sacerdotes reliquos, in confesso est. Ergo habes septem vestes pro Pontifice tantum. *Ephod, Pectorale, Pallium, Laminam, Tunicam, Cidarim & balteum.* Sed ut hæ vestes factæ dicuntur pro Aharone sive Pontifice, sic etiam jubetur Aharon cum filiis suis, id est, cum tota sacerdotum turba, induere *feminalia*, versu xlii. *Fac quoque eis feminalia linea ad tegendam carnem nuditatis, à lumbis usque ad femina.* Jam vero si feminalia addas cæteris vestimentis septem, habebis octo. Atque hæ sunt octo illæ vestes Pontificis toties decantatæ apud Hebræorum doctores. כֶּתֶן גְּדוּל שְׂמֹנֶה *vestes Pontificis sunt octo*, quod sexcenties in Talmude occurrit. Sacerdotes quatuor tantum habuisse vestes, nec plures nec pauciores, eodem quoque capite nititur. Primo כְּתוֹנֶה *Tunica*. Secundo אֲבֵנֶט *balteus*. Tertio מְכַנְּסֵה *Pileus* præfectibitur versu xl. *Filius autem Aharonis* (filios Aharonis

nis sacerdotum turbam significasse, jam indicavimus) *facies tunicas, & balteos & pileos, ad gloriam & ad ornatum.* Ergo tres jam habemus vestes pro sacerdotibus, *Tunicam, Balteum, & Pileum.* Jam vero hisce jungenda sunt *feminalia*: cum tam sacerdotes, quam Pontifex, jubeantur feminalia induere, quod jam diximus, & quod clare constat ex versibus *XL I I.* & *XL I I I.* Igitur quatuor vestes habemus pro nostris sacerdotibus; atque id etiam toties ab Hebræorum magistris repetitur. *בגדי כהן חרוש ארבעה* *vestes Sacerdotum sunt quatuor.*

X I. Omnia hæc vestimenta adeo necessaria fuere Hebræorum sacerdotibus, ut absque illis sacerdotio fungi nemini licuerit. Immo ne quidem pro sacerdotibus reputabantur, sed ut Laici habebantur, quamdiu vestibus sacris carebant. Hinc tritissimum illud Talmudicum *בזמן שבגדיהן עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהן עליהן אין* *כהונתם עליהם.* *Quamdiu vestibus suis vestiti sunt, sacerdotes reputantur, quamdiu vero vestibus carent, pro sacerdotibus non habentur.* Vide Massechet Sevachim cap. II. in Gemara. fol. xvii. Hæc eadem ex hac Gemara descripsit Maimonides Kele Hammikd. cap. x. halacha xv. *בזמן שבגדיהן עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהן עליהן אין* *כהונתם עליהן אלא הרי הם כזרים ונאמר והור חקרב יומה:* *Quo tempore Vestibus suis induti sunt, sacerdotium eorum super illos est, sed quo tempore Vestibus non sunt induti, Sacerdotium eorum non est super illos. Sed ecce sunt instar laicorum, dictum etiam est: laicus qui appropinquaverit morietur.* Ergo Sacerdotibus non magis permittebatur sacerdotio fungi, absque vestimentis sacris, quam laicis, immo mortis, tam illi quam hi, rei fuerunt coram Deo; Eadem iisdemq; verbis docet Mikotzius, praecept. affirmat. cclxxiii. fol. ccxi. Verba ejus, cum sint eadem quæ

Maimonidæ, recensere supersedeo. Hinc etiam factum est, ut Pontifex sub templo secundo, alio ritu non fuerit initiatus, quam octo illis Vestibus induendis. Notum enim est Pontificem sub primo Templo ungi solitum fuisse quum Pontifex creabatur, secundum expressam legem Dei, Exodi cap. xxix. com. viii. *Et accipies oleum unctionis & fundes super caput ejus, sic unxeris eum.* Ideo etiam כהן המשיח *Sacerdos unctus* vocabatur. Jam vero nemo nescit inter cætera *oleum unctionis* quoque defecisse sub Templo secundo: Sic enim Gemara Hierosolymitana Massechet Maccoth. fol. xxxi. col. i. אלו ה' רברים שחסר מקדש אחרון ממקדש ראשון ואילו הן אש. ארון. *Quinque res defuerunt in Templo secundo, quæ fuere in templo primo: scilicet Ignis, Arca, Urim & Thumim, Oleum unctionis, & spiritus sanctus.* Idem etiam traditur, Gemara Hyeros. Horajioth cap. iii. fol. xlv. col. iii. ubi *oleum illud* vocatur *שמן הקודש* *oleum sanctum*, nisi legendum sit *שמן המשחה* *Oleum unctionis*, cum doctissimo Seldeno, de Successione in Pont. Hebr. cap. ix. Cum ergo sub secundo Templo *oleum unctionis* defuerit, sacerdotesque eo ungi & initiari amplius non potuerint, solis octo illis vestimentis Pontifices initiari solebant. Ita ut Vestes Pontificis induere, fuerit Pontificem creari. Sic docet Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. i. Halach. viii. כהן המשחה היה כהן בגדי כהונה גדול מחרבה בלבושת בגדים. בלבוש שהיה לובש כגרי כהונה גדולה: *Sub Templo secundo, quia nullum erat oleum unctionis, Pontifex initiabatur amictu vestium; modo vestiretur vestibus summi sacerdotii.* Sed hæc clarius exponit cap. iv. halacha xii. מושחק אותו בשמן כשמן המשחה. ומלבישין אותו בגדי כהונה גדולה שנא והכחו הגדול מאחיו אשר יוצק וגו': ואם

ואם אין שם שמן המשחה מרבין אותו בבגדי כהונה גדולה בלבד
שנא' אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את
חבגדים' כשם שמתרבה בשמן המשחה כך מתרבה בבגדים'
כיצד מרבין אותו בבגדים' לובש שמנה בגדים ופושטן וחוסר
ולובשן למחר שבעה ימים יום אחר יום שנא' שבעת ימים
ילבשם הכהן תחתיו מבניו וכשם שרכיו בגדים שבעה כך
משיחה בשמן שבעה יום אחר יום ואם עבר קודם שיחרבה
בבגדים כל שבעה' או קודם שימשח כל שבעה עבודתו
כשירה' הואיל ונחרב' או נמשח פעם אחת נעשה כהן גדול
ו לכל רבר *Vngunt cum, (Pontificem de quo sermo) oleo*
unctionis, & vestiunt cum vestibus summi sacerdotii, quia
dicitur (Levit. xxi. x.) Sacerdos Magnus ex fratribus
suis unctus, &c. Sed si non adsit oleum unctionis, initiantur
Vestibus sacerdotii summi tantum: quia dicitur (Levit.
xxi. x.) Cuius capiti infusum est oleum unctionis, &
consecravit ministerium ejus Vestibus. Quemadmodum
initiantur oleo unctionis, sic etiam initiantur Vestibus. Sed
quomodo initiant eos Vestibus? Induit octo vestes, deinde
Vestibus eum denudant, ille iterum induit mane, septem
continuis diebus, quia dicitur (Exodi xxix. xxx.) Septem
dies induet eos sacerdos ex filiis ejus pro eo. Et quem-
admodum Vestibus septies initiat, sic unctio olei fit septem
diebus consecuturus. Si tamen ministerium prestitisset ante-
quam septies Vestibus initiatus fuisset, aut antequam septies
unctus fuisset, ministerium nihilominus legitimum fuisset.
Nam etsi semel tantum Vestibus consecratus fuisset, aut semel
tantum unctus, esset tamen sacerdos creatus. Patet ex locis
illis quæ allegavit Maimonides in hac halacha, veluti
ex Levit. xxi. & xxi. x, & Exodi xxi. x. aliisque, Pontifi-
cem in sacerdotium summum consecratum fuisse, oleo

unctionis & Vestibus, ex lege Mosaica. Sed cum hoc oleum sub Templo secundo defecerit, id factum fuisse solo vestitu. Ad hæc optime jam observavit Eruditissimus Seldenus, de Success. in Pontif. inde factum esse, quod Jonathan Hasmonæus Pontifex designatus, Pontificalem stolam induerit festo Tabernaculorum, consecrationis, scilicet suo ritu usus; ut videre est apud Josephum libro XIII. cap. v. & I Maccab. x. XXI. Et cum Agrippa Rex Pontificatum denuo Jonathæ Anani filio reddere vellet, Ἀπαξ, inquit ille renuens, ἐνδύωναι ἑλισμὸν ἱερὸν δεχέσθαι, *Mihi sacrum illum amictum semel sumfisse satis est.* Sacrum amictum enim induere, pro Pontificem creari usurpabatur sub Templo secundo. Sed ipsi etiam sacerdotes reliqui, ex lege Dei alio ritu non solebant sacris initiari, quam amictu quatuor vestium. Lex exstat Exodi cap. XXIX. vers. 8, 9. Nam postquam de consecratione Aharonis, id est Pontificis M. mox de ejus filiorum, id est cæterorum sacerdotum consecratione hæc præcipit: *Postea filios ejus jubens accedere, indues eos tunicis: Et cingens eos balteo, Aharonem & filios ejus, alligabis eis tiaras, ut sit eis sacerdotium decreto perpetuo: sic consecraverit ministerium Aharonis, & ministerium filiorum ejus.* En consecrationem utriusque ministerii. Sed solis Vestibus uterque tam Pontifex, quam totus sacerdotum grex, initiatus fuit. Sed ex hisce omnibus manifesto patet, quam necessariæ vestes fuerint ad sacerdotium, & absque hisce vestibus neminem ausum fuisse sacerdotio fungi.

XII. Sed ne unica quidem Vestis deficere potuit. Si Pontifex M. septem, aut alius sacerdos tribus tantum Vestibus, operatus fuisset, deficiente scilicet balteo, aut pileo, aut quavis alia, sacrificium illegitimum fuisset; atque

que talis sacerdos vocatus fuisset מחוסר כגרים *deficiens Vestibus*. Hinc Magistri in sacris suis Pandectis, vetant ejusmodi sacerdotem sacra facere. Vide Massechet Se-vachim. cap. 11. halach. 1. אונן זר וזר אונן : *Omnia sacrificia quorum sanguinem suscipit laicus, aut sacerdos lugens, eodem die lavandus, aut qui vestibus caret, illegitima sunt*. Vides igitur מחוסר כגרים *Vestibus carentem* eodem loco habendum, quo lugens, polutus, & ipse laicus. Hæc autem verba כהן הריוט ששמש בפתוח מארבעה כגרים וכהן גרול ששמש בפחות ששנה כגרים : *Sacerdos, qui sacra facit in paucioribus quam quatuor vestibus, & Pontifex qui pauciores habet quam octo vestes*. Eodem modo locum istum etiam exponit Maimonides. Idem etiam repetit Halach. Kele Hammikd. cap. x. hal. 14. Hæc jam de genere & numero vestium sacrarum sufficient.

CAPUT III.

Vestibus superfluis Vestitus, sive יתר כגרים, Parvulum ligamentum, Em-plastrum. Vestis id quod tres digitos longum, & totidem latum est. Hebraorum sacerdotes nullas habuere Chirothecas. Fidei sacra albo panno velatis manibus fiebant. Calceos nullos habuere sacerdotes Hebr. Nudis pedibus in sanctuario standum erat. Supra nulla alia re. Morbi sacerdotum, Varicosus Haruspex, & Varicosus Centurio. Pontificis Maximi convivium decimo Tisri. Prefectus agrotorum. Medicus sacerdotum. Plutarchi error de ἱερόδωρ Pontifici M. Hebraorum. Empedoclis calcei, Frisii, aut alterius sculptoris error. Calcei in Templo laicis vetiti. Moses jubetur calceos extrahere. Calcei Moysi quales? Suave inventum Spina ex quibus corona Christi. Vera ratio cur Moysi mandatum, calceos extrahere. Templi sanctitas an congenita? De-structo templo locus sanctus reputatur à Talmudicis. Adamus ibi altare struxisse creditur. Eodemque loco Patriarchas sacrificasse docens verpuli. Augustini sententia de nudis pedibus. Morticina. Calcei ex papyra.

papyro. *V*sus Calceorum. Templum domus Dei, & Patris J. C. Christus quomodo in Templo sedisse dicatur. Locus Matth. x. 9, 10. explicatus. Totus orbis templum Dei. Templum intrari cum baculo, calceo, crumena, pecunia, &c. Vetitum. Locus Marci x. 17. explicatus. Templum conspui, & pedibus Templo pulverem inferri vetitum. *ἐκλινάξεν τὸ γόνατον* Matth. x. 14. quid? Pulvis Idololatriæ. Locus Genes. xviii. 4. explicatus. Calcei pretiosi veterum & Papa. Calcei plerumque vestes viles & sordida. Calceos asferre, custodire, solvere signum servitutis. Locus Luca iii. 16. explicatus. Nudis pedibus incedere, signum humilitatis & abjecti animi coram Deo. Tempore Jejunii, Decimo Tisri, Tischa beaf. In funeribus & luctu magno. Sabbathum quo sensu jejunium apud Hebræos. Juvenalis defensus. Augusti, Strabonis, Justini & aliorum error. Superstitio veterum nudis pedibus contra erucas. Gentilium sacerdotes calceati. Ægyptiorum sacerdotum calcei papyracei. Phœnicum linei. Dialis sacerdos & Flaviales crepidati. Habitus Domitiani. Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotum calcei albi. Phœcacia. Gentilium sacerdotes etiam discalceati. Herculis & Diana sacerdotes nudis pedibus. Cretensium, & apud Castabala quoque. Sic & vates Cimbrorum. Pythagora symbolum. Nummi & marmora veterum. Mos calceos exuendi ante templum apud Turcas. Apud Indorum Bramines, sive Brachmanes. Apud Pontificios. Lepida historiola de permixtis calceis Episcoporum quorundam ante sacellum S. Crucis Roma. Error Plutarchi de pelle Hinnuli Pontificis M. Hebræorum. Sacra Bacchi. Historia Judithæ de sacco & cinere sacerdotum. Ejusmodi quid apud Josephum. *פְּלִיאֶתֶרִי* Phylacteria sacerdotum. Capitis phylacteria sacerdotibus licita. Manus phylacteria vetita. *רַבִּי* simbria. Longa. Benzith Haccissath quis? Locus Matthæi xxi. 5. explicatus. *מַעְבָּלֵי* τὰ *רגלי* quid? Fimbria an in Vestibus sacerdotum.

I. **M**anifestum igitur jam satis est, tria fuisse genera Vestium sacrarum, & quidem Pontificis M. numero octo, cæterorum autem sacerdotum quatuor. Ostendimus etiam adeo necesse fuisse, sacerdotes omnibus hisce Vestibus indui, quum sacerdotioungebantur, ut sine illis

illis ne quidem sacerdotes dici potuerint, multo minus ut ministerium peragerent, etiam si vel unica tantum defuisset. Sed quemadmodum tam Pontifici Max. quam reliquis sacerdotibus veste aliqua carere vetitum erat, ita nec pluribus licuit uti inter ministrandum. Non enim defectus tantum, sed & redundantia fuit prohibita. Diximus cum, qui pauciora vestimenta habebat, dictum fuisse *מחוסר בגדים* *vestibus deficientem*. Sic is qui plures induebat vocabatur *יותר בגדים* *redundans vestibus*. Sed uterque à sacris arcendus erat. Quemadmodum enim non licebat sacerdoti ministerium obire absque feminalibus, aut balteo, aut quacunque alia veste, ita prohibitum ei fuit ad altare accedere cum duobus balteis, aut duabus tunicis, aut quovis alio vestimento duplici. Hoc sensu interpretes & glossarum auctores explicant Misnam, quam modo capite præcedenti allegavimus ex codice Sevachim, cap. 11. ubi dicitur vetitum esse, *מחוסר בגדים* *deficientem vestibus*, sanguinem suscipere; nam idem etiam dictum volunt, si quis sit *יותר בגדים* *plures habens vestes*. Sic enim Bartenora ad Misnam illam. *כהן הדיוט ששמש בפחות מארבעה, כהן מחוסר בגדים. כהן גרול ששמש בפחות משמנה וכשם שמחוסר בגדים וכחן גרול ששמש בפחות משמנה וכשם שמחוסר בגדים* *Deficiens vestibus est sacerdos, qui operatur paucioribus quam quatuor vestibus; aut Pontifex Max. quum operatur paucioribus octo. Et quemadmodum is qui vestibus deficit illegitimus est, sic & ille qui plures habet*. Idem etiam docet Maimonides, & adhuc clarius: Kele Hammikd. cap. x. Halach. v. *כשם שמחוסר בגדים חייב מיתה ופוסל העבודה כך היותר בגדים כגון שלבש שחי כחנות או שחי אבנטו* *Quemadmodum is, qui vestibus caret, reus mortis est, & ministerium illegitimum reddit, ita & ille qui plures habet; veluti si haberet;*

beret duas tunicas, aut duos balteos. Sed hæc omnia, cum Bartenora, tum Maimonides desumpserunt ex Massechet Sevachim cap. 11. in Gemara fol. xvi 11. b. לבש שני סכנסים שני אכנסים חסר אחד יתר אחד ועבר עבודתו פסולה: Si quis induat duo feminalia, aut duos balteos, aut si deficiat vestis, aut si plures habeat & ministret, ministerium ejus illegitimum est.

I I. Adeo solliciti fuerunt verpuli, ne quis sacerdotio fungeretur, pluribus vestibus amictus, quam lex divina postulabat, ut etiam inter vestes superfluas, minutissima quæque reputare viderentur: qualia sunt *emplastra*, *ligamenta* in digitis aut manu læsa, aut alibi. Ante omnia autem inter vestes redundantes reputatur, quicquid est tres digitos longum & latum. quod dicunt אם היה כו חסר אחד יתר אחד או שהיתה לו רטיה על : Sic tradunt in Massechet Sevachim. cap. 11. in Gemara fol. xvi 11. b. loco modo citato: על חסר אחד יתר אחד או שהיתה לו רטיה על : *Si unica (ex vestibus) defuerit, redundaverit, aut si detur emplastrum super vulnus sub vestibus.* id scilicet פסולה *illegitimum* erit. Et folio sequenti a. חנן החם כהן שלקה באצבעו כורך עליו גמי במקדש אבל לא במדינה ואם להוציא ממנה דם כאן וכאן אסור אמר רבי יהודה בריה דרבי חייא לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן הוי יחור בגדים ורבי יוחנן אמר לא אמרו יחור בגדים אלא במקום בגדים אבל *Alibi legimus, Sacerdos, qui digitum percussit, junco eum involvit, in sanctuario, sed non in Provincia. Si vero id fecerit ut sanguinem educeret ubique illicitum fuerit. Dixit doctor Iehuda, filius doctoris Chaja: hoc non traditur nisi de junco, sed parvulum ligamentum est vestis superflua. Doctor Iohannes dicit; vestis superflua non dici potest nisi in loco vestium; sed quod non est in loco vestium*

vestium, non habetur pro veste superflua. Hæc eadem etiam docet Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. x. quæ forsan alibi allegabimus, ubi de rebus illis, quæ vestes à carne separare creduntur, quod vetitum putant. Notandum hic est, Gemaram & Maimonidem in locis hisce docere, id quod non est in loco vestis, non esse vestem, quod vero est in loco vestis, esse vestem. Hinc quidem magistri concludunt, juncum, emplastrum, parvulum ligamentum, & filum inter vestes & carnem pendens, non esse reputanda inter vestes superfluas, sed inter res quæ vestes à carne separant. Quicquid sit, apparet, nec secundum legem Dei, nec secundum sententiam doctorum licitum fuisse sacerdotibus, præter octo vestes supra recensitas, quicquam gerere, quod ullo modo pro veste haberi poterat.

III. Chirothecas igitur nullas habuere, nam præterquam quod vestes superfluæ fuissent, separationem fecissent inter carnem & sancta, quod æque vetitum fuit. Sed multo minus licebat illis calceos habere, ob easdem rationes, nec tibialia. Igitur vestimenta manuum & pedum nulla habuere. Legimus tamen Flamines Fidei sacra fecisse tectis, & ad digitos involutis, manibus. Livius libro I. cap. XXI. ubi de Religione Numæ: *Et soli Fidei solenne instituit. ad id sacrarium flamines bigis, curru arcuato vehi jussit, manque ad digitos involuta rem divinam facere.* Et Servius Æn. lib. I. ad hæc Virgilii: *Cana fides: quod ei albo panno involuta manu sacrificatur, per quod ostenditur, fidem debere esse secretam.* unde & Horatius,

Et albo rara fides colitur velata panno.

vide etiam ad librum VII. Sed de manibus non est quod multa dicamus, cum in eo nil fuerit peculiare sacerdoti-

bus; vix enim ullum opus tectis manibus homines solent præstare. Ita non est comparatum cum pedibus: plerique enim mortalium pedes tectos atque munitos, fere ubique locorum & in omnibus operibus, habere solent. Sed cum sacerdotibus nostris res sese ita non habet; nam nudis pedibus omnia peragebant, à genibus enim, ubi feminalia finiebant, usque ad calces nudis pedibus incedebant; nisi quod tunica pedes utcumque tecti fuerint, quamvis tamen inter ministrandum ad calces usque non fuerint tecti, tunica enim sursum retracta balteo cingebatur, ut expeditiores in ministerio essent, uti ad balteum demonstrabimus. Igitur ubique locorum in Templo, in atrio & in sanctuario, quum sacra faciebant, super pavimento semper nudis pedibus standum erat; ita quidem, ut, si forte quis inter ministrandum stetisset, etiam super vestem aliquam aut aliud instrumentum, quod forte ibi jacebat, aut super bestiam, ut agnum, aut tale quid, immo vel super pedes socii sui, totum sacrificium illegitimum fuisset. Sic enim docetur Codide Sevachim cap. 11. misna עומר על גבי כלים על גבי כהמה על גבי רגלי חבירו פסל: *Si quis steterit super instrumenta, aut super bestiam, aut super pedes alterius, illegitimum reddideris sacrificium.* Caph Nachat hujus traditionis rationem reddit: שלא יהיה דבר שצריך *Quia necesse est ut nihil reperiat quod pedes sacerdotis à pavimento separet.* Tenebantur igitur sacerdotes עומדים על הרצפה *stare super pavimento.* vide etiam Maimonidem Halach. cap. v. ביאח המקדש Halach. xvii. כל העוסק בעבודה מעבודה המקדש צריך *Quicumque ministerium Sanctuarii præstat, tenetur in pavimento*

*mento stare, si vero aliquid reperiatur quod cum à pavimento separet; veluti si stet super aliquo instrumento, aut bestia, aut super pedes alterius sacrificium illegitimum erit. Idem quoque videtur docere Gregorius Nyssenus Orat. 11. in Cantico: volens hoc ipsum, inquit, pedi Sacerdotali cultus pulcherrimi loco esse, quod ab omni tegumento nudus ac immunis esset, quia scilicet istis in sacro consistendum pavimento. Atque hinc præcipue cum etiam ob tenues tunicas, quibus leviter tantum vestiebantur, sæpiissime in graves admodum dolores atque morbos incidebant sacerdotes, quod ipsis etiam Ethnicorum sacerdotibus accidisse docet Juvenales Satyra VI. ubi *Haruspice*, i.e. sacerdotem (erant enim plerumque Sacerdotes Haruspices, quod etiam de Hebræorum Pontifice aliquo modo dici potest) *varicosum* vocat: cujus rei hanc rationem reddit vetus Scholiastes. *Multum stando*, inquit, *dum Deos, aut extra consulit*. Huc fortassis etiam referri potest, quod habet Persius Satyra V. de *varicosis centurionibus*. Ob eandem causam Pontifex Max. decimo Tisri die piaculari, quando in pace exierat è Sanctuario convivium dedit amicis, ut docet Misna Massechet Joma cap. VII. ויום טוב היה : עושה לאהוביו בשעה שיצא בשלום מן המקדש : Ideoque inter plurimos Templi præfectos, quos recenset codex *Schekalim* cap. V. M. I. & Maimonides *Kele Hammikdash* cap. VII. habuerunt quoque : מטונה על החולים : *Præfectum agrotorum* : id est Medicum quandam, aut talem, qui sanitatis aliquam curam haberet. Sic enim habet Codex *Schekalim* cap. V. misna I. ubi omnes præfectos templi recenset, inter ceteros de hoc præfecto hæc tradit : בן אחיה אל חולי מעיים : *Filius Achia constitutus erat, ut curam haberet eorum qui viscerum dolore laborant*. Hunc locum optime explicat Bartenora his verbis : לפי שהכהנים*

שהכהנים הולכים יחפים על הרצפה ואוכלין בשר הרבה ושוחים סים היו מעיהן מחקלקלין וצריכין חסיד לרופא לומר להם זה חסם טוב למעים : *Quia Sacerdotes semper discalceati incedunt super pavimentum, multas carnes comedunt, & aquam bibunt, saepe viscerum dolore laborant; Ideo necesse est, ut semper habeant medicum, qui illis dicat: hoc medicamentum bonum est visceribus.* Eodem plane modo explicant Caph Nachat, & ceteræ glossæ. Eadem fere tradit Majmonides: Halach. Kele Hammikd. cap. vii. sect. xiv. חסידים מפני שהן עומדים על הרצפה חסיד ואוכלים בשר הרבה ואין עליהן כגדים בשעת העבודה אלא חליק אחד הם חלין במעיהן לפיכך מעמידו סמונה אחד שהיה סבך איהן וסרפא כל חלואיהן ועוסק בהן חסיד הוא ואנשיו : *Sacerdotes, quia perpetuo stabant super pavimentum, & multas carnes commedebant, nec aliis vestibus induti erant quam unica tantum tunica, saepius viscerum dolore laborabant: Hanc ob causam præfectum aliquem constituebant, qui eos perscrutaretur, eorumque morbis mederetur. Atque in hoc jugiter laborabat ipse, cum illis, qui ei suberant.* Turpissime igitur deceptus est Plutarchus, libro iv. Symposiacôn, sub finem libri, quemadmodum sæpe ei accidit, ubi de rebus Hebræorum differit. Docet enim ibi, Pontificem Hebræorum festis diebus *סֹמֵךְ פָּנִים* sacra fecisse. Sed de hoc loco plura dicemus sub finem hujus capituli. Decepit proculdubio magnum virum mos patrius. gentiles enim crediderunt Judæos Bacchum adorasse, in quo errore ipse fuit Plutarchus, uti ex libro citato constat; Jam vero solenne erat Ethnicis Bacchi sacra celebrare, ancis crepidis & cymbalis; Ejusmodi calceamenta quoque habuit Empedocles ille Philosophus, de quo Tertullianus, de pallio cap. iv.

Pro libertate pictoris etiam factum est, quod Frisius, si-
ve alius, in Tractatu Magii de Tintinabulis, Pontifici
Hebræorum thymiamata facienti, appinxerit calceos.
vide pag. XLV. Eadem alios pictores ausos fuisse, alibi
etiam reperies.

IV. Sed non solis sacerdotibus erat vetitum Tem-
plum ingredi cum calceis, at ipsis etiam laicis. Sic enim
docet Misna in Massechet Berachot. cap. IX. ubi non
tantum Sacerdotibus, sed omnibus Israëlitis præscribi-
tur officium circa loca sacra, atque inter alia hæc habet
Misna ultima istius capituli : לא יכנס להר הבית במקלו
ובמנעלו ובפונרתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשה קפנרריא
וריקרה : *Nullus intrabit montem Templi cum baculo, aut*
calceos, aut marsupio, aut pulvere super pedes suos, nec brevio-
ris via gratia, nec sputo inquinabit illum. Eadem fere ver-
botenus repetuntur in Gemara Bab. Jevamoth c. I. fol.
VI. b. Et in Gemara Berachoth cap. citato fol. LXII.
Hæc recitantur quoque à Maimonide Halach. Beth
Habbechira cap. VII. addit tantum, quæ etiam legun-
tur in Gemara Berachot fol. LXII. unde Maimonides ea
hausit, his verbis : ובמעות הצרורין לו כסרינו *Et pecunia li-*
gata in linteo.

V. Fateor equidem expressis verbis calceos Sacerdo-
tibus à Deo non prohiberi, sed quoniam cum cæteris ve-
stibus non imperantur, & quia Deus clavis verbis dixit :
hisce vestibus sacerdotio fungentur mihi. Exodi cap. XXV. II.
vers. IV. dubitandum non est, quin nullos omnino ha-
buerint calceos; ita ut etiam silentio illo, de calceamen-
tis conficiendis, revera vetitum fuerit sacerdotibus ea
facere, ac gestare inter ministrandum. Rationem ni-
hilominus quidam dare conantur hujus rei: Nempe
quod Deus Mosi, rubum ardentem, ex quo cum com-
pellavit,

pellavit, accedenti jusserit calceamenta solvere: *Solve*, inquit, *calceamentum de pedibus tuis, quia locus in quo stas sanctus est*, Exodi 111. commate v. Idem mandatum quoque est Jehoschua cap. v. versu ultimo lib. Josua, quum coram principe militia Domini staret. Uterque igitur tam Moses, quam Josua jussus est calceos extrahe-
 re, non tantum solvere, verbum enim שלל *spoliandi & extrahendi* significationem habet, quum Deus eos allo-
 quebatur. Qualesnam fuerint illi calcei Moses, & qua de causa Deus jussit eos exui, varia comminiscuntur passim auctores, sed pleraque vana & falsa. Dicere enim calceamenta Moses fuisse straminea, aut ex junco, aut sparto, quales etiam fuerunt calcei pastorum Ægyptio-
 rum, inter quos Moses numerari poterat, & rusticorum apud Hispanos, & alibi, de quibus Plinius Hist. Nat. lib. xix. cap. 11. ideoque deponendos fuisse, ne forte igne, quem Moses accedebat, consumerentur, plane ridicu-
 lum est. Nec magis probare possum ingeniosum illud inventum, quod lepidissimus quidam, etsi doctissimus, ut eum vocat Balduinus de Calceo Antiquo cap. 111. pro concione effutiit; calceos scilicet Moses ex eodem junco compactos fuisse, ex quo postea Christi corona spinea facta est: ideoque jussisse Deum Mosi, ut calceos exueret, *quod indignum videretur. servum pedibus calcare, quo ipsius dominus aliquando esset coronandus*. Spinosum sane plus satis est hoc commentum. Sic solent hi homi-
 nes *ἡμετέρας πορεύειν περὶ τὸ θεῶν πορεύειν*. Cur ejusmodi spinosas rationes tam longe petere, cum sacra Scriptura nos me-
 lius edoceat? Ob insignem namque loci istius sanctita-
 tem Deus voluit id fieri. Exsertis enim verbis utrique, tam Mosi quam Josua dicitur: *כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמה קדש הוה* *Quia terra istius loci, in quo stas, sancta*

sancta est. Non quod terra illa sanctior fuerit, cæteris partibus terræ, est enim totiusterræ una eademque materia, ejusdem dignitatis & sanctitatis, cum eundem Deum habeat Creatorem & dominum; *Tota enim terra Domini est, & tota plenitudo ejus.* Psalm. xxiv. Sed sancta dicitur terra illa in qua stabant Moyses & Josua, ob singularem præsentiam Dei, qui sanctissimus est, & qui in illis locis se manifestans, sanctitatem suam certis quibusdam operibus voluit declarare, ut non nisi cum timore & sanctitate homines illum accederent: eodem plane modo, quo Tabernaculum, & Templum, & sacra vasa, & Sacerdotes, & Sabbathata, & Novilunia, & omnia quæ ad Dei cultum destinabantur, sancta dicta erant. Nec fingenda nobis est ejusmodi, qualem sibi fingunt Judæi sanctitatem Templi, quasi Mons Moriah innatam aliquam haberet, præ cæteris locis totius universi, sanctitatem: adeo etiam ut locus ille Templi ad hunc usque diem sanctus sit, idem etiam honor ac reverentia ei debeatur, ac olim quum Templum adhuc illæsum steterat: ut ne hodie quidem ulli permissum sit, per locum istum, in quo olim sanctissimum illud ædificium steterat, ambulare cum calceis, aut baculo, aut pecunia, aut caput ibi detegere, aut screare, spueri & ejusmodi sexenta alia, quæ stante æde à magistris vetita erant. Hæc credit Iudeus opella, non ego. Dicunt nihilominus, ut sunt audaculi, Codice Jebamoth. cap. i. fol. 6. b. לא יכנס אדם בחר הבית במקלו במנעל בפנדרו ובאבק שעל גבי רגליו ולא יעשנו קפנדרוא ודקיק' פק"ו ואין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מניין תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמיר' האמור' בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם: *Nemo intrabit montem adis cum calceo, cum baculo, cum crumena, & cum cinere super pedibus nec*

*vie brevioris causa, nec scirebit. Sed hoc mihi non videtur habere locum, nisi stante Templo, Templo destructo, quomodo id probabitur? Scriptura dicit: Sabbata mea custodies, & Templum meum honorabis. (Lev. xix.) Sed quemadmodum id intelligendum est, de custodia Sabbati in æternum, sic etiam de reverentia Templi in æternum. Hæc eadem docet Maim. in Beth Habbechira cap. vii. Halach. vii. & clarius quam Gemara. Nec mirum loco illi talem sanctitatem quasi congenitam ascribi, cum in eo creatus fuerit (si diis placet,) Adamus, altare ibi struxerit, in quo sacrificaverit, quod etiam posteris eodem fine inserviebat, ut Caino, Hebeli, Noacho, Abrahamo, Davidi, Salomoni &c. donec tandem ibi Templum ædificatum fuerit à Salomone, de quibus vide R. Eliezer in Pirke cap. xxxi. & Maimon. Beth Habbechira cap. i. Hal. i. ii. Et in More Nevochim par. iii. cap. xlvi. Sed liræ, liræ, gerræ germanæ. Non tamen rejiciendam puto rationem, quam quidam dant viri docti, nempe Moſen jussum fuisse calceamenta solvere, ut disceret peccata & mentis inquinamenta esse rejicienda, & mortuis operibus renunciandum, ut eleganter D. Augustinus Serm. xlii. de sanct. cap. vi. *Quid tam terra sancta, inquit, quam Ecclesia? In illa ergo stemus & calceamenta solvamus, id est, mortuis operibus renunciemus.* Igitur ob loci sanctitatem Deus calceos solvi voluit à Moſe & Josua.*

VI. Sed an ob eandem causam Sacerdotibus quoque calcei prohibiti fuerint, merito quis dubitare potest, cum Scriptura id non doceat claris verbis. Sane de calceis, eorum significatione, nudisque pedibus varii varia fingunt, quæ jam non libet recensere. Nil opus est ad *Tropologias, Allegorias, & Anagogias* recurrere, cum sacræ Scripturæ ejusmodi sensus non sit attribuendus, nisi

si Spiritus Sanctus ipse id indicet, quod sæpius factum constat. Sacerdotibus calceos fuisse prohibitos, ideo quia ex cadaverum pellibus constabant, *quæ secundum legem immunde haberi poterant*, quod videtur innuere Stukius de Conviviis cap. xxvii. lib. ii. non probo, nam de pellibus cadaverum Hebræis non interdictum fuit, quod sciam. Docet quidem Servius: *non licuisse Flaminæ, nec calceos neque soleas morticinas habere*, ut observat Salmasius in notis suis ad Tertullianum de Pallio. Sed hæc nihil plane ad pelles cadaverum, multo minus ad calceos Sacerdotum Hebræorum. Eadem lex de morticiniis, quæ Hebræorum Sacerdotibus, ipsis quoque laicis data fuit. Deinde ex alia materia quam ex corio calceos gestare potuissent, veluti ex ligno, subere, lino aut papyro, ut Sacerdotes Ægyptiorum, ut Herodotus docet, & gentiles alii.

VII. Improbare tamen omnino non possum, rationem quam quidam reddunt: sc. nullos fuisse calceos Sacerdotibus, ut in Templo moram, & abstinentiam ab extraneis negotiis sic imperatam scirent: quoniam domestica opera nudis pedibus, forensia calceati curabant. Enimvero milites aliosque, qui rebus forensibus operam dabant, calceatos, domi vero plerumque discalceatos, fuisse antiquos, ex Balduino, Nigronio, Salmasio, aliisque Auctoribus, qui de calceo tractarunt, constat. Quid? nonne & nos hodie, quam diu domi latitamus, sive viri, sive feminæ, discalceati solemus incedere, aut, si quid pedes munit, soleis, sive mulleis, aut *Pantoufflis*, uti vocamus, quæ inter calceos hodie numerare non solemus, utimur; cum calceos induamus, quamprimum foras exspiciamur. Cum vero Sacerdotes, quamdiu in Templo occupati erant, reputarentur domi esse, rem

patris coelestis, & sanctæ istius familiæ, cujus *πατὴρ ἐν οὐρανοῖς καὶ ὁ υἱὸς ἐν οὐρανῷ*. *Tota patria nominatur in cælis & in terra.* Ephes. cap. i. i. xv. curare, unde etiam Christus, (quod obiter notare velim) quum in Templo sedebat inter doctores (id est in porticu subdialis Israëlitarum, ut quidam id explicant, aut potius in Synagoga, quæ erat in ipso circuitu Templi, ut postea clarius demonstrabimus, nam in ipso Templo sedere non licebat) dixit: *ἐν τοῖς τέσσαρσι μέσσοις ἐστὶν ἐνταῦθα.* *Oportet me esse in iis quæ sunt Patris mei, id est, in* ⲁⲃⲟⲩ *domo Patris mei,* ut optime id vertit Syrus, Lucæ i. xl. ix. calceos gestare non debebant, ut nulli alii negotio intricati. Hinc non tantum calceos deponere jubentur, sed & baculum, quo inter peregrinandum per vias uterentur; nec pecuniam, nec crumenam, aut linteum, quo pecuniam involverent secum ferre licebat; his enim uti solebant iter facientes, & ii qui negotiis urbanis inhærebant. unde etiam Christus Matthæi x. vers. ix. x. discipulis suis, postquam eos per totum terrarum orbem, ad prædicandum Evangelium, misisset, vetuit more solito facere. *Μὴ κτῆσθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. μὴ πῆραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ράβδον.* *Ne possideatis aurum, neque argentum, neque as in zonis vestris, neque peram ad iter, neque duas tunicas, neque calceos, neque baculum.* Eodem igitur habitu eos accinctos voluit, quasi ituros ad Templum rem divinam facturos; quia revera totus orbis, si officium spectes, iis quasi domus Dei, atque sanctissimum aliquod Templum fuit, prout ipse Diogenes id olim agnovit, ad superbientem & delicatulum istum juvenem Lacedæmonicum, de quo alibi apud Plutarchum. Ubique enim locorum supremi *δηωτός* Christi, æternitatis Patris, rem faciebant.

faciebant. Hæc fortassis etiam causa fuit, ob quam ver-
pulorum magistri tam expresse vetuerint populo, Tem-
plum ingredi: כסלו ובמנעלו ובפונדו ובאבק שעל רגליו: ולא יעשה קפנדריא ולא כסעות הצרורין לו בסדינו:
cum baculo, aut calceo, aut marsupio, aut pulvere super pedes,
nec compendii causa, nec cum pecunia ligata in linteo. ut su-
pra demonstravimus paragrapho quarto: Ad quam tra-
ditionem etiam videtur respexisse ipse Salvator apud
Marcum cap. xi. commate xvi. Καὶ οὐκ ἤφειεν ἵνα τὴς δι-
εύγκῃ σκεῦος ἢ ἀργύριον. *Et non permisit instrumentum, aut*
vasa per Templum deportari. Sane non possum hic non
animadvertere, quam apposite, & quam scite Christus,
summus ille doctor, prohibuerit vasa deportari per
Templum, quemadmodum id à Marco notatur. Mar-
cus postquam narrasset versu præcedenti, Jesum ingres-
sum in Templum cæpisse ejicere eos, qui vendebant &
emebant sancto illo in loco, mensasque numulariorum,
& cathedras vendentium subvertisse: mox addit; *Et non*
permisit instrumentum ullum per Templum deportari. Vix
dubito, quin Christus exsertis verbis allegarit traditio-
nem istam patrum, qua prohibentur intrare Templum
cum baculo, aut calceo, aut crumena, aut pecunia ligata in
linteo. Argumentum enim fecit Salvator ad hominem,
ut cum Logicis loquar; nam quia ipsi tam severe prohi-
buerunt populo montem Templi ingredi *cum baculo, cum*
marsupio, aut cum pecunia in linteo: nonne summæ im-
pietatis fuit, eos ipsos videre in Templo *vendentes &*
ementes? Nonne eadem lex multo magis prohibere de-
buisset *mensas numulariorum, & cathedras vendentium?*
usque adeo verum est, quod Christus cæcis istis ducibus
exprobat, Matthæi cap. xxi. vers. xxiv. fuisse eos
διυλίζοντες τὸν κώωπα, τὸν ἡ ἀμνηλον κατὰ πίνοντες. Hic ve-

rus sensus est, mea opinione, istorum verborum: καὶ οὐκ ἤφικεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῖσθαι. Ἀλλὰ τὸ ἱερὸν, quod eruditus lector mecum judicabit. Sed hæc in transitu dicta sunt, è diverticulo in viam redeamus ad Sacerdotes nostros discalceatos.

VIII. Quamvis igitur solum silentium de conficiendis calceis, sufficiat ad discalceandos sacerdotes nostros, nec ulla alia lex data fuerit, quæ claris verbis calceamenta Sacerdotibus prohibuerit, non tamen vana erit conjectura, mea quidem sententia, si quis dicat ob eandem rationes nudis pedibus operandum fuisse Sacerdotibus, ob quas & Moses & Josua jussi sunt calceos detrahere, quum coram Deo stabant: nempe ob insignem loci sanctitatem, aut potius ob singularem præsentiam Dei, qui sanctissimus est, & omnia sanctitate sua replet. Et sane, si ista loca, in quibus stabant Moses & Josua, sancta fuerunt reputata ob præsentiam Dei, quis non videt multo sanctius fuisse Templum, cum Deus ibi præsentiam suam atque sanctitatem angustiori modo manifestarit? Hinc ædes Dei בֵּית הַמִּקְדָּשׁ *sanctuarium* sive *Ædes sanctæ* vocantur. Quid? nonne in eodem Templo קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים *sanctum sanctorum* fuit? Sane Hebræorum doctores hanc præcipuam dant rationem, quia scilicet Deus Mosi dixit: *Hic locus in quo stas sanctus est.* Argumentantur igitur מִקְדָּשׁ וְתֹמָר *ut loquuntur, à minori ad majus.* Nempe quia locus in quo stabat Moses sanctus fuit, atque ideo calcei extrahendi erant: multo magis in Templo, quod multo sanctius. Sic Gemara Babyl. ad hæc verba, capitis ix. Berachot fol. LXII. b. לֹא יִכְנס אָדָם לְחַר הַבַּיִת וכו' *Nemo ingreditur montem adis* &c. probant calceis in Templo non fuisse utendum, eo quod Deus dixerit Mosi Exodi III. *solve calceamenta*

tua de pedibus tuis. Addunt præterea vetitum ipsis fuisse, calceos in Templo gestare, non vero in Synagoga, uti etiam vetitum fuit spueri aut scretare in Templo. Spuere vetitum fuisse ob contemptum, calceos vero ob mandatum; tandem sic de calceo concludunt: *ומה מנעל* : שאין בו דרך בויון אמרה חורה של נעליך מעל רגלך : *sed quid censes de calceamentis, cum in iis nullus sit contemptus? Dixit lex, solve calceamenta de pedibus tuis.*

IX. Sed propter eandem sanctitatem loci vetitum fuit populo non tantum Templum ingredi cum calceis, sed etiam Templum conspuere, aut pulverem super pedibus inferre; aut quicquam facere, quod contemptum significare, aut munditiam minuere, aut sancta polluere inter homines, & sanctitati repugnare per legem censeretur. Hæc omnia ex locis sæpius jam laudatis, satis constant; ibi enim non tantum iis prohibetur, montem ædis ingredi cum calceis, sed etiam in Templo spueri, aut inferre pulverem super pedibus. Jam vero spueri summum contemptum fuisse, apparet, vel ex solo ritu circa jus leviratus, cum in faciem recusantis spueretur; unde etiam Christus à petulantibus militibus conspuitur. Hinc Gemarici ad Massechet Berachot fol. LXXI. b. notant in Templo spueri vetitum illi fuisse *ביון* *quia est aliquis contemptus.* Et mox addit: *שהיא מאוסה לפני מלך כלכי הסלכים* *quia est contemptus coram Rege Regum.* Pulverem vero super pedibus immunditiam & contemptum quoque denotasse, præsertim apud Hebræos, vel inde constat, quod Christus jussit, Apostolos, contra civitates & domos, quæ illorum sermonem non essent recepturæ satis digne, *ἐκλυνάξαι τὸν πῶν ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν.* *pulverem excutere de pedibus suis.* Mathæi cap. x. commate XIV. Ideo toties manus & pedes

pedes lavare tenebantur Sacerdotes. Non tamen ignoro moris fuisse apud Hebræos, sollicitè cavere, ne pulverem inferrent Templo super pedibus: quia timebant scilicet, ne pulvis sepulchri, aut ex Terra Ethnica & Idololatriæ esset; ideo non tantum in Templum, sed nequidem in totam terram Israëliticam inferendus erat. Prohibuerunt itaque Talmudici etiam olera è terra ethica inferi terræ Israëlitiæ: Massechet Sanhedrin fol. xvi. a. אין מכיזין ירק מחוצה לארץ ורבוהינו החירו מאי בנייהו: אמר ר' ירמיה חוששין לגושיהו איכא בנייהו: *Non afferunt olera (quæ sunt) extra terram in terram (Israëliitarum) Sed doctores nostri id permiserunt. Sed in quam re differunt? dixit doctor Jeremiah, timent ne sit gleba terra, (pulvis) inter olera ista.* Hæc glossa ita exponit: חוששין לגושיהו שמא יביא עמה מגוש ארץ העמים שמסמא באהלו ויטמא טהרות של ארץ ישראל *Timent ne afferetur cum eo (id est olere) gleba terra Ethnicorum, quæ polluat tentorium, atque ita ne pollueretur mundities terra Israël.* Ejusmodi quid reperitur in codice Et אהלו שבח, de quibus vide Thosephoth ad hunc locum. Sed hæc omnia, meo judicio, desumpta sunt ex capite xvi. i. Genescos, commate iv. ubi Abraham tribus istis viris, qui ei apparuerunt in planitie Mamræ, dixit: *Sumetur jam parum aqua, inde lavate pedes vestros.* Ad hæc verba observant Doctor Salomon Jarchi, & Baal Hatturim: Abrahamum timuisse viros istos Arabes, ideoque idololatrias, fuisse, atque sic eos rogasse, ut pedes lavarent, antequam tentorium suum intrarent, ne forte inferrent pulverem super pedibus, cui sese incurvasent, atque sic ne Idololatriam asportarent. Secus autem fecisse Lot, quum illi apparuerunt duo angeli ad portam Sodomi, Genescos cap. xix. vers. ii. rogavit enim eos ut pernoctarent secum, antequam pedes lava-

rent,

rent, quia eadem cura scilicet eum non sollicitavit. Sic enim fermocinatur Baal-Hatturim 'וּרְחִצּוּ רַגְלֵיכֶם בַּ' במסורה הכא ואידך כהאי פרשתא גבי לוט' מהכא ילפינן שחשש לע"ז מרלוט הקדים לינה לרחיצה ואברהם הקדים רחיצה ללינה: סלמר שהיה חושש שמא ערביים הם ויכניסו עבודה זרה לחוך ביתו: *Hac verba: Et lavate pedes vestros, bis reperiuntur in Scriptura: hic atque alibi in hac sectione, ubi de Lot sermo fit, (Gen. xix.) Ex hoc loco discimus timendam fuisse idololatriam, cum Lot ante sollicitus fuerit de pernoctatione, quam de lotione, Sed Abraham turam habuit lotionis ante pernoctationem: unde discimus eum timuisse, ne essent Arabes, atq; idololatriam domui suae inferrent. Eadem fere reperies apud R. S. I. quem consule. De hisce etiam quædam reperies erudite observata à doctissimo Lichtfoetio, ad cap. x. Matthæi v. xiv.*

X. Notandum etiam est calceamentum vilissimum vestimenti genus fuisse: Nam etsi alias veteres etiam luxum non mediocrem in calceis ponerent, plerumque tamen viles erant. Reperies sane calceos aureos, argenteos, margaritis aliisque gemmis distinctos, apud Curtium, Senecam, Plinium, Lampridium & alios Scriptores, immo & soleas aureas jumentorum, de quibus satis fuse egit Balduinus de Calceo Antiquo cap. iv. qualia etiam sunt calceamenta Imperatoris Diocletiani & Pontificis Romani. Pretiosissimi etiam fuerunt coloris, purpurei scilicet & coccinei, punicei & albi &c. Quid? insignia etiam fuerunt calcei mullei triumphantium, & insignis cultus priscorum Regum Romanorum. Et noti sunt calcei lunati, signum Senatoriæ dignitatis. Diebus festis, in honorem Deorum, Julius Cæsar, & alii, pretiosis calceis, etiam aliquando luxuriabant. Nihilominus tamen vix ullum vestimenti genus fuit, quod vilius haberetur calceo, adeo etiam ut *immundiſſimam pedum tu-*

telam dixerit Tertullianus de pallio; scilicet cum ob pedum sudorem odoremque, (quia in calceis pedes sordidi olidique aura non exspirante, ut quidam id explicant, quod tamen Salmasius ineptissimum censet) tum ob pulveris & luti sorditatem; unde Martialis:

Quam vetus à crassa calceus udus aqua.

& Quærolus non Plautinus:

Sume laneos cothurnos, semper refluos calceos,

Quos pluvia solvat, pulvis compleat,

Cennum & sudor glutinet.

Sume calceos humili fluxos tegmine,

Quos terra revocet, fraudet limus concolor.

Vide Salmasii notas ad Pallium Tertull. Ad hæc etiam respexit Tertullianus de cultu fæminarum cap. vii. ubi mulierum luxum perstringit his verbis: *Et in peronibus uniones emergere de luto cupiunt.* Nota quod dicat: *cupiunt de luto emergere*, quia perones sive calcei plerumque in luto hærec solent. Ideo maximam partem ex crasso corio, ligno & alia materia vili fiebant, vili sane pretio, ut quatuor etiam denariis empta fuerint Philosophorum phæcasia, ut auctor est Seneca libro vii. de beneficiis, cap. xxi. ubi de quodam Pythagorico. Sane viliori pretio ullum vestimentum apud Judæos constitisse, quam calceos, vix credibile est: ideo quæritur Deus apud prophetam Amosum, quòd *egentem pari calceorum vendiderint, aut emerint*, quasi homines vilissimos, de lapide emptos, & nullius pretii, Amos. ii. vi. & viii. vi. Inde factum esse, ut alicui calceos afferre, aut solvere, aut extrahere, inter vilissima ministeria recenseretur; ideoque moris fuit inter Judæos, cum aliquem servum emerint, non alia oppigneratione uti, ut constaret, eum jam in alterius domini potestatem migrasse,

grasse, quam ut ei (novo domino, aut emptori) calceos solveret servus aut indueret; adeo ut alicui calceamenta solvere, aut ligare, significaret in ejus potestatem redactum, aut ejus servum esse. Hæc docet Gemara Babylonica. Massechet Kidduschim, cap. i. fol. xxii. b.

עבר קטן כבהמה דמי חנו רבנן כיצד בחוקה החיר לו מנעלו או להליך כליו אחריו לביה המרחץ הפשיטו הרחיצו סכו גררו

: הלבישו הנעילו הגביהו: *Parvus servus est veluti jumentum, tradunt Magistri nostri. Quomodo possidetur servus apprehensione? Si solvat (emptori) calceos, aut si portet aliquod instrumentum ad balneum, si vestem illi extrahat, si eum lavet, ungat, fricat, si vestiatur eum, calceum induat, aut elever.*

Eadem docet etiam Maimonides in מכירה cap. ii. Nullus dubito, quin Christus ad hæc respexerit apud Lucam cap. iii. vers. xvi. ὃ ὅτι εἰμὶ ἰκανὸς λῦσαι τὰ ἱμάτια τὰ ὑποδημάτων αὐτοῦ. Cujus, nempe Christi, *non sum dignus, ut solvam corrigiam calceorum.* Idem habes apud Marcum &

Johannem: sed apud Matth. cap. iii. vers. xi. reperiēs ὑποδήματα βαστάσαι, calceos portare, pro λῦσαι τὰ ἱμάτια τὰ ὑποδημάτων. *Solvere corrigiam calceorum; sed sensus idem est.* utrumque igitur idem significat; ac si Johannes dixisset: *Non sum dignus, ut sim servus ejus.* Hic sane genuinus sensus est hujus loci; nam quod quidam veterum, ut Gregorius, Augustinus & alii, id de incarnationis mysterio, aut prædicatione Evangelii explicare conati fuerint, hoc animadversione vix dignum est. Vili-
lissimum igitur omnium vestimentorum est calceus;

Hoc etiam inde patet, quod calceos in aliquem projicere, sit signum extremi contemptus. Hinc Psalmo lxx. vers. x. *Super Edomam projiciam calceum meum.* Id est, nihili eum facio, calceum meum ei projiciam, ut vili ser-
vo, quem mihi, ut domino suo curet, & custodiet, at-

que sic sub potestate mea erit, fervus, & ego ipsius dominus & herus ero.

XI. Hisce addi potest, discalceatum incedere apud Hebræos, signum fuisse humilitatis, & abjectissimi animi coram Deo, cui ministrabant. Hinc non tantum sacerdotes, sed totus populus discalceatus incedebat diebus jejuniis, quod maxime observabant magno illo die expiationum, quem vocant יוֹם כִּפּוּרִים id est *diem*, אַל' עֲזָא-
חֵן, vel etiam יוֹם הַכִּפּוּרִים *diem expiationum*, ut constat ex Massechet Joma cap. vii. i. Idem etiam fiebat in *Tifcha be Af.* de quo vide eorum *Minhagin*, id est ritus. In Germana editione hæc reperies: מן דארף קיין שוין אן טון. *Non licet calceis uti.* Vide *Minhagin* in באב תשע' fol. xxxv. b. de quo vide etiam Buxtorfii *Synag. Jud.* cap. xxx. Ad hæc videtur allusisse Juvenalis Satyra vi. ubi de hoc Judæorum ritu, & fortassis de ipsa Berenice Regis Agrippæ sorore, uti quidam existimant, de qua Joseph. de Bello Jud. l. ii. cap. xv.

Observant ubi festa meropede Sabbata Reges.

Ergo nudo pede observant *Sabbata*, id est *jejunia*. præfertim diem expiationum, qui vocatur שַׁבַּת שְׁכַתִּין, quasi diceres, *Sabbatum quietis*. Levit. cap. xvi. quod velim criticos observasse, ne Juvenalem imposterum inscitix accusarent, quasi per Sabbata intellexisset, diem illum, qui singulis hebdomadibus recurrit, id est, diem Saturni, quo die sane non jejunabant, nec etiam nudo pede incedebant, mallent enim, si ipsis facultas daretur, potius aurum eo die calcare quam corium, immo, pretiosioribus calceis uterentur, credo, quam ipse Julius Cæsar, Popæa, Diocletianus, aut Papa R. cum sit magnum מַעֲצוּר *merisum*, hunc diem gula & vestium luxu honorare. Augustum tamen, ut ex Suetonio constat, Strabonem

nem lib. xvi. & Justinum libro xxxvi. in illo errore fuisse, Judæos Sabbatum, id est, septimum diem observasse, ut diem jejunii, certum est. Alii inter Ethnicos de ritibus Judæorum melius edocti fuerunt. Hoc fecisse in luctu & diebus jejunii creduntur, ad exemplum Davidis, 11 Sam. cap. xv. ubi eum, in magno mœrore, legimus ascendisse *per montem olivarum, flentem, capite operto, & discalceatum*. Idem etiam observarunt in funeribus, ubi discalceari oportere lugentes ob mortuum discimus, prout id satis fuse docet Buxtorfius in Synag. Judaica cap. XLIX. quæ doctissimus vir hausit, cum ex aliis ritualibus, tum ex Massechet Semachot. Sic enim cap. I. אין קורעין ואין חולצין וכו' עד שעה שימות *Non lace-
rabunt vestes, nec calceos extrahent antequam obierit*. Et in Minhagin Germanicis *Hilchot Avaloth*, hæc quoque leges: ווען דער סת נקד ניש צו קבורה אין קומט טאר דער אבל
: ווען דער סת נקד ניש רוא שוין אויף טון: *wen der Meth noch nie zu Reburah is
kommen iarder abel nit die schuch auß tun. Non opus est ut lugens
calceos exuat, antequam mortuus ad sepulturam delatus fue-
rit*. Et hoc observatum fuisse jam à temporibus Pro-
phetarum, patet ex Ezechiele cap. xxiv. vers. xvi. *cla-
mare desiste, mortuorum luctum ne facito; tiaram tuam alli-
ga tibi: & calceos tuos apponito pedibus tuis*. Ergo in mor-
tuorum luctu *calceos induiebant*, in lætitia secus fiebat. Id
ipsum etiam observatum fuisse à Romanis, ut in funeri-
bus nudis pedibus incederent, testatur Suetonius, in vi-
ta Augusti cap. c. *Reliquias legerunt primores equestris or-
dinis, tunicati & discincti pedibusque nudis, ac in Mausoleo
condiderunt*. Sed in publicis calamitatibus gentiles nu-
dis pedibus solitos fuisse incedere, docet Tertullianus:
cum stupet cælum & aret annus, nudipedalia denunciantur.
Et Juvenalis Satyra vi.

— inde superbi

*Totum regis agrum, nuda ac tremebunda cruentis
Erepet genibus.*

Memoranda est etiam superstitio, de qua Plinius libro XVIII. *Privatim autem contra crucas ambiri arbores singulas, à muliere incitati mensis nudis pedibus recincta.* Hunc ritum gentiles didicisse à Mose scribit Justinus in *Apologia secunda*. Vide Casaubonum ad Suetonium in vita Aug. cap. c. Nudis pedibus & hodie videre est, Judæos currere ad Synagogam die piaculari, decimo *Tisri*, & die *Tischabeaf*, aut lanceis vel lincis soccis.

XI. Apud gentiles Sacerdotes & sacrificantes, aliquando calceati, aliquando discalceati sacrificabant. Sæpissime calceatos sacra fecisse, manifestum est. Sacerdotes apud Ægyptios gestasse ὑποδήματα βύβλινα *calceos papyraceos*, testatur Herodotus. libro II. cap. VII. Phœnicum Sacerdotes *lineos* habuere, auctore Herodiano, libro v. ubi de quodam sacrificio cap. XII. τὰ δὲ πλάγχθη τῶν ἱερῶν τῶν ἱερῶν, πᾶσι δὲ ὡς ἐν χρυσοῖς σκώδουσιν ὑπὲρ κεφαλῆς, οὐκ οἰκείαι δὲ ἵνες, ἢ ὠτελεῖς αὐθροπὶ τῷ στρατοῦ, καὶ οἱ ἐν ταῖς μεγίσταις πράξεσιν: ἀνέζωστροι οἱ μὲν χιτῶνας ποδήρεις καὶ χερσὶν ἰσχυρὰς, νόμῳ φοινίκων, ἐν μέσῳ φέροντες μίαν περὶ φύραν: ὑποδήμασί τε λίνυ πεπινημένοις ἐχρῶντο, ὥστε οἱ καὶ ἐκείνα τὰ χωρία περὶ φηλόους. *Extra vero vitimarum, & aromata, vasis aureis capiti imposita, gestabant; Non quidem famuli aliqui, sed primi inter milites, & ii qui rebus maximis incumbabant: Induti tunica calari & manuleata, Phœnicum more, (quæ verba νόμῳ φοινικῶν, doctissimus Politianus non expreslit) unamque in mediopurpuram ferentes; lineis autem calceamentis utebantur, ut vates in illis regionibus solent.* Dialis Sacerdos & Flaviales crepidati erant: eodem scilicet habitu quo Domitianus

tianus amicti, teste Suetonio in vita Domitiani, cap. iv. *Certamini, ait, præfedit crepidatus, purpureaque amictus toga Germanica, capite gestans coronam auream cum effigie Iovis, ac Iunonis, Minervæque: assidentibus Diali sacerdote & collegio Flavialium pari habitu: nisi quod illorum coronis inerat & ipsius imago.* Larensum Pontificem calceatum tradit Athenæus libro vii. ἰδοὺ πάντες τε, inquit, ἔχοντες καὶ ὑποδέσας ὠτελεῖς. Appianus de bello civili, libro v. docet: Atheniensium & Alexandrinorum Sacerdotes calceamenta alba gestasse, quæ phæcasia vocabant. καὶ σολὴν εἶχε, loquitur de Antonio, τετραγώνον ἑλληνικὴν αἰτὶ τῆ πατρὸς, καὶ ὑποδηματὴν αὐτῷ λεγόναν Ἀττικὴν, ὥ καὶ Ἀθηναιῶν ἔχοντες ἱερεῖς καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ λαλῶσι Φαικασίον. *Habuit autem stolam quadratam græcicam, pro patria, & calceum induit album Atticum, quibus Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes utuntur, & quos phæcasia vocant.* Sed phæcasia calceamenta fuisse Philosophorum & Sacerdotum, jam diu demonstratum est à doctissimo Balduino, de calceo, cap. xix. Sed plurimos Sacerdotes & sacrificantes reperies in nummis antiquis calceatos: ut in nummis Heliogabali, aut potius Algabali, Antonii Pii, Aurelii & aliorum. vide Choulum de Religione antiquorum Romanorum pag. lxxvii. & ccxvii. & cclxxix. Et in marmore Romæ repertum, apud eundem pag. ccxcviii. Ejusmodi sacrificulum calceatum vide apud Ferrarium, de Re vest. lib. i. cap. x.

XII. Sed quamvis plurimum calceati, sæpissime tamen discalceati, operabantur gentilium Sacerdotes. Silius Italicus de Bello Punico libro iii. Herculis sacerdotem nudis pedibus introducit. Sic enim de toto illius vestitu:

— — — *nec discolor ulli*

Ante

*Ante aras cultus; velantur corpora lino,
 Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.
 Discinētis mos thura dare, atque è lege parentum.
 Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
 Pes nudus, tonsaque comæ, castumque cubile,
 In restincta focus servans altaria flamma.*

Sane virgines vestales nudis pedibus sacrificasse patet ex Floro, libro I. cap. XIII. ubi narrans ob Gallos imminens periculum, inter alia autem hæc habet: *virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur.* Sic Ovidius libro VI. Fastor: tradit, matronas Romanas ædes vestæ Dex nudis pedibus adiisse.

Huc pede matronam nudo descendere vidi.

Tales quoque fuisse postea Augustales, patet ex nummo Caligulæ æneo Choulîi pag. CCLXVIII. Dianæ sacra nudis pedibus facta fuisse, colligere quis potest ex Solino Polyhistore cap. XVII. *Cretes, inquit, Dianam religiosissime venerantur, Βελδομαρτῶν gentiliter nominantes, quod sermone nostro sonat virginem dulcem. AEdem numinis præterquam nudus vestigia nullus licito ingreditur.* De iisdem Dianæ sacerdotibus calceatis mentionem quoque facit Strabo libro XII. *Εν τῆς Κασσεβάλοις, inquit, ἐστὶ τὸ τῆς Πιερασίας Ἀρτίμιδος ἱερὸν, ὅπῃ φασι τὰς ἱερείας γυμνοῖς τῆς ποσὶ δι' αἰθεραίας βαδίζον ἀπαθεῖς.* Apud Castabala Parasie Dianæ fanum est, ubi narrant sacrificulas nudis pedibus, per prunas ambulare, illasas. ubi notandum est: interpretem Latinum, non satis mentem auctoris assequutum fuisse, quum dicit, *illæsis pedibus* tantum, non vero *nudis pedibus*, quod tamen textus Græcus, & religio Dianæ postulat. Idem Strabo lib. VII. loquitur etiam de mulierculis quibusdam vatibus canis, apud Cimbros, quæ castra sequebantur, ζῶσμα χαλκὸν ἔχουσαι γυμνόποδες. *Cinctu*

arco & discalceata. Notatur etiam Triumphales coronatos & nudis pedibus sacra fecisse. Nihil jam addam de nudipedalibus. Notissimum etiam est Symbolum illud Pythagoræ: ἀνυμῖδης ὁ θεὸς καὶ περὶ ἁγίας. *Discalceatus sacrificia & adora.* vide Jamblicium de vita Pythagoræ, Symbol. III. Hoc sibi etiam vult Prudentius, Peristeph. hym. XIV.

Nudare plantas ante carpentum scio

Proceres togatos matris Idea sacris, &c.

In antiquis marmoribus atque nummis reperies etiam multos popas, & sacerdotes quosdam, imo genios & Deos, toto corpore nudos, de quibus capite primo egimus, alios etiam nudis pedibus tantum; veluti Claudii, Marci Antonii, Domitiani, in Græco Hadriani, Vespasiani, Juliæ piæ, Clodii, Faustinae & aliorum. Vide Choulium de Relig. Antiquorum Rom. pag. CLXIV. & CLII. CCXXXV. & CCXXXVII. & CCLXXXIV. vide etiam marmora apud eundem pag. CCLXXXIII. CCCI. CCCXI. CCCXV. CCCXXIV. CCCXXVI. CCCXXIX. & alibi. Sed & multi alii discalceati erant, quemadmodum veneficæ in sacris magicis, quæ altero pede nudæ erant. Virgilius Æneid. lib. IV.

Vnum exuta pedem vinclis in veste recincta.

Et Ovidius. Metam. Lib. VII. ubi de Medea.

Tectis egreditur vestes induta recinctas,

Nuda pedem, nudos humeros infusa capillos.

Et Seneca de eadem Medea, in Medea. Act. IV. sc. II.

Tibi more gentis vinculo solvens comam,

Secreto nudo nemora lustravi pede.

De hisce plura vide apud Balduinum de Calceo Antiquo.

XII. Igitur non solum Hebræorum sacerdotes nudis

dis pedibus sacra faciebant in Templo, ob insignem loci sanctitatem, sed ne quidem laicis calceatis templum ingredi licuit. Atque id ipsum etiam observatum fuit apud gentiles, eadem de causa. Quid? apud Turcas crimen esset morte piandum, propter eandem sanctitatem, si diis placet, loci. Vide Georg. Dousæ Iter Constantinop. pag. xxxvi. ubi semet ipsum calceos extrahere coactum fuisse, ante Templum Sophiæ, ut intrare ipsi liceret, fatetur. Ipsi etiam Brachmanes apud Indos eadem superstitione hodie laborare, docet Rogerius, olim pastor Societatis Indiæ apud istos populos, in libro sane non contemnendo, quem de Braminum, aut Brachmanum ritibus & Relig. conscripsit. Narrat enim eos *pagoda*, id est, Tempia aut Deorum suorum delubra non ingredi, nisi detractis calceis ob sanctitatem. Libro II. cap. x. Sed quis nescit id ipsum, ad hunc usque diem, aliquando observari in Ecclesia Romana? Hinc non tantum maxima pars monachorum nudis pedibus, aut unica tantum solea pedibus aligata, incedunt, nec vulgus solum in sacris publicis, quas processiones vocant, calceos negligunt, sed ipsi etiam Episcopi & antisites calceos exuere tenentur, si cum Pontifice R. sacellum ad adorandam crucem intrare velint. Sane non possum hic silentio præterire, quod hoc ipso die iv. Cal. Mai. anni cix 15 cLxxi legi, in publicis Relationibus Harlemensibus. Narratur ibi, die Veneris ante festum Paschæ, Episcopes, qui Romæ erant, cum Pontifice sacellum intrasse, ut crucem, patrio ritu, venerarentur, relictis Episcoporum calceis ante fores sacelli: proculdubio, quia locus sanctus reputabatur. Sed de calclo satis.

XIII. Inter vestes superfluas, possumus etiam numerare, quæ Pontifici Klebrorum falsa attribuit Plutarchus,

tarchus, loco supra jam à nobis laudato, lib. iv. Symposi-
 acon; ubi, præter calceos, sive cothurnos, docet eum
 tectum fuisse pelle hinnuli auro contecta. Nam ut pro-
 baret Judæos Baccho sacrificasse, sic sermocinatur: *περὶ
 τῶν μὲν ὁ ἀρχιερεὺς ἐλέγχει, μισροφόρῳ τε περιῶν ἐν ταῖς ἐορ-
 ταῖς, καὶ νεβριδα χρυσόπασον ἐν ἡμιμύρῳ χιτῶνα διὰ ποδήρη φορῶν
 καὶ κοθόρνους. κώδονες ἢ πολλοὶ κατακρέμανται τῇ ἐσθῇ, ὑπο-
 κομπῆντες ἐν τῷ βαδίσει (ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ψόφοις χερῶνται πρὸς
 τὰ νῦν τέλεια) καὶ χαλκοδρυτὰς ἔχει πηγύδας ποσειδοῦς. καὶ
 ὁ δὲ κνύμις ἐν ταῖς ἐναυτίοις ἔμελεώρει θύρσος ἐν τετυπωμένῳ
 καὶ τύμπα. ταῦτα γὰρ εἰδένι δὴ παρὲν ἄλλω θεῷ ἢ Διονύσῳ πο-
 σείειν.* *Primum enim hoc arguit Pontifex, qui diebus festis
 mitratus ingreditur, hinnuli pellem auro contectam indutus,
 tunicamque talarem & cothurnos gestans. Præterea multa
 tintinnabula dependent de veste, quæ inter ambulandum
 strepitum edunt, ut & apud nos. Sonitibus autem nunc utun-
 tur in sacrificiis, & aratas Dei nutrices appellant, monstra-
 turque in adversis sublimi thyrsus expressus, & tympana,
 quæ sane non aliis Deo, quam Baccho conveniunt.* En totum
 fere vestitum Pontificis nostri, secundum Plutarchum.
 Baccho quidem omnia conveniunt ista, ut optime ipse
 testatur. Sed pessime deceptus est magnus vir, religio-
 nis Hebræorum minime intelligens, Deus enim ipsi sta-
 tura sua non revelavit, ut populo suo electo soli,
 Psalmo cXLVI I. Duo igitur vestimenta Pontifici M. at-
 tribuit, quæ ille tamen nunquam gerebat. *crepidas, sive
 cothurnos, & pellem hinnuli.* De cothurnis supra. Fig-
 mentum fuisse satis apparet, cum sacerdotes nostri nul-
 lum calceamenti genus habuerint. De pelle hinnuli
 idem plane judicandum est. Nam ex falsissimo præju-
 dicio Pontifici utrumque adscribit: Putavit enim He-
 bræos Baccho sacrificasse, iisdemque ritibus, quibus ipsi

Ethnici solebant, ideoque ipse addit: *ὡς καὶ παρ' ἡμῖν: ut & apud nos.* Moris etiam fuisse, Bacchum & Bacchantes pelle hinnuli vestitos, certum est. Hinc ipse Bacchus *Νεβρώδης*, id est, *pelle hinnuli vestitus*, vocatur, in veter. Epigram. *εἰς Βάκχον*, ubi fere omnia epitheta ejus recensentur. Et in Orphei hymnis vocatur, *νεβροδόσολος*. vide *τελειηλεκὸς θυρίαμα δρώματα*. Nec prætereundum veteres Hebræorum pellibus vestitos fuisse, uti testatur Apostolus Epistola ad Hebræos cap. xi. forsan antiquissimus ille mos Plutarchum in errorem induxit. Miseri enim illi Ethnici, religionis Hebræorum non valde periti, fortassis colligebant eorum etiam Sacerdotes ejusmodi pellibus indutos sacra fecisse. Interim Plutarchus hic verba facit non de quavis pelle hinnuli, aut Leopardi, ut in sacris Bacchi fieri solebat, sed de pelle *χρυσοπύσσῳ* auro recta.

XIV. Interim circa hunc numerum vestium non tantum gentiles errarunt, sed ipsi quoque Judæi, si tamen Judæi fuerunt, qui historiam Judithæ concinnarunt. Legimus igitur capite iv. vers. ix. & xvi. xvii. *Et Iojakim Sacerdos magnus, omnesque qui astabant coram Domino Sacerdotes, & qui ministrabant Domino, ciliciis accincti lumbos suos offerrent holocaustum jube, & vota, & voluntaria dona populi. Et versante cinere super cidares ipsorum inclamarent Dominum omnibus viribus, ut benigne respiceret in totam domum Israël.* Sed quam suspecta sit historia ista, doctis notum est. Miror sane, si non omnia illa à Græculo quodam, rerum Hebræarum nescio, prolata fuerint. Hebræi ejusmodi exempla omnia ignorant. Et præterquam quod inquinamenta cinerum cum sanctitate & munditie sacerdotii, templique non conveniunt, saccus apud eos esset *חור בגדי* *redundantia vestium.*

stium. Si tamen hæc vera est historia, non fabularis Philosophia, quod multo verisimilius, id tum factum fuit proculdubio præter morem in summa calamitate, & fortassis expresso mandato Dei, quemadmodum ejusmodi quid factum est, à Pontifice M. Jaddo, sive Symcone Justo, tempore Alexandri Magni, de quo infra plura dicemus, ubi de vestibus sacris extra templum disceremus. Reperio tamen apud Josephum historiam, quæ non multum à Judithæ discrepat. Libro 11. de bello Judaico cap. xv. ubi legimus Pontificem M. & reliquos Sacerdotes, postquam omnia tentassent, ut Judæos moverent, militibus Cæsarea venientibus, obviam ut irent, prout Florus id postulavit, quo tandem à furore ac sævitia desisteret, tandem, ubi viderunt se nihil profecisse, sparsis cineribus capitibus, & pectora, disruptis vestibus, nuda monstrasse. Τὴς δὲ, inquit, δέχεσθαι αὐτὰς ἦν ἰδεῖν κατὰ μὴδύας μὴ τὴ κεφαλῆς κόριν, γυμνὰς δὲ τὰ στήνα τῶ ἐοδῆτων παερὶ ρηγυδίων. Erat autem videre ipsos principes sacerdotum, sparsis cinere capitibus, & laceratis vestibus pectora nuda ostendere. Hæc in ipso Templo facta esse, ex antecedentibus satis liquido constat. Sacerdotes enim εἰς τὸ ἱερὸν τὴν πλῆθυσιν συναγάγοντες, multitudo in Templo convocata hæc fecerunt. Omnes etiam Sacerdotes, omnesque Levitæ sacra vasa proferentes ornatumque Templi (Græce καὶ τὸ κόσμον ἐν ᾧ ᾠ λητρεῖν ἔθθη, id est, vestes in quibus fiebat עבדו לאתרגיא ministerium) citharistæ etiam & cantores cum Musicis organis procidebant ante multitudinem, ut illum Templi honorem custoditum esse vellent, neque ad direptionem vasorum sacrorum Romanos contumeliis incitarent.

XV. Cæterum etsi magistri nostri solícite admodum caverint, ne sacerdos יהוה כהן esset, id est, plures haberet vestes quam lex permittit, docent nihilominus eos

etiam inter ministrandum חפלין sive phylacteria gestasse, quemadmodum & ipsi laici. Nota sunt verba Moſis Exodi c. xi 11. verſ. xvi. והיה לאור על ירכה ולטופות *Et erit pro ſigno ſuper manu tua, & pro totaphoth inter oculos tuos.* Et Deuter. cap. vi. vii 1. וקשרם לאור על ירך והיו לטפת בין עיניך *Et ligabis ea pro ſigno ad manum tuam, & erunt pro totaphoth inter oculos tuos.* Nolo jam operoſe diſputare de ſignificatione vocis *Totaphoth*. utrum ſignificet ἀσπίδα ut volunt ſeniores; an *mobilia* ut potius velle videtur vulgatus. An *conſpicilla*, an *frontalia* ut alii. Dicam tantum Talmudicos, ut ſunt ingenioſi, phylacteria inde expiſcatos eſſe. Quatuor ſcilicet ſchedulas, quibus inſcriptæ ſunt ſectiones quædam, ſive verſiculi ex libris Moſis, quas quatuor cellulis coreaceis includunt, inſtar amuleti, (unde etiam in Gemara Schabath, c. i. fol. l. iv. b. dicuntur *totaphoth* חומרתא וקטפיתא *alligamenta ad abſcindendum*, ſc. periculum ab hoſte, vel invido, quomodo etiam tradunt recutiti, neceſſe eſſe ut phylacteria in precibus adhibeantur, בשביל *ad fugandos nocentes*. Tal. Hieroſ. fol. i i.) ex hac voce probari putant. Dicunt enim טט in Kaſpſe ſignificare *duo*, & פה in Aphrica totidem ut טטפת ſit quaſi *duo duo*, aut *bis duo*, id eſt *quatuor*, ob quatuor ſchedulas. Duo etiam habent phylacteria, quorum quædam manui ſiniſtræ, quædam vero fronti alligant, ideo quia dicitur: *erunt pro ſignis ſuper manu, & inter oculos.* Chaldaeus חפלין habet. unde & hodie non aliter vocantur à Judæis. Diſtinguunt igitur inter חפלין *phylacteria manus*, & חפלין של ראש *phylacteria capitis*. illa manui ſiniſtræ, ut diximus, hæc fronti applicant. vide Menachoth. fol. xxxiv. b. & R. S. J. ad Exodi cap. xi 11. & Deut. vi. Et Buxtorſii Lexicon, ad vocem טטפות

טטמו. Ex hisce locis igitur sibi fabricarunt (quo jure qua injuria, jam non disquiro) ejusmodi amuleta, quæ teneantur manui & capiti alligare, Sacerdotes, Levitæ & Israëlita, de quo vide etiam Tosephothad Gemaram cap. vi. Schabath. Hisce hodie non utuntur, nisi quando statas suas preces deblaterant; sed olim sanctiores semper fronti annexa habuere, ideo magno fastu atque superbia iis ornati in publicum exspatiabantur, quo exactiores legis & traditionum observatores à vulgo haberentur. Quod jam inde à Christi temporibus observatum fuisse à Scribis & Pharizæis, ex Evangelio Matth. cap. xxi. i. v. constat, quam superstitionem & hypocrisin etiam ipse Salvator iis exprobravit his verbis: *πλάτυνασι τὴν φαλακρίαν αὐτῶν*. Tradunt igitur Doctores nostri, Sacerdotes potuisse etiam inter ministrandum fronti applicare ejusmodi phylacteria *פְּהַלִּין שֶׁל רֶאֶשׁ*. Sed non *פְּהַלִּין שֶׁל יָד* *phylacteria manus*, quia manibus operandum erat: Sed tunc phylacteria res sanctas à manibus separassent, cum tamen nulla *חֲצִיצָה* *separatio* esse debuerit inter sacerdotis carnem & sancta. De his vide Gemaram Babil. Massechet Sevachim, cap. i. i, fol. xix. ubi docent sacerdotem liberum esse à phylacteriis, id est, posse cum illa gerere tempore ministerii, si velit, exceptis tamen phylacteriis manus, quæ tunc necessario tenetur deponere propter separationem, tandem sic concludunt: *מאי שנא דיד דכחב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו דראש נמי כתיב ושמת המצנפת על ראשו הנא שערו היה נר' בין ציץ למצנפת ששם מניחין פהלין*. *Sed quid manus differt? (à capite) quia scriptum est: Et vestiet super carnem suam. Lev. cap. vi. & Exodi xxix. Ne quid separaret vestes à carne. Sed de capite etiam dictum est: Et pones cidarim super caput ejus. Docent capillos* Pontii-

Pontificis conspici inter laminam & cidarim, ubi ponunt phylacteria. Hinc etiam Maimonides Halach. Kele Ham-mikdash. cap. x. vi. אין הכהן יכול לעבוד בחפלין של גר שהרי חוצצת אבל של ראש אינה חוצצת ואם רצה להניחם בשעה העבודה מניח : *Pontifici non licet ministerium peragere cum phylacteriis manus, quia daretur separatio. Sed capitis phylacteria non separant, ideo, si ea applicare fronti voluerit, tempore ministerii, licitum erit.* Et Halach. The-phillin cap. iv. Hal. xii. כהנים בשעה העבודה והלויים בשעה שאומרים חשיר על הרוכן וישראל בשעה שעומרים במקדש פטורין מן החפלה ומן החפלין : *Sacerdotes tempore ministerii, & Levita quum recitant canticum è suggestu, & Israëlita quando stant in sanctuario, liberi sunt à precatione & à phylacteriis.* Quomodo Pontifex phylacteria fronti alligaverit, infra docebimus, ubi de lamina aurea & cidari verba faciemus.

XVI. Hebræorum doctores fere semper eodem loco habent *peniculamenta*, quo phylacteria. Ideoque Sacerdotes ea gerere debuissè, etiam tempore ministerii, non minus ac ceteri Judæorum, videtur. Quid sint *ציצית* videre est Numer. cap. xv. vers. xxxvi. ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לזכרון ונתנו על ציצת הכנף *Et facient sibi peniculamentum in oris vestimentorum suorum per generationes suas; & adhibebunt peniculamenta ipsius oris filum hyacinthinum.* Non dicam quanto studio & quam ingeniose fieri soleant, quanta subtilitate iis significant sexcenta tredecim præcepta, quæ חריג solent vocari; quorum cclxvi. sunt תעשרות, quot numerant membra in corpore humano, quia homo omnibus membris mandata Dei præstare tenetur. Et cccxv. לא תעשה præcepta prohibentia pro numero dierum anni; quia Deus jubet ne ullo die ho-
mo

mo à suis mandatis recedat. Sic igitur habes præcepta jubentia & prohibentia דצוויי. Tot autem debent esse præcepta, quia חורר, id est Lex, totidem significat בנימטריו, uti ajunt, in Massechet Maccoth, Gemara fol. xxiii. b. & alibi. Magnum igitur mysterium sub his fimbriis, sive peniculamentis, latet, nec minor religio & sanctitas, si diis placet, quam in phylacteriis; Ideoque pallio semper adnexa esse debebant. Hinc non minori fastu ac hypocrisis hisce utebantur quam illis. Fimbrias etiam producebant, quemadmodum phylacteria dilatabant, id est, longas fimbrias gestabant, sive ipsæ fimbriæ revera longæ fuerint, & longiores quam hodie (nam hodiernæ quindecim digitorum longitudinem non excedunt) sive in longa veste, qualem divites & viri honorati gestare solebant, longiores propenderint, quo sanctiores & devotiores viderentur apud vulgus. ut videre est vel in solo illo בן ציצית הכסות qui ita vocabatur: שהיה ציציתו נגררת על גבי כסותו quia peniculamenta ejus trahebantur super pulvinaribus. Nempe ditissimus civis erat Jerusalemitanus, qui non nisi tapetibus substratis inambulabat; forte instar divitis illius epulonis, de quo Christus Lucæ cap. xvi. Sed de longis illis & superbis fimbriis vide Gemaram Codicis Gittim, fol. lvi. a. Ad ejusmodi etiam fimbrias respexisse Salvatorem, apud Matthæum cap. xxiii. vers. v. nullus dubito. μεγαλύνει τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, *producunt fimbrias palliorum suorum*. Hunc morem fuisse Scribarum ac Phariseorum, atque hoc illis exprobrasse Christum, audacter adfirmo. μεγαλύνει enim κράσπεδα αὐτῶν, id est, secundum Gemaram, admodum longas fecerunt fimbrias illas, בני כסותו נגררת על ציציתו *ut traherentur usque ad solium, aut ad pulvinaria ejus*. Cum vero

tanta religione apellæ nostri hisce uterentur, mirum non esset, si quis conjecturaret, ipsos sacerdotes, qui sanctitate nemini cedere volebant, idem quoque fecisse. Sane id factum fuisse colligi posse videtur ex Mose Maimonide, Halacha Kele Hammikd. cap. x. Hal. ultima. כהנים שלבשו כגרו כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין מפני האכנס שהוא כלאים ולא הותרו בו Sacerdotes, qui induti erant vestibus sacerdotii extra tempus ministerii, etiamsi factum fuerit in Sanctuario, vapulabant, propter balteum, quia ex materia duplici constabat, nec permittebatur nisi tempore ministerii, quia est preceptum iubens, ut & fimbria. Videtur igitur Maimonides sacerdotibus fimbrias attribuere, non minus quam balteum, & statuere, licitas fuisse tempore ministerii, etsi in iis etiam mixti quid fuerit. Sed forte alia fuit mens Maimonidæ. Docent etiam recutiti מצוה לא דוחה מצוה mandatum mandato non destrui. Cum igitur fimbriæ mandentur, non minus quam ipsæ vestes sacræ, verisimile est, sacerdotes perinde ad illas quam ad has obligatos fuisse. Nec ulla ratio dari posse videtur, ob quam magis prohibita fuerint fimbriæ quam phylacteria. Verum: מצוה פוטר מן המצוה mandatum à mandato liberat, ut Gemara Massechet Sevachim cap. i. ad phylacteria tradit. Sed illud tantum ita intelligendum est: alterum alteri contrarium est, aut alterum ab altero liberat, cum simul consistere non possunt; veluti phylacteria manus sacerdos gerere non potest, quia separarent res sacras à carne, id est à manu sacerdotis, ut modo docuimus; ideo magistri remouent phylacteria manus à sacerdote, non vero capitis, quia nihil impediunt. Sed utrum reuera habuerint fimbrias sacerdotes, & utrum fimbriæ ap-
pensæ

penſæ fuerint iſſis veſtibus ſacerdotalibus כבגרי כהונה
& cui parti veſtium, an alio modo id factum fuerit, fa-
teor me nescire, cum haſtenus ejuſmodi quid in Ju-
dæorum pandectis, legiſſe, non meminerim, nec ſat
otii jam detur, illa ulterius inquirendi.

CAPUT IV.

Prima veſtes è foliis ficulneis. Vlyſſes foliis veſtitus apud Homerum. Veſtes Americana. Septentrionales. Veſtes ex avium ſpoliis è ſreto Davis. folia ficulnea maxima & umbroſa. Veſtes pelliceæ primorum parentum. Veſtes è foliis חגרה cujuſ forma? utrum עֵצ־אֶזְמָאֵל, ſuccinctoria? כהונה Tunica pelliceæ cujuſ forma? Inſtar turris, flamma candela ardentis, aut paſtinaca Locus Mathnoth Cohanim tentatus. Ex quamam materia veſtes pelliceæ? Quid עור apud Moſen. An legendum אור? Senſus Bereſchithi Rabba. Quo ſenſu veſtes pellis. Rabinorum ſententia. Originis, Gregorii Nazianſeni, Genadii, Theodoreti & aliorum. Ex pellibus animalium. Corium ab Hebræo עור. Gomorrha à עמרה & Corvus à ערב. Pellis, vellus, vel ſel/ vlieg/ bel/ pels/ pelliſſon & peletier, apud Germanos, Belgas & Gallos. Scortum. Hinc ſcortum, Belgice, een Vel/ pro meretrice. Pelles veſtium Adami unde. Vtrum creata? an ab Adamo animalibus detracta? Fuerunt pelles victimarum ad ſœdus gratia. Signa notabilia in ſœderibus. כרח ברוח ſœdus ferire & ſecare. Fœda porca. Fœdus & fides à פֶּחַד. Mos porcum ſaxo ſilice percutiendi. Sancire ſœdus. Vtrum à ſanctitate an à ſanguine? Sanctum à ſanguine victimarum. Sanguis ſœderis Chriſti. Pelles primarum victimarum Adamo relictæ, ut Sacerdoti. Lex Levitici cap. viii. viii. veſtes pelliceæ ſignum gratia Dei. Prima victima utrum hirci? an boves? Bos quem Adamus primum mactavit, unicum cornu habuit. Veſtes Adami ex pellibus hircorum. Eiſdem in ſacris uſi ſunt Abel, Noachus, Abrahamus, Iſaacus, Iacobus, Iosephus & omnes primogeniti ad Aharonem uſque. Earum veſtium vis. Venerunt in manus Nimrodi. Eſayus, Nimrodo occiſo, eas abſtulit, בגדי החסדו Geneſeos xxvii. quo ſenſu dicantur. Eiſdem Rebecca Iacobum veſtivit. Earum odor Geneſ. xxvii. Odor Paradifi. Alium odorem ſuper Iacobum quam ſuper Eſa-

rum habuere. Iosephus eas dono recepit à patre Jacobo. Tunica Eva nuper è Cælo missa ad uxorem novi illius impostoris Sabbathi Zebi. Vera sententia de earum odore. Typus suavi odoris Christi. Vestes pelliceas sacerdotales fuisse ridiculum. Eva utrum sacerdos? Formina sacerdotes nulla apud Hebræos. Vestis pellicea natura congruens. Veterum Hebræorum vestes ex pellibus. Locus ad Hebræos XI. XXXVII. Prophetarum habitus. Elia II Reg. I. v. 11. Vestes Johannis Baptista Matthæi III. IV. Hebræi in edificiis & victu lautiores quam in vestitu. Vestes ex pilis Camelorum in usu apud Hebræos. Priscorum Hebræorum vestes pelliceæ. Bacchi, Palladis, Herculis, Nisi, Camilla, Primorum Senatorum Romanorum, Rusticorum Græcia, Comitorum, Schytharum, Germanorum, Getarum, Hunnorum, Hungarorum. Lorica Θώρηξ. Tabernacula militum pellicea, & lecti sub pellibus hyemare. Scuta scortea. Scutum οὐρ & c. hinc cutis. Ægis αἶψος galea &c. Fabula de pelle hiana. Supellex. Gentiles pellibus in sacris etiam utebantur. Falsorum Prophetarum habitus toga villosa. Pellibus victimarum incubare ad capienda somnia. Jovi incubare. Dermire pro dormire à δερμα pelle. Hieronymi expositio loci Esaiæ cap. LXV. Ritus pellibus incubandi falso Strabo Mosi attribuit. Fons erroris pelles Tabernaculo in deserto adhibita. Nefas Carmenta sacello pellem inferre. Larentis Pontificis pileus ex ovilla pelle. Homines pellibus tecti in marmoribus. Pelles in Lupercalibus. Error Plutarchi Pontificem M. Hebræorum Hinnuli pelle auro tecta vestitum fuisse. Post exitum ex Ægypto nulla vestes pelliceæ in usu, apud Sacerdotes Hebræorum.

I. actenus egimus de vestium sacerdotalium origine, de earum defectu, & redundantia. Ordo, quem nobis in hoc opere proposuimus, postulat, ut jam de earum materia agamus. Et primo quidem de materia vestimentorum sacrorum in genere quædam dicemus; Deinde de materia vestium totius sacri ordinis; & tandem materia vestimentorum Pontificis Maximi sub examen revocabitur. Jam primo capite monuimus, primas vestes, quarum memoria exstat inter mortales, factas

factas fuisse ex arborum foliis. Enimvero nulla materia paratior est ad conficiendas vestes, siquidem nulla Arachne, nulla Minerva, nulloque textore indigent folia, natura ipsa omnia pulcherrime concinnante. Folia illa fuisse ficulnea docet Moyses; Ex eadem quoque arbore folia sumpsisse Adamum, tradunt Hebræorum Magistri, ex qua fructum vetitum decerpfit Eva. Quod utrum verum an falsum, nolo propius examinare. Interim non mirum, Adamum in medio Paradisi, inter arbores latitantem, folia sibi aptasse ad tegendum corpus, cum obvia fuerint. Eodem plane modo, quo legimus apud Homerum Odysseæ libro VI. Ulyssem nudum errantem inter arbores in densa sylva, ne nudus deprehenderetur à Nymphis, aut quæcunque illæ fuerint mulieres, quarum clamores audiverat, ramum & folia decerpisse, quibus corporis pudenda tegeret.

——— *Γάμων ὡς ἐδύσετο δὲ Ὀδυσσεύς,*

*Εκ πυκνῆς δ' ὕλης πύργον κλάσσει χειρὶ παχείῃ
φύλλων, ὡς ῥύσσειτο περὶ χροὶ μῆδεα Φωπῆς.*

——— *Arbustis clam egreditur divus Ulysses,
Ex densa autem sylvæ ramum fregit manu crassa
Foliis ut tegeret circa corpus pudenda viri.*

Quo quælibet res paratu facilior est, & magis obvia, eo illius usus communior frequentiorque. Sic quia in America, infinita, omnis generis avium multitudo est, ejusdem terræ incolæ, ex avium plumis & spoliis, vestes quam maxime sibi conficiunt. Sic Indiæ populi Ichthyophagi, ædificia, naves & id genus alia, construunt ex cetorum, quorum ibi est magna copia, ossibus, auctore Strabone libro xv. Quod idem de extremæ Septentrionalis plagæ incolis testatur Olaus Magnus libro XXI. cap. XXII. Ejusmodi etiam vestes elegantes, & cymbas ex

freto Davis, magna copia, Flislingam allatas, aliquando vidimus, & qualdam etiam possedimus. Ficulnea autem folia sumplit Adamus præ cæteris, aut quia magis obvia erant, illisque propius adstibat, aut quia aptiora videbantur. Solent enim in calidioribus regionibus magisquam apud nos luxuriare, ut etiam aliquando instar panni, non exigui, frusti, se conspicienda præbeant. Plinius libro XVI. cap. XXVI. *Fico folium maximum umbrosissimumque.* Quicquid sit, folia arborum, materiam præbuisse, primis omnium, quæ inter homines memorantur, vestibus, certum est. Sed hæc non censentur sacerdotalia. Deinde cum in iis parum præsidii contra tempestatum inclementiam fuerit, ea non diu gestabant primi nostri parentes: mox enim, illis detractis, aliis amiciebantur, ab ipso Deo O. M. sapientissimoque, qui multo melius quam illi, quæ inter mortales ad victum & amictum necessaria futura essent, novit.

II. Primæ igitur vestes, quæ revera nomen vestium merentur, & quas Deus O. M. ipse Adamo & Evæ concinavit, ex pellibus factæ erant; ut prima omnium vestium materia pelles fuerint animalium. Sic enim Moses Genes. III. XXI. *Et fecit Dominus Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas, & vestivit eos.* Sed hæc ab Interpretibus varie explicantur. Tunicas fuisse constat. Isidorus Orig. libro XIX. cap. XXI. *Primum autem fuisse pellicea tunica quibus offensam & ejectionem de Paradiso Adam & Eva induti sunt.* Textus habet כְּתֹנִת tunicas. Septuaginta χιτώνας, quod est id ipsum כְּתֹנִת & Latinum tunica: Nam *Tunicam* & χιτών originem habere ab Hebræo כְּתֹנִת dubitare nemo sanus potest, quod suo loco clarius demonstrabimus. Quidam tamen *feminalia*, alii *sucinctoria* exposuere. Vestes fuisse, ad tegendum corpus

pus constat, eo magis, quod Moses statim addiderit, **וילבש** *Et vestivit eos*. Sed utrum femina tantum velaverint, ut feminalia & succinctoria solent, qualem habitum etiam aliquando reperimus apud veteres popas & sacerdotes, non facile crediderim. Id fortassis inde quis colliget, quod Moses antea commate **וי** i. dixerit: Adamum & Evam sumpsisse folia ficuum, & tegumentum inde sibi confecisse; ubi habetur vox **והגרה**, quam *succinctoria* quoque reddiderunt Interpretes. Seniores habent **ⲙⲉⲓⲗⲱⲙⲁⲧⲁ**. Quid autem fuerit perizomatium docet Origenes, libro xix. cap. xxii. *Perizomatium*, inquit, *id est succinctorium, quo tantum genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales è foliis arborum sibi fecerunt, quando post prævaricationem erubescerent pudenda velabant. Cujus usum quadam barbaræ gentes, dum sunt nude, usque hodie tenent*: ideo Belgæ **Schooten** exponunt. Quidam igitur credebant **כחונות** tunicas pelliceas succinctoria fuisse, quasi Deus postea pellicea succinctoria illis substituerit, loco priorum quæ ex foliis facta erant. Sed pelliceas tunicas vestes fuisse, quæ totum corpus tegerent, non est quod dubitemus, hac enim plerumque significatione venit vox **כחונה**, ut & **ⲕⲁⲧⲱⲛ** *tunica*. Bereschit Rabbah fol. xxi v. formam ejus etiam explicare conatur **שם דומין** : **לפיגם רחבים מלמטה וצרין מלמעלה** *Similes sunt turri inferne ampla, & superne angusta*. Et in Mathnoth Cohanim comparantur cum ardente candela, & cum forma herbæ quæ in Aruch vocatur **רשט** *Ruta*. Quid sit **רשט** fateor me ignorare, nam de *ruta* herba, id dici non potest. Suspicio igitur scribendum esse **כרוטת** *Carotte*, & Belgice **Crooten**. aut Germanice **רוכא** *Rübe*. quod pastinacam significat, aut **רפא** *Rapa*, quæ omnia figuram turris revera habent, Jarchius, ut Mathnoth Cohanim quoque

quoque docet, habet פנים *tuniculam*. Sed præcipua quaestio est de materia, ex quam constiterit illa tunica? Moses quidem habet עור *pellem*. Bereschit Rabbah ex mente Doctoris Meir, docet legendum esse כחנה אור *Tunica lucis*. Atque hinc etiam colligit qua fuerit forma: nempe (ut explicat ibi Mathnoth Cohanim) instar candelæ quæ flammam habet, inferne ampliorem, superne vero acuminatam, instar turris, ut modo audivimus. Putant igitur, ut sunt faceti, vestes Adami primo ex luce fuisse, deinde lucem אור à Deo mutatam in עור *pellem*. Vide ibi Mathnoth Cohanim. Alii aliter. יצחק Isaac רביא אומר חלוקים היו בצפורן ונאים כמרגלים: *Isaac Rabbah dicit glabras fuisse, ut ungulas, & elegantes, ut margaritas*. Dixit etiam Doctor Isaac, fuisse: ככלי פסחן הדקים: *Instar vestimentorum, ex lino subtilissimo, qua afferuntur ex Bethshan*. Docetur etiam ibi istas *tunicas pelliceas* ita vocari לעור *quia pelli adherent*; talis est quælibet tunica interior. Doctor Samuel filius Nachman putat quod: צמר גמלים ועמר: *Lana Camelorum & Lana Leporum etiam fuerint vestes pellium*. Quare? שהן באין מעור *quia cum pellibus crescunt, aut è pellibus proveniunt*. Hæc sunt præcipuæ sententiæ Judæorum de tunicis pelliceis Adami, prout à Rabboth recensentur. Sed nolo nugas illas diutius prosequi, adeat ipsam Rabboth cui datum est. Utrum igitur illæ vestes revera ex animalium pellibus factæ fuerint, non facile quis inde colliget. Sed nec inter Christianos semper fuit eadem opinio. Origines *tunicas pelliceas*, mortalia & caduca corpora interpretatur. Indignum enim putat ex Deo facere alutarium. Hæc etiam sententia fuit ridiculi Præadamitarum auctoris. Gregorius Nazianzenus corporis nuditate ex-

primi

primi vult, immortale prius, & nullis obnoxium morbis, Adami corpus; vestibus vero, mortalitatem, gravitatem, ac infirmitatem, quæ corpus illud invaserunt. De hisce vide Origeniana doctissimi Huetii, libro 11. Quæst. xii. Heidekerum de vita Patriarcharum, parte 1. pag. clviii. Genadius arborum *cortices* fuisse putat, quasi Deus pro prioribus foliis, cortices arborum dedisset. Sed à Theodoretò doctè refutatur. Sane ער נוןquam corticem arborum significasse, cum aliis non aulim adfirmare. Saltem apud Rabinos pro cortice aliquando sumi, notissimum est.

III. Sed quicquid alii nugentur, ער plerumque pelles significare in sacra Scriptura, certum est. Derivatur enim à radice ערה, quod *nudandi* significationem habet. Hinc quia pelles ab animalibus, & cortices ab arboribus detractæ, ea nudant, ערות vocantur. Forte ipsa vox *cortex* nihil aliud est quam *corium*. Isidorus libro xvii. cap. vi. *Corticem Veteres corucem vocabant. Dictus autem cortex, quod corio lignum tegat.* Igitur *cortex* quasi *corio regens*. Sed utrumque Hebræum est. *Corium* enim fluxisse ab Hebræo ער nullus dubito, mutato solummodo y in G. ut in עמרה *Gomorrha*, aut potius in C. ut ערב *Corvus*. Atque sic *corium* est ipsissimum ער. nam à *caro* derivatum esse *corium*, ut vult Isidorus, minime credo. Non tamen æstimandum est Hebræum ער significare id, quod proprie corium dicere solemus, pellem sc. arte alutaria subactam, pilis detractis, unde nobis calcei & ejusmodialia, quod Galli *cuire* vocant, Germanice *letter* & Belgice *leder*. Habet autem vox ער significationem generalem, quamlibet pellem denotans, quemadmodum Latinorum *pellis*, quæ nihil aliud significat, quàm exuvias alicujus animalis, sive pelles crudas, quales ab

animalibus detrahuntur, sive arte alutaria præparatas, sive glabras detractis pilis, sive villosas. Talem significationem etiam obtinet Germanorum & Belgarum *fel* / *vel* & *vlies* / quæ omnia à *pelle* originem habere dubitandum non est, levi mutatione *p.* in *f.* & *u.* quod insolens non esse norunt ii, qui in auctoribus vel parum versati sunt. Ipsum etiam Latinorum *vellus* nihil aliud est, quam *pellis*, nam *vellus* à *vellendo* dici, ut vult Isidorus, nequeo credere. Sæpius *pellis* ut & *רַק* significant pellem crudam recenter ab animali detractam. Sæpissime tamen pellem arte alutaria subactam, ab omni corruptione præservatâ, quo esset gratior, & usu diuturnior. Et inter subactas, quædam pilis nudatæ præparantur, undiq; glabræ, quod proprie *corium*, *cuire* & *leeder* dicimus. Inter quas duriores & crassiores calceis conficiendis destinantur, aliæ vestibus, chirothecis, quædam auro etiam, argento, aliisque pigmentis & coloribus, ornantur, quas Græci *χευοπαῖς* vocarunt, unde hodie nobis magna supellex, & parietibus contegendis ornandisque, magna copia adhibentur. Has pelles plerumque dicere solemus *corium*, aut etiam *scortum*, unde *scortum* sive meretrix, ut & Belgice *cen vel*. Sed non rarius *רַק* & *pellis* sumitur pro pelle villosa, arte alutaria ita concinnata, ut pili aut lana firmius & ornatus adhæreant, qualem Germani cum superiores, tum inferiores *belz* & *pels* vocant. Galli *pelisson*. Hinc & *pelletier*, alutarius, qui ejusmodi pelles præparat, quæ omnia etiam à *pelle* ita dicuntur. Ejusmodi pelles villosas fuisse, ex quibus factæ erant tunicæ primorum parentum, vix ego dubito. Nec ab hac opinione alieni sunt Judæi: statuunt enim fuisse ipsas illas vestes Esavi, quibus mater Rebecca filium Jacobum amicivit, ad fallendum patrem Isacum, de quo postea plura dicemus;

Sed

Sed Jacobus villosis pellibus vestitum fuisse, ut parentem tutius, sub persona Esavi, adiret, sacer textus docet.

IV. Sed quales pelles, & unde desumptæ fuerint, sacra Scriptura non clarè exprimit. Ex nihilo creatas fuisse testatur Procopius. Quidam id factum credebant Angelis ministrantibus. Sed cum Spiritus Sanctus de hisce sileat, nihil temere affirmandum est. Quid autem absurdi si quis diceret, ipsum Adamum, animalibus prius mactatis, detraxisse pelles, Deo Optimo Maximo, pro paterna sua cura, ipsi hoc monstrante & jubente; adeo ut Adamus vestes pelliceas fecisse diceretur, quia ei mandatum erat animalia mactare, illisque pelles detrudere, quibus pro vestibus uteretur, eo modo quo honestas, necessitas & tempestatum inclementia id maxime requirebat? Quicquid enim de creatione istarum pellium, aut de ministerio Angelorum circa eas, in medium proferant, eadem facilitate, qua dicitur, à nobis negari potest. Pedibus igitur eo in sententiam illorum, qui statuunt fuisse pelles victimarum, quas Adamus mactaverat, quum Deus cum eo foedus gratiæ pepigerat. Constat siquidem in plerisque foederibus intercedere signa quædam notabilia, quæ habent aptitudinem aliquam commonefaciendi, vel generalem de foedere & sanctione ejus, vel specialem per similitudinem rei promissæ. Sic, ut Deus imperium & jus suum testaretur in peccatores, quibuscum foedus facit, ut ostenderet, inquam, se jus & potestatem habere, igne, fulminibus cæterisque suppliciis puniendi foedifragos & peccatores, ignes etiam & fulmina & tonitrua, cum horribili fragore & coruscatione, emisit in monte Sinai. Exodi XIX. Quo fortassis respexit Virgilius *Æn.* libro XII.

Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit.

Sic plerumque in fœderibus sacrificatum, & animalia immolata sunt, quo significaretur, Deo idem jus esse in peccatores ac in victimas, peccatorem eadem morte dignum esse, mortisque reum, si legem transgressus fuerit. Hinc Hebræorum כרת ברית *ferire vel secare fœdus*, qua locutione ipsi etiam Ethnici utuntur, in pangendis fœderibus & victimis immolandis: de qua vide Brissonium de formulis. Ideo quidam etiam *fœdus à feriendo*, scilicet à ferienda victima, dictum volebant, aut etiam à *fæda porca*, quia, secundum sententiam Servii & Pomponii, *fæde & crudeliter in fœderibus occidi solebat*. Hinc Virgilius *Æn.* libro III. *Cæsa pangebant fœdera porca*. Sed quo ritu Tullus Rex Romanorum fœdus cum Albanis pepigerit, porcum saxo silice percutiendo, notum est ex Livio libro I. cap. cxxiv. Non tamen dubito, quin *fœdus*, & *fides*, & *sido*, à Græco *πίσος* derivata fuerint. Idem etiam significare videtur *sancire fœdera*: Sanctionem enim à sanguine victimarum dictam putant, nisi cum quibusdam mavelis à sancto, quia fœdera sancta sunt. Sed ipsum sanctum à sanguine dici vix dubito. De comminatione, in sanciendo fœderibus, per occisa animalia, vide etiam Jeremiam xxxiv. & I Sam. II. In fœderibus Dei, immolatæ victimæ præterea significant sanguinem fœderis, Christi sponsoris & salvatoris nostri, quo ab ira Dei, & morte liberamur. Cum igitur Deus cum Adamo statim post peccatum fœdus gratiæ pepigerit, non esset absurdum, si quis diceret, eodem etiam momento victimas mactasse Adamum, quibus admoneretur mortis, quam meruerat, simulque sanguinis promissi seminis, Jesu Christi, qui ut illius vindex & נֹאֵד, serpenti quidem caput esset contriturus, sed ita tamen, ut calcaneum

neum ipsi quoque contereret serpens, nempe ut Romanos & Judæos ad ejus sanguinem fundendum incitaret. Interim has victimas Adamus non poterat rite offerre, nisi expresso mandato Dei edoctus; fide namque offerre debuit, non minus quam Abel, omnesque credentes, at fides nititur mandato Dei. Deus igitur primum Adamo de mactandis victimis, ad sacrificia, præcepit. Victimis autem mactatis, pelles cessit Adamo ut sacerdoti, quod etiam originem dedisse legi, quæ exstat Levit. viii. viii. *Sacerdos, qui offert holocausti victimam, habebit ejus pellem*, verisimile est: nam Adamum primum fuisse Sacerdotem, vestesque illas pelliceas sacerdotales fuisse, Hebræorum magistros docuisse supra capite primo, ex Baal Hatturim & Rabboth, demonstravimus. Addi etiam potest, Deum pelles, ut paratissimi vestimenta post peccatum statim dedisse Adamo, ut externis illis vestimentis ipsi statim testaretur gratiam suam, qua ipsius peccata tecturus esset, ne ob sensum peccati & moerorem animus labasceret; vestes enim gratiæ Dei quoque Symbolum esse apparet ex Apocalypseos capite iii. commate xvi. prout etiam præteritio peccatorum in veteri Testamento exprimitur per verbum כפר peccata obducere, aut tegere.

V. Hactenus tamen nondum constat cujusnam generis fuerint animalia illa, ex quibus Adamus primas victimas obtulit Deo? ut merito quis quærere posset, ex quo genere animalium pelles illæ desumptæ fuerint, quæ materiam primi parentis vestibus præbuerunt? Fuerunt ex verpulis, qui crediderunt Adamum bovem Deo primum sacrificasse, & quidem bovem, qui unicum tantum cornu habuerit. Sic enim Gemara ad Codicem Schabath folio xxviii. b. ר' יוחנן שור שהקריב אדם הראשון קרן

אחת היתה לו במצחו שני וחיטב לו' משור פר מקרין ומפרים:
Doctor Iehuda dixit: Bos, quem obtulit Adam primus, cornu
unicum habuit in fronte, sicut dicitur, Gratus erit Domi-
no, quam bos aut vitulus, cornu habens & ungulas scif-
fas, Psalmo Lxix. xxxi. Hircum tamen fuisse multo
verisimilius est. Eo magis id colligi posse videtur, quod
frequentiora sacrificia non fuerint, quam ex capris &
hircis, adeoque Deum Opt. Max. statim Adamo adum-
brare voluisse, semen promissum, Christum veram victi-
mam, qui toties sub lege per hircos repræsentatur, præ-
sertim magno die piaculari x. Tisri. unde etiam agnus Dei
sub Novo Testamento vocatur, qui tollit peccata muni-
di, & agnus mactatus ante jacta fundamenta mundi.
Quicquid sit, si vestes primorum parentum factæ fue-
runt ex pellibus victimarum, quas Adamus primum ob-
tulit, hædos, vel hircos fuisse dicendum est, secundum
sententiam magistrorum. Nam vestes illius pellicæ ex
pellibus hircorum fuerunt; siquidem vestes Esavi, Ja-
cobi &c. (ut mox ostendemus) ex ejusmodi pellibus
erant. Adde quod Geneseos cap. xxvii. versu xviii,
legamus Rebeccam quum filium Jacobum vestiret (ve-
stibus scilicet Adami) ut patrem falleret, pellibus hædo-
rum lætentium induisse manus ejus, & glabritiem colli ejus.

VI. Parum igitur esset recutitis nostris docere, ves-
 tes Adami pelliceas fuisse sacerdotales, sed & ad alias
 fabulas lepidissimas inde delabuntur. Docent enim in
 iisdem vestibus sacrificasse Abelem, Noachum, Abra-
 hamum, Isaacum, Esavum, Jacobum, immo omnes pri-
 mogenitos ad Aharonem usque. Bereschit Rabba loco
 jam sæpius laudato, folio xxiv. inter multas & vanas
 opiniones doctorum, quas recenset, addit quoque sen-
 tentiam Doctoris Simeonis Ben Lakisch: scilicet וכוון

: היו בכרות משתמשים : *Et in iis ministrabant primogeniti.*
 Docent præterea vestibus illis tantam fuisse vim, ut omnes feræ & bestię, quamvis truculentissimę, ad earum conspectum exhorruerint, & sese subjecerint. Tandem venisse in Manus Nimrodi, celeberrimi istius venatoris, quarum virtute etiam felicissime venatus esset; Esavum vero eas desiderasse, &, Nimrodo occiso, suas fecisse. Hinc vocatas credunt בגדי החמרות *vestes desideratissimas.* Genes. xxvi 1. com. xv. שחמר אוחן מן נמרוד *quoniam eas desideravit à Nimrodo, ut explicat Jarchius.* Et Rabboth in Parascha Tholdoth fol. lxxiii. שחמר מנמרוד *Quia desideravit eas à Nimrodo, & occidit eum, & arripuit eas.* Hac via igitur ad manus Esavi pervenerunt. Eadem etiam fuisse vestimenta, quibus Rebecca Jacobum filium amicuit, ut fraude, Deo tamen divina sua providentia, ex æterno decreto omnia sic dirigente, vota, quibus Isaacus Esavum beare voluit, interciperet. Odorem autem gratissimum illum, qui patrem exhilarabat, sumpsisse in ipso Paradiso, atque inde conservatum ad tempora usque Esavi & Jacobi. Nam ad verba illa Gen. xxvi 1. versu xxvii 1. וירח אה ריח בגדיו *Et odoratus est odorem vestimentorum ejus.* interrogat Rabboth in Parascha Tholdoth fol. lxxiv. quomodo id fieri potuerit, ut tam gratum haberent odorem, quandoquidem odor hircorum est naribus molestissimus. (veluti Latine *hircum olet.* Et *hircum ab alis*) Respondent autem, id inde factum esse, quod esset odor Paradisi. אמר רבי יוחנן אינן דבר שריחו קשרה מן השטף הזה של עוים ואת אמרת וירח את ריח בגדיו ויברכהו אלא בשעת שנכנס ועקב אבינו אצל אביו נכנס עמו גן עדן הזה דאל ראה ריח בנו כירח שדה ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנס עמו גהינם היך מה דאת אמר בא זרין ויבא קלון:

Doctor Iohannes docet : nihil reperies quod gravio- rem emittat, odore hircorum. Quando igitur dicitur (Gen. xxvii.) Et odoratus est odorem vestimentorum ejus, & fausta illi præcatus est, id intelligendum est: Quod, quando pater noster Iacobus ingressus est, ad patrem suum, simul cum eo ingressus fuerit hortus Eden. Et hoc quidem illud est quod dicitur. Et odoratus est odorem filii sui, ut odorem agri: Sed quum Esavus ad patrem, ingressus est, ingressa simul cum eo fuerit Gehenna, quia dicitur (Prov. xi. 11.) Si advenerit superbus, advenerit ignominia. Idem sensit Jarchius ad Geneseos locum citatum. והלא אין אין ריח רע: יותר מסטף העזים אלא מלמר שנכנסה עמוריה גן עדן: Nonne verum est, pejorem non esse odorem, odore hircorum? Sed docemur quod cum eo ingressus fuerit odor horti Edenis. Et ad hæc verba quæ mox addit Iacobus ריח בני כריח שדה: Odor filii mei est instar odoris agri, quem Deus beavit. sic commentatur: שנתו בו ריח טוב וזהו שדה: Quia Deus illis indidit gratum odorem, & hic quidem est ager pomorum, sic enim exponunt doctores nostri beata memoria. Hæc valcant quantum poterunt. Mea quidē sententia, per odorem illum nihil aliud intelligi voluit Spiritus sanctus, quam in regionibus illis moris fuisse, suavissimis odoribus vestes condire, non tantum, ut adversus corruptiones tutiores essent, sed ut & cerebrum corroboraretur: Stultos ideoque esse eos, qui odores gratos, aut quævis alia dona Dei, quæ pro paterna sua bonitate mortalibus largitus est, fastidiosè simul & superstitiosè spernere solent. Sed & typus erat suavissimi illius odoris Christi, fratris nostri primogeniti, cujus iustitia, tanquam pretiosis vestimentis, suavissimum odorem spirantibus, amicti, grati essemus Deo patri, quem accedere nobis liceret cum omni fiducia, ad impetranda

impetranda omnia bona spiritualia in Cœlis: Ephes. I. Sed has vestes pelliceas primi parentis, tandem pervenisse ad manus Josephi in Ægypto, docet Targum Jerusalemitanum, in parascha ויחי sive capite XLVI II. Genesios, ubi de precibus Jacobi, quibus vota concepit pro Josepho: Inter alia Jacobus promittere dicitur Josepho vestem, quam gestavit Adamus, ut rem quæ pretio superat, etiam ea quæ carissima & desideratissima sunt mortalibus. ואנא יהיה לך חולק חר יחיר על אחך לבושיה דאדם קדמאה נסיב יחיה אברהם אבוי דאנא מן ידוי דנמרוד רשיעא ויהב יחיה ליצחק אבא ויצחק אבא יהב יחיה לעשו ואנא נסבית יחיה מן ידוי דעשו אחי לא בחרבי ולא בקשתי אלאהין בזכוחי ובעובדי מביא: *Ego autē dabo tibi partē aliquā supra fratres tuos, vestem Adam primi nostri parentis, quam accepit avus meus, ē manibus Nimrodi impii, & dedit Isaaco patri meo, & Isaac dedit Esau. Ego vero accepi eam ex manibus Esavi fratris mei, non quidem gladio aut arcu meo, sed meritis meis & bonis operibus.* Toti terrarum orbi notam esse credo, putidam fabulam, quæ & hodie inter Indæos, qui quasque fabulas credunt, pro vera historia narratur; ante paucos annos, uxorem, novi istius impostoris *Sabbathi zebi*, tunicam pelliceam, quam Eva ante fere sex M. annos gerebat, è cœlo dimissam nactam fuisse, plurimis sanctorum & Patriarcharum nominibus depictam, & aureis litteris ornatam, in quodam campo, in quem à parentis genio, qui Judæus fuerat, ea tamen non aliter sciente quin Christiana nata fuerit, nuda deducta erat, stupendo plane miraculo. Utrum vero cœleste illud vestimentum illa sum, à nova illa nupta, novi Messiae, in arca servatum fuerit, an detritum & jam lacerum alicubi in angulo inter sordidos verpulos jaceat, & cui usui hodie inserviat, fateor me nescire. Sane nœnias illas, dignas ut à vetula pueris in

cunis vagientibus præcinantur, à recutitis, sibi pulchre de novo suo Messia blandientibus, narratas accepi. Sed vestes illas Adami pelliceas, sacerdotalem habitum fuisse Adamo & posteris ejus, ut verpuli garriunt, ridiculum esse non vereor dicere. Saltem primo sacrificio inservire non poterant, si verum est, eas ipsis primis victimis fuisse detractas, nam à Deo creatas fuisse ex nihilo, supra jam refutatum est. Igitur quidquid dicant, oportet ut Adamus sacrificium istud nudus, aut, si quod vestimentum habuit, arborum tantum foliis tectus, fecerit; atque sic non nisi cæteris sacrificiis, quæ sequebantur, adhiberi poterant. Deinde nequidem unquam sacerdotales fuisse, satis manifesto probari posse existimo: cum Deus non tantum Adamum vestiverit, sed ipsam etiam Evam. Ejusdem igitur naturæ fuerunt vestimenta Evæ ac Adami. Dicendum itaque est, vestes Adami non fuisse sacerdotales, aut Evæ tunicam quoque fuisse sacerdotalem, Evamque sacerdotem, & sacerdotio functam fuisse; quod tam est absurdum, quam quod est absurdissimum. Fœminas enim sacerdotes, populus Dei, nec ante legem in Ecclesia Patriarcharum, nec sub lege unquam, agnovit, etsi apud reliquas gentes illud fuerit frequentissimum. Ex claris igitur verbis Moysi aliud nihil colligi potest, quam Deum primos nostros parentes pellibus vestivisse, detractis foliorum succinctoriis, ad tutamen corporis contra tempestatum inclementiam, & ad velandam nuditatem. Cætera verò, quæ diximus de typo & significatione rerum spiritualium, non nisi ex analogia fidei, prout bona temporalia plerumque beneficia spiritualia credentibus ob oculos ponere solent, colligi possunt.

VII. Interim mos ille pellicæas vestes gestandi, simplicissimus, & naturæ maxime congruens fuit. Hinc pleri-

plerique veterum, sive exemplum Adami primi parentis (nam *premius vestigia patrum*) securi, sive natura ipsa hoc postea monstrante, pellicis vestimentis amictos fuisse, constat. Patriarchis nulla materia, in re vestiaria magis nota, nec frequentior fuit, quam pelles. plerique enim pellibus tecti incedebant, quod paucis verbis etiam nos docet Apostolus ad Hebræos Capite XI. versu XXXVII. ubi tradit veteres (de sanctis loquitur) ambulasse ἐν μελωπῆς, ἐν αἰγαίοις, in ovillis & caprinis pellibus. Hunc prophetarum habitum fere ordinarium fuisse, quibusdam creditur. Plerumque villosa etiam eorum vestimenta fuerunt. Sane Elias II. Regum Cap. I. VII. dicitur: אִישׁ בַּעַל שַׁעַר וְאָזוּר עוֹר וְאָזוּר בַּמַּחֲנִי vir pilosus, & cingulo pelliceo accinctus lumbos suos. Sane Zacharias ita sermonem instituit de prophetis, præcipue ubi de falsis prophetis loquitur, ac si extra villosam vestem non prophetassent, sed vestes illas expresse induissent, ut in iis prophetarent. Ita, ait, erit die illo, ut erubescant isti prophetae, quisque à visione sua, quam prophetaverit, neque induant אֲדָרָה שַׁעַר לַמַּעַן כַּחשׁ togam villosam ad mentien- dum. Zachariæ cap. XII. com. IV. Hunc habitum non fuisse rarum apud gentilium vates, infra patebit. Eodem fere habitu creditur quoque amictus Johannes Baptista, quo & Elias: atque id non absque singulari Dei providentia factum fuisse, quidam autumant. Nam quandoquidem cum spiritu & virtute Eliæ venerat Lucæ I. XVII. etiam habitu aliquo exteriori Eliam referre debuisse credunt. Hinc Mathæus capite II. com. IV. εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλας, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφῶν αὐτοῦ. Habuit vestimentum ex pilis cameli, & Zonam pelliceam circa lumbos suos. Sed utrum hæc vestimenta fuerint ex camelorum pellibus, an ex pannis cras-

fioribus, qui ex eorum pilis, sive lana, fieri solebant, (vestes enim ex lana camelorum, non adeo raras fuisse apud Judæos, tempore Christi, postea patebit) jam non disputo. Sanè molles fuisse vestes, prout auctores etiam mentionem faciunt, de lana camelorum, quæ vel milesias lanas mollitiæ æquet, non puto: Nam parum id convenisset cum ejus victu, qui erat parvus & agrestis, quamvis alias Hebræi in ædificiis & in victu multo lautiores esse debuerint, quam in vestimentis, quemadmodum id docet Bereschit Rabba, fol. xxiv. sect. xx. Pellicam tamen zonam circa lumbos habuisse, atque sic habitum Prophetarum aliquomodo imitatum fuisse, certum est. Interim non constat, utrum zona illa villosa, an vero, pilis arte alutaria detractis, corium fuerit. Ex Syri verbis nihil quoque colligi potest; nam sequitur *ἡ κατὰ πίδα* textum Græcum. *ⲛⲓⲁⲙⲉⲣⲟⲩ ⲛⲓⲁⲙⲉⲣⲟⲩ ⲛⲓⲁⲙⲉⲣⲟⲩ*

Erat
*vestimentum pilorum Camelorum, & cingulum pelliceum, su-
 per lumbos ejus. Vox* *proculdubio est ipsissi-
 mum Græcum μέλας. Eadem voce etiam utitur in E-
 pistola ad Hebræos capite xi. commate xxxvii. ubi ta-
 men Apostolum loqui de villis, multi credunt. Nec ali-
 ter locum Matthæi vertit Arabs quam Syrus: وكان
 لباس يوحنا من وبر الابل وملطقة حلد عاي حقويه*
*Erant autem vestimentum Iohannis ex pilis Cameli, & zona
 corii super lumbos. Quidquid sit, vestimenta pellicea usi-
 tatissima fuisse apud Hebræos neutiquam dubitandum
 est. Hinc quidam referunt verba Jobi xxxi. versu ii.
 De vellere agnorum meorum incaluit. Ezechielis xxxiv.
 xx. Adipem comeditis & lanam induistis. Et Prov. xxvii.
 versu xxvi. Agni erunt ad vestimentum tuum. quamvis lo-*

ca illa intelligi possint etiam de pannis ex lana confectis, non minus quam de integris pellibus.

VIII. Ejusmodi vestimenta usitatissima fuisse apud cæteras gentes, manifesto constat. Prisci Heroes (quorum maximam partem ipsos Hebræorum Patriarchas fuisse, ab aliis jam est demonstratum) apri, tigridis, leonis aut hinnuli exuviis, aut Lybistidis ursæ, aut nebride, id est hinnuli, aut bassari, id est vulpis pelle tecti per orbem vagabantur. Hinc Apolonii Rhodii Scholiastes libro I. *σύνητες τοῖς ἥρωσι τὸ δερμαλοφορεῖν. Solenne est Heroibus pelles gestare.* De Bacho, pelle hinnuli vestito (unde etiam *νεβρώδης & νεβριδόσολος*) ex Plutarcho, veteribus Epigrammatis, & Orphei hymnis, supra capite I II. quædam diximus. Herculem pelle Leonis vestitum, neminem ignorare credo. Euripides in Hercule insano.

Σπλήν τε θηρὸς ἀμφέβαλες σὺ καὶ ἄρα

Λέοντος, ἥ περ αὐτὸς ἐξωπλίζετο.

Hinc est, quod Lucianus in Necyomantia, Menippum ad inferos mittat, pelle Leonis vestitum, ipsique mandet, ut se Herculem diceret. *καὶ ἐνεσιδιάσας τῷ πύλῳ καὶ τῇ λεοντῇ καὶ προσέειπε τῇ λύρᾳ ἔδξακα λίσσασθαι τὴν ἐλέγην Ἡρακλέα ᾧ ἡ Ὀδυσσεύα ἢ Ὀρφέα.* Et ornavit pileo, & Leonis Exuviis & insuper lyra, jussit etiam, ut si quis nomen roget, me non Menippum quidem, sed Herculem, aut Vlysssem, aut Orpheum, dicerem. Hanc vestem etiam Lucianus *μηδικὴν Medorum* vocat. Festus: *Pellem habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneantur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt.* Ubique fere in nummis reperies Herculem, Leonis pelle vestitum. Sed ipsæ quoque Heroinæ pellibus tectæ erant. Pallas ægide. Virgilius:

Ægidaque horrifcam, turbatæ Palladis arma,

Certatim squamis serpentum auroque polibant,

Connexosque angues.

Idem etiam de Camilla, libro xi.

— — *pro magna tegmine palla*

Tigridis exuvie per dorsum à vertice pendent.

Primos homines pelles gestasse ex Festo, loco jam modo allegato patet, quum dicit: *Pellem habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoncantur.* Clarius Lucretius lib. v.

*Nec dum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.*

Et mox:

*Tunc igitur pelles nunc aurum & purpura curis
Exercent hominum vitam belloque fatigant.
Quo magis in nobis (ut opinor) culpa residit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas.*

Pausanias in Phocicis, ubi de agro Locrorum. λέγεται ὅτι καὶ οἱ πρῶτοι τῆ ἐστρωθῆα ἀνθρώπων ἦσαν αὐτόχθονες. ἐσθῆται δὲ οὐκ Ἰπσιτάμμοι πῶς ὑφαίνεσθαι, σκέπην πρὸς τὸ εἶδος θηρίων δέρματα ἐπιβάντο ἀδείψητα, τὸ δαπὺν τῶν δερμάτων ἐς τὸ ἐκλῶς ὑπὲρ ἀπρεπείας τρεῖς πύλεις. Dicitur autem homines illos indigenas fuisse: Eosque quum nondum noverant vestem texere, solitos fuisse corpora amicuisse ferarum pellibus crudis, pilis extrorsum conversis, ob decorem. Idem fuit habitus priscorum Senatorum Romanorum, ut videre est apud Propertium Eleg. lib. i. iv.

*Curia praeexto qua nunc nitet alta senatu
Pellitos habuit, rustica corda patres.*

Hinc Lucanus:

*pretiosaquæ vestis
Hirtam membra super Romani morse Quiritis.
Induxisse togam.*

Media

Media in Græcia rusticos senes ab Aristophane in Νεφέ-
 λαις act. I. scena I. & Polluce libro IV. cap. XIX. comicis
 dici διϑηπίαις, pelle vestitos, Seneca Epistola XC. *Frigus in-
 tolerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles
 ferarum & aliorum animalium à frigore satis abundeque de-
 fendere queunt? non corticibus arborum pleraque gentes te-
 gunt corpora? Non avium plumæ in usum vestium conferun-
 tur? Non hodieque magna Schytharum pars tergis vulpium
 induitur ac murium? qua tactum mollia, & impenetrabilia ven-
 tis sunt?* Videatur etiam Justinus libro II. cap. II. Salu-
 stius auctor est, *Germanos intectum rhenonibus*, id est,
 agninis pellibus, *corpus habere*; Et Tacitus de Moribus
 German. *Gerunt*, inquit, *ferarum pelles*, *proximi ripa ne-
 gligentius, ultiores exquisitius*. Et Julius Cæsar de Bello
 Gallico libro VI. *Pellibus aut parvis rhenonum tegumentis
 utuntur, magna corporis parte nuda*. Getas etiam pellitos
 vocat Ovidius, de Ponto & alibi. Et Claudianus Geta-
 rum *Curiam pellitam* dicit, libro de bello Getico.

*Crinigeri sedere patres, pellita Getarum
 Curia.*

De Hunnis & Hungaris idem testantur Ammianus Mar-
 cellinus, Jornandes, & alii. Hodieque illis gentibus, ut &
 Schythis & Moscovitis, nihil familiarius. Lectis, Teg-
 mentis, Tabernaculis, armis & sexcentis aliis rebus pel-
 les adhibebantur. Juvenalis sat. VI.

*Sylvestrem montana thorum cum sterneret uxor,
 Frondibus, & culmis, vicinarumque ferarum
 Pellibus.*

Propertius:

*Atque hinnuli pellis totos operibat amantes
 Altaque nativo creverat herba thoro.*

Et Ælianus libro XIII. var. Hist. cap. I. de Atalanta:

ἦν δὲ αἶρα τῇ Ἀπαλάντῃ σπῶναι μὲν αἱ δοραὶ τῶν πηγεμελῶν.
Stratis autem lectoque utebantur ferinis pellibus. Venatori-
bus quoque solenne erat cervorum aliarumque ferarum
exuviis sese tegere, qua fraude facilius feras deciperent.
Vide Plutarchum de Fortuna Alexandri. Et Ovidium
Metam. libro 1. ubi de Nympha Peneide. Cicero Orat.
pro L. Murena: Tubero ille homo eruditissimus & stoicus,
in funere Scipionis Africani, cum epulum populo Romano
nomine Q. Maximi daret, stravit pelliculis hadinis lectulos
punicanos, & exposuit vasa samia. Tabernacula militum
pellibus tecti erant. Ideo & milites sub pellibus hye-
mare dicebantur antiquitus. Vide Cæsarem de bello
civili libro 111. & Taciti Annales lib. xii. Et Curtium
lib. vii. Nihil etiam usitatus militibus, quam habere ar-
ma, scuta scorteæ & pellicea. Hinc Maro libro xi. de
Ornyto.

Cui pellis latos humeros exempla juvenco

Pugnatori operit.

Hinc *lorica* à *loro*, nisi ita dicatur *lorica* quasi θώρακα, lit-
 tera θ in λ abeunte, ut monet Magnus Vossius de Idol.
 libro 111. cap. Lxx. Hinc *Scutum* à σκῦτ & *cutis* germanice
 & belgice, *haut, huit. Aegis* quia è pelle αἰγὸς caprae. Et ga-
 lea γαλή, quia è corio mustela, & κυνέω dicunt ex pelle ca-
 nis & λυκίην, quia ex lupinis. & sic de cæteris. Notum
 etiam est Ægyptiorum commentum, vulnerari non pos-
 se eum qui indutus sit pelle hyæne. Sed de hisce vide
 Vossium de Idol. libro 111. cap. Lxx. Tandem omnibus
 fere rebus inserviebant pelles apud veteres, hinc etiam
 factum est, ut fere omnia vasa & instrumenta, quibus
 domi forique uti solebant, *supellex* vocarentur: quod
 etiam animadvertit Celsus jurisconsultus Digestis de
 supellectili legata. Vide etiam Cælium Rhodiginum li-
 bro

bro xxvii. cap. xiv. & alios bene multos.

IX. Non tantum rebus prophanis, sed etiam sacris inserviebant pelles. Diximus jam supra, Hebræorum prophetis in more positum fuisse vestes pelliceas, & quidem villosas, gerere, quod exemplo Eliæ demonstratur. & exemplo falsorum prophetarum, de quibus Zacharias cap. xiiii. commate iv. ubi Deus minatur, *Eos non amplius indui toga villosa ad mentiendum*, scilicet ad propheta-
tanda falsa pro more suo. Unde non sine causa colligi quidam putant, togam villosam falsis prophetis propriam fuisse. Fortassis respexit propheta ad morem adeo receptum inter prophetas idololatrias, qui pellibus victimarum tegebantur, iisque in fanis, in Templis aut sepulchris substratis incubabant, ut futura prædicarent. Pausanias in Atticis, ubi de Amphiarao, cui arietem immolant. καὶ inquit, τὸ δέρμα ὑποσπασμένοι, καθύδρου ἀναμύοντες δηλώσιν ἐνέρεως. *Substrata pelli incubantes, per somnia expectant interpretamenta.* Virgilius Æn. libro vii.

*Hinc Italæ gentes omnisque Oenotria tellus
In dubiis responsa petunt : huc dona sacerdos
Quum tulit, & casarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit :
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur avernis,
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus
Centum lanigeras mactabat ritibus bidentes,
Atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
Velleribus.*

Hinc Deo alicui, ut Iovi, Æsculapio &c. incubare dixerunt veteres, pro incubare victimarum pellibus, in Deorum illorum Templis aut Fanis. De quo vide Servium ad
N hunc

hunc locum Virgillii, Plautum in Curculione, & Ciceronem de divinatione libro I. Strabro libro XI. mentionem quoq; facit cujusdam *μαντείᾳ ἐγχειμαρῶν* oraculi incubantium in urbe *Ναῶδρα* prope mare Caspium. A vetustissimo illo ritu verbum *dormire* initium sumpsisse, docti non dubitant, nisi tamen ab Hebræo *דָּרַם*. Nā à *δέρμα* pelle fit *dermire*, i.e. pelli incubare. *Dermire* etiā antiqui dixere, pro *dormire*, ut *benus*, *bonus*: *hemo*, *homo*. Hunc ritum non ignoravit B. Hieronymus Esaïæ cap. LXV. ad hæc verba prophetæ: Qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum. Nihil, ait, fuit sacrilegii, quod Israel populus prætermitteret; non solum in hortis immolans, & super lateres thura succendens: sed sedens quoque, vel habitans in sepulchris, & in delubris idolorum dormiens; ubi stratis pellibus hostiarum incubare soliti erant, ut somniis futura cognoscerent. Quod in fano AEsculapii usque hodie error celebrat Ethnicorum, multorumque aliorum, quæ non sunt alia, nisi tumuli mortuorum. Stultum istum ritum pellibus victimarum incubandi, ad capienda somnia, & ad interpretanda oracula, Mosi & Hebræis insulſe adscribere ausus est Strabo, libro XVI. ubi tradit, Mosē inter alia multa præcepta docuisse: Eos qui caste vivunt, pro se & pro aliis dormituros in templo, ut bona somnia haberent. *Ἐγχειμαῶς*, ait, *ὅτε καὶ αὐτὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν τε, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἄλλας τὰς θουεῖρας. καὶ προσδοκᾶν δεῖν πρὸς τὸ θεῶν, καὶ δαΐραν αἰεὶ τε, καὶ σημεῖον τὰς σωφρόνως ζῶντας καὶ μετὰ δικαιοσύνης. τὰς δὲ ἄλλας μὴ προσδοκᾶν.* Dormiendum illis esse, pro se & pro aliis, qui, bonis somniis capiendis apti essent; Et expectandum à Deo aliquod donum, aut signum, si juste vivant: ceteris autem nihil expectandum esse. Sed miser in hunc errorem abductus est proculdubio, quia audiverat Sacerdotibus & Levitis in templo dormiendum fuisse, secundum

dum suas custodias. Aut forsitan quia ipsi narratum fuit; aut in Hebræorum monumentis legerat: Tabernaculum, & mensam & vasa sacra pellibus tecta fuisse.

X. Nec eorum prophetæ & vates soli, sed & ipsi sacerdotes pellibus aliquando tecti erant. Scio equidem, nefas fuisse sacello Carmentæ pellem inferi, quemadmodum canit Ovidius Fastorum libro I.

Scortea non illi fas est inferre sacello,

Ne violent puros exanimata focos.

Sed hoc aut intelligendum est, de morticiniis, non de pellibus quæ ab animalibus mactatis trahebantur, aut dicendum est, id sacra Carmentæ tantum postulasse, non vero cæterorum Deorum: contrarium enim, ex iis quæ modo diximus, satis apparet. Sane Larensius Pontifex cum suis apud Athenarum libro VI I. pileum habuit ex ovilla pelle. Ἐοδῆπὴς τὸ ἔχομεν ἑὶ ὑποδέσας ὀτελεῖς, πῖλῳς τε πῆς κεφαλαῖς περικείμεθα περὶ ἀπῶν δερμάτων δασεῖς. *Exigui pretii amictus calceatusque nobis est: pileo caput opertum ex ovium pelle villosa.* Reperies etiam in marmoribus homines ab ilibus pelle tectos, qui, victimam ducunt immolendam. De usu pellium in sacris lupercalibus, supra capite primo ex Plutarcho, valerio Maximo & aliis satis diximus.

XI. Quidquid sit, Hebræorum sacerdotes pelliceas vestes nullas agnoverunt. Putidissimam igitur fabulâ obtrudere conatus fuit Plutarchus, symposiaca libro V. (de quo vide supra capite I I I.) ubi, ut suis persuaderet, Judæos Bacchum adorasse, multis argumentis, quæ quidem speciem aliquam habebant, quamvis ipse, eorum quæ in medium profert, veritatem ac fontem, ob ignorantiam linguæ hebrææ, & imperitiam in Religione Judaica, assequi non potuerit, pueriliter adfirmat,

Pontificem Max. apud Judæos vestitum fuisse *νεβελδα χρυσόπασον*. *hinnuli pellem auro connectam*. Sed nœnias illas supra jam plus satis refutavimus. Idcoque si vestibus quibusdam pelliceis usi sunt Hebræi, quum sacerdotio fungebantur, id factum fuisse solummodo in Ecclesiâ Patriarcharum, ante legem Mosaicam, sed non post exitum ex Ægypto, dicendum est. Sed satis fuisse jam docuimus ex magistrorum placitis, Adami vestes pelliceas fuisse sacerdotales, inque illis primogenitos sacra fecisse. Sed hæc valeant quantum poterunt. Quæstio nobis est, de vestimentis, sacris tantum, prout à Deo per Mosén præscribuntur Aharoni & filiis ejus, & quatenus in Republica Judaica inde à Tabernaculo ad usque tempora Christi observatum fuit illud mandatum.

CAPUT V.

Tabernaculi in deserto & sacrarum vestium eadem materia Eodem tempore initium sumpserunt. Lana & linum apud Hebræos & alios vulgatissima materia vestium. Lex vestiaria de vestibus duplicis materia. Levit. 19. כְּלָאִים שֶׁעָבַדוּ קִיד? Levigare, Carminare, Kammen, hekelen, nere, texere. Sententia Talmudicorum. Tirementay. Filo lineo non sunt consuenda vestimenta lanea. Cannabum, Bochari sententia de Etymo Schaatnez Quid proprie sit Schaatnez? Ex lana & lino mixtum, non ex serico, gossipio &c. Schaatnez quale vetitum ex sententia patrum ad evitandas offensas. כֵּלֶךְ, pinna & מַנְיָגָב. בָּגָד sive vestis quid? David quo sensu vestibus reclus. Locus 1 Reg. 1. explicatus. Delirium Judæorum de pœna Davidis ob laceratum pallium Saulis. Vestis כְּסֻת, vox generalis. Locus Mathæi cap. XXI. explicatus. Et 11. Reg. 19. vers. XIII. Quousque licuerit Judæis commercium habere cum Schaatnez? Cur à Deo vetitum? In zizith fuisse schaatnez. Cuilibet permixtum fuit vestem schaatnez publice lacerare. Vestimenta sacerdotum an fuerint schaatnez? Regula Talmudica. Vestes sacerdotum nullæ ex serico, gossipio, lana camelorum, leporum, aut caprarum. Balteus erat schaatnez, ut & Ephod & pectorale. Josephi

sephi sententia de vestibus duplicis materia. Seldeni explicatio hujus loci. Ejus error. רקם & חשב differunt. Quo sensu balteus dicatur רקם. Bocharti error. Josephus explicatus & vindicatus. Cur sacerdotibus V. T. mandatum. Vestem aliquam duplicis materia sacerdotum, signum rerum mundanarum sub V. T. Judæorum & Ethnicorum uniendo- rum per Christum. Signum peccati veterum. Flaminica tunicam la- neam lino consutam habuisse vetitum.

I. **V**estes igitur sacerdotales, de quibus hic quaestio instituitur, initium cum ipso Ta- bernaculo in deserto, post exitum ex Ægypto, sumpsisse, supra capite primo dixi- mus. Sed ejusdem quoque materiae fuisse, ex capite xxvi 111. Exodi, cum capite xxv. collato, con- stat. Excipio tantum, præter lignum, quod in re vestia- ria usum commodum nullum habere potest, argen- tum, æs & pelles. Materia Tabernaculi describitur Exo- di capite xxv. vers. 111. 1v. v. וזאת החרומה אשר חקרו מאתם זהב וכסף ונחשת : וחלה וארגמן ותולעת שני ושש ועזים : ועורות אלים מארמים ועור חתשים ועצי שטים : *Hæc autem est oblatio illa, quam accipietis ab iis, aurum & argentum, & æs, & hyacinthina, purpuram, & coccinum, & byssum & caprarum lanas ; Et pelles arietum rubras, & pelles Tachschim, & ligna Schittim.* En totam materiam Taber- naculi. Eadem est materia vestium sacerdotalium : Hæc enim leges eodem libro capite xxvi 111. commate v. והם יקחו את הזהב ואת החלה ואת הארגמן ואת תולעת השני Et illi acceperunt, aurum & hyacinthinum, & pur- puram & coccinum & byssum. En materiam vestium sacer- dotalium : additis tantum lapidibus pretiosis in pectora- li & humeralibus Ephodi Pontificis Maximi, qui tamen plus ad ornatum quam ad vestes ipsas, contulerunt, de quibus suo loco plura. Apparet igitur ut initium, sic &

eandem fere habuisse materiam vestes sacras & Tabernaculum. Sed de materia Tabernaculi alibi fusius, si Deus longiorem vitam & otium nobis concedat, in nostro Tractatu de Tabernaculo, & templo, cum sacra suppellectili. Notandum etiam est, in his verbis capitis xxviii. materiam omnium vestium, tam Pontificis Max. quem cæterorum sacerdotum simul comprehendendi; Alias varie examinari posse materiam vestium, pro vario ordine sacerdotum. Aliter enim vestitus erat כהן גדול Pontifex Max. qui & ipse duo genera vestium habuit, albas scilicet, quibus die Expiationum sacra faciebat, & aureas, quibus cæteris diebus totius anni operabatur, ut à nobis jam demonstradum est; Aliter כהנים sacerdotum turba. Sane quantum Regum ornatus subditorum centones & panuceas superare solet, tantum habitus Pontificis Max: pretiosior, splendidior & cultior erat, quam vestes totius sacerdotum cætus.

II. Nihil majorem usum unquam habuit in re vestitaria, quam *lana & linum*. Vtrumque autem valde abundasse in terra Israelis, ad conficiendas vestes, manifesto constat ex sacra scriptura. Hanc ob causam lana & linum fere semper, junguntur ut videre est Levit. xiii. lxx. Prov. xxxi. xiii. Osæ ii. ix. & alibi pluribus in locis. Adeo quidem ut lana & linum sæpissime sumantur pro ipsis vestimentis, quæ ex iis confici solent. Sed hic silentio non est prætereundum, omnes vestes Hebræorum laneas & lineas, ex sola lana aut ex solo lino constitisse, non autem ex utroque simul. Nota est lex vestitaria, quæ exstat Levit. cap. xix. de non conficiendis vestibus ex materia duplici, id est ex lana & lino, quam barbari, philosophico stilo, *heterogèneam* vocare solent. בגדי כלאים *vestimentum mixtum, duplicis materiae*

ria non erit super te. Quid hic intelligendum sit per vocem כלאים non est quod operose inquiramus, est enim in confesso, nihil aliud quam mixtum significare. Sic explicat Aben Ezra ad istum locum. כלאים, inquit, שני מנים *Kilaim est id, quod constat ex duabus speciebus.* Ideo Chaldæus pro כלאים habet עירובין *mixta.* Seniores habent ἐκ δύο ὑφασμῶν quasi diceret *ex duabus speciebus textum.* Hac voce etiam utitur Moses, non tantum in re vestiaria, sed etiam in omnibus rebus, quas Deus misceri vetuit, ut præsertim ex lege agraria patet, eodem loco. Majorem difficultatem peperit vox quæ additur שטנן Chaldæus eandem vocem retinet, Septuaginta id exprimere videntur per κίβδηλον. Lutherus, Von wollen vude seinen gewebe. Belgæ, *tweederley stoffe door een vermengt.* Sic fere & Angli. Quod autem Etymologiam שטנן *Schaatnez* attinet. Jarchius animadvertit, quosdam credidisse, dici שטנן scilicet: שוה ונו *quia est res levigata, neta & texta.* שוה enim levigare, carminare, belgice *kammen & heeckelen* significat. שוה autem *Nere*, & נו *Texere*, ut *Schaatnez* sit id, quod ex diversis speciebus est carminatum, netum & textum, id est mixti quid. Hoc Jarchius hausit ex Codice Kilaim cap. ultimo: שטנן דבר שחור שוה ונו *Schaatnez est res, qua est carminata, neta & texta.* Vide etiam Massechet Nidda fol. LXI. Ex tribus istis vocibus concludunt, rem etiam tribus modis, in re vestiaria fieri posse *Schaatnez* sive mixtam. Primo per שיעות *carminationes.* ut si linum & lana in unum lævigentur, aut carminentur. Deinde טוה *Nendo.* ut si quis linum & lanam in unum neret, aut ejusmodi duo fila in unum torqueret: quod Germani *geswirnt* dicunt. Tandem per נו *Texturam* ut si lana & linum in unam telam texerentur, quod hodie

hodie vocamus *Tirentay*, quando scilicet stamen est ex lino, & subtemen ex lana. Sed pro *Schaatnez* etiam habetur omne id, in quo netum sive filum cum texto jungitur. videatur Codex kilaim cap. ultimo: אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג: *Nihil est prohibitum propter mixturam, nisi netum & textum*. Hinc etiam vetitum est filum lineum ducere per laneam telam, & lanca consuere filis lineis, id enim fieri debet aut serico filo, aut ex cannabo, quod Judæi inter פשתים *lina* non reputant, unde etiam hodie magna mercatura fili cannabei, Judæis Metensibus cum Amstelodamensibus & Francofurtensibus. Aliam tamen hujus vocis originem dat celeberrimus Bochartus de Animalibus. libro 1. cap. XLV. Putat enim vocem illam hybridam esse ex arabico ساطع sata, miscere, pro טעט litera y in & permutata, ut in Syro ܐܬܝܢ pro ܐܬܝܢ & ex hæbræo נט nez, textum.

III. Sed non omne mixtum est *Schaatnez*. Apparet enim ex Magistrorum interpretatione, aut potius ex ipsis verbis Mosis Deut. XXI 1. XI. id proprie in re vestitaria mixtum, sive *Schaatnez* esse, quod constat ex lana & lino. Ideo lex non tantum prohibet נֶשְׂאֵת *Schaatnez*, sed statim addit, *Ex lino & lana*, quasi clarius exponeret quid pro *Schaatnez* habendum sit. Igitur *Schaatnez* plus significat quam *kilaim*, non quidem quodlibet כלאים *mixtum*, sed illud speciatim quod constat ex lana & lino, ut species simul exprimerentur, quæ in re vestitaria misceri non possunt. Sic enim Moses Deuteron. cap. XXI. commate XI. : לא תלבש טעטנו צמר ופשתים יחדו: *Non indues Schaatnez, lanam & linum juncta*. Itaque quamvis plures aliæ species possent misceri præter lanā & linum, ut gossypium sericum, & id genus alia, sive cum aliis miscerentur

tur, five cum lana, aut cum lino, nihilominus pro *Schaatnez* non haberentur; sola enim mixtura lini & lanæ *Schaatnez* dicitur. Hoc etiam exsertis verbis docet Mafsechet Kilaim cap. ix.: אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתן *Nihil vetitum est propter mixturam, nisi lana & linum.* Et per lanam istam speciatim intelligenda est lana ovilla, non autem camelorum, caprarum &c. quemadmodum ex codice Berachot, Maimonide & aliis postea, ubi de lana in sacris vestibus, docebimus. Sane ex lege nihil aliud mixtum vocari in revestiaria potest, ideoque vetitum dici non debet. Nihilominus propter externam speciem, & quia offiendunt infirmos, multa alia pro mixtis & vetitis habentur, non quidem ex lege, sed ex doctrina magistrorum. Sic si linum & gossypium texerentur in unam telam, quod hodie quidam *bombacium & bombasijn* vocant, etsi id ex diversis speciebus constaret, tamen *Schaatnez* non esset, secundum legem, sed sanctiores co vestiri non deberent, propter externam speciem, quia infirmiores forsan crederent, id esse ex lana & lino contextum. Idem manifesto docet de sercio & pinna codex Kilaim, Capite ix. halacha 11. השריים והכלך אין בהם : משום כלאים אכל אסורים מפני מראית העין : *Sericum & pinna non prohibentur ob mixturam, sed tantum propter externam speciem.* Hæc eadem etiam observavit, & clarius exposuit Maimonides, Halach. Kilaim capite X. halach. 1. ויש בכרכי הים כמו צמר שגורל על האבנים שבים המלח הבניתו כהבנית הוחב והוא רך ביותר וכלך שמו ואסור עם הפשתן מפני מראית העין שהוא דומה לצמר רחלים וכן חשירים והכלך : אסור מפני מראית העין : *est in urbibus meritis quadam lana, qua nascitur in lapidibus, in mari salso, aurei coloris & tenerima, nomine calach: Illam cum lino misceri vetitum est, propter externam speciem, quia similis est lane agnorum.* Sic

etiam sericum & calach non licet misceri propter externam speciem. De calach כֶּלֶךְ pinna πυνναῖον, sive lana marina, (quod in transitu lectorem monitum velim) plura qui desiderat, adeat Magnum Salmasium, ad Tertullianum de pallio, pagina cxcviii.

IV. Hic etiam notandum est, Hebræos per כֶּנֶף sole-
re intelligere, non tantum vestimenta sic proprie dicta,
sed omnia, quibus ad tegendum corpus utimur, aut etiam
quæ delitiis & luxui inserviunt, quibus substratis lautio-
res solent infedere, incubare & inambulare, qualia sunt
pulvinaria, lecti, stragula, tapetes, & id genus alia. Sic
David, 1. Regum cap. 1. com. 1. dicitur in senectute te-
ctus, etiam בִּנְגִיִּים *vestibus*. Non quidem vestimentis
sic proprie dictis, quemadmodum pauperiores, tempo-
re intensioris frigoris, pannuceis & centonibus suis, tu-
nicis, bracchis, palliis & aliis vestibus, sese tegere non
raro coguntur, sed stragulis, pulvinaribus & ejusmodi
rebus, quæ senem fovere possent. Nam potentissimum
Regem vestibus opus habuisse, ad tegendum corpus,
quemadmodum homines tenuioris fortunæ, ridiculum
foret, si quis cogitaret. Quod etiam quidam dicant,
Davidem vestimentis proprie dictis tectum fuisse, nec
tamen iis calefieri potuisse, eo quod pallium Saulis lace-
raverit, quemadmodum magistri verpulorum docent, id
est suaviter delirare. Sed vestis est vox generalis, quod-
libet tegumentum, & quæ ad ornatum faciunt, signifi-
cans. Hoc sensu etiam à Græcis, præsertim in novo Te-
stamento sumitur, vox ἱμάτιον *vestis*. Mathæi xxi. vii.
viii. *Plurima turba straverunt vestimenta sua in via &c.*
& turba qua sequebatur clamabat, *Hosanna filio Davidis*.
Utrum autem vestes revera in ipsa terra, aut semita stra-
tæ fuerint, prout mos est & hodie apud Europæos, pe-
dibus

dibus Regum & Imperatorum, quod die coronantur, tapetes substernere, an vero juxta viam tentoria & tabernacula ex vestibis arborum ramis impositis; confecerint, ad morem festi scenopegiæ, ut quidam id explicant, non ausim adfirmare. Utrumque enim, mea sententia fieri poterat, absque equitantis periculo, & sæpe ita factum fuisse constat. Fere ejusmodi quid factum fuisse legimus II Reg. IX. v. XIII. Docemur ibi populum, *Iehu Regi supposuisse vestes in fastigio graduum, & clangentes buccina dixisse: regnat Iehu.* Ubi per vestes iterum nihil aliud intelliges, quam stragula, tapetes & ejusmodi alia. Sed & apud ipsos scriptores Romanos vestislato admodum sensu sumitur, pro qualibet re, quæ tegendi & substernendi usum habet; *vestis* enim *generaliter dicitur, ut stragula, forensis, muliebris* &c. ut actor est Terentius varro. Sed quando in lege Dei *Schaatnez*, sive duplex materia ex lino & lana prohibetur, id intelligendum est de vestibis ita proprie dictis, sive de corporis tegumentis, quæ confici solent ad tempestatum inclementiam, frigus, ardorem & pluviam arcendam, non de quacunque suppellectili, quæ ex lana & lino confici potest: quod satis fuse docetur, codice Kilaim capite ultimo, & Maim. Halach Kele Hammikdash capite x. hal. XI. & XII. Multa tamen præterea ex traditione patrum vetita sunt, quæ lege permittuntur, ut magistri ibidem docent. Nec prohibitum volunt sibi quo minus ejusmodi vestimenta conficerent, emerent & divenderent, & ex uno loco in alium portarent; modo id fieret absque intentione, ut in iis calefierent, aut ut iis uterentur tanquam vestimentis, ut ibidem satis fuse docetur.

V. Patet igitur quid Judæi intelligant per *כלאים* *Kilaim* & שטענן *Schaatnez*, nempe mixtum in vestimentis

ex lino & lana. Rationem autem, ob quam sapientissimus legislator hanc legem populo suo tulerit, operose investigare supersedeo. Non tamen vanos puto, eos qui credunt, id factum fuisse eadem de causa, quâ eodem capite XIX. Lev. Deus omnem mixturam in agris, in satis, in animalibus, prohibuit. Scil. ut, quemadmodum Deus omnes opiniones monstrosas, & hæreses, omnem hypocrisin, omnemque mixturam veri & falsi, boni & mali, impiorum & piorum, in agro suo spiritali, id est in Ecclesia, prout Ecclesia ibi per agrum repræsentatur, quod etiam ab ipso Salvatore factum fuisse constat, Mathæi capite XIII. ferre non potest; ita etiam cum magnopere cupere, ut unusquisque omnes vires intendat, ne mens vitia contrahat, & impietatem cum virtutibus copulet. Ne animus sit duplex, aut detestanda hypocrisis tanquam veste duplicis materiæ tectus, sed ut omnia sint simplicia sincera & nuda ante oculos Dei. Veram charitatem siquidem Deus, cum simplicitate & integritate, erga Deum & proximum, amat. Hanc etiam fuisse sententiam veterum, ex Theodoro in Levit. questione XXVII. Cyrillo & aliis, apparet.

VI. Tradunt tamen apellæ sivi, etiam lege permissum fuisse, ut aliquo saltem modo gestarent *Schaatnez* duplicem materiam, nempe *nyxy* sive *sacras simbras*, quas Deus populo suo mandavit eodem capite decimo nono Levitici. Zizith enim sive simbræ laneæ adnecti possunt vestimento lineo, quod illis est *Schaatnez*, & in cæteris rebus fieri non potest. Animadvertunt etiam, Deum Levit. XIX. postquam prohibuisset *Schaatnez*, statim adjecisse præceptum illud de *zizith simbris*, quasi dixisset; Et si vestitum vobis sit, ne vestem duplicis materiæ gereretis. licet tamen habere sacras simbras, ita vestimentis adnexas, ut
sit

CAP. V. SACERDOT. HEBRÆOR. 109
 sit *Schaatnez*. De hisce vide Talmudicos. Sed præcipue
 Maimonidem Halachoth zizith cap. III. Sectione VI. &
 alibi. Sed præter has zizith, *Schaatnez* sive veste dupli-
 cis materiæ populo plane interdictum fuit, nec sine pia-
 culo quisquam, cujuscunque fuerit conditionis aut di-
 gnitatis, eam gerere potuit. Adco quidem, ut, si quis ju-
 dæum vidisset tali veste amictum in publico ambulan-
 tem, præsertim si fuisset *Schaatnez* secundum legem, &
 non tantum secundum traditiones patrum, integrum il-
 li fuisset, talem virum aggredi, vestem ei detrahere, il-
 lamque lacerare, uti docet Gemara Berachot capite ter-
 tio, folio XIX. Sed clarius Maimonides Halach. Kilaim
 capite ultimo sect. XXIX. הרואה בלאים של חורה על חברו
 אפילו היה בשוק קופץ לו וקורעו עליו מיד אפילו היה
 : רבו שלמרו חכמה *Si quis videret vestem duplicis materiae*
super aliquem, etiamsi ambularet in foro, eum aggredereetur,
& vestem super eum laceraret, etiamsi esset magister, qui sa-
pientiam eum doceret. Videatur etiam sectio ultima ejusdē
 capituli, ubi idem docetur de sacerdote, si ejusmodi vesti-
 mento indutus esset extra tempus ministerii. Nam extra
 ministerium eidem legi adstricti fuerunt sacerdotes, nec
 eorum vestes à vestimentis vulgi discernebantur, ut suo
 loco clarius demonstrabimus, tunc enim ut זרים *privati*
 tantum considerabantur.

VII. Jam vero operæ pretium erit hic inquirere,
 utrum Sacerdotibus nostris, qua sacerdotibus, & tem-
 pore ministerii id non permissum fuerit? Id est utrum ve-
 stimenta sacerdotalia non fuerint *Schaatnez*, *duplicis ma-*
teria? Infra manifestius ostendemus, sacro vestitui lanam
 & linum tantum præbuisse materiam, (de auro & gem-
 mis jam nihil dico, cum magis ornamento quam materiæ
 inservierint) sericum & gossypium nullū usum habuisse:
 O 3 secun-

secundum generalem istam regulam Talmudicam, quæ extat Masschet Kilaïm capite ix. אין הכהנים לוכשים לשמש כבית המקדש אלא צמר ופשהים : *Sacerdotes non vestiuntur, ed ministrandum in sâctuario, nisi lino & lana.* Quod non ita intelligendum est : quasi omnes vestes sacerdotales constiterint ex lino & lana mixtis & contextis atque ita quod omnes fuerint *Schaatnez duplicis materia*, aut ex lino tantum, aut ex sola lana. Sed hoc sensu accipiendum est : omnes scilicet vestes sacerdotales constitisse ex sola lana & lino, ut non constiterint ex ulla alia quoque materia, nec ex serico, nec gossypio, nec lana camelorum, caprarum & ejusmodi rebus aliis. Sed quasdam ex sola lana factas fuisse, ut pallium Pontificis Maximi, aut ex solo lino, ut omnes vestes Pontificis Maximi die piaculari, & cæterorum sacerdotum feminalia, tunicam & cidarim : aut etiam ex lana & lino, ut Balteus, Ephod & pectorale, quæ erant vestimenta duplicis materiæ. Ita etiam Misnam illam explicat glossa R. M. ואמר בבגדיו כהונה כלם שלא יהו אלא מחלח וארגמן ותולעה שני ושש : *Dicitur etiam de vestibus sacerdotilibus, quod nullæ fuerint, nisi ex hyacintho, ex purpura, cocino, & lino retorto; scilicet constabant ex hisce omnibus, aut ex uno eorum.* Quæ ex uno illorû tantum constabant non erant quidem *Schaatnez*, sed quæ ex illis omnibus fiebant, *Schaatnez* fuere proculdubio. Ex hisce omnibus autem, id est ex lana & lino, constabant primum *balteus*, tam Pontificis Maximi (excepto tantum x. Tisri) quam cæterorum sacerdotum. Deinde *Ephod* & *pectorale* Pontificis Maximi. Balteum *Schaatnez* sive ex lana & lino fuisse, Hebræi in Talmude, & alibi sexcentis in locis, clamant. Nec mirum cum id sacra scriptura clare doceat. Sic Exodi xxviii. xl. : ואבנט תעשה מעשה רקם *Et facies balteum*

balteum opus Rokem. Ubi talmudici docent *Rokem* significare opus phrygionicum ex lino & lana. Clarius capite vigesimo nono, commate vigesimo nono: ואח האכנט שש מסור וחכלה וארגמן וחילעת שני מעשה רקם כאשר צוה : *Fecit etiam balteum ex lino retorto, ex hyacinthino, ex purpura & coccino, opere phrygionico, quemadmodum Deus mandavit Mosi.* Idem dicitur de Ephod & Pectorali. De Ephod vide capite xxvi i i i. commate vi. ועשו את האפוד זהב חכלת וארגמן וחילעת שני ושש מסור : *Facies autem Ephod ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & lino retorto, opere artificiosissimo.* De pectorali vers. xv. ועשית חשן משפט מעשה חשב כמעשה אפוד : *Facies etiam pectorale judicii opere artificiosissimo, sicut opus Ephod facies illud, ex auro, hyacinthino, purpura, coccino & lino retorto.* Tria igitur illa vestimenta, *Balteus, Ephod & pectorale* ex lino & lana (hyacinthinum enim, purpuram & coccinum lanam esse postea docebimus) constabant, erant itaque *Schaatnez*. Hoc etiam manifestius fiet Libro secundo, ubi de qualibet veste seorsum agemus.

VIII. Omnes igitur sacerdotes vestem aliquam gestasse duplicis materiæ, tam manifestum est, quam quod manifestissimum. Huc respexisse credo Josephum Antiquitatum Libro iv. cap. vi i i. ubi de lege vestiaria, de non gestandis vestibus duplicis materiæ, quæ extat Levit. xix. μηδεις, inquit, ἐξ ὑμῶν καλῶς τὴν ἐξ ἐρίω καὶ λίνω πολλὰ φορεῖτω. Τοῖς γὰρ ἱερεῦσι μόνοις ταύτῃ διαδέχεται. Nullus ex vobis veste ex lana & lino utatur : Hæc enim solis sacerdotibus est concessa. Sane solus Pontifex Max. balteum, Ephod & pectorale ex lino & lana gestabat, & soli sacerdotes cæteri balteum ejusdem materiæ habuere. Id præter eos nemini concessum erat. *Hunc locum Iosephi,*
ait

ait doctissimus Seldenus De Synedriis libro III. capite
 II. *Genebrardus sic dictum innuere videtur Tunicas, stolas
 & indumenta sacerdotum reliqua fuisse ex lino & lana confe-
 cta.* quibus mox addit: *Nec forte ex ipso sermone sacro aliud
 rite eliciendum ad quod probandum citat Exodi cap.
 xxviii. v. & xl. Et cap. xxxix. ii. & c.* Sed non capio
 quomodo id ex verbis Genebrardi aut etiam Gelenii,
 quos citat auctores, elici possit. Deinde nec ex sacro ser-
 mone, quem laudat. Ex sacro siquidem sermone Exodi
 cap. xxviii. & xxxix. nihil aliud concludi potest,
 quam id ipsum quod jam docuimus: nempe balteum
 omnium sacerdotum, ut & Ephod cum Pectorali Ponti-
 ficis Max: duplicis fuisse materiæ, non autem, ut ait vir
 doctissimus, *Tunicas, stolas, & indumenta sacerdotum reli-
 qua.* Non possum etiam silentio præterire, quod ibidem
 doceat, Talmudicos credidisse balteum solum fuisse
 Schaatnez, reliqua autem indumenta omnia fuisse linea.
*Sed Talmudici, inquit, reliqua ajunt fuisse ex lino puro ואבנט
 לבדורקם כצמר צבוע: Cingulum autem solum acupictum esse
 lana colorata.* Nā hisce verbis Talmudici non intelligunt
 solum balteum Schaatnez fuisse, quasi illud negarent de
 Ephod & Pectorali, sed tantum solum balteum fuisse
 רקסצמר lana acupictum. Distingunt enim recutiti inter
 רקסצמר opus acupictum, & מעשה חשב opus artificiosissi-
 mum, quod nos fusiùs exponemus. ubi de textura sacro-
 rum vestimentorum. utrumque tamen fuit Schaatnez,
 quia in utroque fuit lana & linum, ut ex locis supra lau-
 datis constat. Deinde quum etiam Talmudici alicubi
 dicunt, balteum solum esse acupictum, aut duplicis ma-
 teriæ, id intelligunt proculdubio tantum de vestibus
 totius Sacerdotum turbae, qui revera nullam aliam ve-
 stem Schaatnez habent, quam balteum solum, nam Tu-
 nica

CAP. V. SACERDOT. HEBRÆOR. 113
nica, feminalia & Infulæ ex lino tantum constabant.
Sed de vestimentis Pontificis Maximi idem dici non
potest, cum præter *Balteum* habuerit *Ephod* & *Pectorale*.

I X. Interim maxime miror, quod reperio apud Ma-
gnum Bochartum, De Animalibus Libro 11. cap. XLV.
ubi hæc verba Josephi ita explicat, ac si docuisset, legem
Levit. XIX. & Deut. XXI. *ubi vestis heterogenea usus in-
terdicitur*, (sunt ipsissima illius verba) *non tam Sacerdo-
tes & Levitas respexisse, quam reliquas Iudæorum tribus*.
Ideoque eum dicit, *legum interpretem quandoque pessim-
um*. Sane Josephus ex regia stirpe, ipse sacerdos, & ista-
rum rerum oculatus testis, illisque vestibus sæpius indu-
tus, usque adeo fungus non erat, ut tam apperte falsa or-
bi obtrudere conatus fuerit. Non enim illius mens fuit,
Sacerdotibus licuisse extra tempus ministerii vestes du-
plicis materiæ gestare, quum per urbem, aut per Provin-
ciam ambulabant ut privati. Nec etiam reliquos Sacer-
dotes, præter Pontificem Max. in ipso ministerio veste
duplicis materiæ amictos fuisse, alia præter balteum. Ip-
se enim libro 111. cap. VII. ubi de vestitu sacro ex pro-
fesso agit, & ubi singulas vestes separatim describit, satis
manifesto docet; nullas vestes sacerdotales, totius scilicet
sacerdotum turbæ, constituisse ex lino & lana præter
balteum. Quum igitur dicit. *Solis sacerdotibus fuisse con-
cessum, vestem ex lino & lana gerere*, id tantum intelli-
gendum censeo, de balteo omnibus Sacerdotibus com-
mune, & de Ephod & Pectorali Pont. Max. tempore
ministerii: atque sic Sacerdotes revera distinguebantur à
reliquis Israelitis, cum his nunquam concessum fuerit,
id quod sacerdotibus tempore ministerii permittebatur.
Quando etiam loquitur *ἐν στολῇς* de *Stola*, hinc conclu-
dendum non est, ipsius mentem fuisse, omnibus Sacerdo-

tibus concessam fuisse *tunicam*, quæ sæpe per *stolam* designatur aut togam ex duplici materia. Utitur tantum hac voce *ἐλῆ*, ut significaret Ephod & Pectorale Pontificis Max. aut etiam metonymice, ut cum Rhetoribus & Philosophis loquar, specie pro genere, ad significandam quamlibet vestem; ut perinde fuerit, ac si dixisset. *Sacerdotibus concessum fuisse, aliquam vestem ex lino & lana gestare.* Sed admirationem fere in stuporem vertit, quod mox addit Eruditissimus vir. *Et vero, inquit, licet Sacerdoti variae vestes assignentur, byssinae, purpureae, coccineae, hyacinthinae; tamen illarum nulla pars ex tali mistura constitit; Quum certi ministerii tempore lanearum vestium usus Sacerdotibus prorsus fuit interdictus. Ezech. XLIV. XVII. Cum ingredientur portas interiores atrii, vestes lineas induent, nec laneum indumentum gerent. Ad verbum, Non ascendet super eos lana, cum ministrabunt in portis interioris atrii.* Hæc eruditissimus Bochartus. Sed vellem hæc non dixisset, cum sacra scriptura expressis verbis contrarium doceat, uti jam supra à nobis demonstratum est. Fallitur doctissimus vir, quum dicit: *illarum vestium nulla pars ex tali mistura constitit.* Nonne balteus ex tali mistura constitit? Nonne Ephod & Pectorale ejusdem fuerunt materiæ? Nunquam ministrarunt sacerdotes quin aliquam vestem habuerint duplicis materiæ. Nec intelligo quodnam fuerit illud ministerii tempus, quo *lanearum vestium usus sacerdotibus prorsus fuerit interdictus*, ut loquitur vir doctissimus, nisi intelligat solum diem piacularem, x. Tisri. Illo enim die Pontifex Max. lincis vestibus tantum indutus fuit, adeo quidem ut ipse balteus etiam ex lino tantum fuerit. His lincis vestibus tamen non toto die, nec in omnibus ministeriis illo die, utebatur; sed tantum quum sacra faciebat, quæ dies ille pro

pro expiatione requirebat, quum sancta sanctorum ingrediebatur, nam quum sacrificia jugia faciebat eodem die, vestibus ordinariis indutus fuit, ut suo loco clarius patebit. Ita etiam locum illum Ezechielis exponunt Iarchius & Kimchius. Sed locus ille mystice intelligi debet proculdubio. Et per lineas illas vestes nihil aliud designare voluit propheta, quam sanctitatem & munditiam credentium sub novo Testamento, qui, ut sacerdotes βασιλεις ιερατουντες Regii illius Sacerdotii, de quo Petrus prioris Epistolæ Capite II. com, IX. puri & sancti esse debent, tanquam Christi sponsoris & summi sacerdotis toga iustitiæ, quæ est candidissima & ab omni labe pura, vestiti: quo etiam respexisse videtur locus Apocalypseos capite III. vers. XVIII. *consulo tibi ut emas à me vestimenta alba, ut induatis, nec appareat dedecus nuditatis tuæ.* Ita quidem ut nulla lana, nullus color & mistura in vestimentis nostris spiritualibus appareat, quemadmodum in vestimentis sacerdotum veteris Testamenti, quæ signa erant rerum mundanarum, & peccati quo adhuc poluti erant veteres, vera expiatione nondum facta; de quibus plura dicemus libro II. ubi de usu & significatione vestium. Stat igitur sententia Josephi nostraque: *concessum fuisse sacerdotibus solis, vestes duplicis materia gerere, non veroprivatis.*

X. Rationes autem investigare, ob quas Deus Sacerdotibus veteris Testamenti, non tantum permiserit, sed etiam mandaverit, vestes duplicis materiæ, non magni laboris erit, modo cogitemus, tempore cultus Levitici, Judæos omnes, tam Sacerdotes, quam privatos, adhuc sub pædagogia fuisse, & elementis mundi implicitos; variam igitur istam materiam in sacerdotum vestibus argumentum fuisse, duorum populorum, Judæorum &

Ethnicorum, per solum Christum, summum Pontificem & Internuncium, Deo conciliandorum, vero illo sacrificio, quod Christus oblaturus esset præstituto tempore. Deinde misturam aliquam legalem etiam significasse, dici potest: scilicet Judæos, pro quorum peccatis sacerdotes illis vestibus quotidie sacrificabant, nunquam perfecte fuisse purificatos à peccatis, sed semper illis aliquam adhæsisse labem, quemadmodum vestes non ex puro lino, albo & nitido, sed coloribus & diversa materia variegatæ fuerunt, ut hac ratione peccatorum suorum semper essent memores, & ad verum sacerdotem sacrificiumque mentem dirigerent. Sed nec prætereundum censeo, quod docet Servius, ad ultimum Æneidos, citante Grotio, ad caput XIX. *Levit. Romanos credidisse, si Flaminica inventa esset, tunicam laneam lino habuisse confutam, ob eam causam piaculum esse commissum.* Sane si hoc verum est, apud gentiles sacerdotibus quibusdam prohibitum fuisse vestem duplicis materiæ habere, mirum utique non est, si Deus hoc Sacerdotibus suis permisisset, immo mandaverit; cum D. O. M. in Religionis negotio plerumque soleat mandare, ea quæ Idololatrarum ritibus plane contraria essent, quo mentem magis ab omni idololatria abstraherent, & ad verum Deum converterent. Sed hæc de materia in genere sufficiant.

CAPVT VI.

Lex de Materia vestium sacerdotum Exodi xxviii. Thechelet, Argaman & Tholaath Schani, utrum materiam an colorem significant? בורץ byssus aliquando color. Quid sit color? Lana tincta per Thechelet &c. intelligitur. In vestibus sacris nulla materia præter lanam & linum. Lex Talmudica. Cannabum, gossipium, Xylinum, Sericum

cum, pili camelorum, caprarum & leporum &c: non adhibentur. Lutherus, Iunius & alii notati. Vestes totius catus sacerdotum lineæ. *Levit. vi. 111.* quid? מדר Græcorum *μαρδύας*. Sententia Iosephi, Hieronymi. Quale linum שש & בד. Male legitur בר pro בר. Error Lutheri qui שש sericum putat. Versio Belgica. Iunii, Scheringhami & aliorum error de Xylino. Vestes Sacerdotum Ægypti ex Xylino. Plinius Reprehensus ab Vlitio. Ægyptus Xylini serax. Et Iudea. Locus Talmudis male intellectus à Bocharto. *ἐλαον*. verus sensus. גפר lana vitis Baum-wol. *ἐλαόφοροι* & lanigeræ arbores. *ξύλον* ut *ξύ* lignum & arborem significat. Pro שש & בד Arabs *كلس* Caton. Gallice, Belgice, Italice. Coton, Catone, Catoen. Merketon pro melicoton, & malum cotoneum. מוך molle קוטן Bombaggio, bombace, *βαμβάξ* & *βάμπάτζι*. **bombasijn**. Error Lyphi distinguentis bombycina à sericis. bombycum vermium neium. Eruca. Cea & Coa differunt. Isidorus defensus contra Lypsium. Conjectura de קוטן *كلس* caton. an idem quod כחנא & כחן. linum. *בוס* & *בוץ*, *בוצא* & *בוצא* *πυννιόν*, *βύσος* & *βυσός* differunt. Byssus an sericum aut gossipium? Pollux de Byssinis. Byssus est linum. Byssus Eliaca. *κεκεύφαλ* & *פל*. Plaga, retia &c. ex lino. Et sunes Simsonis. Lino multum firmitatis. Plaga cumana. Auctores Rei venatica de lino ad conficienda retia. Locus Esaia *xix. 11.* explicatus. שריקת & חריר quid? Iarchius, Opianus, Kimchius, Diodatus. Verba byssina. שש & בד Hebrais *שש* & *בד*. Locus Ezechielis *xlii. xvii.* laudatus. Quid pischim Talmudicis. *קנבוס* *Κάναβις*. canpabum. ut halm, culmus, aut calamus. Cutis Haut. Hes, Katz. Catti & Hellen. *Κάναβις* *קנבוס* *Κανν*. Henep. chanvre, Canelas. Flachs, Filace. Isidorus notatus. *ὀθόνη*. Vestes Sacerdotum ex lino optimo. Chald. *כחנא* Iosephi *κεθόν*. *כחנא* רומא Linum Romanum. Afris & Panis linum *שש*. *Δυσκορίdis* *ζεεφθίdis*. Locus ille emendatus *ζεεφθίdis*. Gossipio Brachmannes in Indiis. Et amianto sive Asbestino. Hercules Sacerdotes. An Pythagoras lini inventor. Linum in usu tempore Moisis.

I.

mnis sacrorum vestimentorum materia comprehenditur Exodi capite xxviii. versu v. his verbis: והם יקחו את הזהב וארז חבלת ואה הארגמן ואה חולע השני ואה השש: quæ verba sic reddunt seniores: Καὶ αὐτοὶ λήψονται τὸ χρυσίον, καὶ τὴν ὑάκινθον, καὶ τὴν πορφύραν, καὶ τὸ κόκκινον, καὶ τὴν βύσσον. *Ipsi autem accipient aurum, hyacinthinum, purpuram, coccinum, & byssum.* Quæritur autem, utrum hæc omnia colorem tantum, an vero materiam significant? Materiam, non autem colorem, esse intelligendum, videtur innuere vox זהב *aurum*, cum aurum sit materia, non color. Idem iudicium esto de שש, quod *linum*, sive βύσσον & בוץ, ut habet Chaldaeus, significat, non colorem. Non tamen ignoro, secundum quosdam, illud שש βύσσον, & בוץ, non semper apud auctores, praesertim in sacra scriptura, denotare linum, sed etiam colorem aliquem, puta purpuram, ut ex Hesychio & Suida probare conatur ὁ πᾶν Bochartus in suo Phaleg libro i. cap. iv. quamvis de eo dubitare videatur doctissimus Ferrarius de Re vest. parte ii. lib. iv. cap. xi. Sane aliquando colorem significasse, aut saltem byssum colore purpureo infectam, negare non ausim. Nequeo tamen probare quod quidam in sacra scriptura שש וארגמן toties repetitum exponant, per *byssum purpuream*, quæ etiam est opinio post Bochartum Summi Theologi, & in Hebraicis versatissimi viri, Heidekeri. Hist. Patr. parte i. Exercit. xx. duæ enim res, mea quidem sententia, semper significant. *byssum* & *purpuram*. Sed hoc *lanam*, illud *linum*. Utrumque tamen pretiosissimum, quale viros honoratos & divites decet. Certissimum quidem est, & infra clarius patebit, omnes istas voces, quæ in dubium

revo-

revocari possunt, coloremne significant, an materiam, ut ארגמן הכלה חולעה השני colorem significare. Interim cum omnis color merum sit accidens, ut Philosophi vulgares loquuntur, aut, si mavis, cum colores nihil aliud sint, quam certæ quædam figuræ, istarum particularum, ex quibus corpora constant, unde fit ut aër, aut potius globuli cælestes, pro variis figuris, quæ in particulis ejusmodi corporis reperiuntur, nervos opticos moveant vario modo, quos varios motus varios colores vocamus, dicendum necessario est, illud accidens, sive illas figuras esse in aliquo corpore aut materia, cum revera ab ipsa materia separari non possint. Materiam igitur & colorem simul significant, aut, si mavis, materiam quandam coloratam, quæ etiam mense est Hebræorum, dicunt enim ista omnia צמר צבוע ארגמן הכלה חולעה השני esse *lanam tinctam*. Videantur Jarchius & Aben Esra, in commentariis ad Exodi caput xxv. com iv. & Abarbanel super legem fol. cxc. Igitur circa voces illas, examinanda primum est materia, deinde colores.

II. Nullam aliam materiam vestimentorum sacerdotum doctores nostri agnoverunt, quam *linum* & *lanam*: cætera enim ut aurum & gemmæ plus faciunt ad ornatum Pontificis Maximi quam ad ipsam materiam. Optime itaque Hebræorum magistri, codice Kilaim capite ix. mishna prima: אין כהנים לובשים לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים: *Sacerdotes non vestiuntur ad ministrandum in Templo, nisi lana & lino*, quæ verba apud Maimonidam & alios sæpius repetuntur. Ergo nec cannabum, nec gossipium sive Xylinum, nec sericum, nec pili camelorum, caprarum, leporum, aliorumque ullum prorsus usum habuerunt in vestimentis sacris, etsi alias non raro in re vestiaria, iis uterentur Hebræi. Ideoque tur-

pissi-

pissime aliquando decepti sunt auctores alias non contemnendi, ut Lutherus Junius, cæterique in interpretanda S. Scriptura, ubi ponunt *Xylinum, sericum*, & ejusmodi alia quæ sacer textus non agnovit; Sed de hisce suis locis plura dicemus. Linum igitur & lanam tantum adhibuere nostri sacerdotes in vestibus sacris, nec quicquam præterea ex verbis illis Exodi xxviii. modo allegatis, erui potest. *Linum* quidem denotatur voce, שש. *Lana* cæteris חלח ארגו חולעה שני: quæ nihil aliud significant quam צמר צבוע *lanam tinctam*, ut optime magistri. Et ex his quidem contexuntur omnes vestes sacræ, cum totius turbæ, tum Pontificis Maximi. De lineis primum disseremus, deinde de laneis.

III. Supra jam docuimus plura dari genera vestimentorum, ut plura genera Sacerdotum. Alius enim totus cætus Sacerdotum, alius Pontifex maximus. Sic aliæ sunt vestes illorum, quam hujus. Vestes totius cætus lineæ erant præter balteum, qui ex lana & lino mixtus. Capite xxviii. Exodi, materia illarum vestium quidem non exprimitur, nisi feminalium tantum, quæ מכנסי בר *feminalia linea* dicuntur. Sed capite xxxix. versu xxvii. & sequentibus, exsertis verbis omnes vestes filiorum Aharonis, id est totius turbæ pontificum, dicuntur lineæ. ויעשו את חכתנות שש מעשה ארג לאהרן ולבניו: ואת המענפה שש ואת פארי הגבעות שש ואת המכנסי הכר שש משור: ואת האכנט שש משור וגו' *Fecerunt tunicas illas ex lino, opere textili: Aharoni & filiis ejus. Et cidarim illam ex lino, & tiaras illas ex lino, & femoralia linea, lino internexo. Et balteum illum ex lino, lino internexo &c.* habes igitur omnes quatuor vestes sacerdotum ex lino. Idem docetur Lev. vi. iiii. ubi mentio fit non solum מכנסי בר *feminalium linearum*, sed מרו בר quoque: i.e. *tunica*, aut *vestimenti linei*: vocem

tionem simul redditur cur ita vocentur *חמדת*, *quia tunica est quasi mensura ejus*, id est ad mensuram corporis composita. Hinc proculdubio Græcorum *μαντεύας* quod est *αἶδος ἱματίου περσῶν πολεμικὸν ἢ μαντείας*, *genus vestimenti quo Persæ utuntur in bello, aut in vaticiniis*, ut ait Hesychius; aut *λωρίκιον*, ut explicat Suidas. Barfelonius præcepto xcix, postquam de quatuor vestibus sacerdotum egisset, ita tandem concludit: *חמש של אלה כלם היו לבנים*. *Et quatuor istæ vestes ex lino erant albo*. In eadem sententia fuerunt cæteri Hebræorum doctores omnes. Josephus, qui ob antiquitatem, & tanquam testis oculatus, primus allegandus fuit, libro 111. Antiq. cap. vi 11. *feminalia* vocat *λινθῶμα ἐκ βύσσου κλωσῆς*. *Tunicam, λινθῶν ἐνδυμα διπλῆς σινδόνης βυσσίνης*. *Cidarim*, *λινθῶν* quoque & *σίνδωνα* dicit. *Balteum* etiam floribus byssinis constituisse docet, immo *σήμων* ait ἐστὶ μόνη βύσσου. Hieronymus Josephum secutus, ut solet, omnes istas vestes lineas vocat: loquitur enim de *lineis feminalibus*, de *tunica ex lino*. De *Balteo* cujus *stamen linum dicit*, & de *pileo byssino*. Vide ejus Epistolam ad Fabiolam.

IV. Sed quæritur cujusnam generis fuerit linum illud, ex quo factæ erant vestes sacerdotales? Et sane non immerito, cum multa passim reperiantur apud auctores, quæ linum vocantur, nec eodem sensu exponantur voces illæ ab interpretibus. Textus Hebræus quidem habet *שש* & *בב*, pro quo nonnulli pessime legerunt *בב*, ut animadvertit Hieronymus ad Fabiolam. Lutherus vocem illam *שש* Exodi xxvi 11. Versu v. Et capite xxxix vers. xxvi 1. & sequentibus, exponit per *weisse seyde* *sericum album*; sic etiam habet vetus versio Belgica. Sed accuratius versio anni c15 10c xvi 11, ubi *fijn linnen* leges, quemadmodum in Anglica. Sed de serico nos fusius in-

Q
fra,

fra, ubi ostendemus sericum apud Hebræos, tempore Moſis, non fuiſſe notum, multo minus uſum habuiſſe in veſtibus ſacris. Junius & Tremellius fere ſemper habent *Xylinum*, & ab his decepti Scheringham in ſuo Tractatu Joma, alique multi. *Xylinum* goſſipion eſſe optime docet Plinius Libro xix. capite 1. Inde etiam factas fuiſſe veſtes ſacerdotum Ægyptiorum ibidem tradit. *Superior pars Ægypti*, inquit, *in Arabiam vergens, gignit fruticem, quem aliqui goſſipion vocant, plures Xylon, & ideo lina inde facta Xylina. Parvus eſt, ſimilemque barbatæ nucis deſerit fructum, cujus ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla ſunt eis candore mollitiæve præferenda. Veſtes inde Sacerdotibus Ægypti gratiſſima.* Putat tamen doctiſſimus Ulitius in ſuis notis ad auctores Rei venaticæ, Plinium falli in hoc loco; cum hæc deſumpſiſſe ex Herodoto, qui de lino intelligit ea quæ Plinius de goſſipio habet. Sed Plinii verba ſatis ſunt clara, & fortassis ſacerdotes Ægypti tam ſcrupuloſe non diſtinguebant goſſipium à lino, ut utroq; uterentur in veſtibus. Deinde Ægyptum ſatis feracem fuiſſe ejusmodi lini, ſive Xylini, non tantum ex Plinio, ſed & ex Polluce aliſque auctoſibus conſtat. Hinc vicina loca, ut ipſa Judæa, ejusmodi arboribus lanigeris conſita erant, quod patet vel ex ſolo codice Kilaim capite vii. ubi Magiſtri diſputant an liceat ſerere ejusmodi arbores lanigeras inter vites, unde uvæ colliguntur. Quem locum (ut & hoc in tranſitu notarem) male intellexit doctiſſimus Bochartus, in ſua Phœnicia libro. 1. cap. xlv. Putat enim ibi diſputari an goſſipium poſſit adhiberi ad uſum veſtimentorum, quaſi ibi ageretur de miſtura in veſtibus, cum quæſtio ſit tantum de ſeminibus mixtis in agris; de miſtura autem in veſtibus poſtea capitenoſo agitur. Talmudicis dicto loco & alibi *Xylinum*

voca-

vocatur : *גפן* *lana vitis*, quia revera lanæ speciem refert, hinc & Germanis *Baum wol / lana arboris*. Ideo & Græcis *ἐλεον*, & arbores in quibus nascitur *ἐλεόφοροι*, Latinis *lanigera*. Fortassis *Xylinum* & *Xylum* dicitur, quia *ξύλον* etiam arborem significat, ut hebræum *עץ*, quod utrumque, cum lignum tum arborem, denotat. Nec mirum ab Hebræis vocari *גפן* *lanam vitis*, cum arbores illæ, in quibus nascitur, viti non admodum sint absimiles. Hinc Theophrastus libro IV. capite IX. *ταῦτα δὲ φύλλον μὲν ἔχειν* (loquitur enim de arboribus illis laniferis) *ὅμοιον τῇ ἀμπέλω πλὴν μικρόν*. quæ verba sic vertit Plinius libro XII. capite X. *His folia infœunda, quæ ni minora essent, vitium poterant videri*. Et Idem Theophrastus ejusdem libri capite IV. *πύρροθεν ἀφορώσιν ἄμπελοι φαίνονται*. quæ Plinius iterum libro XII. capite VI. *nec est gratior villarum aspectus*. Sed audiamus Plinium. *Sed unde vestes lineas faciunt, foliis, moro similis, calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec est gratior ullarum aspectus*. Doctissimus Vossius ad Pomponium Melam libro III. cap. VII. hunc locum optime emendavit, scribendo *villarum pro ullarum; villa enim, inquit, diminutivum vineæ*. Ideo etiam Plinius ejusmodi arbores inter Aminæarum vitium genera recenset, libro XIV. capite II. *Quintum genus lanata, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eam vestit*. Ad quem locum optime Dalechampius: *Frutex est humilis, foliis latis, altius incisis, viti aut alceæ quadantenus similibus sed minoribus*. Non mirum igitur gossypion ab Hebræis vocari *גפן* *lanam vitium*. Non tamen omnes istæ arbores lanigera plane eadem fuere, sed quasi diversæ species, ut ex Plinio & aliis constat, quod etiam ab oculatis testibus confirmatur. Quædam lanuginem circa fruticem habebant: Quas Plinius vocat Gossampinos,

libro XII. C. XI. *Arbores*, ait, vocât *gossampinos*, *fertiliore etiâ Tylo minore, quæ distat X. M. pas. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, lintheaque ea Indicis præstantiora. Aliæ vero fructum ferunt similem barbatae nuci, ex cujus interiore bombyce lanugo netur. Plinius Libro XIX. capite I. Pollux. Libro VII. cap. XVII. quod caput quidam male inscripserunt. περὶ βυσσίνων, cum etiam de aliis rebus agat. τῶ δένδρῳ καρπὸς ὀπιφύεται, καρύω μάλιστα προσοικῶς, τριπλῶ τὴν διάφυσιν, ἧς διασέσης, ἐπειδὴν ἐνανθῇ τὸ ὥσπερ κάρυον, ἐνδοθεν ἐξαρρεῖται, τὸ ὥσπερ ἔλεον *Arbori fructus nascitur, nuci similis, triplici cortice munitus, quæ dirempta postquam instar nuci floruerit, interius quid instar lanae reperitur, quod eximitur. Quædam ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas. Libro XII. cap. X. Nec mirum, cum vix ullum genus fructuum reperiatur, quod non plures habeat quasi species. Quot obsecro sunt species pomorum, pyrarum, nucum, avellanarum, ficuum, immo vitium &c?**

V. Fortassis Junius, Tremellius & alii, qui has voces שס & כר reddiderunt per *Xylinum*, decepti sunt ab Ara-
be: Is enim fere ubique locorum, præsertim Exodi cap. XXVIII. & XXXIX. habet *קטן & זאקטן, Coton*, sive *cotton*. Sane etsi omnibus fere linguis notum sit *coton*: dicimus enim gallice *du coton*, Italice *cotone*, bel-
gice *Catoen* (inde fortassis etiam *malum cotoneum*, ita dictum scilicet à lanugine, quæ pelliculæ adherere solet, & nostrum *Merketon*, pro *melicoton*, aut *malum cotoneum*)
certum tamen est vocem esse arabicam, & ex Arabia forsan primum ad Hispanos, deinde ad cæteras gentes in Europa delatam. Hæc sententia est Maimonidæ, in lingua Arabica viri peritissimi, ad Massèchet Kilaim capite VII. ad hunc locum modo à nobis laudatum: כרבי

:מאיר אומר אף צמר גפן אסור: Sic enim ad hæc verba
 Maimonides: וצמר גפן וקרא בלשון ערב ק' וטוין: *Lana vitis
 arabice dicitur coton*. Ceteri tamen omnes fere Glossato-
 res habent בלע' *barbare*. Bartenora ad caput vii. Kilaim
 צמר גפן טוך. *Much*. מוך *Lana vitis est much, quod vocant Coton*. Sed
 notum est מוך Hebræis esse, omne id quod est molle, ut
 docet glossa in Massechet Schabath, capite i v. כל רכר רך
 קרוי מוכיך *Omnis res mollis vocatur Much*. Cum vero *gossi-
 pion*, sive *Xylinum* sit mollissimum (nihil enim ei cando-
 re moliriave preferendum, uti supra ex Plinio audivi-
 mus) mirum non est, מוך sive *molle* vocari. Quicquid sit,
 كطن nihil aliud significat quam *gossypium*, sive *Xyli-
 num*. Hinc Golius in suo Lexico قطن *Italice Coton*.
 Id ipsum Italis etiam *bombaggio & bombace* dicitur. Hinc
 Baal Aruch vocem קוטין dicit significare מוך ובלעו
 מוך & *barbare Bombace*. Ideo Græcis & Græco
barbare βαμβάξ & βαμβάκι. Germanis & Belgis *bom-
 basijn* / quamvis per suum *bombasijn* plerumque intel-
 ligant id cuius stamen est lineum, & subtemen gossipium
 quale est id de quo Pollux libro vii. capite xvii. unde
 (nempe ex arborum lana) *subtemen conficitur, stamen
 autem illi subtrahunt lineum*. Et fortassis ita voca-
 tur *bombace*, & *bombasijn* quia è nuce, tanquam ex *bom-
 byce erumpit*, ut habet Plinius, loco supra laudato. Alias
 non sine magno errore gossipium ita vocari poterit, cum
 bombycina revera sint *serica*, ita dicta à bombyce ver-
 me, à quo sericum netur. Ideoque male admodum di-
 stinguunt Lipsius inter *Bombycina & Serica*. Ad Taciti
 Anal. ii. Nolim, inquit erres, distincta genera vestium olim
Byssina, Bombycina, serica. *Byssina* è lino, *Bombycina* è verme,
Serica ex arborum lana confecta. *Bombycina* eadem est cum

Cea sive *Coa* (nihil enim interest) manetque hodie: reliquorum nihil (superest) nisi nomen, *Byssum* cum serico imperite confundit *Philostratus* lib. 11. & vult ex arbore *Indica* nasci, quæ altitudine quidem populos æquet, foliis salici non absimiles. *Sericum* debuisset dicere. Nam *byssus* è terra gignitur ut *linum*, circa *Elidem* præcipue *Achaia* urbem. Eadem imperitia *Bombycinam*, *Sericum* facit *Isidorus* lib. XIX. Si tamen imperitia est, & non opinio inferioris ævi. Sed crassum errorem & multiplicem (pace magni viri dictum sit) erravit *Lipsius*. Dum alios erroris satis libere insinuat, ipse turpiter lapsus est. Fallitur quando distincta genera facit vestium olim, *bombycina* & *Serica*: nam *sericum* non minus est opus vermium, sive *Βομβύκων* quam id quod *Bombycinum* vocat. Et quamvis de serico loquantur auctores, tanquam de fœtu, aut etiam lana arborum, prout *Virgilius* ea vocat *vellera Serum*, id non obstat, quo minus sint texturæ quædam vermium: avermibus enim in illis Regionibus netur. Siquidem arbores ascendunt & pensa sua absolvunt absque cultura, sola enim natura ministra earundem arborum folia nutriuntur, donec sese contra frigus munire & vestes conficere conentur, atque sic mollissima juxta & gratissima lana se involvant. Plane eodem modo, quo apud nos erucæ, nequam illæ & damnificæ bestię, (ut cum *Plauto* nostro loquar) quæ arbores quoque ultro invadunt, ubi eas conficere nidos, non quidem tanto lucro ut apud *Seres*, sed mala quadam peste, folia, flores & fructus depascescere, tristes plus satis videmus, ut non sine magno labore eas inde detrudere cogamur, nisi arborum proventu nos plane privari patiamur, pro vana & sordida infecti quadam saliva. Nec est quod quis miretur veteres, *Plinium*, *Marcellinum* & alios dixisse, frondium canitiem aqua

aqua debuisse perfundi, ut vellera depecti possent. Nam id sane cum foetu bombycum etiam convenit. Norunt enim artifices, qui hodie serico texendo dant operam, non nisi aqua suffusos nidos & glomeres posse redordiri. Errat Lipsius quum confundit *Cea* & *Coa*. Toto enim coelo distant illæ Insulæ. *Cea* est Insula Europæ circa Euboeam, *Co* sive *κω* Asiatica, prope cariam, ut norunt ii, qui norunt patriam Hypocratis. Non est igitur imperitia Isidori, nec *opinio inferioris ævi*, quod Bombycinum Sericum fecerit. Quicquid sit, nostrum שש & כר non est *Xylinum*, sive gossipium, non magis quam Sericum, atque ideo male Arabs, Junius & alii ܟܝܠܝܢ & *Xylinum* reddiderunt. Quid tamen si dicamus falli eos qui קוטון vocem arabicam, atque ideo *Xylinum* significare volunt? An adeo absurda esset conjectura, si quis diceret קוטון nihil aliud esse quam chaldæorum כחן & כתנא *Kitan* & *Kitana*, quod denotat linum? Atque sic ferri posset versio Arabica ܟܝܠܝܢ pro שש & כר *lino*.

VI. Optime Septuaginta, qui βύσσον *Byssum*, ut & versio vulgata. Sed hi proculdubio secuti sunt Chaldæum, qui etiam habet כוצא & כוצא quod nihil aliud est quam ipsissima *byssus*, ut vel ex solis literis & sono vocis patet, ita ut Græcum βύσσος derivatum sit à Chaldæo כוצא. Quid autem sit *byssus* iterum quæritur. Sunt qui lanam etiam *Byssum* vocatam crediderunt, alii πιννιδόν, quia lanæ valde est similis. Atque id conantur probare ex Aristotele, quod dicat αἱ πίνναι φύονται ἐκ τῆς βύσσου. Sed locum illum male intellexerunt, non animadvertentes differentiam inter βύσσον & βυσσόν. Illud enim ὀξύτίνως genus lini aut colorem, hoc vero βαρυτίνως *profunditatem*, significat, ut Suidas animadvertit. Aristoteles de hoc, non de illo loquitur, revera enim ex profundo mari extrahitur pinna,

ut

ut suo loco ostendemus. Ideo Athenæus habuit ἐκ βύθου, pro βύσσου. Nam βύθος & βύσσος idem significant. Alii putabant communiter nomine byssi venire etiam bombycinum sive gossipium & sericum, & auctorem allegant Pollucem; ideo quod libro vii. cap. xvi. gossypium & sericum comprehendat sub bysso. Caput enim inscripsit *de byssinis*, & simul agit de gossipio & serico. Sed inscriptio illa est à nescio quo sciolo, non autem ab ipso Polluce. Sed eodem capite hæc opinio refellitur, cum Pollux non tantum clare distinguat inter βύσσον, ἔργον ξύλον & Bombycinum sive sericum, sed insuper expresse addat βύσσον esse speciem lini Indici. καὶ ἡ βύσσος λίνος τὸ εἶδος παρ' Ἰνδοῖς.

VII. Linum igitur est byssus, & non omne quidem linum, sed certa quædam species βύσσος λίνος τὸ εἶδος, ait Pollux. Nulla byssus magis ab auctoribus celebratur, quam illa quæ circa Elim nascitur. Ideo inter pretiosa lina eam numerat Plinius, & post linum asbeston, primum ei dat locum, Libro xix. cap. i. *Huic lino (asbestino) principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maxime deliciis circa Elim in Achaia genito.* Fusius Pausanias Eliacorum. Prior: sive libro i. θαυμάσαι δ' αἶψα ἐν τῇ ἡλείᾳ τὴν τὴν βύσσον, ὅτι ἐν ταῦθα μόνον, ἐπέρωθι δὲ ὑδάμιν τῆς ἐλλάδος φύεται. Et paulo post. ἡ δὲ βύσσος ἢ ἐν τῇ ἡλείᾳ λεπτότητος μὲν εἵνεκα ἐκ ἀποδεί τῆς ἑβραίων, ἐπὶ δὲ ἔχει ὁμοίως ξανθή. Inter Elei Miracula etiam byssus est. *Hic tantum, nussiam alibi in Gracia nascitur. Byssus Elei est tenuissima, non cedit Hebræorum, non tamen est æque slava.* Vide eundem libro sexto & septimo. Byssus Iudæica tamen etiam est celeberrima, testante Polluce, loco modo à nobis laudato. ἡ βύσσος, inquit λίνος τὸ εἶδος παρ' Ἰνδοῖς. *Byssus est species lini ex india.* Sed apud Hebræos optima byssus erat, ut ex eodem Pau-

Pausania apparet; comparat enim Eliacā cum Hebraica. immo huic illam præfert. *Byssus enim Eliaca est tenuissima, Hebræorum bysso non cedit, sed minus flava est.* Sed omnis byssus, & Eliaca, & Hebræa & Indica linum est subtilissimū & pretiosissimū, etsi alii id etiam de serico & gossipio explicent. Sane Pausanias Eliacor. poster: sive lib. vi. byssum Eliacam dicit feri ut canabum, & ex stirpe provenire. Ἡ δὲ Ἡλεία χώρα τὰ δὲ ἄλλα ἔστιν ἐς καρπὸς καὶ τὴν βύσσον εἰς ἥμισυ ἐκτρέφειν ἀγαθὴ. τὴν μὲν δὴ καναβίδα καὶ λίνον ἐκ τὴν βύσσον σπείρουσιν. *Est autem ager Eliacus ut & cæterarum rerum, ita & byssi ferax. Cannabem quidem, linum & byssum ferunt.* Linum & Cannabem feri manifestissimum est. Sed & opera, quæ inde conficiuntur, id docent: Non enim vestibus tantum præbet materiam, quod etiam facit sericum, lana & gossipium, sed & retibus: ut idem Pausanias docet in Achaicis. βίος δὲ, inquit, αὐτῶν ταῖς πολλαῖς ἔστιν ὑπὸ τῆς βύσσης τῆς ἐν Ἡλίδι φυομένης κεκρυφάλης τε γὰρ ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐδῆται ὑφαίνεσι τὴν ἄλλην. *Earum plures Eliacæ bysso dant operam, texentes reticula & alias vestes.* Ubi notandum, quamvis vox κεκρυφάλη significet reticulum, quo mulieres crines suos compescunt, tamen etiam sæpissime sumi pro plaga, sive reti venatorio, in quod feræ incidūt, ut Stephanus ex Xenophonte optime notavit. Retia autem, sive ejusmodi plagas ex lino fieri, non ex gossipio (quod parum habeat firmitatis, ut quotidiana experientia plus satis docet) certum est. Debent enim plagæ esse tenaces & firmæ, ad retinendas feræ. Nihil autem plus habet firmitatis quam linum. Ideo funes, quibus ligabatur Simson Judic. xv. xiv. fuerunt ex לִּינָה lino: scilicet credebant Philistæi istam materiam firmissimam tenacissimamque esse, ideoque funibus conficiendis aptissimam. Audiatur Plinius oculatus testis,

R

qui

qui plagas se vidisse adfirmat, tanta tenuitatis, ut annulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saltus cingeretur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare. Sic de plaga Cumana. Sed Cumana plaga concidunt apros, & hec cassesve ferri aciem vincunt. Libro XIX. capite I. Has plagas auctores rei venaticæ ex lino fieri jubent. M. A. Ol. Nemelianus, in Cynogetico suo: & Gratius, qui *linum tenax* vocant. Vide etiam Opianum & alios, & Ulicii doctissima commentaria. Xenophon lib. de venatione. τὰς ῥῆτιας, inquit, ἀρκυὰς φαζιανῶν ἢ καρχηδονίαν λεπτὰ λίναν Retia ex phasiano aut Carthaginensi lino tenui fieri debent. Id ipsum & Hebræis notum erat. Esaias capite XXI. commate IX. Egyptios retia sua ex lino fecisse docet. וכשו עוברי פשתים : שריקות ואורגים חורין Et pudefient opifces linorum subtilium & textores retium. Ita locum istum interpreto; Non enim placet versio Junii & aliorum, qui habent *lineorum generosorumque, & textores alborum operum*. שריקות enim non significat *generosa*, ut ille interpretatur. Quid sibi vult פשתים *generosa*? Nec חורין *alba opera*: sed *retia*, ut ex ipso contextu facile colligi potest. Nam versu precedenti, mentione facta de piscatoribus, mox addit: *Textores retium* perituros. Id est merces istæ cum toto linificio, unde Egyptiis magnus quæstus, peribit. Sic exponunt optimi auctores. Jarchius שריקות inquit, פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מצורוח רגים שהן עשויות חורין : Scherikoth est *linum* quod pectunt, & ex quo faciunt retia piscium, que ita facta sunt ut habeant multa foramina חורין exponunt per foramen à חרר perforare, non vero à חור *albescere*: quia retia revera multa habent foramina; Ideo Opianus lib. I. ea vocat *πλύσιμα δέσματα* (aut si aliā lectionē retinere velis *πλύσιμα δέσμα*) *multiforatile textum*.

Ita etiam locum istum exponit Kimchius, ubi docet, *ægyptios pectere linum pectine, optimum autē pulcherrimumq; adhibere ad conscienda retia*, dictumque esse à propheta חורי ואורגים *quia : retia facta sunt cum multis foraminibus*. Qui חורי ואורגים *texentes alba opera* exposuerunt, proculdubio decepti sunt à septuaginta, qui ἐργαζομένους τῇ βύσσον *operantes byssum* reddidere, byssus scilicet natura est alba & candidissima. A quibus etiam deceptus est Diodatus, qui *sine toile blanche* posuit. Sed hunc locum fusius exponemus infra, capite VII. ubi de serico aliquid dicendum nobis erit. Igitur Chaldæi בוש & Græcorum vulgatique βύσσος & *byssus*, nihil aliud est quam linum, sed linum subtilissimum pretiosissimumque: hinc mollia byssina vocari solent, unde & *verba byssina*, id est *mollissima*, qualia postulat Regina Parisatis, in Regum alloquio. Cum vero nostrum שש & בר interpretentur בוש βύσσος & *byssus*, patet eos per voces istas intellexisse *linum*.

VIII. Sed Hebræorum magistrorum doctissimi illud שש & בר nunquam aliter exponunt quam פשתים aut פשתן Idcirco Exodi xxv. v. שש הוא פשתן *Schesch est linum* sive *pistan*. Aben Ezra שש הוא הבר מן ממיני פשתים ימצא במצרים לברו רק הוא לבן ואינו צבוע: *Schesch idem est quod bad, species quedam lini, quod nascitur in Ægypto tantum, tenue est, & album, & non tingitur*. Sed in opere Talmudico nunquam aliter vertitur שש & בר quam per פשתן. Vide Maimonidem cum in Jad Chafakah, tum in notis ad Kilaim, & alibi. Imprimis videatur Hala-choth Kele Hammikd. capite VII. בכל מקום שנאמר בחורה שש או בר הוא הפשתן והוא הבוש *ubique in lege disitur Schesch aut bad, intelligitur pischtan, id est byssus*. Nec mirum, cum auctorem & doctorem habeant ipsum

Prophetam Ezechielem capite XLIV. vers. XVI. & seq. ubi loquitur de sacris vestimentis, quæ omnia dicit fuisse פשתים loco בר שש & שש uti habet Moses. והיה כבואם אל שערי החצר הפנימית בגדי פשתים ילבשו ולא יעלה עליהם צמר כשרתם וגו' פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהיו על סחניהם *Et erit quum intrabunt atrium interius ut vestiantur vestibus pischtim, nec lana tegentur inter ministrandum. Pileos pischtim habebunt super caput, & feminalia pischtim circa lumbos. Quid pischtim sit explicant Talmudici, in Gemara babylonica, Massechet Se-vachim capite secundo: Nempe cujus semen unicum tantum fert culmum. אמר רב יוסף בר' חנינה דבר העולה ארבעה עשר אמה מן הקרקע בר בכר: Dixit Doctor Ioseph, verbis doctoris Chanina, bad est quod seorsum surgit ex terra. Quod Jarchius ita exponit: קנה יחיד מכל גזעי ואין ב' קנים עולים מגזע אחד: Culmus unicus ex quolibet trunco, nec duo culmi surgunt ex trunco uno. Vide etiam Glossam ad caput ix. Massechet Kilaim. בר שעולה יחיד קנה יחיד מכל גרגר Bad est id quod habet ex quolibet grano seminis unicum culmum, nec surgunt duo culmi ex grano uno. Jam vero פשתים linum significare Hebræis, certissimum est: Nam in culmum crescit, & stipulas habet. Exodi ix. versu xxxi. & Josuæ capite ii. versu vi. Verum quidem est, idem dici posse de cannabo, ideo & inter species pischtim קנבוס censetur: sed magnam ponunt differentiam inter utrumque. Nec pischtim absolute vocatur Cannabum, sed קנבוס פשתים Pischtim cannabum, ut Herodotus apud Pollucem Lib. vii c. xvii. λίνον καὶ κανέβω. Hinc proculdubio (quod in transitu etiam dictum volo) nostrum καναβίς cannabum, sive cannabis, Germanice, Belgice & Gallice, hanf / henney / Chanvre, & Cannefas. mutata tantum littera ק K. aut C. in H. ut Germanis*

Germanis *halm* pro *culmus* aut *calamus*. *haut* pro *cutis*.
Hes pro *fas*. *felis*, unde & *Catti* & *Hessen* dicti sunt, ut ma-
 le Isidorus cannabum dictum voluerit à *similitudine can-*
ne: sive à Græca Etymologia. At ejusmodi linum non
 fuit nostrum כר & שש sed optimum & subtilissimum,
 quod *ῥαψ* & *filace* dicimus, Græce proprie ὀρόνην & βύσ-
 σον aut כוצה Chaldaice; debebat enim esse מן המוכר ex
selecto, ut cætera omnia quæ templo & sacerdotio con-
 secrabantur. Talmudicis Gemara bab. Massechet Se-
 vachim capite 11. non tantum exponitur כוצה sive βύσσης,
 sed etiam כיתנא. Hoc vero *linum* significare vel Jose-
 phus docet Antiq. libro tertio cap. octavo. χεθὼν γὰρ τὸ
 λίνον ἡμεῖς καλεῖμεν. Nos autem *linum chethon* vocamus.
 Sexcentis in locis apud paraphrastas habebis כתנא pro
 פשתן. Inter pretiosissimas vestes etiam recensentur
 כלי כתנא רומיתא *Vestæ lini*, sive ex *lino Romano*. vi-
 de Gemaram bab. Massechet Bava Metzia capite 11.
 אמר רבי יוחנן מי שהניח לו אביו סעודת הרבה ורועה לאכרו
 : ילבש בגדי פשתן: *Doctor Iohannes dicit si alicui, pater ma-*
gnam pecuniam reliquerit, & si eam cito dilapidare voluerit,
vestiat se vestibus pischtan. Et mox additur: ילבש בכלי
 : פשתן ככתנא רומיתא: *vestiatur vestibus pischtan, id est lino*
Romano. Eadem reperies codice cholin capite vi. atque
 sic פשתן illis semper est *linum*. Supra jam demonstravi-
 mus funes fortissimi & retia, quæ ex lino fieri solent, ex
 פשתן fuisse facta: cujus rei exemplum habemus in funi-
 bus Simsonis, & in operibus mercibusque Ægyptio-
 rum. Sed ipsis quoque Afris *linum* פשתן vocatum fuisse,
 videtur posse probari ex Dioscoride. Nam in iis quæ
 notha censentur, mentione facta de quodam lino quod
 λινοςκαλαμὴν vocant, dicit Afros illud vocare ζεεφῶϊς,
 quam vocem optime eruditissimus Bochartus restituit

per ζεραφοισαῖ quasi זרע פשה Zeraphishtab, id est, *semen lini*. Vide Bocharti Phœniciam libro 11. capite xv. Sane cum plurima in nothis illis Dioscoridis corruptissima reperiantur, non mirum esset si quis diceret, librarios imperitos, præsertim in rebus exoticis, quales sunt voces Afræ aut Pœnæ, scripsisse ζεραφοῖς pro ζεραφοισαῖ, aut potius ζεραφοισαῖ. Notandum etiam est, capite cxxv. libri 11. unde notha illa desumpta sunt, quæstionem esse, non tam de *lino* ipso quam de *semine lini*, cum ibi agatur de medicamentis, quibus semen lini adhibetur. vides ergo quid sibi velit ζεραφοισαῖ זרע פשה *semen lini*? Stat igitur sententia nostra שש & כר nihil aliud esse quam *linum* tenuissimum & pretiosum, atque ita vestes Sacerdotum nostrorum lineas fuisse.

IX. Sed ejusdem quoque materiæ plerumque fuerunt Ethnicorum vestimenta sacra. Supra jam audivimus ex Herodoto, Sacerdotes Ægyptios lino fuisse vestitos. Hinc *linigeri* dicti sunt, & *grex liniger*. Vide *Juvenalem* & *Lucanum*. Apulejus testatur quoque libro 11. *Metam.* *Antistites sacrorum procures, candido linteamine injectos fuisse*. Et libro xi. in *Pompa Isidis viros feminasque*, ait, *fuisse lintea vestis candore luminosas*. Hanc ob causam *Otho sacra Isidis in lintea religiosaque veste propagalam celebrasse fertur*. Vide Suetonium in vita *Othonis*. Plinium tamen libro xix. cap. 1. docere eos *Xilino* sive *Gossypio* usos fuisse, supra memoravimus. Sed aut fallitur Plinius, aut utroque usi sunt. Linæ tamen vestes magis fuerunt in usu apud *Sacrificulos*. Seneca de brevitate vitæ sacerdotem quendam *linteatum senem* vocat. Sic Apollonius Thianæus, quum illi objectum fuerat, se præter morem linea veste uti, exemplo Pythagoræ & sacrificantium sese defendit, quod scilicet sibi,

*communis vestis fuerit, cum Pythagora & cum sacrificantibus. Vide Philostratum libro VII. cap. III. Tales etiam fuisse vestes Brachmanum in India, quarum scilicet materia fuerit linum, testatur idem Philostratus libro II. cap. IX. Eosdem tamen Brachmanes vestes gestasse ex lapide amianto, (quod Plinius asbestinum vocat, & inter lini genera ponit) reperies apud Hieroclem, *λεῶνται δὲ, inquit, ἐοῦντι λινῇ τῇ ἐκ πετρῶν. λίθων τὰ μέρηματα μαλακὰ καὶ δέρματα, ὅ δὲ σπουφαίνεσιν, ἐξ ὧν ὑφάσματα γίνεσται, μήτε πυρὶ καὶ ὀμίχρῃ, μήτε ὕδατι καθαρόμικτῃ ἀλλ' ἐπιδαιρῶσι καὶ κηλίδ' ἐμπαληθῇ, ἐμβλήθεντα εἰς φλόγα, λευκὰ καὶ ἀσφαλῇ γίνεσται. Utuntur veste linea ex lapidibus. Quod quidem texunt. Mollia sunt lapidum stamina, & membra-
ne ex quibus panni fiunt, qui neque igne exuruntur, neque aqua expurgantur, sed cum sordes & maculas contraxerunt, in flammam injecti albescent. Herculis Sacerdotes apud Silium Italicum libro III. de Bello Punico, lino vestiti erant.**

— — — — — *velantur corpora lino,*

Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.

Coronidis loco hic addam turpiter deceptos fuisse Gentiles, Plinium, & Apolonium apud Philostratum, qui crediderunt, Pythagoram lini inventorem fuisse, vide Plinium libro VII. capite LVI. & Philostratum, loco modo à nobis citato, cum jam ante tempora Mosis fuerit in usu apud Ægyptios: nam ipsum Josephum, Jacobi filium, bysso tectum fuisse legimus, Genescos capite XLI. versu XLI. Sed fortassis Pythagoras primus lino usus est inter Græcos.

CAPUT VII.

Pontificis Max. vestium aurearum quadam linea. בנרי לבן vestes albæ
 P. M. Balteus diei expiationis totus lineus, non Schaatnez. Quale li-
 num illo die adhibitum? varia sententia. Error Cunai, Scheringhami,
 Leusdenii & aliorum de שש & בר. Nulla differentia inter שש & בר
 ratione materia. Virumque פשוך ברין & ביור & vocatur. Linum
 cui dicatur בר? cur שש Bad textum unius fili. Schesch sextuplicis fi-
 li. Schesch linum Ægyptiacum, linum die piaculari pretiosissimum.
 בר Chaldaeo כרצא Sententia Talmudicorum. Pelusium à πάλυ, Hebr. סין
 à luto. Linum pelusiacum. Plinius, Silius Italicus de lino Pelusiaco. Er-
 ror Scheringhami. Linum Pelusiacum non est Xylinum. Plinius explica-
 tus & contra Scheringham vindicatus. Terrapinguis, rigua & humida
 lino ferendo apta. Palladius, Gratus & Xenophon. Ægyptus optimi lini
 ferax. Ægyptii Linyphones, linitextores. Sententia Hebr. de lino
 Pelusiaco. רמסס Ramses Pelusii: שש & בר in Ægypto tantum. Sindon
 Ægyptiaca Pollucis. Sindon sape pro veste. Locus Marci xiv. l. i. ex-
 plicatus, & Matthæi xxviii. l. ix. סדינים Judic. xiv. xii. Sindon
 aliquando materiam significat sape crassam & vilem. Olitor Sindone
 vestitus. Ein Kidel. Martialis de Endromide. Sindon lanca, Mile-
 sia, Tyria. Sericum, Satin, gossipium. Sindon linum Pelusiacum. Cra-
 tes Sindone amictus. Bacchantes Sindone vestiuntur. Ita & Brachma-
 nes. Sindon mulieribus propria. Sindon male ab urbe Zidone. Error
 Baiffi & magni Etymologi. Conjectura de Sindone, an à סין urbe Pelu-
 sio? Pelusium monumentum Ægypti. Ezech. xxxviii. xv. Linum
 חנדיין Indicum. Errat iterum Scheringham id de Xylino explicans.
 Cresias explicatus & vindicatus. Indicum linum in Talmude quid?
 סדון linum proprie dictum. In Bengala multum Gossipii. India olim
 lini ferax. India, Æthiopia, Arabia. Iope urbs Indica dicta. Linum die
 expiationis pretiosissimum. Ejus pretium ingens. Xylinum satis vile.
 Linum in vestibus albis diei Expiationum pretiosius, quam ceteris die-
 bus. Rationes Hebraor. doctorum. Hodie pretiosissima lina Cameracen-
 sia & Harlemensia. Eorum pretium. Humilitas diei expiationis vilis
 linum non postulabat. Illo die omnia sumptuosius siebant. Velum byssi-
 num die expiationis inter populum & Pontificem Maximum.

I. on tantum Sacerdotes minores, sed & ipse Pontifex Maximus, linea habuit vestimenta. Alias quidem habuit *vestes aureas*, alias *albas*. Inter *aureas* numerantur lineæ quædam, ut *feminalia*, *tunica interior*, & *Cidaris*. Sed supra jam demonstravimus has vestes Pontifici Maximo cum cæteris communes fuisse. Idem enim præceptum datum est Aharoni, quod filiis ejus, id est Pontifici M. quod toti pontificum turbæ, ut scilicet omnes haberent vestes lineas. כנסת כהונה ומצנפת *feminalia, tunicam & cidarim* כרשש ex lino, sive *byssō* tenuissima. Cur hæ vestes Pontificis Maximi aureæ vocentur, supra monuimus. Et de earum materia postea plura dicemus. Quicquid sit, easdem vestes lineas habuit Pontifex Maximus singulis diebus totius anni, quas habuere cæteri Sacerdotes. Sed præter has vestes quibus singulis diebus vestitus erat, & quæ aureæ etiam dicebantur, habuit & alias, quas semel tantum in anno induebat, decimo scilicet Tisri, magno die expiationis.

II. Atque hæ vocantur בגדי לבן *vestes albae*. Hoc die Pontifex Maximus lino tantum vestitus erat, immo multo magis quam ipsi Pontifices minores. nam cum totus sacerdotum coetus habuerit balteum, cui lana inest, summus Sacerdos balteum habuit ex lino tantum, ut non fuerit מעטניו *mixta materia*, nec quicquam intermixtum habuerit. Expressis verbis hoc docetur, Gemara Jerusalemiana Massechet Joma, capite septimo, Halacha. iv. הנו לא נחלקו ר' ורבי אליעזר כי ר' ש על אכנתו של כהן כיום הכפורים שהוא של כוץ ועל שאר יומות השנה שיש בו כלאים וגו': Traditur: *questionem non esse inter doctores nostros, & doctorem Eliezarem nomine doctores Simeonis, super bal-*

teo Pontificis Maximi, die expiationis, quia est ex bysso, & balteo caterarum dierum anni, qui mixta est materia? &c. Balteus igitur Summi Pontificis diei expiationum est ex bysso tantum, non vero mixtae materiae. Atque sic die illo, totus lineus est Pontifex Maximus. Ita Maimonides Halach. Kele Hammikd. capite VII. בגדי לכן הם ארבע כלים ששמש בהם כ"ג כיום חכפורים וארבעה ארבע כלים ששמש בהם כ"ג כיום חכפורים וארבעה : *vestes albae sunt quatuor vestimenta, quibus Pontifex Maximus operatur die expiationum, & omnes quatuor albae sunt, & ex lino tantum.* Barselonius præcepto xcix. ubi de vestibus albis : וארבעה inquit, של פשתן לבנים לבדו. *Quatuor istae sunt ex lino tantum.* Sed hæc sexcenties in Talmude & alibi apud magistros reperies. Nec mirum, cum Deus ipse ita fieri mandaverit. Levit. xv. iv. כחונת בר קדש וילבש ומכנסיו. *Tunica sancta linea vestitus erit, & feminalia linea erunt super carnem ejus, & balteo lineo cingetur, & Cidari linea caput obvolvet.* Ad hunc locum optime observat Jarchius, Pontificem M. in sanctuario, non nisi quatuor vestimentis tantum operari, ut Sacerdotes minores, & addit : וכלן של בוץ *Et illae omnes sunt ex bysso.* Seniores in hoc loco ubique habent λίνον. vulgatus *linum.* Et Lutherus ipse, leinen. Chaldaeus iterum ברצא *byssum.* Atque sic omnes fere interpretes *linum* interpretantur. Solus Arabs retinet vocem *Coton*, ut fere dubitem, utrum Arabs per suum *coton* non intelligat linum, sive byssum; nam cum adeo recepta fuerit sententia, ut apparet, vestes istas lineas fuisse, vix credibile est solum Arabem id ignorasse, & cum solum credidisse *Xylinum* sive *Gossypium* fuisse.

III. Sed merito quaeri potest, quale linum fuerit vestium

vestium dici expiationis, sunt enim qui credunt, magnam differentiam fuisse inter linum illud, & linum totius anni, alterum altero fuisse subtilius & pretiosius. Plurimi ex auctoribus recentioribus sibi aliisque persuadere conabantur, linum illud, quo induebatur Pontifex Maximus die piaculari, vilius fuisse eo, quod gerebat cum vestibus aureis, per totum annum. Atque hanc ob causam, linum vestium albarum dictum fuisse כר, ut, Levitici capite xvi. videre est, sed linum aurearum vestium שש, ut Exodi xxvi. & xxxix. & alibi. כר autem vulgare linum putant, & שש linum subtile & prætiosissimum, qualis est *byssus*. In hoc errore fuerunt Cunnæus de Republica Hebræorum libro i. cap. i. Leusdenius Philol. Hebr. pag. clxxix. & seq. Scheringham ad Jo-
mæ caput iii. & alii quam plurimi, ut jam ostendimus supra capite ii. Sunt etiam qui putant debuisse Pontificem Maximum viliori lino vestiri die expiationum, quam cæteris diebus, ob humilitatem: quoniam scilicet illo die extraordinarie sese coram Deo tenebatur submittere, cum pro se & pro populo precari debuerit, ut peccata expiarentur. Nihilominus omnes falluntur. Certissimum enim est nullam dari differentiam inter כר & שש ratione materiæ; nec vilioris fuisse materiæ vestes quas Pontifex Max. intra adytum gerebat, quam eas quibus extra vestiebatur. Utrumque tam כר quam שש non tantum à Judæis כותן *linum* vocatur, sed & à Chaldæo כוץ, à Græcis βύσσος, & vulgato *byssus* dicitur. Sine discrimine & eodem sensu sumuntur voces כר & שש, nam quod in uno loco כר vocatur, alibi dicitur שש. Hinc מכנסי כר dicuntur quoque שש משזור Exodi xxxix. versu xxvi. quod optime reddidit vulgatus: *feminalia linea, byssina*. Utrumque Hebræorum Magistri *byssum* vocant, ut patet

exeorum commentariis, à nobis supra allegatis. Sed imprimis repetere lubet expositionem Maimonidæ, Halach: Kele Hamikd. capite viii. ככל מקום שנאמר בחורר שש או בר הוא הפשתים והוא הבוץ: *Ubicumq; in lege occurrit Schesch aut bad, intelligitur linum, & quidem byssus.* Non ausim tamen adfirmare, nullam omnino differentiam fuisse inter בר & שש. Sane voces illas aliqua in re differre, docent magistri. Non quidem ratione materiæ, aut pretii, sed tantum ratione texturæ. בר enim tradunt esse linum unius fili, aut cujus textura sit ex simplici filo. Dictum enim sic volunt à ברר id est *solum*, tum quod solum ex terra crescat, ex quolibet grano seminis, scilicet unicus tantum culmus, ut supra docuimus, tum quod non retorto, nec bilici, nec trilici filo, sed simplici, texatur. שש autè ita dictum volunt, quod texatur ex filo retorto, & quidem *sextuplo*, nempe ex sex filis, prout שש *sex* significat. Ideo aliquando additur משוור *retortum*. Audiamus Maimonidam Halach. Kele Hammikd. capite viii. כל מקום שנאמר בחורר שש או שש משוור צריך שיהיה חוט כפול ששה ומקום שנאמר בר אם היה חוט אחד לברו כשר: *Ubicumque in lege dicitur Schesch aut Schesch Maschfor, necesse est ut sit ex filo sex duplici. Sed ubicumque dicitur bad, si unius tantum sit filit, legitima erit vestis.* Et Abarbanel super legem c. xxv. Gen שש הוא פשתן מצרי שהוא משובח מאד במינו וכשהוא כפול ששה חוטים ביחוד נקרא שש או שש משוור וכשהוא חוט אחד לברו נקרא בר כי בר מורה על היחידים כמו שש שמורה על ששה ושם הדבר בעצמו הוא Schesch est *linum Egyptianum*, quod est pretiosissimum inter species lini. Quum vero retortum est sex filis in unum, vocatur Schesch aut Schesch Maschfor, Sin ex unico filo tantum, dicitur bad: cum bad referatur ad singulare, quemadmodum Schesch Maschfor, ad sex. *Non*

men autem ipsius materia vocatur Pischtim aut butz, linum aut byssus. Aliam differentiam inter שש & כר magistri non agnoscunt. Error igitur est כר vulgare linum significare, שש autem pretiosissimam byssum.

IV. Sed vestes albæ die piaculari etiam ex subtilissimo lino, aut pretiosissima bysso factas fuisse, non minus verum est. Omnes enim Magistri uno fere ore fatentur, cas fuisse כר byssinas. Jarchius ad locum Levitici capite xvi. וכלן של כר *Et illæ omnes ex bysso erant.* Sane hæc mens fuit quoque Chaldæi, nam pro כר in isto loco semper habet כוצא Ubi Hebræus habet : כחנה כר מכנסי Chaldæus ponit כחנא כר כוצא מכנסי *Tunicam byssinam, feminalia byssina, balteum bysinum, & Cidarim byssinam.* sed supra jam ostendimus ipsum כר non minus byssum & pretiosum linū significare quam שש. Quid ? vestes albas non solum ex pretioso lino, sed ex optimo, fuisse, & quidem ex pretiosiori, quam cæteris diebus anni, satis manifesto docent Talmudici, Massechet joma capite 111. halach. vii. Ubi tradunt ex lino Pelusiaco & Indico fuisse, & non nisi ingenti pretio emi solitas fuisse. כשחר ait משה היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה ובין הערבים הנדויין, של שמנה מאות וזו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמנה עשר מנה ובין הערביים של שנים עשר מנה הכל שלשים מנה אלו משל צבור ואם רצה להוסיף מוסיף משלו; *Mane induebat vestes Pelusiacas, quæ duodecim minas; vesperi Indicas, quæ octingentas drachmas valebant, teste Doctore Meir. Sed sapientes tradunt, mane induebat vestes quæ octodecim, & vesperi, quæ duodecim minas valebant; tota igitur summa triginta minarum erat, quæ populo quidem irrogabatur; si vero ipse quid addere volebat de suo addebat.* Pelusium urbem fuisse Ægyptiam ad Nili ostium Pelusiacū versus Orien-

tem, constat. Itadictum, non quidem à Rege *Peleo*, sed ἀπὸ τῆς πηλῆς à *luto*, & Hebræis פֶּלֶא quod etiam *lutum* significat. Sed hanc urbem, cum ob antiquitatem muniti-
nem, & alia multa, tum ob elegantissimum linum, cele-
berrimam fuisse, non minus certum est. *Plinius* Libro XIX.
capite I. *Ægyptio linio minimum firmitatis*, inquit, *pluri-*
imum lucri. Quatuor ibi genera: *Taniticum*, ac *Pelusiacum*,
Buticum, *Tentyriticum*, cum regionum nominibus, in quibus
nascuntur. De hoc lino mentionem facit *Silius Italicus*,
loco supra à nobis laudato:

— — Velantur corpora lino.

Et Pelusiaco prae fulget stamine vertex.

V. Hoc linum *Pelusiacum* doctissimus *Scheringham*
ad *Joma* cap. III. *Misnam VII. gossipium*, sive *Xylinum*
contendit; & ad hoc probandum adducit locum istum
Plinii. *Ex lino illo*, inquit, *vestes quaedam sacerdotis Magni*,
quibus ad sacra processit, concinnatae erant, & propterea Pe-
lusiaca vestes vocabantur. Linum hoc ex Gossipii sive Xili ar-
boris lana factum fuisse, tradidit Plinius, istis quae in loco ci-
tato sequuntur. Sed fallitur doctissimus vir. Nec id ex
Plinio probari potest. Mentionem quidem facit in il-
lis quae sequuntur de *Xylino*, cui nulla lanugo candore
mollitiave preferenda sit, & ex quo *Ægypti* sacerdotibus
vestes gratissima fuerint. At supra jam ostendimus *Plini-*
um forsan errasse, quum dixerat, *Ægypti* sacerdotibus
vestes fuisse *Xylinas*: Id de lino potius intelligendum
esse, ut ex *Herodoto* videtur posse probari. Quic-
quid sit, *Plinius* magnam ponit differentiam inter linum
Pelusiacum, & *Xylinum*, sive *gossipium*, ex quo *Ægyp-*
ti sacerdotibus vestes tradit. Toto sane cœlo disce-
runt *Pelusiacum*, & *Xylinum*, cum ob naturam, tum ob
agrum in quo nascitur. *Gossipion* enim in superiori parte
Ægy-

*Ægypti in Arabiam vergente, gigni ait: cum Pelusi-
cum linum gignatur circa urbem Pelusium, versus ma-
re ad ostium Nili, Pelusiaceum quoque dictum. Ex quo-
nam auctore probaverit Scheringham, circa Pelusium
nasci Xylinum, nescio. Sed agrum illum feracissimum es-
se lini, novi: Aptissimus enim fuit lino, non autem li-
gno, aut arboribus; quia paludosus erat: inde Pelusium
ἀπὸ τῆς πληθῆς à luto aut paludibus dictum esse, docet Strabo
Libro XVII. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πηλυσίον κύκλῳ περιεχόμενα ἔχει
ἔλη, ἅπνεις βάραθρα καλῶσι, καὶ τέλματα. Ipsum Pelusium au-
tem cinctum est lacubus, quæ nonnulli Barathra vocant, &
paludibus. ὀνομάσαι, addit, ἀπὸ τῆς πληθῆς. Nomen habet à lu-
to. Jam vero in locis paludosis & riguis nascitur linum.
Ideo Palladius de cannabo, quod est species lini; Mense
februario ultimo cannabum seres, terra pingui, stercoreata, ri-
gua atque humida. Et Gratius in suo Cyneget:*

— — Ne quid cunctere paludes
Lina dabunt.

Nec hoc ignoravit Xenophon de Atheniensi Rep. ὁδε-
μία, ait, πόλις δύο τῶν ἔχει καὶ ἐστὶ τῇ αὐτῇ ξύλα καὶ λίνον. ἀλλ'
ὅπου λίνον ἐστὶ πλείον ἢ ξύλα, καὶ ἄξυλον. Nulla civitas
utrumque habet, nec suppetunt eadem ligna & linum. Sed ubi
maxima lini est copia, ibi regio plana est, & lignis caret. Nul-
lum igitur Xylinum Pelusium ferebat, sed linum, Græ-
cis proprie ὀθόνη dictum, Hebræis **יִשְׁמָן**, & Gallis *Filace*,
Germanice *Flachs*. Nulla sane merx frequentior cele-
briorque fuit in Ægypto, quam linum & Stupæ. vide
Flavium Vopiscum in D. Aureliano. Hinc optimum li-
num Ægyptiacum dicitur apud Trebellium Pollionem
in Galliceno. *Quid? sine lino Ægyptiaco esse non possumus?*
Et Ægyptii *Linyphones linitextiores*, ut exponit Salma-
sius in Flav. Vopisc. Herodotus quoque tradit libro se-
cundo-

cundo: in Ægypto linum fieri, ut in Colchide. Sed nec à Prophetis id silentio præteritur: Esaias. xix. ix. quem locum jam citavimus; *Et erubescunt opifices linorum, & textores retium.* Hic non agi de generosis, nec de albis operibus, sed de lino, & retibus, supra jam demonstravimus, ut demonstraturi sumus, de serico quoque non agi. Et Ezechiel cap. xxvii. vii. mentionem facit שש ברקמה ממצרים *Lini & operis phrygiano ex Ægypto.* Et Proverb. cap. vi. vers. xvi. mentio fit שש מצרים *funiculi sive lini rei ex Ægypto.* Ægyptum etiam mercatura lini celebrem fuisse, patet ex i Reg. x. xxviii. ii. Chron. i. xvi. de quo plura infra cap. viii. Et inter ea quibus maxime damna illata sunt, famosis illis plagis in Ægypto, tempore Moysi, etiam פשה *linum* recensetur. Exodi ix. xxxi. Lini igitur imprimis ferax fuit Ægyptus, præsertim circa Pelusium.

VI. Ejusmodi itaque linum fuit illud pelusiacum, non *xylum*. Et sane Hebræorum Magistri ad Milnam illam Jomæ, nunquam aliter explicant, quam פשתן id est *linum*, & בוץ *byssum*. Jarchius: זו היתה פשתן של מדינות פילוסים שהיא חשיב ומעולה: *Linum est ex provincia Pelusiaca, quod est optimum & laudatissimum.* Et Bartenora in suis glossis: בוץ רק ופה הבא מארץ פלוסין inquit, *Pelusiacum, est byssus tenuis & elegans, quæ adfertur ex terra Ramses. Targum Ierusalemitanum id vocat Ramses pelusii.* Ramses autem urbem fuisse Ægypti, ex qua profecti sunt Israelitæ, cum tyrannidem Pharaonis effugerent, Exodi x. xxxvii. plus satis notum est. Sane si Ramses non fuit ipsa urbs Pelusium, saltem non multum ab ea distabat. Sed omne linum quod Sanctuario abhibebatur, שש à Mose dictum, Ægyptiacum fuisse tradit Abarbanel. Ad Legem

Legem, Capite xxv. Geneseos שש הוא פשתן מצרי שהוא
 : משוכח מאר בנינו Schesch est linum Ægyptiacum, quod est
 præstantissimū omnis generis lini. Quod videtur didicisse à
 Jarchio, qui fere eodem modo ad locum istum, Exod.

xxv. שש' הוא הכר מין ממיני פשתים ימצא במצרים לכר
 Schesch, est bad, sive linum, species quadam lini: Reperitur
 autem in Ægypto tantum. Nota quod dicat: Reperitur in
 Ægypto tantum, quasi alibi tam pretiosum non fuerit.
 Unde etiam colligi potest, in toto sanctuario Judæos
 nunquam in rebus sacris alio lino usos fuisse, quam Æ-
 gyptiaco, non Judaico, non Eliaco, aut alio. Sed fallun-
 tur, cū etiam Indico usi fuerint, ut Talmudici, in Mis-
 na supra allegata, docent. Fortassis ejusdem generis li-
 num intelligit Pollux, libro vii. capite xvi. ubi de *Sin-*
done Ægyptiaca sermonem facit. Sed operæ pretium
 erit, de *Sindone* etiam aliquid hic memorasse.

VII. Verum quidem est *Sindonem* sæpius sumi, pro
 veste potius, quam pro certa quadam materia. Hoc sen-
 su videtur usurpari à Polluce: σινδών, ἔστιν Αἰγυπτία μλρ, πε-
 ριβάλαιον δ' αὐτῇ τὸ νῦν δίχροστον καλῶμενον. *Sindone* est *Ægy-*
ptiaca, estque amiculum, quod jam utrinque fimbriatum
 vocatur. Igitur Polluci *Sindon* vestis est. Eodem modo,
 quo apud Marcum, capite xiv. vers. li. legimus; *Sindo-*
nem, quam habuit Juvenis ille, qui noctu aufugiebat,
 περιβάλαιον vestem fuisse: Dicit enim cum περιβεβλημένον
 σινδόνα fuisse amictum *Sindone*. Ideo σινδών Matthæi capi-
 te xxviii. vers. lix. & alibi Syro est כהנא quod propriè
 significat *tunicam*, aut περιβάλαιον, quo aliquid circum-
 volvitur. Sed *Sindones* vestes fuisse, & quidem pretio-
 sas, patet ex triginta illis סריני *Sindonibus*, quas Sim-
 son deponebat. Judicum xiv. xi. Sed apud Talmudi-
 cos סרין sæpius sumi pro veste, certum est. Videatur

Massechet Joma, capite III. Sect. VI. ubi reperies סרין
 של בור *Sindon ex bysso*, id est, *vestis*, aut *velum byssinum*:
 prout & ipse Herodotus habet σινδὼνα βυσσινίῳ. Et Auso-
 nius *linream Sindonem*.

Puer eja surge, calceos & linream da Sindonem.

Et quemadmodum סרין & σινδὼν vestem significat, ita
 etiam sæpissime materiam aliquam, ex qua vestes fiunt.
 Vilem aliquando & non magni pretii. De hac sermo-
 nem facit Plutarchus de *Fortuna Alexandri*, ubi narrat:
 pauperrimum quendam olitorem *Sindone vestitum* ad-
 ductum fuisse ad Alexandrum. Ista Sindon cum olitor
 ille pauper fuerit, ut etiam aliorum auxilio indigeret ad
 vitam sustentandam, proculdubio vilis fuit admodum.
 Forsan tunica erat ex crassiori lino, ut nostrorum rustico-
 rum & aurigarum, quas Germanice *Ein Ridel* dicimus.
 Ad ejusmodi Sindonem fortassis respexit Martialis, li-
 bro IV. de Endromide.

Ridebis ventos hoc munere tectus & imbres.

Non sic in Tyria Sindone tectus eris.

nisi cum quibusdam legas *cultus eris*, & tunc quidem sub-
 tilem & pretiosam vestem significabit. Ex varia etiam
 materia fiebant *Sindones*. Aliquando ex *lana*. Hinc
 Chaldaeus Lamentat. II. XX. סרין דמילתא *Sindones Mi-*
lesia: ubi proculdubio lana, aut mollissimus pannus, ex
 lana Milesia, significatur, de qua nos plura infra, ubi de la-
 na in vestibis sacris sermo fiet. Ejusmodi forsitan etiã fuit
Sindon Tyria apud Martialem & alibi, si verum est eam
 pretiosam, & cultui destinatam fuisse. Nam panni pur-
 pura Tyria infecti apud Tyrios sunt celeberrimi, sed an
 idem de bysso aut lino dici possit nescio. Immo *sericum*
 aliquando significare Sindon, non ausim negare. Et in-
 de forsitan nostrũ *satın*, certum quoddam genus panni se-
 rici.

rici. nisi *sat* in ita dictum sit à *seta*, unde & Germanice & Belgice *seyde* Gallice *soye*. Et *gossipium* Sindon dicitur, ut ex Strabone & aliis doceri puto. Plerumque tamen per סרין *σινδών* & *Sindon*, pretiosum linum aut byssum intelligunt auctores, aut vestem ex lino, aut bysso. Ideo eadem vestis, quam Matthæus capite xxvii. xl. *Sindonem* vocat, Johanni capite xix. xl. dicitur ὀρόνη *linum*. Hesychius ὀρόνη, Σινδών. Ὀρόνια λινὰ ἱμάτια. Et Pollux libro septimo capite xvi. *Sindonem Aegyptiacam* inter *lina* numerat. Et quando Sindon pro lino sumitur, fere semper sumitur pro subtilissimo & pretiosissimo, Mulierum luxui destinato. Legimus apud Diogenem Laërtium, *Adiles Atheniensium* Crateti succensuisse, ὅτι σινδόνα ἡμφίετο: quod *Sindone* esset amictus, proculdubio quia cultus tanti pretii Philosopho non conveniebat. Bacchantes muliebriter egisse, & instar mulierum sumptuose excultos fuisse, notum est. Ideo eis Strabo & alii mitras & Sindones attribuunt, & ubi de Brachmanum luxu, post ætatem triginta & septem annorum, disserit: eos quoque Sindonibus vestitos fuisse, docet. ἐπὶ δ' ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ &c, Civiliores apud Indos, ait, ἐδῆτι λευκῇ χερῶν καὶ σινδόνι, veste alba & Sindonibus uti. Vide Strabonem libro decimo quinto. Hesychius in voce ὀρόνη, Σινδόνα ponit inter γυναικεῖα ὀρόνια λεπτὰ. muliebria vestimenta ex lino tenui. Atque sic *Sindone* amiciri, est nota luxus, & fere muliebris superbiæ. Unde necessario colligi debet Sindonem plerumque significare linum tenue & pretiosum, qualis est byssus. Ideo *byssus* vocatur à septuaginta interpretibus Esaiæ cap. iii. vers. xxiv. Nam pro Hebræo סרנין Seniores habent βύσσον. Hinc Herodotus σινδόνα βυσσίνω. Et Misna Codicis Joma הוּסין סרין *Sindon byssina*. Sindonem autem linum Pelusiacum

fuisse, aut saltem inde sic dictam, vix dubitare possum. Scio equidem Baesium de Re vestiaria, credidisse Sindonem ita dictam esse ab urbe *Sidone*, ita forsan edoctus ab Etymologo. Σινδῶν, ἀπὸ Σιδῶν τῆ πόλεως. Οἱ γὰρ Σιδόνες ἐφάρπον πρῶτον καὶ μὲν σινδόνες. *Sindon* ab urbe *Sidone*. Primi enim Sidones artem invenerunt elaborandi Sindones. Eo videtur respexisse Martialis loco citato, ubi de *Tyria Sindone*, mentionem facit. Sed & hi fortassis falluntur. Multo enim verisimilius est *Sindonem* dici ab urbe סין *Sin*, quam ab urbe *Sidon*. Scribendum enim esset cum צade, non cum ס Samech. *Sidon* urbs non scribitur סידון sed צידון *Zidon*. Sed nostra *Sindon* per ס, ut סרין, Syris סרונה. Jam vero סין est urbs *Ægypti*: ut videre est Ezechielis cap. xxx. xv. Sed illam urbem esse *Pelusium*, supra jam diximus, & ab aliis clarius demonstratum est. *Pelusium* dictum ἀπὸ τῆ πηλῆς à luto, ut docet Strabo. Sic & סין Hebraice & Chaldaice lutum denotat. uti patet ex Paraphrasi Ps. xvi. 34. Est etiam revera *Pelusium* מצו סצרים *Munimentum Ægypti*, ut ait Prophetas; cum *Pelutius Ægyptus* sit δυσις-βόλ τῷ accessu difficilis. testibus Strabone libro xvi. Diodoro Siculo libro xv. & aliis. סרין *Sadin* sive *Sindon* ergo esset ab urbe *Sin* *Pelusio*, per augmentum literarum *Heemanticarū*, quem admodum fit in verbis: ut זכרון *memoria*, צקלון *gluma*. ראשון *primus* &c. ששון *gaudium*. Et eliso nun in medio סרין pro סנרין nisi quod littera נ deberet esse dagešchata, ut in הודו *Hoddo* pro הונדו *Hondo*, vel הונדו *Hindo*, *India*. מידו *Middo* pro *Mindo*, Græce μανδύας. Sic celebrima illa *Sindon*, σινδῶν, & סרין, si originem spectes, nihil aliud esset, quam optimum *linum Pelusiacum*. De quo *Plinius*, *Silius Italicus*, *Talmudici*, & alii bene multi. Sed nihil temere ausim adfirmare, eo magis quod ne hæc quidem

dem etymologia satis sit legitima: æquus & eruditus lector judicet. Quidquid sit, ex his omnibus mihi videtur constare, פלוסיי *vestes Pelusiacas*, Pontificis Maximi, fuisse ex optimo & pretiosissimo lino Pelusiaco, non ex *Xylino*, sive *Gossipio* ut Scheringham male exposuit.

VIII. Sed non felicius affectus est mentem Misnæ, circa *linum* הנדן *Indicum*. 'Ενδὲς ἀπὸ πρὸς δοθέντος τ' ἄλλα ἔπειτα *Erant, inquit, vestimenta hac ex lino Indico contexta, (hactenus bene) quod & ipsum ex Gossipii sive Xyli arboris lanugine factum erat.* Hæc male. Male etiam citat Ctesias ἱμάτια ξύλινα, *Pomponium Melam & Lucianum*. Memorat quidem Ctesias ξύλινα ἱμάτια, *vestimenta Xylina*, quæ à Cynocephalis emuntur. Sed quid hoc ad *linum Indicum*? Mela & Lucianus quoque de *lino* aut *veste Indica* loquuntur, & ex iisdem locis, quæ allegat Scheringham, patet, *linum* in ipsa *India* à *Gossipio* distinguui. Quomodo igitur probabit *linum Indicum Xylinum* fuisse? Sane *linum*, sive *δοθέν* fuisse, docent Hebræorum magistri in suis Glossis ad istam Misnam. Jarchius הנדן *inquit, של ארץ הודו Est Pischtan, ex terra India.* Sed supra disputavimus *pischtan* esse *δοθέν* *linum*. Verum quidem est, hodie non multum lini in *India* nasci, tenue & pretiosum. Saltem ejusmodi merces nobis non asportantur magna copia. Inde tamen non potest colligi, olim non magis fuisse feracem. Nam & *Elis* & *Pelusium* hodie lini nihil nobis mittit. Sane *Indiam* olim multum lini habuisse constat, & quidem byssum, tenuem & pretiosam. Hinc Pollux βύσσον vocat λίνον πρὸς τὸ παρ' Ἰνδοῖς. *Lini speciem apud Indos.* Et Ctesias in Indicis ait inter Cynocephalos ditissimos, quorum sunt pauci, *linum* gestare. οἱ γὰρ πλεονεκτήματα αὐτῶν λινὰ φορεῖν. ἔστι δὲ εἰς ὅλιγοι. *Ditissimi eorum linum ferunt.*

runt. Hi autem sunt pauci. Sic Plinius, Pomponius Mela, Lucianus & multi alii de Indicolino loquuntur, & inter præstantissima genera linorum ponunt. Quod Xylinum attinet, totam fere Indiam hodie ejus esse feracissimam constat. Integræ enim sylvæ reperiuntur arborum *ἐξοφύων lanigerarum*. Certe quam abundans Gossipii sit Bengala, aliæque Provinciæ Indiæ, mercatores nostri, Indiæ Societatis, testabuntur. Naves onerarias plenas, hodie totius Orbis Thesaurus, & incomparabile emporium Amstelodamum exhibebit Gossipii.

IX. Interim notandum est quid per *הנדרון* *Indiam* intelligant Magistri? Negari quidem non potest *הנדרון* significare *Indiam*. Sic Bartenora ad istam Mishnam *הנדרון* exponit per *ארץ הודו*. Sed *הודו* *Indiam* esse eliso tantum, ut in *מדרן*, supra jam ostendimus. Videatur de hisce fusius Bocharti Phœn: libr. I. cap. xvi. Sed Jarchius *Indiam* explicat per *כוש* *Aræ* *terram Aethiopia*. *הנדרון* ait, *שהיו פשחו של ארץ הנדרון והיא ארץ כוש כדמחרגם וינחו בו עזיאל* *Indicum, est linum ex terra India, que Aethiopia est, ut exposuit Jonathan filius Uziel: An Aethiops mutabit pellem?* (Jerem. cap. xlii. xlii.) *id est India*. Sic enim *הינדוא* habet Chaldaeus pro *כוש* quasi *Indum* pro *Aethiope*. Hæc eadē observata reperies in Tosephot Jom Tof, ubi addit se legisse in 'Targum Ester: *מהודו ועד כוש מן הינדיא רבא ועד כוש: Ex India usque ad Aethiopiam, id est ex India Magna usque ad Aethiopiam*, quasi India magna tantum distingueretur ab Aethiopia. Mirum non est verpulos in ea fuisse opinione Aethiopiam quoque dictam fuisse Indiam, & tempore prophetæ Jeremiæ Indiam & Aethiopiam eandem fuisse Regionem, cum constet apud veteres Indiam etiam vocari, quidquid erat extra mare mediterraneum, ut Arabia, Aethio-

pia,

pia, immo ipsa Judæa. Ideo *Ioppe* quæ est urbs Phœniciæ *Indica* dicitur, ab Ovidio de arte Amandi libro primo :

Andromedam Perseus nigris portarat ab Indis.

Sed *Andromeda* advecta fuit ex civitate *Joppe*, testantibus *Plinio* lib. IX. c. v. & *Strabone* lib. I. & XVI. Obstat tamen quod Poëta de *nigris Indis* loquatur, nam etsi Judæi non valde albi fuerint, an tamen *Nigri Indi* à Poëta dicantur, dubitari potest. Ideo ad Arabes aut *Æthiopes* cum respexisse, forsan aliquis dicet. Quicquid sit, certum est, veteres per Indiã Arabiã & *Æthiopiã* intellexisse, præsertim temporibus *Jeremiæ*, cū tunc temporis *India* proprie dicta, vix nota fuerit inter Judæos. Nec opus erat hominem nigrum, qui pellem mutare non poterat, ex *India* accersere, cum propiores fuerint, ut *Æthiopes* & Arabes. Linum igitur *Indicum*, de quo *Misna Codicis Joma*, secundum doctores, est *Æthiopicum*, aut *Arabicum*. Atque iterum male *Scheringham* qui id *gossipium* putat, quemadmodum de *Pelusiaco* judicaverat: quod ex sacra scriptura probari non potest, & patrum traditioni aperte repugnat: Nam אין לובשים הכהנים לשמש בביה המקדש אלא צמר ופשתן *Non vestiuntur Sacerdotes, ad ministrandum in Templo, nisi lino & lana.*

X. Sed linum illud vestium albarum, die expiationum pretiosissimum fuisse, & non vilius lino vestimentorum aurcorum, ideoq; כר & שש tenuitate & pretio non differre, mihi manifesto constat. Linum enim *Pelusiacum* pretiosissimum erat teste *Plinio*. השיב ומעולה *laudatissimum & pretiosum*, ut supra ex *Jarchio* andivimus. Enimvero si cogitemus pretium earum vestiū prout tradunt *Talmudici*, ubinam quæso pretiosius reperiemus? Mane enim vestiebatur lino duodecim minarum, vespere autem octo minarum; Aut, secundum *Sapientes*: Mane octodecim minarum,

minarum, Vesperi duodecim, quæ faciunt summam triginta minarum. Si hæc referantur ad nostram monetam, summa octodecim minarum faciet quadringentos quinquaginta imperiales, secundum computationem quorundam. Et hoc quidem populo irrogabatur. Si quid addere volebat, ad augendum pretium, de suo addebat, ut pergit Misna ; ad docendum, Pontificem M. aliquando etiam pretiosiora vestimenta habuisse. Et hoc quidem factum fuisse, expressis verbis docent Gemarici ad eandem Misnam. Tradunt enim, ut de magnis majora loquuntur, ibi, Ismaëli filio Papæ matrem tunicam fecisse centum minarum. Quid? Eliczeri matrem fecisse tunicam duarum myriadum, id est vigesies mille minarum. Cogita an pretiosior tunica, ex lino tantum, excogitari possit? Sed nugentur licet verpuli nostri, inde tamen patet vestes albas omnium pretiosissimas fuisse. De pretio ipso nos fusius infra differemus. Sane Xylinum Indicum aut Ægyptiacum tam carum fuisse non puto: saltem nostra ætate. Multo enim vilius apud nos, etiam tenuissimum & pretiosissimum Xylinum quam mediocre nostrum linum est: ut vel ex solo pretio colligi possit, vestes sacerdotales ex Xylino non fuisse. Gemarici ad dictam Misnam codicis Joma, probare conantur, vestes albas ex pretiosiore lino fuisse, quod quater repetatur (scilicet Levitici capite xvi.) **בָּר**. Sic enim solita sua subtilitate argutantur. **אמר רבי הונא בריה דרב** : **עילאי אמר קרא בר בר מוכח בבר** : *Docet doctor Huna filius doctoris Ilai, Scriptura dicit linum, linum, linum, linum, quia est optimum linum.* Hinc Jarchius : **בר בר ארבע** : **ויסני כחכ בלכיש כגרי שחרית למימר רהוי בר בר הסוכח בבר** : *Linum, Linum, quater scribitur in vestitu vestium matritinarum, ut doceremur linum, linum, optimum esse ex omni genere*

generelini. Hæc Tosephoth adhuc fusius explicat. בך כדכר
 בך נראה לי חר לגופיה וחר כר לשון לכר שאין לובש עמהם כגדי
 זהב כדרך שהוא עושה כל ימות השנה וכר שלישי לומר וחר טוב
 מכר של שאר ימות השנה הרביעי לומר שטוב משל ערבית
 : אינמי בך שלישי ורביעי מיריש הכי בך המוכר שכך:
*Bad, Bad, Bad, sive linum, linum, linum, linum. Mihi videtur
 semel positum esse linum propter se ipsum, ut prima voce lini
 significaretur, quod debeat esse vestis ex lino: Altera vocē lini
 esse ad ostendendum, eum non debere vestiri vestibus aureis, ut
 ceteris diebus anni. Tertiam vocē lini docere, tunc præstantius
 esse linum quā ceteris diebus anni. Quartā vocem lini indicare
 hora matutina linum pretiosius fuisse quam hora vespertina.
 Dicit etiam potest: Tertium & quartum linum ita exponi de-
 bere, ut significaretur fuisse omnium generum linorum pretio-
 sissimum. Enex ipso præcepto Levitici cap. xvi. subtiles
 nostri logici exterebrare noverunt; linum vestimen-
 torum alborum, die expiationum, non solum pretiosum,
 sed pretiosius fuisse lino vestium aurearum, & quidem
 matutinum pretio & bonitate præponi vespertino. Et
 quamvis linum vestium aurearum, immo ipsorum sacer-
 dotum minorum, etiam diceretur כוץ, כוץ, & כוץ, linum &
 byssus, tamen aliud alio præstantius fuit. Scilicet
 ut pretiosum fuerit cæterorum sacerdotum, pretiosius
 Pontificis Maximi, in vestimentis aureis. Pretiosissi-
 mum vestium albarum: omnibus tamen præferendum
 matutinum istius dici. Sic & hodie inter pretiosissima &
 tenuissima lina Cameracensia & Harlempjesia datur qui-
 dam gradus pretii & bonitatis. Habebis enim Harle-
 mensē linum duorum florenorum nostræ monetæ, & vi-
 lius, habebis & v. v l. x. immo olim ulnam cujusdam lini
 Harlempjesis viginti florenis constituisse, quod Princeps
 Arausiacus serenissimæ suæ sponsæ in Angliam misit,*

mihi de pretiosissimo lino inquirenti, ab ejusmodi mercatoribus narratum est. Eodem plane modo concludendum esse puto: Quamvis omnis byssus sacerdotii pretiosa fuerit, tamen præstantissimam fuisse eam ex qua fiebant vestes albæ.

XI. Nec obstat huic sententiæ, quod quidam dicant: Magno illo die piaculari Pontificem Maximum omnem debuisse fugere fastum atque superbiam, cum ministerium istius diei postularet, ut sese profunde coram Deo submitteret, ad deprecanda sua populique peccata. Sane negari non potest istum diem humilitatem imprimis postulasse. Hinc tot præcepta, quæ humilitatem mandant, non tantum in lege, sed & in ipsa traditione patrum, ut videre est in codice Joma. Ideo & hodie apellæ nostri die *Hackipurim* non nisi linteis suis sepulchralibus, & lineis, aut laneis soccis, aut etiam calceis ex coactili materia, quod *feltrum* vocamus, induti visuntur per vias & in Synagogis. Quid? Sola humilitatis causa Pontificem M. vestibis aureis sacra adyta intrare non ausum fuisse, sed lineis, quia scilicet supplex accedebat, cum suplicem non deceat superbire, aut ex reo fieri accusatorem, tradunt magistri. Videatur Jarchius ad versum quartum capitis decimosexti Levitici. ubi prohibitum docet Summo Pontifici Sancta Sanctorum vestibis aureis ingredi: *לפי שאין קטיגור נעשה כטיגור ne accusator fieret procurator*. Profunda tamen illa submissio Pontificis Max. quæ tenebatur animum abjectum & vere contritum Deo sistere, cum toto populo, non impediēbat, quo minus cætera omnia splendide & sumptuose fierent, quod vel inde patet, quod eo die etiam carius lavaret manus & pedes, quam cæteris diebus anni, ex aureo scilicet, quum reliquis diebus ex arreo labro tantum fieret. Et quæ cæteris

teris diebus aureis vasis fieri solebant, ex auro viridi, hoc die fiebant ex auro rufo, quod pretiosius erat. Videatur Massechet Joma capite quarto, Halacha quarta & quinta. Libet verba integra proponere. **בכל יום היה חותה**

בשל כסף ומערה בתוך של זהב ובה היה מכנים בכל יום חותה בשל ארבע קבין ומערה בתוך של שלשה קבין והיום הותה בשל שלשה קבין ובה היה מכנים ר' יוסי אומר בכל יום חותה בשל סאה ומערה בתוך של שלשה קבין ובה היה מכנים בכל יום היתה ככרה וחיום קלה בכל יום היתה ידה קצרה וחיום ארוכה בכל יום היה זהבה ירוק והיום ארום וברי רבי מנחם בכל יום מקריב פרס בשחרית ופרס בין הערביים והיום מוסיף מלא חפניו בכל יום היתה דקה וחיום דקה מן הדקה בכל יום כהנים עולין במזרחו של כבש ויורדים במערבו והיום כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע רבי יהודה אומר לעולם כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור והיום מן הקיתון של זהב רבי יהודה אומר לעולם כהן גדול מקדש ידיו מן הקיתון של זהב בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום חמש דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר בכל יום שלש והיום ארבע רבי יהודה אומר בכל יום שתי והיום

Omnibus diebus deprompsit thuribulo argenteo, & in aureum infundebat: hodie deprompsit aureo, & intrabat cum eo. In omni die deprompsit thuribulo quod quatuor cabos continebat, & in alterum infundebat quod tres cabos capiebat. Hodie deprompsit thuribulo trium caborum, & intrabat cum eo. Doctor Ioseph dixit: Omnibus diebus thuribulo deprompsit quod Seam continebat, & infundebat in alterum quod tres cabos capiebat, & intrabat cum eo. In omni die erat grave, hodie leve. Omnibus diebus manus ejus (thuribuli) brevis erat, hodie longa. Omnibus diebus ex auro viridi erat, hodie rufo.

rufo. docente Doctore Menachem. Omnibus diebus offerebat dimidiam libram mane, & dimidiam libram vesperti, hodie addebat plenum pugillum. Omnibus diebus tenue erat, hodie tenue ex tenui. Omnibus diebus ascendebant Sacerdotes ab Oriente, & descendebant versus plagam Occidentalem, hodie autem ascendebat & descendebat in medio. Omnibus diebus Pontifex Maximus lavabat pedes & manus suas ex labro aeneo, hodie expollubro aureo. Doctör Iehuda tamen dixit: Summum Pontificem semper manus & pedes lavasse expollubro aureo. Omnibus diebus quatuor erant lignorum ordines, hodie quinque, secundum sententiam Doctöris Meir. Sed Doctör Ioseph dicit omnibus diebus tres, hodie quatuor. Doctör Iehuda vero; omnibus diebus duo, hodie tres. Et capite tertio, Misna decima legimus: מונבו המלך עשרה כל ימות הכלים של יום הכיפורים של זחב: Mombas Rex fecit omnia manubria vasorum diei expiationis ex auro. Desinant igitur Viri docti in posterum adfirmare, בר, præsertim die expiationis, esse vulgare linum, שש autem vestium aurearum fuisse byssum pretiosissimam. Desinant statuere, id postulasse humilitatem, quæ illum diem decebat. Desinant tandem שש & בר per Xylinum interpretari.

XII. Coronidis loco, antequam materiam vestium albarum missam faciam, ut omnibus adhuc clarius constaret, linum illud, in quo Pont. Max. ministerium obibat die piaculari, byssum, & ex optimo fuisse, addam quod observant Misnici Doctores Codice Joma capite tertio, sectione sexta, jam toties à nobis allegata. הכיאות לבית הפרווה ובקדש היתה פרסו סרין של כוץ בינו לבין העם: Adducebant eum (scil. Pont. M.) ad domum Happarvah, qua in sancto erat. Extendebant sindonem byssinam inter ipsum & populum. Sindon ista extendebatur inter Pontificem Maximum & populum, ut honestius pedes & manus lavaret.

lavaret. Nota hic, Sindonem sumi pro velo, ut jam supra docuimus eam sæpius vestem significare: Et observa simul eam ex bysso fuisse, ut ostendimus plurimum sindonem significare linum tenuissimum. Gemara ad hunc locum docet die piaculari aliquid immutatum fuisse: Cæteris enim diebus ejusmodi sindonem non tendebant, sed hoc die tantum, ut constaret & diem expiationum fuisse, & omnia ministeria istius diei fieri debere vestibus byssinis. מאי שנא של כוץ אסר רב כהנא. כרו שיכיר עבודה היום בכגרי כוץ: *Quid sibi vult byssinum? Doctor Chahana dixit, hoc fieri ad ostendendum ministerium hujus diei fieri in vestibus byssinis.* En igitur vestes albas Pontificis Maximi, tam die piaculari quam cæteris diebus totius anni ex bysso fuisse, perinde ac totius Sacerdotum turbæ; omnesque illas voces כוץ, ברין, כרוץ, & βύσσος, *linum*, aut *byssum* significare tenuissimam & pretiosissimam: Ita tamen ut vestes aureæ Summi Pontificis ex pretiosiori fuerint, quam vestes Sacerdotum minorum, & vestes albæ diei piacularis iterum ex pretiosiori quam vestes aureæ, quas vestitus erat cæteris diebus anni. Sed hæc de materia vestium linearum, cum cæterorum omnium Sacerdotum, tum Pontificis Maximi sufficiant. Sequitur jam materia vestium aurearum.

CAPUT VIII.

: שני: *qualem materiam significent? Error Lutheri, A-ben-Ezra, Abarbanelis & aliorum, qui sericum exponunt. Regula Talmudica huic opinioni contraria. Sericum pretiosissimum apud veteres. Magnatum Fæminarum, Bacchi & Bacchantum ornatu. Ex eo vestes tenuissima. Barbarica mollities. Lex Senatus sub Tiberio contra vestes sericas. Subserica & holoserica. Sericum rarum apud*

Romanos usque ad Augustum. Sericum ἰσὶ χρυσόν, Auro contra carum. Lex Rodia. Sericum ad Romanos advectum ex India, Assyria, & Kw. Ratio consificendi sericum apud Romanos innotuit demum sub Justiniano. Bombyces an in Insula Conascantur? Pamphila Latoi filia quo sensu dici possit sericum invenisse in Insula Co? Camelot de Hollande, quo sensu sic dicatur? Bombyx Coa quo sensu distinguatur ab Assyria? Sericum apud Hebraos & Aegyptios tempore Mosi ignotum. In toto Veteri Testamento nulla serici sit mentio. כשר apud Ezechielem cap. x. xi 11. Farchii, Junii, Lutheri, Grotii, Gallorum & Belgarum lapsus, id de serico exponendum. Lutheri Seydene schleyer. Fulleri error. Et Grotii de ὑπερτίσματα sericis. Sericum in Tabernaculo nullum usum habuit. כשר posterioribus Judais Sericum. Aquila ὠθρόν, floridum palpabile. βαθρόν pro ὠθρόν. Symachus, Hieronymus, Theodotion. Græcorum τεῖχεσσον. Hieronymi sententia de τεῖχεσσον. Fulleri & Hesychii sententia. Crinale Ovidii. πάλμιον. Crinale aurum. Hesychii & Suida opinioniones de τεῖχεσσον. Porta & Lutheri. Lapsus Suida. Vera sententia Hesychii. כשר Chaldaeo vestes tinctæ. Nostra conjectura. כשר Chaldaeo de Vestibus Pont. Max. intelligit. שריקח Esaiæ xix. ix. Junio & Buxtorfio generosa. Sed male. Aliquando colorem significat. Et quidem Rubrum, Coccineum. Minium. סערסרן. סרן Syrico tingere. Fucus mulierum. Bochario color flavus. Linum flavum. Variorum colorum. Byssus Eliaca minus flava quam Hebræa. Candidum linum retibus minus aptum. Grotii sententia. שריר Zachariæ i. quid? Equi sulvi aut Gilvi, non rari in Dania. Locus Apocal. vi. viii. explicatus. שריקח apud Esaiam materiam significat. Male Buxtorfius & Fullerus sericum volunt. שריר Rabinis סריריקון. ה pro i. Hebrais per Chireck longum aut per Zere scribitur. Alserac à Kimchio male Arabicum dicitur. Græcum est: ut & מלקוניא μελαγχολία. Arabes & Medi qui? שריקח Esaiæ linum. סרן, סורן & ססרן. Pettinator. Pettén. Septuag. λίον χρυσόν. Versio vulgata, Belgica, Lutheri & Chaldaei. Buxtorfii mens emendata. Locus i Reg. 11. xxviii. explicatus. & ii Chron. i. xvi. סרן pro Kw male à Vulgato & Hieronymo. Co Insula Asiatica. Isidorus emendatus. Male Coa confunditur cum Cea. Ars sericum consificendi in Co inventa à Pamphila creditur. Vestes Coa. Utrum ex lana, an ex serico? Kw sive Co Hebrais קר. Bochartus laudatus. סרן non est קר כן. Latons Pamphyle pater an ante Salomonem

monē vixerit. *Gracorum* 'Ex Γερασέ, quasi חקרה, 'Ex גסס, & עץ גסס. *Syro* Aphelia. ἀφελίῳ πῦς ventus. מקרה pro מקו à Linca. *Luthero* wahre. Multitudo equorum. Germ. Ein stute. Collectio aquarū. מקרה Bochario vestigal. Chaldeis מנבחה & גבא. *Aegyptus* Equorum abundans. Testimonium ex 11 Reg. xvii. xxiv. Homero, Diodoro & aliis. *Aegyptus* lini ferax. Ius à Pharaone Salomoni concessum, de educendis ex *Aegypto* equis & neto lineo. *Hebræorum* sententia. Versio Chaldaea. Belgica. Verus sensus istius loci. Ubiunque in Veteri Test. sit mentio de vestibus, id de lino & lana tantum intelligendum est. Sententia *Majmonida*. In summo luxu Scriptura lana & lini tantum meminit. Loci *Esthera* cap. i. viii. & cap. viii. xvi. explicati. Traditio *Talmudica* de summo luxu seminarum in lino. *Belgarum* Proverbium op sijn best Paesch-pronck. Veterum *Judeorum* quidam carne latabantur. Plusculum sese vino invitabant. Tempore *Christi* sericum adhuc rarum apud *Judeos*. Locus *Luca* xvi. xix. explicatus. Omnes voces quibus *Rabini* sericum exprimunt, sunt *Græca*: quales sunt שיראה מטכסא & סיריקון שיראה est ipsissimum οἶς. ὄψες. מטכסא & ἰνδύς. *Gemara* *Ierusalem* itana de שיריים & מטכסא ככל est sericum. Pro οὐρανὸν *Apocal.* xvi. xii. *Syrus* habet **ܫܝܪܝܐ** שירא. שירא. מטכסא & מטכסין *Græcis* μέταξα. Μέταξα antiquitus *Græcis* omne filum subtemen. μέταξα quasi μετάξις & μετέτακτον à τάξι. Hinc *Rabinorum* טכס ordinare, ordire, *Isidoro* Texere. Pannus dictus à πηγή Trama. Μέταξα tandem sericum significavit apud *Græcos*, sic & apud *Hebræos*. סיריקון sapius in *Talmude*. Sericum voces & res *Judaicis* innotuisse videtur demum sub Imperio *Græcorum*. כלך quibusdam stupra serici. Nostrum **פילסל**. *Farchii* פולוריי. Locus ille tentatus. כלך *Misna* non est sericum: Est pinna. πινναδὸν ἑλεον, Lana marina. *Verpulorum* delirium *Sericum* *Hebræis* omni *ayo* notum fuisse. *Menachem* cum Lxxx. paribus discipulorum *Serico* vestitus. *Menachem* vixit sub *Augusto*. Vestes *Assueri* *Esthera* i. viii. & vi. viii. ix. & viii. xv. Ex serico fuisse docet utrumque *Targum*. *Targum* *Sebeni*. In usu fuisse sub *Templo* primo docet *Gemara*. *Sericum* *Parnadinum*. *Targum* emendatum. *Difficultas* *Thosephor*. *Sericum* in *Aegypto* notum fuisse tempore *Abrahami* fabulatur *Berechith* *Rabba*. Lepidissima fabula de *Sara* in *Arca* abscondita. Ejus mirabilis splendor. Nullum sericum in usu in *sanctuario* nisi *Religione* depravata.

I. ummi Pontificis בגדי זהב *vestes aureas* constituisse, præter aurum & gemmas, ex חכלה שני ארגמן supra, ex capite vigesimo octavo Exodi, jam demonstravimus. Ostendimus simul voces istas significare cum materiam tum colorem. Utrumque jam sub incudem revocandum est. Et primum quidem de materia dicendum erit, deinde de colore. Quod materiam attinet, sunt qui *sericum* fuisse credebant. Lutherus & vetus versio Belgica, Exodi xxviii. commate iv. מעיל sive *pallium* Summi Pontificis vocat: *seydenrock / tunicam ex serico*. Et חכלה semper reddit per gele seyde *sericum flavum*. versibus seqq. quemadmodum & vocem שש seydel *sericum* interpretatur, ut supra audivimus. Aben-Ezræ etiam est *sericum*, Exodi capite xxv. Aut saltem refert, multos credidisse, id *sericum* significare. והגאון אמר בו קרים' כי הוא אדום רק איננו בצבע הארגמן, inquit, *Excellentissimus vir* Saadias (sic enim virum istum κατ' ἐξοχλῶν vocare solet Aben-Ezra, quod etiam est commune epitheton, summorum doctorum.) dicit: *inest illi Kermes, quia est rubrum, sed non colore Argaman, ideoque multi dicunt חולעת esse sericum*. Abarbanel super legem capite xxv. Exodi, omnia vult significare *sericum*, & חכלה & ארגמן & חולעת שני. Sic enim ibi disputat: והר'ל בג כחכ שחיר: כל זה צמר צבוע במראות והצבעים ההם ואינו נכון כי הצמר קרא אותו הכתוב עוים' אבל חכלה וארגמן וחולעת שני הם כלם משי והחכלה הוא המשי הצבוע בצבע רומח לים והארגמן הוא המשי הצבוע אדום והחולעת שני הוא המשי והארגמן הוא המשי הצבוע אדום והחולעת שני הוא המשי הצבוע אדום: *Doctor Levi Gersomius*

somius scripsit, hæc omnia significare lanam tinctam: Sed non recte: scriptura enim vocat lanam עוים (id est caprarum.) Nam חלה ארגמן והולעה שני omnia sericum denotant. Et Thechelet, quidem est sericum tinctum colore, qui mari similis est. Argaman est sericum tinctum rubrum, sed Tholaat Schanie est sericum, quod natura sua elegans est, nec habet colorem aliunde. In hac opinione quoque sunt multi Judæi hodierni. Germani nostri fere aliter non explicant quam seyde & gezwirnte seyde / Sericum, & sericum retortum, quod etiam aliquando de שש intelligi volunt.

II. Sane inter Christianos aliquos reperiri, qui Sacerdotes nostros Sericatos voluerint, tantopere mirari non debemus, cum plurima pars nec voces hebraicas intellexerint, nec Judæorum ritus & traditiones perspetashabuerint: Sed id aliquibus etiam Judæis, & quidem inter eos Viris doctis, accidisse, excusari vix potest, cum debuerint didicisse illud effatum, ex Talmude, quasi ex tripode, depromptum: אין הכהנים לובשים: לשמש כבית המקדש אלא צמר ופשתים: Sacerdotes non vestiuntur ad ministerium peragendum in sanctuario nisi lana & lino. Sericum igitur nullum prorsus usum habere potuit. Inter recentiores sunt qui putant sericatos fuisse, eo quod sericum pretiosissima fuerit materia, ex qua sacerdotum vestes fieri debuerint, cum facta fuerint, ad gloriam & ad honorem. Sed cum hæc nullis argumentis probent, non est quod à receptiori sententia magistrorum recedamus. Nec ulla ratio est, cur sericum potius quam lanā statueremus. Quid quæso plus tribuisset, siue ad ornatum pontificatus, siue ad mysteria representanda quam lana, quæ sane nec pretio nec splendore à serico superabatur? Nec minus lanæ quam serici in Regum, qui omnibus deliciis fluunt, ita & luxu superbunt, or-

natu adhiberi solet. Fateor ecquidem sericum apud antiquos pretiosissimam fuisse materiam ad conficiendas vestes, nec unquam adhibitum nisi mollissimis & delicatissimis mulierculis, & inter viros, his, qui pæne muliebriter ornari volunt. Plinius libro II. capite XXI. *Nec puduit has vestes usurpare etiam viros levitate propterea aestiva, in tantum à lorica gerenda discessere mores ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc fæminis cedimus.* Et capite XXII. *Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque fæminarum, qua bombycina appellatur.* Meminit quoque Capitolinus, M. Antonium Philosophum in foro Trajani, cum multis aliis ornamentis Imperatoriis, vendidisse quoque vestem uxoriæ sericam & auratam. Uxor D. Aureliani, ut auctor est Flav. Vopisc. ab Imperatore petiit ut unico pallio blatteo uti sibi liceret. Et Dion Cassius libro XLIII. mulierculis luxui deditis sericum attribuit. *Πρὸς ἡμᾶς ἐς τευφὴν τῶν πάντων γυναικῶν περὶ τὴν ἐσ-πεφοίτηκεν.* Ad nos pervenit muliebriter plane deliciis fluens. Idco & *χλιδὴν βαρβαρὸν barbaricam mollietiem* vocat. Seneca De Beneficiis libro VII. cap. IX. *Video sericas vestes, si vestes vocanda sunt, in quibus nihil est in quo defendi, aut corpus, aut pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquido, se nudam non esse, jurabit. Hac ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ quidem nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico ostendunt.* Ob eandem causam vestis serica indicium fuit viri effœminati & inglorii. Idco non tantum fœminis, sed & Baccho & Bacchantibus, qui plane, muliebriter agere solent, adscribitur, ut docet Salmasius ad Tertullianum de pallio. Et Empedocles philosophus ille delicatulus, à Tertulliano *Sericatus* vocatur. Hoc innuit lex à senatu sub Tiberio lata, apud Tacitum;

citum; Annalium libro primo, qua serico viris interdictum est: *Ne vestis serica viros fœdaret*: quasi summum fuisset dedecus serico vestiri. Vide Dionem lib. LVII. Vix Imperatoribus eo uti honestum fuit, & id Imperatrici aliquando negatum. Flavius Vopiscus in vita Divi Aureliani: *vestem holoserica*, inquit, *neque ipse in vestuario suo habuit, neque alteri utendam dedit. Et quum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatteo uteretur, ille respondit, absit ut auro fila pensentur: libra enim auri tunc libra serici erat.* Omnium apud Romanos Virorum, veste serica primum usum fuisse Heliogabalum, docet Ælius Lampridius. *Primus Romanorum holoserica veste usus fertur, quum jam subserica in usu essent.* Negari quidem non potest, jam diu ante tempora Heliogabali sericum in usu fuisse apud Romanos: nam Galigula (monstrum sane hominis) omnis luxus atque spurcitiei magister & patronus, sericatus quidem dicitur Suetonio. Et apud Dionem libro LIX. καὶ ἐπ' αὐτῷ χλάμυδα σερικῶν ἀλκρυῆ ἐπένευ *Chlamydem sericam purpurei coloris induit.* Sed forsitan subserica tantum fuit. Magna enim differentia erat inter *holoserica*, & *subserica* vestem. Illa ex serico tantum constabat, hæc mixtæ erat materiæ, cujus statumen erat linum, subtemen sericum, qualia & hodie reperiuntur ex serico & lino, aut serico & lana contexta, ut panni quidam serici, quos *ferandin* vocamus. Fuerit tamen etiam holoserica, rarum admodum erat exemplum, cum & ipse Suetonius observet fuisse *vestem extrancam*. Sic Dio Cassius, loco modo à nobis laudato, postquam dixisset Augustum in spectaculis vela serica tendi curasse, statim addit id fuisse χλιδῆς βαρβαρῆς ἔργον *barbarica mollitiei opus.* Alexander Severus, ut ex Lampridio in vita ejus discimus, *vestes sericas raras habuit; holosericas*

nunquam induit, subsericam nunquam donavit.

III. Constat igitur apud Romanos sericum innotescere cepisse, demum circa tempora Augusti, Holofericam vestem raram admodum fuisse ad Tempora usque Heliogabali, subsericam ipsam, etsi usitatior fuerit, viris tamen illo tempore raro concessam: Cum ob molli-
tiem, quæ viros non decebat, (forti enim viro lorica magis quam sericum conveniebat) tunc ob ingens pre-
tium, ἰσχυρὸν utique erat tunc temporis. Nam libra se-
rici, libra auri fuit, temporibus D. Aureliani. *Abfit*, in-
quit generosus Imperator, *ut auro fila pensentur, libra enim*
auri tunc libra serici erat: quod de holoferica, non subserica,
est intelligendum, ut patet ex Legge Rhodia: ὁλοσπρικὰ
ὁμοία τῷ χρυσίῳ *Holoferica auro contra cara sunt.* Non mi-
rum est, ad tempora illa tam rarum atque carum fuisse se-
ricum, apud Romanos & Græcos: cum non nisi ex locis
satis remotis, ad eos delatum fuerit. *Tam multiplici*, ait
Plinius, *opere, tam longinquo orbe petitur.* Et Seneca: *Hæc*
ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus
accersuntur. Ideo à Dione χλιδῆς βαρβαρὸς ἔργον dicitur.
Ex India scilicet, à Seribus, ex Assyria & Coe mittebatur.
Nec serici cultura & conficiendi ratio apud Romanos,
Græcosque nota fuit ante tempora Justiniani. Narrat
Procopius cum summo studio Imperator moliretur, ut
commercium cum Æthiopibus stabiliret, ut scilicet se-
ricum inde Romam adferri posset, stante bello Persico,
duos Monachos ex India reverbos fuisse, qui se omnem
serici conficiendi artem novisse dixerunt, atque id in
Europa fieri posse: ideoque eos ab Imperatore missos in
Indiam, ut inde bombycum ova adferrent, quo facto,
bombyces, & serici conficiendi rationem Byzantii, &
postea per totam Europam innotuisse. Nec est quod
quem

quem moretur, quod Plinius dixerit libro xi. capite
xxiii. in Insula Co etiam bombycas nasci: itaque non
opus fuisse tempore Justiniani eas ex India accersī. Nam
non adfirmat Plinius exsertis verbis, bombycas in ista in-
sula nasci, sed tantum id tradi dicit. Et sane cum toties
legamus apud auctores Coas mulieres vestes, & quidem
sericas texere, mirum esset tam raro mentionem fieri
Coarum bombycum, si verum esset bombycas in insula
Coo nasci. Plurima pars auctorum mentionem faciunt
tantum de arte redordiendi & texendi vestes ex se-
rico, non de sericum ipsum conficiendi ratione, aut
bombycum cultura. Plinius capite xxi i. libri xi. loco à
nobis modo allegato, postquam de Assyria bombyce lo-
quutus esset, mox addidit nidos earum redordiri, & ve-
stes inde texi in Co insula, quam inventionem Pamphi-
læ Latoi filia attribuit. *Primas eas redordiri, inquit, rur-
susque texere invenit in Insula Co mulier Pamphila Latoi fi-
lia, non fraudanda gloria excogitata rationis, ut denudet fæ-
minas vestes.* Hoc Plinius habet ex Aristotele libro v. A-
nimal. capite xix. ἐκ τῆ τέτης τῆ ζωῆς καὶ τῆ βομβύκια αἰαλύν-
σι τὴ γυναικῶν πινὲς ἀναπλῆζόμεναι, καὶ περὶ τὴ ὑφαίνουσι. πρώτη
τῇ λέγειται ὑφαίνειν ἐν Κῶ Πامφίλη Λατώος θυγατήρ. Nota quod
Aristoteles non dicat Pamphilam in Ko quicquam aliud
invenisse quam ex serico aliquid *texere*. *Πρώτη λέγειται
ὑφαίνειν.* Itaque suspicor, an non à Scribis & Assyriis ad
Insulam Coon delata tantum fuerint nemata, & lanugi-
nem bombycum, & an ibi à fœminis Cois non solita fue-
rint redordiri & texi, atque sic an hanc ob causam non di-
cta fuerit vestis Coa, quemadmodum & hodie optimi
panni, qui in Hollandia conficiuntur sæpius dicuntur
Hollandici, quamvis lana ex Hispania afferatur. Est
etiam aliud genus panni, quod dicunt Galli *Camelot de*

Hollande, quasi *Zambalossi Hollandicum*, quia in *Hollandia* textitur, quamvis fila asportentur ex *Ægypto* aliisque locis. Et quamvis sericum *Assyriacum* à *Cois* distingueretur, ut *Assyria* bombyx pretiosior diceretur *Coa*, fortassis tamen una eademque materia atque bombyx fuit, siquidem ab *Assyriis* subtilius fiebat quam à *Cois*: ut & hodie *Angli* & *Galli* serica subtiliora conficiunt, quam *Belgæ* aut *Germani*, quamvis illis à *Belgis* ex *India* & *Perlia* advehatur. Sed ne de hisce multum disputemus, certum est, apud *Græcos* & *Romanos* sericum diu multumque ignotum fuisse, carissimum & rarissimum ad usque tempora primorum Imperatorum, culturam bombycum, totamque rationem serici conficiendi, in *Europa* circa tempora *Justiniani* tantum innotuisse. Hinc concludo, apud *Hebræos* & *Ægyptios* sericum tempore *Mosis* plane ignotum fuisse. Qui enim credibile esset tam diu latuisse *Græcos* & *Romanos*, si jam inde ab illis temporibus *Judæis* familiare fuisset? Nec ullus reperietur auctor probatus inter *Hebræos*, quantum sciam, qui serici mentionem faciat, quo natio sua vestita fuerit ante tempora *Christi*, & priorum Imperatorum: In toto *Veteri Testamento* de serico ne γὰρ quidem, quod dignum observatu censeo.

I V. Sunt tamen qui sericum in sacra Scriptura reperiri putent. Et primo quidem occurrit vox משי apud *Ezechielem Prophetam* capite decimosexto, versibus x. & xiii. Hæc ibi habet *Propheta*: ואלבשך רקמה ואנעלך Et vestiui te opere phrygiano, & calceavi te melinis, Et accinxi te bysso, & operui te Meschi. ומלבושך משי ומשי Et vestimentum tuum fuit byssus & Meschi. Hanc vocem משי *Jarchius* interpretatur *Sericum*. שוויאה בלעו' vulgo dicitur *Soye*, id enim *Gallis* est

est sericum. Hanc interpretationem secuti sunt *Iunius, Lutherus, Galli, Belgæ, Grotius* & alii multi. Lutherus non contentus materiam exprimere, simul etiam genus vestimenti indicare tentavit; habet enim seidene schleyer/ ab ornatu nostrarum mulierum. Vestimentum muliebre fuisse certum est, sed an præcise ejusdem generis, docti viderint. Fullerus etiam *Sericum* esse vult, in Misc. lib. 11. c. xi. Grotii interpretatio minime feri potest: *Id est*, inquit *è serico feci tibi lecti* *ἡ ἐκ περσικῆς*. Hic significantur ornamenta sacri tentorii. Hæc ibunt quo poterunt, saltem ego nullis conditionibus adducar, ut ei assentiar: cū sericū in sacro tentorio nullum prorsus usum habuerit. Sane vocem *שׁרץ* Hebræis posterioribus *sericum* esse, patet, non tantum ex iis quæ jam dicta sunt, sed ex Kimchio, Aben Ezra, Abarbanelle, & ex omnibus gramaticis & Interpretibus. Atque sic jam temporibus Sedecie, apud Hebræos sericum in usu fuisset. Sed ab omnibus interpretibus pro serico non sumitur, nec puto ita sumi debere. Aquila *ἀνθὺν* florido, sive palpabili, quasi *שׁרץ* esset à *שׁרץ* palpare. Sed forsan Aquila *βᾶπτον* pro *ἀπὸν* scripsit, ut censet doctissimus Fullerus, loco citato. Symachus *indumentum* habet. Hieronymus *subtilia*. Sic & vulgatus vers. x. sed vers. xi 11. *polymitum*. Theodotion ipsum verbum hebraicum *שׁרץ* retinuit. Adeo ut viri docti dubio animo hærerent, quid per *שׁרץ* intellexerit propheta? Seniores in utroque versu habent *τρίχων*. Sed quid est *τρίχων*? Obscurum per obscurius interpretari videntur. Porro non minus Græcorum *τρίχων* quam Hebræorum *שׁרץ* torfit, magnum Virum Hieronymum. Cum diligenter, inquit, inquirerem, quid sibi vellet vocabulum *Trichapti*; quod septuaginta translulerunt; & à nullo Græcorum nec usum, nec Etymologiam possem invenire sermonis :

tandem didici à septuaginta esse compositum. (*Rebus enim novis nova fingenda sunt nomina*) Quod tanta subtilitatis fuerit vestimentum, ut pilorum & capillorum tenuitatem habere credatur. Vnde & ego volens tenuitatem exprimere vestimenti, pro Trichapto subtilibus transtuli: quod tenui flamine atque subtegmine (lege subtemine) textum erat. Quid igitur per Græcorum τρίχαπτον intelligeremus, cū id ne quidē ipse Hieronymus intellexerit? Ex Hieronymo saltem patet, cum non credidisset, πῶν significare materiam, alias eam expressisset, sed certum aliquod vestimenti genus & quidem ex materia aliqua subtilissima, ut etiam pilorum & capillorum tenuitatem habere crederetur. Sed quod subtile, ideone sericum? Ita sermocinatur Fullerus & alii: At nonne & byssus subtilissima, & pellucida, adeo ut corpus magis detegere quam tegere videretur? Sane & experientia & Hebræorum doctores id docent. Pro genere vestimenti sumit etiam Hesychius: Et quidem pro capitis ornamento, quod Latini crinale dicerent: ut Ovidius de Ponto III.

— Nec habens crinale capillis.

Optime quidem: nam τρίχες *Crines* & *capilli* sunt. Ideo & Martiali *capillare*. Hesychius etiam & Suidas πολύτιμον *pretiosum* dicunt. Ideone ex serico? non sequitur, cum posset aureum esse, nam ex auro quoque crinale fiebat, unde Maro *crinale aurum*. Ex serico tamen τρίχαπτον fuisse existimarunt Hesychius & Suidas. τὸ βαμβύκινον ὕφασμα ὑπὲρ τῶν τριχῶν τῆ κεφαλῆς ἀπὸ μύλων, ἢ πολύτιμον. Ita Hesychius. Suidas fere eodem modo: τρίχαπτον, inquit, τὸ βαμβύκινον ὕφασμα ἱμάτιον πολύτιμον. Igitur βαμβύκινον ὕφασμα est τρίχαπτον, id est *bombycum textum*, quod nihil aliud esse quam sericum, liquido constat. Silentio hic præterire non possum, illud ἱμάτιον πολύτιμον apud Suidam

dam à Porta exponi per *Pallium valde pretiosum*. Atque sic *τείχαπλον* non erit ornamentum capitis, sed totius corporis tegumentum. Ideo Lutherus ein schleyer reddidit, quod nontantum capitis ornamentum, sed certum aliquod velum, quod toti corpori injicitur, significat apud Germanos. Deinde id ipsum *τείχαπλον* sic exponit: *Ex crinibus contextis factum vestimentum*. Sic materia *ἔς τεύχάπλους* crines essent. Sed lapsus est doctissimus vir: nomen enim habet *τείχαπλον* quidem ἀπὸ τῶν τεύχων à *crinibus*, non quod huic vestimento materiam darent crines, sed quod eo crines tegerentur; scilicet quia erat ὑπὲρ τῶν τεύχων τῆ κεφαλῆς ἀπὸ μύλων. *Super crines capitis alligatum*, ut optime Hesychius. Chaldeus pretium & ornamentum *שֵׁשׁ* consistere facit, in colore magis quàm in materia, aut vestimenti forma: Reddidit enim per לבושי צבעוני *Vestes tinctas*, sive *coloratas*; eodem plane modo, quo Aquila qui αἰθιδὸν *floridum* habet, & Hieronymus cum vulgato, quum *Polymitum* interpretantur: quia polymitum variis coloribus distinctum est. Interim nondum constat quid significet nostrum *שֵׁשׁ*. Sericum significare, vix adduci possum ut credam, cum mihi nondum sit probatum, id tempore Ezechiëlis inter Hebræos notum fuisse. Nihil aliud igitur denotare existimo, quam, aut tegumentum aliquod muliebre, variis coloribus distinctum, atque ea de causa pretiosum, qualia sunt polymita, mulierum deliciae, (vestimenta enim colorata mulieribus propria esse, constat iis, qui in literis vel parum versati sunt) aut capitis aliquod ornamentum, qualia sunt crinalia, auro & gemmis pretiosa. De *Serico* nihil certi ex hoc loco probari potest.

V. Cæterum silentio præterire non possum, mirum non esse, Abarbanelem & alios vestes sacerdotales Sericas

ricas contendisse, si verum esset משי sericum in hoc loco significare. Nam quod Ezechiël dicit de vestimentis illis pretiosis, id Chaldæus de vestibus Sacerdotalibus, & quidem summi Pontificis, vult intelligi. Nam pro משי ואכסר Chaldæus habet: ויה כהנא רבא כלבושי צבעונים: *Et Pontificem maximum (vestiam) vestibus tinctis, aut polymitis.* Igitur si משי apud Ezechiëlem sericum significaret, Chaldæum summi Pontificis vestes sericas credidisse sequeretur. Dicendum etiam esset, Abarbanelem & alios ab eo seductos fuisse, cum dicerent *Argaman* nostrum, *thechelet* & *Tholaat Schani* significare non lanam, sed sericum. Sed quamvis forte vestimenta illa per figuras, non tantum de toto populo Israëlitico, sed de summo Pontifice intelligi debeant, ex Chaldæo tamen probari non potest, ea fuisse ex serico, cum ea tantum dicat לבושי צבעונין *vestimenta tincta, sive florida אִיִּוְאָ, & polymitum*, ut habent Aquila, Hieronymus, & versio vulgata, uti supra ostendimus.

VI. Quidam conantur sericum eruere ex Esaiæ capite xix. versu ix. ובשו עברי פשחים שריקות ואורגים חורי: *Et pudefunt opifices linorum subtilium & textores retium.* Hæc verba supra jam allegavimus, & ex parte ventilavimus, capite vi. ubi ostendimus חורי non esse *alba opera*, ut interpretes putant, sed *retia*. De voce שריקות jam plura dicenda sunt. Junius *generosa* vertit, scilicet à שרק viti *generosa* derivatum putat, ex quo fonte fluxisset etiam Buxtorfius credidit in suo Lexico Hebraico. Sed quid per suum *generosa* intellexerint auctores, fateor me ignorare, nec forsan ipsis interpretibus constabat. Alii pro colore sumunt, alii pro materia. In Talmude סרק colorem significare certum est. In Mascheth Schabbath folio xcvi. a. & Moed Katon fol. cx. b.

לא תעביר אשה סרק על פניה מפני צבועת: *Mulier non ilinet faciem stibio ad tingendum.* Jarchius סרק ait esse צבע אדום *colorem rubrum.* Pomarius *coccineum.* שרוק צבוע מצבע *Saruk tinctum est colore coccineo.* Hinc etiam vox שרוק Zachar. i. vii. Chaldæo (ut quidam legunt) est קוחין, quod viri docti κόκκον putant. Minium igitur significat, eundem nempe colorem quem Græci σαρικὸν vocant, ex sinopide & sandice factum, de quo Plinius lib. xxxv. c. vi. hinc verbum סרק *Syrico tingere.* ut σαρικὸν sit ab Hebræo סרק aut סרק à Græco σαρικῶ. Ejusmodi minio & rubris coloribus veteres, præsertim mulieres, sese pinxisse, Plinius & alii tradunt. Hanc vocem autem colorem significare apud Esaiam, docet Bochartus de Animalibus libro i. capite vii. Sed flavum contendit. Ideoque שריקות פשחים exponit per *linum flavum.* eo magis quod Plinius libro xix. cap. i. dicat linum apud Italos, natura sua flavum esse. *Apud nos, inquit, maturitas lini duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flavescente.* Enimvero omne linum maturum non flavescit. Est quod nigricat, est quod subrufum est, Est & aliud subalbum & splendens, ut ipse Plinius ibi testatur. Flavum optimum linum esse videtur statuere Pausanias in Eliacis, libro primo. *Ἡ δὲ βύσσος ἐν τῇ Ἠλιδί λεγόμενη μὲν εἵνεκα τοῦ διποδεῖν τὰ Ἑλλήνων ἔστι δὲ ὁμοίως ξαίθη.* *Byssus autem in Elide nascitur tenuissima, qua Hebræorum non cedit, sed non est aque flava.* Linum autem ex quo fiunt retia non debet esse candidum & spendescens, ideo à Gratio in suo Cynegetico rejicitur, & *damnosus candor* vocatur.

Ipse in materia damnosus candor inerti

Ostendit longe fraudem atque exterruit hostes.

Quamvis Gratio de Retibus venatorum, non de piscatorum

torum, loquatur. Sane colorem significare vocem שרֹק Zachariæ capite primo, negari non potest, cum cæteræ voces quæ huic junguntur versu octavo, veluti ארמים & לבנים. Et quidem fulvum aut gilvum fuisse colorem, cum Magno Bocharto facile crediderim. De equis ejusmodi coloris mentionem faciunt Varro, Palladius, Virgilius, Servius, Isidorus & alii. Nec adeo rari sunt hodie in Dania. Sed an ex nostro שרֹק apud Esaiam id probari possit, dubito; cum ibi non agatur de colore, sed de materia, ut mox ostendemus. Johannis Theologi testimonio, in sua Apocalypsi capite vi. commate octavo, magis moveor: cum ἵππων χλωρὸν *equum fulvum*, aut *gilvum*, vocet, ubi fortassis respicit ad equum שרֹק Zachariæ.

VII. Assentior Nihilominus iis qui שרֹק apud Esaiam materiam significare volunt, non vero colorem. *Sericum* existimat Buxtorfius in suo lexico Hebræo, forte sequutus Stephanum, qui in priori editione quoque habet *sericum*. In eadem sententia fuit Fullerus, Miscell. Sacr. libro 11. capite xi. *Sericum*, inquit, *apud Esaiam prophetam reperimus cap. xix. ix. ubi vestes Serikoth memorat*. Sed male hi omnes. Fortassis solo sono decepti sunt, quia שרֹק quasi שרֹקֹן sonat. Sericum sive שרֹקֹן Hebræis etiam vocari שרֹקֹן certum est. Videatur Massechet Schabath fol. xx b. Idem docet Kimchius in radice שרֹק. Sed hanc significationem obtinuit à Talmudicis. Non autem sic dictum puto ante tempora Christi hebraice; ut facile crediderim שרֹק vocem esse peregrinam, nempe Græcam, à שרֹקֹן, quod vel ipsa scriptio docet: prima enim syllaba שרֹ nihil aliud est quam Græcorum σερ, siquidem η Magistris per chirrek longum exprimitur, quod & hodie multi alii populi obser-

observant, & ipsi Græci barbari ita pronunciant, non enim dicerent, *psyche* sed *psychi* pro ψυχή. Sed ita exprimunt etiam per Zere. Terminatio quoque est Græca. Et quamvis Kimchius loco modo citato dicat וכן יקרא בלשון ערבי אלשרק *Et sic vocatur lingua Arabica Alserak*, eo non minus est Græca vox: cum non insolens sit Arabibus, voces Græcas sua civitate donare, suasque facere, ut manifesto constat vel ex voce Μελαγχολία, quam vocem Maimonides ad Codicem Schabbath capite secundo, misna quinta, docet Arabicam esse. רוח רעה קוראין לכל מיני החולין הנקרא בערבי *Spiritus Malus dicitur omnis species morbi, dicitur autem Arabibus Melancholia, quia est species morbi.* Nota vocem istam מלקוניא corruptam esse, quod Hebræis non est insolens, aut depravatam scriptionem, & scribendum esse מלנקוליא. Ejusmodi voces plures reperiuntur, quæ ex Græcis Arabes factæ sunt, ut & apud Hebræos. Tales esse creduntur *Almanac, Alambix, Alchymista, &c.* Videtur, ut & hoc moneam, vocum istarum quasdam à Judæis ad Arabas esse delatas, hosque eas didicisse ab illis. Nam revera per Arabas & Medos, Magistri sæpius intelligunt Judæos inter Arabas & Medos habitantes. Sic ad eundem Codicem Schabbath c. vi. Misna vi. ubi fit mentio מדינות & ערבויות *Arabum & Medorum*, Bartenora & Maimonides notant id intelligendum esse de Mulieribus, aut filiis Israël, quæ in Arabia aut Media habitant. Hæc eo tantum sine dicta sunt, ut constaret, quamvis σιρικὸν Arabibus & Hebræis מיריקון & אלסרק dicatur, nil tamen obstare, quo minus credatur vox Græca, aut saltem non Hebræa, aut Arabica.

VIII. Pedibus igitur eo in sententiam eorum, qui מדינות apud Esaiam nec *colorem*, nec *sericum*, sed *linum*

significare credunt, non quidem quodvis *linum*, sed *linum bene pexum & carminatum* id est *optimum & tenuissimum*. שריקו itaque non debet deduci à שרק cum Buxtorfio, sed potius à שרק *pectere*, quæ radix, quamvis in sacra scriptura non reperiatur, non minus tamen est hebræa, ut multæ aliæ voces, quarum radicem S. Scriptura ignorat. שרק pro *pectere* est vox Hebræis familiarissima. Hinc שרק *Pectinator*, & שרק *Pecten* של שרק *Pecten lini*, & שרק של צמר *Pecten lana*. & שרק *Pectinatum*. Quis igitur non videt פשתים שריקות esse *linum pectinatum*? Nec aliter exponit Jarchius: שריקות inquit, אותן פשתים שמסורקין Scherikoth est *linum quod pectunt*. Sic & ipse Kimchius hunc locum exponit: (ut male adductus fuerit à Fullero, ad probandum Esaiam loqui de *Serico*) במסרק כלומר שריקות שריקות שבו עושין ממנו רשתות: Scherikoth, *quasi diceret qui pectunt linum, nam optimum & pulcherimum adhibetur ad conficienda retia*. En igitur שריקות *Linum pectinatum*, tenue & retibus conficiendis aptissimum. Supra, capite scilicet sexto, ostendimus id de retibus piscatorum esse intelligendum. Debet autem esse *linum optimum*, λίνον λεπτόν *linum tenue & tenax*, nam quo tenuius & subtilius est, eo subtilius netur, & multiplici filo facilius contorquetur, ut retia fierent firmiora, quod supra ex Plinio & aliis ostendimus. Et quamvis retia etiam fiant ex cannabe, ut tradit Gratius, *linum tamen tenue magis aptum est*. Septuaginta sane tam emunctæ naris non fuerunt, ut apud Esaiam *sericum* olfacerent. Ideo non habent σμεῖνον, quam vocem absque studio ponere potuissent, si tale quid credidissent, cum nulla vox illis familiarior fuerit, sed λίνον χιτῶν, *Linum divisum*, scilicet quia bene depexum est; quo enim magis & subtiliori pecti-

pectine pectitur, eo filamenta ejus magis separantur, dividuntur, & eo subtilius fit. Quicquid sit, illi nihil agnoverunt præter *linum*. Bene itaque vulgatus: *Qui operabantur linum, plectentes* (forſan ſcribendum eſt *pectentes*) & *texentes subtilia*. Bene & Belgæ: *De werkers in ſijn ſlas: qui operantur in lino tenui*. Sed omnium optime Lutherus, quamvis alias ſæpiſſime ſibi imponi patiatur à Græcis: *Die da gute garn wircken / Und nehe ſtricken*. Hæc à Chaldeo didiciſſe potuit, Sic enim ille: *ויבהחו פלחי כותא רמרוקין ומח מניה סצון* *Et pudeſſent facientes linum pexum, & texentes ex co reſia*. Optime etiam Doctiſſimus Buxtorſius mentem emendavit, in ſuis Concordantiis, & Lexico Chaldaico-Rabinico, ubi non *ſericum*, ut alibi, ſed *ſelecta vel pectinata lina* expoſuit. Tandem igitur colligo, noſtrum *שריקה* apud Eſaiam non eſſe Sericum, ſed linum optime pexum & carminatum, retibus confiſciendis aptiſſimum, ut nec ex hoc loco probari poſſit, ſericum fuiſſe notum & in uſu apud Hebræos, tempore prophetarum.

IX. Tertius occurrit locus in Veteri Teſtamento, ex quo, ſericum in uſu fuiſſe apud antiquos Hebræos, jam inde à temporibus Salomonis, conantur probare. Locus extat primo libro Regum capite decimo, commate Vigefimo octavo. *ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקוה סחרי המלך יקחו מקוה במחר*. Hæc verba ſic tranſtulit Vulgatus, & Hieronymus: *Et educebantur equi Salomonis de Ægypto & de Coa. Negotiatores enim Regis emebant de Coa*. Hæc verba repetuntur 11. Chron. capite 1. verſu xvi. Nifi quod ibi ſcribatur cum א. Sed litteræ אהוי מחלפים *permutantur*, ut ad locum iſtum notat Kimchius. Quid negotiatores Regis emebant de Coa? *Sericum*; nam in iſta Inſula fiebat. Videtur igitur
vulgatus

vulgatus credidisse, jam tempore Salomonis, sericum Hebræis notum & in usu fuisse, atque de Coa cisadvectum fuisse. *κω* Insula est Asiatica Cariam contra, patria Medicorum Dei Hippocratis. *Coos*, ait Isidorus libro XIV. Orig. capite VI. *Insula adjacens Provincia Attica, in qua Hippocrates Medicus natus est.* Errat tamen Isidorus si putat Coon Atticam Insulam esse, cum revera sit Asiatica. Sed fortassis vitium est librariorum, & scribendum *Asiatica*, pro *Attica*, levi mutatione. Hic error tamen & alios doctissimos viros in errorem induxit, ut putarent Coon Græcam & Europeam Insulam esse. Ideo confundunt Insulam *Coam* cum *Cea*; quod fecit Lipsius ad librum II. Analium Taciti, ut supra demonstravimus. Sed & Salmasius ipse hic manes suos passus est, in Inscriptione Herodis, ubi *Simonidem* Coum facit, & Coam Insulam confundit cum Cea, quasi una eademque esset, cum tamen toto cœlo distent; Hæc scilicet Europea est, circa Eubæam; illa Asiatica, prope Cariam, uti jam observatum est à docto Literatore ^{Sancto} ~~Dionisio~~ Vossio, ad Pomponium Melam. Error forsan inde ortus, quod in Plinio quoque male scribatur *Cea* pro *Coa*. libro XI. cap. XXI. In hac Insula ars & ratio sericum conficiendi & texendi notissima fuit, & inventa à Pamphila Latoi filia, ut docet Aristoteles, libro V. Animal. cap. XIX. Et Plinius libro XI. cap. XXI. videatur etiam caput XXI. quæ loca supra jam allegavimus. Idem docet Isidorus Originum libro XIV. cap. VI. *Coos Insula &c. est, quæ, ut Varro testis est, arte lanificii prima in ornamenta fæminarum inclarius.* Et libro XIX. cap. XXI. *Bombycina est à bombyce vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombycinum dicitur, conficiturque in Insula Coa.* Huc plerumque referunt
aucto-

auctores ista omnia quæ de veste Coa decantantur à Poëtis. Tibullus lib. II. Eleg. VI.

*Illa gerat vestes tennes, quæ fœmina Coa
Texuit.*

Propertius lib. II. ad Mœnatem

*Sive togis illam fulgentem incedere Cois,
Hoc totum à Coa veste volumen erit.*

Ovid. lib. II. de Arte Amandi

Sive erit in Cois, Coa placere puta.

Horatius Sat. II.

Vt nudam. ---- Cois tibi pane videre est.

Possset quidem aliquis dubitare, utrum auctores isti de serico loquantur omnes, an non etiam de pannis, aut vestibus ex lana? Plurima pars auctorum id quidem de serico intelligunt. Nihilominus videtur etiam de lana posse intelligi. Sane Isidorus ex Varrone de *Lanificio* videtur intelligere. Libro xv. cap. vi. *Coos Insula &c. est quæ ut Varro testis est arte lanificii prima in ornamentum fœminarum inclaruit.* Varro aut de pannis ex lana tantum loquitur, aut per lanificium intelligit etiam artem conficiendi sericum. Fortassis utrunque ibi vigit, solet enim ars artem trahere in urbibus mercatura celebribus: Ita tamen ut forte lanificium vetustius fuerit, quam ars sericum conficiendi, in Insula Coa, quod demonstratu non impossibile credo. Hanc Insulam *Coam* ab Hebræo קו dici, multis argumentis eruditissime probavit Bochartus, in sua Phœnicia libro I. capite vii. קו Hebræis est *filum*, ut Esaïæ lv. vi. Chaldæus habet קוין רעכויות *fila araneorum*. Et apud Talmudicos קוין sunt *textores*. Atque sic Insula קו, *Co*, sive קו dicta est quasi à *filo*, & arte textoria, aut lanificio, quod ibi maxime claruit. Videtur igitur vulgatus suum de *Coa* fecisse ex verbo מקו, quasi

quasi duæ essent voces, ita ut ם esset una ex litteris ככל, id est præpositio ן Ex, non vero littera *haemantica*, aut radicalis, & ןק vel כ״ Insula *Coa*. ut ןקם sit quasi ןק ןם *ex Coa*. Cum igitur sericum maxime in *Insula Coa* confici crederetur, mirum non esset, si quis colligeret sericum Salomoni inde allatum fuisse, si interpretatio vulgati vera est. Sed vehementer erravit vulgatus, & quicunque cum sequuntur. ןקם enim non esse duas voces ןק ןם dignoscere potuisset si puncta inspexisset, modo punctata tunc Biblia habuerint, de quo jam non disputo. Nam nullum Dagesch reperitur in littera ק ad compensandum ן elisum, quod leges punctorum requirunt. Deinde Salomonis temporibus Insulam istam notam fuisse sub nomine κω, Co & ק, verisimile non est, cum antiquitus Κώων πόλις Ἀστυπάλαια urbs *Coorum Astypalæa* diceretur teste Strabone libro xiv. & Stephano de Urbibus. Si tamen verum est ita dictam fuisse à ק *filo*, aut arte texendi & sericum præparandi, id factum fuit tantum à temporibus Pamphilæ Latoi filia, quæ istam artem ibi invenit. Sed Latoum vixisse ante Salomonem vix credo. Ante tempora Aristotelis vixisse, certum est; sed ante Salomonem, nusquam reperio. Græci hanc vocem ןקם etiam sumpserunt pro urbe aut Regione aliqua, sed plane aliter videntur legisse, ac vulgatus, & aliter quam in Hebræo; nempe ןקן pro ןקם, habent enim Ἐκ θεκῆς: quod miror magnum Criticum Capellum non animadvertisse. Quamvis tamen non nesciam, quosdam codices habere Ἐκ κῆς, vel ἔξ Ἐκῆς, etsi nec hoc *Coon* significet, cum Co Græcis non sit κῆς nec Ἐκῆς sed κω. ןקם pro loco etiam sumptum videtur à Syro, qui habet ܡܕܢܐܝܐ Et ex Provincia *Aphelia*.

quæ

quæ videtur Ægypti pars ἀφελιώτης vel ἀπηλιώτης. unde ventus ἀπηλιώτης, qui fiat ab ortu æquinoctiali, quasi מִקְוֶה esset מִקְוֶה à linea æquinoctiali. De quo vide Bochartum de Animal. lib. 11. cap. 19. Sed male vulgatus Syrus & Græci, cum nomen loci non fuerit, ut non sit legendum: nec *De Coa*, nec Ἐκ θεμελῆς aut ἐκ καὶ, sed mercem aliquam significare non dubito.

X. Melius Lutherus *Wahle/merces*. Nondum tamen exprimit quales merces fuerint. Jarchius מִקְוֶה pro multitudine equorum sumit. מִקְוֶה, inquit, אִסִּיפַת סוּסִים אִסִּיפַת מִקְוֶה וְקוֹרִין לוֹ בַּלֶּשׁוֹן אֲשֶׁכֵּן אִשְׁטוּט' אִשְׁטוּט' Mikveh. *Congregatio est equorum, quam Germanice Ein stut vocant.* Ein stut Germanis est multitudo equorum, ubi alter alterius caudæ fune alligatur, quemadmodum hodie videre est in nundinis equorum, quum magna copia ad forum, & inde alio deducuntur. Kimchius idem videtur intelligere ad secundum librum Chron. cap. 1. versu xvi. מִקְוֶה לֶשׁוֹן קָבוֹץ Mikveh significat congregationem. Et revera collectionem significat, ut Exodi vii. xix. מִקְוֶה מֵי Collectio aquarum. ad 1 Reg. cap. x. tamen aliter accipit. Sensus igitur horum verborum erit: *Et eduxit equos Salomoni ex Ægypto, & quidem multitudinem per mercatores Regis.* Celebrerrimus Bochartus de Animalibus lib. 11. cap. 19. מִקְוֶה pro collectione & pro vectigali putat posse accipi hoc loco, & simul pro societate mercatorum: ita ut Hebræum מִקְוֶה credat idem esse, quod Chaldæum מַגְבִּיחָא; Chaldæis enim מַגְבִּיחָא idem significat quod Hebræis מִקְוֶה colligere; atque sic מַגְבִּיחָא & מִקְוֶה collectionem scilicet tributi significare. Itaque sensus talis esset; *Et eduxit equos Salomoni ex Ægypto, & vectigal quod attinet, mercatores Regis vectigal illud accipiebant pretio redemptum à Rege Ægypti.* Hæc etiam videtur esse sententia

Jarchii ad 1 Reg. cap. x. Saltem ille accipit מָקוֹ quod prius occurrit, pro societate mercatorum, ideo notatum animadvertit accentu *Sakeph Gadol*, quia vox stat per se, nec alteri jungitur. Merces hic intelligi per מָקוֹ non dubito, sed non Coas, multo minus sericum, aut equorum multitudinem, sed aliam, nempe Ægyptiacam, quæ inde adducebatur cum equis, *linum, fila*, sive *netum* ex lino. Sane id significat vox מָקוֹ & מָקָה ut videre est Jos. 11. XXI. Job. VII. VI. Optime quod Equi & netum jungantur, & Salomoni ex Ægypto adduci dicantur, nam utrumque ferebat Ægyptus. De optimis equis constat ex secundo libro Regum cap. XVIIII. versu XXIV. *Equi Ægyptiorum sunt caro, & non spiritus*. Ideo Deus: *Ve illis, qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, & innituntur equis, & confidunt curribus, cum multi sunt & equitibus, cum sunt numerosi valde*. Sic Sedekias Rex equos per legatos petiit ab Ægyptiis. Thebis, quæ Ægyptia urbs fuit, equis abundasse testatur Homerus Iliad. 1.

Αἱ δ' ἑκατόμυλοι εἰσι, διηκόσιον δ' ἂν ἐκάστω

Ἀνέρες ἐξοιχνύσσι σὺν ἵπποισιν, καὶ ὄχους φιν.

His solido porta sunt centum ex are, virosque

Curribus insignes, & equis, dat quæque ducenos.

Diodorus libro 1. narrat ex relatu aliorum, ex solis illis Thebis, ad bella exiisse διζύγια ἄρματα *viginti millia currum*. Apud Apollonii Scholiasten *Xenagoras Chronologus* tradit: ἵππας τὰς Αἰγυπτίους ἀρχαιοτάτους γεγονέναι, *Ægyptios equos antiquissimos esse*. Et Σισσυχωσίδα πρῶτον εἰρεῖναι ἵππων ἀνθρώπων ὀπιθαμένην, οἱ δ' ταῦτα εἰς Ὀρον ἀναφέρουσι. *Sesonchosidem primum invenisse equum consiendere, quamvis alii ad Oron referant*. Sed Ægyptum, vel inde à temporibus Moſis, equis abundasse, & hoc nomine apud omnes populos semper celebrem fuisse, atque in hoc, ut

&

& in aliis rebus multis, Hollandiæ similem fuisse, quamvis tandem apud eos equitatus in desuetudinem abierit, tota Ægypto jam facta inaccessa equitatu, quemadmodum apud Batavos, fusius explicavimus in nostra *Historia Gelrica*, quam sermone Gallico conscripsimus, & quæ lucem videbit, quamprimum Deo pacis ita visum fuerit.

XI. Sed ut Ægyptus equis abundabat, ita & lini feracissima erat, & quidem optimi & pretiosissimi, unde vestes sacerdotales, & omnis byssus quæ in sanctuario adhibebatur. Hæc jam plus satis probavimus duobus capitibus præcedentibus. Et quemadmodum optimi equi educerentur ex Ægypto, sic etiam pretiosissimum linum, aut lini netum. Sunt ex Hebræorum Interpretibus, qui מִקְוֶה non quidem *netum* exponunt, sed שֵׁשׁ aut *byssum* ex filo, aut neto Ægyptiaco. Hujusmodi ergo netum aut byssus Salomoni asportabatur ex Ægypto, quemadmodum & equi inde educerentur, unde magnus quæstus Salomoni per mercatores suos accessit. Salomon enim ita cum Pharaone Ægypti Rege convenerat, ut sibi soli jus esset equos & netum inde deducendi, quod jus certo pretio acquisiverat, equos autem illos & netum is deinde solus per suos mercatores divendebat cæteris populis, quo factum ut magnas divitias corraferit. Sane de neto intelligit Kimchius. חוּט הַפֶּשֶׁתִּין כִּי הוּא הַמְּשֻׁבָּח בְּאַרְץ מִצְרַיִם *Est filum sive netum lini, quod in Ægypto esset pretiosissimum.* Et Doctor Levi Gersomius, de vestibus byssinis exponit: כִּי כִמוּ, inquit, כְּגוֹרֵי שֵׁשׁ שֶׁחֹשֶׁת יִקְרָא חֲקוּיָה כֵן יִקְרָא הַנֶּאֱרָג מֵהַחוּשִׁים מְקוּה וְהַנֶּחֱטָו חֲקוּיָה בְּגָדֵי פֶשֶׁתִּין חֲשׂוּבִים מֵאֵר כִּמוּ שֶׁנֶּחֱפָרְסִים *Sunt vestes byssina, nam quemadmodum filum dicitur Thikveh, sic & id quod ex ejusmodi filis textum est, Mikveh vocatur.*

Erant autem in Aegypto vestes linea pretiosissima quemadmodum constat. Plura addit de equorum & byssi mercatura in Aegypto, & de jure habendi equos, & vestes byssinas gestandi inter Judæos, quæ brevitati studens non addo. Legat qui volet. Chaldæus plane in eadem fuit sententia, ideo vocem מָקוּה retinuit, cum idem significet, quod apud Hebræos, nempe *netum*. חֲגֵרֵי מַלְכָּא וּבְנֵי מָקוּה בְּרִמָּן *Et Mercatores Regis emerunt netum pro pecunia.* Belgæ, *De koop lieden des koninx namen het Linne-gaeren voor den Prijs.* Significantius dici possit: *voor een ghestelden prijs.* Ad clariorem intelligentiam horum verborum, hic notatum velim, videri certum aliquod pretium constitutum fuisse pro neto, non quidem pro equis; quod facile fieri poterat, cum optimum linum ejusdem pretii fuerit: pro equis autem tale pretium statui non poterat, cum proculdubio alter alteri multum antefereendus fuerit. Ideo in sacro textu tam expresse hæc verba adduntur מַחֲרֵי מֶלֶךְ יָקוּחוּ מָקוּה בְּמַחֲרוֹ *Et Mercatores Regis acceperunt, sive emerunt netum pro pretio*; id est, certo aliquo pretio noto, prout ante cum Rege conventum erat. Hic ergo erit sensus integer istorum verborum, mea quidem sententia: *Et educebant Salomoni equos ex Aegypto, & netum*: Et quidem quod ad *netum*, mercatores Regis, illud emebant pro constituto pretio, de quo jam conventum fuerat cum Rege. Nil itaque de Co, aut serico temporibus Salomonis, ex hoc loco erui potest.

XII. Sic manifesto patet, in toto V. Testamento sericum non reperiri, ideoque non esse verisimile, in usu fuisse tempore Prophetarum, multo minus tempore Aharonis, ut in cultu Pontificum adhiberetur. Sane si Maimonidæ credendum, facile autem ipsi assentiar, Scriptura

& mulieres, eo quod decet mulieres. Viros decet vino exhilarari, Mulieres autem quanam re? Doct̃or Ioseph dicit: Babylonie vestibus coloratis, & in Terra Israël vestibus lineis dealbatis. Thosephot hoc tantum vult intelligi post Templum destructum, non vero stante adhuc sanctuario, cum tunc temporis viri carne magis lætarentur, quam vino. Quamvis etiam temporibus antiquissimis, verpuli sese aliquando vino plusculum invitaverint. אבל כומן בית המקדש אין שמחו אלה, כומן הזה, כבשרו *Hoc quidem tempore, sed temporibus Sanctuarii non lætabantur nisi carne.* Sed quocunque tempore sumas, mirum esset in summo hoc ornatu, serici, quod alias in ornamenta fœminarum excogitatum fuit, ut ait Plinius, nullam fieri mentionem, si apud Hebræos in usu fuisset tempore Prophetarum. Sed temporibus Christi, etsi non ausim adfirmare, sericum prorsus nullum usum habuisse apud Judæos, tamen adhuc valde rarum fuisse credo, quod probari posse puto ex Parabola Christi de divite isto Epulone, qui ut lautus fuit in victu, ita & splendidus in vestitu, tamen aliter vestitus à Salvatore non dicitur, quam πορφύρεα καὶ βύσσον *purpuram & byssum*, id est Hebraice שש וארגמן quæ *lanam & linum* tantum significare, toties jam à nobis repetitum est. Ideo Syrus כוצה וארגונה. Lucae xvi. com. xix. Si serico vestitus fuisset proculdubio σηκιδὸν scripsisset Lucas, non πορφύρεα, sed eo non indutus fuit, quod non valde usitatum tunc temporis apud Hebræos.

XIII. Imprimis etiam notandum est, omnes voces illas, quibus Rabbini sericum exprimere solent, Græcas esse, quales sunt סיריקון & שיראה' מטכמה. Quis non videt שיראה esse ipsissimum σηκὶς vel ἡσκη, hac enim voce uti solent Græci, ut vermes sericum nentes exprimerent.

Hinc

Hinc apud Pausaniam. *σῆρες γὰρ οἱ σκώληκες*. Et alii *σῆρες* Ἰνδικῆς habent. In Talmude Hierosolymitano, Gemera Massechet Kilaim cap. ix. Misna 11. *השיריים* explicatur per *מטכס*, itaque *Metaxa* idem est quod *שירא*. Sed metaxam sericum esse mox patebit. Gemarici Bab. Massechet fol. xx. b. *כלך* explicant per *שיר*. Sed & *כלך* sericum esse contendunt. Jarchius ad hunc locum & Sotah. cap. ix. fol. XLVIII. *שיר* dicit esse *מין משי* *speciem serici*. Sed ante omnia observari debet locus Apocalypseos capite decimo octavo versu duodecimo. Ubi Syrus Græcum *σηρικὸν* vertit *שירי*. Idem iudicium esto de *מטכס*. Hanc vocem Græcam esse nemo nescit, nisi qui in Græcis plane peregrinus est. Est enim id ipsum *μέταξα*. Ideo & alibi integrum scribitur *מטכס* & *מטכסין*. Sed *μέταξαν* sericum esse doctissime demonstravit Magnus Salmasius, in suis notis ad Tertulliani Pallium & ad Scriptores Hist. Aug. Verum quidem est, ut docet Salmasius ad Capitolinum, in vita Pertinacis, & ad Flavium Vopiscum, in vita Aureliani, apud vetustiores Græcos nihil aliud significasse quam omne filum subtemen, sed posterioribus pro serico usurpatum fuisse. Optime quidem Salmasius; nam si originem spectes, apparet *μέταξαν* dici quasi *μετὰ ταξιν*, aut *μετατακτον*, rem ordine dispositam, à verbo *τάσσω* & *τάξις*, cum in stamine aut subtemine fila pulcherrimo ordine disponantur. Inde etiam vox Rabinica *מטכס* ordine disponere. Hinc forsan Latinis *ordire* quod Isidoro *texere* significat, fortassis est *stamen ordinare*. Credibile est *ordire* venisse ab *ordine*, non minus ac *ordinare*. Tandem vero usus voluit, ut omne filum sericum, & pannus sericus *μέταξα* diceretur, quemadmodum nunc *πήνη* sive *pannus* sumitur pro texto integro, ex stamine & subte-

mine, & hodie per *μήλω* Græci *sericum* intelligunt, quamvis antiquitus *tramam* tantum significarit. Sed ut *μέμξα* Græcis *sericum* significat, ita & Hebræis. Ideo Hebræorum Glossæ in Talmude מטכמא exponunt per משי *sericum*, & quidem משובח & מן המוכר *optimum*. Sericum Magistri nostri etiam vocant סיריקון, quod plurimis in locis Gemaræ occurrit. Videatur imprimis Massechet Schabath cap. 11. fol. xx. & Chagiga fol. xvi. Sed & istam vocem Græcam, & quidem ἀντιπρόσθετον σεργάνον esse, supra jam demonstravimus. Omnes itaque illæ voces, & שיראה & מטכמא & סיריקון Græcæ sunt *σέρμα*, *μέμξα* & *σεργάνον*. Proculdubio quod sericum sub Imperio Romanorum aut Græcorum, ipsis domum innotuerit, ut voces simul cum re didicerint. Occurrit præterea vox כלך Massechet Schabbath capite secundo, & Kilaim cap. 10. Hac voce quidem Gemara & aliæ glossæ etiam sericum significari volunt. Sed non omnes consentiunt. *Sunt* enim, ut ait Baal Aruch: מפרשים כלך פסולת של משי אותן קליפות שנאמרו מן המס, כלך *qui interpretantur* שמוציאין החולעין ואין נוחין לטווה: *stupam serici aut corsices, ex quibus erumpunt bombyces, sunt autem ad nendum inepti*. Idem docet Jarchius ad Massechet Schabbath. cap. 11. ubi vocem גושקרא qua Gemarici כלך exponunt, dicit esse stupam serici העשויו ככוכעים והוא ביה החולעה, וקורין לו פוליו"ל ונופצים אותו וטוין ועושין אותו מסנו בגר: *Est immundities sive stupa serici, instar galearum, suntque nidi bombycum, quos vocant pulviel. Eos excutiunt, nent & vestes inde conficiunt*. Idem videtur esse ac hodie nostrum *filefel*. Hoc puto intelligere Jarchium (ut & hoc obiter notem) per suum פוליו"ל, in quo mendum suspi-

cor, & scribendum esse פילז'יל levi mutatione, *filfel* à filamentis. Quid enim *pulvel*, aut *pulviel* significet, fateor me nescire. Sed nec hoc quidem puto Misnam intellexisse per suum כלך. mirum utique esset, sericum ipsum non fuisse prohibitum. Nisi quis dicat, mentionem de ipso serico Misnam quidem non fecisse, quod optime noverit, id esse pretiosissimum & auro contra venire, ideo homines eo non facile abufuros in confi-ciendis elychniis ad lucernam Sabbathicam, quod de stupa serici præsumi non potuit, cum tanti pretii non fuerit. כלך tamen Misnæ non esse sericum sed *pinnam*, תפנונ עפנון ἐπελον, sive πυννον, *lanam marinam*, docet Mai-monides Halach: Kilaim cap. xi. quem locum supra jam allegavimus capite quinto.

XIV. Si tamen verpulis nostris credamus, sericum ab omni ævo inter Judæos fuit notum, usumque habuit in Re vestiaria. Gemarici in Chagiga cap. i. fol. xvi. b. Menachem tradunt, cum octoginta paribus discipulo-rum serico vestitum fuisse. יצא מנחם לעבוד המלך ויצאו עמו שמונים זוגות חלמירים לבושין סיריקות: *Exiit Mena-chem ut ministraret Regi, & exiverunt cum eo octoginta pares discipulorum, vestiti sericum.* Nota hunc Menachem vixisse circa tempora Hillelis, id est circa tempora Chri-sti, aut initium imperii Augusti. Has vestes Jarchius ad istum locum בגדי מלכות *vestes Regias* dicit, quippe quod sericum rarum & carissimum fuerit tunc tempo-ris. Ipsas vestes Assueri, de quibus libro Esther Cap. i. viii. Et vi. viii. ix. x. Et viii. xv. ex serico fuisse docet utrumque Targum, nam quas Textus Hebræus vocat ארגמן cap. i. vi. Targum מטכמן id est *sericas*, aut potius: מטכמן צביען בארגומא: *metaxam*, sive *seri-cum purpura infectum*. Sed audiamus Targum Scheni

ואמר מלכא להמן סרחוב ועיל לביה .
 גנזי וסלכא וסב סחמן חד סן כישויא דארגוונא טבין וסב סחמן
 לבושא שיראה טבא פרגינן דסטכס באכנין טבין וסרגליון
 וחלין בארבע קרנתיא דידיה וזגא דרהבא ורימונא לכל רוחא
 : ורוחא : *Et dixit Rex Hamani, Abi cito ad Thesaurum Re-*
gium, & accipe inde unum ex tegumentis purpureis optimis,
& accipe inde vestes sericas optimas paraginas (lege parna-
dinas) Et Metaxam cum lapidibus pretiosis, margaritis
appensis in quatuor angulis ejus, & tintinnabulis aureis &
malogranatis undique appensis. Sericum pretiosissimum,
 immo pretiosius quam hodiernum jam in usu fuisse de-
 licatulis nostris apellis, stante Templo primo tradunt
 Gemarici, Massêchet Sotah. capite 1x. fol. XLIX. **מסחרב**
 : **מקדש ראשון בטל שירא פרנדא :** *Ex quo vastatum fuit Tem-*
plum primum desit sericum Parnadinum. Parnadinum est
 sericum optimum, ut patet ex Gemara Schabbath. c. 11.
 ubi de כלל doctores dicunt: **אנן שירא פרנדא קרינא ליה :**
Nos id vocamus sericum Parnadinum. Ita quoque legen-
 dum est in Targum Scheni, loco modo citato, **פרנדא**
 non vero **פרגינן**. Sed Thosephot jure difficultatem
 movet Gemaricis ad Massêchet Schabbath; Quomodo
 optimum sericum Parnadinum dici potuerit tunc tem-
 poris, cum Parnadium jam sub Templo secundo non
 amplius exstiterit, ut ex capite 1x. Codicis Sotah patet?
 Quem nodum suo modo tamen conatur solve, di-
 cendo nondum plane deperditum fuisse. Quid? Jam
 temporibus Abrahami sericum fuisse in usu apud
 Ægyptios, docet Bereschit Rabbah, Parafcha XL.
א"ל מטכמן אה טעין *Dixerunt illi, tu portas metaxam.*
 Sed quia fabula satis lepida est, & fortassis digna ut pue-
 risin cunis vagientibus aliquando præcinatur, lubet in-
 tegram

tegram transcribere. והי בכוא אברהם מצרימה ויראו
 מצרים ושרה היכן היה נהנה יבחיבה ונעל בפניה כיון דמטא
 למכסא אמרין ליה הב מכסא אמר אנא יהיב מכסא אמרין
 ליה מאנין אח טעין אמר אנא יהיב דמאנין א"ל רהב אח טעין
 אמר אנא יהיב דמי דרהב א"ל מטכסין אח טעין אמר דמטכסין
 אנא יהיב מרגליון אח טעין אמר אנא יהיב דמרגליון אמרין
 ליה לא אפשר אלא דפחחח וחסיח לן מה כגוה כיון שפחחה
 :*Accidit cum Abraham in Aegyptum proficisceretur, ut eum viderent Aegyptii. At
 ubi erat Sarah? Reposita erat in arca reclusa. Quum acce-
 deret ad Telonem dixerunt ei da vectigal. Respondit (A-
 braham) ego dabo vectigal. Dixerunt ei vestimenta portas;
 Respondit dabo de vestimentis. Dixerunt ei aurum portas;
 Respondit solvam de auro. Dixerunt ei metaxam portas;
 Respondit solvam de metaxa. Dixerunt ei margaritas portas;
 Respondit solvam de margaritis. Dixerunt illi hoc fieri non
 potest, Sed aperi & ostende nobis quid sit in arca. Quum au-
 tem aperiretur (arca) splendebat tota terra Aegypti ex splen-
 dore ejus, scilicet Saræ. En Saram stupenda pulcritudi-
 ne egregie fulgentem, ut instar fulguris uno ictu totam
 Ægyptum suo fulgore repleret. En Saram in arca, in-
 star horrendi alicujus monstri, quod hodie nobis ab A-
 fris aut Indis visendum advehitur, inclusam. Sed ecce
 etiam inter pretiosissimas merces sericum sive metaxam,
 adeo ut vestimentis & auro pretiosius æstimaretur, nam
 quasi per gradus procedit: primum ad vestimenta, de-
 inde ad aurum, tandem ad metaxam, solis margaritis
 cedit. Interim vides sericum in Ægypto inde à tem-
 poribus Abrahami notum fuisse. Sed nugæ nugacissimæ.
 Quicquid magistri nugentur, ex illis quæ dicta sunt ma-
 nifesto patet, probari non posse sericum in usu fuisse*

apud Judæos stante primo Templo, multo minus temporibus Aharonis, ut vestibus sacris adhiberetur. Ideoque sericum nullam materiam præbuisse vestitui nostrorum Pontificum, aut si factum fuerit, id accidisse tantum sub Templo secundo, Religione jam depravata, & omnibus sacris & profanis jam in deterius vergentibus.

CAPUT IX.

Thechelet, Argaman, & Tholaat Schani non esse sericum, sed צמר צרור lanam tinctam. Regula Talmudica. Balteus Schaatneez. Ex eadem lana, ex qua balteus, sunt & cetera vestes. Quid Schaatneez? Josephi sententia. Locus Ezechielis XLIV. XVII. laudatus. Lana & linum antiquis notissimum. Toga Servii Tullii. Qualis lana hic intelligenda? Occasio quaestionis Abarbanel. Varii genera lana. Lana Camelorum. Vestes Johannis Baptista Matthæi III. IV. Versio Syri. Utrum intelligendum Camelorum villa, an lana? Debere lanam intelligi. Judæa & vicina loca abundant Camelis. Panni ex lana Camelorum in usu apud Judæos. Error Casauboni id negantis. Johannes quo sensu pilis Camelorum vestitus? Locustas, mel agreste comedis & in deserto predicasse dicitur. Οὐρανὸν ἱμάτιον vestimentum montanum Polluci. Camelorum mollissima lana in Caspio. In Arabia vestes ex Camelorum lana. Arabes, more Judæorum miscent lanam Camelorum, cum pilis caprarum, aut lana ovilla. Arabibus quid? Zambiloti ex pilis Camelorum. Vestes Johannis ex Camelorum lana, non molliori sed crassiori. Westphalorum peye. Hac lana vestibus Sacris inepta. Camelorum lana cum lino mista non facit Schaatneez. Ethnicorum Sacerdotes vestes habuere ex lana Camelorum. Lana Caprina. Ex illa vestes apud Hebræos. Regula Talmudica de lana Caprarum. Lana Capra quæ ab hirco & ove, aut ariete & capra progenitur. Caprarum lana alia crassior. alia mollior. צמר crassior. צרור flos. mollior. Virgilius, Varro, Aristoteles laudati. Cilicia sive sacci unde dicti. Plinius emendatus. Syrtæ male pro Syrias aut Scyrum. כביר I. Sam. XIX. XIII. quid? Non hepar, non Uter, non Pulvinar, non

non Corum, nec Lagena, sed Galerculus. Perruque. *πλωκν.*
 Cincinni & comarum Cirri ex Caprarum pilis apud antiquos. Ita
 & apud Lusitanas, Belgas & alias fœminas. Caprarum lana mol-
 lissima & splendidissima. Belluensis Merhafi, pro Amerhazi:
 מֶרְחָפִי. Mescha. Caprarum lana in Ægypto & alibi in Oriente
 pretiosissima. Locus Exodi xxv. ubi de caprarum lana ad usum Ta-
 bernaculi explicatur. Germanice ein geiß, & Belgice een geit
 à voce *ry*, Chaldaei *רַיָּא*. Ejusmodi lana ex Oriente nobis adfertur,
 sed crassior. Nectum & filum ex ista lana, magna copia. Camelot
 de Hollande. **Heemelshaer.** Zambelotti. Ejusmodi capras
 olim vidimus prope Ultrajectum, in villa aquisimi mercatoris l'Epod.
 Geitenstein quasi Caprea. Non nisi Castrata ad nos mittuntur.
 Istarum caprarum brevis descriptio, à disertissimo viro N. Colvio
 apud Amstelodamenses pastore ad nos missa. Lana Caprarum ad vestes
 sacras inepta. Non tingitur Thechelet. nec ex ea fiunt Zizith,
 nec Schaatnez. Vtrum lana arietum requiratur? Talmud Jerusa-
 lem. Expositio loci II. Regum III. IV. Lana fœminarum, secun-
 dum quosdam, mollior. Ovicula conteguntur ad conservandam lana
 munditiem. Sic & arietes. Lana ovilla sola hiacynthino tingendo
 apta. Sola inscitur lepra. Sola ad Zizith adhibetur, per eam solam fit
 Schaatnez. Lana pretiosissima ad usum sacrum. Hodie mollissima
 lana. Vigonia ex India Occidentali, & Persica. Pilei molliores
 Vigonii ex pilis castoris & ejusmodi lana. Demicastors, subcastorei.
 Castors entiers Holocastorei. In lanificio optima Hispana. Loyden-
 ses optimi panni ex lana Hispanica. Apud veteres lana Apula,
 Milelia, Gallica, Tarentina, Altinates, & Selgica. In S.
 Scriptura celebratur Damascena. Locus Ezechielis xxv II. xv II.
 explicatus. Chaldaus Vinum coctum. Gesehwerter wein. Ad
 libamina ineptum. Vinum Chelbon totius Syria prastantissimum.
 Lana Milelia omnium celeberrima. Miletum urbs Ionia. Optima
 Capra ex Scyro. Oves ex Mileto. Milelia Hebraei notissima.
 מִלֵּיָא & מִלֵּיָא. Omne genus lana pretiose Hebraei Milelia dicitur, ut
 Cuprum, Chalybs, Sericum, Caricæ, Phasiani, Asturco-
 nes, ex Cypro, &c. dicuntur. Pallium Sinhar ex Milelia. Chal-
 daus Etera I. VI. Mileliam memorat. Et Lament. II. xx. Sindones
 Mileliæ. Veteres utebantur pannis ex lana mollissima pro linteis.
 Trimalcio apud Petronium. In terra Sancta oves tegebantur veste
 ob pre-

ob pretium lanae ut alibi. Megarensium stultitia. Eam ridet Diogenes. Oves die sabbathi exire possunt cum veste qua teguntur. Cur oves tegantur? Lana natura colorata tinctura inepta, praesertim hiacynthino. In vestitu sacro adhiberi nequit. Alba requirebatur. Lana alba in S. Scriptura saepe mentio. Apud Gentiles quidam sacerdotes laneas vestes gerere non poterant. Valla versio Herodoti. Quidam sapius lana vestiti erant. Lana succida Cereris ara porriciebantur. Lapis lana succida velatus in Templo Apollinis. Deorum imagines lana vestita. Caspiorum Sacerdotes lana Camelorum vestiti. Apud Romanos & alibi lana. Aenea lana apud Virgilium. Servii explicatio. Varro ni lana quid? Festus $\chi\lambda\alpha\iota\nu\alpha\nu$ putat. Juvenalis Scholiastes. Casaris ut Pontificis Vestis $\pi\omicron\phi\upsilon\epsilon\gamma\alpha$ ierph. Et $\delta\iota\epsilon\alpha\phi\omega$ Sacerdotes vestiebantur. Vestales purpura. Rica Flaminica. Laticlavia Herculis Sacerdos. Severus praetexta. Lex Pontificis secundum Livium. Omnes illae vestes laneae. Flaminibus lana peculiaris. Virga lanata in eorum pileis. Filum laneum. Hinc Servio Flamines quasi Filamines. Arabum Sapientes صوفي . Cur ita dicantur? صوف lana.

Hinc $\Sigma\phi\delta\epsilon\varsigma$ & $\alpha\sigma\tau\epsilon\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$: Astrologus, Sapiens, Philosophus, & Sacerdos. Lanificium in usu tempore Moysi. Id Aegyptii Isidi attribuant. Tempore Ammonis à Mercurio sortuito reperta ratio lanam nendi. Osiris, Mizraim. Ammon, Cham. Error Iustini qui lanificium Athenis attribuit.

I. **L** X his quæ jam dicta sunt manifesto constat $\text{הכלה ארמון וחולעה שני}$ non esse *sericum*, ut *lanam* significare necessario dicendum sit. Ideoque ista omnia, à doctissimis interpretibus, si paucos tantum excipias, dicuntur צמר צבוע *lana tincta*. Solus locus, jam toties à nobis laudatus, huic opinioni firmandæ sufficiet: $\text{אין חכהנים לובשים לשמש בניה חמקדש אלא צמר}$ *Kilaim c. ix. צמר* *Sacerdotes non vestiuntur administrandum in sanctuario nisi lana & lino*, quæ pæne verbotenus repetuntur à Majmonide Halach: Kele Hammikd. Capite viii. Dubitandum non est, quin *Thechelet*, *Argaman*, & *Tho-*

& *Tholaath Schani*, in cæteris vestibus Pontificis idem fuerit, quod in baltheo. Sed in balteo lanam fuisse tam manifestum est, quam quod manifestissimum, וָנוֹשׁוֹנִי enim erat, id est, duplicis materiæ. Sed apud magistros nihil reputatur pro *Schaatnez*, nisi quod constiterit ex lino & lana: scilicet אֵלֶּם לְאֹיִם שְׂמֹרֶת וּפָשִׁיטָה : *Nihil pro veste duplicis materia habendum est, nisi lana & linum.* Optime igitur Josephus libro IV. cap. VIIII. πῶς ἐξ ἐρίω καὶ λίνω σάλω' τοῖς ἱερεῦσι μόνοις ἀπεδείχατο. *Vestem ex lana & lino solis Sacerdotibus concessam esse.* Sed hæc satis fuse pertractavimus supra capite V. Nec prætermittendum est, quod dicat Ezechiel XLIV. XVI. *Et lana non ascendet super eos*, postquam dixerat, omnia vestimenta debere esse *linea*. Ex quo facile colligi potest, vestes Pontificis Maximi, ut die expiationum ex solo constabant lino, nulla lana admixta, ita cæteris diebus constitisse ex lana & lino; de Xylino, serico & ejusmodi rebus, quæ alias in Re vestiaria usum suum habent, ne γὰρ quidem, eo quod omnibus notum fuerit præter linum & lanam nihil usum habuisse in vestibus sacris. Quid? Nonne Maimonides docet: ubicunque in sacra Scriptura fit mentio de vestibus, intelligendum esse linum & lanam? Et quidem optimo jure id dici potest, de temporibus Mosis; cum tunc temporis vix ulla alia materia nota fuerit. Quemadmodum linum vulgatissimum fuit, apud auctores profanos, ita & lana. videantur vetustissimi scriptores. Homerus, Xenophon, Herodotus, Plautus, Virgilius, Ovidius, Plinius, tot alii. Ideo pretiosissimæ vestes antiquorum Regum & Principum ex lana factas fuisse docemur. Serv. Tull. Regis vestis lanæ erat, teste Plinio, lib. VIIII. cap. XLVIII. *Lana cum colo & fuso Tanaquillus, quæ eadem Cæja Cæcilia voca-*

ta est, in Templo Sangi durasse prodente se auctor est M. Varro, factamque ab ea togam Regiam, undulatam in ade Fortuna, qua Servius Tullius fuerat usus.

II. At quæritur hic cujusnam generis fuerit lana ista, ex qua constabant Summi nostri Pontificis vestimenta. Quæstio quidem non est de voce lanæ, ut aliquando sumitur apud Græcos & Romanos, cum non raro intelligant per lanam omne id quod speciem aliquam lanæ præ se fert, nempe quod habet aliquam lanuginosam naturâ, ut sericum & gossypium, quæ ideo sæpissime nomine lanæ veniunt: Sed de lana ita proprie dicta, quæ à bestiis detondetur, & ad texturam lanificiumque apta est. Huic quæstioni discutiendæ præsertim ansam dedit Abarbanel, ut supra innuimus in suis commentariis super legem, ubi Scripturam per צמר intelligere כותן contendit, ut secundum ejus opinionem nulla lana adhibita fuerit ad ornatum Sacerdotii, præter lanam caprarum.

III. Apud Hebræos varia memorantur lanarum genera. Et primo quidem, lanam camelorum apud eos in usu fuisse constat, ex Codice Killaim c. 9. ubi disputatur, an & quousque lana agnorum, si cum lana camelorum mixta esset, misceri posset cum lino, ne peccaretur in legem de vestibus duplicis materiæ non gestandis. צמר גמלים וצמר רחלים שטרפו זה בזה אם רוב מן הגמלים סותר ואם רוב מן הרחלים אסור סחצה עם סחצה אסור וכן הפשתן והקנבס שטרפו זה בזה: *Lana Camelorum & lana agnorum, si mixta fuerint, ita ut plurima pars esset Camelorum, licitum erit, (scilicet ut cum lino texeretur) sin plurima pars fuerit lana agnorum, vetitum. Si fuerit equalis utriusque quantitas, vetitum quoque erit. Idem statuitur de lino & cannabe si miscerentur.* Idem docent Massechet Negaim Capite 11. Miuna 11. Et Maimonides Halach. Kilaim

Kilaïm cap. x. & קילאימ כסאס cap. xiii. ubi fere totidem verbis eadem repetuntur. Ad tempora usque Christi lanam Camelorum in usu fuisse, videre est in vestimentis Johannis Baptistæ, Matthæi capite i i i. iv. Fuerunt enim ἀπὸ τριχῶν καμήλας ex pilis Camelorum. Hebræi dicerent קילאימ כסאס ex lana Camelorum. Syrus quidem habet קילאימ כסאס pilis Camelorum. Hunc locum nonnulli ex interpretibus intelligunt de villis Camelorum, id est de pellibus, quibus pili adhærent, prout veteres, cum Hebræi, tum cæteræ gentes villosas & hirsutas pelles gestare solebant, de quibus Capite quinto fusius disputavimus. Cum nihil temere adfirmandum sit, nolim pro certo statuere, has vestes Johannis fuisse ex ipsa lana Camelorum, non vero ex eorum pellibus. Tamen multo magis inclino ad sententiam illorum, qui putant vestes illas revera fuisse, non ex pellibus, sed ex pannis, qui è Camelorum pilis netis & textis constabant. Eo magis, cum tam expresse dicat textus, ἀπὸ τριχῶν ex pilis, non vero ἀπὸ δερμάτων ex pellibus, & cum manifesto constet per auctores Talmudicos, lanam, sive pilos Camelorum, apud Hebræos magnum usum habuisse, in conficiendis pannis ad vestitum. Quam magna fuerit copia Camelorum in Judæa, & vicinis Regionibus, plus satis constat, cum ex sacra Scriptura, ut Jobi cap. i. i i i. xlii. xii. Judic. vii. xii. tum ex profanis auctoribus, præsertim ex Aristotele, Histor. Animal. libro ix. cap. i. Sed non attinet hæc jam dicere. Meridiana luce clarius est, pannos & vestimenta ex pilis Camelorum apud Hebræos non fuisse insolita. Ut non satis possim mirari hæc tam manifesta, potuisse latere Magni Casaubonum, in Exercitationibus ad Baronium, Exercitat. xlii. anni xxxi. num. xi. ubi exsertis verbis

dicit: *vestem è pilis Camelorum in aliquo usu fuisse apud Iudæos, nullo testimonio probari posse è Bibliis, aut alio scriptore veteri.* Atque hinc colligi putat, vestes Johannis Baptistæ non fuisse ex pilis Camelorum contextas, nec ea, qua de Iohanne narrantur, ad communem vitæ rationem posse revocari. De vestimentis ex pilis Camelorum constat, non tantum ex Evangelistis, sed & ex Talmude, ea communem vitæ rationem tulisse. Idem dicendum est de ejus victu. Locustis enim vescébatur, qui cibis satis communis in Judæa, non minus quam in aliis Regionibus; sed pauperibus tantum expetitus, ut etiam dubitari merito possit, utrum victus vocandus sit. Hinc Talmudici, cum reliquos cibos omnes precationibus consecrari vellent, antequam iis vescerentur, disputant quibus precationibus utendum sit circa locustas. Massechet Berachot, cap. vi. Mel agreste, aut sylvestre, alii etiam pauperiores commedebant, non minus quam ille. Tandem quod dicitur prædicasse in deserto, id non debet intelligi, nec de loco ἀοικήτω inhabitali, nec de Regione Montana, sed de quolibet pago Judææ extra urbem Jerusalem, id enim ἐρημῶ, aut מרחק apud Hebræos significat, quod ex plurimis locis, cum Scripturæ tum Talmudicis, satis manifesto demonstrari potest, ut præter officium, nihil de Johanne dictum fuerit, quod ipsi non fuerit commune cum reliquis Judæis tenuis fortunæ, qui in agro extra urbem habitarunt. Fateor tamen vestes illas optime convenisse patriæ Johannis, quæ erat Regio Montana; ut docet Matthæus cap. primo. Montana siquidem loca rudes vestes requirebant. Pollux libro vii. cap. xiv. τὸ ἡ ἀκναμπλον ἱμάτιον, ὁρῶν ἱμάτιον οἱ μίσι κωμικοῖ, ὡς περ ἐν ὁρῶ ἐρασμαίων, ἢ πρὶ ἐκναμπλον. *Vestem autem non politam, vestimentum Montanum vocant medii Comici*

Comici, veluti in monte confectum, aut expolitum. Lana Camelorum textilia dedit ad amictum, non solum Judæis, sed & aliis. Ælianus Histor. libro xvi. cap. xxxiv. meminit in Caspiis olim fuisse Camelos, ex quorum pilis mollissimæ vestes, non nisi delicatioribus, fiebant. κάμηλοι, inquit, δ' ὄρθι μὲν τὰν πλείους, αἱ μέγισται κατὰ τὰς ἵππους τὰς μεγίστας, ὅττινες ἄγαν ἀπαλαὶ γὰρ εἰσι σφόδρα αἱ τῶν τρέχουσιν. ὡς δὲ πῶς μίλησις ἐρίοις ἀντικρίνεσθαι πῶς μαλακότητι. οὐκ ἔν ἐκ τῶν οἱ ἱερεῖς. καὶ οἱ τῶν κασπίων πλεονίστητοι. Camelii (in Caspio) magno numero reperiuntur, quorum maximi ad maximorum equorum magnitudinem accedunt. Optimos habent pilos, eorum enim villi sunt valde molles, ut etiam Milesiis lanis mollitie certent. Ex iis non solum Sacerdotes, sed ditissimi & potentissimi Caspiorum vestes habent. Id ipsum narrat Ctesias, ut auctor est Apollonius Mirabil. cap. xx. κτησίας ἡ ἐν τῇ δεκάτῃ Περσικῶν καμήλας πινὰς ἐν τῇ χώρᾳ γίνεσθαι, αἱ ἔχουσιν τεύχεας πρὸς Μιλήσια ἔργα τῇ μαλακότητι ἐκ τῶν τῶν ἱερεῖς καὶ τὰς ἄλλας δυνατάς τὰς ἐσθῆτας φέρειν. Ctesias Persicorum libro decimo narrat, in ea Regione esse Camelos, quorum pili mollitie lanas milesias aequant, sacerdotesque & alios procures, vestes ex iis gestare. Apud Arabas id quoque fiebat: Nec tantum vestes habuere ex pilis Camelorum, sed & more Hebræorum, pilos Camelorum cum lana ovium aut caprarum misceri, apud eos non insolens fuit. Hinc Arabicum λέξις quod significat lanam, vel solam, vel cum pilis Camelorum aut caprarum mixtam. de quo vide Lexicon Golii. Sed nusquam Cameli lanam ferebant tanta mollitie, quam in Caspiis: nam Milesias, quæ mollissimas fuisse omnium postea patebit, fere superabant. Ejusmodi quid auctores moderni narrant de panno Zambilotte, ex pilis Camelorum, quo vix pulchrior in mundo inveni-

tur, ut Paulus Venetus libro I. cap. LXIII. At non ejusdem mollitiei aut pretii fuit Camelorum lana apud Judæos, & tam delicatæ non fuerunt vestes Johannis Baptistæ. Sed crassâ & durior lana, non nisi rusticis montanis, & pauperibus vestimenta præbuit, qualia forsan fuerunt veterum Christianorum Cilicia è pilis Camelorum, aut caprarum, ut postea patebit, contexta, quibus utebantur in pietatis exercitio. Tales sunt crassiores nostri panni hodie, quorum nobis magnam copiam mittit Westphalia, pauperibus & rusticis, qui nivi & pluviis perpetuo exponuntur, contegendis destinati, quos Belgice *pepe* dicimus, quasi *pili*, eliso è medio *l*. Unde Hebræi, ut pannos illos paulo molliores redderent, pilos Camelorum cum lana ovium, aut etiam caprarum solebant miscere, ut ex Talmude, locis supra citatis, & eorum glossis, liquido constat.

IV. Vestes autem sacras, nostris sacerdotibus ex ejusmodi lana Camelorum, etiamsi fuisset molliissima, & Milesias superasset, fieri, fas non erat. Debuit enim ejusmodi lana adhiberi in vestibus sacerdotalibus, quæ cum lino mixta faciebat *Schaatnez*, contra legem Levit. cap. XIX. qua prohibetur lana cum lino misceri. Sed lana Camelorum, salva lege, cum lino misceri & texi potuit, ita quidem, ut etiam pars aliqua lanæ ovillæ cum ea mixta, modo mediam partem attigisset, lino intexi potuerit, uti docet Codex Kilaim cap. IX. ut proprie loquendo pro *לָנָה* *lana* (etsi aliquando à Talmudicis ita dicatur) pili Camelorum habendi non sint, ideoque usum in vestibus sacris habere non potuerint. Secus fiebat apud gentiles. Nam vestes Sacerdotum apud Caspios ex lana Camelorum molliissima factæ erant, ut & cæterorum procerum testibus Æliano, & Ctesia, locis modo à nobis citatis.

V. Hebræi

V. Hebræi quoque mentionem faciunt de Caprarum lana, quam Horatius *Lanam caprinam* dicit. צמר עוים. Alias etiam שער עוים *pili caprarum*. Capras esse, non dubitatur, hinc Germanis Eir Eiß/ mutato y in G. ut in *Gomorrhah*, pro עמורה. Quæstio quidem nobis hic erit de Lana caprina, sed non plane inutilis disputatio, cum non parum luminis allaturam credam locis quibusdam sacræ Scripturæ. Ex Caprarum lana vestes fuisse factas apud Hebræos, quemadmodum ex lana Camelorum, non minus constat. Disputant Talmudici, utrum pili caprarum lino intexti, pro שעטנו haberi debeant, & utrum is, qui tales vestes gestat, quadraginta plagis cædi mereatur? Deinde an vestes ex pilis caprarum lepra infici possint, quemadmodum vestes ex lana ovium. Audiamus Massechet Bech. c. 11. Gemara f. xvii. רב אחא בר יעקב הכל מורים ראין לוקין על צמרו משום כלאים שנאמר יעקב רב פפא הכל מורים שעמרו פסול לחללה וגו' אבר רב נחמן בר יצחק הכל מורים שאין צמרו מטמא בנגעים אבר רב נחמן בר יצחק הכל מורים שנאמר בבגד צמר או בבגד פשהו' *Dixit Doctor Papa, omnes fatentur lanam ejus illegitimam esse ad tingendam Thechelet &c. Dixit Doctor Nachman filius Isaac, Omnes fatentur, lanam ejus lepra non infici, quia dicitur: In veste lana, aut veste lini.* Sed hic quæstio est de Capra, quæ à Hirco & ove genita est: nam et si videretur ovis, tamen quia hircum habet patrem, magis pro capra quam pro ove habetur. Idem intelligitur de ove, quæ capræ speciem præ se fert. Idem multo magis intelligendum est de Capra, quæ plane nihil de ove participat. De vestibus ex lana caprarum loquitur etiam Maimonides in Halach.

Halach. Zizith. cap. III. Sect. II. Kilaim cap. x. Et Halach. Tomath Zarath. cap. XIII. In omnibus istis locis mentio fit de vestibus ex caprarum lana. Aulæ tabernaculi Exodi cap. xxv. ex ejusmodi lana fuisse mox doc-
bimus.

VI. Ut vero Camelorum alia crassior alia mollior fuit, sic & caprarum lana. Ipsi Hebræi distinguere videntur; crassiorem enim שער pilos, molliorem autem נוצה quasi *florem*, vocant. Hac voce, cum Talmude, utuntur cæteri doctores. ut Maimonides, locis modo citatis, & Jarchius ad cap. xxv. Exodi, ubi עזים exponit per שער של נוצה *florem*, sive *plumas caprarum*, quod sit quasi flos pilorum caprarum, aut mollis instar plumæ; quamvis Aben-Ezra tantum שער של עזים *pilos caprarum* habeat. De caprarum pilis crassioribus, & ex iis vestibus loquitur Virgilius Georg. libro III.

Nec minus interea barbas incanaque menta

Cinyphii tondent hirci, setasque Comantes,

Vsum in Castrorum, & miseris velamina nautis.

De hisce Varro de Re Rustica lib. I I. sub finem libri. Sic capra pilos ministrat, ad usum nauticum, & ad bellica tormenta, & fabrilia vasa. Nec non quaedam nationes harum pellibus sunt vestita, ut in Getulia, & in Sardinia. Cujus usum apud antiquos quoque Græcos fuisse apparet, quod in tragædiis senes ab hac pelle vocantur διφθερίαι &c. Et mox: Tondentur, quod magnis villis sunt in magna parte Phrygia, unde Cilicia, & cætera ejus generis fieri solent. Sed quod primum ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adjecisse dicunt. De eadem tonsura Arist. Hist. An. lib. VIII. cap. XXI I. ἐν κιλικίᾳ αἱ αἴγες κείρονται ὥσπερ τὰ πρόβατα τῶν τοῖς ἄλλοις. In Cilicia Capra etiam tondentur ut oves apud alios. Ex quibus locis discimus non tantum capras ton-

deri apud alias gentes, sed etiam morem istum in kium
 sumplisse à Cilicia, atque inde dicta esse Cilicia, sacros
 istis quibus utebantur sancti, quum ad pietatem conver-
 tebantur. Ejusmodi lanā crassiorē caprarum apud He-
 bræos & alios vicinos in usu fuisse, præter Talmudicos
 supra citatos, mentionem facit Plinius libro VIII. capite
 L. *In Cilicia*, inquit, *circaque Syrias* (ita libenter cum
 aliis lego non Syrtis, nisi tamen legendum sit *Scyrum*,
 nam in Insula Scyro optimæ erant capræ, ut patet ex
 Clito in libro de Miletis) *villos consili vestiuntur*. Ex ejus-
 modi pilis factum fuisse כביר Samuëlis capite XIX. XIIII.
 non dubito. Nam id explicare de *hepate caprarum*, cum
 Septuaginta & Theodoretis esset errare: non enim le-
 gitur כביר quod *hepar* significat, sed כביר. Nec probo Chal-
 dæi נורא *utrem*, nec Kimchii כר *pulvinar*, nec aliorum *co-*
rum aut *lagenam*. Sed omnino puto significare galericulos
 istos, quos *Vne perruque* Gallicedicimus, quibus capilli-
 tium mentiuntur ii, quibus capilli defluerunt. Et for-
 tassim inde ipsum Gallicum *Perruque*, per literarum me-
 tathesin & mutationem, כריך *Berich*, & *Perich*, *Peruch*,
Perruque, nisi à Græco πηνίχη, ut existimat Vossius de vi-
 tiis Sermonis. Libro II. cap. XV. Ex ejusmodi enim pi-
 lis caprarum fieri solebant apud Judæos, ut ex Cant.
 IV. 1. constat, *capillitium tuum est ut gregis caprarum*.
 Martialis Epigramate XLV. libri XII.

Hædinâ tibi pelle contegenti

Nuda tempora vertexque calvæ.

Ideo Ælianus Hist. lib. XVI. cap. XXX. pilos caprarum di-
 cit esse quasi βερύχας & ἑλικας κόμης *cincinnos & coma-*
rum cirros. Quid? adhuc usque diem apud Judæos ejus-
 modi cirris ex caprarum pilis mulierculæ superbiores or-
 nantur præsertim inter Lusitanos. Sed mos ille hodie to-

tam Galliam & nostrum Belgium invasit, ubique enim videbis mulieres & virgunculas caprarum spoliis ornatas, sive ut viros hac deformitate, quasi horribili terribilamento & μορμολυκείῳ absterrent, & sui fastidium darent, sive ut per lascivi animalis spolia, innatam quoque lasciviam procis suis in publico indicarent. Unde apparet nil novi esse in ridiculis istis ornamentis quibus mulierculæ nostræ faciem deformare amant, cum id tot retro seculis jam in usu fuerit, apud plures gentes, ut optime Poëta:

Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat

Posseritas: eadem cupient facientque minores.

VII. Non tamen omnis lana caprarum rudis & crassa fuit. Reperiebatur alia, quæ mollior & delicatior erat, immo quæ mollior & splendore cum serico certare videretur. De tali loquitur Ælianus Histor. libro xvi. cap. xxx. Ἐν λυκίᾳ λέγει Καλλισθένης ὁ Ὀλυμπίου κείρεσθαι καὶ τὰς αἰγὰς, ὡς περὶ πᾶντα καὶ τὰ πρόβατα, γίνεσθαι καὶ δασυτάτας καὶ ὀτρυνέας ὁμοῦ τὰς αἰγὰς, ὡς εἰπεῖν βοσκόχους, ὡς ἱναὶς ἑλίκας κόμης ἐξηρητῶσθαι αὐτῶν. In Lycia dicit Callisthenes Olynthius etiam capras tonderi, ut oves ubique locorum, ibi enim esse hirsutissimas & egregias villis, ita ut ab iis cincinni & tanquam retorti capilli dependere videantur. Molliorem hanc caprarum lanam Hebræi vocant מַעֲשֵׂה פִּימָה, florem aut plumas caprarum. Andreas Bellunensis eam merhazi vocat. Lana, inquit, Merhazi, est lana caprarum subtilissima, ex qua fiunt Zambelotti, & alia vellera subtilia. Scribendum esset Amerhazi pro Merhazi, Chaldaice מַעֲשֵׂה פִּימָה lana capræ. Idem auctor docet Mescha rudis esse panni genus, contextum ex pilis asinorum & caprarum, & interdum ex solis caprinis, ex quo, qui deserta habitant Arabes, tentoria & saccos sibi conficiunt. Hujusmodi

modi lanam pretiosam ex capris tonderi in Ægypto & aliis locis Orientis, docet Abarbanel, ad Legem Parafcha ויקחו לי חרומה, quando contendit Scripturam nullam lanam ad usum sanctuarii agnoscere quam caprarum, adeo etiam ut in locis istis lanam caprarum ovilli multum anteferendam putet. לא זכר צמר, inquit, וחרמיה הרחלים וחכבשים לפי שבארץ מצרים וגם בשאר ארצות המזרח צמר העוים הוא משובח מאד וצמר הרחלים הוא

פחות ונכוח: *Ecce non memorat (Moses) lanam Agnorum & Ovium, quod in Ægypto & cateris Regionibus Orientis lana caprarum valde aestimetur, cum lana ovilla sit vilis & contempta.* Exodi cap. xxvi. & xxxv. legimus, Mosē mandasse populo, ut inter alia dona etiam afferrent caprarum lanam, & mulieres nevissē lanam caprarum ad conficienda aulæ Tabernaculi. Verum quidem est Mosē dixisse, populum attulisse עוים, quæ vox nihil aliud significat quam Capras, quod supra ostendimus. Idcirco dubitari potest, utrum id non sit intelligendum de capris ad sacrificium, an de pellibus caprarum integris, an vero de earum lana? Sed cum dicatur, mulieres sedisse & nevissē capras, manifestum est id intelligi de lana earum, lana enim netur. Ideo Interpretes optime supplent per vocem שער pilos, aut נוצה florem, aut etiam plumas, quia earum lana est mollis instar floris, aut plumarum. Sicque legendum erat, נוצה עוים vel שער עוים, id est pili, aut flos caprarum. Hinc Chaldaus מעוי quasi מן עוים quod provenit de capris, ut optime observatum Jarchio, ad caput xxv. Exodi. ונעוים, inquit, של נוצה עוים לכן חרגם אונקלים ומעוי הבא מן העוים ולא עוים עצמן:

Et capras, id est flos, sive mollior lana caprarum: Ideo Onkelos vertit ומעוי. Et de capris, id quod venit de capris, non autem capras ipsas. Hanc autem lanam caprarum, à Mo-

se ad ornatum tabernaculi aliam fuisse non puto, quam illam, quæ nobis hodie magna copia asportatur Smirna & aliis locis Orientis, per nostros mercatores Hollandos. Non quidem multum lanæ nobis adfertur, nisi crassior & pileis conficiendis apta, etsi tam firmiter non coeat in coactione, quemadmodum lana ovilla. Pretiosiores autem apud se retinent, ibique neri curant, nec nisi raro ditione sua exire sinunt lanam. Sed ex ejusmodi lana, netum & filum, quod in ipsis istis Regionibus netur, plenis fere navibus onerariis ad nos mittitur quotannis. Atque inde fiunt optimi panni, molles & egregie splendentes, ut vix serico cedant mollitie & splendore, quo maxima pars in hisce Regionibus utuntur ii qui serico parant, quia diuturnior, aut etiam quia superbiam & muliebrem luxum minus præ se ferre creditur. Hos pannos Galli dicunt *Camelot de Hollande*, quia in Hollandia ex neto isto texuntur, præcipue Lugduni Batavorum. Belgæ *Kemels han* / *pilos Camelorum*, ideo scilicet, secundum quosdam, quod è pilis Camelorum fiant; aut, ut alii volunt, quod revera sit caprarum lana, sed Camelis ex Ægypto & aliis locis Orientis Alexandriam & Smirnam delata. Sed falluntur quicumque hoc credunt. *Kemels han* / belgice dici puto pro *Camelot*, ex quo vulgus, rerum ignarum, ut solet, facile suum *Kemels han* fabricavit. At id ipsum *Camelot* corruptum est ex *Zamelotti*, ut Bellunenſis & alii id vocant.

VIII. Nostriſ Capris Europæis non sunt plane ſimiles, ſunt enim grandiores & ferociores. Tales ipſe vidi ante ſeptennium prope Ultrajectum, in villa eximii viri L'Espaul, Amſtelodamensis mercatoris nobiliſſimi, qui ex ejusmodi neto, & alia mercatura, quam prudentiſſime & felicitiſſime exercuit, ſplendidas ſane & lautiſſimas

tissimas sibi divitias contexit, & in memoriam hujus mercaturæ, & egregiæ fortunæ, capras duas ex illis Amstelodamum adduci, & in pratis illius villæ pasci curavit. Villamque istam eandem ob causam *Geitenstein*, id est, *Caprarum lapidem*, (quasi diceret *Capreas*) vocavit. Cæterum uterque tam hircus quam capra genitalia exsecta habebat, cum Barbari nullas suis terris exire sinant, nisi castratas. Initio quum primum in has Regiones appulerunt lanam gerebant quidem satis mollem & splendentem; sed, seu aëre, seu pastu, seu denique ætate, natura paulatim immutata, degenerem etiam lanam gerebant. Non possum quin addam descriptiunculam harum caprarum, prout ex relatu cujusdam mercatoris Armeni, Reverendus & disertissimus vir Nicolaus Colvius, apud Amstelodamenses Ecclesiæ Gallo-Belgicæ Pastor dignissimus, & mihi veteri amicitia arctissime junctus, quem honoris causa nomino, eam conceptam ad me misit, postquam humanissime eum rogaveram, ut de ejusmodi rebus inquirere vellet meo nomine. Præcipui loci in Armenia, ubi aluntur, sunt *Angori*, *Bigbazar*, *Silvyzar* & *Grabazar*, urbes sub Imperio Turcarum, ubi tondentur & earum lana netur. *Bigbazaris*, aut lana jam detonsa, aut etiam netum, sapone lavatur, quod in aliis locis adeo vulgare non est. Fœminarum lana mollior est marium. In dorso & circa latera mollissima reperitur. ubi bidentes (aut si mavis *biennes*) factæ fuerint tonderi incipiunt, deinde singulis annis semel tondentur. usque ad quintum sextumque annum mollior est. A sexto ad decimum annum fit crassa, nec amplius expetitur. Eadem ætate pariunt; semel tantum singulis annis, at hœdos tres aut quatuor uno partu, circa mensem Martium, aut Aprilem. Sunt feroculæ & cornupetæ.

IX. Quamvis autem capræ mollissimam & pretiosissimam lanam gerant in istis locis, ut etiam ad ornatum Tabernaculi adhiberetur, vestes nostræ sacerdotales tamen inde fieri non poterant. Ista enim lana quæ cum lino mixto nullum faciebat שׂעטן contra legem de veste duplicis materiæ, vestibus Sacerdotalibus inepta est. Balteus enim, & cæteræ fere omnes vestes Pontificis Maximi, debent esse *Schaatnez*, ut supra demonstratum est. At lana caprarum *Schaatnez* non facit. Deinde lana ista quæ ad vestes Sacerdotales adhibebatur apta debebat esse, ut fieret חֲלֵלֶת *hiacynthina*. Nam in Balteo & cæteris vestibus Pontificis M. præcipuus color erat *Thechelet*. Lana vero caprarum inepta erat ad *Thechelet*. Ideo & ad vestes sacerdotales. Ineptam autem fuisse ut ex ea fieret *Schaatnez* & *Thechelet*, docetur Massechet Bechoroth. Maimonides in Halach. Zizith. in Kilaim, Tomath Zarath. Locis supra citatis paragrapho quinto. Nulla itaque lana vestibus sacris adhiberi potuit, quam lana ovilla.

X. Talmud Jerusalemitanum, Massechet Kilaim capite nono, videtur statuere, lanam in sacra Scriptura sic proprie dictam, esse lanam arietum, eo quod 11 Reg. cap. 111. vers. IV. dicatur: *Mefcha Rex Moabitarum erat pecuarius, pendebat Regi Israël centena millia agnorum & centena millia אילים צמר Arietum lanatorum.* ideo Arietum vellera lanam proprie dictam existimat. Sic sermocinantur Magistri: אמר רבי יהושע בן לוי כחוב ומישע סלך מואב היה נוקר' מחו נוקר רועה' והשיב לסלך ישראל סאה אלה כרים ומאה אלה אלים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אלים בלכר: *Dixit Doctor Iehosua filius Levi, scriptum est: & Mefcha Rex Moabitarum erat Noked. quid est Noked? Passor. Et adducebat Regi Israël Centena millia*

ovium & centena millia arietum lanatorum. Nulla vocatur lana, nisi sola lana arietum. Sed hæc est expositio Rabinnica, & non magni momenti. Sacra scriptura, nec ullus, quod sciam, hæcenus definivit, cujus generis lana ista esse debuerit, utrum ovium an arietum, foeminarum an marium, hæc, inquam, nemo hæcenus definivit. Foeminarum tamen molliorem esse marium, contendit Maimonides in suis Glossis ad caput v. Schabbath, ad Misnam 11. Ideo solæ foeminæ, uti tradit, teguntur ad conservandam lanam puram, non autem mares. Quod tamen vix credo. Saltem id ubique non observatum fuit, & arietes ligabantur, aut tegebantur non minus quam foeminæ, si Diogeni Cynico credimus, referente Laërtio lib. vi. ubi innuit non tantum *περὶ αἰγῶν, oves*, tectas fuisse, sed & *περὶ ἀρίων arietem*. de quo mox dicemus. Ovillam requiri certissimum est, quia, ubiq; in sacra Scriptura quando de lana sermo est, ovilla semper intelligitur, quia sola prohibetur cum lino misceri, sola Thecheleth tingendo apta est, & sola lepra infici potest, & penicula-mentis indiget. Duo tamen circa hanc lanam observari animadverto à Talmudicis. Primum quod debeat esse ex optimo lanarū genere. Oportet enim ut omnia, quæ Deo consecrantur in Sanctuario sint *מן הטוב* *ex Optimo*. Ideo linum, quod *כר* & *שש* dicitur, ex præstantissimo & tenuissimo constabat, idcirco *כרש* *byssus* vocatur, ut à nobis satis fusc demonstratum est.

XI. Hodie omnium lanarum, mollissima & pretiosissima est, quam nobis Hispani ex India Occidentali advehunt, & quam nostri mercatores *Digogne wol / lanam Vigoniam* vocant. Huic proxime accedit lana Persica, quam Societas Indiæ Orientalis ante non multos annos adferi curavit. Sed utraque tam Persica quam Indica

Indica pannis conficiendis adhiberi nequit, ut inepta coactioni. Et quidem Vigonia illa pileis conficiendis aptior, imprimis si cum pilis Castoris, aut cuniculi miscetur, quos pilcos *demy-castors*; (*subcastoreos* dicerem) cum cæteros qui ex solis castoris pilis fiunt, *Castorsentiers* (*holocastoreos* ego) vocare soleant Galli. Omnium tamen mollissima & pretiosissima, quæ lanificio in Europa adhibeatur, est Hispana. Ex illa hodie panni conficiuntur in Hollandia, præsertim Lugduni Batavorum, quos non tantum tota Europa, sed totus terrarum Orbis, apud cultiores populos, novit & expetit. Hinc purpura Regum & Principum ornatus, luxus in Oriente & Occidente. ut vix credibile sit veterum Minervam molliores & pretiosiores contexuisse unquam. Veteres nihilominus suas habebant lanas, mollissimas & valde pretiosas. Videatur imprimis Plinius libro VII. cap. XLVIII. *Apula* & *Milesia* plurimum commendantur. *Apulam* citato loco Plinius omni lanarum generi anteponit. Columella tamen *Gallicam* præfert. *Tarentina* & *Altinates* multum quoque æstimantur. *Selgicam* celebrem fuisse docet Salmasius contra depravatores ad Tertulianum de Pallio. In sacra Scriptura maxime laudatur lana Damascena. Ezech. XXVII. XVIIII. *Damascus est negotiatrix tua vino Chelbon & lana candida*. Chaldaeus reddit חמר מבלון *vinum coctum*, quod Germani *geseiterwein* vocant. quale vinum satis erat in usu apud Hebræos, ut patet ex capite octavo Codicis Menachoth. Sed cum vinum *Chelbon* optimum fuerit totius Syriæ, ut patet ex Strabone, Plutarcho, Athenæo & aliis, coctum dici non potest, quia tale illegitimum erat ad libamina, ut videre est dicto loco Menachoth. Lanam melius exposuit, nempe pro *Milesia*, quæ sane omnium pretiosissima.

lima. Nullum enim genus lanæ apud Scriptores veteres magis laudatum commendatumque fuit, quam lana *Milesia*, ita vocata à Mileto urbe Joniæ. Clitus in libro de Mileto testatur, Polycratem Sami Tyrannum, exquirentem quicquid in qualibet Regione eximium esset, Responsum habuisse inter alia: *Αἶγας ἐκ Σκύρου, ἐκ δὲ Μιλήτης πρὸς Βαλῆα. Capras ex Scyro, & oves ex Mileto.* Athenæus libro xii. *Ἐφόρων δ' οἱ Συβαρίται καὶ ἱμάτια ἐκ Μιλησίων ἐρίων πεπιημμένα. Ferebant Sybarita vestes ex Milesiis lanis factas.* Ælianus libro xvi. capite xxxiv. *Milesiam lanam pretiosissimam statuit: de quo nos supra, ubi de lana Camelorum.* Virgilius Georg. i. ii.

— — *Quamvis Milesia Magno
Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.*

Quem locum sic exponit Servius: *Lana pretiosissima. Nam Miletus civitas Asia est, ubi tinguntur lana optima.* Ira Servius. An omnia recte alii viderint. Nec ignota Ciceroni in Verrem: *Quid à Milesiis lana sustulerit.* Nec Tertulliano neglecta de pallio, & de habitu fæminarum. Quid? tonsoribus fere & lippis nota fuit. Hujus pretium & mollities adeo cognita Hebræis, ut quodlibet genus lanæ molle ac pretiosum *טלמ* lanam *Milesiam* vocaverint. Ideo Chaldæus Ezechiel. cap. xxvii. lanam *Damascenam*, *טלמ* *Milesiam* interpretatur, sc. ob bonitatem & pretium; Idem factum esse ex Thalmude, ubique constat. Non dubito quin apud auctores profanos omne genus lanæ pretiosæ ita sæpissime dicatur. Nam quemadmodum omne Cuprum, Chalybs, Sericum, Carica, Phasiani, Asturcones, non veniunt ex Cypro, Chalybum Regione, à Seribus, ex Caria, ex Phasi & Asturibus. Nec omne opus Phrygionicum, & Babylonicum fit à Phrygiis, & Babyloniis, & ejusmodi sexcenta alia, quæ ex vulgari

.Dd modo

modo loquendi allegare possumus, ita non omnis lana Milesia, est revera lana ex Mileto. Optime igitur cum doctissimo Bocharto in suo Phaleg libro i. capite iv. colligimus, apud Hebræos & alios auctores, מילה sive Milesiam, non quidem esse lanam ex Mileto, sed quamlibet aliam, quæ cum Milesia possit bonitate certare. Ideo pretiosissimæ quæque vestes Milesiæ dicuntur. Pallium illud Sinhar, celebre & pretiosum interdictum Jerichuntis, quod Achan ad furtum impulit Josue vii. ex lana Milesia fuisse magistri docent. Jarchius illud vocat, non tantum מילה אצטילא βαβυλωνικω' *Stolam Babylonicam*, cum Josepho, sed & מילה Milesiam. In Regio illo luxu Esteræ i. cap. vi. secundum Paraphrasten, fuit pannus ex Milesia lana. אוהב יתהון עליו *Et accumbere eos fecit super strata Milesia extensa super lectos, quorum postes erant ex auro optimo.* Et Lamentat. ii. xx. ubi lugetur miseria infantulorum delicatiorum. עולמים *Pueri in cunis involuti Sindonibus Milesiis.* Nota quod dicatur pueros involutos esse Sindonibus Milesiis: unde apparet, quod in transitu quoque notatum velim, veteres usurpasse etiam pannos ex lana mollissima pro linteis. Idem patet ex lautissimo isto & molli, Trimalcione apud Petronium, qui in balneo unguento perfusus, *Non linteis, sed palliis ex mollissima lana factis, tergebatur.* Et hoc forsitan ut sanitati consulere, ut pori essent apertiore, utque vapores facilius evaporarent. Sed hæc Medicis relinquo.

XII. At quemadmodum Mileti fuit lana mollissima & pretiosissima, ita & in Terra Israël. Et sane eadem cura lana apud Judæos excolebatur, qua apud alias Gentēs. Varro quidem de Re Rustica, libro ii. docet: *oves*
pellis as

pellitas propter lana bonitatem, ut sunt Tarentina & Alcinates, pellibus integri, ne lana inquinaretur. Vide etiam Columellam de Re Rustica libro VI I I. capite IV. Idem obtinuit apud Megarenenses, ut patet ex Diogene Laërtio lib. VI. Qua de causa lepidissime eorum stultitiam & inhumanitatem erga liberos risit Diogenes Cynicus. Ἐν Μεγαροῦσιν, inquit, ἰδὼν τὰ μὲν πρῶτα τοῖς δέρμασιν ἰσχεπασμένα, τὰς δὲ παῖδας αὐτῶν γυμνὰς, ἔφη: λυσιτέλεστον ἐστὶ Μεγαρέως εἶναι κριὸν ἢ υἱόν. Videns apud Megarenenses oves pellibus tectas, eorum vero liberos nudos, dixit, Præstat Megarensium arietem esse quam filium. Eodem modo & Judæi oves tegere solebant, quod constat ex Gem. Massechet Schabbath c. v. fol. L IV. סכננין אותו למילת Circumligant ovem propter Milat, id est, ut fieret pretiosa instar Milesiæ. Eo proculdubio respexit Chaldæus, loco supra laudato ex Ezechiele cap. XXV I I. ubi lanam Damascenam dicit סילת כבנא Lanam Milesiam ligatam. Jarchius omnium celeberrimus Glossarum conditor, ad hæc loca sic commentatur: שמכננין קושרין כגור סביבו ביום שנולד: שצמרו נקי ומשמרו צמרו שלא יטנף; Ligant vestem circa eam, (scilicet ovem) quo die nascitur, ut lana ejus pura esset, & custodiunt lanam ejus ne inquinaretur. Hæc edocti sunt magistri ex capite v. Codicis Schabbath, Misna I I. ubi permittitur ovem die Sabbathi exire כבונה ligatam. De quibus vide Maimonidem & Bartenoram ad locum illum. Ut autem lana illa mollißima & tenerissima erat, sic & candidißima. Atque hanc ob causam præcipue pellibus aliisque tegumentis oves in campo ligantur, non quidem ut immunes essent à lupis, quemadmodum quidam in Gemara Schabbath disputant, sed ut earum lana à sordibus præservaretur. Ideo Jarchius שצמרו נקי ut earum lana pura esset. Et שלא יטנף Ne inquinaretur.

quinaretur; quæ etiam sunt ipsissima verba Varronis. In eodem Tractatu Schabbath, quidam ex Gemaricis id explicant de צמר לבן *Lana alba*. Verumenimvero multi passim traduntur lanarum nativi colores. Est lana nigra, sunt oves varix & punctata, Hebræis 'שלו' 'נקוד' 'עקור' ; ברור Est & fusca, & rubra. Sed de his nihil jam dicam, cum certum sit ejusmodi lanam natura coloratam, colores, qui in vestibus sacerdotalibus requiruntur, imbibere non posse. *Lanarum nigra nullum colorem bibit*, ait Plinius libro octavo cap. XLVIII. Idem sane dicendum est de aliis. Et si forsan colorem aliquem imbibant, proculdubio Infectorem fallunt, & non nisi languidum & adulterum recipiunt. At lana illa quæ vestitui sacro adhiberi potuit, apta debuit esse hyacinthino, ut supra demonstratum est. Ergo alba requirebatur. In sacra Scriptura plurimum fit mentio lanæ albæ, & talis maxime laudatur. vide Esaïæ capite I. XVIII. *Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, similia lana erunt, id est alba*. Et Danielis VII. IX. *Et pili capitis ut lana munda*. Et Apocal. I. XIV. *Caput ejus & capilli erant candidi ut lana alba tanquam nix*. Ideo lana, de qua Ezechiel cap. XXVII. צמר id est, לבן alba, uti exponit Jarchius, dicitur. Concludo igitur lanam illam ex qua factæ erant vestes Sacerdotum, fuisse ejusmodi pretiosam & mollissimam albam, solo infectu coloratam.

XIII. Apud veteres gentiles, quorundam Sacerdotes laneas vestes absque piaculo in sacris gestare non poterant. Tales fuere Sacerdotes Isidis apud Ægyptios, ut docet Plutarchus in Iside. Ἡ μὲν ἱρίων, ὡς περ τῶν κρηῶν, σιγομένης τὸ πρόβατον ἀπὸ χροῦ λίγυσι, &c. Herodotus libro II. cap. LXXXI. Ἐνδοδύκασι ἡ κιθῶνας λινέας, περὶ τὰ σκέλεα θυοσανώγεις, ὧς καλέουσι καλασίους. ὅτι τέπιζι ἡ ἱρίνα εἶματι

εἰματα λευκά ἐπαναβληθὸν φορέεσσι. καὶ μή τι ἐς γὰρ ἐξ ἑσφεί-
 ρεται εἰρίνα, ὅς τις συγκαταθήσεται σφι. καὶ γὰρ ὅσιον. *Amiciun-*
tur vestibus lineis, circa femina simbratis, quas vocant Ca-
lasiris, illisque vestimentum laneum album injectum habent:
 (Nota Vallam omittere hoc εἰρίνα laneum; Ideoque
 nullas laneas omnino gestarunt, aut id factum fuit tan-
 tum extra Templum, quod & Hebræorum Sacerdotum
 turba minor observavit) *Lanea enim vestes nec in sacris*
gestantur, nec cum mortuo sepeliuntur. Id enim profanum
cenferetur. Lineis igitur vestibus plerumque utebantur
 ut supra ostendimus. Id tamen ubique, & apud omnes
 non obtinuit. Lanæ, non illæ quidem ad lanificii opus
 purgatæ, sed plane succidæ, & suis sordibus referta vel-
 lera, ad Cereris aram porrici solebant. *Pausanias in Ar-*
cadicis. In Phocicis narrat, in Templo Apollinis Delphis,
 lapidem quendam, quem Saturnus pro puero devorave-
 rat, & postea vomitu eiecerat: καὶ ἐορῆσαν ἐκείνῳ ἔργα Ἰππι-
 πύεσσι τὰ δῶρα. *singulis festis lana succida velant.* Deorum
 quoque Imagines lana vestiebant. Pollux libro VII.
 cap. XIV. ἐστὶ ἐξ ἐργῶν πύλημα φοινικῶν, ὃ Φαιδρωῆσσι τὰ
 ἑδῆ τῶν θεῶν. *Est autem è lana contextus pileus Phœnicæus, quo*
Deorum statuas exornant. Sed Sacerdotes Gentilium sæ-
 pissime lana vestitos fuisse, adeo certum est, ut nihil cer-
 tius. Audivimus supra ex Æliano, Sacerdotes Caspio-
 rum, lana Camelorum amictos fuisse. Notum etiam est
 Sacerdotes in lana sacra fecisse. Cicero de claris Orato-
 ribus: *M. Pompilius, cum Consul esset, eodemque tempore*
sacrificium publicum cum lana faceret, quod erat Flamen
Carmentalis, plebis contra patres concitatione & seditione
nunciata, ut erat Lana amictus, ita venit in concionem. A-
 pud Virgilium libro IV. *Ænead. Lana quoque amictus*
erat Æneas.

— *Tyrioque ardebat murice Lana*

Demissa ex humeris.

Hoc Servius de veste Sacerdotali explicat. *Est, inquit, autem proprie toga duplex: amictus inauguralis. Alii amictum rotundum, alii togam duplicem in qua Flamines sacrificant insibulati. Jam vero læna plerumque lanea vestis erat, unde & lana dicta videtur, quasi lanea. Varro libro IV. de Lingua Latina, Lana quod ex lana multa: quamvis Festus & alii à Græco χλαῖνα dictam credant. Hinc vetus Scholiastes Juvenalis ad hæc verba:*

— — *quem Coccina lana.*

notat, *Antiquos Amphimallum lanam appellasse, id est utrinque villosam. Ipse etiam color lænæ indicat eam ex lana fuisse factam; erat enim, ut ait Virgilius Tyrio murice tineta, & coccina lana, secundum Juvenalem. Aut hyacinthina lana, ut habet Persius. Cæsaris quoque vestis, non tantum ut Imperatoris, sed ut Pontificis Max. πέρφερα ἱερὰ sacra purpura dicitur, Cassio & Appiano, lib. IV. Civil. Sed isti colores non reperiabantur, nisi in vestibus lancis & sericis. Et secundum Jarchium illis coloribus nihil infici potest, nisi lana & sericum. Sed lænam, de qua hi auctores, non credo fuisse ex serico. δῆλαφω Sacerdotes etiam vestiebantur, quod indicat Cicero libro XI. Epistola IX. ad Atticum, his verbis: Denique etiam Vatinius strumam sacerdotii δῆλαφω vestiant. Et purpuream vestales habebant. Ovidius libro IV. Fastorum.*

Illic purpurea canus cum veste Sacerdos.

Talis erat & Rica; videatur Festus libro XVI. *Rica est vestimentum quadratum, fimbriatum, purpureum, quo Flaminica pro pallio utuntur, alii dicunt quod ex lanafiat succida alba, quod conficiunt Virgines ingenuæ patrima matrima cives.*

CAP. IX. SACERDOT. HEBRÆOR. 215
*cives. Laticlaviam quoque gerebant, quod videre est
in Sacerdote Herculis, de quo Silius Italicus de Bello
Punico libro III.*

*Discinctis thura dare, atque è lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.*

Sic & prætextam, ut Alexander Severus, auctore Lam-
pridio, in vita ejus. *Accepit, inquit, prætextam etiam cum
sacra faceret, sed hoc Pontificis Maximi, non Imperatoris.*
Lex enim Pontificis postulabat togam prætextam, ut
docet Livius libro XXXI II. cap. XLII. His triumviris, ut
Pontificibus lege datum togæ prætextæ habendæ jus.
Sed omnes istas vestes, & ^{tunicam} togam laticlaviam, & prætex-
tam, & Ricam & trabeas, laneas fuisse, præsertim illo
tempore de quo Livius, non puto quemquam sanæ
mentis dubitare. Denique Flaminibus lanam peculia-
rem fuisse videtur inde posse colligi, quod in eorum pi-
leo fuerit apex sive virga lanata. Et si forte pilcos depo-
nere vellent, propter æstum, tenebantur minimum ca-
pita filo religare, unde etiam *Flamines*, quasi *Filamines*
dicti à nonnullis creduntur. Servius Æn. libro II. *Fla-
mines in capite habebant pileum, in quo erat virga brevis,
desuper habens lana aliquid, quod cum æstus ferre non possent,
filo tantum capita religare caperint; nam nudis penitus
eos capitibus incedere nefas fuerat, unde à filo quo utebantur,
Flamines dicti sunt, quasi filamines.* Apud Arabes Sapien-
tes & Sacerdotes lana vestitos fuisse, apparet vel ex solo
nomine; dicuntur enim eorum sapientes *صوفي* à voce
صوف lana, unde forsan & Græcorum *σφοδς* & Hebræum
קוּחַ quod significat Astrologum; Antiquorum enim
sapientes plerumque Sacerdotes, Philosophi & Astrolo-
gerant.

XIV. Ex his omnibus manifestum est, Lanificium

in usu fuisse jam inde à temporibus Mosis. Quidni? cum Ægyptii id attribuant Isidi, & Osiridi. Tertullianus de Pallio: *Cedo jam de vestro, quod Ægyptii narrant, & Alexander digerit, & Afer legit, ea tempestate Osiridis, qua ad illum ex Lybya Ammon vasit ovium dives: denique cum ipsis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delectatum deglubasse oviculam: dumque pertentat quod facilitas materiae suadebat tractu prosequente filum eliquasse, & in vestis pristinae modum, quam philyra tenui vinxerat, texuisse.* Scilicet ante tempora ista alias vestes non agnovērunt mortales, præter pelles animalium, aut ex papyro, aut foliis arborum, aut etiam ex philyra, id est tenui membrana tilia arboris, quas in modum restis solebant torquere, & ex iis inter se nexis & plexis in retis modum vestes conficere. Sed tempore Amonis & Osiridis fortuito factum est, ut Mercurius oves Ammonis palpans, & mollitie lanae delectatus floccum traheret & torqueret, unde didicit lanam posse torqueri in modum philyrae, & neri, ut inde vestes conficerentur, quod Osiridem docuit aut Isidem. Atque inde initium lanificii. Sed *Osiris* ille est ipse *Misraim* Chami filius, de quo Moses Geneseos cap. x. Ideoque patrem dicitur habuisse *Ammonem*, qui & ipsissimus *Cham* merito creditur. Lanificium igitur initium sumpsit tempore Chami, multis seculis ante Mosen, ut male Justinus Athenis attribuat illud inventum, cum Athenae multa secula post conditæ fuerint.

CAPUT X.

Vestes Pontificis Maximi auro & gemmis ornata. Ideo כנוריהו vestes aureæ. Ephod & Pectorale ex auro, Catenulæ & annuli aurei. Pallium hyacinthinum. Tintinnabula aurea habuit. ציץ corona ex solido auro. Varia genera auri Talmudici. Aurum viride & Rufum. Aurum Tob, Tahor, Sagur, Mupaz, Mefukak, Schachut, Parvaïm & Ophir. Ex quibus locis Scriptura probentur. Unde quodlibet genus auri sic dicatur? Tabrobane idem quod פרוים quasi סוף פרון littus Parvan. Aurum catenarum, corona, tintinnabulorum טהור Tahor dictum in S. Scriptura. Vtrum textilia in sacro vestitu ex eodem genere auri? Textilia constitisse videntur ex auro שחוט Schachut. Aurum in S. vestitu purissimum, nulli alii metallo mistum. Draps d'or & Brocars. Bracteola argentea & anea inaurata. Tenuissimas bracteolas ab altera tantum parte inaurare noverunt Veneri. Lanæ vestes solum aurum intextum habebant, non lineæ. Hujus rei ratio. Lineæ aliquando aurea apud Romanos. Id ut rem stultam damnavit Alexander Severus. Casauboni & Ferarii disidium super loco Lampridii. Ab utroque Anastasii locus male allegatur. Usus auri in vestibus communis apud Veteres. Leges Aureliani, Taciti, & Severi contra abusum auri. Apud Persas præter vestes etiam peristromata & vela aurea. Pelles aurata. Triumphantes auro vestiti. Vestimentis aurea tintinnabula appendebant Persæ. Agrippinæ Paludamentum ex auro textili, sine alia materia. Aurea armilla, inauræ, torques &c. Cyclade non licuit uti quæ plus auri, quam sex uncias haberet. Lex Severi. Sacerdotes gentilium & sacrificantes aureis vestibus induti. Flaminum lænæ auratæ. Asellius Prator sacrificans auro vestitus. In sancto multum auri adhibebatur. Argenti in re vestiaria apud Veteres nullus usus. Hinc majus damnum auri quam argenti tempore D. Aureliani. Ars argentum in fila deducendi & vestibus intexendi, sub ultimis Imperatoribus apud Græcos in usu. Συματῶν argenteis textum filis. Ars aurum vestibus intexendi antiquissima. Æneas auro vestitus. Helena & Leda vestes aureæ. Error Plinii qui istius artis inventorem facit in Asia Attalum Regem. Locus Psalmi XLV. laudatus. Pallium Sinhar tempore Josua aureum, secundum

Ec
Iose-

Iosephum. Tempore Aharonis ars ista cognita. Quomodo ex auro facta fuerint filamenta docet Moses. Quem explicant Chaldaus, & Iarchius, Exodi xxviii. v. & cap. xxxix. iiii. Veteres eadem arte, qua hodie, metalla in rotunda filamenta instar neti deducere, non novērunt. Klinkant. Tempore primorum Imperatorum illa ars in usu. Tēpore Moysi aliter fiebat. Gemmæ in vestitu Pont. M. Ex. c. xxviii. i. versibus xvii. xviii. xix. xx. Veterum luxus in gemmis. In Armillis &c. In vestimentis. Margarita Clopatræ. Persarum Regum vestes margaritis & aliis gemmis ornata. Totum corpus gemmis tectum ex Plinio probatur. Calcei, Perones, Cinguli & vaginæ gemmata. Heliogabali stulta superbia. Parthorum & Medorum luxus. Iulius Cæsar, Severus & alii Imperatores gemmas prohibuerunt. Pontifices gentilium vestimenta gemmis ornarant. Ægyptiorum Sacerdotes. Cælia virgo vestalis.

- I. æc de lino & lana, sacerdotalium vestimentorum, sic propriè dicta materia, sufficiant. Alia occurrit materia, sed quæ magis ad ornatum, quam ad vestitum facit, aurum scilicet & lapides pretiosi: quamobrem etiam vestes Pontificis Max. *וְהָיָה בְּגָדוֹ* vestes aureæ dicuntur. Has vestes non tantum ex lino & lana, sed & ex auro constitisse, manifestum est, Exodi capite xxviii. ubi aurum simul cum lino & lana præscribitur, & in vestimentis sacris adhiberi iubetur, vide versum v. Sed præter legem istam generalem, habemus etiam leges speciales, quæ mox sequuntur, ubi de certis quibusdam vestimentis tantum fit mentio. versu vi. *וַעֲשֵׂה אֹתוֹ אֶפֶדוֹן זָהָב* Et facies Ephod illud ex auro. De Pectorali: *וַעֲשֵׂה חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֶׂה חֹשֶׁן כְּמַעֲשֶׂה אֶפֶדוֹן חֵשֶׁן זָהָב* Et facies Pectorale iudicii opere artificiosissimo; ut opus Ephodi facies illud ex auro &c. Ergo Ephod & Pectorale ex auro erant: id est filamenta aurea, cum hyacinthinis, purpureis & coccineis adhibebantur, & vestimentis illis intexte-

intexebantur, de quibus nos plura infra, ubi ad genus texturæ deventum fuerit. Non tantum intexebatur aurum, verum etiam solidum aurum exterius in ornamenta appendebatur. In Ephodi humeralibus, & in Pectorali iudicii erant *catenule aurea* & *annuli aurei*, quibus humeralia & pectorale, quasi fibulis adnectebantur. *מקל* sive *Pallium* Pontificis Max. nil quidem auri intextum habuit, erat enim *כליל חליל totum hyacinthinum* commate xxxi. *Aurum* tamen adpensum habuit, ut *tintinnabula aurea*. com. xxxiv. Præter hæc omnia, quæ aurum vel intextum vel adnexum habebant, aliud genus vestimenti memoratur, quod ex solido auro, absque ulla alia materia, constabat: nempe *צין* sive *corona sacra* in fronte Pont. Max. versu xxxvi. Sed de hisce omnibus plura, libro secundo, ubi quodlibet vestimentum seorsum examinabimus.

II. Varia auri genera memorant magistri, plurimis in locis, quæ usum habuerint in sacris. Massechet Joma cap. iv. Halacha iv. loquitur Misna de auro viridi & rufo: *בכל יום חיה זהב ירוק והיום ארום* *Semper erat aurum viride, sed hoc die (nempe die expiationum) erat rufum.* Gemarici, in utraque Gemara, cum Jerusalemitani, tum Babylonici super hac Misna non tantum duo, sed septem genera auri recensent. *שבעה זחבים הן זהב טוב זהב טהור זהב סגור זהב מופז זהב מווקק זהב שחוש זהב* *Septem sunt genera auri. Aurum Tob, aurum Tahor, aurum Sagur, aurum Mupaz, aurum Mesukak, aurum Schachut, aurum Parvaiim.* Ita enumerantur à Jerusalemitanis, quæ fere iisdem verbis repetuntur in Schemoth Rabboth, parastha xxxv. fol. cli. Babylonici, ad eandem Misnam addunt *זהב אופיר aurum Ophir*, neglectis tamen *זהב טהור auro Tahor*, & *זהב מווקק auro Mesu-*

Meſukak. Hæc omnia didiciſſe videntur ex Sacra Scriptura; iſta namque epitheta auro, in ſacro textu attribuantur. Aurum *Tob* eruunt ex capite 11. Geneſeos, verſu XII. וזה הארץ ההיא טוב *Et aurum iſtius terra eſt Tob.* aurum *Tahor* pluribus in locis reperitur, etiam hoc capite XXVII. 1. Exodi. זהב סגור *aurum Sagur.* 1 Reg. VI. XX. ויצפחו זהב סגור *Et obduxit illud auro Sagur.* aurum *Mupaz* 1 Reg. X. XVII. זהב מופז *Et obduxit illud auro Mupaz.* aurum *Meſukak* 1 Chron. XXVII. 1. XVII. זהב מוֹקֵק *aurum Meſukak.* aurum *Schachut.* זהב שחוט 1 Reg. X. XVII. מננים זהב שחוט *Scuta ex auro Schachut.* זהב פרוים *aurum Parvaim.* 2 Chron. III. VI. וחזה זהב פרוים *Et aurum illud erat aurum Parvaim.* זהב אופיר *aurum Ophir,* quod memorat Gemara Babylonica, reperitur 1 Chronicor. XXI. 1. IV. De hiſce omnibus generibus auri, vide alibi pluribus in locis.

III. Cunctæ illæ ſpecies auri ita vocantur, aut à natura & bonitate auri, aut à colore, aut à loco unde eruitur. Talmudici tradunt aurum *Tob* ſic dici à *bonitate*, prout טוב *Tob* bonum ſignificat, quia revera bonum & utiliſſimum. זהב טוב כמשמעו *aurum Tob,* inquiunt, *ita dicitur ſecundum ſignificationem vocis.* טהור *Tahor,* quod puriſſimum, & plane nil admixtum habet. שמכניסין אותו לאור ואינו חסר כלום *Inſiciunt illud in ignem, ſed plane nihil amiſſit;* טהור *Tahor* enim *mundum* ſignificat. סגור *Sagur* dicitur à *claudendo*: סגור enim *claudere* eſt: ſcilicet quod occludatur ob pretium; aut etiam quod omneſtabernæ (præſertim nummulariorum) claudantur quando hoc venale exponitur, quæ opinio eſt Babyloniorum בשעה שנפחה כל החנויות נסגרות *quando venale exponitur, omneſtaberna clauduntur.* nullum enim aliud aurum tunc divendi poterat, ut etiam exponit gloſſa.

glossa. מופו מופא *Mupa* לפו שדומה *quia est instar paz*, ut lo-
quuntur Babylonii, aut כמרגליות לפו מצהיב שדומה *quia splendet instar Margaritarum*, ut habet glossa. Jeru-
salemitani רומה לאש מצחרה גפרית *Est instar ignis ar-
dentis sulphure*. Sed multo verius quod addit ipsa Ge-
mara, scilicet ita dici à loco. נקרא חהב *Secundum nomen loci ita vocatur, quasi aurum ex
Yphas*. Jerem. cap. x. ix. מווקק *Mesukak* כו שהיו טוחין בו *quia hoc auro obducunt parietes*, ut habet
Rabboth & Talmud Jerusalemitanum. שחחט *Schachut*,
כחוט *quia netur instar fili*, ut habet Gem. Ba-
bylonica, aut, uti ait Jerusalemitana, כשעוה *quia ducitur instar cera*, quæ Rabboth, dicto loco, sic
contraxisse videtur: וזה שחוט שהיה נמשך כחוט והיה *Aurum Schachut*,
סכין בו כשעוה הנחיתה על גבי פינקס: *quia deducitur instar filamenti, & quo aliquid tegi potest in-
star cera, qua tabula obducitur*. פרוים *Parvaïm*, שהיה *quia est rubrum, ut sanguis juvenci*.
Vide utramque Gemaram & Rabboth: sed rectius di-
xissent ita vocari à loco, unde asserēbatur, veluti ex Ta-
brobane, aut aliis locis: Ipsum siquidem פרוים nil aliud
esse creditur, etiam à doctissimis viris quam Tabrobane,
quasi טף פרון *littus Parvan*. דאחי מאופיר *Ophir*, אופיר *quod venit ex Ophir*. Fortassis una eademque species au-
ri est, illud מופו, פרוים, & אופיר, sed de hisce omnibus
fufius disputabimus, ubi de Templo & sacris vasis.

I V. Cæterum ubi mentio fit de auro, quod in sacro
vestitu adhibetur, veluti Exodi xxxv. i. xxxv. i. &
cap. xxxix. xv. xv. xxv. xxx. præsertim quando sermo
est de rebus illis quæ ex solido auro constabant, quales
sunt *catenula aurea* in pectorali, *Corona* & *tintinnabula*,
vocatur semper זהב טהור *aurum Tahor*. Utrum autem

diversæ istæ voces, quas jamjã recensuimus & explicavimus, revera diversa genera auri significant, & an omnia vestimenta sacra, etiam textilia opera, ex auro *Tahor* constiterint, nemo facile probaverit. Fortassis aurum *Tahor* adhibitum fuit tantum in istis rebus, de quibus expresse dicitur. Textilia autem opera facta fuisse potius ex auro *Schachut*, credibile est, ut ejusmodi operibus aptissimum: erat enim valde ductile, & facilius quam ullum aliud in filamenta deduci poterat, unde & שחוט *Schachut* dictum כחוט נטורה *quia nebatut ut filamentum*. Ex tali itaque auro facta fuisse filamenta, quæ cum lana hyacinthina, purpurea & coccinea torquebantur, quis conjecturare merito poterit. Purissimum itaque & præstantissimum aurum adhibebatur, quod alterius metalli nil admistum habuit, nec erant filamenta ista ex argento, aut alio metallo inaurato, quales sunt filamenta & bracteolæ, quibus nostri artifices hodie utuntur, in suis texturis aureis, quas pannos aureos, *drap d'or* & *brocars* fortasse à *bracteolis* vocant, in qua arte exercitatissimi sunt Veneti, qui non tantum tenuissimas bracteolas ducere norunt ex argento & alio metallo, & inaurare ut alii, sed & ab una parte solum sciunt inaurare, altera parte auro nudata, arte sane ingeniosissima, quæ ars ceteros populos, fere per totum orbem latet, facilius enim est ab utraque parte, quam ab una tantum, laminas tam minutas auro tegi.

V. Lanæ vestes solæ, ut ex dictis satis apparet, aurum intextum habebant, non autem lineæ, nam feminalia, tunica & infulæ nullum aurum habebant, nec mirum, cum moris non fuerit aurum intexi, nisi lancis aut sericis, non autem lineis. Et ratio manifesta est: aurum enim rigidus reddit vestes, & cum corpori nudo maxi-

CAP. X. SACERDOT. HEBRÆOR. 223
me adhærere soleant lineæ, multum illi molestiæ adfer-
rent. Optimo igitur jure vestes illas ut stultas damnavit
Alexander Severus, referente Lampridio, in vita ejus.
Boni, inquit, intecaminis appetitor fuit, & quidem puri, di-
cens si lintei, idcirco sunt ut nihil asperum habeant, quid opus
est purpura? in linea autem aurum mitti etiam dementiam
judicabat, quum asperitati adderetur rigor. Eo enim de-
mentix venerant homines tunc temporis, luxui dediti,
ut, non contenti sericis vestibus auro & purpura ornatis,
etiam lineas purpura & auro clavatas gestarent, quæ car-
ni nudæ adhærcentes, asperitate purpuræ, & rigore auri,
corpus facile lædebant. Ejusmodi vestium meminisse
Anastasium in vita Benedicti Tertii, docet Casaubonus
ad dictum locum Lampridii. Has autem vestes Casaubo-
nus non ad usum comparatas credidit, verû ad ornatum
ædium sacrarum. Refutatur tamen à doctissimo Ferra-
rio de Re vestiaria libro III. cap. v. *Nihil aliud, inquit,*
illa Camisse fuerunt, quam lineæ tunica sacrificantium, &
ad usum sacrorum, non ad ornatum templorum. Sed quid
vestes illæ lineæ, de quibus Alexander Severus apud
Lampridium, ad vestes sacras Anastasii? cum fuerint
Camissa alba sigillata holoserica, cum Chrysoclaro. Audin
holosericas fuisse, non lineas? Ideo non mirum si aurum
intextum habuerint. Utut sit, nullas vestes lineas no-
strorum sacerdotum aurum intextum habuisse certum
est. Rarum id etiam fuit in vestimentis gentilium.

VI. Secus res sese habebat in vestibus laneis & sericis.
Tempore Aureliani, ut auctor est Vopiscus in vita
ejus, tantus fuit abusus auri in Cameris, in tunicis & in
pellibus exornandis, ut Imperator in animo habuerit le-
gem dare, *ut aurum neque in Cameras, neque in tunicas,*
neque in pellibus, neque in argentum mitteretur, dicens plus
auri

auri esse in rerum natura, quam argenti: sed aurum per varios bracteatum, filorum liquationum usus perire. Hujus autem rei illi auctor fuit Tacitus Imperator, ut tradit Vopiscus in vita Taciti: *Auro clavatis vestibibus*, inquit, *idem interdixit, nam & ipse auctor Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum à vestibibus & Cameris & pellibus submoveret.* Alexander Severus ut immoderatum istum luxum, & auri damnum tandem reprimeret, ut refert Lampridius, voluit *Regias matronas contentas esse uno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona cum qua sacrificium facerent, & unico pallio auro sparsò, & cyclade qua sex uncis auri plus non haberet.* Apud Persas non tantum vestes aureas, sed & peristromata, & vela aurea in usu fuisse certum est. Videatur imprimis Brissonius de Regno Persarum libro III. & alibi. Pelles auratas Græci χρυσόπαιδες vocabant. Vestes præterea pro vario ornatu clavium, virgarum, litterarum & signorum χρυσοπίνυες, χρυσοσήμυες, & *Chrysoclavatas* dicebant. Vestes aureas Regum & Magnatum, præsertim feminarum, ornatum fuisse, evidens est magis quam ut probatione egeat. Virgilius Æn. lib. I.

— *Pallam signis auroque rigentem.*

Et Æn. lib. III.

Fert picturatas auri subtemine vesteis.

Apud ipsos Gallos, procures gestasse vestes tinctas & auro variegatas tradit Strabo libro IV.

*Aurea casaries illis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.*

Triumphantes auro vestitos docet Appianus libro I. Punicor. Ἐστράτηγος ὃς ἐς τὸν πάτριον τόπον πορφύραν ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασμένον. *Induitur toga purpuream aureis stellis*
in-

intextam. Hinc & ii qui funus viri Triumphalis comitabantur gestarunt ἱστῆρας χρυσεῖς *vestes aureas.* Nec aurum vestibus tantum intextum & adpictum habuerunt, sed & adpensum, ut tintinnabula aliaque ornamenta, quemadmodum in Pallio Pontificis M. præsertim Persarum Reges. Sed de his plura suis locis. De coronis aureis, quas sacrificantes & alii gestarunt, etiam aliquid dicemus, ubi eo deventum fuerit. *Nebatur etiam aurum & tenebatur lana modo, & sine lana.* *Tunica aurea triumphasse Tarquinius Priscus, ex Verriodocet Plin. lib. xxxiii. c. iii.* *Nos vidimus Agrippinam Claudii Principis, edente eo navalis praelii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materia.* Vide ibidem. Tacco aureas armillas, in aures, torques, annulos, crinalia, & id genus infinita. Ut uno verbo absolvam, tantus fuit abusus auri in vestibus, ut etiam Imperator Alexander Severus, teste Lampridio, prohibuerit uti *Cyclade, quæ plus auri haberet, quam sex uncias, quem locum modo allegavimus.*

VII. Porro vestes aureas habuerunt non tantum Hebræorum Pontifices Maximi, sed & Ethnicorum Sacerdotes & sacrificantes. Flaminum lænas purpureas & auratas fuisse, colligi potest ex Virgilio *Æneid* libro IV. ubi *Æneam* ut *Flaminem* introducit auro vestitum :

— Et tenui telas discreverat anro.

Et Appianus libro primo de Bello Civili, ubi de Asellio, Prætozem, ait, sacrificantem *καὶ ἐσθλὴν καὶ Πάχιυτον ἐσθῆτα ὡς θυρία περικείμενον. Sacram atque auro intextam vestem, ut in sacris, indutum.* Nota quod dicat *ὡς θυρία*, ut constaret moris esse inter sacrificandum ejusmodi vestibus uti. Et libro II. *καὶ θύοντι ἐν αὐτὸν αἰεὶ θριαμβεῶς ἡμφιεσμένον. Et sacrificando triumphali veste utebatur.* Sed modo

ostendimus ex eodem auctore, triumphantes *πορφύρεα
ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασμένον*, purpuram aureis stellis intex-
tam habuisse. At in rebus sacris aurum satis fuisse fami-
liare, sive in vestibus sive aliis in rebus, colligi quoque
potest, ex Persio, Satyra Secunda.

Dicite Pontifices in sancto quid facit aurum?

Sane quam commune fuerit aurum in Templo Jerusa-
lemitano, præter vestes Pontificis Maximi, sive ad ip-
sius Templi ornatum, sive ad vasa & instrumenta, om-
nes sciunt, modo non sint plane peregrini in Sacra Scri-
ptura. Sed plane stupendam fuisse copiam auri, & cæ-
teris populis fere inauditam, in sacro hoc ædificio, fusius
docebimus alibi, in nostro Tractatu de Templo & vasis
sacris, nec non in nostris observationibus ad auctores de
Re Númeria. De auri colore vide infra, ubi de coloribus.

VIII. Argentum vestibus nostris non intexebatur,
nec id notum fuit apud veteres. Temporibus Aureliani
argentum in usu suo manebat, non autem aurum, quod
peribat per varios bractearum, filorum & liquationum usus.
Habuit in animo, ait Vopiscus de Divo Aureliano in vita
ejus, *ut aurum neque in Cameras, neque in tunicas, neque*
in pelles. neque in argentum mitteretur, dicens plus auri esse in
rerum natura, quam argenti: sed aurum per varios bractea-
rum, filorum & liquationum usus perire, argentum autem in
suo usu manere. Ad quæ verba optime Magnus Salma-
sius adnotavit: nondum ætate Aureliani inventum
fuisse argentum in fila deducere, & filis argenteis vesti-
menta contexere, id vero sub ultimis Imperatoribus
apud Græcos multum in usu fuisse, eaque *Syrmatina*
dicta fuisse à *Syrmate*, hoc est filo argenteo, & apud Co-
dinum *σφματινὸν* argenteis textum filis, & argentatum
significare, quod ibi multorum Græcorum testimoniis
probat.

IX. Interim

IX. Interim ars aurum vestibus intexendi antiquissima est: Æneas enim & alii illis temporibus auro vestiti dicuntur à Virgilio, ut supra audivimus. Et apud Trojanos talia ornamenta non fuisse ignota, constat ex eodem Virgilio Æn. libro primo.

*Munera præterea Iliacis crepta ruinis
Ferre jubet: pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helena, quos illa Mycenæ,
Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, matris Leda mirabile donum.*

En jam temporibus Helenæ & Ledæ palla auro rigens nota fuit. Hujus artis inventorem facit in Asia Regem Attalum, Plinius libro octavo, capite XLVIII. *Aurum, inquit, intexere in eadem Asia invenit Attalus Rex: unde nomen Attalicis.* Sed vehementer fallitur Plinius: nam multum ante Attalum viguit ars aurum intexendi. Tempore Salomonis jam in usu fuisse docet Pfalter Psalmo XLV. siquidem sponsa ejus כְּמִשְׁכָּנֹת זָהָב וְכֹשֶׁת בְּמִשְׁכָּנֹת אֹרֶז *vestibus laculatis aureis vestita erat.* Si Josepho credimus ipsum pallium Sinhar, interdictum Jerichunticum aureum erat. Antiq. lib. v. cap. 1. ubi illud vocat χλαμύδα βασιλῆον ἐκ χρυσοῦ καὶ πᾶσαι ὑφασμῶν. *Paludamentum regium ex auro totum intextum.* Sed quid opus ista omnia referre; cum ex vestibis Aharonis constet, id tempore Moſis jam repertum fuisse? Attalus igitur istius artis primus inventor non fuit, saltem non in Asia. Et si quid præstitit præter cæteros, id forsan in Græcia factum fuit, nisi forte probari potest, etiam ante tempora illius jam in Græcia notam fuisse artem aurum intexendi vestibis.

X. Tradit præterea Moſis quomodo aurum in fila-

menta deductum fuerit, Exodi capite xxxix. iij. וירקעו את פחי זהב וקיצצו פחילים לעשור בחיך החכלה וגו' *Extendebant laminas auri & scindebant filamenta, ut essent inter hyacinthina &c.* Chaldaeus habet: ורדירו ית טסין ורהכא וקיצצו חוטין: *Extendebant, vel ducebant laminas, aut bracteas, auri, & scindebant filamenta.* Hisce verbis idem exponit Jarchius ad Exodi caput xxvi. i. v. הו מרדירן את הזהב כסין טסין רקין וקיצצין פחילין סהם *Extendebant aurum instar bractearum tenuium, & ex eis scindebant filamenta, & nebant filamentum aurum cum byssino, &c.* Hinc constare videtur veteres, tempore Moïsis, eandem artem metalli deducendi & nendi, quæ hodie viget apud nos, non habuisse; scilicet ut ex metalli massa, satis crassa, instar longioris bacilli, filamenta subtilissima & quidem rotunda ducerent, sive id fieret mola, sive alia arte, uti fit Aquisgranis, Venetiis, in Westphalia & alibi, cum prius laminas tantum tenues, sed latiores duxerint, ex quibus minores & angustiores bracteolas scindebant, ita quidem ut fuerint filamenta non rotunda, sed in modum laminarum minutissimarum, quales sunt bracteolæ illæ nostræ aureæ & argentæ, quæ cum serico nentur, unde textilia opera fiunt, & quas etiam *Klinkant* vocamus. Apud nos ducuntur ex metallo filamenta tenuissima & rotunda, infinitæ longitudinis, quæ deinde eadem fere arte planæ fiunt ad formam laminarum. Tempore priorum Imperatorum artem æs & alia metalla in rotunda filamenta deducendi, cognitam fuisse satis constat ex veteri suppellectili quæ subinde cruitur, quales sunt *stili, fibula*, & alia opera satis nota, & omnium fere manibus trita. Si *aurum textile* fuit, ut inde vestimenta, *sine ulla alia materia*, fierent, ut supra ex Plinio libro

xxxiii. audivimus, proculdubio ars aurum in filamenta rotunda deducendi, tunc temporis nota fuit. Saltem in nostro vestitu sacro, aurum eadem arte qua hodie, prius in filamenta rotunda deductum fuisse, quæ deinde in bracteolas planas formarentur, non liquet, immo contrarium constat. Prius laminas satis latas faciebant; sed tenues, ex quâ¹¹¹⁶ postea aliis instrumentis scinderentur angustiores bracteolæ quæ cum hyacinthino &c. torquebantur & texebantur.

XI. Tandem ut vestes nostræ sacræ ornatiores & pretiosiores fierent, ad majorem pontificis gloriam atque decorem, non solum mollissima lana, tenuissimum linum & purissimum aurum adhibebatur, sed præterea etiam *gemma* ingentis pretii in Ephodi humeralibus, & in pectorali; ut præter duos lapides pretiosos שוהם *Schoham*, quibus Ephodi humeralia, quasi fibulis, in humeris neciebantur, adhuc duodecim alios gestaverit in pectorali judicii. In quatuor autem ordines dispositi erant, prout recensentur Exodi cap. xxviii. versibus xvii. xviii. xix. & xx. 'אדם' פטרה וברקת' נפך' ספיר. 'ודם' ויהלם' לשם' שבו' ואחלמה' חרש' ושהם' וישפה; *Odem, Pitdah, & Bareketh, Nophech, Saphir & Iahalom, Leshchem, Schebo, & Achlama, Tarschisch & Schoham & Iaschpe.* Quales autem hæc gemmæ fuerint, accuratius examinabimus capite secundo, ubi ad pectorale deventum fuerit.

XII. Nec gentilium vestimenta sacra monilibus & gemmis carebant. Veteres siquidem non minori luxu superbire solebant, in gemmis, quam in auro & aliis ornamentis, præsertim nequior sexus. Nihil jam dicam de
Ff 3 . gemmis

de gemmis, quas Veteres gerebant à vestimentis sejunctas, quales sunt torques, armillæ, annuli, in aures, crinalia, & id genus plus satis; de quibus Ovidius libro I. de Remedio Amoris.

Auferimur cultu: gemmis auroque teguntur

Omnia: pars minima est ipsa puella sibi.

Et Martialis lib. v. Epigr. xi.

Sardonichas, Smaragdos, adamantas, Iaspidas uno

Versat in articulo stella, Severe, meus.

Unde Tertullianus, de Habitu muliebri: uno lino decies sestertium inseritur, & Saltus & Insulas, tenera cervix fert. Brevissimis loculis patrimonium grande profertur. Ut taceam Margaritam Cleopatrx, quæ plus centies sestertium valuit. Ipsa etiam vestimenta, non tantum auro sed gemmis ornabant. Persarum Reges habuisse vestes sericas, cum lapidibus pretiosis & margaritis undique adpensis, capite VI II. ex Targum Scheni, jam demonstravimus. Audiatur Plinius libro IX. cap. xxxv. Sed quota hac portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi Maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore à feminis juxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque vellere? Non recte recipit hac nos rerum natura, nisi nudos. Esto si tanta ventricum eo societas, quid tergori? parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Tam immoderato luxu quidam effusi erant, ut gemmas, tanquam naturæ vilia munera, ad sordidos calceos, perones & crepidas deprimerent, quasi parum esset caput, collum brachia, pectus, tergum, latera, cingulos & gladiatorum vaginas ornare, nisi & calceamenta iis onerassent. Lampridius, de monstro hominis Heliogabalo. *habuit in calceamentis gemmas, & quidem (quod stultitiâ auxit) sculptas, quod risum*

omnibus movit; quasi possent sculptura nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhererent. Luculentus testis erit & Tertullianus, de Habitu Muliebri cap. VII. Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ, de fastidio Parthorum & Medorum, cæterorumque gentilium suorum, coram matronis erubescens, nisi quod ad ostensionem fere habentur. Latent in cingulis Smaragdi & cylindricos vagina sua, solus gladius sub sinu novit; & in peronibus uniones emergere de luto cupiunt, jam gemmatum habent, quod gemmatum esse non debet, si non comparet: aut ideo comparet ut neglectum quoque ostendatur. Claudianus libro I. de Raptu Proserpinæ.

Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis,

Regales junctura sinus.

Julius Cæsar, Severus & alii Imperatores, intollerabilem hanc superbiam non semel reprimere conati sunt. De quo videantur Suetonius, Lampridius, alii. Pontifices autem gentilium gemmis pretiosissimis vestitum suum ornasse, infra, ubi de Ephodo & pectorali, dicendum erit, clarius patebit, ubi Sacerdotes Ægyptiorum, Cæliam virginem vestalem, & alios ejusmodi gemmis & monili ornatas fuisse, demonstraturi sumus. Sed hæc de materia sacrarum vestium satis, tempus postulat, ut & de coloribus aliquid dicamus.

CAPUT XI.

De coloribus non nisi hariolando, ut cæci de coloribus, judicare possimus. Septuaginta interpretibus, Josepho, Philoni, Hieronymo & aliis non semper credendum. Eorum testimonia tamen ponderanda. Quinque colores in vestitu sacro recenset Josephus. Vestes totius sacerdotum turba albæ. Sic & Pontificus Max. die Expiationum. לבן בגדי vestes albæ. Ha magis alba quam cæterorum sacerdotum, cum balteus tunc quoque albus, cæterorum vero sacerdotum coloratus semper. Velum album inter Pont. Max. & populum die Expiationis. Vacca Rufa vestibus albis comburebatur. Gentilium Sacerdotes etiam albas vestes gestarunt. Sic & Ægyptiorum & Atheniensium. Λαμπρόν apud Theophrastum idem quod λευκόν. Sic in Apocalypsi xv. vi. Ὀλοθυμὸς scurris Atheniensibus sacrificans. Demosthenes albis vestibus bovem mactat. Gallorum Druidæ albis vestibus. Virgines Vestales. Cereris sacra alba veste. Flamen Dialis album habuit Gale- rum. Fratres Arvales albas insulas. Fœmina sacerdotes Germanorum λευκαίφες. Fidei sacra siebant manu involuta albo panno. Cana Fides Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes calceos albos habebant. Albus color Diis gratissimus. Dii Gallorum vestibus albis tecti. Alba Gallice une aube in Ecclesia Romana. Privatorum alba vestes. Candidati veterum Romanorum & Christianorum. Dominica in albis. Cretati. Vestes creta dealbare opera fullonum. Principum ministri albis vestibus. Dictum Domitiani. Codex de vestibus holoveris. Aliquando gentilium sacerdotes nigras vestes gestabant. Velus nigrum. Palla lugubris. Bellona vestes nigra.

I. **D**e coloribus, quorum apud Veteres, cum sacris, tum profanis auctoribus fit mentio, non nisi admodum parce, & hariolando sermocinari licet: ut de rebus illis vix aliter quam cæci de coloribus, judicare possimus. Et sane si quid ex Veterum artibus interiit (multa autem interierunt) inter res deperditas, maxime colores ponendi sunt, præsertim cum ars inficiendi, cum antiquis

antiquis infectoribus, sæculo nostro, quasi invida fortuna, aut potius irato numine, quod immoderatum luxum inter mortales diutius ferre non potuerit, erepta sit. Certissimum esse, quod ait Seneca, homines facilius credere visui quam auditui, experientia tot retro sæculis plus satis docuit: multo enim clarius percipere solemus veritatem rerum, quæ oculis nostris sese produnt, quam earum, quas auribus percipimus. Cum igitur nullus sensus de coloribus nos edocere possit, præter visum, veteres autem colores ad nos non pervenerint, mirum utique non est, si in hac materia cæcutiamus. Et quod difficultatem auxit, in hac nostra materia, ubi de vestitu sacro quæstio instituitur, illud est, quod tot & tam luculentos auctores non habeamus, quam in rebus profanis. Quis, quæso, nostram purpuram, quis coccinum, quis tandem hiacynthinum sacri vestitus oculis usurpavit? Seniores, Josephus, Philo Judæus, Hieronymus, alii, de coloribus in suis scriptis passim sermocinantur; sed quis eorum vidit eos, aut si viderint, ut de Josepho sane dubitandum non est, eorumne libri casti, & sinceri ad nos pervenerunt? Quot enim nothi, pro legitimo foetu nobis non obtruduntur? Nihilne adulteravit sciolorum incitia, librorum incuria, & interpretum sive præceps judicium, sive linguarum & rerum, præsertim in Religione & sacris ritibus, ignorantia? utinam nullum mendum in Josepho, Philone & Senioribus unquam animadversum fuisset! sanè ut testes omni exceptione majores lubentissime adduceremus, fidemque eis haberemus, ut oculatis testibus, cæteris omnibus antefereendis. At cum toties nos fallant, non nisi admodum caute audiendi sunt. Ideo non plane rejiciendi, sed cum verpulorum cæteris magistellis examinandi, eorumque om-

nium consensus & testimonium ponderandum. Et si conjecturaliquid dandum, hisce multum concedendum esse, certum est.

II. Quinque omnino colores in sacro vestitu recenset Josephus, de Bello Judaico Libro VI. χρυσῆ τε καὶ πορφύρας, καὶ κόκκας, βύσσιν τε καὶ ὑακινθῶν, *Auri, purpure, cocci, Byssi & Hyacinthi*. De singulis jam agendum est, & primo quidem de *albo*. Plus satis jam ostendimus duo genera fuisse vestimentorum, alias lineas, laneas alias, lineas vestitam fuisse totam sacerdotum turbam juxta & Pontificem Max. die piaculari, x. Tisri. Has fuisse albas, nemo dubitabit, siquidem omne linum natura sua album est. Fateor expressis verbis non constare, cujus fuerint coloris vestimenta sacerdotum minorum, sed cum dicatur lino eos vestitos fuisse, nulla mentione facta de colore, meridiana luce clarius est, eorum vestes fuisse albas. Ubi Scriptura loquitur de lino, nulla mentione facta de colore, color albus intelligendus est. Audiamus Maimonidem Halacha Kele Hammikdash cap. VIII. בגדי כהן הריט הם ארבעה כלים' כחנר' ומכנסים' ומגבעות' *Vestes Sacerdotum minorum sunt quatuor, tunica, feminalia, pileus & balteus, quæ omnes fiunt ex lino, suntque albæ*. Doctor Levi Barsclonius, præcepto xc ix. ubi de vestibus Sacerdotum turbæ, *albas* eas quoque affirmat. וארבעות כלים אלה של פשתן *Et quatuor illæ vestes linea sunt & quidem albæ*: Ejusdem plane coloris fuerunt vestimenta Pontificis Maximi, quibus amiciebatur, quum sacra adyta intrabat magno die expiationum, ejusdem namque erant materiæ, cum ex bysso fuerint, nisi fortassis ex subtiliori & pretiosiori. Hinc excellentiori significatu vocantur בגדי לבן *vestes albæ*. Nec immerito, nam multo magis

alba dici possunt, quam sacerdotum reliquorum vestes, cum hæ non omnes albæ fuerint: habuerunt enim colores alios admistos, quod in balteo videre licuit, qui constabat non tantum ex lino albo, sed & ex lana hiacynthini, purpurei, & coccinei coloris: at vestes Pontificis Maximi die Expiationum omnino nullum alium colorem agnoverunt, etiam in ipso balteo, qui illo die ex albissimo & purissimo lino constabat, non minus quam feminalia, tunica & cidaris. Immo ut constaret, ministerium illius diei fieri debere in vestimentis albis, velum quoque byssinum, id est *album* pandebatur inter Pontificem Max. & populum, quum vestes mutabat, quod cæteris anni diebus fieri non solebat, quod jam ex codice Joma, capite 111. probavimus. Vaccam rufam albis vestimentis comburi solere, docet Misna Massechet Parah capite iv. de quibus nos fusius, ubi Codicem illum, quem cum pluribus aliis, qui de sacrificiis & oblationibus, latinitate donavimus, & commentariis illustravimus, publico dederimus.

III. Cum gentilium sacerdotes etiam lineas vestes gestaverint, uti supra demonstravimus, eorum vestes quoque albas fuisse propter candem causam, certum est. Ægyptiacum linum hoc nomine præcipue laudatur à Plinio, libro XIX. capite 1. ubi de Gossypio: *Nec ulla (id est lina) sunt eis candore mollitiave preferenda. Vestes inde Sacerdotibus Ægypti gratissime.* Plinio adstipulatur Apulejus libro XI. de Asino aureo, ubi de sacris Iſidis: *viros feminasque, ait, habuisse lineas vestes, atque ita candore luminosos fuisse omnes. Antistites sacrorum proceres, addit, candido linteamine cinctum pectorale adusque vestigia strictum injecti, potentissimorum domini profe-* rebant insignis exuvias. Apud Athenienses, qui rem di-

vinam faciebant, alba veste amicti erant, ut patet ex Theophrasti Characteribus, capite xxii. ubi μικροφιλόπμον quendam introducit, qui inter alia erat ὠδασκιδασάμδμⓈ ἱμάιον λαμπρόν, *vestimentum album*, non tantum *splendidum* sed *album*, quod etiam τὸ λαμπρόν significat. Idem patet ex Apocalypsi cap. xv. vi. & alibi. Ideo vestis λαμπρὸς, καθαρὸς & λευκὸς est una atque eadem. Usque adeo vestis alba propria videbatur sacrificantium apud Athenienses, ut etiam scurræ eos, qui candidati in publicum prodire solebant, ὀλολυγμὸς vocarent, quasi dicas *sacrificantes*. Anaxandrides in Ulyssæ apud Athenæum libro vi. cap. ix.

— — λαμπρὸς ὡς ἐξ —

Ἐλήλυθεν, Ὀλολυγμὸς ἔτις ἐστιν.

— Si quis *splendidus*

progreditur, sacrificans is est.

id est, si quis *albus* progreditur &c. Sed ad hunc locum vide doctissimum Casaubonum. Demosthenes ab Æschino dicitur, σφαιρωσάμδμⓈ καὶ λευκὴν ἐσθῆτα λεβῶν *coronam & albam vestem sumens*, atque sic ἐβρῆντὶ *bovem mactavit*. Nec aliter Gallorum Druidæ ac Sacerdotes amicti. Plinius libro xvi. cap. xliii. *Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur fago. Tum deinde victimas immolant.* Non nisi alba veste virgines vestales amiciri poterant, ut testis est Suidas, in Νεμαῖ ΠομπίλῃⓈ. καί, inquit, ἀπὸ τῆς ἐμύρω, οὐκ ἀνθίν, ἔχ ἱματίω χρῆσθαι σιωχωρῶντο, πᾶσι λευκῇ. *Atque ideo nec unguento nec floribus, nec veste nisi alba, uti ipsis concessum fuit.* Cereris sacra albis fiebant vestibus. Ovidius libro x. Metamorph.

Festapia Cereri celebrabant annua matres

Illa quibus nivea velata corpora veste.

Et

*Alba decent Cererem, vestes cerealibus albas
Sumite, nunc pulli velleris usus abest.*

A. Gellius libro VI. cap. VII. & libro X. cap. XV. de Flamine Diali, ex Varrone hæc habet. *Is solus album habet Galerum, vel quod Maximus est, vel quod Iovi immolata hostia alba fieri oportet.* Et Fratrum Arvalium Sacerdotii insigne est spicea corona & alba infula. Fœminæ Sacerdotes apud Germanos castra sequebantur, *λευκέραις, καρπασίνας ἐφαπιδάς θηπιπορημύραι*, albis vestibus carbasinis supparis desuper fibulis affixis. Supra capite I I. ostendimus Flamines Fidci sacra fecisse tœctis manibus. Sed albo panno manus ad digitos involutas habebant. Hinc cana fides: quod ei albo panno involuta manu sacrificatur, explicante Servio. Unde Horatius:

Et albo rara fides colitur velata panno.

Et calceos albos & phæcasia habebant Sacerdotes Atheniensium & Alexandrinorum. Vide Appianum de Bello Civili, libro V. ubi de Antonio. καὶ, inquit, σολὴν εἶχε περὶ ἄγωνον ἑλληνικὴν ἀντὶ τῆς πατρίδος, ἢ ἐπὶ ὀδημὰ λεῖαν αὐτῆς λευκὸν Ἀθητικόν, ὡς ἡ Ἀθηναίων ἐχρησίζετο καὶ ἡ Ἀλεξανδρέων, καὶ καλεῖσσι Φαικάσιον. Habuit autem solam quadratam Græcanicam, pro patria, & calceum induit album atticum, quibus Atheniensium & Alexandrinorum Sacerdotes utuntur, & quos phæcasia vocant. Nec prætermittendus locus apud Artemidorum libro II. cap. II. ubi albas vestes solis sacrificantibus conferre, docet. Quid mirum cum albus color Diis gratissimus reputaretur, ut docet Plato Νόμων 16. χρώματα δὲ λευκά, inquit, πέποιτ' ἀνθρώποις εἶναι καὶ ἀλλοθι καὶ ἐν ὕψῃ. Colores albi Diis decori sunt, cum in caeteris, tum in textili. βάμματα δὲ addit μὴ προσφέρειν, ἀλλ' ἢ πρὸς τὰ πόλεως κοσμήματα. Tinēta non nisi bellicis ornamen-

is adhibebantur: quæ repetuntur à Cicerone fere totidem verbis, libro II. de Legibus. Color autem albus præcipue decorus Deo est, tum in cæteris, tum maxime in textilibus. Tincta vero absint, nisi à bellicis insignibus. Hinc & ipsi Dii Dæque albis vestibus & velamine tegi aliquando solebant. Sulpitius Rhetor libro I. de Vita Martini. Quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo simulacra Demonum, candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia. Nihil jam addam de victimis albis, quæ Jovi, Junoni, Herculo aliisque diis immolabantur. Hæc fusius pertractamus in nostro tractatu de sacrificiis, & de vacca Rusa. Nonne hic ritus pervenit ad Ecclesiam Romanam, ut sacrificuli sacra non aliter facerent, nisi veste aliqua alba vestiti? Inde Alba & Gallice une anbe.

IV. Non soli tamen sacerdotes albis vestibus amiciebantur, sed & privati. Noti imprimis sunt *Candidati* apud Romanos, qui forsân originem dederunt veterum Christianorum candidatis, & *dominica in albis*. Nec minus *cretati*, unde & proverbium. Veterum mos vestes lavare, & quidem creta dealbare opera fullonum, lippis & tonsoribus notus est. Hinc toties mentio de fullonibus qui vestes lavarunt, unde etiam apparet, eos vestes habuisse albas laneas non minus quam lineas. Principum & magnatum quoque ministri albis vestibus & aliquando auro distinctis ornabantur, cum ministeria sua obierunt. Suetonius de Domitiano refert in vita ejus: quod generum fratris indigne ferens & ipsum albos ministros habere, exclamaverit, *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρονίῃ*. Norat Valerius Maximus lib. VI. cap. I. *Imperatoribus in prælium exentibus paludamentum album aut purpureum dari solere.* Christus ideo vestimento albo induitur. Luc. XXI. 11. V. Ni-

V. Nigras tamen vestes veterum Sacerdotes etiam sæpissime habuere, imprimis quando Diis inferiis immolabant, quorum victimæ quoque nigræ erant, cum Jupiter, Venus, Ceres & alii magis albis gauderent. Apollonius libro III. Argon.

Ἐπ' αἰὶν ὃ βελμὼ κροτῶρον ἐκκαλέσσαι,
 Βελμὼ νυκτὶ πλὴν χθονίῳ, ἐνέροιζιν ἀνάσσει
 Αὐγαίη ἐνὶ νυκτὶ σὺν ὀρφναίοις Φαρέσιν.

Tunc alma Brimo stans terque quaterque vocavit,
 Brimo nocturnam, terrestrem, qua imperat umbris,
 Induta obscuram per noctem vestibus atris.

Ex Ovidio modo audivimus.

Alba decent Cererem, vestes Cerealibus albas
 Sumite, nunc pulli velleris usus abest.

Ergo pulli velleris vestes erant aliquando. Et Seneca Oed. III. I. vatis pallam lugubrem dicit.

Vates amicti corpus & frontem quatit.

Lugubris imos palla perfundit pedes.

Tandem nigrum vestitum Bellonæ attribuit Tertullianus, ut Cereri candidum. Vide Tractatum de Pallio. Cur, inquit, istos non spectas, vel illos item habitus qui novitati suæ stare religionem mentiuntur? Cum ob cultum omnia candidatum, & ob notam vitia, & privilegium Galeri Cereri initiantur: cum ob diversam affectionem tenebrica vestis & terribilis supra caput velleris, in Bellona mentis sugantur. De cæteris coloribus in nostro vestitu sacro plura in sequentibus.

CAPUT XII.

Vestes Pontificis Maximi plures habuere colores. Iosephus quinque recenset, quales & Moses. Philo quatuor. Auri color Fulvus. Quid fulvum docet Fronto consularis apud Gellium. Fulvum ex rufo & viridi. Misna & Martialis explicati de auro viridi. Sheringhamius notatus. Aurum viride dicitur Martiali à repercussu Smaragdorum. ירקון Hebraorum non semper viride, sed & flavum significat. Locus Nedarim & Jarchius allegati. ירקון Icterus, aurigo &c. Color auri in sacro vestitu subrutulis ex flavo & rufo mixtus, instar ardentis ignis. Πύρρος Birrus vestimenti genus, ab igne & colore rubro. Iosephus laudatus.

1. **V**estes Pontificis Maximi per totum annum, quas aureas diximus, & Hebræi בגדי זהב plures habuerunt colores, ut & balteus omnium Sacerdotum, tum Summi, tum Minorum. Iosephum quinque colores recensere in sacro vestitu, capite præcedenti demonstravimus: auri scilicet, *purpura*, *Cocci*, *Byssi* & *Hyacinthi*. Hieronymus tamen in Epistola ad Fabiolam post Philonem, de Congressu quærendæ Eruditionis gratia, alii-que multi, immo ipse Iosephus Antiquit. libro 11. cap. viii. quatuor tantum colores statuunt, propter quatuor elementa, nempe *album* in lino, *hyacinthinum*, *purpureum* & *coccinum* in lana: atque sic auri color non numeratur, quasi ei nullus esset. Suum tamen peculiarem sibi habuisse colorem aurum, dubitari non potest, cum non *album* fuerit, nec idem cum *hyacinthino*, *purpureo*, & *coccino*. Quinque itaque colores recensendi sunt necessario, prout Iosephus alibi eos enumerat: χρυσός, πορφυρεός, κόκκινος, βύσσινος, καὶ ὑακίνθινος. Et Moses Exodi capite xxv. & xxvi. & xxxix. ubi habet: וזה' חבור' ארגמן חולעת שני ושש Aurum, Hyacinthinum, purpuram coccinum & byssum

quæ omnia colores significare, non minus quam materiam, jam docuimus. De albo actum est, nunc de cæteris, & primo quidem de aureo, deinde de aliis, eodem ordine quo recensentur à Mose, Exodi xxvi 11. versu VI.

II. De auri colore non opus est ut operose dispute-
mus, cum vix ullus sit inter mortales, à quo ignoretur
superbum hoc metallum, & à quo non summopere ap-
peratur: cujus enim pectora non torfit,

— auri sacra fames?

Fulvi coloris esse aurum plus satis constat, sed ita ut non
nihil participet de rubore, & quo magis rutilum eo præ-
stantius est. Qualis sit color fulvus, & cur aurum ful-
vum dicatur, docet Fronto Consularis apud A. Gellium
libro II. capite xxvi. *Fulvus*, inquit, *videtur de rufo at-
que viridi mistus, in aliis plus viridis, in aliis plus rufi habere*: sicuti Poëta verborum diligentissimus, *fulvam aquilam
dicit, & Iaspidem, fulvos Galeros, FULVUM AURUM,
& arenam fulvam & fulvum leonem*. Color itaque ful-
vus ex rufo & viridi mistus est, atque ille verus est & na-
tivus color auri, quamvis reperiatur, in quo plus rufi sit
quam in alio.

III. Talmudici in Misna Joma capite iv. Ha-
lacha 1 v. mentionem faciunt de auro quod sit *viride*, &
de alio quod sit *rufum*, quem locum allegavimus capite
præcedenti, ubi de generibus auri disputavimus; ככל
וזה אורן וזה אורן וזה אורן *semper erat aurum
viride, sed hoc die* (die Expiationum) *erat rufum*. En
aurum *rufum* & *viride*. Supra jam docuimus ex Gema-
ricis, cum Babyloniiis tum Jerusalemitanis, & ex Ra-
both, cur dicatur *rufum*? nempe quia est רומה לרם
simile sanguini juvencorum, ideoq; dici רומה לרם au-
rum

rum Parvaim, 2 Chron. III. VI. & alibi, quamvis ibidem alii verius statuant, ita dici à loco, ubi reperitur, qualis forsàn est *Tabrobane*. De colore *viridi*, quem Misna auro etiam adscribit, cæteri magistri fere omnes silent. Doctissimus Sheringhamius ad hunc locum, allegat Martialem lib. XII. Epigram. xv.

*Miratur Scythicas virentis auri
Flammas Iupiter, & stupet superbus
Regis delicias.*

quasi Martialis per illud *virens* intellexisset, revera in rerum natura dari aurum viride. Sed fallitur doctissimus Scheringamius, nam Commentatores optime notant, aurum dici *virens* à Martiali, non quod reperiat aurum coloris viridis, sed tantum à percussu Smaragdorum, aureis imaginibus & poculis insertorum, quæ explicatio eo facilius accipi potest, quod mox addat:

*Hæc sunt pocula, quæ decent tonantem
Hæc sunt, quæ Phrygium decent ministrum.*

Sive itaque pocula ista aurea, viridia dicantur à Poëta, ob Smaragdos virides, quibus ornabantur, sive ab alia materia viridi, certum est talem colorem proprie loquendo auro non attribui; saltem fateor me in scriptis veterum nunquam tale quid legisse, nec ab ullo mortali, quamvis plures aurifabros nostri temporis consuluerim, quicquam audivisse, quod vel minimam suspicionem de auro *viridi* mihi injicere potuerit. Quicumque in Rabbiorum scriptis vel parum versatus est, facile capiet quid Magistri intelligant per suum aurum *virides*, nempe *flavum*, id enim significat *ירוק*, nam et si sæpius viride intelligatur per istam vocem, tamen aliquando etiam flavum significare, non dubito. Hoc sensu usurpatur *Massêchet Nedarim* capite VII. *נצלים שיררו עליהם*
נשמים

נשמים וצמחו אם היו עליו שלהן שחורין אסורין הוריקו מותרין :
*Cepæ super quas descendit pluvia, si germinent, quamdiu earum
 extremitates nigrescunt, illegitimæ sunt, quando flavescent,
 legitima.* Sic enim exponit Jarchius: שהן הוריקו *inquit, tunc
 Quando flavescent tunc* כמו כמישים ירוקין והכסיפו פניהן :
Iaruk dicuntur : & facies earum fit pallida. Quod autem
 Jarchius de cepis dicit הכסיפו, idem quoque dicitur de
 auro, quod pallefcit, uti alibi animadvertimus. Quis
 nescit ירוק significare *Rubiginem, Pallorem, Auriginem,
 Icterus* aut *morbum regium*, quæ omnia flavum colorem
 denotant? Igitur non mirum si aurum à Talmudicis
 ירוק dicatur, cum nihil aliud intelligant Magistri, quam
 auri nativum colorem, qualis est flavus, eo magis cum
 color flavus sit species viridis, & quasi viride dilutum &
 moriens, unde & folia arborum, & herbæ, & alia viri-
 dis coloris, ubi incipiunt flaccescere & arboribus deci-
 dere, ex viridibus flava fiunt, quod *feuille mort*, quasi fo-
 lium emortuum, dicimus. Nec ignorant infectores se vix
 quidquam colore viridi inficere posse, nisi prius flavum
 reddiderint, ut optime Fronto consularis, uti modo au-
 divimus, *Fulvus videtur de rufo & viridi mixtus.* Nihil
 igitur moror *virens aurum* Martialis, ad explicandum
 זרח ירוק *Misnæ*, cum aliud nihil dicat, nisi singulis die-
 bus totius anni, sacra vasa, de quibus sit mentio, fuisse
 ex auro minus pretioso, etsi pretiosum, quale est aurum
 flavum: dic autem piaculari, ut tunc omnia pretiosius
 fieri solebant, esse ex auro rufo, id est pretiosissimo,
 quod *plus rufi habet*, ut ait Fronto, unde magistris *simile*
dicatur sanguini juvencorum.

IV. Proculdubio aurum illud in sacro vestitu, non
 fuit viride, aut potius flavum, sed optimum & pretiosis-
 simum, nam non nisi pretiosissimum & purissimum in

filamenta deduci solet, ideo facile crediderim fuisse illud **שחוט** *aurum Schachut* ita dictum quia netur instar fili, de quo capite præcedenti. Videtur igitur color auri in sacro vestitu subrutilus, ex flavo & rufo mixtus, lucidissime micare, ut suo splendore atque flamma oculos spectantibus perstringeret, instar ardentissimi ignis, prout color ruber græcis *πύρρος* dicitur, *ῥοτό* & *πυρός* ab igne, unde & *birrus* vestimenti genus, à colore rubro. Hoc videtur innuere Josephus Antiq. libro 111. cap. VIII. ubi aurum vestibis nostris intextum putat *διὰ τὴν πορφύραν ἅπασιν ἀύγην*, propterea quod omnibus insit splendor,

CAPUT XIII.

Colores sacritii in lana *שני תולעת ארמן' תכלת'*. Circa hos major difficultas quam circa nativos. Thechelet varia interpretationes. Plurima per *δάκνιδον*, caruleum volunt, alii flavum, nigrum alii, alii viridem. Thechelet non est flavus color. Lutherus notatus. Gallica versio *pourpre*, quo sensu? Non fuit nigrum. Japhet notatus. Non Viride. Iarchius & Aben-Ezra notati. Quo sensu excusari possint? *קדקד* quid? viride, flavum, fortassis & caruleum. caruleum viride esse docet Baifius. Sine caruleo viride tingi non potest. Rusticus ab insectoribus Delphensibus lepide deceptus. Ejus tibialia ex viridibus subito carulea facta. Jarchius *קדקד* à viridi videtur distinguere. Inter viride & caruleum difficilis distinctio. Vetusissimi interpretes *תכלת דάκνιδον* hyacinthum interpretantur. Græci semel *ὁλοπρόφυγον* & *πορφύρεον*. Thechelet sive hyacinthus lapidem & florem significat. Quid lapis hyacinthus auctoribus modernis? Iacinte la belle. hyacinthus varii coloris. Boetius & De Laet laudati. Epiphanio quinque genera hyacinthorum. Error nostrorum lapidariorum. Confundunt hyacinthum, chrysolithum, carbunculum, amethystum, sapphirum, &c. Hyacinthus Veterum colore violaceo & caruleo, qualem sapphiro hodie attribuunt. cæli colorem referi & maris *שמי תרשיש* Hieronymo mare. Epiphanio *πυλαιο* Martiano flucticolor, cæli & maris color caruleus. Cumatilis *κῦμα* fluctus. *ἀλαργίς* & *ἀλπίος* *φυε* conchyliata vestis. Viride marinum, ulteramarinum. Cæsium, quasi cælium. Flos hyacinthus lapidis color.

concolor. Hujus floris varii colores. Fabula de hyacintho ex Ajacis sanguine. Flos argenteus, Albus, & cæruleus. Thech, esse cæruleū. Confirmatur auctoritate veterum. Quatuor colores in S. vestitu ad quatuor elementa relata. Thech sive hyacinthina ad aera, ad cælū, ad firmitamentum, ad mare & ad sapphirum. Veterum testimonia. Arabi سماوي cælestis color. Judæis Germanis himmel blauw Sic & Belgis. Thechelet non est cæruleum valde dilutum, quale Bleu-mourant, sed pressum & nigricans. Donker blauw. Testimonia veterum. חילון vermis niger. Spuma Indica. Indicum Hispanis indigo. Philoni thechelet in pallio P. M. aera nigricantem refert. Hodie unica ratio tantum est tingendi cæruleum & purpuram. Herbis. Antiquitus herbis & pisce fiebat. vestis conchyliata à conchylio. כחליל & conchylium à חכיל. Antiquorum ars geminam purpuram & conchylium tingendi interit. conchylium & purpura veteribus diversa. Bleu & **blacuw** à barbaro blut, quod ab abluto aut diluto. Quia cæruleū diluta purpura. Colla pavonis cærulea. Conchylii & purpura insectura eadem materia, sed temperamento diversa. Thechelet nostrum ex conchylio sive murice. Hebræis conchylium חילון chilzon. Paraphrasis Jonathanis Deuteron. xxxiii. vers. xix. chilzon in mari mediterraneo capitur. Maimonides à Bocharto notatus. Utrum explicari possit? ים המלח mare mortuum. ספינה nauta à salsugine maris. Capi dicuntur in mari Zabulonis. Septem maria terra Israelis secundum Talmud. Ibi mare mortuum ים של סדרים Mare Sedom. Nulla ibi sit mentio ים המלח Maimonides in Talmude doctissimus. Chilzon viva capi, & uno ictu viva contūdi debent. Ratio tingendi thechelet apud Maimonidem. Sola chilzon adhiberi potest. Non autem indicum. Judæi hodierni nulla filamenta cærulea adhibent in sacris fimbriis contra legem Num. xv. Thechelet color pretiosus. Chilzon thesaurus. Res laudatissima in terra Israelis. Hyacinthina, conchyliata magnatum ornatus. Hyacinthina lana.

- I. olores, de quibus jam egimus, lini & auri scilicet, nativi erant, sola natura ministra, nulla artificis opera intercedente, ideoque omnibus mortalibus notissimi, res enim naturales, nulla adhibita arte, cuilibet ex æquo pateſcunt, ut operosa disquisitione non opus sit,

qua homines edocantur. Major difficultas occurrit circa colores cæteros, qui in lana reperiuntur, non nativos sed arte factos quales sunt: *חכלה' וארגמן' וחולעה שני: Thechelet, Argaman, & Tholaat Schani.* De his nunc agendum est, & primo quidem de *חכלה'*: de cæteris duobus capitibus sequentibus.

II. Primus igitur color in lana, dicitur à Mose *חכלה'*, Chaldæus eandem vocem sua dialecto retinet, *חכלא* Septuaginta, Josephus, Philo Judæus, Aquila, Symmachus, Theodotion, vulgatus, Hieronymus, cæterique veterum *ὑάκινθος hyacinthum*. Sic & Diodari. Belgæ *hemels blaew*. Lutherus *gelte seydel sericum flavum*. Vetus versio gallica *pourpre, purpuram*. Sunt ex Hebræorum magistris qui *nigrum*, alii qui *viridem* statuere videntur. *Nigrum* fuisse credidit Japhet quidam, referente Aben Ezra ad Exodi cap. xxv. *אמר יפת שהוא כרמון שחרורו כי הוא חכליה כל הצבועים והכל ישובו אליו והוא לא ישוב במעשה אדם לעולם* *Dicit Japhet, esse colorem similem nigro, quia perficit omnes colores, & quia omnes in nigrum convertuntur, hic vero nunquam in alium converti poterit, arte humana. Viridem fuisse credidit ipse Aben Ezra, eodem loco, ubi se Japheto opponit: ואני* inquit, *שאמר, חכלה' על ר"ל שאמר, שהוא ירוק והוא צמר; Sed ego assentior doctoribus nostris b. m. qui statuunt fuisse viridem, & quidem in lana.* In eadem sententia est Jarchius, ad eundem locum. *חכלה' צמר* *Thechelet est lana sanguine Chilzon infecta, coloris viridis.*

III. Sed horum plures decepti sunt. Sane duplicem errorem erravit Lutherus. Primum quod *sericum* crediderit, cum tamen lanam fuisse certum sit. Deinde quod *flavum* dixerit, quod falsum esse mox satis patebit. Nec *purpura* veteris versionis Gallicæ ferenda est, nisi nostrum

strum *thechelet* ad genus purpurarum referre velimus, quod commode fieri potest, præsertim si respiciamus piscem, cujus cruore tingitur. Ideo forte à Græcis Num. IV. VII. ὄλοπρφυρον & πορφυρεῖν, ut habet Complutensis editio, vocatur. *Nigrum* fuisse minime ferrendum est. nec facile crediderim ullum inter Judæos reperiri, qui id credat, nisi Aben Ezra affirmasset. Putassem ipsum etiam Japhetum per suum תורח non intellexisse *nigrum*, sed potius cæruleum exsaturatum, ut sæpe, quod demonstraturi sumus. Hanc tamen non fuisse ejus sententiam, inde colligendū est, quod dicat: *hic color perficit omnes colores, & omnes in eum convertuntur, ille autem in nullum alium*, quod de nigro sane intelligendum est, sed non de cæruleo, aut aliis. Nec erat *viride*, ut explicare videntur Jarchius & Aben Ezra, per suum ירוק. Fateor ecquidem hanc vocem plerumque significare viride, tum in S. Scriptura, tum in scriptis Magistrorum. Hinc color herba ירוק, immo herba ipsa, ut olus hoc nomine venit, quoniam natura viride. vide Job. xxxix. xi. Exodi x. xv. & alibi. Sæpe tamen alium significat colorem, *flavum* scilicet, ut capite præcedenti demonstravimus. Aliquando etiam *cæruleum*. Atq; id significasse Aben Ezra & Jarchio, vix dubito, eo magis quod Jarchius Exodi cape xxv. dicat חלזן tingi בדם החלזן *sanguine chilzon*. At non potuit ignorare, sanguinem chilzon cæruleum colorem habuisse, non viridem. Quis crederet doctissimos hos Rabinos, Talmudis tam diligentes indagatores, & ad miraculum in hoc genere studiorum versatos, ignorasse, qualis fuerit color *Thechelet*, solosque credidisse viridem esse, cum experientia & omnes Talmudici contrarium clament? ut facile crediderim, eos per suum ירוק cæruleum, non viride intellexisse, eodem plane sensu, quo & Gal-

& Galli hunc colorem, *viride marinum* vocant. Cæruleum colorem, viridem vocari sustinet etiam Baius. de Re vestiaria capite 11. *viridis vero color*, inquit, *appellatur quoque cæruleus*, quia Græcis *glaucus* dicitur, unde *Palas γλαυκῶπις* dicta, à veteribus autem latinis cæsia quasi cælia, à colore cali, ut inquit P. Nigidius. *Ausonius quoque de Bissula latine dixit* :

Oculos cærulea, flava comas.

Nec mirum si viridis vocaretur, cum sine eo viridis color vix tingi possit, ut viridis ex flavo & cæruleo mistus sit. Quæ viridia tinguntur, prius flavo colore inficiuntur, deinde cæruleo. Quid? nonne notum est pannos, quos cæruleo colore tingunt infectores, quum primum è cortina extrahuntur, virides esse, quam diu calescunt, cæruleo colore succedente tantum ubi refrixerint, & sicci facti fuerint? Sane non possum silentio præterire, lepidissimam non minus quam verissimam historiolum, quam mihi narravit optimus vir, Henricus Gromæus, Delphis Batavorum Infector celeberrimus, & meus olim hospes dilectissimus, atque ad hunc diem mihi veteri amicitia junctus, de quodam rustico, à servis tinctoribus jucundissima fraude decepto. Quum rusticus quidam, homo rudis & ineptus, servos ejus accederet, eosque vehementer urgeret, ut quam citissime sibi tibialia colore viridi tingerent, etsi ipsi sæpius dixerint, id uno instanti fieri non posse, sed tempore opus esse ad hanc infecturam (oportet enim ut prius flavum colorem imbibant, deinde cæruleum) tandem ut importuni nebulonis stultitiam punirent, eique simul satisfacisse viderentur, cortinæ cærulei coloris tibialia immittebant, eodemque momento, postquam satis temporis ibi remanserant, ad imbibendum colorem, extrahebant, & stulto homini ob-

trudebant, quæ miser egregio virore splendentia videns, sacculo magna festinatione indidit, & pretio infecturæ soluto, domum aufugit, iratus infectorum mendaciis, quasi eum deludere voluissent, nec dignati fuissent ei tam cito satisfacere, & simul lætus ob tam promptum successum. Domum autem reversus, tibialibus sacco extractis & jam frigefactis, mirabile spectaculum sese oculis eis exhibuit, quæ enim viridia credidit, & modo ejusdem coloris viderat, ecce repente cærulea facta fuerant, quod non sine stupendo miraculo, immo non sine suspitione magiæ, & dæmonis arte factum credidit, de quo etiam conquestus est apud amicos. Cum igitur tanta sit convenientia inter viride & cæruleum, non mirum Aben-Ezram, Jarchium & alios *thechelet* nostrum vocasse ירוק, atque hac voce intellexisse cæruleum, non autem viride. Et sane Jarchius distinguit alibi inter viride & ירוק. dicit quidem thechelet esse ירוק sed quod accedat ad viride. הכלת inquit, *Thechelet est ירוק הוא וקרוב לצבע כרתי שקורין פורח* *Iaroc, & accedit ad colorem Kerasi, quem vocant porrinum.* Berachoth. cap. i. Videtur igitur statuere thechelet non esse viride, sed aliquomodo ad illud accedere: prout revera cæruleum prope accedit ad viride, immo sine co viride infici non potest, & nisi clara luce alterum ab altero discerni. Quod si revera crediderunt viridem colorem non cæruleum fuisse הכלת, vehementer errarunt: cum *thechelet* & viride in Talmude manifesto distinguantur, & sibi opponantur, quasi diversi colores. Hoc nemo negabit quicumque vel primum caput Thalmudis, nempe Berachot cap. i. hal. 11. legerit: מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין הכלת ללבן ר"א אימר בין הכלת לכרתי: *Quando legendum est Schema? mane, quando discerni potest*

test inter thechelet & album. Doctor Eliezer dicit, quando discerni potest inter thechelet & viride. חרר significare viride certum est. Differunt igitur viride & thechelet.

I V. Nec erat *viride* nostrum *thechelet*. Inquirendum itaq; qualis fuerit color iste. Vetusissimi Scriptores inter Græcos & Latinos cum vocant *ὑάκινθον hyacinthum*, ut Josephus, Philo, Septuaginta & vulgatus: nisi quod septuaginta habeant *ὀλοπόρφυρον* aut *πορφυρῆν*. Num. IV. VII. *Hyacinthinum* igitur fuisse nullus dubito, cum uno ore id omnes fateantur quotquot sunt veterum. At nondum constat qualis fuerit color hyacinthinus. Manifestum est, duo reperiri in rerum natura quibus illud nomen conveniat, & florem & lapidem, ut colorem nostri *thechelet* ignoremus, quamdiu ignoramus colorem istorum florum & lapidum. Hyacinthinorum lapidum genera varia recensentur. Apud modernos auctores plerumque significat lapidem qui rutilat instar ignis, & cocci colorem refert, minii nativi, aut sanguinis admodum biliosi instar, quem Galli *jasinte la belle* vocant; ideo ad carbunculi genera refertur. Est qui rubedine croci flavescit. Alius qui succini flavi colorem exacte ostendit. Alius qui fulvum & cæruleum colorem mixtum habere dicitur. Aut etiam qui nihil prorsus rubedinis in se habet, quique albus pellucidus succini colorem refert, de quibus vide Boëtium libro 11. de Lap. & Gem. cap. xxix. & xxx. Et de Laet de Gem. & Lap. libro 11. cap. vi. Epiphanius in Tractatu de Gemmis in veste Aharonis, plura numerat: καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος, inquit, καλεῖται παλαστήης: ὁ δὲ δεύτερος, ροδιός. ὁ τρίτος, νάσιβος. ὁ τέταρτος λέγεται χαυκῆος. ὁ δὲ πέμπτος πείλακος. *Primus autem lapis vocatur palassites, secundus Rhodinus, tertius Natibus, quartus Chancus, & quintus perileucus. No-*
stri

stri lapidarii hodie vehementer errarunt, circa nomina veterum gemmarum, ut huic nomen illius indiderint. Ita factum est, ut eorum hyacinthus, hodie nihil aliud sit, quam veterum chrysolithus, aut carbunculus; veterum autem hyacinthus, ipsis Amethystus aut sapphirus. Hyacinthus autem veterum fuit colore violaceo & cæruleo, qualem hodie sapphiro ascribunt. Plinius libro xxxvii. cap. ix. *Multum ab ea distat hyacinthus, tamen è vicino descendens. Differentia hac, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marcescens celerius nominis sui flore.* Accinit Isidorus in Originibus lib. xvi. cap. ix. *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia reperitur caruleum colorem habens.* Solinus cap. xxxiiii. De Æthiopia. *Inter hac qua diximus nitore carulo hyacinthus invenitur, lapis pretiosus, siquidem inculpabilis reperitur. Cæli color ei adscribitur.* Hieronymus Ezech. i. xvi. *Aquila, inquit, hyacinthum posuit, qui lapis, cæli habet similitudinem.* Ambrosius in Apocal. xxi. xx. *Hyacinthus, cujus species hyacinthino colori nomen imposuit pretiosissimus est, cæli sereni colorem habens, sicut sapphirus.* Sed ut huic lapidi color cæli aut aeris attribuitur, sic & maris. Ideo וַיִּשְׁתַּחֲוֶה Ezech. i. xvi. Hieronymus *mare vertit.* Proculdubio hanc ob causam ab Epiphanio, loco modo citato παρασιτης *marinus* dicitur. Martianus: *nec flucticolor hyacinthus credebatur abesse profunditas.* Et Hieronymus ad Demetriadem, Epistola vii. *Ut taceam de inaurium pretio, candore margaritarum, smaragdorū virore, cerauniorum flammis, hyacinthinorum pelago.* Ideo Græcis αἰλαργίς, & ἀλιπόρφυρον, à mari. Et pro *conchyliata veste*, apud Suetonium, Dio habet ἐσθῆτι αἰλαργῇ. At cæli sereni, & maris colorem caruleum esse nemo negabit,

nisi τοφλὸς ἐκ γανειῆς. Egregie utrumque expressit Sulmonensis Poëta de Arte Amandi lib. 111.

Aeris ecce color tum cum sine nubibus aer

Nec tepidus pluvias concitat auster aquas.

Ecce tibi similis qui quondam Phryxon, & Helle

Diceris Inois eripuisse dolis.

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis

Crediderim Nymphas hac ego veste regi.

Maris colorem cœruleum esse docet Nonnius in voce *purpurassis*, ex Cicerone Academ. lib. 11. *Quid mare nomine cœruleum?* Nonne eadem de causa *cumatilis* dicitur à *κῦμα* fluctibus? unde Ovidius:

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis.

Idem est *viride marinum*, & *ultramarinum*, pictoribus notissimum. Et *cæruleum* à quibusdam dictum *cassium* quasi *cassium*. Quidquid sit, veterum hyacinthus lapis cærulei coloris est, ut, si nostrum *shecheles* à lapide isto ita dictum sit, *shecheles* quoque cæruleum sit.

V. Idem statuendum, si nomen sortitum credatur à flore, cum ejusdem sit coloris. Fateor equidem omnes flores illius nominis, cum apud veteres, tum apud nos, non unius esse coloris. Tot enim & fere iidem colores in flore reperiuntur, qui hodie vulgo lapidi adscribuntur. Est Hyacinthus *rubens*. virg. Ecclog. 111.

Munera sunt lauri, & suave rubens hyacinthus.

Et Ovidius Metamorph. libro x.

— *Tyrioque nitentior ostro*

Flos oritur, formamque capit quam lilia, si non

Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Hunc fortassis Dioscorid. & Atheræus *purpureum* vocant. πλήρη πορφυρεοῦσθαι, & ὑάκινθον πορφύρεον. Athen. libro xiv. An iidem flores, quibus in Gallia hysginum pro cocco tingi solebat? Plinius libro xxvi. cap. xv 11. *Hyacinthus*
in

in Gallia optime provenit, hoc ibi pro cocco hyssinum tingitur. Hinc forsitan origo fabulæ: hyacinthos ex Ajacis cruore editos, de quo vide, inter alios, Pomponiū Fortunatum, ad Carmina Columellæ. Sunt *argentei* coloris, ut ex Ovidio jam jam audivimus. Et *Albi*: de quibus vide Columellæ Carmina de cultu Hortorum. Sed & *Cerulei* ut ipse docet Columella.

Nec non & niveos & ceruleos hyacinthos.

Ideo & Isidorus, ut dictum est. *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur, ceruleum colorem habet.* Sive igitur nostrum thechelet ὑάκινθος *hyacinthus* dicatur à lapide, sive à flore, necessario dicendum est ceruleum esse colorem.

VI. Id ipsum confirmatur auctoritate omnium fere veterum. Josephus, Philo Judæus, & alii non contenti חֲזַח per ὑάκινθον vertisse, præterea referunt, quatuor colores hyacinthinum, purpureum, coccinum & byssinum, in sacro vestitu, & in Tabernaculo, ad quatuor elementa, & hyacinthum quidem dicunt *aera significare.* Josephus Antiquit. lib. III. cap. VII. τὸ ἄερα βάλειται δηλῶν ὁ ὑάκινθος. *Aera significare vult hyacinthus.* Et mox ὁ ὑάκινθος τὸ πῶλον. *Hyacinthus polum refert.* Philo in libro de Congressu quærendæ Er. gr. αἶρος ὁ ὑάκινθος μέλας γὰρ ἔστι φύσις. *Hyacinthus aëris nigricantis naturam refert.* Et de vita Moïsis libro III. ubi de tunica exteriori Pontificis Max. quæ à Moïse חֲזַח כְּחֹלִי *tota hyacinthina* dicitur, ἔστι ὁ χιτὼν σῆμα ἐστὶν ὑάκινθου, αἶρος ἐκμαγεῖον. *Hac tunica tota hyacinthina est, aëris simulacrum.* Hos sequuntur Origenes, Hieronymus, Gregorius Nyssenus, Ambrosius, Theodoretus, alii. Nec ab his discrepant reliqui Hebræorum Magistri, cum omnibus, paucis tantum exceptis, de quibus supra, חֲזַח sit ceruleum. Abarbanel ad cap. xxv. Exodi. חֲזַח הָיוּ חֲזַח

254 DE VESTITU LIB. I.
 המשי הצבוע בצבע דומה לים Thechelet est sericum, in-
 fectum colore qui mari similis est. Kimchius exprimit
 per *Ultramarinum & Azur*, quæ eximie sunt carulea.
 הוא העין שקורין לו כלעז אזורי אולטרי"מין *Hic est color,*
quem vernaculo vocant Azur, ultramarinum. Et Maimo-
 nides Kele Hammikdasch, cap. viii. halah. xii. ubi de
 sacris veltimentis. האמורה ככל מקום, וחכלר
 Thechelet הוא הצמר הצבוע בעצם שמים שהוא פתוך מן הכוחל:
 Thechelet de quo fit mentio (in sacra Scriptura) ubique signi-
 ficat lanam tinctam colore cæli, mixtura est sibi. Et Halacha
 zizith, cap. ii. ubi de thechelet in sacris fimbriis, clarius.
 חכלר האמורה בחורה ככל מקום היא הצמר הצבוע בפתוך
 שככוחל וזו היא דומה הרקיע חנראין לעין השמש בשהרו של
 Thechelet de quo mentio fit, ubique significat lanam
 tinctam mixtura quæ est in sibi, & quidem similis est firma-
 mento, quemadmodum sol apparet, in firmamento sereno.
 Hæc didicisse videtur ex Gemara Menachot cap. iv.
 ר"ם אומר מה נשחנה חכלר מכל מיני צבעונין מפני שהחכלר
 דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא חכבוד שנאמר
 וחת רגליו במעסה לבנה הספיר ובעצם השמים לטחרו
 Doctor Mejer dixit: quid differt color thechelet à reliquis
 colorum speciebus? (quod scilicet Deus jussit præcise
 hunc colorem, præ cæteris omnibus in sacris fimbriis
 adhiberi, uti exponit Jarchius) Quod thechelet sit similis
 mari, & mare firmamento & firmamentum throno gloria, ut
 dicitur (Exodixiv. x.) Sub pedibus ejus tanquam sapphiri-
 ni lateres, qualis est cali sereni aspectus. Optime igitur
 Arabs Exodi xxv. חכלר reddidit اسدعولا quasi caele-
 stis color. Et nostri Judæi Germani Himmel blauw. ut &
 Belgæ hemels blauw.

VII. Observandum etiam est hunc colorem dici si-
 milem

milem coelo sereno, ad indicandum non fuisse colorē remissum sive dilutū, qualis est ille cæruleus quem gallice *bleu-mourant*, *caruleum morient^{ter}* vocamus, Sed intensissimum, exsaturatū & nigricantem, Belgice *doncker blaau*/ nam quo coelum magis est serenum, eo intensior est ipsius color, ut quasi in nigricantem abyssum intropiciamus. Sane tale fuisse *thechelet* nostrum satis colligi potest ex Maimonide Halach. zizith. cap. 11. hal. 111. ubi quæstio est si quis habeat pallium totum hyacinthinum, ex quo colore fimbriæ fieri debeant? Et respondetur nigrum colorem adhibendum non esse, quia nigrum videtur esse illud ipsum *thechelet*. השחור נראה כחלר. In eodem capite ait sanguinem חלזון *Chilzon*, quo *thechelet* infici debet, ut mox docebimus, esse שחור כדיו *Nigrum instar atramenti*, ideo colorem istum inter הנשחירין *nigros* enumerat. Inde forsan quod Pomarius dicat, חלזון שחור *chilzon vermis niger est*. Idem animadvertisse videtur Vitruvius libro VII. cap. 111. ubi de variis purpuræ generibus, & inter alias mentionem facit purpuræ coloris atri. *Quod legitur*, inquit, *Ponto & Gallia, quod hæ regiones sunt proxima ad septentrionem, est atrum*. Gesnerus in Historia Aquatiliū, ad hunc locum optime notat, illud *atrum* esse *caruleum*. Hic animadvertendum, purpuram nigram sumi pro violacea exsaturata. Sic enim sæpe à veteribus nigrum sumi, alibi demonstravimus. Sane talis natus color cæruleus est, si sit exsaturatus, non tantum sanguinis *Chilzon*, sed & indici, Hispanis *indigo*; quo enim nigrius apparet, quo præstantius. Immo & maceratum & in liquorem redactum, in cortina, atramentum videtur, quod noverunt infectores. De huiusmodi vide quoque Plinium libro xxxv. cap. vi. *Ex India*, inquit, *venit harundinum spuma adhærescente limo,*
cum

cum teritur nigrum: at in diluendo misturam purpura caruleique mirabilem reddit. Hunc colorem vulgo auctores vocant *austerum* & *exsaturatum*. Plinius libro IX. c. XXXVI. *Vnde conchyliis pretia, quis virus grave in fuce, color austerus in glauco, & irascenti similis mari?* Et libro XXI. cap. VIII. *Tertius est qui proprie conchyliis intelligitur, multis modis; unius in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturator: alius in malva, ad purpuram inclinans, alius in viola serotina, conchyliorum vegetissima.* Tale igitur fuit nostrum *thechelet*, cæruleum exsaturatum in suo genere, quasi nigrum instar atramenti, ut optime Philo, de hyacinthino dixerit; αἶρος μέλας γὰρ ἔπος Φύσις aeris nigricantis naturam refert.

VIII. Notandum est, non omne cæruleum à Judæis reputari pro *thechelet*, nec omnem infecturam legitimam fuisse ad tingendum *thechelet*, Sed infici debet solo sanguine conchylii, quod est genus quodam purpuræ. Hodie quidem unica ratio tantum superest tingendi hyacinthinum, aut cæruleum; *Indico* scilicet, aut si quid præterea adhibeatur, color nec adeo tenax, nec tam pressus, nec æque pretiosus erit. Antiquitus autem tingebatur *indico* aliisque herbarum succis, aut *murice*, sive *conchylio*. Idem de purpura dicemus capite sequenti; nam cum olim & myrice & herbis tingeretur, hodie non nisi herbis, id est cocco, & certis quibusdam radicibus. Ita ut tota ars genuinam purpuram tingendi, plane interierit. Herbis cæruleum tinctum fuisse aliquando à veteribus, ex Plinio libro XXXV. cap. VI. modo audivimus. Ex India venit harundinum spuma adhærescente limo, cum teritur nigrum: at in diluendo misturam purpura caruleique mirabilem reddit. vide in eodem capite de *indico* plura. Et libro XXII. cap. II. *Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium* (cæruleum)

(cæruleum) tingit. Et lib. xvi. cap. xviii. *Est & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo, conchylii colore insignis.* Non omnis tamen color cæruleus herbis tingeatur antiquitus, sed certo quodam genere purpuræ, sive piscis. Ideo color ille *conchylium*, & *conchyliata vestes* dicuntur cæuleæ. Notandum itaq; est *conchylium* & *purpuram* apud auctores fere semper distingui. veluti apud Plinium lib. ix. xxxv. *Conchyliæ & purpuræ, omnis ora atteritis.* Eadem reperies sexcentis aliis in locis, & apud alios auctores. Purpura rubra erat, at conchylium cæruleum. Et inter purpurarum genera conchylium minimam habuit austeritatem, ut ut aliquando color pressus & floridus, maximeq; dilutus, unde gallice *bleu* ab infima latinitate *blutum* pro *ablutum* sive *dilutum*. De hoc colore Tertulianus de Pallio cap. iiii. ubi cum comparat cum collo pavonis. *Omni conchylio pressior quæ colla floreant.* colla autem pavonis cærulea esse nemo negabit. Ideo *conchylium* cæruleum. Libro ix. cap. xxxvi. *Vnde conchyliis pretia, quis virus grave in fuso, color austerus in glauco, & irascenti similis mari?* Et libro xxi. cap. viii. ubi tria genera ponit conchyliorum, quorum colorum *conspicitur alius in heliotropio, alius in malva, & tertius in viola serotina, conchyliorum vegetissima.* De hoc genere purpuræ intelligi vult Gesnerus, ea quæ habet vitruvius libro vii. cap. iiii. *Quod legitur, inquit, Ponto & Gallia, quod hæ regiones sunt proximæ ad septentrionem, est atrum.* Et sane ne quis erret & putet hunc colorem vocari quidem conchylium, revera autem non esse ex concha sive conchylio, aut purpura, factum, sed ex herbis aut alia materia, libro xxi. cap. i. postquam dixerat: *transalpinam Galliam conchylium tingere herbis*, statim addit: *Nec queris in profundis murices.* Audin alios murices quærendos

esse, quibus conchylum tingeretur? Sed clarius libro ix. c. xxxix. ubi docet eadem materia tingi conchylum & purpuram, differri tantum temperamento. *In conchylia-
ta veste cetera eadem sine buccino. praterque jus temperatur
aqua, & pro diviso humani potus excremento: dimidia & me-
dicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor satura-
tate fraudata, tantoque dilutior quanto magis vellera esu-
riunt.* In hoc itaque differunt conchylum & purpura: quod purpura tingeretur buccino conchylio admisto, sine humani potus excremento (id est sine lotio) addito etiam medicaminum duplo. Sed conchylum solo conchylio, absque buccino, addito lotio, & dimidio tantum medica-
minum. Ut ut sit, antiquitus cæruleus color, non tantum herbis tangebatur, sed etiam murice. Non possum silen-
tio præterire (quod jam ab aliis observatum est) no-
strum *Thechelet* adeo convenire cum veterum conchylio, aut conchylia-
ta veste, ut etiam hoc ex illo factum videretur. Græcorum enim *καρχήλιον* ex *καρχα*, sive *καρχλον* aut *καρχη* (animal quo tingitur purpura secundum quos-
dam) factum puto. At Græcorum *κάχλη* est illud ipsum *חכלה* *Thechelet*, aut potius Chaldaice *חכלה* *Tichla*, mutato solummodo ח in K, quod non insolens, ut in *כיסא* pro *קבור*.

IX. Non alius itaq; color fuit nostrum *חכלה*, quam con-
chylum, ut uno ore omnes fatentur doctores Hæbreo-
rum illisq; vocatur hic murex *חלזון* *Massechet Menachot*, c. 4. f. 44. *חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לרג ועולה אחר* *לשבעים* *שנה ובדמה צובעין חכלה לפיכך דמיו יקרום* *Do-*
ctores nostri docent, chilzon habet corpus simile mari, nasci-
tur similis pisci, & ascendit unus singulis septuaginta annis,
& sanguine ejus tingunt thechelet, ideo sanguis ejus pretiosus
est. Iarchius ad Exodi Cap. xxv. *חכלה צמר צבוע בדם חלזון* *The-*

Thecheles est lana tincta sanguine chilzon. Kimchius in Lexico. חכלה וחלזון עם חסמים ודועים. *Thecheles, est color factus sanguine chilzon, additis medicaminibus notis.* Idem docent Maimonides, Pomarius, & cæteri fere omnes. Hæc omnia didicisse videntur ex Deuteron. cap. xxxi 11. vers. xix. Secundum paraphrasin Jonathanis (si tamen paraphrasis illa est Jonathanis) ארום על ספר יסא רבא שרן יחפרנקון מן טריחא וחלזונא. *Quia circa litus maris magni habitant, & in deliciis habent Tarisha, & Chilzona capient, cujus sanguine tingent Tichla ad fila vestium suarum,* id est ad sacras fimbrias. Hinc Jarchius sua desumpsit, in glossa ad hunc locum. Sic enim explicat verba Mosi. *quia affluentiam marium sugent, & oculos thesauros arena.* כסווי טמוני חלז ווהלזון ווכוכיה לכנה היוצאים מן הים, inquit, *Tecti & oculi thesauri arena, sunt tarish & chilzon, & vitrum album, quæ ex mari & ex arena proveniunt.*

X. Docent etiam Magistri nostri, murices sive chilzon capi in mari magno, id est in mediterraneo, ut ex Jonathanis paraphrasi, modo allegata, constat. Idem docet Maimonides Halach. zizit cap. 11. sectione 11. החלזון הוא דג שרומה עינו לעין החכלה ודמו שחור כריו וכים המלח *Chilzon est piscis, cujus color est instar coloris thecheles, & sanguis ejus ater est instar atramenti, reperitur autem in mari salso.* Hic tamen turpiter erravit Maimonides, si per Mare falsum intelligat mare mortuum, nam in eo nullum animal vivere potest. Si vero mare Mediterraneum vocat המלח ים id fieri quidem potest, cum revera falsum sit, unde & nautæ מלחים à falsugine maris, in quo vivunt; ut falsum dici possit opponendo illud mari Galilææ, & cæteris lacubus aquæ dulcis: Interim S. scriptura

ubique constanter intelligit mare mortuum per ים המלח *mare salsum*. Sed Maimonidam jam refutavit olim doctissimus Bochartus. Hist. Animal. partē II. lib. v. cap. ix. vix tamen induci possum, ut credam Maimonidam ignorasse capi pisces istos in mari Zabulonis, nimius enim diligens Talmudis indagator fuit. Deinde non possum silentio præterire, quod Codice Bava Bathra, capite quinto, ubi septem numerantur maria terræ Israël, mare mortuum dicatur ים של סדום *Mare Sedom*, nulla mentione facta ים המלח *maris falsi*. Ideo etsi in Græcorum & Latinorum scriptis parum sint versati verpulæ, tamen ad miraculum edoctus fuit Maimonides in Talmude, ex quo satis edoceri poterat. Sed nolo virum doctum nec accusare nec justificare. Opportet autem hæc purpuras vivas capi, & statim contundi vivas, alias si expectes donec moriantur, cum vita succum evomunt. Vide Massechet Schabath. cap. vii. ubi disputatur, quomodo quis sæpius peccare possit die Sabbathi. Inter alia vero disputat Gemara, utrum is, qui *chilzon* capit die Sabbathi, & è vestigio conterit, unum tantum committat peccatum, an plura? חנו רבנו הצר החלות והפוצעו אינו חייב : אלא אחר : *Doctores nostri docent, si quis capiat chilzon, (die Sabbathi) & conterit, non peccat nisi semel*. Hujus rei optime rationem dat Thosephot. Mentionem scilicet fieri de captura & contusione conchylii simul, quia mos est eam contundere statim post capturam, dum vivit. ר'ר' inquit, לפוצעו מיר אחר צרה כל זמן שהוא חי. *Mos est eam contundi statim post capturam, quamdiu vivit*. Hæc didicisse potuit ex Aristotele, qui eadem plane docet de purpura Hist. lib. v. cap. v. Σπαράττει δὲ ζώοντες κόλπῳ. ἵαν γὰρ πρὶν ἀποθνήσκειν πρῶτον δοθῆναι, συνεξίμῃ τῷ ἄνθρωπῳ. *Dant operam ut vivas contendant. Nam si, prius quam contuderis,*

morian-

morianitur, florem simul evomunt. Quæ repetuntur à Plinio libro ix. cap. xxxvi. Vivas capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt. Legendum videtur. vivas captas contundunt, q. c. v. f. e. e. Egregie Ælianus de Animalibus libro xv i. cap. i. Non lubet integrum caput excubare. Adnotabo tantum eum toto isto capite hanc materiam tractare, docereque, si quis constantem & genuinum colorem vellet fieri, opus esse ut uno saxi ictu purpuram cum testa interimat, quod si ictus reperatur inutilem fieri ad tincturam: ideo Homerum subitam mortem, si quis quasi uno ictu moriatur, πορφύρεον θάνατον purpuream mortem vocare. Eadem ad Homerum annotavit Eustathius ad Iliad. lib. v.

XI. Totam autem rationem tingendi thechelet hoc pisce, docet Maimonides Halach. Zizith. capite i i. sectione i i. כיצור צובעין חלה של ציצית לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחין אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבעין עושין כרי שיקלוט את העין ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שרומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא כצוי ונוחנין את הדם ליורה נוחנין עמו סממין כמו הקמוניה וכיוצא בהן כדרך שהצבעין עושין ומרתיחין אותו ונוחנין בו הצמר עד שיעשה בעין רקיע. *Quomodo fit thechelet fimbriarum?* (in vestitu sacro & in fimbriis idem color, ut sæpius diximus) *Sumunt lanam quam macerant in calce, postea lavant eam, donec sit pura, ubi elixant eam in sapone, aliisque huiusmodi rebus, pro more insectorum, ut colorem imbibat. His peractis adferunt sanguinem chilzon qui est piscis colore similis thechelet, est autem sanguis ejus ater instar atramenti, & in mari salso reperitur. Sanguine in cortinam effuso, cum variis pigmentis, cimolia, aliisque rebus, pro more insectorum,*

satisque elixato, lanam in eum immergunt, donec fiat color firmamenti. Et hic est thechelet, color fimbriarum. Nullus alius color, quantumvis cæruleus pro thechelet habetur à verpulis, etiamsi flore atque dote præstantissimum thechelet superaret. תחלה inquit Maimonides eodem capite halachaprima, האמורה בציצית צריך שהחיה צביעה, ולא חשונה וכל שלא נצבע צביעה ידועה שעומדה ביופיה ולא חשונה וכל שלא נצבע באוחה צביעה פסול לציצות א על פי שהוא כעין הרקיע כנון שצבעו באסטים או בשחור או בשאר המשחירו הרי זה פסול : Thechelet *de quo questio est in fimbriis, debet esse tinctum colore noto, qui consistat in suo nitore, nec aliter fieri potest: quicquid enim hac infectura non est tinctum illegitimum est ad fimbrias, etiamsi color ejus sit ut firmamentum, quale est indicum, aut color ater, aut cætera que nigrum reddunt; Sane illa omnia sunt illegitima ad fimbrias.* Hinc est quod Judæi hodierni, nullum colorem cæruleum amplius habeant, in suis peniculamentis, quamvis expressa lege id mandatum fuerit à Mose. Numer. xv.

XII. Nostrium *thechelet*, sive conchylium etiam aliquando purpuram dici à veteribus, ex dictis satis constat. Ideo color pretiosus & ubique inter res pretiosas ponitur. Plinius libro ix. cap. xxxvi. *Vnde conchyliis pretia.* Et capite xxx x. *libram violacea purpura denarius centum venisse,* tempore Divi Augusti. Sed hanc speciem conchylii fuisse puto. Codice Menachoth cap. iv. de quo supra, sanguis Chilzon dicitur יקר pretiosus. Quanto in pretio fuerit apud Hebræos patet, ex Megillath Ester cap. i. ubi Deus introducit Zabuloni ad quærimonias respondens, his verbis. כולן צריכין לך על ידי חלוקת שונאם. Omnes illi (fratres tui) te opus habebunt, propter chilzon, quia dicitur (Deuter. xxxii. vers. xix. de cujus paraphrasi Jo-

nathanis

nathanis, ad quam respicit, supra) *Theauri absconditi arenæ.* Docet doctor Ioseph שפוני *Theauri significant ibi chilzon.* Ecce inter maximos thesauros ponitur conchylium. Bereschit Rabba, sectione xcı. inter res pretiosissimas, quæ possidet terra sancta conchylium quoque numerat. דברים שהן מוסרין בעולם חלזון חמר קטף וסר. אגורי. *Res (terræ Israelis) quæ maxime laudantur per totum orbem, sunt chilzon, vinum, balsamum, myrrha & olivæ.* Ideo Regum & magnatum ornatus. Persius satyra prima.

Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina lana est.

Susianæ regi Abradatæ offert uxor Panthea inter alia munera magni pretii, χιτῶνα πορφυρῇν ποδήρη σολιδωτὸν κατὰ, & λόφον ὑακινθινὸν ἑσπῆ, *tunicam purpuream talarem, in extrema ora rugatam, & conum hyacinthini coloris.* Xenophon Cyrop. libro vi. Judas Maccabæus accepit aurum multum, & argentum & hyacinthum. ı. Macchab. ıv. xxı ıı. De Thechelet satis,

CAPUT XIV.

ארגמן Argaman. Ejus variæ interpretationes. Error Lutheri & Gallica versionis. Esse purpuram. *Varia genera purpura. Violacea, cærulea, rubra, amethystina.* Thechelet, Argaman & Tholaath schani purpura dici possunt. *Purpura colore rubro plurimum intelligitur. Purpura rubere dicitur. Sanguis purpureus.* πορφυρῆ & ῥοῖα & ῥοῖα. *Labella, ora, genæ, rosa, narcissus, vinum, uva, avis Porphyrio purpurea dicuntur.* Et coccinum. In ipsa purpura varius rubor. *Tria genera præcipue. Purpura rubra, sed obtusa & quasi fusca, Rubor floridus & acuto lumine splendens. Nigricans & splendens. Primum genus plebeja. Secundum Coccus. Tertium Purpura. Tyria. Focis Augusti in purpuram nigricantem. Optima purpura in altum elevata suspicienda, non aspicienda erat. Tria ista genera cum nostris purpuris collata. Crappe. Hujus ferax Zeelandia. Cramoisy. Scarlatum coccinum. Ponceau. Vetus purpura Tyria cum floribus collata. Anemonis, ranunculis,*

nunculis, & rosif nigricantibus. Blatta. $\theta\epsilon\omicron\mu\epsilon\tau\alpha\iota\alpha\iota$. Non erat violacea. Theophrasti lapis hæmatites. Purpura aliquando herbis tingebatur. & Sandice Indica. Purpura incomparabilis à persarum Rege Imp. Aureliano data. Genuina purpura solo murice tingebatur. Hinc murice rubere. Dicitur Tyria purpura, Rubor Tyrius, Tyria dibapha. Tyrius murex. Sarrana, & Sarranum ostrum. Sarra Tyros. Sar, Sara, Sarra, Zur, Tyr, Syr & Tyrus idem. Feslo Tyrus Insula. Infectura purpura. Tyrus purpura inventrix. Origo hujus artis. Canis Herculis. Amica ejus Tyrus. Fons fabula. כלב & כלב canem & insectorem significat. Hac purpura $\delta\iota\epsilon\alpha\phi\alpha$ bis tineta. Cur ita dicta videtur Plinius docere, Hyfsginus cocco & murice tinctus. Color colori induci solet. Rubenius lapsus. Auguralis Trabea quid? Hyfsginus à cocco, ארמן Cujus coloris. Error Rabbi Abraham F. D. qui à textura dictum vult. ארן texere. Amorgus Insula. ארן mater textorum. Argaman color ruber $\alpha\rho\gamma\alpha\mu\alpha\iota$ color $\alpha\rho\gamma\alpha\mu\alpha\iota$ flos ruber. Argema rubor oculorum, à nostro Argaman. Dioscorides emendatus. $\mu\alpha\rho\gamma\alpha\iota$ margian Arab. coralium. Magran rubrica. $\mu\alpha\rho\gamma\alpha\iota$ amictus purpureus $\mu\alpha\rho\gamma\alpha\iota$ Argiawan, arbor flore rubro in Persia. Argaman nostrum an purpura Tyria? Error Kimchii & Pomarii qui קרמ Carmesinum volunt. לקא laccam aliqui Hebraorum. Lacca Serapionis quid? utrum $\kappa\alpha\gamma\alpha\mu\alpha\iota$ Dioscoridis? Lacca rubra est. Codex Pesachim emendatus qui לבא pro לבא. Sanguis avium ad laccam. Lacca corium tingitur. Elegans hodie corium rubrum Smirna advehitur. maroquin du levant. Argaman purpura Tyria prastantissima Septuaginta Argaman $\mu\epsilon\phi\acute{\upsilon}\epsilon\alpha$. Sic in N. T. $\beta\acute{\upsilon}\alpha\varsigma$ & $\mu\epsilon\phi\acute{\upsilon}\epsilon\alpha$ junguntur, ut וארמן. Et $\mu\epsilon\phi\acute{\upsilon}\epsilon\alpha$ & $\mu\epsilon\phi\acute{\upsilon}\epsilon\alpha$ pro וחלעת. Ad Apoc. xvi 11. x 11. Iosepho & Philoni argaman est $\mu\epsilon\phi\acute{\upsilon}\epsilon\alpha$. Ad mare referunt: quia ex ejus cochleis tingitur. ארמן per metathesin ארמן Aram gavan, color Syrius. Tyrus Syria civitas dici potest. Argaman sive purpura res pretiosissima. Loci Ezechielis xxv 11. & Danieli v. allegati. Argaman prastantius quam Thechelet. Purpura solis Regibus & magnatibus concessa. $\mu\epsilon\phi\acute{\upsilon}\epsilon\alpha$ $\iota\sigma\eta\eta$ & Sacer Murex. Sacro arario tradenda. Gentilium Pontifices purpura amicti. Auguralis trabea de purpura & cocco mixta. Dialis Sacerdos & Flaviales ut Domitianus purpura vestiti. Dibaphum pro Auguratu. Rubenius notatus. Plebejam purpuram non omnes sacerdotes gestarunt.

I. cundus ex coloribus factitiis, in sacro vestitu est ארגמן *Argaman*. Chaldaeus habet ארגונה *Argavana*. Arabs ارجوان *Argiavana*. Septuaginta πορφυρεον. Sic & Josephus, Philo Judæus, vulgatus, Hieronymus, & reliqui Veterum. Junius quoque *purpuram*. Diodati & Belgæ *pourpre*. Lutherus *Scharlaten*. Vetus versio Gallica *de l'Escarlatte*. Sed fallitur Lutherus, cum Gallis. Rubrum quidem colorem esse, certum est: sed à Scharlaten nostro non parum differt, quod in sequentibus clarius demonstrabitur, præsertim capite sequenti, ubi de cocco. Purpuram esse, nullus dubito, non tantum quod ita vocetur à Josepho & Philone, qui tanquam oculati testes, cæteris omnibus præferri possent, sed ob multas alias rationes, satis evidentes, mea quidem sententia.

II. Varia fuerunt olim genera purpurarum, nam & illud ipsum *thechelet*, de quo capite præcedenti, sive *conchylum*, purpura aliquando dicebatur, uti docuimus. Erat purpura *violacea*, & *carulea*, & *rubra*. De utraque Plinius libro IX. cap. XXXIX. Nepos Cornelius, qui D. Augusti principatu obiit: *Me, inquit, juvene violacea purpura vigeat, cujus libra denariis centum veniebat: nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Ad purpuram violaceam etiam referri posset eximius ille color amethystinus, omnibus votis expetitus, de quo Plinius eod. lib. c. XXXVIII. Buccinū per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiaque ejus nigritie dat austeritatem nitoremque, qui queritur, cocci. Ita permistis viribus, alterum altero excitatur, aut astringitur, summa medicami.*

*dicaminum in libras vellerum, buccini ducenta pelagii cxi. Ita fit amethysti color eximius ille. Et libro xxxvii. cap. ix. Indica absolutum felicitis purpura colorem habent: ad hancque tingentium officina dirigunt vota. Fundit autem eum asperituleniter blandum, neque in oculos, ut carbunculi, vibrat. Eadem pæne videre est libro ix. cap. xli. ubi de hyssigino. Sed hæc purpura violacea erat, testante eodem Plinio lib. lib. xxi. cap. viii. Amethystus, qui in viola: & ipse in purpureum, quemque janthinum appellamus. Ecce purpura violacea, Rubra Tarentina & dibapha. Quicquid aliquam rubedinem habebat, aut cærulei quid, sive separatim, sive mislum ex utroque, illud purpuræ nomen aliquando sortitum esse, apparet, si quis auctores attentius legerit, præcipue poëtas, qui licentius de rebus loqui solent. Quales hodie Belgice & Gallice dicimus **Blæuw** / **Doncker-blaeuw** / **Hemel-blaeuw** / **Violet**, **Koninkx Couleur** / **Gris de lin**. **Rood** / **Karmesijn** / **Scharlæcken** / **Couleur de rose**, **Incarnat**, **Couleur de feu**, **Nalier** / **Ossen-bloet** / **Ponceau**, & ejusdem generis alia, quæ sunt hyacinthina, cærulea, violacea, rosacea, rubra, fusca, & obtusa rubra, ignita, & florida, aut rubra nigricantia & exsaturata, ut omnes tres colores factitii in sacro nostro vestitu, *Thecheles*, *Argaman* & *Tholaath schani*, purpurei, sive purpura dici possint.*

III. Plurimum tamen color ruber intelligitur per purpuram, non violaceus nec cæruleus. Ideo *conchylium* à purpura distinguitur, ut cap. præcedenti dictum est. Hinc lana quæ purpura tineta est, rubere dicitur. Ovidius de Arte Amandi lib. iii.

Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.
Virgilius Georg. lib. iii.

— *quamvis Milesia magno*

vellet

Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.

Ita omnibus rebus rubris comparatur, veluti sanguini, genis, labellis rubentibus. Homerus Iliade P.

— αἷμα πρὸς χθών

Δάετο πορφύρεω

Sanguine autem terra madebat purpureo.

Et apud eundem mors dicitur πορφύρεος θανάτος *purpurea mors*, nisi ita dicta quæ fit subito & uno ictu, uti purpura uno ictu contundi solet, prout supra id demonstravimus.

Ovidius Amor. libro I.

Purpureas tenero pollice tange genas.

Et lib. III.

Illic purpureis condetur lingua labellis.

Seneca Hypol. act. II.

Non ora tingens nitida purpureus rubor.

Et rosa & narcissus purpurei dicuntur. Veterum catalecta.

Tande puella genas roseas

Perfusas rubro purpure Tyria.

Virg. Ecclog. v.

Pro molli viola, pro purpureo narcisso.

Et vinum & uva. Ovid. de Arte Am. lib. II.

Plenaque purpureo subrubet uva mero.

Et avis porphyrio dicta est, ob rostrum punicei, sive rubri coloris. Eustathius ad Odys. καλέσται δέ, inquit πορφύρεων λέγει τὸ ῥύγχος ποινικῶν. vocatur autem Porphyrion ob rostrum puniceum. Eandem ob causam coccinum aliquando purpureum dicitur, Non quod coccineus revera sit purpureus color, sed quod sit ruber, & ad purpuram propè accedat. Horatius lib. II. Sat. xvi.

— rubro ubi cocco

Tincta super lectos candebat vestis eburnos

Et paulo post de eadem veste.

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit.

En coccus purpura dicitur, scilicet quia rubet uterque color, etsi sapius coccus & purpura distinguantur, de quo infra. Vera igitur purpura, quæ hoc nomine maxime venit apud auctores, colore rubra est.

IV. At ipsa rubedo in purpura, quæ ita dicta est, varia animadvertitur. Plutarchus in Catone loquitur de purpura saturi coloris & acuto rubore splendente, & de obtusa & quasi fusca. Ἐπὶ, inquit, πορφύραν ἑώρα τῶν κα-
τακόρων ἐρυθρὰν, καὶ ὀξείαν ἀγαπωμένην αὐτὸς ἐφ' ὅρα τῶν μέ-
λαιναν. Cum purpuram saturi coloris, & acuto rubore splen-
dentem in pretio videret esse, ipse fuscam & obtusam gerebat.
Hanc Cicero pro Sextio proculdubio intelligit, quam
purpuram plebeiam & pane fuscam vocat. Tria genera (quæ
genera in multas species se spargebant, ut Plinii verbis
utar) purpuræ rubræ apud antiquos, in usu fuisse anim-
adverto. Primum genus erat purpura infimi pretii, &
plebeia, rubra quidem, sed obtusa & quasi fusca. Secun-
dum genus erat rubor floridus, & acuto lumine splendens,
qualis micat in rosa; Tertium genus erat rubor eximius
quidam, qui de utroq; priorum participat. Erat enim ni-
gricans, sed saturus, astrictus & pressus color, cum cocci lumine
& acumine, instar nigricantis rose micans. Prior purpura
obtusa, fusca & plebeia dicitur à Plutarcho & Cicerone.
Secundum genus coccus est magis quam purpura. De
hoc Plinius libro XXI. cap. VII I. Hos (nempe colores)
animadverto tres esse principales: unum in cocco, qui in roseis
micat, gratius nihil suspectu, trahitur (ita libenter lego
cum Salmasio) & in purpuras Tyrias, dibaphasque ac laco-
nicas. Ergo coccineus color instar rosæ micat, & in pur-
puras Tyrias trahitur. Et libro IX. cap. XXXVIII. Pelagio
admodum alligantur, nimieque ejus nigritia dat austerita-
tem

tem illam, nitoremque, qui quaritur, cocci. In cōcco igitur
 quaritur *nitor*, id est accutum illud lumen, & micans
 ignis. Tertium genus vera & genuina purpura Tyria
 erat. Plinius libro ix. cap. xxxvi. *Laus ei summa, color*
sanguinis concreti, nigricanti aspectu, idemque suspectu re-
fulgens, unde & Homero purpureus dicitur sanguis. Et cap.
 xxxvi. ejusdem libri. *Liquoris hic minimi est in candida*
vena. Unde pretiosus ille bibitur nigricantis rosæ colore sub-
lucens. Macrobius lib. ii. Saturnal. de Augusto purpu-
 ram empturo. *Cum de Tyria purpura, quam emi suserat,*
obscuritate quareretur, dicente venditore. Erige altius & su-
spice, his salibus usus est. Quid? ergo ut me populus Romanus di-
cat bene cultum in solario ambulaturus sum. Et ut habet Plu-
 tarch. *κατὰ νόρον ἐρευνᾶν ἐὸ ξέαν* quærebant veteres. Un-
 de facile dignosci potest genuinus color purpuræ. Nem-
 pe quod fuerit rubor saturus, austerus & nigricans, ita
 ut ejus dos & præstantia vix animadverteretur primo
 intuitu, at ubi in altum elevebatur, & suspiciebatur, de
 medio istius nigritiæ acutissimum lumen & egregius ni-
 tor splendebat, qui cocci fulgori non cedebat. Suspectu
 enim tantum fulgebat, ut habet Plinius, & altius elevata
 suspicienda erat. Ut vero colores illos, quantum id fieri
 poterit, cum nostris conferam, quo facilius verus color
 genuinæ purpuræ, tantopere apud veteres laudatæ &
 decantatæ, dignosci posset. Puto primum illud genus pur-
 puræ, quam plebeiam vocavit Cicero, non multum fuisse
 præstantius nostro colore rubro, quem hodie *Crappe* dici-
 mus, ex herbis, & certis quibusdam radicibus, quarum
 satis dives est Zelandia; aut plurimum instar coccinei
 istius coloris, quem *Cramoisi*, belgice *karmesijn* / &
 quem à *Scarlatto* distinguimus, cum sit obtusior & ma-
 gis fuscus. Secundum genus, quod antiqui coccum vo-

cabant, colorem illum rubore florido & grato lumine micantem, austeritate tamen & nigritia fraudatum, nostrum esse coccineum, quem hodie *scharlaken* & de *le carlatte* dicimus, de quo capite sequenti. Sed tertium genus purpuræ, nigricantis rosæ instar, rubore austero, saturo, & simul grato lumine micantem colorem non plane ab simile fuisse nostro *Ponceau*, eximio illi & pretiosissimo colori, in cuius infectura Angli cæteras nationes longe superant. Quamvis nollem adfirmare nostrum *Ponceau* ad antiquæ purpuræ præstantiam & dotem accedere, utut nigricet, & miro igne micet, & quamvis hodie pretiosissimus sit color, Veterem tamen purpuram multo plus habuisse nigritiæ & luminis, nullus dubito. Eadem etiam materia non tingitur. Liceat Veterem purpuram Tyriam conferri cum floribus nostris, quorum quosdam & nos in hortulo nostro habemus, quales sunt certæ quædam anemonæ & ranunculi rubri nigricantes saturi coloris, quos & ob colorem *ossenbloet* / sanguinem boum vocamus, instar nigricantis rosæ. Et sane ipsis Veteribus genuina purpura dicitur sanguineo colore, & quidem instar sanguinis concreti, & nigricantis, & sanguis *πορφύρεος purpureus*. Servius ex hoc versu *Æneid. vi.*

Purpureasque super vestes, velamina nota,
 purpuram sanguinei coloris docet. Quoniam sumptuosum erat, & crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cepta est vestis mortuis injici. Hanc Scriptores Histor. Augustæ, & alii auctores posterioris ævi *blatteam*, de quo sæpe apud Jurisconsultos, & *ῥομφαία αἷμα*, *grammæ sanguinis*, (ut habent glossæ) vocarunt. Omnium optime Plinius libro ix. cap. xxxix. *Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens, unde & Homero purpureus dicitur sanguis.* Vides igitur

igitur *concreto & nigricanti sanguini* similem esse genuinam purpuram. Omnem autem purpuram violaceam fuisse, præcipue plebejam illam, quam gerere malebat Cato, ut doctissimi etiam Viri statuunt, non possum à me impetrare ut credam, cum toties dicatur rubra, & à violacea & amethystina distinguatur, nec noverim nigricantem rosam, aut sanguinem concretum, qui sit violaceus aspectu, *nigricans quidem est aspectu*, ut ait Plinius, sed *violaceam* nusquam legi. Eodem modo Theophrastus nobis describit lapidem hæmatitem, quo Plinius purpuram. Dicit enim eum esse similem *αἰμαλὴ ἐν ᾧ πικρὸν* sanguini arido & concreto. Sed hæmatitem non violaceum, sed egregii & saturi ruboris esse, sciunt qui vident.

V. Omnis vera & genuina purpura solo murice tingebatur, aut pisce illo, quem veteres *purpuram* vocabant, unde & color *purpura* dicitur. Fateor ecquidem id aliquando herbis fieri. Plinius lib. XXI. cap. VII. *Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit*. Ecce non solum *conchylium* (de quo plura supra) sed & *Tyrium*, id est *rubram purpuram*, herbis tingi. Sandice Indica etiam tingitur color quidam egregius, qui purpura dicitur, immo divino aliquo fulgore pretiosissimam Imperatorum purpuram, cineris specie decolorare, quale genus purpuræ postea nec ulla gens detulit, nec Romanus orbis vidit. Vopiscus in Aureliano. *Meministis fuisse in templo Iovis Opt. Max. Capitolini pallium breve, purpureum, lane stre, ad quod cum matronæ atque ipse Adrianus jungerent purpuras suas, cineris specie decolorari videbantur cetera, divini comparatione fulgoris*. Hoc munus Rex Persarum ab Indis interioribus sumptum Aureliano dedisse perhibetur, scribens *sume purpuram, qualis apud nos est*. Mox addit:

addit: Dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur. Vera tamen & genuina purpura rubra nullis herbis, qualis Sandyx & aliæ, sed solo murice tingebatur. Ideo purpura dicitur *murice rubere*. Ovid. Amor. lib. 111.

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Martialis Epigram. lib. 1v. ad Bassum.

Non nisi vel cocco madida, vel murice tineta

Veste nites, & te sic dare verba putas.

Clarius Plinius libro xxii. cap. 11. *Nec quarit in profundis murices*, postquam dixerat, *transalpinam Galliam herbis Tyrium atque conchylum tingere*. At hæc adeo sunt cognita, ut risum lectori movere crederem, si id multis argumentis probare vellem. Addo tantum hunc colorem plerumque *Tyrium* dici & *Tyriam purpuram*, & *Tyrium dibaphum*, & *ruborem Tyrium*, & *Tyrium muricem*. Virgil. Georg. lib. 111.

— *quamvis Milesia magno*

vellera mutantur Tyrios incocta rubore.

Tibullus Eleg. vi. lib. 11.

Illi selectos certent præbere colores

Africa puniceum, purpureumque Tyros.

Status lib. 111. Propemptico Metii Celeris.

Quæ pretiosa Tyros, quæ purpura succo

Sidoniis iterata vadis.

Ovid. loco sæpius laudato.

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Ideo Plinius *transalpina Gallia Tyrium* (id est purpuram *Tyriam*) *tingit*. vocatur *Sidonius* quoque ob vicinitatem loci. Seneca in Hercule Oetæo Actu secundo.

Nec Sidonio mollis Aheno

Repetita bibit lana ruborem.

Eodem

Eadem reperies sæpius alibi. Sed & *Sarrana* dicitur. Hinc *Sarrano ostro dormire*, apud Virgilium Georg. lib. 11. Et Juvenali tunica Jovis *Sarrana* dicta Sat. x. Vetus ejus Scholiastes ad hæc notat. *Tunicam Iovis palmatam dixit, Tyria purpura infectam.* Omnino eadem docet Servius ad istum locum Virgilii: *Sarrano ostro*, ait, *id est Tyria purpura: quæ enim nunc Tyros dicitur, olim Sarra vocabatur.* Optime quidem. Est enim *Sar* vel *Sarra* nihil aliud quam Hebræorum טַרְיָא id est *Tyrus*, levi sane permutatione literarum ט in ז. S. & T. ut צַר *Zur*, *Tyr*, *Syr*. *Sar*, *Sara*, & *Sarra*, unum idemque sit. Nec omittendum testimonium Festi, qui *Sar* & *Sarra* dicit esse *Tyrum Insulam*. Quomodo autem purpuram Tyriam veteres tingere soliti fuerint, vide apud Plinium lib. 1x. cap. xxxv 111. Audiamus tantum verba quæ habet sub finem istius capituli. *At Tyrius pelagioprimum satiatur immatura viridique cortina; mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens. Unde & Homero purpureus dicitur sanguis.* De ratione purpuram tingendi plura vide apud Salmasium, in suis notis ad Pallium Tertulliani.

Nota est fabula de inventione purpuræ, à cane scilicet Herculis, qui purpuram in petra prominentem videns, ejus carnem mordicus arripuit, qua devorata, canis fauces piscis cruore phoeniceo colore tinctas cum videret Herculis amica, vestem ejusdem coloris ab Hercule petiit, si ipsius amoribus frui diutius vellet, quo facto Hercules artem purpura inficiendi vestes invenit. De his vide Athenæum, Palephatum, Pollucem & alios. Nota quod dicant auctores, *Tyrios* illam historiam narrare, Herculisque amicam *Tyrum* vocatam fuisse, unde conflare videtur, istos auctores Tyro purpuram attribuisse.

buisse. Sed originem hujus fabulæ detexit eruditissimus Bochartus. De Animal. parte II. lib. v. cap. XI. Syris scilicet כלב & כליב significare *canem* & *tinctorum*, unde fabulati sunt Græculi, canem hanc artem invenisse.

VI. Hæc quoque purpura Tyria Græcis dicebatur διβαφα *dibapha*. Latiniſ *bis tincta*. Plinius libro IX. cap. XXXIX. *Dibapha tunc* (Cicerone consule) *dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpura tinguntur.* Hoc Martialis vocat *vellus bis murice inquinatum*. Ovid. Amor. lib. III.

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Seneca:

Nec Sidonio mollis aheni

Repetita bibit lana rubores.

Non tantum *bis*, immo aliquando *pluries tincta* videtur, ut fere colligi potest, ex Martial. lib. I I. Epigr. XXI X.

Quæque Tyron toties epotavere lacerna.

Audin? non tantum *bis* sed *toties* epotavere, id est *pluries*, nisi illi *toties* significet *bis*. Plinius libro IX. capite XXXVI I I. ubi de infectura purpuræ, innuere videtur, cur *dibapha* dicatur, & quomodo *bis* tingatur. *Quinis*, inquit, *lana potat horis, rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem.* Cum enim lana coquendo coeat, & instar coactilis alicujus operis compingatur, inter coquendum, ita ut pars ejus intima saniem non satis abunde bibere possit, postquam *quinis* horis cocta fuit, extrahitur, & extracta frigefactaque carminatur, carminata aheni iterum immittitur, ut omnes partes, & singuli flocci lanæ saniem largius possint ebibere. Deinde reperitur certum aliquod genus purpuræ, quæ *dibapha* dici potest, quia ex duobus diversis coloribus constat, ex coc-

co scilicet & *Tyrio*, quod *Hyssginum* vocant. Nam quemadmodum flavo colori, nostri infectores cæruleum ex indico inducunt, ut fieret viridis; aut cocco cæruleum, ut fieret violaceus, aut color, quē *regium* dicimus; aut rubro etiam ex croco sylvestri, coccus inducitur, ut fieret talis quem belgice *naker* vocamus, & id genus alia, ita veteres aliquando colori colorem alium inducebant, unde exsurgebat tertius aliquis mistus & ab illis distinctus. Talis fuit *Hyssginus*, de quo Plinius, libro ix. cap. xli. Non est satis abstulisse *gemma* nomen *amethystum*, rursus absolutus (lege *ablutus*) inebriatur *Tyrio*, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex: & cum confecere *conchyli*a, transire melius in *Tyrium* putant. Et paulo post: Et genuina demonstrata via luxurie, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus. Quin & terrena miscere, coccoque tinctum *Tyrio* tingere, ut fieret *hyssginum*. Vides itaque *hyssginum* ex cocco & *tyrio* factum, quod prius scilicet cocco tinctum sit, deinde *Tyrio*. Ejusmodi colorem fuisse illum, de quo Servius lib. vii. *Æn.* ad hunc versum.

Ipse quirinali trabea, cinctusque Gabino.
Suetonius in libro de genere vestium, dicit tria esse genera *trabearum*, unum diis consecratum, quod est tantum de *purpura*: aliud *regium*, quod est purpureum, & habet tamen aliquid album: tertium *augurale*, de *purpura* & cocco mixtum; docet doctissimus Rubenius, de *Re Vest.* lib. ii. cap. xiv. cui tamen assentiri non possum. Non enim dicit Servius illud *augurale* vestimentum primo cocco deinde *purpura* tinctum fuisse, sed tantum de *purpura* & cocco mixtum, scilicet quod habuerit *trabeas* ex cocco & *purpura*, sive quod *purpura* fuerit *prætecta* & *coccineis* *trabibus* distincta vestis, ut ipse id crudite explicat lib. i.

cap. v. ut mirer doctissimum virum eruditioni suæ quasi vim fecisse, ut id jam de *Hygino* explicaret. Forsan hoc voluit Suetonius apud Servium, augurale vestimentum trabeas habuisse ex filis coccineis & purpureis tortis, aut alternis textis, cum ceteræ trabeæ fuerint ex purpura tantum; aut ex purpura & albo. Hunc colorem autem *hyginum* dici à *cocco*, quo tingitur, priusquam Tyrius inducatur, nullus dubito. Sed de his plura capite sequenti.

VII. Ex his sufficienter constare puto, quid fuerit purpura veterum. Ejusmodi colorem fuisse nostrum ארגמן vix dubito. Verum est Abrahamum filium Davidis, in suis השגות ad Halochot Maimonidæ Kele Hamikd. cap. VII I. sectione XII. velle hunc colorem magis ita dictum esse à *textura* quam ab *infectura* aut colore, nempe quod ex diversis coloribus contextum sit. Sic enim contra Maimonidem disputat. א"א לי נראה ארגמן ארוג משני מינים או משלשה צבעין על כן נקרא ארגמן. *Ego vero dico: Argaman mihi videtur textum ex duabus aut tribus speciebus colorum, ideoque vocatur Argaman.* Huic censori itaque dicitur *Argaman* à verbo ארג *texere*, quod scilicet textum sit ex filis diversorum colorum; ut *Argaman* sit מלה מורכבת vox composita, uti exponitur in Ceseeph Misna; quemadmodum quibusdam etiam Insula *Amorgus* sic dicitur, quasi א"מ אורגים *mater textorum*; aut עם אורגים *populus textorum*. De quo vide Bochartum Phœnic. lib. I. cap. XIV. Sed errat, & male carpit doctissimum Maimonidem. Non enim hic est quæstio de textura, aut filis diversorum colorum. Nam hoc sensu tota vestis potius *Argaman* dici deberet, cum ex diversis coloribus, albo scilicet cæruleo & rubro, contextatur. Colorem igitur significare necessè est. Rubrum etiam fuisse tot testes clamant, ut ne ob-

obstinatissimus quidem dubitare possit. Maimonides Kele Hammikdash cap. viii. הארגמן הוה הצמר צבוע. *Argaman est lana rubro colore tineta.* Aben-Ezra ad cap. xxv. Exodi. ארגמן כדמות אדום *Argaman colore rubro est.* Et Abarbanel ad eundem locum : צבוע אדום *color ruber.* Eundem colorem crediderunt Kimchius, Pomarius & alii, ideo ארגמן illis est קרמו *Carmesinus*, & לכה *lacca*, qui rubri colores, quamvis fallantur, ut mox ostendemus. Jarchius non dicit quidem exsertis verbis, fuisse rubrum, sed tamen nihil aliud cum intellexisse puto. צמר צבוע ממין צבוע ששמו ארגמן : *Argaman lana tineta est, certo aliquo colore qui dicitur Argaman.* At cum ceteri verpulorum fere omnes adfirmant rubrum esse colorem, Jarchium idem intellexisse existimandum est. Talem fuisse colorem qui *Argaman* vocaretur, non tantum Hebræi fatentur, sed & apud ceteras gentes notum fuit : quis enim non videt Hebræorum *Argaman* fuisse Græcorum ἀμόργω ? Suidas in ἀμόργω ait esse χρώματι εἶδος ἀπὸ νήσῳ Ἀμοργῶν. *speciem coloris ex insula Amorgon.* Eadem reperies apud Etymologum, Eustathium, Stephanum & alios. Rubrum autem fuisse hunc colorem, & quidem purpureum iidem docent. Eustathius *Olyss.* 9. ἀμόργη πορφύραν σημαίνει. *amorge purpuram significat.* Etymologus in voce ἀπιμόργωτο vult ἀμόργωτα ἰμάτια esse πὰ πορφύρᾳ, & ἀμόργη, εἶδος βοτάνης πορφυρᾶς. Nota est apud Græcos herba quædam ἀργιμώνη, & *argema* apud Plinium, quas nomen habere, ob colorem, ex nostro *Argaman*, nullus dubito. Sunt enim rubri earum flores, punicei coloris. Dioscorides lib. ii. cap. ccviii. Ἀργιμώνη ὅλον μὲν ἐστὶ ὅμοιον ἀγρία μήκωνι. τὸ δὲ φύλλον ἀνιμώνη ἔχει ὅμοιον. αἶθρᾳ ἐχισμύλον. καυλὸν φοινικῆν. *Argemone*

*in totum Sylvestri papaveri similis est: folia habet anemones
florem divifum & caulum puniceum.* Hic tamen legendum
credo, ut hoc obiter notem: ἄνθος ἐχρισμένον καὶ φοινικῶν
Flos divifus & puniceus. Sane ita emendari potest ex Pli-
niol lib. XXI, cap. XXI I. ubi de anemonis, quæ à quibus-
dam cum argemonis, ob similitudine confunduntur. *Syl-
vestri amplitudo major, latioribus foliis, flore phæniceo.*
Hanc, errore ducti, argemonem putant, alii rursus papaver.
Vide etiam lib. XXV. cap. XI I. ubi *argema rubens* dicitur
ulcus oculi, propter ruborem. Sane non possum silentio
præterire doctissimas observationes incomparabilis viri
Bocharti, in suo opere de Animalibus, parte I. lib. V.
cap. IX Arabibus corallium dici مرجان *margian*, & *ma-
gram* rubricam Synopidem esse, unde etiam factum putat
πῆγος, quod Etymologus *amictum purpureum* explicat.
Præterea arborem esse in Persia quæ dicitur ارخوان
Argiavvan, ob florem qui insigniter rubet, atque ideo
purpuram sic ab ea denominari.

VIII. Est itaque *argaman* nostrum ruber color, non
minus quam *purpura Tyria*. Sed an plane eadem est pur-
pura, & eadem materia tingitur? Hoc tam facile de-
monstratu non est. Etymologus ἀμόργη, εἶδος βοτάνης πο-
φωγῆς. *Amorge est species herba purpurea.* Et Suidas, *speciem
coloris ex Insula Amorgon*, dicit. Kimchius & Pomarius
carmesinum volunt: reddunt enim קרמז *Carmes*. Sed fal-
luntur, cum *carmes* sive *Carmesinus* fiat ex cocco. Ac
nostrum ארגמן non est coccinum, nam hoc potius
שני חילעו est, ut capite sequenti docebimus. Sunt qui
docent *argaman* laccæ tinctum fuisse, de quo vide Glos-
sam ad caput IX. Kilaim. ארגמן inquit, נקרא בערבי ארגמן,
והוא הצמר הצבוע בצבע לא"כא: *Argaman Arabice vocatur
Argavan, & est lana tineta, colore quem laccam vocant.*
Eadem

Eadem habet Rabbi Jona *הצבע שקורין לקא* *Color quem vocant lacca.* De quo vide Bochartum, de Anim. p. II. lib. v. c. XIV. Quid sit lacca docent alii, scilicet est *gummi arboris* quæ nascitur in Arabia, quæ est similis myrrha, habens odorem bonum, & administratur in suffimigiis, & tinguntur ex ea panni rubei coloris, & dicitur tinctura illa *Kartas*, & deferitur similiter ex Armenia. Hæc lacca plane eadem videtur esse cum Cancamo Dioscoridis, lib. I. cap. XXI II. quamvis Dodonæus in suo herbario & multi alii contrarium asserant. *Κάγκαμον δακρυόν ἐστὶν Ἀραβικῇ ξύλῳ σμύρνη προσειχὸς, βρομῶδες ἐν τῇ γαστρί, ὡς περὶ ὡς θυμιάματι χρωπται.* *Cancamum arabici ligni lachryma est, mirrhe quodammodo similis, virosi gustus, quam ad suffimenta usurpant.* Alia datur lacca, sed fictitia ex variis rebus. De quibus plura vide apud Mathiolum aliosque, imprimis apud Bodæum in Theophrastum de plantis. Sed omnis lacca semper rubra traditur ab auctoribus. Judæi variis in locis memorant *laccam*, ut Cholin fol. XL I I. ubi etiam scribitur per *ב. לבא* sed male *לכא* live *לקא* scribendum est. Sic ubique scribitur. In Misna *Pesachim* capite III. quæstio est de furfure & farina aqua macerata, quibus infectores utuntur, (quam aquam Misna, *מים* & Gemara *מיא דחורי* *aquam farine*) an inter fermentata, quæ illo tempore prohibita sunt, numerari debeat? Gemara ista explicans, dicit tantum *לבא ביהו רצבעי* *quia ea tingunt laccam.* Jar-chius hic laccam exponit per *כא סר* de qua voce cap. sequenti. Sed cujus coloris fuerit inde non constat. Colore autem rubro fuisse laccam, clarius constat ex Cholim cap. II. Fol. XXVII I. Quæstio est de sanguine avis, utrum tegi debeat, si quis avem jugulet, non ut eam comederet, sed ut ejus sanguine uteretur, ad tingendam laccam. *בעי ליה לדמיה ללכא* *Opus habet ejus sanguine*

ad laccam. Lacca igitur, secundum hanc gemaram fiebat ex sanguine, aut saltem sanguine ad istam infecturam utebantur. Vt ut sit, sanguinei & rubri coloris fuisse *laccam*, ex his constat. Hoc sensu Jarchius hanc Gemaram explicat; de rubro enim colore id intelligi vult, quamvis in corio magis, quam in pannis. צבע, inquit, פֶּרֶקָא עוֹר אֶדְרוֹם שְׁקוֹרִין פֶּרֶקָא *color est corii rubri, quem vocant פֶּרֶקָא* (de voce פֶּרֶקָא capite sequenti) At istud corium est egregii ruboris, nec coccino in pannis cedit fulgore & lumine. Procul dubio idem color & idem corium erat, quale nobis & hodie adfertur Smirna & ex aliis locis, quod gallice *Maroquin du levant* dicimus. Nichil dicam de Imperatorum & triumphantium *calceis coccineis & puniceis*. Quamvis autem per לקָא *laccam* non intelligenda sit purpura Tyria, sed aut *lacca* proprie sic dicta, aut, quod multo verisimilius est, color coccineus (Nam ex cocco etiam fit genus lacce factitiæ, quam vocant Itali *lacca de grana*, ut videre est apud Caneparium, in suo *Traçtatu de Atramētis*) de quo vide cap. sequenti, rubrum tamen colorem significasse, certum est. En quocunque modo explicent nostrum *Argaman*, ex his omnibus necessario colligendum est, fuisse coloris rubri, & quidem purpurei.

- IX. At non solum rubri coloris erat nostrum *argaman*, sed, ut opinor, vera & genuina *purpura Tyria*, sive *dibapha*, nigricantis rosæ, aut concreti sanguinis instar. Nigra quidem aspectu ob saturitatem, sed suspectu vegetissimo & acutissimo lumine refulgens, ideoque Tyrio murice, non herbis, nec lacca aliave materia, tincta. Primum quidem animadvertendum est, *argaman* non tantum apud Septuaginta & alios scriptores, sed & in ipso Novo Testamento, semper exponi per πορφυρα *purpuram*

puram, qua voce plerumque intelligitur *purpura Tyria*, immo ut per βύσσον intelligunt ψω ita per πορφύρεαν ἰσργמן: ideoque βύσσον καὶ πορφύρεαν jungunt, ut Hebræi ἰσργמן ψω Apocal. xviii. xii. ut & πορφύρεαν καὶ κόκκινον quod Hebræis ארגמן וחולעני Ap. xvii. iv. & alibi Nec omittendum, quod Syrus in N. T. πορφύρεαν vertat per ארגונה id est *argaman*. vide Marci cap. xv. xvi. & Johannis cap. xix. ii. Quamvis autem verpuli in scriptis suis nullam purpuram videantur agnoscere, præter *chilzon*, sive *conchylum*, de quo capite præcedenti, tamen rubram Tyriam nec negant, nec plane silent. Saltem Philo & Josephus, qui inter eos postremi non sunt, etsi eorum scripta hebræo sermone ad nos non pervenerint, id expressis verbis docent. Cum enim quatuor nostros colores in sacro vestitu, ad quatuor elementa referant, purpuram aut potius *Argaman* nostrum, mare significare volunt, quia inde desumitur, quod nempe sanguine cochleæ, id est purpuræ, tingerentur. Philo de congressu quærendæ Eruditionis gratia, ὕδατος ἣ ἡ πορφύρα· τὸ γὰρ τὸ βαφῆς αἶπον ἐκ θαλάσσης, ἡ ὁμωνυμῶσαι κογχύλη. *Aquam vero repræsentat purpura, quia causa hujus tincturæ ex mare petitur, quæ alias conchyla dicitur.* Eadem & Josephus Antiq. lib. iii. cap. viii. ἥτις πορφύρα τὴν θαλάσσαν, τῷ ποινίχθαι τὸ κόχλα τῷ αἵματι. *Purpura mare significat, cum ex cochleæ sanguine tingatur.* Horum Simia Hieronymus, ut solet, in Epistola ad Fabiolam. *Purpurea mari deputatur, quia ex ejus cochleolis tingitur.* Ergo ex sanguine cochleæ, sive muricis *argaman* nostrum tinctum fuit, ideoque vera purpura Tyria. Sed ipsum nomen ἰσργמן idem videtur significare. Est enim secundum quosdam vox ex duabus composita. Non quidem, ut vult Abraham filius Davidis, à verbo ארג *texere*, de quo supra, sed ab ארם & נה

Syria & color, quasi diceret *color Syrius*, prout Syri & Arabes solent addere vocem צָנָה *color*, ut צָנָה סַסְגוֹן *color hyssginus*, צָנָה אִסְמָאגִיּוּם *Ismanagium*, *hyacinthus color cæli*. Sic autem diceretur צָנָה אֶרְמָן *Argaman*, quasi per metaphoram litterarum צָנָה אֶרְמָנוֹן *Aramgavan*, *color Syrius*, quia Tyro, quæ Syriæ civitas dici potest, tingitur. Vt ut sit, ex hisce omnibus, quæ hoc capite dicta sunt, satis manifesto colligi, mea sententia, potest, nostrum צָנָה אֶרְמָן *argaman* nihil aliud fuisse, quam pulcherrimam & pretiosissimam purpuram Tyriam.

X. Inter res pretiosissimas hæc purpura poni solet, ideo cum auro, bysso, hyacinthino & coccino fere semper jungitur, non tantum in re vestiaria, sed & alibi, ubi fit mentio de rebus caris & pretiosis. videatur Ezech. cap. xxvii. versu vii. Et quamvis *thechelet* hyacinthinum, sive conchylium sit pretiosum, tamen *argaman* ei præfertur. Legimus Danielis cap. v. regem Assyriorum cum, quem volebat honorare, vestivisse *argaman*, nulla facta mentione de *Thechelet*, ut pretiosius crederem illud quam hoc, alias *thechelet* potius quam *argaman* cum vestivisset. Quanto autem in pretio fuerit purpura Tyria, vel inde patet, quod non nisi regibus, pontificibus aliisque magnatibus, concessum fuerit eam gestare, quæ Plinius egregie expressit his verbis. *Huic fasces securesque Romana viam faciunt: idemque pro majestate pueritia est. Distingunt ab equite curiam: Diis advocatur placandis: omnemque vestem: illuminat in triumphali miscetur auro.* libro ix. cap. xxxvi. Hanc ob causam à Cassio in Oratione ad milites πορφύρεα ἱερόν, *sacra purpura*, & ab Imperatoribus Theodosio, Arcadio & Honorio *Sacer murex* dicitur, quod tamen de conchylio quoque volunt intelligi. *Cod. lib. xi. Tit. viii. De vestibus Holoberis, & auratis, & de*

de instinctione sacri muricis. Privatis etiam purpurâ interdicitur & simul jubetur, si quis purpuram possideat, eam *sacro arario tradat.* L. III. *Cod. Theod.* & l. IV. *Cod. Iustin.* *de vestibus holoveris.* Sed de immani pretio purpuræ, deinceps plura, ubi de sacrarum vestium pretio differemus.

XI. Hanc autem purpuram adhibitam fuisse ad vestitum Pontificum apud gentiles, omnes fere auctores clamant. *Diis enim advocatur placandis,* ut ait Plinius loco jamjam laudato. Unde apud Pollucem πορφύρεα φῆς ἐσθῆτας Eupolis dicit περίσμηνα τῇ θεῷ *ornamenta Dea,* aut si mavis cum Rodolpho Gualthero. *vestes consecrate Dea,* ut ad marginem annotat. Servius lib. VII. *Æn.* ad hunc versum.

Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino.

hæc animadvertit : *Suetonius in libro de genere vestium, dicit tria esse genera trabearum : unum diis consecratum, quod est tantum de purpura: aliud regium, quod est purpureum, & habet tamen album aliquid: tertium augurale, de purpura & cocco mixtum.* Dionysius libro VI. ubi de Saliis. τῆς ἐν νῆας, ait, ἐμπιπορπημένοι περὶ πορφύρας φοινικοπαρύφας, ἄς, καλῶσι τετραεῖας. *Tehennas habent fibulis annexas, prætextas purpurâ & puniceis trabibus distinctas,* (aut, si cum Sylburgio, *palmis intextas*) quas vocant trabeas. Et Servius ad hæc *Æn.* lib. IV.

— *Tyrioque ardebat murice lana.*

Est genus vestis. Est autem toga duplex, amictus auguralis. Idem intellexit virgilius.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Vbi purpureus amictus nihil aliud significat, quam partem illam prætextæ quam sacrificaturi, aut vota suscepturi capiti injiciebant. *Dialis Sacerdos & Flaviales vesti-*

ti erant *purpurea toga Germanica*, aut si mavis, *Græcanica*, nam ita amictus erat Domitianus, & eodem habitu *Dialis* sacerdos & *Flaviales*, teste Suetonio, in vita Domitiani. Nonne Cic. Ep. 1 x. lib. 11. satis innuit Sacerdotes *διὰ φῶς* vestitos esse? Proinde, ait, *isti licet faciant quod volent consules tribunos plebis, denique etiam vatini strumam sacerdotii διὰ φῶς vestiant*. Et Epistola xvi. libri 11. ad Cælium *dibaphum* pro augurato sumit. *Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur*. Ovidius libro 1 v. *Fastorum*. *Illic purpurea canus cum veste Sacerdos*. Et Ricam, vestimentum purpureum, gestabant. Festus lib. xvi. *Rica est vestimentum quadratum, simbriatum purpureum, quo Flaminica propallio utuntur*. Habebant & *laticlaviam* vestem, & *prætextam*, quod c. 1 x probavimus. Sed eas fuisse purpureas, aut minimū purpurei quid habuisse, non dubito. Ex his meridiana luce clarius apparet, sacerdotes veterum gestasse optimam & pretiosissimam purpuram, cum eadem regibus, Consulibus & imperatoribus ornamento fuerit. Non capio itaque cur exactissimus Rubenius, de Re Vest. lib. 11. cap. xiv. crediderit, Sacerdotes plebeia tantum & vili purpura vestitos fuisse, non pretiosa & imperatoria. Nec illud colligi potest, ut putat, ex verbis Ciceronis, pro Sextio *vestitus* (Piso) *aspere nostra hac purpura plebeja ac pene fusca*. Nam locus ille intelligi potest, non de omnibus Sacerdotibus, sed de auguribus tantum, & fortassis de quibusdam ex pontificibus. Eodem sensu intelligi potest locus, quem allegat, ex D. Gregorio Nysseno Orat. de S. Theodoro. *Me etiam imperatorum illorum miseret, quod, cum per se satis magna inter homines dignitate ob regium imperium præditi sint, pontificis appellationem sibi sumpserunt, & lugubri obscuraque purpura hujus dignitatis nomine induuntur, ad imitationem inf.*

CAP. XV. SACERDOT. HEBRÆOR. 285
*infeliciū pontificū, in dignitate splendida atque illustri
 trīste atque inamanū gestantes indumentū.* Fortasse tem-
 pore D. Gregorii res mutatae erant, ut viliores tunc ha-
 buerint purpuram pontifices, quam sub primis imperato-
 ribus. Sane, uti audivimus, Plinius sacerdotibus eandem
 adscribit, quam imperatoribus. Eadem diis consecrata
 est, quae sacerdotibus, secundum Servium, Dialis sacer-
 dos & Flaviales eodem habitu, quo Domitianus, ornati
 erant. Tyrio murice & δελφω amicti erant, eorum igitur
 vestitus aliquando ex purpura pretiosissima fuit.
 Sed de purpura sive ארגמן in sacro nostro vestitu satis.

CAPUT XV.

Varia interpretationes. Vestis Christi coccinea & purpurea di-
 citur. Non erat hyssina contra Rubenium. Coccineus color ruber.
 Ignei coloris esse purpuram maxime coccinum. δώδεκας πύλας
 Apocal. ix. xvii. Chlaniys Christi λαμπερά. זהר אמונתו
 splendere. Scrupulus Casaubono ablati. Arabs بریق
 Aquila διάφανον. οξεία μέταλλα. Coccinea. Gracis ignis hodie
 λαμπερός. coccinum differt à purpura pretiosa. à plebeia, & ab hy-
 ssino. Coccinum coccum tingitur, unde & nomen. Coccus qualis fru-
 ctus? Ejus succus facile corrumpitur, & in vermem mutatur. Hinc
 vermiculus dictus. Græce σκώληξ. vermeil, & vermillon. Sco-
 lecion. قرمز Kermes, vermis quasi قرمز fermes. Apud
 Arabes F. & K. uno apice differunt, ut F. & Γ. gamma & digam-
 ma apud Græcos. Kermes esse animal. Hinc coccinum Carmes
 sijn Belg. & Gallis Cramoisy. Carmelinum quomodo à scarlato
 differat. Confectio Alkermes, sic dicta à cocco. Pellicula cocci.
 Animal sive succus in cocco. κόκκος quia granum. κόκκος βαφικόν
 granum tinctorium. Nux Indica coccus. Kokusnoot Belgis.
 Coccus fructus ilicis. Plinius, Dioscorides, Serapio & alii de cocco.
 Nasceitur in Galatia, in Armenia, Cilicia, Hispania, Gallia & Po-
 lonia. Omnium optimus Galaticus. vocatur à Galatis γαλ. Inde hyss-
 ginum. Pausanias explicatus. Turnebus, Hesych. & Suidas male ὑσγιν
 pro γαλ. Hyssginum quasi Sasginum. Syr. Hebraeis סס

Sas, Vermis. Hinc Grace σῆς. Salsgon, color vermis. Vermitinctum. H. si-
 ve aspiratio assumit aut rejicit S. Sus pro ſς, Germ. Sauw Hysgi-
 num dicitur quia prius cocco tingitur antequam purpura inducatur.
 Cusculium, Quisquilium quid? κροκύλλιν, κροκυλμαῖνα. Coccus cur
 quisquilium dictus? Hodie cochenille, coccenille quasi coccinu-
 lum. Coccinum hyacintho tingitur. Puniceus color eximius in Indiā
 animalibus instar canthari tingitur. Coccinum hodie Scarlatum.
 Sententia Ruellii, Gelenii & Groenhovii de scarlato. Nostra conjec-
 ra. Scarlatum non dici à cusculio, non à Galatico, sed à Sarlaca.
 Londres pro London. Nimaigre pro Nimaigue Sar in Sarlaca
 Tyrus. Lacca color ruber. סרלכא Judai. לרְחִי פֶרָא & פֶרָא פֶרָא
 Circa has voces Bocharti difficultas. A nobis explicantur. סר פֶרָא
 pro סר פֶרָא, aut pro סר פֶרָא. Talmudicorum סר פֶרָא של חוט filum coccini-
 neum. סר פֶרָא pro סר פֶרָא Sarlaca. Apices (') pro ל extruso. Aqua sa-
 rina & surfure fermentata ad tincturam coccini: Corium cocco tingi.
 Sarlaca quasi Tyrius rubor, aut Tyria lacca. Sic dicta non quod esset
 purpura Tyria, sed ob similitudinem Cotobicius laudatus. חולעני He
 voces saepe sic junguntur. Aliquando חולעני שני Nonnunquam חולעני
 absque שני. Et חולעני sine שני. Tholaat saepe Vermem significat.
 Sape colorem. Locus Nahum cap. II. IV. explicatus contra septua-
 ginta. Belg. & Germ. lachen ab Hebr. לען ridere. Vestes rubrae
 bellatores decent. Tholaat Schani qualis color? Abarbanelis error qui
 serici nativum putat. Est color ruber. Est coccineus. Grace
 vulgato, Josepho & Philoni κόκκινον & ποικιλῶν, & coccinum.
 Arabi كرمز Kermes & Alkermes. Igneus rubor. Chal-
 daeo צבע וזורי Color splendidus. In Novo T. tholaath schani
 est κόκκινον. Loci Apocal. XVII. IV. & XVIII. XVI. Mathei XXVII.
 XXVIII. & Luca XXIII. XI. ܐܠܥܝܢ Syro & Chaldaeo coc-
 cinum. לשון של חורית Lingua coccinea hircis appensa x. Tisri.
 Paulo tholaath schani coccinum Hebr. IX. XIX. Ipsa vox חולעני
 coccinum denotat. Est enim vermis. שנים in plurali. Sunt qui vo-
 lunt שני & שנים esse duplicia, quasi esset שני & שנים à radice שני
 iterare. ܐܠܥܝܢ. & Germanorum Judaeorum varia interpretationes.
 κλωσθ, κλωσθ, Belgice een Kloss, kloss garen Dentelles.
 kanten. Falsa omnes. שני non esse κλωσθ, διαννησθινον &c.

cum id exprimat per חוש. Locus Prov. cap. xxxi. xxi. explicatus
 δίσαι χλαίνα. Græcorum versio vitiosa. χροίζον, ἴσω pro ἰσω. ἴθ
 pernoctare. Hinc Belgis **een loen** / percunctator, homo deles
 Pœnula Pauli 11 Tim. iv. xlii. χλαῖνα quid Suida? Vestimentum
 hybernium. J. Baptista Donius laudatus. Hieronymus, vulga-
 tus, Lutherus, Junius, Belgæ, Galli, Diodati, Buxtorfius,
 aliique multi à septuaginta decepti. χλαῖνα περφυγές Homeri. Ty-
 ria lana, Coccinea, Hyacinthina. Chaldeus laudatus, Lapsus vul-
 gati, Hieronymi, Buxtorfii, Cocceii, omniumque fere interpre-
 tum, qui coccinum dicunt dibaphum & bis tinctum. Ante Hyero-
 nimi tempora nemo sic locutus est. δίσαιον proprium epithetum est
 purpure Tyria. Plinius explicatus. Error Lexicographorum & inter-
 pretum. חוש esse colorem Rubrum. חוש quibusdam à חוש iterare. Con-
 jectura an non à חוש acutus est? Schani quasi acutum, ut Græcis
 ὀξύων. Hebrais coccinum dici חוש Sen, docet Hieronymus. Tho-
 laath Schani quasi vermiculus acutus. Coccineus color pretiosus.
 Imperatorum & Magnatum vestimentis dictum. Purpura & coc-
 cinum junguntur, & aurum χρυσόκκινον. Gentilium Sacerdotes
 cocco vestiti. Purpura, coccus & conchylium, ut pretiosissimi co-
 lores junguntur à Quintiliano. In sacris vestibus tingitur lana, non
 panni integri, uti apud nos.

- I. ertius factitiorum color in sacro nostro ve-
 stitu, est חוש Tholaath Schani. Chal-
 dæus habet צבע וחורי. Septuaginta κόκκινον
 Coccinum, & κόκκινον διπλόν coccinum duplum.
 vulgatus coccum bis tinctum Josephus κόκκινον. Aliquando
 Josephus etiam & septuaginta Ποινικόν. Arabs صباغ القرمز
 Colo: em alkermes. Aquila δίσαιον Symachus δίσαιον,
 Hieronymus coccum. Junius coccinea dibapha. Lutherus Ro-
 sin roth Belgæ scharlaeken / sic & Diodati cum aliis. In
 multiplici ac dubia hac interpretatione, quemadmodum
 in reliquis coloribus, vix aliquid certi affirmari licet.
 nihilominus Coccineum fuisse nostrum Tholaath Schani, vix
 dubi-

dubito, quod ideo probare suscepimus.

II. Capite præcedentijam ostendimus, omnes colores, qui aliquem ruborem habebant, ab antiquis sæpe purpureos dici, ideoque ipsum coccinum, eodem nomine venire. Atque hanc ob causam Horatium lib. II. Sat. XVI. vestem *rubro cocco* tinctam confundere, cum *purpura*. Nec immerito idem colligunt quidam inde, quod eadem vestis, qua Christus à perfidis Judæis amictus fuit, & quam Matthæus cap. XXVI. vers. XXVIII. vocat *χλαμίδα κοκκινῆς chlamidam coccineam*, à Marco & Johanne dicatur *πορφύρα* & *ἱμάτιον πορφύρεον purpura* & *vestimentum purpureum*. Marc. XV. XVII. Joh. XIX. II. Nec ulla necessitas me cogit hæc de hysgino explicare, cum celeberrimo Rubenio, de Re vest. lib. II. cap. XIV. quasi tunica illa Christi ab uno Evangelistarum *coccinea* diceretur, ab aliis vero *purpurea* quod cocco & purpura tincta, ideoque hysgini coloris, fuerit, quod minime probabile puto. Itaque Vel inde patet, coccineum colorem rubrum fuisse, apud veteres. Sed hæc sunt cuilibet obvia. Ostendimus etiam cujusmodi ruboris fuerit coccinum, & quomodo à purpura Tyria differret? Scilicet purpuram rubram fuisse, instar nigricantis rosæ, aut sanguinis concreti, ita ut fere mixta fuerit ex austera aliqua nigritia & nitente rubedine: Coccinum vero rubrum fuisse, rubedine florida & acuto lumine splendens, instar micantis rosæ, sed nigritia ista & saturitate purpuræ fraudatum. Rosæ enim splendorem, & gratum admodum nitorem cocco adscribit Plinius lib. IX. cap. XXXVI. II. & lib. XX. cap. VI. II, ut capite præcedenti diximus. Igneus color præterea dicitur ab aliis, & quidem non sine causa, cum instar candentis ferri, aut ardentissimi ignis rubeat & splendeat. Sane omnem purpuram ignei coloris fuisse

se docet Plinius lib. xxxvii. cap. ix. *Fulgorque quidam in illa (gemma scil.) purpure non ex toto igneus.* Isidorus *purpuram* sic dictam vult, à *puritate lucis*. Et Virgilius *Æn.* lib. iv. *Tyrium muricem* (id est *purpuram*) ardere dicit. *Ardere* ignis est. Igneus tamen fulgor multo vehementius splendet in coccino quam in purpura Tyria, ideo coccino maxime attribuitur : excitatio enim & acutior color in cocco, pressior autem & astrictior in purpura rosæ nigricantis. Ideoque coccinum præcipue fulgere & splendere dicitur instar ignis. Hinc Epiphanius *ῥώθιας πύρινος*, Apoc. ix. xvi. exponit per *κόκκινα*, in Alogis scēt. xxxiv. quod coccineus color sit maxime igneus. Sic chlamys coccinea, ut habet Matthæus cap. xxvii. xxviii. à Luca cap. xxi. xi. vocatur *λαμπρὰ* splendida, quod de coccino omnino intelligi debet. Nec aliter intellexit Syrus, cum pro *λαμπρὰ* habeat *לְאִיִּם* quod est ipsissimum Chaldæorum *וְהוּרִי* & *וְהוּרִי* coccinum, sic dictum à *וְהוּרִי* splendere, quia instar ignis splendet. Miror itaque eruditissimum Casaubonum in Exercit. Anni xxxiv. num. lxxix. tam sollicitum fuisse, de hujus vocis radice & origine, cum Chaldæo & Syro coccinum ita dicatur ob ignis splendorem. His ad stipulatur Arabs, nam cum potuerit reddere per *كرم* *Kermes*, maluit tamen uti voce, quæ splendorem aut fulgorem sonaret. *كرم* ab Hebræo *כֶּרֶם* *fulsit, corruscavit*. Idem intellexisse videtur Aquila per suum *Ἀιφάνον*, nam *Ἀιφάνα* maxime splendere solent. Non possum hic intacta relinquere doctissima observata Magni Salmasii ad Tertullianum de Pallio. Et, inquit, *ὁξεία μετὰ ξη* in recentioribus Græcorum Imperat. constitutionibus *τὸ χρυσόβαλλον Ἀἰ μετὰ ξης ὁξείας ἀπὸ ἡρώτου. Ὡς ὁξεία μετὰ ξα, est coccinea. Idem est λαμπρὸν, λαμπρὸν χρῶ-*

μα, de coccino dixit Plutarchus in nuptialibus praeceptis. Inde λαμπρὰ ἰοδὴς coccinea apud Evangelistam. Latinis clara vestis, & clara purpura. Nam purpura maxime clara τὴν λαμπρὸν habent, quod in cocco inest. Græci hodieque ignem, absolute vocant λαμπρὸν. Meridiana luce igitur clarius est, coccineum colorem ignei splendoris fuisse. Differt itaque coccineus color à purpura Tyria pretiosa illa, à plebeja, & ab hyſigino. A plebeja quidem, quod, cum sit ruber color, acutissimo tamen lumine splendeat, cum plebeja rubra quidem sit purpura, sed obtusa & pœne fusca. A Tyria, quod quidem eodem ardore fulgeat, sed eadem nigritia & saturitate fraudatus. Ab hyſigino, quod eundem quidem habeat nitorem atque lumen, at non perinde sit saturatus.

III. Coccineus autem ille color *cocco* tingitur, unde & nomen, eodem plane modo ac purpura & conchylium. Nam quemadmodum *conchylium* dicitur pro *conchyliata veste*, quia conchylio tingitur, *purpura* pro *purpurea*, quia purpura pisce; sic *coccus*, pro *coccinea*, quia cocco inficitur. Hinc Horatius lib. II. Sat. xvi. *cocco tinctam vestem*, & Martialis lib. vi. Ep. ad Bassum *cocco madidam*, habent. De hoc colore cocco tincto Plinius quodlib. xxi. cap. II. *Iam vero infici vestes scimus admirabili suco* (aut, si inavis cum aliis, *succo*, quamvis etiam dicatur *suco* tingere) *Atque ut sileamus, Galatiae, Africae, Lusitaniae granis, coccum*, (lege *Lusitaniae cocci granum*) *Imperatoris dicatum paludamentis*. Est autem *coccus* fructus rotundus instar lentis, aut exigui pisi, qui crescit circa fruticem illicis; aut potius excreſcentia quædam est, quam verus fructus: nullum enim habet florem, ut reliqui arborum fructus, nullum pediculum, nec ejusmodi alias partes, sed ipsis ramis arctissime adhæret, quæ parte exiguum habet foramen. Succus autem ejus facillime

lime corrumpitur, & in vermem mutatur, qui pedibus & exiguis alis mobilis factus, aufugit & avolat, nisi morte præveniatur. Ideo rustici qui ejusmodi grana colligunt, quamprimum animalcula hæc animadverterint, linteo, aut sacco, cui indiderunt, leviter concutiunt, donec moriantur. Hinc non tantum *coccus* κόκκⓈ dicitur, sed & *vermiculus* Græce σκώληξ. Glossæ nostræ, inquit Salmasius, κόκκⓈ *vermiculus*, & Lexicon Græc Lat. Cyrilli κόκκⓈ βάμμα *vermicula*, hoc *coccum* Glossæ veteres *Fucus vermiculus*. Unde & *vermitinctum* σκώληξ Γαλατίας pro *cocco* Galatico, & σκώληξ ὁ πέρφυρⓈ. Inde & minium nostrum hodie *vermeil* & *vermillon*, quasi *vermiculum*. Audiamus Plinium libro xxiv. cap. 11. ubi de *cocco*. *Est autem, inquit, genus (cocci) ex eo in Attica ferre & Asia nascent, celerrime in vermiculum se mutans, quod ideo Scolecion vocant. Scolecion scil. dicitur, à Græco σκώληξ, quod vermem significat. Sed de hoc cocco atque vermiculis fusius agit Pausanias in Phocicis.* τὸν δὲ θάμνον ταύτην, Ἴωνες μὲν καὶ τὸ ἄλλο ἐλλληνικὸν κόκκον, Γαλάται δὲ οἱ ὑπὲρ Φρυγίας Φωνῇ τῇ Πιχωρίῳ σφισιν ὀνομάζουσιν ἔς. ἔστι δὲ αὐτῇ μέγεθος μὲν ἢ κόκκος καὶ τὸν εἶμνον καλεῖσθαι, φύλλα δὲ μελαίπερα μὲν καὶ μαλακώπερα ἢ ἢ χοῖνⓈ. τὰ μὲν τοιαῦτα εἰκότα ἔχῃ τῇ χοίνῳ. ὁ δὲ αὐτῆς καρπὸς ὅμοιος τῷ καρπῷ τῆς ἐρύγνης. μέγεθος ὁρόειον. γίνεται δὲ τοιαῦτα τῷ καρπῷ τῆς κόκκας βραχυζῶν. τὰ τοιαῦτα εἰς ἀφίκοιτο, ἐς τὸ αἶρα πεπαυθέντος τῆς καρπῆς, πέπτος αὐτῆς, καὶ εἰκότος κώνωπι φαίνεται αὐτῷ. καὶ πρὸς τὸν πρὸς τὸ ζῶν κυθλῶν. συλλέγεται τῆς κόκκας τῆς καρπῆς καὶ ἔστι τοῖς ἐρίοις ἢ βαφῇ, τὸ αἶμα δὲ ζῶν. *Fruticem hunc Iones, & reliqui Greci coccum, Galli qui super Phrygiam sunt, patria voce hys nominant. Crescit ad magnitudinem Rhamni, folio nigriore & molliore quam lentiscus, in reliquis lentiscio similis ejus fructus solani fructui similis erui magnitudi-*

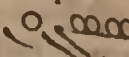
ne. Gignitur in cocci fructu pusillum animal; id si maturo fructu in aërem exilierit, statim volucre fit, culici simile: Sed antequam concipiatur animal, cocci fructum legunt. Adhibetur autem sanguis animalculi ad tingendam lanam. Hoc animal Arabes قرمز *Kermes* vocant. De quo vide Lexicon Golii. Videtur autem dici *Kermes*, quasi *vermis*. Arabibus enim non est insolens, voces Græcas & Latinas adoptare, ut alibi demonstravimus. Posset etiam aliquis dubitare utrum ne primum Arabes قرمز *Fermes* scripserint, uno enim apice tantum differunt apud eos F & K, ut & apud Græcos F & r, *digamma* & *gamma*, quæ eandem fere vim habent ac C & K. Nec insolens est litterarum mutatio V in G. aut K. *Kermes* autem animal esse docet Sariph, *Alkermes*, nomen animalis incidentis super ilicem, quæ est species quercus mediocris. Alcmanus, *Alkermes* color Armenius, qui exprimitur è vermibus, in quorum visceribus latet. Alii in Abenbitare, *Alkermes* est animal, quod in spinosa planta generatur, & in arbusto, ex quo sulphurata fiunt ad ignem accendendum, media magnitudinis inter herbam & fruticem, ramis multis sed tenuibus. Hoc autem animal instar lentis est initio, valde parvum, sed augere non desinet, donec ciceris magnitudinem assequatur. Hæc Arabice reperies apud Bochartum de Animalibus, parte 11. lib. iv. cap. xxvii. Est itaque *Kermes*, sive *Alkermes* Arabum *vermis*, unde factum est, ut coccineus color etiam *Carmasinus*, Gallice *cramoisy*, & Belgice *karmesijn* diceretur: ut decipiantur ii qui *Karmesinum* à coccino distinguant. Hodie quidem nostri infectores discernunt *carmesinum* à *Scarlatto*, sive coccino, & intelligunt per *Carmesinum* coccineum quidem colorem, qui etiam cocco tingatur, sed obscuriorem, & non perinde nitentem & floridum, quem-

quemadmodum est verum coccineum, sive scarlattum, cum fiat alio temperamento & medicaminibus. Arabicum itaque *Kermes*, vel *Alkermes*, nihil aliud est quam coccus, aut cocci vermis. Inde etiam *confectio Alkermes*, adeo à Medicis decantata; ita dicta quod coccus illius sit præcipuum ingrediens: non autem sericum cocco tinctum, ut alii sustinent, sed ipse coccus adhibetur, cum pomorum succo, aqua rosarum, saccharo, ambra, sandalo, cinnamomo, lapide Lazuli, margaritis, musco, auro &c.

I V. Duo in cocco reperiuntur. Primum pellicula, cui succus inest, ex quo animalculum nascitur. Secundum ipsum animal, sive succus à cocco separatum. Ex animalculi substantia, tanquam ex nucleo, aut medulla præstantissimum & vegetissimum colorem fieri quidam tradunt. Pelliculæ autem vacuæ & vermiculis relictæ, etsi non sint ejusdem valoris, tamen non sunt plane inutiles: nam ex iis quoque color non contemnendus elicitur. Dicitur autem Græcis κόκκος, quia est granum, hoc enim Græcis κόκκος significat. Ideo Plinius granum cocci, & Dioscorides κόκκον βαφικὸν granum tinctorium, habent. Sed & nux Indica coccus dicitur, & apud nos nux juglans, *kokus noot* / ob similitudinem aliquam. Nascitur hoc granum circa fruticem ilicis, quæ est genus arbusculi roburi non absimile, sed non ejusdem magnitudinis. Coccum autem fert solummodo quamdiu non fert glandem, cum adolevit, & in arborem excrevit fert glandem, etiam gallam, sed cessat coccus. Idcoque solent incolæ istorum locorum quadriennes aut adultiores stolones urere, ut proximo anno novelli resurgant, qui deinde singulis annis aliquot subsequenter, coccum ramulis inhaerentem instar exiguiorum pisorum gignunt colore primo albido, per maturitatem vero ci-

neritio. De eodem genere ilicis Plinius libro xvic. viii. *Omnes tamen has ejus dotes ilex, solo provocat cocco. Granum hoc, primoque ceu scabies fruticis* (sic libenter lego cum Turnebo & Salmasio) *parvi, aquifoliae ilicis coscylium vocant: pensionem altera meributi pauperibus Hispania donat: gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia.* Dioscorides lib. iv. cap. XLVIII. κόκκος & βαφική, ἴαμιν & ἐστὶ μικρὸς, Φρυγαίωνος, ὃν πρὸς κενταύροις οἱ κόκκοι ὡς φακοὶ, οἱ πνεύσας ἐκλεγόμενοι σωπίνενται δέσσην ἢ ἐπὶ ἡ Γαλατία καὶ ἡ Ἀρμενία καὶ ἡ Ἀσία & ἡ Κιλικία. ἐχάτην ἢ πιασὼν ἢ ἐν Ἰστανίᾳ. & μοχ: γίνεταί ἢ ἐν Κιλικίᾳ ἐν τοῖς θύσις ὁμοίως κοχλίας μικρῶν αἰ τῆδε γυναικὶς τῶν ὀσμῶν ἀναλέγεται κόκκον καλεῖσιν. Coccus Tinctorius, frutex est, parvus ex cremiorum genere, cui grana ceu lentes adherent, quae quidem exempta, decerptaque reponuntur. Optimum gignitur in Galatia, & Armenia, denique in Asia & Cilicia; omnium postremum quod in Hispania provenit. Nasctur porro in Cilicia in quercubus, exilis cochlea similitudine, quod illius regiones famina coccum vocant, & ore legunt. Eadem habet Serapio, c. cccxi. ubi de Kermes. Chermes, inquit, est arbutum quod administratur ad accendendum ignem, & est medium inter arborem & herbam, cujus rami sunt multum subtiles, super quos sunt grana rotunda, similia lenticula, quae colliguntur, & reponuntur, & conservantur, & consciuntur ad tingendum. Ita illius interpretis. In ilicē itaque, aut genere quercus crescit coccus. Sunt tamen qui docent etiam crescere in Myrtho, in saxifraga & pimpinella, quam alii etiam laccam putant. Loci in quibus provenit, sunt Galatia, Armenia, Cilicia & Hispania, ut ex Dioscoride, Plinio & Serapione audivimus. Reperitur tamen in Gallia quoque, & Polonia & alibi. Sed omnium optimus est Galaticus coccus, ut iidem docent, quibus accedit Plinius Secundus

dus libro XXI I. *Coccum Galatiae rubens granum circa Emeritam Lusitania in maxima laude est*, ut ait iterum Plinius Hist. lib. IX. cap. XL I. Videatur etiam lib. XXI I. cap. I I. Tertullianus de Pallio cap. IV. *latioris purpura ambitio & Galatici ruboris.*

V. Hoc granum, sive hic vermis βαφικὸς à Galatis vocatur ζς, ut ex Pausania, Phocic. lib. x. loco supra allegato, constat. Inde color *hysginus*, ex purpura Tyria & cocco, de quo capite præcedenti mentionem fecimus. Sunt qui apud Pausaniam legant ὕσγλω *hysgen*, pro ζς *hys*, in qua sententia etiam est Turnebus Adversar. lib. XIX. cap. XXV. ideo proculdubio quod Hesychius & Suidas ὕσγως meminerint. Sed an Grammatici illi non decepti sint, jam non disputo. Saltem ego credere non possum ὕσγλω scripsisse Pausaniam, sed ζς. Est itaq; ὕσγων sive ὕσγη vox composita ex ζς, aut potius הוּם pro סם. & גַּן, ut sit quasi *saşgon*, ut Syri color cocci. Nam סם *Sas* Hebræis significat *vermem* (unde fortassis Græcorum οὐς) & גַּן *colorem*; ut *saşgon* nihil aliud sit quam *color vermis*, *vermitinctum*, uti etiam coccinum vocatur. Nihil autem refert Græcis dici ὕσγων, sive ὕσγλω, pro οὐσγων, aut οὐόσγλω, cum aspirationi non sit insolens σ aut ab initio assumere, aut abjicere, quod vel ex sola voce *Sus* apparet. Factus enim est sus, porcus à Græco ζς, aut potius Græcum ζς ex Germanorum *Sauw*, quod idem significat. Prius itaque *hysginum* nihil aliud significasse ausim adfirmare quam coccinum sed postea colorem mixtum, ex cocco & Tyria purpura, ita tamen, ut quamvis purpura ad hanc infecturam adhiberetur, non minus quam coccus, *Coccinum* tamen diceretur potius quam *purpura*, quia cocco prius tingi solebat. Nonnunquam *cusculinum* dicebatur, sive *coscylum*. Vide Plinium lib. XV I. cap. VI I I. In quibusdam etiam codicibus habetur

tur *quisquilium*. Quid autem sit *quisquilium* satis notum est. Scilicet res levis, minuta & nullius pretii, qualia sunt *terrarumpurgamenta*, & *quidquid ex arboribus surculorum, & foliorum minutim decidit*, ut habent Varro, Festus & Isidorus. Ideo Græcis κοσμάδιον est minutias ex crescentes præsecare, ut alibi observat Salmasius. Sunt etiam κοσμημάτια coriorum & pellium minuta præsegmina, ut habent Hesychius, Suidas & Aristophani Scholiastes. Inde res quævis leves & nihili *quisquilix* dicuntur. Hinc Cæcilius, notante etiam Festo;

Quisquilias volantes, venti spolia memorasti modo.
& Nævius in Togularia :

Ac deturbate saxo, quisquilix, non homo.

Coccus autem *quisquilix* dicitur, non quidem quod res vilis fuerit, erat enim satis cara & pretiosa, ita etiam ut rustici & pauperes, in Hispania, quibus pecunia deficiebat, cocco tributum solverent, ut ait Plinius libro xvi. cap. viii. Sed quod stolonibus dera sum caderet, instar minutiarum & *quisquiliarum*. Sunt tamen qui conjectant *cusculium*, sive *quisquilias*, non omnem substantiam cocci significare, sed tantum pelliculas granorum, ab animalculis desertas, quæ, si conferamus cum animalculis ipsis, revera (etsi non plane sint inutiles) sunt tantum *quisquilix* & res leves. Ex hoc nomine *cusculium* videtur nostrum *cochenille* (ita enim hodie coccum vocant Galli, & Belgæ *coccenille*) factum videretur; si modo non ex ipso cocco, ut diccretur, per diminutionem *coccenille*, quasi *coccinulum*, quia parvum granum est. Hoc verus coccineus color tingitur. Narrat quidem Plinius lib. xxi. cap. xxvi. in Gallia etiam hyacintho pro cocco hyssginum tingi. Sed locus ille aut corruptus est, & potius legendum cum aliis, *hoc ibi loco hyssginum*

ginum tingitur, non vero, *hoc ibi cocco h. t.* Aut si pro cocco, id tantum intelligi debet, quod colorem aliquomodo similem reddiderit coccineo, quemadmodum & *purpuram Tyriam herbis tingi* dixit. Narrat præterea Ælianus libro IV. cap. XLVI. animal. Indos puniceas vestes tingi animalibus quibusdam prælongis pedibus, qui canthari magnitudinem habent. Ejusmodi fuisse purpuram illam quam Persarum Rex Aureliano misit, ut ait Vopiscus, quod capite præcedenti notavimus, fere credidissim, nisi dixisset Vopiscus, sermonem esse, *sandicem Indicam talem purpuram facere si curetur*. Sane Ælianus hunc colorem pretiosissimum dicit, & à Persis expeti. Mittitur enim Persarum Regi, inquit, καὶ τὴν δίδες τῷ ἐοδῆτος δοκεῖ θάυμαστον, καὶ ἀντικλονομένη γὰρ τοῖς Περσῶν ὀπιχωρίοις κρατὶ καὶ πλὴν καὶ ἐκπλέτῃ, ὡς Φησὶ Κτησίας. ἐπὶ καὶ τῷ ἀδομῶν τῷ Ζαρδιανικῶν ὁξυτέρα πῖ ἐστὶ καὶ τελευγέστερα. Et eam mirantur Persæ, & patriis suis vestibus anteponunt pulchritudine & pretio, ut ait Ctesias, nam vel celebribus illis Sardianis floridior & splendidior est. Sed de cocco plura vide, si placet, apud Mathiolum in Dioscoridem, Dodoneum, Bodæum à Stapel in suis commentariis ad Theophrastum de plantis, & Salmasium in Exercitationibus Plinianis. Ut ut sit, hoc grano sive cocco verus color coccineus tangebatur apud antiquos, ut & hodie apud nos. Hic etiam est color ille eximius & pretiosissimus quem hodie *scarlattum*, Galice *Escarlatte*, Belgice *scharlacken* / Germanice *scharlach*, dicimus.

VI. Quoniam autem hic mentio incidit de *Scarlatto*, non possum non addere nostras conjecturas, de vocis illius origine. Plurimi sane auctores loquuntur de *Scarlatto*, sed vix ullus tentavit fontem vocis aperire. Sunt qui putent dictum esse *Scarlattum* quasi *quisquiliatum*,

aut *cusculiatum* à *cusculio*, quo nomine coccum designari jam modo ostendimus. Videantur Ruellius & Gele-
nius, &c. Sed hæc etymologia paucis arridet. Magnus
Groenovius, vir dum viveret in literis primus, *δὲ ὦν!* mi-
hi amicissimus, & cujus manes omnes boni & docti mecū
in æternum venerabuntur, in doctissimis suis notis ad
Plinium Secundum, non ita pridem editis, quem li-
brum mihi dono misit, vix tribus diebus ante lethalem
illum, & funestissimum morbum, quo jam heu! *καὶ τὰ
παῖδες κλ.* ad libr. xxii. cap. ii. derivatum omnino
voluit à Galatico; ut diceretur *Carlate*, *Scarlate* & *Ecar-
late* & *Carlatum*, quasi *Galaticum*, scilicet *Galaticus color*,
cum coccinum Galaticum præstantissimum traderetur
ab auctoribus, uti supra ostendimus. Esset autem *Carla-
tum* pro *Galaticum*, inserto solummodo R. quemadmo-
dum dicitur *stirps* pro *σίπ*, *perdrinx* pro *perdix*, *Londres*
pro *London*, addo ego, & nostrum hodie Novomagum,
à Gallis *Nîmaigre* pro *Nîmegue*. Hæc & multa alia do-
ctissima ibi habet, magnum litterarum decus. Non
possumus tamen quin & nostram conferamus symbo-
lam, & quid hac de re sentiamus, in medium profera-
mus, prout olim his de rebus cum eo communicavimus,
cum viva voce, tum literis, ut videre est ex epistola exi-
mii viri, huic Tractatui præfixa, quæ, puto, ultima fuit,
quam politissimus stilus exaravit. Si ad Gallicum *ecar-
latte* respiciamus, dubitari posset an non derivetur à vo-
ce quæ in *ate*, *atus*, aut *aticus* terminatur. Sed cætera na-
tiones, ut Germani & Belgæ *Scharlach* & *Scharlaken*
habent. Sic etiam scribendum puto, *Sarlaka*, aut *Sar-
lacum* potius quam *scarlatte* aut *scarlatum*, ut non dubi-
tem quin Gallicum *Escarlate* ex *Scarlake* aut *Sarlaco*, de-
ductum sit. Solenne etenim est Gallis litteram E. præfi-
gere

CAP. XV. SACERDOT. HEBRÆOR. 299
gere τῷ S. ut *Esphere* pro *sphara*. *Eschelle* pro *scala*. Nec
nos morari debet quod dicant *escarlate* & non *escarlake*,
nam hoc factum existimandum est more gentis, quæ
non amat pronunciare literam K. & C. sed mutant sæpe
in T. ut *clausporie* pro *clausiporca*, ut observat doctissimus
Menagius in suo Etymologo, quemadmodum & Latini
C. in T. ut bestia pro βόσκυα, & *Lutetia* pro Λυκτεία.
Non mirum igitur si *escarlate* pro *Sarlake* dicant. Jam ve-
ro *Sarlake* nostrum, sic dicitur quasi *Sarlacca*, color ruber
Tyrius; ita composita est vox ex *Sar* & *lacca*. Capite præ-
cedenti demonstravimus *Sar* & *Sarra* Tyrum insulam
esse, & purpuram *Sarranam* & *Sarranum oslrum* dici quasi
purpuram Tyriam. Atque ita *Sar* in nostro *Sarlake* est
Tyrus. Hæc suboluisse videntur *Corovico* in suo itinera-
rio Hierosolymitano, lib. I. cap. XIX ubi *scharlaken*
vel *sarlaken* ab urbe hac *Sarra* (id est *Tyro*) dici existi-
mat. Non multo difficilius erit conjecturare quid sit
lake, nempe Hebræorum לקא *lacca*, quam vocem colo-
rem rubrum instar coccini, immo & coccinum ipsum si-
gnificare, capite præcedenti quoque ostendimus. *Schar-*
lake sic erit Hebræis סרלקא *Sarlacca*, *Lacca Tyria*, sive *color*
ruber Tyrius. Sane sic videtur vocari à Jarchio & aliis;
vocem enim illam לקא quæ reperitur *Massechet Cholin*
& *Pesachin*, de qua capite præcedenti, Jarchius in *Cholin*
exponit per סר קא. In *Tesachin* autem per סר קא. Neu-
trum fatetur magnus Bochartus se intelligere. De Ani-
mal. part. II. lib. V. cap. XIV. Puto tamen nec Sphinge
nec Aristarcho opus esse. Optime scribitur in posteriori
loco סר קא per ס & non per פ, & ad hunc prior locus
emendandus est. Quid autem Jarchio sit סר קא clara
quidem demonstratione non constat. Conjecturare ali-
quis posset an non scripserit קרטה aut קרטא: dicitur
enim tinctura laccæ *Kartas*, ut supra ex Serapione audi-

vimus. Sed hoc eo sensu apud Judæos non reperio. Verisimilior esset conjectura si quis diceret, legendum esse מרקא pro מיקרא. Nam מיקרא significat *minium*, colorem rubrum: unde illud toties in Talmude decantatum מיקרא חוט של *filum rubrum*, aut *coccineum*, uti quidam exponunt, quo circumdatum erat altare exterius, ad discernendas aspersiones sanguinum sacrificiorum. Quorundam enim sanguis supra, aliorum infra filum istud spargendus fuit, quemadmodum id fusius docebimus, in nostris commentariis de Sacrificiis & Oblationibus. Sed omnium conjecturarum verissimam hanc esse puto. Per מר"כא nihil aliud esse intelligendum, quam מרלקא, atque sic esse scribendum, & emendandum locum Jarchii מר"קא, inserta tantum littera ל. Forsan male nostræ editiones מר"קא cum duobus apicibus ("). Fallor si non inscitia alicujus librarii adpicti sint, quasi esset vox barbara, quam ejusmodi apicibus notare solent, ut, extruso ל, apices adderent. Jarchius itaque, mea quidem sententia, scripsit מרלקא *Sarlaka*, non autem מר"כא aut מר"כא, ut *coccinum* intellexerit. Et sane eo magis de nostro *Scharlaken* / aut *coccino* intelligenda esse videntur loca illa Talmudis, quod in Pesachim quaestio sit de aqua furfure & farina fermentata, qua utuntur infectores ad tingendam laccam, quali aqua & hodie utuntur, ad tincturam coccini, ut nostri infectores norunt. Quando igitur Jarchius in Cholin לכא explicat, per מר"כא עור אדם *Colorem rubrum corii quem vocant מר"כא* (pro quo lege מרלקא) perinde est ac si dixisset: *colore est ruber corii, quem vocant Sarlaka*. Nec est quod mireris *Sarlaka*, sive *coccineum* colorem corio adscribi: nam revera coria cocco tingebantur, unde calcei delicatiorum, de quo Martialis lib. 11. Ep. 221.

Coccina non laesum cingit aluta pedem.

Dicitur autem coccinum *Sarlaka*, sive color ruber Tyrius, non quod revera fuerit purpura Tyria, sed ob similitudinem, quemadmodum supra ex Plinio audivimus. *Galliam transalpinam Tyrium herbis tingere*; deinde coccinum & fere omnes colores rubros purpuram dici: & fortassis inde etiam, quod Tyrus non minus eximium coccinum, quam purpuram tingeret. Sed de hisce iudicium sit penes doctos.

VII. Hæc de coccino veterum sufficiant. Propius inquirendum erit, quid fuerit nostrum חולעתי *Tholaath Schani*. Ante omnia notandum est, has voces sæpissime sic conjunctim legi, ut Exod. xxv. & xxvi. & xxviii. & xxxv. & xxxvi. & xxxvii. & xxxix. Levit. xiv. Numer. iv. & xix. Aliquando חולעתי precedit חולעתי, & legitur חולעתי, ut Levit. xiv. Sæpe reperies unicam vocem tantum ut חולעתי absque חולעתי, quemadmodum Esaiæ i. xvi. & Nahum ii. iv. Aliquando חולעתי absque חולעתי. Genes. xxxviii. Josue ii. ii Sam. i. Es. i. xvi. Jerem. iv. xxx. Cant. iv. iii. Prov. xxxi. xxi. Sed quocunque sumas modo, sive חולעתי, sive חולעתי, sive חולעתי, semper eundem significat colorem. Vox חולעתי in sacra Scriptura sæpissime *vermem* significare, nemo ignorat qui vel prima rudimenta linguæ sanctæ didicit. Videantur loca Exodi xvi. xx. Deut. xxv. xxxix. Es. xiv. ii. & lxxvi. xxiv. Jonæ iv. vii. Job. xxviii. vi. Psalm. xxi. vi. Ita dictus à verbo חלע vorare, absorbere, quia vermes res consumere & rodere solent, prout Deus minatur, Deuter. xxviii. xxxix. *Vineas plantabis, & coles; sed vinum non bibes, neque colliges, quia comedet illas חולעתי vermis*. Ac non tantum vermem significat, sed præterea colorem, quod ex pluribus locis manifesto constat. Non tantum ubi de Re vestiaria sacra, de Tabernaculo, aliisque re-

bus, quibus in sacrificiis utebantur Sacerdotes, quaestio est, ut Exod. xxv. & xxvi. xxviii. xxv. xxxviii. xxxix. Lev. xiv. Num. iv. xix. & alibi, sed etiam ex multis aliis, ut Es. i. xviii. Nahum. ii. iv. *Tholaath* colorem significare patet vel ex solo loco Esaia cap. i. xvi. אֲנִי וְאַנְשֵׁי חַיִּי וְאַנְשֵׁי מְחֻלָּהִים *Si rubra fuerint* (peccata vestra) *ut Tholaath*. Et ex loco Nahum cap. ii. vers. iv. אֲנִי וְאַנְשֵׁי חַיִּי וְאַנְשֵׁי מְחֻלָּהִים *virī fortes coccinati*, id est, *coccino vestiti*. Verum est, seniores hunc locum non intelligere de *coccino*, sed de *irrisione*. Sic enim illi ἐμπαλίζοντες ἐν πυρὶ, sed decepti sunt proculdubio vitioso codice, ut legerint מחלגים, ut observat Capellus in sua critica sacra, aut potius מחללים, ut vult doctissimus Bochartus. Nam utrumque *irridere*, *subsannare* significat, tam עלעל quam לעלעל, unde etiam (quod obiter notari velim) nostrum Germ. *laggen* Sed melius vulgatus *Coccinatos*, & Chald. אֲנִי וְאַנְשֵׁי חַיִּי וְאַנְשֵׁי מְחֻלָּהִים *vestiti coccino*. Eodem sensu Jarchius & Kimchius istum locum exponunt. לבושים בכגרים צבועים *vestiti vestibus, tinctis cocco*. Et sane ibi de colore agi apparet ex voce præcedenti אֲנִי וְאַנְשֵׁי חַיִּי וְאַנְשֵׁי מְחֻלָּהִים *ruber*. Maxime autem quod de bellatoribus Babylonii sermo sit: bellatores enim decet color ruber, sanguineus, ut purpureus aut coccineus; quemadmodum docet Philostratus in Epistolis de Lacedæmoniis. οἱ Λακεδαιμόνιοι φοινικοβαφῆς ἐνδύοντο θώρακας, ἢ ἵνα ἐκπαλήθωσι τοῦ πολέμου τῷ φοβερῷ τῆς χροῖας, ἢ ἵνα ἀγνώσι τὸ αἷμα τῇ κοινωσίᾳ τῆς βαφῆς. *Lacedæmonii puniceis induuntur thoracibus, ut aut hostilitatem incuterent terribilitate coloris, aut ut sanguinem non agnoscerent ob similitudinem coloris*. Sed idē apud alias gentes non fuit insolens, ut apparet vel inde, quod milites, quum Christum irridere vellent, tam paratam habuerint chlamydam coccineam. Sed de his vide plura apud Cragium,

CAP. XV. SACERDOT. HEBRÆOR. 303
Cragium, Meursium in Miscell. Lacon. lib. 11. cap. xix.
Baysium de Re vestiaria cap. 111. apud Turnebum, &
Gratium in hunc locum Nahum, & alios.

VIII. Colorem itaque significare *Tholaath schani* constat, sed qualem, nondum diximus. Abarbanel ad legem, *Parascha Thruma*, nativum hunc colorem existimat, nulla arte, nulla infectura adhibita. *והולעה שני* inquit, postquam de cæteris coloribus disseruisset, *הוא משי שהוא נאה כפי חולדו ואין לו צבע אחר: Et tholaath Schani, est sericum, sua natura elegantissimum, nec habet alium colorem.* De serico nos supra. Existimat igitur *Tholaath schanni* colorem quidem elegantem & pulchrum, sed natura, absque infectura. Sed crassissimum errorem errat. Nam elegantia illa in serico, si sit naturalis, non potest esse in alio colore; nisi in albo, cum omne sericum natura album sit. Et si forsan flavum à bombycibus producatur, flavedinem illam amittat necesse est, ut splendor inducatur, & ne hoc quidem sit sine multo labore, quod norunt ii qui in serico laborant. Color igitur *tholaath schani*, sive serici tunc esset color albus. At albus color in bysso tantum reperitur, ut capite xi. ostendimus. Nec ulla ratio excogitari potest, cur non fuerit factitius color, arte tinctus, perinde ac *Thechelet* & *Argaman*. Omnes fere uno ore clamant, fuisse colorem, & quidem colorem rubrum. Aben Ezra ad Exod. cap. xxv. iv. *הוא אדים רק איננו כצבע הארגמן וכעבור חולעת אמ' רבים כי הוא משי. Rubrum est, sed non ut color Argaman. Idcirco multi dicunt tholaath Schani esse sericum.* Sed quis sanæ mentis negare posset *tholaath Schani* esse colorem rubrum, nisi & ipsam sacram Scripturam, quæ nobis hæc tradit, rejiciat? Exsertis verbis enim hoc docetur *Ex. cap. I, xviii. אם יארימו כחולעת בצמר יהיו Si rubra fue-*
runt

rini (peccata vestra) *ut tholaath, erunt* (alba) *instar lana*. Jam modo ostendimus ex Nahum 11. אנשי חיל מחלטיים esse viros milites Babylonios vestibus rubris, coccinatos. Rubrum igitur est tholaath.

IX. Non tantum colorem rubrum significat, sed *coccineum*. Aben Ezra rubrum quidem dicit, sed qua materia tinctum non exprimit, contentus tantum dicere non esse *argaman* purpuram. רק איננו כצבע הוא אדום inquit *הארגמן* Rubrum est, sed non idem color ac *argaman*. Coccinum autem significare minime dubito. Primum quod constanter à Septuaginta dicatur κόκκινον & φοινικῆν, & à vulgato *Coccinum*. Josephus aliquando φοινικῆα *puniceum* vocat, ut Antiq. lib. 111. c. vi 111. aliquando κόκκινον, ut de Bello Jud. lib. vi. cap. vi. At sive coccinum sive phoeniceum, manet idem color, cum utrumq; eundem significet. Sic & Philo de Vita Mosis lib. 111. Et de Congressu Eruditionis gratia κόκκινον. Idem proculdubio intellexit Arabs; interpretatur enim hunc colorem per كرمز *Kermes*, & adito articulo الكرمز *Alkermes*. Constat *Alkermes* Arabibus nihil aliud esse quam coccinum, ideo & hodie apud omnes fere gentes in Europa *Carmesin* & *Cramoisy* dici. Deinde Josephus & Philo Judæus nostrum *tholaath schani*, quod κόκκινον vocant, plane eundem colorem dicunt, qualem coccineum supra descripsimus. Diximus coccinum non tantum fuisse rubrum, sed igneum, ideo dici πικρὸν, λαμπρὸν, ὀξυῖον, &c. Sane ad ignem referunt *tholaath schani*, quemadmodum *shechelet* ad aëra, *Argaman* ad mare, & *Scheshch* ad terram, ut constarent quatuor elementa in quatuor his coloribus. Josephus Antiq. lib. 111. cap. vi 111. καὶ, inquit, ὁ φοινῆ δ' αὖ εἶη πικρὸς καὶ πυρός. *Punicus autem color signum est ignis*. Philo, locis modo allegatis, eodem modo κόκκινον πυρὶ coccinum

CAP. XV. SACERDOT. HEBRÆOR. 305
cinum igni simile dicit. Et Hieronymus, coccus igni & atheri similis est. Hanc ob causam Chaldaeus צבע זהיר colorem splendidum vocat. Est enim זהיר splendere. Quo nomine non semel denotatur coccinum in Talmude, & in Novo Testamento Syriaco, & in Arabica versione. Sed sola auctoritas Novi Testamenti huic opinioni fulciendæ sufficit. Ubique enim per κόκκινον exprimitur, quemadmodum thechelet per ὑάκινθον, & argaman per πορφύραν. Nam ubi in Veteri Testamento junguntur ארגמן וזהיר, Spiritus Sanctus in N. Test. habet πορφύραν καὶ κόκκινον. Apocal. xvii. iv. & xviii. xvi. Ideo & Syrus Matth. xxvii. vers. xxviii. vestimentum κόκκινον, & λαμπρὸν Luc. xxi. xi. explicat per |Δ.פ.מ. quod coccinum significare non solum ex Chaldaeo, sed & ex Judæorum scriptis & Talmude, clarum est. Hinc Massechet Joma cap. iv. & alibi לשון של זהיר lingua coccinea: id est frustulum panni, forma linguæ, cocco tinctum, quale decimo die Tisri hirco emissario capiti, mactando collo, alligabant, & si alba facta lingua fuerit, postquam hircus ad desertum pervenerat, id signum erat peccata remissa fuisse populo, uti dicitur אם יהי כשני כשנים חטאיכם si pescata vestra fuerint sicut coccinum, sicut nix albescent. El. i. De quibus vide Massechet Joma cap. iv. & vi. cum in Misna & Gemara, tum in Traditione Exotica. Sed de his & nos alias, si Deo placuerit. Testis autem omni exceptione major nobis erit, Paulus gentium Apostolus, ad Hebræos cap. ix. xi. ubi exsertis verbis docet Moesen sumpsisse κόκκινον καὶ ὕδατος in aspersione. Respicit autem, non tantum ad locum Exodi xxiv. vers. vi. sed & ad Levit. xiv. xli. & seqq. ubi in Hebræo: שני חולעת ואוזב. Quis post hæc dubitaverit שני חולעת esse coccinum, cum ipse Paulus ocula-

tus testis, non minus quam Josephus & Philo, id affirmet? De hoc loco ad Hebræos, nos fufius alibi. Sed ipsa vox *נִלְיָה* fufficere videtur ad probandum, hunc colorem coccineum esse: fignificat enim vermem. Sed fupra probavimus coccum nihil aliud esse quam vermiculum, ideo & *vermiculum* dicitur. *Tholaath* itaque nihil aliud est quam *vermiculum* Latinorum: ut *σκῶληξ* & *Scolecion* Græcorum. Ideo & Syri hunc colorem *ܣܫܓܝܢ* sive *hyssinum* vocarunt, *ܫܫܓܝܢ* *sas*, *verme*, quamvis hac voce Græci postea mixtum quid intellexerint inter coccinum & purpuram, nempe certum aliquem colorem cocco & Tyria purpura tinctum, de quo fupra. Certissimum igitur est *נִלְיָה* nihil aliud esse quam coccinum.

X. Altera vox qua coccinum exprimitur, est *שְׁחָנִי* *Schani*, quam intactam præteriri non oportet. Ut *tholaath* *תֹּלְאֵת* *Schani* aliquando jungitur, sic *Schani* *תֹּלְאֵת* *tholaath*. Et, ut illud, aliquando præcedit & aliquando sequitur. Sæpius etiam separatim legitur, de quo fupra. Reperitur autem non tantum *שְׁחָנִי* in fingulari, sed & *שְׁחָנִים* in plurali, ut *Esaïæ* cap. i. xvi. i. *Prov.* xxxi. xxi. Sunt qui *שְׁחָנִים* de duobus & duplicibus explicaverint, ac si legissent *שְׁחָנִי* *Scheni* & *שְׁחָנִים* *Schenaim*, duo & duplicia, quasi deductum esset à radice *שָׁחַן* *iterare* &c. Ideo Lxx. fere semper explicant non tantum per *ἀσπληνησμήνιον*, *κεκλωσμήνιον*, *κλωσὴν*, sed & per *διπλῆν* & *διπλῆς*. Sic *שְׁחָנִי* *נִלְיָה* *Ex.* xxv. v. illis est *κόκκινον διπλῆν*. Et *Exod.* xxxv. vi. *κόκκινον διπλῆν* *ἀσπληνησμήνιον*. Et *Ex.* xxvi. xxxi. & xxvii. xvi. Et *Lev.* xiv. *κεκλωσμήνιον κόκκινον*. *Lev.* xiv. xix. *κόκκινον κλωσὴν*. Est enim *κλωθω* *nere*, *torquere filum*, & *κλωσὴν* *netum*, *retortum*. Hinc & *Belgarum klosse*. & *ten klosse garen*/ fufius quo recipitur netum, non tantum iis, qui lanificio dant operam

operam, sed & nostris puellis, quæ laborant hodie in artificiosissimis illis ornamentis lineis, quæ omnem artem veteris Arachnæ superant, & quas Gallice *dentelles* & Belgice *kanten* (quasi *limbum* aut *fimbrias dentatas*) dicimus, satis notus, *Ex.* autem c. xxvii. viii. xix. xxxiii. & cap. xxxvi. viii. & xxxix. i. ii. & alibi *Διαννησμήρον*. Sic *נחלח* Levit. xiv. vi. *κεκλωσμήρον*. In Proverbiis autem cap. xxxi. xxi. *נחלח* exponitur per *διασὰς χλαίνας*. Unde manifesto apparet Seniores credidisse illud *נחלח* iterationem, & duplicia significare. Id est certum aliquod genus vestimenti, ex pluribus, minimum duobus, filis retortis contextum. Ideo non contenti per *κλωσόν*, *κεκλωσμήρον* aut *διαννησμήρον* reddere, addiderunt insuper *τὸ διπλῆν*, ut Exodi xxxv. vi. ubi reperies *κόκκινον διπλῆν διαννησμήρον* *Coccinum duplum retortum*. In eodem luto Judæi Germani hodie hæere videntur, plerumque enim *נחלח* reddunt per *gewirnte sendel* *sericum retortum*. Nam *נחלח* illis sæpe est sericum, quia à vermibus scilicet netur, & *נחלח* *gewirnte retortum*. Sed vehementer falluntur Græci, & quotquot eorum sententiam sequuntur, cum *Schani* nunquam duplicia, multo minus *retortum* aut *netum*, quale est *κλωσόν*, *Διαννησμήρον* &c. Nam hoc facer codex exprimit, non quidem per *נחלח*, sed per vocem *נחלח* *Maschzar*, à *נחלח* *torquere* &c. Sic Ex. xxxix. xxiv. *נחלח* *tholaath Schani Maschzar*, quod revera est *coccinum retortum*, ad verbum: *vermiculum coccii retortum*. De *Maschzar* in sequentibus plura, ubi de textura, & ornamentis per texturam.

XI. Majori difficultate laborare videtur locus Proverbiorum cap. xxxi. vers. xxi. ubi *נחלח* non colorem, sed aliquod genus vestimenti contra frigus significare creditur, ideo *διασὰ χλαίνα* à Græcis dicitur. In He-

bræo hæc leges. **נל תיהי כה ביה** Quæ verba Græci sic reddidere. **ὁ φρονιζὴς ἔχει αἰὼν ὁ αἰὼν αὐτῆς, ὅταν πᾶς χρονίζῃ, πάντες γὰρ οἱ παρ' αὐτῇ ἰδιόσχοιται. διασὰς χλαίνας ἐποίησε τῷ αἰδελῷ αὐτῆς.** Sed quis non videt Græcos habuisse codicem, qui omnino alia verba continebat, quam illi quos habemus hodie, aut eos textum admodum corrupte legisse? Quorsum quæso illud **ὅταν πᾶς χρονίζῃ**, cum ne **χρὺ** quidem ejusmodi in Hebræo legatur? Deinde vocem illam **גלש** à *nive* Græci omiserunt. Conjicio itaque in codice, quo usi sunt Græci, scriptum fuisse, (saltem eos legisse) **גלש** littera **ג** mutata in **י** finale, ut legerint, *eo quod*, aut *ex eo quod pernoctaveris*; **גלש** enim *pernoctare*, & in tertia persona **גלש** *pernoctavit*, *divertis* significat, unde forte (ut & hoc obiter notem) Belgis homo lentus & percunctator **ען לנ**. Hinc igitur Græcorum **ὅταν πᾶς χρονίζῃ**. Hæc eo fine tantum animadversa velim, ut constaret Græcos locum istum male legisse, ideoque integrum versum male transtulisse, ut cuilibet Græce & Hebraice mediocriter docto facile constabit, si attenderit. Sed mirum Græcos pro **גלש** à *nive* legisse **גלש** eo quod pernoctaverit, & tamen **ען לנ** fecisse **διασὰς χλαίνας**, *duplices chlænas*, aptiores enim fuissent duplices chlænæ nivi, quam illi qui pernoctat, nisi intelligatur de peregrinante, atque de eo qui fiscalicubi in itinere moratur, cui usui etiam destinatam volunt pœnulam Pauli 2 Tim. iv. xi. chlænam enim hanc (quod obiter notatum velim) Junius vertit per pœnulas, ut pœnulas cum chlænis confundat. Sane tam Græcorum **χλαίνας**, quam Latinorum pœnulæ, (nisi id ipsum cum doctioribus Græcum **φοινόλαιον**, dorica terminatione dicas) cum nivi & hyemi destinarentur, tum maxime peregrinantibus inserviebant. Suidas **χλαίνα**:

continent

τὸ παχὺ, καὶ χειμερινὸν ἱμάτιον. Ὡς δὲ τὸ χλαῖνω. *Chlæna est crassum & hybernæum vestimentum, à tepesfacio.* Tertullianus in Apologetico: *Nam ne vel hyeme voluptas impudica cessaret, primi Lacedæmonii pænulam ludis excogitarunt.* Et Spartianus in Alexandro Severo. *Pænulis intra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit, cum id vestimenti genus semper itinerarium fuisset aut pluvie.* Sic manifestum est χλαῖνας hoc loco esse vestes nivi frigori & viatoribus aptas. Sed de hisce vide doctissimam dissertationem Johannis Baptistæ Donii, de utraque pænula. Quas itaque vestes Suidas τὸ παχὺ ἱμάτιον, Pollux lib. vi i. cap. xi i i. διπλὰς (distinguit enim inter χλαῖνας ἀπλοῖδας & διπλὰς.) Homerus χλαῖνας ἔλας chlæn is villosas, eadem οἱ Lxx. hoc loco χλαῖνας δίσας dicunt, quasi *ἰνῶ* duplum significaret. Septuaginta reliquos fere omnes interpretes deceperunt. Habet enim vulgatus: *vestitis sunt duplicibus.* Hieron. Lutherus, Calv. Junius, Belgæ, Galli, Diodati, Buxtorfius alii eodem sensu. Sed falluntur quicumque illud *ἰνῶ* de duplicibus intelligunt. Nam etli de nive ibi fiat mentio, *ἰνῶ* tamen non est intelligendum de pænulis aut de chlænis, sive lænis, (quod idem est ut vult Plutarchus in Numa) sed de coccino. Eo magis cum mox sequerentur cæteræ vestes ex materia pretiosissima, ut *ἱσσοῦ καὶ πορφυρεῶς* byssus & purpura, & *μαργαρίται* Cadurca. Sensus igitur istorum verborum est: *Non est quod uxor prudens timeat nivem & inclementiam hyemis, cum sua diligentia prudentiaque tota domus abundare facias coccino bysso, purpura & Cadurcis, multo magis vestibus quibus contra nivem & frigus munirentur domestici.* Quid? si dicamus Septuaginta respexisse ad chlænas purpureas? cum fuerint etiam χλαῖνας πορφυρεῶς. Homer. *Odyss. K.* utrumne etiam talis fuerit læna purpurea, de qua Virgil.

Æn. lib. iv.

Tyrioque

—— Tyrioque ardebat murice lana.

docti viderint. *Erat enim, interprete Servio, toga duplex, amictus auguralis. Et Juvenalis habet coccinam lanam. Hyacinthinam lanam.* Ecce quocunque modo hæc verba volvas & revolvas, nihil tamen illis exterebrare poteris præter *coccinum*, cum de pretiosis vestibus loquatur Sapiens, non de certo aliquo genere vestimenti: non obstante etiam explicatione allegorica Hieronymi. Optime Chaldaeus, qui כַּחצִּינִי *coccinum* retinet. Ut ut sit, Græci aliique nostrum כַּחצִּינִי & כַּחצִּינִי male reddiderunt per suum κλωσὸν, κεκλωσµέρον, Ἀθανειησµέρον, διπλῆν & διασῆς.

XII. Sed ἐνὸς αἰπέως δοθῶντος τὰ ἄλλα ἐπὶ αἰ. *uno absurdo dato alia sequuntur.* Ex hoc enim Græcorum κεκλίνε διπλῆς, aut ex Hebræo *Schani*, sive *tholaat schani*, & *schani tholaat*, vulgatus, Hieronymus, & ingens interpretum acies, quibus ne quidem ipse Buxtorfius, in Hebraicis omnium doctissimus, & Coccejus, nostri sæculi Theologorum facile Coriphæus, sese subtrahere potuerunt (adeo verum est, *bonum aliquando dormire Homerum*) Magna quidem socordia & securitate, fecerunt *dibaphum, bis tinctum, & coccinum bis tinctum*. Profanum fortassis alicui videbitur propositum, tot tamque gravibus viris in os contradicere. Et cum tanta vi nos in suam sententiam, tot retro sæculis, quorundam silentio, aliorum etiam professione receptam, rapere conentur, temeritatis erit, illis jam nunc modo resistere. Audax sane facinus! Ista tamen libertate utimur, (quam à benigno lectore veniam petimus, & vicissim damus) ut nulla auctoritate hominum nos vinciri facile patiamur, nec ullius nisi spiritus sancti, & veritatis, quæ illius est filia, mancipium esse velimus. Cum bona igitur venia doctissimorum

etissimorum virorum dictum à nobis sit, eos falli quoties coccinum *dibaphum* dicunt. Nisi quis mihi prius ostendat, ex probato & classico aliquo auctore, aurei aut argentei ævi, ante tempora Hieronymi, coccinum *dibaphum* unquam dictum fuisse, sive à Græco, sive à Latino, ne Attalicis quidem conditionibus adducar ut illud credam. Fateor equidem purpuram *dibapham* dici. Sed illud *δίβαρον*, quantum hactenus observare potui, proprium est *Πιθην* Tyriæ purpuræ. Nec ignorare possum, cum id supra à nobis jam sit animadversum, ex Plinio, libro ix. cap. xxxix. jam sub consulatu Ciceronis purpuram *dibapham dictam fuisse, quæ bis tinctæ esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpura tinguntur.* Sed inde probari nequit coccinum quoque *dibaphum dictum fuisse, cum de purpura Tyria tantum loquatur Plinius, non de coccino.* Et per commodiores illas purpuras non intelligit coccinum, quamvis aliquando etiam purpura dicatur, sed genuinam purpuram Tyriam. Non adfirmat Plinius suo tempore coccinum, aut aliam purpuram quam Tyriam bis tingi, aut *dibapham dici: sed tantum omnem commodiorem purpuram, id est pretiosorem Tyriam tunc temporis bis tingi, non minus quam sub consulatu Ciceronis, dibaphamque dici.* Capite præcedenti ostendimus purpuram Tyriam *δίβαρον* dici, & ex Plinio docuimus cur ita dicatur, & quomodo bis tingatur? nempe quod *lana quinis potet horis, rursusque mergatur carminata, donec omnem ebiberit saniem.* Hoc autem in sola purpura Tyria observatum esse, non vero in coccino aliisque coloribus, non ausim affirmare. Sed ut ut factum fuerit in coccino, ideo tamen non dicitur *dibaphum.* Alii enim colores idem nomen assumere deberent, cum id fortassis in aliis

aliis factum sit, non minus quam in coccino, modo coccinum bis tinctum esset. Nec omnia quæ bis tinguntur dibapha dicebantur à veteribus, alias & color viridis, & hyssiginus, alique multi sic dici deberent. Male igitur hæctenus auctores confuderunt *dibaphum* cum *coccino*, si-
ve *purpuram Tyriam* cum *colore coccineo*. Cessent igitur Lexicographi in posterum in suis Lexicis, cæterique interpretes omnes, scribere *coccinum dibaphum*, & sic absq;
purpuræ Tyriæ proprio epitheto, solo *coccino* contenti sint.

XIII. Igitur שְׁחָנִי *Schani* nostrum non est, nec κλω-
σὸν, nec κεκλωσµένον, nec ἀφανησµένον, nec διπλῶν, nec
διωσδὼν, nec *dibaphum*. Sed omnino colorem significat, &
quidem rubrum, non minus quam חֵלֶץ, si-
ve junctum cum טֹוֹ חֵלֶץ si-
ve solum; si-
ve in singulari, si-
ve plurali.
Esaïæ capite primo, commate xviii. אִם יִהְיֶה חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִי כְּשֶׁלֶג יִלְכִּינוּ
Si peccata vestra fuerint sicut *Schanim*,
(id est rubra instar coccini, nam de colore אֵדָם *rubro*
ibi agitur) *alba fient sicut nix*. Idem patet ex Cant. cap.
iv. iii. כַּחַט שְׁחָנִי שֶׁפְּחוּחִךְ. ut *filum Schani sunt labia tua*.
Id est rubra sicut coccinum. Rubentia labia instar pur-
puræ aut coccini maxime amantur in virgine, ideo pur-
purea dicuntur. Ovidius Amor. lib. iii.

Illic purpureis condetur lingua labellis.

Ipsi etiam Græci π̄ *Schani* Gen. xxxviii. xxviii. xxx. Jos.
c. ii. xviii. xxi. Secundo Samuelis i. xxiv. Jerem. iv.
xxx. Cant. iv. iii. ubi solum reperitur absque *sholaash*,
& vulgatus semper reddunt per κόκκινον *coccinum*. Solo
loco Esaïæ cap. i. xvi. Φοινικῶν habent, ubi tamen
vulgatus *coccinum* retinet. Sed nihil refert si-
ve dicant Φοινικῶν, si-
ve κόκκινον, cum sit idem color. Ideo Josephus
& Philo promiscue ponunt Φοινικῶν & κόκκινον. Ex omni-
bus

bus quæ jam à nobis dicta sunt, colligi posse puto, vocem שני non derivari à שנה *iterare*, sed à שן *acutus est*. ut שני proprium sit nomen coccini, ita dictum ab acuto & igneo splendore, quemadmodum & Græcis ὀξύς *acutum* dicitur, ut supradocuimus. Et sane observatu dignum est, Hieronymum in Epistola ad Fabiolam, docere coccinum Hebraice שן *sen* vocari. Si ^{tamen} autem hæc conjectura non arridet, quia non satisfit legibus Grammaticæ, nec anomalum esse velis, dicam ejus radicem, ut multarum vocum, à nobis ignorari. Saltem Hieronymus affirmat Hebræis coccum שן dici. Sic *tholaat* solum esset *vermis*, aut *vermiculus*; *Schani*, *acutus color*; & juncta *tholaath Schani* idem ac si diceres *vermiculum acutum*, quale est *coccinum*. Sed de his satis.

XIV. Porro colorem hunc coccineum fuisse pretiosissimum omnes auctores sacri & profani clamant. *Imperatoris enim dicatum erat paludamentis*, testante Plinio, lib. xxii. cap. ii. Isidorus: *Paludamentum pallium fuit Imperatorum, cocco, purpura & auro distinctum*. Alexander Severus *chlamyde coccina usus est*. Et quum thermis cum populo usus erat, *hoc solum imperatorium habuit, quod lacernam coccineam accipiebat*. Et *cocco clavata mantilia habuit*. Vide Ælium Lampridium in vita ejus. Patriciorum etiam ornamentum fuit calceus coccineus, ut patet ex Martiali.

Coccina non lesum cingit aluta pedem.

Coccinum ideo sæpius purpuræ in textura jungi solebat. Docet enim Isidorus in Orig. lib. xix. *Trabeam esse speciem togæ ex purpura & cocco, qua operiti Romanorum Reges initio procedebant*. Et ut habet Servius ex Suetonio. *Augurale vestimentum de purpura & cocco erat*. Immo cum ipso auro jungebatur, & vestibus intexebatur, inde

& χρυσόκκινον dictum. Apparet etiam ex Martiali ad Bassum, perinde esse, siue quis cocco, siue purpura vestitus sit, ut pro equite haberetur.

*Non nisi vel cocco madida, vel murice tincta
Veste nites, & te sic dare verba putas.*

Ideo Juvenalis viro magna caterva stipato, coccinam lænam adscribit.

— *cave hunc quem coccina lena*

Vitari jubet, & comitum longissimus ordo.

Tales Martialis lib. v. coccinatos vocat.

Cum sibi redire de patruelibus fundis

Ducēta clamet coccinatos Euclides.

Idem.

Qui coccinatos non putat viros esse

Amethistiasque mulierum vocat vestes.

Et inter pretiosa munera ab eodem ponitur.

Coccina famosa donas & Ianthina mæcha.

Ut autem coccinum pretiosissimum fuit, Regum & Magnatum vestimentum, non minus quam conchylium & purpura, ita & Sacerdotum ornamentum erat. Augurum enim vestimentum quoddam erat de cocco & purpura. Dionysius libro vi. quem locum capite præcedenti allegavimus, Salios habuisse tradit, Τηθύνας non tantum πτερύγες, sed etiam ποινικοπρύφες. Phæniceis, id est, coccineis trabibus distinctas. Sacerdos Saturni coccum quoque gestabat. Tertull. de Pallio cap. iv. cum latioris purpura ambitio & Galatici ruboris superjectio Saturnum commendat. Galaticus rubor est coccus. Tandem ut nemini mirum videretur, in sacro nostro vestitu tres colores hosce junctos fuisse: id est conchylium, purpuram & coccinum, tanquam pretiosissimos, & non nisi magnatibus destinatos, non possum hic non addere locum

cum egregium ex Quintilliano, Instit. Orat. lib. 1. cap. 111. *Quid non adultus concupiscet, qui in PURPURIS repit? Nondum prima verba exprimit, & jam COCCVM intelligit, jam CONCHYLIVM poscit.* Ecce purpuram id est ארגמן nostrum, coccum id est חלעת שני. Et conchylium, id est חלה

XV. Coronidis loco hic animadvertere velim, colorem sacris nostris vestibus induci, tantum lanæ nondum netæ aut textæ. Saltem non pannis integris. Hoc clare inde patet, quod plures habeant colores. Nam si pannus integer tingeretur, unum tantum colorem habere posset, sed cum sint ex pluribus coloribus, albo scilicet præter aureum & cæruleo, purpureo & coccineo, necesse est ut ante texturam tingerentur, aut in lana aut in neto. Sed ne quidem in neto tingi solebat pretiosa illa purpura dibapha Tyria, sed in lana. Cum enim quinis horis potaverat lana, a heno extrahebatur, & carminata rursus immergebatur, donec omnem ebibisset saniem, ut singuli flocci saturi essent, ut supra ex Plinio audivimus, lib. 1x. cap. xxxviii. Idem de colore cæruleo, siue conchylio credendum est. Nam exsertis verbis hoc docet Maimonides in Tractatu Zizith cap. 11. Lanam scilicet tingi non autem vestes ipsas, aut, ut hodie apud nos, integros pannos. Docet etiam ibi satis fuse, quomodo lana non tantum tingatur, sed qua ratione etiam tinctura ejus probetur, utrum legitima sit? Ideo fere semper, & quidem omnes Hebræorum interpretes, *thechelet* nostrum, & *argaman*, & *tholaath schani* dicunt צמר צבוע *lanam tinctam*, videantur Maimon. Kele Ham-mikdash. cap. vii. & Zizith cap. 11. Jarchium, Aben Ezram, Abarbanclem, alios, præsertim in caput xxv. Exodi.

CAPUT XVI.

Opus Textoris, Exodi xxviii. dicitur מעיל *Pallium P.M. sic*
& tunica sacerdotum. Septuaginta, Chaldaeus & Arabs
allegati, ארר texere in multis S. S. locis. Omnis ars plectendi & necten-
di Textura dicitur. Corbes, Alvearia, Nalla, Rete, Conope m,
Crates, Storeæ &c. texi dicuntur. Textura quid? Hebraeorum כולל
implexum. Acupicta & acu textilis vestis. Tela aranæ textura
dicitur. Ejus opus magis plexile aut nexile quam textile. Antiquis-
sima & simplicissima texendi ratio originem habet ab aranea. Quædam
loca Scriptura laudata; sic & Aristoteles, Ælian. Plin. Plut. &c. Variæ
artes casu, aut ab animalibus brutis inventæ. Aranea à Græco ἀράχνη
utrumque ab Hebr. ארר texere. Hinc Belgis RACH tela araneæ. Ara-
nea Germanis ein Spinne/ à nendo, ut Hebr. à texendo, quia urum-
que præstat. Arachne textura inventrix. Certamen Arachnæ &
Minervæ apud Ovid. Quid sub fabula lateat. Materia vetustissima tex-
tura stramen, junci, vimina, teni & materia flumineæ. Retia ab
Antiquis texebantur. Non eadem arte fiebant uti hodie, quod Galli Lacers
Germ. brynden dicunt. Varii Auctores allegati. Antiquissimorum vesti-
menta ex pellibus, arborum foliis, ex membranulis tilia, ex juncis, ex Pa-
pyro, Viminibus & alia materia flumineæ Natte, & Matten. Ejusmodi
opera egregia hodie apud Indos, immo & apud Europæos. τένε, Tenus,
Belg. teenen. Mercurius primus docuit lanam in modum restis trahere
instar Philyræ. Lucretius de nexili & textili. Textile post usum ferri.
Ars metallica à Tubalcaino. Lanæ usus à Chanaanio sive Mercurio.
Quo sensu Ægyptii textilia invenerint secundum Plinium, ab Iside à Mi-
nerva. Mercurius Chanaan, Patronus Mercatorum. כנען Mercator.
Ammon Cham. Mercurius cur alatus? Osiris Amonis filius est Mitz-
raim filius Cham. Ægyptus Mitzraim. Ars texendi subtilior in S. S.
traditur. מנר אררנים. 1. Sam. xvi. & 11. Sam. xxi. Varii Interpre-
tes. אינשוכלא Insubula Jarchii. 'Αντίον quid? מסכה Iud. xvi.
אנרן ibidem quid? πείσασαλον, een Pinne/ une Atache &
cheville. Conjectura de יחד, concus παθε. ארר Iobi vii. quid?
Textura ארמן מעשה. Ex flamine & subtemine fit tota textura. Judæis
crux שחי וערב Stamen & subtemen. Stamen שחא, שחא, Subte-
gimen male pro subtemen Subtemen Trama, ארמן, podavon, & ארמן
Hebr.

Hebr. **בגדי שמים**, πολύσημοι, ἀραοσήμοι & μανήσημοι. Πολύμειπν. Belgarum **Polemijten**. Pannus à πλώη, πλώθ, πάνθ, πανάκλιον, χρυσόπλωι. **בגדי שם** Stamen & subtemen Levit. xiii. Antiquitus duo genera textura in usu fuisse. In Europa unicum genus textura notum. Sartoris vix mentio apud Veteres sensu hodierno. Ἀκεσική & ὕφαντική. Ars Satoria quid? Sueo à sue. Sartores & Sarcinatrices veterum. Tailleurs, Couturiers, **Snijders/ Kleermakers**. Acus apud Veteres quid? Fibula nulla sine acu. Sutum fibulatum, Resutum Resibulatum. **σὺρράπην** dissert a **περίαναι** σῶχόν. **Packnaelde**. Usus Acus. **Stoppen/ Lappen**. Lucas Matth. ix. Luca v. & Marci ii, explicatus. Vestimentum pannosum. Panutia, Cento. Fulones & Sarcinatores circa vestimenta trita occupantur. Ἀέροισι Gracis quid? Mederi, sarcire. Sartor & Medicus comparantur. Ἀκεσική apud Alianum quid? Sarcinatores & Sartores aliquando etiam nova vestimenta fecisse. Tunica quadam ex duabus plagulis confuta. **χρῶνας** τέμνεν & **σῶνθέναι**; **σποδήματ' ἐνδύει** & **χίζην** apud Xenophontem. ἐπερομάχαλθ Caracalla & **μανδύη**. Tempore Hieronymi quadam vestimenta ex diversis partibus confuta fuisse ut Bracca, feminalia. Et Tempore Christi. Maxima tamen pars vestimentorum apud Veteres in tela, sola textura, absque sutoris opera facta fuisse. Id quo sensu docuerint Salmasius & Casaubonus. Et hodie vestes quasdam quadratas absolvi & in tela sine acus opera. Balthi, colli lora, Cravates, **Tassen**. Voile, **Falsp/ Φάλα**. Omnia genera vestium antiquos texuisse. ἐσθῆτα ὑφαίνεσθαι, **χλαῖναν ὑφαίνην**, vestimentum detextum apud Ulpianum. Tunicam texere, Lenum texere, Chlamydem texere, Togam texere, Saccos texere. **χλαμυδοποίη**, **χλανιδοποίη**, **χλανιδεργία** & **ἐξωμιδοποίη**, **σπαθητὸς χλαῖνα**, **σπαθητὸν ἱμάτιον**. **σπαθῶν** idem ac ὑφαίνην, **σπινχουφαίνης**. Christi tunica **ἄρραφθ**. Johan. cap. xix. Quare ratione **ἄρραφθ** dici potuerit? Lacer, Brocher, **Beynden**. Ars binis prælongis acubus ex uno filo vestimenta necendi. Virum eadem arte tunica Christi facta fuerit? Illa ars Antiquis ignota. Sententia Euthymii, Ferrarii, Salmasii &c. falsa. Versio Syra & Arabica. Johan. xix. Syrus **بغلة** **بغلة** Arabi **بغلة** instrumentum quo suture. Acus. Tunica Christi manicata, rotunda & clausa texta fuit. Veterum opiniones. Casauboni, Salmasii, Ferrarii, Hieronymi & aliorum errores.

Hieronymus & Josephus collati, & explicati. Non esse impossibile tunicam rotundam undique clausam & manicatam texti. Hoc μορμονολογεῖον, quod tot viros doctos in errorem induxit, à nobis discussum. Tabula exhibens Tunicam ἄρραφον totam textilem, egregie manicatam ex Xylino subtilissimo, in India textam, egregio artificio, absque ullo acus vestigio. Ejusmodi fere tunica in hac urbe texta, à Rev. Smerio servata. Testimonia virorum qui has tunicas viderunt hodieque possident. Epistola Groenhovii. Explicatio figurarum. Duplex texendi ratio in usu apud Veteres. Quidam sedendo texebant tramam ad inferiora prudendo. Hic mos communior, vulgaris hodieque per totum terrarum Orbem in usu. Quidam stando texebant tramam sursum versus pellendo spathe. Herodotus, Theophylactus, Festus, Hidorus, Euangelistæ explicati. Arabs, Syrus. Chrysostomus. αὐτὸν ὑφαίνεν, αὐτὸ τὸ κρόκλον αἰτῶν, ἀνακρῶν, ἀνακρῶν ὑφαίνεν. In ejusmodi textura stamen non eodem modo ad jugum textorium tendebatur ut hodie, sed rectum stabat. Hinc Stamen à stando. Textores hasce telas stando texebant. Regilla, vestis Recta. Telas percurrere apud Virg. ἰσὺν ἐπιχορῶν Hom. ὁρῶν ὑφόν, ἰσὺν ὁρῶν. Vestimenta recta ὁρῶν, ἀδία. Stamina illa quæ rectum stabant, & sursum versus texebantur, jugo textorio non involuebantur, sed ponderibus suspendebantur. ἁγνύθες, λεῖα, & ἴταα. In ejusmodi telis quæ rectum stabant trama Spatha seriebatur, non pectine. Spatha πᾶθῃ instrumentum instar gladii. Hac ratione detexi vestimenta rotunda & clausa. At tum non unicum tantum stamen, aut unica tela, sed duo stamina, aut duæ tela simul uno radio, unoque filo detexuntur. δύο ἐξήν συμμέτρεσσιν texendo apud Chrysostomum. δύο πανία ὑφαίνεν, & πῶν-φασμαῶν uti αἰτῶν ῥαφῆς, apud Theophylactum. Hac loca Casaubono difficillima. Difficultas ablata. Theophanes Ceromeus de Tunica Chr. ἄρραφον. ἐνδυμα δὲ πᾶσι συνδόν & apud Josephum quid? Idem de Pallio Pontificis. Hujusmodi vestimenta texuntur non solum stando, sed & ambulando, & quidem in orbem percurrendo. Egregius locus Artemidori. Tabula exhibens veterem texendi rationem, Telam sc. sive jugum textorium, in quo vestimenta rotunda, manicata & undique clausa detexi solebant. Explicatio figurarum. Hac texendi ratio difficilior, majoreque sumptu fiebat. Ideo in desuetudinem apud plerasque nationes abiisse videtur. Multum temporis in hisce vestimentis texendis infumitur. Decem annos togam unam detexere. Triennium in veste muliebri. Vestis quæ ab una muliere uno mense fieri posset. Opus αὐτῆμαρ apud Homerum.

Hac textura ars pretiosa. In texendo industria. מְעָשֶׂה אֹרֶגְ מַעֲשֵׂה אֹרֶגְ
 λονισόν, ὑφάσμα ἁλφειά. *Ejusmodi Artificio texta suere vestes Sa-*
cerdotum. Ethnorum Sacerdotes quoque vestes textiles gerebant. Plauto
& Cicero allegati.

I. oses Exodi vigesimo octavo c. & trigesimo nono, ubi de sacris vestimentis agitur, docet ea facta fuisse מְעָשֶׂה אֹרֶגְ *Opere Textoris.* Id quidem primum dicitur de מַעֲלִי *Tallio,* sive *Tunica superiori* Pontificis Maximi, cap. xxviii. vers. xxxii. & cap. xxxix. xxi. Sed ne quis putet *Tunicas lineas*, cum Pontificis Maximi tum cæterorum Sacerdotum, alia arte factas fuisse, idem quoque traditur de omnibus tunicis; cap. xxxix. commate xxv. Septuaginta habent ἑβδομήκοντες. Chaldaus עֶבְרִי מְעָשֶׂה. Arabs مِعْشَرٌ *Textoris opificium.* Quæ omnia texendi vim habent. Et sane verbum אֹרֶגְ *texere* significare clarissime constat. I Samuelis xvii. vii. & ii. Sam. xxi. xix. Prim. Chron. xii. xxxii. & xx. v. Esaiæ lix. v. Jobi vii. vi. Secundo Reg. xxi. vii. Vide & alibi.

II. Omnistamen ars *plectendi & nectendi* sæpissime *Textura* dicitur à veteribus. Ideo opera *nexilia & textilia* confunduntur, & hoc pro illo sumitur: sic *corbes, alvearia, Nassa, Rete, conopeum, crates, Storea,* & id genus alia infinita quæ fiunt ex viminibus, juncis, stramine, tenis, & materia fluminea aliisque rebus, dicuntur *texi*. Seneca Epist. xci. *Non quamlibet virream cratem texuerunt manu.* Isidorus Orig. libro xix. cap. v. *Nassa ex viminibus tanquam rete contextum. & Canopeum est rete in similitudinem tentorii contextum propter muscas & culices excludendos.* De *Alvearibus* Virgilius Georg. lib. iv.

*Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearum vimine texta.*

Nemo, ut puto, dicet hæc proprie texti, sed tantummodo nec̃ti & plecti. Sed eo ipso quod nec̃tantur etiam texti dicuntur, cum tota textura nihil aliud sit nisi nexus staminis & subteminis, sive connexio staminis cum subtemine. Ideo Galenus in Libro ad Trasybulum. τὸ γὰρ ὑφάνειν ἰμάτιον, εἶδεν ἄλλο ἐστίν, ἢ κρόκαις σήμοσι διαπλέειν. *Vestimentum texere nihil aliud est quam subtemen stamini adnectere.* Iterum κρόκαι σήμοσι διαπλάκασαι πῖσσιν ἰμάτιον. Hinc Vitruvius Lib. x. cap. i. *Connexu staminis ad subtemen tota telæ structura constat.* Ideo Nicophon apud Pollucem Lib. vii. cap. x. συνδήσει τ' σήμονα. quasi dixisset Texturam esse σύνδεσιν τῶ σήμονος πρὸς τὴν κρόκην. Est itaque Textura *implexum* quid ex stamine & subtemine, unde & Hebræorum Magistris לְבָשׁ *implexum* optime dicitur. Sed & ob eandem causam ista opera quæ acu fiunt, aut acu ornantur & *acupicta* vocantur, qualia sunt opera Phrygionica *texta dicuntur*. Isidorus Orig. lib. xix. cap. xxi. *Acupicta vestis acu textilis aut acu ornata.* quia scilicet plura fila instar staminis & subteminis per acum connectuntur. Omnia igitur opera quæ constabant ex pluribus filis, quæ instar Staminis & subteminis nec̃tebantur & plectebantur, texta dicebantur. Ideo *Tela aranea* textura dicitur, quamvis revera magis sit *nexum* quam *textum* quid, cum animalculum illud opera sua eodem fere modo nec̃tat, quo corbes, vanni & id genus alia nec̃tuntur. Fila enim quædam primum hinc inde tendit quæ percurrento alia fila iis adnectit. *Plexile* igitur sive *nexile* ejus opus est, non *textile*. Nihilominus quia fila quædam hinc inde emittit & extendit instar staminis, iisque deinde alia fila instar subteminis adnectit per orbem, *textile* aliquomodo dici potest ejus tela, & eandem ob causam cætera opera hominum quæ ex viminibus, juncis & stramine fiunt, uti

alvea-

alvearea, corbes &c. *texta* dicuntur.

III. Hæc fuit antiquissima & simplicissima texendi ratio, quæ originem proculdubio habuit à tela aranæ, & initium dedit Texturæ proprie ita dictæ, scil. subtilissimæ isti arti, quam, veteres tantopere laudarunt & quam nos hodie admiramur. Sane *araneam* retia ad capiendas muscas mira aliqua arte texere, quotidie videmus. Unde auctores sacri texendi artem atque industriam ei adscribunt Esaiæ cap. LIX. vers. v. *Telas araneæ texunt.* De aranæ autem in texendo industria & labore multa egregia reperies apud cæteros auctores, imprimis apud Aristotelem Hist. Animal. lib. IX. cap. xxxix. Ælianum Hist. Animal. l. I. cap. xi. & lib. VI. cap. LVI II. Plinium lib. XI. cap. xxiv. videatur Plutarchus, & alii. Igitur quemadmodum multæ artes repertæ sunt, non quidem casu ut *Metallica, pistrina* & alia, aut à Sapientibus, de quibus Senecam doctissime differentem vide Epistola xc. sed etiam à brutis animantibus, ut *Agricultura* aut *Aratis* à Porcis, *Phlebotomia* ab Equis, *Clysteres* à Ciconiis, *Lutea ædificia* ab Arundinibus, Plutarcho Sympos. lib. II. Quest. v. Plinio lib. VII. cap. LVI. aliisque testantibus, sic & *Texendi artem* homines primum edoctos fuisse videntur ab aranea. Observatu dignum est quod *arana*, si originem & fontem istius vocis spectemus, sit hebræa. Nemo, puto, negabit araneam deduci à Græco ἀράχνη: dicimus enim (secundum quosdam) Latine *arana* pro ἀράχνη ut *lana* pro λάχνη ejecta litera χ. è medio, prout & aliquando ab initio negligitur, ut *ira* pro χαιρά, *Lana* pro χλαίνα &c. At vocem ἀράχνη fieri ab Hebræo ארג *Arag* texere, sive ארג *ereg* & ארגא *aruga*, tela, mihi certissimum est: ut *arana* Græcis dicta sit à *textura*, quia *textit*, quemadmodum Germanis em *Spinne*

à nendo quia net. Nec est prætereundum Belgis telam aranæ *Rach* dici, quæ proculdubio est vox corrupta ab Hebræo *רגל* *ereg*, textura. Hinc proculdubio nata est opinio *Arachnem* texturam invenisse, eamque homines docuisse *linum & retia*, ut ait Plinius lib. vii. cap. lvi. clarius Tertullianus de Pallio cap. iiii. *Vos omnem lanicii dispensationem, structuramque telarum Minervæ maluistis, cum penes Arachnen diligentior officina sit.* Hinc egregia fabula apud Ovidium, de certamine Minervæ & Arachnes de Textura certantium; quo certamine victa est Minerva, unde irata Arachnæ telam dirupit eamque in pusillum animal (araneam) mutavit. *Metamorph. libro vi.*

——— *Doluit successu flava virago,*

Et rupit pietas caelestia crimina vestes. &c.

Poëtice hæc omnia ab Ovidio dici minime dubito. Sub fabulis tamen aliquid veri latere solet. Quemadmodum per Arachnen araneam intelligit Poëta, ita per Minervam, mea quidem sententia, exprimit hominum industriam & consilium, è Jovis scilicet cerebro natum; omnis enim ars & industria mortalibus à D. O. M. data est. Ideo fortassis Minerva ab Arachne victa fingitur in texendo, quod hominis industria, quantacunque etiam solertia & ingenio opus suum conficiat; ad subtilitatem tamen & celeritatem aranæ in nendo & texendo simul, accedere non possit, prout multis in rebus natura brutorum artem hominum superat.

IV. Ab araneis igitur homines texendi artem didicerunt. Sed illius opera imitati primum incepere texere tantum corbes, alvearea, stercas, nassas, canopeum, crates, & id genus alia ex stramine, juncis, viminibus, tenis, & materia flumineæ. Tandem postquam lina reperta fuerant retia quoque texere aggressi sunt. *Notandum*

dum autem est *Retia* ab antiquis texti solere, nec eodem modo facta fuisse quemadmodum hodie; istam enim artem *retia* ex uno filo neſtendi, ut hodie fieri videmus, in usu fuisse apud veteres verisimile non est, cum nullam illius neſtendi modi (quem belgice *brynden* / Gallice *lacer* dicimus) mentionem fecerint. Et sane de textura retium omnes auctores mentionem faciunt, cum sacri tum profani. Esaias capite XIX. versu IX. loquitur de חורגים *Textoribus retium*, prout hunc locum exposuimus supra capite sexto, paragrapho septimo. Notandum quoque est à Talmudicis *Retia* dici ארלה & ארלה quasi diceret *texturas*, ab ארל & תרש quorum utrumque *texere* significat. Plinius libro VII. cap. IV. idem videtur innuere, ubi dicit *Linum & Retia Arachne*, scilicet *texere* invenit. Sed clarius Nemesianus in Cynogetico.

*Nec non & casses iidem venatibus aptos,
Atque plagas, longoque incantia retia tractu
Addiscant raris semper contexere nodis.*

Isidorus Orig. lib. XIX. cap. V. *Nassa ex viminibus tanquam rete contextum*. Pollux libro VII. cap. X. πὸ δὲ Διήτηλον, ἐν Δικταρχικοῖς Αἰσχυλῶ, εἰ καὶ μὴ Πιττῶ, ἀλλ' ἂν εἴρηκε, Δικτύα δ' ἐνήτρια. *Tenuem texturam Æschylus in opere retiario, non in vestibus ponit. Retis Textura.* Sic & Pausanias in Achaicis, sive Libro VII. mentionem facit mulierum quæ κεκρυφάλας ὑφαίνουσι *reticula texunt*, quod intelligit de capitis vestimenti genere, quo utebantur mulieres; ita autem dicto quod formam retis haberet, hodie in Germania & alibi satis notū. Texebantur igitur *retia* apud veteres, non vero ut nostra hodie multis nodis & foraminibus ex unico tantum filo: sed verisimile est stamina multa in iugo juncta fuisse, ad talem latitudi-

nem & foraminum amplitudinem, quam ad capturam piscium, avium aut ferarum aptam judicabant, quibus staminibus singulis aliud filum instar tramæ aut subte-
minis, multis nodis adnectebant manu quidem, non autem radio, ut in textura proprie dicta fieri solet, ut si non texeretur proprie ita loquendo ratione tramæ, ta-
men ratione staminum ad texturam prope accedebat. Hinc est quod Plinius libro xix. capite i. de retium sta-
minibus loqueretur. Nam postquam de retibus subtri-
lissimis & firmissimis mentionem fecisset, (de quibus &
nos supra plura) mox addit: *Singula eorum (retium) sta-
mina centeno quinquageno filo constant.*

V. Ut ut sit, à rudi hac textura, ars texendi vestes
initium sumpsit. Non quidem ex molli & subtili mate-
ria, lana scilicet lino, byssō & serico, sed ex eadem fere
materia ex qua fiebant alvearea, Nasæ, Storeæ, & id
genus alia. Antiquitus enim vestimenta fieri solebant
non tantum ex pellibus, arborumque foliis, sed etiam ex
membranulis tenuioribus tiliæ, ex juncis, ex papyro, ex
viminibus, & alia materia flumineæ. Hæc enim in modū
restis solebant torquere veteres, ex quibus nescio quæ o-
pera texebant, aut potius neciebant instar storeæ & te-
getum, quas *nasse*, Belgice *matten* vocamus. Hisce, in-
quam, rudi isto seculo pro tegumentis & vestibus uti so-
lebant. Exsertis verbis hoc docet Herodotus libro iii.
ubi de Indis. *Ουτοι μὲν δὴ τ' Ἰνδῶν φορέειν ἐδιδότ' ἐν Φλοῖλῳ·
ὡς ἐπὶ αὐτῶν τῶν ποταμῶν φλέβιν ἀμύσσουσι καὶ κῶψωσι, πρὶν ἐλθόντων
φορμῶν πρόπον κατὰ πλεῖσταί τις ὡς θώρηκα ἐνδύεσθαι.* Illi autem
Indi vestem gerunt junceam, quam materiam ex flumine
metunt, & sindunt, unde plectunt tegetes instar thoracis,
quam induunt. Meletius de natura hominis. *Διασχίζον-
ται τὴν ἄνδρα εἰς τὰς θαλάμους, ὥστερ' ὡς πρὸς λαβὼν παπύρον
ταυτίῳ*

παύτω eis λεπιδὶ ἀλασπερῶν καὶ ἀλασχίρων αὐαπλέεσται πάλιν, ἔπι ῥιτῶνα λεγόμενον ἀμφιβληστροῦ, ὅμοιον ἀμφιβληστροῦ. ὄργανον δὲ τὸ τοιοῦτον ἰχθύων χρῆσιμον. *Diffindunt autem nervos in thalamos, quasi quis sumeret papyrus, quam in tennes partes divideret & scinderet, & plecteret iterum, unde tunicam faceret reticulatam dictam, similem reti, instrumento illi, quo utuntur piscatores.* Ejusmodi vestes non adeo sunt insolentes ad hunc usque diem apud Indos. Egregia enim opera vidimus ex materia flumineā, jun-
cis, corticibus, foliisque arborum, egregia arte texta aut plexa, etiam fulgenti & gratissimo omnis generis colore, ut cum purpura & conchylio certarent, figuris pulcherrimis ornata, instar operis phrygionici. Sed & ejusmodi opera apud nos fieri quis ignorat, præcipue autem pileos, ex stramine, & tenis subtilissimis? Hoc autem genus vestimenti ex tali materia, antiquissimum est post pelles, ut videre est ex Tertulliano de Pallio capite 111.
Denique (edente Salmasio) cum ipsis Mercurium palpati arietis mollitie delectatum, deglubasse oviculam, dumque per- tentat, & quod facilitas materia suadebat tractu prosequen- te filum eliquat, & in restis pristini modum quem philyra te- nus junxerat exisse. Ad quem locum optime notat Salmasius *philyra tenus* esse ipsam *philyram* aut *membranam tilia*, instar laquei sive vinculi, ex quo restes torqueri solebant. Quicquid enim in longum tendebatur, ut fasciæ & laquei, & longiores virgæ, Græcis *πύρα* est; unde & minutæ & tenues de virga præcisa tessera *Tenus* dicitur. Hinc in lege Frisonum: *tali de virga præcisa quos tenos vocant.* Hæc Salmasius, & optime quidem: nam non tantum de virga præcisa *Tenus* vocatur apud Frisones, sed omnes virgæ longiores salicum tenuium, ex quibus fiunt corbes aliaque opera Belgis *teenen* vocantur. Hinc

nil familiarius quam **een teene bene** corbis ex salicum virgis tenuioribus. Docet igitur Tertullianus dicto loco veteres ex philyræ tenis, id est, ex membranulis tiliæ in restis modum contortis, vestes fecisse. Sed Mercurium tandem invenisse artem lanam ita torquendi & nendi instar pristini restis, ex qua molliores vestes fiebant, quam ex philyris aut ex tiliæ membranulis, aut ex juncis, papyro, aliaque materia flumineâ, de quibus etiam Herodotum & Miletum audivimus.

VI. Credendum tamen est artem lanam nendi à Mercurio inventam non statim ad eandem perfectionem perductam fuisse, ad quam pervenerat tempore Mosi, & postea. Sed Tertullianus videtur docere Mercurium invenisse artem lanam trahendi in modum restis satis crassi, instar philyræ, aut junci, ex quibus vestes fieri solebant, ut inde fierent tegumenta tantum rudia & crassa instar storeæ, quales fortassis sunt sacci illi in quibus lana Hispanica nobis hodie asportatur, quibus pauperes apud nos utuntur pro tegete & veste. Verisimile etiam est ex ipsa lana ita crasse in restis modum contorta, tegumenta & vestes potius nexa fuisse quam texta, quemadmodum ex tenis, viminibus, juncis & alia materia flumineâ potius neciebantur quam texebantur; nondum enim ars textoria, proprie ita dicta, inventa fuit. Hæc autem vestis *nexilis* dicitur potius quam *textilis* à Lucretio libro v.

Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen:

Textile post ferrum est: quia ferro tela paratur:

Nec ratione alia possunt tam levia gigni

Insilia, ac fusi, radii, scopique sonantes.

Igitur *nexilis vestis* antiquissima. Quid autem intelligat Poëta per *nexile* nescio, nisi vestes pelliceas, quibus antiqui

tiqui utebantur, ut eodem libro docet, & quas nodis aut spinis instar fibularum circa corpus adnectebant; deinde tegumenta quædam crassa & rudia ex juncis, viminibus, philyris, papyro, & tandem ex lana in restis modum torta instar storeæ plexis & nexis. Nec omittenda est ratio, quam addit Poëta, cur *nexile* fuerit ante *textile*; scilicet quod antiqui usu ferri carerent :

Textile post ferrum est: quia ferro tela paratur.

Nec ratione alia possunt tam levia gigni

Insilia, ac fusi, radii, scopique sonantes.

Tela enim, id est *jugum textorium*, cæteraque instrumenta quæ ars textoria requirebat, qualia sunt *insilia*, *fusi*, *radii*, *scopi*, & alia fieri non poterant absque instrumentis ferreis, puta *ferra*, *malleo*, *securi*, *terebro*, *dolabro*, & id genus alia. Post usum ferri igitur ars textoria, ut multæ aliæ, inventa est.

VII. Credendum tamen non est, statim post usum ferri artem textoriam inventam fuisse. Minime gentium. Metallica enim, sive usus ferri, inventus est à *Tubalcaino*, uti docet Moses Geneseos capite IV. versu XXII. id est à *Vulcano*: at usus lanæ aliquot secula post à *Chami* filio *Chanaano*, sive à *Mercurio*, ut ait Tertullianus, qui vixit post diluvium. Plinius libro VII. cap. LVI. docet, *Ægyptios textilia invenisse*. Utrum autem intelligat rudem istam & barbaram texturam, de qua modo egimus, an vero subtiliorem ex lana & lino, nescio. Saltem de lino non videtur intelligere, cum mox addat: *linum & retia Arachne*. Inventam autem hanc artem esse ab *Iside* tradiderunt *Ægyptii*, à *Minerva* autem crediderunt *Romani* & *Carthaginenses*. Tertullianus de Pallio capite III. Cedo jam de vestro quod *Ægyptii* narrant, & *Alexander* digerit, & mater legit ea tempestate *Osiridis*, qua

ad illum ex Libya Ammon facit ovium dives &c. mox: Sed vos omnem lanicii dispensationem structuramque telarum Minerva maluistis, cum penes Arachnen diligentior officina sit. Quidam ut hæc conciliarent Iliidem aut Osiridem docent lanificium invenisse, Arachnen autem texturam lini. Arcas Callistus filius vestium texturam totumque lanificium populares docuit, teste Pausania in Arcadicis. Ex his omnibus mihi probari videtur: Lanificii repertorem fuisse Chanaanum filium Chami. Id demonstrari puto ex loco Tertulliani, modo allegato, ubi id Mercurio adscribit: at Mercurium ipsum fuisse Chanaanum vix dubito, cum Mercurius sit servus Deorum & fratrum suorum ut Chanaanus. Quis ignorat eum fuisse mercatorem, & mercatorum patronum? Sed quis nescit מַרְכָּא Chanaan Hebræis mercatorem significare? Tandem Alatus fingitur Mercurius, scilicet quia posteri Chanaani navigationem & vela navium repererunt. Deinde Ammon ille de quo Tertullianus, proculdubio est ipse Cham, Ammonis autem filius Osiris, est ipsissimus Mitzraim, filius Chami, de quo Moses Gen. cap. x. Lanificium itaque inventum est à Chanaane, sive Mercurio, & ab eo Mitzraimo sive Osiridi traditum. Non mirum igitur texturam & lanificium Ægyptiis adscribi, cum Osiris sive Mitzraim Ægyptum occupaverit, unde & Ægyptus Hebræis מִצְרַיִם Mitzraim dicitur.

VIII. Ut autem inventis facile est aliquid addere, tractu temporis ex rudi ista & crassa textura, quæ magis *nexus* quam *textura* dici debuit, nata est Ars ista subtiliustexendi, quemadmodum usus ad hunc usque diem obtinet. Hæc autem subtilior textura intelligenda, quum S. Scriptura illius mentionem facit; ut opus ejus proprie *Textile* sit non autem *Nexile*, quemadmodum vetustissima

vetustissima illa tempore Chanaani sive Mercurii, & ante illius tempora. Hoc inde satis clare mihi demonstrari videtur, quod sacra Scriptura, ubi quaestio est de Textoribus & textura, ita describat instrumenta Textoris, ut dubitari non possit, quin semper intelligatur textura ita proprie dicta. Sic 1 Sam. xvii. vers. vii. 11 Sam. xxi. xix. & alibi. Hasta Goliathi & aliorum dicitur מנור אורגים quod Junius vertit *Iugum Textorum*. Septuaginta μεσάντρον ὄργανον. Lutherus & Belgæ ein Webers baum. Chaldaeus אכסן quod proprie significat iugum textorium, sive liciatorium, lignum illud teres circa quod licium sive stamen intendunt textores. Latinis *Iugum*. Ovidius Metam. *Tela iugo juncta est* &c. Jarchius exponit per אִנְשׁוּבֵלָה id est *Insubula*, quod idem est ac αἰτίον, ut videre est in veteri Glossario. Sed αἰτίον instrumentum Textoris esse patet ex Polluce libro vii. cap. x. Judicum capite xvi. vers. xiv. dicit Schimfon Dalilæ si texas במסכת. quam vocem Jarchius iterum exponit per אִנְשׁוּבֵלָה *Insubulam*. Hæc tamen videtur differentia inter מנור & מסכת, ut prius sit lignum cui stamen sive licium involvitur, מסכת vero illud, cui involvitur tela, sive ipsa textura. Unde optimo jure מסכת dicitur, quod proprie volumen significat, & quod hac & illac volvi potest. Hinc Tractatus singulus Talmudicus, sive singulus *Codex* מסכת dicitur, ad indicandum, esse volumen aliquod ab aliis distinctum. Id eo magis intelligi debet, quod mox addatur Schimschonem expergefatum ad adventum Philistæorum secum abstulisse *Massechet*, id est *volumen textura*, cui involvi solebat, scil. id quod detextum erat, & cui capilli ejus instar tramæ intexti erant. Eodem loco Judicum mentio fit יתר הארגון *Paxilli textura*, ut habet Junius. Quid autem per *paxil-*

lum textura intelligendum sit, vix ullus adfirmare poterit ex interpretibus, cum inter se minime consentiant, & conjecturas pro vero sensu obtrudere videantur. *πιδος-λων* habent Seniores. Belgæ *een pinne*. Lutherus *ein Nagel*. Galli *une Atache*, Diodati *Cheville*. Quid autem per suum *clavum*, per *Nagel* / *pinne* aut *cheville* intelligant, fateor me non posse capere. Quid enim clavo infigerent? Totumne jugum textorium? An *in parietem* ut habent Græci? Sed quid opus erat jugum clavo parieti infigere, cum proculdubio satis fixum steterit? Non enim ita solent stare, ut facile moveantur loco. Deinde cur tam expresse additur *הארג* ut sit *הארג יחד* *paxillus* aut *clavus textura*, cum quilibet clavus ad hoc suffecisset. Sed si & mihi conjecturare licet, ego per *הארג יחד* *paxillum textura* intelligi puto instrumentum illud textorium, quo compingitur subtemen, quod adnexum habet pecten, cum ad discernenda stamina, cum ad imprimendam tramam. De quo Ovidius *Metamorph. lib. vi.*

— — — *atque inter stamina ductum*

Percusso feriunt insecti pectine dentes,

nisi intellexerit aliud instrumentum ad hunc usum aptum, quo utebantur veteres, & quod *σπάθην* *Spatham* Græci vocarunt, à similitudine gladii, cujus ictibus scilicet subtemen condensari solebat apud Veteres, ut optime Pollucem exponit Gualtherus. Est itaque *הארג יחד* *concus*, sive pecten quo trama concutitur & imprimitur, aut *Spatha* ad eundem usum destinata. Quando igitur dicitur *הארג יחד* perinde est ac si dixisset, & *feriebat* (scilicet capillos Schimschon's) cum *pectine* aut *spatha*, ut firmitus cum reliquo subtemine staminibus imprimerentur & adhærerent capilli. Ideo postea Schimschon ad

ad adventum Philistæorum, sese expedire non poterat, quin abstulit secum jugū, *pecten* sive תרין & quidquid ei adhærebat & connexum erat. Jobi capite septimo commate sexto, mentio fit de תרין quam vocem plerique Interpretes per *radium textoris* exposuere. Et ita quidem ipsi Hebræorum Magistri. Et sane cum ibi mentio fiat de re quæ velocissime transit, ea autem sumatur à Textore, cum nihil in textura sit quod velociter transeat præter radium, mirum non est ita exponi ab Interpretibus. Alias vox תרין generalis est, & potius ipsam texturam aut telam, quam aliquod instrumentum significat. Sed ab omnibus interpretibus vox תרין non eodem sensu est exposita. Plane alium, & quidem toto cælo differentem sensum reperies apud Seniores. ὁ δὲ βίος μὲς ἐστὶν ἐλαφρότερος λαλίας. *vita mea est levior loquela.* Vulgata: *Dies mei velocius transierunt, quam à texente tela succiditur,* ubi quidem loquitur de *tela*, sed *radii* non meminit. Ut ut sit, videmus ita de Textura, & de instrumentis textoriis loqui sacram scripturam, ut dubitare non possimus quin sit intelligenda subtilior ista ars texendi, quæ ad hunc usque diem obtinet, post tempora Chanaani sive Mercurii. Ideo verpulis *Textura* est תרין תפוחי *opus artificium.*

IX. Idem concludendum est, si examinemus materiam texture, aut potius partes ex quibus tela fieri solet. Supra jam ostendimus totam Texture structuram nihil aliud esse quam *connexum staminis ad subtemen*, ut auctor est *Vitruvius*, lib. x. cap. i. aut σύνδεσιν τῆς στήμονος πρὸς τὴν κρόκην, secundum Galenum, ut texere sit κρόκας στήμοσι διαπλέκειν. Ex duobus itaque filis constat Textura; ex *stamine* scilicet & *subtemine*, quæ decussatim nectuntur instar crucis: unde etiam *Cruce* verpulis per contemptum

dicitur *שתי וערב* *Stamen & subtemen*. *Stamina* sunt filamenta illa quæ telam in longum transcurreunt. Græcis *σήμων ἀπὸ τῆ σῆσαι*. Isidoro lib. XIX. cap. XXVIII. *Stamen* dicitur, quia *rectum stat*. *Stare* autem dicebantur à Veteribus *stamina*, & quidem *rectum stare*, non tantum quia in jugo extendebantur, sed præcipue quia sursum tensa erant, & quasi rectum instar hominis stabant, eodem fere modo, quo stare solent teni & vimina instar staminis, quum eis alia vimina tanquam trama implectuntur, in conficiendis corbibus, de quibus plura postea. Hebræis quoque *שתי* dicitur, à verbo quod *stare* significat. *Subtemen* (quod à temporibus Hieronymi male scribi solet *subtegmen*, scribendum enim est *Subtemen* pro *subteximen* à *texendo*, quemadmodum *semen* pro *serimen* à *serendo*.) ita dicitur quod stamini subtexatur. Alias etiam *Trama* vocatur, quia *transmittitur*, ut habet *Isidorus* loco modo laudato. Græcis *κρόκη, ῥοδαίη, & μίτον*. Hebræis *שתי מיתו* *ra*, quod stamini immisceatur. Ab utroque aliquando tota Tela denominatur. Sæpissime à *Stamine* dicuntur *σημόνιοι κατὰσημοι & πολύσημοι*, id est, *multum habentes staminis*. Hinc & *ῥεαρόσημοι & μανόσημοι* *Staminis parum habentes*. *Æschylus*

— ἐν μανόσημοις πέπλοις.

Non raro à *subtemine* ut *κροκωπὶ multum habentes subteminis*; & *πολύμιτον multum habens tramae*. Hinc Belgis & fere omnibus in Europa nationibus notum est *Polimite*, quamvis vix ullus mercatorum, qui ea hodie conficiunt & magno lucro divendunt, vocis illius originem intelligat. Tales sunt panni illi, ex lana caprarum, de qua nos supra plura cap. nono, & quos *grof-grenn* aut *Camelot de Hollande* Belgæ & Galli vocare solent, quorum *stamina* ex duobus filis tantum, aut plurimum tribus, *subtemi-*

ne autem ex quatuor aut sex constant. Tales sunt *panni*, etiam lanci, qui multo plus *subteminis*, quam *stamina* habere solent, præsertim panni coactiles, unde & *panni* dicuntur à πῦν πῦν, & Dorice πᾶν, quod nihil aliud significat quam *tramam* sive *subtemen*. Hinc *παννύχιον* Latinis *pannucla* diminutivum *pani* (sive *panni*) *tramæ involucris*, ut habet Nonnius. Hinc *panni* quorum *trama* constabat ex aureis filamentis, Græcis χρυσόπλωι, Gallice *drap d'or*, & Belgice *goude laecken* dicuntur. De *stamine* & *subtemine* quoque leges Levit. cap. xii. ubi satis fuit de lepra in vestibus, וַיִּשְׂרָף וְיָשָׁה Græcis ἵμνων *stamen*, & וַיִּשְׂרָף וְיָשָׁה *trama*. Apparet itaque quando in sacra Scriptura sit mentio de vestibus laneis aut lineis, id intelligendum semper esse de vestibus ex lana aut lino textis, subtiliori ista arte qua & hodie texti solent, miscendo scilicet in jugo textorio *tramam* cum *stamine*.

X. Duo autem reperio genera texturæ in usu fuisse apud Veteres, quæ ad hunc usque diem multis in locis obtinent. In Europa vix alia nota est texendi ars, quam illa qua integri panni & telæ in jugo absolvuntur, certæ alicujus longitudinis & latitudinis. Hos pannos aut has telas ita detextas, simplices telas aut pannos vocare poterimus. Hi pluribus vestibus variæ formæ & sexus conficiendis apti sunt, cum à sartore in plagas & frustra discindi soleant, ut ex illis acus, opera consutis & fibulis hinc inde connexis, vestes fierent pro modulo corporis, & pro tali forma quæ requiritur. Ex ejusmodi telis fiunt fere omnia vestimenta nostra, ut tunica, toga, pallium, feminalia, thoraces, tibialia, & id genus alia. Sed utrum ejusmodi telas detexerint antiqui, & an ejusmodi vestimenta ex pluribus plagulis & frustris confecerint, non si-

ne causa dubitari potest, cum vix *Sartoris* eodem sensu, quo apud nos sumitur, fiat mentio apud probatos auctores. Sane silentio præterire non possum, quod jam ab aliis observatum, Galenum in libro ad Thrasybulum, ubi de variis vestimentis, & de arte vestimenta conficiendi satis fuisse differit, sartorum tamen nostrorum non meminisse, sed solam textoriam agnoscere, scilicet quia vestes plerumque sola textura absolvebantur in tela. Fateor equidem Senecam in pistola xci. mentionem facere *sutrinum inventi*. Non multum, inquit, absuit quin *sutrinum quoque inventum à sapientibus diceret*. Hinc quidam probare conabantur aliam fuisse artem apud Veteres *texendi*, aliam vero *sarciendi*. Ideoque distinguunt inter artes *ἀνεγνῶν* & *ὕφαντον*. Sed ex loco Senecæ *ἀνεγνῶν*, eo scilicet sensu quo apud nos sumitur *ars sartoria*, qua vestimenta ex pluribus partibus acus opera consuuntur, nemo probabit. Per *sutrinum enim inventum*, Senecam intellexisse puto artem istam qua consuuntur coria, ut sit in calceis & ejusmodi aliis vestimentis. Et quidem hoc sensu sæpillime verbum *suere* sumi debet apud veteres. *Suere* enim originem habet à *sue* aut potius à *setis*, quæ à *sue* desumuntur. Ideo *Sutores* quali *setores* sunt, quia *setis* utuntur, quod *insertis filo porcorum setis* suant, ut habet Isidorus Orig. libro xix. cap. xxxviii. De *Textura* & *Sutrina* arte etiam leges apud Ciceronem lib. ii. de *Natura Deor.* *Cultus dico agrorum, extructionesque tegumentum, tegumenta corporum vel tecta vel suta*. Erant igitur tegumenta non solum *tecta*, sed etiam *suta*. At non constat per *tegumenta suta* Ciceronem intellexisse vestes ex lino, lana aut serico. Fortassis respexit ad calceamenta, & alia tegumenta ex pellibus & corio. Sane *Caprarum* pelles consui solebant, ut docet *Philo Judæus* de victimis.

Sutorum

Sutorum igitur in calceis conficiendis, & iis qui vestimenta & tegumenta ex pellibus & corio parant, proprium est suere. Hinc proverbium: *Ne sutor ultra crepidas.*

XI. Deinde sæpissime quidem mentio fit apud auctores de *Sartore* & *Sarcinatrice*, & de sartoris instrumentis, ut de *acu* & *filo* quibus consuunt. Sed illa plane alio sensu sumi debent plerumque quam hodie apud nos sumi solent. *Sartor* enim & *sarcinatrix* raro significant eos, qui vestes concipiunt, qui telas in partes discindunt, & acus opera iterum jungunt, quos Gallice *Tailleurs* aut *couturiers*, Belgice *kleet-maeckers* dicimus. *Acus* apud Veteres est *fibula*, *sutura* quoque *fibularum junctura*, & *suere*, *fibulis annectere*, ut *sutum* sit *fibulatum*, & *resutum* *refibulatum*. quo sensu dicitur tunica Augusti *refusa* (id est *refibulata*, fibula scilicet soluta) quum *ad pedes decideret*, de quo vide Suetonium in vita Augusti cap. XLIV. Ita hunc locum explicat Salmasius, cui sese tamen opponunt Ferarius & Rubenius. Nec mirum fibulam acum dici, cum nulla sit fibula sine acu. Vide Casaubonum ad Trebellium Pollionem de *Divo Claudio*. Deinde per acus aliquando intelligunt crassiores illas, quibus uti & hodie solemus in consuendis sarcinis, quas Belgice *pak-naelben* dicimus. Ejusmodi plures reperies inter supellectilia amicissimi nostri Smetii, sed subtiliores raro. Interim certissimum est fibulam non semper sumi pro acu sed rarissime; nec *sutum* semper esse *fibulatum*, & *resutum* *refibulatum*. Sæpissime enim *fibula* à *sutura* distinguitur. Hesychius: *συμπεπητὸν, μὴ ῥα φάσιν αὐτοδημιῶν καὶ τὰς ὤμους ἁρτῶνα*. Non enim puto necesse esse negativum *μὴ* hinc tolli cum Salmasio, sed omnino retinendum esse. Eodem fere sensu distinguit Alianus Var. Hist. lib. I. cap. XVII. inter *σπῆλαια* *consuere* & *περὶ αὐτῶν αὐτοχρῆν*, *fibulis* *jungere*.

jungere. Deinde acus raro fibulam significat, nec semper crassior acus ad confuendas sarcinas, id est, *packnaelde*/ intelligitur, sed subtilior ista qua & mulieres & sartores nostri hodie utuntur. Has proculdubio intelligit Plautus in *Menech*. quum ait: *acum invenisses*. & in *Rudent*. *Rem acutetigisti*. Acus opera veteres non raro utebantur in asluendis *clavis*, *loris*, *simbriis*, *paragandis*, *patagiis*, & in vestibus ornandis opere phrygionico, unde *Babylonis acus*. Hinc & *acupicta vestis*, *acu textilis* aut *acuornata*, apud Isidorum Orig l xix. c. xx i. Tandem Sarcinatores & sarcinatrices acubus etiam usi sunt in resarciendis & reficiendis vestimentis tritis, quum scilicet partes disrumpas filo per acum jungerent, quod hodie *stoppen* vocant nostræ mulierculæ: aut etiam cum frustum sive assumentum aliquod assuerent, quod *lappen* dicimus. Ad quod respexit Christus Matthæi cap. ix. vers. xvi. Lucæ v. xxxvi. & Marci ii. xxi. καὶ ἔδει (uthabet Marcus) Ἰππὶ λήμα ῥά κεν ἀνάφθῃ ὑπὲρ ἑπὶ τῆς ἱματίου παλαιῶ. αἰῶ μὴ, αἶψά τὸ πλήρωμα αὐτῶ τὸ κενὸν τῶ παλαιῶ, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνε). Tale fuit tribonium illud lacerum ac detritum, de quo Lucianus in Menippo. πολὺ θυρὸν ἅπαντα αὐτῷ ἀναπλωτῆρον, καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ χαλῶς τῶ ῥακίων ποικίλον. Lacerum & vento pervium, ac diversorum pannorum assumentis variegatum. Ejusmodi vestimentum pannosum dicebatur, & *pannutia nuncupata*, ait Isidorus, quod sit diversis pannis obsita. Hinc apud Terentium, *Annis pannis obsita*. Idem forte est *cento*, quia multos pannos, & quasi centum assutos habet. Hinc Sarcinator centonem suere dicitur à Lucill. apud Nonnium: *Sarcinatorecm esse summum*, suere centonem optume, quasi Belgice diceret: *Ben goeden Lapper zijn*. Ideo apud Plautum in *Autlularia* *sultones* & *sarcinatores* junguntur, quia uterque

circa

circa vestimenta trita versari solebat. *Petunt fullones, sarcinatrices petunt.* Sic Paulus in L. Fullo. ff. de fur. Fullo vel sarcinator qui polienda & sarcienda vestimenta accepit. Notandum imprimis etiam est, Græcis ἀκείωμα (quod Latini *sarcire* dicunt) esse *mederi*. Sartor igitur non conficit novas vestes, sed vetustis & tritis medetur instar Medici. Optime in hanc rem Hippocrates de Vict. Rat. lib. I. Σκύπες τὰ ὅλα καὶ μέρεα Διαιρέοντες. τιμνόντες· ἢ καὶ κεντέοντες, τὰ σπυρὰ ὑγίεια ποίεσιν. καὶ ἀνθρώπῳ ἢ τὸ ὡπὸ πάσῃ. *Sutores totis in partes divisiss, secando & pungendo, corrupta integra reddunt. Idem etiam in homine contigit.* Et Xenophon Cyropæd. lib. I. ὥπερ ἱματίων εἰσὶ πινες ἀκείωσι, ὅτω καὶ ἰατροὶ. *Quemadmodum se habent vestium Resarcinadores, sic & Medici.* De hisce vide doctissimum Rhodium de Aciacapite x. Quid sit ἀκείωσις sive *ars sartoria* egregie docet Ælianus de Animalibus libro VI. cap. LVII. ubi eam attribuit Aranæ quemadmodum & ὑφαντικῶ. Sed ἀκείωσις ponit non quidem in rebus de novo factis, sed in reparatione telæ disruptæ. Καὶ ἀκείωσις ὁπάλαμοι καὶ ὅπῃ ἀνὰ τὴν ἑκείνων τὴν ἀπὸ τῆς τε καὶ ἀμύτης σελίδας, ἀνδρὶ ἀνακένται καὶ ἀπαθὲς καὶ ὁλόκληρον αὐτοῦ διαποδηνῶται. *Et sarcienti artificii perita sunt; nam si quid disruptum fuerit ex staminibus, id resarciunt, & in integrum restitunt.*

XII. Ex his omnibus satis clare constat, *Sutores, sarcinadores, sarcinatrices & ἀκείωσις* in tritis & laceratis vestimentis reficiendis plurimum laborasse, non vero in novis conficiendis, nec fuisse tales quales sunt hodie nostri Schneiders/ Kleermacckers/ Tailleurs & Couturiers: Saltem nomen illud illis datum fuisse præcipue hac de causa, quod lacera reficerent & resarcirent. Non tamen nego vestes aliquando etiam à sarcinatoribus factas

fuisse novas, ex pluribus pannis dissectis & acus opera consutis, quemadmodum nostra vestimenta sunt hodie. Egregium locum huic opinioni fulciendæ adfert Magnus Casaubonus ex *Servio* ad *Æn.* lib. XII. *Sarcinatores concipere dicuntur vestimenta, cum è diverso conjungunt & adjuunt.* vide Casaubonum *Exercit.* XVI. Num. CXVI. Sed hæc apud *Servium* in codice meo non reperio. Quicquid sit, suta fuisse vestimenta quædam, in dubium revocari non debet. Tunicæ enim quæ ex duabus plagulis constabant, sutæ erant. *Varro* libro VIII. *Si quis tunicam in usum ita consuit, ut altera plagula sit angustis clavis, altera latis: utraque pars in suo genere caret analogia.* *Josephus Antiquitatum* lib. III. cap. VIII. mentionem quoque facit tunicæ quæ ex duabus plagulis constat, & quæ in humeris ac lateribus suturas habet. ὁ χιτῶν ἔστι οὗκ ἐκ δυοῖν περιτμημάτων, ὡς ἡ ῥάπτρις ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι καὶ τὸ πᾶν πλεῖραν. Hæc tunica non constat è duabus plagulis, ut suturas habeat in humeris & lateribus. Clarius *Theophanes Cerameus* *Homil. in Passionem Domini* *Homil.* XXVI. ubi de tunica Christi: πῶς Γαλιλαίοις, inquit, σώητες τῆς χιτῶνος πιένδυσι Φαρισίοις ἀνέν ὤμων σωζόμενοι ῥαφῇ. Mos erat Galileis tunicas ex laciniis duabus conficere in humeris sutura commissis. De hac *Hesychius* loco à nobis supra laudato. συμπροπητὴν μὴ ῥαφαῖς σωζόμενον καὶ τῆς ὤμων χιτῶνα. *Ælianus* *Var. Hist.* lib. I. cap. XVI. ejusmodi tunicarum quoque meminit. De tunicis consutis vide apud *Plautum* in *Amphitruone*. ubi *Sofias*: *Tunicis consutis huc advenio, non doctis.* Sic & ἱερομάχαλ tunica erat servorum, ὁποῦ τῆς πλῆν ἱέραυ μαχάλλω ἔχον ἰερὰ ἀμύλιν. ab altera parte habens alam assutam. Ideo *Xenophon* de *Inst. Cyri*, lib. VIII. distinguit inter χιτῶνας τέμνιν, tunicas scindere, & σωζόμεναι tunica

nicam consuere, sive componere. quemadmodum distinguit inter ὑποδήματα νεύρορ ἀπὸν calceos nervis consuere, & σχίζειν secare. Caracallas etiam & μαυδύας ex pluribus partibus consutas fuisse, docemur ab Ælio Spartiano, in vita Antonini Caracallæ. & à Xiphilino ex Dione lib. LXXVIII. Καί τινα ἰδίαν ἐνδυσιν βαρβαρικῶς πως κατὰ κόπιν κὲ συρρὲ ἀπὸν ἐς μαυδύης τρόπον, προσέξωρε. Proprium etiam aliquod vestimentum excogitavit, barbarico more scissum, & consutum instar panulæ. Sane temporibus Hieronymi vestimenta ex diversis panni partibus consui morem fuisse, clarissime constat ex ejus Epistola ad Fabiolam, sive de vestibus Sacerdotum: ubi negat braccas sive feminalia in tela absolvi posse sola textura; sed ex pluribus partibus consui debere adfirmat. Sed jam inde à temporibus Christi quasdam vestes, Sartoris arte & acus opera consui solitas fuisse, patet ex Evangelii Historiographis sacris; distinguunt enim inter ἄρρ' αὐφον & ῥαπὶδον, consutum vestimentum & inconsutile: ideo tunica Christi inconsutilis sive ἄρρ' αὐφον dicitur tanquam vestis quædam peculiaris. Sed de hac tunica nos deinceps plura.

XIII. Plurimam tamen partem vestimentorum à veteribus sola textura absque acus opera, & sine sarcinatoris arte, facta fuisse, minime dubito. Optime itaque Salmasius, ad Ælium Lampridium in Caracallo, ait, plerasque omnes veterum vestes textura solum confici solitas sine opera sutoris ulla, & ut loquuntur Evangelistæ: ὑφαντὸς δι' ὅλην. In eadem fuit sententia Casaubonus in Exercit. ad Baron. Exercit. XVI. num. CXVII. Hodie, inquit, rarissime vestis aliqua conficitur sine sarcinatoris opera; olim vero parandarum vestium alia ratio fuit: textores enim vestes absolutebant; neque eorum opera, ut plurimum, utebantur, quos sermo Gallicus vocat Couturiers, Latini Sartores, aut

farcinatores : *quæ vocabula refectorem veteris vestis potius denotant, quam novæ confectorem.* Doctissimorum Virorum tamen mens non fuit, omnium generum vestimenta in tela absolvi, sola textura, absque sartoris & acus opera. Negat enim ibi, immo pernegat Magnus Casaubonus tunicas manuleatas sine sutura fieri posse, ideoque manus dat Hieronymo, cum dicat feminalia Sacerdotum *non posse in tela fieri.* In eandem sententiam pedibus ivit Salmasius *πῶλιν αὐτῆς, & ἄλλων*, ad *Vopiscum* in *vita Aureliani*, ubi integrum etiam locum Hieronymi suæ sententiæ firmandæ allegat. *Lineæ*, inquit, (vestes) *quas vulgo Camisias vocabant, quæ corporibus adstrictæ & membris aptæ fiebant, nullo modo tales in tela fieri poterant. Manicata quoque tunica, & ἀρραφοί, qualis erat Domini tunica, ex incisis partibus integrabantur, & acu suebantur. Exempli gratia in tunicis manicatis manica ex incisis pannis ad suebantur, nec tota tunica ullo modo cum suis manicis in tela fieri poterat.* Apparet igitur viros doctos, quum dicunt aliam rationem fuisse parandarum vestium apud veteres, atque hodie, vestesque tunc textura solum confici solitas, sine opera sutoris, hoc intelligere de quibusdam vestibus tantum, de apertis scilicet, quadratis & id genus alia, non autem de rotundis, manicatis & undique clausis, quales sunt tunicæ, prænulæ, feminalia, & ejusmodi alia. Sane hoc sensu & hodie quædam vestes in tela absolvuntur apud nos, qualia sunt balthei, colli lora quæ *cravates* & *Dassens* vocant Galli & Belgæ, tegumenta illa mulierum, quæ vocantur Gallice *un voile*, Germanice *ein schleyer* & *ren salp* à Græco, ni fallor, *Φάλα*, & ejusmodi alia. At olim non tantum vestes apertæ & quadratæ sola textura, absque acus opera absolutebantur, sed quælibet alia, cujuscunque fuerint formæ aut figuræ.

CAP. XVI. SACERDOT. HEBRÆOR. 341
figuræ. Notandum primum est, apud veteres de quali-
bet vest edici, *vestem texti* in genere, nullo adhibito dis-
crimine. Tibullus lib. II. Eleg. III.

Ille gerat vestes tennes, quas fœmina Coa texuit.

ἑσθητὶ ἰφαίνειται, & χλαῖναν ὑφαίνει apud Pausaniam, A-
thenæum, Suidam, Plutarchum, Homerum, & alios.
Ulpianus, *vestimentum, id est, quod detextum est, etsi defe-
ctum non sit, id est, si sit consummatum.* cap. XXII. de auro
arg. leg. Idem etiam de singula veste dicitur, eam scili-
cet *texti*. Hinc *Tunicam texere, lanam texere, chlamydem
texere, togam texere, immo & saccos texere.* Pollux libro
VII. cap. X. ubi de arte textorum, docet inter alia dici:
χλαμυδοργίαν, & χλαμυδοπίαν χλαμυδοπία, χλαμυδοργία &
ἐξωμυδοποιίαν: quasi diceret *Textura Chlamidis, Chlænæ &
Exomidis*, quod scilicet integræ Chlamides, Chlænæ, &
Exomides in tela, sola textura absolvi solerent. Sic πα-
θητὸς χλαῖνα, & παθητὸν ἱμάτιον. id est, *chlænæ texta, &
vestimentum textum*: nam παθητὸν ibi est ἰφαίνειν, *texere*.
Sed & ipsi sacci texebantur. Unde Pollux eodem libro
cap. XXXIII. Σακκοφάιτω habet: quod proculdubio
scribendum est *σακκοφάντης textor sacci*. Citat hanc vo-
cem Pollux ex Demosthene in Olympiodorum. Et re-
vera in editione Basileensi Demosthenes habet *σακκο-
φάνται*, quod Wolfius optime reddidit per: *qui saccos te-
xunt*. Integri enim sacci in tela sola textura absolveban-
tur. Togæ texti patet ex Horatio lib. I. Ep. XIX.

Exiguaque togæ simul et textore Catonem.

Hinc apud Titinnium: *que inter decem annos nequisti to-
gam unam detexere.* Et tunica texebatur. Plinius lib.
VIII. cap. XLVIII. *Ea prima texuit rectam tunicam.* De
hac forsan Isidorus Orig. lib. XIX. cap. XXII. *Recta dici-
tur vestis, quam sursum versum stantesque texunt.* Hinc

Augustinus in Psalm. XLV. de tunica qua texebatur mentionem facit. Eiusdem generis fuit quoque Tunica Christi. Ἦν ὁ χιτῶν, ut refert Johannes cap. XIX. vers. XXI. & XXIV. ἄρραφθη, ἐκ τῆ ἀνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλης. *Erat tunica illa inconsutilis, à summo contexta tota.*

XIV. Super explicatione horum verborum, quomodo scilicet tunica Christi fuerit ἄρραφθη ὑφαντὸς δι' ὅλης, maxima ingenia miserrime sese hæcenus torserunt. Tam acriter depugnatum est de sensu hujus loci, ut Ombon & Tentyram adhuc ardere dicas. Itaque, ut optime Salmasius ad Flavium Vopiscum de Divo Aureliano, *nemo non hæcenus desudavit querendo & investigando quam ratione tale detexi potuerit vestimentum quod futuram non habuisset: non posse enim per artem in tela hujusmodi vestem fieri.* Doctissimus Casaubonus in Exercitationibus Baronianis, multa præclara & docta super hac re observavit: Tunicam scilicet exteriorem fuisse manicatam ex lana, Sacerdotum tunicarum linearum instar. Addam & ego verisimile esse ejusdem fere materiæ & formæ fuisse ac ^{ἡν} *pallium Pontificis Maximi.* Erat enim vestimentum rotundum & clausum ^{at non} manicatumque, ideoque rectius tunica exterior dicitur. Maxima autem difficultas in eo consistit, quod dicatur ἄρραφθη & ὑφαντὸς ἐκ τῆ ἀνωθεν δι' ὅλης. *Inconsutilis & tota textilis à summo.* In eo enim desudarunt viri docti ut investigarent quam ratione tale detexi potuerit vestimentum, quod futuram non habuisset. Hodie si roges viros etiam non ex vulgariibus, quomodo Tunica illa *inconsutilis* facta fuerit? promptissime tibi respondebunt: id factum fuisse arte illa quam Galli *lacer, brocher*, & Belgæ *beyden* dicunt, qua hodie tibialia, tunicæ nocturnæ, chirothecæ & id genus infinita alia, ex uno filo binis prælongis ferris, aut acubus, ad formam vestimenti nectuntur. In eadem sententia

tentia fuisse videtur *Euthymius* quando dicit; *veluti sunt apud nos capitis aut pedum hiemalia operimenta*, nisi *feltrum* intelligat *Euthymius*, quemadmodum cum exponit *Casaubonus* Exercit. XVI. cui tamen adstipulari non possum. Et quamvis de coactilibus loqueretur *Euthymius*, id etiam de operibus reticulatim uno filo textis, aut potius nexis, intelligi posset, cum non minus coactilia sint, quam cætera ἐμπλῖα. Fere ejusdem operis fuisse tradidit doctissimus *Ferrarius* de re vestiaria lib. III. cap. XVI. nisi quod differat à cæteris auctoribus in eo, quod alii dicant id prælongis istis acubus factum fuisse, ut fieri solet hodie, cum putet id forsân factum fuisse sine acu solis manibus, qualia nunc reticula, & muliebres calanticæ fiunt, sursum versum contextum. Sed quale illud artificium fuerit, quo veteres sursum versum reticulatim texuerunt solis manibus, fateor me nescire. Quid sursum versum texere sit, ex veterum monumentis eruemus infra. Sed quomodo id factum fuerit solis manibus, non docebo, cum nemo me hoc unquam docuerit. Multo minus facta erat prælongis istis acubus, uti hodie: cum ars ista reticulatim acubus necendi (potius quam texendi dicam) apud veteres in usu non fuerit: quandoquidem ejus nemo meminerit, ne quidem ipse *Galenus* ad *Thrasymbulum* ubi de variis artibus vestes conficiendi disserit, quod optime observavit *Casaubonus* loco modo laudato. ὁ πανὶ *Salmasius* ad *Flavium Vopiscum* hæc satis animadvertens, plane aliam viam insistit, & ab omnium fere auctorum, qui rem istam hætenus explicare aggressi sunt, opinione recessit, sententiamque plane novam & incredibilem tulit. Hoc enim factum acubus minime censet. Ita etiam textam fuisse tunicam illam, ut fuerit rotunda, manicata, & undique clausa

clausa sola textura, sine acus opera, audacter negat: immo rotundis verbis pronunciat id fieri minime potuisse. Ideo id quod omnes auctores, quod nos *inconsutile* dicimus, illud is *consutum acu* adfirmat. Distinguit igitur inter tunicas $\sigma\chi\tau\epsilon\varsigma$ & $\alpha\pi\epsilon\alpha\phi\epsilon\varsigma$. Priores ait circa latera & humeros apertas fuisse, sed fibulis tantum adstrictas. Cæteras autem futura acus opera clausas circa latera absque fibulis; $\epsilon\alpha\phi\alpha\varsigma$ & $\epsilon\alpha\phi\acute{\iota}\delta\alpha\varsigma$ significare non futuras, sed fibulas; Hinc dici $\alpha\pi\epsilon\alpha\phi\alpha\varsigma$ quasi *sine fibulis*, sed cum futura. Quod igitur hætenus *inconsutile* dixerunt auctores, apud eum est *consutum*. Sed acu sutum non fibulis. At si Syrus ulla auctoritate apud eum valet, huic suæ expositioni non inhærebit mordicus. Sic enim ille apud Johannem $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$

$\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ *Tunica autem erat sine futura, à summo tota texta.* Jam vero $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ *est sine futura*, quæ fieri solet acu & filo: $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ enim Syris *sue* cum filo, à $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ filo. non vero à fibula. hinc $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ Sartor. Expressius Arabs: $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ *Camisia erat sine acu à summo, sed tota texta.* Non solum dicit *sine futura*, sed *sine acu*, scilicet factam; ut constaret nullam omnino habuisse futuram quæ acu fieri solet: est enim $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ instrumentum quo suture, & proprie quidem *acus*, secundum *Gigeum*, ab eodem verbo, à quo Syrum & Chaldaicum $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ & $\text{ܐܠܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ ܕܡܝܬܐ}$ deductum. Patet igitur sine futura, siue $\alpha\pi\epsilon\alpha\phi\alpha\varsigma$ dici tunicam Christi, non quod fuerit *sine fibulis*, sed quod *non suta fuerit acu*. Deinde ipsa textura denotat hanc tunicam textam fuisse non sutam: quorsum enim mentionem faceret Evangelista texturæ, si consuta fuit, ut cætera vestimenta vulgaria, & non peculiari aliquo artificio texta? Tandem ipse mo-
dus

dus texendi videtur expressus, cum dicatur: ἐκ τῆς αἰῶθεν ὑφαντος. de quo loquendi modo nos plura infra habebimus. Optime igitur mentem Evangelistæ exposuit Theophanes Cerameus Homil. in Passionem Domini XXVII. Ἀρίστος ὃς ὡς αἰῶθεν ἐπιδὴ τοῖς μὲν Γαλιλαίοις σύνηδες ὡς τὰς χιτῶνας πιεῖν δυοὶ Φαρσίοις αἰῶθεν καὶ τῶν ὡμον σπινθῆρας ῥαφῇ. τῶν δὲ χιτῶνα τῶν ἐν ὑφασμα δεῖ λαμβάνειν ἄρραφον. *Inconsutilis porro superne erat, quoniam mos Galileis erat tunicas ex laciniis duabus in humeris sutura commissis. Hanc vero tunicam oportet intelligere uno contextu fuisse, ideoque inconsutilem. Sed talem tunicam fieri rotundam, manicatam & undique clausam, ut nullam omnino futuram haberet, sive fibulis facta sive acu, sed sola textura clausam & manicatam, impossibile crediderunt magni viri Casaubonus, Salmasius, Ferrarius, alii. Immo ipse Hieronymus in Epistola ad Fabiolam videtur credidisse: feminalia & ejusmodi alia in tela fieri non posse, quod tradidisse docet Josephus. Michne-se, inquit, Grace θεωσκελῆ, à nostris feminalia, vel braccæ usque ad genua pertingentes. Refert Josephus hac feminalia de bysso retorta ob fortitudinem solere contexti, & postquam incisa fuerint, acu consui. Non enim posse in tela hujusmodi fieri. Quoniam in loco hæc dixerit Josephus, nescio. Sed Hieronymum respexisse mihi videtur ad ea quæ Josephus habet Antiquit. lib. III. c. VIII. μαχασὴ λεγόμενον. βύσσω δὲ σπινθῆρας μὲν δηλόν. Μάζωμα δὲ ἐστὶ περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπίδον ἐκ βύσσης κλωσῆς εἰργασμένον. Manachase (legendum est Michnase) uti vocatur, significat constrictorium; est autem subligar circa verenda consutum è bysso retorto. Sed quid sibi velit per τὰ περὶ αἰδοῖα ῥαπίδον circa verenda consutum, non satis assequor. Id fortasse idem est ac circa verenda constrictum, aut junctum & clausum, ut occulta te-*

gerentur, qui verus usus feminalium : Nisi velit ex duabus partibus fuisse confuta, circa verenda & ad femina, ut nostra. Si *acu confutum* intelligat Josephus, fallitur proculdubio. Ut ut sit, nusquam dicit Josephus, quantum sciam, *feminalia & ejusmodi alia in tela fieri non posse*, ut loquitur Hieronymus. Interim hoc *μορμολυκεῖον*, quod putarint optimi Auctores, id sola *ὑφαντικῇ* fieri non posse, eos à veritate in errorem pepulit, ut aut traderent celebrem istam tunicam Christi *ἄρραφον* alia arte factam fuisse quam Textoris, aut omnino silentio præterirent.

XV. Sed ut orbem tandem aliquando à *μορμολυκεῖον* isto liberaremus, tunicas rotundas, manicatas, & undique clausas, ideoque feminalia, Tibialia, pallia, immo chyrothecas, tandem omnia vestimenta, cujuscunque sint formæ, sola textoris arte absque sutura, absque fibulis, aut ullo alio nexu fieri posse, ob oculos ponam tunicam ex bysso, aut si mavis ex *Xilino* subtilissimo, ab Indis ad Hollandos delatam, egregie manicatam, rotundam & clausam undique, sine sutura, sine ullo acus vestigio, ideoque vere *ἄρραφον*, & *ὑφαντὸν δι' ὅλην*. quam hæcenus possidet optimus vir *Lambertus Gromani*, apud Leydenses pannorum infector celeberrimus.

Ulna Hollandica .

Tunica ἀζαφο

Tota Textilis

II.

Tabula I.

Prima hæc figura exhibet tunicā inconfutilem ex molli & tenui Xylino, apud Indostexam. Altera figura tunicam totam textilem quoque ostendit, in hac civitate, in Batavorum scilicet Oppido textam, quam hæctenus possidet amicissimus noster Smetius, parentis venerandi cum virtutis tum cymeliorum hæres. Utramque quamplurimi, omnium ordinum viri, ante triennium mecum viderunt, & artificium admirati sunt, tam in Gelria quam in Hollandia. Testes mihi erunt adhuc Illustres ac Nobiles Viri, Theodorus à Weldren, Imperii Neomagensis Toparcha, van Heukelom, hujus Civitatis Consul, & ad Ordd. Generales Deputatus. Venerandi Heydanus, Wittichius S. S. Theologiæ apud Leydenses Professores. Literatissimus Grævius apud Ultrajectinos Eloquentiæ Professor. Romboutius apud Leydenses Pastor disertissimus, aliique multi. Tandem Testimonium luculentum hujus rei mihi erunt literæ summi Viri Groenovii, & μακαρίτη, quas fere moribunda manu exaravit, & quas huic libro præfixi. Eiusdem plane materiæ & formæ qualem prima figura exhibet, possidet *Holsteinus*, Mercator integerrimus apud Rotterodamenses, & quam vidi Delph. Batav. apud egregium Virum *van der Lely*, Societatis Indiæ in eadem Civitate Graphiarium.

Secunda figura ἀρραφον quidem tunicam exhibet. Sed operis rudioris, ex filo crassiori, & non magni artificii, si eam cum priori conferas. Circa manicas & in infimis oris fimbrias videbis, quæ nihil aliud sunt quam staminis præsegmina, quæ manum indicant non periti Textoris.

At prima hæc figura, major scilicet illa ex India allata, observatu est quam dignissima & incredibilis fere artificii. Ulnam Hollandicam addidi, ut constaret de ejus magnitudine, scilicet Viro mediocris staturæ vestiendo aptam

aptam esse, & fere ejusdem formæ, cujus sunt hodie interiores tunicæ nostræ lineæ, quas *Camisias* ab Arabico vocamus. Circa collum limbum habet assutum, plane ut nostræ Camisiæ solent. Apertura ad immittendum caput descendit ad litteram H. forcipe eo usque descissa videtur, & utrinque oram habet assutam. A littera D. usque ad extremitatem quoque *σχιστὸς*, in utraque parte oram assutam habet, ut & in ipsis extremitatibus, cum manicarum tum plagarum scissarum. Præter hæc in tota tunica nullum vestigium futuræ sese prodit. Ut artificium clarius constaret litteris A. B. C. exprimere volui axillis intexta esse mirabili arte frustra illa quadrata, quæ Sarcinatrices nostræ Gallice *Gonffons* vocant, Belgæ *Orel-schroopen*. Eadem arte intextæ sunt triangulares partes in humeris E. F. G. Quamvis totum opus sit incredibilis artificii, tamen omnem artem superare videntur partes istæ circa manicas supra humeros & infra axillis. Et sane nisi ipse vidissem, dubitarem, an *ἡ ὑφαντική καὶ τὸ ὑφαίνειν καὶ τὰ δῶρα Εργάνης δαίμον* ad tantum miraculum sufficerent, ut summi Literatoris Groenhovii verbis utar. Cessent tandem viri docti disputare de textura tunicæ Christi. Cessent negare id, ulla ratione fieri posse sola arte Textoris. Cum ejusmodi non tantum plurimæ quotidie apud Indos texantur, ut ex viris fide dignis audivimus, sed duas ejusdem artificii viderimus, totique Orbi litterato ob oculos jam posuerimus. Si ejusmodi Tunica facta est, utique fieri potest; cum *ab esse ad posse valeat consequentia*, ut cum Philosophorum turba balbutimus. Atque sic terriculamentum illud, quod tot viros doctos in errorem pepulit, à nobis fugatum & dissipatum est, nec unquam, ut spero, in posterum corum animis apparebit, ut à veritate discedant.

XVI. Hisce ita demonstratis, operæ pretium judico ulterius progredi, ut tandem veterem texendi rationem; quo modo scilicet vestimenta illa rotunda, manicata, & undique clausa, quales sunt Tunicæ, feminalia, immo tibialia & ipsæ chyrothecæ detexi solita fuerint, doceremus, quod hætenus neminem tentasse scio, ut ut multa & quidem præclara hac de re tradiderint viri eruditi, inter quos quidam veritatem etiam quasi per nebulas conspexisse videntur, imprimis magnus Salmasius ad *Vopiscum de Divo Aureliano*, & alibi, eruditus Casaubonus, Rubenius, alii. Sciendum itaque est duplicem modum texendi in usu fuisse apud Antiquos: quidam enim texebant sedendo & deorsum, id est tramam ad inferiorem partem trudendo, unamque simplicem telam tantum absoluebant. Ita texisse puto eos qui pannos laneos, sericos aut etiam lineos longiores detexebant, ex quibus plures vestes tandem confici possent, quales sunt panni & telæ quæ hodie apud nos detexi solent eodem plane modo. Hoc modo fortassis etiam texebantur vestes apertæ & quadratæ. Sed alia fuit texendi ratio, quæ in defuetudinem abiit apud nos, sed veteribus satis usitata, quamvis rarior, & majori sumptu fieret. Hoc fiebat, quum texebant stando & telam percurrendo, ab uno latere ad aliud, tramam spatha sursum versus, id est, ab inferioribus ad superiora, detrudendo. De utroque texendi modo Herodotus lib. II. ὑφαίνουσιν οἱ μὲν ἄλλοι αἰὼ τῶν κρόκων ὠθέντες. Αἰγύπτιοι δὲ κάτω. *Texunt autem alii, subtemen sursum pellentes; At Aegyptii deorsum.* Idem docet Theophylactus egregio loco, quem allegat Casaubonus ad Baronium, Exercit. XVI. cap. LXXXIV. Ἄλλοι δὲ Φασὶν ὅτι ἐν Παλαιστίνῃ ὑφαίνουσι τὰς ἱστέρας ἔχοντες ὡς παρ' ἡμῶν, οὐτῶν αἰὼ μὲν τῶν μίτων καὶ τῶν στήμονος, κάτω δὲ ὑφαινομένης τῆς παννίης

πανίς. καὶ ἔτιως ἀναβαίνοις. ἀλλὰ τὸναντίον καὶ τὸ μὴ εἶναι οἱ
 μίτοι, αὐτῷ ᾧ ὑφαίνεται τὸ ὑφασμα. *Alii quidem dicunt quod
 in Talaestina telas non texant, quemadmodum apud nos.
 Quando licia superne sunt, deorsum texunt telam, atque sic
 ascendunt. At vero si licia sint infra, sursum texunt telam.
 Sursum versus texebatur tunica Regilla teste Festo: Regil-
 lis tunicis albis, & reticulis, utrisque rectis, textis sursum
 versus à stantibus. Et Recta, de qua Isidorus Orig. lib. XIX.
 cap. XXI I. Recta dicitur vestis, quam sursum versus stantes
 texunt. Ad hunc texendi modum respexisse puto Evan-
 gelistam per suum ἐκ τῷ ἄνωθεν ὑφαίνειν. Nihil enim aliud vi-
 detur intelligere per hanc phrasin, quam quod tunica illa
 texta fuerit sursum versus, ut idem esset ἄνωθεν ὑφαίνειν
 ac ἄνω πλὴν κρόκῳ ὡθεῖν. Cum enim trama sursum pellitur,
 tunc tela initium sumit à partibus superioribus, & inde
 paulatim ad inferiores descendit. Scio quidem τὸ ἄνωθεν
 à multis Interpretibus referi ad τὸ ἄρ' ἄρα φον, non vero ad
 τὸ ὑφαίνειν; quasi Evangelistæ mens fuisset: in superiori-
 bus partibus, scilicet in humeris nullam futuram fuisse.
 Sic videtur intellexisse Arabs: القميص غير مخيط من فوق
Camisia erat sine acu (sine futura) à summo: nam illud
 من فوق à summo non potest referri ad τὸ ἄνωθεν quod
 ὑφαίνειν denotat, eo quod præcedat particula disjunctiva
 بل. Ad hunc igitur modum verba Evangelistæ inter-
 punctanda & interpretanda sunt: ἄρ' ἄρα φον, ἐκ τῷ ἄνωθεν
 ὑφαντὸς δι' ὅλην. *Erat tunica inconsutilis, sursum contexta
 tota.* Nec abludit ab hac interpretatione Syrus. Sic illè:*

من فوق ad verbum: à sursum versus
 texta. ٧٧٧ enim motum ad superiora plurimum deno-
 tat, id est, sursum versus trudebatur trama, & à superiori
 ad inferiora descendeat tela. Quod autem in Vien-
 nensi editione punctum reperitur post ٧٧٧ quasi
 refe-

referendum esset ad *Λαλ* *suturam*, nihili est. Potest enim tolli punctum. Audiatur etiam Chrysostomus in Johannem Homil. LXXXV. *πίνες αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς χιτωνίσκου Φασὶ τ' Ευαγγελιστῶν ἰσραεῖν. ἐπεὶ δὲ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλουσι, ἅτως ὑφαίνεσι τὰ ἱμάτια, δηλῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι ποιεῖται ὡς ὁ χιτωνίσκος. Φησὶν, ἐκ τῆς ἀνακρῆς ὑφαντὸς. Quidam putant ipsam Tunica formam à Iohanne narrari. Nam quia solent in Palestina duos pannos committentes vestimenta texere; Iohannes ut significaret talem fuisse hanc tunicam, ait fuisse desuper contextam. Hæc textura dicebatur à Græcis ἀνακρῆς, & ἀνακρῆς ὑφαίνεσθαι. Et vestimenta quæ ita texta erant ἀνακρῆς. Isidorus Pelusiota Epistola LXXIV. lib. I. καθ' ἧς καὶ μάλιστα, τὰ ποιεῖτον φιλεῖ γίνεσθαι ἱμάτιον, πύχνη πνί, ὡς αἱ σηθδεσμίδες, ἀνακρῆς ὑφαίνοντο. Apud quos vel maxime indumentum ejusmodi solet fieri, & arte quadam, ut sit in fasciis pectoralibus, sursum texendo.*

In hujusmodi textura stamina non eodem modo extendebantur ad jugum textorium, ut quasi jacerent, quemadmodum hodie fieri solet; sed in altum extendebantur, ut, fere instar staminum corbium & nassarum, quas artifices nostros hodie detexere videmus, rectum starent. Hinc fortassis ab antiquissima texendi ratione *stamen à stando* dicitur. Ideo textores ejusmodi telas non possunt sedendo texere, sed stando. Hinc *Festus* & *Isidorus* locis modo allegatis: *Regilla & vestis recta à stantibus texuntur*. Servius ad hunc versum *Æn.* lib. VII.

Arguto tenues percurrens pectine telas.

Aut manu, ait, *percurrens tactu pectinis, ut videmus: aut quia apud majores stantes texebant, ut hodie linteones videmus. Est autem Homeri qui ait: ἰσὺν ἐπιχορμῆλω. Et sine ad hunc locum Homeri, qui reperitur *Odys.* lib. V. ἰσὺν ἐπιχορμῆλω* notant Grammatici ὅτι θὰ γὰρ ὑφαίνον *Rectæ enim texunt.*

texunt. Ab hoc genere texturæ tota tela ἱστὶς dicta est, quia stabat. Hesiodus Εργων. πολυδαίδαλον ἱστὸν ὑφαίνειν. Et paulo post: τῇ δὲ ἱστὸν σήζαιτο γυνή. Hinc apud Hesychium ὀρθὴν ὕφθ. & apud Artemidorum: ἱστὸν ὀρθιον leges. lib. III. cap. xxxvi. Hæc vestimenta Latinis *Recta* dicebantur: Græcis ὀρθοπέδια. Hesychius: ὀρθοπέδιοι χιτῶνες, οἱ περὶ τὸ ὑπόκομμα σὺν ἔχοντες. *Tunica rectæ, quæ stant nec incisuram, aut suturam habent.* Scilicet quia rectum stant in tela quum texuntur.

Hæc stamina quæ rectum stabant, & sursum versus texebantur, non jungebantur jugo textorio ab utraque parte, sed plurimum ponderibus suspendebantur. Seneca Epistola xc. *Ecce Posidonius, ut mea fert opinio, unius ex iis qui plurimum Philosophiæ contulerunt, dum vult describere primum, quemadmodum alia torquentur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendant.* Pollux lib. VII. cap. x. Ἀγνῆτες ὃ δὲ χεῖρα, οἱ λίθοι ἐξηρημῆροι τῶν ἐμνόνων καὶ τῶν δεχαίων ὑφαντικῶν. *Agnethes & Lea, lapides sunt, qui secundum veterem texendi rationem à stamine dependebant.* Hæc pondera Græcis ἵτλαι dicebantur. Hesychius: ἵτλαι οἷς τίνυσι πρὸς ὥας τῶν ὑφαντικῶν. *Itle sunt pondera quibus tendunt ora, sive quæ pendent ab extremitatibus, tela.* Inferebatur scilicet staminibus lignum teres & oblongum medium, Græcis non raro ἱστὶς, ab extremitate staminum, ut ea in ordine teneret, cui ligno appendebantur pondera ad extendendum stamen. Ideoque quamvis alias stare dicerentur ejusmodi tela, quia revera rectum stare videbantur, pendebant tamen magis quam starent, idcirco *pendula tela* dici videtur ab Ovidio Heroic. I.

Lassaret viduas pendula tela manus.

In ejusmodi autem telis quæ rectum stabant & sursum

versus texebantur, non quidem pectine, sed *spatha* feriebantur tramæ, ut in altum truderentur. *Spatha* erat instrumentum instar gladii, quoad formam, unde etiam Hispanis gladius *spada* dicitur. Cum enim stamen rectum staret, facile fieri non poterat ut trama pectine sursum pelleretur; aliud igitur instrumentum adhibendum erat, excogitarunt itaque huic usui *spatham*, sive gladium quendam (ligneum proculdubio) qui una manu, dextra scilicet, facile immitti poterat medius intra stamina, ut eo feriretur subtemen. Seneca eodem loco, modo à nobis laudato, ubi mox addit: *quemadmodum subtemen insertum quod durissiam utrinque comprimentis trama remolliat, spatha coire cogantur & jungi*. Pollux lib. VII. cap. X. *πάθη, ὅθεν καὶ τὸ παθαῖν, καὶ τὸ παθητὸς χλαῖνα παρὰ Σοφοκλέα. καὶ παθητὸς ὑφάσματις, καὶ παθίδα ἐκάλειν τὸ παθητὸν ἱμάτιον*. Quæ non male à Rodolpho Gualthero in hunc modum vertuntur Latine: *Spatha, instrumentum, cujus ictibus subtemen condensatur. unde Παθεῖν (pro texere) & Tunica (potius chlæna) texta, apud Sophoclem, & textis spathatelis; tum & spathida, vocarunt spatha contextam vestem*. Hesychius *παθητὸν τὸ ὅρθον ὑφῆ. παάθη κεκρυμμένον ἐκ τινί. Spathidum est satura recta, spatha condensata non pectine*.

XVII. Hac ratione, stando scilicet sursum versus, stamine extenso suspensis ponderibus, & tramam *spatha* percutiendo texebantur tunicaὶ ἄρ' ἁφοί, vestimenta rotunda clausa undique & manicata. Sed tum non unica tela tantum, aut unicum stamen, detexebatur, sed plurimum duo stamina jungebantur, ut uno eodemque radio, aut si mavis, uno eodemque tramæ filo simul duæ telæ, quasi duæ plagulæ, contexerentur; unde necessario exurgeret vestimentum aliquod rotundum, quales sunt tunica

tunicæ clausæ, feminalia, tibialia & id genus alia. Nec alia excogitari potest ratio, qua ejusmodi vestimenta inconsutilia detexi possent. Hoc veteres dixerunt: *duos pannos in texendo jungi*. Chrysostomus in Johannem Homil. LXXXV. ἐν Παλαστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες, ἕτως ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια. *In Palestina solent duos pannos committere, sic enim texunt vestimenta*. Theophylactus in Johannem XVIII. ἐν Παλαστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες, ἥτοι δύο πανία ὑφαίνουσιν τὰ ἱμάτια ἀπὸ ῥαφῆς χειρῶν τοῦ στυφασμοῦ. *In Palestina duos pannos jungunt, aut duas telas, quum vestimenta texunt, utentes pro sutura contextu*. Ita hunc locum reddendum puto. Silentio tamen præteriri non debet, quod dicat egregius hic auctor: hæc vestimenta fieri *στυφασμῷ contextu*, non autem simplici ὑφασμῷ *textu*. Nam et si *στυφαίνον* sapissime idem significet ac ὑφαίνον, nihilominus ejusmodi texturæ *στυφασμῶς* magis convenit quam simplex ὑφασμῶς: cum non solum *texerentur* talia vestimenta, sed *contexterentur*, jungendo scil. per texturam duas telas, instar duarum plagularum, eodem radio aut subtemine. Eruditissimus Casaubonus ingenue fatetur ad hæc loca: se capere non posse, *qui possit illa duorum pannorum commissura per texturam fieri*, ideoque dubitat utrum alii id intelligant. At si cogitasset: non quidem duos pannos jam detextos, alia textura jungi, sed duo tantum stamina ita in una tela, aut jugo textorio intertexendum jungi, unoque radio & subtemine contexti, ita ut ex duobus staminibus una tantum tela, aut potius unum vestimentum fieret, clausum & rotundum, (quemadmodum id postea à nobis clarius ad oculum demonstrabitur) rem impossibilem non judicasset, cessassetque mirari De iisdem plagulis contextis Theophanes Cerameus Homil. in Passionem Domini

xxvii. Ἀρραφοῦ ἢ ὡς ἐκ τῶ ἀνωθεν ἐπὶ δὴ τοῖς Γαλιλαίοις συνή-
θης ὡς τὰς χιτῶνας ποιεῖν δυοὶ Φαρσίοις ἀνωθεν ὤμων συνεζυγ-
μύας ῥαφῇ, τὴν χιτῶνα τῆτον ἐν ὑφάσμα δὲ λαμβάνειν ἀρρα-
φον. *Inconsutilis autem superne erat, quoniam mos Galilaeis*
erat tunicas ex laciniis duabus conficere in humeris sutura
commisissis. Hanc vero tunicam oportet intelligere unam tex-
turam fuisse inconsutilem. Idem fortassis intellexit Jose-
phus Antiquit. lib. iii. cap. viii. ubi de tunica Sacer-
dotum, quam vocat ἐνδυμα διπλῆς σινδόνος βουσσίνης: quod
Interpres vertit per *duplicatam telam*, & mea quidem
sententia non male; nihil enim intellexisse videtur per
διπλῶ σινδόνα aliud quam duos pannos, aut δύο ῥάκη *duas*
telas commissas, ut loquuntur Chrysostomus & Theo-
phylactus. Et paulo post ubi de Pallio Pont. Max. ἐστὶ δὲ
ὁ χιτῶν ἔστῃ ἐκ δυοῖν περικνημάτων ὡς τε ῥαπὶς ἐπὶ τῶν
ὤμων καὶ τῶν ποδῶν πλεονάζει. Φαρσὶ δὲ ἐν ὀπίσθῃς ὑφασ-
μῶν. *Hac tunica non constat ex duobus segmentis, ut sutu-*
ras habeat in humeris ac lateribus: sed unicum vestimentum
in longum contextum, aut, ut non male habet Gelenius,
unica tela in longum contexta; totum enim vestimentum
quasi unica tela inter texendum absolvitur.

Quum autem δύο ῥάκη sive duæ telæ contexebantur
simul eodem tempore, atque eodem radio, ut fieret ve-
stimentum rotundum, clausum & ἀρραφον, textores non
solum stare tenebantur, sed etiam ambulare, & quasi
continuo in gyrum percurrere ab una tela ad aliam.
Radio enim, sive trama per anteriorem telam transmissa,
tramaque sursum versus spatha detrusa & condensata,
textor statim ad posteriorem telam decurrere teneba-
tur. Quod Homerus Odys. E. ἰσὺν ἐπιίχεται dicit.

Ἴσὺν ἐπιίχομένη, χρυσίῃ κεκρίδι ὑφαίνειν.

Telam percurrens aureo radio texebas.

Huc respexit Virgilius Æn. lib. vii.

Arguto conjunx percurrentes pectine telas.

Hæc à Virgilio ex priori isto loco Homeri desumpta esse optime annotavit Servius. Idem videtur esse *circumtextum*, quod Græce κύκλως dicitur. de quo Virgilius.

Et circumtextum croceo velamen acantho.

Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium. Ita fane explicatur ab Isidoro, Orig. lib. xix. cap. xxiv. Sed an recte docti viderint. Insignis sane locus huic rei probandæ reperitur apud Artemidorum lib. i. c. xxxvi. ἰσὸς ὄρθου κίνησιν καὶ ἀποδημίαν σημαίνει. καὶ γὰρ περὶ πατεῖν τὴν ὑφαίνεσθαι. ὁ δὲ ἕτερος ἰσὸς κατοχῆς ἐστὶ σημαίνει, ἐπεὶ καθεζομένη ὑφαίνεισθαι αἱ γυναῖκες τὴν ποῖτον ἰσὸν. *Recta tela, motum & peregrinationem significat: Oportet enim textricem ambulando texere: Altera autem tela retentionem significat, cum ejusmodi telam mulieres sedendo texant.*

XVIII. Hactenus satis clare me explicasse puto quid veteres intellexerint per *sursum versus texere*, αἶψα ὑφαίνεσθαι, ἀνακρέεσθαι, αἶψα τὴν κρόκῳ ὡθεῖν, αἶψαθεν ὑφαίνεσθαι; quid sit *stando texere*, ὄρθον ὑφαίνειν, ὄρθον ἕφος, ἰσὸς ὄρθου, ὄρθου-στάδιον, tunica recta; quomodo *stamen ponderibus suspendi* soleret, quid fuerint ἀγνύθες, λαῖα, & ἵτλαι; Quid *σπάθη* spatha, quid *σπαθῆν*, σπαθηπὸς, σπαθίδα, σπαθητὸν ἰμάτιον, σπάθη ὑφαίνεσθαι, & σπάθη κρέειν; Quomodo *duo stamina, duo tela*, aut δύο ῥάκη jungantur, quid δύο ῥάκη συμμάλλεσθαι duos pannos committere, quid *χεῖμα* τῷ σινυφασμῷ ἀντὶ ῥαφῆς? Tandem quid sit ἰσὸν ἐπιχέειν, telam percurrere, & inter texendum *obambulare*? Atque sic satis manifeste patere puto, quomodo tunica ἄρραφοι inconfutiles, rotundæ, & undique clausæ detexi potuerint absque miraculo. Sed ut hæc cuius meridia luce clarius constarent, construi curavi in hac civitate telam veterem,

sive jugum textorium, quo veteres usos fuisse puto in hujusmodi textura. Sane non parum negotii mihi fecit hæc structura, cum non quilibet textorum in hac urbe mentem meam assequi potuerit, qui instrumenta construeret, talemque tunicam ἀρραφον detexeret. Nihilominus multum quærendo, & fabrum & textorem reperti, qui & instrumenta textoria, ad veterem & raram & jam deperditam artem istam, mihi construerent, tunicamque ejusmodi texerent. Telam itaque, sive jugum textorium, cum omnibus ejus instrumentis, de quibus jam modo mentionem fecimus, & ipsam rationem texendi hæc tabula exhibebit.

Explicatio hujus Tabulæ, & quidem
primæ Figuræ.

A A A A *Tela sive jugum textorium veterum.* ἰσὸς ὄρος. *Tela recta.* Artemidorus lib. 111. cap. xxxvi. Fortassis *Iugum* dictum ab Ovidio (*Tela jugo juncta est*) ob figuram, quæ non male jugum repræsentat. Quomodo autem jugum construi soleret apud veteres, & quid fuerit *sub jugum mittere*, satis clarè docent Cicero offic. 1. 111. & Livius lib. 111. ut & Auctores Rci Rusticæ.

B. *Tunica rotunda & clausa, absque futura, ideoque vere ἀρραφος inconsutilis.* qualis erat tunica Christi. Joh. cap. xix.

Alias *Tunica recta.* Isidorus Orig. lib. xix. cap. xxii. ὁρθὸς καὶ διὰς; & πετὸς, & ὁρθὸν ὕψος. Hesychius.

Hæc tunica sursum versus est texta: incipit enim textura à supremo filo C.C. atque sic paulatim descendit ad D. Græcis ἀνω ὑφαίνειν, ἀναρπέν, ἀνω τῶν κρόνων ὡθῆν. Herod. lib. 11. Theophylactus in Iohannem. Festus. Chrysostomus in Iohann. Homil. Lxxxv. Isidorus Pelusiotæ Epist. Lxxiv. lib.

lib. I. Rotunda & clausa est hæc tunica à B usque ad I. Inde autem *αἵς* usque ad D. & E. quales esse solent hodie tunicæ interiores virorum.

C. C. filamenta quæ quidem sunt tramæ partes, sed ita protracta extra tunicæ corpus, ut deinde fieri possint stamen manicarum. Tunica enim ita detexta, à jugo textorio diffecatur, & fila C. C. quoque dissecta in extremitatibus C. C. postea invertuntur & eodem modo ad jugum extenduntur & detexuntur, quemadmodum B. D. atque sic fit tunica manicata.

D. E. Duo stamina, duæ telæ, Græce *δύο ῥάκη*. D. est tela sive stamen anterius, E. posterius, quæ uno eodemque filo tramæ junguntur, & simul detexuntur. Græcis *δύο ῥάκη πρὸς ἄλλην* duos pannos committere. Chrysostomus in Johannem, Homil. LXXXV. Theophylactus Cerameus Homil. in Pass. Domin. XXVII. Iosephus lib. III. c. VIIII. Sunt etiam *tele pendule* Ovid. Heroic. Ep. I.

F. F. Ἀγνόητες, λῆα & ἴταλ, sive pondera quibus stamina in hoc genere texturæ suspendi solebant. Seneca Epist. xc. Pollux lib. VII. x. & Hesychius.

G. *Spatha*, σπάθη instrumentum cujus ictibus subtemen condensari solebat. Seneca Epist. xc. Pollux lib. VII. cap. x. & Hesychius.

H. H. Mulier *ἰσὺν ἐπιχορδύη* & *ἐπιπαῖσαι* tunicam rotundam & clausam detexens, dextra tenens spatham ad condensandum subtemen, sursum versus trudendo; sinistra autem radium textorium. Porro *stando* textit non sedendo. Isidorus Orig. lib. XIX. cap. XXI. Servius Æn. lib. VII. Eustathius ad Homer. Odyss. lib. v. Hesiod. Ergon. Hesychius. Artemidorus lib. III. cap. XXXVI.

Et ambulando, in orbem scilicet textit: radio enim sive subtemine transmissio prius per telam aut stamina D. totum

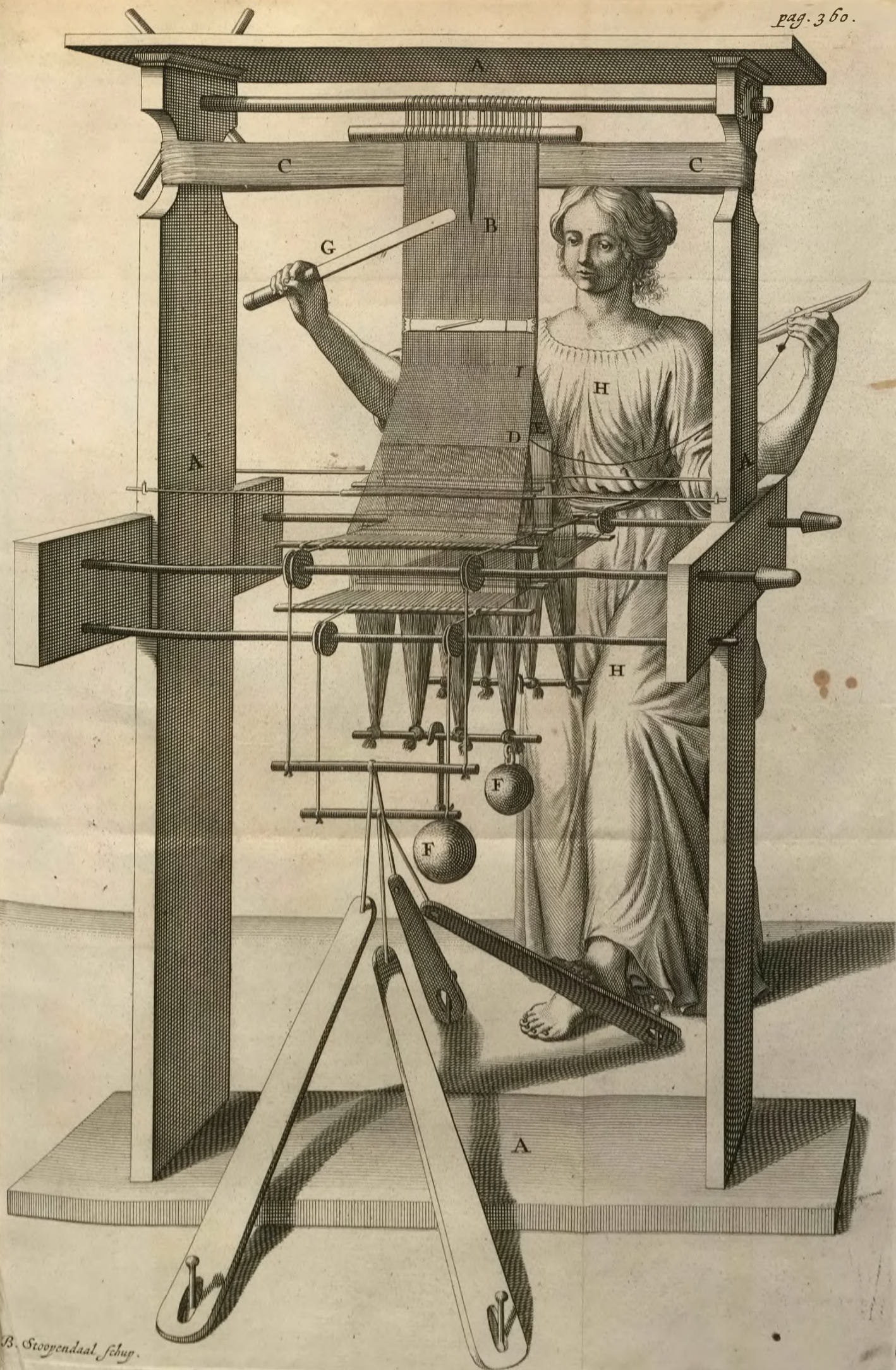
tum jugum circumire tenetur, ut eodem modo eundem radium atque subtemen transmittat per stamina E. quo fit ut telæ D. & E. jungantur *contextu συνυφασμῶν*, & hoc quidem est *συνυφασμῶν χρηστὴ ἀντὶ ῥαφῆς* Theophylactus in Johan. *Homerus Odysf. E. Virgil. Æn. lib. vii. Isidor. Orig. lib. xix. cap. xxiv. Artemidorus lib. iiii. cap. xxxvi.*

Cætera quæ in hoc jugo textorio conspiciuntur eruditus lector ultro capiet, cum in hodiernis fere eadem reperiantur ad structuram telæ.

Atque sic veterem hanc texturam, ingeniosissimam sane & rarissimam artem, tot retro sæculis deperditam, ex veterum tenebris in apricum protraximus, & bono publico, præsertim in literariæ Reipublicæ emolumentum, divulgavimus, minime inhiantes lucro, quod forsitan inde corradi potuisset, si quorundam consilium sequi voluissemus, nec invidentes Artificibus, quibus hoc inventum fortassis aliquando erit fundus non inutilis. Hoc unicum à viris doctis pro hujus præclari inventi *ἀρετῶν* peto; ut in posterum desinant digladiari de tunica Christi *ἀρρεῶν*: Desinant suis disputatiunculis, criticisque conjecturis dillacerare egregium illud vestimentum, quod ne milites quidem Romani dillacerare ausi fuerunt. Desinant nugas pro veritate divendere: Desinant tandem imperite negare: *ulla arte fieri posse, ut tunica rotunda, manicata, & undique clausa sola textura, absque sutura, absque acus opera & absque fibulis, absolveretur in tela*: ne nimis temere negando, optima ingenia à veritate indaganda, & ab eximiis artibus excolendis absterreant.

Secunda figura K. est ipsa tunica B. quam hoc jugo detexi curavimus rotundam, clausam & manicatam.

XIX. Hæc texendi ratio quanto rarior & subtilior, tanto

pag. 361.

Tunica ἑρμαρῆ,
Detexta Noromagi. CIO. I)CLXXVI.

K.

tanto difficilior est; Ideo proculdubio in defuetudinem abiit apud plerasque nationes. Vix hodie ars ista nota est per totum terrarum orbem, atque hanc ob causam à Viris doctis ignorata, unde etiam illis animus audax eo usque, ut ausi fuerint pronuntiare, ejusmodi vestimenta rotunda, undique clausa & manicata, absque acus opera nulla ratione fieri posse. At ego non ausim adfirmare, artem istam plane deperditam fuisse: videtur siquidem ad hunc usque diem in usu esse, in Indiis Orientalibus, ut vel ex duabus istis tunicis ἀπ' ἀφ' οἷς, quas ego vidi, & de quibus satis fuse supra egimus, (qualem & ego possideo, quam ante paucos dies Amstelodami nactus sum, subtilissimi operis) patet. Sunt etiam qui adfirmant, se Indos Textores, qui ejusmodi vestimentis texendis & divendendis (non quidem magno pretio) vitam sustentant, novisse, quamvis simul faterentur, se nec ipsa juga textoria, nec textores unquam vidisse texentes. Difficiliorem autem hanc texendi artem esse, vel inde patet, quod multum temporis in vestimentis texendis insumpserint Veteres. Cicero in Verrem Aetione vi. meminit vestis muliebris, in qua conficienda triennium consumptum fuerit. *Insula est Melita, satis lato ab Sicilia mari, periculosoque disjuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit. quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit.* Sed hoc de unica veste tantum intelligi vix ausim adfirmare, aut oportet valde fuisse pretiosam. Fuit enim Verres, ut in aliis rebus, sic & in vestibus, luxui nimium deditus. Idem Cicero eadem Aetione: *Nulla domus in Sicilia locuples fuit: ubi iste (Verres) non textrinam instituerit. Mulier est Segestana perdives, & nobilis, Lamia nomine. per triennium isti plena domo telarum,*

stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctam. Sic apud Titinnium, citante Nonnio: *Qua inter decem annos nequisti togam unam detexere.* In simplicissima, & minimi sumptus veste texenda, una mulier mense videtur fuisse occupata. Quod ex Platone & Cicerone concludi posse videtur. Cum enim agant de rebus sacris, & omnia quæ luxum referunt è fanis amovere conentur, inter cætera statuunt, vestimentum sacrum sumptuosius esse non debere, quam quod ab una muliere uno mense detexi possit. Plato νόμων β. ὑφ' ἧς μὴ πλέον ἔργον γυναικὸς μιᾶς ἐμμελυν. Quod Cicero ita reddidit de Legib. lib. 11. *Textile nec operosius, quam mulieris opus menstruum.* Utrum autem de vestimentis hoc intellexerint, an de alia supellectile sacra, non ausim affirmare. Saltem si de veste, apparet etiam simplicissimum vestimentum operosius fuisse quam ex nostris pretiosissima: oportet enim magni pretii esse vestimentum, in quo hodie mulier integrum mensem texendo insumere cogatur: quot enim quæso ulnas etiam ex subtilissimo lino non texeret una mulier spatio integri mensis. Deinde valde verisimile est id de vestibus intelligi apud Platonem, cum plurimum textili vestiti fuerint Sacerdotes, quod mox clarius patebit.

Pretiosa itaque & valde ingeniosa apud Veteres fuit hæc Ars texendi. Ideo πολυδαίδαλον ἴσθιν reperies apud Hesiodum *Ergon*, ubi ejusmodi telam intelligi puto. Sane hæc nostra texendi ars à Seneca Epist. xci. *Subtile genus dicitur: Textricum quoque artem à sapientibus dixit inventam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus in quo,*

Tela jugo juncta est, &c.

Hæc autem cum intelligere de texendi arte, de qua nobis

bis jam sermo est, satis constat ex præcedentibus. Hinc est quod Nonnius vestem Christi ἄργαφον vocet χιτῶνα θεσκελον ἀμφιέποντα τύπον ξένον. *Tunicam Divinam formam habentem.* Texendi artem Chrysostomus in 1. Ep. ad Cor. Homil. xxxiv. vocat ὑφάσμα ἁ σφίαν. Et à Verpulis dicitur אורג מעשה *opus artificiosum.*

XX. Hac itaque arte vestimenta nostra sacra texta fuisse minime dubito, cum fuerint אורג מעשה *opus textoris.* Fateor equidem nostra vestimenta quæ ordinaria texendi arte detexuntur, etiam dici posse אורג מעשה *opus textoris*; nam quicquid textitur textoris opus est. Sed Moisen hoc de textura intellexisse, hoc modo: ut vestes integræ Sacerdotales in tela absolverentur minime dubito; cum, postquam satis clare præcepisset de lana & lino sive bysso ad conficiendas vestes sacras, addat eas oportere esse אורג מעשה *opus textoris*, id est integras in tela textas: Non enim opus fuisset addere: *opus textoris.* Satis fuisset dixisse eas fieri debere ex lana & bysso: cum ex bysso & lana, purpura scilicet, coccino & conchylio fieri non possint absque textura. Sed manifestius infra patebit hæc nostra sententia, ubi de singulis vestimentis, præsertim de מעי, sermonem habebimus. Cæterum in hanc nostram sententiam adducemus testem, omni exceptione maiorem, Josephum Antiq. lib. iii. cap. viii. (quem locum supra jam adduximus) ubi de Pallio Pontificis Maximi: ἐστὶ δὲ ὁ χιτῶν ἔτερος ὅτι ἐκ δυοῖν περιμημάτων, ὡς περ αἰτίας ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι καὶ τὸ πρὸς τὰς ὀφθαλμοὺς. Φέρει δὲ ἐν ἐπιμήκῃ ὑφασµάριον. *Hæc tunica non constat duabus plagulis, ut suturas habeat in humeris ac lateribus, est vero tela in longitudinem texta: quæ omnino intelligi debent de veste inconsutili.* Eodem sensu illud אורג מעשה exponunt Hebræorum Magistri. Jarchius

enim ad locum Exodi xxviii. versu xxxii. habet מעשה אורג ולא כמחט *Opus Textoris, non autem acu factum.* Sed imprimis audiendi sunt Gemarici, Codice Ioma cap. viii. בגדי כהונה שגורדין אותן בכרייתן מכליהן ומשרדין. מהן כלום מאי היא ריש לקיש אמ' אלו מעשה מחט מטיבו בגדי כהונה אין עושין מעשה מחט אלא מעשה אורג שנא' מעשה אורג אמר אבוי ל' נצרכה אלא לבית יד שלהם כרחניא בית יד של בגדי כהונה נארגה בפני עצמה ונרכקה עם חכג Vestimenta que integra in tela texuntur, ita ut sit tantillum sit residui, quid est illud? (residuum) Resib Lakish dicit esse opus acus. Sed objicitur: vestes Sacerdotum non sunt opere acus, sed opere textoris; uti dicitur, opus textoris. Dixit Abai ^{et} non opus esse, nisi de manica intelligatur, quemadmodum traditur: Manica vestium Sacerdotum seorsum textitur, & vesti annectitur; pertingitque usque ad volam manus. Ecce vestimentum integrum textitur, aut in tela absolvitur, exceptis tantum manicis, quæ separatim texuntur, & assuuntur. Eodem fere de manicis repetit Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. viii. ubi de tunica lacuata. ובית יד שלה נארג בפני עצמו Et manica ejus (tunicæ) textitur seorsim, & corpori tunica adnectitur per acum. Sed de manicis, utrum adsuantur, an simul cum tunica texantur, plura, libro secundo, ubi eo deventum fuerit. Ejusmodi autem vestimenta ἄρραφα inconsutilia, sola textura subtiliori ista arte perfecta Ethnicorum Sacerdotes quoque gestasse, non difficulter, mea quidem sententia, probari potest. Textilia enim Diis grata & decora fuisse tradidit Plato de Legibus lib. xii. χρώματα ἢ λευκὰ πρέποντα αὐ τοῖς εἶν καὶ ἄλλοις καὶ ἐν ὑφῇ. Quæ Cicero ita interpretatur lib. ii. de Legibus. Colores albi Diis decori

CAP. XVII. SACERDOT. HEBRÆOR. 365
decori sunt, tum in cateris tum in textili. Et eodem loco :
 ὕφλ' ἢ μὴ πλέον ἔργα γυναικὸς μᾶλλον ἢ ἀνδρῶν, id est, reddente
 iterum Cicerone : *Textile nec operosius, quam mulieris*
opus menstruum. Pausanias Eliacor. posteriori, etiam tra-
 dit Sacerdotem Sosipolis habuisse : Ἰπὶ τῷ κεφαλῷ καὶ
 τὸ πρὸς ὤμων ἐφ' ἡλυσσιν ὕφ' ἄλβον. *In capite & facie ve-*
luti textile album. Ipsum Junonis peplum textile opus
 fuisse, idem docet Pausanias eodem libro : Πεπλήται ἢ
 τῆς γυναικὸς ἐν τῇ ἀγορᾷ οἶκημα τῆς ἐκκαίδεκα καλῶν ἡμέρας,
 ἔνθα τὸν πέπλον ὑφαίνουσιν τῇ Ἡῒ. *In ipso enim foro, fœminis,*
quæ sedecim vocantur, domus est, in qua Junoni peplum te-
xunt. Itaque, si non semper, saltem plurimum, textilia
 vestimenta veterum habuere Sacerdotes. Sed an omnia
 ἅρ' αὖτα perinde ac nostrorum Sacerdotum, disquisitioni
 doctissimorum relinquo, nos saltem aliquid lucis at-
 tulisse vestimentis sacris, non timemus adfirmare.

Atque hæc de ipsa *Textura* sufficient, nunc ad orna-
 menta.

C A P. XVII.

Quæ faciunt ad ornatum vestium sacrarum sunt ἡ ποικίλη ὁρμή τῶν ῥαββῶν
Varia interpretationes & ῥαββῶν Quid Græcorum ἡ ποικίλη ὁρμή τῶν ῥαββῶν
 ἑσ. Epistola i Petri cap. v. allegata. *Tunica stricta.* ποικίλη ὁρμή. Er-
 ror Diodati, qui habet contrepointé, s. erroris. Iosephus male intel-
 lectus. Explicatus. Vêtement broché Pseume xlv. xiv. *Vulga-*
tus, Galli & Lutherus à Græcis decepti. ῥαββῶν non esse s. fimbrias. Est ge-
 nus ornamenti. Certa scil. figura. Belg. **een Kock met oogkens.**
Oculi in vestibus quid ? Orbiculi ὁπωπῶν, **Nopjes / Gansen**
oogen. ῥαββῶν non sit arte plumaria. Error Salmasii. Tessellatum.
 ποικίλη, tessella, καὶ ὁρμή. pavimenta tessellata. **Italiaensche-**
bloer. Vestes Constantinopolitanorum Imperatorum tessellata. Ta-
 bula Jude Leonis & Leusdenii de vestitu. Scutulata vestis. scutula. po-
 mele, ὁπωπῶν. Turnebus de Scutula. rhombi, Emplastrum oblon-

gum scutula. virga. phalanga. σκεῦος. Retis macula. ῥαβδος ἐν
 ῥῆμα. Gallorum sagi. Gallia inventrix scutulata vestis. ἡλινθίς.
 Sententia Rabinorum de רבין. Laculata vestis. Lacunar, ἡλινθίς.
 Differentia inter Tessellatam & laculatam vestem. Tessellata vestis unita,
 & equalis, absque profunditate. Lacuata profundas habet fossas, instar
 funde annuli. רבין quid? Versio Gallica Psalmo xlv. xiv. laudata.
 σφαγίδες. Farchii רבין שטן. Anשרשר chasiores? Cista. ein fiste.
 רבין Judais gefästelt. רבין simile stomacho animalium ruminantium,
 Medicis reticulum. Tabula exhibens figuras רבין. Locus II. Sam. I.
 ix. explicatus. Tunica Schaulis רבין. רבין tremor. σείδω, verti-
 go. Vestes רבין durae. Belgarum interpretatio laudata. **Gen mail-
 le kolder.** Diodati une cotte de maille. Lorica linea apud Veteres.
 רבין varia interpretationes. Opus artificiosissimum. Ingenieur, quo sen-
 su? πικίλον, πικίλον, πικίλως &c. Variatum, variare, varia-
 tor. vestes coloreæ, πικίλ. polymitum, πολύμιτον. Babylonicum.
 Plumarium, ψιδωτόν. πικίλ. πικίλ, & ἡξεμπλωτό. Plu-
 marium à plumis avium. Ex fredo Davi Flestringam advecta ejusmodi
 plumata ex plumis. רקר varia interpretationes. πικίλον iterum &
 vestis πικίλ. רבין sola textura pingitur. רקר acu πικίλ. Babylonica
 pictura. Polymita Alexandria. De variantibus liciis texere. Ou-
 vrage de tapisserie. **Tapijt-werck.** Opera Phrygionica. Βε-
 λονοπικίλ, βελονοπικίλ. Ouvrage de broderie, **geboz-
 duyt.** רבין majori sit artificio quam רקר. Figuram ab uno latere
 tantum repraesentat רקר. Farchii רבין שטן tentatum. An רבין est
 peñtsche. Judais cingulum. Figura cheruborum. רבין ab utro-
 que latere pictum. Quo sensu רקר ab uno latere tantum. Quales figura in
 vestimentis veterum. Litteræ in vestibus. Sigilla, Nomina, flores.
 florida vestes. Palma vestibus intexta. toga triumphalis palmata. In ve-
 stibus stellæ, animalia. Belluata, ζωγενήτων. Alexander Magnus
 vestibus intextus, & D. Constantinus. De picturis elegantissimis in ve-
 stibus Ovid. Metamorphos. l. vi. Pictura quales in vestitu sacro? In velo
 tabernaculi Cherubini. Sententia Josephi. In Balteo flores. Iosephus &
 Isidorus allegati. כחונת פסים Iosephi & Thamaris. Gracii πικίλον. Varia
 interpretationes. Arabs قوذج من زجاج. Ionathanis, Bereschit Rab-
 ba & Targum Ierusalemitano רבין paragauda. Baal Turim & Be-
 reschit Rabba nuga. פסים Aquila καρωτός. Aquila contra Procopium
 defenditur.

רקם, de quibus etiam aliquid dicere operæ pretium erit. Et primum quidem occurrit תשכך Imprimis de *tunica* dicitur, jubet enim Deus fieri תשכך versu IV. cap. XXVII. Exodi. Et versu XXXIX. ושכך חכונה. Hanc vocem varie exponunt Seniores. Versu IV. תשכך reddunt χιτών ασσυμένω, & versu XXXIX. שכך חכנה habent καὶ οἱ κόσμητοι τῷ χιτῶνι ἐκ βύσσου. Lutherus: Ein engen rock. Vulgatus: *Tunicam strictam*, Galli: *La chemise qui tiennent serrée*; & versu XXXIX. *La chemise ioignante au corps*. Diodati *La Tunique contrepointée*. Junius & Tremellius *Tessellatam* habent. Chaldaeus מרמץ.

II. Ex his interpretationibus vix ullus verum & genuinum sensum eliciet. Quid enim Græcorum ασσυμένω & κόσμητοι? An *tunica nodosa*, aut *nodis stricta*? Sane eo sensu à quibusdam exponi videtur: est enim κόσμητος sive κόσμητος Hesychio ἐγκόσμητος, καὶ περιζώμα Ἀιγύπτου. Suidæ est ἀνάδεσμος. Apud Apostolum Petrum Epistola I. cap. V. significat *ornare*, aut etiam *cingere*, veluti quum dicit τῶν πάντων ὁρσώμενοι ἐκοσμήσασθε. *Humilitate ornati* aut *cincti estote*. Fortassis Græci existimarunt tunicam istam ασσυμένω *strictam* fuisse, quia balteo stringebatur. Et hæc interpretatio vulgatum, Lutherum & Gallos in errorem duxisse videtur. Sed ne ipsi quidem Græci sibi constant: non enim semper תשכך illis est ασσυμένω, sed & προσωτὸν *simbriatum*, Psalmo XLV XIV. Ideo & Suidas κόσμητον exponit χιτῶνα προσωτὸν, *Tunicam simbriatam*. Diodatum de hujus vocis significatione non satis fuisse edoctum, manifesto constat. Quid enim sibi vult per suum *contrepointée*, & per *ouvrage contrepointé*? Mirabilem sane dat explanationem hujus vocis in suis notis; esse scilicet vesti-

mentum

mentum interius corpori adhærēns : *composé de deux pieces de fin lin contrepointés*. id est, *factum ex duabus telis lineis acu ornatis*. Sed vehementer errat, cum in ejusmodi tunicis acu picti nil conspiceretur. Sed non mirum est, optimum virum male exposuissē πᾶσι, cum ad opinionem suam probandam adducat Josephum, qui ne γὰρ quidem habet de ejusmodi opere *contrepointé*. Subolsacio tamen quid illi ansam erroris dederit. Antiquitatum lib. III. cap. VIII. Josephus dicit : tunicam Sacerdotum fuisse ἐνδυμα διπλῆς σινδόν & βυσσίνης. Hinc Diodatus expiscatus est proculdubio suum *deux pieces de fin lin*, & quidem non male : Sed suum *contrepointé* pessime addidit. Respexisse enim videtur Josephus ad genus texturæ, ut scil. *dua tela δύο ῥάκη* contextæ fuerint, de quibus nos satis fuisse capite præcedenti, paragrapho XVII. Quam dubio animo hanc vocem verterit Doctissimus Diodati, vel inde patet, quod eam non ubique eodem modo intellexerit : nam cum hic habeat *contrepointé*, Psalmo XLV. XIV. vertit *vestment broché*. Quid sibi velit per illud *brocher*, fateor me ignorare. Scio equidem Gallis *brocher* idem esse ac *lacer*, id est binis prælongis acubus reticulatim unico & continuo filo integrum aliquod vestimentum conficere, quemadmodum fieri solent hodie nostra tibialia, & vestimenta alia nocturna. Sed si hæc fuit mens doctissimi viri, turpiter sibi imponi passus est, cum ars ista, ut ut hodie vulgatissima, plane ignoraretur apud veteres, quemadmodum id clarius demonstravimus capite præcedenti.

III. Nec felicius Vulgatus, Galli & Lutherus *tunicam strictam* reddunt, Fortassis decepti sunt à Græcorū χροσµωτῶν, quod ἀνάδεζμον aut etiam περιζωµα Αἰγύπτιον expouunt alii. At male : cum hic quæstio non sit de cingulis,

nec de nodis, nec de ulla strictura, sed de certo genere ornamenti in vestibus, quod vel ex solo Psalmo XLV. vers. XIV. patet, ubi vestimentum Sponsæ Christi dicitur *משבצות זהב*. Quod non potest reddi: *auro strictum*, sed *auro ornatum*, certis quibusdam figuris auro intextis. Sane ipsi Seniores in illo Psalmo id de nodis aut strictura minime intelligunt, sed de certo aliquo genere ornamenti, ideo vocem *אֶשְׁכֶּכֶת מְשַׁבְּצוֹת* ibi non usurparunt, sed *אֶשְׁכֶּכֶת מְשַׁבְּצוֹת*, aureis *fimbriis ornata*. Nequaquam tamen intelligendæ sunt fimbriæ, saltem ubi de vestibus Sacerdotum quæstio est: Nullum enim ornatum habuere in fimbriis, præter P. M. pallium. Deinde Hebræis fimbriæ sunt *צוֹצִיֹּת* non autem *משבצות* & *חשבץ*. Vix aliam vocem apud Hebræos reperies ad significandas fimbrias, nisi forte idem intelligant Rabini per Græcorum *κροσφῆν* & Chaldæi *אֶמְרָא*.

IV. Est itaque nostrum *חשבץ* genus aliquod ornamenti: certæ scilicet quædam figuræ, quæ vesti intextuntur, sive id fiat auro, sive alia materia. Sed quales figuræ fuerint quæritur. Oculos fuisse Belgæ crediderunt. Hinc *חשבץ* illis est *een Rock met oogkens* / sive *ocellata*. Magnus Salmasius ad Vopiscum in vita Carini, eodem sensu exponit hanc vocem *חשבץ*. Hebræi, inquit, quoque maculas in vestibus rotundas ac plumariis intextas, ocellos vocitare consueverunt. hinc verbum *חשבץ*, vestem oculare, & opere plumario oculos vestibus intexere, & *חשבץ* quod oculatum est, & oculis intextum. Ejusmodi vestes ocellatas in usu fuisse apud Veteres facile demonstrari potest. Tertullianus *lib. de Pudicitia*, (quem locum etiam allegat Salmasius) Sed enim plerisque interpretibus parabolarum etiam exitus decipit, quem in vestibus purpura oculandis sapissime evenire est. Per oculos in vestibus

bus veteres intellexisse certos aliquos orbiculos, aut figuras rotundas instar oculi, aut instar clavi capitis, plurimis ibidem probat Salmasius, ut *ocellata vestes* nihil aliud fuerint quam vestes rotundis quibusdam maculis aut figuris distinctæ. Hinc & Pantherarum maculæ *oculi*, *orbiculi* & *oculati circuli* dicuntur Plinio & Solino. Græcis ὀπαπαί, uti videre est apud Opianum, lib. III. Cyneg. Est hodie certum aliquod genus lini nocum apud Belgas, ex quo fiunt mappæ, mantilia & vestimenta quædam interiora & nocturna, quod Belgice vocamus *noppies* aut etiam *ganssen oogen* / *oculos anserinos*. Sed tale fuisse nostrum *שכח* non ausim adfirmare, immo nego. Deinde figuras istas in Sacerdotum tunicis fuisse rotundas instar oculi, tam facile demonstrari non potest. Sed crassum admodum errorem erravit Salmasius, cum dixerit *שכח* *Hebrais esse maculas rotundas ac plumarii intextas*, si id intelligat de tunicis Sacerdotum, quæ textæ fuerunt ex lino tantum, nulla adhibita acu, nulla purpura aut arte plumaria. Id fortasse dici possit de ornatu sponsæ Christi Psalmo XLV. *cujus vestimenta erant ששכח זהב auro ornata aut ocellata.*

V. Cæterum nostrum *שכח* figuras habuisse plane rotundas instar oculorum, nulla auctoritate probari puto. Angulos autem varios habuisse nullus dubito. Propius itaque accedunt Junius & Tremellius qui habent *Tunicam Tessellatam*. Voces istas *Tessellam* & *tesseram* Græcas esse & quamlibet figuram quadratam significare, vel ex *πασάρα* sive *πάρρα* satis constat. Tessellæ itaque in vestibus significant figuras quadratas intextas. Has Salaminii *κύβας* dixerunt. Hesychius οἱ Σαλαμίνιοι λέγουσι *κύβον, τὸ ὀβριματὶς σημεῖον*. Cubum quadratum esse sciunt illi qui sciunt quid sit cubus. Isidorus Orig. lib. XI.

Tessella sunt è quibus domicilia sternuntur, à tesseri nominata, id est quadratis lapillis per diminutionem. Decjussmodi *tesseris* sive *tessellis* in pavimentis multa & doctissima reperies apud Casaubonum ad Suetonium in vita Julii Cæsaris cap. XLVI. Quid pavimentum tessellatum sit, neminem puto in Belgio ignorare, cum vix ulla domus reperiatur, aut rusticorum casa, quæ ejusmodi pavimenta non habeat ex terra figulina aut latere. Marmorea, multiplici figura & colore ornata non sunt rara Amstelodami; Belgis *Italiaensche vloeren* (à marmore scilicet ex Italia advecto) *pavimenta Italica*. Ejusmodi autem figuras quadratas non raro fuisse in vestimentis veterum præter auctores manifesto probari potest ex nummis Imperatorum, præsertim ex Constantinopolitanorum, *Iustiniani, Fil. Germani, Theodosii, Leonis, Theophobi, Manuelis, Commeni, Manuelis Junioris, Othonis IV. &* aliorum. Tales quoque fuisse figuras in tunicis Sacerdotum multi tradiderunt, & inter Judæos Juda Leo, qui tabulas edidit de vestitu Sacerdotum, sed male, & quem secutus est Leusdenus.

VI. Ejusmodi vestes à veteribus *scutulatas* vocatas fuisse nonnulli crediderunt. De *Scutulatis* vestibus vide Plinium lib. VII I. cap. XLVIII. *Istria, ac Liburnica lanam pilo propiorem, quam lana, & ideo pexis vestibus alienam, & quam sola ars scutulato textu commendat in Lusatia.* Et paulo post: *Scutulis dividere Gallia instituit.* Et libro XI. cap. XXIV. *Scutulatum rete habet.* Juvenalis Sat. I I.

———— *Scutulata & galbina rasa.*

Prudentius

———— *Scutulis perfundere corpus.*

Deiisdem vide Cod. Theod. leg. XI. de scenicis. *uti sane hisdem scutulatis, & variis coloris sericis auroque sine gemmis,*

mis, collo brachiis, cingulo non vetamus. Quales autem fuerint illæ figuræ scutulæ in vestibus, inter Doctos disceptatur. Sunt qui notas aut figuras rotundas esse contendunt. Inter hos agmen ducit Isidorus Orig. lib. xii. cap. i. *Scutulatus vocatus propter orbem quos habet*, quod intelligit de equis, quos Galli *pomelès* pomelatos dicunt, à pomorum rotunda figura. Oppiano ὀπωρινὸν quasi fructus autumnalis, qualia sunt *poma* & ejusmodi alia. Sic nulla esset differentia inter scutulatam vestem & ocellatam, de qua nos supra. Scutulas tamen in vestibus non fuisse figuras rotundas, sed potius quadratas, optime docuit Turnebus Advers. lib. xxvii. cap. xxiv. Et revera *scutula est rhombus, quod latera paria habet, nec angulos rectos similes scutulae*, ut videre est ex fragmentis Censorini. Tales fuerunt vestes Ephesiorum, quæ rhombos intextos habuere apud Athenæum lib. xii. ὡς αὐτὸ τὸ ἰώνων ἰοβαφῆ καὶ περὶ φῶν, καὶ κρόκιναν ῥόμβοις ὑφαντά. Eandem figuram scutulæ videtur adscribere Vitruvius lib. vii. cap. i. *Nulli gradus in scutulis aut trigonis aut quadratis.* Et Paladius lib. i. tit. ix. *Vel testaceum accipiant pavimentum, vel marmora, vel tesseras aut scutulas.* Ex hoc loco etiam videtur concludi posse, *scutulas fuisse tessellas, & scutulatas vestes, Tessellatas.* Saltem verum est, scutulas figuras esse quadratas, sive angulis rectis & lateribus paribus, sive non rectis angulis, & lateribus paribus, ut rhombi, sive etiam rectis angulis, sed lateribus non paribus, ut parallelogramma. Ejusmodi enim parallelogramma Plin. etiam scutulam appellat lib. xvii. cap. xvi. Vocat enim emplastrum quod est longum iv. & latum iii. digitos, *scutulam.* Nec mirum, si *scutula* à scuto diceretur, cum scuta oblonga esse solerent. Salmasius ad Vopiscum in vita Aureliani & Carini contendit *scutulas* proprie

esse *virgas* : ut *scutulata* vestes eadem sint , quæ *virgate*.
 σκυτάλη, inquit, *idem est quod ῥαβδος* ; putat enim scutu-
 latas vestes dici, non à *scuto*, sed à Græco σκυτάλη, quod
phalangas & *virgas* significat, quæ subjiciuntur navibus
 ad eas in mare deducendas & impellendas, de quibus
 Cæsar de bello Civili lib. I I I. Itaque secundum Salma-
 sium *scutulata* vestis est, *qua pluribus virgis hoc est viis*
transversim decussatimque ductis erat distincta, unde multa
in medio quadrata nota relinquebantur, quales in retibus,
aut reticulatis operibus apparent. Doctissimo tamen Ru-
 benio lib. I. de Re vest. cap. xxv. Salmasii opinio non
 placet, eo quod non omnis vestis *virgate* *scutulata* fue-
 rit. Sed licet omnem vestem *virgatam* non fuisse *scutu-*
latam, certum tamen est, *scutulatam* etiam *virgatam* di-
 ci, ob *virgas* quæ transversim & decussatim vestem per-
 currunt, ideoque retis maculas aut *scutulas* revera re-
 præsentant : habent enim maculæ retium ῥαβδοειδὲς
 σχῆμα si extendatur, teste Polluce quo respexisse mihi vi-
 detur Plinius lib. XI. cap. xxiv. ubi rete *scutulatum* di-
 cit. Et Gallorum sagos ῥαβδωτῆς vocat Diodorus Sicu-
 lus, quod proculdubio intelligit de Gallorum veste scu-
 tulata, *Gallia enim scutulis dividere instituit.* Teste Plinio
 lib. VII I. cap. XLVI I I. sed addit Diodorus eos esse πλι-
 θύοις πολυανθεῖσι καὶ πυκνοῖς διφλημύχης, *crebribus laterculis*
variis floribus depictis distinctos. quod non aliter est intel-
 ligendum, quam quod plura spatia fuerint inter singulas
virgulas, quæ spatia πλινθία *laterculos* vocat, ob quadra-
 tam figuram instar tessellæ. Ut sit, in hoc conveniunt
 viri docti, *scutulatam* vestem quadratas habuisse figuras,
 instar retis macularum, aut instar lancis & *scutulæ*, in qua
 sententia est & ipse Salmasius, ut ab opinione Turnebi
 non recedat, nisi quoad Etymon vocis tantum : utrum
 scil.

scil. à Græcorum *στυγλη*, an vero à *Scuto*, an à *scutula*, aut à *lance* dicatur. Quicquid autem alii sentiant de Etymologia vocis *scutula*, ego valde suspicor, hanc vocem deduci à *scuto* potius quam ab ulla alia. Saltem in illa opinione videtur fuisse Chaldæus, qui maculas pardi (qui *scutulati* dici possunt non minus quam Equi illi pomelati, qui *scutulati* dicuntur ab Isidoro. uti supra monuimus) שלטי *scuta* vocat. Ezech. xxvii. xvi. שלט enim Hebræis & Chaldæis est scutus, unde proculdubio Germanis & Belgis ein schildt. Tales fuisse figuras חשבך in vestibus Sacerdotum, scilicet instar plagæ retis, videntur credidisse ii qui eas *tessellatas* aut *scutulatas* dixerunt. Nec ab hac opinione plane alieni sunt Hebræorum Magistri. *Kimchius* ad versum xviii. capitis iiii. Eisaï, ad hæc verba: כיום ההוא יסיר ארני את הפארת שניםים ודשניםים vocem שניםים eandem judicat cum nostro חשבך. putat enim scribendum esse ך pro ך quasi שביצים à radice שבץ. Nam ad vocem חשבכים hæc observat: כמו בצ"ד י סן ושבעה את הכחנה שש' וחוא כלו עשוי כמלאכה חשבך: *Quasi cum ך scriptum esset, quemadmodum & tunicam tessellatam facies ex bysso. Et hoc quidem est vestimentum instar operis Taschbetz.* Igitur שניםים & חשבך idem est. At vero Jarchius eodem loco illud שניםים putat esse speciem retis ad ornandum caput מיני שבכה ait, 'לחשיטו הראש והרכה יש בלשון משנ' שנים של שבכה: *Species retis, ad ornandum caput, reperitur in numero plurali ad indicandum fila retis.* Ideo fortassis שניםים & שביצים reticulatum opus censetur à Jarchio. quia חשבך multos habet πλυσμας & plagas instar retis.

VII. Isidorus Orig. lib. xix. cap. xxi. mentionem facit vestis *laculata*. *Laculata*, inquit, est qua lacus quadratos quosdam cum pictura habet intextos aut additos acu.

Sal.

Salmasius ad Vopiscum in vita Carini, *scutulatum* & *laculatum* unum idemque putat. Sed scribendum existimat *lacuata* pro *laculata*; ut *lacuata tecta*. At siue scribamus *laculata* siue *lacuata*, utrumque à lacu derivatum videtur, & utrumque habet figuram *quadratam*, aut *lacus quadratos*, ut habet Isidorus. Et *Lacunar* à lacu dici credibile est, sed *lacunar* etiam *πλινθιον* dicitur à Vitruvio, ut observat Salmasius loco modo laudato. *πλινθιον* autem est *scutula* ut supra ostendimus. Non mirum igitur si vestes tessellatæ, scutulatæ, & lacuatæ confundantur, quasi una eademque esset. Suspicio tamen fuisse aliquam differentiam inter *tessellatam* & *lacuatam* vestem. Per *Tessellatam* enim veteres nihil aliud videntur intellexisse auctores, quam vestes illas quæ intextas habuerunt figuras quadratas instar tessellarum pavementorum: sed ita ut figuræ illæ planæ & æquales fuerint, nulla apparente profunditate aut eminentia filamentorum in textura, prout & pavimenta tessellata plana & æqualia esse solent. Sed *laculata*, siue *lacuata*, ut existimo, non solum figuras quadratas habuit, sed tales quæ simul depressæ fuerint & profundæ, ita ut maxima inæqualitas esset filorum in textura, quædam enim aliis eminebant, alia infra alia deprimebantur: ita quidem ut quodlibet quadratum siue *πλινθιον* profundius fuerit virgis & viis illis siue *ῥαβδοῖς* quæ texturam decussatim transcurrerant. Et hoc quidem optime convenit cum lacubus aut lacunari à quo *lacuata* siue *laculata* dicitur, solent enim *lacus* & *lacunaria* profunda & depressiora esse. Idem sane de scutulata veste intelligi potest, siue ita dicatur à scuto, siue à scutula, siue à lance, siue etiam à Græcorum *συντάλη*. Quis enim nescit scutulas & lances esse cavas & profundas, instar lacunarum. Martialis lib. 11.

Et leves scutulas cavaſque lances.

Si ſcutulata veſtis à *σκυτάλη* derivetur, idem plane dicendum erit. Cum enim *σκυτάλη* ſit ῥαβδος, phalangæ ſive virgæ quæ ſubjiciuntur navibus ad eas in mære deducendas, & cum ejuſmodi phalangæ neceſſario emineant ſupra terram, ita ut ſub ſe habeant aliquam profunditatem, inſtar lacunaris aut cavæ lancis, in ſcutulata veſte etiam concipi poſſunt virgæ iſtæ atque viæ ut eminentes ſupra reliquum texturæ, quæ virgæ & *σκυτάλαι* ſi tranſverſim currant neceſſario *πλινθία* & lacunaria profunda intra ſe relinquunt, inſtar tot fundarum & annulorum palarum. Et ſane quando propius examino veſtimenta Imperatorum de quibus ſupra mentionem feci, mihi videntur omnino ejuſmodi texturam repreſentare: Præſertim *Fl. Juſtiniani*, *Fl. Germani*, *Flavii Theophobi*. *Michaelis* ix. *Manuelis Junioris*, &c. In pretioſioribus veſtimentis lacus iſti & *πλινθία* videntur fuiſſe ex lino, lana aut ſerico, ſed non nunquam figuris & floribus ornata, quales fuiſſe Gallorum ſagos ex Diodoro Siculo jam modo audivimus, erant enim *πλινθίαις πολυαΐθεσι καὶ πυκνοῖς διφλημύροις*, Virgæ autem iſtæ, ſive phalangæ ex alia erant materia. Aliquando forſan *πλινθία* ex auro, & phalangæ ex lana, aut ſerico, aut etiam phalangæ & virgæ ex auro & *πλινθία* ſive lacunaria ex auro. Et hoc fortaſſis intelligit Pſalmiſtes Pſalmo XLV. verſ. XIV. per *כְּהַי מַצָּבֹה*, quaſi diceret *laculata* aut *ſcutulata auro*. Quod tamen non eſt intelligendum de omnibus veſtibus *laculatis* aut *ſcutulatis*. Fuerunt enim quæ nullum aurum, nullamque purpuram intextam habuerunt, ſed ex lino tantum, ita ut & profunditates & virgæ eminentes ſimul fuerint ex lino.

VIII. Quicquid alii cenſeant de veterum veſtibus

scutulatis & laculatis, Sacerdotum tunicas tales fuisse quales eas jam jam descripsimus mihi est persuasissimum: Habuisse nempe vias & virgas eminentes quæ totam tunicam transversim & decussatim decurrebant, ita ut depressas & cavas aliquas figuras, sive quadratas sive *πολύγωνας*, intra se relinquerent, instar lacunaris aut fundæ annuli, quibus includuntur gemmæ & lapides pretiosi. Et sane verbum *שכנ* significare *fundis includere*, & *פונדש* *fundas*, & *זהב פונדש* *fundas aureas* quibus gemmæ includuntur in Pectorali, & alibi in vestibus Pontificis Maximi nemo, qui Hebraica legit, est qui dubitet. Id clarissime patet Exodi xxviii. vers. xi. xiii. xiv. xx. xxv. & cap. xxxix. vers. vi. xiii. xvi. Optime itaque versio Gallica Psalmo xlv. vers. xiv. ubi sponsæ Christi vestimentum dicitur, *זהב פונדש* *son vestement est semé d'enchassures d'or*, id est, *vestimentum ejus confectum est fundis aureis*. Ita omnino vertendus est iste locus. Nec insolens fuit apud Græcos ejusmodi fundas annulorum attribui vestibus: idem enim intellexisse mihi videntur per *σημα* signa illa, quæ alias *σφραγίδες* dicebantur. Helychius *σφραγίδες αἱ ἐπὶ τῷ δακτυλίῳ καὶ τῇ ἰουπίῳ σημα*. Hæc sane de ejusmodi fundis in vestibus intelligit Salmasius ad *Topiscum in vita Cicerini*; quod tamen doctissimus Rubenius lib. i. de Re Vest. cap. x. intelligit de certis quibusdam signis atque notis vestibus intextis tamquam gentis insignibus, veluti in sigillis. Verum quidem est *σφραγίδες* intelligi posse de sigillis & alicujus gentis insignibus, nec semper de annulorum fundis capi debere; nam & pardalis *σφραγίδας* attribuit Opianus Cyneg. lib. i. quibus scilicet intelligit eorum maculas. Inde tamen concludi non potest, lacunaria & profundas figuras illas instar fundarum

rum non dictas fuisse *σφραγίδας*. Nec aliter explicant
 Judæi nostrum חשכץ in suis commentariis. Sic enim
 Jarchius ad versum IV. capitis xxviii. Exodi חשכץ עשו
 והמשבצות הם כסין גומיה העשויות, ומשבצות לנזי
 בחכשיטו זהב למושב קביעה אבנים טובות וסרגליות כמו שנה
 באבני האפוד מוסכות משבצות זהב וכל לע"ז קורין אותו קשט"נש
Taschbetz est opus Misibbezoth ad pulchritudinem. Et
משבצות ille sunt quasi fuisse quæ facta sunt in annulis
aureis quibus infiguntur lapides pretiosi & margarita, ut di-
ctum est de lapidibus Ephodi (Exodi xxviii. xi.) inclu-
si fundis aureis, quas barbare vocant fastens. Sic vocem
 istam קשט ונש lego & interpreto: nempe fastens Ger-
 manice est enim cui fasten cista, (forte fasten Germa-
 norum à Latinorum *Cista*, aut hoc ab illo) ita scilicet
 dicta funda cui inferuntur lapides pretiosi, quia est in-
 star cistæ, tum quia in ea gemmæ servatur tanquam in
 cista, tum quia est cava & profunda instar cistæ. Hinc
 & ad hunc usque diem Judæi כחה חשכץ vocant eum ge-
 fastelter roef. Forte etiam scripsit Jarchius Gallice כש'ר'ר
chassures & non קשט"נש. Est enim Gallis *chassure* funda
 aut pala annuli. Hæc postquam ita examinasset, statim
 mihi venit in mentem certus quidam stomachus, qui re-
 peritur in animalibus ruminantibus, quem, ni fallor, *re-*
ticulum vocant Medicorum filii, ob figuras quæ reris ma-
 culis sunt valde similes, & ita quidem ut diceres to-
 tum stomachum annulorum fundis esse constitutum. Hæc
 jam ante aliquot annos ita menti mea sese obtulerunt,
 quod quemlibet facile ita concipere posse puto, modo
 sciat quid sit משבצות & quanam sit structura hujus sto-
 machi. Sed hisce ita à me conceptis & chartis jam man-
 datis, expertus sum revera nihil dici, nihilque scribi,
 quod non sit dictum, & scriptum prius, etiamsi nobis

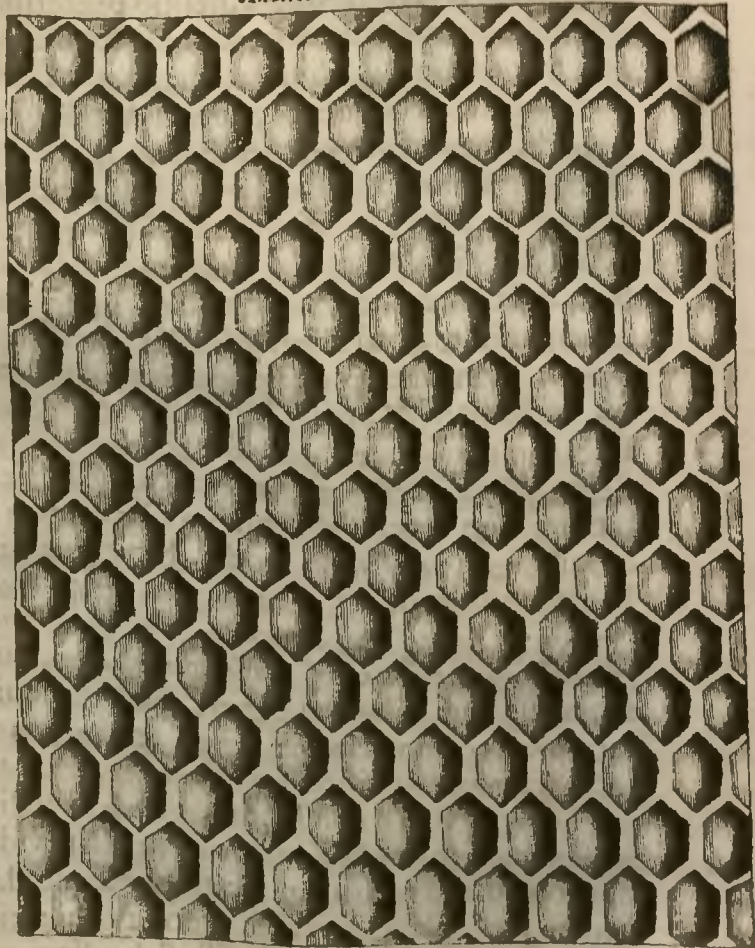
videatur res inaudita, & novissime à nobis excogitata. Nam ecce eadem reperies apud Maimonida Halach. Kele Hammikdash cap viii. Sect. xvi. ubi מַשְׁבָּצוֹת in tunicis sacris omnino comparat cum tali stomacho. הכותנות בין של כג" בין של כהן הדיוט משבצת היחה שהיא בחים כחים באריגתה כמו בית הכוסות כדרך שעושין האורגין *Tunica cum Sacerdotis Magni, tum caterorum Sacerdotum, fundis confita erat, habuit enim multas domos in sua textura, quemadmodum stomachus quem reticulum dicunt, prout textores facere solent vestes duras.* Quum enim dicit Maimonides שהיא בחים כחים באריגתה perinde est ac si dixisset: *multos habet locos* (quales sunt annulorum fundæ) *intextos.* Et בית הכוסות ejusmodi stomachum significare, patet ex Codice cholin cap. iii. ubi ista vox occurrit, & quam Glossa ait esse סוף הכרם שקורי פנ צא עשוי ככובע וקרוי בית הכוסות ו"ג *Est inferior pars stomachi, quem vocant pence, & factus est inslar Galea, vocant autem beth haccoffoth, &c.* hunc stomachum Judæi Germani vocant ein felle haub / id est *opercimentum sponsæ.* De his plura reperies Codice Sucah. c. iii. Ex his patet quam male hæc figuræ quæ חשבץ dicuntur exprimi soleant à pictoribus, & iis qui hæc minus accurate examinerunt, quam misere sibi imponi siverint; Præsertim doctissimus Samuel Lee Anglus, in suo Tractatu, quem conscripsit Anglice, de Templo Salomonis, in quem nuper incidi, cum depingi curaverit Sacerdotem summum vestitum tunica oculis humanis undique confita. Ut autem lector facilius hujusmodi Texturam in sacris tunicis capere possit, ejusmodi בית הכוסות sive stomachum, quem Reticulum vocant, depictum ob oculos hic ponere operæ pretium credidi.

ז"ה הכוסית

Sive

RETICULUM id est STOMACHUS

Animalis ruminantis

IX. Ex iis quæ jam dicta sunt manifesto constat, quid sit **חֶשֶׁבַּן & מִשְׁכָּצוֹת**. Unicus adhuc restat locus 11. Samuelis cap. 1. vers. 19. quem silentio præterire non possum. Legimus ibi Schaulem, populo Israelitico jam in fugam acto, sibi manus inferentem, quod solus præstare non poterat, ad se vocasse puerum Amalekitam, quem forte ibi vagantem vidit, cumque rogasse ut se morte afficeret, additis his verbis : **כִּי אֶחָוִי חֶשֶׁבַּן** vocem **חֶשֶׁבַּן** derivari à verbo **שָׁכַן**, quemadmodum, **חֶשֶׁבַּן & מִשְׁכָּצוֹת** nemo est qui dubitet. Sed varie accipitur ab interpretibus. Iudæi habent **רָחַח & Chaldæus רַחִיחָא** quod *tremorem* significat, quasi Schaul dixisset : *quia me apprehendit tremor*. Hanc interpretationem secutus videtur Lutherus, ich bin bedrengt Dribher. & Galli: *Angoisse m'a saisi*. Rabini plerumque exponunt *der Krampf* id est, *Spasmus*. Septuaginta **σάος** & tenebras habent. Ab hac interpretatione non recedit doctissimus Coccejus in suo Lexico, ubi **שָׁכַן** *vertiginem* reddit. Kimchius etiam morbum significare docet. **שָׁם חוּלֵי אוּלֵי וּקְרָה**, inquit, **שָׁכַן**, *Schabatx est nomen morbi, quo forte aliquis corripitur, si gladio percutiatur*, quod putat idem esse cum Chaldæi **רַחִיחָא**. Sed quicquid dicant interpretes cum voces **שָׁכַן**, **חֶשֶׁבַּן & מִשְׁכָּצוֹת** nusquam in S. Scriptura significant *morbum, tenebras, tremorem*, aut *vertiginem*, sed constanter *ornatum* in vestibus, quales sunt palæ & fundæ annulorum, nullam video rationem ob quam à nativa significatione hic recedam, cum eodem sensu plane, quo alibi exponitur, hic etiam intelligi possit. Erat itaque tunica illa Schaulis **חֶשֶׁבַּן** *scutulata* sive *lacuata*, ut vestimentum elegantissimum, quale decebat Regem Judæorum. Atque sic non mirum si dicat **אֶחָוִי חֶשֶׁבַּן** *tunica illa scutulata me retinuit, vel impedivit*,

divit, quo minus me potuerim transfigere gladio. Erant enim ejusmodi vestimenta משכצות dura; ideo בגדים קשים vestes duræ vocantur à Maimonide, Halach. Kele Hammikd. cap. viii. sect. xvi. Tales & ipsæ lineæ tunicæ fuere, multo magis duræ erant Regum, quæ auro scutulatæ erant, prout & Virgilius Æneid. lib. i. Pallam auro rigentem dicit, quod scilicet dura fuerit propter aurum, sicut & novas vestes videmus, explicante Servio. Talis igitur tunica auro rigens & propter aurum dura, gladio restitit. Hoc sensu exposuit Ralbag, sive Rabi Levi Ben Gerson לפי מה שאחשוב שהלבוש, הרצון כזה, שהיה משוכץ להוסיף לו חזק באופן שלא יוכל ההרב לחתכו בקלות ואמר שאור שהחנית שנפל עליו אחז לו השכץ ולזה: Sensus, ut mihi videtur, horum verborum hic est: vestimentum, quo vestitus fuit, fuisse scutulis confutum, ad dandum ipsi robur, ne gladius tam facile penetraret, ut eum confoderet. Ideo dixit Saul, quod scutulata vestis impediverit, quo minus hasta in quem se conjecit, penetraret. Atque hanc ob causam non potuit seipsum confodere. Belgæ hoc non ignorarunt, ideo een maelje kolder verterunt, & Diodatus la cote de maille. Junius & Tremellius, chlamys ocellata. Quod videntur intellexisse de certis quibusdam annulis ferreis, instar ocellorum, quibus vestimenta militum solent consui, & quibus sese induere solent milites instante pugna, ne tam facile ab hostibus confoderentur. Si tale fuit vestimentum Saulis, ejusmodi scil. annulis confutum, quod Maille vocamus, tunc videtur dictum fuisse שכץ ob aliquam similitudinem: annuli enim isti fuerunt instar πλωγιων & retis macularum. qualis fortassis fuit lorica Neoptolemi apud Virg. Æneid. lib. iii. quam dicit

Loricam confertam hamis, auroque trilicem.

Utut

Utut sit, tunicam Schaulis ibi intelligi per שָׁנַף, non autem morbum, multi, & inter Hebræorum Magistri celeberrimi, credidisse, vel inde patet; quod putent id illi obvenisse ob peccatum quod commisit in Nobo, cum occidi jusserit per Doeg octoginta quinq; illos Sacerdotes, qui tunicis *scutulatis* sive מִשְׁבְּצוֹת vestiti erant. 1 Sam. cap. xxii. xvi. Quid si diceremus totam lineam fuisse vestem illam *Schabat* Schaulis, sed ad usum belli factam: fieri enim solebant tunicæ & loricæ linæ quæ in aceto decoctæ, duritie ferrum & leonum pantherarumque dentes repellerent. Talis creditur lorica Imp. Galbæ, de qua vide Casaubonum. Et Ajacis apud Homerum Iliad. B. & illa quam Iphicrates instituit apud Nepotem. Eandem forsitan intelligit Sil. Ital. lib. iv. *per multiplex linum*. quomodo autem multiplex dici possit docet Casaubonus ad Suet. in vita Galbæ. vide etiam Ferrarium de Re vest. part. i. lib. ii. cap. xi. Ejusmodi etiam ex lana fiebant, teste Plinio lib. viii. cap. xlvi. Nec silentio prætereundum quod Plin. lib. xix. capite i. refert de thorace Amasis Ægypti Regis; de quibus infra plura. Igitur חֲשֵׁנִי חֲשֵׁנִי ego verterem: *Tunicam scutulatam*, aut *tunicam lacuatam*, aut etiam *tunicam fundis consistam*.

X. Secunda vox qua exprimitur ornamentum in sacro vestitu, præcipue Pontificis Maximi est חֲשֵׁנִי: dicitur enim: מַעֲשֵׂה חֲשֵׁנִי. De Ephodo vide Exodi xxviii. vers. vi. & cap. xxxix. ii. iii. ועָשִׂיתָ אֶת הָאֵפֹד וְהָתְּכָלֶיךָ Et facies Ephod ex auro hyacinthino, purpura, cocco, & bysso, opere choscheb. De cingulo Ephodi Exodi xxviii. vii. וחֲשֵׁנִי הָאֵפֹדֶה De Tectorali eodem cap. versu xv. ועָשִׂיתָ חֲשֵׁן הַמִּשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֲשֵׁנִי כַמַּעֲשֵׂה אֵפֹד De utroque cum de Ephodo tum de Pectorali Exodi xxxix.

יועש ארז החשן מעשה חשב כמעשה אפרז והי
 xxxix. viii. חשב כמעשה אפרז והי Sic & פרכת Exodi xxvi. i.
 xxxvi. & xxxvi. xxxv. Tandem & cherubimi Exodi
 xxxvi. viii. Græci aliquando habent ἔργον ὑφαντὸν ποικι-
 λιτῶ ut Exodi xxvi. vi. Et versu xv. ἔργον ποικιλιτῶ
 nulla facta mentione ἔργον ὑφαντῶ. Capite xxxix. viii.
 ἔργον ὑφαντὸν ποικιλίαν. Et vers. iii. ejusdem capituli ἔργον
 ὑφαντῶ. Et capite xxvi. versu viii. חשב אפרז illis est
 ὑφασμα ἔργοις ἐπομίδων, nulla facta in illis locis mentione ἔργον
 ποικιλιτῶ. Sic Exodi cap. xxvi. i. ubi de velis Taber-
 naculi: ἐργασία ὑφαντῶ, & versu xxxi. ἔργον ὑφαντῶ. Ea-
 dem reperies cap. xxxvi. vers. xxxv. Vulgatus: *variaturum*
opere plumario, & opus polymitum, & operis varietas, & ope-
re polymitario. Belgæ: **het alder konstelijckste werck.**
 Lutherus: künstlich. Galli: *Ouvrage exquis.* Diodati *ouvrage*
de dessein. Junius: *Opus artificiosissimum.* Chaldeus,
 עוכר אומן Arabs صناعة حادق *Opus acuti viri:* est enim
 حادق intuitus est, acute vidit.

XI. Ergo חשב מעשה esse *opus artificiosissimum*, vel ex
 sola Etymologia probari potest; siquidem חשב est *medi-*
tari, Excogitare, Emas auch sünden! *Inventer quelque cho-*
se. Hinc & Machinæ illæ quas invenit Vzzia Rex i.
 Chron. xxvi. xv. dicuntur חשבנו מחשבת חושב quasi
 diceret: *Excogitata cogitatione cogitantis*, quia erat opus
 ingeniosissime excogitatum. Hinc non male interpretes;
machina ingeniosissime excogitata, aut machina ingeniosissi-
ma ab artifice ingeniosissimo excogitata; Galli dicerent *Des*
inventions tres-ingenieuses, inventées par les plus excellens
Ingenieurs. Est itaque חושב fere idem quod Gallis *un In-*
genieur, ita scilicet dictus ab ingenio, rebus novis excogi-
 tandis apto, nisi quod *ingenieur* fere semper intelliga-
 tur, ubi de rebus bellicis quaestio est.

XII. At quæritur in quonam artificium illud consistat, & qua arte factum sit? Consistere autem in certis quibusdam figuris & varietate colorum nemo est, quod sciam, qui dubitet. Hoc imprimis significant Græci per *ποικιλῆν*. Est enim *ποικίλῃν variare*, & *ποικίλον varium*, & *ποικιλία variatio*, & *ποικιλῆς variator*. Igitur quidquid aliquam patitur varietatem, Græcis *ποικίλον* dicitur. Sic τῶν ὀνομάτων *ποικιλία* apud Hermogenem. Et *ποικίλῳ* λόγῳ apud Appianum. Hinc Ælianus *ποικιλίας ἱστορίας*. Quin & Cantus *ποικίλῳ*, Et *ποικιλωδὸς* dicitur is qui cantum variare peritus est. Hinc & composita *ποικιλόβυλλον*, *ποικιλόδορον* & *ποικιλομήχαν*. Uno verbo. *ποικίλον* apud Græcos tam lato sensu sumitur, quam apud Latinos *varium*. Sed de vestimentis maxime intelligitur, ideo toties reperies *ποικίλῳ ἐσθῆτι*, *ποικίλον περὶ βόλαιον* & *ποικίλοι χιτῶνες*. Aliquando ob varios colores tantum. Sic Pavones ob varios colores in plumis *ποικίλοι ὄρνεις* dicuntur. Est & avis quædam quæ *ποικιλίς* dicitur ab Aristotele Hist. Animal. lib. ix. cap. i. propter varios plumarum colores; & alia animalia quæ aliqua varietate notantur, *ζῶα ποικίλα*. Sic & vestimenta ob varios colores tantum *ποικίλα* sæpissime dicuntur, ut *ποικίλα ἱματῖα* idem sit quod Latinis *vestes coloreæ*. aut *varia vestis*. & *ποικιλόχρωμα* *varii coloris vestes*. Vide Terentium in Eunuchō, Vopiscum in vita Aureliani, & alibi plurimis in locis. Sed vestes non tantum variis coloribus, sed & certis quibusdam figuris distinctæ, *ποικίλοι* dicuntur. Et quod Latinis est *vestis picta*, aut *roga picta* illis est *ποικίλη ἐσθῆς*, & *ποικίλον περὶ βόλαιον*. Maxime autem *ποικίλα* vestimenta sunt, quæ non tantum colore variatæ sunt, sed & pulchris quibusdam figuris, floribus, aut animalibus & varia materia picta & ornata. Sic apud Herodianum lib.

lib. v. reperies : ἰσθῆται χρυσῷ καὶ πορφύρᾳ πεποικιλμέναι. *vestem auro & purpura pictam aut variatam.* In sacro nostro vestitu, varias fuisse materias & colores, sup a fufe demonstravimus : factæ enim erant sacræ vestes ex *byssō*, lana & auro, coloribus albo *hyacinthino*, *purpureo*, *coccino* & *aureo* variatæ & ornatæ ; non mirum igitur si ποικίλοι dicuntur.

XIII. Sed à vulgato nostrum ὡπὴ πωπῶ aut Græcorum ποικίλων *Opus polymitum* dicitur. Quid sit πολύμιτον Capite præcedenti Paragrapho ix. docuimus, nempe id quod plura habet licia, qualia sunt hodie varia genera pannorum ex serico & pilis caprarum, Gallis *Camelot de Hollande*, & id genus alia. Hoc sensu sumitur apud Plinium lib. viii. cap. xlviii. *Plurimis vero liciis texere, quæ πολύμιτε appellant, Alexandria instituit.* Si vocis Etymologiam spectemus, *polymitum* nihil aliud significat, quam id quod multa fila tramæ habet, est enim μίτῳ *trama, licium, filum.* Sed usus voluit ut & multa alia significaret ; non tantum quod ex pluribus liciis constat, sed & id quod pluribus coloribus, & grata aliqua varietate colorum atque figurarum distinctum & ornatum est. Iisdem Origin. lib. xix. cap. xxi. *Polymita multicoloris. Polymitus enim textus multorum colorum est.* Sic veteres Glossæ *Babylonice* ψιλῶ πολύμιτον reddunt. Et Hesychius ποικιλτῶ τήχνῳ ait πολύμιτε λεγῶν esse. Atque sic ποικιλτὼν est *polymitum* & ποικιλτῆς *polymitarius.* Hoc sensu sane vestimentum Pontificis Maximi *polymitum* dici potest.

Deinde & *plumarium* dicitur ab eodem vulgato, quod iterum significat ποικίλον : est enim *plumare* ποικίλλειν. In veteri Glossario *plumarius* πλοβάφῳ, aut potius ψλοβάφῳ. Et secundum Glossas βασιλικῶν : πλεμρία sunt

πικιλτά ὑφάσματα. Sic & opera Babylonica, quæ proprie πικιλτά sive picta sunt, de quibus Martialis lib. I.

— *Babylonica picta superbe*

Texta Semiramia qua variantur acu,

à Publico Syro plumata vocantur.

Plumato amictus auro Babylonico.

De eodem opere Lucanus

— *Aut auro plumata nitet.*

Hieronymus Epist. cxxx. choscheb etiam plumatum vocat. In Exodo, inquit, caterisque locis, ubi describuntur vestes plumaria arte contextæ, opus cherubim, id est varium atque depictum esse describitur.

De Plumatis vide etiam vopiscum in vita Carini: *Quid Tyrio & Sidone tennitate perlucidus, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles.* Plumaria jam inde à vetustissimis temporibus nota fuerunt Romanis. Nonnius; Plumarium (à plumando) Varro Cato de liberis educandis: Etenim nulla quæ non didicit pingere, potest bene judicare, quid sit bene pictum à plumario, aut textore in pulvinaribus plagis. Ecce plumarium pingitur à plumario aut à textore, est itaque vestis picta sive πικιλτά. Recentiores Græci Latina voce eadem vocant πλεμρία & πλεμρία, ut & ἐξομπλωτά quasi exemplata, quia variis exemplis atque figuris ornata erant, de quibus vide Eustathium. Et clavum Græcis vocari πλεμρίον, docet Salmasius, atque probari putat ex Procopio περὶ κτισμάτων ἱερῶν. χιτῶν ἐκ μετὰ ξης ἐγκαλλωπίσματος χρυσοῖς πανταχόθεν ὡραιστοῦ, ἃ ἢ νομίσασιν πλεμρία καλεῖν. Et illud χρυσά πλεμρία βασιλικά, ex Fastis Græcis, scilicet ex Chronico Alexandrino vertit. Clavos aureos Regios intextos. Sic & Tunica Thamaris I I. Reg. xii. à Procopio Gazæo opus πλεμαρικὸν dicitur,

tur, χιτῶν ἀσφαλωτὸς, inquit, Σύμμαχος χειρωτὸς. Ἀκύ-
 λας καρπωτὸς αὐτὶ ἔκαρπες ἐνυφασμῶδες ἔχων οἱ νῦν ᾧ αὐτὸν
 καλῶσι πλυμαρκόν. *Tunica talaris; Symmacho manicata.*
Aquila καρπωτὸς, *quia fructus habet intextos, hodie dicitur*
plumata. Hoc autem genus ornamenti qualia sunt τὰ πι-
 κίλα & πλίμιτα. *Plumaria* & *plumatum* dicuntur proculdu-
 bio à plumis avium variis coloribus, quasi eleganti ar-
 te distinctis. Hinc columbæ *argento & flavo auro tecta*
 dicuntur, Psalmo LXXIII. XIV. Et Aquilæ (maiori scili-
 cet illi, quam χρυσαίετον vocat Ælianus Hist. Animal lib.
 II. cap. xxxix.) ascribitur πορρη (nota πορρη etiam
 dici μικιλτὸν & *plumarium*) opus Phrygionicum. Idem do-
 cet Prudentius.

— Hunc videas lascivas prapete cursu.

Venantem tunicas, avium quoque versicolorum.

Indumenta novis texentem plumea pennis.

Cum itaque ποικιλτὸς colores & totum ornatum in plu-
 mis avium imitetur, mirum non est, cum *Plumarium* &
 ejus opus *plumatum* dici. Constat etiam ex ipsis avium
 plumis, varia & elegantissima opera fieri, cum ad te-
 gumenta hominum, tum ad eorum vestimenta.
 Qualia multa vidimus advecta ex Freto Davis Fleslin-
 gam in Zelandia, anno MDCC LVI. quorum quædam,
 ni fallor, adhuc usque diem possidentur à Nobilissimis
 Viris Lampsenio, La Portio & aliis. Et licet à gen-
 te Barbara facta & concinata, & pro spolio satis vili in-
 de advecta habita fuerint, tanta nihilominus arte & co-
 lorum varietate, suavique ordine ac dispositione luse-
 runt, ut etiam solertissimi Phrygionis manum superare
 viderentur. De ejusmodi operibus ex plumis, ideoque
 vere *plumatis*, plura observavit Fullerus in suis Miscel.
 lib. I. cap. xx. ex Cortesio, qui de Plumatis operibus

Mexicanorum imperatoris hæc tradidit: *Ea vero ex plumis talia erant, quod nec in cera, nec in rebus sericis, accipietū, mirabilia fieri possent.* Ac rursus alibi: *Ex plumis fabricata tam mirabilia habuimus, ut scriptis demonstrari non possent; nec eorum excellentia comprehendi videatur.*

XIV. Tertia vox qua utitur Moses ad exprimendum ornatum in vestibus sacris, est רקם, Exodi cap. xxviii. commate xxxix. ואכנט מעשה רקם *Et balseum facies opere Rokem.* vide quoque capite xxxix. xxix. In sacro vestitu de solo balteo dicitur quod fuerit Rokem. Hinc Judæi והאכנט לכדו רקם *Et balseus solus est Rokem;* Ejusdem tamen operis fuerunt etiam tegumenta porte tentorii. Exodi xxvi. xxxvi. & xxvii. xvi. & xxxviii. xviii. Sed & alia præter sacra dicuntur רקם Judic. v. xxx. inter optima spolia etiam numerantur רקם & רקמים. Et Ezechielis xvi. x. ולאכנס רקם *Et vestivi te Rikema.* videatur & versu xiii. & versu xviii. ubi vestimenta & operimenta Idolorum dicuntur רקם. Et sponsam Christi legimus vestitam לרקם. Græci τὸ רקם iterum reddunt ἕξρον ποικιλόν. Vide Exodi xxviii. xxxix. & xxxix. xxix. Sic & xxvi. xxxvi. & alibi. Nulla igitur differentia inter חשב & רקם. vulgatus rursus quoque opere plumarii, & arte plumaria, Exodi xxviii. xxxix. ubi de balteo, & alibi. Sed Judic. cap. v. xxx. vestes diversorum colorum. Et Ezech. xvi. x. discoloria. Et vers. xvi. multicoloria. Et vers. xiii. ejusdem capitis cap. xxvi. xxiv. polymisum habet. & cap. xxvi. xvi. *Varia.* Galli *Ouvrage de broderie.* Diodati, *ouvrage de brodeur.* Belgæ *gebordurs.* Judic. v. xxx. *van verscheide verwen gestikt.* & illud רקמים reddunt *van verscheide verwen an beide spden gestikt.* Ezech. xvi. x. xiii. xviii. & xxvi. xvi. & xxvi. xxiv. Et Psalmo

XLV. XV. & Exodi XXXVIII. XVIII. *gestickt werck*. Eodem plane modo quo Lutherus, qui fere semper habet *gestickt*. Ideo *baltens* illi dicitur *ein gestickter gurtel* Exodi vero cap. XXVI. XXXVI. & XXXVII. XVI. habet *gewircket* / & sic alibi. Chaldaus ענך ציר quod nihil aliud significat quam τὸ ποικιλῶν; est enim Chaldaeis ציר *Pictor, formator*, ideoque idem ac *Acupictor*, & ציור *pictura* à ציר *formare*. Arabs *Opus Rokem*. Itali τὸ Rokem retinent dicunt enim *recamata* pro *acupicto*, & *recamare* pro *acupingere*. Et Hispanis *Recamodura* est opus Phrygionicum. Ex his omnibus apparet חשב & רקם in eo convenisse, quod utrumque *vestem pictam* significaret, Græcis ποικίλον. Nam quemadmodum τὸ ποικιλῶν significat quicquid variatum est, ita & רקם apud Hebræorum magistros. Sic maculae pardi Jeremiæ xiii. xxi. dicuntur שלטי חכמה pro quo in Hebræo habetur חכמהויהו. Et ovum figuratum illis est חכמהויהו vel חכמהויהו Cholin cap. vii. in Misna כיצח השרץ המרוקם שהוא ניקבה כל שהו טמא: *Ovum animalis reptilis figuratum mundum est, si vero perforatum tantillum, immundum est.*

XV. Differunt tamen חשב & רקם in eo quod חשב *textum* credatur, nulla adhibita acu, רקם autem *acupictum* fit. Sic in Codice Joma cap. ix. חשב מעש אורג *Choscheb est opus textoris*. Et Jarchius ad versum i. capituli xxvi. Exodi ubi de cherubimis qui dicuntur מעשה חשב hac ad τὸ choscheb adnotavit בארגותם כהם היו מצוירין כהם ולא ברקמה שהוא מעשה חכם *Pingunt eos (cherubimos) textu, non autem rokama quia hoc fit acu*. Huc, mea quidem opinione, respexerunt Græci qui aliquoties habent ἔργον ὑφαντὸν, & ἔργον ὑφαντὸν ποικιλτῆς, & ἔργον ὑφαντὸν ποικιλίαν, ἔργασίαν ὑφαίτης, quemadmodum id supra, paragrapho decimo, ostendimus. Aben Ezra tamen auctoritatis suo-

luorum Magistrorum, & ipsi Talmudi (grande peccatum in Judæo!) sese opponere audent. Exodi xxxvi. v. i.

מעשה חשב אינו רוקם ולא אורג רק על דרך שעושין בגרי משי
כי הצורה טעלתה בלב היא השבון ומחשבה וצוירנה בלוח :

Opus choscheb non est opus Rokem, nec Textoris, sed tantum factum est eodem modo, quo fieri solent vestes sericeæ, ubi quis talem figuram efficit in aliqua tabula, prout ipsi cogitatio venit in mentem. Textu tamen fieri, opinio est doctissimorum, & quidem ipsorum Gemaricorum. Sed opus Rokem acu pictum creditur, non autem textum, quod iterum docet Codex Joma dicto capite ix.

רוקם מעשה *Rokum est opus acus.* Jarchius iterum quoque Exodi xxvi. quem locum jam modo allegavimus, ait רוקמה

עכר ציור *Opus acus, scilicet acu pictum.* Et ad versum xxxvi. *Rokem est illud cujus figura sunt opere acus.* Hinc Chaldaïs עכר ציור

מחט *opus acu pictum.* Nec omnia vestimenta, de quibus mentio fit apud veteres, eodem modo pingebantur.

Quædam sola textura variis figuris ornabantur, quædam autem acu. Hæ figuræ intextæ Aristeneto Epist.

xxvii. lib. i. αἱ δὲ ἀπὸ καρχιδῶν χαφαί, *pictura per textorem* appellantur. De iisdem Vitruvius lib. x. cap. i. ubi dicit :

connexum staminis corpora subtemen, non modo à tegendo tueri, sed etiam ornatus adjicere honestatem. De figuris &

imaginibus quæ sola textura fiebant, dulcissime carentem audi Ovidium, Metamorph. lib. vi. fabula i. &

ii. ubi de certamine Palladis & Arachnes. Talis est fortassis vestis κατάσκηλον de qua Pollux lib. vii. cap. xii.

ἡ δὲ τὴν ἑσθλὴν ὅτι ἔχων ζωὰ ἢ ἄνθρωπον ἐνυφαντομένη *Est tunica habens animalia & flores intextos.* Tales sunt tunica illæ &

limbi & penula matronales quæ Alexandri effigiem monstrant, non quidem acupictam aut acu adsutam, sed de liciis va-

rianti-

variantibus, id est quæ texta erant. Vide Trebellium Polli-
nem in vita Macrini. De ejusmodi opere solo textu *de*
variantibus liciis picto, egregium locum ad hanc rem alle-
gat Salmasius, ex Homilia de Lazaro Asterii Amasæ E-
piscopi : ἀλλὰ πνὰ καὶ πνὴν ἰφανικὴν ἐξ ἄροντες πείρουν ,
ἥτις τῇ παλαιῇ ἔσθμον ὅτι πρὸς τὴν κρόκην τὴν χρυσεῖαν μιμνήσκου
τὴν δύναμιν ἐπαύτων ζώων τοῖς πύλλοις τὰς μορφὰς ἐνσαμῶ-
νευται. τὴν αὐθιγὴν καὶ μυρίοις εἰδώλοις πεποικιλμένην φιλοπ-
χεῖσιν ἐδιδῆται ἑαυτοῖς περὶ γυναῖξιν ἑ πασίν. *Aliquam autem*
novam texturam curiosam invenientes, quæ connexu stami-
nis & subteminis pingendi artem imitatur, quæ omnium ani-
maliū formas pingebant, floribus mille figuris arte varia-
bant vestes, sibi, uxoribus & aliis omnibus. Ecce illa solo
connexu staminis & subteminis, ideoque sola textura,
fiebant. Talia fuerunt opera Babylonica quæ texta fue-
runt, etsi nonnunquam acupicta etiam Babylonica di-
cerentur. Ita quidem dicta quia Babylonia eorum in-
ventrix erat, teste Plinio lib. viii. c. xlvi. *Diversos co-*
lores picturæ intexere Babylon maxime celebravit, & no-
men imposuit. Martialis,

— *Babylonica picta superbe*

Texta Semiramia quæ variantur acu.

Idem intelligit Plautus per *Babylonica peristromata*. Illa
quæ textura sola picta erant, vera sunt πολυμίττα : *Polymi-*
ta enim pluribus liciis texta sunt, quæ Alexandria instituit,
ut ex Plinio supra audivimus. Nam in texendis ejusmo-
di operibus necessario utendum erat plurimis liciis. Hæc
sunt illa quæ Belgice diceremus *tapijt-werck* / Gallice
ouvrage de tapisserie ; solent enim hodie tapetes, pluri-
mam saltem partem, texi & pectine variari, non acu.
Et hoc quidem est *αὐπη πῶν* *Acupicta*, id est illa quæ

+ autem

ci solent, quia Phryges eorum inventores creduntur, ut Plinius iterum docet: lib. VIII. cap. XLVIII. *Pictas vestes jam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellatae sunt.* Varro apud Nonnium: *Phrygio qui pulvinare poterat pingere solios desigebat.* Plautus in Menechmis:

Pallam illam quam dederat dudum ad Phrygionem ut deferas,

Ut reconcinnetur, atque ut opera addantur quae volo.

Hæc Græcis βελονοποιία dici possent. Est enim βελονοποιία acυρictor. ὁ τῇ ῥαφίδι ἴφη ποιῶν καὶ ζωγραφῶν, qui acu texturas facit & pingit, ut habet Hesychius. Eadem & ῥαφιδότα dicuntur, ab acu; est enim ῥαφίς acus. Hæc Gallis *ouvrage de broderie*, Belg *gebozduyrt*. De utroque genere variationis & ποικιλίας, cum de Babylonico quod fit radio & pectine in tela, tum de Phrygionico quod post texturam acu ornatur, Tertullianus de habitu Muliebri. *Age nunc si ab initio rerum & Milesii oves tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrii tingerent, & Phryges insuerent, & Babylonii intexerent.*

XVI. Differunt etiam משה & רקם eo quod משה majori artificio fieret quam רקם, quod vel ex solo verbo משה videtur concludi posse: significat enim excogitare, & solertiam hominum. Hinc opus artificiosissimum à Tremelliodicitur, & à Belgis *het alder kostelijckste werck* à Chaldæo משה עמר opus artificis, quasi excellentiori sensu, quia omne aliud artificium superare videtur, cum רקם tantum dicatur עמר עמר opus pictoris. Capite præcedenti jam demonstravimus texturam omnem dici משה עמר ob artificium & industriam, sed quia משה rariori sit industria & arte, ideo משה quasi excogitatum dicitur. Certe Babylonis acum pectine id est textura vincti sub-

CAP. XVII. SACERDOT. HEBRÆOR. 393
 subtiliora scilicet & majori artificio facta esse, ea quæ solo
 textu pinguntur, quam illa quæ acu ornantur, discimus
 ex Martiali in Epigrammate, cui lemma *Cubicularia Po-
 lymita*.

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera: victæ est

Pectine Niliaco jam Babylonis acus.

Et sane multo elegantiori artificio factum fuisse חשב
 quam רקם clamant omnes Hebræorum Doctores: Hoc
 enim figuram ab unico latere tantum repræsentabat, il-
 lud autem ab utroque, ideoque διπρόσωπον aut ἀμφιπρό-
 σωπον dici potest. Joma cap. ix. רוקם מעשה מחט לפיכך
 : *Rokem* פרצוף אחר חשב מעשה אורג לפיכך שני פרצופות:
*est opus quod fit acu, ideoque figuram unam (id est ab uno
 latere) tantum habet ; Chosheh autem est opus Textoris,
 ideoque duas habet figuras : id est ab utroque latere depi-
 ctum est.* Jarchius ad Exodi cap. xxvi. vers. i. ad hæc
 verba חשב מעשה חשב מעשה אהם sic commentatur. כרוכים
 (quæstio enim est de Cherubimis) היו מצוירים בהם
 כאריגתן ולא ברקמה שהוא מעשה מחט אלא כאריגה בשני
 כותלים פרצוף אחד מכאן ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו
 Cherubim שאורגין חגורות של משי שקורין כל"ע פוי' שישא:
*mi figuras habent per texturam, non arte Phrygionum;
 quia hoc est opus acus, sed per texturam, & quidem
 ab utraque parte, figuram scilicet ab hoc latere & figuram ab
 illo latere: veluti Leonem ab hac parte & Aquilam ab illa
 parte, ut texti solent cingula serica, quæ vocant barbare
 ein peitsche. Sic expono vocem ein peitsche; puto enim Ger-
 manicam esse vocem, ideoque scribendum esse פוי' טשא
 pro פוי' שישא alias fateor me istam vocem non intellige-
 re: At vero פוי' טשא, quod fit levi mutatione, Judæis si-
 gnificat cingulum, ideo & cingulo pro loro uti solent in
 suis synagogis quando poenitentes cadere simulant.*

רוטין זה לזה *Antea jam exposuimus esse telam duorum parietum. Sed illius figura que à duobus lateribus apparet, sibi non sunt similes.* Sic ad versum i. cap. xxvi. ubi de Cherubimis, quem locum modo allegavimus, statuit fuisse זה ונשר מצד ארי מצד זה *leonem ab hoc latere & aquilam ab altero latere.* Rokem autem easdem figuras habuisse ab utroque latere, docet ad versum xxxv i. ejusdem capituli הציורו עשויו בן מעשה מחט כפרצוף של עבר, ורקם זה *Rokem est cujus figura acu adpicta sunt, & qualem figuram habet ab uno latere, talem etiam habet ab altero.* Vt ut sit, magna fuit differentia inter רוקם & השב.

XVII. In hoc autem conveniebant quod utrumque ποικίλον variis coloribus & figuris depictum & ornatum fuerit. Et sane ejusmodi ποικίλα, varia, Polymita, & Plurimata variorum generum figuras habuisse, omnes auctores docent. Et quidem aliquando litteras quasdam tantum intextas habebant. Suidas de τελευτοφόρων ὁ φορεῶν στολὴν ἔχουσαν σημεῖα ὡς γραμμάτια, *Gerens stolam habentem signa ut litteras*, ubi pro γραμμάτια quidam legunt γάμματα habentem signa gammae γ. Sed & plures aliæ litteræ intexebantur, ut observari potest in picturis veterum cœmiteriorum, quas exhibet Bosius in Roma subterranea, ubi sæpe i litteram, aliquando π η, sæpe γ, aut x, aut alias litteras laciniis palliorum intextas videmus, ut & in Musivo Triclinii Leoniani, in pallio D. Petri π λ, in aliorum palliis aliæ litteræ rubro colore scriptæ sunt. Ita Boëtius lib. i. de Consolatione de vestibus Philosophiæ: *Harum in extremo margine π, in supremo vero λ legabatur intextum, atque inter utrasque litteras in scalarum modum gradus quidam insigniti videbantur, quibus ab inferiore elemento ad superius esset ascensus.* Hæc ex Doctissimo Rubenio De Re Vest. lib. i. c. x. exscribi operæ pretium

fore puto. Hinc etiam doctissimus vir suspicatur Græcis in usu fuisse, sigilla aut monogrammatia patriæ aut gentis suæ tamquam insigne palliis intexere, ut in bello & clypeis suis primariam patriæ suæ literam præferbant, quod ex Xenophonte constare putat lib. iv. Hist. Græc. Huc etiam referri putat Hesychii σφραγίδες, de quibus & nos supra. Sed & integra nomina aliquando intexebantur. Plinius lib. xxxv. cap. ix. de Zeuxi. *Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione carum olympie aureis litteris in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentaret.* Et Vopiscus in vita Carini: *Inscriptum est adhuc in choraulæ pallio Tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exultat, Messallæ nomen & uxoris.* Plura vide apud eundem Rubenium.

Aliquando floribus pictæ erant vestes. Ejusmodi picturas Græci ἀνθινὰ vocabant, ut ut & purpuram aliquando ἀνθινὰ dixerint, prout fusc satis demonstratur à consultiissimo & literatissimo viro Cupero in doctis suis Observat. lib. iii. cap. viii. Hinc fortassis Aquila π̄ ιωδ Ezech. xvi. x. ἀνθινὸν reddidit, de quo plura vide supra cap. viii. Sic Sacerdos Herculis apud Plutarchum in Problematicis Græcis dicitur induisse σολὴν ἀνθινὴν, *stolam floridam.* Sic & Caligula triumphavit in ἐδῆσιν ἀνθηραῖς *vestibus floridis.* Dio lib. Lix. Illæ autem vestes floridæ mulieribus erant propriæ. Artemidorus lib. ii. cap. iii. Γυναικὶ ἢ ποικίλῃ, ἢ ἀνθερὰ ἐδῆς συμφέρει. *Mulierem floridam & variatam vestes conveniunt.* Et Meretrici attribuit floridas vestes Suidas in voce ἐπὶ ἄρ. *Ἐπὶ ἄρων ἀνθινῶν. νόμος Ἀθηνῶν, πρὸς ἑταίρας ἀνθινὰ φορεῖν. Meretricum floridarum. Lex erat Athenis, Meretrices ut haberent vestes floridas.* Hæc causa fuit proculdubio, quod ridetur ille qui in Theatro, vestibus coloris & floridis conspicie-

spiciebatur, apud Lucianum in Nigrino, cum dicerent spectatores: *ἔαρ ἤδη, καὶ πόθεν ὁ πῶς ἔτῃ, καὶ τάχῃ τὸ μητρὸς ἐστὶν αὐτῇ. Vir est, & unde nobis pavo hic, & fortassis matris ipsius hec est.* Illi autem flores crocei aliquando erant. Sic Euripides Hecub.

Ἐν δαιδαλαίαισιν ποικιλ',

Λεσ' ἀνθορόκοιζι πῆναις.

In artificiosis variegans,

Croceo flore decoris tapetibus.

Sed & nonnunquam palma intexebatur. Unde togæ palmatæ, tam celebris vestis, nomen. Isidorus lib. xix. cap. xxiv. *Toga palmata dicebatur quam merebantur ii qui reportabant de hostibus palmas. Ipsa vocatur toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas haberet.* Et Feltus: *Tunica palmata à latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ (scilicet palmæ) appellatur.* Hæc erat toga triumphalis & consularis, quæ in nummis Augusti conspicitur satis clare: qualem etiam expressum reperies apud Rykium, de Capitolio, cap. xix. Hæc antiquissimis temporibus erat tunica Jovis Capitolini, quam triumphantes inducebant, cum triumpharent. Sed & stellæ aliquando depictæ erant, de quibus Appianus lib. i. Punicorum; dicit enim illam fuisse *πορφυρεάν, ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασµένων. purpuream habentem aureas stellas intextas.* De ejusmodi fortassis Euripides Phœniss.

Ἐὲς ὡς χαυρὸς, ὡς φοβερὸς

Εἰσιδέειν, γίγαντι

Γεγενέτα πρὸς μοῖραι

Ἀστρωπὸς ἐν γράφαις.

Hæc quam superbus, quam terribilis,

Aspectu, Giganti

Terrigenæ similis,

Syderis instar vultu splendens in picta veste.

Et Animalia, ut bellua, intexebant. Græcis ζῶα & Plauto *Belluata*; talia fuerunt præcipue opera illa Polymita Alexandrina texta, non acupicta, de quibus Plautus in Pseudolo: *Neque Alexandrina belluata conchyliata taperia.* Hinc Hesychius μικρὸν ἱμάτιον, reddit ζωγραφτόν. De iisdem Pollux lib. VII. cap. XIII. ὁ ἵ κατὰ σκελὴ καὶ τῶν ἐπὶ ὁ ἔχων ζῶα ἢ ἀνθρῶ ἐνυφαντά. quem locum modo laudavimus. Vide etiam quod allegavimus supra, paragrapho xv. ex Asterio Amaseæ Episcopo, ubi memoranter, pepli & vestes quibus intextæ erant: *variorum animalium formæ, flores & infinita alia imagines.* Ammianus lib. XIV. *ut longiores simbræ quæ perspicue luceant, varietate liciorum effigiata in species animalium multiformes.* Persarum Rex, teste Curtio lib. III. *pallam habuit auro distinctam aurei accipitres, velut rostro inter se corruentes.* Tandem & viros illustres depictos habebant in vestibus, quemadmodum ille tunica & limbi & penula matronales, quæ Alexandri Magni effigiem de licis variantibus monstrabant, ut testatur Trebellius Pollio de Triginta Tyrannis. De ejusmodi Aufonius ad Gratianum: *Palmatam, inquis, tibi misi in qua D. Constantinus parens noster intextus est.* Sed lubet Poëtam dulcissime canentem adducere, Ovidium, Metamorphos. lib. VI. Fab. I. & II. ubi ut elegantissimam texturam, ita & in vestibus picturas, quæ omnem hominum captum longe superant describit, cum celebri ista pugna Palladis & Arachnes, cujus jam aliquoties mentionem fecimus:

Tela jugo juncta est: stamen secernit arundo:

Inferitur medium radiis subtemen acutis.

Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum

Percussor feriunt insecti pectine dentes.

Utraque festinant &c.

Jam de tela Minervæ sic canit:

Cecro-

*Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
 Pingit, & antiquam de terra nomine litcm.
 Bis sex cælestes medio Iove sedibus altis
 Augusta gravitate sedent. sua quemque Deorum
 Inscribit facies: Iovis est regalis imago.
 Stare Deum pelagi, longoque ferire tridente
 Aspera saxa facit, medioque è vulnere saxi
 Exiluisse fretum, quo pignore vindicet urbem.
 At sibi dat clypeum, dat acuta cuspidis hastam,
 Dat galeam capiti, defenditur agide pectus,
 Percussamque sua simulat de cuspide terram
 Edere cum baccis factum canentis olive,
 Mirarique Deos: operis victoria finis.
 Ut tamen exemplis intelligat amula laudis
 Quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
 Quattuor in partes certamina quattuor addit,
 Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.
 Threïciam Rhodopem habet angulus unus, & Æmum,
 Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam,
 Nomina summorum sibi qui tribuere Deorum.
 Altera Pigmaa fatum miserabile matris
 Pars habet. hanc Iuno jussit certamine victam
 Esse gruem, populisque suis indicere bellum.
 Pinxit & Antigonem ausam contendere quondam
 Cum magni consorte Iovis, quam regia Iuno
 In volucrem vertis: nec profuit Ilion illo,
 Laomedonve pater, sumptis quin candida pennis
 Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
 Qui superest solus Cynaram habet angulus orbem:
 Isque gradus templi natarum membra suarum
 Amplectens, saxoque jacens lachrymare videtur.
 Circuit extremas aleis pacalibus oras.*

Is modus est, operisque sua facit arbore finem.
Maonis elusam designat imagine tauri
Europen: verum taurum, freta vera putares.
Ipsa videbatur terras spectare relictas,
Et comites clamare suas tactumque vereri
Asilientis aqua, timidasque recondere plantas,
Fecit & Asterien aquila luctante teneri.
Fecit olorinis Ledam recubare sub alis.
Addidit ut Satyri celatus imagine pulchram
Iupiter implevit gemino Nyctæida fætu.
Amphitryon fuerit, cum te Tirynthia cepit.
Aureus ut Danaën, Asopida luserit ignis.
Mnemosynen pastor, variusque Deoïda serpens.
Te quoque mutatum torvo Neptune juuenco.
Virgine in Aeoliâ posuit. tu visus Enipeus.
Gignis & Aloidas: aries Bisalpida fallis.
Et te flava comas frugum mitissima mater
Sensit equum: te sensit equum crinita colubris
Mater equi volucris: sensit delphina Melantho.
Omnibus his faciemque suam, faciemque locorum
Reddidit. est illic agrestis imagine Phæbus:
Vtque modo accipitris pennas, modo terga leonis
Gesserit: ut pastor Macareida luserit Iffsen.
Liber ut Erigonem falsa deceperit uva.
Vt Saturnus equo geminum Chirona crearit.
Vltima pars tela tenui circumdata limbo,
Nexilibus flores hederis habet intertextos.

Non illud Pallas, non illud carpere Livor
Possit opus. doluit successu flava virago. &c.

XVIII. Ex his satis manifestum est, qualesnam
 fuerint picturæ istæ in veterum texturis atque vestibus.
 Sed quale genus picturarum vestimenta sacra habuerint,
 altum

altum est in sacra Scriptura silentium. Quantum ad velum Tabernaculi כְּרוּבִים Cherubimios intextos habuisse, docemur à Mose, Exodi xxvi. vers. xxxvi. quos Jarchius (ut jam supra ostendimus) tradidit habuisse formas ab altera parte *Leonis*, ab altera autem *Aquila*. Si Josepho fides adhibenda est, aliquid de picturis in velis Tabernaculi nos quoque docet lib. iii. Antiq. cap. v. ὅφϞ λω̃ πορφύρας φοινίκας σὺν ὑακίνθῳ καὶ βύσσῳ πεποιημένον πολλῶν αὐτῷ συνανθόντων καὶ ποικίλων ὅποσα μὴ ζώων ἐξετυπῶντο μορφάς. Centextum erat ex purpura, cocco, hyacinthino & bysso, variis floribus pictum, aliisque ornamentis decoratum, præter animantium formas. Hæc de velo extrinseco. Et paulo post: Ὡραῖον ᾧ τὸ ΦάρεϞ αἴψαι παντοίοις ὅσα γῆθεν ἀνέρχεται ἀπὲς ποικιλμένων, τοῖς ᾧ ἄλλοις ἅπασιν ἐνυφασμένων, ἀκόσμηται εἶναι ἑμὲλλον, πάλιν ζώων μορφῆς. Fuit autem hac tela omnis generis floribus, quæ terra fert, variata, omnibusque aliis ornamentis contexta, præter animantium formas. De eodem velo inter Sanctum & Sancta Sanctorum loqui videtur; atque sic Cherubimi in hoc velo videntur steterisse inter mille flores aliasque picturas. Sed de hisce fusius alibi, ubi de Tabernaculo disputabimus. Cum hæc dicantur וְשֵׁן הַשָּׁמַיִם & וְשֵׁן הָאָרֶץ à Mose, nisi nos fallat Josephus, concludi licet, vestimenta sacra ejusmodi picturas, flores scilicet aliaque ornamenta præter animalia, habuisse intextos, & acu adsutos. De balteo sive טַבָּחַת qui etiam וְשֵׁן הַשָּׁמַיִם opus Phrygionicum est, idem Josephus Antiq. lib. iii. cap. viii. hæc tradit: Ἄνθη δὲ εἰς αὐτῶν ἐνύφανται φοινίκι καὶ πορφύρᾳ καὶ ὑακίνθῳ καὶ βύσσῳ πεποιημένα. Flores illi intexti erant, ex cocco, scilicet purpura, hyacinthino & bysso variatus erat. Isidorus Orig. lib. xix. cap. xxi. Abanem (lege abnet) cingulum sacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, hyacinthinoque

cinthinoque contextum, ita ut flores & gemma in eo videantur esse distincta.

XIX. Hæc quæ jam dicta sunt de שֵׁנ & רֶקֶם opere plumario, *polymito*, *vario*, & ποικίλῳ sufficerent. Quia tamen in S Scriptura mentio fit aliarum vestium, quam carum, quæ sunt שֵׁנ & רֶקֶם, quæ à Græcis etiam ποικίλοι dicuntur, quales sunt vestes Josèphi & Thamaris Genes. xxxvii. & iii. & ii Samuelis xiii. xviii. lectori non ingratum fore puto, si & illas sub incudem revocemus; ut, quales proprie fuerint, examinaremus. Quantum igitur ad tunicas illas, utraque dicitur כְּתוֹנָה רֶקֶם. Sed non eodem modo exponuntur à Græcis. Tunicam Josèphi Gen. 37. 3. exponunt χιτῶνα ποικίλον Vulgatus quoq; *polymitum*. Lutherus ein bunten rock. Belgæ *een veel-verwigen rock* / q.d. *colorem*, quod varios habuerit colores. Galli *Hoqueton* (quæ vox à כְּתוֹנָה originem sumpsit) *bigarée*, & *cotte bigarée*. Junius, *versicolore*. Diodati *jupe Rayée*, & *robe rayée*. Arabs ثوب من ديباج *Tunicam ex serico*, aut potius *tunicam pictam*, sive ex picturis constans. Et sane ديباج *pictum* videtur significare potius quam *sericum*; cum verbum ديباج significet *figuris ornare* aut *pingere*. Non igitur videtur sericum significare, saltem in hoc loco, (quemadmodum à quibusdam exponitur) nisi ob figuras, & picturas, quod sericipanni plerumque picti sint. Ideo illud ثوب من ديباج Belgice diceres *een rock van gebloemde stoffe* / Græce χιτῶνα ποικίλον, sive ἐκ τῶ ποικίλῳ Jonathan & Bereschit Rabba פֶּרֶגְרָה פֶּרֶגְרָה *paragaudam*. Clarius adhuc Targum Hierus. פֶּרֶגְרָה פֶּרֶגְרָה *Paragaudam coloratam*, aut *pictam*. Nihil jam dicam de variis interpretationibus Bereschit Rabbæ & Baal Turim, quam misere hæc verba torqueant per Gematriam & Notariacon, ut populo nugas obtruderent

obtruderent, pro more solito. Nam quæcunque de tunica Josephi dicuntur, dici etiam possent de Thamaris. Ex omnibus istis interpretationibus concludi deberet, tunicam istam coloream & pictam fuisse, non minus quam כֶּתֶם & כִּרְיָ. Ideo Aben Esra תורקית כֶּתֶם *tunicam phrygionicam*. Non mirum igitur si à Græcis ποικίλ & à vulgato *polymisum* dicitur.

XX. Interim כֶּתֶם תָּמָר non semper ποικίλ & à Græcis redditur, sed & καρπῶς, ut Thamaris tunica, 11 Sam. cap. xii. xviii. Eodem modo & Aquilas. Sed Aquilas nihil aliud intellexit per suum καρπὸν quam septuaginta per τὸ ποικίλον putat enim ita dictam fuisse ἀπὸ τῆς καρπῶς à fructu, quod scilicet fructus intextos habuerit. Ita sane explicatur à Procopio Gazæo. χιτῶν, ἀστραγάλωτος. Σύμμαχος χείρωτος. Ἀκυλας καρπῶτος, ἀντὶ τὰς καρπῶς ἐνυφασμῶδες, ἔχων οἱ νῶν ἡ καλῆσιν πλεμάριον. *Tunica astragalotos, Symmachus Cheiridotos, Aquilas καρπῶτος propter fructus, quos habet intextos, quod nunc plumarium dicitur*. Sane si hanc ob causam καρπῶτος diceretur, optimo jure etiam ποικίλ & *plumata* & *polymisum* vocari deberet. Sed fallitur Aquilas, si hæc fuit illius mens. Suspicio tamen Procopium hæc de suo addidisse. Doctior fuit Aquilas in Hebraicis, quam ut tam crassum errorem erraret. Καρπῶτος igitur dicitur à Septuaginta & ab Aquila, non propter intextos fructus, non, inquam, ut significaretur fuisse polymisum, plumatum, & ποικίλ, sed quod talaris fuerit, & manicata usque ad carpum, seu volani manus. Sane ita describitur à Posidonio Stoico apud Athenæum lib. xii. ἐφ' ἧς χιτῶνισκον ἐνδεδυκὼς ποδὴρῃ μέγρι καρπῶν χεῖρας ἔχοντα. Nota hanc tunicam, quam dicit habuisse *manicas usque ad carpum*, vocari *talarem*. Scilicet quia καρπῶτος & ποδὴρης est ea.

dem, cum talaris semper manicas habere soleret, & manicatæ plurimum talaris fuerint. Hinc effeminati isti Juvenes, qui in partibus Catilinæ erant, à Cicerone *II*. Catil. dicuntur vestiti *manicatis & talaribus tunicis*. Hæc etiam ratio est, quod eadem tunica פסים Thamaris, ut à Septuag. dicitur καρπωτός, à vulgato *talaris* vertatur. Nemini, qui vel mediocriter versatus est in Judæorum commentariis, mirum videbitur, tunicam פסים à Græcis, præsertim ab Aquila, qui inter Hebræos doctissimus fuit, verti καρπωτόν, quasi diceret *talarem & ad carpum manicatam*. Sic enim hanc tunicam explicare solent. Bereschit Rabba, Parafch. LXXXIV. שהיתה סגורה על פם : חיר *quia pertingebat* (scilicet manicæ pertingebant) *ad carpum manus*. Et sane non mirum, cum Hebræis פם significet & volam, sive carpum manus, & plantam pedis, ut optime & *talaris* ob plantam pedis, & *manicata* ob volam manus dici potuerit. Idem intellexisse videtur Baal Harturim, cum dicat פסים per Gematriam esse פם יר לו, id est utriusque literas facere exc. Quod addit Bereschit Rabba שהיתה רקה וקלה ביותר פסים *quia erat valde tenuis & levis, ut in vola manus abscondi potuerit*, inter Judæorum suavia deliria numerandum est.

XXI. Sed ne diutius inhæreamus aliorum interpretamentis, multo minus Rabbinorum nugis, dicam quid & ego sentiam de *tunica Passim*. Manicatam & talarem, ideoque vere καρπωτόν fuisse, vix dubito; fuisse etiam tunicam pictam, opus polymitum, plumatum, & ποικίλον, non ausim negare; immo talem fuisse eo facilius inducerer ut credam, quia tunica Thamaris regium vestimentum dicitur, aut saltem tale quod Regum prosapiam decebat. Sed totam constitisse ex ejusmodi poly-
mito,

mito, etiam non habeo quod me plane persuaderem. Nullus igitur dubito חֲסִיָּא dictam fuisse ob præcipua ornamenta, quibus decorabatur, & quæ sunt ipsissima PASSIM. Hæc autem fuisse puto, non quidem integram texturam, sed certas quasdam institas, sive limbos quos habuit affutos, quos etiam lora & paragaudas vocare solent veteres. Notum est חֲסִיָּא & חֲסִיָּא Hebræis *frustum* esse aut *partem*, ut Psalmo LXXII. XXVII. כֶּסֶם כֶּסֶם *Particula frumenti*. Et hinc puto derivari Gallorum *piece, frustum*, aut *pars*. Hebræorum itaque חֲסִיָּא תַּנְכְּחָא, ad verbum est, *Tunica frustorum*, Gallice *une robe de pieces*. Ita sane habet Chaldæus חֲסִיָּא תַּנְכְּחָא, quod aliter non potest verti, quam *tunica particularum*. Sed quando Latini ita non amant loqui, vertere mallem: *Paragaudam* cum Targum Hierosolymitano & Jonathane. Græci dicent *χιτώνια πεζοφόρον*, quod idem est ac si diceres *paragaudam*. Est enim *paragauda* vestis, pannis & institis variorum colorum & picturarum, prætexta, uti docet Salmasius ad Vopiscum in vita Divi Aureliani. Sic πέζαι & περιπέζαι sunt *limbi* & *instita*; & πεζοφόρον quod ejusmodi limbos prætextos habet. Pollux lib. VII. cap. XIII. τὴν ζώναν, ἔστι μὲν ὁ περὶ τὴν ὀσφίν ἐκδιδύαι πέζας ἣ ἔχει ὡς Λαχυλῆος δηλοὶ πεζοφόρα ζώματα. ἀποκαλῶν. *Zoma est vestimentum commodum. Habet autem limbos, teste Æschylo, qui id vocat Zoma habens limbos*. Et capite XIV. ubi de paribus vestimentorum: αἱ δὲ περιπέζαι τὰς ὡὰς παρυφαί, καλῶντες πέζαι καὶ περιπέδες, καὶ περιπέζαι, τὰ ἔγρω παρυφασμῶνα· οἱ δὲ πεζοφόροι χιτῶνες, ἢ οἱ ποδήρης, ἢ οἱ πέζας ἔχοντες, ἕνεο φων ἔφη καινούτω ὁλοπῶρε φυρον. *Quæ autem circa oras sunt prætexta, πεζα (limbi) vocantur, & limbi, & limbis ornata, quæ ita prætexta sunt. At vero tunica limbifera sunt aut talaris tunica, aut illæ quæ limbos habent. Xenophon Candyn totam purpuream vocat. Eodem*

dem sensu accipitur ab Hesychio, quem vide si placet. PASSIM itaque in tunicis Josephi & Thamaris, fuerunt $\pi\acute{\epsilon}\zeta\alpha\iota$ sive limbi & fimbriæ circa oras tunicis adsutæ. Ideo $\pi\acute{\epsilon}\zeta\alpha\iota$ à Polluce dicto loco inter $\mu\acute{\epsilon}\rho\eta\ \tau\ \epsilon\delta\eta\tau\omega\upsilon$ numerantur. Audacter etiam ausim adfirmare vocem illam $\pi\acute{\epsilon}\zeta\alpha\iota$ Hebræam esse, eandem scilicet, cum פס פסה & Gallorum *piece*. Et nota quæso semper idem significare quod Hebræorum פס & פסה. Non tantum ejusmodi institas, limbos & fimbrias in vestimentis, sed & *carpum* manus & *plantam* pedis. Ergo כנרת פסים est $\chi\tau\omega\upsilon\ \pi\acute{\epsilon}\zeta\alpha\iota\ \phi\acute{o}\rho\theta\iota$, quæ habet institas & limbos adsutos: de qua Horatius:

Quarum subsuta talos regit instita veste.

Et cum $\pi\acute{\epsilon}\zeta\alpha\iota$ & פסים quoque significant talos pedum & carpum manus, non mirum si ejusmodi tunicæ dicantur, modo *talares*, modo *manicata*; eo magis ita dici possunt, cum ejusmodi tunicæ talares etiam manicatæ esse solerent, & institas, limbosque habere solitæ fuerint adsutos ad talos, ut ait Horatius, & ad carpum manus. Optime igitur Salmasius ad Flavium Vopiscum, in vita D. Aureliani. *Quemadmodum talares tunica circa extremitatem institis erant prætecta, & fasciis versicoloribus, sic etiam circa manum, ubi manica variis & picturatis limbis variegatas & fimbriatas fuisse minime dubium est. Caesar Iulius, referente Suetonio, utebatur laticlavio tunica ad manus fimbriata. Vestis igitur illius Hebraica notio ex diversis pannis consuta in Iosepho & Thamar, tam talari tunica quam manicata convenire potest. Ex his quæ jam dicta sunt facile colligi potest, unde originem sumpserint, nostra *passementen* ut Germanice & Belgice dicuntur, Gallice *passéments*. Ego minime dubito eadem esse ac Hebræorum PASSIM. Nam etsi hodie per *passéments* certum aliud quod genus tantum fasciarum & fimbriarum ex argento, ex*

ex auro & serico, quibus vestes ornare solemus intelligamus, commode tamen omnes *limbi, instita, simbria, fascia, lora, paragandæ* & id genus alia, quibus vestes prætexi solent hodie, & quæ à nobis vocantur *Kanten*, Gallice *dentelles*, cum apud nos plerumq; dentata esse soleant, & Germanorum *Leiste / Passements* dici possunt, si respicias originem vocis, nempe פסים P A S S I M. Silentio non est prætereundum, veteres tunicas, talaes & manicatas præcipue, pinxisse & arte plumaria ornasse, circa oras ad talos & ad manus. Hinc Belgarum *bozduren* plumare, à *boort* quod Belgis oram vestis significat, & ab hoc Galli suum sumpserunt, *brodé*, quasi *bordé*, à *bord* aut potius Belgarum *boort*. Nota etiam vocem hanc in numero plurali sumi פסים non autem פם, quia plura habuit ejusmodi lora & limbos. Tales enim plerumque esse solent vestes ornatiores, cum apud veteres tum apud nos, ad hunc usque diem. Hinc *monolores* tunica, quæ unico lora aut limbo tantum ornata erant, alix *dilores, trilores & pentelores*, quasi diceret: *une robe à une dentelle ou passement, à deux passements, à trois passements, & à cinq passements*. Met een kante / of passemente / met twee / met drie / of met vijf passementen of kanten; de quibus vide Vopiscum in vita D. Aureliani. כהנה פסים igitur Josephi & Thamaris nihil aliud fuit quam χιτών μεζοφόρον limbis & loris prætexta, quam Germanice & Belgice diceret, Ein rock mit passementen. Gallice, *Une robe de passements*.

X X I I. Quarta & ultima vox, quæ circa texturam & ornatum vestimentorum sacrorum explicanda nobis restat, est משור aut שש משור. Primum de Ephodo dicitur quod fuerit שש משור Exodi xxviii. vi. & cap. xxxix. ii. Deinde de חשב אפרת cap. xxviii. viii. & xxxix. v.

Tandem de יִשָּׁה sive pectorali. cap. xxviii. xv. & cap. xxxix. vii. Sed & de multis partibus Tabernaculi quodque dicitur, ut de חֹרֶתֶת Exodi xxvi. i. & פֶּרֶתֶת eodem cap. vers. xxxi. & cap. xxxvi. xxxvii. Et סֶרֶתֶת Exodi cap. xxvi. xxxvi. Et xxxviii. xvi. Et קֶלֶעִי Exodi xxvii. ix. Et xxx. viii. ix. xvi. Et רֶחֶתֶת Exodi cap. xxvii. xviii. Semel reperitur שֶׁשׁ absque שׁ ut Exodi xxxix. xxiv. ubi de עַל־שׁוּיִי רְמוֹנִים : הַמַּעֲלִי sacris fimbriis in pallio P. M. Observandum tamen est ibi Masoram annotare שׁ שֶׁשׁ *Deficit שׁ*. Censet itaq; ibi quoq; legendum esse שׁ שֶׁשׁ ut ubiq; alibi. Et sane fuisse Codices quosdam in quibus vox שׁ juncta erat in isto loco, cum שֶׁשׁ , concludere quis posset ex septuag. qui habent $\text{βύσσον κεκλωσμένον}$, quemadmodum πὲρ שֶׁשׁ שׁ semper exponunt. Habent tamen & βύσσον νενησμένον ut Exodi xxxvi. xxvi. xxxi. & cap. xxvii. xvi. Sed & hoc factum fuisse videtur incuria librarium, nam in utroque loco coccinum dicitur $\text{κόκκινον κεκλωσμένον}$, cum alias νενησμένον diceretur. Videtur itaque bysso adscribi, quod coccino attribuere solent Græci. Vulgatus habet *byssum retortum*. Lutherus, *gewirnt*. Galli, *fin lin retors*. Belgæ *fijn getwerent linden*. Chaldaeus שׁוּר בֹּרֶךְ Arabs. لَاخَازَ Omnes istæ interpretationes eo redeunt, שׁ שֶׁשׁ fuisse *byssum retortam*. Et optimo quidem jure: שׁ enim significat *torquere*.

XXIII. Supra jam ostendimus *polymita* dici, non tantum propter varietatem ornamentorum & colorum, sed & propter plurimalicia, quæ genuina est significatio πολυμίτη : est enim μίτη filamentum. Ideo Plinius: *plurimis liciis texere quæ polymita appellant*. Hinc ξάμιτον , *seliciorum*, & *dimita*, & *trimita*. *bilices* & *trilices*, ut & Germanis vox corrupta *swilch* & *Trilch*: quamvis ejusmodi *telæ*

telæ Germanis sic videantur dici, non quidem ob fila & licia retorta, sed propter licia variantia in jugo inter tendendum, quo tela ornatior & densior firmiorque fieret, quod Belgæ *gekepert* vocare solent, quales sunt telæ lineæ illæ quas Belgæ *pellén* / Galli *serviettes* appellant, & panni serici Gallis & Belgis *du satin*. Sic variantibus liciis varias picturas intexi solere, audivimus jam supra ex *Trebellio Pollione*, & ex *Ammiano*. Quamvis autem verisimile sit elegantissima nostra polymita in vestitu sacro, ita texta fuisse de variantibus liciis, tamen non auisim adfirmare, hanc ob causam tantum dicta fuisse משרשר aut משרש. Sed ideo quia fila ipsa duplicata & contorta fuerunt. Et sane licia ita sæpissime fuisse contorta, patet ex iis quæ jam jam attigimus, nempe ex ἐξαπίτοις *dimitis*, *trimitis*, *bilicibus*, & *trilicibus*. Tunicam ex triplici licio habuisse Hippium, legimus apud Apulejum lib. 11. florid. *Habebat tunicam interulam tenuissimo textu, triplici licio*. Sed & Neoptolemum habuisse, *Loricam confertam hamis, auroque TRILICEM*, supra ex Virgilio audivimus. Ex Indiis Orientalibus nobis quotannis advehuntur telæ ex Xylino subtilissimo, ex filis retortis, quorum singulum tribus aut quatuor filis constat. Tales sunt etiam plures panni serici quos *serandin*, *bout de soye* vocamus, & nostrorum Hollandorum ex pilis caprarum panni, quos *Camelot de Hollande* dicunt Galli, quorum stamina esse solent ex filis binis aut tribus, subtemina ex tribus, 1v. v. etiam vi. filis in unum retortis, adeo ut, si stamen sit duorum, subtemen autem quatuor filorum, id Gallis dicatur: *Camelot de six fils*, Belgis, *segs draet*. Si subtemen vi. filorum, id est sexduplum intexitur stamini duorum filorum, vocatur *huit fils* *acht draet* / i. e. octo filorum, & sic de reliquis. משרשר idem omnino significat,

ficat, id est texturam non tantum de variantibus liciis, sed & quorum stamina & subtemina ex pluribus filis re-torta erant.

X XIV. Sed quot fuerint filorum singula licita, tam facile definiri non potest. Ex voce שש quæ semper cum טוּן שש juncta reperitur, videtur posse colligi sextuplicia fuisse singula lina, שש enim *sex* significat, unde & Græcorum ἑξ & fere omnium populorum *sex*. Sed quoniam eadem vox materiam quoque significat, puta linum aut byssum, ut supra ostendimus capite sexto, videtur, magis debere intelligi de materia quam de certo aliquo numero. Ideo שש טוּן שש significare videtur, non quidem *sex duplo retortum*, sed *byssum retorsam*. Hoc sensu sane sumitur à vulgato, Luthero, Gallis, Chaldo, & à Græcis, ideo semper duas has voces copulant: Βύσσος & κεκλωσμένη שש כרצא *byssus retorta, du fin lin retors*, & Lutherus *gewirnte seyde* / ubi Lutherus tamen errat, cum habeat *sericum* pro *byssu*, quemadmodum id supra ostendimus. Quotuplicia autem fuerint fila illa inde non constat. Dicitur tantum שש טוּן שש *byssus retorta*, sed quot fila in unum torta fuerint non exprimitur. Quoties illud שש de bysso dicitur, verpuli volunt id sexduplum fuisse, id est sex fila in unum fuisse contorta : ut illis idem sit ac Græcorum ἑξάμυτον Gemarici Joma c. vii. ח' דברים. כהם שש ח' כפול ששה. *Docent doctores nostri, res de quibus dicitur שש, de illis intelligendum est, fila sexdupla esse.* Et in Codice Sevachim c. ii. ב' כר צריכין שיהו. *Omnes vestes de quibus dicitur BAD, necesse est ut sint ex bysso, novæ, retorta ut sint ex sextuplici filo.* Hinc Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. vii. שש כהורא ששאו. *כל מקום שנאמר כהורא ששאו, שש טוּן שש צריך שיהי חחוט כפול שש' ומקום שנא' בר אבא היה*

היה חוט אחד לברו כשר ומצוה מן המובחר שיהיה כפול טשה:
*Ubiunque in lege reperitur שש או משור שש necesse est ut fila
 sint sexdupla. Et ubi dicitur bad, si sit unicum filum simplex, le-
 gitimum est. Sed preceptum de optimo requirit ut sit sexdupli.*

XXV. In tota sacra scriptura מִשְׁוֹר מִשְׁוֹר nunquam dicitur, nisi de שש sive *byssus*, saltem quantum ego observavi, ideoque videtur solam *byssum* in S. Vestitu fuisse retortam, non autem lanam, quæ dicitur, הכלה *hyacinthinum, purpura & coccinum*. Unicus tamen locus exstat ubi מִשְׁוֹר מִשְׁוֹר reperitur absque שש, ideoque videtur hyacinthino, purpuræ & cocco quoque convenire: nempe Exodi xxxix. xxiv. ubi de sacris fimbriis, in pallio P.M. quæ jubentur fieri ex הכלה ארגמן מִשְׁוֹר מִשְׁוֹר *hyacinthino, purpura & cocco retorto*. Sed, quemadmodum jam modo observavimus, Masora ad locum istum adnotavit, ibi deficere שש, ita ut secundum Masoram, & ipsæ fimbriæ factæ fuerint, non tantum ex hyacinthino, purpura & cocco, sed & bysso, de qua proculdubio illud מִשְׁוֹר מִשְׁוֹר *retortum* intelligi debet. Sed de his fusius, ubi ad מעיל deventum fuerit. Et sane si de vestibus sacris & earum textura judicamus ex veterum arte, qua polymita & *μικίλα* texi solebant, ego facile induceret ut crederem, nulla fila sexdupla fuisse præter byssina; lanca non ita, nisi quod aurum fortassis filis laneis immixtum fuerit. Et cum hæc vestimenta fuerint ששעטני *duplicis materia*, ex lana & lino, videntur stamina eorum ex bysso sexduplum contorta, subtemen autem ex lana & auro, constitisse, quamvis Judæorum Magistri nullam agnoscant differentiam inter stamen & subtemen ratione contortionis filorum, omnia enim eodem modo retorta fuisse, & stamina & subtemina docent, ut mox ostendemus. Sane stamina linea fuisse, quando linum

miscbatur cum lana, serico, aut gossypio, varii auctores monent. Pollux lib. vii. cap. xvii. ubi de gossypio, docet ex eo subtemen fieri solere, sed stamen esse lineum, ἀφ' οὗ, inquit, κρόκη γίγνεται, τὸ δὲ στήμονα, ὑφ' ὧν αὐτῶν λινῶν. Talia fuisse subserica, tempore primorum Imperatorum, quorum stamina fuerunt linea, subtemen autem sericum, supra observavimus. In vestibus quibus aurum intextum fuit, aurum in subtemine tantum reperiebatur, non in stamine, siquidem aurum est durum & rigidum, quod cum stamine, quod tenax & molle esse debet, quo facilius moveretur inter texendum, convenire non potest. Ideo Virgilius Æn. lib. iii. soli subtemini aurum adscribit.

Fert picturatas auri subtemine vestis.

Ad quem locum Servius optime annotavit *aurum in trama reperiri, in stamine non posse*. Suspisor itaque vestes Sacerdotum quoque habuisse stamina ex bysso senis filis retorta, subtemen autem ex lana & auro, ex quibus variantibus liciis inter texendum, ut & acu, variae figuræ adpingebantur. Balteum stamen habuisse lineum, tramam autem laneam docet Josephus Antiq. lib. iii. cap. viii. αἶψα δ' εἰς αὐτῶν ἐνύφανται φοίνικι καὶ πορφύρᾳ καὶ ὑακίνθου, καὶ βύσσυ πιποικιλμένα. στήμων δ' ἐστὶ μόνη βύσσος. Igitur variatus fuit quidem balteus laneis filis, coccineis scil. purpureis, & hyacinthinis, ex quibus per acum elegantissimi flores adpingebantur, sed stamini byssino senis filis duplicato. Utrum idem non intelligat de omnibus vestibus, quæ ex lana & lino constabant, quales erant Ephod, & pectorale, valde dubito, eo magis cum id tam expressis verbis addat, tunc cum primum vestimentum ex lana & bysso describit, *stamen autem byssus tantum est*.

XXVI. Nihilominus si Hebræorum Magistris fides adhi-

adhibenda est, non tantum byssus retorta fuit, sed & cæ-
 tera filamenta omnia lanea, *hyacinthina, purpurea & coc-*
cinea. Tradunt enim שש significare *sexduplum*, משור
octo, in pallio fuisse duodecim fila duplicata, in pectorali
 & Ephodo viginti octo. Sed ut eorum mentem clarius
 intelligamus, illos ipsos audiamus. Joma cap. vii. ה"ר
 דברים שנ' בהם שש חוטין כפול ששה משור שמנה מעיל שנים
 עשר פרכת עשרים ארבעה חשן ואפור עשרים ושמנה כפול
 ששה מנא לו דאמר קרא ויעשו את חכתונת שש ואח מצנפת
 שש ואח פארי המגבעות שש ואח מכנסיו הבר שש משור חמשה
 קראי כתיבי חד לגופיה דכיתנא ניהוו וחד שיתא חוטין כפול
 ששה וחד שיהיו שזורין וחד לשאר בגדים שלא נאמר בהן
 משור שמנה מנא לן דכתיב Et paulo post ויהיב וגו'.
 ויעשו על שולי חמעיל רימוני הכלת וארגמן וחולעת שני משור
 ויליף משור מפרוכת מה להלן כ"ד אף כאן כ"ד והוא כל חד
 וחד חמני ונילף מחושן ואפור מה לחלו כ"ח אף כאן כ"ח דנין
 דבר שלא נאמר בו זהב מדבר שלא נאמר בו זהב לאפוקי חושן
 ואפור שנא' בהן זהב אדרבה דנין בגד מבגד לאפוקי פרוכ'
 דאוחל הוא אלא דנין מאכנט ודנין בגד ודבר שלא נאמר בו
 זהב מבגד ודבר שלא נא' בו זהב ואין דנין דבר שאין בו זהב
 מדבר שיש בו זהב רב מרי אמר העשנו כתיב העשנו לזה ולא
 לאחר רב אשוי אמר ועשית כתיב שיוחו כל עשיות שיווח וחיכו
 נעביר חלחא דעשרה הוו להו חלחין נעביר חרי דחשעה חשעה
 והד דעשרה אמר קרא ועשית שיהיו כל עשיות שיווח מעיל שנים
 עשר מנא לן דכתיב ועשית את מעיל האפור כליל חכלת ויליף
 הכלת חכלת מפרוכת מה להלן ששה אף כאן שש' ונילף משוליו
 ורימוניו מה להלן שמונה אף כאן שמונה דנין כלי מכלי ואין
 דנין כלי מחכשיט בלי אדרבה דנין גופו ואין דנין גופו מעלמא
 היינו דאמרין לשאר בגדים שלא נא' בהו שש פרכת עשרין
 וארבעה

וארבעה דשיחא שוחא לא זינא ולא זינא חושן ואפור עשרין
 ושמינה מנא לו רכתיב ועשיה חישן משפט מעשה חושב כמעשה
 אפר העשנו זהב הכלת וארגמן וחולעף שני ושש משור ארבעה
 דשיחא שיחא עשרין וארבעה זהב ארבעה הא עשרין וחמניא
 ואיסא זהב נמי ששה אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא וקצץ
 פחילין פחיל פחילים הרי כאן ד' רב אסי אמר אמר קרא
 לעשות בחון החכלת ובחור האררמן היכי נעביד נעביד ארבעה
 דחרי חרי היוו להו חמניא נעביד חרי דחרי חרי גחרי וחד וחד
 : *Docent Doctores nostri: in rebus de quibus dicitur שש, oportet ut fila sena retorta repe-
 riantur: Pectorale & Ephod viginti octo. Unde autem discimus sena fila fuisse retorta? Quia Scriptura dicit:
 (Genes. xxvi 11.) & facient tunicam שש, & tiamam שש
 & ornamenta pilcorum שש, feminalia linea שש משור שש.
 Quinque loca in Scriptura reperiuntur. unus propter vesti-
 mentum ipsum, quod deberet esse ex lino: unus ut essent fila
 sena; Vnus ut essent retorta. Vnus propter cetera vestimen-
 ta, de quibus שש non exprimitur; & unus ad impedi-
 dum (scilicet ad indicandum, aliter fieri non posse sine
 piaculo.) Unde discimus octona retorta? Ex eo quod scri-
 ptum est, Genes. xxxix. & facient simbrias pallii malogra-
 nata ex hyacinthino, purpura, & coccino retorto. Quo-
 modo fuerit retortum docemur ex velo. Sed quid ibi observa-
 mus? viginti quatuor scil. constituisse filis, igitur & hic vigin-
 ti quatuor reperiri debent, quia quodlibet filum (quælibet
 species filorum, hyacinthinum purpureum, & cocci-
 num) octo filis constabat. Sed discamus ex pectorali &
 Ephod. Quid? si ibi reperiuntur viginti octo fila, totidem ita-
 que & hic reperiri deberent. Oportet judicari de re in qua
 non est aurum ex alia re qua non continet aurum, ut excipe-
 rentur*

rentur Pectorale & Ephod quæ constant ex auro. Multo magis judicandum est de vestimento ex alio vestimento, ad excipiendum velum Tentorii. Sed judicandum est ex balteo, ex veste & ex re de qua non dicitur aurum, secundum aliam vestem & rem de qua etiam non dicitur aurum. Non autem judicamus de re in qua non est aurum, secundum rem in qua est aurum. Doctor Mare dicit legimus: facies illud; At facies illud, de hoc quidem scriptum est, non de alio. Doctor Asche dicit scriptum est: Et facies, ut omnia opera similia essent sibi. Sed quomodo faciemus? Sumamus ter decem, habebis triginta. Sumamus bis novem & semel decem. Scriptura dicit: & facies, ut omnia opera essent similia. Pallium duodeno filo constitisse, unde probatur? Quia scriptum est: & facies Pallium Ephodi totum hyacinthinum. Discimus hyacinthinum ex hyacinthino veli. Sed quid ibi reperies? Dicam ibi sex fuisse, ideo & hic sex fuisse. Igitur id discemus ex fimbriis & malogranatis. Quid ibi erat? Ocho, (scil. sila) etiam hic sunt ocho. Iudicamus vestes ex veste, non autem vestes ex ornamentis vestium. Multo magis judicamus rem ipsam, (i. e. in qua est ornamentum) non autem rem aliquam in genere. Et hoc est quod diximus de reliquis rebus, in quibus nulla reperitur byssus. Quantum ad vela, quod constiterint viginti quatuor filiis, quater scilicet senis, nemo est qui dubitet. Sed unde probabimus Pectorale & Ephodum viginti ocho constitisse? Quia scriptum est: & facies pectorale iudicii, opus pectoralis facies ut opus Ephodi, ex auro, hyacinthino, & purpura, & coccino, & bysso retorta. Quater sena facient viginti quatuor, & quatuor sila aurea, facient viginti ocho. Sed dicamego: sunt etiam sex sila aurea. Ad hæc respondet Doctor Acha, filius Iacobi: Scriptura dicit: (Exodi xxxix.) Et scindes filamenta, filum ex filiis binis; ecce erunt quatuor sila aurea. Doctor Asse dicit: Scriptura

dicit: erunt inter hyacinthinum, & inter purpuram.
Quomodo hoc fiet? Sumamus quatuor fila quæ ex binis constant, habebimus octo fila. Sumamus duo, quæ binis constant, & duo quæ unico tantum constant. Sed legimus, facies, ut omnia opera sibi essent similia. Codice Sevachim capite 11.
 נגידים שנה' בהם כד צריכין שיהיו של כוץ חדשים שזורין
 : ששה' שיהיו חוטין ששה' *Vestimenta quæ dicuntur BAD, debent esse byssina, & nova, retorta senis filis.* Ex his cæteri Hebræorum Magistri desumpserunt ea quæ tradiderunt de sacro vestitu, imprimis Maimonides Halacha kele Hanmikd. cap. viii. שש או שש כהורה שש או שש
 משור צריך שיהיה החוט כפול ששה ומקום שנה' כד אם
 היה חוט אחר לכדו כשר' ומצוה מן המוכרח שיהיה כפול
 ששה' ומקום שנה' כד משור כלכל צריך שיהיה חוטין שמונה:
Vbiunque dicitur in lege שש או משור שש necesse est ut fila sint retorta sexdupla. Vbi autem dicitur BAD, legitimum est si unico filo tantum constet. Sed præceptum de Optimo requirit ut sit ex filo sexduplo; Et ubi dicitur משור tantum, necesse est ut sit ex octo filis retortis. Et capite ix. מעיל pallium
 docet factum ex filis duodecim duplicatis. כולו
 'מעיל כולו *Pallium totum est hyacinthinum, & fila ejus retorta sunt ex duodecim filis.* Et paulo post ubi de fimbriis in pallio: שני וחולעת שני:
 כל מין משלשתן שזור שמונה לפי שנה' בשוליו משור נמצאו
 : כ"ה' *sumit hyacinthinum, purpuram & coccinum, omnes tres illas species retortas octonis filis, quia dicitur de fimbriis משור, sic reperiuntur in fimbriis viginti octo fila.*
 Et mox Halac. v. clarius docet qua ratione jungantur fila aurea, hyacinthina, purpurea & coccinea, ut fierent viginti octo fila. לוקח חוט אחר זהב טהור ונוהנו עם ששה
 חוטין של חבלת וכופל חשבעה חוטין כאחת' וכן הוא עושה
 חוט

חוט זהב עם ששה של ארגמן וחוט אחד עם ששה של חולעת שני וחוט עם ששה של פשהים נמצאו ארבע חוטי זהב ונמצאו כל החוטים שמנה ועשרים שנים וירקעו את פחי הזהב וגומר לעשות בתוך וכלת בתוך הארגמן ובתוך חולעת שני ובתוך השש מלמד שחוט זהב כפול בתוכן: *Sumunt filum aurum unum ex auro puro, & jungunt illud cum sex filis hyacinthinis, & torquent septem in unum. Sic etiam miscunt filum aurum cum sex purpureis, & unum cum sex coccineis, & unum cum sex filis lineis: ita reperiuntur quatuor fila aurea; atque sic reperiuntur in totum viginti octo; prout dicitur (Exod. xxxix. vers. 111.) Et extenderunt bracteas auri, & inferebant inter hyacinthinum & inter purpuram, inter coccinum & inter byssinum. Unde docemur filum auri fuisse inter ea. Sed nemo clarius quam Jar-chius ad cap. xxviii. vers. viii. חמשת מינים הללו שזורין בכל חוט וחוט היו מררין את הזהב כמין טסים דקים פתילים מהם ושווין אותו חוט של זהב עכו שש חוטיין של זהב עם שש חוטיין של ארגמן וכו' בחולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטין כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד ואחר כך שזר: *Quinque iste species, (hyacinthinum, purpura, coccinum, byssinum & aurum) singule torquentur seorsum in filum unum. Extendunt enim bracteas aureas, instar laminae tenuis, & sciunt ex iis fila quaedam, nentque filum auri cum sex filis hyacinthini, & filum auri cum sex filis purpure, & sic agunt cum coccino, cum bysso, ut singula species constaret ex sex filis, filumque auri miscunt cum singula specie, deinde torquent omnia ista fila in unum, atque sic reperiuntur viginti octo fila in unum tota. Hæc autem omnia probat ex Talmude & S. Scriptura. Sic enim mox addit: וכן מפורש במסכת וזמא ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים**

לעשות את פתילו הזהב בחור החללה ובחור הארגמן וגו':
Atque sic exponitur in Codice Ioma, doceturque ex hoc loco
Scriptura: Et extendent laminas auri, & scindent fila ut
miscerent illa cum filis hyacinthinis, & cum filis purpu-
ræ, &c.

XXVII. Ex his itaque docemur, fila in vestibus sacerdotum non tantum retorta fuisse, sed etiam ex multis filis fuisse retorta: & simul discimus quot fila adhibita fuerint in quolibet genere vestimentorum. Sed utrum Magistrorum nostrorum argumenta procedant, docti viderint. Nobis sufficiat illa indicasse. Hoc saltem dicere ausim, illud argumentum quo probare conantur נשור octono filo retortum significare in מעיו pallio, Exodi xxxix vers. xxiv. esse plane stramineum, cum fortassis ibi plures species fuerint quam illi putant, scilicet non tantum purpura, coccinum & hyacinthinum, sed & byssus: siquidem Masora ad locum istum animadvertit (uti supra docuimus) שש חסר id est, *Schesh deficit*, quod eo magis verisimile est, cum Septuaginta, vocem βύσσου non omiserint. Sane si vestimentorum illorum quædam constabant ex viginti quatuor, aut viginti octo filis in unum tortis, cum in stamine tum in subtemine, non possum comprehendere quomodo השב & רקם id est polymitum, plumarium & variis floribus variatum opus, fieri potuerit: cum in ποικίλως operibus eadem fila, & iidem colores, non ubiq; adhiberi possint, id enim nec per texturam nec per acum fieri potest, alias per totâ telâ ubiq; eosdē colores figurasq; conspiceres. De variantibus itaq; liciis id fieri potest, ut colores varient, & diversas figuras componant, cū scilicet nunc albus color adhibetur, nunc hyacinthinus, nunc purpureus, mox coccineus, tandem aureus. Quicquid igitur tradiderint Magistri de xxiv.
aut

aut xxvi. filis, id omne inter Rabinorum suavia deliramenta numerandum videtur. Nec est quod id probent ex c. xxxix. Exodi v. i. ubi aurum jubetur inferi inter hyacinthinum, inter purpuram, inter coccinum & inter byssum; hoc enim non significat, ut illi tradunt, omnes istas species ita debere jungi & in unum torqueri; sed tantum quod aurum adhibitum fuerit non minus quam cæteræ species, unumquodque suo loco & tempore, iuxta quadam concinnitate & ordine, prout ars plumaria id requirebat, in texendis aut suendis figuris ad vestium ornatum, alias nescio an ullas figuras habere potuerint absque miraculo. Deinde si filamenta ita erant duplicata & retorta, ut singula stamina & subtemina viginti octo filis consisterint, oportet sane ut vestimenta illa admodum dura & crassa fuerint, & forsan crassitie palmæ, instar veli Tabernaculi, ut magistri docent, quam traditionem suo loco, ubi de Templo agemus, examinabimus: aut dicendum erit, fila ista subtilissima fuisse, & mira tenuitate neta. Fateor tamen illud tam mirandum non esse, si respiciamus ad subtilissima opera ista, de quibus Plinius lib. xix. cap. i. ubi plagas memorat, quarum singula stamina centeno quinquageno filo constabant; & quod magis mireris, thoracem Amasis, cujus singula fila, tot constabant filis, quot numerantur in anno dies. Ipsum Plinium audiamus: *Sed Cumana plage concidunt apros. & hæc cassesve ferri aciem vincunt. Vidimusque jam tanta tenuitatis, ut annulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saltus cingerentur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in præfectura Ægypti obiit. Mirantur hoc, ignorantes in Ægyptii quondam Regis quem Amasin vocant, thorace in*

Rhodiorum Insula ostendi in Templo Minervæ CCCLXV. filiis singule fila constare.

XXVIII. Utrum autem hanc ob causam, an ob aliam rationem, vestimenta sacra *dura* dicta fuerint à Talmudicis nescio. Hoc saltem scio, illorum esse traditionem vestes sacras esse קשים id est *duras*. Cum enim vetitum fuerit omnibus Judæis, non tantum Israëlitis, id est Laicis, & Levitis, sed & ipsis Sacerdotibus, vestes שטטן duplicis materiæ gererēt, permixtum tamen erat Sacerdotibus iis uti in Templo, etiam tunc cum Ministerio non vacabant, eo usque etiam ut iis noctu incubarent, uti traditur Codice Tamid. cap. 111. & alibi. Quærent itaque quæ causa fuerit quod Sacerdotes vestibus mixtæ materiæ uterentur in templo, (etiam extra ministerium) cum tam severe prohibitum fuerit lege Dei, illud fieri extra Templum, etiam ipsis Sacerdotibus? Respondent Magistri nostri, ut hanc difficultatem auferrent, id Sacerdotibus permixtum esse, quoad vestes sacras, quia בגדי כהונה קשין הן *vestes Sacerdotum dura sunt*. ideoque illa non reputari inter כלאים vestes duplicis materiæ. Vide Cod. Ioma cap. vii. Glossa autem addit, vestes istas duras non debere pro vestibus mixtæ materiæ haberi, quia iis Sacerdotes non calefiunt. קשין הן : *Sunt dura, nec in iis calefiunt, ideo non peccant in illis, ob duplicem materiam*: Eadem fere repetuntur in Tosephoth ad Codicem Schab. cap. vi. Hoc autem de Pontificis Maximi vestibus dici mirum non est, si cogitemus eas non tantum contextas fuisse ex tot filiis in unam retortis, uti tradunt Hebræorum Magistri, & de qua re satis fuscè disputavimus, sed etiam quod auro & gemmis rigerent. Talem credo fuisse pallam illam, quam Virgilius 1. *Æncidos*

dos *gemmis auroque rigentem* dicit. Hanc enim Servius ad locum istum *duram* vocat, quasi dixisset קשה *Duram*, inquit, *propter aurum sicut & novas vestes videmus*. Idem fortassis fuit *Patagium*. Sic enim vocabatur, secundum quosdam, à πατάσσω *cum strepitu palpitō*, aut potius à παταγέω *strepo*, *fragorem edo*, quod ejusmodi vestimenta auro dura fuerint, ut strepitum ederent inter ambulandum. Ejusmodi vestes, Belgice diceremus: **Stijf van gout**. Valde etiam dubito an non tales fuerint tunice illæ quas Græci vocabant *σάδις* & *σάτρες* *stantes*, ideo scilicet quod rigore & duritie ultro starent, (nisi aliter exponas cum Salmasio in notis Ad Pallium Tertulliani) unde fortassis Germanorum *Städlich*: est enim illis vestis pretiosa ein *städtlich* *Steyer* / *stättlich* proculdubio à *σάτρω* aut à *stando*. Memini etiam me alicubi legisse vestes Sacerdotum esse *עומרים* *stantes*. Hoc tamen de vestibus Pontificis Maximi tantum, non debet dici: Sed & de vestitu cæterorum Sacerdotum. Omnes enim vestes, præsertim lacuatæ קשים dicuntur à Maimonide. Halach. Kele Hammikd. cap. viii. הכותנות בין של כהן ג' בין של כהן הדיוט משנצח היחה שהיא בחים בחים באריגתה כמו בית *Tunica, si- ve summi Pont. si-ve minorum Sacerdotum, lacuata erant, id est multas habuerunt cavitates intextas, instar certi cujusdam stomachi, quemadmodum textores facere solent in vesti- bus duris.*

XXIX. Hæc de textura veterum, & de ornamentis per texturam in sacro vestitu dixisse sufficiat. Restat, antequam huic capiti finem imponamus, ut & de ipsis vestium sacrarum Textoribus, aliisque auctoribus, aliquid dicamus. In vestibus conficiendis itaque duo præcipue requiruntur. Primum ut materia præparetur, cum
lanæ

lanæ & lina nentur. Deinde ut fila connexionem staminum & subteminum, arte Textoris telam conficiant in iugo. His addi possent ea quæ ornatum spectant, ut lanarum infectura, ars aurum ducendi, pretiosos lapides ordinandi & inserendi, ut & tota *μικροπικη*. De lanis tingendis in sacra scriptura altum est silentium: ut minime dubitem, quin infectæ fuerint ab iisdem à quibus texta sunt vestimenta ipsa. Ante omnia oportuit lanam & linum neri. Hoc præstitum fuisse à mulieribus, traditur à Mose Exodi xxxv. xxv. *וכל אשה חכמה לב בידה שו ויבואו סטוה אה ההכלה ואה הארגמן אה חולעת השש* *Omnis fœmina sapiens corde manibus suis nevit, & attulit quod neverat, scilicet hyacinthinum, & purpuram, coccinum & byssum.* Illæ ipsæ etiam neverunt lanam ad constructionem tabernaculi versu xxvi. Optime quidem hic verti solet *לֵב חכמה לב* *mulieres industria*: illud enim *לֵב חכמה* *sapientia cordis* nihil aliud significat, quam industriam in rebus raris artificiosis conficiendis necessariam. Est autem hic receptus modus loquendi apud Hebræos, qui viros peritos, sapientes & industrios *לֵב חכמי* *sapientes corde* vocare solent. Et hoc quidem secundum vulgi opinionem apud veteres, qui *לב* *cor* sedem mentis & animæ, in qua omnis sapientia & industria sita est, crediderunt. Nec mirum artem istam lanam & linum nendi attribui mulieribus, cum revera opus mulierum, potius quam virorum, fuerit: quod vel ex solo Justino satis constat lib. i. ubi Sardanapalum, *virum muliere corruptiorem*, docet fuisse inter scortorum greges purpuram colorem nentem, pensaque inter virgines partientem.

XXX. Textura autem, cum toto opere Tabernaculi, ejusque vasis, iterum attribuitur viris industriis, quos

quos Deus O. M. suis donis, quæ hisce rebus necessaria erant, donavit. De his Moses Exodi xxviii. vers. iiii.

ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאהיו רוח חכמה ועשו את
: בגרי אהרן לקרשו לכהנו לי: *Et tu dices omnibus viris sapien-*

tibus corde, quos replevi spiritu sapientia ut faciant vestes
Abaronis (id est Aharoni) quibus consecraretur & Sa-
cerdotio mihi fungeretur. De לב חכמי לב nihil dicam, cum

ea jam modo explicaverimus. Notandum solummodo

est: Hic addi: *אשר מלאהי רוח חכמה: quos replevi spiri-*

tu sapientia: quod perinde est ac si dixisset: quos singu-

lari industria atque arte donavi. Significat enim sæpissi-

me רוח *Spiritus*, in sacra Scriptura donum Dei, artem

& industriam in rebus arduis & ingeniosis. Putida est

interpretatio *Bahalis Hatturim* ad hunc locum; qui con-

tendit: verba אשר לב חכמי לב significare בגימטריא idem

quod יראת *timor*, cum utrumque faciat dcxi. ideoque

אשר לב חכמי לב significare: quos יהוה יראת *reple-*

vi timore Dei, prout dicitur יהוה יראת *Initium sapientia est timor Domini.*

Spiritus sa- רוח חכמה *pientia* sæpius quidem significat sapientiam illam, quæ in

negotio Religionis requiritur, aut etiam in rebus poli-

ticis, quo sensu Christus dicitur habere רוח חכמה *Es. xi.*

11. Nec non scientiam sublimiorem in rebus Philoso-

phicis, eorum qui naturam rerum perscrutantur. Sed &

artes Mechanicæ חכמה appellantur, ut ars lignaria &

cæteræ: ut חכם *sapiens sit peritus in sua arte, peritus ar-*

tifex. Ideo *Ἀρχιτεκτων* à Paulo 1 Cor. 111. x. dicitur σοφός,

idest חכם. Idem de אריגה sive ὀφθαλμαῖα aut arte Tex-

toria dici debet. Ideo Judæis est מעשה אומן, & Græcis

opus *πλυσδαίδαλον*. Sed quousque artes mechanicæ à

multis dictæ fuerint *Sapientia*, videre est apud Senecam

Epistola xci. Quando itaque dicit auctores vestimen-

torum sacrorum fuisse חכמי לב intelligit eos fuisse viros industrios, in hac arte peritos. Sed quum addit ארש : בלאהי רוח חכמה quos replevi spiritu sapientix, hoc indicat, ut mihi videtur, homines istos, quamvis alias hac arte edocti atque celebres fuerint, tamen hæc eorum dona Deum auxisse, eosque replevisse industria quadam extraordinaria, & miraculosa, ad præsentem usum, in rebus sacris præcipue, necessaria. Igitur quamvis industrii & periti fuerint in sua arte, videntur tamen majori industria atque sapientia opus habuisse, ut opera tam insignia, in vestitu sacro, ut & in tota structura Tabernaculi, efficerent, quam peritiam sapientiamque Deus ipsis benignissime largitus est. Homo itaque non habet quod glorietur coram Deo, cum Deus eo non indigeat, imo cum homo omnia accepta habeat à Deo, *Patre luminum & auctore omnis doni perfecti.* Jacob. cap. 1. vers. xvii. Cum itaque Hebræorum Magistri quærant, unde tanta ars, tam elegantia opera conficiendi, artificibus istis Judæis, qui dura servitute in Ægypto ad lutum & latera coacti fuerunt, magis quam ad opera rerum pretiosarum in purpura, hyacinthino, coccino, byssò, auro & gemmis: facile responderi potest, Deum aliquos ex Hebræis in medio flagrantissimarum persecutionum, durissimæque servitutis conservasse, qui in subtilioribus artibus instruerentur; fierinamque potuit, ut, Deo moderatore, quidam inter Hebræos latuerint, qui in artibus liberalibus, uti vocari solent, cum in Philosophicis tum in Mechanicis, instructi essent (quemadmodum & ipse Moses in omni arte Ægyptiorum edoctus fuit, teste Stephano Act. vii.) quibus, postea, ubi opus erat, artem & industriam per miraculum auxit.

XXXI. Quinam autem fuerint *Sapientes illi corde*
&

& repleti Spiritu Dei, cap. xxviii. Exodi, ubi de sacro vestitu tam luculenter agitur, non quidem expressis verbis dicitur: colligi tamen potest ex capite xxxi. ab initio usque ad versum xii. fuisse Bezelelem, filium Uri, filii Churis è tribu Jehudæ, & Oholiabum filium Achisamachi ex tribu Danis. Sic enim Deus ibi loquitur: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובחכונה ובדעת ובכל מלאכה: לחשב מחשבות לעשות כוזב ובכסף ובנחשת: ובחרשת אבן למלאה ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכה: ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן וכלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתך: את אהל מועד וגו'.
Ecce vocavi nomine Bezelelem filium Uri, filii Churi, ex tribu Iehudæ, & implevi eum Spiritu Dei, sapientia & intelligentia, & industria in omni opere, ut excogitaret res ingeniosas, ad operandum in auro, in argento, & in ære, & in opere gemmario, in sculpendo & inferendo, & in artificio lignario, ad operandum in omni opere. Et ecce dedi ei Oholiabum filium Achisamachi, ex tribu Danis, dedique omni animo sapienti corde, sapientiam, ut facerent quacunque tibi precepi. Tentorium conventus, &c. Sed iisdem opus in re vestitaria Sacra quoque mandatum fuit; ideo versu x. addit: ואח בגדי השרר ואח בגדי הקדש לאהרן הכהן ואח בגדי בני לכהן: Et vestes ministerii, & vestes sacras Aharonis Sacerdotis, & vestes filiorum ejus ad fungendum Sacerdotio. Quod attinet opus Tentorii, de eo alibi, ubi de Tabernaculo & de Templo agemus. Sufficit ex hoc loco demonstrasse Bezelelem cum Oholiabo fuisse auctores vestitus sacri. Non quod propria manu ipsi omnia confecerint, (id enim fieri non potuisset) sed quod fuerint præfecti operis; aliàs ex hoc ipso loco, non minus quam

ex aliis satis clare constat, eos sub se habuisse multos artifices, qui ejusmodi opera conficerent: ideo postquam de Bezelele & Oholiabo verba fecisset, statim addidit וכלב כל חכם לב נחתי חכמה *Et omni animo sapienti corde, dedi* (id est auxi) *sapientiam sive industriam.* Fuerunt igitur duo illi viri *Bezelel & Oholiabus* hujus operis præfecti ac moderatores. Atque hi fuerunt primi auctores tempore Mosis rei vestiarie sacræ.

XX XII. Cum tantus fuerit numerus Sacerdotum, qui in sacris operabantur, & sacris vestibus indigebant, proculdubio quotidie aliquot conterebantur vestes, quæ postea lacerabantur & lucernis in Sanctuario destinabantur, quemadmodum id infra demonstrabitur. Opus itaque erat post tempora Mosis ejusmodi artificibus, qui novas conficerent. Hoc autem ita factum fuisse exsertis verbis nos docent Talmudici Codice Schekalim cap. v. ubi inter quindecim Præfectos Templi numeratur etiam פִּינָחָם עַל הַמְּלִיכוֹת *Pinchas super vestitum.* Quod Glossa sic exponit : פִּינָחָם הַמְּלִיכוֹת הָיָה מְלִיכוֹת כְּהֻנָּה *Pinchas vestiarus, erat is qui Sacerdotes vestiebat vestimentis suis, & qui curam habuit ut deponerentur, & conficerentur, (scil. novæ, in locum tritarum) vestes.* Eo respexit, mea opinione, Codex Middoth cap. i. ubi Doctores mentionem faciunt cellæ cujusdam in porta Nicanoris, quæ dicitur : לְשֵׁכֶת פִּנְחָם הַמְּלִיכוֹת *Conclave Pinchassii vestiarii.* Bartenora quidem locum istum exponit de eo tantum, qui Sacerdotes tempore ministerii vestiebat, deinde eos exuebat, & qui vestes reponebat & custodiebat. Sed Maimonides id omnino intelligit de eo qui conficiendis vestibus præfectus erat. Halachot Kele Hammikd. cap. vii. sectione ultima זֶה הַמְּסֻנָּה עַל מַעֲשֵׂה בְּגָדֵי כְהֻנָּה *עוֹשֶׂה*

עוסק בהבנה בנרי כהנים הרויטים ובגרי כהן גדול ובאריגה.
Hic est Praefectus super opus vestium Sacerdotum, qui occupatus est in conficiendis vestibus Sacerdotum, tum Minorum, cum Sacerdotis Magni, & in earum textura: illius autem cura omnia fiunt, habet etiam suum conclave in Templo.

XXXIII. Foeminae itaque neverunt byssum & lanam, hyacinthinum scilicet, coccinum & purpuram: sed vestes ipsae textae & variegatae fuerunt à viris sapientibus atque industriis, quorum solertiam atque industriam D. O. M. donis suis auxit. Omnia autem facta fuerunt curantibus Belzelele & Oholiabo. Foeminas lina & lanas nevisse apud veteres, ut fieri solet apud nos ad hunc usque diem, supra jam attigimus. Sed easdem quoque texuisse, etiam moris erat, ut totam vestem perficerent nendo & texendo. Capite praecedenti ex Homero Odys. E. jam ostendimus Nympham ἰσὺν ἐπιτοχοῦσάν τελαμ περcurrentem, quod Virgilius Aen. lib. VII. conjugii etiam attribuit.

Arguto conjunx percurrentes pectine telam.

Artemidorus lib. III. cap. xxxvi. de textura verba faciens, eam mulieribus proprie attribuit, nulla facta mentione de viris. Καθεζόμεναι ὑφάμεναι αἱ γυναῖκες τὸν τοῦ ἰσὺν. *Ejusmodi telam mulieres sedendo texunt.* Heliodorus Oper.

Τῇ δ' ἰσὺν ἐξ' αὐτὸ γυνή.

Hac telam ordiatur mulier.

Platonem & Ciceronem de mulieribus textentibus saepissime loqui, patet ex iis quae capite praecedenti ex eorum libris de legibus allegavimus. Venus filio suo Priapo dicitur texuisse vestem; teste Cassiodoro lib. VI. cap. XXI. Textura Penelopes imprimis celebris est apud Homerum.

merum. Capite præcedenti fusc disputavimus ex Ovidio, de certamine, ob texturam inter Minervam & Arachnen; Alexander Magnus veste indutus fuit, quæ erat, *sorum non tantum donum sed & opus*, ut habet Curtius libro v. Suetonius in vita Augusti cap. LXXIII. testatur: Augustum *veste domestica non alia usum fuisse, quam ab uxore & sorore & filia neptibusque confecta*, quod à Carolo Magno etiam observatum est, si Eginhardo fides adhibenda est. Principes itaque fœminæ Deæque texuerunt. Non omittendus est locus Tibulli, qui de fœmina Coa texente mentionem facit:

*Illa gerat vestes tenues quas fœmina Coa
Texuit.*

A deo verum est mulieres texuisse apud veteres: ut Herodotus lib. II cap. xxxv. doceat, apud Ægyptios, quorum pleraque instituta plane erant contraria, & toto cœlo à cæteris nationibus diversa, morem fuisse, negotiari *ἀνδράζων καὶ καπηλῶν, Viros autem κατ' οἴκους ὑφαινεῖν intra domos texere*. Quasi dixisset: *alibi fœmina texunt, apud Ægyptios viri*. Apud Hebræos texuisse, Sacra Scriptura manifesto docet. Nihil jam dicam de fœminis ædícula textentibus, quæ memorantur II Reg. XXIII. VII. Prov. XXXI. summopere laudatur uxor diligens, quæ vestimentorum mariti totiusque familiæ curam habet, & quæ ipsa *סין תהוהו vestimenta pretiosa facit*. Celebris est locus I Samuelis cap. II. XVII. ubi legimus Annam filio suo Samueli fecisse *סוּר לַחַיִּים palliolum*. quod non aliter intelligo, quam eam ipsam palliolum istud filio suo texuisse propria manu. Antiqua traditio est, tunicam Christi inconsutilem textam fuisse ab ejus matre Beata Virgine Maria. Idem docetur Codice Joma cap. III. ubi tradunt Gemarici, licitum esse Sacerdoti vestem

stem induere & unius ministerium in ea obire, si mater ei vestem fecerit. Et simul exempla allegantur, de *Sacerdotibus*, *Ismaele*, & *Eliezere*, quibus matres vestes fecerunt. Sed de his plura suo loco. Morem istum, quod fœminæ texerent, viguisse ad tempora Chrysostomi usque patet ex ejus Homilia xxxiv. prioris ad Corinthios, ubi sæculo suo convitium dicit, quod propter mulierum mollitiem, hoc institutum à fœminis transiret ad mares. Quis nescit ad hunc usque diem ubique locorum reperiri mulieres quæ texunt lineas telas, maxime autem in Cœnobiis. Non tamen solæ fœminæ texebant apud veteres, sed & ipsi viri. Audivimus jam modo ex Herodoto, apud *Ægyptios viros texere*. Hippias, ut erat homo *multiscius*, uti loquitur Apulejus Florid lib. ii. *tunicam interulam, tenuissimo textu, triplici licio, purpura duplici, ipse sibi solus domi texuit*. Temporibus B. Chrysostomi artem texendi à mulierculis ad viros jam fuisse derivatam, ex ipso Chrysostomo jam modo audivimus. Id ipsum in usu fuisse tempore Constantini, constat ex Codice lib. xi. tit. viii. *De Murilegulis & Gynaciariis*. *Gynaciarii* sunt viri textores, & non fœminæ. Non possum quin hic observem, textores *Gynaciariorum*, & *textrinum*, sive officinam textorum, *Gynacium* dici, ὄντι γυναικὸς à muliere, ideo scilicet quod apud Antiquos ejusmodi munera mulieribus magis quam viris demandata fuerint. Sed dubitare neutiquam possum, viros texuisse jam ante tempora Julii Cæsaris; cum ipse Plautus mentionem faciat de *Textoribus*, *limbolaris* & *arculariis*. Vide Aul. Sc. v. act. iii. Et Cicero pro Plancio: *Si* (mancipium) *pro fabro aut textore emimus*. Vide etiam Juvenalem, Satyra ix. & alios. Sacerdotales nostræ vestes non à fœminis, sed à viris contextas fuisse colligi potest,

potest, ex iis quæ jam diximus. Fuerunt itaque primi textrinorum Procuratores (liceat ita loqui cum Theodosio & Valentiniano Imperatoribus, Cod. l. xi. tit. xi.) *Belzelel & Oholiabus*. Deinde sub Templo secundo, in ipso Templo, scilicet ad dextrum portæ Nicanoris, suum habuerunt Gynæcium sive Textrinum, ubi vestes sacræ, cum velis aliisque texturis ad Sacerdotinm necessariis, detexebantur: cujus Textrinæ Præfectus, aut Procurator celeberrimus fuit quidam *Pinchasus*. Hoc tamen non est ita intelligendum, quasi Sacerdoti non fuerit integrum ministerium obire in alia veste, quam quæ in Templi Textrina detexta fuit. Nihil refert in quo loco, & à quibus hominibus confecta fuerit, modo materia formaque, & figuris ad legem Dei facta fuerit. Ita legimus *Massechet Joma* cap. i ii. (quem locum modo allegavimus) matres filiis suis Sacerdotibus Ismaëli & Eleazeri tunicas pretiosissimas fecisse, quibus ministerio functi erant magno die piaculari decimo Tisri. Hæc tamen conditio requirebatur, ut ejusmodi vestimenta prius traderentur toti cœtui, atque ut sic à cœtu Sacerdotibus darentur. Vestes enim sacræ, ut omnia vasa & sacra supellex, publicis sumptibus fieri debebant, non autem privatis. Sed si quis privatus aliquid dare volebat in usum publicum sacrum, permissum erat id recipi, eoque in sacris uti, hac tamen lege, ut toti cœtui primum fuerit traditum, à quo ad Sacerdotes deferretur, & ministerio consecraretur. Sed de hisce postea, ubi de pretio & sumptibus vestium sacrarum: quod fiet libro secundo, postquam de singulis vestibus seorsum egerimus.

INDEX RERUM

LIBRI PRIMI.

A.

- A** Bel an habuerit vestes Sacerdotales. pag. 14
Abrodato Rex. Ejus tunica hyacinthina pretiosa. 363
Acus, 335. Major ad consuendas sarcinas. *ibid.* Apud veteres est fibula. *ibid.* Sed raro. 336. *Acus* subtilior. *ibid.* Ejus usus apud veteres. *ibid.*
Acupicla texta dicuntur. 320. 390
Acupictor. 389
Adamus primus Sacerdos. 16. 85. bovem obtulit. 86. An *hircum*. 86. Ex mandato Dei sacrificavit. 85. Primæ ejus vestes quales. 14. 15. An habuerit vestes sacerdotales. 14. Habuit vestes ex pellibus villosis. 82. Ejus vestium virtus. 87. Odor gratius. *ibid.* An ejus vestes pelliceæ Sacerdotales? 100. Post peccatum sacrificavit. 16. Creatus in monte Moria. 50. Ibi struxit aram *ibid.*
Edificia lutea ab hirundinibus inventa. 321
Egyptiorum sacerdotes vestiti. 12. 13
Egyptum texturam invenisse. 327. Ob mercaturam lini est celebris. 144.
 Lini & Equorum ferax. 180. Inaccessa facta equitatu. 181. Dicitur Hebræis *Mitzraim*. 328. Cum Hollandia comparari posse. 181
Eneas læna amictus. 213
Agricultura & *aratio* à porcis inventa. 321
Aharon Pontifex Max. 34. Ejus filii Pontifices. *ibid.*
Albi Dii, & albæ victimæ. 238
Alba vestes. 334. 335. &c.
- Alba* vestes in Ecclesia Rom. 238. unc
Aube. 238
Alba opera. 130
Albus color. 234. Diis gratus. 237
Alba vestes sacrificantibus in sonitis fausta significant. 237
Alexander Severus 313. Vestem holericam nunquam habuit. 163. Ejus lex vestiatia. 224
Allegoria. 50
Alkermes. 287. 292. Ejus confectio. 293
Almanac, *Alambyx*, *Alchymista* an voces Arabicæ? 173
Alvearia olim texebantur. 319
Amasis Ægypti Rex. Ejus *Thorax*. 384. 419.
America multas alit aves. 77
Amethystinus color. 265. 266
Amiantus lapis *Asbestinus*. 235
Aminarum vitium genera. 123
Ammon, *Chamus*. 216
Amorgus insula. 276. 277
Anagogia. 50
Anemona flos purpureus. 270. 278
Angeli an confecerint Adami vestes. 83
Animalia vestibus intexta. 398. &c.
Apices apud Hebræos vocibus adscribuntur. 300
Apostoli prædicant Evangelium. 51. quo habitu. *ibid.*
Aqua farina. 279
Arabes nudi sacrificant. 11. Voces Græcas adoptant. 173. 292. Eorum sapientes & sacerdotes lana vestiuntur. 215. Sæpe intelliguntur per Arabas Judæi qui inter eos habitant. 173.
Arachnes & *Minerva* certamen. 322
Aranea textit & nectit. 320. Unde dicta. 321. Est inventrix texturæ. *ibid.* & (a) 322.

INDEX R E R U M

322. textit & refecit retia sua. 337
Arbores lanigeræ. 123
Arca: Calium texturam populares docuit. 328. *Arcadum* religio. 7
Arularis. 429
Argaman unde dictum. 276. significat colorem. *ibid.* & 177. 280. 281. 304
Argema. 277. 278
Argemon. 278
Argentum vestibus sacris nullum in textum. 226. Quo tempore eius usus in re vestiaria. *ibid.*
Aristes teguntur ad conservandam lanam. 207
Arsitem trahit. 177
Artes Mechanica vocantur sapientia. 423
Aries repetitæ casu, aut à brutis animalibus. 321
Artificioissimum opus est *chosehab.* 385
Abestinum linum. 128. 135
Athenienses vestibus albis sacra faciunt. 236
Athens. An lanificium ibi inventum. 216
Astalus an docuerit vestibus aurum in texere. 227. *Astalici.* *ibid.*
Augurale vestimentum. 276
Augusti jocus de purpura. 269
Aurigo. 243
Aurum in vestibus sacris. 219. Ejus color. 243. 244. *Auri* varia genera in Talmude. 219. *Aurum Mejuhah,* & *aurum Tob.* 220. Ex *Ophir.* 221. Ex auro solido vestes. *ibid.* Ex quo genere *auri* vestes sacræ fiant. 221. *Aurum* lancis vestibus tantum intextum, non lineis. *ibid.* *Auri* abusus in vestibus & in ædificiis. 223. *Aurea* vestes. 224. 225. &c. Regum ornatus. 224. *Aurum* vestibus intexere quis invenerit. 227. Quomodo in filamenta deductum antiquitus. 228. Et hodie. *ibid.* *Aurum*

textile. ibid. *Auri* usus magnus in rebus sacris. 226. In Templo Jerusalem. *ibid.* Ejus color. 241 viride. *ibid.* Fulvum, & Rufum. *ibid.*
Auri plus perie quam argenti. 224
Auri plus in rerum natura quam Argenti esse. 226
Auro ornatum *Taschberz.* 370
Azur. 254

B.

B *Baal-Pooris* sacra. 8. Dicitur *Bel-Phegor. ibid.* De eo lepida fabula. 8.
 9. Ejus sacra turpissimæ. 9. 10. Est *Priapus* & *Saturnus.* *ibid.*
Babylonica opera. 386. *Pistata* textura & acu. 391. *Peristromata.* *ibid.*
Babylonus acus vincitur pectine textoris. 393
Baccl. us. Νεβόδης & Νεβόδισα. 68.
 93. Pelle hinnuli vestitus. 9. 93. A Judæis dicitur adorari. 99. Ejus cultus. 46. An Judæi ipsi sacrificent. 67
Bacchantes sindone Vestiti. 147
Balteis Sacerdotum. 30. Est duplicis materiz. 110. 235. Pontificis Max. die Expiationis est lincus. 138. *Baltecus.* 121. Sacerdotum est operis *Rohem.* 388. &c. Ejus stamina & subremina. 412
Baum-uvol, Xylinum. 123
Balgarnum ades tessellata habent pavimenta. 372
Belluata vestimenta. live *Bellua* vestibus intexta. 398. &c. 82
Beltz à pelle. 338
Bellica ornamenta tincta. 190
Bengala abundat gollypio. 98
Bonus pro bonus. 299
Boslin à *Bosonum.* 408
Bogalelus vestes sacras fecit. 424. &c.
Bilicos. 408
Bu tincta non omnia sunt dibapha. 312
Blatta.

LIBRI PRIM I.

Blatta. 270
Blutum pro ablutum. unde *bleu, blau.*
 257. *Blau, donker blau.* 255.
 266. *Bleu-mourant.* 255
Bombyces sericæ. 165. Earum nidi quomodo redordiantur. 127
Bombacina 126. an differant à serico. *ibid.*
Bombace, Bombaggio. 125
Bombasijn Belgice à *Bombyce.* *ibid.*
Bos. Qualem Adamus obtulerit. 86
Bracha consueuntur. 339. Quomodo texantur. 407
Brachmanes discalceati sacra faciunt. 65. Eorum vestes lineæ. 135. Et ex lapide Amiante, & Sindoue. 147
Brocards panni aurei, ab aureis bracteolis sic dicti. 222
Brocher. Vide *lacer & breiden.* Vestement *broché.* 369
Breiden, Gallice *lacer, brocher,* ars veteribus ignota. 323. 342. 343. 369.
Britanorum Religio. 11
Broderie & Ourrage de broderie. 388. 397. 407
Borvods Jupiter. 10
Borduren. 386. *Broder* quasi *border,* à Belgarum *Boort* ora. 407
Buccinum. 256
Byssus. 23. subtilissima. 25. *Byssus* & purpura iunguntur. 118. Utrum sit lana? 127. An *gossypium,* aut sericum? 128. Esse linum preciosum. 128. *Byssus* celeberrima est Eliaca. 128. Scribitur ut canabus. 129. Ex ea texuntur vestes & reticula. *ibid.*
Byssus Judaica. 128. Est linum Indicum. *ibid.* preciosissimum linum. 131. *Byssinas* vestes gestandi ius qui habuerint. 182
Byssina verba. 131

C.

C. H. K. permutantur. 131
 C. mutatur in T. 199

Cain an habuerit vestes Sacerdotales. 14
Calasarus genus vestis sacerdot. 213
Calcei vestes vilissimi. 57. *Lunatis.* *ibid.* signum Senatoriæ dignitatis. *ibid.*
Calcei consueuntur. 335. 336. 337. &c.
Calceos exuere signum humilitatis. 60. Afferre, solvere &c. vile ministerium. 58. *Calceorum* corrigiam solvere. *ibid.*
Calcei Sacerdot. Ægypt. papyraci. 62. Phœnicum linei. *ibid.* Atheniensium albi. 237
Calcei coccinei 239. Patriciorum. 313. Gemmati Imperatorum. 230
Calcei exuebantur die jejuniis. 60. In mortuorum luctu. 61. A Mose extrahuntur. 50. A Josua & Sacerdotibus. 54
Calceatus Larensum Pontifex. 63. Sacerdotes Athenicales & Alexandrini. 63
Calcei quidam Sacerdotes carent. 63
Calceos non habent Sacerd. Hebræorum. 47. Prohibiti sunt. 51
Calcei Empedoclis Philosophi. 46. Rusticorum apud Hispanos. 48
Calcei Mosis straminci. 48. Ex spina Christi. *ibid.*
Cameli. Eorum magna copia in Judæa. 195. Eorum lana. 80. In usu apud Judæos tempore Christi. 195. Mollissima in Caspia. 198
Camelos de Hollande, genus panni Hollandici. 156. 332. 385. 409. Fiunt ex lana caprina. 204
Camisia. Alba, sigillata, holoserica & chrysoclava. 225
Canabus inter species *pischtim,* id est lini. 132. dicitur à similitudine canæ. 133
Canefas, chanvre. 132
Cancamus. 279
Candidati. 258
 (a) 2 Can-

INDEX RERUM

<i>Candys</i> quid? 405	beant figuras. 393
<i>Candelaira</i> septem. 33	<i>Christus</i> per <i>hircum</i> representatur. 86.
<i>Cantus</i> dicitur <i>varius</i> . 384	dicitur <i>Agnus Dei</i> . 86. Albis vesti-
<i>Capra</i> . In Oriente quales. 204. 205.	bus induitur. 238
liarum lana pretiosa & mollis. 202.	<i>Cidaris</i> . 121
203. <i>Capros</i> Barbari suis terris non	<i>Cicadas</i> quantum debant habere auri.
sinunt exire nisi castratos. 205 Op-	215
timæ capræ in insula Scyro. 201	<i>Cilicia</i> veterum Christianorum. 198.
<i>Capra</i> & lana caprina. 198. 199. 200.	200. In Cilicia insula capræ ronden-
201. &c. Inde non fit <i>thecheles</i> .	tur. 200
206. Vestes Sacerdotes. <i>ibid</i> . In	<i>Cinulus areus</i> . 65
de fiunt aulæ tabernaculi. 100.	<i>Ciri</i> foeminarum ex pilis caprarum.
<i>Smirna</i> hodie adfertur. 203. Mol-	202
lis. 200	<i>Cista</i> . hinc Germanorum <i>Kisse</i> . 379
<i>Caprarum pilorum</i> usus. 200. Crassa	<i>Clavis</i> in veste Græcis vocatur plu-
lana caprarum. 202. dicitur <i>Merha-</i>	mon. 386
<i>xi</i> pro <i>Amerhazi</i> . <i>ibid</i> .	<i>Clausports</i> pro <i>Clausportsa</i> . 299
<i>Capras</i> nore quid? 203	<i>Cleopatra</i> . 319
<i>Capra</i> ex hirc & ove. 199	<i>Clysters</i> cyconia invenit. 321
<i>Caprea</i> Geitenstein, prope Ultraje-	<i>Co</i> , & <i>Coa</i> insula ubi. Patria Hypoca-
ctum. 205	ris. 127. 176. Differt à <i>Cea</i> . <i>Coa</i> ve-
<i>Caracalla</i> consuuntur ex pluribus par-	stis utrum de lana, an de Serico dica-
tibus. 339	tur? 177. Ibi lanificium claruit. <i>ibid</i> .
<i>Carmesinus</i> color. 277. 278. Unde	<i>Co</i> & <i>Coa</i> insula differunt à <i>Cea</i> . 127.
fiat? <i>ibid</i> . & 292. Hodie à coccino	<i>Co</i> insula, an hoc nomine nota tempore
distinguitur. 292. Gallis dicitur <i>cr-</i>	Salomonis, 178. An tempore Latoi.
<i>moisin</i> , Germanis <i>Carnefin</i> . 269.	<i>ibid</i> .
292. 304	<i>Coccinum</i> . 171. purpura dicitur. 267.
<i>Caro</i> . carne viri delectantur. 184	314. Instar rosæ micat. 268. <i>Cocci-</i>
<i>Carmen</i> ta facello pellem inferi nefas. 99	<i>nea</i> dicuntur purpurea. 188. In <i>coc-</i>
<i>Carminare</i> lanam. 103	<i>cino</i> igneus fulgor. 289. <i>Coccinum</i>
<i>Cea</i> vide <i>coa</i> .	dicitur <i>dibaphum</i> , sed male. 287.
<i>Censo</i> . 336	Differt à purpura plebeja, Tyria &
<i>Ceræ</i> sacra in vestibus albis. 236	Hylgino. 290. <i>Cocco</i> tingitur. 290.
<i>Chamus</i> . <i>Ammon</i> . 216	<i>Cocco</i> tinctæ vestis. 290. <i>Coccini</i>
<i>Chemise</i> qui tiennent serrée. 368. con-	calcei. 280
trepointée &c. an <i>chesunes</i> <i>Taschboez</i> .	<i>Cocci</i> cultura. 293. Ejus locus natalis.
<i>ibid</i> .	294. Quomodo dictum Judæis.
<i>Chermes</i> pro <i>Kermes</i> . 294	300. Dicitur <i>Vermiculus acutus</i> . 313
<i>Chanaan</i> Chami filius lanificii reper-	<i>Cocci</i> . 269. Inde <i>Lacea</i> . 280. <i>Coccinus</i> Ty-
tor. 328. est <i>Mercurius</i> . <i>ibid</i> .	fructus <i>cocci</i> ? 290. <i>Coccinum</i> pessime dicitur
<i>Chirothesa</i> . An Sacerdotes iis utan-	runt. 301. <i>Coccinum</i> pessime dicitur
tur. 43	<i>dibaphum</i> , & <i>bia</i> <i>sintum</i> . 310. 311.
<i>Cherubini</i> quid? 401. sunt <i>Maasc</i>	<i>Coccinum</i> duplum retortum. 307.
<i>cho/sheb</i> . 385. 389. 393. Quales ha-	<i>Coccinum</i> cur dicatur <i>Schani</i> . 313.

LIBRI PRIM I.

& *Seni. ibid.* Est color pretiosissimus. 313. Eo usus est Alexander Severus. 313. Sacerdotibus & Auguribus ornamento est. 314. Et Salomoni. *ibid.*
Coccinum dicitur *Galaticus color.* 291. 314.
Coccinati milites. 302. 304
Cochenilla. 296
Cœruleum, casium quasi cœlium. 252.
 Quomodo tingatur? 257. vide *Hyalanthinum*
Colores quid? 119. *Colores* veterum nobis sæpe ignoti. 232. *Colores* in sacro vestitu. 234. 235. &c. Quot in sacro vestitu. 240. Quo referantur. 253. *Colores Misti.* 275. *Color Regius.* *ibid.*
Columna Trajani Romæ. 11
Conchylia. Inde fit color pretiosus. 251. 252. 253. &c. *Conchylina vestis.* 251. 257. *Conchylum* distinguitur à purpura. 257. Eorum genera. *ibid.* pretia. 262. Quomodo tingatur. 271. *Conchylum.* *ibid.*
Conopeum texebatur. 319
Conspicilla. 70
Contrepoinrè. 368. 369
Cor sedes mentis creditur. 422
Corbes texebantur. 319
Corum. 201
Corium & Cortex idem. 81. rubrum. 280. an à *Caro.* 81. *Coccino* tingitur. 300. *Coria* consuuntur. 334
Cosculium & cusculium. 295. 296
Cotinus frutex. 257
Coron. Belgice *Catoen.* 124
Cotoneum inalum. 124. Ab Arabibus in Hispaniam delatum. *ibid.*
Corburni. 67
Crappe. color ruber. Ejus ferax *Zelandia.* 269
Crates texuntur. 319
Cravates Colli lora. 340
Crepida. 67. *Crepidatus* Domitianus.

62. *Crepidæ* propriæ Sacerdotibus Dial. & Flavia. *ibid.*
Crepitus ventris in cultu Baalis Pehoris. 10
Crepus quid? 10
Cretati. 238
Crinale. 168. *Crinale aurum.* *ibid.*
Crux in textura. 331. quomodo dicitur à Judæis. 332
Cynosephali populi. 249

D.

D Assen. Colli lora. 340
David vestibis testus quo sensu. Cur in iis non potuerit calcæheri. 106
Dentelles. 507. 407
Desertum apud Judæos quid. 196. Ibi prædicavit Johannes. 196
Dialis Sacerdos. 283. 284
Dibaphum. vide *Purpura.* Pro Augurato. 284. Male de coccino dicitur. 310. 311. 312
Dii Deaque albis vestibis amicti. 238
Diogenes Cynicus. 207. Ejus acre dictum in Megarentes. 212
Discalceati Judæi quando. 62
Discoloria. 388
Draet/filum. *Ses draet/acht draet/* genus panni Hollandici. 409
Drap d'or. pannus aureus. 333
Druida Gallorum albas habent vestes. 336
Dolabrum. post usum ferri. 327
Dominica in Albis. 238
Domitianus. 284
Dormire ab Hebræorum *Radam.* 98
Dormire in Templo solent Sacerdotes & *Levitæ.* 98
Duos pannos, duas telas jungere per texturam. 356. &c.
Duplicata tela. 356
Duplicatio. 307. *Duplicia,* & vestes duplices. 309

INDEX RERUM

E.

- E**lias propheta. Ejus vestis. 91
Eliezer Pont. Pont. 152
Elychnia pro Sabbatho unde fieri debeant. 187
Emplastrum non debent reperiri intra carnem & vestem Sacerdotis. 43
Ephesorum vestes habent rhombos in-textos. 373
Ephodum est *Sehaatnez*, duplicis materix. 110. 111. Est *Maase choscheb*. 384
Equi. Flavi in Dania. 172. *Pomelé*, *pomelati equi*. 373. *Equi* Salomonis. 179. *Equi multi* in Ægypto. 180. & Thebis. *ibid.* *Equum consendere* quis docuerit 180. *Equos habendi jus* apud Hebræos. 182. *Equorum pretium* certum statui nequit. *ibid.*
Eruca damnisca bestiarum. 126
Escarlatto. 265
Eva non erat Sacerdos. 16. 90. Ejus vestes non erant Sacerdotales. *ibid.*
Expiatio Magna. Dies Expiationis dicitur *som Hakkipurim*. 154. Illo die Pontifex Max. in vestitu factum deponit. 154. Non intrat adyta cum vestibus aureis. 154. In Albis vestibus ministrat. *ibid.* Reliqua omnia tunc splendida. *ibid.* Ex aureo labro lavat manus & pedes. *ibid.* Vasa aurea tunc pretiosiora quam reliquis diebus. 155. Illo die Sindon byssina tendebatur in templo. 157. 235. Pontif. Max. lino vestitus albo. 234.

F.

- F**. & K. apud Arabas uno apice tantum differunt. 291. F. Mutatur in V. Apud Græcos F & γ quomodo differant. 292
Faly. *Qm faly* genus vestimenti

- nostratum mulierum à *φάλα*. 340
Fascia in vestibus. 457
Fel, vel, à pollo. 32
Feminalia, *Bracha*. 121. Hieronymus male credidit non posse texi. 339. 345. 346
Ferandin, genus panni serici. 409
Feu, couleur de Feu. 266
Feuille morte, color. 243
Fibula. Est *acus*. 335. A futura non nunquam distinguitur. *ibid.* Nulla sine acu. *ibid.*
Fibulatum & refibulatum. *ibid.*
Fides, *fido* *foedus*. 84. *Fidei sacra*. 43. Ejus flamen. 237
Filefel, genus filii serici. 186
Filum, *fix filis*, huius filis, genus panni Hollandici. 409
Fimbria in vestibus quomodo Hebræis dicantur. 370. In vestibus sacris nullæ. *ibid.* Quæ in vestibus. 407
Fladys German. *Flas* Belgic. *Filaca* Gall. *linum*. 133. 143. *Flu* *Flas*. 175
Flaviales. 283
Flamen. Dialis habet album galcrum. 237
Flamines Fidei manus velant albo panno. 237. *Flaminibus* lana peculiaris. 215. *Flamines* dicuntur quasi *Filamines*. 215. Quomodo regantur. *ibid.*
Flaminica, apud Romanos, si tunicam laneam lino confutam habuit piaculum commisit. 116
Flos. Flores hyacinthini. 252. Ex Aja-cis sanguine crescent. 253
Flos lanae caprinæ. 200
Floribus pietæ vestes. 396. 401
Florida vestes propriæ mulieribus. Et quidem meretricibus. 390
Flores intexti velis tabernaculi. 401
Fœdus unde dictum. 84. *Fœdera* sancire. *ibid.* Sancitur fœdus cum signis notabilibus. 83. In sancionibus fœderibus victimæ adhibentur. 84. Quid

LIBRI PRIMUS.

Quid significet. 84. In fœderibus
comminatio. 84
Folia sculnea. 77. umbrosissima. 78.
Inde vestes. *ibid.*
Folii sese tegit *Vlysses.* 77
Fratres Arvales. Eorum Sacerdos spi-
ceam habet coronam. 237. Et albam
infulam. *ibid.*
Fullones. Vestes dealbant & lavant. 238.
Junguntur cum *sarcinatoribus.* 336
Fulvus color quomodo mixtus. 241
Frontalia. 70
Funes. Quibus ligatus *Simson.* 129
Frustus vestibus intexti. 403
Fusi. Post utrum ferri. 327
Funde annulorum formas habent figu-
ræ in tunica Sacerdot. 378

G.

G. Littera permutatur. vide K.
Galericulus. vulgo uoc *Peruquo.*
201. Ex pilis capratum. *ibid.*
Galerus Albus Flamini Dialis. 297
Galigula Sericatus. 163
Gallia quomodo purpuras tingat. 271
Gallorum procerum vestes aureæ. 224
Galaticum pro *Galaticum* & *Escarla-*
ticum, Escarlata. 298
Geisen stein. Villa prope *Vltrajectum.*
Sic dicta ob capras *Orientalia.* 205
Gemma in vestitu sacro. 229. 230. 231.
Cxlata in *Calceis.* 230. Leges con-
tra vestes gemmatas. 231
Gemma Hyacinthus. 250. &c.
Gemma Hamatites. 271
Gematia species *Cabalæ Judæorum.*
402
Generosa. 130. 170
Germani testi agnitionis pellibus. 95
Germanica toga pro *Græcanica.* 284
Geta pelliti. 95
Geyß. ab *Hebræorum Es.* 199
Goliati hasta comparatur cum instru-
mento textoris. 319

Gossampini. Frutices qui *gossypium* se-
runt. 123
Gossypium. Parum habet firmitatis.
129. Est *Xylinum* 142. Differt à
lino. 149. ubi nascatur? 142. Ejus est
abundans *Bengala.* 150. Ex *Gossypio*
vestes Sacerdot. apud *Gentiles.* 235.
Cum lino an possit misceri. 105
Gousson frustulum tunicæ *Gallis* sic di-
ctum. 349. tunicæ mirifica arte in-
textitur. *ibid.*
Goude laectien. pannus aureus. 333
Grex liniger Sacerdotes. 134
Gris de lin. color. 266
Grif Grein. Genus panni ex lana ca-
prina, apud *Belgas.* 332
Gynacium, Gynasiarii. De iis lata
lex. 429

H.

H. littera mutatur in G. K. 131. 133
Halmi/ pro *culmus.* 133
Haus/ *Hencep à Canabo,* & *Hebr. Kan-*
bos. 133
Haude, pro *cutis.* 133. *Haut. Hupdt.*
96
Haruspex vaticosus. 45
Hecmels Bleau. 246. 254
Hecmelen *Carminare* lina. 103
Heliogabali calcei gemmati. 230
Homo pro *Homo,* ut *bonus* pro *bonus.* 98
Hercules pelle *Leonis* vestitus. 93. Ejus
Sacerdos *laticlavus* vestitus. 215.
Ejus amica. 273. Ejus canis inven-
tor purpuræ. 273
Herculis Lindii sacra cum *diris* impre-
cationibus. 8
Herodis prisca pellibus vestiti. 93
Heroina pellibus vestiti. *ibid.*
Hes, Hox, Kakh/ *Catti/* *Hessen* idem.
133
Himmel blauw. 254
Hippias sibi vestem texuit. 429
Hircus Christum significat. 86

Hir-

INDEX RERUM

<i>Hircum</i> ab aliis.	87	urbs, & Arabia India.	151
<i>Hollandi</i> optimos pannos conficiunt		<i>Indi</i> Nigri.	150
ex lana Hispanica.	165	<i>Indicus</i> color, harundinum spuma.	256
<i>Hollandia</i> cum Ægypto comparanda.	185	<i>Indumentum</i> .	167
<i>Holoserica</i> vestis. 163. Ejusmodi vestem		<i>Insilia</i> .	227
nonquam habuit Alexander Severus.	ibid.	<i>Insubula</i> instrumentum textoris.	319
<i>Hoqueton</i> tunica à chetunes.	402	<i>Insula</i> Cos. Kō.	165. 176
<i>Hunni</i> & <i>Hungari</i> pelliti.	95	<i>Insilia</i> in vestibus.	407
<i>Hyacinthus</i> gemma. vide Gemma.		<i>Johannes Baptista</i> Ejus vestes. 91. Con-	
<i>Hyacinthus</i> flos. vide flos.		veniebant regioni montana. 196.	
<i>Hyacinthus</i> color qualis. 246. &c. 261.		Quæ de codicuntur communis viri	
Quomodo tingatur. <i>ibid.</i> & 257. 261.		ratio tulit.	196
Est color nigricans instar atramenti.		<i>Jonathan</i> Hasmonæus Pont.	38
255. Auster. 256. Acris naturam re-		<i>Iosephi</i> aliorumque scripta corrupta. 233	
fert. <i>ibid.</i> Non omne est thechalet.		<i>Iosephi</i> fil. sac. tunica passim. 402. &c.	
<i>ibid.</i> solo sanguine conchylii tingu-		<i>Isis</i> inventrix lanificii.	216. 327. 328
gitur. 256. Quomodo hodie tingu-		<i>Ismael</i> f. Paphi Pont. Max.	152
tur. <i>ibid.</i> Non nisi lana eo tingitur.		<i>Italianische</i> vloer / Pavimentum	
214		Italicum.	372
<i>Hyena</i> . Ejus pellis contra vulnera. 96		<i>Iteratio</i> .	307
<i>Ilyxsinus</i> color. 275. 281. 295. Augurale		<i>Iugum</i> textorum. 329. Depicta in ra-	
vestimentum.	276	bula. 358. Ejus explicatio.	ibid.

I.

<i>Iacinti</i> labellos.	250
<i>Iacobi</i> vestes, vide Vestes.	
<i>Iektyophagi</i> .	77
<i>Ignis</i> & <i>fulmina</i> in scedere.	83
<i>Imperatorum</i> Paludamenta alba.	238
<i>Ingenieur</i> . <i>Chofchob</i> .	385
<i>Incurbare</i> Deo. <i>Æsculapio</i> &c.	97
<i>Incurbare</i> pellibus. 98. An Mosi riens	
iste notus. <i>ibid.</i> Cur Mosi attribua-	ibid.
tor.	
<i>Inconstituto</i> apud Johannem non signi-	
ficat sine fibula.	344
<i>India</i> unde dicta. 150. ferax lini. 149.	
& <i>Xylini</i> . 150. <i>Indica</i> lina præstan-	
tissima. <i>ibid.</i> <i>Indicum</i> linum byssus.	
<i>ibid.</i>	
<i>India</i> quidquid ultra mare mediterraneum,	
& <i>Æthiopia</i> . 150. <i>Ioppo</i>	

K.

K . mutatur in C. G. Id. & T. 232	
233. 258. 299.	
<i>Kammern</i> / <i>Carminare</i> .	105
<i>Kanten</i> .	307. 407
<i>Kalle</i> . <i>Kalle</i> haule. operimentum spon-	
sæ dicitur stomachus animalis rumi-	380
nantis.	269. 277
<i>Karmesin</i> .	299
<i>Kartas</i> .	
<i>Kasten</i> à <i>Cista</i> . Funda annuli. 379. <i>Ge-</i>	
<i>Kasteler</i> rock. <i>Tunica</i> <i>Taschbeiz</i> .	379
<i>Keeperen</i> . <i>Geheepert</i> stoffe.	409
<i>Kermes</i> , coccinum.	294
<i>Kleermacher</i> .	335. 337
<i>Kleinhaute</i> .	278
<i>Klöße</i> / <i>een</i> <i>Klöße</i> <i>Caeren</i> / <i>κλωσέ</i> .	
306	
<i>Kloot</i> / <i>moet</i> .	293
<i>Kolder</i> . <i>Maan</i> <i>Kolder</i> .	383
<i>Kloet</i>	

Roninches Conleur. 266
Kercischitarum Religio, apud Arab. 11
Reampf. Spasmus. Haschabetz. 382
Rumlich. Het aller kouwtelijckste
werck. 385

L.

L. littera vestibus intexitur. 395
Labi *rubensia.* 312
Lacca color ruber. unde 279. 280.
 Tyria, 299
Lacor, *hyerden/ brocher.* veteribus
 ars ignota. 335. 342. 343
Lacuna. 375. 376. *Lacunar.* *ibid.*
Lacunata *cella.* *ibid.*
Laculatum. vestis *laculata* *saschbetz.*
 375. 376.
Lana à *lana* quasi *lanca.* 214. vide
χλαῖνα. *Coccina lana.* *ibid.* & 310.
Hyacinthina. *ibid.* *Texitur.* 341.
 Vestis Cæsaris & Imperatoris. 214.
Roxæ & Sacerdotum. 215. *Læna*
 quid? 310
Lacchen. *Goude Lacchen.* panni
 aurei. 333
Latitia virorum & mulierum. 184
Lagena. 202
Lana. Vulgarissima materia vestium.
 102. Inde vestes Sacerd. 161. Pre-
 tio non cedit serico. *ibid.*
Lana & linum pro vestibus ipsis. 102
Lanam cum lino in vestibus misceri ve-
 titum. 102
Lana vitis. Gossypium. 123. *Marina*
pinnicum. 127
Lana camolorum. 80. 92. Non facit
Schaanrez. Cum lino misceri potest.
 105. In usu tempore Christi. 195.
 Inde vestes Joh. Baptistæ. *ibid.* In
 Insula Caspia mollissima. 197. Inde
 vestes delicatiorum. *ibid.* Et Sacer-
 dotum. *ibid.* & Arabum. *ibid.* Non
 valde mollis in Judæa. 198. Ex ea
 fiunt vestes viles & Cilicia. *ibid.*

Lana. Adhibetur ad vestes sacr. 193.
 Inde vestes Regum. Servii Tullii.
ibid. Late sumitur pro gossypio &
 serico. 194. Varia *lanarum* genera.
 184. Agnorum. *ibid.* Quousque
 cum lino misceri queat. 194. *Lana*
Milesia mollissima. 197. *Caprina*
 in vestibus sacris nullum habet usum.
 206. An *lana* arietum non scemina-
 rum? *ibid.* In ovibus pura conser-
 vatur. 207. Ovella sola prohibetur
 ne miscatur cum lino. *ibid.* Sola
 peniculamentis indiget. *ibid.* In ve-
 stitu sacro est optima. *ibid.* *Lana-*
rum genera mollissima. *ibid.* *Vigo-*
nica, Persica, Hispanica. 207. 208.
Milesia. 208. Judæis notissima. 209.
 Dicta ab urbe *Miloto.* *ibid.* Omnis
lana mollissima & pretiosa *Milesia*
 dicitur. 210. *Hispanica lana* mol-
 lissima. Inde panni *Leydentes* opti-
 mi. 208. *Appula, Gallica, Taren-*
tina, Selgica, Damascena. *Lanæ* Al-
 tinates. *ibid.* *Judaica lana* mollis-
 sima. 210. *Lana fusca & rubra* ni-
 græ tincturæ inepta. 212. Alba ad-
 hibetur in vest. sacris. *ibid.* Ejus sit
 mentio in S. Scriptura. *ibid.* *Lanæ*
 usus in sacris. 213. *Lana* vestiti Sa-
 cerdotes Ethnicorum. *ibid.* *Lana*
 nulla in vestibus Sacerdotum *Isidis.*
 212. *Lana* *Flaminibus* peculiaris.
 215. Arabum sapientes *lana* vestiti.
ibid.
Lanam nendi artem invenit Mercu-
 rius. 226. 227. 328
Lanificium in Insula Coa claruit. 177.
 In usu tempore Mosis. 216. Attri-
 buitur *Ægyptiis, Isidi & osiridi.* *ibid.*
Lana vestium sacr. tingitur, non panni
 detexti. 315
Lana Caprina misceri potest cum lino.
 105. Inde vestes. 199. Hodie ma-
 gna copia *Smyrna* nobis advehitur.
 202

INDEX RERUM

<i>Lapper.</i> 339. <i>Heppen.</i>	336	<i>Lini Aegyptiaci pretium certum.</i>	182
<i>Laticlavata tunica.</i>	215	<i>Linyphones, lini textores.</i>	143
<i>Latous quando vixerit.</i>	178	<i>Lintea Sindon.</i>	146
<i>Leſtus ex pellibus.</i>	95	<i>Littora varia vestibus intextæ.</i>	395
<i>Heeder.</i> Germ. ſetter/corium.	81	<i>Locuſta</i> cibus vulgaris apud Judæos.	
<i>Lepra.</i> Quænam vestes ea possint in-	199	195. An preces faciendæ propter	<i>ibid.</i>
ſci.		locuſtas.	298
<i>L'Espaule</i> Mercator celebriſ Amſtelo-	204	<i>Londres</i> pro <i>Londes</i> & <i>London.</i>	
damenſis.		<i>Loen.</i> Gen <i>Loen</i> homo deſes. ab	
<i>Lex Rhodia.</i> 164. De Murilegiis & Gy-	429	Hebræo <i>Loun</i> , cunctari	308
næciariis.		<i>Lora</i> in vestibus. 407. <i>Monolores</i> , di-	
<i>Lex vestiaria.</i> 102. Alex. Severi.	224	lores, <i>trilores</i> , <i>pentelores.</i>	407
<i>ſenſte</i> / Inſtitæ vestium.	407	<i>Lorica</i> decet virum fortem. 164. Neop-	
<i>Licia.</i> De <i>Variantibus liciis</i> pingere.		rolemi <i>lorica.</i> 383. 409. <i>Galbæ</i> &	
391. <i>Multa licia.</i> 408. Ex quot li-		<i>Ajasis.</i>	384
ciis fuerint vestes ſacræ. 411. 412.		<i>Lorica linea</i> in aceto decoctæ. 284. Ex	
Judæorum de his deliria. 418. 419		lana etiam fiebant.	384
<i>Ligamenta</i> intra carnem & vestem Sa-		<i>Lustus</i> in pellibus.	93
cerdotis verita.	43	<i>Lupercalia.</i> 4. cum ſacris Baalis Peho-	
<i>Limbi</i> in vestibus. 404. 405. 406. 407		ris conveniunt.	40
<i>Limbolarii.</i>	429	<i>Lutetia</i> pro <i>Leuhetia.</i>	299
<i>Linum.</i> vide lana.			
<i>Linum</i> ubi nascatur. 143. Quomodo			
flaveſcat. 171. Candor ejus damno-			
ſus in retibus. <i>ibid.</i> <i>Linum</i> ſinum.			
129. Ex eo fiunt retia. <i>ibid.</i> Et ſu-			
nes quibus ligabatur <i>Simſon.</i> 129.			
<i>Linum tenax.</i> 130. <i>Lini</i> ſemen. 131.			
In culmum creſcit, & ſtipulas ha-			
bet. <i>ibid.</i> <i>Linum</i> peſtinatum. 174.			
<i>Linum Aegyptiacum.</i> 140. Merx			
Aegypti celeberrima. 143. <i>Indicum.</i>			
145. Eſt præſtantiffimum. 150. 151.			
India olim <i>lini</i> ſerax. 149. Hodie			
non multum ex India aſſertur. <i>ibid.</i>			
<i>Linum</i> & <i>Goffypium</i> in India diſſe-			
runt. <i>Lina Harlemenſia</i> pretioſa. 153			
<i>Linea veſtis.</i> vide veſtis. <i>Linea veſtis</i>			
<i>Herculis.</i> 135. <i>Joſephi.</i>	<i>ibid.</i>		
<i>Lineas veſtes</i> purpura aut auro ornate			
dementia.	223		
<i>Liniger</i> grex ſacerdotes.	134		
<i>Lini inventor</i> an <i>Pythagoras.</i> 135. <i>Li-</i>			
num in uſu ante tempora Moſis. <i>ibid.</i>			
<i>Lini</i> ſententiam quis invenit. 328.			

M.

M *Achina* quomodo Hebræis dictæ.
385

Maſtari in navi vetitum. 11

Maſtatio apud Judæos fit cum preca-
tione. *ibid.*

Magra rubrica Synopica. 278

Maille. *Cottado Maille.* Gen *maille*
Holder. 383

Malleus. 327

Manibus teſtis ſacra fiebant. 43

Manica tunicis attexuntur, non aſſum-
tur. 364

Manor instrumentum textoris. 329

Mare. Ejus color. 252. *Viride mari-*
num. Vide viride. *Mare mortuum.*
26. *Salſum.* 250. *Matia* teſtæ ſan-
ctæ ſeptem. 260

Margarita Cleopatrz. 230

Margian. 278

Marmor repræſentans nudos popas &
ſacrificantes. 11

Ma-

LIBRI PRIMII.

<i>Maroquin du Levant.</i>	280	<i>Mons Moria sanctus.</i>	49
<i>Massechet.</i> Significat instrumentum		<i>Moses</i> in omnibus artibus Ægyptiorum	
textoris, & Codicem Talmudis.	329	edoctus.	424
<i>Matten</i> Belgice storea.	324	<i>Muli</i> bris luxus die. Paschatis.	183.
<i>Medici</i> Sacerdotum.	45		184
<i>Megareses</i> tegunt oves.	211	<i>Murex.</i> 256. <i>Murices</i> ubi capiantur ad	
<i>Mel</i> agreste pauperum cibus.	196	tingendum. 259. <i>Vivi</i> capiuntur.	
<i>Mercator</i> & <i>Melicoron.</i>	124	260. statim debent contundi. <i>ibid.</i>	
<i>Mercatorum</i> societas.	180	<i>Sacer Murex.</i> 282. <i>Tyrinus murex.</i>	
<i>Mercurius.</i> Invenit artem lanam den-		289. <i>Murice</i> rubere. 272. <i>Lex</i> de	
di. 326. 327. Est chanaanæus. 328.		<i>Murilegiis.</i>	420
<i>Mercator,</i> servus Deorum <i>ibid.</i> Ala-		<i>Mustela.</i>	96
tus. <i>ibid.</i> Tradidit lanificium Mit-			
raimo, live Osir di. <i>ibid.</i>			
<i>Merhazi,</i> pro <i>Amerhazi</i> lana caprina.			
202			
<i>Mescha</i> rude panni genus. 202. Inde			
fiunt tentoria & sacci apud Arabas.			
<i>ibid.</i>			
<i>Metallica</i> ars quomodo inventa. 321.			
327			
<i>Midianita.</i> Eorum Religio.	7		
<i>Mikveh</i> quid ?	181		
<i>Ministri</i> Principum albas habent ve-			
stes.	238		
<i>Milesa</i> lana optima.	210. &c.		
<i>Milites</i> Lacedæmonii & Babylonii coc-			
cinati.	302. 304		
<i>Minerva</i> ab Arachne in texendo victa.			
322			
<i>Minium</i> Græcis quid ?	171. 300		
<i>Mittum,</i> dimittit, trimittit, <i>quittum.</i>			
408			
<i>Mitxraim</i> Chami filius. 216. 228. dici-			
tur Osiru. 328. Ægyptum occupa-			
vit. <i>ibid.</i>			
<i>Mixtura</i> in vestibus. Vide vestes. in			
agris prohibita. 108. In satis & ani-			
malibus. <i>ibid.</i> In vestibus quo sensu			
Judæis permittit. <i>ibid.</i>			
<i>Moabita.</i>	7		
<i>Momibus</i> Rex.	156		
<i>Monachi</i> artem sericum conficiendi ex			
India attulerunt.	164		
<i>Monolores.</i>	407		

N.

N Helde acus. Gen Palmaracle.

	335. 336		
<i>Nagel.</i>			330
<i>Naher.</i>			266. 275
<i>Natte</i> storea.			324
<i>Nauta</i> Hebræis dicuntur <i>Melachim</i> à			
salugine maris.			259
<i>Nestere</i> est texere.			319. 320
<i>Nere.</i> Fœminæ neut. 427. &c. <i>Nendi</i>			
artem invenisse Mercurium. 326. <i>La-</i>			
<i>nam</i> & <i>linum</i> vestium faciunt quis			
<i>neverit</i> ?			421
<i>Netum.</i>			307
<i>Nexile.</i> 323. &c. fuit ante <i>textile.</i>			327
<i>Niger</i> color.			247
<i>Nimaigre,</i> pro <i>Nimegue.</i>			298
<i>Nimbodo</i> vestes Adami eripuit <i>Elavus.</i>			
87			
<i>Noppies,</i> <i>Gansen</i> dogent / genus panni			
lini ocellati.			371
<i>Notariacón.</i> Species Cabalæ.			402
<i>Nudi</i> Dii.			12
<i>Nudi</i> nascimur.			2
<i>Nudi</i> Laniones. 11. & <i>Popa.</i> 10. & <i>Sa-</i>			
<i>cerdotes.</i>			4. 11
<i>Nudi</i> Britanni sacra faciunt.			11
<i>Nudus</i> Concionator Antonius.			6
<i>Nudipedalia.</i>			61
<i>Nummi</i> varii.			10. 11. 371.

(b) 2

Ocel.

INDEX RERUM

O.

O Cellata vestis. 370. 371. *Gausen*
oogen/ een roek inet oogkens/
 370. 371
Oculi attribuuntur vestibus sacris, sed
 male. 370
Oholiab cum Bezelele sacras vestes
 confecit. 424. &c.
Ophir. Aurum Ophir. 221
Opus acuti viri. 385
Ordire. 185
Ornamenta mulierum sordida ex pi-
 lis caprarum. 202
Osiris inventor lanificii. 216
Ossen bloet. 266. 270
Oves teguntur ad conservandam la-
 nam. 207. 211. &c. *Varia & pun-*
ctata. 212
Ouvrage de deffein. 385. *Exquis. ibid.*
Oreischuppen/ Gallice goussons. vide
gousson.

P.

P mutatur in F. & V.
Pagoda Indorum templa. 60
Palla auro rigens. 224. 227. 383
Pallas ægide recta. 93. *γλαυκῶπις* dici-
 tur. 248. Ejus certamen cum Arach-
 ne de textura. 390. 391. 399. &c.
Pallium Pontif. Max. 342
Pallium Sinhar ex qua lana. 210. 227
Paludamentum ex auro textili. 225
Palma vestibus intexitur. 397
Pamphila Latoi filia invenit artem se-
 ricum conficiendi. 165
Panni optimi conficiuntur in Hollan-
 dia. 165
Pannus à πῆν. 185. 186. & *Dorice πῆ-*
ν. 333
Panni purpura Tyria infecti. 146
Pannutia, vestis pannoſa. 336
Pannucla. 333

Pannos duos committere per texturam,
 quomoda à veteribus factum. 355.
Panni duo. 356
Panthea uxor Regis Abradatz. 263
Pantherarum macula oculi dicti. 371
Pantufa inter calceos non numeran-
 tur. 51
Papyrus. Inde vestes veterum. 216
Paragauda. 402. 405. 407
Parabola de Epulone. 184
Paschatis die luxur mulierum erat li-
 num. 183. *West Paschy prondt.*
 183
Passement, Passementen. Instiæ &
 limbi in vestibus. Sic dicuntur à
Passim & Pissa Hebræorum & Græ-
 corum *Pezæ.* 406
Passim tunica Josephi & Thamaris
 quid? 404. 405
Patriaroha quibus vestibus sacrificent.
 86
Pavones varia aves. 383. Eorum col-
 licolor. 257
Paxilli textura. Instrumentum textori-
 ris. 235
Pectorale Schaastox duplicis materiæ.
 110. 111. *Maase chofcheb.* 384. &c.
Podes lavat Abrahamus. 56. *Lothus An-*
gelis. *ibid.*
Pedibus nudis sacra fiunt. 44. Sacer-
 dotes nudis pedibus templum in-
 trant. 47
Pedo nudo Sabbatha observare Judæos
 quo sensu? 60
Pedibus nudis Virgines Vestales. 64
Matronæ Romanæ. ibid. *Augusta-*
les. ibid. *Dianæ* Sacerdotes & mu-
 lierculæ apud Cimbros. *ibid.* *Trium-*
phales. 65. *Brachmanes* Indorum &
Turcæ. ibid.
Peyo genus panni apud Belgas, quasi pi-
 li. 198
Pelagium. 268
Pellos primæ vestes. 15. 68. *Pelle hin-*
nuli Pontifex Maximus apud Ju-
 dzos

LIBRI PRIM I.

dxos vestitus male dicitur à Plutarcho. 67
Pellis. 80. *Victimarum sacerdoti cedit.*
 55. *Suunruracu.* 334
Pellibus tectum Tabernaculum & vasa sacra. 99. *Pellis in sacris.* 97. *In pelle dormire vates.* *ibid.*
Pellas pretiosissimæ hodie ex Moscovia advehuntur. 95. *Auro ornata.* 224.
Pelle hyena indutus vulnerari nequit. 96. *Pelliri qui.* 95. 96. 97. 99.
Pellisson, pellerier. 82. *Peltz vellus, vel, sel &c.* vide suis locis.
Pelusium urbs Ægypti. 141. 142. 143.
 Unde dictum, 143. & 148. *Monumentum Ægypti.* *ibid.* *Pellusiacum linum.* 148
Penelope texture. 427
Peniculamenta Judæorum hodie non sunt cœrulea. 262
Peristromata aurea. 224
Perons. 58
Persarum sacra impura. 8. *Eorum vestes aureæ.* 224. *Eorum Reges habent vestes geminatas.* 230
Peruque. 201. unde sic dicta. *ibid.*
Perdrix dicunt Galli pro perdix. 298
Pexa vestium lora, institæ, & limbi. 405
Phacasia. 58. 63. *Atheniensium Sacerdotes habent Phacasia alba.* 237
Phalanges sunt virgæ in vestibus. 374.
 377
Philo Iudæus. *Ejus scripta non pervenerunt ad nos integra. Nos sæpe fallunt.* 233
Phlebotomia ab equis reperta. 320
Phrygionica opera texta dicuntur. 320.
 Et acupicta. 391. 392. *Phryges istius artis inventores.* 392
Phylira tenuis quid? 325
Pictura in vestibus, & pictæ vestes. 389.
 390. &c.
Piceo Gallis frustum à Pexa Græc. & hoc ab Hebr. pissa. 405. 406
Pilei. Castores. Holocastores, Subcasto-

rei. Castor entier, demy Castor.
 208. *Pileus Larenii Pontif. ex pelle ovilla.* 99
Pingere vestes quis invenerit? 391. *Varie pinguntur vestes.* 392. 393 &c.
Pingebantur aliquando sola textura. 391
Pinna. Lana marina. 106
Pinne. Instrumentum textoris sic dictum. 330
Pinchasior. Præfectus templi super vestes. 426
Piscium ossa. Inde fiunt naves & ædes. 77
Pistrina ars quomodo inventa. 321
Plaga tenuissimæ. 130. *Cumanæ ex lino.* *ibid.*
Plectere pro texere. 319. 320
Pluma lana. 200. *Plumata, plumarium, plumare, plumarius.* 385.
 403. *Vestes à plumis avium dictæ.* 387. *Ex plumis avium vestes pulcherrimæ ex flecto Davis Fleslingam allatæ.* 387. *Plumarium opus.* 385. *Plumaria ars.* 388. *Plumata quales habeant figuras.* 395
Pœnula. Ejus usus. 308. 309
Polymitarium opus. 385. 388. *Quales figuras habuerit.* 395
Polymitum. 167. 169. 385. 403. 411.
Quis invenerit. 391. *Inde Belgice Polymiten/ genus panni ex pluribus filis.* 332
Ponceau. Color accedit ad veterem purpuram. 270
Pontifices initiantur unctione & vestibus sacris. 36. 37. 38. *Eorum habitus: vide vestes.*
Pontifex Max. Judæorum. Ejus vestitus secundum Plutarchum. 67. 99.
Decimo die Tisii totus lineus. 138.
Ejus vestes ex bysso pretiosissima. 134. 135. 139. *Obviam it Alexandro Magno.* 69
Popa nudi sacrificant. 10
 10
 Pon-

INDEX RERUM

Porphyrio avis. 267
Pradamita. 80
Pratexta. 283
Primogeniti ante Moſen an habuerint
 veſtes ſacerdotales. 16
Propheta. Eorum habitus. 91
Psyche pro *psycho*. 173
Pulvis idololatriæ non eſt inferendus
 tertæ ſanctæ. 56
Purpureus color quomodo tingatur apud
 Judæos! 297
Purpura an byſſus. 118. *Purpura ſacra*.
 214. *Purpura* non niſi lana tingi-
 tur. 214. *Purpura* veſtes Veſtaliũ.
 ibid.
Purpura quomodo tingatur in Gallia.
 252. *Tyria*. 146. 281. ponitur ſu-
 ter res pretioſiſſimas. 282. Adhibe-
 tur ad veſtitum Pontificum. 283.
Purpureus amictus quid? ibid. *Pur-
 pura* dicta à puritate, ſive pura lu-
 ce. 289. Clara *purpura*. 29. Com-
 modior *purpura*. 311. *Purpura di-
 bapha*, quibus tinctæ. ibid.
Purpura. 265. &c. *Indica*. 266. Va-
 riæ *purpuræ*. ibid. Ejus tria gene-
 ra. 268. *Probeja*. 269. An violacea?
 271. An ea veſtiti fuerint Sacerdo-
 tes? 284. *Tyria purpura dibapha*.
 268. *Laconica*. ibid. *Purpura om-
 nis rubra*. 267. *Purpurea mors*. ibid.
Purpura genuinus color. 269. An-
 tiqua collata cum moderna. ibid. Eſt
 inſtar ſanguinis concretæ. 270. Qui-
 bus floribus comparari debeat. ibid.
 Quomodo tingatur. 271. 272. In-
 comparabilis in templo Jovis Capi-
 tolini. 271. *Purpura varia epitheta*.
 272. 273. *Sarrana*. 273. Ejus In-
 ventor Hercules. 273. 274. Pluries
 tinctæ. 274. Cur dicatur *biu tinctæ*?
 ibid. *Genuina purpura Tyria*. 280.
Purpura mare ſignificat 281. *Purpu-
 ra* privatis interdicitur. 283
Pythagora veſtis linea. 134

Q.

Quiſquilia. 296. Sic dicitur cor
 cui. quare? ibid.

R.

R. litteræ aliquando vocibus inferi-
 tur, ut *ſtrips* pro *ſin*. &c.
Radii textoris. 327. 331
Ramſes urbs Ægypti. 144
Ranunculi flores accedunt ad purpu-
 ram veterem. 270
Rach Belgice tela aranæ, ab Hebræo
Arag. toxera. 322
Recamadura ab Hebr. *Rokem*. 389
Relia tunica ſtando & ambulando texti-
 tur. 351
Regilla ſurſum verſum textitur. 351
Retia fiunt ex lino. 129. 130. Et quidem
 ex optimo lino. 131. 174. 175. Non
 fiunt ex goſſypio. 130. Olim text-
 bantur. 319. 323. *Retium textorei*.
 ibid. *Retium ſtamina*. 324
Reticulum. Stomachus animalis ru-
 minantis repræſentat figuras in tu-
 nica Sacerdotum, quæ *Tachibery*
 dicitur. 379. Tabella in qua depin-
 gitur. 381
Retortum ſilum retortum. 410
Rhenonum pelles. 95
Rica. 214. Eſt lancea. 215. Veſtis pur-
 purea. 284
Rikema, *Recamare*, *Recamata*. vide
 in *Rokem*.
Roch tunica. Cin en gen roch. 368. Cin
 bunten roch. 402. Roch mit paſſe-
 menten. 407. Robe avec paſſement.
 ibid.
Rokem opus Phrygionicum. 388. Bal-
 teum ſolus eſt operis *Rokem*. Et Te-
 guimenta portæ textorii. ibid.
Rokem & *Chofcheb* quomodo diſſe-
 rant. 389
 No.

<i>Rosinroth.</i>	287	<i>Sanguine fit lacea.</i>	280
<i>Ruber color igneus.</i>	244	<i>Sandyx. Indica purpureus color.</i>	271
<i>Rubigo.</i>	243		297
<i>Russicus</i> lepide deceptus ab insecteri- bus Delphensibus.	248	<i>Salomon.</i> Magnum quassum fecit ex equis Aegypti. 181. Contiaht cum Pharaone.	<i>ibid.</i>
<i>Rustici</i> senes apud Græcos pelliti.	95	<i>Sara</i> Abrahami uxor. De ea lepida fa- bula Judæorum. 189. Ejus stupenda pulchritudo.	<i>ibid.</i>
S.			
<i>S.</i> mutatur in T & Z 273. Assumit ante se E.	299	<i>Sar, Sara, & Saira</i> Tyrus.	273. 299
<i>Sabbathi</i> honor est gulæ & luxui indul- gere.	60	<i>Sarranum ostrum.</i>	273. 299
<i>Sacci</i> quibus advehitur lana Hispani- ca crassissimæ texturæ.	326	<i>Sarlaka, Sarlacum</i> pro <i>Scarlatum.</i>	298.
<i>Sacerdos.</i> Primus Adam. 16. 85. Sa- cerdotes veterum plerumque Philo- sophi & Astrologi. 215. <i>Sacerdotes</i> Ethnicorum aureas vestes habebant. 225. Et Gemmatas. 231. Et albas ex gossypio. 235. <i>Sacerdotes</i> Aegy- ptiorum linigeri. 134. <i>Sacerdotes</i> di- bapho vestiti. 214. <i>Sacerdotes</i> nudi. vide nudi. vestiti. vide vestes & sacci.		299. <i>Sarlacca. ibid.</i> Est <i>coccinum.</i> 300. Hinc <i>Scharlachien</i> color <i>coccinus.</i> 265. 270. à <i>Scharlatto.</i> 269. 287. 297. 300. <i>De l'Escharlate</i> Gallice. 270. 297. Vocis origo. <i>ibid.</i> & 298. <i>Scharlach</i> Germanice.	297
<i>Sacerdotes</i> Hebræorum non esse pelli- tos.	99	<i>Sartores</i> qui vestes de novo concipiunt & conficiunt, quales hodie voca- mus <i>Edneyder</i> / <i>couturiers</i> , apud ve- teres vix noti.	334. 335
<i>Sacerdotum</i> minorum vestes sunt lineæ & albæ. 234. Eorum balteus habet lanam & est coloratus.	235	<i>Sartores</i> apud veteres non erant ii qui novas vestes conficiunt, sed laceras reficiunt. 337. Nonnunquam tamen vestes faciunt.	337. 338
<i>Sacerdotes</i> inter sacrificandum habere phylacteria. 70. Eorum supplica- tio.	69	<i>Sasgon</i> color. Vide <i>Hysginus.</i>	
<i>Sacerdotes</i> formina apud Judæos nullæ. 90. Apud Germanos albas habent vestes.	237	<i>Satin</i> à <i>syndone.</i> 146. à <i>Sera</i> 147. an à <i>Syndone.</i> 148. Pannus sericus. 409	
<i>Sacerdotes.</i> vide <i>Pontifex.</i>		<i>Saturnus</i> adoratur ab Arabibus Amo- nitis & Moabitis. 9. Ejus sacra. 10.	
<i>Saccis</i> utrum <i>Sacerdotes</i> vestiti.	68	<i>Saulus</i> Rex quare se se non potuerit in- terimere.	384
<i>Sacrificantes</i> apud Athenienses, à scur- ris quomodo dicti ob colorem ve- stium.	236	<i>Schabatz</i> quid ?	384
<i>Sagi</i> Gallorum <i>incedunt.</i>	374	<i>Schani</i> <i>coccinum.</i> 307. 312. Cur ita dictum. 313. quasi acutus color. <i>ibid.</i>	
<i>Sanctio, & sanctum</i> à <i>sanguine.</i>	84	<i>Scharlachien.</i> Vide <i>Sarlachen.</i>	
<i>Sanguis</i> avin an debeat regi apud Ju- dæos.	279	<i>Schesch.</i>	304. 409. &c.
		<i>Schneider</i> / qui novas vestes concipit & confuit.	337
		<i>Schorten.</i>	79
		<i>Scolecion.</i> 506. vide <i>σκῶληξ.</i>	
		<i>Scopi.</i>	327
		<i>Scortum</i> meretrix Belgice <i>ten bel.</i>	82

INDEX RERUM

Scripta veterum non sunt integra & nos sæpe fallunt. 233
Scutula & Scutulata vestis. 372. Rete. *ibid.* Scutula in vestibus quid? 373. &c. Emplastrum scutula dicitur. 373. à scuto. 374
Seyrus Insula. 201
Securis post usum ferri. 327
Semen proferimen. 332. *Semen pischtim,* i. c. lini. 131
Senatores Romani pelliti. 94
Sericum. 120. *textura vermium.* 330. 334. 335. *Retortum.* 307. dicitur pro bysso, sed male. 410
Sericum Arabicum. 402. *Serium* an possit cum lino aut lana misceri? 105. Ejus nulla sit mentio in summo luxu vestium. 183. Non est *tholans Schami.* 303. Natura album est. *ibid.*
Sericum. 146. 147. 160. 161. In vestibus sacris nullum habet usum. 161. Nec in Tabernaculo. 167. Non superat pretiolanum. 161. 167. Quomodo innotuerit apud Romanos. 164. Non decet fortem virum. *ibid.* Libra *Serici* libra auri. 163. 164. Est auro pretiosius. 189. Unde ad Romanos delatum. 164. Ejus cultura. *ibid.* Ars *Sericum* conficiendi. *ibid.* Ejus origo. 165. Assyriacum *Sericum* distinguitur à serico insulæ Co. 166. Serica hodie à Gallis & Anglis conficiuntur. *ibid.* Magna copia ex India & Persia ad Hollandos affertur. *ibid.* Ejus nulla sit mentio in V. Testam. 166. 182. Tempore Ezechielis ignotum. 169
Sericum. 172. 173. &c. Quomodo vocetur ab Indis? 172. *Sericum* vox peregrina, non Hebræa. *ibid.* Ornamentum forminarum. 162. & 184. Rarum apud Judæos tempore Christi. 184. Quomodo vocetur à Rabbinis. *ibid.* Hodie Græcis dicitur *serikon*. 186. Judæis innotuisse post

imperium Græcorum. *ibid.* Ab omni ævo Judæis notum fuisse fabula. 189. Ex serico fiunt vestes Regiæ. 187. Et Ahasueri. *ibid.* An notum sub templo piius? 188. An tempore Abrahami? *ibid.* Tempore Moysi Judæis ignotum. 122. Olim pretiosissimum. 162. Vitæ interdicitur seivico. 163. Imperatoribus negatum. *ibid.* Apud Romanos serica veste primus usus est Heliogabalus. 163. *Serica vela.* 163
Sericatus Empedocles. 162. & Caligula. 163
Subserica vestis. 163
Sericum Galli Soye, Germanis Seyde à Sera. 147. *Gezwirne seyde.* *Seyde* dicitur *Schleyer.* 167. 307
Servius Tullius Rex. Ejus vestes lateæ. 193
Servorum oppignatio. 58
Serviastes. 409
Serra post usum ferri. 327
Sesorchides docuit equum conscendere. 180
Sindon. Optimum linum Pelusiacum. 148. *Sindones* Milesiæ. 210
Sindon unde dicta? 148. *Sindone* vestiti. 147. Nota luxus. *ibid.* Philosophos non decet. Attribuitur Brachmanibus. *ibid.* *Sindon* pro veste. 145. Lintea *Sindon.* 146. *Sindon* aliquando vestis ex vili materia. 146. Olitoris. *ibid.* An idem quod *Sarint*? *ibid.* *Sindon* gossypium. 147. *Egyptiaca.* *ibid.* Sumitur pro velo. 117. *ibid.* bysso. *ibid.* *Sindon* byssina. 242
Smaragdus gemina viuidis. 409
Soye sericum *bout de Soye.* 409
Spasmus, vertigo, der trumps. *Hafschelz.* 182
Spina coronæ Christi. 55
Spuere. Christus consputus. 55
Spatha. instrumentum veterum Romanorum. 180

LIBRI PRIMI.

toru m.	330. 353. 354	oculi ? 370. Veræ figuræ. 375. 378.
Stare sup ra re aliqua in Templo nefas.	379	
44. S stare texendo. 332. 352. 353.		Tebenna. Vestes quales. 383
Stamen ex bysso, & trama ex lana. 412		Tectum ex pellibus. 95
Stamen. 331. Sic dictum quia rectum		(Teunen Belgice, πέντε τενας. 325. Ten
stat. 332. 352. 353. &c. Ex variis fi-		teene bene. 326
lis stamen. 411		Tela. 319. &c. araneæ. 320
Statichy statichy flectit à stando. 421		Tela pendula apud veteres quid ? 353
Stella vestibus intextuntur. 397		Tela quæ rectum stat. 353. Quomodo
Stomachus animalis ruminantis repræ-		detexi soleat. 354. Telam percurre-
sentat figuras in tunica tasehberz.		re & obambulare apud veteres quid ?
379		357
Storea olim texebantur. 319		Tela veterum structura, in tabula æ-
Stoppen; reficere vestimenta. 336		nea. 358
Stute. Qui stute. Multitudo equo-		Templum secundum Jerusalem. qui-
rum. 179		bus rebus caruerit. 36
Subtilia. 107		Templum conspuere peccatum. 55. 56.
Subtegmen male pro subtemen. 30. In		Ei nullus pulvis inferri debuit. ibid.
flamine & subtemeno fila ordine dis-		Templi honor. 50. Est domus Sacerdo-
ponuntur. 185. Subtemen. 331. 332.		tum. 51. In templo sedie Christus
pro subteximen. ibid.		quo sensu. 52. Templum intrare cum
Suere à seta, aur à sue. 334. Suere &		baculo, marsupio &c. aut brevioris
resarcire Medicorum est. ibid.		viz causa, nefas. 52. 53. Et cum cal-
Sutores calceos conficiunt. 335		ceis. 55. 56
Sutrinum iuventum. 334		Trebra post usum ferri. 327
Sutum, resutum, resibulatum. 335		Terra Israël sancta. 49. Ei non est in-
Supellex dicitur à pelle. 96		ferendus pulvis idololatriæ. 56
Superfisso contra eucas. 62		Tessella in tunicis. 371. &c. differunt à
Symbola Pythagorica. 226		πλυσίδις. 377
Syricum, color. 171		Texere quid ? 185. 319. 331. &c. Tex-
Syrma, Syrmatina. 225		tura quid ? 319. 329. Quæ res an-
Syrius color. 281. 282		tiquitus texebantur. 319. 322. 328.
Syrtes, Syrias & Scyrus. 201		329. Textura genera duo antiqui-
		tus. 335. 350. Texere vestem, tuni-
		cam, lœnam, chlamydem, togam,
		saccos. Et textura chlamydis, chlæ-
		næ, exomis & chliena texta, ve-
		stimentum textum dicebant vete-
		res, quia per solum texturam absol-
		vebantur. 341. Texebatur tunica.
		ibid.
		Texere sursum versus, & deorsum
		quid ? 343. 350. 351. &c.
		Textores stando & ambulando texunt.
		351. 352. &c. 356. Textores retium.
		(c)
		130.

T.

T. mutatur in K. 258. in S. & Z. 273
Tabernaculum ex pellibus. 95. pel-
 libus tectum. 99. Ejus materia. 101
Tabrobana. 221. 242
Tailleurs, courriers. 335. vide *Sartores.*
Talaris tunica solet habere manicas.
 404
Tapetes, tapisserie, (Tapijt) merck. 391
Tasehberz, quales fuerint figuræ. An

INDEX RERUM

130. Saccorum. 34. *Textrices*, sive
fœminæ maxime texunt. 427. &c. Et
aliquando viri. 429. *Textorum* pro-
curatores. 430
- Textura* sola plerumque absoluebantur
vestes apud veteres, absque futura
acus. 334. 339. 346. Hodie quædam
vestes texuntur. 430
- Texirina* templi. 340
- per *Texturam* duos pannos committere,
& uti *textura* pro *sutura* quid? 355
- Textilia* Diis grata. 237. 364. *Textili*
vestiti sunt Sacerdotes. 362. Texun-
tur vestes sacræ. 319. &c.
- Texendi ars* ab aranea inventa. vide
aranea. *Textura* veterum difficilis.
Ideo in desuetudinem abiit. 360. 361.
Est adhuc in usu apud Indos, sed ra-
ro. 361. Multum temporis requirit.
ibid. Triennio tunica una textitur.
Toga decem annis. 361. 362. Sim-
plicissima vestis mense uno. *ibid.*
Hodie uno mense multæ vestes.
ibid. & 365. *Textura* veterum est
divum opus. 363. Opus artificio-
sum. *ibid.* Ejus mentio fit apud Mo-
sen. 363
- Texendi ars* quando inventa. 327. 328
- Textura* veterum impossibilis credita
ab Hieronymo, Salmasio, Casaubo-
no & reliquis viris doctissimis, tan-
dem à nobis explicatur, & auctores
illustrantur. 350. &c. In tabula æ-
nea elegantissima depingitur. 358
- Texta tunica* rotunda manicata, undi-
que clausa, tabula ænea exhibetur.
347. Altera detexta in ædibus no-
stris. 358
- Theba* equorum abundantes. 180
- Thecheles*. vide hyacinthinus. 282
- Thecheles*, Argaman & tholaat Scha-
ni, id est hyacinthus, purpura & coc-
cus omnium colorum pretiosissimi.
Jungi solent in S. Scriptura, & à
profanis auctoribus. 315
- Tholaat Schani*. Non est sericum. 303.
Elle coccinum. 287. 288. &c. 303
- Thorax* Amasis. 384
- Tikvo* quid? 181
- Tilia* membranulæ. 315
- Tinctura* vestium sacræ Ejus nulla men-
tio. 422
- Tinnabula* aurea in veste Regis Per-
sarum. 225
- Tischa* beafdiæ. 60
- Tisri Mensis*. Decimo Tisri dies ex-
piationis. Illo die Pontif. Max. Ju-
dæor. totus albus. 114. 137. Con-
vivium dat peractis sacris. 45
- Toga* inter decem annos detexti nequit.
362. Toga purpurea aureis stellis.
224. Toga palmata. 397
- Totaphoth* quid. 70
- Trabea* quid? 313
- Tropologia*. 50
- Trama* à transmittendo. 321. Trama
ex aureis filis quid Græcis? 333. Tra-
ma antiquis myn. 186
- Trilices*, German. wild. 408
- Triumphales*, vestes aureas gerunt. 225
- Tubalcainus* est Vulcanus. 327. Inventor
artis metallicæ. *ibid.*
- Tunica* Hippii ex trilici lino. 409
- Tunica Christi* inconsutilis. 339. &c.
De ea opiniones virorum docto-
rum. 342. 343. *Tunica* inconsuti-
les tres depictæ variis tabulis æneis.
346. 358. Nos duas possidemus,
 quarum altera in India, altera in no-
stris ædibus detexta est. 361. De tu-
nica inconsutili manicata rotunda &
undique clausa doctorum sententiæ.
345. 354. 355. &c.
- Tunica*. 121. Ejus forma. 79. 342. Au-
rea. 225. *Tunica stricta*. 368. Tes-
sellata *ibid.* Nodosa, simbriata, con-
tropointée, Tessellata. Tafchbetz.
&c. 368. 369. 371. *Tunica* Josephi.
402. &c. Thamaris. 404
- Turca* discalceati. 65
- Ty-

Tyrus Insula.

373

Tyr ab Hebr. Zur.

273. 299

V.

V. mutatur in G. & K. 292
Vaccarusus. Quibus vestibus corn-
 buratur. 235. 238
Varia. 388. *Variatum* opus. 385. *Va-
 riare*, & *varium* apud Latinos quid?
 384. De vestibus dicitur. *ibid.*
Vates mulierculæ canæ apud Cimbros.
 64. Nudis pedibus incedunt. *ibid.*
Vela Tabernacula crassa. 419. ejus
 operis? 385
Vellus, Germanic. Ein Fel. Belgic.
 een Vel. à *Vellendo*. 82. & *Vellens*.
ibid.
Vellera Serum. 126. *Velleris* pulli ve-
 stis. 239
Venatores pelliti. 96
Verba byssina. 131
Verres luxui deditus. Multa habuit tex-
 trina. 361
Vermis an ab Arab. *Kermes*. 292. *Ver-
 miticulum*. 295. *Vermiculum*, *ver-
 million* & *vermeil* Gal. 291
Versicolores. 402
Vestis vox generalis. Significat quodli-
 bet regumentum. 106. Quid apud
 Romanos? 107
Vestes antiquitus unde. Earum mate-
 ria. 77. &c. 324. *Vestes* ex materia
 fluminea, juncis, corticibus, stra-
 mine, foliis arborum. 325. *Vestis*
nexilis & *texilis*. 326. *Pellicea*. 91.
 Expellibus villosis. 82. Victimarum.
 83. Adami pellicæ unde? an ab An-
 gelis confectæ. 83
Vestium origo à Deo, non à Pelasgo,
 Mercurio, Minerva aut Arachne.
 15. 16
Vestis testimonium peccati. 3. Esavi
 quales? 82. 86. *Vestes* ex plumis. 77.
 Ex auto solido. 221

Vestes prima Adami ex foliis arborum.
 77. ex pellibus. 78. Cur Adamo datæ
 post peccatum. 85. Sunt gratiæ Dei
 symbolum. 85. Adami vestes an sa-
 cerdotales? *ibid.* An iisdem sacra fe-
 cerint Noachus, Abrahamus &c. 86
Vestes lineæ auro aut purpura ornare
 dementia. 223. *Vestes gemma* x. 230.
 Pictæ. 389. *Vestas* Christo strætæ.
 106. Sternuntui *vestes* Jehu. 107
Vestis omne quod tres digitos longum
 & rot latum est. 42
Vestes Regiæ ex serico. 137. *Vestes* *Pa-
 ragina* & *Paradina*. 188. *Vestis clara*
 coccinea. 290
Vestes ex lino & lana mixtæ vestitæ. 102.
 108. 109. Sacerdotibus Hebræor.
 permissæ. 109. 113. Absque vesti-
 bus duplicis materiæ nunquam sa-
 cra faciunt, præter decimum diem
 Tisri. 114. 115. 420
Vestes mixtæ mixtæ inter Judæos pro-
 hibitæ non ex lege Dei, sed ne fiat
 offensæ infirmis. 105
Vestes sacra texuntur 319. &c. Floribus
 ornantur. 401. Earum materia. 118.
 Linum, lana & aurum. 119. 183. Ex
 lino Ægyptiaco fiunt. 144. & Indico.
ibid. Non ex Xylino. 152
Vestium Sacerdotum origo. 13. 14. Ve-
 stium sacrarum defectus piaculum.
 38. 39. Præter numerum vestire,
 illicitum. *ibid.*
 sine *Vestibus sacrificare*, piaculum. 12.
 35
Vestes sacerdotum ex eadem materia ex
 qua tabernaculum. 101
Vestium sacrarum numerus. 15. 25. 31.
 33. Genera. 17. 18. *Vestes* *Sacerdo-
 rum* totius ordinis. 29. *Vestes* *sacra*
duræ. 420. *Vestes alba*. 236. 237. &c.
Nigra. 239
Vestes Pontif. Max. 29. &c. Non pote-
 rant geri ab aliis sacerdotibus. 30.
Vestes ejus *aureæ*. 20. &c. 25. 160.

INDEX RERUM &c.

Albæ. 20. 22. 23. &c. Matutinæ &
 Vespertinæ. 24. 26. 27. Pretiosissimæ.
 27. 141. 151. 153
Vestes lineæ Ethnicorum. 134. Maxime
 sacrificulorum. *ibid.*
Vestis Pythagoræ lineæ. *ibid.*
Vestis villosa falsorum Prophetarum. 97
Vidua nigræ. 239
Villa pro Vineæ. 123
Vino & carne lxtantur viri. 184. Vi-
 num *Chelbon* totius Syriæ opti-
 mum. 208. Geselester Beyn.
 208
Vinum coctum ad libamina illegiti-
 mum. 208
Violet. 266
Virgata vestes, quid? 374
Virgines Vestales nudis incedunt pedi-
 bus. 64. Earum vestes albæ. 236
Viridis color quomodo tingatur. 243.
 248. *Viride marinum.* 252
Vites Amineæ. 123
Vltreamarinum. 252. 254
Vlyssis vestes ex foliis.
Vulcanus inventor Metall. 327
Visui facilius credimus quam auditui.
 233

Babre. 179
 Westphalia vestes & pannos habet cra-
 siores, Belg. *Depe*, quasi *pili*.

X.

Xylinum à ligno arbore dictum.
 123. 124. 142
Xylinum. 120. 122. 144. Ex *Xylineo*
Ægyptiorum Sacerdotes habent ve-
 stes. 122. Rjus ferax *Ægyptus*. Et
Judæa. ibid. Hebræis dicitur *Lana*
viris. 125. Indicum & *Ægyptiacum*
 carum. 152. Indicum multorum
 liciorum. 409

Z.

Zambalossi. 166. 197
Zona pellicea. 92
Zur. Tyrus. 273
Zwisch / wisch / Germ. telæ bilices &
 Trilices. 408
Zwirnen / gewirnt retortum. 103.
 306. *Gewirnte* seyde. 410

I N D E X

Vocum Hebræarum & aliarum linguarum Orientalium,

*Quæ in primo libro citantur, explicantur,
aut illustrantur.*

א א & ע permutantur. 104 אהוי litteræ permutantur. 175 אכנט Balteus, מעשה רקם 388 ארום Rubrum. 312 אולטרימרין Ultramarinum. 254 אומן Artifex. מעשה אומן 331. 423 אולא & אול 323 אזוב 305 אטון מצרים funiculi Egyptia ci. 144 אילים צמר Arietes lanati. 206 القرمز Alkermes Arab. Coc- cinum. 284. 304 אלשרק Alferak Arab. Sericum. 170 אמרא Fimbria sacræ. 370 אנשוכלא & אינשוכלא Infubu- la, instrumentum textoris. 329 אסיפת סוסים Collectio equo- rum. 179 אפר Ephodum. 33 אפחליא Aphelia. 178 אצטילא בבלי Stola Babylonica. 254	ארג Texere. 276. 281. 319. 320. 322. 331. אורג Textor. 319. אורגים חורי Textores retium. 131. 323. אורגים popu- lus textorum. & אס אורגים Mater textorum. 277 ארגה Textura. 321 ארגוואן Argavan. 278 ארגוואן Argavana. purpu- ra. 265. ארגונא 265. 278. 281 ארגמן Purpura. 160. 161. 184. 185. 265. &c. 276. 277. 278. 280. 281. 282. 304 ארים Syria. 281 ארמגון color Syrius. purpura Ty- ria. 282 אשף Inde σφῆς. 215 אסמאדזון Color cælestis, hyacinthinus. 282 אסמאדזון Idem. 254 ב בגר vestis quid? 106 בגרי זחב vestes aureæ. 18. 26. 160. 218 (c) 3 בגרי.
--	---

Index vocum Hebræarum

כגורי לבן <i>Vestes Albe.</i> 25. 135. 234	גישקרא <i>Stupa serici.</i> 186
כגורי כהן הדיוט <i>Vestes Sacerdotum minorum.</i> 29	גיסמטריא <i>Species Cabalæ.</i> 73
כגורי מלכיה <i>Vestes Regiæ.</i> 187	גולולים <i>Dii stercorei.</i> 10
כד <i>Bad, linum.</i> 23. 24. 25. 124.	למלך & <i>למלך</i>
132. 133. 139. 140. 141. 152. 156	גמל <i>Camelus.</i> 195
כדר <i>quomodo lino conveniat.</i> 140	ד
כד & שש <i>idem. Byssum significat utrumque.</i> 131	דג <i>Sericum, & pictum.</i> 402
כזא & כזא <i>byssus.</i> 118. 127. 133. 138. 141	דגל <i>sine acu.</i> 344
כזא <i>Byssus retorta.</i> 408	ה
כזא וזאגסז <i>junguntur.</i> 184	הונדו <i>hondo, India. vel</i>
כזא <i>Domus patris mei.</i> 52	הונדו <i>Hondo.</i> 148
כזא <i>Ovum reptilis animalis.</i> 389	הונדו <i>Indicum.</i> 149. 150
כזא <i>Stomachus animalis ruminantis.</i> 380	הונדו & ארץ הונדו <i>India.</i> 150
כזא <i>paricula disjungens.</i> 351	הונדו <i>pro vermibus.</i> 295
כזא <i>Bombacinum.</i> 125	הונדו <i>Acute vidit.</i> 384
כזא <i>Bar pro bad. linum, byssus.</i> 121. 410	ז
כזא <i>inde פרוך peruch, & peruque, Galerulus.</i> 201	זהב <i>Aurum.</i> 118
כזא <i>Punctatum.</i> 212	זהב <i>Aurum Ophir.</i> 219
כזא <i>splenduit, fulsit.</i> 289	זהב <i>Aurum purum.</i> 219
כזא & מבשר <i>בשר.</i> 208	זהב <i>Aurum clausum, &</i> 220
ז	זהב <i>Aurum viride.</i> 242
זבא <i>Colligere, unde Gallis Gabelle.</i> 179	פרוים / ושחוט & זחב טוב <i>220. 221. 222</i>
זון <i>Color.</i> 281. 282. 295	זחורו & זחוריתא & זחור <i>289.</i> 305. 310

& aliarum linguarum Orientalium.

זמן <i>Aqua farina.</i>	279	טוטפות <i>Phylacteria</i>	70
סִפְרוֹ <i>Splendor. Cocci-</i>		מכס <i>Ordinare.</i>	185
num.	289. 305	טלוא <i>Punctatum.</i>	212
	148	טף פרויים <i>Tabrobana.</i>	221

זכרון <i>Opus</i>			
מלאה חאדף & מלאה			
<i>acuti viri.</i>	385		
זרע פשתה <i>Semen lini.</i>	143	<i>Dies Expiationum.</i>	28

ח

חגרה <i>Cinctura.</i>	79	יותר כגדים	41
חוט <i>filum.</i>	344	ים המלח <i>Mare salsum.</i>	260
חוט של סקרה <i>filum coccineum.</i>		ים של סדום <i>Mare Sodomi.</i>	260

300		יריעות <i>Vela templi.</i>	408
		יחד הארג <i>Instrumentum textoru.</i>	329. 330

כ

חורי & הרר	130. 170	כביר <i>Galericulus.</i>	201
חיש <i>suere. Hinc Syrus</i>		כבר	ibid.

& חיש <i>Sartor.</i>	344. 352	כבינה & כבונה <i>ligatum.</i>	211
חכמי לב & חכם	423	כהן גדול	102

חלות <i>Comhylum.</i>	255. 256.	כהנא רבא	18
חמר מבשל <i>Vinum coctum.</i>	208	כהן משיח	36

חציצה <i>Separatio.</i>	71	כהן הדיוט	102
חצר	408	כהן כוש & כוש <i>Arabia.</i>	150

חשב <i>opus artificiosissimum.</i>	112. 384. 385.	כלאים	30. 102. 103. 420
385. & c. 391. 393. 394. 401		שעטנו <i>differt à</i>	104

חשב אפרוהו	305. 407	כלב <i>Canis & tinctor.</i>	270
חשב מעטה אורג	389	כלך <i>pinna, lana marina.</i>	106.

חשב & רקם <i>quomodo differant.</i>	389. 392. 393. 394	185. 187. 188	
-------------------------------------	--------------------	---------------	--

חשן <i>Pectorale.</i>	33. 408	כנען	328
		כפר	84

ט

טרה <i>Nere.</i>	103	כר <i>Cherubimi.</i>	401
טב <i>pro</i>	104	כרובים	401

		כרוספרין <i>negamēda fimbria sacra.</i>	370
		כרושא <i>Rabinis quid ?</i>	79

		כרה כריח <i>serire fœdus.</i>	84
		כשורש <i>chassures funda, annuli.</i>	379

כחונה

Index vocum Hebræarum

כחונה	78. & Tunica.	78.	מגביה	Tributum.	179
כחונה	34		מרו בר & מרו	tunica linea.	120.
כחנה פסים & כחונה דפסא	402. 403. 405		148		
כחונה מרוקסות	403		מרב	Desertum quid Judæis.	196
כחונה עור	Tunica pellicea.	80	מובחר	Optimum.	150
כחונה חשבץ	Tunica tessellata.		206		
379. 384			מוך	Medulla.	125
כחנה pro פשחים linum.	133		מונבז	Monbaz Rex.	156
כחנה רוטיהא	Linum Romanum.		מחט	Acus.	quid?
ibid.			390		
כחנה & כחנה	goffy-pium.	127. 138. 408. &	מחט	Acus.	344
idem.	124. 125		מטכסא	ματῆξ. sericum.	184.
linum.	127		185. 186. 187		
ל			מיא רחוריו	Aqua farina.	279
			מלה & מלה	Milejia lana.	209.
			210		
			מלה כבינא	lana ligata.	
			מכנסי בר	brachæ lineæ.	120.
			139		
			מכנסי	brachæ.	34
			מלה מורכבת	vox composita.	
			276		
			מלקוניא & מלקוליא	melancholia.	173
			מלחם	Nautæ.	259
			מנור אורגים & מנור	Instrumentum textoris.	339
			Ex superne.		351
			מסוך	Textum.	ibid.
			מסכה	Volumen.	229
			מסרק	Pecten quo linum pectitur.	174
			מסיל	Pallium.	33. 160. 219. 342.
			418		
			מעון מצרים	Mumimentum Ægypti.	148
			מעשה		

& aliarum linguarum Orientalium.

מעשה אומן Opus artificis. 363

מעשה אורג opus textoris. 319.

363

מעש מחט opus acus. 390

מקוה & מקוה collectio. 175.

מקוה dictum quasi מן קוה 177.

מקוה pro מקוה Ex Coe. 179

מקוה מים ibid.

מנביה pro מקוה 179. 180

מצוה לא דוחה מצוה mandatum non destruit mandatum.

74

מצוה פוטר מן המצוה mandatum à mandato liberat. ibid.

מצנפת Tiara. 34

מרגיא Margian rubrica.

278

משכצות fundæ. 379. 380. 382.

383. 384

משכצות זהב 370. 371. 377. 378

משור R. torum. 140. 307. 308.

407. 411. 418.

משי an fericum. 166. 167. 168.

169. 170. 185

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

משיבא

סרין & סרין Sardon. 145. 146.

147. 148

סרין רמילה Sardon Miffa.

סרין של כוץ Sardon ex bysso.

147. 148.

סרין / סרין & 210

סין Lutum. 142. 148

סיריקון An fericum. 184. 186

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

סס 295. 306

ט

ט & ט permutantur. 104

ט & ט & ט permutantur. 81.

199

טכר אומן 392

טכר ציור 390. 392

טכרני מחי 319

טכרני עומדים 421

טכרני עור pellis. Inde Corium. 80. &

cortex. 81

טכרני עור & עור Capra. hinc genus.

61. 94. 199. 202. 203

(d)

טכרני עורבים

טכרני עורבים

טכרני עורבים

טכרני עורבים

טכרני עורבים

Index vocum Hebræarum

עירובים <i>Mixta.</i>	103	<i>mes.</i>	287
עלל <i>irridere.</i>	302	צבע וחורי <i>Color coccineus.</i>	287
עמר עזה <i>Lana caprina.</i>	202	צבע אדם <i>Color ruber.</i>	171
עמורה	199	צור <i>Tyrus.</i>	271
עקור <i>punctatum.</i>	212	ספופי & סופי <i>σφός.</i>	215
ערב	332-333	צחר <i>Album.</i>	212
ערה <i>Nudare.</i>	80	צידון	148
ערסן ומלהן <i>strata Milefia.</i>	210	עבר ציור <i>Pictura.</i> 389.	0-
		ציור <i>Pi-</i>	
		<i>pus pictoris.</i> 390. &	
		<i>stor.</i>	389. 191
פ		ציץ <i>Corona S. Pont.</i>	33
פולוויל <i>vox corrupta pro fila-</i>		ציצית <i>peniculamenta.</i> 72. 108.	
<i>fel.</i>	186	בן ציצית הכסח <i>quis.</i> 73. 370	
פויטשע <i>poitsche.</i>		צמר <i>Lana.</i>	106. 198
393		צמר גפן <i>Lana vitis, gossypium.</i>	
פנסה <i>tunicula.</i>	80. 132	123 125	
פס <i>vola manus &c.</i>	404. 405	צמר גמלים <i>Lana Camelorum.</i>	
פסח <i>πῆζα hinc uno pieca.</i>	405.	194	
406. <i>significat & passiens.</i>		צמו עוים <i>Lana caprina.</i> 194. 199	
<i>ibid.</i>		צמר לבן <i>Lana alba.</i>	212
פסם <i>Gallice passement.</i>		צמר צבוע <i>Lana tincla.</i> 119. 192	
פסים <i>Tunica Josephi.</i>	402.	צקלה <i>glauca.</i>	148
404. 407			
פרגודא & פרגודא <i>para-</i>			
<i>gauda picta.</i>	402	ק	
פרגין <i>Parnagium sericum.</i>	188	ק C. H. & K. <i>permutantur.</i> 232.	
פרגודא <i>idem.</i>	<i>ibid.</i>	233	
פרכה	385. 408	קיאוי & קוין & קו	177
פרקא <i>corrupte pro</i>	280.	קין דעכוביחא <i>sila araneorum.</i>	
פשתה & פשחים & פשתה	104. 129. 131. 139. 143	177	
quid? <i>num.</i>	171	קוחין <i>κόχιν.</i>	171
		קישון <i>Cotton. gossypium.</i>	127
צ		קלעים	408
		קנבוס <i>hinc návaC.</i>	132
צ littera mutatur in S. T. & Z.		קרסום <i>Carmesinum.</i>	277. 278
צבאג القرمز <i>Color Alker-</i>		קרמז <i>Kermes. Carmesinum.</i>	coc-

& aliarum linguarum Orientalium.

coccinum. 282. 292. 304.	חשבץ <i>Spasmus</i> & tunica ref-
hinc forte <i>Fermis</i> & <i>Vermis</i> .	icilata. 382. 368. 370
292	fundis includere. 378
קרחת & קרתא <i>Kartas</i> , tinctu-	שביצים & שביסים idem quod
ra laccæ. 299	חשבץ 375
קשטינא cista. funda annuli. 379	שנה שנהון 60
קשה & קשים dicitur de vesti-	שיווא <i>Soye</i> . 166
bus. 383. 420. 421	שוע <i>Lavigare</i> . 103
قطن <i>gossypium</i> . 129	שוח <i>Rete</i> . 323
	שור <i>Retortum</i> . 307
	שחוט <i>species auri</i> . 222
	שטוטא <i>vox Germanica</i> . 179
	שירום & שיראה & שירא an
ראשון 144	sericum? 184. 183
רום <i>dormire</i> . Hinc <i>déprou</i> . 98	שלן <i>Nix</i> . 308. pro 184.
רוח חכמה & רוח 423	שלט <i>scuta</i> . hinc Gerin.
רוטא <i>Ruta herba</i> . 79	ein Schild. 375. 389
راق <i>Rokem</i> . 389	שלטי רקמחיה <i>Scuta picta</i> . 389
רוקם idem. 390	שמן & שסן הקרש & שסן
ריקמה 389	המשוח 36
רמסס פלוסא <i>Pelusium</i> . 144	שן <i>Sen</i> . coccinum. 313
רמססא & רמץ <i>Acupictum</i> . 368	שנה 306. 313
רפא <i>Rapæ</i> . 79	שנים & שני & שני 120. 306. 307.
רקם <i>opus Phry-</i>	309. 310. 313
<i>gionicum</i> 112. 390. 401.	שנן <i>Acutus</i> . 313
בצמר <i>lana pictum</i> . 112. 308.	שעטנו 30. 103. 104. 193. 198.
הרקמה רקמחים & רקמה 385. 386.	199. 205. 411. 420. Quod-
המרוקמה לרקמה 389.	modo differat à כלאים 104.
אלבישך רקמה 388	Quid sit. 110
חשבץ & רחא pro 382	שער עזים 200. 203. 199. 200
quid?	שער caprarum. 170
	שרק 170
ש	שריקה 130. 170. 172. 173. 174.
שט & ساط Arabice 104	175
Sati. Miscere. pro שטט 104	שורק & שרוק 171. 172. 174
שכח & חשבץ hinc שכח 175	(d) 2
	שש

Indexvorum Hebraearum &c.

שש	Scheseh. Inde זש, sex, Belg.	&c. 301. 303. 304. 307
שש	שש. 410	307
שש	שש. 13. 24. 118. 120.	402
שש	שש. 124. 127. 132. 133. 139. 140.	73
שש	שש. 160. 161. 181. 184. 196. 281	258
שש וארגמן	junguntur. 118 184.	246.
שש	281. 309	247. 255. 258. 261. A viride
שש משור	139. 407	distinguitur. 249
שחא	sexere. 332. & שחי וערב 332. 333	178
שחא	stamen & subtemen 332. 333	197
ח		72
חולעח	301. 302. 306. 312	251
חולעח שני	Coccinum. 160. 287.	369. &c. 275. 378. 379.
		380
		כחונח חשבץ

INDEX

I N D E X

vorum Græcarum.

A.

Α γῆς pondera quibus tendebatur stamina. 353

Ακίωμα sarcire, mederi. 337

Ακισκή ars surcina. 334. 337

Ακίωμα. 337

Αλιπόφυρον. 251

Αλυγίς. 251. & αλυγή ἰσῆς. 251

Αμόργη. 277. 278

Ανάδισμον. 369

Ανακρέειν, & ἀνακρεῖν. 352. 357

Αἴθρ. 396

Αἰθιόν. 167. 169. 396. πλὴ ἀιθιόν. 396

Αἰθιόν. Instrumentum textoris. 329

Ἄνω ὑφαίνειν, ἀνακρέειν, ἀνω τῷ κρό- κῳ ὡθεῖν, & ἀνωθεν ὑφαίνειν. Sur- sum versum texere. 357

Απλιώπη. 179

Αρσιόσημοι. staminis parum habens. 332

Αρχή ab Hebr. *Arag.* hinc *Aranea*, & Belg. *ractj*. 321

Αρχιμὼν *Argem* herba. 277

Ἀρραφ. Tunica Christi. 339. 340.

341. 342. 344

Αρχιτεκτων dicitur *sapiens*. 423

Ασάλουτα. 70

Ασραγλωπὴς χιτὼν. 387. 403

Αφιλίωπς & Απηλιώπς. 179

B.

Β αἰσῆ & βαμδαῖ. 215

Βαμδαῖοι ὕψωμα. 168

Βαπλὼν pro ἀπλὼν. 167

Βιλοιοποικίλμα & βιλοιοποικιλῆς. 392

Βόσκημα. Hinc Bestia. 299

Βελτομάστη. 64

Βυθ. idem quod βυσός. 128

Βυσός & βύσθ. differunt. 117. 281

Βύσθ. byssus. 118. 138. 147. βύσθ. 408. 410

καλωσμήνη.

Γ.

Γ. littera vestibus intextitur. 395

Γάμματα. *ibid.*

Γλαυκώπς *Epitheton Palladis*. 248

Γεμμάπα. 395

Γραφή. γραφὴ ἀπὸ καρκίδ. 390

Δ.

Δ ἱμα pellis, an ab Hebr. *Radam*. dor- mire. 98

Διάσαι. 287

Διάζωμα. 121

Διαννησμένοι. 306. 307. 312

Διαωλίκαι κρόκας τῆμοι. 331

Διόφανον. 287. 289

Διόφα. 212. διόφα *Epitheton pro-*

prium purpure Tyriæ. Non dici-

tur de coccino. 311

Διωλῆς σιδόν. ἐν δὲ μα. quid Josepho. 356

Διπλῶν. 306. 307. 312. & Διπλῶν δι-

νησμήων. 307

Δισῶς. 306. Δισῶς χλαῖνας. 307. 308.

309

Δυό ῥάκη. *Dua tela*. 356

Δυσείσθαλ. 148

E.

E κὺι quid? 178

Εμπαιζοντες ἐν πυρὶ. 302

(H) 3 E.

Index vocum Græcarum.

Ἐνδυμα διωλῆς σινδόν̄ βυσσίνης	30-	Ἰ' τ' λ' α' γ' . pondera quibus stamina ten-	
sepho quid?	369	debantur.	313
Ἐξάμιπν.	408. 409		
Ἐξομωλῶτα.	386		K.
Ἐξωμειδοποιά.	341		
Ἐπίχρῳδ̄.	356	Κάγκυμον.	279
Ἐργον ὑφαντ̄ & ἑρμασία ὑφάντω.	385	Καθηρέε.	236
Ἐρημ̄.	196	Καλασίεις.	211
Ἐριον.	123	Κάναβις.	132
Ἐριόφορον.	123. 150	Κηρηπὺς χιτῶν.	387. 403. 404. &c.
Ἐσθης.	106	Καθηρόρ̄ & περφόρ̄.	269
Ἐχτισμὸν̄.	279	Καθησμονίαι.	332
Ἐπερομαχάλ̄.	338	Κατάνηλ̄.	398
		Κάχλη ab Hebr. Thichla.	258
		Κεκλησισθρόν.	306. 307. 312. 408
		Κεκυρῶναλ̄.	129
		Κιβωτ̄ ab Hebr. theba.	258
		Κλώθ̄. 306. & κλωσίν. hinc Belgice	
		Wien tilosse.	306. 307. 312
		Κογχύλιον, κήχλη, & κήχλον.	258
		Κόττινοι.	46
		Κόκκινον & κόκκινον διωλῶν. 287. 291.	
		293. 304. 306. 408. κόκκ̄ βε-	
		φική. 293. 294. κροκκινον φοινικῶν.	
		304. 312	
		Κόκκον.	171
		Κόσσυμβ̄, κροσσυμβάτης. 368. 369.	
		370	
		Κυί.	173
		Κερίσσιδ̄.	73
		Κερίν.	207
		Κερίη.	392. 313
		Κροσσωτίς.	368
		Κυῶν̄.	371
		Κύκλας.	317
		Κῶ. Insula.	127. 165. 176. 177. 178
			Λ.
Ἰδιός ιδιότης.	18.	Λάχνη. I. Iana:	321
Ἰμάπον σημείον. 371. πορφυρέν.	288	Λαμπρύν.	236. 289. 304. 305
Ἰμάτια.	149	Λάω. Pondera quibus stamina tende-	
Ἰπ̄ον̄ χλωρὸς.	172	bantur.	313
Ἰνὸς jugum textoris unde dictum.	353	Λαυνίνα hinc Interia.	299
Ἰνὸς ὄρεθ̄. 353. πλῦδαιδ̄ αλ̄. ibid.		Λαυνός.	236
Ἰνὸς ἱποχίτων̄ & ἱνὸς ἱποχορδῶν̄ vete-			Λίνο.
res texebant.	392. 356. 427		

Index vocum Græcarum.

Λίνον.
Λίνον λεπτόν.
Λίνον χιστόν.
Λινοκαλαμίν.
Λωρίκιον.

138
174
ibid.
133
121

Οξεία μέταξα.
Οξείον.
Οπωπαί.
Οπωρανόν. Macula in equis.
Ορθόν ὕφθ.
Ορθόν ὑφάμειν, ὀρθόν ὕφθ, ὀρθή ἴσθ,
κα ὀρθοτέδια.
Οἷον ἴσθ.
Ορθοτάλα, ὀρθοτέδιοι χιτῶνες.
289
313
321
371
353
357
353
ibid.

M.

Μάχασ, ριο μήχισι.

345

Μαυδία.

399

Μαυδία.

121. 248

Μαυόσημον.

332

Μιλαγχολία, Quomodo dicatur A-

rab.

173

Μίση τ' ἰσητῶν.

406

Μισοτίλον ὕφανθ.

329

Μίσθ.

92

Μίσις, ὡς μισοῦται καὶ μετοῦκτον,
κα τῶσα, τῆς.

185. 186. 189

Μηδική vestis.

93

Μικροφιλόπρον.

236

Μίθ. & μέτν.

332. 385. 408

N.

Ναβάρακη urbs.

98

Ναβελδέσθ.

68. 93

Ναβελδής βασίλει.

68. 93

Ναησολύον κόκκινον.

408

Ναυροβόλιν ποδῶμα.

339

E.

Ξύλινον ἢ ξύλον lignum.

223

O.

Οἷον. 133. 143. 147. 149. & Οἷον.

147

Ολοθυμοί.

236

Ολοπέφυγον.

250

P.

Πάσι. Ραππια.

333

Παυέπλιον.

ibid.

Πάσσαλον.

330

Πατίσων, & πατρίων. 421. hinc Pa-

tagium.

Παχὺ ἰμῆπον.

309

Πίση. 405. 406. πίζοφρον. 405. 406.

407. & πατρίων.

405

Πάση. ἰδο.

84

Περίζωμα αἰγυπῶν.

369

Περίπτεφυγ.

314

Περίσημα.

283

Περίπλη.

345

Πηλῆσιον, δὲ τ' ἡλῆ.

143

Πήνη, & πήνη.

185. 333

Πηνίκη.

201

Πινικόν. Pinna, laua marina. 106. 185

Πλωσίμα. Laterculi quadrati. 374. 375.

376. 377

Πλωμίκα, πλωμιστά. 386. & πλωμίον.

Πλωμωρόν.

386

Ποικίλα ἰμάτια. 349. 384. ποικιλτῶν.

384. 385. 388. 389. ποικιλία. 384.

385. 403

Ποικιλίον. 384. ποικίλον.

ibid.

ποικιλτῆς & ποικιλτῶς, variator. 384.

385. 387

Ποικίλη ἰσθῆς, ποικίλον πῦρ, ὁλοκαυ-

ποικιλοχίτωνες.

484

Ποικίλ. λόγ.

384

Ποικίλ. ἰσθῆς.

ibid.

Ποικίλ. ζῶν. 384. ποικίλοι ὄρεες,

ποιο

Υ Littera vestibus intexitur.	395
Υ'άκινθ ^ο .	246. 250. 305
Υ'ποκόμμεα. futura.	353
Υ'ς quid?	291. 295
Υ'σγλυ, ὕσγη & ὕσγηον.	295
Υ'σσωπον.	305
Υ'φαίνειν. 341. ὑφαίνειν κικρυφάλως.	341. 309
323. ὑφαίνειν χλαῖναν. 341. ὑφαίνειν ὄρθον.	352
Υ'φαίνειν ἀνώγειν. 351. Et ἄνω ὑφαίνειν.	357
Υ'φαντική.	334. 337. 423
Υ'φαντ ^ο δι' ὅλη. Tunica Christi. 339.	339.
351. ὕφαντ ^ο ἐκ πῶν ἀνώγειν. 345.	385. 389
ἔργον.	389
Υ'φανθ ^{ον} . ἔργον ὑφαντὸν ποικιλτ ^ῶ .	389
Υ'φάσματ ^ο ἢ ἐπομίδων.	385
Υ'φάσματ ^ο σφίμα.	363
Υ'φασμός.	355

Φάλα. Hinc Belgice Fen salp / & Gal. κηνοίλε.	340
Φοίνικα & φοίνιξ.	304
Φοινικῶ περιφ ^ο .	314
Φοινικῶν.	277. 278. 304. 312
Φοινολα.	308

X Littera vestibus intexitur.	395
Χάκας & χάνας. & χάνα ῥάβδος.	18
Χαρχ ^ο . ἰνα.	321
Χιθόν.	133
Χειροδωτὸς χιτῶν.	387
Χιτῶν. 78. χιτῶν ποικίλ ^ο . 402. χιτῶν πιζόφορ ^ο . 405. 406. 407. χιτῶν τήμεν.	338
Χλαῖνα. 214. 307. 308. 309. 321. χλαῖνα παρφύρεως.	309
Χλαμὺς βασιλικός. 227. χλαμὺς κερκίνη.	8
Χλαμυδεργία.	341
Χλαμυδοποιία.	ibid.
Χλανιδεργία.	ibid.
Χλιδὴς βαρβάρου ἔργον.	163
Χροίζειν.	308
Χρυσάγιον. Aquila.	327
Χρυσόπασιν.	100
Χρυσόπηναι.	333
Χρυστόκκιον.	314
Χρῶμα, λαμπρὸν χρῶμα.	289

Ψιλή πολύμειτ ^ο .	385
Ψιλοβάφ ^ο .	ibid.
Ψυχή.	173

Ω'θῶν. 357. Ἄνω τῶ κρέκλω ὠθῶν.	ibid.
---------------------------------	-------

Quæ in primo Libro occurrunt:

- P**ag 9: linea 16. סכנמים lege *ibid.* l. 5. גפן l. 5. גפן.
 סכנמים p. 128. l. 29. cebris, l. cerebris.
 p. 133. l. 16. vestis, l. vestes.
 p. 136. l. 13. opta, l. apta.
 p. 141. l. 38. Athiopia, l. Æthiopia.
 p. 141. l. 6. volebt, l. volebat.
 p. 142. l. 6. lineo, l. lino.
 p. 144. l. 8. operis, l. opere.
 p. 151. l. 21. ופשחן l. ופשחן.
 p. 153. l. 15. & ex, l. en ex.
 p. 173. l. 18. Amanac, l. Almanac.
 p. 174. l. 20. Dyonisio, l. Isacco.
 p. 183. l. 16. byssus, l. bysso.
 p. 189. l. 6. אמרון l. אמרון.
 p. 190. l. 16. intelligendum, l. intelli-
 gendæ.
 pag. 195. l. 7. יעמלן l. יעמלן.
 יעמלן
 p. 197. l. 29. quæ, l. quas.
 p. 199. l. 20. רב l. רב.
ibid. l. 26. a, l. ab.
 p. 201. l. 2. sacci isti, l. saccos istos.
ibid. l. 4. lana crassior, l. lanam cras-
 siorem.
ibid. l. 31. mulierculas, l. muliercula;
 p. 215. l. 12. togam laticlaviam & præ-
 textam, l. tunicam laticlaviam & to-
 gam prætextam.
 p. 121. l. 25. פרפיוס l. פרפיוס.
 p. 229. l. 25. qua, l. quibus.
 p. 229. l. 25. capite, l. libro.
 p. 232. l. 26. sacris tum profanos aucto-
 ribus, l. sacros tum profanos aucto-
 res.
 p. 255. l. 3. moriens, l. morientem.
ibid. l. 24. exsatura, l. exsaturata.
 p. 260. l. 11. Verpula, l. Verpuli.
 p. 284. l. 19. copio, l. capio.
 Pag 9: linea 16. סכנמים lege
 סכנמים
 p. 13. l. 8. Med. l. Oed.
 p. 19. l. 20. læmina, l. lamina.
 p. 27. l. 15. erogabatur, l. irrogabatur.
 p. 54. l. 19. angustiori, l. augustiori.
 p. 56. l. 8. ethica, l. ethnica.
 p. 59. l. 7. הולוך l. והלוך.
 p. 61. l. 24. induciant, l. exuebant.
 p. 64. l. 21. calceatis, l. discalceatis.
 p. 66. l. 2. Templo, l. Tenipla.
 p. 70. l. 22. Caspæ, l. Caspe.
 p. 72. l. 3. יך l. יך.
 p. 72. l. 22. ברית l. ברית.
 p. 80. l. 13. ungulas, l. ungulas.
ibid. margaritæ, l. margaritas.
 p. 85. l. ult. הראשון l. הראשון.
 p. 89. l. 19. Judæos, l. Judæos.
 p. 90. l. 11. sacrificiis, l. sacrificiis.
 p. 96. l. 26. hidræ, l. hyaræ.
 p. 100. l. 20. Talmadicorum, l. Talmu-
 dicorum.
 p. 101. l. 27. hyaciathinum, l. hyacin-
 thinum.
ibid. l. 30. Pontificiis, l. Pontificis.
 pag. 103. l. 4. Aben Extra, l. Aben Ezra.
ibid. l. 7. diceret, l. dicerent.
 p. 104. l. 29. linam, l. linum.
 p. 110. l. 4. Sæctuario, l. Sanctuario.
 p. 111. l. 15. purgura, l. purpura.
 p. 112. l. 19. לבדו l. לבדו.
ibid. l. 23. רקם l. רקסכצמר.
 רקם
 בצמר
 p. 116. l. 29. calor, l. color.
 p. 117. l. 30. Discoridis, l. Dioscoridis.
 p. 120. l. ult. vocem enim, l. rationem.
 p. 121. l. 1. tionem, l. rationem.
ibid. l. 13. אמת, l. אמת.
 p. 125. l. 2. וקרא l. וקרא.

p. 287. l. 22. color, l. colorum.
 p. 295. l. 32. culculinum, l. culculium.
 p. 296. l. ult. legendum, l. legendus.
 p. 297. l. 5. Indos, l. apud Indos.
 p. 298. l. 17. Adde, l. Addo.
ibid. l. 18. Gallis, l. Gallis dici.
 pag. 307. l. 5. Ex, l. Eſſ.
ibid. l. 21. duplicia, l. duplicia ſignificet.
ibid. lin. 24. & 25. מִשּׁוֹר Ma-
 ſchzor, l. מִשּׁוֹר Moſchzar.
ibid. l. 27. Maſchzor, l. Moſchzar.
 p. 308. l. 6. quam illi, l. quam conti-
 nent illi.
 p. 309. l. 13. χαίνας, l. χαίνας.
 p. 313. l. 7. autem, l. tamen.
 p. 313. l. 12. coccinatus, l. coccinatos.
 p. 315. l. 7. animadvertere, l. animad-
 verti.
 p. 318. l. 24. duo, l. duar.
 p. 319. l. 22. alvaria, l. alvearia.
ibid. l. 26. xc, l. xci.
 p. 320. l. 19. flaminis, l. flaminis.
 p. 321. l. 18. xc, l. xci.
 p. 323. l. 23. ἐνέγκια, l. ἐνέγκια.
ibid. l. 29. notu, l. noto.

p. 328. l. 24. Ægyptium, l. Ægyptum.
 p. 334. l. 9. xc, l. xci.
 p. 337. l. 29. cuturiers, l. couturiers.
 p. 342. l. 21. manicatumque, l. at non
 manicatum.
 p. 346. l. 14. chyrothecæ, l. chyrothe-
 cas.
 p. 249. l. 29. balbutiemus, l. balbutia-
 mus.
 p. 358. l. 10. Textorium, l. Textorum.
 p. 359. l. 15. Theophylaſtus, l. Theo-
 phanes.
 p. 362. l. 27. xc, l. xci.
 p. 363. l. 17. addere, l. addi.
 p. 364. l. 13. id, l. eo.
 p. 380. l. 21. hæc, l. hæ.
ibid. l. 27. Sacerdotum, l. Sacerdo-
 tem.
 p. 384. l. 4. ſciam, l. ſciam.
 p. 391. l. 31. Acupiſta, adde autem.
 p. 395. l. 19. litteræ, l. litteras.
 p. 402. l. 18. Jappe, l. Juppe.
 p. 410. l. 4. licita, l. licia.
ibid. l. 31. Hammikel, l. Hammikd.
 pag. 420. l. 9. gerere, l. ne gererent.

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

בגרי כהנים

ID EST,

V E S T I T U S

SACERDOTUM HEBRÆORUM,

S I V E

*Commentarius Amplissimus in Exodi cap. XXVIII, ac XXIX. &
Levit. cap. XVI. aliaque loca S. Scriptura quamplurima.*

LIBER SECUNDUS.

Auctore JOHANNE BRAUNIO, Palatino.

Cum Indicibus locupletissimis & Tabulis aeneis elegantissimis.

A M S T E L O D A M I,

Veneunt apud Janssonio-	Viduam J. à Someren,
Waeſbergios,	E T
Danielem Elsevirium,	Henr. & Theod. Boom.

c l o l o c l x x x .

V E S T I U S

RECEIVED

1872

General of the Army
and of the Navy

LINER RECORD

FOR JOURNAL AND RECORD

OF THE ARMY AND NAVY

RECEIVED
1872

INDEX CAPITUM LIBRI SECUNDI.

- CAPUT I. De מנמים BRACHIS Sacerdotum.
CAP. II. De כחונת TUNICA.
CAP. III. De אנט BALTEO.
CAP. IV. De מגבעות PILEO totius Sacerdotum
turbæ.
CAP. V. De מעיל PALLIO Pontificis Max.
CAP. VI. De אפר EPHODO.
CAP. VII. De חשן PECTORALI.
CAP. VIII. De LAPIDIBUS pretiosis in Genere,
& de ארם SARDIO in specie.
CAP. IX. De פטודה TOPAZIO.
CAP. X. De ברקת SMARAGDO.
CAP. XI. De נפך CARBUNCULO.
CAP. XII. De ספיר SAPHIRO.
CAP. XIII. De יהלם ADAMANTE.
CAP. XIV. De לשם HYACINTHO.
CAP. XV. De שבו ACHATE.
CAP. XVI. De אחלמה AMETHYSTO.

I N D E X C A P I T U M .
CAP. XVII. De חרשית .CHRY SOLITHO.

CAP. XVIII. De שהם SARDONYCHE.

CAP. XIX. De ישפה IASPIDE.

CAP. XX. De אורים ותמים / חשן משפט PECTORALI JUDICII ac URIM & THUMMIM.

CAP. XXI. De מצנפת TIARA.

CAP. XXII. De ציץ LAMINA sive CORONA AUREA.

CAP. XXIII. De MODO VESTIENDI Sacra Vestimenta.

CAP. XXIV. De PRETIO Vestium Sacrarum.

CAP. XXV. De USU Vestium Sacrarum.

CAP. XXVI. De SIGNIFICATIONE Vestium Sacrarum , sive de SENSU MYSTICO.

JOHAN

JOHANNIS BRAVNII

PALATINI

DE

VESTITU

SACERDOTVM HEBRÆORVM,

LIBER SECVNDVS.

Brevis repetitio distinctionis vestimentorum sacrorum. Quo ordine vestes sacra tractanda. Primum examinantur מכנסים. Præceptum de faminialibus ubi exstet? Varie versiones, Græcorum, Vulgati, Lutheri, Junii, Philonis, Josephi, Arabis, Targum Jerusalem: Ambrosii, Belgarum, & Gallorum. Materia hujus vestimenti. בר שש / פשתים. Byssus retorta. ἐξάμιλλον. Sesdract, & six fils. Color feminalium albus. Antiquorum brachæ, coccineæ, ποικίλοι, albæ. Textæ sunt non sutæ. Hieronymus notatus. Quo sensu פא אבן dicatur à Josepho? Bracharum figura. Campestris. Succinctoria quid Isidoro. Belgiseen schoort. Gallorum devanteau. Josephi & reliquorum Græcorum, σιμωνή, ἡλζωμα, & ἑλζωμα. Romanorum ventrale. Athletarum, Balneatorum, Coquorum, & reliquorum operariorum velamenta circa verenda. Cyclades, Roccæ. ἑλισσάδης mulierum ornamentum. Horatio quid? Latinorum subligacula quid? Quid feminalia? In Talmude פמליא pro פמליא quid? פמליא שורק / & שורק, schurk / & שורק. Farchii פורצית an legendum פורצית שורק schurgens.

תנור & חור. ἀναξυρίδες cruralia, & brachæ. Gallorum Calçons. Judæorum קלצי ab Italorum Calzi. Onderbroeck. Calçons a calceus. Caligæ calceus, ἱπποδῆμα. Caligula Imperator. Tacitus laudatus. Calçons hodie brachæ interiores. Brachæ non raro tibialia apud Veteres, & cruales fasciæ. Epiphani loci de Catarrhis. Tubrucci quid? Hesychio & Suida φεμινάλια, παρσιελη, ἀναξυρίδες & Βεγία idem. Germanorum Buxen/ Belg. Boxen, & Buxea apud Plautum quid? Quas partes corporis tegant brachæ? Stringuntur circa cor. Ezechielis loci cap. xlii. xlv. explicatus. Rabbinorum explicationes. Aquila Buxa. Hieronymus. Græcorum βία. Chaldaei paraphrasis. Vtrum de solo balteo, an etiam de Brachis intelligendum? Brachæ Sacerdotum ad genua demisse. Rabbinorum & Hieronymi sententia Leonis Judæ error. Antiquorum brachæ aliquando totum corpus tegebant. Calce marinarefche. Schytarum brachæ. Suevorum sive Suavorum. Pomponius Mela & Ovidius citati. Brachæ ex pellibus ex fredo Davia. Brachæ in statua Regis Parthorum. Brachæ bruch/ Broeck, braxes, brage, & Βεγία à ברך Syris כסכו borcho, genu. Scribendum brachæ non brachæ, braceæ, Isidor. Casauboni, Salmassii, & aliorum error. Brachæ à genu, ut ἀρπαγὸς à ἀρπῶ פסים à פם vola manus. Sic & ποδῆρες. Ierusalemitanorum אברסין pro אברסין. Vox brachæ usitatio hodie apud Europaos, quam apud ipsos Syros vel Hebræos. Hujus vocis vestigia apud Hebræos. ברכי. Brachæ corpori astringebantur, vitis & ligamentis, inslar crumene. Hinc כס marfupium dicta. Eutripidi Sacci, Bissactum. כסכו modo brachis aptati. Juda Leonis Tabula. Brachæ quædam aperte ad anteriora & posteriora. בית העיר & בית הכנסת. Codex Niddah & Jarchius laudati. Iosephus examinatur. Male vertitur a Gelenio & Arnoldo Andillenti. Feminalia nostrarum mulierum. Brachæ quibus hodie viri utuntur ad anteriora aperturam habent. Sacerdotum nostrorum undique clausa. Feminalia Pharisæorum in Talmude. כסכו/ צנעים. Cur feminalia כסכו dicta. 'Εμφύνη apud Iosephum. Tabula quæ exhibet כסכו Explicatio Tabula. Cur brachæ à Deo Sacerdotibus mandata? Maritalis locus in Aruspice Tusculi sacrificantem. Fardusculus Pehoris. Sacerdotes Hebræorum an primi feminalia habuerint? An Noah? Rara videntur fuisse in deserto. Lex de muliere virum pudendis apprehendente. Deuteron. xxv. Feminalia tempore Nebucadnozoris nota. Locum Danielis cap. 111. xxi. explicatus. סרבלך. סראולא & סראולא ἑσθῆς Hesychii. פסטי

C A P. I.

I. **H**uc usque egimus de vestium Sacerdotum origine, genere, specie, numero, materia, colore, textura & ornamentis. Ratio nostri instituti postulat, ut tandem ulterius progrediamur, & singulum vestimentum seorsum examinemus. Supra jam animadvertimus vestes sacras distingui secundum Sacerdotum ordines, ut scilicet vestes aliæ sint totius Sacerdotum turbæ, aliæ Summi Pontificis: & quidem hujus alias dici vestes *albas*, alias *aureas*; hisque eum uti omnibus diebus totius anni, illis autem magno die expiationum, decimo scilicet die Mensis Tisri. Nos primo quidem Sacerdotes minores vestiemus; deinde Pontificem Maximum quoque suo ornatu in medium producemus. Vestes totius Sacerdotum turbæ pertractabimus eodem ordine, quo à Sacerdotibus indui solebant, prout hoc docet Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. x. Quatuor autem vestimenta habuisse omnes Sacerdotes supra jam docuimus: *אבנט / וסגבעות / כננה / מכנסים* *feminalia*, *Tunicam*, *Balteum* & *pileum*.

II. Primum genus vestimenti sunt *מכנסים* *feminalia*. De his exstat præceptum Exod. xxviii. vers. xl.ii. ועשה להם מכנסי בר לכסות בשר ערוה מסתנים ועד ריכיים וחיו *Et facies illis feminalia linea ad tegendam carnem nuditatis; à lumbis usque ad genua pertingent. Quamvis de hoc vestimenti genere ultimum mentio facta fuerit à Mose, tamen à nobis, ob rationes jam memoratas, primum examinabitur. Septuaginta habent* *περισχιλῆ*

vulgatus *feminalia*. Lutherus *Nieder Rleuder*. Junius *femoralia*. Philo Judæus de Monarchia *περίζωμα*, & in vita Mosis lib. 111. *περισσελή*. Josephus *μαχανασή*, sed corrupte, uti solet, pro *μιχνησή*, quod esset ipsissimum Hebræorum *מכנסך*. Sed & eandem vocem mox exponit per *σπακλήρα* & *ἀλάζωμα* Antiq. lib. 111. cap. viii. Arabs *سراولاق* quod indumentum significat, sed indumentum circa pedes & femina, hinc *سراولاق* *plumipes*, *pedes plumis vestitos habens, instar columbae*. Chaldaeus *מכנס* retinet. Targum Hierusol. *אברקסין* habet: at corrupte, ut solet, pro *אברקסין* *Abracsin*, id est *bracca*. Ambrosius lib. 1. de Offic. cap. xvi. brachas quoque habet: Sic & Belgæ *onderboecken* / & Galli *des Brayes*.

III. Materia hujus vestimenti erat linum: dicuntur enim Exodi xxvi. vers. xl. *בד מכנס* Libro 1. c. vii. ostendimus *בד* nihil aliud esse quam *linum*, quod clarius probatur ex Ezech. cap. xlv. xvi. ubi dicuntur *מכנס פשתים*. At *פשתים* *linum* significare, nemo est qui dubitet. Ideo optime Septuaginta *περισσελή λινά*. Sed quando de vestitu sacro quaestio est, tunc *linum* significare, non vulgare, ut quidam docuerunt, sed subtilissimum & pretiosissimum, qualis est byssus, jam animadvertimus: cum sacra omnia fieri debeant secundum præceptum *מן הסוכר* *Ex praestantissimo*. Optime igitur Chaldaeus *בד מכנס* vertit *מכנס רבך*. Et Josephus, loco supra laudato, *ἐκ βύσσου κλωστής*. Deinde & *שש* dicitur materia feminalium Exodi xxxix. xxvi. Sed *שש* etiam significare *byssum*, sive linum subtilissimum, alibi fuse demonstravimus. Josephus igitur non fuit primus nec solus, qui observaverit feminalia ex bysso retorta esse, ut sentire videtur Hieronymus ad Fabiolam.

Nec tantum ex bysso erant nostra feminalia, sed & ex bysso

byssu retorta. Dicuntur enim Exodi c. xxxix. xxxviii. שש מסור. Jam docuimus מסור *retortum* significare. Sed & numerus filorum exprimitur, quot scilicet fila in unum retorta fuerint, nempe שש *sex*; atque sic feminalia sacra ἐξάμυτα Belgice *ses dyet*/ Gallis *six fils* erant.

IV. De colore hujus vestimenti non est quod multum disputemus, cum fuerit *color albus*. Nam byssum albam fuisse, & album significasse colorem, libro i. cap. xi. ostendimus. Apud veteres brachas *coccineas* in usu fuisse, testatur Lampridius in vita Alexandri Severi. Et *μικτὰς* sive plumatas habuerunt, ut jam audivimus ex Euripide. Sed honestiores plerumque, & ipsi Imperatores, albas gestabant, testante eodem Lampridio dicto loco.

V. Eadem etiam arte factas fuisse brachas Sacerdotum, qua reliqua vestimenta omnia, nullus dubito, quod etiam satis fusc ostendimus lib. i. cap. xvi. Hieronymus quidem in Epistola ad Fabiolam nobis persuadere conatur, eas fuisse consutas, nec ulla arte fieri potuisse per texturam, quod ex Josepho probari putat. Sed non video quibus rationibus id probet, nisi quod Josephus dicat: περὶ τὰ ἀιδοῖα ῥαπτόν *circa verenda consutum*. Sed per ῥαπτόν fortassis nihil aliud intelligit, quam *clausum*, aut *commissum* & *junctum*, sive id acu, sive arte textoris factum fuerit. Ut ut sit, errat Hieronymus quando dicit: feminalia non posse fieri in tela: cum hoc nec Josephus docuerit, nec contrarium sit arti textoris, uti à nobis jam demonstratum est. Nam cum omnes vestes esse debuerint מעשה אורג *opus textoris*, non autem מעשה מחט *opus acus*, ego plane persuasus sum, ipsa etiam feminalia in solo jugo, arte textoris perfecta fuisse. In eadem fuisse sententia Maimonida patet Halach. Kele Hammikd. cap. viii. ubi, postquam de *tunica*, *brachis*, & *Pileo* locutus

tus fuerat, tandem sic concludit: ובגדי כהונה כולן איז עושין: Et vestes illa Sacerdotii omnes non sunt opere acus, sed opere textoris ut dicitur: OPUS TEXTORIS.

VI. Major difficultas est, circa hujus vestimenti formam & figuram. Augustinus & post eum Cerda in Adversariis, cum multis aliis hoc vestimentum *Succinctoria* & *Campestris* vocant. Sed an recte merito dubitatur, cum *succinctoria* & *Campestris* à nostris feminalibus aut brachiis non parum videantur differre; nam etsi *succinctoria* & *Campestris* alias verenda & femina etiam velaverint, videtur tamen quod non quodlibet crus separatim velaverint, sed utrumque uno ambitu. De *succinctorio* Isidorus lib. XIX. cap. XXII. *Succinctorium vocatum, quod, ut dictum est, sub brachiis habet, ductum alarum sinu ambit atque hinc inde succingit.* Videntur itaque ejusdem fuisse formæ, cujus sunt velamenta illa, quibus aliquando pistores incedere videmus in depensendis panibus filigneis; aut etiam balneatores, qui lintea quædam infra axillas constricta habent, quæ totum corpus, infere ad genua operiunt. Tales Belgæ vocant *een schoot*/ non autem *een boeck*/ Galli *un devanteau*.

Id ipsum fortassis intellexit Josephus per suum *νωα-κλῆρα*, & Græci per *τὸ ἀλάζωμα* & *πρίζωμα*. est enim *νωα-κλῆρα* nihil aliud quam *constrictorium*. Notum etiam est *ἀλάζωμα* & *πρίζωμα* esse operimenta quædam veterum Athletarum, Balneatorum & Coquorum circa lumbos constricta & cincta, sic dicta à *ζώνῃ stringo*. Idem videntur intellexisse Romani, ut Plinius & alii per suum *ventrale*. Nec multum ab his differunt nostrarum mulierum tunice aut potius Cyclades, quas *roccas* vocare vulgo solemus, nisi quod forsân roccis fuerint breviores & leviores.

Nec

Nec forsan ab his differunt Seniorum *ᾤσεικελῆ*, videntur enim idem significare ac *ᾤεῖζωμα* & *ᾤεῖζωμα* succinctorium mulierum, coquorum aliorumque operariorum. Est sane *ᾤσεικελῆς* mulierum ornamentum, testante Polluce lib. v. cap. xvi. ubi inter alia in *γυναικείῳ κόσμῳ* etiam ponuntur *ᾤσειφύρια*, *ᾤεπιζίδες*, *ᾤεπιζία*, & tandem *ᾤσεικελίδες*. Hinc Horat. lib. i. Epist. xvi. i. artis meretriculæ esse ait, sæpe *periscelidem* sibi raptam flere (modo tamen *ᾤσεικελῆς* illi non sit vinculum aureum quod mulieres ad ornatum gestant, prout ibi à quibusdam exponitur.)

Nota refert meretricis acumina sæpe catellam

Sæpe periscelidem raptam sibi flentis.

Latini idem vestimenti genus exprimunt per vocem *subligacula*, quæ Scenicorum operimenta erant. Cicero i. Offic. *Scenicorum mos*, inquit, *tantam habuit à vetere disciplina verecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo*. Si quis tamen contendat *ᾤεῖζωμα* & *ᾤσεικελῆ* & subligacula aliquando etiam significasse ejusmodi feminalia, qualia sunt nostræ brachæ, quas hodie gerimus, nollem ei mordicus contradicere: cum revera tempore hyberno maxime à Romanis cultioribus induerentur, teste Suetonio in Augusto, nam non nisi hyeme *feminalibus & sibi alibus* muniatur; quod de nostris brachiis explicarem potius quam de veterum *succinctoriis & subligaculis* scenicorum, balneariorum, aut mulierum, siquidem hyemis inclementiæ non multum potuissent mendi: nostræ autem brachæ id facile præstarent.

Eodem sensu & ipsa *feminalia* sæpe sumuntur cum ab auctoribus Græcis, tum ab Hebræis. Videantur Hesychius & Suidas Græcorum Grammatici doctissimi. Nec aliter Hebræi. Jarchius in suis Glossis ad cap. ii. Codicis Nidda,

Niddâ, ubi vocem פמלניא (ut corrupte à Talmudicis scribi solet, pro פמלניא *feminalia*) explicat סינר פרו ציט *succinctorium*, vulgo fursor. Iterum puto legendum esse שור ציט / או פור ציט / aut potius שורשור / aut etiam שור ציט quod Germanis *succinctorium* significat. Eadem voce etiam utitur Jarchius Exodi xxviii. ubi Ephodum etiam exponit סינר שקורין פו רצינא ubi iterum puto scribendum esse שור שקורין שור צינא *qua vocantur schurgen*. Levi sane mutatione. Ita quoque legendum puto cap. 11. Codicis Niddah, Sed hæc omnia proprie non sunt מכנסים Hebræorum. Id Hebræi potius dicerent חגור à חגר *cingere*, & *stringere*, aut etiam סינר.

VII. Non raro hoc genus vestimenti à Græcis vocatur ἀναξυρίδες. Sed & hoc improprie: cum ἀναξυρίδες proprie significant *cruralia* & *tibialia*, est enim ἄναξυρον *crurum*. Eodem sensu sumuntur Gallorum *Calçones*, qua voce מכנסים apud eos exprimuntur. Non tantum Galli hoc genus vestimenti *des calçons* vocant, sed & ipsi Judæi. Videatur Jachias in Daniele cap. 11. 21. ubi vox פטשין, quam vocem volunt proprie nostras brachas significare, exponit per קלצין id est *calçon*. Optime quidem si formam & usum hodiernum spectemus, nihil enim aliud significant Italarum *Calzi* & Gallorum *Calçones* quam feminum velamenta, & quidem ea quæ infra alia gestantur, ideo Belgis *onderbroeck*. Si tamen ad vocis Etymologiam attendamus, proculdubio male dicuntur *Calçones*, cum illa vox à calceis aut caligis deducta sit, quæ nihil aliud significant quam pedum tegumenta, ut vel ex veste illa Imperatoris constat, unde & *Caligula* dictus, quæ pedem vestiebat, non autem femina, quem admodum id ex Tacito Annal. lib. 1. aliisque facile probari potest. Eadem etiam voce *caliga* usus est vulgatus, Interpres

Interpres sane doctissimus, in exponenda voce ὑπόδημα, quod calceum significat. Sed quoniam hodie Gallorum *Calçones* etiam significant feminalia, sive brachas, & quidem illas quas carni proximas & infra cætera vestimenta gerimus, Sacerdotum מכנסיים optime *Calçones* dicuntur ab interpretibus Gallicis: cum non tantum femina velaverint; sed & interiores vestes fuerint, infra scilicet tunicam absconditæ.

VIII. Et ipsæ *brachæ* idem sæpe significant. Nam apud veteres aliquando nihil aliud sunt quam tibialia, crurum & pedum tegumenta, pedules, & crurales fasciæ. Epiphanius de Catarrhis: τὰ ἢ ἄλλα, ποδεῖα ὡς εἰπεῖν, τὰ ἐξ ἱματίων γηγυρημένα, ἀ ποδῶν πιν ὁδῶνια κέκληται, ἢ βράκια, χερσὶ περιημένα, δακτύλους ἢ ποῖς ποσίν. *Quantum ad reliqua, pedules, uti dicitur, ex vestimentis factæ, quæ à quibusdam Odonia vocantur, aut brachæ, manibus induunt, annulos autem pedibus.* Ubi per *brachas* Epiphanius proculdubio intelligit fascias illas, quibus crura & pedes velare solebant veteres. Idem per *brachas* intelligit Interpres Juvenalis, cum dicat: *tubruci*, quod tibiae bracasque tegunt. Est enim posteriorum ævorum Latinis *tubrucus* quasi *tibiarum roccus*. Ex his omnibus patet, omnia ista vestimenta, quæ aliquo modo crura, & femina tegebant, veteribus dicta fuisse, *feminalia, brachas, subligacula, succinctoria, ventralia, caligas*, περισκελῆ, ἀναξυρίδας, ἀφζωμα & περιζωμα. Hinc apud Hesychium & Suidam eadem significatio omnibus attribuitur. Φιμινάλια, περισκελῆ & βράκια. Usus tamen voluit, ut fere omnes istæ voces adhibitæ fuerint, ad significandum certum aliquod vestimentum, quod hodie *feminalia*, Gallice *Calçons* & *haut de chausses*, Germanice *Buoch* Italice *bragas* & *brayes* vocamus. Quæ primo pedem tantum aut crura ve-

labant, sed tractu temporis adhibitæ sunt ad significanda vestimenta quæ fere totum corpus inferius vestirent. Sic à ἑύρω crure brachæ dictæ sunt ἀναξυρίδες. Ita & hodie Germanis & Belgis eadem brachæ vocantur buxen & boren / à baxeæ certo aliquo genere calceamenti, de quo vide apud Plautum.

IX. Ut autem formam מַכְנִים nostrorum Sacerdotum melius caperemus, primum observabimus quas partes corporis debuerint tegere, deinde cætera, quæ ad eorum structuram pertinent, examinabimus. Inferius igitur corpus tegebant, aut si mavis, medium corpus paulo infra mammillas ad genua usque. Moses quidem Exodi xxviii. versu xlii. dicit brachas illas initium sumpsisse מַכְנִים à lumbis; sed illud à multis doctoribus ita explicatum fuit, quasi circa cor constrictæ fuerint. Ezechiel Propheta cap. xlii. xviii. de feminalibus Sacerdotum sic loquitur: וּמַכְנֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עָלָיו מַכְנֵיהֶם לֹא יִחַגְרוּ בְיוֹעַ *Et feminalia linea erunt super lumbos eorum; Non cingentur in sudore.* Jarchius ad hæc verba quidem animadvertit: Deum Sacerdotibus vestitu laneo interdixisse, ideoque iussisse ut essent פִּשְׁתִּים *linea*; quia lana facile sudorem excitat in corpore. אַסֵּרָה הַחֹרֶה לְכֹהֲנִים מִלְּבוּשֵׁי צִמְרָה כִּי הַצִּמְרָה מוֹעַ הַגּוֹף וּמוֹעַ אֶחָ הַבָּשָׂר *Lex vetuit ne Sacerdotes vestes laneas gestarent, quia lana sudorem excitat in corpore, unde caro sudore inquinatur.* Eodem sensu hunc locum intellexit Junius & alii bene multi. Aquilæ secunda editio Buxa habet, ut observat Hieronymus: putatque hoc significare: Sacerdotes non esse cingendos violenter, arcte atque constriçte instar vinçtorum: ne in ministeriis sacerdotalibus inhabiles fierent &c. in qua sententia videntur etiam fuisse Septuaginta, habent enim βίαν. *Non accingentur violenter.* Nihilominus aliam etiam habet explicationem: scili-

scilicet id intelligendum esse ne cingerentur in loco ubi sudant: ut locus cincturæ per Prophetam indicaretur, non supra axillas, nec infra lumbos. שנינו בבריתא אין חוגרין במקום שמויעין לא למעלה מאצילים ולא למטה חוגרין במקום שמויעין לא למטה מאצילים ולא למטה חוגרין. מסתניהם שהוא מקום זועה אנו לא שו' יורא בלע' ז' *Isimus ex traditione exotica: Non cingentur in loco ubi sudant. Non supra axillas, nec infra lumbos, quia ibi est locus sudoris, barbave, EN LA SVEVR.* Kimchius Prophetam eodem modo explicat: פו' ר' זל לא יחגרו במקום שמויעין כרחניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה מסתניהם: *Doctores nostri beate memoria hoc exponunt, non cingentur in loco ubi sudant, secundum traditionem: quando cingunt, non cingunt se infra lumbos, nec supra axillas, sed circa axillas.* Hæc traditio totidem verbis reperitur in Gemara Mafsechet Sevachim, cap. 11. Ad istum locum in Gemara Jarchius animadvertit *locum sudoris* esse in lumbis, & in axillis: *quæ caro duplicatur, ut incalescat, & facile sudet.* Pergit Jarchius & explicat quid sit *circa axillas* nempe: *Ad costas circa humeros.* Optime igitur Chaldaeus hæc verba sic *וְגִפְתָּא* לא יורון על חרציהון אלחין על לכנהון ויסרו. *Non cingent ad lumbos, sed ad cor suum cingent.* Hæc quæ ita disputantur de loco cincturæ, quidam intelligunt de balteo tantum, ut ex glossis Jarchii Codice *Sevachim* cap. 11. constat: nihilominus idem etiam intelligi putant de loco ubi stringuntur feminalia; non solum ea de causa, quod quidam crediderint hoc debere intelligi de vestibus lineis, non autem de laneis, quia lanæ sudorem facile excitant: sed etiam quia Maimonides exfer-
tis verbis dicit, loco modo laudato, *feminalia* liganda, aut

stringenda esse circa cor. Igitur, secundum has traditiones מכנסים sive feminalia sacerdotum nostrorum constringi debebant supra umbilicum, non multum infra axillas, circa cor.

X. Inde à pectore dependebant sacerdotum brachæ, testante Moise, loco toties citato, ער ירכים ad genua usque: ad finem scilicet feminum, ubi genua incipiunt. Hoc sensu explicatur à Maimonide, loco supra laudato. *Ad finem feminum ubi genua.* Rabbi Levi Barfelonius Præcepto xcix. sic commentatur: המכנסים צורחן ידוע בכל מקום והיו גדולים מסתנים ער ירכים כלומר ער הירכים שהוא הנק' גנוי *Feminalium figura ubique nota est, quorum quædam magna sunt à lumbis ad femina, ut dicitur: ad femina, quæ dicuntur GENOV.* En per ירכים intelligit genua, id est ער סוף הירך *finem feminum.* Hieronymus in Epistola ad Fabiolam: à nostris dicuntur feminalia, vel brachæ usque ad genua pertingentes. Non erant demissæ infra genua ut genua includerent, sed finiebant supra genua, ubi femina finiebant. Quod monitos velim veritatis studiosos, ne sibi imponi sinant ab iis qui nobis persuadere conantur, genua feminalibus Sacerdotum inclusa fuisse: quales brachas exhibent tabulæ Leonis Iudæ, & post eum Leusdenii Ultrajectini Professoris, qui etiam expressis verbis dicit, Dissert. xxvii. *Inferne ipsa genua attingebant, imo includebant,* quod tamen nec S. Scriptura, nec Hebræorum antiquitas docet. Cur longiora esse non potuerint hæc feminalia docet Aben-Ezra: והיו קצרים שלא כהם *erunt breviora ne impedimento sint.*

XI. Ex his facile detegi poterit hujus vocis Brachæ, bruch/brœck/brage, brayes, βράχια, & אברקסן scaturigo: ita scilicet dici à Genu. Notum est genu Hebræis נר

בֶּרֶךְ *berech*, & Syris כֶּסְכֶּךְ *borcho*. Hinc *bracha* fere
 apud omnes Europæ populos. Nam quemadmodum
 Græcis certum vestimenti genus dicitur *καρπωτὸν* à *καρ-*
πῶ & Hebræis פָּמָם à פֶּם (de quo nos fufelib. 1. cap.
 xvi.) *vola manus*, quia manicæ istarum tunicarum ad vo-
 lam manus usque protractæ erant; & *μῦθος* *talariis*,
 quia ad pedes & talos demissa erat, sic & feminalia dicta
 sunt *bracha* à בֶּרֶךְ *berech*, aut Syrorum בֶּרְכָה *borcho* genu,
 quia ad *genua* demissa erant. Nec à sententia mea dimo-
 vebor, si quis mihi opponat, brachas ita non dici ab ipsis
 Hebræis, sed potius מְכַנִּים *farbala*, & פֶּטֶשׁ aut מְכַנִּים
 cum tamen eadem voce בֶּרְכָה videantur debere uti, si
 esset vox Hebræa: Deinde ipsis Hebræis & Syris, uti
 constat ex Targum Jerusalemitano, corrupte dici
 אַבְרָםִין pro אַבְרָםִין aut potius בְּרָכִין à Latino aut
 Græco *bracca*, βράκια, ut & Latine פְּמִלִּיָּה corrupte *femi-*
nalialia; nam hoc non obstat quo minus illius origo sit
 Hebræa. Quis nescit quam misere voces soleant mutari
 & corrumpi successu temporis? Infinita exempla adfer-
 re possem ad demonstrandum, origines & scaturigines
 vocum, linguarum, & artium, in natali suo solo sepe ex-
 aruisse, cum tamen alibi ex iis, quasi rivuli, aut potius
 stagna quædam supersint: ut non mirum esset, si dicere-
 mus feminalia aliquando ab Hebræis etiam *brachas* di-
 ctas fuisse, eandemque vocem postea à multis populis
 receptam & conservatam fuisse, apud Hebræos autem in-
 teriisse tractu temporis, succedentibus apud eos aliis vo-
 cibus. Sed non plane interiit vox *bracha* apud Hebræos:
 est enim Talmudicis, ut videre est, *Massechet Kelim*
 cap. xxvi. Misna 111. בְּרֵיךְ corium sive *ventrale* opifi-
 cum (Belgice *ten Schoots-bel*) quod ad *genua* demit-
 titur, aut *quod genua regis*, ut habet glossa.

Hinc patet male vulgo scribi *braca* & pejus *bracca*; potius scribendum esse *bracha*, quemadmodum etiam in optimis Codicibus Ciceronis *brachati* & *bracha* legitur. Manifestum etiam est, Isidorum Orig. lib. XIX. c. XXII. errasse, cum crediderit: *bracas* dici quod sint breves, quasi esset vox Latina. Optimo tandem jure Salmasius ad *Tersull. de Pallio*, cap. 1. carpit eos, qui hanc vocem Gallicam putarunt, ut Diodorus Siculus & alii. Sed pessime magnus vir ipse deceptus est, eodem loco, ubi contendit vocem istam esse Græcam. Fefellit eum proculdubio doctissimus Casaubonus in vita Augusti, ubi eandem sententiam docuerat.

Ut ut sit, mihi persuasissimum est, vocem *brache* esse Hebræam, à כרך *berech* genu, quia scilicet ad genua demittebantur. Fateor tamen apud Antiquos etiam in usu fuisse brachas, quæ ad talos usque dependebant, immo quæ totum pedem & crus simul & femina velabant, quales hodie habent Nautæ & alii, præsertim in frigidioribus Regionibus, Italis *Calze marinarefche*. Ejusmodi brachas forte intellexit Hieronymus ad cap. III. Danielis versu XXI. ubi מרבלין *bracha* dicuntur, Symmacho ἀναξυρίδες, quibus crura tegebantur, & tibia, quasi crurales & tibiales appellatæ sunt, forte quia femina & crura simul tegebant. Scythas aliosque populos Septentrionales brachas gessisse, quæ totum fere corpus tegebant, docet Pomponius Mela de Situ Orbis lib. II. cap. 1. Totum brachatum corpus, & nisi qua vident, etiam ora vestiti. De iisdem Ovidius lib. III. Trist. Ecl. x.

Pellibus & fuis arcens mala frigora brachis,

Oraque de toto corpore sola patent.

Tales brachas ex pellibus animalium vidimus magna copia Flislingam advectas ex freto Davis, anno MDCC

LVII. toti corpori, à calce ad caput usque muniendo aptas. Nec multum ab his differunt *sueuorum*, sive *Sua-borum* brachæ in Germania, apud alios populos plane ridiculæ. Eodem plane modo brachata conspicitur statua illa gaulapata, Regis Parthorum, ubi brachæ apparent ad talos usque demissæ. Vide Ferrarium de Re vest. parte II. lib. I. cap. VIII. Hæc fortassis causa fuit, quod apud veteres brachæ & feminalia aliquando cruralia & pedules significaverint, *ἀναξυρίδες* autem & caligæ, & cruralia brachas; cum non raro idem vestimentum & femina & crura & pedes simul vestiverit. Ne autem his multum inhæreamus, certum est Sacerdotum *brachas* ita dictas fuisse à *genu*, quod scilicet ad genua pertingerent.

XII. Apertæ esse solent brachæ ad infimum ventrem ad emittendam urinam, &, (honus sit auribus) ad anum, ad exonerandam alvum; cujus formæ sunt hodie feminalia nostrarum mulierum, & quorundam virorum. Talia in usu fuisse apud Orientales populos ante multa sæcula, colligi potest ex Codice Niddah cap. II. ubi aperturam anteriorem, circa verenda vocant *בית הערוה* *locum verendorum*, posteriorem autem *בית הנקב* *locum foraminis*. Audiamus Jarchium ad locum istum. *בית הנקב* וכיור הערוה דרכן היה לעשויה הנקבים במכנסים כנגד בית הערוה להשחין מים מחוץ דרך שם וכו' כנגד בית הרעי *Locus ani, & locus verendorum. Mos erat ut foramina (sive aperturas) facerent in feminalibus, è regione verendorum, ad emittendam urinam foras, eodem modo fieri solebat è regione ani; qua re facta, foramen ligabant & claudabant ligulis.* Posset aliquis dubitare an Sacerdotum brachæ etiam non habuerint ejusmodi aperturas, cum dicat Josephus Antiq. lib. III. cap. VIIII

cap. VIII. *Διζώμα περὶ τὰ ἀδοῖα ῥαπῆον. ἐκ βύσσου κλωστής ἀργυρίμυλον ἐμβαιονόντων εἰς αὐτὸ τῶν ποδῶν ὡς αἰνὰ ἀναξυρίδας. ἀποπνευγὰ ᾧ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ πλοῦτήσαν ἀχρι τῆ λαγόν. ὅτι αὐτῶν ἀποσφίγγεται.* *Subligar circa verenda commissum. Factum ex bysso retorta, cui inferunt pedes (quod pedibus inscendunt) tanquam cruralibus. Divisum usque ad medietatem, sed circa ilia constrictum.* Ita hunc locum verto : cum Gelenii versio mihi minime placeat : non enim exprimit mentem Josephi. Quid, quæso, intelligit per suas *dimidiatas bracas* ? Nec magis arridet versio Gallica doctissimi *Arnoldi Andillensis* : cum locum istum admodum parce verterit ; quod factum puto, non tantum quod in Hebraicis peregrinus fuerit (cum tamen nonnisi in Hebræorum scriptis versatissimum admittam, qui nobis Josephum accuratè interpretaretur) sed etiam quod non satis attenderit ad verba Græca. Sic ille, *Celui qui doit officier est obligé suivant la loi, d'être pur & chaste, & vetu* (ubi ad verba, quæ allegavimus pervenit) *d'un habit nommé Manachaz, c'est à dire qui serre fort. C'est une espee de calçons de lin retors, & qui s'attache sur les reins.* His verbis quidem docet Sacerdotem vestitum fuisse feminalia, sed nec formam, (quod tamen observari debuit, cum in rebus sacris minima etiam sint notanda) expressit, nec Josephi mentem intellexit. Nihil jam dicam quam male cum cæteris interpretibus retineat vocem *Manachaz* Græce *μαναχάση*, cum vocem istam corruptam ex Hebræo debuerit emendare, & scribere *μυχρῶν* aut minimum *μάχναση* à *מנכח*. Quorsum quæso illud addit ? *C'est à dire qui serre fort.* An Josephus id voluit his verbis ? *βέλειαι ᾧ συνακτῆρα δηλῶν.* Male vertuntur : *C'est à dire qui serre fort* : est enim *συνακτῆς* nihil aliud quam *subligaculum, constrictorium* : aut tale quid. Cæte-
ra

ra multa, quæ maxime erant notanda in descriptione feminalium, quam nobis dat Josephus, alto silentio præterit, quod cuilibet patebit, si ad Græca attendat. Ut ut sit, si Josephus non erravit, quemadmodum hac in re errare non debuit, cum ipse fuerit Sacerdos, & ejusmodi vestibus in ministerio sæpe vestitus, manifestum erit, cujus formæ fuerint feminalia nostrorum Sacerdotum: ejusdem scilicet fere, cujus sunt & hodie nostræ brachæ. Pedes enim iis inferere, aut potius pedibus eas *inascendere* (utitur Josephus verbo ἐμβαίνειν) solemus, quemadmodum & tibialia, aut cruralia *inascendere* solemus. Dicuntur etiam à Josepho *περὶ τὰ ἀπόδια παρὰ* circa *verenda consuta*, non quod revera consuta fuerint: erant enim *opus textoris*, sed quod circa verenda fuerint commissa, uti solent: sed à verendis ad ilia divisa, ad comprehendendum ventrem & clunes.

XIII. Superne ad lumbos constringebantur, & corpori alligabantur certis quibusdam vittis, aut ligamentis, quæ feminalibus ita erant inserta, ut potuerint arctari & laxari pro libitu, & pro crassitie corporis, instar crumene, quæ aperiri & claudi solet: ideo כִּים marsupio similia esse dicuntur feminalia, ut videre est apud Maimonida Kele Hammikd. cap. viii. בין של כג" הַמְכַנְסִים בין של כה" הם סמחנים עד ירכים שהוא למעלה מן הטיבור קרוב מן חלב עד סוף הירכים שהוא הארכובה ושנצים יש להם ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה אלא מוקבין כסין כים: *Feminalia, sive summi Pontificis, sive caterorum Sacerdotum, à lumbis demittuntur usque ad finem feminum, quæ sunt genua. Et habent ligamenta quadam. Sed nullæ est illis apertura, nec ad anum, nec ad verenda, sed constringuntur instar crumene. Hinc fortassis ab Euripide sacci vocantur:*

— ἡ δὲ θυλάκις τὰς ποικίλλας

Περὶ τῶν σκελοῖν ἰδῆσα.

Quæ videbat saccos variegatos circa femina. ubi per *saccos variegatos* proculdubio feminalia intelligit; quia revera formam habent duorum saccorum, alias *bissactorum*, sic dictorum à duobus saccis. Hæc autem ligamenta, quibus feminalia solebant corpori astringi, ab Hebræis שניצים vocabantur, ut patet ex capite secundo *Codicis Nidda*: ubi ad vocem שניצים Jarchius habet שטר של רש ; כעין שלנו *quibus ligantur* (feminalia) *ut apud nos.* Et sane notum est, apud nos feminalia solere stringi, certis quibusdam ligamentis, aut nodulis, quibus pro ligamentis utimur, instar fibularum. Hæc autem ligamenta putamus fuisse inserta superiori parti feminalium, non quidem ut quasi limbo alicui inserta, aut adsuta fuerint, ut hodie sæpe fieri solet, sed ita ut alternis foraminibus inserta fuerint. Cum enim feminalia fuerint *opus textoris*, non autem *opus acui*, ita debent concipi, ut omnia facta fuerint absque opera acui, quod priori modo tam facile non potuisset fieri. Hæc est ratio quod à figura Judæ Leonis recesserim, & שניצים sive ligamenta hoc modo exhibuerim, ut infra in tabula patebit.

XIV. Feminalia, quibus hodie viri utuntur, fere ejusdem formæ esse solent, cujus supra docuimus ex Talmude, fuisse brachas quasdam apertas utrinque, nisi quod hodie Virorum feminalia unicam tantum habeant aperturam, scilicet ad verenda, non autem ad posteriora. Sunt ex Hebræorum doctores, qui Sacerdotum feminalia similia esse dicunt nostris, id est illis, quibus tempore suo utebantur. A nostris autem brachis, quales hodie gestamus, Sacerdotum brachæ plane dissimiles erant; cum nullam omnino aperturam habuerint, nec ad

ad anum nec ad verenda; ita quidem ut nec urinam emittere, nec alvum exonerare potuerint, nisi feminalibus prius exutis, ne inquinarentur. Imprimis notandus est locus, quem modo allegavimus ex *Massechet Niddah* cap. II. ubi de mulierculis & sacerdotibus mente laxis, (unde occasionem arripiunt formam feminalium sacerdotum describendi) disputant. מכנסי כהנים למה הז דומין. כמין פמליא של פרשים למעלה עד מהנים למטה עד ירכים

ויש להם שנצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערורה:

Cui rei similes sunt brachæ sacerdotum? Erant instar feminalium Pharisæorum, superne usque ad ilia, inferne usque ad femina. Habebant autem ligamenta. Sed non habebant nec locum ani, (id est, aperturam ad anum) nec locum pudendorum. (i. e. aperturam ad pudenda.) Nota quæso Pharisæos ejusmodi brachas gestasse, ob pudorem atque modestiam: cum enim ita fuerint clausæ undique, obscœna non poterant detegi nec conspici, quod forte aliquo casu fieri potuisset, si ab anterioribus & posterioribus apertæ fuissent. Pharisei modesti & verecundi videri volebant, cum in aliis rebus, tum maxime in vestibus. Sed per פרשים Gemarici forte non intelligunt Pharisæos, ita proprie dictos, sed omnes homines pios & pudicos. Glossa ad locum istum פרשים, habet צנועים modestos sive pudicos.

XV. Ex his facile colligi potest, qua de causa brachæ Hebræis מכנסי dictæ fuerint: nempe à verbo נכנס *in-scendere, sive ingredi*, quia vestiri nequeunt, nisi eas quasi inscendamus, ut Josephus optime utatur verbo ἐμβαίνον, quando de brachis vestiendis loquitur. Nec omittendum est מכנסי formæ dualis esse, non singularis, nec pluralis numeri, ob numerum femininum, quorum sunt duo.

Sic & Euripides *ἑλάνης ἱακκός* habet pro feminalibus in
duali, *ὡς ἐν τῶν σκελοῖν*.

XVI. Ut autem forma *מכנסים* *bracharum* nostro-
rum Sacerdotum, prout eas ex Hebræorum traditione
descripsimus, facilius intelligi possit, hac tabula eas le-
ctori ob oculos ponere libuit.

EXPLI

II.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. מִכְנָסִים sive *brachæ*, aut feminalia Sacerdotum.
 B. B. Ligamenta, quibus feminalia laxari & constringi debent. Talmudicis שְׁנָצִים.
 C. C. Species *limbi*, cum multis foraminibus, quibus ligamenta inserta sunt, uti fieri solet in crumena.
 D. Anterior pars brachæ, absque בִּירָה הָעֵרוּרָה *apertura ad pudenda*.
 E. Posterior pars etiam clausa, sine בִּירָה הַנֶּקֶב *apertura ad anum*.
 Secunda figura exhibet Sacerdotem brachis vestitum.

XVII. Moses etiam rationem exprimit, ob quam Deus Sacerdotes voluerit vestiri brachis, scilicet לְכַסּוֹת בָּשָׂר עֵרוּרָה מִמַּחֲנִים עַד הִירְכִים: *Ad tegendam carnem nuditatis, ab ilibus ad femina*. Sane usus feminalium est inferiora tegere, quod experientia docet. Cum autem sacra pie & caste fieri debuerint, Deus imperavit, ut Sacerdotes contegerentur, non tantum tunica, sed & feminalibus, ne forte ea, quæ occultari debent, aliquo casu detegerentur coram populo: nam quum Sacerdotibus sæpissime incurvandum fuerit in mactandis & immolandis victimis, ejusmodi quid facile evenire potuisset, nisi verenda velata fuissent. Tale quid accidit Aruspici Tusco sacrificanti, de quo Martialis pro sua licentia, ita jocatur: Lib. III. Epigr. xxiv.

Ipse super virides aras luctantia pronus

Dum refecat cultro colla, premitque manu,

Ingens iratis apparuit hernia sacris.

Ne autem idem accideret Sacerdotibus Dei Optimi Maximi,

Maximi, præceptum datum est, ut inferiora tali vestimento operirentur. Notandum etiam est, apud populos quosdam idololatrias, morem fuisse ut Diis sacra fierent nudo corpore, & quidem cum nefanda aliqua turpitudine: qualis præsertim fuit cultus Pehoris, de quo nos libro i. cap. i. aliquid diximus. Ne igitur veri Dei sacra similia viderentur Pehoris sacris, aliorumque Deorum stercoreorum, sunt qui credant, Deum iussisse, ut Sacerdotes feminalibus tegerentur. Hujus autem rei rationem dat Maimonides, *More Novochim* libro III. cap. XLX. *Iam pridem nosse manifestum cultum Pehoris illis temporibus postulasse, ut verenda detegerent; ideo iussit Deus Sacerdotibus, ut facerent sibi brachas, ad tegendam nuditatem tempore ministerii, eadem etiam de causa prohibitum fuit ad altare ascenderet per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Textum Hebræum supra jam allegavimus. utut sit, factæ sunt brachæ sacerdotales, secundum legem Dei *לכסם כשר ערוה* *ad tegendam nuditatem*; quæ Philo Judæus de Monarchia sic vertit: *περί μὲν αὐτῶν αἰς αἰδοίων σκέπλω, bracha ad tegenda verenda.*

XVIII. Utrum autem Sacerdotes nostri primi fuerint mortalium, aut apud Hebræos soli, qui brachas gestabant, non aulim affirmare. Hoc saltem constat, in tota sacra Scriptura nullam mentionem fieri bracharum, ante tempora Moysis; immo valde verisimile esse, apud Hebræos nullas fuisse in usu, aut raras admodum. Tempore Noachi non fuisse notas, vel inde videtur posse colligi, quod Noachus vino sepultus verenda detexerit, ut sese ludibrio exposuerit coram liberis suis, *Exod. ix.* Idem videtur colligi posse ex capite xxv. *Deuteron.* ubi sub pœna diminutionis manus prohibetur, ne fœmina virum pudendis apprehenderet. Quid opus fuisset ista

lege, si casus ille non facile potuisset evenire? Id autem facillime fieri potuit apud Hebræos, cum nullas brachas gestarint, sed tunicas & pallia tantum, quæ non sufficiebant ad tuendas partes istas. Videtur etiam crura sponfi tam facile conspici potuisse Cantic. capite quinto, quia temporibus illis non fuit moris ea brachis & cruralibus velari. Negari tamen non potest, hoc vestimenti genus tandem etiam receptum fuisse à vulgo apud Hebræos. Tempore Nebucadnozor's Judæos, dum captivi erant Babyloniis, usos fuisse brachis, quidem colligitur ex capite 111. Danielis versu xx1. בארין גבריא אלך סרבלין כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלחהון ולבושיהון: Ubi סרבלין quibusdam significant בתי שוקים *calceos*, aut ערוראלים *brachas*, ut observat Saadias. Aliis sunt מכנסים *brachas*, idemque esse volunt, quod Arabis سراويلات, quæ vox fere nihil differt à voce سراولات, qua usus est Arabs, pro Hebræorum מכנסים *brachis*. Et sane quam facile permutentur B. & V. judicium esto penes doctos. Sed סרבלין proculdubio idem est, quod Græcorum περιβαλα, quam facile enim litteræ R. & L. etiam permutantur, non est quod multis verbis probem. Hesychio περιβαλα est ἑνδυμα περὶ τὰς κνημίδας; ubi mallem legere cum Stephano, περὶ τὰς κνήμας, *vestimentum circa femina*. Suidas περιβαλα ἰσθμὸν περιστρω' ἔνιοι ᾧ λέγουσι Βερίαια. *Sarabara est vestis Persica, quam nonnulli brachas vocant*. Iachias tamen aliique Hebræorum Magistri פטשין reddunt מכנסים *feminalia*, & סרבלא *vestem superiorem*, quale est pallium, Hispanis Mantillo. At sive פטשין sive סרבלין significant *brachas*, saltem ex hoc loco colligi potest brachas illis temporibus notas fuisse & in usu, apud Hebræos & Chaldæos. Sed supra jam docuimus ex Codic. Niddah cap. 11. Phariseos, ceterosque, qui casti &

pudici videri volebant, gestasse brachas, & quidem in usu fuisse certum aliquod genus brachiarum, quæ ad vrenda, & ad posteriora apertæ erant.

XIX. Brachas autem in usu fuisse apud reliquos populos cultiores, & quidem in Regionibus calidioribus, tam facile probari non poterit. Galli quidem ut ob sagga, ita & propter brachas celebres fuerunt, ideo *brachati* dicti. Sed apud Romanos rarissimum fuit id genus vestimenti, ante tempora Imperatorum: ideoque vestimentum barbarum sæpissime dicitur, quasi ignotum cultioribus populis. Sane Julium Cæsarem brachis non fuisse vestitum apparet ex Suetonio. Narrat enim Imperatorem istum, *ubi animadvertit, undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvissse, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxisse, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata*. Nisi brachis caruisset Cæsar, non opus fuisset corporis partem inferiorem tam solícite tegere, ut à Torrentio optime observatum est. Augustum quidem usum fuisse tibialibus & feminalibus, testatur idem Suetonius, sed non nisi tempore hiberno. Tempore Saturnini milites nullas habuisse brachas, colligi etiam potest ex eo, quod jusserit *cum sagis convivio discumbere milites, ne inferiora nudarentur*. Vide Trebellium.

Sed & Sacerdotes apud Ethnicos brachis caruissent quum sacra faciebant, satis manifesto patet ex Aruspice illo, de quo Martialis lib. I I I. Epigram. XXIV. *cujus herenia* (id est pudenda, ut à nonnullis explicatur) *apparuit, dum pronus cultro colla refecat*. Sunt quidem aliqui, qui nobis marmora exhibent, in quibus popæ & sacrificuli conspiciuntur, qui inferiora succinctoriis, sive feminalibus velata habent; sed non ejusdem formæ, cujus sunt

nostræ brachæ, aut quales erant Hebræorum feminalia. Sed de brachis veterum, qui plura videre cupit, adcat Commentaria doctissimi *Casauboni* ad Suetonium, *Nigronium* de caligis & alios. Nostrum institutum erat, Sacerdotales brachas tantum describere.

CAP. II.

כחנן secundam vestimenti genus. Ejus præceptum exstat Exodi xxviii. 14. Varii interpretes. Josepho כחנן א' כחנן lino. א' כחנן sit χτων & tunica. Gallorum hoqueton. Error Isidori. Cotte utrum à χτων an à χρωστων? כחנן quibusdam dicitur Camisia. quod ab Arabum القميص non à Camis, nec à χμας, ut male Isidorus & alii. Germanorum & Belgarum Hemed & Hemed / ab Arabum وميص, mutato S in D, quod frequens. S & D apud Arabos unico puncto tantum differunt. כחנן rei collectio. כחנן fascia pectoralis. כחנן recondere, latere, Camasena Latium à latendo. Er כחנן dicitur tunica. Hinc ein Klocke / cloche campana. Anglis pallium cloake. Cloaca à rotunda cavitate. Materia tunica כחנן & כחנן linum sive byssus. Tunica forma. Ad talos demissa. An corpori arcte adhaerit. Josephus allegatus כחנן כחנן Levit. vi. 14. כחנן כחנן. Tunica longior retrahi & balteo stringi potest Tunica manicata. Manica ad volam manus perungebant. כחנן כחנן. Locus difficillimus & corruptissimus Josephi tentatur. Male vertitur Gallice ab Andillensi. Tunica non habent sinum, sed amplam aperturam circa collum. Josephi locus examinatur cum versione Gallica Andillensis. כחנן כחנן quid? כחנן כחנן. Tunica Sacerdotum, utrum habuerint fibulas. Gelenii & Andillensis error. Tunicam suniculis ligari circa collum. Figura Tunica in Bibliis Gallicis. Jobi xxx. xviii. brevis explicatio. Tunica Sacerdotum texta. Manica seorsum atroxum. ut quo sensu? Non assuuntur acui Error Maimonide. Licia tunica senis filis constabant. Figura in tunica כחנן כחנן. כחנן כחנן, ocellatum. Samuel Lee doctus Anglus quales figuras כחנן כחנן crediderit. Eadem figura qua in tunica Summi Pontificis, etiam in caterorum Sacerdotum tunicis reperuntur. Locus Exodi xxviii. vers. 14. explicatur. Tabula tunica. Explicatio figurarum. Tunica in usu apud plures populos. Est

Est antiquissimum vestimentum. Varii loci allegati & explicati. Plura genera tunicarum in usu apud veteres. Breves tunicae. Camisole, Chemisette. **Hemd-rock**. Tunica χερσιδωτός, καρπώτης manicata. Colobia, Κολοβός & Κολόβιον. Tunica altera exterior; interior altera. Tunica interiores ut plurimum linca. Tunica talaris & mimicata feminarum habitus. Varii auctores allegati. Tunicas etiam virorum esse vestimenta. Sacerdotum Gentilium quoque habitus. Καλός εας apud Eustathium quid? Linigeri & grex liniger.

- I. ecundum vestimenti genus, quo vestiebantur Hebræorum Sacerdot. s est כִּתְּנֹת tunica Præceptum ejus exstat Exodi cap. XXV III. commate IV. Græci habent χιτῶνα ἁγίου μωσῶν. Vulgatus tunicam strictam. Lutherus Ein engen Rock. Galli, la chemise qui tiennent serrée. Diodati, la tunique contrepointée. Junius & Tremellius, tunicam tessellatam. Chaldaeus כִּתְּנֹת מֶרְסָא. Belgæ een Rock met oogskens. Josephus Antiquit. lib. III. cap. VIII. χερσιδωτός: sed corrupte, ut solet, pro χερσόνη.

II. Si Josepho credimus, tunica ab Hebræis dicitur כִּתְּנֹת propter materiam, nempe à lino, כִּתְּנֹת enim Hebræis linum significat; unde fortassis Arabum aliorumque populorum قُوتُون cotton, sive Xylinum, Hebræis קוֹטוֹן lana vinea, & Germanis Baumwoll / de quo nos plura lib. I. cap. VI. Cum itaque Hebræis aut potius Chaldaeis כִּתְּנֹת linum significet, Josephus credidit tunicam dici כִּתְּנֹת quasi diceret lincam. Antiq. lib. III. cap. VIII. χερσιδωτός (lege χερσόνη) καλεῖται λίνεον τὸ τοιοῦτον σημαίνει. χερσὸν γὰρ τὸ λινὸν ἡμεῖς καλεῖμεν. Chet homene (potius Chet home) dicitur. Hoc linum significat. Nos enim linum chetom vocare solemus. Sed valde dubito, utrum illa revera sint verba Josephi, an non potius prolata fuerint ab aliquo Græculo sciolo, qui valde amat in vocibus hoc modo

ludere. Si hoc verum esset, omnes Hebræorum כְּתֹנֶת
tunica deberent esse lineæ: quod tamen falsum esse con-
 stat, ex tunicis Josephi & Thamaris, quæ erant כְּתֹנֶת
 פָּתִים tunicæ paragaudæ, pretiosis institis limbisque or-
 natæ, quod magis de tunica lanæ intelligi puto, quam
 de lineæ. Sed si in ipsa voce כְּתֹנֶת ipsa materia etiam
 continetur, ut omne quod כְּתֹנֶת dicitur necessario ex
 lino factum oporteret, quorsum adderentur כְּפֶשֶׁת
 & Chald. רְבִיץ *linum & byssus*? Fateor quidem, linum
 antiquissimis vestimentis præbuisse materiam, & fortas-
 sis ante lanam, ut non mirum, si quis diceret, prima ve-
 stimenta apud antiquos כְּתֹנֶת lineæ dicta fuisse à mate-
 ria, & postea omnes tunicas cujuscunque fuerint mate-
 riæ: cum antiquitus multa vestimenta nomina sumpse-
 rint aut à materia, aut à colore, aut etiam à forma: inde
 tamen non sequitur omnes tunicas fuisse lineas.

III. Cæterum vox כְּתֹנֶת à multis aliis populis ado-
 ptata est. Hinc Græcorum χιτών, & Latinorum *tunica*.
 Male autem Varro tunicam sic dictam vult à *tuendo cor-*
pore. Male etiam Isidorus tunicam derivavit à *tono*: quia,
 ut ait, *in motu incedentis sonum facit, tonus enim sonus est*.
 Hinc & ipsum Gallorum *tunique* & *Hoqueton*. Nam quis
 non videt *Hoqueton* esse ipsissimum Hebræor. כְּתֹנֶת
 cum ה emphatico, quasi הַכְתֹנֶת *Haketona*, aut Græcorum
 χιτών cum articulo, ὁ, ἡ, quasi ὁ aut ἡ χιτών. Sed de Ger-
 manorum & Gallorum *hoqueton*, quædam etiam observa-
 ta vide apud Stukium, de *Sacrificiis Gentilium*. Ausim fere
 dicere, ipsum Gallorum *cotte* etiam derivari à χιτών &
 כְּתֹנֶת, quicquid viri docti dixerint de προκτωῶ.

IV. Sacerdotum nostrorum tunica, etiam *Camisia*
 dicitur ab Hieronymo ad Fabiolam, ab Isidoro Orig.
 lib. xix. cap. xxi. à Gallis *chemise*, & ab aliis non paucis.
 Isidorus

Isidorus *Camistas* sic dici ait, quia in iis dormimus in *camis*, id est in stratis nostris. Orig. lib. xix. cap. xxii. *Camis*, ut habet alibi, *est brevis lectus, circa terram: Græci enim Cami breve dicunt.* Hinc Hesychius: χαμδὺν τῆς, καὶ ἡ παπεινὴ κλινὴς. καὶ χαμδύνης ὁ χαμὺ καὶ μῶμῳ. A *Camis* proculdubio Gallorum *Camus*, homo naso brevissimo, *simus*; nisi quis dictum velit à *Camuro*, ut observat doctissimus Menagius. Sed & ipsum *Camurum* forte nihil aliud est quam Græcorum χαμῦ, ex quo etiam Galli suum *Camurum* & *Camus* fecisse videntur. Quicquid alii dixerint, mihi persuasissimum est *Camisiam* dici ab Arabico القميص quod tunicam significat. Est etiam Arabibus قميص *vestiri, tunica indui.* Ex eodem fonte, mea quidem sententia, fluxit Germanorum & Belgarum *Hemed* quasi *Hemes* / mutato S in D. quod est frequentissimum apud Orientales, eo facilius cum apud Arabas ص. S & ض. D. unico tantum puncto differant. Igitur قميص *Hemed / Camisia, Chemise, Camisole, Belgis een Hemdt-rock /* unum idemque est, quicquid dixerint Isidorus, Scaliger, Vossius, Ferrarius alique Viri magni. Hæc multis conjecturis confirmare possem, si liberet. Addam tamen כמ Arabis esse rei laxioris collectionem & compressionem, ut rotunda fieret. Hinc כומז *Cumaz*, fascia pectoralis, quâ mulieres mammas suas comprimunt. Licet igitur conjecturari, Arabis tunicam dici *Camisiam*, quia corpus occultat & recondit, unde & *Camafena Latium* à latendo, est enim כסם *recondere.* Deut. xxxii. xxxiv. Hebræorum Magistri tunicam non raro חלוק *chaluk* vocant. Ita sane vocatur à Barselonio. At חלוק eisdem est indusium, interula sive *Camisia.* Massechet Schab. cap. xvi. חלוק dicitur, קמי"ש על בשרו *Camisia super carnem suam.* Constat præterea שסלה quæ vox non raro

interulam sive Camisiam denotat, etiam dici חלוק: nam pro eo quod Exodi xxxix. xxvi. legimus חֵילָהּ לְעֵרֹה Targum Jonathanis habet חֵילָהּ דְּנִפְלָא חֵילָהּ לְעֵרֹה *Est indusum tegumenti ejus, quod cadit in cutem ejus.* Non possum quin obiter notem, tintinnabula majora, quibus hodie in templis utimur, vulgo *campanas* aut *nolas*, nomen suum sortitas esse à voce חלוק: dicuntur enim Germanice & Belgice *Ein Klocke* Gallice *une cloche*. Sed propius accedit vox Anglica *Cloake*, qua certum genus vestimenti veluti *pallium* intelligunt. Et cum חלוק significet omne id, quod est cavum, ego facillime inducerem, ut crederem ab eadem voce etiam derivari Latinorum *cloacam*. Itaque חלוק *Klocke / cloche, cloake & cloaca* unum idemque est.

VI. Materia tunicæ dicitur שש. Exodi xxviii. xxxix. & cap xxxix. xxvi. Levit. autem cap. xvi. iv. vocatur כר. Sed utrumque *linum* significare, supra pluribus in locis ostendimus. Hac de causa Josephus, ut jam modo diximus, eam χιτών ex Hebræo כְּתוֹנָה vocari putat, quia facta erat ex כְּתָנָה *lino*. Iterum intelligendum est linum pretiosissimum, secundum præceptum חֵילָהּ דְּנִפְלָא *ex optimo*. Hinc à nonnullis tunica *byssina* dicitur, & à Josepho, loco toties à nobis laudato: ἱνδύματι διὰ πλῆθος συνδόντι βυσσίνης. quæ fere verbotenus repetuntur, ut fieri solet, ab Hieronymo in Epistola ad Fabiolam. Chald. & Græci Exodi xxviii. xxxix. & Lev. xvi. iv. ubi de tunica Summi Pontificis, habent: כְּתוֹנָה דְּבָרוּצָה χιτὼν ἐκ βύσσης, *tunicam byssinam*. Sed ne putes cæterorum Sacerdotum tunicas ex alia factas fuisse materia, Exodi xxxix. xxvi. legimus, non tantum Aharonem, sive Pont. Max. sed & filios Aharonis, id est, totam sacerdotum turbam habuisse שש כְּתוֹנָה, quod iterum Græcis

Græcis & Chaldæis est: *χιτών βύσσινος* & כִּתְּנָה רְבֹעָה
tunica byssina. Sacerdotes omnium fere populorum so-
 litos fuisse miſterium obire in vestimentis lineis, ideo-
 que tunicis lineis usos fuisse, multi docent, & nos illius
 rei varia exempla attulimus cap. vi. paragrapho ix. lib. i.

De colore tunicarum nihil dicturus sum, cum vel cœ-
 cis constet, linum sive byssum fuisse albam.

VII. Nec magna erit difficultas circa hujus vesti-
 menti formam. Fuit enim vestis rotunda, undique clau-
 sa, à collo ad talos demissa, & utrinque manicata. Uno
 verbo, tunicis nostris interioribus, quas *Camisias*, Galli-
 ce *Chemises* vocare solemus, non multum abſimilis. Jo-
 sephus: ἐστὶ τὸ ἔνδυμα ποδηγῆς χιτῶν περιεγγραμμένη τῷ
 σώματι, καὶ τὰς χερσίδας περιτὸς βραχίονος καὶ σφυγμῶν. Est
 vero indumentum illud, *talaris tunica*, *corpus ambiens*, &
manicas circa brachia adstrictas habens. Rabbi Levi Bar-
 selonius, lege xcix. הכִּתְּנָה הוּא כְּעֵן חִלּוּק רַב שֶׁל יִשְׁמְעֵלִים
Tunica est instar Camisie magna Ismaëliitarum. Dicitur au-
 tem *Camisia magna*, cum fuerit longa, & ad talos demissa,
 unde Josepho ποδηγῆς. Maimonid. Kele Hammikd. cap.
 viii. : אַרְךְּ הַכִּתְּנָה עַד לְמַעַל מִן הָעֵקֶב *Longitudo tunica-*
rum erat usque ad talos. Eadem docent Hieronymus ad
 Fabiolam & Isidorus Orig. lib. xix. xxi. Nec admodum
 laxa fuit, sed τῷ σώματι περιεγγραμμένη, ut ait Josephus,
 qua voce videtur innuere tunicam corpori satis arcte ad-
 hæsisse. Est enim aliquando περιεγράφειν *claudere*, *finire*,
 & *coercere*. Hinc Hieronymus: *Hac adhæret corpori, &*
tam arcta est & strictis manicis, ut nulla omnino in veste sit
ruga. Jarchius ad Exod. c. xxviii. v. iv. in eadem senten-
 tia fuisse videtur: nam etsi expressis verbis non dixerit
 utrum arcta an laxa fuerit, carnì tamen adhæsisse docet,
 quod quis intelligere posset eam corpori arcte adhæsis-

obstare quo minus possint etiam longiores esse, modo retraherentur: & cum כָּדָרָא possit opponi, nodum sic solvit, וְאֵעָנָה "דְּכַחַב מָרוּ בְּדִ שְׁחָהּ כְּמִתּוֹ מִצּוֹה הִיא בְּעֵלְמָה, וְלֹא לַעֲכָב: Et quamvis scriptum sit, כָּדָרָא ad indicandum vestem debere esse secundum mensuram ejus (scil. corporis) praeceptum tamen illud datum est absolute, sed non ad impedendum. (scil. ne aliter fieret) Quamvis autem longiores vestes licitæ fuerint, modo retraherentur sursum & balteo constringerentur: tamen non erat permixtum uti tunica nimis brevi, quæ scilicet ad talos non esset demissa: debuit enim esse πωδῆνης salaris. Sed nec hoc necessarium fuit ut semper ad talos dependeret, nam potuit sursum trahi supra talos & balteo stringi inter ministrandum: si autem per se fuerint מְחִלְקֵין retractæ, i. e. tales quæ ad talos non dependebant, illegitimæ erant. Vide Codice *Sevachin* Capite 11.

VIII. Tunica, ut erat rotunda & clausa undique, sic & manicata. Josephus: καὶ τὴν χειρῶν περὶ τῆς βραχίονος κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς. Et manicas circa brachia adstrictus habet. Manicas habuisse docet etiam Maimonides Kele Ham-mikd. Cap. viii. quod didicit à Gemaricis Massechet Joma. Cap. vii. Has manicas tradit Maimonides longas fuisse ad carpum, sive ad volam manus וְאֶחָד בֵּית שֵׁל וְאֶחָד עַד פֶּסֶס יָד Et longa est manica usque ad carpum, sive volam manus.

Sic & Gemara loco modo citato: וּמִגַּעַח עַד פֶּסֶס הָיָה Pertingit ad volam manus. Latæ sive amplæ erant palmarum: וְרוּחְכוֹ כְּרוּחְכוֹ הָיָה Et latitudo ejus, instar latitudinis manus: hæc enim latitudo sufficiebat ad brachium commode immittendum. Non sequitur manicas fuisse valde angustas, ut brachia quasi arctissime stringerent; quo sensu Andillensis Josephum vertit: elle avoit les manches fort

fort étroites pour couvrir les bras. Nam illud κατεσφίγμε-
 νοι, quo respexisse videtur, non significat *fort étroites*,
valde angustas, sed tantum *strictas*. Josephus fortassis hoc
 voluit: manicas brachiis adstrictas fuisse & alligatas, cer-
 tis quibusdam ligamentis, ut hodie non nunquam fieri
 solet; nam σφίγγειν non significat *angustum esse*, sed potius
stringere, ut si quis manipulos, & alia quæ in fasciculum
 collegit, ligamentis stringeret. Eadem voce Josephus
 etiam usus est, ubi de feminalibus disserit, quæ circa ilia
stringi docet: stringebantur autem certis quibusdam li-
 gulis, Gemaricis גמרי dictis, ut cap. præcedenti docui-
 mus. Utrum autem ejusmodi ligulis manicæ tunicarum
 quoque strictæ & ligatæ fuerint, ex hoc loco Josephi
 conjecturari posse videtur.

IX. Tunicæ nostræ interiores quibus hodie urimur,
 sinum habere solent satis amplum, à collo ad cor usque,
 per quod caput transmittitur in vestiendo. De hac
 apertura, S. Scriptura tacet in descriptione tunicæ. Ni-
 hilominus statuendum est, eam ejusmodi quid habuisse
 ad immittendum caput. De ore capitis in pallio Exodi
 xxviii. xxxiii. plura dicentur infra, quum ad istud
 vestimenti genus deventum fuerit. Josephus Antiq.
 lib. iii. cap. viii. docet, Sacerdotum tunicas nullum,
 habuisse sinum, sed amplam aperturam circa collum,
 quæ certis quibusdam funiculis circumquaque ex oris
 dependentibus ligabatur & constringebatur. ἔτι, in-
 quit, ὁ χιτῶν κολπίτη μὲν ἔδαμόθεν. λαγαρόν ἢ παρέχων τὴν
 βρογχωπήρα τῇ αὐχίῃ, ὥστε δόσιν ἐκ τῶας, καὶ τὴν κτῆσιν
 καὶ μετέφρενον. ἡρτημύαις ἀναδύτη, ὑπερὶ ἐκατέρωθεν καθεκλῆ-
 δα. μαρσάβανης καλοῖται. Hæc verba non uno punctum
 borant: male enim Genevensis editio habet punctum
 post μετέφρενον, quasi periodus ibi finiretur, cum tamen
 jungi

jungi debeat cum sequentibus, ut sensus inde elici possit: Deinde vocabulum *μασσαβαζανής* est corruptissimum, & nihil significare videtur. Circa hanc vocem fateor me aliquamdiu hæsisse, ut fere credidissim pro *μασσαβαζανής καλῶται* legendum esse ἐν μέσῳ τῇ ζώνῃ ἀναδῆται, *in medio balteo ligatur*, quasi paucis voluisset repetere quod jam dictum erat, nempe tunicam balteo cingi. Sed Doctissimus *Le Moine*, apud Leydenses S. S. Theologiæ Professor, verum sensum hujus vocis mihi aperuit. Legendum enim putat ex Chaldo *ܡܫܒܐܙܐܢܐ* quasi *μεσσοβαζανὰ* pro *μασσαβαζανής*. Sed pro *ܡܫܒܐܙܐܢܐ* legi etiam posset *ܡܫܒܐܙܐܢܐ* *μεσούβαζα*, quod cum analogia Hebrææ linguæ optime conveniret. Ut sit, certissimum est vocem istam *μασσαβαζανής* apud Josephum nihil aliud significare quam *tunicam lacuatam*, Hebræis *חֲנֻכְתָּה*. Unde etiam liquet Josephum cum cæteris Rabinis credidisse, non tantum S. Pontificis, sed & cæterorum Sacerdotum tunicam lacuatam fuisse, quod alibi contra Doctissimum Anglum *Samuelem Lee* probamus. Miserrime vertitur ille locus Josephi ab interpretibus. Gelenius sic habet: *Uncinis ejus ora à pectore & à tergo committuntur*, pro *ἀρπεδῶσιν ἐκ τῆς ὥας καὶ τὸν κῆν ἑρῶν καὶ μετὰ φρενὸν ἡρτηθῆναι ἀναδῆται*, quasi *ἀρπεδῶνες* essent *uncini*, cum potius funiculos & filamenta significent, quibus res ligatur, quod vel ex sola voce *ἀναδῆν* (quod *ligare* funiculo aut ligamento, non *fibulis* aut *uncinis* *committere* significat) colligi potest. Pejus Andillensis in sua versione Gallica. *Cette tunique étoit sans ply, & avoit une grande ouverture à l'entour du col, laquelle s'attachoit devant & derriere avec des agraffes, & on la nommoit Massabazan.* Nusquam dixit Josephus fuisse *sine plicis*. *κολπῶται ἑδά- μόθεν* significat *non habere sinum*: est enim *κόλπος* *sinus*,

non autem *plica*. Hinc Gallis & Italis *Golphe* & *Golpho* sinus maris, Belgis *cen inham*. Suas *agraffes* proculdubio hausit ex Gelenii uncinis. Ridiculum sane esset tunicis interioribus, quæ cuti adhærent, *uncinos* & *agraffes* adscribi. Mens igitur Josephi fuit tunicam pro sinu, circa collum magnam aperturam habuisse, quæ tamen funiculis constringeretur & utramque scapulam tegeret. Ex hoc loco colligi potest, tunicam circa collum habuisse ligamenta & funiculos, quibus constringebatur, ut collum & scapulæ tegerentur, quales funiculos fuisse in brachiis jam supra docuimus, quos Hebræi שַׁנְצִיִּים vocant. Biblia Gallica Genevæ impressa anno MDCCXXXVIII. hujus tunicæ exhibent figuram, in qua quidem ejusmodi ἀπτερόνες sive funiculi conspiciuntur, quibus apertura circa collum clauditur aut potius consuitur, sed in scapulis tantum, cum funiculi totum collum ambire debeant, secundum Josephum. Igitur tunica nostra ad collum laxari & stringi potuit, ad lubitum vestientis. Ejusmodi etiam tunicas viris in usu fuisse, videtur colligi posse ex Cap. xxx. Jobi vers. xvi. כָּרַב כַּח יַחֲפָשׁ. Ad quæ verba sic commentatur Rabbi Levi Ben Gamliel. כָּמוֹ שִׁיסוּב פִּי הַכְּחוּנָה אֵרָא: *Quemadmodum apertura tunica collum cingit, sic & morbi mei me cingunt*. Forte hæc voluit Jobus; quemadmodum tunica arcte nimis stricta collum premit & angit, sic & à morbis & miseriis nimis stringor undique.

X. Cum omnia vestimenta sacra fuerint מעשה אורג *opus textoris*, tum etiam tunica vera fuit אֶפְרָאֶת *incon-*
futilis, וְפָאֵרֶת דִּי עֵלָא *tota textilis*. Exsertis verbis hoc docet Moses Exodi xxxix. xxvii. *Et fecerunt tunicam byssinam opus textoris*. Ideo Maimonides & alii textam non

non acu sutam dixerunt, ut supra ostendimus. Vide Maimonidem Kele Hammikd. Cap. viii. Josephum Ant. lib. iii. c. viii. ubi tunicam *διπλῶ συνδόνει βυσσίνῳ* vocat. De quibus nos plura lib. i. Cap. xvi. ubi docuimus non tantum ejusmodi tunicas detexi posse, sed etiam modum texendi ostendimus. Gemarici quidē fatentur ipsū corpus hujus tunicæ textum fuisse, sed negant manicas ei fuisse adtextas. Conantur igitur nobis persuadere manicas seorsum textas deinde corpori tunicæ fuisse junctas. Massechet Joma c. vii. בית יר של בגדי כהונה נארגת. *Manice vestium Sacerdotum texuntur seorsum, vestibisque junguntur, pertingunt autem ad volam manus.* Quæ ita explicat Maimonides Halach. Kele Hammikd. Cap. viii. בית יר שלה נארג בפני עצמו ומחכרין אותו עם גוף הכתנות כחפורה: *Manicam ejus texunt seorsum, & corpori tunicæ assunt acu.* Sed fallitur Maimonides, ut qui male intellexit Gemaram. Non dicunt Gemarici, quod sciam, manicas corpori tunicæ acu adfui: sed tantum quod *seorsum texantur.* Et hoc quidem verissimum est. Corpus enim tunicæ, secundum veterem texturam, prius detexitur, sed ita ut flamen pro manicis adhæreat, ideo manicæ postea corpori tunicæ quidem attexuntur, sed quasi seorsum: quod satis manifesto ostendimus lib. i. cap. xvi. Erravit forsitan Maimonides, quod suo tempore modus texendi veterum jam in desuetudinem abierit: ut crediderit non minus quam Hieronymus aliiq; multi nulla arte fieri posse, sicut tunica undiq; clausa & manicata, quemadmodum nec feminalia, sola textura absolverentur, absq; acus opera. Textas itaq; puto nostrorum Sacerdotum tunicas rotundas & undique clausas, & manicas habentes, eadem arte, qua id fieri posse pluribus demonstravimus, ut non

opus fuerit manicas assui; quales tunicas & vidimus & jam nunc possidemus ex subtilissimo xylyno in India mirifica arte textas, qualemque detexi curavimus in hac ipsa urbe, cum manicis absque acus opera.

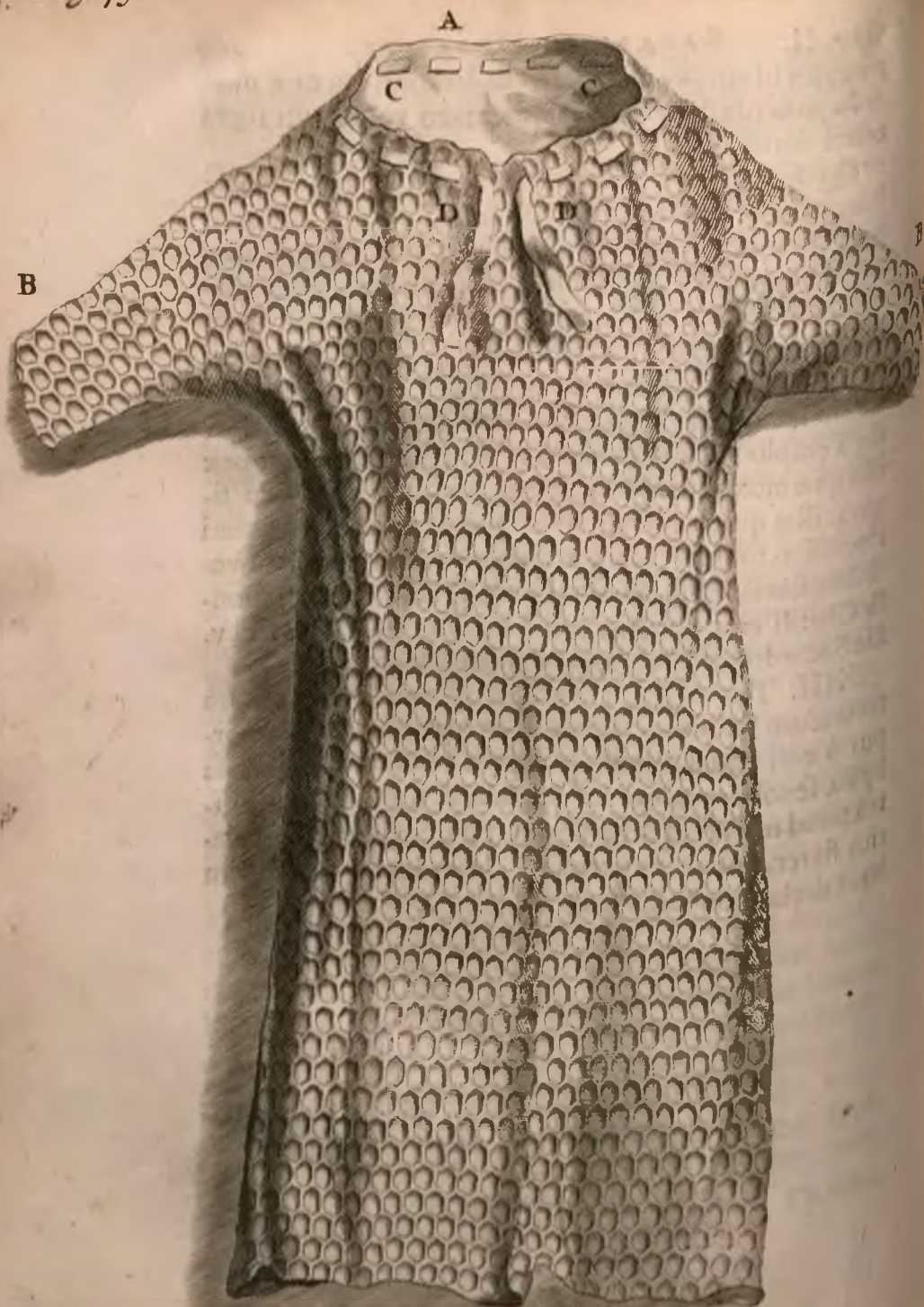
XI. Seno autem filo singula licia, id est sex fila in unum retorta constabant, ut tradunt Hebræi: cum dicitur כְּתָנָה שֵׁשׁ Exodi xxviii. xxxix. & Cap. xxxix. xxvii. Jam ostendimus שֵׁשׁ significare filum sexduplo retortum, non minus quam subtilissimam byssum. Deinde מִצוֹרָתָא הַמִּכְבָּהּ *præceptum de optimo*, quod in omnibus sacris vestimentis observari debet, postulat, secundum Talmudicos, ut fierent non tantum ex bysso, sed & ex liciis sex filis retortis.

XII. Tunica nostra dicitur etiam חֲשֹׁבֶץ Exodi xxviii. iv. & כְּתָנָה שְׂבָצָה versu xxxix. Verum quidem est in his locis id videri dici tantum de tunica Summi Pontificis. Ideo nonnulli solam tunicam Summi Pontificis חֲשֹׁבֶץ esse volunt, non autem reliquorum Sacerdotum. In hac sententia etiam est Doctissimus Anglus *Samuel Lee*, in suo tractatu Anglico de Templo Salomonis Cap. ix. Et revera nusquam expressis verbis Moses dixit, tunicam omnium Pontificum esse חֲשֹׁבֶץ; nihilominus videtur ita dici priori loco, nempe versu iv. capituli xxviii. cum ibi sermo fiat, non tantum de Vestibus *Aharonis*, sed & *filiis ejus*, id est omnium reliquorum Sacerdotum. Ut igitur מִצְנֶפֶת & אֲבִנֵּי sunt vestimenta omnium Sacerdotum, non minus quam Summi Pontificis, ut infra patebit, sic & חֲשֹׁבֶץ toti Sacerdotum turbæ attribui posset. Hæc sane fuit opinio Judæorum. Maimonides Kele Hammikd. Cap. viii. הכֹּהֵנִים בֵּין שֵׁל כ"ג בֵּין שֵׁל חֲשֹׁבֶץ הַיָּהוּה: *Tunica, sive summi Sacerdotis, sive cæterorum Pontificum, erant משבצות*

מִשְׁבָּצוֹר id est, *fundis confita*. Et Josephi, qui eam μαρ-
μαραζαλω id est μαρμαραζαζα live מִשְׁבָּצָה vocat, uti supra
ostendimus.

Quales autem figuræ fuerint השֶׁנֶּךְ, & quam male
hanc vocem verterint libro primo cap. xvii. ostendi-
mus: nempe nihil aliud fuisse quam lacus, aut fossulas
angulares, quales reperiuntur in certo quodam stoma-
cho, animalium ruminantium, reticulo à medicorum
filiis dicto. Errarunt itaque illi qui השֶׁנֶּךְ *ocellatum* ver-
terunt, illasque figuras *oculos* repræsentasse, in quem er-
rorem incidisse animadverto Doctissimum *Samuelem Lee*
de Templo Salomonis cap. iv. Sed hæc levia sunt præ
illis quæ mox addit Doctissimus Anglus השֶׁנֶּךְ, sive fi-
guras illas quæ ita dicuntur *auro intextas* esse in Summi
Pontificis tunica. Nullum sane *aurum* reperitur in ve-
stibus lineis, sed in laneis tantum. Ita revera tunica spon-
sa Christi erat מִשְׁבָּצוֹר זָהָב *lacuata auro*, Psalmo xlv.
De Sacerdotum tunicis hoc nusquam legitur.

XIII. Tunica igitur Sacerdotum erat vestimentum
rotundum undique clausum & manicatum, totum cor-
pus à collo ad talos usque tegens; factum ex pretiosa
byssso, seno filo retorta atque texta, & habens fundas in-
textas ad majorem ornatum. Ut autem hoc lectori cla-
rius fieret, totam tunicam, & Sacerdotem tunicatum
hac tabula exponere volui.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

Figura prima tunicam ostendit.

A. Ipsa tunica, sive כְּתֹנֶת

B. B. Duæ manicæ.

C. Apertura circa collum, per quam caput immit-
titur.

D. Ligamenta sive vittæ, Josepho ἀρπιδόνες, quibus
collo adstringitur.

Figuræ polygonæ sunt fundulæ sive lacus, aut πλινθιοί tu-
nicæ intextæ. Hebræis קִשְׁטָן.

Secunda figura ob oculos ponit Sacerdotem ejusmodi
tunica vestitum. *Vide capite sequenti et capite quarto.*

XIV. Ejusmodi tunicas receptissimas fuisse apud
plures populos dubitari non potest. Hebræi jam inde à
temporibus Jacobi Patriarchæ tales gestaverunt, quod
patet ex tunica Josephi, כְּתֹנֶת פִּסְיִם quam pater illi fe-
cerat. Idem etiam manifestum est ex tunica Jobi cap.
xxx. xviii. de qua nos supra. Tempore Davidis Re-
gios liberos tales habuisse nos docet tunica Thamaris,
tales enim gestare solebant *filii Regum*, quod intelligo
non tantum de Regibus Judæorum, sed & aliorum vici-
norum populorum, ut Ægyptiorum, Tyriorum, Assy-
riorum, & aliorum. Sed & alii præter Reges tunc tem-
poris tales habuere: nam *Chusæum* tunica vestitum fuis-
se nemo dubitabit, qui legerit cap. xv. xxxii. lib. ii. Sa-
muelis. Sed & sponsa Christi Cant. cap. v. ii. dicit se
jam exuisse כְּתֹנֶת tunicam. Deinde morem istum tuni-
cas gestandi, durasse apud Hebræos ad tempora usque
Augusti & Tiberii, colligi potest, vel ex sola tunica
Christi ἀρπαφω *inconsutuli*. Nam Christi tunicam talem
fuisse, quales erant tunicæ nostrorum Pontificum, ego

non dubito: nisi materia alia fuerit: magisenim credibile est laneam fuisse, cum Sacerdotum tunicae lineae fuerint.

XV. Apud veteres duo genera tunicarum in usu fuerunt: habebant enim tunicas breves, circa humerum desinentes, & quae ultra cubitum non fuerunt demissae, quales Graeci ἐξωμίδας vocabant, instar nostrarum Camisiarum, Gallis *unc Camisolle* & *Chemisette*, Belgis *cen Hemdtrock*. Habebant etiam alias, quae erant longae & ad talos demissae, quas *talares* & *πρόγες* vocabant. Quaedam manicas habebant, quas *χειριδωτὰς* *Chiridotas*, *manicatas*, & *καρπωλὶς* nominarunt. Quaedam manicis carebant, quales vocabant colobia, *κολοβὸς* & *κολοβίον*, quasi truncatas, est enim *κολοβὸς ὁ κονδὸς curtus*, ut habet Glossa *mutilus, truncus*. Colobia ab Isidoro quidem longa vestimenta, at à Cassiano lib. i. cap. v. breviter dicuntur, *quae vix cubitum imā pertingunt*. Sed de his plura vide apud Salmasium, Ferrarium aliosque, qui rem vestimentariam tractarunt. Alia erat etiam tunica *exterior*, alia *interior*. *Exterior* interiorem tegebatur, ornatior & cultior ex lana, serico, aliquando etiam linea fuit, saepe varia arte texta & ornata, opere Phrygiano, arte Polymiraria, auro etiam gemmis variisque figuris distincta. De hac plura infra dicemus, ubi de *hypo pallio*. *Interior* linea fuit ut plurimum, & carni proxima, ideo *indusium*, *intusium* & *interula* dicta. Nonnius: *Indusium est vestimentum, quod corpori intra plurimas vestes adheret, quasi intusium*. Ad hanc respicit Plautus in Trinummo: quando ait: *Tunica est propior pallio*. Haec, ut dixi, ut plurimum fuit linea, & quidem ex lino puro, absque purpura & auro. Nam cum debeant esse molles, ne carnem læderent, Alexander Severus, teste Lampridio, iudicavit: *in linea aurum aut purpu-*

purpuram mitti dementiam esse, quum asperitati adderetur rigor. Ideo puræ dicebantur, quales erant illæ *tunica manicata linea Afræ & Ægyptiæ pura*, quas D. Aurelianus populo dedit, referente Vopisco. Ejusmodi fuisse videntur *tunica linea Ægyptiæ viginti*, quas Valerianus dari jussit Aureliano, ut habet idem Vopiscus. Tales fuerunt & nostræ Sacerdotales, ex lino, sive bysso subtilissima, talaris & manicatæ.

XV l. Tunicæ autem illæ talaris & manicatæ, ut plurimum erant vestimenta muliebria, ut tunica *Thamaris* filiæ Davidis, & *Sponsa Christi* Cantic. v. iv. Tales fuerunt vestes *Corinna*, & *Semiramidis*, de quibus Ovid. Amor. lib. i. Ecl. v.

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Qualiter in thalamum formosa Semiramis isse

Dicitur.

Gellius sane lib. vi. cap. x. & lib. vii. cap. xii. tunicas docet non tantum fuisse vestes muliebres, sed & viris decori. Operæ pretium censeo, caput illud hic integrum inferi: eo magis cum multum luminis mihi videatur affundere rei vestiariæ antiquæ. *Tunicis*, inquit, *ut virum prolixis ultra brachia & usque in primores manus ac prope in digitos, Roma atque omni Latio indecorum fuit, eas tunicas Græco vocabulo nostri Chiridotæ appellaverunt: fæminisque solis vestem longe lateque diffusam decoram existimaverunt, ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda. Tiri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breves tunicas circa humerum desinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἱεμαῖδες. Hac antiquitate inductus P. Africanus F. vir omnibus bonis artibus atque omni virtute præditus, P. Sulpitio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia quæ objectabat, id quoque*

probro dedit, quod tunicis uteretur manus totas operientibus. Verba sunt hac Scipionis. Nam qui cottidie unguentatus adversum speculum ornetur, cujus supercilia radantur, qui barba volva feminibusque subvolvis ambulet, qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo vinosus sed virosus quoque sit: eumne quisquam dubitet quin idem fecerit quod cinædi facere solent? *Virgilius quoque tunicas hujusmodi, quasi fæmineas ac probrosas criminatur.*

Et tunicæ, inquit, manicas, & habent redimicula mitræ. *Quintus quoque Ennius Karthaginensium tunicatam juventutem, non videtur sine probro dixisse.* De manicatis & talaribus tunicis tanquam muliebri vestitu, Ciceronem audivimus supra, ubi de *tunica passim.*

Sed quamvis tunica fuerit vestis muliebris, nihilominus viris etiam usitata fuit, cum apud Hebræos, cum apud alios populos; quod constat ex eadem *tunica passim* Josephi, ex tunica Jobi, qua constringebatur, ex tunica Christi ἀράφω, & ex tunicis Christi discipulis, interdixit enim illis vestitu duarum tunicarum; taceo quod in Novo Testamento toties fiat mentio τῶν χιτῶνων viro-
rum. Saltem Sacerdotes nostri eis utebantur in sacris.

XVII. Sed & alii sacrificuli & sacrificantes multarum gentium, in ejusmodi tunicis talaribus & manicatis sacra faciebant: quemadmodum sacerdotes Phœnicum referente Herodiano libro quinto, ubi de sacrificiis Elagabali, *tunicas enim lineas clavatas, talaribus & manicatis* habebant. De iisdem forte Silius Italicus, quando loquitur de Sacerdotibus Herculis Gaditani.

Ante aras cultus, velantur corpora lino.

Et Pelusiaco præsulget stamine vertex.

Tales fortassis etiam erant *Calasires*: erat enim καλᾶσι-
ες

CAP. III. SACERDOT. HEBRÆOR. 475
 ελαινῆς χιτῶν ἱεραπικῆς, Calasiris linea tunica sacerdotalis,
 ut habet Eustathius in III. Iliad. Hinc veterum Sacer-
 dotes linigeri & grex liniger. Sed de vestibus lincis & al-
 bis plura vide supra lib. 1. cap. vi. & cap. xi.

C A P. III.

בגד balteus ubi extet. *Varia versiones.* Balteus vox Hebraea. Aba-
 net. Mutatio litera L. in N. Error Varronis. Charisii sententia.
 Baltei pellicei, argentei, aurei, anei, & linei. πελαμῶν, fascia.
 Balteus militaris. Sacerdotum baltei חגגות mixta materia. Sum-
 mi Pont. balteus die Expiationum ex lino. לבן, Φάσιμα. Vossii
 error. Baltei corpus semel tantum cingentes. Bertrami error in Bi-
 bliis Genevensibus. Longi baltei. μίτεγ, μιτχοχίτῳες. Zonam
 solvere. Balteus Sacerdot. corpus multoties cinxit. Gemara Hie-
 rosolymitana & varii auctores. Balteus xxxii ulnarum. Latius IV
 digitos. Baltei intus cavi. Crumena. κοιλιδέσμη. Sector Zo-
 narius. Matth. x. ix. allegatur. Balteus instar serpentis exuvia-
 rum. Mens Josephi. Baltei ornatus. Bullati Baltei, stellati, pu-
 stulati, aurati, geminati, Hippia balteus, Batavorum. Baltei opus
 Phrygionicum. Flores in balteo. Varii auctores. Squama in balteo.
 squamosa vestes. Josephi mens. in balteo fibula. ὄχευς Homero
 quid? balteus Eumenii Rhctoris Clivia. Quorundam error de fibu-
 lis balteorum Sacerdotum. Balteus in usum militum. ζώνουδγ, pro
 ὀπλιζέσθ. ἀμιτχοχίτῳες Homero quid? discincti, εὐζών. צנץ
 cingere pro armare. *Varia loca Scriptura.* baudrier, port-d'épée,
 zangle, **Draegbant.** baltei ad discernendos milites. festgeichen.
 Escharpe. Baltei civium, sœminarum. Reginarum Zonæ apud
 Persas. Provincia Zona dicta. Vestigal vini Ceinture de la Rei-
 ne. Cingula sœminarum hodie in usu. Zonæ virorum. Eliæ, Joh.
 Baptistæ. *Varia loca Scriptura.* Baltei necessitas apud Veteres. Ju-
 daorum superstitio. Balteus signum roboris & sobrietatis. 1. Ep. Pe-
 tri cap. 1. xii. allegat. Sacrificantes, Sacerdotes, & Popæ cin-
 cti. Cinctuli, Cethegi. Salii arcis balteis cincti. Candidum lin-
 teamen Apulei. Cinctus Gabinus. Varii auctores & nummi. Sola
 tunica cingitur, & quidem interior. balteo tunica revocatur ad me-
 dias

dios poplites. Locus Codicis Sevachim explicatur. Modus cingendi. balteus humero dextro impositus, & sinistro. Militum cinctura, & civium. **Een gesontheit.** Locus cinctura ad pedus, circa mammæ. Locus Apoc. cap. i. xlii. explicatur. Josephi sententia. Angeli cincti secundum Talmudicos. Peculiaris cingendi modus Sacerdot. Hebr. Josephi mens. Brevis descriptio baltei. Tabula l. balteum & Sacerdotem cinctum exhibens. Explicatio tabula.

I. Tertium genus vestimenti est **בגדא** *Balgens*. De hoc vide Exodi xxviii. iv. xxxix. xl. & cap. xxix. ix. & xxxix. xxviii. Septuaginta habent **ζώνω**. Vulgatus & Junius *balteum & cingulum*. Chaldaeus **רֶסֶן** quod etiam observavit Josephus de Babyloniis: **ἡμεῖς δὲ ὡς βαβυλωνίων μεματηκότις, ἐμίαν αὐτὴν καλεῖμεν.** Arabs **حزام**. Lutherus *ein gürtel*. Belgæ *een gordel*. Galli *le bandrier*. Josephus **ἀβανήθ**, & Hieronymus *Abanet*.

II. Balteum vestimenti, aut potius ornamenti, genus vetustissimum fuisse, & ab Hebræis ad Romanos pervenisse, videtur posse colligi ex vocis etymo: *balteus* enim est ipsissima vox **בגדא**, diciturque *balteus* pro *abanet*, aut *abnet*, mutata tantum litera N. in L. quod valde usitatum est, ut docet magnus Scaliger in suis notis ad vetera fragmenta de Emendatione Temp. *Labonidus & Nabonidus, Nabonassar, Labolassar, Perna, Perla*; sic **πνέμων** pro **πνέμων**, unde & *pulmo, lymphæ* pro **λύμφα**. Chaldaei **קֶרֶסֶס** pro **פֶּלֶסֶס**; Latinis *ullus* pro *unus*, *catella* pro *catena*. Et in compositis *collega* pro *conlega*, ut observat Priscianus lib. i. Germanis & Belgis **Son** pro *Sol*: ut & *klicker* pro *knicker / klappen* / pro *knappen*; Gallis *aller* pro *aner* ab *anare*, & id genus sexcenta alia. Non mirum igitur si dicamus *abales* pro *abanet*, unde, addita Latina terminatione, facillime fieri poterat *balteus*.

teus. Male igitur Varro de ling. Lat. lib. iv. *balteum* dici putat quasi *bulatum*, scilicet *quod cingulum fuerit ex corio bullatum*. Verius dixit hanc vocem *Tuscam* esse, ut docet *Charisius*. Sane Græcam esse vocem, quales sunt pleræque cæteræ voces Latinæ, probabile non est: multo verisimilius est Romanos istud vocabulum hausisse ab Antiquis *Tusci*, qui forte veri Germani sunt, *Tuischi* aut *Teutschen*, (quidquid Grammatici etiam dicant de thure aut Græcorum *θυσίω*) qui illud didicerunt à posteris Noachi, unde ortum habent. Sed quis negare poterit vocabulum *Abanet* ad hunc usque diem esse vulgatissimum apud Germanos; nam quid est aliud Germanorum *bant* ligamentum, quam Hebræorum *Abanet*? Et quis ignorat *balteum* sive *abanet* nihil aliud esse quam certum aliquod *ligamentum*, quo vestis ligatur & stringitur? unde & certum aliquod genus baltei Belgis hodie *een draegbant* dicitur. Puto itaque אבנט deduci à verbo aliquo in S. Scriptura inusitato בנט BANAT, quod proculdubio ligare significavit, ut & hodie apud Arabas بند *ligare binden*.

III. Veterum *baltei* non omnes ex eadem materia constabant. Quidam enim *pellicei* erant, sive ex corio facti, quale fuit cingulum Johannis Baptistæ, erat enim ζώνη δερματίνη Matth. 111. x. & Eliæ אזור עור Reg. 1. viii. Ejusmodi balteos & alios populos habuisse patet ex Varrone de ling. Lat. lib. iv. ubi docet *balteum* fuisse *cingulum* è corio. Tales sunt hodie baltei nostrorum militum, quos Belgæ *een draegbant* / Galli *un port d'épée*, aut etiam *une zangle*, quasi *cingulum*, dicunt; sunt enim ex corio ut plurimum. Sed & *argenteos* Balteos habebant veteres, & quidem *auratos*. Trebellius in D. Claudio: *Balteum argentum inauratum unum*. Et aureos

aureos, Teste Athenæo lib. v. Eo enim videtur respexisse, quando dicit: ἡκολύθουν τὰ τῶν παιδίσκων πεντακοσία καὶ κοσμηθῆναι χιτῶσι πορφύρεϊς χρυσῶν διεζωσμέναι. *Sequebantur autem quingenta virgines purpureis tunicis ornate, & aureo cinctæ.* vide Homerum Il. δ. & Od. κ. Ælium, Plutarchum & alios, imprimis Apocal. i. xi i i. & cap. xvi. Etiam *æneis* habebant, quales erant Saliorum, ut infra patebit. Tandem & *lineos*. Hanc videtur intelligere Pollux lib. vii. cap. xvi. per *παραμῶνα σινδονίην*: est enim *τελαμὼν fascia*, aut *baleus*. Hesychius. *τελαμὼν, λῶρ* & ὁ ἀναφορεὺς ἑξίφας, καὶ τὸ ἀπὸ δ & ἡ δεσμός, ἡ φάσκια. Eodem sensu exponitur à Suida. Est igitur *τελαμὼν baleus militaris*.

IV. Nostorum Sacerdotum *balei* ex varia materia contexti erant, constabant enim ex lino, & lana, & quidem ex lana diversorum colorum; ex *hyacintho*, ex *purpura*, & *coccino*. Exodi cap. xxxix. xxix. שֵׁשׁ וְתָלַת וְאַרְבָּעָה וְחֹמֶשׁ וְשֵׁשׁ וְחֹמֶשׁ Et (fecerunt) *baleum ex bysso retorta, ex hyacinthino, ex purpura & coccino, opere plumario*. Jam plus satis ostendimus quid sit שֵׁשׁ & quidem illud וְחֹמֶשׁ שֵׁשׁ, nempe esse *byssum sexuplo retortam*; quid וְחֹמֶשׁ וְחֹמֶשׁ וְחֹמֶשׁ scilicet *hyacinthinam, purpuream & coccineam lanam*. Quomodo autem Judæi תָּלַת וְאַרְבָּעָה וְחֹמֶשׁ exponant, & quæ sit nostra mens, pluribus ostendimus lib. i. capite ultimo. Docuimus enim illud וְחֹמֶשׁ שֵׁשׁ non esse intelligendum nisi de bysso sola, quam solam ex sex filis retortam putamus, ut vestium sacrarum stamen esset. In hac sententia quoque fuisse Josephum manifesto constat, Antiq. lib. i i i. cap. vii i. ubi de balteo: στήμων, αὐτὸ δὲ ἐστὶ μόνῃ βύσσῳ *stamen ex sola bysso est*. Eiusdem igitur materię fuit balteus Sacerdotum ac Ephod & Pectorale Summi Pontificis, præterquam

terquam quod his etiam aurum intextum fuerit, cum balteus non nisi ex lino & lana constiterit. Ut ut sit, balteus noster ex duplici materia constabat, unde & *יוצו* id est *mixta materie*, dicitur. Et vel ob hanc solam causam Iosephus dixit, Sacerdotes solos mixtæ materiæ vestes gestasse, de quo vide plura, supra lib. 1. cap. vi. Ob eandem rationem tenebantur Sacerdotes, etiam in Templo extra ministerium, balteum deponere, cum liberum fuerit reliquas vestes retinere; quod fusius docebimus infra, ubi de usu vestium sacrarum aliquid dicemus. Tales quidem erant *baltei* omnium pontificum, cum summi tum cæterorum, per totum annum, excepto unico die tantum, scilicet decimo Mensis Tisri, quo die Pontifex Max. omnes vestes aureas, id est laneas & coloratas deponere tenebatur simul cum balteo mixtæ materiæ; in cuius locum sumebat balteum lineum, ex subtilissima & albissima bysso, de quo nos plura suo loco. Et sane balteus ille lineus S. Pontif. decimo Tisri valde similis erat illi, de quo modo audivimus Pollucem, quem vocat *πλαμῶνα σινδόνιτιν* *balteum byssinum*, erat enim, ut habet Hesychius *λῶρ* καὶ *φάσκις*, *lorus*, aut *fascia*. Miror tam crassum errorem circa hæc errasse, toto orbe celeberrimum Vossium, De vitiis Sermonis cap. vi. ubi docet: *balteum Sacerdotum vulgo lineum fuisse, byssinum vero summo Sacerdoti*. Nunquam alium balteum habebat tota turba Sacerdotum quam mixtæ materiæ, ex lana & lino; nunquam alium habebat summus Pont. præter solum diem x. Tisri.

V. Baltei sæpissime non longiores erant quam ut corpus semel tantum ambirent, ita ut eorum longitudo ad crassitiem corporis accommodata fuerit; Talem fuisse nostrorum Sacerdotum balteum, sinxit auctor ille

(quem doctissimum Bertramum fuisse, nonnulli credunt) qui Sacrum Vestitum depingi curavit, in Bibliis Gallicis Genevensibus. Sed longiores etiam baltei reperiuntur. Talis erat forsan ζώνη apud Poll. lib. 11. *πεὶ θώρεαι &c. ἡν ῥωμάιοι φασκίαν καλεῖσι, quam Romani fasciam vocant.* Eundem forsan intelligit Hesychius per λῶρον & φασκίαν, quem locum modo allegavimus. Ejusmodi balteos videntur veteres intellexisse per suam μίτραν. Nam *mitra* non tantum est tegumentum capitis, sed & *cingulum* corporis, sive *fascia*. Athenæus lib. xi. de iis qui Sirin incoluerunt. *ιδίως παρ' αὐτοῖς ἐπιχωρίασε φορεῖν αἰθινὰς χιτῶνας, ὅς ἐζώνωτο μίτρας πολυπλέσι, καὶ ἐκαλεῖντο ἀπὸ τῶν σφειοίκων μιτροχιτώνες, ἐπεὶ Ὅμηρος εἶπεν ἀζώτας ἀμιτροχιτώνας καλεῖ.* Apud eos patrius mos est, *floridas tunicas gerere, quas mitris pretiosissimis cingunt, ideoque à vicinis vocantur μιτροχιτώνες, i. e. mitrotunicati, ideo Homerus discinctos appellat ἀμιτροχιτώνας.* Hinc apud Apollonium Argon. lib. 1. dicitur *μῆτε λυφὴν* pro ζώνην λυφὴν. *Zonam solvere.* Et apud Homerum Il. II. *ἀμιτροχιτώνες* sunt *inermes* & *discincti*, milites qui tunicas balteo aut Zona non habent cinctas, quibus arma appensa fuerint. Ejusmodi igitur baltei longæ erant fasciæ & lora, instar certi alicujus capitis tegumenti, quod *mitram* veteres vocabant, hodie *Culbant* apud Turcas usitatissimum; Tales sanctæ erant baltei nostrorum Sacerdotum, longi scilicet, ut corpus aliquoties ambirent. Josephus Antiq. lib. 111. cap. viii. καὶ λαβῶσαι πλὴν δέχνην τὴν ἐλπίσιν καὶ σέρων, καὶ περιελθῶσαι πάλιν δῆται. καὶ κέχυται μὴ πολλὴ μέγας καὶ τὸ σφυρῶν, ὅπως δὲ μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖ. πρὸς τὸ ἀπείπαι ἔτι καὶ τοῖς ὁρώσι καλῶς. Quæ (Zona) semel, atque iterum, circa pectus revoluta ligatur, & ad talos usque desluit, quamdiu non opera-

operatur Sacerdos; quod fit propter decorem, cum spectantibus pulchrum videatur. Barfelonius præcepto xcix. eadem plane docet cum cæteris Judæis. האכנט הוא כמין אזור שחגורין בו אלא שהם היו מקיפין בו הרבה הקיפין מה שאין אנו עושין כן באזור: *Balteus erat instar cinguli quo homines se solent cingere, sed multoties corpus ambit, quo modo non solemus agere cum nostris cingulis.* Gemara Jerusalemiana *Massechet Ioma cap. vii.* non solum longum fuisse balteum, sed etiam longitudinem ejus docet. Dicit enim longum fuisse triginta duas ulnas. אכר רבי לוי שלשים ושנים אמה היו בו והיה מעקמו לכאן ולכאן: *Dixit doctor Levi (balteus) erat xxxii. ulnarum, & utrimque oblique dependebat.* Eadem plane docet Maimonides *Halach Kele Hammikd. cap. viii.* Longus igitur erat אכנט sive *balteus* triginta duarum ulnarum.

VI. Latitudo baltei nostri quatuor digitorum erat, secundum Josephum, loco modo à nobis laudato. ζώνη περιάγουσθε πλατείαν ὡς εἰς τεσσάρους δακτύλους, *Zona cinguntur lata quatuor digitos.* Sed Maimonides, eodem loco quem modo allegavimus, tres digitos tantum latum voluit. האכנט רוחבו כמו שלש אצבעות ואורכו שנים ושלשים אמה: *Balteus latus erat, tres digitos, & longus triginta duas ulnas.* Sed non multum differunt Josephus & Maimonides: nam uterque videtur dubie loqui de hac latitudine. Josephus habet ὡς τεσσάρους, & Maimonides כמו שלש, quasi dicere voluissent quatuor aut tres digitos. De ζώναις πλατείαις vide etiam Athen. lib. x.

VII. Non raro baltei sive Zonæ intus cavæ erant. Athenæus lib. x. ζώνωνται ταῖς κοιλίαις ζώναις πλατείαις; *Cinguntur Zonis cavis & latis.* Tale videtur fuisse ventrale quod vetus Glossa vertit, κοιλιόδεσµον quasi diceres *cavum ligamentum.* Tales fuerunt proculdubio

omnes baltei aut Zonæ, quibus veteres pro crumenis uti solebant, & quibus pecuniam solebant servare. Vopiscus in vita Aureliani: *Stipendium in balteo, non in popina habeat.* Ælianus de Pescennio Nigro: *Idem iussit ne in Zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent.* Gellius lib. xv. xii. *Zonas quas plenas argenti extuli, eas ex Provincia inanes retuli.* Horat. ii. Ep. lib. ii. *Ibis eo quo vis qui Zonam perdidit.* Et Plautus in Poenulo: *Tu qui Zonam non habes* (id est qui pecuniam non habes) *quid in hanc venisti urbem*, ubi magni sumptus faciendi sunt. Hinc Zonam perdere, pro pecuniam amittere; & *Scotor Zonarius* apud Plautum in Trinummio, pro fure. Belgis een Beursee-snyder / Gallis un Coupeur de Bource. Ejusmodi Zonæ in quibus pecunia recondebatur usitatissimæ fuerunt apud Hebræos, quod patet ex Codice Berachoth cap. ix. לא יכנס להר חבית לא במקלו ולא בפונרו: במנעלו ולא בפונרו: *Ne ingreditur montem Templi cum baculo suo, nec cum calceis suis, nec cum crumena sua.* Sane ita Glossa vocem פונרו exponit אזור חליל בפונרו אזור חליל Pondato est cingulum cavum cui imponunt pecuniam. Eo proculdubio respexit Christus Matth. cap. x. ix. μη κτήσθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. vide etiam Marci caput sextum. Talem fuisse balteum nostrorum Sacerdotum, sanc docet Josephus loco toties à nobis laudato. Non solum longum & quatuor digitos latum, sed & intus cavum instar serpentis exuviarum, tradidit. ἀλακύνως γ', inquit, ὑφασμένῳ ὥστε λεβητίδα δοκεῖν ἄφωως. *Intus inanem textum, ut & serpentis exuvia videretur.*

VIII. Veterum balteos pretiosissimos sæpissime fuisse, ex iis quæ dicta sunt satis patet. Erant enim argentei, aurei & byssini. Sed & varie ornati erant. Aliquando

— — aurea bullis

Cingula, id est aureis clavis insignita, uti exponit Servius. Plinius lib. xxxiii. cap. xii. *Quid hæc attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam fastidio, calentur argento, vagina batillis, baltei laminis crepitent?* Tales fortassis erant baltei, quos Trebellius de Galieno *auratos constellatosque* vocat, quia scilicet aureis bullis quasi stellis ornati erant. Sic & Spartianus in vita Adriani, mentionem facit baltei *sine auro*, id est sine aurcis bullis, stellis aut *pu-
stulis*. Sed & gemmati erant baltei. Herodianus lib. v. de Macrino: *περὶ τὴν περπαῖς καὶ ζωστῆρα χρυσοῦ πολλῶ καὶ λίθοις πλείοις πεποικιλμένοις κεκοσμημένῳ*. Processit fibulis & balteo multo auro & pretiosis lapidibus ornato atque picto. Sic & Carinus, teste Vopisco, habuit balteum etiam saepe *gemmatum*. Hinc baltea gemmata vetantur in corpore Juris. Talem forsan balteum sibi confecit Hippias, de quo Plato lib. xix. *ἐπεὶ δὴ τὴν ζώνην ἐφοῦθα ἔχωνίσκος, ὡς εἶχες, εἶναι μὴ οἶαι αἱ περσικαὶ τὴν πολυτελῶν, ταύτῃ τῇ ᾧ πρὸς πλείους*. Sic & tunicæ cingulum, quod habes, dixisti confecisse, *preciosum & Persicis simile*. Sane apud Batavos, præsertim apud Hollandorum rusticos & artifices non est insolens ejusmodi bullatos balteos, sive cingula, gestare, argenteis scilicet canibus, leporibus, cervis, aut (si sint artifices) ferris, securibus, malleolis & id genus alia instar bullarum ornata.

IX. Sed & nostrorum Sacerdotum baltei suo ornatu conspicui erant. Sane dicuntur *פֶּרִי הַצֶּבַע* opus Phrygionicum, plumarium aut polymisum, Gallis *brodé*, Belgis *gebozduert* / & Germanis *gestickt* / quemadmodum vocem *פֶּרִי* exposuimus suo loco. Ostendimus etiam *פֶּרִי* sive Phrygionicum varias habuisse figuras acu adfutas, il-

lasque figuras flores fuisse. Sane de balteo hoc expresse docet Josephus, loco citato. Ἀνθὶ δ' εἰς αὐτὸν ἐνύφανται φοίνικι καὶ πορφύρᾳ καὶ ὑακίνθῳ καὶ βύσσῳ πεποικιλμένα. Flores autem intextos habet, cocco, purpura, hyacinthino & bysso variegatos. Hieronymus ad Fabiolam, etiam gemmas habuisse cum floribus, docet; Ita polymita ante, inquit, distinctum ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas sed additas arbitreris. Sed errat doctissimus vir, nisi per gemmas intelligat flores, qui quodammodo gemmas representabant, quæ ejus mens videtur fuisse. Fortassis ejusmodi balteos floribus aut aliis figuris ornatos intelligit Homerns Iliad. κ. per ζωῆεα παναίολον, qualis fuit balteus Nestoris, est enim Hesychio παναίο-
 λον, παμποίκιλον varie pictus. Sunt qui nostro balteo alia ornamenta affinxerunt, ut auctor figurarum in Bibliis Genevensibus, qui totum balteum serpentum squamulis, instar serpentis exuviarum consedit. Optimus vir proculdubio illa hausit ex Josephi verbis quando dicit Zonam ἀγκύνης ὑφασμένην ὥστε λευκοῖδα δοκεῖν ὀφρως. Sed hisce verbis Josephus non vult ostendere quales fuerint figuræ baltei, sed tantum qualis fuerit ipsius forma; scilicet longum fuisse & intus cavum, instar longi alicujus intestini, aut serpentis exuviarum. Quia ἀγκύνης ὑφασμένη cava contexta fuit Zona, ideo serpentis exuviarum similis erat; non autem quod ejusmodi habuerit squamulas, quales reperiuntur in Serpentinibus. Fateor quidem veteres non raro habuisse vestes, quæ ejusmodi squamis piscium aut serpentum ornatae erant: quales erant tunica & thoraces Persarum, apud Herodotum lib. vii. cap. lxi. & Strabonem lib. xv. Et Turni & arma Palladis apud Virgilium Æneid. lib. xi. & xii. Vide etiam Rubenium de Gemma Tiberiana, & vario-

variorum Imperatorum Nummos. Sed utrum balteus nostrorum Sacerdotum tales squamas habuerit, nusquam reperio, nec puto id ex Josepho colligi posse.

X. Ad Ornamenta non minus quam ad usum baltei, pertinent etiam fibulæ. Sæpissime enim veterum baltei fibulas habebant, quibus extremæ partes circa corpus connectebantur, ad stringendam & cohibendam tunicam. Isidorus: *Fibulae sunt quibus pectus fæminarum ornatur, vel pallium tenetur viris in humeris, ceu cingulum in lumbis*. Et ut baltei ornatiores essent, fibulæ etiam aliquando aureæ & gemmatæ erant. Sic Adrianus Cæsar, teste Spartiano, *sine auro balteum sumebat, & sine gemmis fibula stringebatur*. Virgilius *Æn.* lib. v.

— lato quam circumplectitur auro

Balteus, & tereti subnectis fibula gemma.

Statius Theb. xii.

— — — ignea gemmis

Cingula.

& Theb. vii.

— — — fibula rasilis auro

Tanariam fulva mordebat Iaspide vestem.

Claudianus de Raptu Proserp. lib. ii.

Collectæ tereti nodantur Iaspide vestes.

quæ non male à nonnullis intelliguntur de cingulis quibus vestes stringi solent. Nec aliud quid intellexisse puto Nemesianum in *Cyneg.*

Sit chlamys aurato multum subtegmine lusa,

Corrugæque sinus, gemmatus balteus arctes

Nexidus.

Nec aliter intelligo Homerum *Iliad.* Δ.

Αὐτὴ δ' αὖθ' ἵθωεν ὅθι ζωστῆρ' ὀχῆες

χρυσοὶ σάωχον.

+ fuerint illa partes

Per ζωστήρ ὀχήεις Homerum intelligere fibulas aureas baltei vix dubito: est enim ὀχῶς *retinaculum*. Eustathius κρίκας exponit. κρίκας οἷς δι' ὅλα συνείχετο ὁ σραπωπικὸς ζωστήρ πρὸς τὸν θώρακα. Sed perinde est siue *anulum* siue *fibulam* exposueris; cum ὀχήεις erant quibus neccebantur extremitates baltei, ut stringeretur tunica. Sed & suas figuras illæ ipsæ fibulæ habebant, in balteis, prout omnium generum figuræ in fibulis conspici solent. Sic Hercules, ut tradit Horodotus lib. IV. cap. X. mulieri dedit ζωστήρα ἔχοντα ἐπ' ἀκρῆς τῆς συμβολῆς Φιάλῳ χρυσίῳ. *Balteum habentem in extrema commissura auream phialam*. Forte erat fibula phialam aliquomodo repræsentans. Ejusmodi cingulum fibulatum & aureis bullis ornatum habet *Eumenius Rhetor*, in Cliviorum opido (modo ille verus sit Eumenius) & quidem in extremitate aureis imagunculis ornatum, quod non vidit Frisius in suo Tractatu de Calceo. Hodie sane nulli sunt baltei sine fibulis, & quidem aureis & argenteis, aut saltem æneis aut ferreis; præter balteos illos longos, qui magis *mitra* & *fascia* dicuntur. Ejusmodi fibulas balteos nostrorum Sacerdotum habuisse, iterum credidit ille, qui figuras vestium Sacrarum depingi & excudi curavit in Bibliis Genevensibus. Sed cum illud nullo auctore probetur, eadem facilitate qua ponitur, etiam rejicitur. Et sane cum Sacerdotum balteus longissimus esset, ut multoties corpus ambiret, fibulis non potuit stringi, sed modo, ut in fasciis fieri solet, & ita quidem ut utrinque pars quædam dependeret, ut docent Josephus & Gemara Jerusalemitana, quod jam supra notavimus.

XI. Jam satis diximus de balteo ipso, de ejus materia, forma & ornamentis, restat ut aliquid etiam dicamus de ejus usu, & cingendi modo. Apud veteres baltea
facta

facta erant præsertim in usum militum, non tantum ut tunicam cohiberent, sed ut arma ex iis dependerent. Isidorus: *Balteus dicitur non tantum quo cingitur, sed etiam à quo arma dependebant.* Gladius enim in primis à balteo dependebat, ut videre est in nummis & marmoribus antiquis, & in auctoribus qui veterem militiam descripserunt. Hinc apud Virgilium *Æn.* lib. x. gladius vocatur

immania pondera baltei.

Eadem de causa apud Græcos ζώνουσι sumitur pro ὅπλινζοντες notante Eustathio. Pausanias in *Bœoticis* τὸ ὅ ἐνδύοναι τὰ ὅπλα, ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ ζώοντες, *armis indui (accingi) veteres vocarunt cingi.* Sic apud Poetas Græcos sæpius cingi pro armari reperies. Et Homerus *ἀμυγχοχίτωνες*, qui *tunicas habens non cinctas*, ideo *inermes* sunt: quemadmodum apud Latinos *cincti* & *præcincti* sunt milites *armati* & *strenui*, ut & *discincti* imbelles. Virgilius *Æn.* lib. ix.

— — — & *discinctos* *Mulciber* *Aphros.*

ad quæ Verba Servius: *Discinctos dicit inhabiles militia: Omnes enim qui militant, cincti sunt. aut certe inefficaces: ut contra præcinctos strenuos dicimus. Horat. Altius ac nos præcinctis unum. Unde & Grace ζώνος appellatur, non qui bonam zonam habet, sed qui est strenuus.* Vulcatius in vita Avidii Cassii: *quum tales inter præcinctos habeas*, id est inter milites. Eundem usum balteum habuisse apud Hebræos, certissimum est. Vide *Es.* cap. xxii. xxii. Et induam eum (Eliakimum) *tunica tua, & balteo tuo, & dominationem tradam in manum ejus: quod omnino de cinctura militum intelligendum est.* Vide etiam ii *Reg.* iii. xxii. & Ezechielem xxii. xv. Hinc *גִּזְרֵי כָּלִי מִלְחָמָה* cingere instrumentis bellicis est *armare.* i *Sam.* ii. iv. Sic

& צוּר & צוּר *cingere* sæpissime sumuntur pro *armare*.
 II. Sam. xxii. xl. & alibi. Eodem plane modo, ut apud
 auctores Græcos & Latinos, *cingere* & *armare*, *cinctus* &
armatus idem est. Eodem sensu Apostolus ad Ephesios
 cap. vi. credentes ad spiritualem militiam vult ut essent
 περιζωσάμενοι τῷ ὁσφύϊ ἐν ἀληθείᾳ. Hodie nemo pro mi-
 lite habetur qui non est cinctus. Hinc nostrorum mili-
 tum *baudrier*, *port-d'épée*, & *Zangle*, & Belgarum *Dræg-
 bant*. Non tantum habebant balteos milites ut arma ab
 iis dependerent, sed etiam ut dignoscerentur sub qua
 legione militarent, & ut numerus legionis hac via cer-
 neretur. Isidorus: *Balteus cingulum militare est dictus, pro-*
pter quod ex eo signa dependens, ad demonstrandum legionis
militaris summam, id est, sex milium, sexcentorum, ex quo
numero & ipsi consistunt. Vnde balteus dicitur, non tan-
tum quo cingitur, sed etiam à quo arma dependent. An non
eundem usum & hodie habent baltea nostrorum mili-
tum? Nam forma & colore balteorum milites simul &
eorum legiones dignosci solent. Tales sunt omnino
baltei nostri, præcipue equitum, unde & Germanis
ein Seltzcidjen / quasi diceret signum exercitus, aut legionis,
Gallis une Echarpe.

XII. Interim non solum milites baltea gerebant, sed
 & reliqui cives cujuscunque ordinis. Imprimis autem
 apud antiquos ornatus erat mulierum, cum mulieres fo-
 læ tunicas gerere solerent. Sane foeminas apud Hebræos
 balteos & cingula habuisse patet Proverb. xxxi. xvi. Et
 Es. xxi. xxi. ubi Urbs Jerusalem introducitur sub per-
 sona foeminæ, & *cinctæ* dicitur. De foeminis & Virgini-
 bus sæpissime dicitur quod cinctæ fuerint sacco. Vide
 Joel. i. viii. & alibi. Apud Græcos & Romanos adeo
 vulgare erat, ut foeminæ balteo & zona cingerentur, ut

ζωστῆρα λύειν & ζώνην λύειν, zonam solvere diceretur pro pudicitiam deponere. Homer. Od. λ. λύσε παρθενίην ζώνην. In Epigram. veteri de Diana λεγνὼ τὸν ἀναζωστῆσαν χιτῶνα. Ideo muliebriter cincti dicuntur imbelles. Curtius lib. III. Et zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina. Veneri balteum etiam attribuit Apulejus lib. I I. Metamorph. Ovidius Corinnam cinctam fuisse quoque canit :

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Adeo verum est mulieres zonas gestasse, præsertim Reginas & Principum uxores, ut etiam pulcherrimarum urbium atque Provinciarum integri reditus in ornamentum zonæ destinarentur. Plato in Alcibiade I. Ὅτι ποτ' ἦκαστα ἐγὼ ἀνδρὸς ἀξιοπύστου αἰαδευθέντος ἀπὸ βασιλείας, ὡς ἔφη, παρελθεῖν χάρεαι πάνυ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐγγὺς ἡμερησίου ὁδόν, ἣν καλεῖν εἴτε Ὀπικωρίας ζώνην τῆς βασιλείας γυναικός. εἶναι δὲ καὶ ἄλλην ἣν αὐτὴ καλεῖσθαι καλύπτειν. καὶ ἄλλας πολλὰς τέτας καλὰς καὶ ἀγαθὰς εἰς τὸν κόσμον ἐξηρημύνας τὸν τῆς γυναικός, καὶ ὀνόματι ἕκαστης τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστη τῶν κόσμων. Retulit nobis vir quidam fide dignus, unus eorum, qui ad Regem (Persarum) profecti erant, se integrum fere diem peragrasse magnam & fertilem Provinciam, quam incolæ vocabant ZONAM Regina: esse etiam aliam nomine Calypiram, atque ita multas alias regiones pulchras & optimas ad Regina ornatum destinatas: nomina etiam habere singula loca, à singulis ornamentis. Athenæus lib. I. de Antylla urbe, dicit Reges Ægyptiorum & Persarum eam dedisse ταῖς γαμεταῖς εἰς ζώνας, uxoribus ad cincturam. Quæ etiam animadvertuntur à Cicerone in Verrem lib. V. Solere ajunt barbaros Reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribueri hoc modo: Hac civitas mulieri Redimiculum prabeat: hac in

collum, hac in crines. Sic & Muretus tradit Lutetiis Parisiorum vestigal quoddam vino impositum esse, quod vulgo CINGULUM REGINÆ vocatur, Gallice CEINTURE DE LA REINE. Plura, si placet, vide apud Muretum *Var. Lect.* lib. xv. cap. x. Brissonium *de Regno Persarum*, & Menagium in voce *Ceinture de la Reine*. Nihil dicam de cingulis, aureis, argenteis instar catenarum, purpureis acu pictis, & gemmatis, quæ & hodie nostris uxoribus & virginibus ornatui sunt, per Germaniam, Belgium aliisque in locis per Europam.

XIII. Quemadmodum autem tunica à foeminis ad viros pervenit, ita & *balteus* sive *zona*. Hunc morem vulgatissimum fuisse apud veteres Hebræos, satis manifestum patet ex cingulo *Elie*, & tot aliis, de quibus mentio fit in veteri Testamento. Ut & ex cingulo *Iohannis Baptistæ*, & illorum Angelorum de quibus Johannes in sua Apocal. cap. i. xlii. & cap. xv. vi. Sed nihil familiarius apud Judæos, tempore Christi, quam cingulum gestare: præsertim si quis iter esset facturus; quod vel inde patet quod Christus Johan. xxi. xvi. Petro dixerit: ὅτι ἡς νεώτερος, ἐζώνυες σου, καὶ περιπάτης ὅπως ἤθελες. Hinc inter alia præcepta quæ Judæis data erant, de comedendo agno Paschali, iussi erant quoque ut *lumbos cinctos haberent*. Exodi xii. cum enim veteres tunicas gestarent longas & talaris, balteo opus habebant ad continendam & stringendam tunicam, & simul ut eam sursum retraherent ne ad pedes deflueret, & incessum inhiberet. Deinde si cogitemus veteres non habuisse brachias, sed plerumque unica tantum tunica incedere solitos fuisse, aut plurimum pallio aut satis laxa toga supra tunicam indutos, quo fieri poterat, ut ea, quæ non est honestum nominare, facile detegerentur & conspicerentur,

rentur, contra bonos mores, non erat de nihilo tunicam zona comprimi atque stringi ne occulta detegerentur, Interim Judæi ut sunt superstitiosi, & ut solent omnes patrios mores in religionem convertere, quo sanctius observarentur, ad hunc usque diem balteis corpus cingere solent, etsi iisdem vestibus ac nos utantur, ad tegendum omnes partes corporis: eo usque superstitioni indulgent, ut etiam puerorum togulis à tergo zonulas adsuere assueverint matres. Oportere enim ajunt ut coram Deo discrimen fieret inter cor & pudenda, cavendum præterea esse ne cor inter orandum pudenda intueatur, ac in malas cogitationes incidat. Tandem etiam credunt hac ratione se moneri, quod robore Dei accingantur, contra quoscumque inimicos mentis & corporis: ideo mane, dum sese balteo cingunt, hanc precatiunculam deblaterare solent: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר חגר ישראל בגבורה: *Laudatus sis tu Domine Deus noster, Rex mundi, qui Israël robore cingis.* A sanioribus tamen cingulum adhibetur tanquam gulæ frenum, ut inde admonerentur à mundanis voluptatibus abstinendum, & sobrietate utendum esse. quo respexisse videtur Petrus 1 Ep. 1. xii. ubi credentes monet ut essent ἀνաζωπύμφοι τὰς ὁσφύας τῆς ἀλγεινότητος, νήφοντες. vide etiam Ephes. cap. vi.

XIV. Cum autem homines omnium ordinum & sexus balteis cingerentur, tum & maxime *Sacrificantes, Sacerdotes, & Popæ.* Sic Suetonius *Calignulam* docet *succinctum fuisse Poparum habitu*: modo tamen per illum Poparum habitum non intelligat, certum aliquod genus tunicarum, quæ ad pectus stringi solebant, superiori parte corporis manente nuda; qualem habitum representant marmora antiqua, imprimis Choulius de Reli-

gione Romanorum, non uno in loco. Docet etiam Porphyrius, *cinctum* genus tunicæ esse, infra pectus aptatæ, à quo *cinctus Cethegus* Horatius vocaverit:

Fingere cinctus non exaudita Cethegis

Continger.

Vide ad locum istum Casaubonum. Plutarchus in *Æmilio* describens apparatus sacrificii: οἱ δ' ἄγοντες αὐτὰς νεανίσκοι, περιζώμαζιν ὑπαρýφοις ἰσχυροῖς, πρὸς ἱερουργίαν ἐχώρην. Ducebant autem eos (boves) adolescentes prætectis cingulis ornati ad sacrificium. Dionysius Halicarnassæus Antiq. Rom. lib. 11. Salios, nescio quibus æreis balteis cinctos docet. χιτῶνας, inquit, ποικίλης χαλκείας μήτρας καπιζωσμένοι. *Tunicas variegatas æneis balteis strictas habebant.* Apulcius de *Asino aureo* lib. xi. ubi de *Sacris Ididis*: Sacerdotes, quos antistites sacrorum proceres vocat, docet habuisse; *candido linseamine cinctum pectorale.* quod quidam intelligunt de tunicis istis, de quibus jam modo mentionem fecimus, quibus inferior pars corporis tantum velatur. Non est etiam silentio prætereundus peculiaris ille ritus cingendi, qui in usu erat apud Romanos, & quem *Cinctum Gabinum* vocabant: quo scilicet cingi solebant Consules in reserandis Jani portis, in indicendo bello, in condenda aliqua urbe, & in faciendis sacris. Virgilius *Æn.* lib. vii.

Ipse Quirinali trabea cinctuque Gabino

Insignis reserat stridentia limina Consul.

Qualis autem fuerit ille *Cinctus Gabinus*, & quænam illius origo, ad hunc locum clarissime docet Servius; *Gabinus Cinctus*, inquit, est toga sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia à tergo revocata hominem cingat. Hoc autem vestimenti genere utebatur Consul bellum indicturus: ideo quia cum *Gabii* Campania civitas sacris operaretur, bellum subito

*subito venit: tunc cives accincti togis suis, ab agris (lege ab aris) ad bella profecti sunt, & adepti victoriam; unde hic ortus est mos. Eodem fere modo Cinctus Gabinus describitur ab Isidoro: additis his verbis: ut Sacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur pratores. Igitur non minus Sacerdotes quam Consules & Prætores hoc ritu cingi solebant. Hic autem Cinctus nullo cingulo, nullo balteo fiebat: sed ipsa veste, non autem qualibet veste, sed toga tantum, cujus lacinia una à tergo revocata cingebat medium hominem, instar zonæ. Ejusmodi autem cinctos Pontifices & Sacrificantes ad aram stantes, multos reperies in antiquis nummis & marmoribus. Videantur nummi *Ant. Geta, Ant. Pii, Domitiani, M. Aurelii*, imprimis autem *Lepidi*, quem elegantissime exprimi curavit doctissimus Ferrarius, in suo opere de *Re Vestimentaria*. Videatur etiam Columna Trajani & alia multa apud Choulium, ut & Inscriptiones Gruteri pag. cxcvii.*

Maxime autem Sacerdotes Hebræorum balteis utebantur, cum id fieret ex mandato Dei. Hieronymus sane Pontifices nostros militibus comparat, & ob eandem causam eos balteo cinctos dicit, ob quam & milites cincti erant: scilicet ut expeditiores essent in suo opere: quod etiam locum habuisse potuit in Sacerdotibus Gentilium. Tam necessarius quidem erat balteus Hebræorum Sacerd. ut summum piaculum esset si quis eo deposito ministerio fungi voluisset. Ideo & balteum deponere debebat quam primum ab opere cessabat, ut reliquas vestes retineret, & simul ac ministerio fungi volebat, statim etiam balteo sese cingere tenebatur, de quo plura suo loco dicemus.

XV. Vestis autem quæ cingi solebat, extra *Cinctum Gabi-*

Gabinum, tunica erat, non autem omnium generum vestimenta; ideo tunica & balteus fere ubique junguntur. Hinc χιτῶν ζωδὸς & ζωστὴρ συνεέρχων χιτῶνα apud Homorum Odylf. ξ. & apud Platonem in Hippia ζώνη χιτῶνος zonam tunica reperies. Tertullianus de Pallio: Tunica prius cingulo correpta. Martialis:

Des tunicam dives ego te cingere possum.

Sic Apocal. i. xii. Angelus non tantum dicitur vestitus *ἵματι tunica* sed & *ἰσθμῷ ζωσμένῳ cinctus*. Ideo apud Plautum Pœnulus ridetur, quod *tunicatus* incederet & tamen *discinctus*. Eodem plane modo Esaiæ cap. xxi. xxi. Deus promittit Eliakimo non tantum tunicam sed & balteum: *והלבשו כהנך ואכנתך Et induam eum tunica tua & balteo tuo*. Et cum veteres non raro haberint duas tunicas, interiorem quam & *interulam* & *indusium*, alteram exteriorem & clavatam, vocabant, interiorem ut plurimum cingebant. Imo sæpe etiam tunicæ togam superinduebant, at non toga, sed tunica tantum cingebatur. Leg. i. Cod. Theodosiani, De habitu quo oportet uti in urbe, *verum interiorem vestem admodum cingulis observare*. huc quidem referunt dictum illud Sullæ de Julio Cæsare: *Cavete vobis à male pracincto puero*. Dio lib. xliii. & Suetonius in Julio. Si forte unicum tunicam tantum habuerint, eam cingebant. Eodem plane modo fieri solebat apud Pontifices Hebræorum. Summus enim Sacerdos, qui supra tunicam habebat *Pallium, Ephod & pectorale*, interiorem tunicam tantum balteo cingebat. Cæteri Pontifices qui non nisi unicum tunicam tantum habebant supra brachias, eandem quoque cingere solebant. Inter cingendum itaque tunicas revocare à talis, & ad medios poplites retrahere solebant. Quintilianus lib. xi. *Cui lati clavi jus non erit, ita cingatur*,

cingatur, ut tunica prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Tunicae hoc modo retractae ubique conspiciuntur in nummis & marmoribus. Eodem modo & nostros Sacerdotes cinctos fuisse, id est tunica ad poplites retracta, praecipue si longior fuerit tunica, colligi potest ex Codice *Sevachim* cap. II. והתניא מסולקין כשרים א"רמי כר חסא לא קשיא כלל: Tradunt *breviores tunicas legitimas esse. Dixit Rame filius Chama, nulla est quaestio si modo brevior sit ob balteum, modo per se non sit nimis brevis, nempe si per balteum à talis versus poplites retracta fuerit.*

XVI. Modus autem cingendi varius fuit apud Veteres. Aliquando balteus humero dextro imponebatur, nonnunquam sinistro, & sub laevo aut dextro brachio oblique recurrebat. Zodiacus, quia quasi obliquus meridianum secat, balteus dicitur ab Astrologis. Manilius lib. I.

Ingenti stellatus balteus orbe.

Quod optime observatum à doctissimo Vlietio ad *Nemessiani Cynege*. Sed hæc cinctura magis est militum, quando gladios accingebant, quod ex marmoribus constat: Cingebantur enim eodem plane modo, quo & milites nostri hodie cingi solent. Cæteri autem cives, & inter eos praecipue mulieres & Sacerdotes, ad retrahendam tunicam medium corpus cingere solebant; prout & hodie tunicati nobiles & milites, & inter eos equites suis zonis, quas *Echarpes Galli*, & *Belgarum Nautæ een gesonchept* / & *Germani ein Seltzeichen* / vocant. Stringebatur etiam balteus non in quovis loco corporis, sed ut plurimum circa mammas aut ad pectus, non multo infra axillas. Quod docet Ovidius in *Metam.*

Cinctaque ad pectora vestes.

Sed hoc manifestissimum erit cuicumque, modo vel semel inspexerit nummos & marmora, præsertim imagines victoriæ. Possidemus sane æneam imagunculam victoriæ, egregie infra axillas ad mammæ cinctam, sive *Strophio revinctam*, ut *Prudentii* verbis utar. Nec prætereundus est Hercules ille tragicus, quem ex Cassalio exhibet Frisius in Calceo Antiquo Balduini cap. xv. ubi videbis latum balteum minimum quatuor digitos, & ad mammæ cinctum, ut nostrorum Sacerdotû balteis non multum absimilis fuerit. Ejusmodi cincturam videbis Pataviæ in fronte domus Bassianorum, quæ vulgo T. Livii esse creditur, & quam eleganter exhibuit Ferrarius de Re vest. lib. i. cap. viii. Vide nummos *Augusti*, *T. Vespasiani*, *Maxentii*, *Decentii*, *Constantini* & aliorum. Ad hunc modum omnino cinctus erat vir ille, sive Angelus de quo Theologus Apocal. cap. i. xiii. ἐν δεξιᾷ τοῦ πνεύματος, καὶ περὶ τὸ στήθος τοῦ πνεύματος ζωὴν ἔχοντων. & cap. xv. vi. περὶ τὸ στήθος τοῦ πνεύματος. En circa *mammæ*, & ad *pectus* (ut habet Ovidius) cincti erant. Eodem plane modo cincti erant nostri Sacerdotes. Josephus loco toties à nobis laudato expressis verbis dicit καὶ ἐπὶ τῷ στήθει περικελευμένον. Sane satis operose disputatur inter Talmudicos de loco cincturæ, quemadmodum id ostendimus supra ubi de brachis egimus. Dicunt enim eos cinctos fuisse על המותץ בנקות in loco in quo non sudant, id est supra umbilicum, paulo infra axillas: quod non tantum de brachis, sed etiam de balteo intelligendum est. Videtur etiam Johannem, in istis locis Apocalypscos, cap. i. xiii. & xv. vi. modo à nobis allegatis, respexisse ad traditionem Judæorum: cum crediderint Sacerdotes cinctos fuisse ut Angelos. Massechet *Ioma* cap. vii.

לא נתנה תורה למלאכי חשרה שחיו הכהנים זרועם כמלאכים
 להפשיטן כגמר עבודה ולא ישהו עליהם אחרו עבודה כוהן
 : *Lex non est data angelis ministerii quoniam Sacerdotes*
cincti erant ut angeli; ita ut exuere debuerint Vestes sacras
simulac perfecissent ministerium; nec eas super se retinere au-
debant, ne quidem tempore ictus oculi.

XVII. Omnino peculiarem aliquem cingendi mo-
 dum Sacerdotes nostros habuisse, docet Josephus, loco
 citato. Eos enim dicit non tantum cinctos fuisse, quem-
 admodum reliqui homines cingi solebant, nec tantum
 corpus aliquoties ambivisse balteum instar fasciarum;
 sed etiam cum valde longus fuerit balteus, post stricturā
 superfuisset duas partes profusas, & ad pedes dependen-
 tes; quas ita pendere sineret Sacerdos, quā diu non ope-
 rabatur; sed quam primū opus aliquod sanctū aggredie-
 batur, eum partes eas retraxisse, & in sinistrum humerum
 rejecisse. καὶ λαβῶσα, inquit, τὴν δεξιὰν ἐλίξως καὶ ἑρ-
 νων, καὶ περιελθῶσα πάλιν δέϊται. καὶ κέχυται ὑπὸ πολλῇ μέλει
 καὶ τῷ σφυρᾷ, ἕως ἵνα μὴ μεδεν ὁ ἱερεὺς ἐνεργῇ. ὅταν ᾖ παρ-
 ὅδῃ ἐν πρὸς τὰς θυρίδας δέη καὶ ἀνακλινεῖν, ὅπως μὴ κινῆται
 ἐμποδίζηται πρὸς τὸ ἔργον, ἀναβαλλόμενος. Ἐπὶ τὸ λαὸν ὡμο-
 φορεῖ. *Sumens extremitatem (baltei) circa pectus revol-*
vit semel atque iterum; tum ligatur. Ad talos autem usque
defluit, quam diu non operatur Sacerdos; Quando autem ad
ministerium properant, ut sacrificia offerrent, ne impedi-
rentur in opere, super humerum laevum rejicitur.

XVIII. Ex his omnibus satis manifesto constare
 puto balteum sive כַּנֶּטֶשׁ nihil aliud fuisse quam longam
 fasciam ex lana & lino contextam, & opere Phrygianico
 acu pictam & variegatam, variisque floribus ornatam,
 longam xxxi i. ulnas, latamque iv. digitos, ad stringen-
 dam & cohibendam tunicam circa mammas paulo infra
 axillas,

axillas, & ad eam retrahendam sursum ad medios poplites, ne Sacerdoti impedimento esset in opere: circa corpus aliquoties revolutā, duabus extremitatibus ad pedes dependentibus, quam diu Sacerdos ab opere cessabat, sed in sinistrum humerum rejectis inter operandum.

Ut hæc clarius intelligantur, hac tabula omnia exprimi curavi.

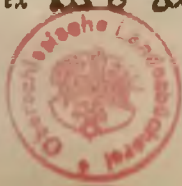

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

- I. Prima figura exhibet ipsum אבנט *balsenm* nostrorum Sacerdotum, longum xxxii. cubitos, & latum iv. digitos.
- II. Secunda figura ostendit Sacerdotem tunicatum & balteo cinctum.
- A. *Balseus ipse.*
- B. *Locus cinctura.*
- C. *Nodus ad pectus quo stringitur.*
- D. D. *Dux partes post nodum relictæ, & ad pedes diffusæ.*

CAP. IV.

מבטח *ubi extet. Varia versiones. Pileus, πῖλον, πῖλον, à πῖλον co-*
go. Glossa vetus. Silt; vilt, leutre. Pedum pilei Polluci quid? Tap-
petes πῖλον. Pannus ex lana coactili in Hollandia. πῖλον. Balsen/
Vollen, fouler, fullo. Pilei ex lana agnina. Pilei cum margine.
Cardinalium pilei. Pileati genus funginum. Καυσία, καμελαύκισ
unde. Varii Grammatici. Helvetiorum pilei. Schlaffhaube. Tiara.
Kyrbasia, Cidaris. Centones pilei. Herodoti locus examinatur.
Pilei militum. κεντάκλα. Tiaræ ex lana. Ex ovium pellibus. belege
haube. Pilei ex corio. Ex lino & bysso. ῥάκ & tela. שטח מבטח Pi-
lei byssini. Pileorum color. Purpurei pilei, picti. Clavati. αἰολο-
μῖτης. Pictæ mitræ muliebres. χρυσόπας & pileus. Ferugineæ
Caulisæ, tiara alba. Diadema, Candida fascia Casaris, Pompei &c.
Macula alba in fronte Apis. Albentes spumæ. Forma pileorum.
Galea, Galericulus. Acuminati pilei. Zupker-hoort/
Cuculli. Gemma Tiberiana. Pilei variorum animantium capita ex-
primentes. Sacerdotum pilei. Integra tela. Fascia, Φάσκια, ταῖνια
instar baltei. Diadema, Lorum, pannus. Sacerdotum pilei longi
xvi. ulnas. ספנת à סנת volvere. Forma tiara Turcaturum.
Tulbant. تالانت ex تالانت & تالانت ligaculum تالانت Ve-
xillum

xillum, banduin, banderolle, hinc & כֶּנֶף balteus, binden.

Tiara alta. πῖλῶς ὀξὺς, ὀξὺν πᾶσι. Recta tiara. Soli Reges re-

ctam habent. πῖλημα πυργωτῶν, κυρτάσια. κορυφή, crista galli.

Persarum Reges rectas habent tiaras. κύρσις quid? סִמְכָה &

סִמְכֵתוּ saepe idem. differentia inter Mitznephet & Migbaoth.

קִיבֵּעַ Galea. & כִּיבֵּעַ. כִּיפָה quid? Cippus, כִּפָּף curvare.

כִּיפָה fornix. Chet, κεφαλή, caput, κοῦψ / cusa, cucufa. Coeffe.

כִּאֵפֶה. ק / ק / & ה / ה permutantur. haube. hupf / kuf / hou-

pe, hupe, κύψα. κυφόν, gibbum. kuppe / cuve, Scy-

phus גִּבְעִים / גִּבְעָה collis. ἄκρων. Iosephus & Hieronymus ci-

tati. Pileus Ulyssis. Ejus Historia in marmore, in Nummis familia

Mamilia. Choulii, Vrsini & nostri Smetii nummi. Pierii error. A-

leandri error. decempeda, baculus. Incuria Pictoris in nummis Pa-

tini. Nummus verus Mamili Limet. Doctissimi Smetii expressus.

Hujus nummi explicatio. Varii Mamili. Vlysses in hoc nummo. Idem

auctor familia Mamiliorum, Baculus viatoris. Loca quadam S.

Scriptura & Talmudis. פֶּאֶרְדֵּיחַ viator, Nuncius publicus,

Κορυθραεγερ. Baculus Vlyssis apud Homerum. Canis in hoc

nummo Vlyssen reducem agnovit. Pileus peregrinantis est. Notat Vlyf-

sem. ἄκρων ὠδενής Ovalis. Fratres pileati. Hieronymi sphaera

divisa. Pileus libertatis Eid. Mart. Calottes quasi galottes, à ga-

lea. Pileus non umbellatus. Redimicula mitræ. utrum Sacerdotum

pilei habuerint redimicula Exod. xxix. ix. & Levit. viii. xiii.

Vitta Hieronymi. Iosephus explicatur. Sutura, פֶּאֶרְדֵּיחַ & פֶּאֶרְדֵּיחַ

apud Iosephum quid? Gelenii error de alia tela. Iosephi locus tenta-

tus de structura tiaræ Sacerdotum. Tabula tiaram & Sacerdotem pi-

leatum exhibens. Tabulæ explicatio: Bajazetis tiara. Bacchi Sa-

cra nudo capite. Saturni & Honoris. In Italia antiquissimus mos

nudo capite sacrificari, Babyloniorum mos. Caput velare in sacris.

Herculis sacra. Dacorum Sacerdotes. varia Sacerdotum velamen-

ta. Phrygia tiara. Vittata Sacerdos. Infula. Flaminii albus Ga-

lerus. Pileum à pelle. Isidori error. Apex, ab Apiendo. Apex E-

piscopalis dignitas. Eminentie Cardinales. Apex virga. Brevior in

urbe. Servii egregius locus. Flamines quasi Pilamines. Vestibus ca-

pita tegunt Sacerdotes. Tutulum. Germanis ein Hut ab hüten tu-

tando. Cinctus Gabinus. Auctor Aeneas. Omnia turbat. Omi-

na,

na. Intentio Sacerdotum inter sacrificandum. Dictio Talmudica. Pontificiorum opinionis de intentione in administratione Sacramentorum, origo. *Famina Sacerdotis caput velant.* Vitta. Rica, Flaminica, Suffibulum, tutulum, Capital.

I. uartum vestimentum est מנבע Exodi xxviii. xl. & xxix. ix. & xxxix. xxviii. & Levit. viii. xiii. Septuaginta habent κίδαρι. Vulgatus *Tiaram*, Exodi xxviii. Sed alibi semper *Mitram*. Josephus πῖλον ἄκωνον. Chaldaus כובעין. at Exodi xxxix. קובעין. Arabs جزارت. Sed Levit. viii. جزارت. Lutherus hauben. Belgæ *Mutsen*. Galli *Calottes*. Junius & Tremellius *Tiarae*. Igitur varia nomina usurparunt interpretes in vertenda voce מנבע. Sed res semper eodem redit: Si ve enim dicamus *pileum*, sive *cidarim*, sive *tiaram*, sive *mitram* nihil refert, cum ista omnia fuerint tegumenta capitis, ut & apud nos Germanice eln hut / haube / Mützel tappe & calotte eadem sunt, nisi quod aliquando forma, & materia aliquomodo distincta sint.

II. Apud veteres capitis tegumenta valde diversa erant cum materia tum forma. Communissima fuisse videtur facta ex *lana*, & quidem *coacta*, qualia sunt & nostra pilea, ad hunc usque diem. Cum enim caput tantumquam corporis pars superior, pluviae maxime expositum sit, ne aqua eo facile penetraret, & caput humidum rederet, quod sanitati non parum noceret, talia tegumenta in illius tutelam excogitata sunt, quae arcendae aquae essent apta. Sed nullum aptius excogitari potuit, quam id quod fieri solet ex *lana coactili*, unde etiam *pileus* dictus est. Nihil aliud est *pileus* quam Graecorum πῖλον sive πῖλον. Graecorum autem πῖλον proprie dictus, sit ex *lana coacta*: est enim πῖλόν & πῖλόν cogo & constippo, quod

quod ex Theophrasto aliisque Medicis constat. Glossa
 πίλησις, ἡ σφίξις, pressio, πῖλϞ pilleum, πλωτὸν coactile, πι-
 λωτοποιὸς coactilarius; & apud Pollucem lib. vii. πολοποιὸς
 est qui pileos ex coacta lana conficit. Quicquid ex lana
 coactum est πλωτὸν, πίλημα & ἐμπύλιον dicitur. Ex eo-
 dem fonte etiam fluunt Germanica nostra ein Silt; &
 Belgarum Dilt; & Gallorum Feutre; quisenim non vi-
 det illa omnia derivari ἀπὲ τῆς πίλης, mutato tantum π in
 φ, quod non rarum est. Sed & panni coactiles, & ti-
 bialia, & id genus alia, uno verbo, omne id quod ex
 lana coactum est, πῖλϞ & πλωτὸν & πίλημα Græcis di-
 citur. Pollux loco modo laudato. ὁ μόνον ὃ ὁ Πητῶν κε-
 φαλῶν Πηπιθήμην πῖλϞ ἔτως ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ ποδῶν
 πῖς ποσὶν, ὡς δηλοῖ Κρατῖν ἐν μαλακοῖς, λέγων, λευκὰς
 ὑπὸ ποσὶν ἔχων πίλης. Nec tantum illa quæ capiti imponun-
 tur pilei vocantur, sed & illa quæ circa pedes sunt, ut docet
 Cratinus in molliculis, dicens, albos habet in pedibus pileos.
 Fortassis intelligit tibialia, aut aliud aliquod genus cal-
 ceamenti ex lana coactili: nisi etiam intelligat fascias
 crurales, quibus & pedes & caput involvere solebant
 veteres. Et lib. ii. ὁ ἡ κωμικὸς Πλάτων καὶ ποδεῖα εἶρηκε τὰς
 ποδῶν ποσὶ πίλης. & lib. vii. ἃ ἡ ποδεῖα Κρατῖας καλεῖ,
 εἴτε πίλης αὐτὰ διητέον. Sed & Tapetes πῖλοι vocantur a-
 pud Xenophontem Pæd. lib. v. Μηδικὸς πῖλοι, ubi loqui-
 tur de Medorum tapetibus. Et Herodot. lib. v. πῖλῆς εἰρ-
 νεῖς ποδετείνεσι. Tapetes ex lana coactos circumtendebant.
 Vidimus ante non multos annos in Hollandia certum a-
 liquod genus panni ex mollissima lana Hispanica, absq;
 filamentis, sed ex sola lana coacta instar nostrorum pi-
 leorum. Utrum vero ejusmodi coactilia fuerint illi ta-
 petes Medorum, an vero panni ex filis lanceis contexti,
 & coacti, quales plurima pars nostrorum pannorum esse

solent, non inquiero. Ut ut sit, omnia coactilia, etiam panni coacti pilei dicti sunt antiquitus. Ista autem *pilea*, ἐμπίλια, & ἐμπλήματα Germanice vocare solemus *gewalts*; Belgice *gevolt*; ut & Galli *foulé*, à vocabulo Latino *fullo*: quamvis *fullo* non fuerit *coactilarius* apud veteres, sed is qui vestimenta à sordibus purgare solebat. Videtur quod & Latinorum *fullo*, & Belgarum & Gallorum *volleu* & *fouler* à πλεῖν, πίλω & πλωτῶ deducta sint, non minus quam *pileus*, eo magis cum coactilarii eodem fere modo operentur in lana cogenda, quo operari solent fullones: nam pedibus multum calcando uterq; opus suum conficit, nisi quod in cogendo plus laboris requiratur quam in purgando, & forsan aliis etiam medicaminibus adhibitis.

III. Ut ut sit, veteres pileos habuisse ejusmodi ex lana coactos certissimum est. Talem proculdubio intellexit Hesiodus I. Εργ.

———— κεφαλῇφι δ' ὑπερθεν
πίλον ἔχειν ἀσκητὸν, ἢ ἄπα μὴ καταδεύη.

Supra caput autem pileum habeas elaboratum, ne aures humefiant. Lucianus de *Salutatione*: διαλετὴν κεφαλὴν κεπνεγκών. καὶ εἴς μὴ πῖλον αἰτῆρε, καὶ τὸ πολὺ τῆς πληγῆς ἀπιδέξατο, ἀπολώλει αὐτὸν ὁ κακοδαίμων Ὀδυσσεύς. *Capiti* (Ulyssi) *illidit*, & *nisi pileus obstitisset*, & *violentiam plaga excerpisset*, *infelix Ulysses periisset*. Sane pileos fuisse ex lana coacta, credibile est, cum nihil aptius sit, præter ferrum, ad pluviae resistendum, & plagarum vim eludendum. De eodem vide apud Scholiastem Aristophanist in *Arachn.* πῖλον πρὸς ἐξ ἐρίων ἐργασμῆρον. *Pileus ex lana factus*. Et Suidas quidem in specie notat ejusmodi pileos ex lana agnina nonnunquam fieri: cum revera lana agnina huic rei sit aptissima, ut noverunt nostri

πιλοποιοὶ hodierni. Σοὶ τὸν πιληθέντα δι' ὧσ' αὐτὸς τευχὸς ἄμυν. Et cum thoraces quoque fieri solerent ex lana, ideo hos pileos Suidas vocat θώρακας πιλητὲς, *thoraces coactos*.

IV. Et illi quidem qui, ita facti erant, ex lana coactili aliquando marginem, sive umbellam habere solebant satis amplam, instar pileorum Romanorum purpuratorum, sive Cardinalium, & quales jam per sex aut septem annos mos fuit apud nos gerendi. Hinc est quod Plautus pileatos *genus funginum* vocet. Trinummo Act. IV. Scena II.

Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum tegit.

Ejusmodi pileum videtur intellexisse Ælianus lib. xv. cap. II. qualem docet habuisse Reges Macedoniæ.

Talem quoq; ex Pausania describit Eustathius Odys. I. καυσία πῖλος ἦν πλατύς ὃν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρων λαβὼν αὐτὸς Διόδημα περιελόντες. Budæo *Causia* etiam est pileus quo æstus solis arcere solemus, ut mulieres umbella. Et in Epist. dicit esse pileum habentem expansos

margines ad arcendum æstum, quali messorum utuntur.

Eundem proculdubio etiam intelligit Suidas. καυσία, inquit, εἶδος πῖλος βαρβαρικῆς ὅτι τῆς κεφαλῆς, ἢ τὸ πᾶσι τοῖς Μακεδόσιν δι' ὅλον ὅπλον καὶ σκέπας ἐν νιφετῷ, καὶ χέρους ἐν πολέμῳ. *Causia* est *genus barbarici pilei, quod in capite gestatur, & quod olim Macedonibus fuit expeditum instrumentum, & tegumentum in nive & galca in bello*. Idem etiam Grammatici & recentiores Græci intelligunt per sua καμλαύκια, & ut habet Suidas, καμηλαύκια, ita dicta, ut notant Grammatici, ὅθεν τὸ καῦμα ἐλαύνειν. *ab arcendo æstu*. Vide etiam observationes Portæ ad Suidam. Non omnes tamen pilei erant umbellati, sed multi absque umbellis reperti erant. Fortassis instar pileorum isto-

rum qui & hodie sunt in usu apud Helvetios, præsertim in Tigurina ditione, quibus etiam dormientes uti solebant. Sic Aristophanis Scholiastes in Arach. postquam dixisset pileum ex lana factum esse, statim addidit; πρὸς τὸ χριμᾶσθαι ἐπιτήδειον, *ad dormiendum aptum*. Erant igitur instar nostrorum pileorum nocturnorum, Germanis ein Schlaffhaube / & Gallis un bonet: si enim latam habuissent umbellam, ad dormiendum non valde apti fuissent.

V. Sed quamvis *pileus* proprie significet tale capitis tegumentum, quod ex lana coactili factum erat; nihilominus non omnes pilei compacti, nec omnes ex lana factierant: cum omne tegumenti genus πῖλον vocaverint Græci. Hesychius: περζῶν μὲν ἰδία, καυδύς καὶ αἰάξυρις καὶ πάρα, κυρβάσια, κίδαρις, καὶ πῖλον καλεῖσι. *Persarum propria sunt, Candys, & Anaxyris, & Tiara, Kyrbasia, Cidaris & pileum vocant*. Sic apud Pollucem lib. vii. cap. xiii. *Kyrbasiam* dicit vocari & *Cidaris & pileus*. ἡ κυρβάσια, ἣν κίδαριν καὶ πῖλον καλεῖσι. Ex varia igitur materia pilei reperiiebantur. Ex panno & ex centonibus. Hinc Poëta,

Tritis pilea suta de lacernis.

De hisce Herodotus lib. vii. cap. lxi. περὶ μὲν τῆς κεφαλῆς ἔχόν πάρας, καλεομένους πῖλας, ἀπαγίας. *Circa capita gestabant tiaras (quas vocabant pileos) non compactos*. Male interpres vocem ἀπαγίας vertit *impenetrabilia*, cum significet *non compactum*, aut *non concretum*. Nisi forte legendum sit ἐν παγίας: est enim ἀπαγίς *bene compactum, solidum*. Eo magis sic videtur intelligendum esse, quod Herodotus loquatur de pileis militum, qui ex lana coacti esse solebant, ut supra jam audivimus. Sed quocumque modo hic locus legatur, certissimum est, veterum

rum pileos non semper coactiles fuisse, sed sæpe ex pan-
nis & centonibus, præsertim pileos militum. Cæsar lib.
III. de Bello Civili: *Atque omnes fere milites aut ex sub-*
coactis aut ex centonibus, aut ex coriis tunica aut tegumen-
ta (fortassis legendum est capitis tegumenta) *fecerant,*
quibus tela vitarent. Eosdem Suidas, ut puto, κεντήκλα,
quasi *centones* aut *centucula*, vocat. Tiaras sæpissime ex
lana fuisse, satis manifesto constat vel inde quod colore
aliquo sæpissime tinctæ fuerint; quod testatur Ovidius
Metam. lib. XI.

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Nisi quis dicat ex serico fuisse: Nam sericum & lana
ejusmodi coloribus infici solebant. Tale etiam fuisse vi-
detur Diadema Darii, quod *purpureum* dicitur à Cur-
tio lib. III. & VI. Habuit enim *Diadema purpureum albo*
distinctum. Et ex ovium pellibus capitis tegumenta ha-
bere solebant. Athenæus lib. VII. πίλῆς ἢ τὰς κεφα-
λαῖς περικείμεθα περὶ αὐτῶν δερμάτων δασύς. *Pileis capita*
operta ex ovium pelle villosa. Ejusmodi pileos hodie ha-
bent, ut videtur, Moscovitæ, Poloni & alii, quos Ger-
mani vocant ein Belge, Haube. Sed & ex *Corio* nonnun-
quam fieri solebant. Xenoph. Ἀναβασ. lib. V. ὅτι ἢ τῇ
κεφαλῇ κεράνη, σκύπνα, διαπερὶ τὰ Παφλαγονικὰ κρώβυ-
λον ἔχοντα καὶ μέσσην ἐγλυπτάτω παραφθῇ. *In capite habebant*
galeas ex corio, Paphlagonicis similes, quæ cinctum habebant
in medio, in modum tiaræ. Sed hæc ad galeas mili-
tum sunt referenda.

VI. Nulla autem materia communior apud veteres
in capitis tegumentis, quam *linum* & *byssum*. Silius Ita-
licus lib. III.

Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vexte.

Josephus Antiq. lib. xi. cap. iv: de pretio proposito ei qui aptius responderet, *κίδαριον βυσσίνω cidarim byssinam*, etiam nominat: quod iisdem verbis traditur Ezræ lib. i i i. cap. i i i. vers. vi. Narrat præterea Justinus lib. xv. Alex. Magnum diadema de capite detraxisse, ad religandum vulnus Lysimachi, unde videtur colligi posse, illud diadema byssinum fuisse, cum linum ad istum usum aptissimum sit. Tales fortassis fuerunt tiaræ illæ Persarum, de quibus Strabo lib. xv. *ῥάκῃ τὴ συνδόνιον πρὸς τῇ κεφαλῇ. Plagulam, aut centonem ex sindone habent circa caput.* Sane hunc centonem, aut hanc plagulam ex lana fuisse, non videtur verisimile, sed linea esse poterat: cum non rarum fuerit apud veteres fere integra aliquando tela uti, ad conficiendam tiaram, quod infra clarius patebit. Deinde *ῥάκῃ* magis *telam* quam *centonem* significat Græcis, quod lib. i. cap. xvi. demonstravimus. Ex eadem materia fuit & pileus nostrorum Sacerdotum, ideo dicitur *שׁוּמַר מִבְּגָדֵי הַכֹּהֲנִים pileus byssinus*. Exodi xxxix. xxviii.

VII. Pileorum & Mitrarum color varius fuit apud veteres. Purpurea fuisse quædam patet, ex Ovidii loco, modo à nobis laudato:

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Pictas quoque & clavatas, qualis videtur fuisse illa cidaris & capitis insigne Darii, *carulea fascia albo distincta*. Curtius lib. i i i. Alexander quoque habuit *purpureum diadema, distinctum albo, quale Darius habuit*. lib. vi. Nonnunquam pictæ erant. Juvenalis,

— *picta lupa barbara mitra.*

Theocritus Idil. xvi i i. *αἰολομίτρω* etiam habet, id est *variegatam mitram*.

Ἐδελὰδ Περσαῖσι βαρὺς ἦδὲ αἰολομίτης

Scio quidem quosdam legisse *αἰολομίτης* sapientissimus, sed mallet legere cum Doctissimo Stephano & Casaubono *αἰολομίτης*. Illæ mulieribus maxime conveniebant, ut animadvertit Plinius lib. xxxv. cap. ix. *Capita mulierum mitris versicoloribus operuit. Et auro ornatas mitras & conchyliatas caussias* memorat Athen. lib. xi i. ubi de Rege Demetrio: *μίτρα ἢ χρυσόπαις*, ἢ *καυσίαν ἀλβεῖν ἔσαν ἑσφιγμέν.* Et flavos galeros habebant. Juvenalis:

Nigrum flavo caput abscondente galero.

Nisi per Galerum intelligat, id quod Galli vocant *Perruque*. Tandem & ferrugineas caussias habebant. Sed illæ magis nauticæ erant. Plautus *Mil. Glor. Act. iv. Sc. iv.*

Facito ut venias huc ornatus ornatu naulerico.

Causiam habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam, Palliolum habeas ferrugineum: nam is colos thalassicus est.

VIII. Albus tamen color cum in cæteris vestibus, tum imprimis in tiara, notissimus erat. Regum diademata alba fuisse constat ex Suetonio, in vita Julii Cæsaris cap. lxxix. ubi legimus, mancipia Julii statuæ ejus coronam lauream, candida fascia præligatam, imposuisse, tanquam insigne Regis. Ideo ejusmodi fasciæ albæ & cretatae, quas Pompeius habuit, etsi cruales, Ciceroni non placebant; quemadmodum ipse testatur ad Atticum lib. iii. Hinc Valerius Maximus lib. vi. *Pompeio, inquit, candida fascia crux alligatum habenti, Favorinus, non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema.* Lucianus in *Navigio*, & in *Dialogo Diogenis & Alexandri* Regium diadema *ταυρίαν λευκὴν* fasciam albam, vocat. Silius Italicus lib. xvi. de Juba Rege:

— — *Cinguntur tempora vitta*

Albenti.

Ammianus Marcellinus lib. xii. *Diadema appellabat, Fasciolam candidam Regiæ majestatis insigne.* Hanc ob causam Plinius lib. vi. certam aliquam maculam in fronte apis, *diadema candicans*, vocat. Festus de *basilisco*. *Basiliscus*, inquit, appellatur genus serpentis, vel quod in capite habeat album instar diadematis; vel quod reliqua serpentum genera vim ejus fugiant. Tandem & Tacitus Annal lib. vi. *mare albescentibus spumis elatum* comparat cum *diademate*. Diademata, igitur, tiaræ, mitræ, caussæ & pilei ut plurimum erant albi. Ejusdem omnino coloris erant pilei nostrorum Sacerdotum; fuerunt enim ex bysso candidissima non minus quam brachæ & tunicae.

IX. Forma autem pileorum veterum varia erat. Pilei isti ex lana coacta, qui proprie pilei dici debent, ut plurimum rotundi erant instar galeæ militum, unde, & *galerus*, & *galericulus*, quasi diceret, minuta galea. Quædam altiores & acuminati erant, quales in Europa habuimus ante xv. annos, instar massæ Zachari, vulgo panis Zachari, *Pen Zupker-Broot*; sive instar pyramidis, cujusmodi videmus in nummis & marmoribus, de quibus plura mox dicemus. Ejusdem sane formæ erant veterum *cuculli*, nisi quod magis fuerint acuminati *cuculli*, ut ex Martial. lib. iij. Ep. ii. constat:

*Cordyllas madido tegas Papyro,
Vel thuris piperisve, sis cucullus.*

Cuculli vestibis plurimum adnexi erant. Hinc *vestiri bardocuculla* apud eundem Mart. lib. xiv. ep. cxvii. & alibi. Hinc & *Caracalla*. Nonnunquam marginem habebant, ad arcendam pluviam, & æstum solis; quales fuerunt *caussæ*, Regum Macedonum pilei, & καμεινία, de quibus supra. Quidam similes erant nostris pileis

leis nocturnis, quibus hodie uti solemus, quos Germani ein *Schlaffhaube* Galli *un bonet de nuit* vocant. Tales conspiciuntur in nummis qui Armeniam captam exhibent, instar profundioris galeæ sinus, aut instar lebetis veterum Vide apud Ursinum nummos familiæ Aquilæ, & Petroniæ, & *Dac. Capt.* in nummis Trajani in Gevartii tabulis, Tab. xxxiv. & Tab. xlv. in nummis *Antonini*. Videatur etiam nummus *Commodi* tabula l. i. Nec multum dissimiles erant Tiaræ Germanarum mulierum, in gemma Tiberiana, quam doctissime explicat Rubenius. Ejusmodi formam habuisse videntur illi pilei qui facti erant ex *centonibus* & pellibus ovium Sæpissime etiam variorum animalium capita exprimebant, ut heroas repræsentarent, puta capita *Leonum*, ut in nummo Alexandri M. apud Choulum, & in familia *Aburia, Cornelia, Curtatia, Curtia, Domitia, Fabricia, Marcia, Numitoria, Opiana* &c. apud Ursinum; & *Elephantorum capita*, ut in nummo *Cestii*, & in familia *Eppia & Narbona*; Et *Hircorum*, ut in familia *Papia, Procilia, & Thoria*; & *Arietum*, ut in familia *Pinaria*. Ejusmodi formam habuisse puto Diadema Saporis Persarum Regis, de qua Marcellinus lib. xix. habuit enim aureum capitis arietini figmentum, interstinctum lapillis, quod pro diademate gestavit.

X. Nostrorum Sacerdotum pilei, cum facti fuerint ex bysso, quamlibet formam recipere poterant. Habemus quidem & hodie pileos nocturnos, ex lino factos, sed ad certam aliquam formam consutos; veterum autem tiaræ byssinæ, præsertim nostrorum Pontificum, tales non fuerunt. Erant enim nihil aliud, quam integra quædam fascia, aut tela aliquot ulnarum, ad involvendum caput, ad talem formam, qua-

lem unusquisque desiderabat, & pro modulo capitis: ut capiti detracta iterum expandi potuerit, instar cujusvistelæ. Atque sic quælibet tela, modo justam habuerit longitudinem & latitudinem, conficiendæ tiaræ apta fuit. Hoc liquido constat ex fasciis cruralibus cretatis Pompeji, de quibus jam mentionem fecimus. Ideo Diadema, & tiaræ *fasciæ* sæpissime dicuntur. Ammianus Marcellinus lib. xii. Diadema vocat *fasciolam candidam Regis Majestatis insigne*. Hinc & Græcis & Φάσγια & πινία vocatur, ut patet ex Eustathio Iliad. π. Lucianus in Navigio, seu Vot. Regium luxum describens: καὶ, inquit, πορφύρῃς χρυσῷ ποικίλῃ, καὶ πινία λευκῇ περὶ τῷ μετώπῳ, Et purpura auro variegata & fascia candida circa frontem. Eadem fere occurrunt in Dial. Alex. & Diog. ubi de ornatu Alexandri Magni: Διαδεδεµένον πινία λευκῇ τὴν κεφαλὴν, caput revinctum alba fascia. Est autem, πινία fascia: hinc fascia pectoralis mulierum πινία vocantur à Polluce lib. vii. cap. xiv. Capite præcedenti jam ostendimus *balteum* etiam mitram vocari, cum utrumque fuerit longa quædam fascia: ut ἀμικρώ χίτωνες dicti fuerint apud Homerum Iliad. π. ii qui balteo non erant cincti. Hanc ob causam diadema etiam *lorum* vocatur à Balsamone, qualis erat Phrygia mitra Imperatoris. Vide Salmasium ad Vopiscum de Aureliano. Ob eandem rationem diadema Regium *pannus* dicitur apud Val. Max. lib. vii. cap. ii.

Talis igitur omnino *fascia*, sive πινία, aut *lorum*, aut etiam *pannus* fuit mitra nostrorum Sacerdotum; ideo & πινία vocatur à Josepho.

XI. De longitudine quidem ejusmodi fasciarum, aut mitrarum nihil ex auctoribus asseri potest. At nostrorum Sacerdotum mitras longas fuisse xvi. ulnas, docent

CAP. IV. SACERDOT. HEBRÆOR. 513
cent Hebræorum Magistri. Maimonides *Halach. Kele Hammikd. cap. viii.* המצנפת של כג' או חריות ארכו ששה עשר אמות; *Tiara, sive summi Pontificis, sive caterorum Sacerdotum, longa erat sedecim ulnas. De latitudine tacent.*

XII. Fit autem tiara ex ejusmodi fasciis, quando sæpius circa caput in orbem replicantur, ad involvendum caput. Maimonides loco modo allegato: מקיפו ומחזירו כרך על גבי כרך: *Circumvolvunt (caput) aliquoties, ligantque volucrum supra volucrum; quod non tantum de balteo, sed & de tiara intelligendum est: uti seclarius explicat eodem capite, quando dicit מצנפת השבר צנף בה כמו שלופף על השבר* *Mitra est qua involvitur caput, instar membri fracti.* Sed ipsa vox Hebræa מצנפת (*Mitznepheth* etiam significare *Migbaath* sive pileum omnium Sacerdotum, postea patebit) satis manifesto indicat modum, quo caput tegitur, scilicet involvendo: fluit enim אָנָף; at צנף est *obvolvere*. Videantur *Rabbi Abraham ben David*, ad Maimonidæ locum modo citatum, *Rabbi Joseph in כסף משנה, Aben Ezra ad cap. xxviii. Exodi. Abarbanel, Parascha Thezave, R. Levi Barzelonius & alii.* Imprimis videatur *Josephus*, loco toties à nobis laudato: τῇ δὲ κατασκευῇ τοιαύτη ἐστὶν ὡς σφάνη δοκεῖν, ἐξ ὑφάσματος λιναίου ταινία πεποιημένη περὶ κεφαλῆς καὶ ὡς ἑπταπυλῶς ὁμοῦν ῥαπτῆται πολλάκις. *Tali quidem modo fit, ut diceres crassam esse coronam, ex tela linea instar fasciæ factam & in orbem sæpius replicatam atque consutam. Fasciam sic in orbem replicare Tacito est sinuare orbes.* *Annal. vi.* ubi Parthorum diadema describit per nescio quas inalbentes spumas. *Nunciavere, inquit, acicola Euphratem nulla imbrum vi, sponte in immensum attolli: simul in albenibus spumis in modum Diadematis, sinuare orbes.* Hu-

jusmodi tiaris ornata videmus capita Imperatorum Turcarum, *Mahometis Othomanni, Bajazeti, Selimi & Solimani* ut in eorum nummis videre est apud Stradam. Immo ad hunc usque diem ejusmodi pilei & tiaræ satis sunt in usu per totum fere Orientem, quod Amstelodamensibus satis notum est; cum quotidie per plateas videant incedentes Mercatores Græcos Armenos, Persas, Turcas & cæteros suo vestitu, præsertim ejusmodi tiaris decoratos. Has tiaras Belgæ quidem vocant **Tulbant** / Galli *Turban*, Persica voce (nugas enim quorundam qui sic dictas volunt à Germano quasi *Türkisch*, bant / aut *tulipant* à *tulipa*, aut *turbant* à *Corybantio*, non curo) *توابند* **Dulbant**, composita, ut mihi videtur, ex *تک* & *بند* quorum utrumque significat *ligaculum*, aut *fasciam*: est enim Arabibus *تک* *ligaculum femorale*, ut docet Gigæus, & *بند* non tantum *vexillum*, quasi *bandum*, unde Germanorum & Gallorum *banderolle*, sed & vinculum, quasi dictum esset ab absoleto Hebræorum vocabulo *בנט*, unde proculdubio *אבנט* *baltens*, & Germanorum *binden* & **bandt**: quod eo probabilius est; cum *mitra*, sive ejusmodi fascia & *baltcum* & *pileum* significet, uti supra docuimus.

XIII. Cum autem fasciæ illæ sive mitræ longæ fuerint, & quidem usque ad xvi. ulnas, quales fuerunt nostrorum Sacerdotum pilei, instar panni, sive alicujus telæ, & cum quamlibet formam accipere potuerint talis tela, nondum constat quænam vera pileorum Sacerdotum fuerit forma. Tiararum genera duo memrantur apud veteres. Quædam enim altæ, & in modum pyramidis acuminatæ erant. Talis fuit *πίλος ὀξύς* *pilens acuminatus*, & *ὀρθὴ πδεγ*, *Recta tiara*. Xenophon rectam tiaram Regibus adscribit. *Ἀναβατ. Κυρ.* lib. 11. *πῶς*

μὴ γὰρ ἴππῃ τῇ κεφαλῇ πάραν βασιλεῖ μόνῳ ἔξεσιν ὀρθλῶ ἔχειν.
Soli Regi permissum est rectam tiaram habere in capite.
 Et lib. viii. παιδ. κυρ Cyrum dicit curru eminentem
 processisse ὀρθλῶ ἔχοντα τὴν πάραν, *rectam habentem tia-*
ram. Scholiastes Aristophanis in *Auibus*. πᾶσι γὰρ Πέρσαις
 ἐξῆν τὴν πάραν φορεῖν, ἀλλ' οὐκ ὀρθὴν, ὡς κλέιπτερχος ἐν τῇ
 δεκάτῃ. μόνοι γὰρ οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὀρθαῖς ἐχεῶντο. *Om-*
nibus quidem Persis licet tiaram gestare, sed non rectam,
ut docet Clisarchus in decade. Soli enim Persarum Reges
utuntur rectis. Hinc apud Lucianum in *Dialogo inter*
Philippum & Alex. Magnum, jubetur Alexander ut sibi
 imponeret ὀρθλῶ πάραν, *rectam tiaram.* Et in *Piscatore*:
 εἰ τις ἐν βασιλικῷ χημάτι ὀρθλῶ πάραν ἔχων, καὶ διάδημα,
 καὶ πᾶλλα ὅσα βασιλείας γνωρίσματα. *Si quis in Regio habi-*
tu, rectam tiaram habeat, & diadema, & alia imperii
insignia. De eadem loquitur Seneca de *Beneficiis* lib.
 vi. cap. xxxi. *Petit ille (Demaratus) ut Sardis maxi-*
mam Asia civitatem, curru vectus intraret, rectam capite
Tiaram gestans, id solis datum Regibus. Suidas: *Τιάρα*
κόσμησεν Ἰππικεφάλαιος, ἣν οἱ βασιλεῖς μόνοι ὀρθλῶ ἐφόρων
παρὰ Πέρσαις, οἱ γὰρ στρατηγοὶ κεκλιμῆναι. *Tiara est ornatus*
capitis, quam soli Reges apud Persas rectam gestant, milites
autem inclinatum habent. Talem pileum quidam cre-
 dunt fuisse illud *πίλημα πυργωτὸν pileum turritum*: de
 quo Strabo lib. xv. ubi narrat honoratiores apud Persas
 habuisse *πίλημα παρὰ τῇ κεφαλῇ πυργωτὸν. circa caput pi-*
leum turritum. Sed illud *πίλημα* videtur fuisse genus
 aliquod galeæ, cum de armis ibi loquatur Strabo; ut
 non male illustris vir Ezechiel Spanheimius crediderit,
 illud genus pileorum expressum fuisse in nummis Au-
 gusti, ubi sane pileus instar alicujus turris exhibetur, sed
 ita ut non sit ὀξύς sive acuminatus. Vide *Dissertat. V. de*

Vsu Nummorum. Sed ad acuminatum pileum magis accedit illa tiara, quam habet Armenius in nummo Cæsaris, qui exhibet *Armeniam captam*. Hæc autem *recta tiara* peculiari nomine κυρβάσια & κύρβασις videtur vocari. Galenus in Lexico Hippocratis: κυρβάσια πῖλον ὀξύ. Hesychius κυρβάσιαν κορυφὴν ἀλέκτορος *cristam galli*: quia scilicet recta erat instar cristæ. Hinc Aristophanes in Avibus Regem Persarum facit gal- lum, cujus signum jocatur esse illius cristam, tanquam κυρβάσιαν ὀρθὴν, *curbasiam rectam*.

Ὡς ἡ καλεῖται Περσικός ὄρνις, διὰ τῆς δὲ χῆς ἐτ' ἐκείνης,
Διὰ ταῦτ' ἄρ' ἔχων κηνὺν, ὥσπερ βασιλίδος ὁ μέγας Δαδασκός,
Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὴν κυρβάσιαν, τῶν ὀρνίθων μόνῃ, ὀρθήν.
*Quare vocatur Persicus avis à dominatione adhuc illa,
Propter hæc habens, & nunc tanquā Rex magnus discurrit,
In capite Kurbasiam, avium solus rectam.*

Suidas de *Curbasia*, quam & *Curbasin* vocat: κύρβασις ἔνιοι μὲν πιάσαν, ἢ οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν ὀρθὴν ἐχρῶντο, οἱ ἡγεταὶ δὲ Πικεκλημίδης. *Curbasia, quam quidam tiaram vocant, Reges Persarum utuntur recta, milites autem inclinata.* Ex hoc loco Suidæ colligi quidem potest *Curbasiam* etiam inclinatam & curvam fuisse aliquando, nihilominus κύρβασις præcipue videtur significare *tiaram rectam*; fit enim κυρβάσια à voce κύρβις, qua voce nihil aliud significatur quam tabula triangularis in modum pyramidis. Suidas: κύρβις τρίγωνος πίναξ, ἐν οἷς οἱ παλαιὸν νόμοι ἐγγεγραμμένοι ἦσαν πολιτικοί. *Tabulae triangulares, quibus leges politicae de sacris inscriptae erant.* Hesychius σῆλιν τρίγωνον vocat, ἢ ξύλινον ἄξονα ἐν ᾧ παλαιὸν οἱ νόμοι ἐγράφοντο. Ex his igitur colligi potest formam *tiararum* & *Curbasiarum* fuisse pyramidalem, & erectam instar alicujus stili, ideoque errasse illos qui putant

CAP. IV. SACERDOT. HEBRÆOR. 517
bant *Kurbasiam* esse galeam militarem, quæ habeat cristam instar galli.

Ejusmodi autem *tiara*, sive *Kurbasia* rectæ, gestamen erant Regum, ut ex superioribus liquido constat. Et ita quidem, ut si aliquis privatorum hominum eam gerere voluisset, poenam mortis incurrisset, testante *Chrysostomo* I. *Orat. de Servit.* *πιναρῶν ὁ Περσῶν βασιλεύς, ὅπως μὴ ἐξ ἑμὸν ὀρθλὴ τῶν πάραν ἐφρόντιζεν, καὶ εἰ τις ἄλλος τῶν ἐποίησεν, εὐθὺς ἐκέλευσεν ἀποθνήσκειν αὐτόν.* *Solus itaque Persarum Rex tiaram rectam gerebat, & si quis alius hoc fecisset, statim eum perimi iussissent.* Vulgus igitur & milites depressiores & inclinatas habebant, quod etiam ex superioribus constat. Et hæc quidem sæpissime instar depressioris alicujus galeæ erant, unde & pileorum *galeri* & *galericuli* nomen.

XIV. Quali autem forma fuerint nostrorum Sacerdotum pilei, inquirendum est. Notandum hic est iterum duo dari genera tiararum, Sacerdotum nostrorum, aliam enim summus habet Pontifex; aliam ceteri Sacerdotes. Summi Pontificis tiara semper vocatur מצנפת; ceterorum vero Sacerdotum כנבעה, & aliquando etiam מצנפת, ut hoc vocabulo exprimitur omnis tiara cum Summi, tum ceterorum Pontificum. Expressis verbis hoc docet הרמבם uti vocari solet, *Rabbi Moses Ben Nachman*, in *Legem Parascha Tezave*. בכהן הדיוט אמר הכתוב מגבעה ואף היא מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומעלה הכפלים עליו כעין מגבעה שהוא כובע כדברי אנקלוס כי מגבעת כמו מקבעה כאשר אמרתי בחילופי הגי' מ' וחקוף אלה שהמגבעה כמו המצנפת ולכן יזכירי חכמים הדיר בכהן גדול והדיוט מצנפת כחורח כהנים ובמס' יומא שנינו כהן גדול משמש בח' בגדים והדיוט בארבע בכחנת *Quando de tota Sacerdotum turba*

turba quaestio est, tunc dicit Scriptura מגבעות Migbaoth, sed & id ipsum est מצנפה Mitznepheth, nisi quod eo totum caput obnubant, atque ita spiras & volucra inducant, ut referat speciem מגבעות id est galeæ, secundum paraphrasin Onkelosii. Ita מצנפה diceretur quasi מקבעות uti diximus de transmutatione literarum ג & ק Sed quoniam מצנפה est instar מצנפה, ideo Sapientes indifferenter ponunt מצנפה, tam de toto Sacerdotum ordine, quam de Summo Pontifice. In libro Sacerdotum & in Codice Ioma legimus: Summus Sacerdos sacra facit in octo vestibus, & ceteri Sacerdotes in quatuor, in Tunica, brachiis, Mitznepheth & balteo. In eadem plane sententia est Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. viii. מצנפה האמורה באהרון היא המגבעות : מצנפה Mitznepheth Summi Pontificis idem est ac Migbaoth filiorum ejus: id est utrumque dicitur Mitznepheth. Vide ad locum istum Rabbi Joseph in כתף מסנה, Abarbanelem Parascha Thezave; Massechet Ioma cap. vii. & ad istum locum notas Iom Tob. Iarchium Exodi xxviii. iv. & alios. Sed & ipse Joseph. Antiq. lib. iii. cap. viii. sine discrimine omne tegumentum capitis Sacerdotum, tum summi, tum cæterorum dicit vocari Mitznepheth; quem secutus est, uti solet, Hieronymus in Epistola ad Fabiolam. Quod autem omnis tiara tam summi quam cæterorum Sacerdotum Mitznepheth dicta fuerit, id inde factum est, quod utraque constiterit ex longa fasciâ xvi. ulnarum, qua caput variis spiris & volucris involvi solebat, est enim מצנפה obvolvere.

XV. Hinc etiam colligi debet exilem fuisse differentiam inter Mitznepheth S. Pontificis, & Migbaoth totius Sacerdotum gregis. Et fortassis eadem quæ fuit inter מצנפה Regum Persarum, & inter tiaram cæterorum hominum. Sed ita ut totius Sacerdotum turbae pilei fuerint aliores,

altiores, instar galeæ. Summi autem Pontificis pileus depressior, sed circa caput majori mole & frequentioribus volucris diffusus. Hoc sane colligi videtur ex loco isto *Rabbi Mosi Ben Nachman*, quem mox allegavimus. Dicitur enim *tiara* totius Sacerdotū turbæ מגבעות *Migbaoth*, quasi מקבעות קובע *Galea*: hæc enim significatur per קובע uti videre est 1 Sam. xvii. v. וכובע נחשה על ראשו. Et *galeam* *aneam* habuit super caput suum. Quidam hic legunt קובע ושימו *ut Ezechiel. xxii. xxiv.* Et ponent adversus te galeas. Iterū *Jerem. xlvi. vi.* ואלו הפרשים והחיצוני כובעין *Ascendite equites & consistite in galeis.* Dicitur igitur קובע מגבעות à *galea*, quia talis pileus revera non multū à *galea* differt. Idē sane docet *Maimonides* loco toties à nobis allegato, ubi expresse dicit *Migbaoth* Minorum Sacerdotum fuisse כובע instar *galeæ*. *Jarchius* ad *Exodi* cap. xxviii. iv. מכנפה inquit, כמין כיפה כובע שקורין קופ"א שהרי במקום אחר, מיתזנפת *Mitznepheth est instar fornicis* live cuculli *galeæ* quem vocant *cappe* / siquidem in alio loco vocatur *Migbaoth*, & vertitur (à *Chaldæo*) *galeæ*. Manifestum etiam est, apud veteres fuisse certas quasdam *galeas* altiores, & quasdam leviter etiam acuminatas, instar longiorum & altiorum illorum cuculorum; quasdam etiam habuisse certa quædam ferramenta & apices instar mucronum ad nocendum hostibus, & illas sane כיפה vocari posse: est enim כיפה *Esaiæ ix. xiv.* & *Jobi xv. xxxii.* summus ramus, aut alicujus rei vertex. Unde etiam derivatur *Cippus*, idem quod κύβης, quælibet scilicet res quæ formam pyramidalem habet, præsertim autem sepulchrorum pyramides, quæ mortuorum inscriptiones continebant, de quo vide apud *Horatium* *Serm. lib. i. Sat. viii.* Sic possit per כיפה etiam

rotundum, quasi sphaera media sit divisa; Ergo non est recta tiara. Et ut hoc clarius constaret addit: non habet acumen in summo, id est ἀκρων non fastigiatum erat, ut habet Josephus. Nec totum usque ad comam caput tegit. Id est, non erat tam profundus ejus sinus, ut totam frontem tegeret, ut nulla coma conspici possit. Optime igitur addit: Sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit. Sane cum caput sit oblongum, pileus autem hic instar sphaerae medium divisæ, non poterat totum caput, omnem comam, totamque frontem tegere. Hoc optime convenit cum Hebræorum traditionibus, ubi de Pontif. Maximo, exsertis enim verbis dicunt spatium aliquod fuisse inter oculos & comam quæ extra pileum propendebat, in quo spatio adnectebant phylacteria frontis inter sacrificandum; de quibus jam aliquid diximus & postea plura dicturi sumus. Quæ porro Hieronymus addit de Vittæ qua pileus in occipitio stringeretur, & de linteolo quo operitur ut nulla acus vestigia appareant, illa postea examinabimus, cum quibusdam locis Josephi eo quoque spectantibus.

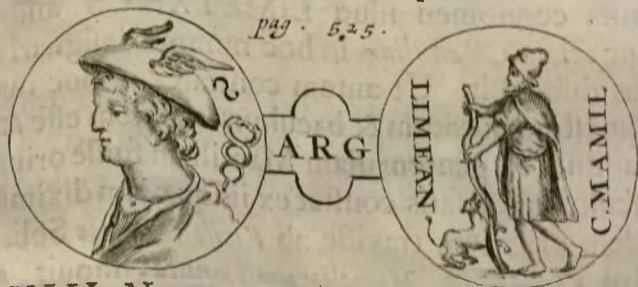
XVII. Quod maxime hic animadverti debet, illud est, quod addat hanc tiaram similem fuisse pileo *Vlyssis* prout depingi solet: ut, si quid certi dici posset de isto pileo, etiam de forma nostrorum pileorum Sacrorum qualis fuerit non amplius inquirendum esset. Doctissimus Rubenius de Re Vest. lib. II. cap. xv. mentionem facit pilæ antiquæ ex marmore in foro Cathacenensi, in qua *Vlyssis* historia sculpta est, & *Vlysses* ipse cum pileo repræsentatus. Sed quoniam nobis non contigit pilam istam videre; de forma pilei illius, qualis scilicet in isto marmore fuerit, nihil certi adfirmare possumus. Docet tamen doctissimus Rubenius cum fuisse

rotundum.

rotundum, quasi sphaera media sit divisa, quæ sunt ipsissima verba Hieronymi, ut modo audivimus. Addit etiam Rubenius cum non fuisse umbellatum, quales galericuli hodie esse solent. Quales etiam picturas viderit Hieronymus, quæ pileum Ulyssis repræsentabant, ipse Hieronymus non dicit, ideo & illud à nobis ignoratur. Extat hodie egregius nummus argenteus, in Numismatibus familiæ *Mammiliæ*, apud *Vrsinum* & *Choulum*, ubi conspicitur Mercurii caput pileatum, & in adverso latere vir aliquis pileatus cum baculo & cane; cum hac inscriptione: C. MAMIL. LIMEAN. Ita quidem habet *Choulus*. Sed male; cum non legendum sit LIMEAN. sed LIMETAN. Causa illius erroris videtur fuisse, quod non attenderit literam T. scriptam fuisse supra literam A. aut potius huic literæ incubuisse more Veterum, hoc modo A. Ita sane habet *Vrsinus*. Plane eadem scriptio reperitur in duobus nummis argenteis, quos possidet Doctissimus & Amicissimus noster Smetius, inter κμῆλια, per totum terrarum orbem celeberrima. Uterque habet LIMEAN. id est LIMETANUS. Legendum igitur est: CAIUS. MAMILIUS. LIMETANUS. Pierius quidem in suis Hieroglyphicis, statuit non esse legendum LIMETANUS, sed per distinctionem, quasi duæ essent voces: LI. METAN. id est LIMITIBUS METANDIS; quasi *Cajus Mamilius* limitibus metandis præpositus fuisset. Vult itaque virum illum in hoc nummo habere baculum in manu, quasi perticam aut arundinem, quæ adhiberi solet in agris & limitibus metandis: adeo quidem ut ipse quoque *Hieronymus Aleander*, in *explicatione Tabule Heliacæ* (quamvis errorem Pierii optime animadverterit, in eo quod putet legendum esse *Limitibus*,

tibus metandis, pro *Limetanus*.) crediderit non esse absurdum, si quis existimet, Mercurium, Terminalem Deum, latifundiis metandis præpositum fuisse, cum mensuras & pondera invenerit, teste Diodoro Siculo, lib. v. ut illi datus fuerit baculus instar arundinis, aut calami mensuræ, quibus veteres uti consuevere in metiendis agris limitibusque, de quibus etiam mentionem fieri putat Apocal. cap. xxi. & apud Ezechielem cap. xl. quare & hodie instrumentum, quo aliquid metiri solemus, nomen *Canne* vulgo retinere soleat. Sed errant doctissimi viri. Pestime legisse Pierium *limitibus metandis*, jam factis constat, & mox clarius constabit. Male etiam hic nummus de *limitibus metandis*, & baculus de pertica Mercurii terminalis explicatur. Esto sane Mercurium fuisse Terminalem Deum; ex hoc tamen nummo id minime probari potest. Saltem nulla ratione baculus ille ad arundinem aut calamum mensuræ (*Gallis une canne*) revocari potest: cum pertica sive calamus mensuræ, uti loquitur doctissimus Alexander, decem fuerit pedum, *decempeda*, ut habent Auctores rei Agrariæ: at baculus ille, quem exhibet nummus *Mamilii Limetani*, vix quinque pedum est, nisi dicamus Vlyssæ ingentem fuisse gigantem, duodecim minimum, aut tredecim pedum, quod cuilibet nummum insipienti manifestum erit, modo attendat ad proportionem inter virum illum & baculum quem in manu tenet. Deinde nemo negabit, arundines sive calamos mensuræ debere esse rectos, ut pedes & pollices manifestius possint dignosci. At baculus in hoc nummo curvus est. Fateor quidem Celeberrimum Patinum in sua editione Ursini de Familiis Romanis, in familia Mamilia in duobus nummis, viro illi baculum rectum dedisse. Sed non vereor
adfir-

adfirmare, id factum esse incuria pictoris, qui aut minutias istas (uti putavit) non curavit, aut non satis attentus fuit in sculpendo. Sane apud Urfinum in antiquo exemplari Romæ edito, baculus curvus est in utroque nummo. Eodem modo exstat apud *Choulium*. Quod autem Urfinus & Choulius non erraverint, clamant duo nummi argentei illi, quos possidet Smetius noster. Igitur baculus ille non est calamus mensuræ Mercurii, sed notat quemlibet baculum peregrinantium: solent enim peregrinantes pileos & baculos habere, apud veteres. Est itaque vir ille pileatus, qui baculum tenet, quidam qui peregrinatur, & ut uno verbo dicam, est *Vlysses* domum redux post vigennalem peregrinationem. Ut autem hæc clarius constarent, alterum ex doctissimi & amicissimi Smetii nostri nummis, de quibus jam mentionem feci, lectori hic conspiciendum exhibebo, & paucis explicabo.

XVIII. Nummus hic ab una parte representat Mercurium, quod ex ejus pileo & caduceo constat. Ab altera parte indicat gentem *Mamiliam*, Hanc gentem plebejam fuisse ex Livio lib. xxvii. cap. viii. constat. Legimus enim *C. Mamiliū Vitulum* ex plebe primum creatum fuisse Maximum Curionem, invitis Patribus, contententibus id Sacerdotium ex plebe neminem an-

te cum habuisse, hocque factum esse *Q. Fabio Maximo*, & *Q. Fulvio Flacco* COSS. Eodem libro quoque narrat *Mamilium Thurinum* Ædilem plebis fuisse. Ut ut non fuerit gens Patricia, nihilominus erat nobilissima & antiquissima, cum *Octavio Mamilio Tusculano*, viro inter Latinos facile Principi, *Tarquinius Rex Romanorum* filiam nuptum dederit, teste eodem Livio lib. 1. cap. XLIX. Sed & *L. Mamilius Tusculi* Dictator erat, qui Romanis opportune suppetias tulit, & à *Quinctio Cincinnato* civitate donatus est. Liv. lib. III. cap. XVII. & xx. *C. Mamilius*, *C. Claudio Nerone* & *M. Livio* COSS. Siciliæ Prætor factus est. Tandem *C. Mamilius Limetanus* Tribunus Plebis factus est, teste *Salustio* in *Bello Jugurthino*. Interea, inquit, *Roma Cajus Mamilius Limetanus* Tr. plebis rogationem ad populum promulgat, uti quaereretur in eos quorum consilio *Iugurtha* Senatus decreta neglexisset. Atque hic est ille *C. Mamilius* qui in ista familia cognomen illud LIMETANUS assumpsit. Hunc etiam *Mamilium* in hoc nummo designari nemo sanus dubitabit. Ut autem constaret in hoc nummo virum istum pileatum & baculum tenentem esse *Vlysseni*, notandum est gentem illam *Mamiliam* fuisse oriundam Tusculo, quod satis constat ex iis quæ jam diximus, & quidem originem traxisse ab *Vlysse* & *Circe* Solis filia. *Festus Pompejus*. *Mamiliorum familia*, inquit, *progenita fuit à Telegoni filia, quam Tusculi procreaverat, quando id oppidum ipse condidisset*. Erat autem *Telegonus* filius *Vlyssis*, ex *Circe* Solis filia. Livius lib. 1. ubi de *Octavio Mamilio Tusculano*. Is, inquit, longe Princeps *Lazini* nominis erat, si fama credimus, ab *Vlyssè* Deaque *Circe* oriundus. His omnibus ita præmissis, deinceps non erit difficile demonstratu virum istum in isto nummo esse *Vlysseni*.

Vlyſſem, quod clarius etiam fiet ſi attendamus ad ſingula iſta quæ ſimul ibi conſpiciuntur, qualia ſunt *baculus, canis, & tandem pileus*, quo tectum eſt ejus caput. Jam ſupra ſatis oſtendimus contra Pierium, baculum iſtum non eſſe *cannam* ſive perticam aut calamum, quibus veteres uti ſolebant in agris limitibusq; metiendis, cum non poſſit eſſe decem pedum, niſi dicamus ingentem aliquem Gigantem deſignari, & cum ſit baculus curvus, qui rei iſti minime inſervire potuiſſet. Eſt itaque baculus peregrinantis alicujus: peregrinantes enim baculis uti ſolebant in itineribus, ut vel ex cap. x. Matthæi conſtat. Et ad Hebræos cap. xi. ubi legimus Jacobum inter peregrinandum baculum habuiſſe. Ideo toties Judæi in Talmude prohibent ne quis Templum intraret habitu peregrinantis, & præcipue ne ingrediatur *יְהוּדָא כּוֹמָה בַּמַּקְלָה* Marc. cap. ix. iii. Hinc Viatores Græci vocant *ῥαβδῆχης* à *ῥάβδος* baculo. Vide Act. xvi. xxxv. & xxxvi i. niſi in locis iſtis *ῥαβδῆχης* ſit *liſtor*, aut nuncius publicus, qui à Magiſtratibus aliquo mittitur, quales in noſtro Oppido Batavorum vocamus *Roen-dragers*. At vero baculus hujus viri eſt baculus Vlyſſis: conſtat enim Vlyſſem baculo inter peregrinandum uſum fuiſſe, præſertim eo momento quo domum ſuam intrare volebat. Homerus ſane Odyſſ. P. docet Vlyſſem petiſſe baculum ab Eumæo filii ſui Tolemachi bubulco, qui cum domum deducebat, cui initi poſſet, quoniam viam lubricam eſſe audiviſſet:

Δὸς δέ μοι εἴ ποθὶ τοιόπαλον περμηδύον ἐστίν,
Σκηρίπιδται, ἐπὴν Φάτ' ἀλοφάλε, ἔμμεναι εἰδόν.

Da autem mihi ſicubi baculum incuſum eſt,

Ut innitar, quia dicitis valde lubricam eſſe viam.

Et mox:

————— ὁ δ' ἐς πόλιν ἦλθ' αἰάκῃ
 Πτωχῷ λυγαλέῳ ἐναλίγκιον ἥδε γέροντι,
 Σκηπτόμηνον. πᾶ ὃ λυγρὰ πρὸς εἴματα ἔστο.

————— *Hic autem in civitatem duxit Regem
 Pauperi tristi similem & seni,*

*Baculo innitentem: mala autem circum corpus vestimenta
 indutus erat.*

Ecce omnia ista ad amussim conveniunt huic viro in hoc nummo, habet enim baculum *ποθὶ πημηλόν* forte fortuna *abscissum* absque delectu, ideo curvus est ut scilicet obvius erat. Et baculo innititur, ideo ambabus manibus cum tenet. Si præterea bene consideremus vestimenta hujus viri patebit, illa satis vilia fuisse & λυγρὰ, ut ait Homerus: immo hominem illum plane fuisse *tristi seni similem*, ita enim instar miseri senis & mendici baculo innititur.

Quod attinet *canem* qui huic viro in hoc nummo adstat, manifestissime docet eum designasse Vlysssem, & quidem domum pæne intrantem. Sic enim de ista cane loquitur Homerus:

*Ενθα κύων καὶτ' Ἄργος ἐρίπλητος κυροειδέων,
 Δὴ τότε γ' ὡς ἐνόησεν Οδυσσεύς ἐγὼς εἶντα,
 *Ουρῇ μὲν ῥόγ' ἔσλωε, καὶ ἔατα κάεβαλον ἄμφω.

Illic canis jacebat Argus plenus ricinorum,

Iam tunc statim ut agnovit Vlysssem prope euntem

Cauda quidem hic adulatus est, & aures dejecit ambas.

Idem judicium tandem fieri debet de pileo; is enim plane peregrinantis quoque est, ut supra ostendimus. Sed Vlysssem quoque indicat, cum optimi auctores Vlyssipileum attribuant, ut Lucianus, Plutarchus, Plinius & tot alii. Et Nicomachus quidem primus Vlyssis simulachris *pileum* dedisse testatur Plinius lib. xxxv. cap. x.

cap. x. Dubitandum itaque non est, C. *Mamilium Limentanum* per hunc nummum designare voluisse *Vlyssē*, quia originem scilicet dedit suæ genti. Sed de hoc nummo nos plura habemus in observationibus nostris ad auctores rei nummariae.

XIX. Cum igitur in hoc nummo habeamus *Vlyssē* pileatum, cuilibet satis manifesto constat cujus formæ pileus ille *Vlyssis* & nostrorum Sacerdotum fuerit: Non multum dissimilem pileo S. Pontificis apud Romanos, ut videre est in nummis Augusti, Antonii, Lepidi aliorumque Pontificum Max. nisi quod noster talem mucronem non habuerit, ideoque *ἀκρων* & fuerit. Sive Hieronymus ad hunc nummum respexerit, sive non, constat talem fuisse qualem eum descripsit Hieronymus & Josephus: *ἀκρων, non habentem acumen in summo, quasi sphaera media sit divisa, & pars ponatur in capite.* Non quod sit media sphaera perfecte rotunda; est enim instar dimidiati ovi, quasi fuisset *ωοειδής*, ovalis, instar ovatae cassidis, ut Apuleji verba utar. Eiusdem plane formæ qualis sunt pilei Castorum, fratrum pileatorum prout à pileis sic vocari solent, in nummis Familiae *Ælia*, *Antestia*, *Atilia*, *Calpurnia*, *Celia*, *Cupiennia*, *Horatia*, *Iulia*, *Marcia*, *Minucia*, *Scribonia*, *Sempronia*, *Terentia*, & alibi: maxime autem in familia *Sulpitia*. Hi sane pilei à nostris nocturnis pileis, qui ex lana coactili fieri solent, non multum differunt. Oportet igitur Hieronymum alium pileum *Vlyssis* vidisse, aut eum per *spharam divisam* non intellexisse sphaeram perfecte rotundam, sed ovalem. Cum his aliquomodo etiam convenit pileus Romanorum, per quem libertatem exprimunt in nummis familiae *Iunia*, & *Plethoria*, post eandem *Julii Cæsaris* per *Cassium* & *Brutum*, cum duobus

pugionibus, & hac inscriptione EID. MART. ad notandum diem facinoris. Hæc figura cum sit magis incurvata optime convenit cum figura galeæ, & cum pileolis illis, quos *Calottes*, quasi *galottes à gilea* vocare solemus. Constat præterea ex hoc nummo pileum Vlyssis non fuisse umbellatum, ut habet Aleander in explanatione tabulæ Heliacæ, utque optimo jure à Rubenio refutatus sit.

• XX Habebant etiam veterum pilei & mitræ redimicula quædam, quibus capiti firmitus alligabantur, ne facile inde deciderent. Virgilius:

Et tunica manicas, & habent redimicula mitra.

Sic & Phrygia Tiara mento subligari solebat. Juvenalis:

— *& Phrygia vestitur bucca tiara.*

Sacerdotis habitu, ut ait Juvenalis vetus interpres, *tiara enim galea Sacerdotis est, quæ per malas veniens, mento subligatur.* Ejusmodi redimicula & ligamenta habet pileus libertatis, de quo modo locuti sumus, ut & pileus flaminis Dialis, in nummis familia Domitia, Julia, Licinia, Valeria &c. Ejusmodi redimicula nostrorum Sacerdotum, pileos habuisse S. Scriptura non docet. Verum quidem est Moſen dixiſſe tiaras Sacerdotibus fuiſſe alligatas: veluti Exodi cap. xxix. ix. *וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת* & *alligabis ipsis tiaras.* Et Lev. cap. viii. xiii. *וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת* Et *alligavit ipsis tiaras.* Sed cum tiara fuerit fascia longa xvi. ulnarum, per ipsam fasciam alligari poterat, sine ullo alio ligamento. Atque sic forſan loca illa intelligenda ſunt. Nihilominus Hieronymus iis virtas attribuit, quibus in occipitio ſtringerentur. *In occipitio*, inquit, *vitta conſtrictum eſt, ut non facile labatur ex capite.* Sic pileus noſtri Sacerdotis ſtringitur in occipitio, cum Phrygia tiara, immo & pileus

Roma:

Romanus Libertatis, sub mento ligari solet. Sed unde Hieronymus illa hausit? Proculdubio deceptus est à Josepho, in cujus verba hac in materia jurasse videtur: Sic enim Josephus: ἡμεῖς δὲ ἀνελευθέρως ὡς ἀν μὴ περιβυῖ πονεῖν & περὶ τῶν ἱερουργιών. *Adaptatur accurate ne inter sacrificandum delabatur.* Sed Josephus non dicit id factum fuisse *vitta* sive redimiculo aliquo, fortasse factum est per fasciam ipsam: ita enim circa caput volvi poterat fascia illa, ut ex capite non potuisset delabi. Nollem tamen jurare nulla omnino redimicula nostrorum Sacerdotum pileos habuisse.

XXI. Nondum tota structura pilcorum nostrorum Sacerdotum absoluta est, sola illa fascia capiti obvoluta, sed alio aliquo linteolo opus est, ad tegendas tiaræ futuras & deformitates, si Josepho & Hieronymo credimus, præsertim Josephi Interpreti Gelenio. Sic enim Josephus sermocinatur: ἐπὶ τὰ σινδῶν αἰνῶθεν ἐκπεριέρχεῃ διήκῃς μέλει μετώπῃ, τὴν δὲ ἱαφλῶ τῆς παινίας καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς ἀπεπέπῃ καλύπτει. Quæ sic redduntur à Gelenio: quam (tiaram) superne alia tela tegit, usque ad frontem descendens, & per superficiem verticis futurarum deformitatem occultans. Hieronymus: Est autem byssinum, & sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant. In his verbis cum Josephi, tum & Hieronymi multa sane reperiuntur, quæ non ab omnibus intelliguntur. Primum mentionem faciunt, nescio quarum futurarum. Sed quid per suam ἱαφλῶ futuram & ἐκπέπῃ intelligant, nemo facile divinabit; cum omnia vestimenta sacra ἡρα ἡνυχῶ opus textoris fuerint, quod supra pluribus probavimus. Credo itaque Josephum per suam ἱαφλῶ non intelligere futuram acu factam, sed commissuram spirarum & orbium quæ in ejusmodi tiarâ fieri solent,

solent, prout & in capite, commissuræ scilicet cranii *παφαί* dicuntur à Medicis Græcis. Hoc sensu puto accipienda esse verba Josephi. Si aliter intellexit deceptus est, aut à Josepho illa non fuerunt scripta. Saltem Hieronymus falsus est, cum istas *παφαί* intellexerit de futuris per acum factis. Sic Josephus posset verti: *Tela ista superne tegit tiaræ structuram ad frontem usque, ut fasciæ commissuras & quicquid deforme apparet, occultaret.* Aliam præterea difficultatem hæc verba creant, præsertim versio Gelenii, cum verterit *alia tela tegit.* Hinc posset aliquis colligere Josephum credidisse, tiaram Sacerdotum alia aliqua tela tectam fuisse: atque sic eos habuisse duo tegumenta capitis, qua ratione quinque, non tantum quatuor, habuissent vestes Sacerdotes minores, summus autem Pontifex novem, cum tantum octo habere debuerit. Sane Sacra Scriptura ne *γεῦ* quidem de ejusmodi tela quæ tiararum commissuras & futuras tectat, nec ipsi etiam Hebræorum doctores. Sed fortassis errat Gelenius, cum addiderit illud vocabulum *alia* de suo: nam Josephus, nec ipse etiam Hieronymus habent vocem *alia*, sed tantum *σινδών* & *linteolum*, sed per illam *σινδών* Josephi, & per linteolum Hieronymi possumus intelligere ipsissimam tiaram, sive fasciam aut telam per cujus voluera & commissuras fit tiara. Si itaque & mihi conjecturare liceat, ego dicerem extremam, sive ultimam partem fasciæ, ex qua tiara componebatur, expandi solere, ut instar galeæ omnes plicaturas, spiras, & commissuras volucrorum simul tegeret atque operiret. Tandem cum dicat Hieronymus tiaram *in occipitis* strictam fuisse, quod quidam intelligunt de vittis & redimiculis, si verum sit tiaram talia redimicula habuisse, credibile est ea fuisse in extrema ista parte, quæ

CAP. IV. SACERDOT. HEBRÆOR. 533
quæ caput, aut potius tiaram sic ultimo tegebat. Et
fortassis eodem modo facta erant redimicula, ut in
brachis, quæ extremam partem toti compagi spirarum
& orbium impositam contraherent & stringerent.
Quod ut clarius fieret hac tabula tiaram exprimi
volui.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

Figura Prima.

- A. Fascia sive tela XVI. ulnarum ex qua fit tiara.
- B. Σινδών sive ultima pars fasciæ, quæ orbium & spirarum commissuris volucrorum inducitur.
- C. Vittæ sive redimicula quibus σινδών sive ultima pars fasciæ in occipitio stringitur.

Figura Secunda.

Tiara, sive fascia jam in formam tiaræ complicata.

Figura Tertia.

Sacerdos minor ~~tiara~~ & reliquis omnibus vestimentis indutus.

Ex

II.

I.

Ex his constat Sacerdotum nostrorum pilcos fuisse instar Tiaræ Turcicæ; & Tiaram Pont. Max. non male repræsentari per Tiaram Turcarum Imperatoris Bajetis, apud Stradam: cæterorum autē Sacerdotum altiorē fuisse, Ideo Judæis Germanis non male dici em hogen Sunc.

XXII. Hactenus nos satis dixisse de pileo totius Sacerdotum turbæ credo, tempus jam esset etiam aliquid de tiara S. Pontificis dicendi, ut manifestum fieret quæ vera ipsius forma fuerit, & quousque cum reliquorum Pontificum pileis conveniat, & quænam sit inter eos differentia; Sed malimus de his agere postea, ubi ad vestimenta Summi Pontificis deventum fuerit. Sed antequam hoc caput liniamus, coronidis loco quædam addi operæ pretium censuimus de usu pileorum in Sacris apud cæteras nationes.

XXIII. Et quidem animadverto, apud veteres multos solitos fuisse sacra facere nudo capite. Talia erant sacra Bacchi, quæ fiebant solutis crinibus. Porphyrio ad lib. 11. Odarum. *Bistonides Thraces sunt quæ cum in sacris Liberi patris crinibus solutis versantur, angues & in capite & in manibus gestant.* Saturni sane & Honoris sacrificia nudo capite fiebant. *Plutarchus Quæst. Rom. Διὰ τί τῷ Κρόνῳ ὅςσι ἀπαρχαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; &c. Cur Saturno sacrificant nudo capite? Et paulo post. Διὰ τί καὶ τῷ Διὶ ὅςσι ἀπαρχαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; Cur Honori, nisi vocatur, sacrificant nudo capite?* De Saturni Sacris hæc proferuntur à Festo: *Saturnii quoque dicebantur, qui castrum in divo Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei Deo ante bellum Trojanum videtur, quia apud eum supplicant apertis capitibus: nam Italici auctore Ænea velant capita, quod is, qui rem divinam faceret in litore Laurentis agri Veneri matri ne ab Ulyssæ cognitus interrumperet sacrificium,*

cium, caput adoperuit, atque ita conspectum hostis evitavit. Macrobius Saturnal. lib. III. cap. VI. Custoditur in eodem loco (apud aram maximam) ut omnes aperto capite sacra faciant, hoc fit ne quis in ade Dei habitum initeatur, nam ipse ibi est aperto capite. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia sive ipse, sive qui ab eo relictus aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt. Hoc amplius addit Gavius Bassus: idcirco enim hoc fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia constituta est, quo hunc ritum velandi capitis invenit. Plutarchus loco modo citato docet etiam antiquissimum morem fuisse in Italia ante adventum Æneæ, ut sacra fierent nudo capite; Æneam etiam primum fuisse, qui tecto capite sacrificaverit, & hoc quidem ab eo factum fuisse, quod Diomedem hostem prætereuntem viderit: tunc enim Æneam caput velasse, atque ita sacrificium absolvisse. Babylonios nudo capite quoque sacrificasse colligi potest ex capite VI. vers. xxx. libri Baruchi, nisi quis dicat id factum fuisse in casu extraordinario.

XXIV. In aliis sacris caput summa cura velare solebant veteres. Herculis sacra velato capite fiebant. Silius Italicus: — velantur corpora lino,

Ex Pelusiaco præfulget stamine vertex.

En plane eandem tiaram ex lino Pelusiaco, qualem & Hebræorum Sacerdotes habere solebant. Idem confirmat Plutarchus Quæst. Græc. ubi de Herculis Sacerdote. Δια τὴν ὡς καὶ ὁ τῷ Ἡρακλῆϊ ἐρῶς ἐν Ἀντιμαχίᾳ γυναικίαν ἐνδεδυμένον ἰδοῦντα καὶ τῷ κεφαλῷ ἀναδεδυμένον μίτρα, κατέρχεται τῆς θυσίας, Cur apud Coos Herculis Sacerdos in Antimachia muliebri indutus veste, capite mitra tecto sacrificium auspicatur? Quæ autem hujus ritus ratio fuerit, vide ibidem apud eundem Plutarchum. Et Dacorum Sacer-

Sacerdotes tiaras gestasse docet Jornandes de Rebus Geticis cap. XI. *Fecitque Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, ut reor, quia opertis capitibus tiarâs, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant.* Et tiaras Sacerdotum tegumentum fuisse, jam ex veteri Scholiaste Juvenalis audivimus ad hunc versum,

— *Phrygia vestitur bucca tiara.*

De iisdem proculdubio Virgilius Æn. lib. III.

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu.

De ejusmodi tegumento videtur loquutum fuisse Ovid. Trist. lib. IV. IV.

Et jam constiterat stricto mucrone Sacerdos,

Cinxerat & Grajas barbara vitta comas.

Hinc vittata Sacerdos, qualis erat Vestalis, de qua Lucanus Phars. lib. I.

Vestalemque chorum ducit vittata Sacerdos.

Quod intelligi potest de talibus tiarâs, quales nostri Sacerdotes habent. Non prætereundus est Isidorus Orig. lib. XIX. cap. XXX. ubi de *insula* & de *vitta* Sacerdotum. *Gentilium vates*, ait, *insula*, apice, pileo sive galerio utebantur. *Insula* est fasciola Sacerdotalis alba in modum diadematis, à qua *vitta* ab utraque parte dependens, quæ *insulam* vinciunt. Unde & *vitta* dicta sunt, quod vinciunt. *Insula* autem plerumque lata erat, plerumque tortilis, de albo & cocco. Hinc & *sacratæ insulæ* dicuntur à Seneca in Agam. Act. III.

Sed cur sacratas diripis capiti insulas?

Festus. *Insula* sunt filamenta lanea, quibus Sacerdotes & hostie remplaque velabantur. Flamen Dialem album galerum habuisse docet A. Gellius lib. X. cap. XIV. *Is solus album habet galerum; vel quod maximus est, vel quod Iovi immolata hostia alba fieri oporteat.* Nihil autem magis

notum est quam Flaminum *Apex*, pileus scilicet formæ acuminatæ, cum apice in summo. De Saliorum Apicibus videatur Dionysius Halicarnassius, quales & κυρβατίας appellat lib. 11. καὶ οὗτος καλεῖται ἀπικας ὅτι κεῖμενοι ταῖς κεφαλαῖς πύλῃς, ὑψηλὰς εἰς ῥῆμα προσωροῦντες κωνοειδῆς, ὥς ἔλληνες προσωροῦντες κυρβατίας. Et Apices, uti vocantur, capitibus imponebant, pileos scilicet altos in modum coni, quos Græci *Curbasias* vocant. Hunc pileum Isidorus, libro modo laudato, sic describit: *Apex est pileum sutile, quo Sacerdotes gentiles utebantur: appellatum ab apiendo, id est à ligando, nam virgula quæ in pileo erat, contexebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ. Galerium pileum ex pelle case hostiæ factum. Pilleum autem dictum à pelle hostiæ unde fiebant. Cidaris & ipsum Sacerdotum erat, quod à plerisque mitra vocatur. Quod pilleum à pelle deducant, in eo errat proculdubio cum potius fiat ἀπὸ τῆς πύλης Græcorum. Nec facile credidero Apicem dici ab apiendo sive ligando, cum sic dictus videatur ab ipso apice quem affixum habebat. Festus, Pileo Flaminum affigebatur apex ex virgula oleagina. Affigebatur autem apex, secundum quosdam ad demonstrandam muneris eminentiam & dignitatem; ideo & apud Christianos Episcopalis dignitas olim Apex dicebatur, ut optime observavit Salmasius de Coma. Inde fortassis titulus Cardinalium Ecclesiæ Romanæ, qui eminentia, quasi Apices, ad hunc usque diem vocantur. Alii tamen existimant apices affigi solere antiquo more, quod apud Laurolavinium aves venerint ut exta victimarum abriperent: ut opus habuerint ejusmodi apicibus in pileo ad abigendas aves, ideo in urbe eos breviores virgas habuisse, quia ibi ejusmodi aves non erant timendæ. Servius ad Æn. lib. vii. ad hos versus:*

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,

Lani-

*Lanigerosque apices, & lapsa ancylia cælo
Extulerat.*

Flamines, inquit, habebant in capite pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid: quod quum per æstus ferre non possent, filo tantum capita religare cœperunt: nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde à filo quo utebantur Flamines dicti sunt quasi Filamines. Vtrum festis diebus filo deposito, pilea necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam Sacerdotii eminentiam sunt reperta: sicut columnæ mortuis nobilibus superponuntur, ad ostendendum eorum culmen. Alii dicunt non propter eminentiam dignitatis hoc factum, sed quia quum sacrificarent apud Laurolavinium & eis extra frequenter aves de vicinis venientes lucis arriperent, eminentia virgarum eas terrere volebant. Exinde etiam consuetudo permansit, ut apud Laurolavinium ingentes haberentur virgæ, non breves ut in urbe. Sunt etiam qui Flamines à gestamine pilei dictos ajant, quasi pilamines. Ejusmodi pileum, cum virgâ longiori vide apud Choulum in nummo Augusti & alibi; cum breviori virgâ pileos quoque videbis apud eundem, quales depingi curavit ex Marmoribus quæ Romæ visuntur. Ab ejusmodi apicibus igitur pileus Apex dictus est, nisi cum Salmasio dicere velimus eos non à virgâ oleagina, sed quod fuerint alti & acuminati ad formam coni, apices dictos esse. Quod autem Servius Flamines dictos velit, quasi pilamines, in hoc non discrepat à Plutarcho, qui eadē animadvertit in Numa. Ἐκάλαν ἢ καὶ τῷ πωγενεσέρας φλάμινας, ἀπὸ τῶν περικεφαλαίων πύλων, ἢς ταῖς κεφαλῶν φορέασι, Πιλαμῶνας πινὰς ἔντες, ὡς ἰσορῶσι. Vocabant autem veteres Flamines à pileis, quibus capita tegebant quasi pilamines, ut memorant historici. Ægyptiorum Sacerdotes & pallio vestiri, & mitra caput tegere, & oculos velare, docet Herod. lib. II. CXXI I. Φάρος

ἡ αὐτὴ μέρον ἐξυφίανται οἱ ἱερεῖς, καὶ ὧν ἔδησαν ἐνὸς αὐτῶν μίτην
 τοῦ ὀφθαλμοῦ. *Velum autem quod uno die detexitur, Sa-*
cerdotes uni illorum imponunt, & mitra oculos tegunt.

XXIV. Sed non tantum *pileis, mitra, Kurbasia* &c. veteres Sacerdotes capita tegebant, sed & ipsis nonnunquam vestibus, quibus amicti erant, puta pallio, toga aut aliis ejusmodi tegumentis. Tale fuisse videtur *tutulum*, pallium scilicet, quo Sacerdotes caput tuebant. Fulgentius. *Numa vero, ait, Pompilius & ipse de Pontificalibus scribens, tutulum dici ait pallium, quo Sacerdotes caput tuebant.* Tutulum igitur pallium capitis tegumentum Sacerdotum, & sic dictum à *tutando*, quemadmodum Germanis nostris *pileus* dicitur ein hut / à verbo hinc *tutare*. Sed & toga caput tegere solebant in *cinctu Gabino*, de quo nos capite præcedenti. Vidcantur nummi quos ibi allegavimus. Sacrificaturi & vota suscepturi prætextam capiti injiciebant, quod fecisse Vespasianum testatur Josephus de bello Jud. lib. vii. Et hunc quidem morem, auctorem habuisse Æneam multi testantur. Plutarchum, qui idem testatur in Quæstionibus Romanis, supra jam allegavimus. Audiamus etiam Virgilium Æn. lib. iii.

Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum,
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socii morem Sacrorum, hunc ipse teneo,
Hac casti maneant in Religione Nepotes.

Ad hunc locum Servius eadem observat, quæ à Plutarcho jam observata fuisse supra monuimus. Docet enim Virgilium per *hostilem faciem* intelligere Diomedem, qui Æneam sacrificantem invenit: ne autem Æneas ab ipso agnosceretur, neque sacrificii ordinem rumpe-

ret, quod piaculum fuisset, amictu suo caput texisse. Addit Servius & hæc verba: *Sciendum est, sacrificantes diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne sc. inter Religionem vagis aliquid oberret obtutibus.* Plutarchus, loco allegato, inter multas alias rationes, cur sacrificantes caput velaverint, & hæc annotavit: *ὅτι ὁ Θεὸς ἔτω προσ-
 ἡκύναν, ἢ παρφνῆντες ἑαυτὲς τῇ ὀψικρύψει τῆς κεφαλῆς, ἢ
 μᾶλλον διαλαβάρμοι πνα φωνὴν προπαρεσῆν αὐτοῖς ἐξωθεν ὄχο-
 μῶσις ἀπαίσιον καὶ δύσφημον, ἄχα τῶν ὧτων αἰελάβορμῃ τὸ
 ἱμάτιον &c.* Deos autem operto capite adorarunt, vel quod
 hoc tegumento capitis se humiles ostenderent, aut potius ne
 qua vox mali ominis audiat, ideo usque ad aures vestem
 sursum trahunt. Manifestum igitur est Sacerdotes &
 sacrificantes ideo capita velavisse, ne inter sacrifican-
 dum turbarentur mala aliqua cogitatione, quo facto
 piaculum commississent. Ideo exsertis verbis hæc addidit
 Virgilius: *Et omnia turbet*, aut, ut alii legunt, *Et OMINA
 turbet.* Hanc ob causam ne in sacris vagis & vanis cogita-
 tionibus distracti aliud agerent, monebantur sacrifican-
 tes, ut animum sacris unice applicarent, solenni hac for-
 mula HOC AGE. Videatur præsertim Plutarchus in
 Numa & Coriolano. Sane eadem cura & Hebræorum Sa-
 cerdotes non parum sollicitavit: animo enim liberrimo
 sacrificare tenebantur, nullis cogitationibus implicito;
 adeo quidem ut vel minima cogitatio sacrificium pol-
 luere, & irritum reddere crederetur. Hinc toties apud
 eos occurrunt hæc verba: *חשבונוהיה* *Cogitatio polluit.*
 Hinc proculdubio originem habet opinio in Ecclesia
 Romana: scilicet intentionem Sacerdotis adeo esse
 necessariam in consecranda hostia, & in cæteris sa-
 cramentis administrandis, ut, si forte eo momento
 mens aliqua cogitatione distracta sit, consecrationem,

aut

aut Sacramentum irritum censeatur, quod nullum haberet effectum. Sed de his fufius egimus in noftris obfervationibus ad *Maſſechet Sevvachim & Menachoth*.

XXV. Sed & ipſæ fœminæ Sacerdotes caput quoque tegebant quando ſacra faciebant. Hoc jam ſatis conſtat ex præcedentibus, tales enim erant *Cybeles* mulieres Sacerdotes Dæ Phrygiæ, apud Athenæum lib. xiv. Et *vittata Sacerdos* apud Lucanum Pharf. lib. i. Sed clarius fit ex *rica*, qua veteres Sacerdotes fœminæ uti ſolebant. Varro: *Rica à ritu: quod Romano ritu ſacrificium fœmina cum faciunt, capita velant*. Feſtus: *Rica eſt veſtimentum quadratum ſimbriatum, purpureum, quo Flaminica pro pallio mitræve utebantur, ut Verrius exiſtimat. Titinnius. Rica ex lana ſuccida alba veſtitus. Alii dicunt pallium eſſe duplex quod conficiant Virgines ingenue, patri-mæ, matrimæ, quod ceruleo colore infectum lavatur aqua pura. Alii quod Flaminica cingit pileum. Idem de Ricula. Ricule vocantur parva ricinia, ut palliola, ad uſum capitis facta. Sed ſecundum Granium erat muliebri cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur. Ex his videtur poſſe colligi non magnam fuiſſe differentiam inter ricinam & mitras noſtrorum Sacerdotum, ſecundum Granium, eſt enim noſtrorum Sacerdotum mitra nihil aliud quam balteus aut cingulum capitis. Virgines Veſtales, teſte Feſto, cum ſacrificant ſemper habere ſolebant in capite veſtimentum album, quadrangulum, oblongum, quod ſfibula comprehenditur, unde ſuffibulum dictum. Et tutulum fœminarum ſacrificantium tegumentum erat. Feſtus: Tutulum vocari ajunt Flaminicarum capitis ornamentum, quod ſiat vitta purpurea innexa crinibus, & extructum in altitudinem; quidam pileum lanatum forma metalli figuratum, quo Flamines, ac Pontifices utuntur, eodem nomine vocari*

vocari. Hinc tutulatos apud Ennium. Non debet etiam silentio præteriri Capital earum. Varro Capital dictum quod sacerdotula in capite etiam nunc solent habere. Plura si quis de Pileo videre cupiat, adeat Paschaliū de Coronis, Sole-rium de Pileo, & alios; hæc ad nostrum scopum sufficient.

C A P. V.

מעיל præceptum ejus ubi exstet. *Varia Versiones. מעיל* fere semper vocatur pallium. *Materia pallii, lana, pelles. Pallium non à pelle, sed à palla. Palla mulieribus id quod Pallium viris. Byssinum Pallium. 1. Chron. xv. xxvii. Ephod bad. Pallia an ex lino apud Iudeos? Ex serico apud Romanos. מעיל non ex serico. Error Lutheri. Ex lana. Color Palliorum. Monachorum olim nigra. Rhetorum rubra. Philosophorum fusca. Quadam coccinea. Auro ornata. Varii auctores allegantur. מעיל S. Pontificis כליל הכלה totum hyacinthinum. Error Vilalpandi & pictorum pallio S. Pont. vulgo prætextam assumentium. Pallii forma varia olim. Quid Tertulliano? Pallia quadrata. Instar Stragulæ. Vn Voile; Gen falie à Græcorum Φάλα. varii auctores allegari. Cingari, Egyptii & Bohemi palliati. Pallia Philosophorum & aliorum honestiorum quomodo gestarentur olim? Pallium cervicibus circumstrictum. Quatuor habent ἄλυσσας alas. γωνία angulus pallii. τετραγωνον quadrangulum. Hesychius & Pollux allegantur. Iudeorum pallia quadrangula. Deuteron. xxii. xii. & Numer. xv. xxxviii. כנפוח ἄλυσσας, γωνία. Ala, Angulus. Quatuor plage terre. *Varia loca Scripturæ. In quatuor angulis appensa peniculamenta. Iudeorum hodiernorum pallia. מעיל & טלית distinguuntur. Pallium ex duabus plagulis. Diaconorum pallia. ἀμμάχαλθ, χιτὼν. Forma palliorum apud Judæos olim. Samuelis & Sauli. Varia loca S. Scripturæ. Pallia apud Judæos hodie. חילע mantel Schabas mantel. Opinio doctissimi Jacobi Altingi de pallio S. Pontificis. Mainmonides allegatur. A. R. Abraham refutatur. Pallium S. Pontif. non quadratum, nec apertum in lateribus, sed Rotundum & undique clausum. Varii Rabini allegantur. מעיל χιτὼν, πεδῆρας כתונת & Tunica vocatur. Tunica Thamaris. מעיל magis tunica quam*

Z z z

pallium.*

pallium. Pallium vestis exterior, Tunica magis interior. P. M. מעיל proprie non est vestis exterior. Cingitur cingulo Ephodi: Cingulum magis tunica quam pallii. Pallium dicitur חלוק. Honoratiores duas habent tunicas. Interior sine auro & ornamento. Exterior ornatio. Tunica pictæ, plumatæ, auratæ, palmatæ, triumphales, gemmatæ, Persicæ de gemmis, purpureæ, paragaudiæ, ποικίλοι, ὀθιονμοι. Indulium & Intulium. Varii auctores allegantur. Iudæi duas tunicas habebant. Matth. x. reteres Iudæi octodecim vestes. Pont. Maximus Hebr. duas habuit tunicas. Interior erat כתנת; Exterior מעיל. ἱμαδίον, ἱπενδύτη, ἱπενδύτην pallium apud Iosephum. Pallium teres apud Tertull. ἱμάτια. Olim tunica pallium vocabantur. Pallium Anglis cloake à חלוק nola. Differentia inter tunicam & pallium S. Pont. & Rom. Togam. מעיל vestimentum rotundum & clausum. Ezech. xxvii. xxiv. גליוס / גלם glomerare, gloma, à גלם golem. 1 Sam. xv. xxvii. Varii Rabini allegati. מעיל tunica ἀπάφθ. Non habuit כנפות alas. שריו Ora pallii כניב tout au tour. מעיל talaris vestis, ποδήρης. עטה quid? Es. xlix. xvii. & l. xii. i. 1 Sam. xxviii. xiv. quo sensu Talaris? מעיל nullas habet manicas. varii Rabini allegantur. פי הראש & פי המעיל Os capitis, & os Pallii. capitium. ὤσθιον. Varii auctores. capitium non transversum, sed longum, ad medium pectus. כפי חחרה. limbus in capitis. כפי חחרה. limbus lorice. Attextus non assutus. Varii auctores allegantur. מעיל Josepho quid? σπινθῆρας. Ornamenta in infimis oris מעיל χρυσοί, κροσσοί, κόρυμβοι. Fimbria ex malogranatis & tintinnabulis aureis. רסונים. Rimon, Limon. R. & L. permutantur. Malogranatum. Iudæi ein milgrom. רסון non melpilum significat. Malogranata corticem rumpunt. Cantic. iv. iii. Lutheri versio laudatur. קליפירסונים an cortices citreorum? Error Buxtorffii & Sebastiani dimidit. Cortices Malogranatorum, non citreorum adhibentur ad insecturam. Paraphrasta Cant. iv. iii. descriptio רסון granata à granis, sive acinis. פסולות. Granata magna mistar ovi gallina. Materia granatorum. מסור. Nota Masoræ. Septuaginta emendantur פסון Tintinnabulum. כלדוער, Schellen / Schellekens / Clochettes. Plurarchus de tintinnabulis in veste S. Pontif. Hebr. Tintinnabulorum apud veteres varius usus. Varii auctores allegati. Materia tintin-

tintinnabulorum aurum. Forma eorum. *Varia genera.* Rotunda quaedam instar globulorum, intus cavorum. **Bellen** Belgis à bulla. An talia nota veteribus? Crepundia. In usu fuerunt apud Iudeos. Comparantur cum uvis, Numer. VI. v. 21 varii auctores. Acinus in uva instar mallei in tintinnabulo. Tintinnabula instar Scyphorum, aut Campanæ. Elephas cum tintinnabulo in marmore. Ejusmodi tintinnabula magna copia reperta circa Novomagum. Talia apud Hebræos in usu. מַלְלֵאֵל malleolus, plestrum, lingua. 21 & עַנְבֵּי totum componunt tintinnabulum. Codices Sebachini & Parsh allegantur. Malleolus tintinnabuli aqua lustrali aspersus. In מַעֲיָל ejus formæ fuerint tintinnabula. Numerus tintinnabulorum. Vtrum XII. an L. an LXX. an CCCLXVI. an vero LXXII. variis auctores. Janii Cornarii lapsus. Multum spatii occupare debent LXXII. tintinnabula & totidem mala punica Tintinnabula quomodo pallio appensa? An mala punica cava fuerint? an inclusa habuerint tintinnabula? Abarbanelis commentum. Singulum tintinnabulum inter duo malogranata. An præter malogranata flores appensi fuerint? Philo & Josephus examinantur. Eorum ἀνθία quid. Malogranata florentia. Pallia limbrata apud veteres. Pallium Regum Persarum eadem ornamenta habuit ac Pontificis Max. Targum Scheni Ešterā vi. Brevis descriptio תַּבְּעִילָה מַעֲיָל. Tabula qua representat hoc vestimentum. Explicatio tabula.

Huc usque occupati fuimus in vestienda tota Sacerdotum turba; Instituti nostri ratio postulat, ut nunc de Pontificis Maximi vestitu agamus. Libro primo jam docuimus vestes S. Pontificis alias esse aureas, alias albas. De aureis itaque primum, deinde de albis etiam aliquid dicemus. Aureæ quidem vestes sunt octo, מִבְּנֵימִים / כְּהֵנָה / אֲבֵנֹת / מִבְּנֵימִים / אֲפֹרֶי / חֲשֹׁן / מִצְנֶפֶת / וְצִיץ : *Feminalia, tunica, balteus, pallium, Ephod, Pectorale, Cidaris & Corona.* Et primo quod attinet feminalia, tunicam & balteum, non opus est ut de iis plura dicamus, cum nulla sit differentia inter feminalia, tunicam & balteum Summi Pontificis &

cæterorum Sacerdotum; ejusdem siquidem erant & materiæ & formæ: nisi quod fortassis pretiosior byssus adhibita fuerit in vestitu S. Pontificis, quam in vestitu reliquorum Sacerdotum. De vestibus aureis itaque acturis nobis occurrunt præter ea quæ jam tractavimus, *Pallium, Ephod, Pectorale, Cidaris & Corona*. Hisce pertractatis integrum Sacerdotum ornatum detextum habebimus. Et primo quidem de *היטב pallio*, deinde de reliquis dicendum erit.

II. Præceptum de *היטב* sive *pallio* exstat Exodi cap. xxviii. versu iv. & versu xxxi. : *וַעֲשֶׂה אֶת הַחֹשֶׁת* Et facies *pallium*. Septuaginta habent *ποδήρη talarem*, & *ὑποδύτῳ ποδήρη*, & *ὑποδύτῳ* tantum, ut Levit. viii. vi. & Exodi xxviii. versu xxxiv. & cap. xxxix. xxiv. Et Esaiæ lxi. x. *χιτῶνα*. Vulgatus *tunicam*, & *tunicam superhumeralis*. Chaldaeus *היטב* retinet. Hieronymus habet *tunicam talarem*, sequutus, uti Solet, Josephum, qui habet *χιτῶνα ποδήρη*. Eodem plane modo vertit Philo Judæus lib. iiii. de *vita Moysi*. Arabs *لب* lacernam dicit, sive penulam, quæ induitur contra pluviam, à verbo *لبس pluis*. Lutherus *Seiden rock* / Belgæ *cen Mantel* / Galli *un Roquet*; Diodati *La robe*, Junius & Tremellius *pallium*.

III. Sed quotquot habuerit nomina hoc vestimentum, nullum familiarius nec magis notum fuit, quam nomen *pallium*, saltem apud auctores Latinos. Quale autem vestimenti genus fuerit *pallium* apud veteres, inter auctores non plane convenit. Ejus quidem formam, figuram, materiam & modum gestandi, satis fuse tractarunt Salmasius in eruditissimo suo Commentario ad Tertullianum de *Pallio*, Ferrarius in suo *Tractatu de Re vestiaria*, & alii non pauci.

IV. Materiam pallii, ut plurimum lanam fuisse, testantur auctores. Pallia etiam *pellicea* habuisse veteres, colligi potest ex Aristophane in Nubibus: *Vbi grandior eris, capellas agito. è Phelleo, ut & pater tuus διφθέραν ἐν-μύθησιν, scortam vestem indutus*: quam vestem Scholiastes *περιβόλαιον ποιμνικὸν ἐκ δέρματος* interpretatur *Pallium* (*περιβόλαιον pallium est*) *pastorale ex pelle*. Huc fortassis respexit Isidorus Orig. lib. xix. cap. xxiv. *Dicitur, inquit, pallium à pellibus, quia prius super indumenta pellicea veteres induebantur, quasi pellea*. Sed inepte, ut optime observat Clarissimus Ferrarius. *Pallium* itaque rectius dicitur à *palla*, quod *palam & foris esset*, teste Varrone, aut etiam ab *irrugatione, & mobilitate, quæ circa finem hujusmodi indumenti, ἀπὸ τῆς πίλλης*, ut Isidorus alibi. Et sane quod *palla* mulieribus fuit, id ipsum *pallium* fuisse videtur viris: est enim *palla*, ut habet Isidorus, *quadrum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis*. De Pallio *byssino* legimus i Chronic. xv. xxvii. : *וְדָוִד מְכַרְבֵּל בְּמַעֲיֵל בִּיֶּשֶׁת* Et David amictus erat pallio byssino. Igitur & byssus antiquorum palliis materiam præbuit. Sed *מעיל* ibi à Jarchio & Kimchio exponitur *Ephod bad, Ephod lineum*: ut magis fuerit *Ephod* quam *pallium*. Nullam tamen rationem video, cur exponamus *Ephod* potius quam *pallium*. Nam ut *Ephod* aliquando fuit ex lana, aliquando ex lino, sic & *pallium* fortassis iidem Judæi habebant nonnunquam ex lana & nonnunquam ex lino. Sane pallia ex serico in usu fuisse apud Romanos constat ex Vopisco in vita Aureliani, ubi docet Aureliani uxorem pallium petiisse *blatreo-sericum*. Ut ut sit, constat pallia ut plurimum lanæ fuisse. Plautus Mil. Glor. Act. i. Scen. i.

Eme mi vir lanam unde tibi pallium

Malacum, & calidum conficiatur &c.

De materia pallii summi Pontificis S. Scriptura exsertis verbis quidem nihil habet. Dicitur tantum quod fuerit כָּלִיל הַכֹּהֵן *totum hyacinthinum*. Lutherus quidem *sericum* fuisse credidit, ideo *seyden rock / tunicam sericam* habet. Sed male: Certissimum enim est pallium fuisse ex *lana*; כָּלִיל siquidem nihil aliud quam lanam tinctam significat: quemadmodum אֶרְגָּמָן & תִּלְעָה שֹׁנִי *purpuram & coccinum*, ita & כָּלִיל *hyacinthinum* significat; sed lanam ejusmodi coloribus tinctam fuisse satis fusc probavimus libro I. cap. VII. & alibi.

V. Color pallii apud veteres varius fuit. Olim Monachorum & Ascetarum pallia *nigra* fuisse ex Synesii Epist. cxlvi. ad Johannem probat Magnus Salmasius ad Tertullianum de Pallio. Rhetorum pallia *rubra* & Phœnicei coloris erant. Philosophorum autem *fusca*. Basilii Presbyter in Nazianzenum: *τεῖς ὄντες, οἱ ἐκκλησιαστικὰ πνὰ, τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροὶ π καὶ φοινικῶν, φαῖοι δὲ τῶν φιλοσόφων*. *Tribones sunt pallia quedam; Rhetorum quidem rubra sunt, & Phœnicei coloris; Sed Philosophorum fusca*. Apollonius, teste Philostrato, lib. II. cap. IX. *Φαῖον τριβόνιον*, id est *fusum pallium* habuit. Et *Coccinea* habebant, ut videre est in Epist. Commodi ad Albinum. Vopiscus in vita Valeriani: *Vt tibi insigne aliquod imperialis Majestatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me presente*. Sed & variis figuris & auro ornari solebant pallia. Phidias palliis uti solebat, quæ aureas tesseras intextas habebant, teste Plinio. Vide Salmasium ad Ælium Lampridium, in vita Alexandri Severi. De pallio auro sparso leges apud eundem Lampridium, in eadem vita. Nostri autem Sacerdotis pallium nullum habuit

buit ornamentum, nullum aurum intextum, nulloque colore variatum, sed כָּלִיל חֲכִל *totum hyacinthinum* fuit, id est ex lana hyacinthino colore tincta, Exodi cap. xxviii. xxxi. ut capere non possim quam ob rem viri docti docuerint hoc pallium ex tela fuisse, opere reticulato, cum à reticulatum dici non possit nisi de tunica interiori tantum. Pessime etiam Villalpandus multi-que pictores huic vestimento prætextam, variis floribus aliisque figuris ornatam, assuunt.

VI. Forma palliorum varia fuit apud veteres. Quadratum fuisse vestimentum, vulgatio sententia est. Tertullianus de Pallio: *Pallium extrinsecus habitus, & ipse quadrangulus, ab utroque laterum regeſtus, & cervicibus circumſtriſtus, in ſibula morſu humeris acquieſcebat.* Sed & illa ipsa pallia, quæ quadrata dicuntur, non omnia ejusdem formæ fuerunt. Sunt enim vestimenta quædam quadrata, quæ ex unica tantum plagula constabant, quale vestimentum ego *quadratum simplex* vocarem, quia in eo nulla est commissura pannorum aut plagularum. Illa non multum discrepant à velamentis illis, quibus hodie nostræ utuntur mulieres tempore pluvix, quæque capiti imponunt ad obtegendas reliquas vestes ut à sordibus præservarentur, Gallis *un voile*, Belgis *een ſalie* / forte à Græcorum *φάλα*. Sed veterum pallia nostrarum mulierum velamentis majora fuisse videntur. Forte erant instar stragularum, quibus uti solemus in lectis, Gallis *une couverte*. Sane & ejusmodi stragula *pallium* dicitur, quia scilicet usum stragulæ & pallii præbebat. Ovidius Amor. i. El. ii.

Hæc tamen aspiciam, sed quæ bene pallia celant:

Illæ mihi cæci causæ timoris erunt.

Propertius lib. iv. Eleg. iii.

At mihi cum noctes induxit vesper amaras,

Si qua relictæ jacent, osculor arma tua.

Tum queror in toto non fidere pallia lecto.

Et Juvenalis Sat. VI.

————— *Tunc corpore sano*

Advocat Archigenem, onerosaque pallia jactat.

Itaque illi qui ejusmodi pallio vestiti erant, non differabant ab illis quos vulgo *Cingaros*, *Ægyptios* aut etiam *Bohemos* vocant, quos stragulis velatos percurrere vi-
cos & campos videmus. Hæc *Græcanica* pallia fuisse, vix dubito. Sed alio modo gerebantur à Philosophis; alio ab honestioribus viris, & à reliqua plebe. Philosophi enim totum corpus pallio involvebant, & quidem pallio à dextro ad sinistrum humerum rejecto, ut nihil nisi manus, aut plurimum dextrum brachium nudaretur. Honestiores autem ab utroque *laterum regestum* pallium habebant, ut docet Tertullianus de Pallio cap. 1. id est partem utramque pallii retrosum jaciebant, ita ut tota quæ suberat tunica pateret. Pallium ipsum cervicibus circumstrictum morosiusque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morsu in humeris tenebatur. De quo vide Tertullianum, Salmasium, Ferrarium & alios. Ejusmodi pallia quatuor solebant habere angulos, quos Græci *πίερυγες* vocabant: est enim Græcis *πίερυξ* ala & *γωνία* angulus, & cujuscunque rei summitas & acumen præsertim in vestibus. Hesychius: *πίερυγες ἢ καλεῖνται αἱ ἐκαπύρωθεν γωνίαι ὅθεν τὸ εἰοικέναι πτέρυγι*. Ejusmodi *πίερυγες* Pollux lib. VII. cap. XIV. ponit inter partes vestium. *μέρη ἢ ἐσθήτων πτέρυγες μὲν καὶ πτερύγιον τὸ ἡμῖν οὗτῃ χιτωνίσκη*. Pallium quatuor habebat ejusmodi *πίερυγες* sive angulos; duos in superiori parte & duos in inferiori. Hinc *πτεράγων* quadrangulum dictum.

VII. Ejus-

VII. Ejusmodi pallia Judæos quoque gestasse, minime dubito, cum Deus expressis verbis jusserit ut sibi facerent : גרילים כארבע כנפוע כסות *peniculamenta in quatuor angulis tegumentorum suorum*. Deuteron. cap. xxii. xii. Hoc de palliis quadrangulis proculdubio intelligendum est. Vide etiam Numer. xv. xxxviii. Notandum præterea est, כנפוע plane eandem habere significationem, qualē habet Græcorū *πέπλος* & *γυνία*, significat enim *angulum* & *alam* & rei summitatem. Vide præter loca jam à nobis allegata, Deut. xxiii. i. Sam. xxi. v. iv. & cap. xv. xxvii. Quod avium *alas* significant, constat Exodi xix. iv. Ps. lxxviii. xiv. Genes. i. xxi. & alibi ex infinitis locis. Sic quatuor plagæ terræ dicuntur ארבע כנפוע הארץ *quatuor anguli terra*. Es. xi. xii. Ezech. vii. ii. & alibi. Talia itaque vestimenta sive pallia fuisse videntur illa, quæ appensa habebant peniculamenta in quatuor angulis, secundum expressum mandatum Dei. Sane ad hunc usque diem in suis Synagogis ad preces convolant ejusmodi palliis quadrangulis, ex quibus angulis fimbriæ dependent, velati, præsertim hora matutina : quamvis hodie ea raro humeris, sed plurimum capiti imponant. Deinde breviora sunt hæc pallia hodie quam olim ; vix enim ad lumbos dependent, cum olim fere ad talos demitti solerent, aut saltem ad genua, ut ex nummis & marmoribus colligi potest. Sed & ipsi Judæi distinguunt hodie inter טלית & מעיל : prius enim ipsis est pallium longius, quo olim, posterius brevius, quo hodie utuntur. Judæos autem olim ejusmodi palliis quadratis longioribus usos fuisse, non minus quam veteres Græcos, colligi posse videtur, vel ex solo illo divite Jerusalemitano בן ציצית הכסח : sic dicto, quia longum habuit pallium, ut à quibusdam exponitur, ita ut

simbriæ ejus traherentur super pulvinaribus, aut tapetibus stratis, quibus inambulabat. De quo nos plura lib. I. cap. III. paragr. XVI.

VIII. Sed & aliud genus palliorum quadratorum memoratur ab auctoribus: illud scilicet quod ex duabus plagis fiebat, ita ut altera pectus, altera tergum tegeret, in humeris quidem commissis, sed lateribus apertis, quales esse solent Diaconorum vestes in Ecclesia Romana. In hisce palliis *πέρυγες* sive anguli omnes erant in inferiori parte, nulli in superiori, duo in plaga anteriori & duo in ^{post}superiori. Hæc proxime accedunt ad formam tunicarum, nisi quod in lateribus aperta sint, & manicis carcant; ideo tunica *ἀμάχαιλα* vocari posset. Ejusdem formæ pallia Judæorum veterum fuisse, de quibus Num. xv. sunt qui doceant. Tale etiam pallium habuisse Samuelem I Sam. xv. xxvi. cuius alam prehendebat Saulus, ut abiturientem retineret; ut & pallium Sauli I Sam. xxiv. v. cuius alam David clam absceidit, doctissimus Jacobus Altingius, in sua oratione de stola Sacerdotis Summi, docet. Et revera ad hunc usque diem ejusmodi palliorum vestigia apud Judæos, præcipue Germanos & Polonos, restant. Et hoc maxime apud pauperiores obtinere animadverti. Habent enim non raro parvula quædam amacula instar nostrorum thoracum, absque manicis, ut colobia, quæ vix pectus & tergum tegunt, non multum infra mamillas demissa, quibus etiam simbriæ appendent in quatuor angulis. Habent tamen etiam ditiores longiora pallia ad eandem formam, fere instar Diaconorum palliorum, qualia Poloni vocant *ein hille Mantel* / quasi dicere velent *מנעל*, sive pallium instar *Mehil*, *ein shabas mantel*; quia his utuntur tantum diebus festis & in Sabbato.

Ejus-

Ejusdem sane formæ fuisse pallium Summi Pontificis eximius Altingius eodem loco docet, motus auctoritate Maimonidæ, cui contradicere fere religio est apud Judæos. Sic enim sermocinatur Maimonides, Halach. Kele Hammikd. cap. ix Sect. III. המעיל כולו הכלה וחוטיו בפולין שני עשר ופיו ארוג בתחילה אריגתו ואין לו בית יד אלא נחלק לשתי כנפיים בסוף הגרון עד למטה כרין כל *Pallium totum hyacinthinum est, filamenta ejus sunt duodecim (in unum torta) & os ejus (cui caput immittitur) ab initio textum est. Nullas habet manicas, sed divisum est in duas plagas ab initio colli deorsum pendentes, qualia esse solent omnia pallia, ideoque non coherent (plagæ) nisi circa collum tantum.* En tibi totam descriptionem pallii Summi Pontificis. Sed optimo jure הר"א אבר. Rabbi Abraham filius Davidis ad verba illa: *Et non habet manicas, divisumque est in duas plagas &c.* rogat: וז מנין לו Vnde hoc habet? Id est quis illi hoc dixit, cum hoc nulla auctoritate probari possit, nec ex S. Scriptura nec ex traditione Talmudicorum.

IX. Pallium itaque omnino alterius formæ esse dicitur; non quadratum, sed rotundum; non ערסא & apertum ad latera, sed clausum & quidem manicatum: ut magis fuerit tunica quam pallium, instar camisæ aut indusii. In hac sententia fuit Jarchius, quod etiam animadvertit Abarbanel ad Legem Sect. Tezave, quamvis ei non adstipuletur. רש"י שהיה מעיל כגון, inquit, חלוק כמו הכחונה ואינו כן: *Scribit Iarchius pallium est instar camisæ, quemadmodum & ipsa tunica: sed res sic sese non habet.* In eadem sententia fuit Hieronymus in Epistola toties à nobis laudata. מעיל id est tunica talaris, tota hyacinthina, ex lateribus ejusdem coloris affutis habens manicas &c.

nicas &c. Ipse Josephus in eadem sententia fuisse videtur, cum *חַיט* expresse vocet *χιτὼν tunica*. Græci etiam, Septuaginta cum Philone & Josepho *ποδήρη* vocant. At *ποδήρης* sive talaris tunica manicas habere solet, ut à nobis probatum est, supra ubi de *כְּתֹנֶת tunica* egimus. Nec silentio prætereundum est *tunicam* Thamaris II Sam. XIII. XVIII. quæ primum *כְּתֹנֶת פָּטִיחַ* dicta est, mox vocari *חַיט pallium*. Hinc conjici possit formam *Meil* non esse aliam quam formam *Chetunet*: quamvis Kimchius ad istum locum existimet, istam tunicam, sive *pallium* Thamaris omnino diversum fuisse à *Meil* sive pallio, de quo sit mentio in lege. Videtur etiam inde colligi posse, *חַיט* proprie loquendo non fuisse *pallium*, sed potius tunicam, cum pallium vestimentum exterius fuerit, quod cæteras vestes omnes tegeret, at *Meil* Summi Pontificis non bene potest dici vestis exterior, quandoquidem tectum fuit Ephodo & pectorali. Nec ullo cingulo cingi solebant pallia, cum cingulum tunicae fuerit, at *חַיט* cingebatur cingulo Ephodi, ut postea patebit. Non mirum igitur, si *חַיט* à multis exponatur *χιτὼν tunica*, *ποδήρης*, *כְּתֹנֶת* & *חַיט* quasi fuisset tantum tunica exterior.

X. Imprimis hic notandum est, honoratiores apud veteres duas habuisse tunicas, aliam interiorem, exteriori aliam. Interior corpori proxima erat, ex lino sive gossipio facta, aliaque materia molli, quæ corpus nulla asperitate offenderet, nullo auro ornata, nullaque purpura clavata aut prætexta, ut optime Alexander Severus dementes judicaverit eos qui illud fecerint. Exterior autem, ut plurimum auro, purpura, prætextis & gemmis ornata erat. Tales erant tunicæ *pietà*, *plumata*, *aurata*, *palmata*, *triumphales*, *gemmata*, *Persica de gemmis*,

mis, purpurea, paragaudia, ποικίλοι, Ἰπσημοι & id genus alia. De duabus hisce tunicis Plautus in Aulularia: *Ne inter tunicas habeas*. Varro apud Nonnium: *Postquam duas tunicas habere ceperunt, instituerunt vocare subuculum, & intusium*. Interior *indusium* vocabatur, quasi *intusium*, ut habet ipse Nonnius, quia intus gerebatur. De interiori Valerius Maximus lib. VII. cap. IV. *Si hujus consilii mei interiorem tunicam consciam esse sensero, continuo eam cremari jubebo*. Et Terentius; *tunica pallio propior*. Judæos duas quoque tunicas habuisse patet vel ex solo isto loco Math. cap. x. ubi Christus discipulis suis dicit: *ne habeatis duas tunicas*. Sed quicumque legerit *Massechet Schabbath* cap. XVI. cum Jerusalemitanum, tum Babylonium, non dubitabit Judæos duas tunicas gestasse, aut *tunicam* cum *pallio*. Octodecim enim vestimenta eos habuisse ibi traditur, si numeremus chirothecas duas, duo tibialia & duos calceos, prout & hodie in frigidioribus regionibus, tempore hyberno, non pauciora gestamus. Dicendum itaque est Sum. Pont. duas etiam tunicas habuisse, interiorem quæ *Chetunah* vocabatur, qualem & cæteri Sacerdotes habuerunt, & unam exteriorem, scilicet *Meil*, qualem reliqui non habebant. Verum quidem est, ἡγῶ Græcis aliquando dici ἱμαδίῳ, qua voce interior vestis significatur, ut patet ex Hesychio & Suida, cum exterior ἱπιδύτη vocetur, ut iidem Grammatici docent. At videtur *Meil* ἱμαδίῳ vocari respectu Ephodi & pectoralis, quæ revera vestes erant magis exteriores, cum *Meil* pallio superindui soleret. Sed respectu *Chetunesh Taschbetz*, sane *Meil*, cum illi superindui soleret, magis exterior tunica quam interior, ἱπιδύτη quam ἱμαδίῳ dici debet; ideo etiam Josephus quando loquitur de induendo *Meil*, utitur verbo ἱπιδύει,

quod superiorem vestem indui significat. Exterior tunica itaque *pallium* dici videtur, prout toga etiam *pallium teres* dicitur Tertulliano: quemadmodum tam pallia Græcorum, quam togæ Romanorum ἱμάτια dicebantur à Græcis. Non mirum igitur, tunicam exteriorem Pont. Max. aliquando pallium vocari. Et sane quod pallia nonnulla antiquorum in Europa, præsertim in Anglia, rotunda fuerint instar tunicæ, aut quod ejusmodi tunicæ exteriores etiam sæpe pallia vocata fuerint, colligi potest inde, quod Angli *pallium* soleant dicere a *Cloake* ab Hebræo כליק *Chaluk*, quod Hebræis *tunicam* aut *camisiam* significat, ut & aliis populis *nolam*, id est *tintinnabulum majus*, à rotunditate, quemadmodum jam supra docuimus.

XI. Et si autem pallium etiam fuerit vestimentum rotundum & undique clausum, non minus quam tunica, magna tamen fuit inter utrumque differentia. Sane omnia vestimenta rotunda non fuerunt plane ejusdem formæ, nec eundem usum habebant, quemadmodum & ipsæ vestes quadratæ. Toga etiam fuit vestis rotunda & undique clausa, sed multum differebat à tunica, imo & ab ipso pallio, etsi pallio propius accedat, ideoque à Tertulliano *pallium teres* dicatur. Tunica strictior fuit & manicata, pallium autem laxius & ἀμάχαλον sine manicis. Toga etiam manicis carebat & laxior tunica fuit, nihilominus multum à pallio discrepavit, erat enim pallio multo laxior & demissior ad pedes, præterquam quod nec sinu nec tabulis nec gestandi modo convenirent.

XII. Ut ut sit, ἱμῶν vestimentum rotundum & clausum fuisse, quemadmodum erat & ipsa tunica, & toga Romana, mihi persuasissimum est. Optimo jure itaque
ab

ab Abarbanele, loco jam à nobis laudato, vocatur,
 גלימה סגורה *pallium clausum*. Sed audiamus quid dicat.
 והיה אם כן מעיל כמו גלימה סגורה סכל צר ואולי היו בו
 שנים נקבים מן הצדים. ומשם היה מוציא הכהן זרועותיו:
Si res ita se habet Meil erit instar pallii clausi in utroque la-
tere, fortassis habebat duo foramina in lateribus, per que
Sacerdos brachia exerebat. Verum quidem est Abarba-
 nelem hanc sententiam improbare, & addere ex sen-
 tentia כנף הר"ם *pallium* hoc fuisse בגד יפתח בו *vestem qua*
quis sese involvit & obteguit; sed hoc non impedit, quo-
 minus dicamus, fuisse vestimentum clausum & rotun-
 dum, cum eundem usum præstare potuerit omnis ro-
 tunda & clausa vestis. Sane Ezech. xxv. 1. xxiv. גלימה
 etiam est vestis qua quis obtegatur & involvitur, à גלם
involvit, convolvit, unde Latinorum *glomerare*, &
glomia à גלם. inde tamen non sequitur non fuisse vestem
 rotundam & clausam. Quod deinde etiam dicat Abar-
 banel hoc vestimenti genus habuisse כנף מלפניו
 וכן מלאחריו: *duas alas, alam in anteriori, & alam in*
posteriori parte, hoc nihil obstat rotunditati pallii nostri
 Sacerdotis. Samuelis vestis, cuius *alam Saulus apprehen-*
debat 1 Sam. xv. xxv. 1. forte fuit instar vestium Diaco-
 norum aut aliorum palliorum quadratorum Græciani-
 corum, quæ stragulis non sunt ab similes, de quibus
 modo locuti sumus; sed non sequitur ejusdem figuræ
 fuisse pallium Summi Pontificis. Et sane Sacerdotis
 pallium rotundum & clausum fuisse, non solum docent
 vocabula quibus toties occurrit, qualia sunt חלוק *camis-*
sia, tunica, חזק, כחונה *medænes talaris* & id genus alia,
 sed expressis verbis id testatur Jarchius, cui non minus
 credendum est quam הרמבם *Rabbi Mosi filio Nachmani*.
 Sed audiamus Josephum Ant. lib. 111. cap. vii. quem
 locum

locum non tædet repetere, quia totam structuram pallii egregie depingit. ἐστὶ δὲ ὁ χιτῶν ἕτερος, ὅτε ἐκ δυοῖν περιτμημάτων ὡς τε ῥαπίδος ὑπὲρ τῶν ὤμων εἶναι καὶ τῶν ὤψεων παλάριον. φάρος δὲ ἐν ὀπίσθιον ὑφασμένον, χιτῶν ἐκ βρογχωπῆρα παλάριον ἀλλὰ καὶ μήκη ἐπὶ ῥαπίδα πρὸς τὸ στήθον καὶ μέσον τὸ μετὰ φρενον. πύλα δὲ αὐτῶν πρὸς ῥαπίδα, ὑπὲρ δὲ μὴ δεξιέρχεται τὸ τομῆς τῶν δυσπρόπτεον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅθεν αἱ χεῖρες διέρχονται χιτῶν ἐστίν. *Hæc tunica non fit ex duobus segmentis, ut futuras habeat in humeris ac lateribus: sed unicum est vestimentum (velum aut tegumentum) in longum contextum. Capitium habet apertum non transversum, sed in longum, descendens à tergo, & ante usque ad medium petus: cui annexus est limbus, ne appareret deformitas scissuræ. Sic etiam apertum est qua manus exeruntur.* Manifeste ex hoc loco patet pallium clausum & commissum fuisse, non tantum in humeris, sed & ὡς παλάριον circa latera. Cum autem pleraque pallia & tunicæ constiterint ex duabus plagulis in humeris & lateribus confutis, hoc pallium sive hæc tunica nullas habuit futuras, sed per ipsam texturam omnia juncta & clausa erant, ut vera fuerit tunica ἄρραφος, de qua textura vide cap. xvi. libri primi. Et sane ita Sacra Scriptura solet loqui de S. Pont. pallio, ut necessario concludendum sit illud clausum & rotundum fuisse. De כנפיה sive aliis ejus nulla fit mentio, quemadmodum de palliis χιτῶν appertis. Deinde יהוה ora ei attribuuntur in infima parte, & quidem סביב id est circumquaque, tout au rond, aut tout à l'entour, & ut habent Germani runtumb / & significantius septuaginta κύκλω, quod nullam separationem, nullumque discrimen patitur, quæ genuina est significatio vocis סביב. Unde iterum colligo hoc vestimentum in una parte ab oris clausum fuisse ad humeros usque,

usque, nisi quod duo foramina habuerit in lateribus ad
emittenda brachia & manus.

XIII. Quemadmodum pallium nostrum fuit vesti-
mentum rotundum & clausum, ita & *talare*: hinc *ποδήρης*
vestis dicitur, totumque corpus velavit. Ideo verbum
עט quod *obvelandi* & *obtegendi* vim habet *עט מעיל* at-
tribuitur. Esaiæ cap. LIX. XVII. *ועט כמעיל קנאה* Et *ami-*
civit se zelo tanquam pallio, quali diceret vehementi
zelo Deus arsit in inimicos: ut eo quasi pallio undique
tectus fuerit. Et cap. LXII. I. *מעיל צדקה יעטני* *Pallio ju-*
stitiæ texit me: id est sua justitia omnia mea peccata ob-
velavit, ne in ejus conspectum venirent. Eodem sen-
su dicitur de Samuele 1 Sam. XXVIII. XIV. *והוא עטה מעיל*
& ille tectus erat pallio. Cum autem *Meil* *ποδήρης* Talaris
vestis dicatur, oportet etiam fuisse vestem longam &
ad pedes fere demissam. Ad talos pleræque tunicæ sane
demissæ erant; tales etiam erant tunicæ interiores li-
neæ Sacerdotum, de quibus jam egimus, nisi quod in-
ter operandum ad medios poplites retractæ & balteo
constrictæ fuerint. Sane ad talos *Meil* Sum. Pont. non
debuit pertingere, & proculdubio brevius fuit quam
ipsius tunica linea. Si enim *עט* ad talos usque demis-
sum fuisset, præterquam quod tunica linea non potuif-
set conspici, malogranata & tintinnabula ad terram de-
pendissent, & eorum sonus impeditus fuisset. Hoc sen-
su proculdubio *ποδήρης* dicitur, quod scilicet demissum
fuerit fere ad pedes; atque hoc sensu dicit Philo Judæus
lib. III. de vita Moïsis. *ὁ χιτῶν ἀπὸ τῶν ἀχρῶν ποδῶν πρὸς*
ἅλῳ τὸ σῶμα κέχυται. *Tunica à pectore usque ad pedes per*
totum corpus diffunditur.

XIV. Sed quamvis *Meil* tunica talaris diceretur,
nullas tamen habuit manicas ut talaris tunica habere
solent.

solent. Optime igitur Maimonides, loco jam laudato וְאֵין לוֹ בֵּית יֶר *Et nullas habet manicas.* Idem docet Josephus: nam etsi exsertis verbis non dicat nullas habere manicas, hoc tamen innuit quando dicit ὁ ὅθεν αἱ χεῖρες διέρχονται *Et apertum est qua manus exeruntur.* Optime etiam Abarbanel: forte habuit duo foramina in lateribus, per qua sacerdos brachia exerebat. quem locum jam supra allegavimus.

XV. Quemadmodum omnia vestimenta clausa & rotunda, nihilominus aperta debent esse, saltem circa humeros, ut caput immitteri possit, sic & pallium Summi nostri Pontificis. Hanc aperturam Moses Genes^{xi} xxviii. xxxii. vocat *os* sive *foramen capitis*. וְהָיָה פִּי רִאשׁוֹ בְּחֻכּוֹ *Et erit foramen capitis in medio ejus.* Eodem sensu vocatur פִּי הַמָּעִיל *os pallii.* Dicitur autem *foramen capitis*, quia per illud caput immittitur. Hinc etiam à quibusdam *capitium* vocatur testibus vulgato & Hieronymo. *In superiore parte*, inquit Hieronymus, *qua collo inducitur aperta est illa tunica, quod vulgo capitium vocant.* Septuaginta habent ὁ ὅθεν αὐτῶν μέσσην. Abarbanel existimat hanc aperturam dici פִּי הָרִאשׁ *foramen capitis*, ad differentiam aperturæ istius quæ est circa pedes, quæ proprie sunt ora quibus appendunt malogranata & tintinnabula. Josephus docet pallium non tantum habuisse ejusmodi foramen aut *capitium*, sed ostendit etiam illius capitii formam: scilicet quod non fuerit transversum in humeris, ut plerumque fieri solebat, sed in longum, descendens à tergo & ante usque ad medium pectus. *Aperturam*, inquit, *habet non transversam, sed in longum, descendens à tergo & ante usque ad medium pectus;* ideoque hæc apertura plane alia est, quam illa quæ est in tunica interiori linea, erat enim rotunda, cum hæc fuerit oblonga.

XVI. Hæc

XVI. Hæc apertura munita erat certo aliquo limbo, ob firmitatem attexto, ne rumperetur. Sic legimus versu xxxi. שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארנ כפי חחרה יהיה. Quæ Josephus sic interpretatur: πῆζα δὲ αὐτῷ προσρέραται ὑπὲρ τῆς μὴ διελέγχεσθαι τῆς τομῆς τῷ διατρέψαν. *Affutum habuit limbum, ne appareret apertura difformitas.* Græci ὡς ἔχον κύκλῳ τῆς περιτομῆς ἐργον ὑφ' αὐτῷ συμπλοκῶς συνυφασμένην ἐξ αὐτῶς ἵνα μὴ γαγῇ. Limbus ille introrsus spectabat, ne exterius ulla eminentia appareret, quod difforme fuisset. Abarbanel: והוא שפה היריעה הקיצונה יהיה לחוכו לצד פנים. Limbus ille in medio ejus erat ad interiorem faciem, propter decorem, ne extrinsece emeretur. Idem notat Josephus: ne appareret, quod jam jam allegavimus, *apertura difformitas.*

Præterea dicitur לו יהיה כפי חחרה יהיה *erit tanquam os lorice.* Quibus verbis indicat loricas olim in ore habuisse ejusmodi limbos, qui forte ex lanceo panno aut alia ejusmodi materia facti erant, quod & hodie fieri solet. Sed quia veterum lorice non raro ex lino & corio factæ erant, opus habebant circa collum limbo aliquo, ut firmiores essent in istis partibus, in quibus maxime tegebantur; quod etiam animadvertit Jarchius ad hæc verba כפי חחרה *ut os lorice.* והשריונים למדני. Hinc *discimus loricas duplicatas esse ad ora.* Utrum autem limbus iste fuerit instar lorice hamis anulisve confectæ, ut viri docti hoc exponunt, sequuti, ut puto, Abarbanelem, non ausim adfirmare: cum id ab antiquissimis auctoribus non dicatur.

Rationem, cur addendus esset ejusmodi limbus, reddit S. Scriptura: לא יקרע *ne rumperetur.* Hæc ita explicantur ab Abarbanel: ונתן הטעם באומרו לא יקרע. רוצה

רועה לומר כרי שלא יקרע המעיל להיות חזק כיון שהוא נושא
Dat rationem, cum dicat : Ne rumpatur, vult dicere ne rumpatur pallium, necesse enim est ut pallium sit firmum, quandoquidem gestare debet Ephod & pectorale, multo magis requiritur firmitas in ejus limbo, quia totum pondus ex eo dependet. Vulgatus cum hæc verteret hunc limbum comparavit cum loris & institis, quibus veteres extremum manicæ & ora infima circa pedes ornare solebant. *In cujus medio, inquit, supra erit capitium, & ora per gyrum ejus textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur.* Sane hoc fieri in infimis tunicarum partibus, supra probavimus, ubi de tunica passim. Moses tamen ad tales vestes non respexit, sed ad loricanam quæ limbum circa collum habere solebat, non propter ornatum, sed ob firmitatem, quod etiam requirebatur in pallio, ut validior esset ad sustinenda pondera Ephodi & pectoralis.

Tandem animadvertendum est limbum istum non acu assutum, sed attextum fuisse. Dicitur enim מעשה ארג *opus textoris.* Id est, ingeniose & assabre attextus est dum ipsum pallium texebatur. Abarbanel : ואמר שפה יהיה, לפיו סביב מעשה ארג להגיד שלא יחכו פי ראשו במספרים : ושוב יחפור לו במחט : *Et dictum est : erit limbus circa aperturam capitis, opus textoris, ad indicandum, quod apertura illa non debeat scindi forfice, ut deinde acu consue- retur.* Maimonides Kele Hammikd. cap. ix. ופיו ארגו כחכלה אריגתו *Et foramen ejus textum erat initio texture.* i. e. simul cum ipsa vestis texeretur. Josephus tamen videtur credidisse hunc limbum assutum, non attextum fuisse. *πῶς αὐτῶν, inquit, περιέπλεται.* Ad verbum : *limbus ei assutus est.* Aut Josephus erravit, aut hoc tunc tempo-

temporis contra legem factum fuit, aut per το προσωρινῶς non intelligit *assui*, sed tantum *committi*, quemadmodum monuimus vocabulum παρὸν & ἐπαρὸν illi sæpe significare *committere*, & *commissuram* συναρθεύειν, ut optime ex Gorræo observat Stephanus in suo Lexico.

XVII. Et si pallium totum hyacinthinum fuerit, nullum aurum intextum habuerit, nullisque coloribus aut floribus ornatum fuerit, nihilominus illius oræ infimæ ornatissimæ fuerunt. Appensa siquidem habebant malogranata & tintinnabula aurea. Versibus xxxi i i. & xxxi v. hæc legimus. ועשו על שוליו רמני תכלה וארגמן וחולע שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם סביב : פעם וחולע שני על שוליו זהב ורמני על שוליו הסעיל סביב : Et facies ad oras ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea, ad oras ejus circumquaque; & tintinnabula aurea inter illa circumquaque. Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulum aureum iterum deinde malogranatum, ad oras pallii circumquaque. Hæc ornamenta Josepho dicuntur *fimbriæ*: κατὰ πῆζαν δὲ αὐτῶν προσωρινῶς οὖτοι ῥῶν τρύπον ἐν βαφῆς μεμιμημένοι ἀπὸ ἡρώδου πῆ καὶ κώδωνες χρυσοὶ καὶ πολλὰ ἑπὶ τῇ δακτύλῳ τῆς ὀπισθενίας, ὡς πὶ μέσον ἀπολαμβάνεσθαι δύοιν κωδώνων, ῥοίσκων καὶ ῥῶν κωδώνων. Circa infimam oram ejus dependebant fimbriæ, in modum malorum punicorum diversis coloribus cum aureis tintinnabulis, magno studio & ornatu adaptatæ, ita ut inter duo tintinnabula malum punicum, & inter duo mala punica tintinnabulum medium penderet. Sunt autem ῥῶνοι fimbriæ, quæ de vestibus dependent. Hesychius: ῥῶνοι, κροσσοί, κερυμβοί. Constabant autem hæc fimbriæ ex רמנים & רמונים malogranatis & tintinnabulis; quæ, quid fuerint, jam examinari debet.

XVIII Occurrunt primum רמנים. Rimmonim. De

hiscē Scriptura mentionem facit pluribus in locis, ut Num. xiii. xxiii. & cap. xx. v. Deut. viii. viii. i Sam. xiv. ii. Cant. iv. xiii. Joel. i. xii. & alibi. Sunt qui volunt רמון *Rimmon* malum citreum significare; quod si verum est non dubito quin inde deductum sit nostrum *limon*, pro *Rimon*, mutato tantum R. in L. quod vulgatissimum. Solent autem in Europa mala citrea vocari *limones*. Nihilominus malogranata significari statuunt Judæi. Ideo Germani & Poloni Judæi רמון vocant ein *Wulgrom* corrupte, ut patet, more suo, quasi vellent dicere *malogranatum*. Sic describunt hunc fructum Gemarici Massechet Sevachim cap. ix. סביא תכלה וארגמן ותילעת שני שזורים ועושה אוהן כמין רמונים Sumunt hyacinthinum, purpuram & coccinum retorta, & faciunt speciem malogranatorum, quorum ora nondum sunt aperta. Maimonides illa eisdem fere verbis repetit Halach Kele Hammikd. cap. ix. Glossa ad locum istum Gemaræ addit: דרך רמונים כששוהין באילן אחר גמר פירי בישראל מהפחחין מאיליהן כדרך שעושין קליפי אגוזים החיצונים; Solent mala punica, si nimis in arbore morentur, post maturitatem disrumpi in arbore, ut fieri solet in nucibus, quarum cortex extrinsecus sese aperit in arbore. Ex hoc loco satis apparet, per רמון intelligi debere non citreum, non mespilum, sed malum punicum. Non enim solent citrei & mespili ita post maturitatem corticem aperire instar nucum, sed illud accidit malogranatis. Nam eodem sane modo quo nuces patiuntur corticem exteriorem disrumpi, ut tota nux ex arbore decidat, sic etiam malogranatum, si post maturitatem diutius in arbore pendeat, corticem disrumpit & aperit, ut acini & grana ejus facile conspici possint, immo ut inde paulatim omnia decidant. huc videtur respexisse

Luthe.

Lutherus Cant. cap. iv. 111. ubi פלח הרמון vertit ein Ditz
 ein Granat-Apfel / i. e. *aperturam malogranati* Deinde ean-
 dem fere habet naturam & vim cortex malogranati,
 qualem habet cortex nucis. Uterque enim est austerus
 & astringens & ad tingendum aptus, ut norunt infecto-
 res; hinc inter colores, aut potius inter medicamina co-
 lorum ponuntur, & pari passu ambulant, Codice Schab-
 bath. cap. 1x. Misna v. קליפי רמונים אסטים ופוצה כרו לצבוע כהו בנר קטן
 : *Cortices nucum, Cortices
 malogranatorum, crocus & rubia ad tingendum iis vestem
 parvam.* Verum quidem est Doctissimum Buxtorfium
 in suo Lexico קליפי רמונים exposuisse *cortices citreo-
 rum*; quem etiam secutus est *Sebastianus Schmidt*, sed
 mea opinione falluntur doctissimi viri. Citreorum cor-
 tices adhiberi in infectione nunquam audiui, sed de
 nucum & malogranatorum corticibus constat; ut Tal-
 mudicis רמון nihil aliud fuerit quam *malogranatum*. Ita
 etiam describitur *Rimon* à Paraphrasste Chaldaico, ut pla-
 ne non dubitandum sit, quin per illum fructum intel-
 lexit malogranatum. Sic Cant. cap. iv. 111. ubi legi-
 mus שלחין פרום רמונים & versu xii. : חלחל פקוריא כרמונים
 Chaldaeus habet *Repleti sunt pra-
 ceptis ut malogranata*, viri pii scilicet & justi. Ubi Para-
 phrastes proculdubio respexit ad acinos & grana quibus
 mala punica referta sunt, ut quislibet hæc facile expli-
 care potest. Unde etiam Latinis *granata* & *malogran-
 nata*, propter magnum numerum acinorum, dicta sunt.
 Optime igitur Græcis dicuntur *Rimonim* ροαν & ροιαντοι,
mala punica.

Jarchius ad Exod. cap. xxv 111. vers. xxx1. magnitu-
 dinem horum granatorum describit, docet enim ha-
 buisse quantitatem ovi gallinæ. עגולים, inquit, רמונים
 וחלולים

וחלולים היו כמין רמונים העשויויה כביצה חרנגור:
*Rimomim sunt globi quidam rotundi, instar malorum punico-
 rum, quasi essent ova gallinarum.*

XIX. Materia horum malogranatorum fuit lana
hyacinthina, purpurea & coccinea. Sed hisce addunt Se-
 ptuaginta *Byssum.* Atque sic ejusdem plane materiæ &
 colorum fuerunt ac *balteus*, quod optime observatum
 est ab Hieronymo. *Mala punica*, inquit, *contexta fue-
 runt iisdem coloribus* (imo eadem materia) *ut supra cin-
 gulum.* Judæi quidem nullam byssum in malis punicis
 agnoscunt, cum ejus nulla expressa mentio fiat à Mo-
 se quidem מִשׁוֹר Exodi xxv 11. Putant itaque quan-
 do מִשׁוֹר additur tribus istis speciebus, ut Exodi
 xxxix. xxiv. illud tantum fieri ad indicandum tres
 istas species, *hyacinthinum* scilicet *purpuram & coccinum*
 retorta esse, atque ita quidem ut singula species octonis
 constaret filis, quæ iterum in unum torta facerent vi-
 ginti quatuor fila. Vide Massechet Joma cap. vii.
 Maimonidæ Halach. Kele Hammikd. cap. ix. de qui-
 bus nos plura lib. i. cap. xvi. Sed pedibus eo in senten-
 tiam Hieronymi, scilicet *byssum* etiam adhibitam fuisse
 in malogranatis, non minus quam in balteo. Primo
 Exodi cap. xxxix. vers. xxiv. dicitur וַעֲשׂוּ עַל שׁוּלֵי
 המעיל רמוני חבלה וארגמן וחולצה שני משור: *Et fecerunt
 ad oras pallii mala punica ex hyacinthino, ex purpura & coc-
 cino retorta.* Fateor quidem lanca fila etiam posse tor-
 queri: sed observandum est illud מִשׁוֹר *retortum* in S.
 Scriptura nunquam dici nisi de שׁוֹר *byssus*: ut merito quis
 suspicari posset, an non tacite hoc loco subintelligatur
 vocabulum שׁוֹר *byssus*, quasi Moses dixisset שׁוֹר
byssum retortam. Ita sane Masora hunc locum explicat:
 שׁוֹר *deficit byssus* inquit. Secundum Masoram itaque legen-

legendum esset; & fecerunt תכילת וזאגת וזאגת
 : תשש ושש ונו mala punica ex hyacinthino, ex purpura, ex
 coccino & ex bysso retorta. Ita legisse Septuaginta clarissime
 patet; cum in utroque loco, cap. xxvii i. & cap. xxxix.
 habeant βύσσον κεκλωσμένην, prout τὸ תשש וש reddere
 solent. Verum quidem est Septuaginta etiam mentionē
 facere de auro in malis punicis Sic enim illi Exodi cap.
 xxviii. καὶ ποιήσεις ὅτι τὸ λῶμα τῆ ὑποδύτης κάτωθεν ὡς ἐξ αὐθι-
 σης ῥόας ῥοίσκας ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κροκίνου διαφανησμένης,
 καὶ βύσσου κεκλωσμένης, ὅτι τῆ λῶμα τῆ ὑποδύτης κύκλω.
 Et facies ad oras tunica infra ut florentia malogranata, ex
 hyacinthino & purpura & coccino neto, & bysso retorta, ad
 oram tunica circumquaque. Mox additur: τὸ δὲ αὐτὸ εἶδος
 ῥοίσκας χρυσῆς, quod ita solet reddi: At eadem specie ma-
 la punica aurea. Sed in hac versione Græca mendum es-
 se, mihi persuasissimum est: siquidem textus Hebræus
 nec ullus auctor probatus inter Judæos, quod sciam,
 ne γὰρ quidem de malogranatis aureis habet. Ipsi etiam
 Septuaginta cap. xxxix. ubi narratur quod omnia jam
 ad legem facta fuerint vestimenta, plane tacent de ma-
 logranatis aureis, & cum priori loco nullam faciant men-
 tionem de aureis tintinnabulis, cum tamen in posteriori
 expresse habeant κώδωνας χρυσῆς tintinnabula aurea, &
 cum Textus Hebræus ubique habeat זהב תזזזז tintinna-
 bulum aureum, clarum est mendum esse in versione Græ-
 ca, cap. xxviii. in his verbis: τὸ δὲ αὐτὸ εἶδος ῥοίσκας
 χρυσῆς καὶ κώδωνας Credo itaque hunc locum sic emen-
 dandum esse: καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος ῥοίσκας καὶ χρυσῆς καὶ
 κώδωνας scilicet ποιήσεις Ad illam autem formam malogranati
 facies etiam tintinnabula aurea. Atque sic τὸ χρυσῆς refe-
 re dum est ad κώδωνας, non autem ad ῥοίσκας: & tunc
 cum textu Hebræo convenit; ut nullum aurum fuerit

in malogranatis, multo minus quod granata aurea fuerint: sed ejusdem materiæ & colorum, ac ipse fuit balteus.

XX. Præter Malogranata appensa quoque erant *tintinnabula aurea*. Moyses habet פִּעֲמוֹנִים vocabulum פִּעֲמוֹנִים *tintinnabulum* significare, nemo est qui dubitet. Josephus, & Philo Judæus habent κώδωνας. Vulgatus *tintinnabula*. Lutherus Schellen. Belgæ *Schellekens*. Galli *Clochettes* Pont. Max. in vestibus habuisse tintinnabula docet etiam Plutarchus lib. iv. Symposiac. quem locum allegavimus libro 1. cap. 111. Usus tintinnabulorum apud veteres varius fuit, ut apparet ex docto Tractatu Cl. Magii de Tintinnabulis. quibus tantum addam, apud Hebræos morem fuisse, tintinnabula jumentis & aliis animalibus appendi, non minus quam apud cæteras nationes, quod patet ex Codice Schabbath cap. v. אֵין חֲסוֹר יוֹצֵא בּוֹג אֶפ"ה שְׁהוּא פָּקִיק *Asinus non egreditur cum tintinnabulo etiamsi obturatum sit*. Sed & in ædibus habebant sua tintinnabula ad abigendos domesticos procul à thalamo, si forte vir solus cum uxore rem habere vellet. Vide Codicem Niddah. Sed & Persarum Reges ad ornatum vestium iis uti solitos fuisse docet Targum Scheni Esteris cap. vi. x. de quo vide lib. 1. cap. vii. Materia tintinnabulorum erat aurum. Ideo פִּעֲמוֹנִים *aurea* dicuntur. Non erant fictitia quemadmodum malogranata, quæ contexta erant ex filis lanceis & byssinis, ut dicerentur *tintinnabula* tantum ob aliquam formam tintinnabulorum quam referrent. Sed ex auro solido facta erant, ad modum omnium tintinnabulorum, ut possent edere sonum; Aurum in Sacro Vestitu, quale fuerit, satis ostendimus lib. 1. cap. x. ut hic de materia tintinnabulorum nihil addendum censeam.

XX. Forma autem tintinabulorum non æque nota est: cum varia illorum fuerint genera apud veteres, non minus quam & hodie apud nos. Habemus hodie certum genus tintinnabulorum instar globulorum intus cavorum, rotundorum, & undique clausorum, præter exigua quædam foramina, ut tinnitus intensior esset, ex ære, argento, auro, & alio metallo etiam mixto, quibus inclusi sunt globuli ferrei, ut eorum motu tinnitus ederetur. Ejusmodi tintinnabula Antiquos etiam habuisse, eorum supellex non satis manifesto docet. Potest nihilominus dubitari, utrum veteres ejusmodi tintinnabula etiam non habuerint, cum inter crepundia & crepitacula puerorum, sic à crepitu dicta, etiam habuerint bullas, ut ex Plauto constat. Bullæ autem erant rotundæ, ut docet Isidorus aliique. Sed an Belgarum *bellæ* non ita dicuntur à *bullæ*? De his nos alibi plura, in nostra Historia Gelrica, ubi de Cutullo Coss. Novomagensium. At talia in usu fuisse apud Judæos, colligi posse videtur ex eo quod comparentur cum uvis, quæ rotundæ sunt, & intus habent acinos instar istarum pilularum ferrearum quales rotunda tintinnabula inclusa habere solent. Sic Numer. cap. vi. v. ubi Nazarenis vino interdicitur; כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן *Omnibus diebus Nazareus non comedet de vite vini, à pellicula ad acinos.* Hic Jarchius observat גג significare קלפית שכחין *pelliculam extrinsecam*: & חרצנים esse כחית כוזב *in medio instar mallei in tintinnabulo.* Hæc habet ex Misna Nazir cap. vi. Misna 1. En tibi tintinnabula rotunda & clausa instar uvarum, intus habentium aliquid rotundi instar acini. *Malleus* acinus vocatur, quoniam usum ejus præstat pulsando, ad edendum tinnitum. Idem docet

Aben Ezra; nisi quod putet וַיִּ significare *acinum*, at חַרְצֻנִּים *pelliculam*. Chaldaeus eodem modo vertit: מְקוֹרֵיבִים וְעַד וְגִין *A corticibus usque ad acinos interiores uva*. Utut sit, manifestum est veteres apud Judaeos ejusmodi tintinnabula rotunda & clausa agnovisse.

X XII. Sed aliud etiam dabatur genus tintinnabulorum apud veteres. Erant enim quædam instar schyphorum oblongorum, inferius apertorum, in quorum medio pendeat malleolus, linguæ instar, cujus motu, quando tintinnabulo illiditur, fit tinnitus. Talia sunt præcipue tintinnabula nostra majora, quæ *Nola* & *Campana* vulgo vocantur, Germanice ein *Kloche* & Gallice *Cloche*. Apud veteres tintinnabula fuisse ejusdem formæ, marmora & ipsa supellex veterum plus satis docet. Videatur Magius in suo *Tractatu de Tintinnabulis*; præsertim cap. viii. ubi elegantissime depictum habet Elephantum, cui ejusmodi tintinnabulum appensum est. Sed innumera ejusmodi effossia sunt circa nostrum Novomagum, quorum plurima possidet doctissimus noster Smetius, immo & nos iis non plane caremus, quamvis ærugine & vetustate excisa sint. Hæc pleraque fieri solent ex metallo aliquo mixto, ex ære, stanno, ferro &c. Sane Hebræos talia quoque habuisse, colligi potest ex partibus eorum, prout nobis describuntur. Docent enim Hebræorum Magistri, tintinnabula habuisse linguam aliquam ad pulsandum, ut tinnitus daretur, quam linguam vocabant מַלְלֵקוֹל *malleolum*. Vocabatur autem *lingua* quia erat ferrum aliquod oblongum instar linguæ, aut etiam quia instar linguæ quasi ex ore aliquo modo propendebat. Verum quidem est, globulum, qui est in tintinnabulis rotundis instar acini in uva,

uva, etiam vocatum esse ענבול, uti supra ostendimus, sed illud factum est ideo, quia talis globulus usum malleoli præstat. Alias certissimum est, ענבול proprie loquendo esse ferrum aliquod oblongum instar alicujus linguæ. Ita explicatur *Massèchet Parah* cap. ultimo: ubi ענבול dicitur לשון מסמיע קול *Lingua qua edit sonum*. Alii legunt ברזל מסמיע קול *ferrum edens sonum*. Sane talia fuisse videntur plurima tintinnabula Judæorum, præcipue autem Summi Pontificis. Ideoque eis ענבול attribuitur, & גי cum ענבול dicuntur componere totum tintinnabulum, ut videre est *Massèchet Sevachim* cap. ix. quem locum mox allegabimus. Sic etiam Codice *Parah* cap. ultimo, tintinnabulum dicitur constare ex גי & ענבול quasi diceret ex ipso corpore & malleolo, ita quidem ut si unica tantum pars, puta ענבול *malleolus*, aqua lustrali aspersa sit, totum tintinnabulum mundum esse dicendum sit. Cum autem Judæi tintinnabulum describant tanquam rem compositam ex duabus partibus, oportet partes eas posse conspici, quod non bene potest dici de illis rotundis & clausis tintinnabulis, quæ exigua tantum habent foramina; globulus enim interior conspici non potest, sed optime de illis quæ sunt forma pyramidali & infra ad basin aperta. Immo si totum tintinnabulum censèbatur mundatum aqua lustrali, quando vel solus *malleolus* ענבול, uti loquuntur, fuit aspersus, oportet illud intelligi debere de hisce tintinnabulis tantum; nam in rotundis interior globulus non potuit facile aspergi, & si aspersus, id est si aqua lustralis eo vel maxime pervenisset, illud non potuisset tam facile observari. At omnia ista facillime fieri poterant in hujusmodi tintinnabulis oblongis, inferius apertis, quæ malleolum aliquomodo propendentem

habebant. Et sane tintinnabula in pallio S. Pontificis ita describuntur à Maimonide Halach. Kele Hammikd cap. ix. ut dicendum sit, ea constituisse ex duabus partibus quæ facile separari possent, scilicet ex ipso corpore & malleolo, quod non potest dici de rotundis & clausis, sed de oblongis & apertis tintinnabulis. וככין ע"ב וגו' שהן שבעים ושנים Et adfert septuaginta duo tintinnabula, in quibus sunt Septuaginta duo malleoli. Ita enim constructa sunt tintinnabula ista, ut malleolus facile potuerit iis indiri & adimi.

XXIII. De numero tintinnabulorum varix sunt sententix Justinus Martyr inter Christianos scriptor antiquissimus, duodecim tintinnabula in Pallio S. Pontificis fuisse docet, ob numerum Apostolorum, quos per hæc tintinnabula significatos voluit ob sonum prædicationis Euangelii. Vide ejus *Dial. cum Tryphone*. De duodecim tintinnabulis quoque mentio fit apud Epiphanium Hæres. lib. i. xxxiv. contra *Marcosios*. καὶ τὸ λόγον τὸ ποικιλτὸν δώδεκα λίθας ἔχον, καὶ ὅσων δώδεκα κώδωνας. quem locum valde ridicule vertit *Ianus Cornarius*, præcipue hæc verba: καὶ τὸ λόγον τὸ ποικιλτὸν, sic enim ille: *Et poculum varium*, cum debuisset dicere & *Rationale varium*. Prosper de *Promissionibus Dei* part. ii. cap. iiii. quinquaginta fuisse credidit. Alii octoginta, ut Durandus in *Rational. divin. Offic.* lib. iiii. cap. xix. Clemens Alexandrinus *Stromat.* lib. v. trecenta & sexaginta sex. Sed quamvis S. Scriptura nihil dicat de numero tintinnabulorum, & malogranatorum, nihilominus septuaginta duo fuisse doctissimi viri, cum inter Judæos, tum inter Christianos, adfirmarunt. *Germanici* sane Codice Sevachim cap. x. tot posuerunt.

מבני עב" וגז שנהו שבעים ושנים עינכולים וחולה בהן
 שלשים וששה מצד זה ושלשים וששה מצד זה: *Adfert*
septuaginta duo tinnabula, quibus insunt septuaginta duo
pleetra, & appendunt utrique lateri (i. e. plagula pallii)
triginta sex. Eadem, iisdem fere verbis, repetuntur
 à Maimonide Halach. Kele Hammikd. cap. 18. In ea-
 dem sententia est Hieronymus in Epistola ad Fabio-
 lam. *In extrema parte, inquit, id est ad pedes, septuaginta*
duo tintinnabula fuerunt, & totidem mala punica. Videat-
 ur etiam Isidorus Etym. l. 1. cap. 11. & lib. XIX. cap.
 XXI. Sane si ratio ulla afferri potest numeri tintinnabu-
 lorum, multo probabilior est sententia Judæorum,
 Hieronymi aliorumque, qui LXXII. ponunt, quam cæ-
 terorum qui pauciora aut plura statuunt. Sunt qui pu-
 tant tot fuisse, quia traditur per confusionem Baby-
 lonicam tot ortas fuisse linguas, ut hac via ostenderetur
 sonum verbi Dei præcipue autem Evangelii ad omnes
 nationes & linguas venturum, ut omnes à Deo edoce-
 rentur in Mysteriis salutis. Alii qui credunt duodecim
 fuisse, & volunt id factum fuisse propter XII. Aposto-
 los, sed possemus dicere id potius factum esse ob LXXII.
 discipulos Christi, qui tanquam totidem Evangelistæ
 missi sunt ut eadem munera exercerent, scil. ut Euange-
 lium etiam prædicarent omnibus populis & linguis;
 Sed possumus dicere LXXII. tintinnabula totidemque
 malogranata fuisse, eadem de causa propter quam fue-
 runt LXXII. Seniores magnæ Synagogæ, & LXXII.
 interpretes Veteris Testamenti, si revera tot fuerunt.
 Cum enim quando Seniores eligendi erant, quælibet
 tribus sex elegerit, quandoquidem numerum illum
 necessarium putabant, ut res bene curarentur, inde sta-
 tim numerus LXXII. factus est, quia XII. fuerunt tribus.

Dici

Dici itaque potest LXXII. tinnabula facta fuisse ad significandos LXXII. Seniores magni Synedrii, quibus totus populus Israëliticus repræsentabatur, quemadmodum per duodecim lapides in Pectorali repræsentabantur duodecim tribus.

XXIV. Non possum quin hic observem etiam aliquid de magnitudine tintinnabulorum & malogranatorum. S. Scriptura de hisce tacet. Sed Gemarici malogranata tradunt fuisse instar ovi, ut supra audivimus. De tintinnabulorum magnitudine tacent. Probabile est illa non fuisse multo minora, cum alias eorum sonus à malogranatis facile potuisset impediri. Sane sola malogranata, si tantæ fuerint magnitudinis, sex ulnas minimum Hollandicas in ambitu pallii occupabant; Si autem tintinnabula ejusdem fuerunt magnitudinis, oportet ut pallium inferius laxissimum fuerit, & ut ambitu suo ad infimas oras comprehenderet duodecim ulnas Hollandicas; quod an verum sit, viderint illi qui tantæ magnitudinis fuisse docent malogranata, aut qui LXXII. ponunt tintinnabula totidemque mala punica.

XXV. Qua ratione autem tintinnabula, cum ex auro solido facta fuerint, oris pallii appensa fuerint, S. Scriptura non docet. Abarbanel ad Legem Paratcha Tezave, cum Rabbi Mose filio Nachmani statuere videtur, mala punica intus cava, illisque addita fuisse tintinnabula. Dixit enim hunc doctorem credidisse שֶׁהָיוּ הַרְמוֹנִים חֲלוּלִים וְהַפְעֵמוֹנִים בָּהֶם וְנִרְאִים מִחוּצָה *quod mala punica cava fuerint, & quod in illis fuerint tinnabula, sed ita ut è medio malorum punicorum tintinnabula conspici potuerint.* Sed hæc sunt lepidæ commenta, cum hoc modo nec satis auxissent ornatum pallii, nec tintinnabulorum

bulorum sonus satis clare audiri potuisset. Satis manifeste docet Moses quodlibet tintinnabulum fuisse inter duo mala punica, & quodlibet malum punicum inter duo tintinnabula. Sic enim versu xxxiv. capitis xxviii.

ועשית על שוליו רמוני וג' ופעמוני זהב כחוכם: פעמון זהב Et facies ad oras ejus malogranata &c. & tintinnabula aurea inter ea. tintinnabulum aureum, & malogranatum, iterum tintinnabulum aureum & malogranatum ad oras pallii circumquaque. Ita sane hunc locum explicat Jarchius: ביניהם סביב Inter ea בין ב' רמונים פעמון אחד רבוק וחלוי בשולי הסעיל circumcirca, inter duo malogranata tintinnabulum unum, appendet oris pallii.

XXVI. De his duabus speciebus, scilicet de malogranatis & de tintinnabulis tantum mentionem facit S. Scriptura, quæ in fimbriis pallii fuerint. Nihilominus Philo Judæus lib. iiii. de vita Moſis tres species recenset, ῥόσους, κώδωνας & αἰθίνα. Malogranata, tintinnabula & flores: quibus etiam triplicem significationem attribuit. Ἐξ αὐτῶν ᾧ, inquit, καὶ τὰ σφυρὰ ῥόσοι, καὶ αἰθίνα, καὶ κώδωνες εἰσι. τὰ μὲν αἰθίνα σύμβολον γῆς; αἰθεῖ γὰρ καὶ βλαστάνει πάντα ἐκ τῆς γῆς. οἱ δὲ ῥόσοι, ὑδατῶν, ὡς καὶ πῦρ ῥυτίν λεχθέντες, ὄψις ὁλως. οἱ δὲ κώδωνες τῆς ἀρμονίας καὶ συμφωνίας τῶν &c. Circa talos habet mala punica, flores & tintinnabula. Flores quidem terram significant, omnia florent & germinant ex terra. Mala punica aquam, sic dicta à fluendo: tintinnabula horum harmoniam & concentum. In eadem sententia fuisse videntur Septuaginta, cum non tantummodo Malogranata vocent ἐξαυθόσης ῥόσους, sed & exfertis verbis dicant appensa fuisse: ῥόσων, χρυσῶν κώδωνα καὶ αἰθινόν, malogranatum, aureum tintinnabulum & florem. Sed vix à me obtinere possum

ut credam Septuaginta & Philonem credidisse præter malogranata & tintinnabula, aliud quid pallio appensum fuisse. Per *αἰθρα* illa, mea opinione, non intelligunt aliquid diversum ab ipsis malogranatis, sed tantum formam malogranatorum exprimunt. Scilicet quod facta fuerint, ita quasi adhuc flores non plane decidissent. Non fuerunt matura, sed adhuc florentia. Ideo Septuaginta dicunt ἐξανθόντες ῥόας ποίους, quod posset reddi: *florentia malogranata*. Id ipsum videntur intellexisse Judæi, quando ea sic describunt, ut sint similia iis quorum *ora nondum sunt aperta*, של פתחו פיהו. Et hoc quidem ad majorem ornatum erat. Solent enim malogranata, antequam ad plenam maturitatem perveniunt, habere quasi coronulas, quibus eleganter ornantur in acumine. Ut ut sit, manifestum patet in fimbriis pallii Pontif. Max. nihil fuisse præter malogranata lanca variorum colorum, & tinnabula aurea.

XXVII. Pallia fimbriata veteres etiam habuisse alios præter Pont. Max. docet Scholiastes Persii ad hunc versum:

* *Scis comitem horridulum trita donare lacerna.*

Scis, inquit, *birrum attritum comiti condonare, lacerna pallium fimbriatum, quo olim soli milites velabantur, perula pallium cum fimbriis longis.*

Regem Persarum easdem plane habuisse fimbrias ac Pont. Max. Hebræorum, ex malis punicis & tintinnabulis, docet *Targum Scheni*, Esteræ cap. vi. de quo nos plura supra.

XXVIII. Ex his omnibus quæ dicta sunt liquet מלוי Summi Pontificis, fuisse tunicam exteriorem calarem ex lana hyacinthini coloris contextam, undique clausam & rotundam sine manicis, habens capitium tantum

tantum oblongum non transversum, sive aperturam per quam caput immitteretur, cui limbus attextus erat ob firmitatem, & in lateribus duo foramina ad exerenda brachia, & in infimis oris malogranata ex lana hyacinthina purpurea & coccinea & bysso alba, cum tintinnabulis aureis circumquaque: quod hæc tabula exhibebit.

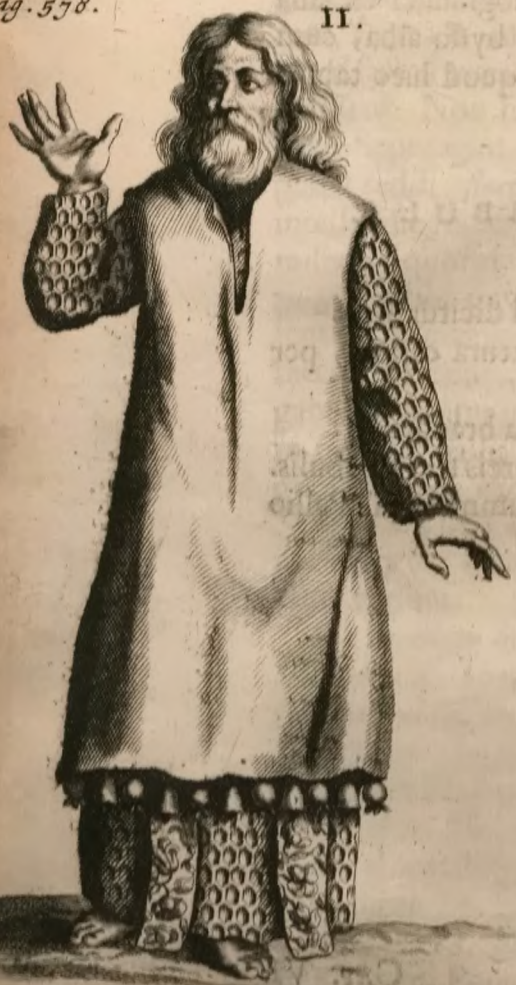
EXPLICATIO TABULÆ.

Figura Prima.

- A. Pallium Summi Pontificis quod dicitur מעיל.
 - B. Capitium sive פתח ראש aperture capitis, per quam caput transibat.
 - C. Foramina ad latera ad exerenda brachia.
 - D. Fimbriæ ex malis punicis & aureis tintinnabulis.
- Secunda figura exhibet Pontificem Summum tali Pallio vestitum.

pag. 578.

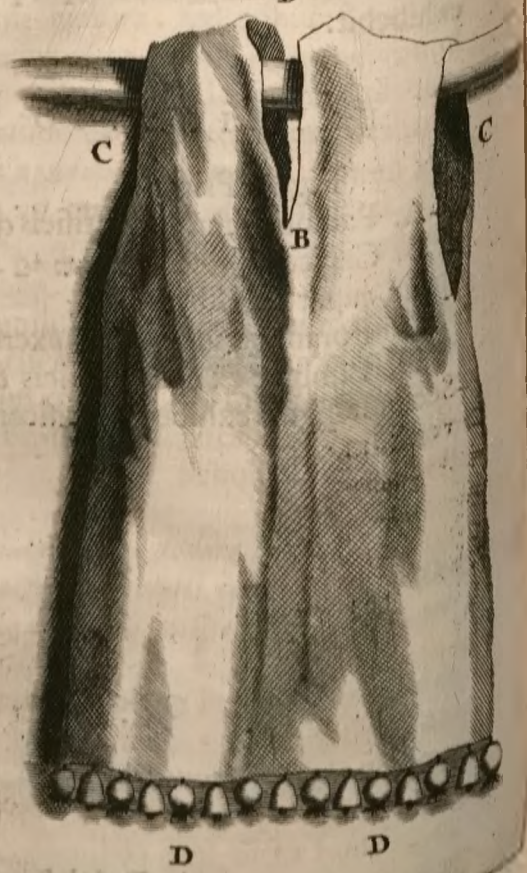
II.

I.

A

B

CAP. VI.

Præceptum de Ephodo ubi extet. *Varia Versiones. Materia Ephodi. Ejus forma. Etymologia.* ἑπωρίς, ὠβόλαιον stragula, chlamys, Pallium &c. *Hunnorum vestimenta.* λέντιον, ὠβίζωμα ἑερεπνόν. Ephod Bad. ἑπωρίς vestimentum muliebri. An manicatum? Error Josephi, Rubeni & aliorum. Caracallarum duo genera. Imperator Caracalla. *Varii auctores allegati.* Ephod utrum vestis talaris? Male asseritur à Judæis. Gallica palla apud Martialem. Palliolum ἡμιφάειον. Ephod ad nates dependet. Josephus tentatus. Ephodi tres partes. אפוד Amiculum. כתפוח Humeralia. חשב האפוד Cingulum Ephodi. Ephod duabus plagulis constat. Humeralia quid? Attexuntur, non assuuntur. Iudeorum error. וחכר Mofi quid? חשב האפוד quid? Error Seniorum & vulgati: חשב חסין & חשב idem. *Varii auctores.* Cingulum Ephodi cur חשב dictum? Ex eadem materia textum. מכנו Mofi quid? Ephod tunica ἡμάχαλ & ἀμάχαλ &c. Integra descriptio Ephodi ex Iarchio. *Varii auctores.* schürke. שורצינס pro פורצינס. Ephod omnium vestium sacramenta: ἀσπίδες apud Josephum quid? Aspidēs, Clypei. Russini versio. סהם gemma in humeralibus. iis insculpta nomina xii. nomina. Quo ordine? Josephus & alii Rabini allegati. אבני זכרון. Ephod quid fuerit? Catene aureæ. Annuli aures in Ephodo. Ephod quid fuerit? Vera ejus descriptio. Tabula Ephod exhibens. Tabula explicatio. Samuelis Ephod quale? ἑφδδ βαρ. Ephod octoginta quinque Sacerdotum 1 Sam. xxii. xvi. Ephod Levita. Iudic. xviii. Error Hieronymi. Ephod vestis etiam vulgaris. Ephod סלח. Jonathani כרוש רכוש ἡφωδωσις. *Varii auctores.* Ephod Mica. Ephod tutilis auri Es. xxx. xxxi. Mirifica descriptio Ephodi apud Suidam.

- I. **P**allio superinduebatur אפוד Ephodum. Præceptum de hoc vestimento exstat Exodi xxviii. versu vi. Septuaginta habent ἑπωρίδα, qua voce utuntur Josephus & Philo
Dddd 3
Judæus.

Judæus. Chaldæus vocem אֶפְרוֹד retinet. Arabs اَمِيْكُوت quod videtur significare *amiculum*; est enim اَمِيْكُوت *amicuit*. Vulgatus habet *superhumernale*. Junius & Tremellius *Amiculum*. Lutherus cum scib roel. Galli, Belgæ & Dioscoridi retinent vocem *Ephod*. Josephus nonnunquam etiam ἐφὸδον habet. Aquila ἑπὶ ῥάμματα & ἐπὶ ἄδυμα ut docet Hieronymus ad Fabiolam, & ad cap. 111. Hoseæ.

II. De materia *Ephodi* non multum habeo quod dicam, cum factum fuerit ex auro, hyacinthino, purpura, coccino & bysso retorta. ut patet Exod. cap. xxvi 11. verli. vi. Quid autem sit aurum, hyacinthinum, purpura, coccinum & byssus retorta, suo loco satis fuse docuimus.

Idem censendum est de coloribus, nam quicumque noverit qualis fuerit materia aurum, hyacinthinum, purpura, coccinum & byssus, etiā noverit quales fuerint colores.

III. Major versatur difficultas circa formam hujus vestimenti. Si vocis Etymon spectemus, videtur significare aliquid quo homo quocunque modo amicitur & involvitur. Est enim אָמַיקוּט *amicivit, accinxit*, hinc אֶמִיקוּט *amictus* Es. xxx. xx. Hanc forte ob causam generalli voce à quibusdam *Ephod*, vocatur *amiculum*. Sed hoc vocabulo ejus forma non exprimitur. Nec vulgati *superhumernale*, nec Aquila ἑπὶ ῥάμματα, nec aliorum ἐπὶ ἄδυμα id satis manifesto docent; cum *superhumernale* nihil dicat, nisi quod humeris impositum sit; & ἑπὶ ῥάμματα tantum significet *assumentum* aliquod; fortassis quia credebatur à quibusdam ex pluribus partibus confutum fuisse, scilicet ex duabus plagulis & humeralibus, de quibus postea plura. ἐπὶ ἄδυμα quidem significat vestem quandam quæ aliis imponebatur, quod *Ephodo* etiam convenit, sed id de tunica & aliis vestimentis, teste Polluce, dici solebat.

IV. Hujus vestimenti formam exprimere velle videntur Græci, cum id vocent ἐπωμίδα. Josephus Antiq. cap. viii. non contentus voce ἐπωμίδῃ addit: ἑλλωική ὁ ἐπωμίς ποσειδέτα Græcæ epomidi similem fuisse. Suidæ ἐπωμίς est αἶδῃ πεῖθολαίς. Sed & hoc valde generale est. Nam quid est πεῖθολαίον, nisi quælibet vestis quæ injicitur, *stragula, chlamys, pallium* & id genus alia. Et de Hunnorum quidem veste Suidas hæc intellexisse videtur. ἐπωμίδες ἵ καὶ αἰαξυρίδες, καὶ τῶν ὑποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς τῶν ἄνων τὸ τε ὄνομα, καὶ τὸν τρόπον διακρίνεται σφίσι. Προκρίπός φησιν. Epomides ὁ brachæ ὅς pleraque calceamenta Hunnorum sunt, ὁ nomini ὁ formæ resþandent, ait Procopius. Hesychio ἐπωμίς est quidem vestimentum Sacerdotale sed *lineum*. Ἐπωμίδιον, ὡς λέντιον ἱερατικὸν πεῖθολαίον. Alibi λέντιον illi est πεῖθωμα ἱερατικόν. Sane hoc intelligi posset de Ephod bad Davidis, quod lineum fuit, sed de Summi Pontificis Ephodo neutiquam. Sed audiamus ipsum Josephum qui se clarius exprimere conatur. γίνεται γὰρ (scil. ἑλλωική ἐπωμίς sive Sacerdotale Ephod) τῷ τὸν τρόπον. ὕφαιθεις ὅτι βάθῃ πηχυαῖῃ ἐκ περὶ χρωμάτων παντῶν καὶ χρυσῷ συμπεποιημένῃ, πεῖθοντον, (aut potius, ut optime habet manuscriptum, ἀπὲρ πηχυαῖον) ὅς τέρνῃ τὸ μέσον κατὰ λιμπάνῃ, χερσὶν περὶ σκηλῇ καὶ τῶ πάντῃ χήματι χιτῶν εἶναι πεποιημένῃ. Fit autem hoc modo: Textum est in profunditatem cubitalem, (aut potius *natiuum*, postea enim patebit Ephodum dependisse ad nates usque) ex variis coloribus ὁ αὐρο variegatum, internum pectoris medium relinquit, manicis ornatum atque ita factum est, ut omnino ad formam tunica fabricatum videatur. Sed hæc descriptio cum ob varias rationes, tum præcipue, quod dicat manicis ornatum esse Ephod, mihi non placet. Nullas manicas habuisse postea patebit. Pollux lib. viii. ἐπωμίδα ait esse vestimentum muliebri,

liebre, sed formam non exprimit. Sane hoc sensu Ephod non potuit esse simile Epomidi. Hieronymus Ephod caracallæ simile voluit sed absque cucullo. *Pallolum*, inquit, *fuit mira pulchritudinis, præstringens fulgore oculos, in modum caracallarum sed absque cucullis.* Duo genera caracallarum olim fuerunt. Antiquitus breves erant, deinde demissiores & talaes habebant Romani, cujus vestimenti inventor fuit Imperator Antoninus, unde & *Caracalla* dictus est. Vide Aelium Spartianum in vita ejus. De breviori & antiqua caracalla id videtur intelligere Hieronymus, quando dicit Ephodum esse simile caracallæ. Sane ita explicavit Rubenius de Re Vest. lib. I. cap. VI. *Ephod*, inquit, *fuit manicatum & breve vestis genus lateribus scissum, tunica illi, quam feciales portant, vulgo Cotte d'armes dicta, simile.* Bene quidem quod *breve vestis genus, lateribus scissum* & absque cucullo dicatur Ephod, sed male quod ei manicæ attribuantur: cum manicas nullas habuerit, ut postea patebit ex ejus structura.

V. Jarchius Exodi Capite ultimo Ephodum vult vestem fuisse talarem. רחבו כרוח גבו של אדם ויורר ומגיע ער עקביו *Latitudo ejus est ut latitudo tergoris viri, & paulo latius, pertingit autem ad talos.* In eadem sententia est Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. VII. האפוד רוחבו כרוח גבו של אדם מכתף לכתף. ואורכו מכנגד אצלו הידים מאחוריו ער הרגלים *Latitudo Ephodi accommodata est latitudini tergoris hominis, ab humero ad humerum, & longitudo ejus est ab axillis usque ad pedes.* Sed Ephod talare fuisse vestimentum, mihi persuadere non possum, sic enim Pontifici inter operandum impedimento fuisset, eximius color Pallii conspici non potuisset, & hoc modo tintinnabulorum sonus audiri minime potuisset.

VI. Certius est Ephodum fuisse genus vestimenti brevis, & ultra dimidias nates non propendisse. Qualis fuit *Gallica palla*, de qua Martialis:

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit.

Atque sic non male dicitur fuisse instar ſagi militaris, aut antiquarum caracallarum ante tempora Antonini, quæ breves erant, ablatis cucullo & manicis. Hac de cauſa ab Hieronymo optime dicitur, non quidem *pallium*, ſed *palliolum*, quaſi diceretς *ἡμιφάειον dimidiatum pallium*, quemadmodum quidam vocem iſtam interpretantur apud Suidam. Ita ſane Ephod deſcribitur à Kimchio i Chron. xv. xxvii. ubi de Ephodo Davidis fit mentio, & quod Kimchius exiſtimat ſimile Ephodo Aharonis: hoc enim ad lumbos tantum demiſſum exiſtimabat. אפוד של אהרן שהיה כמין שני, ראוהו, לברדים אחד לפנים וחור לאחר ומגיע עד מהנני והיה האזור *Erat ut Ephodum Aharonis quaſi duo panni, quorum alter anterior, alter poſterior erat, uſque ad lumbos demiſſi, & cingulum quo cingebatur ex ipſo contextum erat.* Abarbanel Paraſcha Tezave, ad anum, id eſt, ad *dimidias nates*, ut loquitur Martialis, demiſſum vult. Sic enim totam formam Ephodi ibi deſcribit: ואמנם צורתו היתה כמו שאומר האפוד היה חלוי מאחרי הכהן ורחבו היה כרחב גב חכהן מכחף לכהף כרו שתהיינה הכחפות מחוברות לו והוא היה חלוי למטה מהכחפים כנגד בית השהי והכחפור מחוברות לו. ונכפלור לפני הכהן מעט וכנגד הלב היה יוצא מהאפוד כמו חגורה משני צדדיו והוא חוגר בה על מעיל האפוד כמו שיתבאר ; *Ita ſane forma ejus erat prout jam dictum eſt. Pendebat itaque Ephodum à tergo Sacerdotis. Latitudo ejus erat ut latitudo tergoris Sacerdotis, ab humero ad humerum, & adhærebant ei humeralia. Pendebat autem ab humeris uſque ad anum. Et humeralia ei adhærebant.*

bant. Sed in anteriori parte parum erat duplicatum, & circa cor egrediebatur utrinque ex lateribus instar cinguli, quo cingebatur Ephod super pallium, quemadmodum id explicatum est. Sane in hanc sententiam ego pedibus eo, quod Ephod breve fuerit vestimentum, & quod infra dimidias nates, aut lumbos non fuerit demissum. Idem credo intellexisse Josephum, loco allegato, ubi dicit, Ephod fuisse contextum *Ἰνὶ βάθῳ πηχύτατον* ad profunditatem cubitalem: quod non sic debet intelligi, quasi ab humeris longius non fuerit quam cubitus. Sed quod præter humeralia cubitalis fuerit plagula ista infra humeralia dependens: ista scilicet pars quam Judæi distinguunt ab humeralibus, & quam proprie Ephodum vocant. Hoc autem modo revera ad nates dependere debebat. Possit etiam legi *πηχὺς* nates pro *πηχύτατον* cubitale, quasi dixisset Josephus *ὑφ' αὐτοῖς Ἰνὶ βάθῳ πηχὺς* textum in profunditatem natium, id est usque ad nates dependens.

VII. Ut autem melius intelligeretur tota hujus vestimenti structura, notandum est, illud constituisse tribus præcipue partibus: ipso scilicet amiculo, quod pectus & tergus tegebat ab axillis usque ad dimidias nates, & quod Hebræorum Magistri proprie dictum volunt *עֲפֹד* Ephod. Deinde humeralibus, partibus istis scilicet quæ humeros tegunt, ad axillas usque, quas Judæi putant *כַּחֲפֵי* dictas à Mose. Tertio ex *שני האפר* cingulo Ephodi. Ipsum autem amiculum, quæ prima & præcipua pars hujus vestimenti erat, & quod proprie Ephod dicebatur, nihil aliud erat quam duo panni, instar duorum succinctoriorum, uti vulgo vocantur, qualia solent habere mulieres, alterum anterius, alterum posterius, in ipsis humeris, per humeralia egregiis & pretiosis fibulis juncta. Hæc succinctoria à Kim-

à Kimchio, ut modo audivimus, שני לכריו *duo panni*, sive *dua plagula*, vocantur, quales revera erant. De hisce plagulis, sive succinctoriis leges etiam apud Jarchium ad vers. vi. cap. xxviii. Exodi, ad vocem אפור quem locum postea integrum recitabimus.

VIII. Seunda pars Ephodi erant *humeralia*, sive superior pars ab axillis sursum protracta usque ad humeros, ideo כתפוח i. e. *humeralia* dicta. Erant autem כתפוח sive *humeralia* nihil aliud quam reliquæ partes hujus vestimenti ab axillis ad humeros: duo scilicet frustra quæ plagulæ adhærebant, & quæ usque in humeros protraherentur, ut anteriora cum posterioribus jungerentur fibulis gemmatis, de quibus suo loco. De hisce humeralibus loquitur Moses versu vi. שתי כתפוח חברו יהיה לו אל שני קצותיו וחבר: *Duo humeralia juncta erunt illi, in duabus extremitatibus, & jungentur.* Optime vertuntur כתפוח *humeralia*; est enim כתף *humerus*. Vocantur autem ita quia humeros tegunt, unde & tota vestis à quibusdam *humeralis* dicitur, & Græce ἰσχυρίς, ἀπὸ τῆς ὥμης *humero*. Nota etiam inter *humeralia* spatium aliquod vacuum relictum fuisse quadratum magnitudine fere spithamæ, cui adaptabatur חשן *Pectorale*, quod Josephus vocat ἀπὸ τῆς στήθους τῆς μέσης *intectum medium pectus*. Et ἀλάκερον ἐνδύματα vacuum vestimenti. כתפוח sive *humeralia* hæc Judæi credunt seorsum texta, & deinde plagulæ acu assuta fuisse. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. viii. וחופר עליו שתי כתפוח כרי: שיהיו על כתפוח הכהן: *Et assuuntur illi duo humeralia, ut essent super humeros Pontificis.* Et hoc quidem Judæi videntur collegisse ex verbis Moïsis, cum tam expresse dicat; & *juncta erunt* (*humeralia*) *illi* & *adhærebunt illi*

i. e. Ephodo: חבורת יהיה לו אל שני קצות וחבר *Juncta erunt illi in duabus extremitatibus, & coharebunt.* quem locum sic explicat Abarbanel, loco supra à nobis laudato. רוצה לומר שיעשה לאפור שתי כחפות ויעשו אותם בעצמן נפרדות ממנו ואח"כ הופרין אותן כראשי האפור באופן שיהיה על כהפות הכהן ועל זה אמר שתי בהפות חבורת יהיה לקהל *Vult dicere quod fecerint Ephodo duo humeralia, & quod ea fecerint seorsum, ita ut ab eo separata fuerint, postea autem quod ea assuerint extremitatibus Ephodi, ut essent supra humeros Sacerdotis; ideoque dicitur, duo humeralia juncta erunt illi ad duas extremitates ejus.* In eadem plane sententia est etiam Jarchius. Sed, pace Hebræorum magistrorum dictum sit, ego puto eos vehementissime falli: ignorabant scilicet vestes texi posse hoc modo, ideo etiam manicas putant seorsum textas & tunicæ assutas fuisse, quod suo loco ostendimus. Et quamvis Moses de humeralibus Ephodi, quasi de partibus separatim loquatur, tamen certum est, humeralia non fuisse assuta, sed eadem tela texta, sine acus opera. Moses enim expressis verbis dicit vestimenta Sacra fuisse *opus textoris*, quod suo loco probavimus. Quidquid igitur textura absolvi poterat, non opus erat ut acus adhiberetur. Minime sane probatur ex eo, quod Moses dicat: חבורת יהיה לו אל שני קצותיו *Et adhererunt illi ad duas extremitates*: poterant enim adhærere per texturam, non autem per acum. Non enim debebant humeralia esse separata ab amiculo, sive plagula, quod forte in aliis vestimentis fiebat, sed debebant ei adtexi ut ei adhærerent. Quod sub finem iterum reperat vocabulum וחבר & *adharebit*, potest intelligi de cohærentia duarum plagularum, quæ in humeris per lapides שהם tanquã per fibulas gemmatas cohærebant & nexa erant.

IX. Tertia pars Ephodi erat חֶשֶׁב הָאֶפֹדִי *Cingulum Ephodi*, quo infra axillas corpori adstringebatur. Vide versu octavo, ubi Moses de eo sic loquitur: וְחֶשֶׁב אֶפֹדֹתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כַּמַּעֲשֶׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זֶהב חֲלָלָה וְאֶרְגָּמָן Quorum verborum sensum Septuaginta minime assequuti sunt; sic enim illi: ὁ φασμα τῶν ἐπιωμιδων ὅ ἐστιν ἐπ' αὐτῶν, καὶ τὴν μίαν τιν ἐξ αὐτῶν, ἐξ αὐτοῦ καὶ χρυσός &c. *Et textura humeralium qua sunt super eo, ex ipso fieri debent ex auro &c.* His deceptus est vulgatus: *Ipsa, inquit, quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro, &c.* quasi Moses per חֶשֶׁב אֶפֹדֹתוֹ intellexisset ὁ φασμα ἐπιωμιδων *texturam humeralium*, aut *texturam & operis varietatem*, ut habet vulgatus, cum certum sit חֶשֶׁב אֶפֹדֹתוֹ nihil aliud significare, quam *cingulum Ephodi*. Ita sane hunc locum intelligit Chaldaeus, qui pro חֶשֶׁב habet חֲמִץ quod proprie *cingulum* significat: hinc optime à Jarchio vocatur חֲמִץ הָאֶפֹדִי *cingulum*. Locus itaque Moses sic erit vertendus: *Et cingulum amiculi ejus quo velatur, ejusdem operis erit ex ipso amiculo progrediens, ex auro, hyacinthino, purpura, Coccino & bysso retorta.* Ita sane ad hæc verba חֶשֶׁב הָאֶפֹדִי sermocinatur Abarbanel: רֹצֵה לִסְמַר שִׁיעֶשָׂה חֶשֶׁב הָאֶפֹדִי וְהוּא כְּדַמִּין אֲבָנֵי שֶׁהָיָה יוֹצֵא מִשְׁנֵי צַדֵּי הָאֶפֹדִי וְהִירָה חוּגֵר אוֹתוֹ כְּנֶגֶד לְבוּ *Vult dicere: factum fuisse cingulum Ephodi; erat autem instar baltei, qui egrediebatur ex eo ab utroque latere, & cinxit se eo ad corpus suum.* Maimonides Kele Hammikd. cap. viii. וַיֵּשׁ לוֹ כִּמוֹ שְׁתֵּי יוֹדֹת וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ בָּאֵרֶץ לְכָאן וּלְכָאן שְׁחֻגְרֵי

Habebat (Ephod) quasi duas manicas, quæ egrediebantur ex eo, per texturam ex utroque latere, quibus cum cingebant, & has (manicas) vocat cingulum Ephodi. Ecce hoc cingulum comparatum cum manicis. Abarbanel cingulum hoc etiam vo-

והנה מלאכת האפור בעצמה מ"ח cat duas corrigias. חוטין ומסנו היה יוצא לכאן ולכאן כמו שתי רצועות : *Et hoc est opus ipsum Ephodi ex viginti octo filis, & ex eo (Ephodo) egrediebatur (cingulum) ex utroque latere, instar duarum corrigiarum. Habuit igitur Summus Pontifex quasi duo cingula, primo אכנט balteum, quo interior tunica stringeretur, & חשב האפור cingulum Ephodi, quo duæ plagulæ instar duorum succinctoriorum ad pectus & tergus corpori astringerentur.*

Dicitur autem hoc cingulum à Mose חשב האפור. Primum vocabulum חשב indicat proculdubio hoc vestimentum, & quidem ipsum cingulum fuisse מעשה חשב *opus artificiosissimum. Quale autem illud opus fuerit, libro primo, suo loco satis fuse explicavimus. At dicitur חשב האפור Cingulum amiculi, non autem חשב כהפוח cingulum humeralium, quia amiculo proprie sive plagule anteriori fuit attextum, non autem frustis istis, quæ כהפוח humeralia vocantur. Addit etiam Moses כמעשהו ut opus ejus, ut intelligeremus cingulum ex eadem materia fieri, eadem textura absolvi, & eodem ornamento decorari, quo & ipsum amiculum sive succinctoria facta & decorata sunt. Maimonides loco modo allegato: והכל ארג זהב חכלת וארגסן וחולעה שני ושש על שמנה Et omnia texta sunt, ex auro, purpura, hyacinthino, coccino, & bysso ex viginti octo filis, ut opus Pectoralis. Jarchius hæc verba כמעשהו כאריגת הסניור מעשה חשב ומחמשת מינים כך explicat: Qualis est textura succinctorii, scilicet opus artificiosissimum ex quinque speciebus, talis etiam est textura cinguli, opus artificiosissimum & ex quinque speciebus. Sic etiam explicatur ab Abarbance. Tandem addit Moses מסנו Ex ipso: quibus indicat,*

indicat, cingulum textum fuisse simul, cum ipso amiculo sive plagula, ita ut ex ea egredi videretur. Jarchius hæc verba עִמּוֹ הָיָה אָרוֹגְוּ סָמְנוּ יְהוּיָה sic explicat: Cum ipso (amiculo sive succinctorio) textum erit, non autem texetur separatim, ut postea adnecteretur. Abarbanel לומר שלא יעשו החשב בלבד וא"כ יחברו אותו אל האפוד כמו שהיו הכתפות אבל סמנו יהיה רוצה לומר שיהיה ארוג החשב עם האפוד *Pergit autem S. Scriptura & dicit cingulum non debuisse fieri separatim, & postea annexi Ephodo, quemadmodum humeralia, sed ex eo ipso erunt, id est, textus erit cingulus cum ipso Ephodo. Et hæ sunt res ipsæ.*

Atque hæc sunt tres illæ partes quibus constabat totum Ephod, i. אפוד sive סינר aut etiam לבדים ipsæ duæ plagulæ, sive duo succinctoria, quorum unum pectus, alterum tergus tegebat; ii. כתפות *Humeralia* quæ ab axillis sursum trahebantur in humeros; & iii. חשב *cingulum*, per quod circa cor stringebantur plagulæ. Erat itaque instar tunicæ sed in lateribus *ῥαῖς* scissæ & ἀμὰξδαλæ sine manicis. Non displicet integram descriptionem huc adferre, quam dedit Jarchius, loco modo laudato, ad vocem Ephod. לא שמעתי ולא מצאתי בבריתא פירוש הכניתי ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כסין סינר שקורין פורצין שחגורות השרות כשרוככות על הסוסים כך מעשהו שלמטה שנ' ודור חגור אפוד כד לסדנו שאפוד חגורה היא ואי אפשר לומר אין בו אלא החגורה לבדה שהרי נאמר ויחן עליו את האפוד ואה"כ יחגור אותו בחשב האפוד וה"א בהסיון אפודה לסדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם חכשיט לבדו ואי אפשר לומר שעל שם שתי כתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד לסדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד וחשב שם לבד לבך אני אומר שעל שם הסינר שלמטה קרוי אפוד על שם

שם שאופדו ומקשטו בו כמו שנאם' ויאפור לו בו והחשב הו
 חגור של מעלה חיסנו והכחפות קבועות בו ועוד אומר לי לבו
 שיש ראייה שהוא מין לבוש שחרגם יונחן ודוד חגור אפור בר
 כדורט רבוץ וחרגם כמו כן מעילים בדרופין במעשה חמר אחות
 אבשלום כי כך חלבשנה בנות המלך הבחולות מעילים
*Non audiui nec inveni in traditionibus explicationem
 formæ ejus. Sed animus mihi dicit, quod ipsi (Sacerdoti)
 accinctum fuerit à tergore ad latitudinem tergoris viri,
 instar succinctorii, quod vocatur Schurqe (פרצ'י נט pro
 lego שורצינם) prout principes fæmina cingi solent, quan-
 do equitant. Talis est forma inferioris partis, ut dictum est
 (11 Sam. vi. xiv.) Et David cinctus erat Ephodo li-
 neo. Vnde docemur Ephodum succinctorium fuisse. Non
 potest tamen dici, quod nihil habueris præter succincto-
 rium tantum, cum dicatur (Levit. viii. vii.) & impo-
 suit ei Ephodum; & postea: cinxit eum בחשב האפוד
 quod interpretatur Onkelos, cingulo Ephodi. Vnde do-
 cemur חשב esse cingulum; Ephodum autem esse nomen or-
 namenti (sive vestis pretiosæ) seorsum. Non autem po-
 test dici, quod propter duo humeralia sua dicatur Ephod, quo-
 niam dicitur: duo humeralia Ephodi. Vnde discimus
 Ephodum esse nomen speciale, & humeralia esse nomen
 speciale, & cingulum esse nomen speciale. Ideoque dico,
 quod propter succinctorium, quæ est pars inferior, dicatur
 amiculum, quoniam eo amicitur & ornatur, prout dicitur
 (Levit. viii. vii.) & amiciet se eo. Sed חשב est cin-
 gulum alias חיסנו (Chaldaice cingulum ejus) Humeralia
 autem ei sunt annexa. Iterum mihi dicit animus, quod sit
 species vestimenti, de quo Jonathan, quando (hæc ver-
 ba 11 Sam. vi. xiv.) Et David cinctus erat Ephodo
 linco, interpretatur: pallio byssino, & sic interpre-
 tatur pallia in historia Thamaris sororis Absalonis (11 Sam.
 xiii.*

XIII. XVIII.) quia sic vestiuntur filia Regis virgines palliis.

X. Hoc vestimenti genus reliqua omnia præter pectorale, pretio & ornatu antecellebat, factum enim erat ex hyacinthino, purpura, coccino, auro & bysso retorta. Summo etiam artificio contextum fuit, & insignia ornamenta habebat: erat enim מעשה חשב, quid autem hoc significet libro primo cap. XVII. satis fuisse ostendimus, quo & lectorem remittimus.

Præter aurum & cætera ornamenta, etiam lapidibus pretiosis fulgebat in utroque humero, quibus tanquam fibulis gemmatis, duo succinctoria, sive duæ plagulae anterior & posterior necessebantur. De his lapidibus hæc habet Moses Ex. XXVIII. vers. IX. ולקחת אה שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל, ושה שמותם על האבן האחת ואחת שמות הששה הנוהרים על האבן השנית כחולדהם: מעשה חרש אבן פתיתי חכם הפתח את שתי האבנים על שמות בני ישראל מסכת משכיות זהב העשה אתם: ושם את שתי האבנים על כתפיו האפוד אבני זכרון לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם כתפיו האפוד אבני זכרון לפני יהוה על שתי כתפיו לזכרון *Et sumes duos lapides Schoam & insculpes illis nomina filiorum Israël. Sex nomina supra lapidem unum, & sex nomina reliqua super lapidem alterum, secundum suas ætates. Opus sculptoris lapidum erit, & sculptura sigilli sculpes duos lapides secundum nomina filiorum Israël, fundis aureis includes eos. Et pones duos lapides super humeralia Ephodi. Lapidem memoriales filiis Israël. Et portabit Aharon nomina eorum coram Deo in duobus humeralibus ad recordationem.* Duæ igitur istæ plagulae, ex quibus corpus Ephodi constabat, in humeris cohærebant per duas fibulas aureas, egregia gemma שהם Sardonyche ornatas; quas fibulas Moses vocat משכיות Mischbezorh, quasi diceret fundas, quia revera erant fundæ quibus inclusæ erant Sardonyches. Sed ipsissimæ fundæ, ut diximus, & fibulae erant quibus posterior plagula, quæ in tergo dependet, anteriori adnectebatur. Josephus De Bello Jud. lib. VI. cap. VI.

easdem fundas sive fibulas aureas certis quibusdā figuris ornatas docet, nempe figura *aspidum*, si Rufinus bene vertit, quæ plagulas retinerent, ne de humeris deciderent; ideoque eas aspides aureos vocat. δύο δὲ αὐτῶν ἐνέπερπεν ἀσπιδίσκῳ χρυσῷ, κατεκέκλυντο δὲ ἐν ταύταις κάλλιπότε καὶ μέγιστοι σαρδῶνυχες, ὧν ἐπ' αὐτὰς ἐπ' αὐτὰς τὸ ἔθνος φυλαῖν ὑπὸ γράμματα. *Duabus autem fibulis aureis, aspidum specie vincebantur: quibus inclusierant optimi, maximique Sardonyches, scripta tribuum gentis nomina ferentes.* Sed qua ratione sit inductus Rufinus ut verteret *aspides*, non video, cum verti possint *clypei parvi*. ἀσπιδίσκῳ *clypeum parvum* significat. Et sane S. Pontificem figurā alicujus animalis gestasse in vestibus sacris non puto; cum id ansam dare potuisset idololatriæ. Ideo Magistri docent: cautū fuisse ne Ephodum, Pectorale & balteus ulla figura animalis pingeretur, sed tantū floribus; quod ad שֹׁהַן & שֹׁהַן ostendimus lib. 1. cap. xvi. Et sane fibulas istas instar parvorum clypeorum ex auro fuisse, ego lubenter credo, cum proculdubio per totum humerū extenderentur, ut anterior plagula ornatus posteriori adhæreret. Alias facile fieri potuisset, ut extremæ partes humeralium crispatæ & deorsum relapse essent, nisi hoc modo cohibita per ejusmodi clypei ornatum. Veteres in humeris pretiosissimas fibulas habuisse, & quidem gemmatas, variis etiam figuris ornatas, omnibus, qui vel parum versati sunt in optimis auctoribus, notum est. Videatur *Rhodus de Acia* cap. v. ubi etiam existimat has fibulas aureas & gemmatas Summi Pontificis Hebræorum originem dedisse omnibus cæteris ejusdem generis fibulis.

Fibulæ illæ non tantum habebant figuram *aspidum*, aut clypeorum, sed & lapides inclusos habebant, שֹׁהַן, quos Græci id est *Sardonychas*, hinc optimo jure fibulæ gemmatæ vocari possunt. Sed qualis proprie lapis fuerit

rit שהם fusius explicabitur postea, ubi de lapidibus pretiosis agendum erit. Hic alia notanda sunt.

X I. Lapidibus arte sculptoris literæ quædam, & quidem integra nomina insculpta erant: *Et insculpes eis nomina filiorum Israël &c. Opus sculptoris lapidum erit, & sculptura sigilli, sculpes duos lapides secundum nomina filiorum Israël.* Quia tam expresse dicitur מעשה חרש opus sculptoris, Abarbanel observat Mosen quidem attulisse lapides pretiosos illos quos Principes dederunt; sed ipsum Mosen eos non sculpsisse, sed peritissimum aliquem sculptorem. Sed & hæc verba. *Et פחווי חהם חפחה את שחי האבנים* *sculptura sigilli sculpes duos istos lapides*, sic intelligi vult: ut literæ non incisæ fuerint quemadmodum id fieri solet in sigillis, quare literæ postea ceræ impressæ protuberant, sed ita ut per ipsâ sculpturâ in lapidibus protuberantes essent, instar alicujus imaginis aut literæ in cera jam post sculpturâ expressæ. ויראה, inquit, מזה שהכתבים היחה חרוחה, *Ex hoc liquez literas sculptas fuisse potuberantes.* להבלטה

X II. In quolibet autem lapide sculpta erant sex nomina. Sex in dextro & totidem in sinistro: *ששה מסמות על האבן האחת ואת שמות הנותרים על האבן השנייה* *Sex nomina super lapidem unum, & sex nomina reliqua super lapidem alterum.* Hæc satis sunt manifesta. Additur autem *כתולדותם secundum generationes suas*: quæ verba varie exponi solent ab Hebræorum Magistris. Sunt enim qui putant omnes majores natu dextro lapidi insculptos fuisse, reliquos sinistro, hoc modo:

נר
אשר
יששכר
זבולן
יוסף
בנימין

ראובן
שמעון
לוי
יהודה
דן
נפתלי

Ultimū nomen בְּנִימִן scribitur cum *jod* in ultima syllaba, ut numerus xxv. litterarum in unoquoque lapide reperiretur. Hunc ordinem observatum fuisse existimat Jarchius ad locum istum, & optimo quidē jure: nulla enim sufficiens datur ratio, ut inde recedamus. Optime ita Josephus Ant. Jud. lib. iii. cap. viii. ἐγγεγραμμαι ἢ τέρις, τ' ἰακώβων παίδων τὰ ὀνόματα γραμμάσιν ὁπταχέοις γλώσση τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἕξ τῶν λίθων ἐκατέρωθεν. οἱ περσέυτροι δ' εἰσὶν αὖ ὅμων τὸν δεξιόν. *His inscripta erant filiorum Iacobi nomina, literis vernaculis nostra lingua, in utroque lapide sena. Majores natu dextrum humerum obtinebant.*

XIII. Nihilominus Gemarici, cum Babylonici tum Hierosolymitani, alium omnino comminiscuntur ordinem. Volunt enim nomina filiorum Leæ primum scripta esse, ut *Ruben, Simeon, Levi, Iehuda, Isacar, & Zabulon.* postea nomina filiorum ancillarum, & quidem filiorum Bilhæ ut *Dan & Nephtali*, ante nomina filiorum Zilpæ *Gad & Aser*; postremum nomina filiorum Rachelis, ut *Joseph & Benjamin.* hoc modo:

שמעון	ראובן
יהודה	לוי
זבולן	יששכר
דן	נפתלי
אשר	גד
בנימין	יהוסף

Tali modo lapidibus pretiosis insculpta fuisse nomina tribuum tradidit Maimonides Halach. Kele Hamikd. cap. ix. Et sic quidem ibi depinguntur.

Nora quod *Nephtali* dextro inscribatur ante *Dan*: hanc ob causam ut in unoquoque lapide non tantum sex nomina, sed & viginti quinque litteræ reperirentur. Deinde nomen *Joseph* scribitur cum litera *η* hoc modo

יהוסף

יוֹסֵף pro יוֹסֵף ob eandem rationem, scilicet ut in isto lapide reperirentur xxv. literæ. Credunt enim Hebræorū magistri in unoquoq; lapide debere reperiri xxv. literas, ut omnes tribus constarent quinquaginta literis. Audiamus Maimonidā: ששה על אבן זו וששה על אבן זו כתולדותם: וכותבין שם יוסף יהוסף ונמצאו כ"ה אות באבן זו וכ"ה אות באבן זו. וכן היו כותבין והאבן שכתוב בה ראובן על כחיפו Sex היסנייה והאבן שכתוב בה שמעון על כחיפו השמאליתו (nomnia) super hunc lapidem & sex super illum, secundum suas generationes. Et scriptum erat nomen Iosephi ut reperirentur xxv. littera in unoquoq; lapide. Sic autem scripta erant, ut in dextro humero primum nomen fuerit Rubenis, in sinistro autem Simeonis. Eodem modo explicatur ab Abarbancele Parafcha Tezave. Hæc autem desumpta sunt à Gemaricis, Massechet Sotah cap. vii. Hierosolymitani בני לאה מיכן ובני רחל מיכן חר מיכן וחר מיכן בני שפחותו Filii Lea ab uno latere, & filii Rachelis ab altero, & filii ancillarum in medio. Et paulo post: כשם שהן חולקין כאן כן חולקין באבני אפוד במלאותם. כרי שיהיו עשרים וה' מיכן. והלא אינן אלא ארבעים והשערה. א' ריוחנן כנימן דותולדותם מלא. א' ר יורה בר זבירא יהוסף מלא ערוה ביהוסף שמו. והלא אינן אלא עשרים שלשה מיכן ועשרים ושבעה מיכן אמר רבי יוחנן כנימן הירא חצו כן מיכן. וימין מיכן אמי רבי זבירא וראות מי כתיב ששה שמותם לא. אלא משמותם. משמותם ולא כל שמותם. הראשונים נכתבים ממינו של כ"ג משמאלו של קורא. והאחרונים נכתבין משמאלו של כ"ג מימינו של קורא. הראשונים אינן נכתבין על סדר שיהיה מלך האחרונים נכתבין על סדר. Quemadmodum disponuntur hic, ita etiam disponuntur in lapidibus Ephodi, ut essent viginti quinque; in unoquoque latere. Sed nonne reperiuntur tantum XLIX? Doct̃or Iohannes dicit Benjamin replebit. Doct̃or Iehuda filius Zebida dicit Iosephus implebit, per nomen

Jehoseph. *Ut non reperiuntur nisi xxiiii. litera ab hac parte, & xxviii. ab illa parte. Dixit Doct̃or Iohannes, Benjamin nomen divisum erat: כן ab una parte & ימין ab altera parte. Dixit Doct̃or Zebida, Sane nonne scriptum est sex nomina eorum? Non, sed e sex nominibus eorum; Ex nominibus eorum, non autem integra nomina eorum. Priora scripta erant in dextro (humero) Summi Pontificis, & in sinistro legentis. Et posteriora scripta erant in sinistro S. Pontificis, & in dextro legentis. Priora non erant scripta ordine; quia Iudah Regno potitus erat. Sed posteriora ordine scripta erant. Babylonici hæc habent. אמר רב כהנא כדרך שחלוקין כאן כו חלוקין באבני האפור מתיבי שחי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפו אחת מכאן ואחת מכאן ושטות שנים עשר שכטי' כחוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו שנ' ששה משמותם על האבן האחת וג' שניה כחלדוחם ולא ראשונה כחלדוחם מפני שיהודה מקדם וחמישים אותיות היו עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו חנינא בן גמליאל אומר לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקין באבני אפור אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כיצר בני לאח כסידרן בני רחל אחת מכאן ואחת מכאן ובני שפחות באמצע ואלה מה אני מקיים כחלדוחם כמשמותם שקרא להם אביחן ולא כשמות שקורא להן משה ראובן לא ראובני שמעון ולא שמעוני דן ולא דוני גר ולא גריו* *Dixit doct̃or Cahana, quemadmodum disponuntur hic ita disponuntur in lapidibus Ephodi. Respondent, Summus Pontifex habebat duos lapides pretiosos in humeris suis, unum in singulo latere, & nomina duodecim tribuum iis inscripta erant, in quolibet lapide sex nomina. uti dictum est (Exod. xxviii. x.) sex nomina in uno lapide &c. Posteriora scripta erant secundum generationes suas, non autem priora, quia Iuda precedebat. Erant autem quinquaginta literæ, scilicet viginti quinque in quolibet lapide. Doct̃or Chanina* *filius*

filius Gamlielis dixit: Non eodem modo disponuntur in lapidibus Ephodi, quo disponuntur in libro הפקודים (Numeror. cap. I.) Sed quemadmodum δὲ ἑκαστῶν (Exod. cap. I.) Hoc scilicet modo, ut Filii Lea & Rachelis suo ordine positi sint. Quidam ab hac, & quidam ab illa parte. Et filii ancillarum in medio. Sed quid ego inde concluderem? Secundum ætates suas, id est, secundum nomina sua: quemadmodum eos vocavit pater eorum: non autem quemadmodum eos vocavit Moses: Ruben, non Rubeni; Simeon, non Simeoni; Dan & non Haddani; Gad & non Haggadi. Respiciunt hic Gemarici ad Deuter. cap. xxvii. vers. xii. xiii. & ad Exodi cap. i. Priori enim loco legimus: Hi stanto ad benedictionem populo in monte Gerizzinorum, quum transiveris Iordanem, Schimeon, & Levi & Jehuda, & Issacar, & Joseph & Benjamin. Hi vero stanto ad maledictionem in monte Hebal, Ruben, Gad & Ascher, & Zabulon, Dan & Nephtali. quasi hoc modo steterissent.

קללה

ברכה

ראובן
גר
אשר
זבולן
דן
נפתלי

שמעון
לוי
יהודה
יששכר
יוסף
בנימין

Exodi autem Cap. i. hoc modo:.

בנימין
דן
נפתלי
גר
אשר
יוסף

ראובן
שמעון
לוי
יהודה
יששכר
זבולן

Sed

Sed de hisce variis ordinibus & dispositionibus plura habebimus capite sequenti, ubi de nominibus in Pectorali agendum erit. Ordinem autem illum observatum fuisse, quemadmodum eum priori loco posuimus, ut eum ponit etiam Jarchius, ego nullus dubito, cum sit revera secundum generationes filiorum Israël: & eo magis hoc credo cum eodem ordine sculpta fuerint in pectorali, quod suo loco patebit.

XIV. Dicuntur etiam lapides illi אנני זכרון לבני ישראל *Lapides memoriales filius Israël*: quia scilicet eos tulit in humeris coram Deo ad recordationem, ut addit Moses. Hoc est duodecim nomina tribuum Israël duobus his lapidibus insculpta erant, ut per ea Pont. Max. omnes duodecim tribus sibi in memoriam revocaret cum sacrificaret, ut pro omnibus tribubus sacrificaret, omnesque secum in templum portaret & pro iis thymiamata & preces faceret. Sed de his plura dicemus suo loco.

Hic etiam Moses mentionem facit duarum catenularum, quibus pectorale adhærebat Ephodo. ושרותי שרשרות זהב טהור סגבלוח העשה אתם מעשה עבוכה ונחת אח שרשרות העכרות על המשבצות *Et duas catenas auri puri aquabiles facies illis, opere tortili, & aptabis catenas tortiles fundis*. Sed de his catenis, cum pertineant ad Pectorale magis quam ad Ephod hic non multa dicemus. omnia fufius tractabimus capite sequenti.

XV. Præter lapides istos pretiosos in humeralibus, duos etiam aureos annulos habebat Ephod, quibus annexebatur, pectorale. Sic de iis loquitur Moses versu xxxvii. ועשית שתי טבעות זהב ונחת אחם על שתי כחפזי האפוד סמלך פניו לעמך מחברתו סמלך לחשב האפוד *et facies duos annulos aureos, & pones eos supra duo humeralia*

ralia Ephodi inferne in anteriori parte ejus è regione commissura ejus, supra cingulum Ephodi. Quamvis hæc dicantur postquam Moses Pectorale descripsisset, nihilominus ad Ephodum magis quam ad pectorale referri debent. Maimonides existimat quatuor annulos aureos Ephodo additos fuisse; duos scilicet superne in humerali ad משבצות חשב האפוד, reliquos duos inferne circa חשב האפוד cingulum Ephodi. Vide Halach. Kele Hammikd. c. viii. ubi sic sermocinatur: ועושה בכל כהן שתי טבעות אחד : למעלה בראש הכהן ואחר מלמטה לכהן למעלה מן החשב : Et fecerunt in quolibet humerali duos annulos, alterum superne initio humeralis, alterum autem inferne supra cingulum. Sed unde hæc expiscatus sit vellem ab aliis audire, cum ipse id non ostenderit. Nec opus est quatuor annulis in Ephodo, cum id duobus fieri potuerit: quod manifestius erit capite sequenti ubi de Pectorali agendum erit.

XVI. Ex omnibus illis quæ jam à nobis dicta sunt, satis constat, quid fuerit Ephod? scilicet vestimentum breve χιτὼν & ἀμάχalon, constans duabus plagulis in humeris fibulis aureis gemmatis nexis, & inde ad dimidias nates dependentibus, quarum altera posterior tergum, altera anterior pectus & ventrem tegebat, anteriori plagula habente duo humeralia attexta, & in utroque humero lapidem Sardonychem aureis fundis insitum, quibus insculpta erant xii. nomina tribuum Israël, quibusque appendebatur Pectorale, & infra axillas attexta duo lora, in utroque latere unum, quibus corpori tanquam cingulo astringerentur plagulæ, cum duobus tandem annulis aureis paululum supra istud cingulum Ephodi, quibus Pectorale Ephodo inferius annecteretur. Quæ sequenti tabula clariora erunt.

A

B

EXPLICATIO TABULÆ.

A. & B. שני סנרן *dux plagulæ ex quibus Ephod*
componitur. A. anterior. B posterior.

α. α. שתי כתפיה האפור *duo humeralia Ephodi.*

β. β. חשב האפור *cingulum Ephodi*, sive duo lora quibus pro cingulo utitur Sum. Pontifex in stringendo Ephodo, ipsi Ephodo attexta.

שתי טבעות זהב על שתי כתפות האפוד מלמטה ומלמעל. γ. γ. *Duo annuli aurei in duobus humeralibus sed inferius versus ipsam plagulam, paululum supra cingulum Ephodi.*

ד. ד. שהם *fundæ aureæ* cum suis lapidibus
 quæ *fundæ aureæ* etiam tenent locum fibularum,
 quibus anterior & posterior plagula in humeris
 cohærebant.

His fundis, sive fibulis etiam appendebatur *pectorale*, catenulis aureis.

ε. τὰ στέρνα τὰ μέσση ἀπὸ ἐπίθρυκτον, sive Ἀγκυρον ἐν-
 δύμαλιν, *Medium pectus interctum*, aut *vacuum vesti-*
menti inter duo humeralia, cui Pectorale adapta-
 tur, ut habet Josephus.

XVII. Tale igitur fuit Ephodum Sacerdotale, ut Israëlita omnia fere vestimenta gestarent, *unicam, pallium, pileum*, sic & Ephodum, quibus & ipsi Sacerdotes utebantur. Sed quemadmodum fere omnia vestimenta Israëlitarum valde differebant à vestibus Sacerdotum, etsi eodem nomine venirent, sic & Ephodum Israëlitarum omnino aliud fuit quam Ephodum Summi Pontificis. Ita quidem legimus Annam Samueli filio suo etiam fecisse אפוד: sed *lineum* fuisse sacra scriptura

simul testatur, dicitur enim: אֶפֶד כָּר (peissime Septuaginta habent ἐφ᾽ δὲ βὰρ pro ἐφ᾽ δὲ βὰδ.) *Ephodum lineum.* 1 Samuel. cap. 11. xviii. Sed & forma proculdubio à nostro differebat; non enim legimus illud habuisse talia humeralia, & cingulum, & lapides pretiosos & anulos aureos. 1 Sam. cap. xxii. xviii. etiam legimus Dojegum Adomæum irruisse in Sacerdotes, & morte affecisse eodem die octoginta quinque viros gestantes אֶפֶד כָּר *Ephod lineum.* Ubi iterum Septuaginta corruptissime, non tantum *trecentos quinque* viros, pro LXXXV. ponunt, sed & *Ephod* tantum scribunt omisso τῷ βὰδ; cum non tantum mentio fiat de Ephodo, sed de *Ephod bad* scilicet de *lineo* Ephodo. David dicitur etiam חֲגוֹר כָּר אֶפֶד *Cinctus Ephodo lineo.* 11 Sam. vi. xv. 1 Chron. xv. xxvii. Sed in omnibus istis locis omnino aliud Ephodum intelligendum est, quam illud quod gestabat Summus Pontifex, & de quo nos agimus. Nam alterius erat materiæ, non ex hyacinthino, purpura, cocino, bysso retorta & auro, sed ex puro lino facta erant Ephoda Samuelis, Davidis & aliorum; & formam omnino aliam fuisse mihi persuasissimum est. Sunt itaque qui putant intelligi debere per אֶפֶד כָּר, *tunicam lineam* qualem habebant omnes Sacerdotes. Talia puto fuisse Ephoda Samuelis, LXXXV. Sacerdotum quos occidit Doeg, & istius Levitæ, de quibus fit mentio 1 Sam. xxi. 1. Judic. xvi. 1. Et in hac quidem sententia est Doctissimus Hieronymus, in Hebraicis reliquis Patribus omnibus præferendus, in Epist. ad Marcellam; ut etiam crediderit Samuelem ideo Ephod habuisse, quod fuerit Levita: & quotiescunque in S. Scriptura sermo sit de Ephodo, id semper de aliqua veste Sacerdotali intelligi debere. Sed, cum venia doctissimi viri dictum sit.

fit, errat Hieronymus. Nam David nec Levita nec Sacerdos fuit, & tamen Ephodo cinctus erat. Levitæ nullam habebant prorsus vestem sacerdotalem. Nec ullus Sacerdos Ephodum sacerdotale gerebat, præter Summum Pontificem. Uno verbo, nullum Ephod Sacerdotale ex puro lino factum erat. Alii itaque credunt Ephoda illa fuisse tantum vestes aliquas elegantes byssinas, quales viri honoratiores gerere solebant. In hac sententia sunt Kimchius, & Rabbi Levi Ben Gerson ad 1 Sam. xxii. xviii. ut ut non plane recedant à sententia Hieronymi, quo nomine etiam refutari videntur ab Aben Ezra Exod. xxviii. vi. Putant enim illi, viros istos, quos Doeg occidit, dignos fuisse ut portarent Ephodum, quod Aben Ezra non placet; cum nemo dignus fuerit ut hoc vestimentum gereret quam solus Pont. Maximus. Sed per *Ephod bad* S. Scripturam intelligere, vestem aliquam virorum honoratorum, ipsi etiam testantur Seniores 11 Sam. vi. vers. xv. ubi pro *Ephod bad* habent: καὶ ὁ Δαβὶδ ἐνδεδυκαὶς στολῶν ἑξάλλων Et David indutus erat stola eximia. Est itaque illis *Ephod* nihil aliud quam *stola*. Idem plane videtur intelligere Chaldaus Jonathan, cum habeat כְּרוֹם דְּכוּץ *cheirototam byssinam*: nam כְּרוֹם vocem esse Græcam, χιτῶνα, sed verpulorum more corruptam, minime dubito. Ideo & Thamaris vestem, quam suo loco ostendimus esse tunicam manicatam, sive χιτῶνα, eodem vocabulo כְּרוֹם exprimit. Eodem igitur sensu, ut omnes Israëlita, saltem honoratiores, habebant, אֲכַנְסִי מַעֲלִיל, eodem sensu etiam habuisse videntur אֲפֹרֶת, quod scilicet & forma & materia à Sacerdotali multum discreparet.

Judicum cap. xvii. & cap. xviii. etiam sit mentio
Gggg 3 de

de quodam Mica, cui erant ædes Deorum & qui Levitam conduxit ut ei esset Sacerdos eique fecit הפדום והפסל *Ephodum, Theraphim & Idolum*. Cujus autem formæ & materiæ illud Ephod fuerit, non dicitur. Ut ut sit, tunc temporis nullus fuit Rex in Israël & unusquisque pro arbitrio suo vivebat. Cum itaque ex Levita Sacerdotem fecerint contra legem, & *Theraphim* & *sculptile*, puto & ipsum Ephodum quoque plane aliud genus vestimenti, quam Ephodum Summi nostri Pontificis fuisse. Sed de hoc Ephodo, ut & præcipue de *Theraphim*, plura dicemus infra, ubi etiam examinabimus *Ephod* & *Theraphim* Hofæ cap. III. IV. Tandem etiam mentio sit de *Ephodo fusilis auri* Esaïæ xxx. xxii. Sed per illud Ephod Propheta proculdubio nihil aliud intelligit quam *tunicam*, aut pallium, aut aliud etiam aliquod genus vestimenti quibus Deorum statuas vestire solebant Idololatræ. Ut ut sit, manifestum est *Ephodum* nomen fuisse alterius vestimenti, præter illud quod gerebat Summus Pontifex.

Coronidis loco hic addam mirificam plane descriptionem Ephodi, quam nobis dedit Suidas in voce *Ephod*. Ἐφὸδ. τὸ μὲν ὄνομα ἑβραϊκὸν, ἐρμηνεύομενον δὴ λῶζιν ἢ λύτρωζιν σημαίνον. τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ σπυθαμαῖον ἢ ὕφασμα δίκλιν περιηθὺς ἐκ χρυσοῦ καὶ πικίλης πεποιημένον. καὶ ἐν μὲν τῷ μέσῳ εἶχεν ὥστερ' ἀστὲρα ὀλόχρυσον. ἐκατέρωθεν δὲ αὐτὸ δύο σμαραγδὺς ἔχοντας ἀνὰ ἕξ πᾶς δώδεκα φυλάς τῶ ἰσραήλ. ἐν δὲ τῷ μεταξύ τῶν σμαραγδῶν, λίθον ἀδάμαντα. ἦν καὶ γὰρ ἐμελλεν ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾶν τὸν θεὸν περὶ κεφαλῆς, ἐδέσμευεν αὐτὸ ἐν τῇ ἐπωμίδι, καὶ μέσον τῆς στήνης. καὶ ἐπιτίθη πᾶς χεῖρας αὐτὸ ὑποκάτωθεν. καὶ ὀρίσκετο ἐν ταῖς παλάμῃς αὐτοῦ ἐξηπαλωμένον ὥστερ' ἐξίον. καὶ ἀπεβλέπων εἰς τὸ ἐφὸδ, ἠρώτα τὸν θεὸν τὸ ἐρώτημα. καὶ εἰ μὲν ὀρεσθὲν ἦν τῷ θεῷ τὸ ἐρώτημα, δίδωσ

ἵως ἔτραπεν ὁ ἀδάμας λίθῳ, καὶ ἐφεισέολθ' ἀκτῖνας
 ἐκπέμπον. εἰ δ' οὐκ ὡς δρεσὸν, ἔμεινεν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ὁ λίθος.
 εἰ δ' ἔμελεν ὁ θεὸς εἰς μάχαιραν παρὰ δίδοναι τὸν λαόν, ἐγένετο
 αἱματώδης. εἰ δ' θανατικὸν ἔμελεν, ἐγένετο μέλας. Ephud.
*Hoc nomen quidem Hebraum est, & significat doctrinam
 & redemptionem. Forma autem ejus erat instar spithamæ
 (i.e. magnitudine aut longitudine spithamæ) Tela erat
 instar pectoralis ex aureis filis arte variegatoris factum. Et
 in medio habuit quidem veluti stellam totam aurcam, &
 utrimque duos Smaragdos, quorum uterque sex de duodecim
 tribubus Israëlitis insculptas habebat, & inter duos Sma-
 ragdos lapidem adamantem. Quum autem Sacerdos Deum
 de re aliqua interrogaturus esset, illud (Ephodum, aut
 potius illum adamantem) alligavit Epomidi (humerali)
 in medio pectoris. Et manus ei supponebat, ut inveniret in
 palmis suis explanatum tanquam in buxea tabula. Et inspi-
 ciens in Ephodum, rogabat Deum super questione (proposita.
 Si autem res de qua querebatur Deo grata erat, confestim
 fulgorem emisit lapis Adamas, & fulgidos radios ejaculaba-
 tur. Si autem non grata erat res (de qua quærebatur)
 lapis in suo statu remanebat. Si Deus forte populum gladio
 tradere voluisset, factus est (adamas) sanguineus. Si
 mortalitatem immisurus esset, niger factus est. Videtur
 doctissimus Grammaticus per suum ἐφὺδ' intelligere
 Pectorale potius quam Ephodum. Ephodum autem
 ipsum vocat ἐπωμίδα, more Græculorum. Sed non mi-
 nus peccat in descriptione illa, sive Ephodum sic pro-
 prie dictum, sive Pectorale intelligat: quod satis clare
 ostendimus, & adhuc clarius ostendemus.*

CAP. VII.

חשן Choschen sive Pectorale. Ejus preceptum. Varia versiones. Ejus materia eadem qua Ephodi. Eademque ornamenta. Forma Pectoralis. זרע Zereeth, Spithama. חצי אמה Locus Ezechielii xlii. xlii. xvii. Kimchius, Septuaginta, Josephus & Maimonides allegati. In rebus sacris non semper intelligi debere duplum. Pectorale רכנע quadratum, & כפול duplicatum. Intus cavum. Duplicatum ob firmitatem. Pectorale pretiosissimum omnium vestimentorum. Hinc טחשה dictum. In Pectorali quatuor annuli aurei. Duo inferiores invicem spectabant. Superioribus annulis catena aurea affixa. Pectorale solum catenas habuit, non Ephodum. שרשרות מנבלות κροσσωτὲς, simbrice male dicuntur. Catene cur שרשרות dicta? שרש Radix. Opere plexili facta erant. ἔργον πλοκῆς עכות סעשה cur מנבלות dicta? גבל & חבל Belgis cen Kabel. Catena annecebantur lapidum fundis aureis in humeralibus. Varii auctores. Pectorale qua ratione Ephodo appensum fuerit. Pectorale ab Ephodo non erat separandum. Tabula representans pectorale. Explicatio Tabula. Pectorali simile quid habebant Sacerdotes apud Romanos. Ancilia. Sacerdotes Aegyptiorum. Varii auctores. Pectorale xii. gemmis ornatum erat. Fundis aureis gemma inclusa erant. מסכצות fundæ. σκευή. סלא implere lapidibus quid? Mirifica versio Josephi de textura secundum lapides. Gemmis insculpta erant nomina xii. tribuum. פתוחי חוהם Sculptura sigilli. Qua arte calata sint gemma? Vtrum ordinaria gemmariorum? An extraordinaria? שמיר Samir. Vermis adhibitus ad findendos & dolandos lapides ad structuram Templi, & ad calandos lapides in S. Vestitu. De Samir Talmudicorum aliorumque Judaeorum varia commenta. Varii auctores & loca scriptura allegantur. שמיר Samir σμείρας & σμειρέτης. Smiridis pulvere gemma poliuntur & calantur. Quo ordine xii. nomina gemmis insculpta fuerint? כחלורוחם quid? Vtrum eodem ordine, quo in humeralibus? Sententia Abarbanelii, Baal Hatturim, Targum Jerusalemitanum, Chaldaei, Rabboth & aliorum. Verus sensus verborum כחלורוחם secundum generationes eorum. Verus ordo quo xii. nomina sculpta erant. Josephus, Maimonides & Jarchius allegantur. Omnes literæ Alphabeti in gemmis

mis reperiebantur. Quo modo literæ חטצק Frater duodecim nomina tribuum reperta fuisse etiam, (secundum quosdam) nomina

שבטי ושריץ, שבטי יה & אכרהם / יצחק / ועקב. *Varia loca utriusque Gemara, Talmut, Rabboth & aliorum allegantur. Opinio Rabbi Bechai & Baal Hatturim. In quolibet lapide sex fuisse literas, in toto Pectorali septuaginta duas.*

I. Atenus de Ephodo, jam Pectorale detegendum erit. Hebræis dicitur חשן Choschen, & nonnunquam חשן המשפט. Choschen Mischpat. Præceptum ejus exstat Exodi xxviii. xv. & xxxix. Chaldæus habet חשן דינא choschen dina. Septuaginta λόγον τῶν κρίσεων. Josephus λόγον. Vulgatus Rationale judicii. Hieronymus Rationale. Lutherus Ampt schiltlein. Belgæ: een Boest-lap des gerichts. Galli Pectoral du jugement. Arabs اللوحة الحسوة. Indumentum Iudicii sive lorica brevis judicii: est enim lorica brevis ut habet Gigæus.

II. Materia Pectoralis eadem est quæ & Ephodi. Factum enim erat חשן וחולעת וארגמן ושלם כשורן *sicut opus Ephodi, ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & bysso retorta.* Eisdem etiam figuras intextas habuit ad ornatum, quales conspiciebantur in Ephodo: erat enim חשן מעשה חשב *opus artificiosissimum*, ut loquitur Moses. De מעשה חשב nos satis fuse suo loco.

III. Forma erat quadrata, longitudine & latitudine spithamæ. Sic enim Moses versu xvi. רבוע יהיה כפול *Quadratum erit duplicatum, longitudine spithamæ & latitudine spithamæ.* ורחו רחבו *significare discimus ex Ezech. cap. xliii. vers. xiii. collato cum versu xvii. ubi ורחו explicatur per חצי אמה dimidium cubiti.* Eodem sensu explicatur à Kimchio in libro Radicum: dicit enim ורחו *significare tres palmos,*
Hhhh
sive

sive *duodecim digitos*. Hinc Septuaginta pro זרר ponunt
 παλάμῳ *palmum*. Germanis ein spanne à Græco voca-
 bulo παθαμῆ, aut ab extensione manus & digitorum,
 quod Germanis est spannen. Optime etiam Josephus
 lib. III. cap. VIII. Pectorale vocat *ἑστῆμα παθαμῆς*
τὸ μέγεθος. *frustum magnitudine spithame*. Maimonides
 Kele Hammikd; cap. VIII. formam *זרר חשן* sic descri-
 bit: *אורו אמה ורחבו זרר וכופלן לשנים נמצא זרר על זרר*
סרובע *Ejus longitudo est cubitus, & latitudo ejus spitha-*
ma. duplicatur in duo, & sic reperitur, quadratum spi-
thama. Est igitur spithama dimidium cubiti, quod ex
 Ezechiele jam modo audivimus: quam proportionem
 etiam natura docet. Et sane spithama justam continet
 mensuram ad tegendum pectus viri, quod experientia
 satis notum est. Ubi notandum est, in sacris non sem-
 per intelligi debere duplum (ut vulgo explicant au-
 ctiores) alias Pectorale integrum cubitum, sive qua-
 tuor palmos debuisset continere, quod esset absurdissi-
 mum: cum viri pectoris latitudo hoc non pariat, nisi
 dicamus humeralia Ephodi etiam tecta fuisse Pectorali,
 quod nemo sanæ mentis affirmabit.

IV. Non tantum quadratum erat Pectorale, sed &
 duplicatum. *זרר יהיה כפול* *quadratum erit duplicatum*,
 ut ait Moses. Non erat contextum quadratum, sed in-
 tegrum cubitum, sive duas spithamas longum, & spi-
 thamam unam tantum latum, deinde duplicatum, at-
 que sic quadratum erat, ut modo ex Maimonide audi-
 vimus. Revera aliter explicari non potest illud *זרר*
יהיה כפול *quadratum erit duplicatum*, quorsum enim
כפול nisi hoc sensu? Ex his necessario sequitur Pectora-
 le intus fuisse cavum, ut non male comparatum fuerit
 cum marsupio, & ejus usum præstare potuerit. Utrum
 autem

autem ad latera confutum, aut alio modo clausum, an vero apertum fuerit undique, aut in aliquo latere, nemo facile dixerit. Clausum tamen fuisse, excepto unico latere, instar marsupii, per quod ei indi possint nescio quæ imagunculæ, quas *Vrim & Thummim* fuisse credunt, nonnulli tradiderunt. Sed de ista opinione nos fusius infra. כפול *duplicatum* fuisse multi crediderunt, ob firmitatem, ne facile laceraretur, quod fieri alias potuisset propter onus, cum ei tot lapides pretiosi, & tot fundæ aureæ, tot annuli & catenulæ adhæserint, ut satis habuerit ponderis.

V. Omnium vestium hoc genus vestimenti fuit ornatissimum & pretiosissimum: eo usque aureis catenulis, annulis & lapidibus pretiosis ornatum, ut magis ornamentum quam vestimentum videretur. Hinc non raro à Judæis טחשת *ornamentum* magis quam בגד *vestis* vocatur: cum revera vix & ne vix quidem usum vestis præstiterit, sed merum fuerit ornamentum ad gloriam, & decus Summi Pontificis. Sed ornamenta ista jam sub incudem revocanda sunt, & primo aurea deinde gemmea.

VI. Primum itaque docet Moses *Pectorale* habuisse quatuor annulos, in quolibet scilicet angulo unum. De duobus annulis in superioribus angulis hæc habet Moses: versu xxiii. ועשית שתי טבעות זהב ונתחת אח שתי. *Et facies duos annulos aureos, & adaptabis eos duobus angulis Pectoralis.* Et versu xxvi. ועשית שתי טבעות זהב ושמת אחם על שני קצות החשן. *Et facies duos annulos aureos, & pones eos ad duos angulos Pectoralis super oras ejus, è regione Ephodi introrsus.* Hic per שפתו *oram ejus* intelligit infi-

mas oras Pectoralis, quod eo manifestius est, quoniam de superioribus jam sermonem fecerat. Inferiores autem hi annuli non conspiciebantur integri, introrsus enim erant è regione Ephodi, ut quasi laterent inter Ephodum & Pectorale.

VII. Duobus autem superioribus annulis *catenule* infixæ erant, quibus fundis aureis adnecterentur. De his catenulis Moses versu xxii. ועשו על החשן שרשרת גבולת מעשה עבוד זהב טהור: *Et facies Pectorali catenas aquabiles opere plexili, ex auro puro.* De his catenis mentionem jam fecerat Moses versu xiv. ubi de Ephodo: ויחי שרשרת זהב טהור מגבולת מעשה אהם מעשה עבוד: *Et duas catenas auri puri aquabiles facies illas, opere tortili (plexili) & aptabis catenas tortiles fundis.* Sunt qui crediderunt de aliis catenis agi versu xiv. quam versu xxi. Quasi Moses priori loco descripsisset catenas Ephodi; secundo autem loco catenas Pectoralis: atq; sic quatuor fuisse catenas. Sed errant, quicumque hoc crediderunt. Ephodum nullas peculiares habebat catenas; ut in toto sacro vestitu præter duas catenas non fuerint, nec pluribus opus erat ut Pectorale Ephodo adnecteretur. Pectorale solum duas habebat de quibus versu xxi. Optime igitur Jarchius ad hunc versum monet, hic agi de iisdem catenis, de quibus mentio sit versu xiv. priori loco Mosem catenas istas leviter tantum attrigisse, ut constaret Ephodi fundis eas aptatas fuisse ad portandum Pectorale: Sed hic de iis agi tanquam proprio suo loco, cum factæ fuerint propter Pectorale magis quam propter Ephodum.

Dicuntur autem primo שרשרת גבולת: *Græci pro שרשרת habent ἀσπερστος simbrins.* Sed an recte docti viderint;

viderint, cum simbræ talem usum non soleant præstare, qualem præstant catenulæ, & cum magis ad infimas oras adnecti soleant simbræ, quam parti superiori. Vocantur שרשרת à voce שרש quæ *radicem* significat, & ideo quidem, ut animadvertit Iarchius, quia factæ erant instar radicum arborum: ut eodem modo quo arbores in terra suis radicibus retinentur, sic & Pectorale per has catenulas, Ephodo adnecteretur: deinde hoc modo indicatur has catenas non habuisse multos annulos, sed constituisse multis filis aureis nexis & plexis instar funium, quales etiam fere erant *radices* arborum. Eadem de causa Moses addidit: מעשה עבות, quod Septuaginta ἔργον πλοκῆς *opus plexile* reddunt. Abarbanel docet catenas illas factas fuisse כאריגה *per texturam*. Sed per *texturam* proculdubio intelligit ἔργον πλοκῆς *opus plexile*, nam ea quæ nectuntur & plectuntur, etiam texti dicuntur, uti ostendimus lib. 1. cap. xvi. Hoc Germani dicerent Stedien à voce Hebræa כפל per metathesin litterarum, unde & Græcorum πλέκν. Iarchius habet מעשה קליע *opus implexum*. Bartenora eodem modo explicat, & ideo dicit vocari מגבלות à גבל *funis*, quia erant instar funium. ואפשר לפרש מגבלות על מעשה השרשרת שלא תהיינה עשויות חוליות חוליות על צורת השלשאלות של ברזל אשר יאסרו בהם השכנים אך יהיו קלועים כחוטי זהב ער מגבלות שיהיינה עבות כדרך מעשה גבלות: *Potest etiam explicari de catenis, quod non constiterint ex pluribus articulis, ad formam catenarum ferrearum, quibus vinciuntur captivi, sed plexæ erant ex filis aureis, ut dense essent instar funium.* Ex his satis manifesto constat quid significet vox מגבלות id est *funes*, prout גבל non minus quam חבל (ג & ח permutantur) funem significat, unde & Belgæ een kabel dicere solent. Sunt tamen qui putant

מגבלות significare *æquabiles*; quia catenæ illæ æquales erant magnitudine; aut quia certum aliquem terminum attingebant; dependebant enim ab humero usque ad *Pectorale*: aut etiam denique quia spatium aliquod terminabant inter fundas aureas & annulos Ephodi, quæ est sententia Abarbanelis, ואמר מגבלות העשה אחם להגיד *Et* שיגביל המרחק שיש בין המשבצות ובין טבעות האפוד: *dixit facies eas מגבלות ad indicandum quod terminent distantiam, quæ est inter fundas & inter annulos Ephodi.* Catenulæ istæ infixæ & adnexæ erant suis extremitatibus annulis superioribus Pectoralis, versu xxiv. ונתחה את *Et* שתי עבותות הוחב על שתי הטבעות אל קצות החשן: *Et ponet duas catenas tortiles aureas in duos annulos in extremitate Pectoralis.* Sed quemadmodum catenulæ annulis pectoralis adhærebant, ita etiam fundis aureis quibus lapides pretiosi insiti erant in humeralibus adnecētebantur catenulæ suis extremitatibus reliquis; ut ita pectorale dependeret à fundis aureis sed per catenulas portaretur. Hoc indicat Moses cum mox addat versu xxv. ואח שתי קצות שתי העכתה חתך על שתי המשבצות ונתחה *Et* על כחפות האפד אל טול פניו: *Et duas extremitates catenarum impones duabus fundis, & adaptabis eas humeralibus Ephodi extrorsus.*

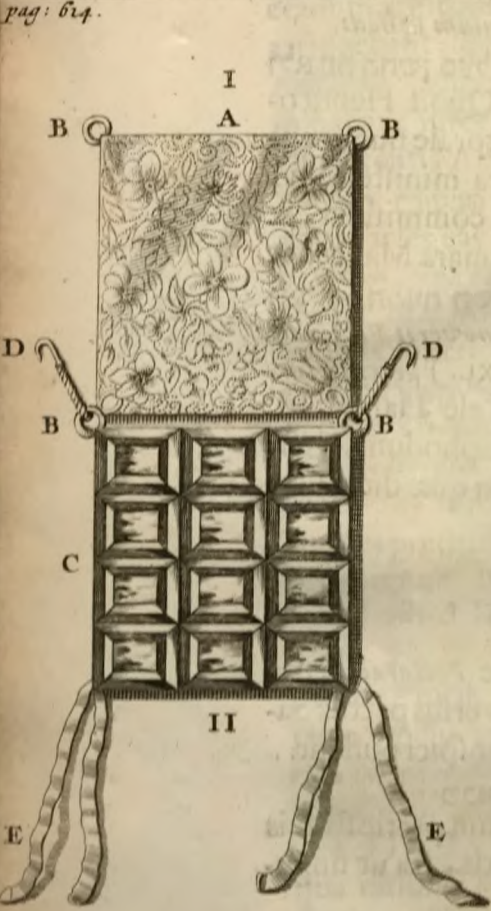
VIII. Ex his quæ jam dicta sunt facile constabit, qua ratione *Pectorale* Ephodo appensum fuerit: extremitates scilicet superiores catenarum fundis aureis in humeralibus infixæ erant, ut inde totum *Pectorale* dependeret, per superiores suos annulos, quibus adnecētebantur catenarum extremitates inferiores. Pectoralis anuli inferiores annulis humeralium circa Ephodi cingulum hyacinthinis vittis alligabantur & constringebantur: quod patet ex versu xxviii. וידרכו את החשן *סטבעחו*

מטבעתו אל טבעות האפוד בפתיל חבלות להיות על חשב
 האפוד *et adducent pectorale per annulos suos ad annulos*
Ephodi vitta hyacinthina, ut sit super cingulum Ephodi.

ולא יוח החשן מעל האפוד *Et non separabitur pectorale ab Ephodo.* Quod Hebræo-
 rum magistri ita intelligunt, quasi pectorale nunquam
 debeat separari ab Ephodo etiam extra ministerium;
 ita quidem ut is qui separasset piaculum commisisset, &
 quadraginta plagis cædi meruisset. Gemara Massechet
 Joma cap. vii. וא"ל המזיח חשן מעל האפוד והמסיר ברו *Dixit doctor Acha, si quis removerit Pectorale*
ab Ephodo, aut vestes ab Arca, plagis (xl.) percutietur.
 Vide etiam Maimonidem Halach. Kele Hammikd.
 cap. ix. Nunquam itaque vestiebatur Ephodum, quin
 & simul vestiretur Pectorale. Sed omnia quæ dicta sunt
 sequens tabula ob oculos ponet.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. Prima figura exhibet ipsum חשן sive *Pectorale* sepa-
 ratim, & quidem interiorem partem versus pectus Sa-
 cerdotis, ut omnes quatuor annuli conspici possent.
- B. Quatuor annuli pectoralis טבעות החשן.
- C. Secunda figura exhibet pectorale cum pretiosis suis
 lapidibus quatuor ordinibus dispositis, ita ut singu-
 lus ordo tres lapides contineat.
- D. Duæ *Catenule aureæ* שרשרות מנבלות.
- E. Duæ vittæ hyacinthinæ procedentes ex duobus
 annulis inferioribus, quibus pectorale Ephodo al-
 ligatur.
- Tertia figura exhibet Pectorale Ephodo adhærens.
- F. Duæ שרשרות מנבלות *catenule aquabiles* superius
 fundis

fundis aureis in humerali affixæ, & inferius annulis superioribus Pectoralis.

G. Duo annuli pectoralis, alligati vitta hyacinthina duobus annulis Ephodi, paululum supra **רפאח עפוד** *cingulum Ephodi*.

H. **רפאח עפוד** *Cingulum Ephodi*.

IX. Huic Pectorali simile quid habuerunt Salii Sacerdotes apud Romanos: qualia erant eorum *Ancilia*, quæ supra tunicam pictam in Pectore gestabant. Dionysius Halycarnassæus Antiquit. Rom. lib. 11. *χιτώνας ποικίλους χαλκείας μήτρας καπζωμφοί. Tunicas variegatas, æreis balteis cingebant*. Per æreos balteos intelligit proculdubio *Ancilia*, tanquam Pectorale, non minus quam balteos. Sane hoc docet Livius lib. 14. *Tunicaque pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum Pectori tegumen*. Videntur itaq; *Ancilia* habuisse ænea quædam cingula, quibus corpori supra tunicam alligabantur. De iisdem *Ancilibus* & *balteis* latis æneis Saliorum multa habet Plutarchus in Numa. *τὰς ἱερὰς πέλτας αἰαλάσῳ ἐν τῷ μαρτίῳ μύρῃ, φοινικῆς μὲν ἐν δευτέρῳ χιτῶνίσκῳ, μήτρας δὲ χαλκαῖς ὑπεζωμφοί πλατείαις, καὶ κρᾶνῃ χαλκᾷ φορέντι, ἐγχελεσίοις δὲ μικροῖς πρὸς ὅπλα κρᾶντις. Sacras peltæ sumunt (Salii) mense Martio, Phœniceis tunicis vestiti, & latis balteis æneis cincti, galeasque æneas ferentes, cum parvis pugionibus, quibus percutiebant. Quomodo è cœlo demissum sit primum *Ancile*, & ob quam causam ita dictum sit, ibidem Plutarchus fuse docet. Veram *Ancilium* figuram exhibent nummi Augusti, cum hac inscriptione P. STOLO. III. VIR. & ANCILIA. ut & Anton. Pii, ut videre est in Nummis Arschotanis, & apud Choulum. De cæteris ornamentis, quæ in Pectore gestare solebant Ægyptio-*

rum Sacerdotes & alii, infra plura dicemus, ubi de *Vrim* & *Thummim* agendum erit De Saliorum Ancilibus vide etiam Virgilium *Æn.* lib. viii.

*Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cælo
Extulerat.*

X. Pretiosissimis lapidibus ornatum erat Pectorale: duodecim scilicet, quot erant tribus Israëlitarum. Atque ita fuerunt distributæ gemmæ illæ, ut quatuor darentur ordines per totum Pectorale, & in quolibet ordine tres lapides. Sic enim versu xvii. ומלאה בו מלאה *Et implebis illud impletione lapidis, quatuor ordinibus, &c.* Postea explicabitur, quinam fuerint duodecim isti lapides, & quinam in quolibet ordine.

Inclusi autem erant hi lapides fundis aureis, eodem modo quo gemmæ in annulis contineri, & fundis, sive palis aureis includi solebant: quod intelligit Moses versu xx. ויהיו במלואותם משבצות זהב *fundæ aureæ erunt, quibus continebuntur.* Libro i. cap. xvi. i. jam docuimus quid significet vocabulum משבצות *fundæ* scilicet, quibus lapides in annulis aureis continentur: atque ideo dictam esse tunicam interiorem כהנת חשבון quasi diceret tunicam fundis confitam, quia ita contexta erat variis *πληθυσ*, quasi ornata fuisset fundis & palis, quibus gemmæ includuntur. Et hæc videtur ratio ob quam Moses utitur verbo מלא *implere.* ומלאה בו מלאה *& implebis illud impletione lapidis:* quia scilicet fundæ illæ lapidibus impletæ erant: quo sensu etiam explicantur verba ista à Jarchio, nam ad hæc verba sic commentatur: על שם שהאבנים מלאות גומות המשבצות הסתקנות להן קירא אתן *Quia lapides replent profunditates fundarum*

rum ipsis adaptarum ideo exprimit eos verbo repletionis. Abarbanel Parafcha הצוח observat Moſen hic loqui de impletione lapidis in ſingulari, non autem lapidum in plurali: quod omnes ſcilicet lapides ita repleverint Pectorale, quaſi omnes fuerint unicus tantum lapis. Mirifica plane eſt verſio Septuaginta Interpretum; nam hæc verba וּמִלֶּאֶחַ בּוֹ מִלֶּאֶחַ אֶכֶן καὶ καθυφανῆς ἐν αὐτῷ ὑφάσματᾳ καὶ λίθον. *Et contextes in eo (Pectorali) texturas ſecundum lapidem.* Sane quomodo hoc intelligant, & quid per ὑφάσματᾳ texturas ſuas velint, fateor me ignorare, nili forte eorum mens fuerit: in textura ipſa obſervatos fuiſſe ordines quosdā, quibus deinde facilius fundæ aureæ cum ſuis lapidibus adaptarentur. Sed lubentiſſime accedo ſententiæ Abarbanelis; qui putat ita omnes iſtos lapides inſitos fuiſſe quaſi unicus tantū fuiſſet lapis. Proculdubio omnes iſtæ fundæ duodecim ex unica maſſā auri conſtabant: ita ut unica iſta maſſā auri XII. fundas haberet, quibus ſingulis gemma indita erat, prout fieri ſolet ab aurifabris.

XI. Hiſce autem gemmis inſculpta erant nomina filiorum Jacobi: ut ſingulus lapis nomen unum contineret. verſu xxו. והאבנים ההיין על שמו בני ישראל שתים עשרה על שבתם פתוחי חותם איש על שמו ההיין לשני עשר *Et hi lapides erunt ſecundum nomina filiorum Iſraelis duodecim, ſecundum nomina eorum, ſculptura ſigilli, quisque ſecundum nomen ſuum erit, pro duodecim tribubus.* Hæc verba ſatis ſunt clara: nempe ſingulo lapidi inſculptum fuiſſe nomen alicujus filii Jacobi, capitis ſcilicet alicujus tribus; ita ut quemadmodum x. i. tribus, ſive filii Iſraëlis fuerunt, ita & duodecim lapidibus totidem nomina tribuum inſculpta fuerint. Sculpta autem erant פתוחי חותם *ſculptura ſigilli*, id eſt eadem arte

qua & sigilla inculpi solebant. Sed de his etiã vide capite præcedenti, ubi de lapidibus in Ephodi humeralibus.

XII. Notandum hic est, secundum Verpulos gemmas hæcæ cælatas esse non vulgari arte quemadmodum id vulgo fieri solet; sed vermiculo aliquo, quem סמיר *Samir* vocant, cujus virtute etiam lapides cæsi sint ad ædificationem Templi. Scilicet *Samir* est vermis instar grani hordei, creatus vespérâ Sabbathi, inter decent istas res, quæ tunc temporis creabantur, hominibus notus factus tempore Salomonis, & per ejus sapientiam. Animalculum, ut ut mollissimum instar omnium vermium, tanta tamen vi præditum, ut durissimas etiam rupes & montes & marmora & adamantes distindere nullo negotio queat. Cum itaque Rex Salomo templum ædificare decrevisset, è saxis & marmoribus exquisitissimis, nullo adhibito ferro, aquilæ mandat ut hunc vermem ex Paradiso adferret (nisi forte allatus sit ab Asmodæo Rege Dæmonum) quo facto, & verme hoc lapidibus & saxis adhibito in partes distillire ad quæsitam formam omnia coëgit, & polivit, unde templum extructum est. Sed Deo jam notus erat & Mosi, cum ejus opera etiam tabulæ legis & gemmæ Ephodi exolitæ & cælatæ fuerint. Servatus quoque fuit in arca plumbea furfuris plena, usque ad vastationem templi primi. Hoc igitur vermiculo (non ordinaria arte gemmariorum) non tantum exolitæ sunt gemmæ pectoralis, sed & nomina duodecim tribuum inculpta. Si quis putet hæc esse fabulosa, ne in errore hoc impio pereat, consulat, si ei datum est, magistrorum traditiones Codice *Cholin* cap. III. *Sota* cap. IX. *Gittim* cap. VII. *Pirke Avoth* cap. V. & alios. Quamvis Traditiones istas legerim & examinerim, mihi tamen sunt putidæ fabulæ & nugæ, solis

Judæis

Judæis dignæ. 1 Reg. vi. vii. non legimus lapides politos & dolatos fuisse *טף Samir*, nec tabulas legis, nec gemmas pectoralis. Mentio quidem fit *טף שמיר Samir* Ezech. iiii. ix. Es. v. vi. & x. xvii. Zachar. v. xii. & alibi. Sed aut senticetum significat, aut lapidem durissimum. Uno verbo *שמיר* quando sumitur pro lapide, tunc significat *smiridem*, Græcis dictus *σμίρις* & *σμιρί-
μις*. Smiridis autem pulverem adhiberi ad poliendas & cælandas gemmas norunt & testantur auctores, qui scripserunt de gemmis & lapidibus. Videantur Boëtius, De Lactius & alii. Hoc pulvere (nisi quædam & pulvere adamantino) & nostræ gemmæ proculdubio arte gemmariorum, in qua docti erant Belzeleel & Ooliabab, cælatae sunt, unde fabula de verme *Samir*. De *Samir* plura si quis scire desiderat, adeat Buxtorfii Lexicon, & Bochartum de Animal. Tom. ii. lib. iv. cap. xi.

XIII. Quo ordine nomina illa lapidibus insculpta fuerint, non dicitur expressis verbis, sed tantum: *quifque secundum nomen suum*. Capite præcedenti, ubi de iisdem nominibus in duobus lapidibus Ephodi humeralibus egimus, audivimus, omnia ista nomina sculpta fuisse *כחולרותם secundum generationem eorum*. Quomodo autem verba illa varie ab interpretibus intelligantur ibi ostendimus. Abarbanel ad legem Parascha Thezave in ea quidem est sententia, nomina in pectorali non eodem modo fuisse disposita, quemadmodum in lapidibus humeralis, sed secundum vexilla tribuum Israël. Num. cap. ii. Sic enim ille: *והנה כאפוד צוה שיהיו שמות השבטים בשני אבנים מפני שהיתה הכוונה האלרית שהיו שמות השבטים בשתי כחפות חכה כרי שבנשיאות כפיו יחפלל עליהם ויברכם ומפני זה היו ששה משמותם בכסף אחד וששה משמותם בכסף האחר ולא היה בעבור*

בעביר בר' טורים מסודרים אבל כחשן שהיה מקום לטורים
 צוה יתכרך שישימו אבנים בארבעה טורים כנגד ארבעה רגלים
 שנחלקו בהם השבטים בסודר כי היו בכל רגל שלשה שבטים
 כמו שיחבאר בסדר במדבר סיני. וכן כחשן היו שלשה אבנים
 בכל טור כנגד שלשת השבטים ההם ולזה נטו חכמים ז"ל
 במדרש ולכן אחשוב אני שלא היו מסודרים שמות השבטים
 כחשן כמו שנולדו אלא כמו שהיו רגלים כי היו בטור האחד
 יהודה יששכר וחובלן כמו שהיה ברגל מורח. ובטור השני
 ראובן שמעון וגר כמו שהיה ברגל חיסננה. ובטור השלישי
 אפרים ומנשה ובנימין כמו שהיה ברגל ימח ובטור הרביעי
 דן אשר ונפתלי כמו שהיה ברגל צפונה וספני שלא נכתבו ולא
 הונכו כחשן כסדר תולדותם אלא כסדר הרגלים לכן לא נאמר
 : *Ecce in Ephodo erat mandatum, ut nomina duodecim tribuum in duobus lapidibus sculperetur, quia Deus voluit ut nomina tribuum essent in duobus lapidibus humeralium Sacerdotis, ut in elevatione manuum pro eis oraret, vota conciperet: ideoque sex nomina eorum erant in unoquoque humero, non autem erant quatuor ordinibus disposita. Sed quia in Pectorali locus erat ordinibus, iussit Deus, ut lapides disponerentur quatuor ordinibus, secundum quatuor vexilla, quibus distinguebantur tribus in deserto; erant enim in unoquoque vexillo tres tribus, quemadmodum constat, sectione Bemidbar Sinai. Sic in Pectorali erant tres lapides in singulo ordine, pro tribus istis tribubus. Eo etiam propendunt Sapientes nostri beata memoriae, in suis expositionibus. Ideo ego existimo nomina tribuum non fuisse disposita in Pectorali quemadmodum nati erant, (secundum aetatem filiorum Jacobi) sed quemadmodum vexilla erant disposita. Erant autem in primo ordine Jehuda, Ischascar, & Zabulon, prout erant in vexillo Orientali. In secundo ordine, Ruben, Schimeon & Gad, ut erant in vexillo Occidentali. In tertio ordine erant, Ephraim, Menassch, & Benjamin, ut*
 in

in vexillo Meridionali. Et in quarto ordine erant, Dan, Aſcher, & Nephtali, ut in vexillo Septentrionali. Et quia non ſcribuntur nec diſponuntur in Pectorali ſecundum ordinem natiuitatis eorum, ſed ſecundum ordinem vexillorum, ideo in Pectorali non dicitur: ſecundum generationes eorum, quemadmodum dicitur in Ephodo.

Igitur ſecundum Abarbanelem nomina illa hoc ordine ſcripta erant:

יְהוּדָה	יִשְׁשַׁכַּר	זְבֻלֹן
רָאוּבֵן	שִׁמְעוֹן	גָּד
אֶפְרַיִם	מְנַשֶּׁה	בְּנִימִין
דָּן	אֲשֶׁר	נַפְתָּלִי

Sed hæc ab Abarbanele gratis dicuntur; nullam enim adfert ſufficientem rationem, nec auctoritatem qua ſententiam ſuam probaret: immo contrarium apparet ex optimis auctoribus. nec felicius alii, ut Baal Hatturim Exodi xxviii. quem mox citabimus; & Targum Jeruſalemitanum paraſcha *Theſave* Paraphraſtes Chaldaus in Cantic. Cantic. cap. v. verſ. xiv. Schemot Rabboth in eadem Paraſcha; & Bemidbar Rabboth. Paraſcha 11. niſi quod tertius ordo parum invertatur, ponitur enim גָּד ante נַפְתָּלִי putarunt in Pectorali nomina ſcripta fuiſſe, non quidem ſecundum ætates ſed ſecundum Matres: ita quidem ut nomina filiorum Lea duos priores ordines obtinuerint, *Ruben, Simeon, Levi, Iehuda, Iſſaſcar, & Zabulon.* Secundo nomina filiorum ancillarum: *Dan & Nephtali, Gad & Aſcher.* Tandem

dem filiorum Rachelis: *Iosephus & Benjamin*, prout eundem ordinem observatum volunt in lapidibus Humeralium, ut capite præcedenti ostendimus, hoc modo:

ראובן	שמעון	לוי
יהודה	יששכר	זבולן
דן	נפתלי	גד
אשר	יוסף	בנימן

At si conjecturandum est (cur & mihi non licebit conjecturarare) plane alio modo oportet dispositos fuisse filios Jacobi, ita ut priores fuerint filii ancillarum, deinde filii Leæ, & tandem filii Rachelis, eodem scilicet ordine quo eos disposuit Jacobus Genes. cap. xxxi 11.

XIV. Non est igitur dubitandum quin plane eodem ordine scripta fuerint nomina filiorum Jacobi in Pectorali, quo reperiebantur in duobus lapidibus humeralium, scilicet כהולדות *secundum suas generationes*, ut majores natu semper priorem locum obtinuerint, uti ostendimus capite præcedenti paragrapho xi 1. hoc modo:

ראובן	שמעון	לוי
יהודה	דן	נפתלי
גד	אשר	יששכר
זבולן	יוסף	בנימן

Sane

Sane hoc ordine sculpta fuisse nomina Patriarcharum docet Iosephus Antiq. lib. III. cap. VIII. γεγάματα ἢ ἑπιτίμητο παῖσι τῶν Ἰακώβ υἱῶν, ἃς καὶ Φιλάργους νομίζομεν, ἐκάστω τῶν λίθων ὀνόματι πεποιημέναις καὶ ταῖς, ἣν ἐκάστω αὐτῶν γενήσεσθαι συμβέβηκεν. Omnibus autem (lapidibus) inscripta erant nomina Iacobi filiorum, quos Principes tribuum vocamus, singulo quidem lapidi nomen secundum ordinem, quo singulus natus erat. quasi dicere vellet cum Mose כחלורות secundum generationes suas. In hac etiam sententia fuisse videtur Maimonides Halach Kele Hammikd. cap. IX. nihil aliud enim dicit nisi nomina sculpta fuisse secundum suas generationes ומפנה ו sculpta sunt in lapidibus nomina tribuum secundum suas generationes. Nec aliter intelligitur à Jarchio, nam ad verba אִישׁ עַל שְׁמוֹ אֵשׁ עַל שְׁמוֹ quisque secundum nomen suum, hæc habet : כסדר חלורות סדר האבנים אורם לראובן. פטרה לשמעון וכן כלם secundum ordinem generationum eorum, pro ordine lapidum, ut inscriptum sit nomen Rubenis פטרה nomen Simeonis, & sic reliqua omnia. Quicquid igitur distinguat Abarbanel inter כחלורות & על שמותם secundum generationes eorum & secundum nomina eorum; perinde enim est sive hoc, sive illud dicas.

XV. Cæterum cum prædictio, quæ fieri solebat per *Vrim* & *Thummim*, consisteret in certa quadam lectione literarum his lapidibus inscriptarum, ut quidam Hebræorum Magistri contendunt, de quo nos plura infra, omnes literæ totius Alphabethi lapidibus insculpi debebant: at cum in solis duodecim nominibus non omnes reperirentur, (desunt enim literæ חטק) alia præter duodecim Patriarcharum nomina iis inscripta fuisse tradunt Talmudici; qualia sunt

sunt nomina אברהם יצחק יעקב quæ sculpta erant superne supra nomen ראובן, & שבטי יה, aut, secundum alios, infra nomen שבטי ישורון. Massechet Joma cap. vii. in fine Gemaræ: כיצור נעשה ר' יוחנן אומר בולטות ריש לקיש אומר מצטרפות והא לא כתב בהו צ' די אסר רב שמואל בר יצחק אברהם יצחק יעקב כתיב שם והא לא כתיב ט"ה אסר רב אחא בר יעקב שבטי ישורון כתיב שם: *Quomodo fiebat? (responsum per Urim & Thummim) Doctor Iohannes dicit, litera eminebant. Resch Lakisch dicit coharebant. Sed ibi non erat littera Zade. Respondet Doctor Samuel filius Isaaci, ibi scriptum erat Teth. Respondet doctor Acha filius Iacobi: adscriptum erat שבטי ישורון Et in Gemara Jerusalemitana eodem loco. איח תני חני הכתוב בולט. מאן דאמר הקול היה שומע נחא דכתיב וישמע אח הקול מאן דאמר הכתב היה בולט והא לית ח' ית כשכטים ולא צ' די ולא ק"ף בשכטים. אברהם יצחק יעקב כתיב עליהן. והא לית ט"ה בשכטים כל אלא שבטי ישראל היה חקוק עליהן: *Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem fuisse auditam, ut scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat. At non erat Chet in tribubus, nec Zade, nec Koph: Sed scriptum erat supra: Abraham, Isaac, Jacob. Sed ecce non erat Teth in tribubus, sed שבטי ישראל super ea erat exsculptum. Rabboth Schemot Parascha Tezave idem docet, nisi quod pro שבטי ישורון ponat שבטי ישראל ut habet Gemara Babylonica. Eadem fere verbotenus repetuntur in Ialkut ex libro Siphre. Maimonides Halach. Kelc Hammikd. cap. ix. pro שבטי ישורון Sic וכתוב בחחילה למעלה מראובן אברהם יצחק: יעקב וכתוב למטה מכנימן שבטי יה כרו שיחיו כל האותיות: *Et scriptum erat supra nomen Rubenis, Abraham, Isaac, Jacob, & infra nomen Benjaminis שבטי יה***

scriptum erat Abraham Isaac Jacob

ut omnes literæ ibi reperirentur. Sic itaque scripta erant nomina & voces illæ, ut *Abraham, Isaac, Jacob* reperirentur in lapide primo אֲבְרָם supra nomen Rubenis. שְׁכֵמִי יוֹה aut שְׁכֵמִי יִשְׂרָאֵל aut etiam שְׁכֵמִי יִשְׂרָאֵל in ultimo lapide יִשְׁפָּה infra nomen Benjaminis. Rabboth, loco modo à nobis laudato, dicit tantum, primo lapidi אֲבְרָם scriptum fuisse *Ruben, Abraham, Isaac, Jacob.* & ultimo Jaspidi, *Benjamin, Schibte Ieschuran,* nulla facta mentione utrum eadem linea, an vero duabus lineis scripta fuerint. Quod autem quidam ponant שְׁכֵמִי יִשְׂרָאֵל pro שְׁכֵמִי יוֹה id putant ideo factum esse, quia utrumque idem significat, scilicet *filios Israël.* vide *Ceseph Misna* ad Maimonidæ locum, modo à nobis allegatum. Rabbi Bechai harum vocum אֲבְרָהָם יִצְחָק literas ita distributas fuisse per omnes lapides, ut in singulo sex literæ reperirentur, ita ut cuilibet nomini Patriarcharum tot literæ ex hisce additæ fuerint, quot fieri debebat ad numerum senarium componendum. Cum autem בְּנֵימִן per se faceret sex literas, ex reliquis ei nullam additam fuisse constat. Videatur Baal Hatturim Exodi cap. xxviii. vers. xvii. &c.

בְּכָל אֶבֶן הָיְתָה שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת: כִּי שְׁמוֹת שְׁלֹשָׁה הָאֲבֹתִים וּשְׁכֵמִי יִשְׂרָאֵל מִצְטָרֵף עִם כָּל אֶחָד וָאֶחָד עַד שִׁיהִיָּה ו' אוֹתִיּוֹת כְּמוֹ רֵאוּבֵן וְאֲבְרָהָם. שְׁעִמּוֹ ב' לוי ר ה"ם יְהוּדָה ו' דִּיעֲצָק. יִשְׁשַׁכָּר צ' זְכוּלֹו ט' דָן ק' יַעֲקֹב נִפְחָלִי ב' גַּד שְׁכֵמִי. אֲשֶׁר וְשֵׁן יוֹסֵף רָן' וּבְנֵימִן לֹא הָיָה צִירִיךְ צִירֹוֹף. כִּי הָיָה בּוֹ שְׁשֵׁה אוֹתִיּוֹתוֹ

In omnibus lapidibus erant sex literæ, quia nomina trium patrum (Abraham, Isaac & Jacob) & tribus Ieschuran juncta erant in omni (lapide) usque dum reperirentur sex literæ: ex. gratia Ruben A. ex nomine Abrahami, Simon B. Levi Raham. Jehuda I. ex nomine Isaac. Issa-scar Z. Zabulon Ch. Dan C. Jako. Nephtali B. Gad

Schibte. Afer Jeschur. Joseph Ran. *Benjamin non opus habebat additamento, quia sex litteras continet. hoc modo:*

ראובן א'	שמעון ב'	לוי ר"הם
יהודה י'	יששכר ז'	ובלן ח'
דן ק' יעק	נפתלי ב'	גד שבטי
אשר ישר"	יוסף ון	בנימין

Apparet itaque integram summam literarum fuisse LXXI. qui numerus mysticus videtur, forte ut significarentur Patres Magni Synedrii, aut ut indicarentur mysteria nominis divini, secundum Cabalistas. Sed illa omnia sunt mera figmenta Judæorum, quæ nec sacra scriptura nec ullo auctore probato nituntur. Si nihilominus verum esset *Responsa per Urim & Thummim* data fuisse per litteras istas in Pectorali, sane colligi posset pluribus opus fuisse, quam iis quæ continebantur in XII. nominibus filiorum Jacobi. Sed cum etiam *responsa*, mea quidem sententia, aliter facta sint, de quo plura dicemus infra, ego puto alias litteras non fuisse adscriptas, præter eas, quæ nomina illa LXXI. exprimerent. Nec Josephus de litteris illis fictis, ne quidem *omnia* videtur.

C A P. VIII.

Quatuor ordines gemmarum. Judicium nostrum de Libello Epiphanii de
xii. gemmis in veste Abaronis. De Hieronymo, Septuaginta inter-
pretibus, Josepho, & reliquis Judeis. cap. xxi. Apocal. allegatur.
An certa expositio nostrorum lapidum inde hauriri possit? Varie
gemmarum versiones. Hallucinatio Jonathanis, Onkelosi, Targ.
Jerus. Rabboth & aliorum. Arabs, Arias Montanus, Munsterus,
Lutherus, Junius, Piscator, Belgæ, Galli, Angli, Diodati &c.
An quid certi elici possit ex Ezechiele, Exodo, Apocalypsi, & Esaiâ,
ad explicationemstrarum gemmarum? Aben Ezra in exponendis
gemmis difficultas. Varii auctores qui apud veteres de gemmis scrip-
serunt allegantur. Primus lapis אדם Odem. Vbi esset? Ita dictus
à rubedine & sanguine. Virum Adamas. Adamas non recensetur
à Septuaginta Interpret. Josepho, Hieronymo, Epiphanio, vulgato
& alijs. Parum differunt voces אדם Odem & Adamas. As
terminatio Græca. Græcis Ἀδάμας à δαμάω. Primum locum vi-
detur debuisse obtinere Adamas, Elogium Rubeni Genes. xl ix. iii.
אדם non semper significat rubere, sed sæpe splendorem. Varii
auctores. אדם לא יאכל פירות הגן non esse Adamanteum. An
granata ut vult Abarbanel? An Rubinus? An ספדסססססס ut habet
Josephus? Ejus hallucinatio. שרנגין Sardangin male Rabboth. x,
& כ & ג permutantur. An legendum שרננין Sardanin, Sardonius.
אדם non esse Sardonychem nec granatum, nec Rubinum. Signi-
ficat Sardium. Varii auctores allegantur. Sardius quid Theophrasto,
Orpheo, Plinio, Isidoro & alijs אדם Chaldaïs סמקן Semakan,
סמוקהא Semukha, & סמקהא סמק Rubere. Belgarum Mee unde tinctura iuba. Belgis Smak à Chaldaeor.
סמק Semak, rubere. Paraphrastes Cant. v. xiv. אחמר &
חסרא Vinum rubrum. אדם gemma rubra. Vexillum Rubeni ru-
brum. Rabboth allegatur. Epiphanius de אדם. Sardius utrum à pisce
dicta? Apocal. iv. iii. allegatur. סπρωγός Epiphanio & Junio.
An ab insula Sarda nomen habeat? Varii auctores. Loci natales Sar-
dii Græcorum & Romanorum falsa etymologia ex ignorantia lingua-
rum Orientalium. Sardius à שרר Sered. Locus Es. xl. xiii. ex-
plicatur. שרר Kimchio צבע color. Luthero Rötelstein. Plinii tria
K k k k 3 genera

genera Sardorum. אדם Odem, Demium apud Plinium. Salma-
sius male correxit Dilenium. Sardonyches, μολοχαῖ, Molochi-
tes. Corneolus, quasi carneolus, à carne sanguinolenta. Hujus
gemma varia virtutes. De gemmarum virtute quid censeamus.

I. actenus de quatuor ordinibus, quibus dispo-
siti erant lapides pretiosi in Pectorali, & de
nominibus iis insculptis : oportet ut lapi-
des ipsos, quales fuerint, propius exami-
nemus. Hoc ordine à Mose memorantur versu xvii.
אדם פטרה וברקת הטור האחרו Odem, Pitdah, & Bareket
in ordine primo. הטור השני נפך ספיר ויהלם Secundus or-
do continet, Nophech Sapphir, & Iahalom. והטור השלישי
לשם שבו ואחלמה Tertius ordo, Leschem, Schebo, &
Achlama. והטור הרביעי חרשיש ושהם וישפה Et quartus ordo
Tarschisch, Schoham & Iasseh. Ordines & nomina lapi-
dum Hebraice habemus, quales autem fuerint non
æque certum est, cum id hætenus ab ipsis Judæis igno-
raretur.

II. Epiphanius quidem hanc materiam satis medita-
tus & perscrutatus videtur : cum integrum libellum de
xii. lapidibus in veste Aharonis conscripserit, quem
etiam laudat & commendat Hieronymus, in Epistola
ad Fabiolam. Sed à recta via sæpe aberrat. Septuaginta
quidem & Josephus, ut omnium Judæorum vetustissi-
mi, & tanquam oculati testes præ cæteris omnibus fi-
dem merentur, nihilominus justissimam causam nobis
dant eorum commentaria & versiones, quæ hodie ad
manus nostras pervenerunt, de iis non minus quam
de reliquis omnibus dubitandi, quod in sequenti-
bus plus semel ostendemus. Non mirum si Hierony-
mus & vulgatus nonnunquam lapsi sint, cum non nisi
ex traditione illorum loqui videantur. Enimvero omnes
erant

erant homines, qui falli poterant, ut revera decepti sint. Johannes Theologus, qui non est locutus, nisi ductu Spiritus sancti, in sua Apocalypsi capite XXI. mentionem facit duodecim lapidum, ut de ejus expositione minime dubitandum esset, si ad vestimentum Aharonis respexisset: at cum incertum sit utrum hos lapides intellexerit, & cum inverso ordine omnes recensuerit, ad explicationem gemmarum Pectoralis nos non multum juvabit. Quotquot de his gemmis scripserunt fere omnes inter se dissentiunt, & diverso ordine eas recensent. Septuaginta sextum lapidem reddunt *ιάσπης*, cum *Iaspis* Mosi sit ultimus: ut in hoc loco videantur respexisse ad Ezechielem cap. XXV IIII. XIII. ubi *Iaspis* etiam sextum locum obtinet. Eundem lapidem scilicet *שהש* quem in humeralibus vertunt *σαρδόνυχον*, hic vocant *βηρύλλιον*. Eodem modo recensentur ab Epiphanio. Vulgatus septuaginta secutus est, nisi quod *Onychum* ponat ante *Beryllum*. Josephus primum lapidem hic vocat *σαρδόνυχα*, cum in Ephodo idem nomen dederit ei, qui hic est undecimus. *Iaspis* ei est quintus, cum Mosi sit ultimus. Ubique fere à Josepho alio ordine recensentur, quam à septuaginta interpretibus. Hieronymus, qui fere ubique Josephum sequutus est, tamen eodem ordine lapides disponit, quo & septuaginta, nisi quod in quarto ordine cum Josepho *Onychum* habeat ante *Beryllum*.

III. Non minus hallucinantur Hebræorum magistri antiquissimi Jonathan, Onkelosius, Targum Jerusalemitanum, Rabboth, alii. Cum enim Chaldæus & Targum Jerusalemitanum primum lapidem vocent *סמקתה* *Semaktha*, & *סמקן* *Semakan*. Rabboth eundem dicit *שרדנאגין* *Sardanegin*. Tertium Chaldæi & Targum

Jerusa-

Jerusalemitanum ברקתא *Beraktha*, aut ברקן *Barkan*, cum Rabboth eum vocet רייקינחין *Diakinthin*. Quartum Rabboth vocat ברדיגין *Bardigin*, Targum Jerus. כדכרנא *Cadcarna*. Jonathanus איסורר *Ismurad*. Onkelosius אומרדין *Ismaragdin*. Quintum Onkelosius vocat שבזין *Schabzin*. reliqui סנפרינון *Samperimun*. Sextum idem Onkelosius סבחלום *Sabchalom*. Rabboth אומרדין *Ismaragdin*; Targum Jerusalemitanum עין עגלא *Een Eglā*, Jonathanus כרדוכוכין *Cardecuchin*. Septimum Onkelosius כרום יסא *Crum jama*, Jonathanus קנכירינון *Kankirinnun*, Targum Jerusalemitanum וזין Rabboth כוחלין *Othulin*. Octavum Onkelosius קנכירי *Kanbire*. Jonathanus ערקין *Arkin*. Targum Jerus. ברולין *Berulin*. Rabboth אבאשין *Nonum* Onkelosius טרקיא *Tarkia*. Jonathanus עין עגלא *Een Eglā* (qui Targum Jerusalemitano sextus est) Rabboth הויסיין *Himisfin*. Targum Jerus. אומרדין *Semaragdin*. Decimum Onkelosius עין עגלא *Een Eglā* (qui Targ. Jerusalemitano est sextus, & Jonathano nonus) Jonathanus & Targum Jerusalem. כרום יסא רבא *Krum lama Rabba*, (qui Onkelosio septimus est) Rabboth קרומטסין *Kerumtassin*. Undecimum Onkelosius ברילא *Burla*. Jonathanus fere eodem modo בריליות *Berilioth chala*. Targum ברולחא *Bedolcha*. Rabboth פראלוקין *Pralukin*. Ultimium Onkelosius פנטירי *Pantiri*, Jonathanus fere eodem modo אפנטורין *Apan-turin*; Targ. Jerus. מרגליחא *Margalita*, eodem fere modo Rabboth מרגליטו *Margalito*. Iterum aliter vocantur à Paraphraste Cantic. cap. v. xiv. veluti עקיק' ברקן ועפרן' כחלי' אומרר' גיהר' כירלא' אספור' טבאג' אכמר' פרוג' סרנג' אפנטור: *Achmar, Akik, Barkan, Veaphran, Cachale, Ismorad, Gihar, Burla, Ispor, Tabag, Perozag, Meribag, Apan-tur*. Nec magis inter se conveniunt posteriorio-

teriores interpretes, ut *Arias Montanus, Munsterus, Lutherus, Iunius & Tremellius, Piscator, Belge, Galli, Angli, Diodati, alii*. His & ipse *Arabs* addendus est.

IV. Quid in re tam incerta & tam dubia, certi statuendum erit? Quid ex tanta confusione tantisque tenebris ordinis & lucis tandem expectandum erit? Optime magnus Hieronymus ad Ezechielem cap. xxviii. vers. xiiii. *In Ezechiele & in Exodo, & in Apocalypsi, & in Esaiâ sibi omnes lapides & lapidum ordines comparati, magnam & legenti & differenti faciunt questionem*. Optime etiam Aben Ezra ad Exod. cap. xxviii. ואין לנו דרך בבירור לדעת אבני המלאים כי הגאון הרגם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך עליה! *Nobis nulla est certa ratio interpretandi lapides. Pectoralis, quoniam excellentissimus Vir (Saadias) eos vertit pro lubitu, us qui nullam habuerit traditionem cui niteretur*. Igitur non est mirum si inter res S. Scripturæ, quæ explicari nequeunt, lapides pretiosi primo loco ponantur ab auctoribus. Utinam doctissimus Bochartus libellum, quem alicubi dicit de gemmis S. Scripturæ scripsisse, in lucem edidisset! quam clare videremus hodie multa quæ hætenus in occulto latent? Utinam blattæ & tineæ, aliæque temporis injuriæ nobis non invidissent ea, quæ apud veteres commentati sunt de lapidibus & gemmis, viri doctissimi Archelaus, Agatharchides Samius, Thrasyllus Mendesium, Heraclitus Sicyonius, Aristobulus, Nicias Malloles, Dorotheus Chaldæus, Theophilus, Sudines, Zenothemis, Sotacus, Bocchus, Anaxagoras, Empedocles, Democritus, Alexander Aphrodisiensis, alique auctores graves; quantum est quod sciremus, quod hodie tamen ignoramus! Nihilominus quid & nos censeamus in medium proferre ausi sumus. Et quamvis fortassis

veritatem non semper assequuti simus; speramus tamen nos aliis ansam duros ulterius inquirendi, & tandem aliquando verum sensum assequendi.

V. Primus igitur lapis est אדם *Odem*. Extat etiam Ezech. xxviii. xiiii. Si ad hujus lapidis etymologiam respiciamus, dicendum erit cum fuisse rubrum colore: est enim Elebræis אדם rubrum: hinc & פרה אדמה *vaccarufa* Num. xix. ii. & Esaie cap. i. xvi. וְאֵם יְאֻרִימוּ *si fuerint rubra* (peccata) *instar coccini*. Unde & דם *sanguis* (ablato א) ob ruborem. Hanc ob causam quidam Rabbiorum hunc lapidem vertunt *Rubinum*, à rubore sic dictum. Nihilominus mihi olim in mentem venit, per hunc lapidem forte intelligendum esse *Adamantem*. Sane cum omnes lapides pretiosissimi in hoc vestimento reperiri debeant, (omnia enim erant מן הטוב *ex optimo*) & cum Adamas nulli cedat pretio, immo reliquos omnes superet, induci non possum, ut credam cum defuisse. Hanc ob causam à multis inter pretibus recenseri solet, ut ut ejus non meminerint, nec Seniores nec Josephus, nec Hieronymus, nec Epiphanius, nec vulgatus, nec Galli, nec ipse Johannes in sua Apocalypsi. Si vero locum suum quoque habuit Adamas in Pectorali, virisimile credebam cum esse אדם *Odem*. Et hoc quidem ipsius nomen videtur significasse, exigua namque est differentia inter *Odem* & *Adamas*. Hoc ex illo deductum videtur. Quemadmodum *Iaspis* & *Sapphirus*, quibus adnumero *Topazium* & *Smaragdum*, nomina sua retinuerunt: ut *Iaspis* à יִשְׁפָּה *Iaspe*, *Sapphirus* à סַפִּיר *Saphir*, *Topazius* à פִּטְדָּה *pitdah*, *Smaragdus*, aut potius *Maragdus* à בִּרְקָה *Bareket* (de quibus suo loco plura) sic & *Adamas* dici posset ab אדם *Odem*, addito *as*, terminatione Græca. Novi quidem unde *Adamas* derivari

rivari soleat à Grammaticis, qui præter Latina & Græcaparum sciunt, scilicet à Græco ἄδαμας, quasi diceretur *indomitus*, quia (si diis placet) nulla vi diffringi potest, ut etiam ferrum utrinque disscindat, incudesque insuper ipsæ dissiliant, ut ait Plinius lib. xxxvii. cap. iv. At novi hæc gratis dici, & à lapidariis nostris hodie rideri. Multo verisimilius est igitur *Adamantem* dici ab Hebræorum *Odem*, quam à Græcorum δαμᾶω *domo*. Deinde *Adamas*, ut est omnium lapidum pretiosissimus, sic & priorem potioreque locum videtur debuisse obtinere. Accedit ut omnium lapidum est durissimus, pretiosissimus dignissimusque, ita eum aptissime adhibitum fuisse ad indicandum Rubenum filium Jacobi maximum natu, cum fuerit כחו וראשית אונו וג' *virtus & initium potentia ejus, excellentia dignitatis, & excellentia roboris ejus*. Genes. xlix. iii. Nihil obstat quod אדם rubrum colorem significet, cum Adamas sit splendens, & albus; nam (quod jam ab aliis observatum est) non semper rubrum, sed sæpissime splendorem & eximium candorem denotat, prout & ipsis Latinis *rutilare* non semper significat *rubrum esse*, sed *cum splendore fulgere*. Hoc sensu arma dicuntur *rutilare* Æn. lib. viii.

Arma inter nubem cæli regione serena

E cælo rutilare vident.

Luna & stellæ Poëtis *rutilare* dicuntur, pro splendore; & Olor ob eximium candorem dicitur *purpureus*. Horat. lib. iv. Od. i.

Tempestivus in domo

Pauli, purpureis ales oloribus

Comessabere Maximi.

Eodem modo Chaldæis, זורר *purpuram*, aut potius *coccinum*

cinum significat & lucem à *זָהָר* *lucere*. Arabibus quoque *أَرَم* non solum *rubrum* sed *summe candidum* significat. Græcorum *λάμπω* non tantum est *rutilare*, sed & *splendere*, ut habet vetus Glossarium: ut non adeo absurdum esset, si aliquis diceret *adamantem* ab Hebræis dictum esse *אָדָם* *Odem*, non quidem à *rubore*, sed à summo splendore, & lucentissimis radiis quos emittit. Nihilominus tamen, quia tot viri docti, quibus non leviter contradicendum est, lapidem *יהלם* *Iahalom*, qui ordine est sextus, *adamantem* verterunt, & quia gravissimas rationes habeo, quibus inducar ut crederem primum hunc lapidem *אָדָם* aliud genus lapidum significare, (quod postea patebit) priorem sententiam lubentissime muto, in castra eorum transco, qui cum aliter vertunt, quamvis non omnes interpretes ejusdem sint opinionis.

V I. Primo quidem Abarbanel *אָדָם* vocat *גראנאט* *granata*, à malorum punicorum *granis* *הָאָדָם הוּא* הנקראת גר"אנאט בלעז היום לריון שגרניו אדומים. והיה כנגד ראובן בכור ישראל כי היה כחו וראשית אוננו *Lapis אָדָם* *Odem is est, qui vulgo granata dicitur. Similis est malogranato, cujus grana sunt rubra. Erat autem Rubeni destinatus, qui erat maximus natus ex filiis Israël, quia erat virtus & initium roboris ejus. At cum granata non sit gemma magni pretii, & cum reliqui interpretes ejus nusquam meminerint, quantum scio, nisi forte sub nomine carbunculi vilioris, & cum Abarbanel nullam adferat rationem ut opinionem suam firmaret, eadem facilitate, qua proponitur hæc sententia, refelli etiam potest. Ex Judæis hodiernis plurimi, & olim alii *rubinum* deducunt à rubore, uti supra observavimus. Sed id nulla auctoritate nec ratione probant. Et quamvis*

vis *Rubinus* & olim & hodie pretiosissimus sit, cum tamen nihil aliud significet quam veterum *carbunculum*, quod infra demonstrabimus, nihilominus validiores habemus rationes, ut crederemus hunc lapidem *rubinum* non fuisse, quod etiam suo loco patebit.

VII. Josephus *σαρδόνυξ* habet. Ab hoc auctore recedere religio mihi esset, cum fuerit ipse non tantum Judæus, sed & Sacerdos, qui hunc lapidem cum toto sacro vestitu, centies vidisse poterat, cum stante adhuc templo vixerit. Sed ipse sibi non constat, & non nisi hallucinanter de eo & de reliquis loquitur, ut illius opus aut corruptum sit à librariis, aut ab eo omnino non scriptum dicendum putem. Nam cum hic *אדם* *Odem*, qui est primus ordine, *Sardonychem* vocaverit, alibi, ubi de Ephodo agit, idem nomen dedit lapidi *שחם* *Schoham*, qui hic est penultimus, quasi *אדם* & *שחם* unum eundemque lapidem significarēt, quod tamen dicendum non est. Nihilominus cum Josepho facere videtur Rabboth Schemoth, parascha xxxviii. ubi *אדם* vocat *שרדננין* *Sardanegin*: quod vocabulum, ut cuilibet obvium est, nihil aliud est quam Græcorum *σαρδόνυχες*, mutato tantum *χ* in *ג* pro *כ*, cum terminatione plurali, prout fere semper accidere solet Rabinis in describendis lapidibus pretiosis. Sed & ipsa Rabboth fortassis male. Deinde dici etiam potest legendum esse *שרדנין* *Sardanin* omisso *ג* & tunc nihil aliud esse quam Græcorum *σαρδόνιον* *Sardonium*. Enimvero *שרדנין* legendum esse potius quam *שרדננין*, eo facilius crederem, cum ob alias causas, tum etiam quod in editione Amstelodamensi, qua utor, vix discerni possit inter *ג* & *כ*, ut non satis certus sim an utraque litera non sit *כ*. Si alia editio mihi ad manus esset, fortassis

errorem facilius animadverterem. Quid quid rerum sit, **אדם** *Sardonychem* esse, non puto, non magis quam *granatum* aut *Rubinum*.

VIII. Pedibus igitur eo in sententiam Septuaginta interpretum, Epiphanii, vulgati, Hieronymi, Lutheri, Belgarum, Gallorum, aliorumque qui hunc lapidem **σάρδιον** vertunt. Erat autem Sardius lapis ruber, ut omnes fere auctores fatentur, quamvis de genere ipso non conveniant. Isidorus Orig. lib. xvi. cap. viii. *Sardius*, inquit, *rubrum habet colorem*. Theophrastus de lapidibus. **Ἐν Σαρδίᾳ, τὸ μὲν λευκὸν, ἐρυθρότερον ἢ καλεῖται ἥλυ. τὸ δὲ λευκὸν μὲν, μελάντερον ἢ καλεῖται ἄρσεν.** *Sardius pellucidus est; is qui clarius rubet vocatur fœmina; pellucidior autem & saturatior, mas dicitur*. Hinc Orpheus in Achate, & Epiphanius, **σάρδια θ' αἱματόντα** *Sardium sanguineum* dicunt. Plinius lib. xxxvii. cap. vii. *Sardium rubrum* docet. De hoc loco plura postea. Talis erat & noster **אדם** *Odem*. Hinc à quibusdam *Granata* aut *rubinus* à *rubedine* dicitur, ut supra ostendimus. Idem plane intelligunt Chaldæi cū pro **אדם** *Odem* habeant **סמק** *Semakan* & **סמקה** *Smuktha*, & Targ. Jerusalemitanum **סמקה** *Semakeha*; quæ voces nihil aliud significant quam *rubrum*: est enim **סמק** *rubor* Prov. xxi. xxxi. **וְלֹא תִּחְסֹךְ חֶסֶדְךָ מִיְּמִין** *ne aspicias vinum cum rubescit*. Et Jonathanus Num. xix. ii. **וְהָיָה סְמֹךְ הָרִשָּׁה** *Vacca rufa*. Nota est infectoribus quædam herba, cujus radices ad infecturam rubri coloris: Belgice **Wec** dicta, cujus magna copia est in Insulis quibusdam Zelandiæ, & circa Ostium Helli, sive Brielam Hollandiæ urbem. Id quod vilissimum est in ista radice infectores Belgice vocant **Smak**/quo solent uti, tanquam medicamine in inficiendis pannis laneis, quos nigro

nigro colore tingunt, etsi radix ista revera sit rubra. Quis non videt vocem istam **Smak** Belgas desumpsisse à Chaldæis, ut nihil aliud sit, quam id ipsissimum קסם *semak*, *rubere*. Ad rubrum colorem proculdubio etiam respexit paraphrastes Cantic. cap. v. xiv. ubi אדם vertit אחר *Achmar*. Quid illa vox significet nemo dicit, nisi forte lapidem rubrum instar vini. Notum enim est חרן sive אחרן *chamra*, *vinum* & quidem *rubrum vinum* (quale in istis regionibus plerumque esse solet) significare. Hunc lapidem rubrum fuisse docet etiam Rabboth Bemidbar parascha 11. ubi omnes lapides pectoralis confert cum vexillis xii. tribuum, & docet lapides ejusdem coloris fuisse, cujus coloris singulum vexillum illius tribus erat. ראובן אבנו אודם וספה *Ruben insculptus est lapidi Odem, & vexillum ejus rubrum est, & depictos habuit dodaïm*. Sane Epiphanius in libello de duodecim gemmis in veste Aharonis, hunc lapidem non tantum *sardium*, sed & *rubrum* docet. πρωτῷ λίθῳ σάρδιῳ ὁ βαβυλωνίῳ ἔτω καλῶμεν ἐστὶν ἡ πρωτὸς τῶν εἰδῶν καὶ αἱματώδης. σαρδίῳ τῶν ἰχθυῶν τετραρχοῦμεν εἰκοῦς. διὸ καὶ σαρδίῳ λέγεται, διὰ τὸ εἶδός λαβῶν τὸ ἐπὶ νυμῶν. ἐν βαβυλωνίῳ τῇ πρὸς Αἰουρίαν γίνεται ἐστὶν ἡ διαγωγὴ ὁ λίθος. *Primus lapis est Sardius Babylonius dictus. Est autem igneus, & speciem sanguinis refert. Sardio pisci sale condito similis* (scilicet sale condito & exsiccato, instar nostrorum halecum & Salmonum, Belgice **geroockte Salm**/ quia intus egregie rubent.) *qua de causa etiam Sardius dicitur, à forma nomen sumens. Nascitur autem in Babylonia prope Assyriam: Est etiam lapis pellucidus. Sardium esse lapidem rubrum colligitur etiam ex capite iv. 111. Apocalypseos; ubi facies Dei dicitur similis lapidi Sardio; quod veteres explicant*

puicant de facie Dei irata, quam dicunt *πυροδδὲς* ardentem instar ignis: *Ἀλλὰ τὸ Φοβερὸν ἔ' ὅτι, πυροδδὲς ᾧ τὸ αἰγίδιον.* propter terrorem Dei: cum Sardius sit igneus. Hinc & *πυροπὸς* vertitur ab Epiphanio, Junio & aliis: Ignea dicuntur rubra, quod alibi monuimus.

IX. *ὄγκος* lapidem rubrum & quidem *sardium* fuisse, videtur colligi posse ex ipsa voce *sardii*, cum ~~et~~ nihil aliud quam *rubrum* significet. Novi equidem plurimos auctores non infimi nominis voluisse Sardium dici à loco nativitatis: quod scilicet circa Sardiniam repertus sit primus illius generis lapis, ut docet Plinius loco supra laudato. *Ipsa gemma vulgaris, & primum sardibus reperta.* Hujus vestigiis insistant Grammatici. Hesychius in voce *νησάιν. λίθος*, inquit, *ἐνταῦθα αἰγίδιον Ἀλλὰ τὸ ἐν σαρδόνι γίνεσθαι.* Lapis quem quidam Sardonium vocant, quia in Sardinia nascitur. Isidorus lib. xvi. Orig. cap. vii. *Sardius dictus est, quod primus repertus sit à Sardibus.* Sed hæc opinio merito à multis rejicitur, cum reperitur potius circa Babyloniam, & in India, Arabia, circa Leucada Epiri, & circa Aegyptum, immo & in Europa ad Rhenum, in Bohemia, Silesia aliisque Regionibus, ut à Plinio aliisque observatum est. Scilicet ita solet fieri apud Græcos & Romanos, ut quando ignorant linguas Orientales, illorumque populorum ritus & mores, atque sic cum veram significationem rerum & nominum ex ingenio linguarum assequi non possint, ipsi nomina fingant, aut sensum forment è locis, nativitate, & origine rerum, ut ut fallissime. Sic Judæi dicti sunt Tacito à monte *Ida. Ἀδάμ* aliis quia à quatuor partibus terræ creatus est, quæ per quatuor litteras describuntur, *Topazius* ab Insula *Topazion*, ut postea patebit, & *sardius* à Sardibus.

X. Mihi itque persuasum est *Sardium* ita dictum esse non à *pisce Sardio*, nec ab insula, quod à Sardibus primum repertus sit; sed à voce Hebræa שרר *Sered*, quæ rubrum colorem significat, ut docti jam observant. Esaiæ cap. XLIV. vers. XLII. חרש עצים נטרה קו יחזרו בשרר. Verum quidem est quibusdam interpretibus שרר esse *ruminam*, ut vulgato, aut *Amussim*, ut Junio & aliis; nihilominus tamen verisimilius est vocem istam significare colorem, quam aliquod instrumentum. Hoc sensu sumitur à Kimchio & aliis: *Faber lignarius extendit lineã, delineat Sered*. Nec aliter, mea opinione, sumi debet. Solent n. artifices in fabricandis imaginibus primum creta, minio, aut alio colore omnes partes imaginis quasi delineare, ut postea instrumentis suis omnia accuratius & certius ad formam quæsitam formare queant. Optime ergo à Kimchio שרר *Sered* dicitur צבע *color*, & à Luthero Dörlstein. Atque sic *Sardius* diceretur hic lapis, non à nativitate loco, sed à nativo suo colore *rubro*. Idem videtur indicasse Rabboth, si legatur סרדין quasi *Sardii*, aut porius שרר *Sered*, mutato tantum ש in ס quod frequens. A *Sered* igitur dicitur *Sardius* Græcis & Romanis.

XI. אדם, *Odem Sardium* significare videtur posse probari ex ipso Plinio lib. xxxvi. cap. vii. ubi inter Sardorum genera recenset etiam *Demium*. In India, inquit, trium generum (*Sardorum*) rubrum, & quod DEMIUM vocant rubore aut rubedine, si verum rubedinem dici pro rubore ut quidam contendunt. Sane hunc locum ego sic legendū puto, non quidē *disenium* à magnitudine, ut correxit Salmasius; nec *demium* à pinguedine. Nulla enim opus est pinguedine. Manifestū igitur est *Sardium* dici *demium* voce Hebræa, quasi אדם *Odem*, propter rubrum colorum.

lorem. Verum quidem est, Plinium ita de tribus istis generibus loqui, quasi *Demium* à rubro vellet distinguere. Sed fortassis intelligit cos gradu tantum distinguere, ut tamen ille etiam qui *demium* dicitur, ruber sit: & ita quidem ut magis ruber ret quam reliqui, utque peculiari modo *demium* dicatur à rubore. Fortassis etiam expungi debet ex hoc loco Plinii particula copulativa & ; atque sic legendum esset: *In India trium generum Sardorum, rubrum quod demium vocant à rubore.* En ergo *Demium* ipsissimum ⲉⲓⲁ *Odem*, id est rubrum. Ideoque *Demium* vel *Odem* significat Sardium.

XII. Cæterum varia sunt Sardorum genera; non enim omnes sunt ejusdem coloris. Et inter genera Sardorum, ponitur etiam *Sardoniches*, qui & μολοχαῖς *Molochites* ab Epiphanio vocatur, de quo nos postea suo loco plura. Verus Sardius rubet quidem, sed non est saturatus, palloris aliquid admixtum habet; ideo *corneolus* vulgo dicitur, quasi *carneolus* à carne humana, vel à carne sanguinolenta, ut habet Boetius lib. II. de Gemmis cap. LXXX.

XIII. Variæ hujus lapidis recententur virtutes. Epiphanius de hoc lapide: δυνάμεις δὲ ἐν περὶ αὐτοῦ, αἱ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἱατροὶ πρὸς οἰδήματα, καὶ ἄλλας πληγὰς ὑπὸ σιδήρῳ γιγνομένης. *Vim habes medendi tumores & alia vulnera ferro inflata.* Sed multa majora miracula ei attribuuntur: timorem pellit audaciam, præstat, à beneficiis masculinisque gestantem adserit, sanguinem è naribus fluentem compescit, animo lætitiā, ingenio quoque acumen invitat, somnia quoque mala prohibet, litigantes victores facit. Vide Franciscum Ruxum de Gemmis lib. II. cap. VI. Boëtium lib. II. cap. LXXXII. & Lactium lib. I. cap. XVI.

XIV. Lectorem hic monitum volo (idem de omnibus lapidibus judicandum censeo) mihi esse admodum suspectum, quidquid auctores passim de miraculis gemmarum tradunt. Non quod omnem vim naturalem gemmarum in dubium revocari velim, quasi nullum usum haberent, ne quidem in medicina; sed vanissima & nugacissima figmenta puto, maximam partem, quæ auctores nugari solent, de motibus animi, de cogitationibus, voluntate, aliisque rebus quæ à libera hominum mente dependent: ^{palia sunt} & illa quæ de somniis somniare solent: quasi tanta illis inesset vis, ut mentem & cogitationes regerent, & somnia fatidica inducerent. Quando igitur vim & virtutem gemmarum, & nunc, & in reliquis quæ sequuntur, recensco; id facio non quod credam revera talem iis inesse virtutem, sed ab aliis eam gemmis attribui.

CAP. IX.

Secundus lapis est, פטדה Pitdah. ubi existet. Pharaphrastes Cantic. v. xiv. עקיק Akik. Targ. Jerus. ערקין Arkin. An legendum טרקיא Tarkia, pro Turkois. פטרה Topazius. varii interpretes. Topazius an ruber? Error Epiphanius. Veterum Topaz us hodie Chrysolithus. Topazius veterum viridis. Varii auctores. פטרה Pitdah quoque viridu. Ideo à Chaldaeis & Targ. ירקן & ירקתה Jarkan & Jarkertha dicitur à colore viridi. Arabanel & Rabboth allegantur. Color vexilli Simconis viridis. Topazii locus natalis. An Insula Topazion? Error veterum de ista Insula. Fons erroris. Insula Chitis. à כתם latere. Τοπαζιον est ipsum vocabulum פטרה Pitdah. & שר permutantur. פטרה Pitdah pro טפדה tophdah, & inde טפזה Tophza, Topaza, Topazion. Syrus Apocal. xxi. טפזין Topadion. Rabboth male שומפוזין Schomphozin, pro טומפוזין Tompozin. aut Topozin, Topazius. Patria Topazii Arabia.

Arabia. Job. xxviii. xix. פטרה כוש Pitdath Cusch. כוש
 Arabia. Insula Topazion Arabica Varii auctores. Topazium in
 magnam molem interdum excrescit. Est tamen lapis pretiosus. Va-
 rii Auctores. Tavernerius de Topazio Magni Magolis. Topazii vir-
 tutes.

I. ecundus lapis est פטרה Pitdah. Idem la-
 pis extat Job. cap. xxviii. xix. addito e-
 pitheto כוש Cusch, ut dicatur כוש פטרה
 Pitdah Cusch. Topazium illius mentionem
 etiam facit Ezech. cap. xxviii. xiiii.

II Paraphrastes in Cantic. cap. v. xiv. habet עקיק A-
 kik. Sed unde vox ista derivetur & quid significet, fa-
 teor me ignorare; nisi forte legendum sit ערקין Arkyn,
 ut habet Targum Jerusalemitanum de octavo lapide:
 aut potius טרקין Tarkia ut Onkelosius vocat nonum
 lapidem; atque sic esset Turquois uti vulgo vocatur. Ac
 si hæc illius mens est, proculdubio deceptus est, cum
 lapis Turquois in pectorali non exstiterit, quod postea
 clarius patebit.

III. פטרה Pitdah igitur Topazius vertitur fere ab
 omnibus interpretibus, Josepho, Septuaginta, Hiero-
 nymo, Vulgato, Germanis, Gallis, Anglis, Belgis,
 aliis, quibus & ego lubens accedo. Et sane hunc lapi-
 dem fuisse Topazium aut Topazium, patet ex ejus colore.
 Verum quidem est Epiphanium, in suo libello de xii.
 lapidibus Topazium rubrum dixisse: λίθον ἰνδρὸν, ἑρυθρὸς τῷ εἶδει ὡς τὸν ἀνθράκω. Topazius colore
 rubet magis quam carbunculus. Sed toto cælo aberrat
 magnus Epiphanius, cum omnes auctores clament cum
 esse ex genere viridium. Verum etiam est Topazii no-
 men mutatum esse apud recentiores hodieque à lapida-
 riis nostris vocari Chrysolithon. At Chrysolithus vete-
 rum

CAP. IX. SACERDOT. HEBRÆOR. 643
 rum flavus est, aureo colore fulgens. Confundunt igitur hodie lapidarii *Topazium* & *Chrysolithum*, ut hunc *Topazium*, istum autem *Chrysolithum* vocent. Igitur non sunt audiendi.

IV. *Topazium* autem veterum viridem fuisse, clamant omnes auctores. Plinius Libr. xxxviii. viii. *Egregia etiam nunc topazio gloria est, suo virenti genere.* Docet, præterea porri succū non male exhibere colorem topazii; *ut sit è viridi pallens*, ut habet de chrysoprasio, qui est ex genere topaziorum. Hinc & DeLactius lib. i. cap. ix. de gemmis docet proprium topazii colorem habere *porri similitudinem*. Hinc ab Isidoro Smaragdis adnumeratur, Orig. lib. xvi. cap. vii. *Topazion ex virenti genere est omnique colore resplendens.* Ideo & vitri colorem referre dicitur Topazius: unde & à Græcis *υαλοειδές*, & *υάλω παρεμφερές*, id est *vitrei coloris*, & *vitro similis* dicitur Orpheo, Diodoro Siculo, Agatharchidi, Psello, & aliis, ut ex locis, quos postea allegabimus, patebit. Orpheus *περί λίθων*. ubi de Topazio.

*Ἐσθλὸν ἢ αὐτὸ πρὶ τοῖσι καὶ υαλοειδές εἶναι
 κλείονταί θνητοῖσι θυηπολῆσι τοπάζιοι.*

En *Topazios υαλοειδές vitrosmiles*. Est autem *υάλον vitrum* viride. Servius ad Virgilium Georg. lib. vi.

— — *Melesia vellera nympha*

Carpebant hyali saturo fucata colore.

Hyali, inquit, *pro hyalino, colore vitreo, viridi, Nymphis apto*. Sed ita videtur Topazius virere, ut aliquid ex auri colore trahat; ideoque olei recentis virorem habere dicatur. Alexander Polyhistor apud Stephanum: *ὁμοιον τῇ χρυσῇ τῇ ἔνῃ ἐλαίᾳ. similis est colore oleo recenti*. Oleum autem flavedinem aliquam auri habet, & virorem vitri. Eo respexit proculdubio Strabo lib.

xvi. ubi de Topazio: λίθος δὲ ἐστὶ διαφανὴς χρυσοῦδης δα-
λάμπων φέγγει ὅσον μεθήμεραν μὲν ἔχον ἰδεῖν ἐστὶ. Est autē
lapis pellucidus auro similis, splendore tanto refulgens, ut
interdiu videri non possit. Psellus περὶ λίθων διωάμεως. Το-
πάζιον λίθος ἐστὶ διαφανὴς, ὑέλω παρεμφερὴς. φύεται ἢ εἰς τὸν
Λεβαντικὸν λεγομένον κόλπον ἐν τινὶ πελαγία νήσῳ, καὶ ἡμέρας
μὲν ἔχον ὁρατὴν, κρύπτει γὰρ αὐτὸ τὸ φέγγει ἥλιου. νυκτὸς ἢ δια-
λάμπει πῶρῳθεν, καὶ τραχὺς μὲν εὐρίσκεται καὶ αὐτομαλῶ, πι-
χνικοῖς ἢ ὀργάνοις λεαίνεται. ἔτι μαινομένης δαποκαθήσει τρι-
βεῖς καὶ πθεῖς. δεῖ ἢ τὰ αὐτὰ καὶ εὐεία πῶρ Topazius est lapis
pellucidus, vitro similis. Nascitur autem in Arabico, ut
dicunt, sinu; in insula quadam maxima, & quamdiu dies
est videri non potest, Sol enim eius splendorem occultat, at
noctū procul relucet. Asper invenitur, & inaequalis, sed
instrumentis mechanicis levigatur. Hic furibundos in pri-
stinum statum restituit, si teratur & potetur, quae omnia
etiam exequitur si alligetur. Hæc fortassis causa fuit, quod
lapidarii recentiores eo facilius ad istum errorem de-
lapsi fuerint, ut crederent Topazium esse Chrysolithum.
Ut ut sit, ex his omnibus clarum est veterum Topa-
zium fuisse colore viridem.

V. Nostrum autem פִּטְדָּה Pitdah, viridem fuisse la-
pidem, Judæorum magistri docent. Hanc ob causam
à Chaldaïs & Targum Jerusalemitano יֶרְקָן Iarkan, &
יֶרְקֶתָה Iarketha dicitur; quasi lapis viridis: est enim
יֶרֶק viride. Abarbanel ad Paraskham Tezave: פִּטְדָּה
וְיֶרְקָה כְּנָגֶר שֶׁמֶעֵין וְהָיָה אֲבֹן יֶרְקָה Pitdah Simeoni dicatus est, erat-
que lapis viridis. Rabboth Bemidbar Parascha 11. Simco-
nis vexillum viride docet. Supra jam monuimus eundē
habere colorem vexilla, qui & in gemma cujuslibet tri-
bus repertus est. פִּטְדָּה וּמִפָּה שְׁלֹו צָבֹוע, שֶׁמֶעֵין, inquit,
וְיֶרְקָה Simeon sculptus erat in Pitdah, &
illius

illius vexillum erat viride, habebatque pro signo depictum Sichemum.

VI. Sed פטרדה *Pitdah* nostrum significare *Topazium*, ipsa vox & Etymologia satis manifesto, mea quidem sententia indicat. Non possum quidem ignorare Plinium lib. xxxvii. cap. viii. docere, *Topazium* nomen suum habere ab Insula *Topazio*, in qua effoderetur; istamque insulam sic esse dictam Trogloditarum lingua, in qua Topazin significationem habet quærendi. Id accidit, inquit, in Arabia Insula, quæ Chitis vocatur, in qua Trogloditarum pradones, cum diutius fame & egestate pressi herbas radicesque effoderent, eruerunt Topazion. Hæc Archilai sententia est. Iuba Topazion insulam in rubro mari à continenti stadiis ccc. abesse tradit, nebulosam & ideo quasiam sæpe navigantibus, ex ea causa nomen accepisse. *Topazin* enim Trogloditarum lingua significationem habere quærendi. Eadem repetuntur ab Isidoro lib. xv. cap. vii. At Plinium; aut auctores quos allegat, errare, mihi est persuasissimum. Non enim hic lapis nomen suum ab ista insula habet, sed insula forte ita dicta est à lapide; aut si lapis ab insula nomen suum habet, non sequitur Topazium ita dici à verbo quod quærendi significationem habet. Nisi quis dicat istam Insulam dictam esse Topazion à quærendo, ab Arabico; scilicet ab ipsa voce *Chitis*: hæc enim vox Arabice videtur significare latere, occultare. Nam כחם Arabibus imo & ipsis Hebræis est occultare. Illa autem quæ occulta sunt solent quæri. Et cum ista Insula nebulosa & navigantibus quasi occulta sit, ut habet Plinius, non mirum si *Chitis* & inde *Topazion* dicta esset. Ut ut sit, mea sententia ipsa vox *πταζιον* *Topazius*, nihil aliud est quam vocabulum Hebræum, & quidem ipsissimum פטרדה *Pitdah*; levi mutatione

ratione & transpositione litterarum. Nihil familiarius est quam litteras ejusdem organi. permutari. Cum itaque γ & η sint ambæ literæ dentales, ex γ facile fieri poterat η in voce *Topazius* Quicumque vel prioribus digitulis attigit linguam Hebræam, Syram, Chaldæam, ceterasque Orientales, noverit τ & σ apud Atticos & reliquos Græcos, Belgas & Germanos non minus permutari, quam γ in η apud Orientales. Mutato itaque in voce פטרה *Pitdah* γ in η , nihil restat, nisi quod ψ poni debeat ante ϕ tunc habebimus פטרה quod legi potest *Topda* pro פטרה *pitdah*, aut *psidah*, & permutato η in ι , טפה *Topza*, aut *Topaza*. Silentio non est prætercundum quod Syrus Apocal. xxi. vers. xx. Græcum $\pi\tau\alpha\delta\iota\omega\nu$ verterit $\tau\omega\delta\iota\omega\nu$ *Topadion*; ubi omnino eadem literæ reperiuntur quæ reperiuntur in voce פטרה *Pitdah*, nisi quod Syrus addiderit terminationem Græcam, quod Orientalibus non est insolens, post Græcorum imperium. Hæc est causa proculdubio, uti jam animadvertimus, quod Rabboth Schemoth habuerit שופות *Somposin*, quod nihil aliud est quam Græcorum $\pi\tau\alpha\delta\iota\omega\nu$ quamvis corruptissimum; prout Rabboth omnibus fere lapidibus pretiosis solet dare nomina Græca, aut ex Græcis corrupta. Quis igitur non videt pro שופות legendum esse טופות *Topazin*, mutato ψ in τ quod non est insolens, & eliso ϕ è medio, quod absque necessitate irrepsit, ut η in voce ספרינו *sanperinun*, pro ספיר *saphir* & id genus alia.

VII. Sed & patria hujus gemmæ indicat eam esse *Topazium*. Jobus cap. xxv. v. x. eam vocat כוש פטרה *Pitdah Cusch*. At vero כוש *Cusch* nihil aliud est quam Arabia, quod pluribus argumentis probavit doctissimus Bochartus in suo Phaleg. Igitur כוש פטרה proprie est

est *topazius Arabicus*. Jam vero optimos topazios reperiri in Insula *Topazion*, & istam Insulam partem esse Arabiæ, certum est. Expressis verbis hoc docet Plinius & ex eo Isidorus locis modo laudatis. *Id accidit*, inquit, *in Arabia Insula, quæ Chitis vocatur* &c. Piellus, quem supra audivimus, Φύται εἰς τὸν Αραβικὸν λεγομένην κόλπον ἐν τινὶ πελαγία νήσῳ. De eadem Insula mentionem etiam facit Diodorus Siculus, quamvis sub alio nomine: docet enim lib. 111. in sinu Arabico, esse Insulam *Ophiodem*, quasi diceret *Serpentinam*, propter multitudinem serpentum, dictam, in qua reperitur lapis *Topazius*. Ὠφιοκομιθέντι ἢ ὧν ὅπας κῆται νήσῳ πελαγία μὲν τῷ Διὰσηματι, τὸ ἢ μήκῳ εἰς ὀγδοήκοντα σταδίας παρακτείνουσα, καλαμλὴν ἢ ὀφιδώδης ἢ τὸ μὲν παλαιὸν ὑπέρχε πλήρης παντοδαπῶν καὶ φοβερῶν ἐρπιτῶν, ἀφ' ὧν καὶ ταύτης ἔπυχε τῆς περὶ τοῦ ὀφιδώδους. ἐν ἢ τοῖς μετὰ χροσέροις χρόνοις ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν βασιλέων ἔτων ἐξημερώθη φιλοτίμως, ὡς μηδὲ ἐπὶ κατὰ αὐτὴν ὀφιδώδων τῶν περὶ τοῦ ὀφιδώδους ζώων. ἔπειτα λειπλέον δὲ ἡμῖν ἢ τὴν αἰτίαν τῆς περὶ ἡμέρων φιλοτιμίας. ὁρῶμεν γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὸ καλαμλὸν ποπάζιον, ὅπερ ἐστὶ λίθῳ διαφανόμῳ, ὅπερ πρὸς, ὑάλω παρεμφερές, καὶ θαυμαστὴν ἔχουσαν πρὸς τὸν περὶ τοῦ ὀφιδώδους. *Vlta hac loca insula est, in longitudinem octoginta stadiorum extensa, Ophiodes dicta. Olim plena fuit omnium generum horrendis serpentibus, à quibus & nomen sumpsit. Postea autem à Regibus Alexandria plane ab ejusmodi animalibus repurgata est, ut nullum amplius in ea conspiceretur. Non autem pratermittenda causa, ob quam ita repurgata est: invenitur scilicet in ista Insula lapis quem vocant Topazium, qui est lapis pellucidus, vitro similis, & mirificum auri aspectum prabens. Tandem postquam multa dixisset de custodi-*
bus istius insulæ, ne lapides à quolibet effoderentur;
 N n n n

addit

addit hunc lapidem in petra nasci; die propter calorem & radios solis non apparere, noctu autem in tenebris splendere, & procul ostendi in quo sit loco. Custodes autem insulæ, qui sorte disponuntur, loca ostendere, & lapidi qui sese prodit signum imponere; die autem excindere eos juxta locum signatum lapidem, tradereque opificibus qui artis sunt periti, ut inde lapidem eruerent. Eadem plane docet Photius in sua Bibliotheca ex Agatharchide Polyhistore. περὶ θερμῶν ὑδάτων αὐτοφῶν, ubi agit de mari rubro, & Insulis quæ Arabicæ censentur. ὃν ᾤδα πλάσσειν νῆσόν τι ἐκκαται, τῇ μὲν θύσῃ πελαγία, μή τι ἐχῆσα στεθίων ὡς ὀγδοήκοντα, ἣν καλεῖσιν ὀφιδῶδη, πρὸτον μὲν γέμεζαν παντοίων ἐρπεδῶν, ἐφ' ἡμῶν ἢ ἐλθόντων τέτων. ἐν ἣ ταύτῃ γίνεται τῇ νήσῳ, Φησί, καὶ τὸ καλὸν τοπάζιον. ἐστὶ ἢ τέτο, λιθὸν διαφανόμην, ὑάλω προσεμφερῆς, ἡδεῖαν ἐν χρυσῷ θερμίαν ἀπιδιδῆς. *Quem ubi præternavigaris, insula exporrigitur, in pelago sita, longitudine stadiorum octoginta, Ophiodes (Serpentina) dicta. Nam omnis generis serpentibus quondam referta erat, sed atate nostra libera est. In hac lapillus nascitur, topazius dictus. Est autem lapis pellucidus, vitro similis, & jucundum auri aspectum præbet.* Narrat præterea fere omnia illa quæ jam annotavimus ex Diodoro Siculo, de custodibus, & modo hanc gemmam inveniendi & ex petra excindendi. Nec prætereundus est Strabo libro xvi. ubi eadem fere narrat de Insula Ophiode & Topazio, qui ibi nascitur: μετὰ ἣ τὸν κάλπον, ὀφιδῶδης καλεμένη νῆσός τις ἀπὸ τῆ συμβεβηκότος ἣν ἐλθόντων τῶν ἐρπεδῶν ὁ βασιλεὺς, ἅμα καὶ ἀπὸ τῆς φθορῆς τῶν προσερχομένων, αἰθρώπων ἐκ τῶν θηρίων, καὶ ἀπὸ τῆ τοπάζια. Post sinum (nempe Arabicum) est Ophodes *insula ab eventu appellata, quam Rex à serpentibus libravisset, cum multi applicantes à*

serpen-

serpentibus interficerentur propter topaziam. Apparet igitur insulam illam, in qua reperiuntur Topazii, in Arabia esse. Non mirum igitur si hæc gemma à Jobo dicatur פטרה כוש *Topazius Arabicus.* Est igitur פטרה *Pitdah* in Pectorali *Topazius.*

VIII. Hic lapis interdum in magnam excrescit molem; adeo ut etiam statuae ex eo factæ fuerint IV. cubitorum, qualis erat illa statua Arsinoæ Ptolomæi Philadelphi uxoris; de qua vide Plinium loco supra allegato. Sed valde dubito utrum vera fuerit gemma illa statua, an non genus aliquod marmoris rari & exquisiti, Topazii colorem referens. Boëtius tamen docet Topazium non magnam habere auctoritatem & cælaturæ non excedere pretium. lib. II. de Gemmis cap. LXIV. *Causa*, inquit, *est quantitas & magnitudo, quæ illum vilem efficit.* Idem docet Abarbanel: & eam infra Sardinium ponit. אינה חשובה כדור *Non est pretiosa ut Sardinus.* Nihilominus Topazios etiam pretiosos fuisse lapides tempore Moïsis, manifestum est, cum in toto Pectorali nihil fuerit nisi *ex optimo.* Sed & à Jobo, capite supra laudato, inter pretiosas gemmas ponitur *Topazius Arabicus.* Oportet sane hunc lapidem magni æstimationis fuisse, cum tanta cura insula *Chitis*, sive *Ophiodes* à custodibus custodita fuerit, ne lapides furto auferrentur: adeo etiam ut nulla navis in insula relinqueretur, & sub pœna mortis prohibitum sit eam intrare, ut docent Diodorus Siculus, Agathanghides, & Strabo. Regina etiam, cui Thebani Topazium attulerunt, ut ait Epiphanius (modo is verus fuerit Topazius) eum ἀγδαμάλῃ μέσση τῇ μετώπῳ ἐπέθετο, *diademati imposuit in medio frontis.* Nobilissimus Tavernerius Itin. Jud. lib. II. cap. XX. narrat Magnum Mogolem habere *Topazium*

CLVIII. ceratorum, Goæ emptum ducentis septuaginta & duobus fere millibus florenorum. Videtur tamen per *Topazium* intelligere gemmam illam quam veteres *Chrysolum* vocabant, more recentiorum lapidariorum.

IX. Mirificas etiam virtutes Topazio attribuunt passim nat uræ indagatores. Sanguinis, ut ajunt, eruptiones sistit, vulnerique admotus extemplo fluentem sanguinē compescit, bilem iramq; & phrenetidem mitigat, si pro amuleto gestetur. Nocturnos etiam timores, & puerorum terculamenta, ac lunaticos paroxysmos arcere creditur, ut habet Boëtius lib. II cap. LXIII. Epiphanius dicit eum attrita medica cote reddere succum, non pro suo colore rubrum, (rubrum enim topazium putabat, uti supra annotavimus) sed lacteum. Implet autem succo illius attritæ quoque crateres voluerit is qui affricat, idque sine prioris ponderis imminutione. Statim addit: χρησιμὴ δὲ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ εἶναι χυλὸς πρὸς πάθος ὀφθαλμῶν καὶ πινόμενόν τινι ἀντιπνεῖ πρὸς ὑδρωπικὰ καὶ τοῖς ἀπὸ σκεφυλῆς θαλασσίας μαλακισμένοις. Nilis est succus ejus ad oculorum morbos, & epotus adversatur hydropi, & medetur tabescentibus ab uva marina sumptis. Sed Epiphanium de vero nostro *πρασιν* *Prasid* loqui, vix credibile est, cum ei rubrum colorem attribuat pro viridi. Psellus, quem supra audivimus: Hic furibundos in pristinum statum restituit, si teratur & potetur, quæ omnia etiam exequitur si alligetur.

qui etiam habent *Carbunculum*. Sed cum hoc nulla auctoritate probetur, non possum iis assentiri.

II. Rabboth Schemoth habet ריבבית *Diakinthin*. Hanc vocem Græcam esse nullus dubito. At corrupta est, ut fere omnes reliquæ quibus utitur Rabboth ad exprimendos lapides pretiosos. Scribendum itaque censéo היקינתין *Hyakinthin*, mutato tantum ה in כ, levissima mutatione. Nihil aliud igitur significat quam *Hyacinthum*. At fallitur Rabboth si per *Bareket* intelligit hyacinthum: nam alium omnino lapidem *Bareketh* significare, mihi persuasissimum est. Sed & ipsa Rabboth alium lapidem quam hyacinthum intelligere videtur, cum ei plures colores attribuat, album, nigrum & rubrum, qui in hyacintho non reperiuntur. Sed de his mox plura dicemus.

III. Targum Jerusalemitanum & Jonathan eandem vocem retinent, habent enim ברקתא *Beraktha*. Onkelosius habet ברקן *Barkan*, quod idem significat. Paraphrastes Cantic. cap. v. vers. xiv. quoque ברקן sed addito ועפרן hoc modo: ברקן ועפרן *Barkan - veafran*. Quid autem per ברקתא / ברקן & ברקן ועפרן intelligant aque incertum est. Sunt qui putent Chaldaeos per hæc vocabula intellexisse *Smaragdum*. Sed de hoc etiam dubitari potest. Saltem Onkelosium & Jonathanem per suum ברקן non intellexisse *Smaragdum*, certum est; nam quartum lapidem, nempe נפך *Nophech* vocant אסמרגדן *Ismaragdun*, & איסורר *Ismured*, quorum utrumque significat *Smaragdum*, quod suo loco patebit. Quid igitur Chaldaei per nostrum *Bareketh* intellexerint, nemo facile divinabit. Hoc saltem constat eos credidisse, non esse *Smaragdum*.

IV. Nihilominus tamen maxima pars interpretum, ut

ut Septuaginta, Josephus, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Galli & alii *Smaragdum* verterunt. In hanc sententiam pedibus eo. Enimvero ברקת *Bareketh* significare *Smaragdum*, primo patet ex illius proprietate. Nulla nota est gemma cui tantus splendor attribuitur, quam *Smaragdo*. Secundum Athenæum *Smaragdus* nomen suum habet à *fulgore*. lib. 111. Plinio teste lib. xxxv 11. cap. v. *Smaragdi splendor non mutatur sole, non umbra non lucernis, sed semper est radians*. Ideo ei *fulgorem* ibidem attribuit. Hinc Orpheus οὐρανὸν λίθων in Achate habet αἰγλήεντα μάραγδον *splendentem Maragdum*. Ab Epiphanio vocatur διαδής καὶ σιλβων *pellucidus & splendens*. Martialis ut fulgorem *Smaragdorū* bene exprimeret, eis attribuit ignem.

Gemmatum Scythicis ut lucet in ignibus aurum.

Et Ovid. Metam. 11.

In solis Phæbus claris lucente Smaragdis.

Sed ad *Smaragdorū* fulgorem probandum, imprimis notari debet historia quam narrat Plinius loco modo à nobis allegato: nempe in insula Cypri, tumulo *Reguli Hermia* juxta cetarias, marmoreo leoni inditos fuisse oculos ex *Smaragdis*, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugiebant thynni. Quis non videt hæc optime convenire nostro ברקת *Bareketh*: nemo enim qui in Hebraicis non est plane peregrinus ignorare potest ברק *Barak* significare *splendere, coruscare*, ut Ezech. cap. xxi. x. Sic & Arabice جرق *splenduit, fulgaravit, & fulminavit*. Est igitur ברקת *Bareketh* gemma maxime fulgens. Cum autem nulla magis fulgeat quam *smaragdus*, optimo jure à plerisque interpretibus *smaragdus* vertitur *Bareketh*.

V. Deinde ipsum Græcorum σμάραγδος *Smaragdus* latet

latet in Hebræorum vocabulo ברקת *Bareket*, ut Græcorum σμάραγδος ex Hebræorum *Bareket* factum sit. Ut autem hoc probaremus; notandum est primum, Græcos non raro dicere & scribere μάρμαρον absque σ pro σμάραγδος. Et revera σ initio additur absque necessitate, quod etiam fit in aliis vocabulis, more Græcorum, ut μικρὸς pro μικρός, & sexentis aliis. Hinc Athenæus libro 111. Orpheus in Achate & alii habent μάρμαρον absque σ. Videndum igitur tantum erit, utrum μάρμαρον possit deduci ex *Bareket*. Hoc facillime fiet, modo cogitemus apud Hebræos permutari litteras ejusdem organi; cum autem ב & מ sint labiales sæpissime permutantur, ut bathnan pro Mathnan. Hoc autem maxime locum habet in lingua Arabica. Dicunt enim מעגד *Magdad* pro בגד *Bagdad*. מכה *Macah* pro ככה *Bacah*, & in infinitis locis aliis. Sed ipsum *smaragdum* Arabes scribunt cum ב potius quam cum מ. ut زبرجد *Zabargiad* pro سمرجد *smargiad*. Sic enim Serapion & Pandectarius *Zabarges*, aut potius *Zabargiat* pro smaragdo: ut male codices eorum carpantur à Boëtio & De Laëtio, qui legi volunt *Zamarut*. Græcos etiam Hebræorum ב convertere in מ patet vel ex voce חבל *chabal* funis, ubi Græci habent χαμῆλ, pro χαλῆλ, hinc & Belgice een *Kabel*. Sic & Hebræorum מ Latini convertunt in B. ut *Baculus* pro maculus à מקל *makal*. גלגל *golem*, *gloma*, & inde *globus*. Non dicam idem fieri in linguis Græca & Latina, ut *præmium* pro βραβειον, *cicuma* pro κυμα & sexcenta alia, Non mirum igitur si dicamus μάρμαρον dici quasi βάρμαρον. Quam facile porro fieri possit βάρμαρον ex *Bareket*, sciunt omnes, qui non ignorant in omnibus fere linguis permutari litteras ק/כ/ח/ג. K. H. G. & id genus

genus alia. Igitur in voce ברקה littera ק mutata est in ג quod non magis de longo petatum est, quam si quis diceret κάμηλον dici Græce pro גמל *Gamel*, & כבול pro כבול *Dogma* à δαίω, *frigus*, à Φρίκη, & alia innumera. Sic à *Bareket*, aut potius à Chaldæo *Berakta* fiet *Bareges*, aut *Beragda*, & inde *Maragda*, & addita terminatione Græcainos, fit *Maragdos*. Sed exempla aliunde non sunt petenda, quam ab ipso verbo ברק *Barak*, nam pro eo Persæ dicunt برگ *Bereg*. Hinc in Codice Avoda Zara cap. 11. מי בארג *Me Bereg*, quasi מי ברק *Me Berek*, *aqua limpida*. Et Sanhedrin cap. 11. מיסוי ברקא *מיסוי ברקא* sunt *equi splendidi*. Ergo ex Hebræo, aut potius Chaldæo *Berakta*, factum est *Meragda*, & Græca terminatione *Meragdos*, inde *Maragdos*, & *Smaragdus*.

VI. Novi equidem Græculos velle vocabulum μάραγδον derivari à verbo μαρμαίρω, teste Athenæo lib. 111. ad hunc versum Menandri:

μαρμαίρων εἶναι ταῦτ' ἴδι, καὶ σάραδια.

παρὰ γὰρ, inquit, τὸ μαρμαίρων ὀνόμασται τῶν ἀλαυγῆς ὑπάρχον. Sic vocatur à verbo μαρμαίρων propter fulgorem. Et revera μαρμαίρω explicatur vibrante splendore corusco: & hoc quidem optime quod à fulgore sic dicatur, quod cum Hebræo ברק *splenduit* optime convenit. Sed quibus legibus σμάραγδος fiat à μαρμαίρω, non video, nisi dicamus & ipsum μαρμαίρω derivari à radice ברק *Barak*. Sane si *Smaragdus* deduci debet ab aliquo verbo Græco, id potius fiet à μαρμαρύω aut etiam μαρμαρίζω, quam à μαρμαίρω. Hinc μαρμαρυγή, & μαρμαρυγῶδες apud Homerum *Odyss. θ.* fulgidos radios vibrans. Sed quis non videt hoc verbum derivari ab aliquo verbo obsoleto, & fortassis à μαρίγω, & per duplicationem primæ Syllabæ, μαρμαρίγω, *splendo*? Si au-

tem tale verbum unquam in usu fuit apud vetustiores Græcos, proculdubio factum est ab Hebræo ברק *Barak* unde *Marak*, *Margo*, *Marigo*, inde μαρμαριζω, μαρμαρίζω, μαρμαρύσσω, & μαρμαίρω. Hinc & μάρμαρος *Marmor*, propter splendorem. Quidquid rerum sit, nullus dubito, quin μάργαδος & *Smaragdus* derivatum sit à nostro *Barakes* aut *Berakhs*, atque sic ברקה significare *Smaragdum*.

VII. Colores Smaragdorum quidem varii sunt, secundum varia genera, ut ostendit Plinius lib. xxxvii. cap. v. Omnes tamen virides perhibentur. Rabboth Bemidbar Parascha II. huic lapidi tres dat colores, *album nigrum, & rubrum*, quales dicit fuisse in vexillo Levi: *לח ברקת ומפרה שלו צבעו שלוש לכן ושלש שחור ו* *ו' אורים ומצוויר עליו אורים תמים*; *Nomen Levi inscriptum est lapidi Bereketh, & vexillum ejus erat tertia parte album, tertia parte nigrum, & tertia parte rubrum. Et in eo depictum erat Urim & Thummim.* Sed Rabboth per hunc lapidem *Smaragdum* intellexisse non puto, cum cum alibi (ut supra audivimus) vocet *Hyacinthum*, & in hoc loco sextum lapidem *יהלם*, dixerit *אסתרין Smaragdum*. Unde patet Rabboth hos lapides pessime confudisse, & eorum nec nomen nec naturam, nec colorem novisse. Novi quidem Plinium mentionem facere cujusdam Smaragdi *hyacinthizontis*, ut non adco absurdum esset, si quis diceret, cum respexisse ad ejusmodi lapidem eumque vocasse *היקינתן* aut potius, ut commendavimus, *היקינתן Hyacinthum*. Utrum autem tres isti colores, albus, niger & ruber, in eo fuerint, non credo facile posse probari. Deinde Plinius etiam docet, dari quosdam Smaragdos Medicos, qui sunt *fluētiosi, & rerum imagines complexi, ut papaverum,* aut

aut avium pinnarumque vel catulorum &c. alios, qui & Carchedonii dicuntur, habere colores incertus, & esse virentium in cauda pavonum columbarumque collo plumis similes. Non possum etiam silentio præterire, apud Arabas ab eodem verbo برق quod idem est ac Hebræorum ברק, unde Smaragdus derivatur, varia vocabula venire, quæ significant colorem varium. Hinc بوقا oculus, propter varios colores album & nigrum, ut habet Gigæus; & برقان locusta versicolor, varia & برقش variis coloribus pinxit, & id genus alia bene multa. Hinc non male doctissimus Bochartus in suo Phaleg lib. II. cap. XIX. lapidem quem Arabes pro Baccho colebant dictum vult βαρχθαβ ab Arabico ברקה Borchathon, id est lapis discolor. Eiusdem generis lapidem videtur intellexisse Rabboth per nostrum Bareketh, qui esset albus. niger & ruber.

VIII. Sed quicquid statuatur Rabboth, cum amplius dubitari non possit, quin Bareketh significet Smaragdum, certissimum est nostrum Bareketh fuisse viridem colore: hic enim verus & nativus Smaragdi color est. Plinius lib. XXXVII. cap. V. Tertia auctoritas Smaragdi perhibetur pluribus causis nullius coloris aspectus jucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus. Smaragdus vero tanto libentius quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret; præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec sariant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibusque gemmas non alia gravior oculorum resectio est: ita, viridi lenitate lassitudinem mulcent. Isidorus Orig. lib. XVI. cap. VII. Omnium gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, cui veteres tertium post margaritas & uniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viridi-

tate dicitur. Omne enim satis viride Smaragdus dicitur. Nullis enim gemmis vel herbis major hoc austeritas est, nam herbas virentes frondesque exuperat: inficiens circa se viriditate percussum aërem. Ergo non mirum si & Martialis aurum virens dixit, propter Smaragdos. Psellus *περὶ λίθων διωάμεως* prasinum colorem attribuit Smaragdis, accedentem ad auri colorem, ita ut semper aliquid glauci habeat. *ἡ σμάραγδος παραιοιδής ἐστὶ καὶ ἡρέμα χρυσίζουσα καὶ τοὶ καὶ τὸ γλαυκόν, παρεμφαίνουσι χρώματι.* Ad pralinum Smaragdus etiam refertur ab Epiphanio, libro de XII. lapidibus de tertio lapide, quem Smaragdum dicit: *λίθος σμάραγδος ἐστὶ καλεῖται καὶ Πράσινος, ἐστὶ δὲ καὶ χλωρὸς τῷ εἶδός, καὶ διαφορὰ τις ἐν αὐτοῖς πῦες μὲν αὐτὰς Νερωνίανους καλεῖται ἄλλοι δὲ Δομιτιανούς. καὶ ὁ μὲν Νερωνιανὸς, πικρὸς ἐστὶ τῷ εἶδός, σφόδρα χλωρίζων, διαδής καὶ εἰλεων.* Lapis Smaragdus vocatur etiam Prasinus; est autem viridi colore, sed inter se aliquo modo differunt. Quidam autem vocant eos Neronianos, alii Domitianos. Et Neronianus quidem parvus est, valde virens, pellucidus & splendens. Notandum etiam est, Apocal. IV. III. Iridem dici similem Smaragdo; scilicet quia nullus color in Iride magis est conspicuus quam viridis.

IX. Varia etiam recensentur genera Smaragdorum: Aegyptii, Bactriani, Cyprii, Aethiopici, Persici, Medici, Carchedonii. Psellus: *ἡνῶ δὲ, πάντων καὶ Αἰθιοπία, καὶ Αἴθιοπος καὶ Πέρσης, καὶ πᾶσα ὅρη τῆς Αἰθιοπίας.* Progenerat autem eam (Smaragdum) Aethiopia, & Aegyptus, & Persia, & quidam Attica montes. Sed omnium optimi sunt Scythici. Videatur Plinius loco modo laudato. Nobilissimi, ait eodem loci, Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur appellati. Nullius major austeritas, nec minus viridis. Et quantum Smaragdi gemmis distant, tantum Scythici a ceteris

à cæteris Smaragdis. De Scythicis Martialem jam sæpius audivimus. Deinde probatissimos ait Plinius esse eos, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximos, qui vocantur *Chrysoberilli*, & sunt paulo pallidiores. Hodie distinguere solent lapidarii inter Orientales & Occidentales. Orientales sunt optimi. Bonitatem Smaragdorum lapidarii probant, si in ore detentus frigidus appareat, & in sole viriditatem servet.

X. Smaragdus pretiosissimus est lapis, ut ei Plinius tertium locum dederit, post Adamantem & margaritam. Refert etiam Delaëtius lib. I. cap. VIII. anno CIO IO XL. *Smaragdos in summo apud magnates & opulentiores ciues presio fuisse, ita ut cum adamantibus de gloria certarent.* Raro magnitudinem sigilli æquant, teste Theophrasto περὶ λίθων. Ἔστι γ', inquit, παρὰ, καὶ τὸ μέγεθος καὶ μέγεθος. Est autem rara & mole haud magna; quamvis ipse etiam fateatur, & post eum Plinius tradi in commentariis de Regibus Ægyptiis, missam aliquando dono à Babyloniorum Rege, longitudine quatuor cubitorum, latitudine trium; positos etiam in Jovis obelisco Smaragdos quatuor longitudine quadraginta cubitorum, latitudine partim quatuor partim duorum. Sed fortassis erat ψαδὴ σμάραγδος, qualis erat illa pila ἐν μεγάρῳ ἐν τῷ Ἡρακλέους ἱερῷ satis magna in Herculis Templo, ut addit ipse Theophrastus. Apud Delaëtium fit mentio Smaragdi xxv. cerationum, anno CIO IO LXXI. æstimati xx. mill. coronatis, cum ante triplo majori pretio vendari potuisset. Addit præterea Peruvianos Smaragdos non nunquam ovum columbinum superare.

XI. Non vulgares vires huic lapidi adscribuntur. Psellus: ἄντη κατεπλατομένη μεθ' ὕδατος ἐλεφαντινοῖς, βοηθαῖ.

βοηθεῖ. Πινόμενῃ ἢ μεθ' ὕδατος αἵματι ἐπιχρῶσας. si cum aqua ex eo fiat cataplasma leprosus juvat; Et si cum aqua bibatur, retinet fluxum sanguinis. Epiphanius λέγειται ἢ καὶ τοῖς μυθωποῖς περὶ ποσὶν εἶναι. dicuntur etiam à fabulatoribus vim habere predicandi res futuras. Adhibentur etiam ad alvi fluxum, & dysenterium sistendum, contra venena bibuntur. Inter amuleta præcipue commendantur Smaragdi; nam si e puerorum collis pendcant, eos ab epilepticis paroxysmis tutari creduntur, & comitiales morbum impedire, ita quidem ut si morbi violentia à lapide superari nequeat, is in partes diffingatur; coxæ mulieris alligati dicuntur partum accelerare; è collo pendentes inanes timores ac demones arcere; memoriam firmare, visum reficere, adulterium proderere, futurorum cognitionem dare, eloquentiam efficere & opes augere. Plura vide apud Plinium, Theophrastum, Psellum, Epiphanium, Boëtium, Delatium & alios.

CAP. XI.

נפך Nophech est quartus lapis. Vbi exstet? Male dicitur אומרנדין Ismaragdin, איסמורר Ismured. כחלי cachale Chrysolithus. אנדגז Carbunculus est Rubinus. פרג. Jerus. כדכרנא cadcarna corrupte pro carchedonio & כדכוכין cardecuchin, & כרכונין Carcunin. Legi debere כרכדונין Carchedonin, carchedonius. כרדיגן corrupte pro כרכדונין. χαλκηδών & καρχηδών. Carchedonium esse Carbunculum, dici à Carthagine. Καρχηδώνας, Carthago, קרחה חדה Karthachadah, Carthada, Nova Civitas. Νεώμαγος Novomagum, Νεὺμστατ / unum idemque esse. Carbunculum non nasci circa Carthaginem. Ab illius mercatoribus cœmitur & ad alios populos deportatur. Ferna West-phalica Moguntiacæ dicta, & Castanea nucisque Palatina Colonienses dicuntur. Error Epiphanius

Epiphani. Theophrastus aliqui auctores citantur. פֶּרֶךְ נֹפֶךְ id est
 stibium. II. Reg. ix. xxx. & Ieremia iv. xxx. Stibium viride.
 Datur etiam rubrum. צֶרֶת / צֶרֶתָּה & צֶרֶתָּה / צֶרֶתָּה Ce-
 russa. Cognatio iter Cerussa. & stibium apud Plinium. Antiquo-
 rum esse stibium. נֹפֶךְ esse lapidem rubrum. Carbunculi albi; Ma-
 sculi, femina. Varii carbunculi. Optimi rubri. carbunculus à
 carbone aut similitudine ignis sic dictus. Theophrastus à Delatio ex-
 plicatur. carbunculus habet colorem coeli sereni. Rabboth allegatur.
 Caelum non semper esse caeruleum, sed & igneum. Loc. Math. xvi.
 11. allegatur. Syrus habet אֶבֶן אֶדְמִיָּה id est rubet. נֹפֶךְ, אֶב-
 נֶגֶד, Carbunculus, & Rubinus eadem gemma. Optime
 dicitur ab Abarbancele & Luthero Rubinus. Fabula de carbunculi
 ignibus. Varii auctores. Gemma à Ciconia demissa in gremium He-
 racleæ. Moles carbunculi. Rubinus Imperatoris Rudolph. II. Ta-
 vernerius de Rubino Magni Mogoli. Virtutes carbunculorum.

I. uartus lapis est נֹפֶךְ Nophech. Hujus lapi-
 pidis etiam meminit Ezech. cap. xxvi.
 xvi. & I Chron. xxix. 11. Esaia liv. xi.
 Onkelosius habet אֶסְמַרְגְּדִין Ismaragdīn &
 Jonathanus אֶסְמֶרֶד Ismured, quorum utrumque signi-
 ficat Smaragdum. Horum auctoritate decepti videntur
 Belgæ, qui etiam habent Smaragd. Paraphrastes Cant.
 cap. v. xiv. habet כַּחֲלֵי cachale. Sed cachale Talmudicis
 est שֵׁשׁ וְסַרְסָרָה. Vide Massechet succah cap. v. ubi glossa
 notat שֵׁשׁ significare marmor album, & כַּחֲלֵי viride
 quod smaragdum representaret. At hos interpretes er-
 rasse manifesto constat ex iis quæ diximus ad lapidem
 Barekesh. Junius & Tremellius habent Chrysolithum; Sed
 qua auctoritate, non video. Patebit infra ad חֲרָשִׁישׁ la-
 pidem נֹפֶךְ non fuisse Chrysolithum.

II. נֹפֶךְ Nophech Carbunculum fuisse vix dubito. Sane
 ita vertitur à doctissimis & vetustissimis interpretibus.
 Galli & Diodati habent Escarboncle, Septuaginta, Josc-
 phus

phus & Epiphanius ἀνθεξ. Est enim ἀνθεξ *Carbo*, quod sciunt ii qui non plane sunt peregrini in Græcis, sive *carbunculus* ut etiam posuit vulgatus & Hieronymus. Lutherus *Rubinum* habet; sed *Rubinus* nihil aliud est quam *Carbunculus*, quod postea clarius constabit. Targum Jerusalemitanum quidem habet כרכונה *Cad-carna*. Sed hanc vocem Græcam esse & quidem corruptissimam, nullus dubito. Nihil aliud est quam *Carchedonius*; quod levi mutatione fieri potest, transponendo tantum ר in locum ר, hoc modo כרכונה *Carchedana*, at quis non videt hoc esse *carchedoninum*: quam facile enim ר & ר permutari possint apud Hebræos, non minus quam apud Syros, cuilibet litteras tantum inspicienti, facile patebit, etiamsi alias nec arare nec literas noverit. Idem proculdubio intelligit Jonathanus, quum sextum lapidem verterit כרדעוכן *Cardecuchin*, aut, ut habent alii כרכונן *Carcunin*. Quis non videt legendum esse כרכונין *Carchedonin*, id est *Carchedonius*. Idem plane intellexisse puto Rabboth Schemoth per suum ברדיגין *Bardigin*: quemadmodum vertit hunc nostrum נפך *Nophech*. Proculdubio vitio librariorum factum est, ut scriptum sit corrupte pro כרכונין *Carchedonin*. Verpuli Græcæ linguæ ignari ejusmodi vitia facile committere poterunt, præsertim si alius ex alio has voces sibi non intellectas pejus transcribat. Igitur secundum Targum Jerusalemitanum & Rabboth Schemoth נפך erit *Carchedonius*. Proculdubio eundem lapidem intellexit Johannes Theologus Apocal. cap. xxi. per suum χαλκηδῶνα, quod nihil aliud est quam καρχηδόνι.

III. Jam vero *Carchedonium* significare carbunculum dubitari non potest. Plinius lib. xxxvii. cap. vii. gemmam hanc *Carchedonium* dictam vult ab urbe Carthagine.

thagine. Principatum, inquit, habent Carbunculi à similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti vocati. Horum genera Indici & Carthagini, quos & carchedonios vocavere, propter opulentiam carthaginis magna. Carthaginem καρχηδῶνα vocatam fuisse, ex Appiano, Eusebio, Hieronymo aliisque constat. Non quidem à suo Conditore, ut viri docti putant, sed quod lingua Phoenicia קרחה קרחה Kartha chadath, aut, ut habet Solinus carthada, id est nova civitas, dicta sit: ut carthago idem sit ac καινή πόλις, autetiam νεάπολις, immo & nostrum Novomagum. Nam sive dixeris carthada, carthago, sive νεάπολις, sive Novomagum, sive Nova civitas, sive Νεῦνστατ perinde erit. Ut ut sit, lapis carchedonius sic dicitur ab urbe Carthagine. Non quidem, ut credidit Epiphanius, quod carbunculus sive Carchedonius nascatur circa urbem Carthaginem. γίνεται, inquit, ἐν καρχηδόνι τῆς Λιβύης, ἥτις Αφείκη καλεῖται. Nascitur in carthagine Libya, quae Africa dicitur. Et in fine ejusdem capituli: ἐπὶ δὲ ὁ χαλκηδόνι καλεῖται λίθος ὡς ἀπὸ τῆς τέτρω, ὅτι καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ περὶ δολιχῆς. Est etiam gemma dicta carchedonius (sic enim scribi deberet potius quam calchedonius) huic non absimilis, quoniam ibidem loci reperitur. Duplicem enim hic errorem errat Epiphanius. Primum quod Anthracem sive carbunculum distinguat à carchedonio, cum carchedonius sit ipsissimus ἄνθεξ sive carbunculus. Deinde quod putet carchedonium nasci circa carthaginem, ideoque carchedonium dici. Nam etsi nomen suum sortita sit ab urbe carthagine, id non factum est quod ibi nascatur, (nascitur enim Carbunculus in India, ut docet Psellus: ὁ ἄνθεξ ἐν Ἰνδοῖς μὲν ἔχει τὴν γένεσιν, carbunculus in India nascitur) sed ut habet Plinius, pro-

ter opulentiam urbis: scilicet quod opulentiores mercatores Carthaginienses ejusmodi lapides coemerint, & cum aliis mercimoniis ex India aliisque locis Carthaginem asportari curaverint, & inde ad alios populos miserint venales. Eodem sane sensu hodie multæ res Hollandicæ dicuntur apud plures nationes, quæ in Hollandia non crescunt, sed quia in India aliisque regionibus coemuntur ab Hollandis, & ab iis ad alios populos deportantur. Sic pernæ West-Phaliæ, à Gallis dici solent *Moguntina*, *jambon de Mayence* quod à mercatoribus Moguntinis in West-Phalia coemerentur, Moguntium deferrentur, & inde in Galliam mitterentur. Et castanæ & nuccæ ex Palatinatu apud Hollandos vocari solent *Colonienfes*, quia ex Palatinatu prius Coloniam, & inde in Hollandiam mittuntur. Eodem plane sensu *Carbunculus* dicitur ab urbe Carthagine. Hinc Theophrastus περὶ λίθων ἀγμάτων, inquit, δι' ἧς ἐκ καρχηδόνος Μαοσαλίας. Fertur huc Carthagine & Masilia. Hæc vera ratio est quod ἀνθεγξ sive *Carbunculus* *Carchedonius* à Græcis, & à Judæis כרכדון *Carchadon* & כרכדונין *Carchedonin* dictus sit.

IV. Ut ut sit, patet נפך secundum vetustiores & doctiores interpretes esse *carchedonium*, sive *carbunculum*. Et sane hoc ex ipso vocabulo נפך colligi posse videtur, Derivari solet נפך à radice פך, unde aliquando absque ך scribitur, ut 1 Chron. xxix. 11. & Esaiæ cap. LIV. xi. ubi פך à Jarchio exponitur נופך, & à Græcis ἀνθεγξ id est *carbunculus*. Notum est פך etiam significare *stibium* aut *fucum*, quo inungi solent oculi: ut 11 Reg. ix. xxx. ם וחסם כפוך עיניה, & posuit oculos suos in stibio, vel in fuce, id est fuce aut stibio inunxit oculos suos. Græci ἰσθίσαντες ὄψιν ὀφθαλμῶν. כי חקרעי בפרך עיניך

קִינָּה quia *luceras oculos tuos sibi*. Græci iterum ἰὰν ἐγχειρήσῃ σὶ βῆ τῶν ὀφθαλμῶν σου. *Vnguis sibi oculos tuos.* Verum quidem est *sibium* nonnunquam fuisse viride. Eo fortassis respexit Onkelosius & Jonathanus, qui nostrum *Nophech* Smaragdum verterunt. Et Paraphrastes Cantic. v. xiv. qui habet כַּחֲלִי *cachale* quod à quibusdam *marmor viride* exponitur. Sed alterius etiam coloris, nempe rubri fuit. Chaldæus in hisce locis utrumque, id est lapidem *Nophech* & פֶּה *sive sibi* vertit צִירָה ut habent Biblia Regia, Aruch, Elias & Buxtorfius. Sed in Venetis legitur צִירָה Ego legerem צִירָה aut potius צִרוּהָ atque tunc nihil aliud esset quam *cerussa*, quæ proculdubio verissima lectio est. Quanta autem sit cognatio inter *Sibium* & *cerussam* docet Plinius lib. xxiii. cap. vi. & lib. xxxiv. cap. xviii. & alibi. At *cerussa* ut & *sibium*, prout varie præparantur aliquando rubra sunt, ut Plinius ibidem docet. Et cum *sibium* etiam fiat ex antimonio, immo sit ipsissimum *antimonium*, ut hodie vocatur, quod norunt medici, ruber color ei adscribi potest; nam antimonium præparatum, præsertim Chrysellinum est rubrum. Igitur secundum has interpretationes נָפֶךְ erit lapis ruber, qualis revera est carchedonius ut mox patebit.

V. Albos fuisse Carbunculos quosdam, alios etiam variis maculis distinctos, post Theophrastum docet Plinius lib. xxxvii. cap. vii. Quosdam dicit esse mascululos, alios foeminas. Masculos acriores, lucidiores & magis in sole flagrare docet. Quosdam habere in trans-lucido stellas intus & fulgentes aureas guttas in corpore non in cute: immo fere stellarum hyadum & numero & dispositione stellari, unde accessit religio, ut ob id à Chaldæis in cærimoniis habiti sint; & quantum nu-

Pppp 2
mero

mero stellarum accedit tantum & pretio accedere. Nihilominus pretiosissimi carbunculi insigni rubore lucebant instar ignis aut ardentis carbonis, unde & *ἀνθρακας* sive carbunculi dicti. Ideo Plinius loco modo laudato, carbunculos à similitudine ignium appellatos dicit. Et mox, optimos esse amethystizonias, hoc est quorum extremus igniculus in amethysti violam exit. Theophrastus περὶ λίθων. ἄλλο δὲ π γλῶτ, inquit, ἐπὶ λίθων ὡς πρὸς ἐναντίων πεφυκὸς ἀκαυσον ὅλως, ἀνθραξ καλὴ γλῶτ. ἐξ ἧς πρὸς σφραγίδας γλύφουσιν. ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς δὲ τὸν ἥλιον πημέμον ἀνθρακῶ καιομένης ποιεῖ χροάν. πμῶ πτετον δὲ ὡς ἐπεῖν, μικρὸν γὰρ σφόδρα πεπαραμέντα χρυσῶν. ἀγνῆ δὲ ἔτ' ἐκ καρχηδόνος καὶ Μασσαλίας. ἡ καί' δὲ ὁ περὶ Μίλητον γωνιειδὴς ὢν, ἐν ᾧ πρὸς καὶ τὰ ἐξάγωνα καλῶσι δὲ ἀνθρακα καὶ τῆτον. ὁ καὶ θαυμαστὸν ἐστίν. ὅμοιον γὰρ τρόπον πινά καὶ τὸ ἔσδάμαντο. Aliud autem quoddam est genus lapidum, quasi è contrariis genitum, incombustibile penitus; carbunculus appellatur; & quo & sigilla sculpunt; Rubens quidem colore, soli autem expositus, ardentis carbonis facit colorem, pretiosissimum, ut ita dicam: Nam valde parvus quadraginta aureis aestimatur fertur ex Carthagine & Massilia. Non ardet autem qui circa Miletum invenitur, angulosus, inter quos sunt & sexanguli. Vocant autem & hunc carbunculum; quod mirum est: similis quodammodo ratio est adamantii. Scio quidem Delectium de lap. lib. I. cap. 111. hunc locum de granato intelligere. Non possum etiam ignorare granatos adamantinos, hyacinthos rubentes & id genus alia, inter rubinos & carbunculos recenseri; nihilominus hæc descriptio carbunculo multo magis convenit, quam granato. Puniceum colorem carbunculo attribuit Epiphanius. Est autem puniceus color igneus, ut alibi docuimus. λίθῳ ἀνθραξ, inquit, ἔτ' ἂν δὲ ξυφοίνικον (alii legunt

legunt Φοινικόν, alii ὄξυφοίνικον, quæ lectio fortassis est optima) ἐχθ. *Carbunculus lapis colorem habet phæniceum, aut acute phæniceum.* Ut autem melius intelligeretur, statim addit: ὀλίγον ἢ ὁ κεραύνιος & λίθος αὐτῶ ἔοικε, καλῶς ἢ τὸν κεραύνιον, οὐνωπὸν. *Carbunculo aliquomodo similis est lapis Ceraunius, quem vocant Oenopum, (qui vini colorem ostendit.)*

V I. Rabboth Bemidbar תִּבְנֵי נֹפֶךְ dat colorem cœli. יהודה נֹפֶךְ וצבע ספה של דומותו כסין שמים ומצויר עליו אריה. *Iehuda sculptus est in Nophech; & color vexilli ejus similis est cælo, & depictum habet Leonem.* Sed qualem colorem cœlo hic attribuat Rabboth, non exprimitur. Notum quidem est cœlum vulgo cœruleo colore depingi. Sed talis color in Saphiro tantum reperitur, non in alia gemma. Cum autem *Nophech* non sit Saphirus, suspicor an non alium potius colorem intellexerit: nempe talem qui in cœlo conspicitur, oriente aut etiam occidente sole, rutilantem, & instar carbonis ardentem; talis enim color cœlo etiam attribuitur. De hoc loquitur Christus Matth. cap. xvi. 11. ἐν ψίχῃς θρωσκίης λέγετε, Ἐυδία. πρὸ ἡμέρας ὃ ὁ ἔρπνος. *Vespera jam accedente dicite: Serenum erit, quia cœlum ignescit.* Optime verbum *πρὸ ἡμέρας* à Syro vertitur **למחרת** *Rubet enim cœlum.* Jam ad lapidem **אדם** ostendimus apud Chaldæos & Syros **ססס** significare *rubere*. Colligo itaque iterum nostrum נֹפֶךְ esse lapidem rubrum & instar ignis ardentis, ideoque esse *carbunculum*.

V II. Ex his etiam constat ἀνθρακας sive carbunculum veterum, immo Hebræorum נֹפֶךְ nihil aliud fuisse quam lapidem quem hodie vulgo dicimus RUBINUM, quod jam observarunt Boëtius de Lapid. lib. 11. cap. 1x. & Delatius lib. 1. cap. 11. Ideo ab Abarbancele vertitur

רובין *Rubinus*, & à Luthero ein Rubin. *Rubinus est gemma*, inquit Boëtius lib. II. cap. x. *diaphana rutilans, rubensque, exigua portiuncula carulei coloris, ac limam respiciens. Rubedo ipsius non est puri minii, vel cinabaris, sed sanguinis potius, cocci lacca indica, aut Kermesini. quod tamen minus carulei, modo aliquid in extremo igniculo appareat, eo nobilior est.*

VIII. Plane miraculosa, aut potius fabulosa de carbunculi ignibus atque fulgore, narrat Epiphanius lib. de XII. Gemmis in veste Aharonis. ἔπροι ἡ Φασὶ τὸν λίθον τῆς ἄτης διέλεισθαι, ὅτε ἐν ἡμέρᾳ κατοπιόμηνον. καὶ τὴν νύκτα πύρρων διελὼ λάμπει, ἡ ἀνθρακος σπινθηρίζον, καὶ ὡς μακρόθεν φαίνοντι. καὶ τὰς ὀπιγνόσκοντες οἱ αὐτὸν ἀναρδυνάντες, ῥαδίως ὀρίσκειν αὐτὸν. βασιλεύοντι ἡ ἀδύνατον ἀλελαθῆναι, ὅποις γὰρ ἀνιματίοις κατακρυβῆν, ἡ αὐτῶν γὰρ αὐτὸν ἔξωθεν τῆς περὶ τοῦ φαίνεσθαι, ὅθεν καὶ ἀνθραξ κέκληται. *Alii dicunt lapidem istum ita reperiri: interdum non videri, sed nobiscum inus instar lampadis & carbonis scintillantem procul apparere. Atque sic cum quarentes agnoscunt, & facile inveniunt. Si gestatur, quibuscunque etiam vestibus occultetur, latere tamen non potest: splendor enim ejus extra vestes apparet, unde & carbunculus appellatur. Carbunculum splendore suo etiam vestes penetrare posse credat Judæus Apella non ego. De carbunculo etiam intelligunt auctores, quod narrat Ailianus lib. VIII. XXI. de quadam lapide, quem ciconia in gremium Heracleæ demisit, qui instar facis totam domum splendore suo replevit. Garcias ab Horto, & Ludovicus Vartomannus ejusmodi quid referunt de hoc genere lapidis; sed ipsi hoc non credunt, nec ipsi viderunt. Vide Boëtium lib. II. cap. VIII.*

IX. Hodicrni *Rubini*, qui veri & genuini sunt veterum

rum carbunculi, raro excedunt pondus xx. ceratiorum. Nihilominus tradit Boëtius cap. xiiii. lib. ii. Imperatorem Rudolphum ii. Rubinum habuisse, qui magnitudinem parvi ovi gallinæ æquaret, emptū lx. ducatorum millibus: quem tamen Boëtius putat majori pretio debuisse æstimari, cum parem nullum habuerit, non minus quam Cleopatrarum margarita. Scribit etiam Garcias ab Horto Regulum Decan habere Rubinum xxxiv. ceratiorum, emptum sex auri minis, id est cxcii. libris auri, ut observat Tollerius in notis suis ad Boëtium lib. ii. cap. xvi. Tavernerius in suo Itiner. Ind. lib. ii. cap. xxii. magnum Mogolem narrat habuisse *rubinum* emptum milione quadringentis viginti quinque millibus florenorum. Sed addit tandem à peritissimo gemmario Indo animadversum fuisse, cum non fuisse verum rubinum. Addit se vidisse in India *rubinos* qui excederent pondus quinquaginta ceratiorum.

X. Magnas præterea virtutes veteres attribuerunt Carbunculis. Narrant scilicet: gestatum vel epotum venenis resistere, à peste præservare, tristitiam arcere, libidinem coercere, malas cogitationes & somnia avertere, animum exhilarare, & hominis infortunia prædicere, amittendo nativum splendorem, & id genus alia: Psellus de virtute lapidum, κεφαλαλγίας ἰατρικῆ φάρμακον ὡς τὸ τῷ κάμνοντι θυμῷ μόνον. Hunc moribus capitis, inquit, mederi referunt, si agrote offeratur suffusus.

CAP. XII.

ספיר Saphir quintus est lapis. Vbi ejus fiat mentio. Varia interpretationes. Josephus male ponit **ספיר**. Arabs **مها** Maha, & **بلور** Belur, Beryllus. **אזמורר / שכורא / שכונ**. An legendum, **טפזין** Topazin. **ספירונין** Saphirunin, & **סנפרינון** Sanperinum, corrupte pro **ספיר** aut **ספיר** Saphirus qualis gemma? Vtrum alba? Locus Exodi xxiv. x. allegatur. **לכנ** quid? **לכנ** albescere. Luna. **לכנ** Libne, populus alba. Locus Genesi xxx xxxvii. allegatur. Alba Saphiri, Leucosaphiri. Cæruleis Saphiri color abstrahi potest. Rabboth Thren. iv. vii. Saphirum credidisse Adamantem. Saphiri dura. Vtrum sint rubri? Locus Thren. iv. explicatur. **פנינים** Vtrum Ebor? An Carbunculus? an Corallia? Locus Exodi xxiv. x. Ezech. i. xxvi. & Cantic. v. exponuntur. Cocceji sententia expenditur. Saphirum non esse rubram. Sensus literalis & Mysticus. **ספיר** esse Saphirum: Habere colorem cæli. Loci Exodi xxiv. x. & Ezech. i. xxvi. iterum allegantur. Saphirus comparatur cum venis sanguine plenis. Locus Lament. iv. vii. exponitur. **גורח** quid Cantic. v. xiv. Ebur politum & albisimum. Eburnea colla. Varii auctores. Ebur humanam naturam Christi, Saphirus divinam significat: aut ejus innocentiam, vibices, verbera & sanguinem. Veterum Saphirum cæruleum fuisse. Varii auctores. Dicitur nigra & **ספיר**. Cyanum esse cæruleum colorem. Saphirus aureo pulvere aspersus. Locus Iobi xxiv. vi. allegatur. Varii auctores. Veterum Saphirus utrum Lazulus? An amethystus, an hyacinthus. Saphiri pellucidi Iudeis noti fuerunt. Nostram Saphirum pretiosissimam & pellucidam esse. Vexillum Iscariot pictum habuisse solem & lunam. Quare? **שחר** non semper nigrum significat: Sed intensissime cæruleum. **Doncker** **בלאו** **כלה** etiam dicitur **שחר** **ספיר** **מלכין**. Loci natales Saphiri. Earum moles. Lex Dei an scripta fuerit in Saphiro? Exodi cap. xxiv. allegatur. Pretium Saphirorum. Eorum virtutes. Imaginem ex Saphiro gestasse Sacerdotem Aegyptiorum.

I. **Q**uintus lapis est ספיר *Saphir*. Hujus lapidis etiam fit mentio Exodi xxiv. Cant. v. xiv. Job. xxviii. v. xvi. Esaia LIV. xi. Lament. iv. vii. Ezech. i. xxvi & xi. & xxviii. xiii.

II. Josephus habet ἰάσμις. Sed male, cum *Iaspis* sit omnium ultimus, ab ipso Mose יספה *Iasse* dictus. Dici posset Josephum jaspidem & saphirum confundere, cum saphirus inter jaspidum genera ponatur. Vide Plinium lib. xxxviii. cap. ix. Arabs habet ماله *Maha*; & Exodi cap. xxiv. cap. ix. بلور *Belur*, id est *beryllus*. Sed male iterum. Beryllus enim plane alius est lapis. Jonathanus Cant. v. xiv. habet אסמורד *Ismorad*, id est *Smaragdus*. Hunc errorem jam refellimus supra ad lapidem ברוקח. Onkelosius habet שבזין *Schabzin*. Sic & Jonathan Lament. iv. vii. שבזיזא *Schabziza*. Nemo facile dixerit quid sit *Schabzin*, cum ex fontibus Hebræorum non facile deduci possit. Existimo igitur esse vocem Græcam, sed corruptam, prout Chaldæi fere omnibus gemmis Græca nomina dare solent. Legi debet mea opinione, טפזין *Topazin*, atque sic erit *Topazius*. Sane eodem jure vocari posset *Topazius*, quo & ab aliis *Iaspis*, *Beryllus*, & *Smaragdus*. Nec silentio præterire possum miserrimam hallucinationem Jonathanis, qui eundem lapidem vertit *Smaragdum* & *Topazium*, dictis locis, & Exod. xxviii. ספירונין *Saphirunin*, id est *Saphirus*.

III. Non opus est huic lapidi aliud nomen dare, quam illud ipsum quod ipsi datum est à Mose, nempe ספיר *Saphirus*: cum istud nomen ad hunc usque diem fere apud omnes populos retinuerit. Optime igitur Græci σάπφειρος, vulgatus & Hieronymus, Lutherus, Angli, Galli, Belgæ, & tot alii *Saphirus*. Sic & Judæi. Verum quidem est Targum Jerusalemitanum, Jonatha-

num & Rabboth habere ספירונין *Saphirunin*, סמפורינא *Sampurina*, & סנפרונין *Samperinun*. Sed quis non videt voces istas omnes esse corruptas ex Græco σάπφειρος, inferendo ס aut נ pro Græcorum π? Quis non videt ipsissimum vocabulum σάπφειρος factum esse ex Hebræorum ספיר quo usus est Moses? Est igitur *Saphirus* ex istis lapidibus qui nomina sua retinuerunt, ut *Iaspis*, *Demium*, (אדם) *Topazius* (פטר) & *Maragdus* (ברק).

IV. Quæstio superest qualis lapis fuerit ספיר *Saphirus* Mosi: nam etsi convenient de nomine, dissentiunt tamen auctores de illius natura & colore. Sunt qui credunt *Saphirum* fuisse gemmam albi coloris. In illa sententia fuisse Jonathanem, docet Aben Ezra ad Exod. cap. xxiv. x. quod ibi dicatur לבנה ספיר *instar operis pavimenti Saphiri*. Nam cum vox לבנה non tantum laterem, aut pavementum lateribus stratum significet, sed etiam rem albam, (est enim לבן *albescere*, *album*; unde & luna ab albore. Hinc & Latinis Luna ab Hebræorum לבנה *Levana* dicta. לבנה *libne* populus alba Genes. xxx. xxxvi. i.) credidisse videtur *Saphirum* lapidem *album* significare. Fatendum est sane reperiri etiam *saphiros albos*; saltem adeo dilutos, ut magis albi credendi sint quam alterius coloris. Tales perhibentur præcipue illæ quæ fœminæ censentur. Hinc albæ *saphiri lenco saphiri*. Sed & ipsis *saphiris*, qui cœrulei sunt, color abstrahi potest, ut fiant albi; ita etiam ut adamantem egregie mentiantur, adeo ut non nisi à perito gemmario fraus detegi possit. Hanc artem docet Alexius Pedemontanus lib. vi. de secretis. Hæc causa est proculdubio quod Rabboth Thren. cap. iv. vii. omnia fere adscripserit *saphiro*, quæ propria sunt *adamanti*, quasi *saphirus* ipsi nihil aliud fuisset quam *adamas*. א"ר פנחס מעשה

מעשה באד' א' שהלך לסכור ספיר אמר לו הלוקח על מנת
לבודקו אקחנו נחנו על גבי הסדן והתחיל מקיש עליו בפטיש
נבקע הסדן ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו ס"א ספיר
גורחם א' ד' יורן כל גזירה וגזירה שהיחה בירושלים היחה קשה
Dixit doct̃or Pinchasĩus, accidit ut vir aliquis Ro-
mam proficisceretur ad vendendum saphirum. Dixit ei em-
ptor, emam eum hac conditione, ut eum prius probarem. Po-
suit eum super linteam; percussit eum malleo. scissum est lin-
teum, & malleus in partes diffractus, sed saphirus integer in
suo loco remansit. Iterum saphirus (Lament. iv. vii.) est
eorum sectio. *Dixit doct̃or Iodan, omnes sectiones quæ sunt*
Hierusolymis dura sunt ut saphirus. Non male igitur con-
jicit doct̃issimus C. l'Empereur, vir de me meisque
studiis plurimum meritis, ex loco isto fortassis aliquos
colligere, ספיר fuisse adamantem, in doct̃issimis suis no-
tis ad Grammaticam Kimchii, lib. i. ה' פ'. Fatendum
sane est saphiros valde esse duras, ut limam respuant, &
satis incommode cædari possint; ut docet Boetius de
Lapid. lib. ii. cap. xl. ii. Formatur etiam smiridis pul-
vere, & scalpi non potest nisi pulvere adamantino,
teste Delatio, de Lapid. lib. i. cap. vii.

V. Sunt qui rubrum colorem saphiro attribuunt,
inter quos agmen ducit Aben Ezra. Opinionem suam
conatur probare ex eodem loco, Thren. cap. iv.
זכו נזיריה ששג צחו סחלב ארמו עצם ספנינים ספיר גורחם
Puriores erant Naziræi illius nive; nitidiores lacte, rube-
bant corpore magis quam carbunculi, saphirina polities eo-
rum. Sic habet Junius. At Hieronymus: *Rubicundiores*
ebore antiquo, saphiro pulchriores. Græci: *ἑκαθαρωθέσαν*
ναζιραῖοι αὐτῆς, ὑπὲρ χιόνα ἔλαμψαν, ὑπὲρ γάλα ἱτυρώ-
θησαν, ὑπὲρ λίθας σαρφείρας τε ἀπόσπασμα αὐτῶν. *Mundati*
sunt Naziræi ejus, super nivem fulserunt, supra lac coagulati
sunt,

sunt, supra lapidem saphirum avulso eorum. Hic non exprimunt Græci nec colorem nec naturam פנינים & ספור. Prius Hieronymo est *ebur antiquum*, & quidem *rubrum*. Junio est *carbunculus*, ideoque *rubrum*. Sed de colore saphiri & illius duritie omnino tacet. Aben Ezra utrumque rubrum credidit Exodi cap. xxiv. Addit moris esse Spiritui sancto in S. scriptura, ut eundem sensum pluribus vocabulis, & duplicatis vocibus, uti loquitur, exprimat: ideoque quemadmodum albor Naziræorum describitur per *nivem* & lac, sic etiam eorum ruborem describi, non tantum per *Peninim*, sed etiam per *Saphir*. *Peninim* esse gemmas rubras plurimi crediderunt: ideo quibusdam sunt *corallia*, ut Boetius contendit, Animadvers. Sacr. lib. iv. cap. i. Syrus in Jobo *carchedonium* exponit; Junius *carbunculum*. Utrumque rubrum esse & *carchedonium* & *corallium*, satis notum est. Igitur *saphirus* secundum Aben Ezra est lapis colore rubro.

VI. Doctissimus Coccejus, præceptor meus, de studiis meis meritissimus, & cujus manes veneror, Cant. cap. v. xiv. *saphirum* non tantum docet fuisse lapidem rubrum, sed specificè *Rubinum*. Ideo Exod. xxiv. x. & Ezech. i. xxvi. cum textus Hebræus habeat: *sub pedibus ejus est pavimentum Saphirinum*, ille habet: *sub pedibus ejus est laterculus rubini*. Et Cant. v. pro *involuti saphir*: ille habet: *involuti pyropis*, aut *coopertum rubinis*. Præcipua autem ratio doctissimi Viri, cur saphirum rubrum putet, illa est: quod hoc colore Christi sanguis & passionibus optime repræsententur, prout Johannes i. Epist. cap. v. vi. dicit, Christum venisse per aquam & sanguinem. Putat igitur in Cantico per ebur significari alborem aquæ, & per saphirum ruborem sanguinis, qualis

lis est in Rubino. Persuasissimum tamen mihi est, saphirum non esse lapidem rubrum. Ratio quam adfert Aben Ezra nullius est momenti. Nam quod attinet istam duplicationem vocum, quibus exprimeretur color albus & ruber Naziræorum Lament. cap. iv. nondum est in confesso, illam ita sese habere; ut ab eo gratis ita ponatur. Deinde nondum constat פנינים *peninim* significare *corallia*, aut *carbunculum*, aut *rubinum*, aut ullam aliam gemmam rubram: cum doctissimus Bochartus de Animal. part. 11. lib. 1. cap. vi. & vii. pluribus conetur probare, margaritas, ideoque gemmas albas potius quam rubras significari isto vocabulo: ut, si ista duplicatio vocabulorum locum haberet in S. scriptura, omnia alba essent, & *nix* & *lac* & *peninim* & *saphirus*, eo magis quod, ut supra ostendimus, repeniantur etiam saphiri albæ.

Idem iudicium fieri debet de opinione doctissimi Cocceji. Primum non satis bene constat Cant. cap. v. Spiritum S. respexisse ad innocentiam & passionem Christi. Possunt sane aliæ virtutes & perfectiones Christi intelligi per *ebur* & *saphirum*. Nec, mea opinione, sensus mysticus & typicus ex aliquo loco S. scripturæ elici debet, antequam constet de sensu literalis. Deus in verbo suo non solet exponere naturas rerum, typorum, & figurarum, per naturam antityporum, & rerum figuratarum. Contrarium omnino observari solet. Posito sensu literalis sequitur sensus typicus & mysticus; non autem posito sensu mystico, sequitur sensus literalis. Alias ex quolibet quodlibet fieret. Deinde si vel maxime ebur & saphirus innocentiam & passionem Christi significarent, non sequeretur tamen saphirum rubrum esse, quod infra patebit.

VII. Vocabulum ספיר nihil aliud significare quam nostrum *saphirum*, ut & hodie vocatur, ideoq; cœruleam gemmā esse, ipsa S. scriptura & optimi auctores clamant. Et primum quidem saphiro ascribitur color cœli. Exodi cap. xxiv. x. *Aspexerunt Deum Israël, & sub pedibus ejus velut opus pavimentum saphiro* (כמעשה לבנה ספיר) & *tanquam ipsa substantia cœli sereni*. Sic & apud Ezech. cap. i. xxvi. *Expansum cœli, quod solium Dei vocatur, dicitur etiam simile lapidi saphiro. Superne ad expansum illud quod erat supra caput, illorum quasi species lapidis saphiri similitudo solii erat*. At cœli color cœruleus est, ut libro i. cap. xiii. ubi de הכלה egimus, satis fuisse probavimus. Sed hæc lippis nota sunt. Deinde saphirus dicitur similis venis sanguine repletis, in albissimo & nitidissimo corpore. Ita sane intelligo locum Lament. iv. vii. *Puriores erant Nazirai illius nive, nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi*, (aut secundum alios: *splendent magis quam margarita*) *saphirina politie eorum*. Pro *saphirina politie*, textus habet ספיר גורח, quod varie exponi potest. Nam aut politiem significat גורח, quasi diceret: Nazirai erant corpore sano & elegant, nitentes instar saphiri: aut, quod mihi multo credibilius est, גורח significat ipsas venas sanguine plenas, quæ carnem varie interfecant, instar rivulorum saphirorum. Secundum hanc explicationem sensus istius loci erit: corpora eorum erant candida instar nivis & lactis, immo splendentia tanquam margaritæ, (aut rubentia genis, labiis, &c. instar corallii) intercurrentibus venulis sanguine plenis saphiri instar, cœruleo colore gratissimo. Hæc vera descriptio est pulcherrimi & elegantissimi corporis.

VIII. Imprimis notandus est locus Cantic. v. xiv.

מעיי

מפירות שן מעו עשה שן *viscera* (id est corpus sive venter) *ejus est ebur politum*. Quis non videt hic describi pulcherrimum aliquod corpus? Nihil ad hanc rem aptius adhiberi potest quam *ebur & saphirus*. Nihil quod corporis elegantiam magis augeat. Ebur fane al-bissimum & nitidissimum est. Hinc *eburnea colla* apud Ovidium *Metamorph.* III.

Impubesque genas, & eburnea colla.

Et Virgil. *Æn.* lib. I. ubi *Æneæ* pulchritudo describitur:

Quale manus addunt ebori decus.

Et Plautus *Mostel.* Act. I. Scen. III. ancilla dominam suam etiam ebore candidiorem dicit: & cerussam qua meretriculæ faciem oblinire solebant, atramentum præ eburneo candore dominæ suæ affirmat:

Phi. *Cedo cerussam.* Sc. *quid cerussa opus nam?*

Phi. *qui malas oblinam.*

Sc. *Vna opera ebur atramento candefacere postulas.*

Quemadmodum per *ebur politum* candor ac summus nitor corporis exprimitur, ita & per saphiros nihil aliud intelligitur quam venæ sanguine plenæ, quæ corpus undique percurrunt. Quis nescit venas intra cutem & carnem in corpore plane cœruleas, instar saphirinorum rivulorum apparere, & quo corpus candidius & nitidius est, eo venas magis cœruleas sese prodere? unde corporis pulchritudini non exigua gratia accedit. Non obstat quod dicatur *obtectum saphiris*, cum tamen venæ sint intra corpus: nam eo non minus extuberant venæ supra carnem, ut fere corpus videantur obtegere: saphirus igitur non est colore rubro, sed cœruleo, prout venæ, quamvis sanguine rubro repletæ, in al-bissimo corpore, non *rubra*, sed *cœrulea* apparent. Si autem hæc

de sponso Ecclesiæ, nempe Christo, intelligi debeant, hoc modo aptissime significantur pulchritudo ejus omnesque virtutes divinæ & humanæ. Humana natura per corpus *eburneum* exprimitur; divina, divinæque perfectiones per *saphirum*, qui cœlesti suo colore, cœlestes perfectiones, divinamque naturam non male repræsentat. Potest etiam dici per candorem & nitorem eboris exprimi ejus innocentiam & sanctitatem; & per saphiros, ejus passiones, plagas, vibices & verbera, quæ non raro cœrulea apparent, unde Belgis: *paers en blacuw slaen* / id est verberibus aliquem cœruleum reddere. Immo sanguis Christi hac via optime repræsentatur per saphirinas venas, cum ob sanguinem quo venæ sunt repletæ saphiri dicantur, ut non opus sit *saphirum* rubrum fingi, multo minus cum *Rubinum* exponi.

IX. Eundem colorem cœruleum veterum habuisse *saphirum*, tam est clarum, quam quod est clarissimum. Plinius lib. xxxvii. cap. ix. *Cærulea & saphiri raroque cum purpura*. Ideo Theophrastus libello de gemmis dicit *saphirum πορφυρίζειν purpurascere*. Et Epiphanius λίθῳ σάπφειρ πορφυρίζων, ὡς βλάβης πορφύρεας ἢ μελαίνης τὸ εἶδος. *Saphirus lapis purpurascit instar blattæ, sive purpuree nigre*. Sed & cyano similis dicitur *saphirus*: κυανῷ τῷ ἄρρενι *Cyano masculo* ut habet Theophrastus; quod Plinius dicto loco, sic vertit: *Quæ sunt ex his Cyanei coloris mares æstimantur*. Dionysius in Poëmate de situ orbis, *saphirum κυανῷ Cyaneam* vocat. Est autem κύανῳ sive *Cyanus* purpureus, id est *cæruleus*, uti notant Eustathius, Hesychius & reliqui Grammatici Græci. Hinc non solum de cœlo & de mari dicitur, sed & de floribus, de nubibus, de serpentibus & draconibus. Hinc κύανι δράκων apud Homerum Iliad. λ. id est *draco*

CAP. XII. SACERDOT. HEBRÆOR. 679
draco caruleus, aut *serpens caruleus*, ut habent Ovidius,
 Virgilius & alii.

X. Non tantum cæruleus color Saphiro attribuitur
 in S. Scriptura: memoratur præterea Saphirus aspersa
 pulvere aureo: id est certis quibusdam punctis aureis,
 instar pulveris notata. De hac mentionem facit Jobus,
 fumus naturæ indagator. cap. xxviii. commate vi.
 וְהָיוּ סָפִירִים אֲבִנֵּי וְעִפְרָיִם וְהָיוּ לְפָנָיו
Lapides ejus sunt Saphiri, &
pulvis ejus est aurum. Hic proculdubio pulvis aureus re-
 ferri debet ad Saphirum; quasi diceret in saphiro ejus
 esse pulverem aureum. Sane reperiri certum genus Sa-
 phiri, aureis punctis, tanquam pulvere, conspersi,
 quotidiana experientia docet, & omnes auctores cla-
 mant. Theophrastus ἡ σάπφειρος αὐτὴ δὲ ἐστὶ ὡς αὐρὸς χρυσοῦ
Saphirus est quasi auro compactus. quod Plinius,
 loco modo laudato, sic vertit: *Saphirus enim & aureis*
punctis collucet. Dionysius, loco modo citato, Sapphi-
 rum non tantum *cyaneam* sed & *auream* dicit. Utrum-
 que hoc versu comprehendit:

Χρυσείης κυανῆς τε καλλὺ πλάκα σαπφείριοι.

Solinus cap. xx. *Et cyaneus lapis è Scythia est optimus, si*
carulo cornescabit: cujus gnari in marem & fæminam gen- is
dividunt. fæminis nitor purus est. mares punctulis ad gra-
tiam interlucentibus auratis pulvisculis variat. Nec Epi-
 phanius hæc ignoravit. πολλὰ δὲ ἢ γῆν τὰς ὑπάρχουσιν. ἐστὶ
 γὰρ ὁ βασιλικὸς χρυσοῦς. & πάντῃ ἢ ἔστι θαυμαζομένη ὡς
 ὁ δόλος πορφύρεων. *Varia, inquit, quidem sunt ejus genera.*
Regius quidem aureis punctis notatus est: sed is non est in
tanta admiratione ut ille qui plane purpurascit. Eadem at-
 tribuuntur Saphiris ab hodiernis gemmariis. Videan-
 tur Boëtius lib. ii. cap. xlii. & seqq Delaetius lib. i.
 cap. vii. Franciscus Ruæus lib. i. cap. ii. & alii.

XI. Notari etiam debet, hodie saphiros, quæ maxime in pretio sunt, multo pulchriores & præstantiores esse illis, de quibus agit Plinius locis sæpius citatis. Docet enim Plinius, saphiros non tantum aureis punctis collucere, sed & crystallina centra intervenire, præcipue in cyaneis, sculpturæ esse inutiles & nusquam pellucas: cum tamen hodiernæ saphiri præstantiores sint pellucidæ, non minus quam cæteræ gemmæ pretiosæ, & sculpturæ aptissimæ, absque ejusmodi crystallinis punctis, & aurco pulvere. Oportet igitur præstantissimas saphiros, quales hodie habemus pellucas & absque crystallinis aureisque punctis, ignorasse Plinium; ut observat Salmasius, in notis suis ad Solinum, aut eum alium lapidem intellexisse per Saphirum. Fortassis per ejusmodi saphiros Plinius intellexit illum lapidem quem hodie vocamus *lazulum*; Et sane cum eundem fere habuerit colorem cæruleum, qualem conspiciamus in vera saphiro, non mirum si & ipsa saphirus à Jobo, Plinio aliisque auctoribus vocata sit. Videtur etiam Plinius veram saphirum appellasse *amethystum*, aut *hyacinthum*; cum dicat eas *absolutum sælicis purpureæ colorem habere*, & *ad illam tingentium officinas dirigere vota*. lib. xxxvii. cap. ix. quod saphiris nostris non male conveniret. Vide quæ diximus lib. i. cap. xii. Sane apud Judæos saphiros pellucas notas fuisse, manifestissimum est: adeo etiam ut *pellucidum* illorum philosophis dicatur ספיר *saphir*: Nam sive dicas *saphirinum*, sive *pellucidum*, perinde erit. Maimonides More Novochim part. ii. cap. xix. הגלגל ספיר והכנבים Orbis est pellucidus, sed stella non sunt pellucida.

XII. Ejusmodi Saphirum pretiosissimam & pellucidam

cidam intellexisse Moſen, dubitari non debet; cum fuerit ſculpturæ aptiſſima, ut quæ integrum nomen inſculptum habebat. Nulla igitur puncta cryſtallina, aut aurea habere poterat. Deinde omnia in ſacris debebant eſſe מן הטובחר *ex optimo*. Rabboth Bemidbar, loco toties laudato, colorem vexilli Iſcaſcaris, quem dicit inſculptum fuiſſe ſaphiro, tradit habuiſſe depictum Solem & Lunam. Quod factum eſt proculdubio quia ſaphirus eſt colore cœleſti, id eſt cæruleo. Verum quidem eſt, Rabboth docere colorem hujus vexilli fuiſſe שחור quod *nigrum* ſignificat. ושכר ספיר ומפה שלו צבוע שחור רומה לכחול ומציור עליו שמש וירח ע"ש ומכני ושכר יודעי בינה לעהים & color ejus erat ſchachor inſtar marmoris, & depictum habebat Solem & Lunam, ut dicitur (1 Chron. xi. xxxi.) Et filiis Iſchaſchcaris noſcentes ſcientiam temporum. Sed affirmare auſim in hoc loco שחור ſignificare colorem cæruleum, non autem *nigrum*. Nam cæruleus color intensus & ſaturatus inſtar ſereni cœli eſt, & primo aſpectu tanquam niger apparet. Belgis diceretur *doncket blauw*. Sed libro i. cap. xiii. paragr. vii. oſtendimus חלה id eſt cæruleum, non raro dici שחור *ſchachor*. Sed & ipſi auctores Græci Saphirum *nigrum* dicunt. Theophrastus πρὸς λίθων: ἣν καλεῖσιν, inquit, σάπφειρον. αὐτὴ γὰρ μέλαινα, οὐκ ἄρα πρῶτον & κυανὴ & ἀρρῆν. quem vocant *saphirum*; is enim niger eſt, nec multum diſtat à Cyano maſculo. Ad hunc locum optime notavit Delaetius: *Saphirum nigrum dici ob ſaturum colorem cæruleum*. Sic & Epiphanius, loco quem ſupra allegavimus, eodem modo docet: Saphirum purpurascere, inſtar πορφύρης μελαίνης *purpura nigra*. Ejusmodi igitur Saphirum cæruleo colore ſaturatam, pellucidam, ſculpturæ aptam &

pretiosam intelligit Rabboth. Et talem fuisse nostram
 ספיר *Saphirum*, de qua Moses hoc loco, nullus dubito.

XIII. Nascuntur Saphiri in India, Scythia, &
 Æthiopia, ut docent Plinius, Solinus, Epiphanius &
 alii. *inveniuntur etiam*, inquit Boëtius lib. II. cap. XLII.
in Calecut, Cananor, Regno Bisnagar, Zeilon, & prastan-
tissima in Regno Pegu. Confinia Bohemia, & Silesia satis
prastantes ferunt.

XIV. Epiphanius auctor est: famam esse tam mag-
 nas saphiros repertas fuisse, ut in templo Baccho ex-
 tracto apud Indos, gradus ex saphiro trecentos sexa-
 ginta quinque reperti fuerint; quamvis, ut ipse addit,
id multis non credatur. Sed & legem, quæ Mosis tradita
 fuit in monte, expressam fuisse docet in lapide Saphiro.
 γέγραπται ἡ καὶ ἐν τῷ νόμῳ, τὴν τῷ Μωυσῇ ὁφθαλμοῦ ὁπασάν
 ἐν τῷ ὄρει, καὶ δοθείσαν νομοθεσίαν, ὅτι λίθος σιπφείρ πρὸς
 κέναι λέγεται. *Scriptum autem est in lege, visionem quæ ap-*
paruit Mosis in monte, & latam legem in lapide Saphiro ex-
pressam fuisse. Forte respexit ad Exod. cap. XXIV. Sed ibi
 nil aliud dicitur nisi quod solium Dei fuerit instar Sa-
 phiri, non quod tali lapidi lex fuerit inscripta. Hodie
 sane Saphiri non sunt magnæ molis: ut saphirus unius
 ceratii valeat, secundum Boëtium lib. II. cap. XLIV.
 duos imperiales. Decem ceratiorum, centum imperia-
 les. Centum creatiorum decem millia imperialium:
 quamvis Garlias ab Horto existimet: nullius saphiri
 pretium, quantumvis magni & vividi coloris, mille
 Lusitanicos aureos superare. Huic lapidi post Ada-
 mantem, Rubinum, sive carbunculum, & unionem,
 primus datur locus à gemmariis.

XV. Insignes virtutes saphiro attribuuntur. Epi-
 phanius. Ἀλεξίπνοϛ δέ ἐστι. τελεόμηνϛ γὰρ καὶ ψυδάκων καὶ
 θυμῶν

Φυμάτων γνομῆς πλεονεξίας σὺν γάλακτι ἰᾶται, χειρόμηνος πῆς ἡλκωμένοις. *Locum etiam habet in medicina. Attrita enim & lacti permixta plagis quæ fiunt ex pustulis albis & tuberculis medetur, si illis illinatur.* Docet etiam Dioscorides lib. v. cap. CLVII. saphirum potam prodesse illis qui a scorpione percussi sunt: contra intestinas exulcerationes, excrescentias in oculis, uvasque & pustulas inhibere, & ruptas membranas cogere. Dicitur etiam gestata ab homine rebus Veneris dedito, sordescere & nitorem amittere; immo & Veneris tentigines prohibere. Ideo Sacerdotibus & Ecclesiasticis, qui castitatem voverunt, utilissimam esse. Sed & gestata dicitur gratiam apud homines & Principes conciliare, inimicos placare, incantamenta prohibere, carcere detentos liberare, ac iram Dei mitigare. Sed de hisce omnibus plura scire qui desiderat, adeat Boëtium lib. II cap. XLIII.

Sacerdotem etiam apud Ægyptios imaginem ex saphiro gestasse in collo, quam vocabat veritatem, docet Ælianus var. Hist. lib. XIV. cap. XXXIV.

CAP. XIII.

ספיר Jahalom est sextus lapis. Vbi exstet? *Varia versiones. Non esse Jaspidem, nec Saphirum, nec Smaragdum, nec Carchedonium, nec Carbunculum, nec Rubinum, nec oculum Vituli.* Error Septuag. Hieronymi, vulgati, Epiphani, Josephi, Rabboth, Jonathanis, Arabis, Targum, Gallorum, Broughtonii &c. **ספיר** Vtrum sit Adamas. Apocal. XXI. de Adamante nulla fit mentio. Jahalom esse Adamantem. **אנך** Anach Amosi VII. VII. & Septuaginta & Symmacho male exponi Adamantem. Orpheus ἀνὰκτινιον ponit. Reinesii error. Salmasii opinio. Onyx an dicatur ab **אנך** anach? Reinesii & Drujii conjectura. **אנך** non esse gemmam, sed plumbum, aut stannum **אנך בדיח** Anak.

πηρόμυρον ἀλείφωσις apud Theodotionem & Aquilam. כרחאנך
 Barath-Anach, Britania, quasi ager Itanni. Bocharius lauda-
 tur. כנך apud Amosum utrum trulla cementarii? an libella aut
 perpendiculus? חוט קו Plumbum filo appensum, un Nivean.
 רין Judicium. ein Bleysehnur/ פס לוט. הם esse Ada-
 mantem. Adamas non dicitur à δομάω. Sed ab Hebræo יהלם
 In יהלם jod redundat. Hinc הלם Halam, & Alom, Almas,
 Almas, & Admas, aut Adamas. Varia mutationes & transpo-
 sitiones literarum. Aben Ezra pro יהלם habet אלס Almas. A fa-
 cile mutari in Δ varia exempla. Adamas lapis omnium durissimus.
 De ejus duritie fabulosa apud Plinium & Hieronymum. Eadem duri-
 ties à Rabboth Saphiro attribuitur הלם ab יהלם Halam, con-
 fringere, contundere. הלסח Halmoth malleus. Aben Ezra
 & Abarbanel allegati. סנהלום Sabhalom apud Onkelosium.
 סנה Siba, causa, הלום conterens. Jonathan, Cantic. v.
 xiv גיהר gihar male dicitur Iaspis: Exponi debet Adamas.
 גהרים Massechet Oboloth sunt Petræ duræ & acutæ. Adamas
 albus & splendidissimus. Color vexilli Zabulon albus. Locus na-
 talis Adamantis. Quo tempore nascatur? An in alio Adamante
 & in Auro? Adamas pretiosissimus. Ejus moles. Taverneius
 de ingenti Adamante Magni Mogolis. Ejus virtutes.

 extus lapis est יהלם talahom. Occurrit etiam
 Ezechielis cap. xxv וו. xlv. Septuaginta,
 vulgatus, Hieronymus, Epiphanius & Gal-
 li habent Iaspis. Sed male, cum Iaspis sit ul-
 timus lapis. Josephus Saphirus. Et hoc male, quod ex
 iis quæ ad lapidem præcedentem diximus constat. Rab-
 both גרין אום Ismaragdin. At Smaragdus est ברקא quod
 suo loco probavimus. Jonathanus habet כרכוכין cor-
 rupte pro כרחאנך Carchedonim, id est Carbunculus, aut
 optimus rubinus. Sic & Arabs راح راح Rubinus, ve-
 rius carbunculus. Sed ostendimus נפך Nophech esse Car-
 bunculum. Targum Jerusalemitanum habet עין גל
 eon

ecce Egle, oculus Vituli. Eodem nomine Onkelosius vocat lapidem **חרש** qui est decimus, de quo vide suo loco. Broughtonius doctissimus Anglus *Sardonychem* vertit, sed male, cum Sardonyx sit **שהם**, ut suo loco patebit. Errant itaque iterum Septuaginta, & Hieronymus, & vulgatus, & Epiphanius, & Josephus, & Rabboth, & Jonathanus, & Arabs, & Targum, & Galili, & Broughtonius & quicunq; **יהלם** exposuerunt *Iaspidem*, aut *Saphirum*, aut *Smaragdum*, aut *Carchedonium*, aut *Carbunculum*, aut *Rubinum*, aut *oculum vituli*, aut *Sardonychem*.

II. Alii **יהלם** vertunt *Adamantem*, ut Abarbaneus, Aben Ezra, & post eos Lutherus, Belgæ, Junius, Angli, Diodati, alii. Verum quidem est, Johannem in sua Apocal. cap. xxi. *Adamantis* non meminisse: ut vel inde colligi possit, aut adamantem in pectorali non fuisse, aut Johannem non respexisse ibi loci ad gemmas, quibus pectorale ornatum erat. Nihilominus tamen cum omnium gemmarum pretiosissimæ fuerint in pectorali, & cum Adamas reliquos omnes splendore & pretio superaverit, à me obtinere non possum, ut credam Adamantem in pectorali defuisse. Cum autem nullus ex reliquis lapidibus reperiatur cui hoc nomen conveniat, inquirendum est utrum id **יהלם** *Iahalom* non possit attribui.

III. Non ignoro quosdam Adamanti omnino aliud nomen dedisse Hebraice quam **יהלם**. Sunt qui docent in S. Scriptura *adamantem* vocari **אנך** *Anach*. Hoc probare conantur ex Amoso cap. vii. vii. **על חוֹסֵת אֲנִי**. Quater ibi reperitur **אנך**, & à Septuaginta semper exponitur per *adaman* & *adamantem*. Eodem modo Symmachus

chus teste Hieronymo. Et sane ipse etiam Orpheus
 περὶ λίθων ubi de Gallactite.

Τόναυ παίγνιες μὲν ἀνακτίων ἀδάμαντα
 κλείον.

Hunc & anactiten veteres adamantam vocabant.

Igitur *adamant* veteribus est *anactites*. Sed quam bene
 convenient *anactites* & אַנַּח *anach*, cuilibet conspicuum
 est. Hinc est, quod doctissimus Reinesius Var. Lect.
 lib. II. cap. VII. putet Adamantem esse *Anach*, ideoque
 dici *anachiten*, quod *vanos metus pellat ex mente*, ut ha-
 bet Plinius lib. XXXVII. cap. IV. quamvis Salmasius putet
anactiten dici ἀπὸ τῆς ἀνάγκης à *necessitate*, vel coactione.
 Conjicit etiam Reinesius Onychum dici ab Hebræorū
 אַנַּח *anach* potius quam à Græcorū ὄνυξ. Vide etiam Dru-
 sium ad Amosum, ubi fere eadem reperies, quæ extant
 apud Reinesium. Sed, pace doctissimorum virorum di-
 ctum sit, nulla nos cogit necessitas ut crederemus אַנַּח
 significare aliquam gemmam, multo minus *adamantem*.

I V. אַנַּח *Anach* Hebræis est *plumbum* aut *stannum*
 teste Kimchio, qui docet Arabibus אַנַּח idem esse
 quod Hebræis כֶּרֶם. id est *plumbum*, *stannum*. ita
 sane אַנַּח *anak* *plumbum*, *stannum*, ex Ibn Maruph
 habet Cl. Golius in suo lexico. Hanc ob causam
 Theodotion אַנַּח reddit πηρόμυρον *fusum*, quod *stannum*
 aut *plumbum* sit maxime fusile. Et Aquila pro אַנַּח ha-
 bet ἀλείφωριν, quod Hieronymi est *stagnatura*. Hinc An-
 glia dicta est *Bretanica* insula, à אַנַּח-בְּרִית *Rarat anach*,
 id est *ager stanni*, quod doctissime demonstravit Bo-
 chartus, in sua Phœnicia lib. I. cap. XXXIX. Est igitur
 apud Amosum אַנַּח non quidem *adamant*, sed *stannum*
 aut *plumbum*. Sane propheta ibi loquitur de aliquo in-
 strumento, quo utuntur artifices in ædificandis muris,
 ut

ut ex toto contextu manifesto patet. Hieronymus quidem habet *trullam cementarii*; sed rectius ab aliis exponitur *libella*, aut *perpendicularis*, ad quem murus solet extrui. Est igitur Arabibus, ut Jarchius ad hunc locum notat, אנך *anach* הוט קו *linea sive filum*, (puta cui appensum est plumbum) qua uti solent in ædificandis ædibus, Gallis *un niveau*. Idem sane intellexit Chaldaeus, ideo pro אנך habet רין *judicium*, quia architecti secundum ejusmodi instrumenta, id est fila quibus plumbum appendet, opus suum judicant, utrum rectum sit. Optime igitur אנך Lutherus vertit ein bleyshnur / & Belgæ *ten pas loot*; id est plumbum filo appensum, ad construendum murum. Manifestum igitur est אנך apud Hebræos non significare *Adamantem*, & si *Adamas* Græcis dictus est ἀνὰκτίης, id non esse factum ex aliquo vocabulo Hebræo, sed ex ipso Græco ἀνὰκτις ut vult Salmasius.

V. יהלם *Iahalom* autem *Adamantem* significare multo probabilius est. Et primum quidem *Adamas* videtur latere in ipso vocabulo יהלם *Iahalom*. Novi quidem Græculos, qui more suo fere omnia vocabula, quæ ab Oriente ad eos transierunt, à sua lingua deduci volunt, docere ἀδάμαντα derivari à δαμάω *domo*, ut ita dictus sit per à privativum, quia domari non potest, cum omnia sua duritie superet & a nulla re vincatur, quod mox ex Plinio audiemus. Sed cum Hebræorum lingua multo sit antiquior quam Græca, & cum *Adamas* ex Hebræorum fontibus deduci possit, frustra illius origo quaeritur apud Græcos: eo magis quod ob easdem causas Hebraice sic dici possit, propter quas creditur ita dici Græce. Pro יהלם *Iahalom* dicendum erit הלם *halam*, absorpta littera *jod*: quod apud Hebræos non est insolens.

lens. Sed in hac voce literam *jod* redundare animadvertit Aben Ezra. Est igitur *jod* servilis tantum, cum radix sit *הלם* *halam*. Deinde docti non possunt ignorare litteras י / ה & א *jod*, *he* & *aleph* perpetuo mutari, ut scriberetur *Alam* pro *Iahalom*, aut etiam *alma* & tandem *Almas*. Quam facile in fine nominum Hebræorum, Græci assumant s. vel ex solis septuaginta interpretibus clarissime constat: ut non mirum, si pro *jahalom* dicatur *Halam*, *Alam*, & tandem *Almas*. Sane *יהלם* *jahalom* *אלם* *Almas* dici, docet Aben Ezra, ad Exodi xxv 11. וְהָכֵם גִּדְּוֹל סִפְרָדִי אֶזֶר כִּי יִהְיֶה הוּא הַנִּקְרָא אֶלֶם שְׁהוּא יוֹכֵר כָּל הָאֲבָנִים וְנוֹקֵם הַבְּדוּלוֹת. *Doctissimus Hispanus dixit, quod jahalom dictus sit Almas, quia confringit omnes lapides, & perforat margaritas.* Igitur *Iahalom* idem est ac *Almas*. At quis non videt quam facile fieri possit *Adamas* ex *Almas*? Mutari debet tantum א in Δ, qua mutatione nihil familiarius, cum litteræ א & Δ sint ejusdem organi, ideoque permutari soleant. Exemplum habemus luculentissima in Δαλίδα pro *לילה* Δαλίδα *φιδίνα* pro *φιλίνα*, *Madidus* pro *μυδάλε*, *Rigidus* pro *ρίζηλδς*, & id genus sexcenta alia. Non mirum igitur si pro *Ἀλμας* dicatur *ἄδμας* & inde *ἄδαμας*.

VI. Deinde *Adamas* omnium lapidum est durissimus, adeo etiam ut omnes lapides illius pulvere poliantur & terantur, *Adamas* autem non nisi suo pulvere, co usque ut plane fabulosa de *adamantis* duritie nugentur auctores. Plinius lib. xxxvii. cap. iv. *Incudibus hi deprehenduntur (adamantes) ita respuentes ictum, ut ferum utrinque dissiliet incudesque ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & nunquam incallescens. Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.* Et paulo post: *Siquidem illa invicta*

invicta vis duarum violentissima natura rerum ferri ignisque contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quam recenti calidoque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquam eximias, incudes, malleosque ferreos frangens. Eadem fere verbotenus repetuntur & traduntur ab Hieronymo, ad cap. VII. Amos. quæ fere omnia de Christo & Apostolis vult intelligi, quæcunque de ejus duritie, de incude, de igne, de sanguine hircino à Plinio narrantur. Eandem duritiem Rabboth Schemoth attribuit Saphiro, quam quidam adamantem exponunt, ut supra de Saphiro audivimus. Hæc quidem fabulose narrantur: cum experientia quotidie doceat, nihil facilius malleo diffringi quam adamantem: ut eos caute admodum tractare cogantur lapidarii, & vix malleo attingere audeant, cum eos aureis fundis inserunt: nihilominus certissimum est, adamantem, non tantum inter gemmas, sed inter omnia corpora durissimum. Psellus: ὁ Ἀδάμας χροιάν μὲν ἔχει & ἐλάττωται καὶ πλεονῶν, κραταῖός ἐστι καὶ δύσραυστος. *Adamus vitreum & splendidum habet colorem, solidusque & fractu difficilis.*

VII. Sed hæc, si de ullo lapide, de יהלם *Iahalom* dici debent, & dicuntur. יהלם enim dicitur à radice הלם *halam*. Sed הלם significat *confringere, contundere*. Hinc הלמות *Halmuth, malleus*. Judic. v. XXI I. Esaiæ XL I. VII. & Judic. v. XXVI. Dicitur scilicet יהלם à verbo הלם *confringere*, quia scilicet sua duritie omnes lapides *confringit, & margaritas perforat*, ut modo ex Aben Ezra audivimus. In eadem sententia est Abarbanel Parascha Thezave. Nam postquam dixisset יהלם esse דיאמאנטי *diamanti*, addit והיה אכז הולמת כל אבנים ומשכרתן והיה לא השבר לרוב חוסה דיובשר *Est lapis confringens omnes lapides,*

lapides, sed ipse non confringitur, propter nimium calorem & siccitatem. Eodem respexit Onkelosius, qui יהלם exponit סבהלום *Sabbalom*. Est autem vox illa composita ex סבה *Siba*, causa, & הלום *conterens*, quasi diceret: causa, sive instrumentum conterens: quod omnia conterat.

Non possum etiam silentio præterire, quod Jonathanus, ctsi Exodi xxv 11. יהלם *carchedonium* verterit, ut supra ostendimus, nihilominus Cantic. cap. v. xiv. cum vocet גיהר *gihar*. Verum quidem est גיהר à quibusdam exponi *laspis*: sed male cum *laspis* sit ipsissimum יספה *jaspēh*. Sed ego, *Adamantem* significare multo probabilius existimo. Sane גהרים *geharim* *Massechet Oholoth* cap. viii. Misna 11. à glossis exponitur species petrarum durarum & acutarum: ut optime *Adamas* dici possit גיהר, quasi *durissima petra*, aut *durissimus lapis*.

VIII. Accedit tandem & ejus color. *Adamas* omnium lapidum albissimus est & splendidissimus, æreus, albicans & mirifice scintillans. Videatur Psellus de *Adamante*, loco modo laudato. Hoc lippis & tonforibus notum est: ut nulla ulteriori probatione opus habeat. Rabboth Benidbar eundem omnino colorem attribuit יהלם nostro, ut ut cum alibi etiam *Smaragdum* dixerit. זבולן יהלם וצבע מפה שלו לבנה ומצויר עליו *Zabulon* (inscriptus erat) *lapidi Iahalom*, & color vexilli ejus erat albus, & depictam habebat navem, quia dicitur (Genes. xlix. xiii.) *in portu maris habitabit*. Sane color albus & splendens non convenit *Smaragdo*, nec ulli alii lapidum in Pectorali, nisi soli *Adamanti*.

IX. *Adamantes* in variis regionibus inveniuntur, ut animadvertit Plinius. Sed optimi in India, præsertim in

CAP. XIII. SACERDOT. HEBRÆOR. 691
in *Bisnagar*, *Decan* & *Malacca*. Dicuntur adamantes nasci
tempore biennii, quidam etiam ex alio adamante, alii
in auro. Sed hoc fabulosum creditur. Vide Boëtium,
lib. II. cap. I. II. III. & sequentibus, Delatium, Ruæum
& alios.

X. Adamas omnium gemmarum est pretiosissima.
Plinius lib. xxxvii. cap. iv. *Maximum in rebus humanis,
non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non
nisi Regibus, & iis non nisi paucis cognitus.* Est lapis par-
vus, etsi etiam nonnulli reperiantur, qui L. LX. Lxx.
ceratia pendent. Tradunt auctores in *Bisnagar* adaman-
tes reperiri cXL. ceratia pendentes. Immo repertum
fuisse unum magnitudine ovi minoris gallinacci, qui
pendet ccl. ceratia. Nobilissimus Tavernerius, nostri
temporis summus gemmarius. Itiner. Ind. lib. II. cap.
xii. mentionem facit de *adamante* Magni Mogolis, pen-
dente cclxxix. ceratia: qui secundum ejus supputatio-
nem valeret minimum undecim milliones, septin-
genta viginti tria millia florenorum; id est, ut Latine lo-
quar, cicccl. H. S. sive millies ducenties quinquagies
sestertium minimum. Immensum sane pretium unius
lapilli! In Belgio, ut observant Gemmarii, major non
est visus, illo quem emit Philippus Hispaniarum Rex,
ducturus Elisabetham Henrici II. Galliarum Regis fi-
liam, XLVII. cerationum octogies millenis coronatis.

XI. Virtutes plane mirificæ huic lapidi vulgo attri-
buuntur. *In medicina efficacissimus est, præsertim Cyprius.
Adamas & venena*, ait Plinius loco modo laudato, *irrita
facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit ex
mente. Dissidet etiam cum magnete, in tantum ut juxta
positus ferrum non patiatur abstrahi; aut si admotus magnes
apprehenderit, rapiat, atque auferat.* Addit Hierony-

mus & maleficis artibus eum posse resistere. Psellus: ἡμι-
τεταίσις πυρετὸς σθένος ἐξαρτῶμεν. *Febres semitertia-
nas suspensus aut alligatus reslinguit.* Dicitur præterea
adulteria mulierum revelare si clam capitibus suppona-
tur: pestem, fascinationes, incantamenta, insaniam,
insomnia, incubos & succubos, dæmonunque nocu-
menta & præstigia arcere, constantiam, victoriam ani-
mique fortitudinem efficere. Quidam tamen adaman-
tem nocentissimum venenum dicunt. Sed omnia vana
& ficta esse nullus dubito. vide plura apud Boëtium &
allos.

CAP. XIV.

לשם Lesehem est septimus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur.
varia versiones. ברלא זיון. Achates hominis faciem representans.
לשם pro Semel, simulacrum, hinc simile. Lechem urbs
Dani cecidit. Ibi prima Idololatria committitur. מאטישטא
Amethysto ἀμέθυστος non est כוחלן לשם
& כוחל. λίγυρον, λίγυρον & λίγυρῶνον. Varii auctores. קנכירין
Kanchirinum, & קנכירי Kanchire pro לנכירי Lyncurium.
Lyncurium an Succinum? לשם quasi glessum, male statuit
Gesnerus. Succinum veteribus Germanis dictum glessum quasi
glasi vitrum. glasi dici à גלוש gelusch glaber glat. Succinum
non poni inter gemmas. Pselli de Lingurio iudicium. Lyncurium
utrum Panthera? Varii auctores. פנטורין & אפנטורין
pro פנטורין Lyncurium an ex Lyncis urina? Varii auctores. Fabula de
Lyncis urina. Lyncurium à Liguria. Lyncurium sculptura aptus.
לשם esse Hyacinthum. Apocal. xxi. mentionem facit de Hyacin-
tho. Veterum hyacinthus ut plurimum caeruleus. Vexillum Danis.
Ejus color instar Saphiri. Varii auctores. Hyacinthi flores & gem-
ma variorum colorum. Hodiernis Genimaritis hyacinthi sunt aurei
coloris, ideo magis chrysolichi. Ejusmodi hyacinthos utram ag-
noverit Plinius? Hyacinthi descriptio ex Boëtio. Epiphanius quin-
que species hyacinthorum ponit. Arabum Natel נאטל. לשם
optim a

optima hyacinthus. Jacinthe la belle. Varii auctores כוחלין Cochalin, כוחל cochal & כוחל stibium, carbunculus & hyacinthus accedens ad carbunculum. Hyacinthi locus natalis. Ejus virtutes.

I. *Optimus lapis est לשם Leshem. In S. Scriptura alibi non reperitur; ideo ex verbo Dei de eo nil certi tradi potest. Targum Jerusalemitanum habet זוזין Zuzin. At quid hoc significet incertum est. Videtur quidem derivari à זוז moveri, ideoque significare lapidem cujus splendor mobilis est, quod attribui posse opalio, aliquomodo videretur. Sed talem fuisse lapidem nullis rationibus hactenus probatum est. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet ברלא Birla, id est beryllus. Sed ille solus, quantum sciam, in hac sententia est.*

II. Quidam לשם Achatem crediderunt, quod animadverit doctissimus Jacobus Altingius in sua Oratione de Ephodo & Pectorali. Et quidem talem Achatem, quæ variis maculis hominis faciem inversam repræsentaret. Ideo volunt hunc lapidem dictum esse Leshem, per metathesin literarum, scilicet לשם Leshem pro סל Semel, quod simulacrum significat, unde & Latine simile. Volunt igitur huic lapidi insculptum fuisse nomen Danis, quod urbs Leshem illi cesserit in ditionem, & quod is primum simulacrum erexerit publice vitiata religione. Sed cum hæc nulla auctoritate probentur, eadem facilitate, qua dicuntur, rejici possunt. Abarbanelius habet מאטיסטה Matista, sed corrupte pro אמטיסטה Ametista, id est ἀμέθυστος. Et hunc videtur secutus Junius, qui habet Cyanum, qui amethysto non est valde absimilis. Sed infra patebit אחלמה esse amethystum. Rabboth Schemoth habet כוחלין Cochalin. Est autem כוחל cochal lapis

lapis pretiosus carbunculo similis, ideo carbunculus à quibusdam dicitur. Sed de hoc plura vide in fine hujus capituli.

III. Septuaginta, Iosephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati & alii habent λιγύριον, λίγυρον, & λιγκύριον, quod significat *Lyncurium*. Jonathanus, etsi in Cantic. cap. v. legatur *Beryllus*, tamen hic habet קנכירינון *Kanchirinum*. Sed hanc vocem corruptam credo, & legendum esse ל pro ק. קנכירינון *Lynchirinun*, id est *Lyncurium*. Onkelosius habet קנכירי *Kanchire*. Iterum mutari debet ק in ל, ut legatur לנכירי *Linchire*, id est *Lynchurium*. Habent igitur optimi & vetustissimi interpretes *Lyncurium*.

IV. Sed qualis lapis fuerit *Lyncurium* inquirendum est. Quidam *Lyncurium* putarunt nihil aliud esse quam optimum succinum, Ideoque ei attribuunt omnia illa quæ succino proprie conveniunt. Theophrastus de Lapidibus: ἔλαψεν ὡς ὅπερ καὶ ἡλεκτρον. οἱ δὲ φασι καὶ μένον καὶ φη καὶ ξύλον, ἀλλὰ καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, ἐὰν ᾖ λεπτός. *Trahit sicut succinum: quidam ajunt non solum festucas & lignum, sed etiam as & ferrum, si tenue sit.* videantur etiam Plinius, Strabo & alii. Ideo Gesnerus de xii. gemmis in veste Aharonis credidit, ipsam etymologiam succini sive electri aliquomodo in voce לשם *Lesem* latere. Putat enim succinum sive *Lyncurium* dici *Leschem*, & inde deductum esse *gleßsum*, quod Germanis veteribus succinum significavit, teste Plinio lib. xxxvii. cap. i. Sed mea opinione fallitur doctissimus Gesnerus. Veteres enim Germani succinum *gleßsum* vocarunt, non à *Leschem*, sed à similitudine vitri; cum succinum vitro sit simillimum, At Germanis vitrum dicitur *glas*. Sed *glas*

glaf non derivatur à **לש** *Lefchem*, sed ab alia voce Hebræa, scilicet à **גלש** *gelusch*, id est *glaber*. Est enim Hebræis **גלש** *detondit, deglabravit*, unde & Germanorum Belgarumque **glat** / *glaber*, mutato tantum S. in T. quod fieri solet. Mihi tamen credibile non est **לש** sive *Lyncurium* esse *succinum*; cum Theophrastus & Plinius dicant, eum similem esse electro sive succino, non quod sit ipsum succinum, quod patebit ex locis quæ mox allegabuntur. Et revera quamvis succinum olim valde æstimatum fuerit, quamvis ad hunc usque diem apud Indos appetatur; nihilominus inter gemmas pretiosas non habetur, quemadmodum reliqui lapides in Pectorali, fatentibus Plinio, Epiphanio, Hieronymo & aliis, quod infra ostendemus. Ideo Psellus inter lapides ignotos etiam ponit **λινγέριον**.

V. Subdubitavi aliquamdiu utrum per *Lyncurium* non debeamus intelligere, gemmam aliquam maculis depictam instar *Lyncis* aut *Pantheræ*. Nam & Lynces, quæ huic lapidi nomen dedisse à quibusdam creduntur, maculas habent. Oppianus Cyneget. lib. IV.

Μάχη δ' εἰσιδέειν αἰμοῖσι ἔπλεον χροιή.

Solus autem aspectu diversus est color.

De Lynce ibi loquitur, & statim addit lynces habere colorem *croci* & *sulphuris*. Virgilius Geor. III.

Quid lynces Bacchi varia, & genus acre luporum?

Et Æneid. lib. I.

— — — *Et maculosa tegmine lyncis.*

Hinc Euripidi in Alcesto dicuntur **βαλῖαι λύγκας** *maculosa lynces*, ideo inter pantheras ea de causa numerantur. Notum est apud veteres etiam gemmam in pretio fuisse, quam *pantheram*, aut etiam *pardalion* vocabant, ob varias maculas. Plinius lib. XXXVI. cap. XI. *Sunt & à leonis*

nis pelle & panthera nominata leontios, pardalios. Boëtius lib. II. cap. CCCIII. Panthera alias, inquit, Evanto habet diversos colores in uno corpore mixtos instar Panthera, unde illi nomen est. Habet signa in se nigra, & rubra, pallida, viridia, rosea, & purpurea. Invenitur in Media. Hic lapis etiam notissimus erat Judæis. Legimus enim apud Jonathanem אפנטורין Apanturin, & apud Onkelosium פנטורין Pantire, quorum utrumque lapidem pardalion, sive pantherium significare, quis non videt? Quemadmodum autem hic lapis pardalius & pantherius, dici solebat ob maculas, sic & lynceus sive Lyncurius, ob eandem causam. Obstat tamen quod pantherius inter Iaspidum genera magis ponatur, quam inter alia. Sed & Achates variis maculis depicta est, ut & leoninæ pelli similis dicatur à Plinio. Hanc ob causam fortassis אכאט Achates à quibusdam vocatur.

VI. Deinde lapis lyncurius dicitur à lynce, non quod maculis notatus sit, sed quod ex lyncis urina crescere credatur. Dicunt enim lyncem quando urinavit, urinam tegere arena, instar felis, & ex ista urina arena mixta concresecere lapidem lyncurium. Ælianus de Animal. lib. IV. cap. XVI. καὶ ἡ λυγξ ὅταν κρύπτῃ τὸ ὄρον. ὅταν γὰρ παγῇ λίθῳ γίνεται, καὶ γλυφαῖς ὅταν πιδός ἐστὶ καὶ πῖς γυναικαῖς κόσμοις συμβάχεται φασι διὰ τῆς γλυφῆς. Et lynx suam urinam in terram occultat, qua ubi concreverit, fit lapis, ad ornatum muliebrem, & ad sculpturam. Theophrastus περὶ λίθων eadem narrat. ἐπὶ τῇ διαφανή τε σφόδρα καὶ πυρρά. Βελτία δὲ τὰ τῶν ἄργων, ἢ τὰ τῶν ἀργένων, ἢ τὰ τῶν θηλειῶν, ὡς καὶ τῆς τροφῆς διαφερέσης, καὶ τῇ πονεῖν, ἢ μὴ πονεῖν (καὶ τῆς ὁ σώματος ὅλως φύσεως, ἢ τὸ μὲν ξηρότερον) τὸ δὲ ὑγρότερον. Ὀρίσκει δὲ ἀνορύττοντες οἱ ἄμπρο. κατακρύπτεται γὰρ καὶ ἐπαμαῖται γῆν ὅταν ἔρῃσι. Porro autem pellucida sunt

sunt valde & ignea: meliora autem è feris quam ex cucurbitis, & è maribus quam è fœmellis: utpote & nutrimenti differentis; & aut laborare aut non laborare, & omnino totius corporis natura, quatenus hoc siccius, illud humidius. Inveniunt autem fossores periti. Abscondit enim & aggregat arenam cum minxerit. Et Plinius lib. viii. cap. xxxviii. Lyncum humor ita redditus ubi gignuntur, glaciatur, arescit in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino plerisque ita generari prodito. Et libro xxxvi. ubi de succino: Demonstratus lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum, è maribus fulvum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alii dixerunt Langurium, & esse in Italia Langurias. Idem de lynce narrat Plutarchus, in libello, utrum animalia utantur ratione. Aristoteles, Solinus, Ovidius, Epiphanius, alii. Sed si lynx urinam suam ita arena tegit, quis dicet ubi minxerit, & an ibi, & quidem ex ista urina talis lapis concretus sit?

VII. Fabulam esse quidquid dicant de lynce & ejus urina ex ipsis iisdem auctoribus, quos jam allegavimus, manifestum est. Expressis verbis hoc fatetur Plinius lib. xxxvii. cap. iii. De Lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiam si non electrum id esset, Lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam invidetur hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem scalpique. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed aeris etiam ac ferri laminas, quod Diocli Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in ævo nostro gemmam ullam ea appellatione. Eodem modo fere Epiphanius λιθὸν λιγυρον. τέτρα γ' τῶν ἄρεσιν ἰδαμὴς ἔγνωμεν, ὅτε καὶ Φυσιολόγοις, ὅτε καὶ

πρὶν ἀρχαῖοις τοῖς περὶ τῶν μεμεληνηκότων. De lapidis ligurii inventione nec apud Philologos, nec apud veteres, qui harum rerum meminerunt, quicquam reperimus. Eadem est sententia Hieronymi ad Fabiolam. Lyncurius lapis igitur sic dici videtur non quod ex urina lyncis sit natus, sed à patria, quod scil. nascatur in Liguria. Theophrastus in Liguria (περὶ λιγυρικῶν) effodidixit: & Sudines arborem esse, qua lyncurium gignat in Liguria, in qua sententia etiam erat Metrodorus, ut docet Plinius lib. xxxvii. cap. iiii. Et Strabo lib. ii. ubi de Liguria. πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λιγγύριον (sive λιγκύριον) περὶ αὐτοῖς, ὅτινες ἤλεκτρον πρῶτον εὗρον. Abundat ibi etiam Lyncurium, à quibusdam electrum dictum. hinc & λιγύριον vocatur non minus quam λιγκύριος. Manifestum igitur est fabulam de electro, sive lapide lyncurio, qui nasci dicitur ex urina lyncis, inde ortam esse, quod in Liguria succinum etiam repertum sit. Cum autem succinum Græcis antiquioribus maxime notum fuerit, quod in Liguria nascebatur, Ligurium illud vocabant, & ob similitudinem vocum Liguria & Lincuria, more suo excogitarunt Lyncem animal, quod ipsius causa esset.

VIII. Sed quamvis Lyncurius non fuerit succinum, & quamvis ex urina lyncis concretus non fuerit, nihilominus tamen fuit gemma sculpturæ etiam apta. Theophrastus, loco toties laudato, αὐτὴ πὶ δὴ περὶ τῇ δυνάμει, καὶ τὸ λιγγύριον. καὶ γὰρ ἐκ τῆς γλῶσσης, καὶ ἐστὶ σπρωπότης καθάπερ λίθος. Hac autem prestans viribus, uti & Lyncurium, namque ex ipso sculpuntur sigilla. Estque solissimum instar lapidis. Omnia autem fere verbotenus reperit Plinius lib. xxxvii. cap. iiii. quem locum supra allegavimus.

IX. Sed cum Lyncurius non sit concretus ex lyncis urina, & cum non sit electrum, sive succinum, quaeri adhuc potest: quid per *Lyncurium* intelligi debeat, ideoque qualis lapis fuerit noster $\alpha\omega\lambda$? Puto itaque *Lyncurium* nostrumque $\iota\omega\lambda$ nihil aliud esse quam certam aliquam *hyacinthum*. In hac conjectura hæsit Epiphanius libello de XII. gemmis in veste Aharonis. καί, inquit, ὅτι πᾶς ἐν τῇ τῶν λίθων τῶν ὀνομασία, ἣ ἐμνήσθησαν καὶ ὑακίνθος, καὶ τοι γε πρὸς τὴν ἐντύμωσιν ὅλῃ λίθος, ὥστε εἰς νῦν ἡμᾶς λαβεῖν, μήποτε τὸ λιγύριον τῆτο καλεῖ ἡ θεία γραφή. Et quia in recensione lapidum illorum, S. scriptura non meminit etiam hyacinthi, qui tamen est precipuus & pretiosus lapis, nobis venit in mentem, num forte S. scriptura hunc lapidem λιγύριον ita vocaverit. Et hæc sententia est Hieronymi in Epistola ad Fabiolam. Adde quod si Johannes Apocal. XXI. respexit ad lapides pectoralis, *hyacinthus* ibi etiam reperiri debuerit, cum ab eo expresse nominetur. Sed cum hyacinthorum varia sint genera, credibile est nostrum $\alpha\omega\lambda$ ex illis fuisse, qui maxime accedunt ad *succinum*, qua de causa *Lyncurius*, *Succinum* & *electrum* ab auctoribus passim vocatur.

X. Verum quidem est, veteres per hyacinthum ut plurimum intellexisse lapidem *Cæruleum*. Plinius lib. XXXVII. cap. IX. Ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Est igitur ejus color violaceus, sed dilutior quam in amethysto. Solinus in Æthiopia: Inter ea qua diximus nitore cæculo hyacinthus invenitur, lapis pretiosus, siquidem inculpabilis invenitur. Idorus lib. XVI. cap. IX. Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia invenitur, cæruleum colorem habens. Ideo Epiphanio $\pi\epsilon\phi\upsilon\epsilon\lambda\epsilon\lambda\upsilon$ dicitur, & poetæ Græci $\kappa\upsilon\alpha\upsilon\acute{\epsilon}\nu\varsigma$ $\upsilon\alpha\kappa\acute{\iota}\nu\theta\omicron\varsigma$ dicunt, Sed supra ad Saphirum ostendimus

cyaneum colorem, cœruleum esse. Ob eandem causam Ambrosius ad Apocal. xxi. xx. dicit *hyacinthum cœli ferenti colorem habere qualem & saphirus habet*. Talem omnino colorem nostro לשם attribuit Rabboth Bemidbar. Parascha 11. ubi Danis vexillo, ideoque huic lapidi colorem saphiri attribuit: וְצֶמֶד מִפָּה שְׁלוֹ דָּן דָּן נָחֵשׁ. Dan (sculptus erat) *in lapide Leschem, & color vexilli ejus erat similis saphiro, & in eo pictus erat serpens, quia dicitur* (Genes. xlix. xvii.) *Dan erit sicut serpens*. Eo videtur respexisse Abarbanelius, *parascha Thezave*, cum לשם exposuerit מַטֵּי שֵׁטֶר Matista, id est *Amethystus*. Sane *Amethystus*, ut norunt Viri docti, hyacintho est admodum similis, ut etiam à quibusdam inter hyacinthos ponatur: emicat enim in amethysto fulgor violaceus, quemadmodum in hyacintho, & quidem saturior. Fortassis etiam Abarbanelius per Amethystum nihil aliud intelligit quam hyacinthum veterum. Nam amethysti nomine hodie venit ille lapis, quem veteres hyacinthum vocabant: atque sic eundem videtur intelligere lapidem cum Rabboth. Hos videtur secutus Junius, cum לשם verterit *Cyanum*.

XI. Sed quamvis *hyacinthus* & *hyacinthinus* color ut plurimum cœruleus tradatur ab auctoribus, & quidem ita, ut, quando de colore solo in abstracto, (ut loquuntur Philosophi, id est nulla habita ratione rei cui inest,) loquuntur, semper intelligant colorem cœruleum, quod suo loco, ubi de חֵלֶל egimus, satis ostendimus: nihilominus tamen diversorum colorum hyacinthos gemmas memorant ipsi auctores. Eosdem fere colores, quos animadvertimus in flore *hyacintho*, attribuant quoque *hyacintho* gemmae, cœruleos, rubros, flavos, aureos, & id

id genus alia. Hyacinthi gemmæ hodie nostris gemmariis non sunt cœrulei, sed aureo colore collucentes, ideoque videntur *Chrysolithi* magis quam *Hyacinthi*. De ejusmodi hyacinthis loqui videtur Plinius libro xxxvii. cap. ix. *Hyacinthos*, inquit, *Æthiopia mittit & chrysolithos*, aureo colore collucentes. Novi quidem emendationem criticorum, qui vocem *hyacinthos* nolunt jungi τῷ *chrysolitho*: quasi ad præcedentem vocem pertineret, & nova inciperet periodus à voce *Æthiopia*, hoc modo. *Æthiopia mittit & chrysolithos* &c. Hæc dicuntur quidem sed non probantur. Non video quæ causâ sit, quod veteres non agnoverint *hyacinthos* variorum colorum: cum habuerint *carbunculos*, immo & *saphiros* non ejusdem coloris, uti supra audivimus. Doctissimus Boëtius lib. ii. cap. xxx. præter *hyacinthos* cœruleos, multas alias recenset. *Primo genere*, inquit, *continentur qui ignis instar rutilant, ac cocci colorem referunt, minii nativi, aut sanguinis biliosi instar*. Hos Galli *Jacinte la belle*, vocant, atque proxime *Granati Bohemici colorem referunt*, sed dilutiorem, absque ulla nigredine intermixta. Hi cateris omnibus præferuntur, ac ad *carbunculi genera* referri possunt: *Secundo genere continentur qui rubedine croci flavescent, plancque vitri è slibio coccinati, aut plumbi cum lateribus ter in laminam ferri fusi, & vitrificati colorem representant*. *Tertio genere continentur, qui succini flavi colorem ita exacte ostendunt, ut dignosci à succino nisi duritie aut palea (quam non attrahunt) non possint*. Epiphanius etiam quinque species hyacinthorum ponit. ὑάκινθ. & Θ, inquit, & τὰς ὑπὸ δέας ἐχὼν ἡ ἀφ' ὅρας ὅσῳ τὸ δέσκειται ὁ λίθος βαρὺς τῇ χειρὶ πᾶσιν αἰσθητοὺς ἐστὶ τῶν ἄλλων. ἔοικε δὲ ὑάκινθ. τῇ ἐρέα ἢ ὑποπορφύρεων πᾶσι. διὸ καὶ ἡ δέα γεφὴ ἐξ ὑακίνθ. καὶ πορφύρας καὶ ἱερὰ καὶ ἐνδύματα κεχρσμένη-

κεκροσμηῖται φησί. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος καλεῖται θαλασσί-
της. ὁ δὲ δεύτερος ῥόδονος. ὁ τρίτος, νάπτεος. ὁ τέταρτος λέ-
γεται χανναῖος. ὁ δὲ πέμπτος πείλιδος. *Hyacinthus di-*
versas habet formas, quo enim lapis reperitur colore profun-
dior, eo ceteris præstantior est; Similis est colori lana, quæ
purpurascit aliquatenus. Quapropter divina scriptura tra-
dit vestes Sacerdotales hyacintho & purpura ornatas fuisse.
Et primus quidem lapis vocatur marinus. Secundus Roseus.
Tertius Nativus (id est exponente Salmasio ruber, in-
star Natef: est enim νάπτεος Arabum Natef, instar pa-
stelli rubri) Quartus channicus. Quintus perileucus.
Psellus ὑάκινθον dicit etiam θαλασσίχρωον marini coloris.

XII. Cum igitur varia sint genera hyacinthorum,
credibile omnino est, auctores per Lyncurium, ideoque
per nostrum שׁל intellexisse hyacinthum ex optimis
illis, qui maxime ad carbunculum accedunt, & qui ali-
quomodo electrum repræsentant, quales Boëtius ponit
in primo genere, *Gallis jacinthe la belle*, quod *instar*
ignis rutilat, ut idem Boëtius loquitur. Tales revera
Lyncurios agnovit Theophrastus. Sunt enim, ut ait,
ἀμφανή π σφόδρα καὶ πυρρὰ. Et Plinius: *Lyncum humor*
arescit in gemmas carbunculis similes, igneo colore fulgen-
tes. Videantur loca quæ supra allegavimus. Talem gem-
mam per שׁל intellexisse Rabboth Schemot, ubi שׁל
exponit כׁחלין *Cochalin*. Est autem כׁחל lapis præ-
tiosus carbunculo similis, ideo & ipse carbunculus à Ra-
binis כׁחל dicitur, ut supra ad כׁחל ostendimus. Dici
etiam potest, Rabboth intelligere per suum כׁחל *cochal*
hyacinthum, quem Boëtius ponit secundo genere, qui
rubedine (ut ait) croci flavescit, planeque vitri è sti-
bio coccinnati colorem repræsentat: nam כׁחל non mi-
nus quam כׁס sibiium, & utrumque etiam carbunculum
signifi-

significare, ad lapiden **רַחֵם** ostendimus. Quidquid rerum sit, manifestum est optimos auctores per nostrum **רַחֵם** nihil aliud intellexisse, quam optimam *hyacinthum* igneo colore fulgentem, instar carbunculi, sed ad sibi-um & succinum aliquomodo vergentem.

XIII. Nascitur hyacinthus in India, Æthiopia & Scythia. Psellus: *ὑάκινθος. τὴν πικτὴ μὲν Ἰνδία. Hyacinthum India gignit.*

XIV. De Hyacinthorum virtutibus quædam etiam memorat Epiphanius: scilicet eas non tantum esse pretiosas, sed & miram habere efficaciam. In ignis carbones coniecta non tantum non absumitur, sed carbones potius extinguit: immo si quis eam panniculo involvat, & in carbones ignitos conjecerit, panniculum etiam illæsum conservari perhibetur. Dicitur præterea conducere mulieribus parituris, ut facilius pariant: tandem & spectra fugare. Psellus *περὶ λίθων διωάμεων. ἰάται, inquit, ἢ πνέματωσιν καὶ ῥήγματά, μελαγχολίαν ἢ παῖς σὺν ὄξϊ ποθεῖς Tusses rupturasque ac Melancholiam cessare facit, si cum aceto bibatur.*

CAP. XV.

שֶׁבו Schebo *Octavus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur. Variæ versiones.* **אספור** Esfor. **מגניטא** Magneta. **טרקיא** Tarkeja, Turquois. **ערקין** idem ac **טרקין** Tarquin pro Turquois. **אֶמְ-θוּס** Topazius. **ברלין** Burlin, Beryllus. *Apocal. xxi. mentio fit ἑ βηρύλλου. Varii auctores. Achates quadam viridis instar berylli. Broughtonius habet Chrysoprase. שֶׁבו esse Achatem. Varii auctores. אכאטים Abatim pro אכאטים Achatim, id est, Achates. Est gemma notissima. Varias refert imagines. Achates Regis Pyrrhi in qua conspiciuntur novem Musæ & Apollo Cytharam tenens. Variæ Achates. Plinius & Orpheus de Achate. Achates à variis punctis & maculis nomen sortita est. Achates ab Hebræo*

עקוד Akud, punctis notatum. Bechartus laudatur. שבו Lapis
variorum colorum. Perileucus, Leuchates, Vexillum Gadis ex
Rabbobh, Epiphanius allegatur. Locus natalis Achatum. Earum
moles. Pretia. Virtutes.

I. Ctavus lapis est שבו Schebo. Alibi in S.
Scriptura hic lapis non reperitur. Si hujus
vocis radicem quæramus, videtur dici שבו
à verbo טבה captivum cepit, aut abduxit:
aut à שבו captivitas, multitudo captivorum. Sed hæc
nihil faciunt ad detegendam ejus naturam.

II. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet אספור Espor, id
est Saphirus. Sed male, ut constat ex iis quæ ad ספיר
Saphirum diximus. Abarbanelius habet מגניטא Magneta.
Sed magnes inter gemmas non reputatur; nec illius
meminit ullus ex vetustioribus interpretibus. Onkelo-
sius vertit טרקיה Tarkeja, id est Turquois. Jonathan, cum
alibi habeat אספור, hic tamen ponit ערקין Arkin. Sed
hoc corruptum est mea opinione, & legendum est ט
pro ע hoc modo טרקין Tarkin: quod iterum significabit
Turkois. Sed Turkois veteribus notum fuisse, & sub quo
nomine, incertum est; ideo de hac gemma non multa
dicenda habeo. Josephus habet ἀμέθυστος. Sed proba-
bilius est sequentem lapidem esse Amethystum. Judæis
Germanishodie dicitur Topazius. At Topazius est יטורה
ut suo loco ostendimus. Targum Jerusalemitanum ha-
bet ברולין Berulin, id est Beryllus. Sed qua auctoritate
non video, nisi forte per Beryllum intellexerit Acha-
tem. Johannes Apocal. xxi. inter lapides pretiosos,
quos recenset, etiam ponit βήρυλλον. Si autem respexit
ad xxi. lapides in Pectorali, nescio qualem intellexerit
per suum βήρυλλον nisi nostrum שבו Schebo. Sed & ipse
Beryllus qualis sit nescio, nisi sit Abates. Enimvero repe-
riuntur

riuntur nonnunquam Achates quæ sunt subvirides instar berylli. Broughtonius vertit *Chrysoprase*. Sed solus est, quantum sciam, qui sic vertit. Forte inde factum est, quod viderit à quibusdam dici *Beryllum*; nam *Beryllus Chrysopraso* non est adeo dissimilis.

III. Et sane maxima pars interpretum, שבו vertunt *Achatem*. Sic habent septuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli & alii. In eadem sententia fuit *Rabbosh Schemoth*, cum pro שבו etiam habeat אבאטימ *Abatim*. Sed legendum est proculdubio כ pro כ (facile enim hæc littera pro illa scribi potest, ab imperitis librarius) hoc modo אבאטימ *Achatim*, id est *Achates*.

IV. Hodie fere nulla gemma magis nota est quam *Achates*. Est enim lapis ille pulcherrimus, variis coloribus, imaginibusq; decoratus; ut fere nihil exstet quod natura in hoc lapide non depinxerit; Cælum, stellas, nubes, aves, terram, mare, flumina, fontes, herbas, arbores, sylvas, flores, ædes, urbes, omnium generum animalia, denique & homines, nudos, vestitos, & quicquid fere reperitur in hoc orbe condito. Sed omnium celeberrima est *Achates* Pyrrhi Regis, in qua spectabantur novem Musæ, & Apollo Cytharam tens, non arte sed natura pingente, variis lincis & coloribus ita discurrentibus, teste Plinio, lib. xxxvii. cap. i. Et pro variis ideis, atque picturis, varia etiam nomina accepit. *Phassachates*, *Anthachates*, *Hemachates*, *Leuchates*, *Dendrachates*, *Sardachates*, *Corallachates*, guttis aureis saphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, Sacra appellata &c. Datur etiam *Achates* leoninæ pelli similis. Vide Plinium eodem libro cap. x. ubi multa alia reperies. Nulla sane est gemma de qua plura di-

ixerit Orpheus, in suo libello *De Lapidibus*, aut quisquis
istius libelli sit auctor, quam de *Achate*. Paucula tantum
hic annotabimus.

καὶ πολυδία πῖνε μετ' ἀκρήτη βρομίοιο,
μορφῶ πα πῖλεν ὀπιήμον ἐοδὸν ἀχάτιω.
Πολλὰ μὲν ἔν ρέα γ' ἐστὶν ἀχάτη χρώματ' ἰδέσθ.
Ὡς γὰρ οἱ δαίς ὁρόων ὑάλωπιν ἰάσων,
Σάρδια θ' αἶμα πάντα, καὶ αἰγλήεντα σμάραγδον.
Ὡς δ' ὅγε μιλτοπάρηθ, αἶπὸρ καὶ χαλκὸν ἐν αὐτῷ
Δήεις, καὶ χροῖω ἐαροτρεφέθ μήλοιο.
Ἀλλ' οἷθ πάντων περφερέαθ εἴκε μιν ὄροις
Εἶδθ ἔχοντα δαφνοῖδὸν ἀμαμακέπιο λέονθ.
Et multisformem bibe cum mero vino,
Forma omnis generis indutum bonum Achatem.
Multos quidem facile est Achatis colore videre.
In ipso enim invenis vitreum Iaspidem,
Sardium sanguinolentum, & splendentem Smaragdum.
Inde ille minio coloratus, postea & ferrum in ipsa
Invenis & colorem verni pomi.
Sed solus omnium utilissimus, si ipsum invenias
Formam habentem fulvi indomiti Leonis &c.

V. Propter varios istos colores & puncta nomen
suum sortita est *Achates*. Est enim hoc vocabulum
non Græcum nec Latinum, sed Hebræum *אכוד Akud*.
Hi e *Achud*, *Achad*, & tandem terminatione Græca
factum est *Achates*. Significat autem Hebræis *אכוד Akud*,
punctatum, aut punctis & maculis notatum, quales fue-
runt hirci Jacobi Genes. xxv. versu xxxv. Cum igitur
hæc gemma ita sit punctata, non mirum si etiam
Achates, quasi diceret *punctata*, dicatur. De his vide
plura apud doctissimum Bochartum, in ejus *Phœnicia*
lib. 1. cap. xxx.

VI. Nostrum שֵׁנו lapideum fuisse variorum colorum, docet *Rabbuth Bemidbar*, loco toties laudato. Sed albi præsertim & nigri coloris cum tradit, ut *Perileucus*, aut *Leuchates* videretur, quales inter præstantissimas *Achates* recensent nostri gemmarii, ut videre est apud Boëtium lib. II. cap. xcvi. Docet itaque *Rabbuth Schebo* inscriptum habuisse nomen Gadis, & vexillum ejus fuisse mixtum ex albo & nigro. Supra jam sæpius monuimus vexilla habuisse eosdem colores, quales tribuum habebant in gemmis Pectoralis. גַּד inquit, שֵׁנו וצבעםפה שלו לא לבן ולא שחור אלא מעורב שחור ולבן Gadus (nomen inscriptum est) lapidi Schebo, & color vexilli ejus nec albus nec niger erat, sed mixtus ex nigro & albo, & depicta habebat castra, quia dicitur (Genes. xlix. xix.) Gad, turma surmatim populabitur eum. Hujusmodi Achatem videtur intellexisse Epiphanius cap. viii. ἀχάτης. ἡ τῆς ἰσχυρῆς φθι εἶναι περὶ λακκῆς καλῶς ὅς ἐστι τὸ ὑάκινθον ὁμοειδές. Gemma *Achates* hanc suspicati sunt quidam eam esse, quæ dicitur *perileucos*, quæ in *hyacinthi* mentione dicta est.

VII. Ubique locorum fere hodie reperiuntur *Achates*, in India, præsertim in Germania, sub ditione Landt-Gravii Lichtenbergensis, & in Bohemia, & tam elegantes quidem ut cum Indicis certare possint. Indicæ tamen cæteris præferuntur. Olim celebriores inveniebantur in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis; uti constat ex *Theophrasto*, *Plinio*, *Solino*, *Isidoro* & aliis.

VIII. Tanta mole aliquando excrescit *Achates*, ut pocula & scyphi inde fieri possint. Pisis ad monumentum Gregorianum in campo sancto dicuntur exstare

duæ crustæ ovatæ, amplitudine ferme cubitali, ut refert Boëtius lib. II. cap. xcvi. Idem Boëtius tradit, se vidisse frustum duarum palmarum latitudine, cui Julii Cæsaris imago, & uxoris ejus tam artificiose olim insculpta fuerat, ut octo milibus thalerorum (uti loquitur) venditum fuerit. *Sed antiquitas, addidit, operis augebat pretium.*

IX. Achates quidem hodie ob molem & magnam copiam, non sunt in magno pretio: ut alicui mirum videri possit, in Pectorali repertam fuisse hanc gemmam. Nihilominus optimæ Indicæ, & Bohemicæ non plane rejiciuntur, adeo ut non viliores habeantur *Sardonyche*, ut docet Boëtius. Olim eas magno pretio æstimatas fuisse, constat ex Theophrasto, Plinio & aliis. Theophrastus libello περὶ λίθων. καλὸς ὁ λίθος καὶ ὁ ἀχάτης, ὁ ἀπὸ τοῦ Αχάτης ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ. καὶ πωλεῖται πρῶτος ἐν Λαμψάκῳ ὅταν ἐν τοῖς χρυσοῖς ὁρίσῃ θωμάση λίθος, ἐξ ἧς ἀνενεχθείης πρὸς πέραν, σφραγίδιον γλυφερὸν ἀνεπίμφοι βασιλεῖ. Διὰ τὸ περὶ τὸν. *Pulcher autem lapis est & Achates, ex Achate fluvio Sicilia, & venditur magno pretio. Ac Lampraci aliquando in aurifodinis inventa fuit mirabilis gemma, ex qua missa Tyram, sigillum sculprile missum Regi, propter excellentiam. Plinius lib. xxxvii. cap. x. Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla est: reperta primum in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, postea plurimis locis.* Proculdubio tempore Mosis adhuc in magna fuit auctoritate, ut non mirum si adhibita fuerit inter reliquas gemmas ad ornatum Pectoralis.

X. Raras & plane mirificas virtutes huic gemmæ auctores solent attribuire, præsertim Orpheus, qui docet: contra scorpionum ictus valere, mulieribus virum amantem reddere, homines cœlicere eloquentes, eam gestanti

gestanti omnes conatus feliciter succedere; febrim sanare, & quartanam, & id genus alia. Plinius loco modo laudato. *Leonina pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffitu earum tempestates averti, & praterea flumina sisti.* Ideo Orpheus ait: πάντων περὲς αὐτὴν εἶναι ἔχοντα δαφνοῖν ἀμαιμαχέτοιο λέοντος. *Omnium utilissimam, formam habentem fulvi indomiti Leonis.* De remedio adversus morsus scorpionum, viperarum & aliarum bestiarum vide etiam Epiphanium. Hinc fabula nata est, Aquilam nido suo imponere *Achatem*, ut pullos suos contra venenatarum bestiarum morsum tutos redderet. Rubrum tandem Achatem tradunt visum acueri, & ab omni injuria defendere.

CAP. XVI.

אחלמה Achlama nonus lapis. Alibi in S. Scriptura non exstat. Dicta **חלם** somniare quod somnia ciet. Eumeces apud Plinium. **זמרגד** Smaragdine. **טבאג** Tabag corrupte pro **אכאט** Achat, aut **טפאז** Topaz id est Topazius **עין עבליא** Oculus vituli. Oculus Beli apud Plinium. Leucophthalmus & Lycophthalmus. Onyx Indica. Varii auctores. An per oculum vituli Achatem intelligi debeat? Iosephus allegatur. **אחלמה** esse Amethystum. Varii auctores. **הימיתין** in Rabboth corrupte pro **המיתין** Hainithisin pro Amethystus. Ejus fit mentio Apocal. xxi. Amethystus qualis gemma? Vinum colore refert, & uvas maturas, **בלאנדר-בוינדר**. Varii auctores. Plura genera Amethystorum. Omnes violacei coloris quid habent. Veterum purpura amethystina. **אחלמה** vini colorem habere docet Rabboth. Color vexilli Nephtali, **עין נפתלי**. Theophrastus, Plinius, Epiphanius & Scaliger citantur. Locus natalis Amethystorum. Optima Indica. Earum pretia. Virtutes.

I. Onus lapis est אהלסה. Et hic lapis alibi in Sacra Scriptura non exstat: ut nec de eo ex verbo Dei aliquid certi dici possit.

II. Hæc gemma dicta videtur אהלסה Achlama à verbo חלם *chalam*, id est *somniare*. Hinc colligunt Judæi *Aben Ezra*, *Abarbanelius* & alii hunc lapidem ita dictum esse, quod gestantibus eum somnia inducat. Cujus autem generis sit iste lapis non docent. Plinius sane lib. xxxvii. cap. vii. mentionem facit alicujus lapidis, qui talem vim habeat. *Eumeces*, inquit, *in Bactris nascitur silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit*. Utrum Judæi eundem intellexerint lapidem incertum est.

III. Targum Jerusalemitanum habet זמרקין *Smaragdina*, id est *smaragdus*. Sed hic erratum esse patet ex iis quæ ad ברקה diximus. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet טבאג *Tabag*. sed quid hoc significet nemo dicet. Suspicio tamen hoc vocabulum esse corruptum, & legendum esse אכט *Achates*. Aut potius sic טפאז *Tapaz*, id est *Topazius*. Sed Jonathanus & Onkelosius ipsi, ubi de gemmis in pectorali agitur, pro אהלסה habent עין עגלא *Een Eglā*. i. e. *oculus vituli*. Iterum incertum est quid per oculum vituli intellexerint, nisi forte gemmam illam, quam Plinius vocat *oculum Belī*, lib. xxxvii. cap. x. *Beli oculus albicans pupillam pingit nigram è medio aureo fulgore lucentem*: Hac propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur. Aut fortassis est *Leucephthalmus*, aut, ut legit Boëtius lib. ii. cap. xcix. & Gesnerus lib. i. de figur. lapidum *Lycophthalmus*, *oculus lupi, rutila alius, oculi speciem candidam nigramque continens*, ut docet Plinius eodem loci. Et cap. xi. *Lycophthalmus*, inquit, *quatuor est colorum, ex rutilo sanguinea: in medio nigrum*

nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Sed & onychem Indicam aut Arabicam forte intelligunt per suum *oculum vituli*. Nam & hæc oculum non male repræsentat, tradente Plinio, eodem libro cap. vi. *Zenothemis Indicam Onychem* plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Tandem & *Achatem* intelligi per *oculum vituli*, dici posset: cum reperiantur *achates*, quæ formam oculi exacte repræsentant. Nihilominus quid Chaldæi proprie intellexerint per עין עגלא *oculum vituli*, me adhuc latet. Josephus habet ἀχάτης, sed videtur confudisse ἀχάτης & ἀμέθυσον, quod forte factum est incuria librariorum, qui codices male exararunt. Si hoc factum est, tunc per שבו intellexit *Achatem*, & per אמתסת Amethystum.

I V. Septuaginta & Epiphanius vertunt ἀμέθυσον. Sic & vulgatus, Hieronymus, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati, aliique multi. Rabboth Schemoth habet הימיסין. Hæc vox corruptissima est, & legi debet המיסיס *Hamithisin* pro ἀμέθυσον. Ita sane ego hoc vocabulum emendo. *Amethysti* etiam meminuit Johannes Apocal. cap. xxi. ut si ad gemmas in pectorali respexit, אמתסת cum intellexisse credibile sit. Est igitur *Achlama* secundum optimos & vetustissimos auctores *Amethystus*.

V. Naturam Amethysti nunc indagabimus. Est autem lapis violacei coloris & videtur à vini colore nomen habere, quod paucis docet Theophrastus in libello de lapidibus: πὸ δὲ ἀμέθυσον, inquit, οὐνωρὸν τῇ χροίᾳ, *Amethystus vinum colore refert*. Alii volunt Amethystum *uvæ maturas colore referre*: uvæ scilicet non albas,

sed violaceas, Belgis *Blaauwe Druypen*. Sed audiamus Plinium, qui non tantum colorem, sed & virtutes, & præstantiam, & locum natalem, id est quidquid ad explicationem hujus gemmæ requiritur, satis fuse exponit lib. xxxvii. cap. ix. *Principatum amethysti Indica tenent. Sed in Arabia quoque parte, qua finissima Syria Petraa vocatur, & in Armenia minore, & in Aegyptio, & in Gallia (Agricola lib. vi. de fossil. legit Galatia) reperiuntur: sordidissima autem vilissimaque in Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, prius quam eum degustet, in violam desinat, fulgorque quidem in illa purpura non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, scalpulis faciles. Indica absolutum felicitis purpura colorem habent: ad hancque tingentiū officina dirigunt vota. Fundit autem eum aspectum leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi, vibrat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi Sacon vocant, talem gemmam Sacodion. Dilutior ex eodem saphiros vocatur. Eadem paranites in contermino Arabia, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam Crystalli descendit, albicante purpura dejectu. Hoc & minime probatur quando præcellens debet esse in suspectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt paderotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere & specie & colore extremæ gemmæ. Et paulo post: Multum ab eo distat hyacinthos, tamen è vicino descendens. Differentia hac, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingas, marcescens celerius nominis sui flore. Addam in-*

tegram

quam bene hæc convenient cum verbis Theophrasti, Plinii, & Epiphanii, qui *amethystam* dicunt *οινωπὸν*, & vini colorem referentem. Optime etiam Scaliger in Exercitat. dicit in amethysto esse vinosum colorem, sed parciolem.

VII. Ex Plinio jam satis constat, quinam sint loci natales amethystorum. Sed nascuntur etiam in Germania, ut in Misnia & Bohemia, sed eæ dilutiores & molliores, ideoque viliores quam in India. Optimæ sunt Indicæ, quæ sunt satis duræ, & absolutum felicis purpuræ colorem habent: atque hæ, ut sunt raræ, sic & caræ ac pretiosæ. Talis proculdubio fuit *ημεθυστα* in Pectorali. De Amethystorum pretio vide Boëtium lib. II. cap. xxxiii.

VIII. Raras eis attribuunt virtutes auctores. Judæi, ut audivimus, docent eam gestantibus somnia inducere. Dicuntur præterea ebrietatem inhibere, ideoque Græcis *ἀμεθύσις* vocari; malas cogitationes prohibere, felix ingenium, vigilantiam, ac industriam efficere, immo gestantem Principum gratiam sibi facile conciliare. Sed audiamus Plinium, loco modo laudato. *Magorum vanitas*, inquit, *resistere ebrietati eas promittitis & inde appellatis. Præterea si luna nomen ac solis scribatur in iis: atque ita suspendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, resistere veneficiis. Iam vero quo modo adesse reges adituris. Grandinem quoque aversere, ac similia, & locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam è Smaragdis quoque similia promissere, si aquila scalperentur, aut scarabæ: quæ quidem scripsisse eos non sine consensu & irrisu generis humani arbitror. Psellus: de ἀμεθύσι. ἰατρικῇ καὶ κεφαλαλγίας, καὶ οἷν πίνοντας οἶνον φυλάττει νήφοντας, ὅθιν αὐτῶ καὶ τ' ἔνομα. Sedat dolores capitis & vis-nipotes conseruat sobrios, unde & illi nomen.*

CAP. XVII.

הרש Tarschisch decimus lapis. Vbi exstet? Varia versiones. Tur-
 quois. Apud veteres nomen Turquois ignotum. Turquois an
 dicatur Tarschisch à similitudine soni? ταρσεῖς Tarsis multi re-
 tinent. Inter quos est & Coccejus. כרום וטא Kerum jatna, &
 כרום יטא Kerum juma Rabba. קרוםטין an corrupte
 pro קרום יטין. Qualis gemma sit? Spuma maris. Fuligo maris.
 utrum Turquois? an Beryllus? θαλασσοβαφής. Aqua marina.
 פירלה Pirla pro Beryllus Thalassius. פרוזאג Perozag corrupte
 pro פרוזא Prazu, id est Prasus. Varii auctores. כרום וטא utrum
 Opalus? versicoloris. כרום Kerum est Avis colorem mutans.
 Et mare colores mutat. Pulcherrima gemma est Opalus, sed scal-
 ptura non est apta. הרש non esse hyacinthum cœruleum ut vult
 Iachias: nec Cyaneum secundum Bochartum. Ejus hallucinatio.
 Coccejus Sardonychem docet, sed male. Locus Cantic. v. xiv.
 examinatur. Apocal. iv. & Daniel x. vi. allegantur. הרש
 esse Chrysolithum. Varii auctores. Ejus meministi Iohannes Apocal.
 xxi. xx. Quenam gemma sit Chrysolithus. Dicitur כסף & זהב
 ab auro. Hodiernis gemmariis dicitur Topazius. Varias gemmas
 Chrysolithos dici. Sed vera quibus nullum vitium, & quæ aureo
 colore maxime translucent. Talem fuisse הרש probatur ex Da-
 niele x. v. vi. Hujus loci expositio apud Coccejum. Ejus lapsus.
 Apocal. iv. iii. allegatur. הרש וגיותו כהרשיו quomodo intelligen-
 dum? A cingulo aureo corpus aureum dici אורון & כהם. Ite-
 rum allegatur Cantic. v. xiv. Inde probatur הרש esse Chryso-
 lithum. Idem probatur ex nomine הרש Virum sic dicta
 הרש ab urbe הרש Tarsis in Hispania? Error Bocharti id
 statuenis. Tarsis Hispanica tempore Moysi nondum exstiterit. Tarsis
 tamen sapissime Provinciam aut civitatem significat. Huic gemme
 unde nomen. Multa loca S. Scriptura allegantur. Tarsis Indica
 antiquissima. In India nasci optimas chrysolithos. Talem fuisse
 nostram הרש credibile est. Chrysolithorum moles. Earum
 locus נאמא. Sunt rara & pretiosa. Earum virtutes,

I. ecimus lapis est *Tharschisch*. Illius etiam fit mentio Ezech. i. xvi. & x. ix. & xxviii. xiii. Cantic. v. xiv. & Dan. x. vi.

II. Lutherus & Belgæ habent *Turkois*. Sed male: cum hic lapis apud veteres non fuerit notus nomine *Turkois*, immo cum hætenus dubium sit, utrum veteribus ullo modo cognitus fuerit, ut supra ostendimus ad lapidem octavum. Sunt etiam qui existimant hunc lapidem sic dici ob similitudinem soni, quasi diceretur *Turkois*, quasi *Tursis*, aut *Tarsis* à תרשיש *Tarschisch*. Theodotio & Symmachus vocabulum *Tarsis* retinent, teste Hieronymo in Daniele, cap. x. vi. Sic & septuaginta Ezech. i. xvi. & Cantic. v. xiv. & Dan. x. vi. habent ταρσεῖς. Hos sequutus est doctissimus Coccejus: nam ubique fere *Tarsis* retinet. Sic & Hieronymus & alii. Septuaginta bis exponunt ἀνθρακας carbunculum, ut Ezech. x. ix. & xxviii. xiii.

III. Onkelosius & Targum Jerus. habent כרום ימא *Kerum jama* (pessime legit Gesnerus *Karus jama*) Jonathanus כרום ימא רבא *Kerum jama Rabba*. Cum his videtur convenire Rabboth Schemoth, quæ habet קרוםטסין *Kerumtassin*. Sed hæc vox corrupta est, & legi debet, mea opinione, כרים ימין או קרום ימן *Kerum jamin*, quod idem erit ac כרום ימא *Kerum jama*. Sed qualem gemmam significet כרום ימא incertum est. Saadias ad Daniele cap. x. vi. docet Judæos intelligere per *Kerum jama* lapidem album, instar spumæ maris. דמות גלי הים בעת חרוםטנה גליו יראה בראש, הוא הגלום כמראה אבן תרשיש לבנה וזה שאנו סתרגמין תרשיש כרום ימא *Hic similis est fluctibus maris, nam quo tempore fluctus ejus valde elati sunt, conspicitur in altiore parte fluctuum*

*fluctuum aliquid instar lapidis Tarschisch albi. Et hinc est quod interpretemur Tarschisch Kerum jama. Secundum hanc interpretationem Kerum jama erit spuma maris, & Tarschisch erit lapis albus. Quibus autem rationibus id probetur, non video. Si ad verbum explicare velimus כרם ים, tunc erit fuligo maris. Est enim כרם fuligo aut livor. Atque sic Kerum jama erit lapis, qui colorem maris id est ejus viriditatem refert, quod de Turquois aliquo modo dici potest. Nihilominus hoc Beryllo magis conveniret. Is enim viriditatem puri maris imitatur, ut loquitur Plinius lib. xxxvii. cap. v. ideo & θαλασσο-
 Εαφης colorem maris habens, dicitur ab Epiphanio; Ab Italis aqua marina. Sane Judæos credidisse Tarschisch esse beryllum ex aliis auctoribus etiam constat. A barbane-
 lius exponit פירלה Pirla, sed corrupte, ut solet, pro beryllus. Ab his decepti sunt proculdubio Junius, Dio-
 dati aliique qui cum beryllum, & beryllum Thalassium exponunt. Junius videtur hunc lapidem thalassium ex-
 ponere, quia חרשום ipsum mare nonnunquam signifi-
 cat. Ipse Jonathan cum alibi, ut jam modo annotavi-
 mus, habuerit כרם ים, tamen Cantic. cap. v. xiv. habet פרוזאג Perozag. Sed hanc vocem ex Græco cor-
 ruptam esse existimo, & emendo hoc modo פרוזא Pero-
 zas, aut potius פרוז Prazos, id est Prasus, qui berylla non multum est dissimilis. Est enim Prazius, sive prasus,
 ut etiam legitur, lapis viridis, docente Plinio, lib. xxxvii. cap. viii.*

IV. Fortassis per כרם ים Targum, Jonathanus, Onkelosius & Rabboth intelligunt Opalum. videtur enim כרם significare, non tantum fuliginem, aut viro-
 rem maris, sed quemlibet colorem varium & mutabi-
 lem, qualis conspicitur in quibusdam avibus; ut in pa-
 vonibus,

vonibus, & in collo columbæ, & ejusmodi aliis, quæ diverso colore lucent, pro varia radiorum solarium op-
positione, unde & *versicolores* dicuntur, quod colores quasi singulis momentis vertant. De ejusmodi ave le-
ges Massechet Berachoth cap. i. עוף אחד יש בכרכי הים כרום שמו וכיון שחמה זורחת מהפך לכמה גוונים *Est quæ-*
dam avis in civitatibus maritimis, que vocatur Kerum,
quod, quando sol lucet, colores sapius mutat. Hanc au-
tem avem cum nulla gemma melius possum comparare,
quam cum *Opalo*, quia omnes fere colores ejus repræ-
sentat, & singulis momentis mutat, instar pavonis, aut
columbæ colli, pro varia dispositione & radiorum re-
flexione. Nec adeo mirum esset hanc gemmam dici
Kerum jama, fuligo maris, cum & ipsum mare nonnun-
quam, ubi solis radiis feritur, ejusmodi colores varios
& mutabiles repræsentet, quod navigantibus satis no-
tum est. Sane cum Opalus sit pretiosissima gemma, ut
Smaragdis tantum cedat, cui inest carbunculi tenuior
ignis, amethysti fulgens purpura, Smaragdi virens ma-
re, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia, ut
ait Plinius lib. xxxvi. cap. vi. non mirum esset si ali-
quis crederet opalum etiam inter xii. gemmas pectora-
lis locum suum obtinuisse, eundemque fuisse כרום ימא
sive הרשיש nostrum. At cum Opalus sit satis mollis, nec
sculpturæ aptus, ut qui gratiam colorum scalpura
amitteret, Tarschisch Opalum fuisse, non existimo.

V. Jachias in Daniele cap. x. vi. hyacinthum cor-
ruleam credidit. Sic enim commentatur. אבן יקרה כעין הכלת והוא רמו לשמים אשר הם מגשמיים
רק ויקר ומראה הכלתו *Tarschisch est lapis pretiosus colore*
hyacinthino, quo significantur cæli, qui constat corpore te-
nui & pretioso, colore hyacinthino. Eadem animadvertit
Aben

Aben Ezra ad Cantic. cap. v. xiv. ad vocem *חרשׁושׁ* *Sunt*, inquit, *qui dicant, eum esse כְּעֵין הַשָּׁמַיִם* *colore cæli*. In eadem sententia alicubi fuit Bochartus, veluti Histor. Animal. lib. vi. cap. xvi. ubi *Tarschisch* exponit *Cyanæum*. Sed doctissimus vir illam sententiam ipse alibi impugnat, ut mox patebit. Sane *חרשׁושׁ* *hyacinthum* verti à quibusdam, à nobis jam est annotatum, lib. i. cap. xiii. At quamvis mihi multo probabilius sit, *Tarschisch* significare lapidem cæruleum quam viridem, nulla tamen hæc auctoritas me movit, ut crederem eum fuisse hyacinthum aut cyanum.

VI. Doctissimus Coccejus, etsi videatur dubius hære, qualis lapis fuerit *Tarsis*; cum fere ubique vocabulum *Tarsis* retineat, nihilominus tamen *חרשׁושׁ* exponit *Sardonychem*. Et Ezech. cap. xxviii. *Sardonychem* à שָׂרָם (quem nos verum *Sardonychem* putamus) distinguit. Rationem sententiæ dat ex Cantic. cap. v. xiv. ubi *Tarsis* putat significare *ungues*; & quod Angelus dicatur instar *Tarsis*. Ungues autem dicit similes esse *Sardonycho*, & corpus viri debere carneum colorem habere. Hoc lapide putat etiam pulchre designari naturam humanam Christi. Sed vellem alia argumenta attulisset doctissimus vir, quibus opinionem suam probasset. Sed cum hoc non fecerit, ab ejus opinione nos non veremur recedere. Nam primo non constat Cant. cap. v. per *Tarschisch* intelligi ungues; siquidem per vocem illam possit intelligi aliquod ornamentum manus aut digitorum: atque sic forte quædam virtutes & perfectiones Christi per ejusmodi ornamentum repræsentantur. Deinde non est certum per lapides, præsertim per *Tarschisch* ibi significari naturam humanam Christi. An non posset dici æquo jure, repræsentari

iterum ejus virtutes, aut gloriam & majestatem, aut etiam naturam divinam: cum & ipse doctissimus Coccejus fateatur, tres gemmas, de quibus fit mentio Apocal. iv. significare tres personas. Sunt etiam qui Tarschisch תרשח exponunt, docente Saadia Dan. x. vi. atque sic *Tarschisch* revera erit *Sardonyches*. Sed & hoc male cum *Tarschisch* & *Schoham* semper distinguantur in S Scriptura.

VII. Mea autem opinione שישית significat *Chrysolithum*. Sane χρυσόλιθον habent Septuaginta interpretes, & Josephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Galli, Angli, alii. *Chrysolithum* etiam memorat Johannes Apoc. cap. xxi. xx. Nostrum autem *Tarschisch* cum intellexisse non dubito, si ad xli. gemmas in pectorali respexit.

VIII. Videndum primo qualis gemma fuerit *Chrysolithus* apud veteres, deinde utrum illa quæ de *Chrysolitho* dicuntur, nostro *Tarschisch* non convenient? *Chrysolithus* igitur est *gemma*, ut ait Plinius lib. xxxvii. ix. *aureo colore translucens*. *Æthiopia*, inquit, *mittit & chrysolithos aureo colore translucens*. Iterum; *Optima chrysolithi sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt*. Et cap. xi. *Colos appellavit Chrysolithum aureus*. Epiphanius libello toties allegato. χρυσόλιθος τῶν πέντε χρυσόφυλλον κεκλήκασι. χρυσίζων μὲν ἴσιν. *Chrysolithus*. Hinc nonnulli *chrysophyllum* vocarunt; est enim *aureus*. Ita sane *chrysolithus* dictus est διὰ τὸ χρυσεῖν ab auro, quasi diceret: *aureus lapis*, propter colorem quem habet aureum. Hanc gemmam hodierni gemmarii quidem non *chrysolithum*, ut veteres, sed *Topazium*, vocant. At male cum veterum *Topazius*, non

non aureus, sed viridis fuerit, ut ad gemmam פטרה ostendimus.

IX. Credibile quidem est nomen illud *chrysolithi* esse generale & pluribus gemmis attribui ab auctoribus: ut omnis lapis, cui aliquis color aureus inest, chrysolithus dictus fuerit. Nam & illæ quæ in *electri* colorem declinant chryselectri dicuntur, & tales sunt fortassis hyacinthi moderni. Si candida vena interveniat *Leucochrysos* vocant. Nihilominus tamen illæ quæ aureo colore maxime translucent, & quibus nullum vitium nec alius color immixtus est, quales sunt Indicæ & Bactrianæ, veræ sunt chrysolithi, atque sic dictæ quasi *כסף צהוב*.

X. Talem sane lapidem fuisse nostrum *חרשׁישׁ* colligi potest ex capite x. Danielis, commate v & vi. *Et sub-*
latis oculis meis vidi, quod ecce vir unus erat indutus ברם
(vestibus lineis) & lumbi ejus cincti erant insigni auro
Uphaz. וְגִיחוֹ כְחַרְשִׁישׁ Et corpus ejus erat ut Tarsis. Et
vultus ejus similis fulguri, & oculi ejus similes facibus ar-
dentibus, & brachia & pedes ejus similes ære terso.

XI. Verum quidem est, doctissimum Coccejum hoc loco uti tanquam præcipuo argumento, ut probaret *Tarsis* significare *Sardonychem*. Vult enim *Tarsis* habere colorem *carneum*, qualem habere solent corpora humana, eo quod Daniel dicat: *Et corpus ejus est simile Tarsis*. Color autem corporis aut carneus repræsentatur per *Sardonychem*. Sed hæc expositio minime placet. Non puto hic describi corpus aliquod nudum, cujus color carneus sese oculis exhibeat, sed corpus aliquod vestitum. Exsertis verbis docet Daniel corpus illud, aut virum illum vestitum esse lineis vestibus: ut corpus ejus non potuerit conspici. Igitur de carneo co-

lore ibi non loquitur Daniel. Sed si vel maxime respexisset ad colorem corporis nudi, non sequitur tamen eum intellexisse colorem carneum, cum & *vultus* ejus, & *brachia* & *pedes*, quæ partes omnia nudæ erant, more veterum, omnino aliter repræsentet, quam carneo colore. *Vultus* enim erat similis *fulguri*. *Oculi* similes *facibus ardentibus*, & *brachia* & *pedes* similes *ari terso*. Sane si vultus per fulgura, oculi per faces ardentes, & brachia pedesque per æs tersum repræsentari possunt; corpus etiam potest eodem modo repræsentari per aurum. Nec silentio prætereundum est, quod Apocal. IV. III. dicatur in *throno sedisse virum similem jaspidi*. Si jaspis, quæ est gemma viridis, corpus humanum repræsentare potest; quare non etiam chrysolichus, quæ aurea est gemma?

XIII. Quando igitur Daniel dicit *וְגוֹמֵר כְּחַרְשִׁישׁ* & *corpore ejus erat ut Tarsis*. Nihil aliud intelligit, quam corpus ejus fuisse instar optimi & fulgidissimi auri: quod eo facilius credo, cum jam dixerit: & *lumbi cincti erant insigni auro uphaz*. Daniel itaque per *גוֹמֵר* corpus videtur intelligere, non quidem totum corpus (nam corpus vestitum erat vestibus lincis) sed illam partem corporis, quæ cingulo aureo cincta erat, cum reliquis partibus corporis circa cingulum, quæ propter splendorem aurei cinguli totæ aureæ appareant. Solent enim colores ornamentorum valde splendentium & radiantium attribui ipsis corporibus, quæ istiusmodi ornamentis sunt decorata, propter reflexionem. Sic Apocal. IV. vir in throno sedens videtur dici similis jaspidi & Sardo, ideo quod iris cum undique cingat, & viridem colorem instar Smaragdi à se diffundat. Sic & aurum viride dicitur à Martiali; Smaragdus, quibus ornatum erat,

erat, ut suo loco docuimus. Non mirum igitur hujus viri corpus simile dici *chrysolitho*, sive *auro*; cum auro cinctum fuerit. Et sane cingulum illud erat ex כהם & אפז *nphaz*, id est ex *optimo auro*, quod maxime rutilat & splendet, ut lib. i. cap. x. ostendimus, optimo jure igitur *chrysolitho* simile dicitur.

XIII. Idem manifesto probatur Cantic. v. xiv. מנין גלולי זהב סמלונים בחרשש *Manus ejus sunt globuli aurei, ornat* (sive repleti) *Tarschisch*. Iterum *aurum* & *Tarsis* junguntur. Hic proculdubio per *Tarschisch* intelligitur *chrysolithus*, quæ tota est aurea, & manum instar splendidissimi auri rutilare facit. Nam hic non tantum dicuntur manus globuli aurei, sed & ratio statim additur, ob quam ita dicantur. Nempe propter annulos aureos; sed præcipue propter eximias *chrysolithos*, quibus & annuli, ideoque manus ornatæ sunt. Nihil exstat quod optimum aurum melius repræsentet, quam præstantissima *chrysolithus*, ut etiam in illius conspectu aurum albicare, quadam argenti facie, cogatur, quemadmodum supra ex Plinio andivimus. Igitur Christi virtus & splendor in S. Scriptura per optimas *chrysolithos*, ideoque per aurum splendidissimum repræsentatur. Et sane quamvis Christus nulla rerum externarum commendatione opus habeat, nihilominus tamen certissimum est, & ipsius naturam divinam & humanam, & illius virtutes & gloriam & majestatem & officia, cum Sacerdotalia, tum prophetica & Regia exprimi per rerum colores, & splendorem, sive in vestimentis, sive in metallis, ære, auro & gemmis. Quare autem hic color aureus Christo attribuatur, & quid significet hic tradi, non est hujus loci. Ut ut verum

הַרְשִׁישׁ, auro similis dicitur, ut necessario concludendum sit *Tarschisch* esse *chrysolithum*.

XIV. Idem aliquo modo probari potest ex ipso nomine *הַרְשִׁישׁ* *Tarschisch*. Nomen illud sortita est hæc gemma, aut à loco natali, aut saltem à loco, unde ad alios populos delata est. Doctissimus Bochartus in suo *Phaleg* lib. III. cap. VII. putat lapidem *הַרְשִׁישׁ* ita dictum esse ab urbe *הַרְשִׁישׁ* *Tarsis* in Hispania, à Phœnicibus, post fugam & expulsionem à Josue passam, ædificata. Hoc probare conatur, quod Plinius loco modo à nobis laudato, dicat: *Bocchus auctor est, & in Hispania repertas (chrysolithos) quo in loco chrysellum dicitur ad libramentum aqua puteis effossis inde erutam.* Hinc clarissimus vir colligi vult *הַרְשִׁישׁ*, multis in locis Scripturæ fuisse in Hispania, ideoque per gemmam *Tarsis*, intelligendam esse chrysolitum Hispanicam. Sed, pace doctissimi viri dictum sit, vehementissime à vero aberrat. Nostra *chrysolithus*, sive *Tarsis* minime potest intelligi de illa Hispanica, de qua loquitur Plinius, cum statim post exitum ex Ægypto, tempore Moïse, quo tempore, Pectorale factum est, *Tarsis* illa Hispanica nondum extiterit in rerum natura. Condida enim est post obitum Josuæ, & expulsionem Chananæorum sive Phœnicum, qui patria relicta alias sedes quærebant in Africa, in Hispania & alibi, ibidemque *Tarsis* urbem condiderunt, multis annis post Pectorale gemmis suis decoratum.

XV. Nihilominus *Chrysolithum* à Moïse *Tarsis* vocari, à certo aliquo loco, sive Provincia sit, sive civitas *הַרְשִׁישׁ* *Tarsis* dicta, minime dubito. Constat 1 Reg. x. x. xxii. & 11 Chron. ix. xxi. & 1 Reg. xxii. xlix. & 11 Chron. xx. xxvi. xxxvii. & ex aliis locis, fuisse aliam civita-

civitatem *Tarsis* in Oceano Indico ad quam tendebant naves profectæ ex Eziongebere, in mari rubro, Ophiræ, id est Tabrobanæ, ut videtur, proxima, quemadmodum ipse Bochartus eodem loci doctissime observavit. Hæc *Tarsis* proculdubio Hispanica multo antiquior fuit, & ante Mosen jam nota erat, nomenque suum isti Hispanicæ *Tarsis* dedit, per Phœnicum mercatores qui Indicam istam jam noverant, & inde inter res pretiosas etiam chrysolithos attulerunt. Nam in India optimas etiam chrysolithos, Hispanicis multo pretiosiores nasci, & inde ad alios populos mitti, ex eodem Plinio, eodem loci constat. *Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucens.* Et mox: *Praferuntur iis Indica, & si varia non sint Bactriana.* Indicas itaque chrysolithos intellexit Moses, non Hispanicas & à *Tarschisch* Indica sic dictæ erant *Chrysolithi*, non ab Hispanica. Et cum omnia in sacris debuerint esse כן המוכר *ex optimo*, quis dicet Mosen Hispanicam chrysolithum (etiā si tunc nota fuisset) prætulisse Indicæ quæ præstantissima fuit.

XVI. Patet igitur nostrum חרשש non aliam fuisse gemmam, quam *chrysolithum*, & quidem Indicam, aut Bactrianam, ita dictam, quod in aliqua Provincia, aut urbe *Tarsis* dicta nasceretur, aut ab alia aliqua regione eo deportaretur, & inde ad alios populos, prout & carbunculus, ut supra docuimus *Carchedonius* dicitur ab urbe *Carthagine*, eo quod à Carthaginis mercatoribus coëmeretur, & inde ad alios populos deportaretur. Sane ex *Tarschisch*, non tantum aurum, sed & multas alias res pretiosas venisse, ex S. Scriptura manifeste constat. Videantur loca quæ modo à nobis allegata sunt.

XVII. Permagnæ chrysolithi repertæ sunt, etiam
quæ

quæ XII. pondo penderent, ut ait Boëtius lib. I. cap. LXV. Tradit idem auctor se vidisse chrysolithum duarum ulnarum longitudine, & fere semi ulnæ latitudine, quæ Rudolpho secundo Cæsari data fuerit. Reperiuntur quoque non tantum in India & Æthiopia, apud Bactrianos, in Arabia & in Hispania, de quibus Plinius, sed &, ut docet Epiphanius, ἐν τῷ Φρέατι διπύρῳ, ὡς ἐν τῇ Αχαιμνίδι τῇ τῆς βασιλῶν, in puteo duplicis petre, ad mœnia Achmanitidos Babylonie, & in Germania, præcipue in Misnia & Bohemia. Hæ autem ut & Arabicæ, & Hispanicæ sunt viliores & molliores, ideo non valde æstimatæ. Pretiosæ autem sunt Indicæ & Bactrianæ, quæ sunt durissimæ, absque vitiiis, & aureo colore gratissime lucentes. Rarissimas sane & pretiosissimas reperiri chrysolithos, patet ex eo quod jam observavimus ad ἡ75β, ex Tavernerio, ubi audivimus magnum Mogolem habere Topazium pendentem CLVII. ceratia, emptum ducentis septuaginta duo fere millibus florenorum. Verum quidem est Tavernerium gemmam istam vocare *Topazium*, sed jam animadvertimus intelligendam esse *chrysolithum*, cum auctor istemore neotericorum Gemmariorum *Topazium* dicat flavum, id est aurei coloris.

XVIII. Raras etiam huic gemmæ virtutes attribuunt auctores. Auri & solis lapis creditur, & propterea vitalis facultatis fomentum. Timores etiam nocturnos & melancholiam minuere atque depellere, intellectum confortare, molestisque insomniis adversari, demones terrere, & fugare; pusillanimitatem & stultitiam auferre; sapientiam animique constantiam promovere; ac à fascinationibus ferentem tueri, brachio sinistro alligatus aut è collo suspensus; traditur. Sed de his plura vide

vide apud Cardanum, Ruzum, Boëtium & alios, qui imperitam plebeculam naniis pascere amant. Psellus
 ὡς λίθων δωάρμεων. χρυσόλιθῳ ἀντίθετον σχῆμα ποιεῖ πάθει
 ὁφθαλμῶν. Chrysolithus oculorum doloribus adversatur.

CAP. XVIII.

שחם Schoham est undecimus lapis. Vbi exstet? Varie expositiones.
 קרישטאל Kristal. פארלוך pralukin & פארולין Parulin
 pro בארולין Berulin, Beryllus, βήρυλλος Burla,
 & ברילוח חלא Beriloth chala & בל Belur iterum βήρυλλιον
 significat. מריבג Meribag. corrupte pro ברילין Berilas, id est Be-
 ryllus. & ברולח Berolcha. Syrus
 כזבגל an ברולח Berolach legendum? Varii auctores.
 שחם non esse Beryllum. Nec σμάραγδον ut bis habet Philo Ju-
 daeus. Septuag. habent βήρυλλον. Eorum hallucinatio. Quid consen-
 dum de interpretibus Ptolomæi qui σάμ retinent. Numquam po-
 nunt πείσιον, & σμάραγδον, & σάπφειρον & ὄνυξ & σάγ-
 διον. Varia loca Scriptura allegantur. שחם esse Sardonychem.
 Varii auctores. Ordo gemmarum inversus apud plures auctores. Quos-
 dam auctores per ὄνυχα Sardonychem intellexisse; immo & per
 Sardium. Nicolaus Dnysef. שחם ניקלה esse Sardonychem
 probatur Genes. 11. x11. Pilchou brachium Euphratis. Euphratem
 ferre Sardonyches. Varii auctores. Probatum quoque ex Paraphrasi
 Etera 1. v. סנדלכין Sandalechin quasi שרדנגין Sardanegin
 Sardonyches. Rabboth allegatur. סנדלפונין Sandalphunin
 corrupte pro סנדלכין, aut potius pro שרדנגין Sardanegin id est
 Sardonyches Bochartus allegatur. Terra חבילה. Est altera terra
 חבילה versus mare rubrum. Ejus Metropolis דו סחם Du So-
 haim. An ita dicta à שחם Schoham Sardonyche? Mons India
 Sardonyx dictus. שחם an à שחום Schachum nigrescere?
 Arabice سحمة Sachma, nigroi. Arabia Sardonyches nigra.
 Sardonyx vera dicitur à Sarda & Onyche. Varie Sardonyches.
 Secundum Rabboth nostram שחם esse nigram Sardonychem.
 Vexillum Josephi. ראם Reem capra, ein Rehe / Ram, Lam.
 Vera Sardonyx India. Apocal. xx. mentio fit Sardonychis. Sar-
 donyches

donyches olim in magno fuerunt pretio. In diademate Regum. Polycratu incredibilis fortuna. Plinius explicatur. Varii auctores allegantur. Sardius, Sardonyx, & Onyx sigillis aptissima. Earum virtutes. Ab omnibus fere Judæis superstitiose gestatur.

1. Ndecimus lapis est שחם *Schoham*. Exstat quoque Genes. 11. xii. Exodi xxv. vii. & xxviii. x. ubi de humeralibus Ephodi. Et Exodi xxxv. xxvii. & xxxix. vi. Jobi xxviii. xvi. 1 Chron. xxix. 11. & tandem Ezech. xxviii. xii.

11. Fuerunt qui שחם *Crystallum* exposuerunt, præcipue Judæi qui habent קרישטאל *Crystal*, ut notat Abarbanelius. Rabboth Schemoth habet פראלוקין *Pralukin*, corrupte, ut puto, ex Græco, ut legendum sit, mea opinione, פארולין *Parulin*, aut potius, בארולין *Berulin*, pro באקקין *Baqqin*. Onkelosius habet ברילא *burla*, id est *beryllus*. Jonathanus בריליוח חלא *Berilioth chala*. Sed per suum Berilioth etiam *Beryllum* intelligit, addito tantum תַּחַל *chala*, quod Rabinis arenam, aut etiam accutum significat. Arabs habet بلور *Belur*, quod etiam credo significare *beryllum*. Sic & Septuaginta habent Βερύλλιον. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet מרינג *Meribag*. Sed qualem gemmam vox ista significet, adhuc ignoratur. Fortassis scribendum est ברילו *Berilas*, & tunc quoque esset *Beryllus*. Nemini enim mirum videri debet, si dicamus imperitum librarium male exscripsisse, & posuisse מרינג *pro ברילו*, quamvis & hoc corruptum esset ex Græco. Targum Jerusalemitanum habet ברילחא *Bedolcha*, quod Chaldo idem est ac Hebraicum ברלה *Bealoh* Genes. 11. vers. xii. At *Schoham* non potest esse *Bedolah*, cum manifestissime distinguatur à Mose ibidem loci. ברילחא quibusdam est *Margarita*

riza, aliis *Bdellium*, aliis etiam *Chrysellum*. Fortassis in Targum etiam legi debet ברולחא *Berolcha*, mutato *Res* in *dalceth*. Sane pluribus in locis Syrus pro ברולחא habet ברולחא *Berolcha*. Legi etiam posset ברולח *Berolach*. Si autem legamus *Berolcha* aut *Berolach*, iterum nihil aliud erit quam *Beryllus*. Beryllus autem inter genera crystallorum ponitur: ut non mirum, si à quibusdam Judæis קרישטאל *Crystal* vocetur. Igitur secundum vetustissimos & plerosque Judæos שהם *crit Beryllus*. Sic & Broughtonius eum vertit *Beryl*.

III. Non omnes tamen sunt in ista sententia. Philo Judæus lib. III. de vita Mosis bis mentionem facit de lapide *Schoham* in humeralibus, sed in utroque loco habet σμαραγδus. Septuaginta hic quidem habent βηρύλλιον, ut modo monuimus; sed tam dubii hærent in vertendo hoc lapide, ut clarissime constet, eos veram illius cognitionem non habuisse. Ideo vel inde liquet, falsissimum esse quod verpuli de suis interpretibus apud Ptolomæum glorientur, qui, etsi singuli sua cellula inclusi, & ab omni mutuo consilio remoti fuerint, tamen eo usque conspiraverint, & in suis versionibus consenserint, ut alter ab altero ne quidem in minimo apice dissentiret. Aut, si non vana crepant isti auctores, oportet hanc versionem, ut ut vetustissimam & ante tempora Christi receptam, Ptolomaica illa posteriorem aut pessime depravatam esse. Aliquando vocem שהם retinent, ut I Chron xxix. II ubi שהם ponunt. Nonnunquam inter virides gemmas recensent, ut Genes. II. XII. ubi habent πράσινον. Et Exodi xxv. II. x. σμαραγδus. Et cap. xxxv. textui infarciunt σμαραγδον, per quem etiam videntur intelligere שהם, de quo paulo ante Moses loquutus fuerat. Sic & versu xxv. II. ejusdem

Z z z z 2

capitis.

capitis. Et cap xxxix. vi. Semel etiam *σίπφειρον* exponunt, ut Ezech. xxviii. xliii. Ponunt etiam *όνυξ*, ut Jobi xxviii. xvi. Tandem & *σάρδις*, ut Exodi xxvii. vii & xxxv. ix. Quis in tanta caligine non excutiet? Mea sane opinione *סרש* non est *crystallus*, nec *beryllus*, nec *Prasinus*, nec *Smaragdus*, nec *Saphirus*, nec *Onyx*, nec *Sardius*, nisi forte *Onyx* & *Sardius* sumantur pro *Sardonyche*, quod nonnunquam ab auctoribus fieri solet.

IV. Pedibus igitur eo in sententiam eorum qui *סרש* *Sardonychem* vertunt: ut Josephus, Hieronymus, Vulgatus. Nonnunquam ipsi etiam Septuaginta interpretes, ut jam modo audivimus, *Sardonychem* videntur intelligere. Sic & Aquila, teste Hieronymo ad Fabiolam. *Iosephus*, inquit, *Sardonychus* vocat, cum Hebraeo *Aquila*que consentiens. Hos sequuti sunt Lutherus, & ut puto, Galli, Diodati, Junius. Verum quidem est, Septuaginta interpretes hic habere *όνύχιον*, non *σάρδονύχα*, & quidem ultimo loco, cum deberet esse penultimus. Sed ordinem suspicor inversum esse, quod etiam factum puto à Josepho, Vulgato & Hieronymo. Forte male ordinem observarunt librarii in describendo. Sane credibile non est Septuaginta *סרש* vocasse *βηρύλλιον*, & *סרש* *όνύχιον*. Multo credibilius est eos *סרש* *laspidem* vocasse *beryllum*, cum uterque sit ex genere viridium gemmarum. Si autem *סרש* *όνυχα* vocabant, mea opinione per *όνυχα* intellexerunt *Sardonychem*. Idem forte intellexerunt Galli & Diodati, per suum *Onyx*: alias decepti sunt. Quidam etiam *σάρδιον* tantum habent, ut Septuaginta Exodi xxvii. vii. & xxxv. ix. Sic & Junius. Vix induci possum, ut credam auctores istos, praesertim Josephum, Septuaginta, Vulgatum & Hieronymum per

CAP. XVIII. SACERDOT. HEBRÆOR. 73E
 per suum *Onychem* & *Sardium* aliud quid intellexisse,
 quam *Sardonychem*: cum & ipsimet lapidem illum alibi
Sardonychem vocent. Quod de Josepho est manifestis-
 simum: nam cum שהם vertat ὀνύχιον ubi de Pectorali
 agitur, alibi, ubi de gemmis in humeralibus Ephodi
 disserit, ponit σαρδόνυχες tribus in locis; ut Antiq. lib.
 1.1. cap. viii. & ix. & de Bello Jud. lib. vi. cap. vi. Cre-
 dibile igitur est, Josephum שהם semper exposuisse
 σαρδόνυχες, ut error sit librariorum quotiescunque legi-
 mus ὄνυξ aut ὀνύχιον. Eodem modo credo errorem ir-
 replisse, cum נאדם qui primus lapis est, dicatur à Jo-
 sepho σαρδόνυξ. Legendum est proculdubio σάρδιον,
 quemadmodum apud Septuaginta interpretes. Et apud
 eos tē Septuaginta Exodi xxvi. vii. & xxv. ix. ubi pro
 שהם legimus σάρδιον, legendū puto σαρδόνυξ. Posset tamen
 dici, istos auctores, qui ponunt *Onychium* aut *Sardium*
 pro שהם, credidisse *Onychium*, *Sardium* & *Sardonychem*
 esse unum eundemque lapidem; quod eo facilius fieri
 potuisset, cum omnes ejusdem generis esse credantur,
 & cum *Sardonyx* sit mixtus ex *Sardio* & *Onyche*. Hæc cau-
 sa est quod tam *Onyx* quam *Sardonyx* vulgo *Niculus* dici
 soleat, & ab hodiernis Judæis Germanis ein Dmysef. Sane
 שהם dici *Nicolum*, non minus quam crystallum, docet
 Abarbanelius. ושחם הוה ניקלא בלעו אוקריפ טאלי Scho-
 ham est Niklā, barbære crystallus.

V. Nostrum שהם fuisse *Sardonychem*, probatur ex
 Genes. cap. 11. comitate xii. ubi Moyses dicit ex terra
Havila asportari נדלח ושרם *Bedolach* & *Schoham*. Ista
 terra irrigata erat fluvio *Pisihon*: At *Pisihon* erat bra-
 chium, ut ex eodem Mose constat, *Euphratis*. *Euphra-*
tem, aut saltem loca quædam illi vicina, *Sardonychas*
 ferre, docet Plutarchus i. Tractatu de fluminibus, &

Stobæus Sermone xcvi. Dicit enim huic fluvio ad hæ-
rere montem Δρίμυλλον καλέμενον, ἐν ᾧ θρονᾶται λίθος
σαρδόνυχι παρόμοιος. *Drimyllum dictum, in quo nascitur
lapis Sardonychi similis.* Sed & ipsa Sardonyx intelli-
gitur, cum statim addat: ὃ οἱ βασιλεῖς ἐν ταῖς βασι-
λείαις (sive ut alii volunt ἐν ταῖς βασιλείαις *in diademati-
bus*) χρῶνται. quo Reges utuntur in suis Regiis, scilicet or-
namentis, & insignibus regiis, sceptris, coronis &c.
Sardonychem ad ornandas coronas Regum adhibitas
fuisse, constat ex Josepho Antiq. lib. vii. ubi docet co-
ronam Regis Amonitarum, quam abstulit Davidus
ii. Sam. xii. xxx. habuisse ἐν μέσῳ πολυτελεῖ λίθον σαρδό-
νυχα. *in medio pretiosam Sardonychem.*

VI. Sed circa Euphratem nasci *Sardonychæ*; & qui-
dem optimas, docet etiam paraphrasis Chaldaea Heste-
ræ cap. i. v. ubi legimus in ripis Euphratis effossas
esse, magna copia, *margaritas, Beryllos, & Sardonychæ.*
פֶּר כֶּסֶף פֶּר וְאֶבֶן חֶסֶן שִׁיר סָאָר וְחֶסֶן אֶחְמִיתִין
וְנֶחֱסֵן סְלִין דְּחַב טַב יוֹהָרִין וְבוֹרִלִין וְסַנְדֻלְכִין *Fodis in Eu-
phratis ripa, & ibi reperit sexcentas & octoginta sex arcus
areas, plenas optimi auri, margaritarum, beryllorum &
Sardonychum.* Hic per סַנְדֻלְכִין intelligo *Sardonychæ*. Est
enim *Sandalechin* vox corrupta ex Græco *Sardonyches*,
prout Rabboth Schemoth etiam habet סַנְדֻלְכִין *Sarda-
negin*, quod tamen propius accedit ad *Sardonyches*.
vide quæ ad illam vocem diximus in lapi. אֶדֶם *Odem.*
מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין cap. vii. legimus מִסֵּה לְרוֹם לְהַבִּיֵא לוֹ סַנְדֻלְכִין
Et misit aliquem in Meridiem, ut afferret ei Sandalphunim. In hoc loco doctissimus
Bochartus legit סַנְדֻלְכִין *Sandalechin*, id est *Sardonyches*.
In editione Amsteladamenſi legitur סַנְדֻלְכִין. Immo
ita legendum esse videtur colligi ex glossa, cum & ipsa
habeat

habeat *Sandalphunim*, non autem *Sandalechin*. Explicat etiam glossa vocem סנדלפון & dicit significare lapidem pretiosum. סנדלפון שם אבן טובה *Sandalphim*, inquit, est nomen lapidis pretiosi. Nihilominus Judæis alibi etiam significat certum aliquem angelum. Libenter tamen concedo doctissimo Bocharto, pro *Sandalphim* legendum esse *Sandalchin*, & hanc vocem significare *Sardonyches*. Sed ex hoc loco non satis clare constat unde afferantur *Sardonyches*, utrum ex Meridie, an vero ex Septentrione; duo enim missi sunt, ut refert Gemara, alter in Septentrionem, alter in Meridiem, ut omnia genera gemmarum afferrent. אחר משגרו לצפון וא' משגרו לדרום להביא לו סנדלפונים טובים ואבנים טיבות וסנדליות. *Unum miserunt in Septentrionem, & unum miserunt in Meridiem, ut afferrent bonos Sandalphunim (aut potius Sandalchin, id est sardonychas) & lapides preciosos & margaritas.* Credibile tamen est, quemadmodum præstantissimæ Smaragdi afferebantur ex Scythia, ideoque ex *Septentrione*, sic & ex Meridie allatas esse *Sardonychas* optimas & margaritas; prout revera in Meridie, id est in terra Chavila, circa Euphratem, & è sinu Persico *Sardonyches* & margaritæ ad alios populos asportantur. Et hæc quidem sententia optime convenit cum verbis Moïsis Genes. II. XII. quem locum jam modo allegavimus, scilicet in terra Chavila reperiri lapidem שהם וברורה *Schoham* & *Bedolah*, id est *Sardonychem* & *margaritam*. Sed hæc *Sardonyches* magis Arabicæ erant quam Indicæ.

VII. Est & alia terra Chavila versus mare rubrum prope Sabæos, ut docet doctissimus Bochartus, in suo Phaleg lib. II. cap. XXVIII. In ista terra metropolis est דו סהים *Du Sahaim*. Quemadmodum autem posterior hæc

hæc Chavila nomen sumpsit à priori & antiquissima ista, de qua loquitur Moyses, ita hæc urbs videtur nomen hoc *Du Sohaim* sortita à Sardonyche. Nam *דו סהים du sohaim* sic dicta videtur à *סהם Schoham* vel *סהם Soham*, *sardonyche*, qui in terra Chavila reperitur. Ita sane in India est mons quidam, qui *Sardonyx* vocatur ob gemmam sic dictam, ut legimus apud Ptolomæum lib. vii. cap. i. *Σαρδονύξ ὅρτος, ἐν ᾧ ὁ μάνυμι λίθος. Sardonyx mons, in quo est lapis illius nominis.*

VIII. Sed & in ipsa voce *סהם Schoham* videtur aliquomodo latere natura Sardonychum. *סהם* dictus videtur à Chaldæo *סחם Schachum*, *nigrum*: est enim Chaldæis *סחם schecham*, *nigrescere*, ut & apud Arabes *سحمة sachma* nigrorem significat. Ideo *סהם* videtur significare lapidem nigrum. Tales sane sunt Sardonyches Arabicæ, quæ habent radicem nigram. Verum quidem est Sardonychem sic dici composita voce, quod revera ex duabus gemmis *sarda* & *Onyche* composita sit, ut notat Plinius lib. xxxvii. cap. vi. *sardonyches*, inquit, *ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur, candore in sarda; hoc est veluti carnibus ungue hominis imposito & utroque translucido.* Et quicumque semel intellexerit colores & naturam *sardii* & *Onychii*, facile noverit quid sit *sardonyx*. Supra, ubi de *סרם* egimus, satis docuimus Sardium esse rubrum, ideoque dici *Demium* quasi *Odem*, à colore rubro: immo & *sardam* à *Sered*, quod significat rubricam. Nonnunquam ruborem habent sanguinis biliosi; sæpe tamen carnei coloris & exigua portione sanguinis tinctæ sunt. Quod attinet *Onychem*, omnibus notum est, eam sic dici ab *ungue*. Ideo Sudines apud Plinium docet: in ista *gemma esse candorem unguis humani similitudine.* Lib. xxxvii. cap. vi. Mox addit:
Zeno-

Zenothemis Indicam Onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam cingentibus candidis venis (aut, ut legit Salmasius, Zonis) oculi modo, intervenientibus quarandam oculis obliquis venis. Et paulo post: Sotacus Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. veram autem onychem plurimas variasque cum lacteis zonis habere venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunt concentum suavitatis grata. Constat igitur quales gemmæ fuerint Sarda & Onyx. Cum autem Sardonyx ex utroque composita sit, debet habere ruborem Sarda, & alborem unguis, aut onychis. Delaetius lib. 1. cap. XIX. Radicem, inquit, habent Onychis, sed superficiem Sarda.

IX. At quemadmodum Sarda & Onyches non omnes sunt ejusdem coloris, sic nec ipsæ Sardonyches. Quædam Cæca appellantur, quæ scilicet non translucunt. Quædam, quæ Arabicæ dicuntur, radicem habent nigram. Aliæ cæruleum imitantem, non sine spe purpuræ ob candorem in minium transcurrentem, ut loquitur ipse Plinius. Propter ejusmodi radicem nigram, aut nigricantem Sardonyx Arabica (ad quam respexisse videtur Moses, cum dicat ex terra Chavila venire שחם) videtur ab Orientalibus dicta שחם Schoham, quali diceret gemmā nigram. Sane talē gemmam nostrum שחם significare, videtur credidisse Rabboth Bemidbar, ubi docet, vexillum Josephi, quod ejusdem coloris fuit cum lapide שחם Schoham, fuisse valde nigrum. יסף שחם ואבן מפה שלו שחר עד מאד ומצוייר לשני נשאים אפרים ומנשה מצרים על שם שהיו חולדותם במצרים ועל מפה של אפרים היה מצוייר שיר ע"ש בכיר שורו זה יהושוע שהיה משבט אפרים ועל מפה שבט מנשה היה מצוייר ראם על שם וקרני ראם קרניו על שם גרעון בן וואש שהיה משבט

מִשְׁבֵּט מְנַשֶּׁה Joseph lapidi Schobam (inscriptus erat)
 & vexillum ejus erat valde nigrum, depictosque habuit
 duos principes, Ephraimum & Menassen Ægyptios, quia
 in Ægypto nati sunt: Vexillum Ephraimi depictum habe-
 bat taurum, quia dicitur (Deuteron. xxxiii. xvii.) pri-
 mogeniti bovis illius. Is autem erat Iehosua ex tribu E-
 phraim; & vexillum tribus Menassa depictum habebat
 monocerotem (potius רֶעֶם Reem significat capram aut
 orygem, ut putat doctissimus Bochartus. Unde, ut
 & hoc in transitu notem, Germanis ein Rhee / aut potius
 Belgis een Ram / id est Caper aut aries. Et inde forte
 Germanorum & Belgarum Ram / mutato R. in L. &
 sumpto genere pro specie) quia dicitur (Deuteron.
 xxxviii. xvii.) & cornua orygis sunt duo cornua:
 propter Gideonem filium Ioasi, qui erat ex tribu Menasse.
 Videtur igitur Rabboth credidisse סרדוֹנִיכֵם esse Sardony-
 chem Arabicam, cujus radix erat nigerrima. Psellus
 varias etiam recenset Sardonychas; Alia dicit μέσλῳ ἔχον
 χαμυλὴν λευκὴν. ἐστὶ δὲ μονόχροστος. mediam habet lineam albam;
 & est unius coloris. Alia διαζωσμένη zona cincta est. Et alia
 ποικίλη variegata.

X. Verum tamen est præstantissimas Sardonychas
 Indicas, radicem habere candicantem instar unguis,
 & superficiem rubram instar carnis sanguine bene tin-
 ctæ, & utrumque tralucidum. Et cum in rebus sacris
 omnia debuerint esse מִן הַטּוֹב ex optimo, סרדוֹנִיכֵם no-
 strum talem fuisse gemmam, Indicam scilicet Sardony-
 chem, magis est verisimile. Nihilominus dici etiam
 potest, Arabicam Sardonychem tempore Moſis caram
 & pretiosam fuisse, ideoque adhibitam in pectorali,
 aut omnes Sardonychas Indicas, quæ candicantem ra-
 dicem habebant סח (ut ut nigrum significet) dictas
 fuisse

fuisse ab Arabicis, propter aliquam similitudinem. Et cum reperiantur tot genera saphirorum, hyacinthorum, aliarumque gemmarum, quamvis colore differant, idem tamen nomen retinentes, non est mirum si & varia reperiantur Sardonyches, nigra radice & albicante, quæ tamen omnes שדום vocantur. Sed quidquid rerum sit; ex iis quæ diximus satis constare puto שדום esse *Sardonychem*. Johannes Apocal. cap. xxi. inter duodecim lapides etiam numerat τὸν σαρδόνυχα *Sardonychem*, qua voce videtur denotare nostrum שדום *Schoham*, saltem si respexit ad xii. gemmas Pectoralis.

XI. Sed nostræ sententiæ aliquis objicere posset, *Sardonychem* non esse lapidem magni pretii, cum tamen in S. Scriptura שדום ponatur inter gemmas pretiosissimas, veluti Jobi cap. xxviii. xvi. *Non potest taxari* (sapientia) *insigni auro Ophir*, *Schoham pretioso Saphiro*. Sic & Ezechielis cap. xxviii. xiii. & Genes. ii. xii. *Margarita* aliarque gemmæ & *Schoham* junguntur tanquam pretiosissimæ gemmæ. Verum etiam est Plinium docere *Sardonychem* non fuisse magni pretii, lib. xxxvii. cap. vi. Sed Plinius ibi videtur id intelligere de Arabicis tantum, in quibus nullum Sardarum vestigium apparet, & quæ non nunquam tantæ sunt magnitudinis, ut inde capulos fastitent. Immo & apud Indos dicit non habitas esse in honore. Tamen & ipse Plinius fatetur: Romanos & ipsis Indis tandem persuasisse, ut ipsi quoque iis gauderent. Et *Sardonychem* revera in magno etiam fuisse pretio apud veteres satis manifesto constat ex iis quæ jam à nobis dicta sunt; ponuntur enim סנדלחין *Sandalichin*, id est *Sardonyches* inter res pretiosas, quæ magna cura & labore acquiruntur, ut supra ex paraphrasi Esteræ cap. i. v. & ex Co-

dice Sanhedrin cap. vii. audivimus. In corona Regis Amonitarum fuisse Sardonychem magni pretii, docet Josephus, quamvis alii *אבן שואבת* *lapidem attrahentem*, id est *magnetem*, dicant. Reges etiam utuntur Sardonyche in diadematis, quæ effoditur circa montem Drimylum ut ex Plutarcho audivimus. Sed & Polycratem Samium Tyrannum in annulo pretiosissimam sardonychem gestasse, quam valde æstimabat, docet Plinius lib. xxxvii. cap. i. Rara historia & incredibilis fortuna Tyranni à Plinio ibi narratur. Verum quidem est, Herodotum docere illam gemmam fuisse *Smaragdum*, nihilominus Plinius Sardonychem dicit. Quod non tantum affirmat Solinus in capite de Arabia, sed insuper dicit etiam Sardonychem fuisse luxuriæ facem apud Romanos. *Claudius Caesar*, teste Plinio, *Smaragdos induebat & Sardonychas*. Idem Plinius: *Primus Romanorum Sardonyche usus est prior Africanus, ut tradit Domosttratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam*. Martialis quoque lib. v. Epigr. xi. Sardonychas jungit *Smaragdis, Adamantisibus, & Iaspidis*:

Sardonychas, smaragdos, Adamantes, Iaspidas, uno

Portat in articulo Stella, severe, meus.

Et Juvenalis Sardonychem gemmam principem vocat. Satyra xiii.

— — — *gemmaque Princeps*

sardonyches, loculis custoditur eburnis.

Et Satyra septima:

— — — *Conducta Paulus agebat*

Sardonyche, atque ideo plurius quam Gallus agebat.

Videatur etiam ejus Satyra vi. Persius, Martialis alibi & alii.

XII. Sigillis nulla aptior gemma quam *sardius*, *Onyx*, & *sardonix*. Ideo nulla gemma magis sigillis apud Antiquos adhibita est quam illa. Unde tot sigilla vetera adhuc usque diem reperiuntur in istis gemmis. Et raræ virtutes Sardonychi ascribuntur. Psellus περὶ λίθων δυνάμεων. Σαρδόνυξ ὀφθαλμῶν ἰσῆσι ῥέματ' αἰ, καὶ διεξωσμὴν τοῦ τῶν ἐμβρύων ἐπέχει ὀλίσθας, ἢ ὅ ποικίλη αἰφελῆ μελαγχολικαῖς ἐξαρτωμένη, Oculorum sedat fluxiones, & in modum zona cinctæ, embryonum casus cohibet. Qui variegatus est, melancholicis prodest, si appendatur. Dicunt eum nocuos affectus, animi fastum & venena domare, immo ad omnia valere, ad quæ Sardius seu Corneolus. Hinc hodie vix ullus reperitur verpa apud Germanos, qui non *Niculum*, aut *Onykel*, ut eum vocant, & quem הםה putant, gestet.

CAP. XIX.

הפס Jaspēh est duodecimus lapis. Vbi exstet? Varia versiones. ὀνύχιον, מרגליתא Margalitha, מרגליתוθ Margalitoth. מרגנייה Marganith. אפנטורים Apanturim & מרגנייה אפנטורים Marganith Apanturim. מרגליות non semper Margaritam, sed & quamlibet gemmam significare. Panthera gemma cum Jaspide convenit. Jaspis non est Panthera, nec unio sive margarita. Sculptura ineptas esse margaritas. הפס esse Jaspidem. Varii auctores. De Jaspide mentio sit Apocal. xxi. xx. גספי Gaspi. אפנטור & אפנטורים esse Jaspidem. Jaspis varias habet maculas instar Leonis pellis. Ejus color viridis. Speciem refert Smaragdi, σμαραγδίζουσα, & σμαραγδίζων apud Psellum & Epiphanium. Varii alii auctores. Onychipuncta, Jaspōnyx. Jaspidium septem species. Vexillum Benjaminis omnes habuit colores. Optima Jaspis Indica est viridis. Jaspis Scythica, Cypria, & Egyptiaca. Jaspidis virtutes.

I.

duodecimus & ultimus lapis est **שֹׁפֶה**
laspheh. Exstat etiam Exodi xxxix. xii.
 Ezech. xxviii. xii.

II. Quamvis hæc gemma sit notissi-
 ma, & nomen suum retinuerit ad hunc

usque diem apud omnes populos, nihilominus varie ab
 interpretibus verti solet. Septuaginta habent **ὀνύχιον**.
 Hos sequuti sunt Josephus, Hieronymus, vulgatus,
 Epiphanius, Galli & alii. Sed male, cum nullam ratio-
 nem afferant, qua sententiam suam firmarent. Targum
 Jerusalemitanum habet **מרגליתא** *Margalita*, id est *mar-*
garita. Rabboth Schemoth ferè eodem modo **מרגליטה**
Margalitoth. Jonathanus **מרגנייתא** *Marganith* quod
 idem significare videtur, ac *Margalita*, mutato ל in נ
 quod non est insolens, ut alibi docuimus. Jonathanus
 habet non tantum *Marganith*, sed addit præterea
אפנטורים *Apanturim*: sic **מרגנייתא אפנטוריתא** *Marganith*
Apanturim. Videtur igitur per vocabulum **מרגנייתא** nihil
 aliud intelligere, quam aliquam gemmam. Nam **מרגליתא**
 (ideoque & **מרגנייתא**) Judæis sæpiissime significat quam-
 libet gemmam aliam, non minus quam margaritam. Su-
 spicor itaque apud Jonathanem **מרגנייתא אפנטוריתא**
gemmam Pantheram, quod non male cum *laspide* con-
 veniret. Ideo Cantic. v. xiv. habet **אפנטור** *Apantor* tan-
 tum, non addita voce **מרגנייתא** *Marganith*. Utrum au-
 tem lapidem *Pantheram* etiam intelligant Targum
 Jerus. & Rabboth, non ausim affirmare. Verisimilius
 est eos intelligere *Margaritam*, sive pretiosum *unionem*.
 Sed toto cælo aberrant; cum nullam possent asserre
 auctoritatem, nec ullam rationem, ad probandum *la-*
sph significare *Unionem*. Deinde *Unio*, sive *Margarita*
 non poterat adhiberi in Pectorali, cum omnis gemma
 inscul-

in sculptum habere debuerit aliquod nomen duodecim tribuum. Sed ad sculpturam sigillorum margarita plane inutilis est, præterquam quod omnem gratiam, pretium & ornatum amitteret margarita, si scalperetur, aut si vel tantillum raderetur ejus superficies.

III. Calculum igitur appono illis qui hanc gemmam *Jaspidem* vertunt; Sic enim vertunt Lutherus, Junius, Belgæ, Diodati & alii. Sane יַשְׁפָּה significare *Jaspidem* ipsa vox יַשְׁפָּה *Ispeh* indicat. Quis non videt Hebræorum יַשְׁפָּה *Ispeh*, esse ipsissimum Græcorum *ιάσπιδος* & Latinorum *Iaspis*. Atque sic *Iaspis* erit unus ex lapidibus qui nomen suum retinuerunt, & ad alios populos transfulerunt; quemadmodum סַפִּיר *Saphirus* aut σάπφειρος. Adde si placet *Demium*, *Topazium* & *Maragdam*. Nulla sane est causa propter quam nomen *Iaspis* non retineamus, & יַשְׁפָּה *Ispeh* aliter vocemus. Ipsi etiam Septuaginta interpretes & Josephus *Jaspidem* memorant: sed inverso tantum ordine, incuria (ut puto) Librariorum. Tam graves auctores tantæ oscitantæ accusare non possum, ut dicrem eos credidisse יַשְׁפָּה aliam significare gemmam, & יְהִלִּם aut סַפִּיר esse veram *Jaspidem*, prout sic ab iis vertitur, aut potius confunditur in eorum scriptis. Sed & Johannes in sua Apocal. cap. xxi. xx. etiam habet *ιάσπιν* *Iaspin*. Si autem ad xxi. gemmas in Pectorali respexit, nullam aliam credo eum intellexisse quam nostram יַשְׁפָּה *Jaspidem*, quamvis eundem ordinem in iis recensendis quoque non observaverit.

IV. In eadem sententia sunt doctissimi Judæorum alii. Abarbanelius ait hunc lapidem vulgo dici יַשְׁפִּי *Gaspi*, nomenque *Benjaminis* ei insculptum fuisse, quod diu duret, ideo quia dictum est de Beniamino, Deuteron. xxxi 11. xli. *Dilectus Iehova habitat secure cum eo.*

Sed

Sed Onkelosium & Jonathanum per suum אפנטור
Apanturim & אפנטור *Apantor*, nihil aliud intelligere
 puto quam *Iassidem*. Mihi nemo facile persuaserit, eos
 intelligere per hanc gemmam, *Pantheram* potius quam
Jaspidem. Immo persuasus sum eis *Apanturim* & *Apantor*
 esse *Iassidem* proprie sic dictam. Sed ita dictam ob va-
 ria signa, puncta & colores. Nam non omnis *Jaspis* ab
 omni parte viridis est: sed sapillime reperitur variis
 coloribus & signis notata instar *Pantheræ*, aut *Leonis*
 pellis, ut non mirum esset, si & ipsa *Iaspis* ab auctoribus
 diceretur *Panthera*. Optima quidem *Jaspis* viridis est,
 & ad *Smaragdum* accedit, ut docet *Plinius* lib. xxxvii.
 cap. ix. Ideo *Orpheus* de lapidibus eam dicit habere
veris colorem:

Καὶ γλαφυρὸν καίσις, ἐαρόχροον αἶκεν ἰάσπιν.

Et politam portans veris colorem habentem Iaspin.

Et *Psellus*: ἐστὶ δὲ τις ἰάσπις σμαραγδιζουσα. *Est quadam Iaspis smaragdum referens.* Et *Epiphanius* de *Iaspide*: ἔστι
 ἐστὶ τῷ ἔδῃ σμαραγδιζων. *speciem refert smaragdi.* Et statim
 addit: Κατὰ τὴν σμαραγδὸν ἐστὶ χλωρίζοντα, ἀλλὰ ἀμβλυτέρα
 καὶ ἀμαυροτέρα. καὶ ἐνδοθεν χλωρὸν ἔχει τὸ σῶμα τοιοῦτα ἰσ
 χαλκῷ, ἔχοντα φλέβας περασίχας. *Viret ut smaragdus,*
sed est obtusior & hebetior, intus habet corpus viride, in-
star aruginis, habetque venas quatuor ordinum. Iterum:
 ἄλλη δὲ ἐστὶ γλαυκότερα θαλάσσης, βαθυτέρα τῷ ἀνθῇ καὶ τῇ
 βαφῇ. *Est & alia magis glauca quam mare saturatior flore*
& tinctura. Tandem: ἄλλη ἢ ἰάσπις, ἢ πάνυ λάμπουσα
 χλωρὰ, ἣς ἔχει γραμμὰς μέζας. *Est & alia jaspis, non val-*
de splendens viridis, qua lineas habet in medio. *Midorus*
Orig. lib. xvi. vii. Iaspis de Græco (rectius dixisset de
Hebræo) in Latinum viridis gemma interpretatur. Est an-
tem smaragdo subsimilis & crassi coloris.

V. Ni-

V. Nihilominus multæ aliæ reperiuntur, quæ ex variis gemmis mixtæ videntur, & pro varia misturâ etiam varia nomina sortiuntur. Hinc *Onychipuncta*, & *Iasponyx* vocatur ea, quæ aliquid admixtum habet de *Onyche*, & quæ nubem complexa, & in nives imitata, ut ait Plinius eodem loci. Pergit idem Plinius: *Hæc stellata rutilus punctis est, & sale megarici similis: & veluti fumo infecta, quæ capniæ vocatur. Inest ei aliquando aureus pulvis, non qualis in Saphirinis. Tandem: Est etiam quæ transversa linea alba media præcingitur, & grammæias vocatur: quæ pluribus polygrammos.* De ejusmodi *Jaspidibus* hæc etiam habet *Epiphanius*: ἄλλη ᾗ ἐν τοῖς ἀσηλαίοις, ἐν τῷ ὄρει τῆς Ἰδῆς ἐν τῇ Φρυγίᾳ ὁμοιάζουσι τῇ δὲ τοῦ αἵματός ἐστι καὶ ἡ ἀμεθύστου μᾶλλον, ὡς περ οἶνω ὁμοιάζουσι, ἢ ἀμέθυτον ξανθοτέρα. & γὰρ ἐστὶ μιᾶς χροῖης, & ᾗ τῆς αὐτῆς διωάμεως. *Alia reperitur in speluncis montis Idae in Phrygia, similis est ei, quæ cochleæ sanguine tingitur, sed pellucidior, instar vini, aut amethysti saturatoris; non enim omnes sunt ejusdem coloris ac virium. Tandem sic concludit: καὶ ἄλλῃ ἰάσπιδι ὁ παλαιὸς καλέσκει, ὅμοιος ἢ χιόνι, ἢ ἀφρώ θαλάσσης. Est & alius jaspis, antiquus vocatus, similis nivis aut spume marinæ.* Hac de causa *Isidorus*, loco jam modo laudato, ponit *Iaspidium septem species*; quales species omnes recenset *Boëtius* lib. 11. cap. ci. Narrat ibi *Boëtius*: se habere *jaspidem*, quæ *Amethystum*, *Sardam* & *Chalcedonium* distinctis locis in se habet. De variis *Jaspidibus* audiamus etiam *Pselum*: πρὸ λίθων διωάμεων. Ἡ ἰάσπις φύσφι χρυσωλλοειδῆς, ὀλίγη ὀπτενομήνη τῷ χροίαν, καὶ ἀρίστη μὲν ἢ πορφύρεα, δαυτέρῃ ἢ φθελμαπικωτέρῃ ἀσθιλάει. ἐστὶ δὲ τις καὶ αἰροειδῆς ἀνατέλλει. *Iaspis lapis natura crystallum pene refert, paulo vehementius colorem intendens. Optimus purpureus est,*

est, melior qui magis est vocalis, parumper albus. Est & æ-reus quidam. Et statim: ἔστι δὲ πρὸς σμαραγδιζουσι. ἡ δὲ ἐμφε-ρὴς χιόνι, καὶ ἄλλη ἐμφερὴς ἄρνη ἐγκεφάλῳ; Est & quidam qui Smaragdum refert; alius nivis similis est; alius hirci cerebrum refert. Non omnis itaque Iaspis tota viridis est, sed variis punctis, lineis & coloribus sæpissime notata.

VI. Talem videntur intellexisse Onkelosius & Jo-nathanus per suum *Pantire*, *Apanturim* & *Apantor*; multis scilicet punctis, lineis & coloribus notatam Ja-spidem instar gemmæ Pantheræ, quæ etiam Jaspidis species putatur. Rabboth Bemidbar loco jam toties à nobis reperito, huic plane similem intellexisse per la-pidem יַשְׁפָּה *Iaspeh*, manifesto patet. Vult enim ulti-mum lapidem, i. e. *jaspidem* omnes colores comprehen-disse, qui conspiciuntur in reliquis gemmis omnibus. בְּנִימִין יוֹשֵׁפָה וְצִבְעֵם מִפָּה שֶׁלּוֹ רוֹמָה לְכָל צִבְעִים לֵב" הצבעים Benjamin (inseul-ptus erat) *jaspidi*: & color vexilli ejus erat similis omni-bus coloribus in duodecim lapidibus, & depictum habebat lupum, quia dicitur (Genes. XLIX.) Benjamin est lupus discerpens. Cum tamen laudatissima jaspis quam India mittit, sit viridis, teste De Lactio lib. I. cap. XXI I. & cum omnia in Sacris esse debuerint ex optimo, magis est credibile nostrum יַשְׁפָּה *Iaspe* significare non variis colo-ribus depictam, sed viridem Jaspidem. Plinius lib. XXXVII. cap. IX. optimam dicit Scythicam esse, deinde Cypriam, postremo Ægyptiam.

VII. Si ulli gemmæ vires raræ & mirificæ attri-buuntur, & huic adscribi solent. Plinius, loco modo laudato; Totus Oriens pro amuleto traditur gestare eam, quæ ex iis Smaragdo similis est: & transversa linea alba media pracingitur & grammatis vocatur: quæ pluribus polygrammos. Libet obiter vanitatem magicam hic quoque coargue-

coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem esse prodiderunt. Sic & Epiphanius tradit Jaspidem phantasmata pellere, ut fabulantur Mythologi. Aliam etiam venenatas bestias, & spectra metuere. Psellus: ἐστὶ δὲ τις καὶ ἀεροειδὴς ἀνατέλλει ἢ ῥέματα κεφαλῆς καὶ τοῦ ἐφιδάλλεσθαι ἀποθνήσκει, καὶ λοιμοῖς ἀντιπύπτεται πάθεισι καὶ ἐπιλειπτικοῖς. ἐστὶ δὲ τις ἰάσις σμαραγδίσσα. ἢ ἢ ἐμφερὴς χιόνι, καὶ ἄλλη ἐμφερὴς ἄρνε ἐγκεφάλῳ, ἢς ἔπω εἰδὲς ἐγνώκει τὴν δύναμιν. Est & aerea quedam qua capitis fluxiones tollit, & expellit malum illud, quo cum laborat quis se grandi mole opprimi notu & ab alio invadi putat, & pestiferis morbis ac epilepticis omnino adversatur. Est & Iaspis quedam in Smaragdi modum resplendens, alia vero nivi similis, alia denique hirci cerebrum referens, cujus nemo hactenus vires novit.

Hæc de lapidibus pretiosis in Pectorali dicta sunt.

Ex iis quæ diximus de Pectorali, & de gemmis pretiosis, apparet nomina Patriarcharum lapidibus insculpta fuisse in hunc modum, quidquid etiam Judæorum & Christianorum multi viri docti dicant.

Smaragdus ברקת לוי	Topazius פטרות שמעון	Sardius ארם ראובן
Adamas יהלם זבולן	Saphirus ספיר יששכר	Carbunculus נפך יהודה
Amyethystus אחלמה גר	Achates שכר רן	Hyacinthus לשם נפתלי
Jaspis ישפה בנימין	Sardonyx שהם יהוסף	Chrysolithus. חרשיש אשר

C A P. XX.

וְשֵׁן Vnde dictum. Arabs חשה filere. חזה videre. Prophetæ videntes,
 חזה Pectus, Pectorale. λόγιον, λογίων quid? רישוןמנט Rai-
 sonnement. Lorica brevis. שחילשטין חשן מספס. λόγιον τῶν
 χειρῶν. חשן רינא. Iarchii expositio. Pontifex Max. insignis Iu-
 dex & Interpres. Varia loca S. Scriptura & Codex Sanhedrin alle-
 gantur. Ægyptiorum & Romanorum Sacerdotes Iudices, Prophetæ,
 Augures & Vates. Tales & virgines Vestales lapides pretiosos in pe-
 ctore quoque gestabant. Varii auctores. חשן Pectorali impositum
 erant Urim & Thumminim. אורים quid? Ab אור Uro & Au-
 rora. Lux, & Lumen. Arabs. חסים Perfectiones. אורים
 utrum à ורה docere? δῆλωσις apud Sept. An ab אמן fidit? Αλη-
 θεια. Varii auctores. Imago Saphirina in collo Sacerd. Ægypt. Αλη-
 θεια dicta. Lutheri & Aquila versiones probantur. Vtrum Urim &
 Thumminim sint res differentes? Quid Urim? Quid Thumminim?
 Urim & Thumminim quid diversum à Pectorali secundum quosdam.
 Vtrum nomen ורהו. Virtute huius nominis Moysen & Christum mira-
 cula edidisse. Deliria Iudaorum. An ipsa vocabula Urim & Thum-
 minim? Quid Urim præstet? quid Thumminim? Vrim & Thum-
 minim an dua imaguncula Pectorali indita? Sententia Chrystopheri
 Castri & Spencersi breviter examinatur. Theraphim quid? Vtrum
 Iudæi ritus suos receperint ab Ægyptiis? Victiores non raro mores & leges
 recipere à victis. De initio rituum Ægyptiorum nil certi dici posse.
 Theraphim utrum Angeli? An idem quod Seraphini? ת & ש
 permuati. Quo sensu Hosea cap. 111. dicatur filios Israël sedisse
 absque Ephod & Theraphim? Hunc locum non sapere Spencero:
 Ephod & Theraphim Micha Iudic. xvii. & Ephod Gidonis
 Iudic. v. 111. Examinantur. Vt & Testimonia à Spencero allata.
 Respondetur ad locum 1 Sam. xiv. xix. Urim & Thumminim esse
 lapides pretiosos. Esse Adamantem secundum Epiphanium. Ejus
 crassi errores. Dispositio lapidum. Sententia Suida. Augustinus al-
 legatur. Josephi sententia de duabus Sardonychis. Ejus error. Urim
 & Thumminim significari per xii. gemmas ipsas in Pectorali.
 Josephus, Gemara Jerusalemiana & Babylonica, alique
 auctores multi allegantur. Riverus laudatur. Urim & Thumminim
 esse

esse lucidissimos & perfectissimos lapides. An Deus ipse auctor τῶν Urim & Thummim? Quo sensu id dici debeat? Codex Samaritanus utrum culpandus. Vfus τῶν Urim & Thummim. Quo modo Revelatio facta sit per Urim & Thummim? בלעט Belat, Hinc ern Bult / Bulten &c. gibbus. Litteræ promittentes qua ratione sint componenda & legenda. Sententia Maimonida, R. Bechai, Ramban. Abarbanelis conjectura. Vtrum responsa data sint per vocem? Talmud Jerusalemitanum, & Josephus allegantur. Spenceri sententia examinatur. Nostri sententia. Responsa per Urim & Thummim fuisse Revelationes divinas. Gemmas in Pectorali illarum Revelationum Symbola fuisse. Quanam differentia inter Revelationes per Urim & Thummim, & reliquas Revelationes & prophetias. sententia multorum Iudeorum. Cornelius à Lapide & Rivetus laudantur. In quo loco facta fuerit interrogatio per Urim & Thummim? In solo Templo, non ubique. In Sancto tantum, non in Sancto Sanctorum. Coram Arca quo sensu? varii Auctores. Error Epiphani aliorumque veterum & recentiorum, qui in S. Sanctorum interrogatum dicebant. In eodem errore ipsum Buxtorf fuisse. Summum Pontificem solum interrogasse. Error illorum qui id Regibus & reliquis Sacerdotibus attribuunt. Spenceri sententia id statuenti examinatur. Ejus argumentis responderetur. Explicantur varia loca S. Scriptura. Cunei & Spenceri sententia iterum expenduntur. Davidem & Saulem non interrogasse per Urim & Thummim. Non pro quolibet interrogatum fuisse. Tantum pro Rege, pro Principe, pro Praside Synedrii, pro toto populo. Non interrogatum fuisse ob res leves. Non de duabus rebus simul. Si id factum, utrum responsum sit, & quo modo?

- I. actenus de Pectorali, ejus materia, forma, Ornamentis, & lapidibus pretiosis quibus Ornatum fuit, satis fuse egimus. Restat ut examinemus primo cur dictum sit חשן משפט *Choschen Misphat*. Deinde quo sensu ei inditum fuerit URIM & THUMMIM. de quibus Moses versu xxx. ונתח אל חשן המשפט את האורים ואת החשים והיו על לב אהרן בבוא לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני

בני ישראל על לבני יהודה חסיד: *Et pones in Pectorali iudicii Vrim & Thummim, & erunt supra cor Aharonis, quum ingreditur coram Iehova, & portabit Aharon iudicium filiorum Israël supra cor suum coram Iehova jugiter.* Primo hic occurrit nomen חֶשֶׁן *Pectorale*. Deinde vocatur חֶשֶׁן מִשְׁפָּט *Pectorale iudicii*. Et tandem addit Moses ei inditum fuisse אֲזָוִי וְאֲזָוִי הַחֲסִידִים URIM & THUMMIM.

II. חֶשֶׁן secundum quosdam dicitur ab Arabico حَشَن quod idem est ac חֶשֶׁן. Sed significat *vestimentum asperum*. Sic vocari posset propter aurum & gemmas, quibus asperum redditur. Aut etiam dici potuisset à حَسْن *Hasna* id est *pulchrum, elegans*, scilicet ob elegantiam auri, purpuræ, cocci, hyacinthi, & byssi, gemmarum, totiusque operis: elegantius enim vestimentum vix excogitari potest. Aliis חֶשֶׁן dicitur à verbo חָשָׁה *chasha*, *silere*; quod Deus iudicia sua & responsa declaraverit per *Pectorale*, non nisi alto silentio. Tunc opereretur vocibus & sermonibus, quos aliquando Deus audiri fecit è cælo, aut per Angelos, aut per Moysen & Prophetas. Et revera responsa per *Vrim & Thummim* facta fuisse alto silentio, postea patebit. Dici etiam posset חֶשֶׁן vocari à verbo חָזָה *chaza*, id est *videre*, mutato tantum; in חָזָה quod non est insolens. Ita autem diceretur ob visionem & revelationem futurorum, quæ S. Pontifici per *Vrim & Thummim* à Deo revelantur. Est enim S. Pontifex Propheta, ideoque & videns, prout Propheta olim רְאִיִּים *videntes* dicti sunt. Tandem חֶשֶׁן dici potest à חָזָה *chazeh* quod *Pectus* significat. Hinc optime à multis vertitur *Pectorale*, quod *pectus* tegat. Septuaginta interpretibus λογισον, & Syracidi cap. xlv. x. λογισον dicitur: plane contrario sensu, quam à

à שֵׁן *filere* diceretur; nam λόγιον *sermonem* videtur significare. Si autem sic dictum est à sermone, id fortassis de sermone interno intelligendum est, non externo, qui auribus percipitur. At per λόγιον Græci videntur potius intelligere *Rationem*, ideo & *Rationale Iudicii* vertitur. Eodem sensu à Jarchio dicitur vulgo רישנמנט *Raisonnement*. Ita quidem, aut quod rationem & lumen mentis S. Pontificis, in iudiciis excercendis, & futuris annunciandis significare deberet; aut quod Deus S. Pontificis mentem & rationem suis iudiciis & consiliis perficeret & collustraret. Cum autem vera significatio vocis שֵׁן satis sit difficilis, Chaldaeus שֵׁן retinuit. Non male Arabs *indumentum*, aut *Loricam brevem* vertit, ut supra animadvertimus. Nec rejicienda versio Lutheri qui habet, Schildein / id est *parvum scutum*.

III. Non tantum שֵׁן *choschen*, sed & שֵׁן מִשְׁפָּט *choschen Mischpat* vocatur. Quod nihil aliud significat, quam *Pectorale iudicii*. Hinc λόγιον τῶν κρίσεων, *Rationale iudiciorum*, & λόγιον τῆς κρίσεως, *Rationale iudicii*. Chaldaeus רינא שֵׁן *choschen iudicii*. Jarchius aliique quidem sic dictum putant, שֵׁן מִשְׁפָּט *quod expiet violationem iudicii*. Scilicet si Iudex perverse egerit, si innocentem damnaverit, aut reum absolverit, ejus peccatum expiabit Pectorale S. Pontificis, prout fere omnia peccata aliquo vestimento Sacerdotali expiari stulte credunt verpuli, de quibus nos plura suo loco. Nihilominus ipse Jarchius aliam præterea dat rationem istius nominis: nempe quod S. Pontifex deberet iudicia exercere. Nec male: erat enim, cum tota Pontificum turba, tum præcipue Pontifex Maximus insignis iudex, qui in multis rebus, & de variis controversiis judicare debebat, quod clarissime constat

Levit.

Levit. x. xi. Deuter. xxxiii. x. & cap. xvii. viii. ix. & cap. xix. xvii. & 11 Chron. xv. iiii. Deut. xxxi. ix. 11 Chron. xix. viii. x. & alibi variis locis. Hinc celeberrima sententia Talmudica Massechet Sanhedrin cap. ii. *כהן גדול דן ודנין אותו Pontifex Maximus judicat & judicatur.* Et capite iv. *הכל כשרים לדרן דיני מסונות ואין הכל כשרים לדרן דיני נפשות אלא הכהנים לויים וישראלים הסמואין לכהונה Quilibet judicare potest de re pecuniaria, sed de vita nemo judicare potest, nisi Sacerdos, Levita, & Israëlita, talis cujus filiam Sacerdos ducere potest.* Ideo legitur in Euangelio, ubi de condemnatione Christi agitur, Summum Pontificem ubique tanquam præfidis & primarii judicis personam sustinuisse. Videatur Matthæus cap. xxvi. & alibi. De *confessu*, id est de *Judicio Sacerdotum* Talmudici, præcipue in codice Sanhedrin, sapissime faciunt mentionem. Sed peculiari aliquo modo Judex fuit P. Maximus, ubi vestimentis sacris, præsertim Pectorali indutus erat; tunc enim Dei judicia & responsa in rebus arduis depromere solebat ad interrogata. Huc præsertim respexisse videtur Moses ultimis istis verbis: *Et portabis Aharon judicium filiorum Israël supra cor suum coram Iehova.* Ubi per *judicia filiorum Israël* videtur intelligere revelationes & responsa ad interrogata, pro Rege, pro populo, aut pro magno concilio, in rebus dubiis, de bello, de pace & de aliis rebus, quæ legem & Religionem spectabant.

IV. Apud alios populos Sacerdotes etiam fuisse Judices, immo & pretiosos lapides in pectore gestasse, certum est. De Sacerdotibus Judicibus apud Ægyptios videatur Ælianus Histor. Var. lib. xiv. cap. xxxiv. *Δικαστὴν δὲ τὸ ἀρχαῖον παρ' Αἰγυπτίοις ἱερῆς ἦσαν ὡς τῶν ἀρχων ὁ προϊστάμενος, καὶ ἐδικάζεν ἅπαντας. ἐδὲ δὲ αὐτὸν οὐκ ἀδικού-*

δικαίετατον ἀνθρώπων, καὶ ἀφειδέεσσαν. εἶχε ᾧ καὶ ἄγαλμα
 περὶ τὸν ἀνχέρα ἐκ σαρφαίρα λίθου, καὶ ἐκαλεῖτο ἄγαλμα
 ἀλήθειας. *Iudices apud Ægyptios iidem quondam fuerunt,*
qui & Sacerdotes. In his princeps erat sententia maximus
natus, & in omnes statuendi jus habebat. Eum omnium ho-
minum esse iustissimum & sincerissimum oportebat, qui cir-
ca collum imaginem ex saphiro gemma gestabat: quæ voca-
batur veritas. Idem videtur intellexisse Diodorus Si-
culus lib. I. cap. III. ubi de iudicibus Ægyptiorum disse-
rit. Εφόρδ, inquit, εἰ δὲ δέχιδικας πρὸς τὸν τεράχην ἐκ
χρυσῆς ἀλύσεως ἡρτημένον ζωδίων τῶν πλυσιπλῶν λίθων, ὃ
προσηγόρευον ἀλήθειαν. τῶν εἰς ἀμφισβητήσεων ἡχροντο ἐπιδὼν
τῷ τῆς ἀληθείας εἰκόνα ὃ δέχιδικας προσθεῖν. Gestabat
iudex Summus in collo ex aurea catena pendens è lapillis pre-
ciosissimulachrum, cui veritas nomen. Hoc à iudicum prin-
cipe assumptum disceptandi lites auspiciū erat. Sed apud
Romanos olim Pontifices suum habuisse collegium, &
judicia exercuisse non tantum in rebus sacris, sed & civi-
libus, nimis est notum quam ut probatione egeat. Vi-
deatur doctissimus Guthrieus de Jure Pontificio lib. I.
cap. XXIV. & XXXIII. & lib. II. cap. I. II. & seqq. Quid?
Pontifices apud eosdem augures, ideoque vates & Pro-
phetas fuisse qui futura prædicerent, & Deorum re-
sponſa darent, nemo est qui ignoret. Sed & virgines
Vestales iudicia exercuisse constat. Videatur idem Gu-
therius, eodem Tractatu. Sed & Vestam ex insignibus
gemma ornamentum in pectore gestasse, docet Lipsius
de Vesta. Rationem igitur habemus, cur Pectorale di-
catur שפסן חשכן Choschen Mischpat, id est, Pectorale
Iudicii.

V. τῷ שפסן sive Pectorali impositum erat *Vrim &*
Thummim: וְהָיוּ חֲמִשָּׁה אֲבָנִים אֲדָמָה אֶחָד וְאַחַד יָאֵלֶן
 Ccccc
 תיחי

והיה על לב אהרן כנאו לפני יהוה: *Et pones in Pectorali iudicii Vrim & Thummim, & eris supra cor Aharonis, quando ingreditur coram Deo.* Celebris hic est quaestio quid per *Vrim & Thummim* sit intelligendum? & quis illius usus fuerit?

Si nomina spectes, certissimum est, אורים *Vrim* significare ignes: ut Ezechielis cap. v. 11. באור העיר *igne combures*. Unde proculdubio verbum Latinum *uro*, ab ipso verbo Hebræo אור *ur*, quod idem significat. Sed & Lucem non raro significat: ut Es. l. x. לכו באור אשכם *ambulate in luce ignis vestri*. Et Genes. 1. 11. יהי אור ויהי. *Fiat lux, & facta est lux*. Et Exodi x. xii. Et tunc Israël erat אור *lux*. Et Judic. xvi. 11. עד אור הבקר *usque ad lucem matutinam*. Sed & lucem matutinam, aut auroram significat. Nehem. vii. 11. מן האור עד מחצית היום *A luce ad meridiem*, id est ab aurora. Hinc & ipsa vox aurora, quasi per duplicationem אור *Or*, ac si diceret אור אור *Oror*. A Gemaricis אורים *Vrim* hic pro lumine sumitur magis quam pro igne. Ideo Massechet Joma cap. vii. אורים שמאורים *Vrim quia illuminant*. Non male male itaque exponunt Syrus & Arabs, נהירא & *Lucem & dilucidationem*.

VI. Quemadmodum אורים *Vrim* luces, sic & חומים *Thummim*, perfectiones denotat: ut Genes. vi. 19. תמים היה הורא *Perfectus erat in generationibus suis*. Exodi xii. v. שנה וכו' כן חמים *ovis integra mascula, annicula*. Et Psalmo lxxxiv. xi. הלכים בחמים *ambulant in integritatibus, sive perfectionibus*. Eodem sensu חמים *Thummim* sumitur in Pectorali. Hinc idem Gemarici eodem loci חמים שמשלומין *Perfectiones quia perficiunt*. Optime etiam Syrus habet שלמא *perfectum*, pro חמים *Thummim*.

VII. Ni-

VII. Nihilominus sunt quidam qui אורִים derivatum volunt à הרי *docere*, quia scilicet docet responsa & voluntatem Dei ad interrogata. Eo videntur respexisse Seniores, qui δῆλωσιν *doctrinam* ponunt pro *Vrim*. Sic & תומִים *Thummim* ab אמן *Aman* *fidit, verum est*, deducunt: quo iterum respexisse videntur Seniores, cum ἀλήθειαν *veritatem* exposuerint τὸ תומִים *Thummim*. Atque sic Græcis sæpissime אורִים וְתומִים *Vrim & Thummim*, est δῆλωσις καὶ ἀλήθεια *doctrina & veritas*, quos etiam sequuti sunt vulgatus & Hieronymus, qui habent *doctrinam & veritatem*. Et Chrysostomus Orat. IV. contra Judæos, δῆλωσιν καὶ ἀλήθειαν. & tunc optime cum *Pectorali* Summi Sacerdotis Hebræorum conveniret illa torques, quam habebat circa collum Sacerdos Ægyptiorum, cujus imago aut lapides pretiosi, aut etiam Saphirina imago dicitur ἀλήθεια *veritas*, ut supra notavimus ex Æliano & Diodoro Siculo. Sed אורִים וְתומִים *Vrim & Thummim*, derivari à הרי *docere* & אמן *verum est*, non credo fidem invenire apud Φιλεβεαῖος: ut dubitandum non sit, quin deriventur ab אור *lucē* & תם *perfecto*. Optime igitur Lutherus: *Sicht und Recht. Lux & perfectum*, secutus, uti videtur, Aquilam, qui habet φωτισμὸς καὶ πληρώσις.

VIII. Hic ante omnia quæri solet, utrum *Vrim & Thummim*, sint res differentes, an vero idem significarit utrumque? Multi sane rem plane diversam crediderunt *Vrim* à *Thummim*, quod postea clarius patebit. In ista opinione sunt illi præcipue, qui credunt *Vrim & Thummim* fuisse aliquid ab ipso pectorali & xii. lapidibus diversū; Sed ante omnes ii, qui nescio quas imagunculas commenti sunt. Sed & ipsi Judæi nobis persuadere conantur, magnā fuisse differentiam inter utrumq; credunt

enim *Urim* significasse lucem & revelationem voluntatis Dei ad quælibet interrogata. *Thummim* autem responsum perfectum & sincerum, conforme voluntati & revelationi Dei absque fraude atque dolo, prout exponitur ab Abarbancele Parascha *Thezave*. In eadem sententia quoque videtur versari Aben Ezra. Exodi xxvii. Nihilominus tamen multi credunt *urim* & *Thummim* unam eandemque rem fuisse, nec duo ista nomina quidquam aliud significasse quam usus, immo & varias virtutes Pontif. Max. Et hoc etiam probari posse videtur ex S. Scriptura 1 Samuelis xxxvii. Ubi responsa data legimus per אורים *urim* tantum, nulla facta mentione חטים *Thummim*. Sic & Num. xxvi. i. xxi. jubetur Josue stare coram Sacerdote, ut cum consulat de judicio *urim*, coram Jehova. De *Thummim* iterum altum silentium. ut perinde plane sit, sive dicas per *urim* & *Thummim*, sive per *urim*, absque *Thummim*, sive etiam per *Thummim* tantum, absque *urim*, quia scilicet una eademque res censetur significari utroque vocabulo, ratione substantiæ atque materiæ.

IX. Tandem etiam quæritur quid sit אורים וחסים *urim* & *Thummim*, utrum ipsum *Pectorale*? an Lapidēs pretiosi, de quibus supra sat fuse egimus, an vero aliud aliquid à vestimento & ornamento diversum? Sane quot capita tot sententiæ; ut si nostri instituti ratio id postularet, integrum Tractatum super hac quæstione sola scribere possemus, prout & nuper doctissimus vir Spencerus librum satis magnum de *urim* & *Thummim* edidit. Et quamvis vir doctissimus multa congererit, quæ non tantum magnam eruditionem redolent, sed & totam materiam exhaustisse videntur; nihilominus tamen multa adhuc dicenda forent, si doctus aliquis Theo-

Theologus, præsertim in literatura, cum profana tum sacra, versatus, omnes ingenti & eruditionis suæ vires in id intendere vellet. Nos pauca tantum hic annotabimus, & quidem ea quæ ad veram naturam istius rei declarandam scitu maxime necessaria nobis censentur.

X. Multi itaque credunt *urim* & *Thummim* rem plane aliam fuisse, quam ipsum Pectorale aut lapides pretiosos. Et inter eos Judæorum Cabalistæ sibi aliisque persuadere conantur, id esse nomen יהוה illud πτεγ-
ρεῖμμαν. Docent itaque nomen illud venerandum à Deo ipso scriptum, aut lapidibus insculptum Mose traditum fuisse, à quo duplicationi *Pectoralis*, tanquam marsupio impositum sit. Atque sic volunt virtute istius nominis Summum Pontif. res futuras cognovisse & prædixisse, aut Dei voluntatem & judiciâ exposuisse. In hoc enim nomine magna mysteria reperiunt, & illius virtute, ingentia miracula edita fuisse per Mosen & ipsum Christum, nugantur Talmudici. De Mose vide librum *Caphthor*, & *Targum Ionatha* ad Exod. II. XXI. Et de Christo examinentur Codices *Sanhedrin* cap. VI. & VII. & *Sotah*. Sane *urim* & *Thummim* fuisse nomen יהוה imprimis credidit Jonathan in sua Paraphrasi Exodi cap. XXVI II. XXX. videantur etiam *Iarchius* ad Exod. XXVI II. versu XXX. *Baal Husturim* eodem loci. Et *Zohar* in Exodum, aliique multi.

XI. Alii putarunt ipsa vocabula *Vrim* & *Thummim* scripta, & Pectorali indita fuisse. Et in ista sententia videtur fuisse R. Asaria in מאור עינים cap. XLVI. Dicit enim in Pectorali fuisse duo nomina, alterum *Vrim*, alterum vero *Thummim*: ita quidem, ut, ubi primum inspexerat, literæ, è quibus responsum constabat, luxerint: Sed quia conjunctio istarum literarum varie fieri poterat,

rat, eum postea inspexisse alterum nomen *Thummim*, & hoc literas perfecisse, & docuisse veram rationem eas disponendi, ad legendum responsum Dei. Et sane hanc sententiam multo probabiliorem crederem priori, de qua jam loquuti sumus: cum nomina illa duo אורים *urim* & חמים *Thummim* tam expresse nominata fuerint; & indes Pectorali *Vrim & Thummim*, non autem nomen יהוה *Iehova*. Nec major vis fuisset in nomine *Iehova*, (quidquid verpuli nugentur,) quam in vocabulis *Vrim & Thummim*: & neutrum excedere potuisset vim symboli virtutis & præsentiæ Dei: tale autem symbolum poterant esse nomina *Vrim & Thummim*, non minus quam nomen *Iehova*. Quemadmodum itaque תפלין *Thephillim* erant schedulæ quædam quibus erant inscriptæ certæ quædam S. Scripturæ sententiæ, inclusæ capsulis coriaceis, quibus frontem & manum ornabant, ut essent signum & symbolum legis & mandatorum Dei, sic & nomina illa *Vrim & Thummim* inscribi potuissent, auro, argento, lapidi pretioso, aut alii rei, Pectoralique indi & Pectori Pontif. Max. alligari, tanquam Symbolum præsentiæ Dei, qui ipsi omnia revelaret, ut ad interrogata responderet.

XII. Sunt etiam qui nobis persuadere conantur *Vrim & Thummim* fuisse duas imagunculas Pectorali inditas, quæ ad quæsitæ responderent. Hæc est sententia Christophori Castri, lib. 111. de vaticinio. cap. 111. Conatur enim probare *Vrim* idem esse ac *Theraphim*, certas quasdam imagunculas, sive idola quæ ad interrogata respondebant voce manifesta.

XIII. Eandem sententiam tueri conatur Iohannes Spencerus Anglus, vir sane doctus, in cuius gratiam integrum volumen conscripsit, & in lucem edidit ante octen-

octennium: cujus titulus est: *Dissertatio de Vrim & Thummim*. vult itaque *Vrim* & *Thummim* fuisse duas imagunculas diversas, ita ut altera diceretur *Vrim*, altera autem *Thummim*, ideoque non nisi auctore, & fortassis veritate ab Ethnicorum *Theraphim* diversas fuisse.

XIV. Sed ignoscat mihi doctissimus vir, si in ejus castra transire non possim. Mihi non est animus totum illius Tractatum refutare, & ad omnia respondere quæ mihi placent; nec nostri instituti ratio id postulat. Nihilominus, salva doctissimi viri eruditione, dico illius sententiam *ῥεολογιακώτερον* minime nobis videri, nec Scripturæ Sacræ, nec analogiæ fidei Judaicæ satis convenientem haberi à Theologis. Eadem sane facilitate, quâ doctissimus vir, cum Christophoro Castro omnia ista dixit, ab aliis negari possunt. Facile sane dici potest: *URIM* fuisse instrumentum concavum, ad humanam similitudinem formatum, antiquitus *Theraphim* vocatum, & duplicationi Pectoralis inditum, quo Deus aut Angelus responsa daret, uti loquitur cap. iv, Sect. II. Sed cum non nudis opinionibus tantum, sed clavis demonstrationibus, stare soleant doctiores; timendum est, non nisi paucissimos, sola viri docti auctoritate moveri, ut sententiam ejus amplecterentur. Quid veterum *Theraphim* apud Gentiles fuerint, adhuc ignoratur, quamvis imagines quasdam humana forma fuisse, admodum sit verisimile; quod vel ex solo illo *Theraphim* uxoris Davidis constat, quo caput humanum mentiri conata est. Frustra doctissimus vir toties inculcat, Judæos multos ritus, etiam in rebus sacris, hausisse ab Ægyptiis, aliisque populis, inter quos & *Theraphim* poni putat, quæ tandem nomina *Vrim* & *Thummim* assumpserint tempore Moysis. Nam hæc-

nus

nus sub iudice lis est, utrum Judæi ritus suos, & sacra hauserint ab Ægyptiis; an vero Ægyptii a Judæis. Et quamvis fortassis Judæi non nulla mutuati fuerint ab Ægyptiis, nihilominus valde etiam probabile est, Ægyptios multa assumpsisse à Judæis, ut circumcisionem, & alia quædam. Nec est quod quis dicat: Judæos captivos fuisse in Ægypto, ideoque credibile magis esse, Ægyptios sua tradidisse Judæis, ab illis autem nihil accepisse. Nam & victi mores & leges suas non raro transmittunt ad victores, quod constat vel ex sola Historia Alexandri Magni, qui ut Persas devicit, sic & Persarum mores assumpsit. De Romanis nihil dicam, cum constet eos & leges & Religionem à victis accepisse. Sed cum Ægyptii tot nominibus & beneficiis devincti fuerint Josepho, immo cum ipse totum Regnum Ægyptiorum multos annos gubernaverit, admirum esset, si diceremus eum patrios mores propagasse ad Ægyptios? Quis nobis dicet utrum Ægyptiorum sistra & crepitacula antiquiora sint S. Pontificis Hebræorum tintinnabulis? an vero tintinnabula Hebræorum, sistris & crepitaculis Ægyptiorum? Nemo etiam facile dixerit, utrum Ægyptiorum Sacerdos lapides pretiosos, aut saphirum, cum imagine ἀληθεία dicta gestaverit ante Sacerdot. Hebr. an vero Summus Sacerdos Hebræorum non gestaverit suum pectorale ante Sacerdotem Ægyptiorum. Quid? nonne poterant Ægyptii multa discere à Judæis tempore Salomonis qui Pharaonis filiam duxerat præsertim post tot fœdera & clades, quæ inter Ægyptios & Judæorum Reges, intercesserunt? Sane credibile non est, Herodotum, Plutarchum, aliosque auctores si qui antiquiores exstiterunt, quicquam certi scivisse ultra tempora Salomonis.

nis, de Rebus Ægyptiis, ut ut etiam nonnunquam eorum fere æternitatem crepare videantur. Gratis etiam dicitur *Theraphim* angelos significasse: immo Deum responsa dedisse ministerio angelorum per *Vrim* & *Thummim*. Deum aliquoties ministerio Angelorum usum esse, certissimum est. Et quoties S. Scriptura hoc affirmat, id à nobis credi debet; sed ubicunque verbum Dei tacet, à nobis nihil temere affirmandum est. Cum itaque Deus de angelorum responsis per *Vrim* & *Thummim* ne קַדְשׁ quidem habeat, nudis conjecturis nimis esset indulgeri, si quis id dicere vellet. Non sequitur itaque *Vrim* significare *Theraphim*, multo minus Angelos. Hactenus probatum non est *Theraphim* idem esse ac *Seraphim*; nam etsi negari non possit, literas ש & ח sæpissime permutari, ut Syri & Chaldæi ponant ח pro ש nihilominus tamen non constat חרפים *Theraphim* idem esse ac שרפים *Seraphim*, cum Chaldæis non dicatur חרף *Theraph* pro שרף *Seraph*. Sane Chaldæis חרף *Theraph* non est urere ut שרף *Seraph*, sed corrumpi, vermibus exedi, hinc חורף *Thoreph*, & חורפה *Thurpha*, turpitudine, & ignominia, quasi *Theraphim* essent imagines turpes, propter idololatriam cui inserviebant, ut volunt Judæi, aut etiam ob vetustatem vermibus fere comesa. Sane si Judæis fidem habeamus *Theraphim* non derivantur à *Seraph*, sed potius à חורף *Thoreph* ignominia, ut habet Zohar in Genesin. Aut etiam à רפה *Rapha*, laxum, remissum, quia homines ab operibus avocant, aut quia facit prophetiam laxam id est inanem, ut habent Tanchuma, Rabbi Bechai & alii. Sed si vel maxime, diceretur *Theraph* pro *Seraph*, & *Theraphim* pro *Seraphim*, inde tamen non sequeretur *Theraphim* idem esse quod *Vrim*, & utrumque significare Angelos, mul-

to minus angelos responsa dedisse per *Vrim*. Præcipuum argumentum doctissimi viri, quod alicui dubium parere possit, desumptum est ex capite tertio Hoseæ, ubi dicitur: *filios Israël dies multos sedisse absque Rege, & absque Principe, & absque sacrificio, & absque ara; & absque Ephod, & תרפין Theraphim*; ubi per *Theraphim* necessario intelligi vult *mè Vrim*, eo magis quod *תרפין Ephodo* jungantur. Sane multa huic argumento convellendo afferri possent: sed sufficiat dictum esse, per *Theraphim* intelligi cultum idololatricum, & divinationes falsorū Prophetarum, sub Regibus idololatræ, ut isto loco indicaretur miserrimus status populi Israëliti; ut populus non tantum vera religione fuerit privatus, sed & Regibus & Principibus omnibus, ut ne quidem *Theraphim* amplius superfuerint, nec ullus status politicus. Nam eo usque miseriæ nunquam antea fuit redactus populus, ut ne quidem falsus Propheta, & Sacerdos Idoli remanserit, qui per *Theraphim* non vellet Deos colere & futura prædicere. Videtur itaque Hoseas, ut miserrimum statum Populi Israëliti istius temporis, exprimeret, dicere voluisse: non tantum veram Religionem, sacrificia, altaria & Ephodum veri Sacerdotis defuisse; sed & ipsos Reges Idololatræ, & cultum Idolorum, cum falsis Sacerdotibus & Prophetis. Atque sic non opuserit, ut ex *Theraphim* faciamus *Vrim*. Sed potest per statum illum, de quo loquitur Hoseas, intelligi status populi Judaici post natum Christum, qualis est hodie, ubi revera non habent nec Regem, nec Principem, nec verum cultum Leviticum, nec etiam ad idolatriam delapsi sunt. Ita sane explicatur Hoseas ab Hieronymo, à Kimchio, & à multis Theologis magni nominis. Quod attinet *Ephod & Theraphim* Michæ Judic.

xvii. quæ allegantur Sect. v. illa omnia contra legem facta, ideoque idololatrica fuisse, mihi est persuasissimum: quod cuilibet facile constabit, si istud Ephodum, ad legem Dei à Mose Exod. xxviii. præscriptam examinaverit. Idem plane dicendum est, de Ephodo Gideonis Judic. viii. Et sane Ephod illud idololatricum fuisse, eodem capite clarissime docetur: dedit enim ansam Israëlitis turpissimam Idololatriam committendi. Testimonia quæ adferuntur à doctissimo Spence-
ro Sect. vi. plane nihil probant. Verba Philonis sunt dubia, & de symbolis virtutum Sacerdotis, intelligi debent magis, quam de imagunculis. In verba Aben Efræ, aut Christophori Castri jurare quis posset? Nec puto doctissimum Spencerum hoc à nobis petere. Verba Schauli 1 Samuelis xiv. xix. *קח את ידך* *Collige manum tuam*, minime intelligo, quasi Saulus respexisset ad imagunculas *Theraphim*, quas Summus Pontifex habuerit in manu, ut aut extraheret, aut inderet duplicationi Pectoralis: nam omnino verisimile est, Schaulum respexisse ad Arcam, quam attingere & admovere volebat Sacerdos ad mandatum Regis. Ut ut sit, *Vrim & Thummim* imagunculas quasdam fuisse, *Theraphim* dictas, nullis S. Scripturæ locis, aut probatis auctoribus probari potest: immo S. Scripturæ esse contrarium, & idololatriam pessimam redolere, mihi persuasissimum est, quod evidentissimis rationibus ex S. Scriptura, & Judæorum Theologia desumptis, alibi fuse probamus.

XV. Per *Vrim & Thummim* alii intelligunt lapides pretiosos in Pectorali, ubi iterum sententiæ variant. Epiphanius in Tractatu de duodecim gemmis in veste Aharonis, non quidem duodecim lapides, de quibus capite precedenti egimus, intelligi vult per *Vrim &*

Thummit, sed Adamantem in medio istarum gemmarum, quasi adamantus ille decimus tertius fuisset lapis. Audiamus ipsum Epiphanium. ο' λίθου ὁ ἀδάμας ἐμφορὴς ἐστὶ καὶ τὴν χροιάν τῷ αἵματι. τῶν ἡ ἐφόρῃ ὁ δεξιερὺς ὅτι εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. τρεῖς ἡ τρεῖς ἐνιαυτοὶ εἰσέρχεται. τῇ ἑορτῇ τῇ πάχα, τῆς πεντηκοστῆς, καὶ τῆς σκηνοπηγίας. ἡν ἡ κείνου ὅτι τῇ εἰσερχομένου δεξιερὺς ὅτι ἐνεδεδύσκετο τὸν ποδήρη, καὶ ἐπάνω τῷ ποδήρης ἐπενδύετο τὴν ἐπωμίδα. κατέβαινε ἡ ἐπωμὶς ὀλίγον κατώτερον τῷ στήθε. ἡν γὰρ σπιθαμῆς καὶ ἡμισείας τὸ μήκος. ἐκ δεξιῶν ἡ καὶ ἐξ ἀνωτέρων ἐπάνωθεν τῶν μαζῶν, ἐνθα δύο ἀσπίδοσκοι ἦσαν σφυερράμφοι, ἀπὸ ὧν δύο σμαράγδοι. εἰς μέσον ἡ. τῶν ἡν ἡ δὴλωσις, ὅς ὡς ὁ δηλωθεὶς ἀδάμας, τὴν χροιάν αἰετίζων. ἐπάνω ἡ τῶν ὤμων οἱ δηλωθέντες δώδεκα λίθοι. τρεῖς ἡ ὡς εἰρηπὶα τῷ ἐνιαυτῷ ἐδηλῶτο τῷ λαῷ. ἀλλὰ τῷ πατέρι. καὶ εἰ ἐν ἀμαρτία εἰρέθησαν, καὶ μὴ ἐν ταῖς ἐντολαῖς, ἀλλ' ἐδεδώκεν ὁ θεός, ἐτρέπετο φασὶν ἡ χροιά τῷ λίθῳ, καὶ ἐχρῆτο μέλας. καὶ ἐκ τῶν ἐγίνωσκεν ὅτι θάνατον ἐξαπέστειλε κύριος. ἡνίκα ἡ μαχαίραις αὐτὸς ἐπεμπιν, ἐχρῆτο αἰμάτινον, ὡς ἐν τῷ ἱερεμῖα φησὶν. Ἐξαπέστειλον τὸν λαόν αὐτὸν, καὶ ἐξέβαθισαν, ὅσοι εἰς θάνατον, εἰς θάνατον: ὅσοι εἰς μάχαιραν, εἰς μάχαιραν: καὶ ὅσοι εἰς λιμὸν. εἰς λιμὸν: καὶ ὅσοι εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν. Εἰ ἡ ἐγένετο ὡς ἐκ χιῶν λαμπερῶν, ἐγίνωσκεν ὁ λαὸς ὅτι ἑδωκεν ἀμαρτία: καὶ τότε ἰόρπηζον: ὡς λέγει ὁ περὶ φησὶς: Εἰσέρχεται ἰδοὺ τὰς ἰορπὰς σε, ἀποδίδος τὰς δόχους σε. ὡς εἶπε κύριος τὰ ἀδικήματά σε. λελύτρωκέ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σε. βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σε. ὡς οἶψι κακὰ ἐκείνη. Διὸ καὶ ὅτι Ζαχαρίας τῷ πατρὶ Ἰωάννη ἐν τῇ ἡμερῇ αὐτῇ, ἐν τῷ πάχα, λαμπερῶς ἐγένετο ὁ λίθος. ὅτι γὰρ δεξιῶν ἔλαβε τῷ ἱερατῶν τὸν ἐνιαυτον. καὶ τῷ ὅτι πῶς πῶς ἡμερῇ αὐτῇ λαμβάνει τὸν ποδήρη. ὅτι καὶ βραδύνοντ' αὐτὸν Ζαχαρίας εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐν ἀγωνίᾳ ἡν ὁ λαὸς μήποτε ἴσται ὁ λίθος αὐτοῖς ἐλεγχμὸς ἀμαρτίας. καὶ ἐξελεθὶ αὐτὸν

καὶ γόντες ὅλα μεγάλης δόξης ὁπασίαν ἐώρακεν, ἐχάρησαν
 σφόδρα. Ἰωάννης γὰρ ἦν μέλων θανάτου, ὁ ἄγγελος τῶ χρίστου.
 διὸ καὶ δεδοξασμῶν τὸ πᾶν ἐφάνη. *Adamas, colore simi-*
lis est aëri. Hunc gestabat summus Pontifex in sancta san-
ctorum ingrediens. Ter vero in anno ingrediebatur in Pa-
schate, Pentecoste, & Tabernaculorum festo. Ponebatur
autem super pectus summi Sacerdotis, ubi is talarem vestem,
& supertalarem humeralem induisset. Descendebat autem
humerale paulo infra pectus. Erat enim ejus longitudo do-
drantis cum dimidio. A dextris & à sinistris supra mammi-
las, ubi duo parva ceu scuta consuta erant, pendebant duo
Smaragdi. In medio autem horum erat Declaratio, quierat
jam dictus Adamas, colore aërem referens. Super humeros
vero duodecim dicti lapides. Ter autem, ut dictum est, per
annum ostendebatur populo cum lamina aurea. Quod si in
peccato deprehenderentur, si in praeceptis qua dederat Deus,
non ambulassent, mutabatur, ut ferunt, color lapidis, &
 fiebat niger. hinc agnoscebant quod Dominus mortem missu-
rus esset. Cum vero eos gladio perdere vellet, efficiebatur
sanguinei coloris, ut per Ieremiam (cap. xv.) loquitur:
Emitte populum ipsius & egrediantur: quicunque ad
mortē, ad mortē: quicunque ad gladium, ad gladium
quicunq; ad famem, ad famem: quicunq; ad captivitatem,
ad captivitatem. Si vero ut nix splendebat, agnoscebatur
se non peccasse, & tunc festum celebrabant. Quemadmodum
propheta ait: (Numer. i.) Celebra festa tua Juda: red-
de vota tua: Abstulit Dominus tuas iniquitates, Rede-
mit te è manibus hostium tuorum. Regnabit Dominus
in medio tui. Non videbis ulterius mala. Idcirco etiam
tempore Zacharia patris Iohannis, dum ad eum vices specta-
rent, in Paschate splendidus fuit lapis. Tunc enim cepit hoc
anno fungi sacerdotio. Sequentem autem alius tunicam tala-

rem sumpsit: quum etiam tardante Zacharia in Sanctis Sanctorum, anxius erat populus, ne forte gemma eos redargueret. Ipso autem egresso, agnoscebant quod magna gloria visionem vidisset, & valde exhilarati sunt. Iohannes enim nasciturus erat nuncius Christi. Quapropter etiam lamina aurea gloriosa apparuit. Integrum hunc locum sic exscribere volui, ut manifestum fieret quam crasse patres scriptissime errare soleant, in rebus Judaicis, & in interpretanda S. Scriptura; ut cuilibet constaret quousque fides adhibenda sit patribus in Religionis negotio. Errat Magnus Epiphanius, cum dicat, S. Pontificem ter in anno, in Paschate, Pentecoste, & Tabernaculorum festo ingredi Sanctum Sanctorum, cum nunquam illis diebus illud ingressus fuerit. Ingrediebatur enim S. Sanctorum solo die x. Thisri. Crassissimus error est, quod dicat: S. Pontificem S. Sanctorum ingredi humerali & Pectorali gemmato, cum illud nunquam ingressus fuerit, nisi indutus vestibus albis & byssinis. Fabulam narrat, quam ne Judæus quidem Apella unquam credet, quando dicit: S. Sacerdotem ter per annum populo lamina aurea ostendi: cum quotidie quoties in Templo ministerio functus esset, lamina aurea ornatus fuerit. Nullam veri speciem habet, quicquid addit de Adamante, de ejus variis coloribus, & de gloriosa apparitione lamina aurea. Hinc tandem patebit, quid statuendum sit de illius descriptione, quam addit de dispositione lapidum, secundum ætates tribuum. Filii Lea, inquit, sunt quatuor. Ruben, Sardinus: Symeon, Topazius: Levi, Smaragdus: Judas, Carbunculus. Filii Bilha, duo. Dan, Saphirus: Nephtali, Iaspis. Filii Zilpa, duo. Gad Ligyrus: Aser, Achates. Filii Lea, duo: Isasthar, Amethystus: Zabulon, Chrysolithus. Filii Rachelis, duo: Ioseph, Beryllus: Benjamin, Onychium. Quæ ita disponuntur à Gelnéro:

Altera in
altero

1 Sardius. Ruben L.	2 Topazius. Symeon L.	3 Smaragdus. Levi L.
4 Carbunculus. Iudas. L.	5 Saphirus. Dan B.	6 Iaspis. Nephthali B.
	URIM. THUM- MIM.	
7 Lyncurius. Gad Z.	8 Achates. Aser Z.	9 Amethystus. Isaschar. L.
10 Chrysolithus. Zabulon L.	11 Beryllus. Ioseph. R.	12 Onyx Benjamin R.

Sardonix in
humero.

Sed ego sic disponerem ad mentem Epiphaniū, ut aliquo
saltem modo convenire videatur cum Judæorum sen-
tentia & scriptione.

Sardonix
in humero
dextro

Smaragdus Levi. 3	Topazius. Symon 2	Sardius. Ruben. 1
Iaspis. Nephthali. 6.	Saphirus. Dan. 5	Carbunculus Iuda. 4
	ADAMAS. URIM & THUMMIM.	
Amethystus Isaschar. 9	Achates. Aser. 8	Lyncurius. Gad. 7
Onyx Benjamin. 12	Beryllus Ioseph. 11	Chrysolithus Zabulon. 10

Sardonix
in humero
sinistro.

XVI. Sententiam Epiphani de *Adamante*, ejusque variis coloribus, splendore & mutatione, ad prædicenda futura per *Vrim* & *Thummim*, sequutus est etiam Suidas, in voce ἰφῶδ. Docet enim S. Pontificem in medio Pectoralis inter duos Smaragdos gestasse quasi stellam auream lapidem *Adamantem*. Quam lepide autem omnia exponat Suidas, vide sub finem capituli sexti hujus libri, ubi locum istum integrum apposuimus. Fabulas istas non ignorasse Augustinum, ipse docet, in Exod. Quæst. cxvii. *Fabulantur*, inquit, *quidam lapidem in pectorali fuisse, cujus color, siue ad aduersa siue ad prospera, mutaretur, quando Sacerdos intrabat in sancta.*

XVII. Josephus idem intelligi velle videtur, non tantum de lapidibus in Pectorali, sed præterea etiam de duobus Sardonychibus in Ephodi humeralibus. Antiq. Judæorum lib. iii. cap. ix. τῶν γὰρ λίθων ἔς τῆς τῶ ἁμῶν Φέρων τὸν ἀρχιερεῖα ποσῆπον, (σαρδόνυχες ἧ ἦσαν, καὶ σημαίναν αὐτῶν τὴν φύσιν ἢ γὰρ περὶ πᾶσιν εἰς γνώσιν ἀφ' ἑαυτῶν) σωθέσθαι λάμπειν. ὁπότε ταῖς ἱερουργίαις ὁ Θεὸς παρὰ τὸν ἕτερον τὸν ἐπὶ τῷ δεξιῷ τῶν ἁμῶν πεπορημένον, αὐγῆς δότῃ πηδῶσης, καὶ τοῖς πορρωτάτω φαινομένης, καὶ πρῶτον πάντης ὑπαρχούσης τῷ λίθῳ. Ex gemmis quas Pontif. Maximus in humeris gestavit (erant autem Sardonyches, quarum natura nimis nota est, quam ut eam explicem) altera qua in dextero humero erat fulgebat, quoties litatum esses. Tantum fulgorem emittebas, ut procul aspicientibus etiam conspiceretur, qualem antea non emittebas. Et paulo post: Ἐπέυσατο μὲν γὰρ, inquit, ὅτε ἰσχυρὸν καὶ ὁ σαρδόνυξ τῷ λάμπειν ἔτεσι χρονοῖς πρῶτον ἢ πάντῃ ἐμὲ σωθῆναι τὴν γὰρ φύσιν, τῷ Θεῷ δυσχερῆσαι τῇ τῷ πρῶτῳ τῶν νόμων. Desiit tam Essen (lege Choschen) quam Sardonyx fulgorem emissere annis ducentis antequam hac scriberemus, irato

irato Deo propter transgressionem legum. Ecce non tantum *Essen* id est XII. lapides in *Choschen* sive in *Pectorali* lucem amiserunt; sed & *Sardonyx* in *humerali Ephodi*. Sed cum S. Scriptura nusquam mentionem faciat oraculorum editorum per *Sardonychias*, nec ab ullo alio auctore probato apud Judæos illud affirmetur, assensum Josepho hac in re præbere non possum, ut eum & hic deceptum putem.

XVIII. Plurima tamen pars interpretum, & inter alios præcipue Judæi, per *Vrim* & *Thummim* nihil aliud intelligunt quam ipsos duodecim lapides pretiosos in *Pectorali*, cum nominibus duodecim tribuum insculptis, prout à nobis supra describuntur. Et in hac sententia primus est Josephus, loco modo à nobis citato. ὁ δὲ ἐπὶ ταῖς θαυμασιώτερον ἐρῶ. ἀλλὰ γὰρ τῶν δώδεκα λίθων εἰς κατὰ σέρονον ὁ δὲ χιερώς ἐνεραμμένης τῷ ἑσθῆνι φορεῖ, νίκην μέλλει πολεμῶν προεμύνην ὁ θεός. τοσούτη γὰρ ἀπήσπραπεν ἀπ' αὐτῶν αὐγὴ, μήπω τῆς στρατῆς κεκινεμένης, ὡς τῷ πλήθει παντὶ γνώριμον εἶναι τὸ παρῆναι τὸν θεὸν εἰς τὴν ὀπηνερίαν. ὅθεν ἔλθοντες οἱ τὰ ἡμέτερα τιμῶντες ἔθνη, ἀλλὰ τὸ μηδὲν ἀντιλέγειν δύνασθαι τῆτοις, τὸν ἑσθῆνα λόγον καλεῖσιν. Sed magis mirandum est quod dicturus sum. Nam per duodecim lapides quos summus Sacerdos in pectore per *Choschen* gerebat, iis, qui bellum gesturi essent, victoriam predicere solebat Deus. Tantus scilicet ex iis effulgebat splendor, antequam exercitus moveretur, ut toti populo manifestum fueris adesse Deum in auxilium. Ut etiam Græci nostra revererentur, nec quisquam illis contradicere posset; ideoque *Choschem* λόγον vocant. In eadem sententia sunt doctores utriusque Germanæ cum *Jerusalemitanæ*, tum *Babylonicæ*, *Massechet Joma* cap. VII. Sic enim habent *Jerusalemitani*: *Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit*
E e e e e
vocat

vocem fuisse auditam, ut scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat. Sic & Babylonici: *Quomodo fiebas?* (Responsum per Urim & Thummim) doctor Iohannes dicit, litera eminebant. Resch Lakisch dicit coharebant. Sed ibi non erat litera Zade. Respondet doctor Samuel filius Isaaci, ibi scriptum erat Theth, &c. Eadem vide Capite vii. hujus libri, ubi totum textum Talmudicum apposui. Fere verbotenus repetuntur in Jalkut Traduntur etiam in Zohar in Exod. Videtur ibi Zohar statuere in Pectorali fuisse literas nominis JEHOVÆ occultatas, earumque virtute literas lapidibus pretiosis insculptas protuberasse & lucem emisisse, aut etiam obscuratas fuisse, prout Deus fausta vel infausta prædicere volebat. In eadem sententia fuerunt Maimonides, Halach. Kele Hammikd. cap. x. Abarbanel ad cap. xxviii. Exodi. Rabbi Azarias in Meor Enaim cap. l. R. Abraham Seba in Tzeror Hammor. Illis adnumerandus etiam videtur Philo Iudeus lib. ii. de Monarchia, & alii. Sed & Chrysostomus idem credidit, Orat. iv. contra Judæos: *πάλιν ἐπὶ τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τῇ στήθι τῆ ἀρχιερέως, ὅπερ ἐκάλουν ἀήλων, ἐγένετο πρὸς ἑλλαμψίς, καὶ τὰ μέλλοντα ἐσήμαινε.* Rursus è lapidibus qui erant in pectore summi Sacerdotis, quod vocabant Declarationem, relucebat fulgor quidam futura significans. Augustinus lib. ii. Quæst. super Exod. cap. cxvi. fatetur etiam: intelligi posse Demonstrationem & veritatem literis fuisse impositam super λόγον. Ex recentioribus doctoribus non pauci, cum Pontificii, cum Reformati, eadem docuerunt.

XVIII. Sane URIM & THUMMIM, ipsas fuisse gemmas in Pectorali facillime & ego crederem, nam de nulla re, in tota descriptione sacri vestitus sit mentio, quæ Urim & Thummim dici possit, præter xii. lapides

des pretiosos in Pectorali. Quicquid enim dicatur de nomine *Tetragrammato*, de *Adamante*, & de *Theraphim*, meræ sunt conjecturæ, quæ fundamentum in verbo Dei non habent. Sed duodecim lapides optime dici possunt *Vrim & Thummim*. Notum est ex iis quæ supra diximus, אורים significare *ignes* aut *lucēs*. חטים autem *perfectiōnes*. Sed cui rei melius convenirent *lucēs* & *perfectiōnes* quam חטים. Gemmis in pectorali? Sunt enim lapides illi *lucidissimi*, & quasi ardentes *ignes*, ob summum splendorem. Sunt etiam *perfectissimi*, ob nitorem & pretium. Dicit itaque potest, Deum, postquam jussisset ut Pectorali inderentur duodecim gemmæ, hæc verba addidisse: ונתח אל חשן משפט אה האורים ואה החטים Et pones in Pectorale judicii *lucidissimos*, & *perfectissimos* sc. lapides: ut ibi Deus declaraverit, lapides istos, de quibus antea jam mentio fuerat facta, debuissent esse *lucidissimos* & omnium *perfectissimos*, prout in Sacris omnia debebant esse מן הטובחר Ex optimo. Non enim sufficebat adhibere *Sardium*, *Topazium*, *Smaragdum*, *Carbunculum*, *Saphirum*, *Adamantem*, *Hyacinthum*, *Achatem*, *Amethystum*, *Chrysolithum*, *Sardonychem*, & *Iaspidem*; sed debebant adhiberi optimi, *Perfectissimi*, & instar ignium *lucentes*, quibus nullum esset vitium, propter quod à lapidariis peritis minus exoptarentur. Non male igitur doctissimus Rivetus Exod. xxviii. docet, illa verba continere ἀνακεφαλαίωσιν sive repetitionem ac inculcationem eorum quæ prius mandata fuerant; ut quod minime prættereundum aut negligendum erat, bis aut ter inculcetur. In eadem repetitione, gemmarum usum indicatum, & speciale nomen illis datum fuisse. Sane non tam absurdum esset, si quis diceret repetita esse ista verba quia res minime negligi debebat: Nam eodem modo

repetitur præceptum de annulis & vestibus Arcæ. Exodi xxv. versib. xiv. & xv. At præterquam quod ista verba videantur continere prioris mandati *αἰανεφα-
λαιωσιν*, credibile est, ut modo monuimus, ea gemma-
rum perfectionem & lucem, postulare. Nam quod aliquis
ex doctis viris dicat: *Lapides titulis tam angusti* **האורים
והתמים** *luminibus & perfectionibus longe impares &
minores videri: quod eorum plurimi vel nihil omnino, vel
non adeo multum lucis & splendoris projicere soleant, nec
de eorum tam eximia perfectione naturali vel artificiali
quicquam in lege cautum extare, id gratis dicitur. Nul-
lus enim fuit lapis, qui non insignem aliquam lucem
habuerit. Plurimam partem lucidissimi & splendidissimi
erant, ut instar ignis arderent. Mirum est doctissimum
virum credere, nulla lege de eorum perfectione quicquam
cautum extare: cum ipsa calatura non vulgaris fuerit per-
fectio artificialis; an non etiam summa arte ejusmodi
gemmas politas credere debemus? Sed & generale il-
lud præceptum circa res sacras **סן הסנכר** *de optimo*,
intelligi quoque debebat, ubi de his gemmis quæstio
erat. Itaque credibile est tantas perfectiones naturales &
artificiales habuisse istos lapides, quales ullæ gemmæ
isto tempore, in regionibus illis habuerunt: ideoque
puto eos optimo jure *Vrim & Thummim*, lucentes & per-
fectos dictos fuisse.*

XX. Sed adeo sumuntur promiscue URIM &
THUMMIM, & lapides pretiosi, ut nihil aliud inde
colligere possimus, nisi quod lapides sint ipsissima *Vrim
& Thummim*. Sic Exodi cap. xxxix. ubi totus fere vesti-
tūs Pontificum repetitur, Moses loquitur de impletione
lapidum tantummodo, nulla facta mentione **טוֹן** *Vrim &
Thummim*; & Levit. cap. viii. loquitur de *Vrim &
Thum-*

Thummim, sed silentio præterit *lapides*: quod ideo factum est proculdubio, quia *Vrim* & *Thummim* sunt ipsissimi *lapides*, ut perinde sit *Mosi*, sive dicat *Vrim* & *Thummim*, sive *Lapides pretiosos*. Videtur itaque *Moses* Exodi cap. xxviii. versibus xv. xvi. xvii. usque ad xxii. in genere tantum voluisse describere longitudinem, latitudinem, & materiam Pectoralis, cum generibus lapidum qui adhiberi deberent, & ordinem indicare, quo debeant poni, cum inscriptis nominibus tribuum. Sed postea statim, ampliorem & accuratorem descriptionem addit, de annulis, catenis aureis, & vittis hyacinthinis, quibus Pectorale Ephodo alligari deberet; ideoque iterum inculcat, וְנָחָה אֶל־הָשָׁן מִשְׁפָּרָה וְנָחָה הַתָּמִים; Et inde Pectorali Iudicii, רֹאשׁ הַתָּמִים URIM & THUMMIM illa; lapides scilicet illos de quibus jam antea locutus sum, eodem ordine, iisdemque nominibus inscriptis, prout dictum est. Et quamvis lapidum meminerit *Moses* ab initio, nihilominus totum Pectorale debebat esse paratum, & materia debebat detexi, & pannus duplicari catenæ annuli qui adnecti, & vittæ adaptari antequam lapides fundis indi potuerint; immo prius debebant ipsi lapides expoliri & nomina tribuum eis insculpi, & tandem Pectorali addi. Non mirum itaque, ultimo fieri mentionem de lapidibus illis, sub nominibus רֹאשׁ הַתָּמִים *Vrim* & *Thummim*. Existimat præterea doctissimus *Azarias* in *Meor Enaim* cap. l. repetitionem illam: Et inde Pectorali *Vrim* & *Thummim* factam esse propter id quod sequitur: וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן Et erunt super cor *Aharonis*: quasi dixisset; Lapidem illos lucentes & perfectos pones in Pectorali, ut sint super cor *Aharonis*. Et sane cum omnia instrumenta & vasa sacra, quæ in cultu Levitico adhibebantur, se-

cundum mandatum Dei, debuerint significare Christum, illiusque perfectiones & gratias electis suis collatas, quis non videt gemmas in Pectorali id præsticisse? figuræ enim erant summæ illius, cum doctrinæ, tum perfectionis, verique oraculi Dei mundo exhibiti, immo omnis lucis doctrinæ & perfectionis, quam electis suis confert. An *imaguncula* eadem tam clare significare poterant? ut ut sit, antiquissimos & doctissimos Hebræorum doctores in illa fuisse, sententia scil. ipsos *lapides* esse *Vrim* & *Thummim*, satis manifesto patet, ex eo quod crediderint, responsa per *Vrim* non aliter data fuisse quam per emissam lucem *lapidum*, ut docent Josephus, & Gemarici utriusque Gemaræ: de quibus jam mentionem fecimus supra, & de quibus adhuc aliquid dicendum erit, ubi de modo respondendi per *Vrim* & *Thummim* acturi erimus, quod mox fiet, postquam responsum erit argumentis, quibus nonnulli probari putant, *Vrim* & *Thummim* plane aliquid à gemmis fuisse diversum.

XXI. Hoc autem conantur probare eodem argumento, quo nos contrarium adstrui putamus. Nam ex ipsissimis hisce verbis: *וְנָתַתָּה לָהֶם וְרִמְּתָה לָהֶם* *Et pones in Pectorale iudicii Vrim & Thummim*, illi conantur demonstrare *Vrim* & *Thummim* plane aliud quid esse, sc. aut nomen *Tetragrammatum*, aut *Theraphim*, id est certas quasdam imagunculas: inutilem enim & vanam repetitionem putant continere verba illa de *Vrim* & *Thummim*, nisi aliquid diversum significant à *lapidibus pretiosis*. Quasi inutilis esset repetitio quoties rebus nomina imponuntur & quoties earum natura & usus clarius explicatur, tandem ubi earundem usus serio inculcatur, & neglectus prohibetur, quæ omnia verbis istis ultimis contineri,

ri, jam docuimus. Non est etiam quod viri docti, inter quos & ipsum Hottingerum miror, literato orbi persuadere conentur, *Vrim & Thummim* nullum alium auctorem agnovisse, quam ipsum Deum; ita ut nullus artifex inter homines in iis conficiendis adhibitus fuerit: ideo scilicet quod Deus nec Mosis nec ulli alii mortalium mandaverit, ut ea conficeret, quemadmodum id factum est in reliqua suppellectili sacra. At eo ipso quod Deus omnia vasa sacra, & totum vestitum Pontificum fieri voluerit manibus hominum, τὰ URIM & THUMMIM etiam homines parasse & Pectorali indidisse, ego credendum puto, donec contrarium rationibus, quæ nullum dubium post se relinquunt, probatum fuerit. Facta autem esse *Vrim & Thummim*, non ab ipso Deo, sed ad artificibus peritis, mecū credent, quicunque credunt ea esse ipsos lapides pretiosos. Si expressis verbis dictum esset Deum fecisse τὰ *Vrim & Thummim*, quemadmodū dictum est Exodi cap. xxxiv. Deum parasse *Tabulas legis*, & sua manu præcepta exarasse, tunc vel minimam dubitationem peccatum dixerim, sed cum hoc de *Vrim & Thummim* non sit dictum, hominum artificio ea facta esse facilius crederem, quam ab ipso Deo parata, & Mosis quasi è cœlo tradita. Nec opuserat, ut mentio fieret de auctore τῶν *Vrim & Thummim*, cum supra jam dictum fuerit, versu xvi. &c. quomodo *lapides pretiosi* confici & pectorali adaptari debeant. Ideoque non graviter peccat, nec adeo culpandus est Samaritanus, quod וַעֲשֵׂה אֵת הַאֲוִרִים ponat *Et facies Vrim*; ut à quibusdam carpitur, pro verbis his quæ reperiuntur, in Textu Hebræo: וְנָתַתְּ אֶלְחָשֶׁן קֶשֶׁפֶט *Et pones in Pectorali iudicii.*

XXII. Vfus VRIM & THVMMIM, quemadmodum jam diximus, erat, voluntatem & iudicia Dei per ea manifestare in rebus arduis, pro Rege, aut tota Republica. Sed quæritur quomodo per *רא ורימ* & *Thummim* responsa data fuerint? circa quam rem auctores iterum non parum dissentiunt. Antiquissimi ex Judæorum doctoribus credebant, Deum ad interrogata respondisse per aliquem fulgorem, aut lucem, quam emittebant lapides pretiosi: atque ita quidem, ut literæ illæ lucentes eminenter & supra reliquas ascenderent in altum, cum illæ antea per sculpturam fuerint profundæ. Hoc enim intelligunt per verbum בלט *Belat*, quod proprie *eminere* significat: sunt enim בלט *Belat* & שקע *Schekah* opposita, quorum prius *eminere*, in altum elevari, posterius autem deprimi, & in profundo latere, significat; *Atassechet Gittim* cap. 11. לא היה כחכו שוקע אלא בולט כרינרי זהב: *Scriptura ejus non fuit profunda, sed prominens, ut in denariis aureis.* Sic & mammæ mulieris dicuntur בולטות *Boletoth prominentes.* Codice *Ioma* cap. v. Hinc & apud Belgas dicitur *een bult gibbus, gebult gibbosus, bulten & uptbulten protuberare, prominere.* Tradunt itaque Doctores Hebræorum, in nominibus XII. tribuum contentas fuisse omnes literas totius Alphabeti, præter ח ט צ ק sed ut hæc etiam adessent, atque sic ut omnia vocabula per istas literas in Pectorali exprimi, responsaque ad quælibet interrogata, dari possint, præter nomina XII. tribuum, adscripta etiam fuisse nomina *Abraham, Isaac, Jacob, & Schibte Ischraël*, aut secundum alios, *Schibte Ieschurun*, aut etiam *Schibte Iah*, in quibus literæ illæ alias deficientes, reperiebantur. Sed videantur illa quæ adnotavimus supra, capite VII. ubi de Pectorali egimus.

mus. Docent igitur, literas illas, quæ responsa componere debebant, supra reliquas protuberasse & insignem splendorem emisisse: atque sic ex iisdem literis S. Pontificem Responsa legisse. Hanc fuisse sententiam *Gemara Babylonica*, & *Ierusalemimana*, Jalkut ex libro Siphre. *Rabboth*, *Baal Hatturim*, *Maimonida*, aliorumque, jam ostendimus cap. vii. hujus libri, parag. xi. quo etiam Lectorem remitto, ne eadem hic repeterentur. Et ut hæc exemplo aliquo clariora fierent, notandum est: Sacerdotem Summum rogasse (Judic. cap. i. i.)

וְיָשָׁעֵנוּ מִיָּד אֱלֹהֵי כְנָעַן *Quis ascendet pro nobis contra Cananæum ad bellum?* Ad hanc interrogationem respondet Deus יְהוּדָה וְעֹלָה *Iehuda ascendet* Hæc Responsio fit per literas in Pectoralis, ita ut primo integrum nomen *Iehuda*, id est omnes literæ simul quæ hoc nomen componunt, & quæ primo lapidis secundi ordinis, lapidi scilicet נֹפֶךְ *Nophech* sive carbunculo, insculptæ erant, lucem effunderent & prominerent simul supra reliquas omnes. Hoc autem intuitus Sacerdos certus erat *Iehudam* debere ascendere. Deinde prominebat, & effulsit litera *jod* ex לֵוִי *Levi*, אֵין *Ajin* ex שִׁמְעוֹן *Simeon*. Lamed לֵי *Levi*, הֵא *He* ex אַבְרָהָם *Abraham*, vel ex nomine יְהוּדָה *Iehuda*. Atque sic habebat וְעֹלָה *ascendet*. Idem de reliquis vocibus judicandum est.

XXIII. Sed ne quis dicat literas illas varie potuisse legi, ideoque varium sensum potuisse recipere; (nam quis dicet utrum, an לֵאנֶיִם an non potius הֵא primum sit legendum, quæ litera in medio quæ in fine, uno verbo quo ordine essent disponendæ? ut aliquod vocabulum ex iis componeretur) respondent quidam ideo istos lapides *Thummim perfectos* dictos esse, quia sig-

num erant Spiritus Sancti, qui Summo Pontifici præsens erat, & omnia perficiebat, & veram lectionem docebat. Hunc volunt fuisse gradum aliquem Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, superiorem autem filia vocis, quæ audiri solebat sub Templo secundo, cessantibus prophetiis, & *Vrim & Thummim*. Hæc omnia satis fuse tractantur apud Maimonidam, Rabbi Bechai, Ramban, id est Rabbi Mosen, filium Nachmani. Abarbanel istam difficultatem alio modo solvit, cujus sententiæ & ego subscriberem libenter, si mihi prius satisclare demonstrasset responsa per *Vrim & Thummim* fieri ejusmodi luce & prominentia literarum. Vult igitur literas illas, quæ ex variis nominibus lucebant, ut vocem aliquam componerent, non simul & semel protuberasse & lucem effudisse, sed ordine quo debebant componi & legi. Ex. gratia: in voce *ועלה ascendes*, primo effulsit, secundo *ע*, tertio *ל* & tandem quarto *ה*. ita ut Sacerdos ex hoc ordine facillime potuerit, immo necessario debuerit legere *ועלה ascendes*, & non aliter. Legit igitur ex literis illis hanc responsionem *יהודה ועלה Iehuda ascendes*. Sed hæc à Judæis dicuntur sola auctoritate quorundam Talmudicorum, absque ullo probato testimonio: ideo apud Christianos, nullam fidem reperiunt; immo nec ipsi quidem Judæi omnes istam sententiam suo calculo approbarunt.

XXIV. Sunt igitur alii, qui docent vocem auditam esse, qua responderetur ad propositam interrogationem. Sic enim habent Gemarici Jerusalemitani Mascheth Jomacap. vii. *איה חני הכיב כולט סאן דאסר*. *איה חני חקול היה שומע נוחא דכחיב וישמע אה חקול*. *Sunt Doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem esse auditam, ut scriptum est: (Numer. vii. LXXXIX.)*

Et audita est vox. In eadem sententia est etiam doctissimus Spencerus in suo Tractatu de *Vrim & Thummim* cap. iv. Et hanc sententiam conatur probare ex Josepho Antiquit. lib. vi. cap. vii. ubi dicit *πυθαγορικός ἡμῶν Φωνὴν ἔδιδωκεν ὁ Θεός.* Interrogantibus nobis vocem non edidit Deus. Deinde addit: & nihil sciscitantes celare loquens. Idem quoque probari posse putat ex cap. x. Zachariæ, his verbis: *Theraphim loquuta sunt vanitatem.* Sed tribus verbis Spencero responderi potest: nec Josephum nec Zachariam intelligere per vocem & loquelam verum sermonem, aut vocem proprie dictam, sed tantum responsa, quocunque modo ea fieri soleant. Et sane supra jam audivimus ex ipso Josepho, eum lucem & splendorem gemmis in Pectorali, & in humeralibus Ephodi attribuisse: per quem Deus futura prædixerit. Quis non videt ex iis quæ jam diximus Deum etiam respondisse per voces, si modo verum est, eum per literas splendentes & protuberantes respondisse: *Iehuda ascendet* &c. an hæc non sunt voces? Nisi dicas non esse vocem altam, & corpore prolatam. Quantum ad Prophetam Zachariam; cum de idolis loqui certum est, non de *Vrim & Thummim*. Sed & hoc notari debet, doctissimum Spencerum multum differre à Judæis: nam cum hi docuerint, Deum ipsum voce loquutum fuisse, ille imagunculas, quas *Theraphim* vocat, voces edidisse, aut Deum aut potius Angelos per ipsas imagunculas, tacita etiam, & submissa voce, Deum vel Angelum per imagunculas istas loquutum fuisse, existimat: prout & Jobus dicitur accepisse קול רממה *vocem silentii*, cap. iv. xvi. Et Elias qui קול רממה דקה *voce quieta & leni* præsentiam Dei cognovit 1 Reg. xix. xii. Unde & Pectorale קול דק *silere*. Sed cum hæc omnia abs-

que ratione dicantur, & nudis conjecturis tantum nitantur, nec Talmudicorum, nec reliquorum sententiam de ejusmodi voce, probare possum. Sed & pauci reperientur qui sententiam illam amplexuri erunt, cum tam graviter redoleat turpem idololatriam, puriori ecclesiæ Judaicæ detestandam.

XXV. Ut tamen & nostram sententiam tandem exponamus; putamus ipsas gemmas in Pectorali dictas esse à Mose *Vrim & Thummim*, sed revelationem neutriquam factam esse per lucem insolitam, per atrorem & lapidum tenebras, aut vario colore, nec per fulgorem & prominentiam literarum, sed lapides illos nihil aliud fuisse quam Symbolum præsentiae Dei, signum lucis & perfectionis prophetiæ. Ita enim Deo placuerat, ut Summo Pontifici nullam revelationem largiri, nec ullam responsionem ad interrogata dare vellet, nisi Ephodo & Pectorali cum suis gemmis rite ornato: quemadmodum omnia Sacrificia & oblationes Deo ingratae erant, nisi omnibus vestibus Sacerdotes vestiti essent. Non est itaque opus operoso mysterio nominis Tetragrammati, nec miraculosa protuberatione & luce lapidum, nec prodigiosa loquela idololatricarum imaginularum, siue vocibus τῶν *Theraphim*, cum interno verbo & revelatione Dei hæc omnia confici potuerint, eodem modo, quo & Patres & Prophetæ suas habebant revelationes & Prophetias. Si autem quæras, quomodo igitur illa revelatio & responsum datum sit Summo Pontifici? Rogabo & ego: quomodo revelatio facta est Patribus & Prophetis, cum non semper viva voce facta fuerit? Sane quo modo Prophetæ & Patres certabant suarum revelationum, ut eas pro divinis agnoscerent, eodem etiam modo certus factus erat Summus Pontifex.

Pontifex, Deum sibi talia revelasse. Et si vel maxime vox aliqua audita fuisset, nihilominus absque aliqua persuasione intrinseca, sacerdos non potuisset certo scire, utrum illa vox edita esset artificio aliquo hominum, angelorum bonorum aut malorum, an vero à Deo esset prolata: ut quocunque modo sumatur, certo certius sit, semper opus habuisse summum Pontificem quadam revelatione, & intrinseca persuasione à Deo immissa, quã hodie ignoramus, non minus quam revelationem omnem & visionem propheticam, somnia & vivas voces.

XXVI. Nec tamen inde sequitur, nullam fuisse differentiam inter URIM & THUMMIM, & reliquas prophetias & revelationes: cum sane multum à se differrent. Deus enim Patribus & Prophetis non semper revelationes indulgit, nec ad omnia interrogata respondit: quemadmodum illis etiam non mandaverat ut se in omnibus difficultatibus consulerent; sed voluntatem suam eis exposuit pro mero suo beneplacito, quoties divinæ suæ sapientiæ ita visum fuit bono Ecclesiæ. Nec ullum illis dederat symbolum & signum visibile suæ præsentis, & revelationis. At Summo Pontifici mandavit ut in certis quibusdam casibus, Deum suum de jure & justitia, rebusque arduis, quæ bonum Ecclesiæ & Reipublicæ spectabant, adiret & consuleret, cum hac promissione: se semper Spiritu suo fore præsentem, & ad interrogata responsurum, quod etiam fecit; nisi quod eorum peccata id non nunquam impedierint. Addidit præterea S. Pontifici signum istud & symbolum extrinsecum & visibile, quo ornatus esse debebat interrogaturus, scilicet *Vrim & Thummim*. Non exilis igitur differentia fuit inter hanc revelationem, & reliquas, quæ Patribus, & Prophetis, cum ordinariis tum

extraordinariis factæ sunt. Multis fortassis hæc sententia non arridebit, quod mysterio careat. Nam adeo homines assueti sunt mysteriis fingendis & credendis; ut quicquid operoso aliquo mysterio non est involutum, prouti rejiciant, tanquam à veritate alienum.

X XVII. Nihilominus Doctissimos & Antiquissimos Judæos in eadem fuisse sententia nobiscum, ex eorum scriptis satis liquido constat: cum oracula & ad propositas quæstiones responsa *Spiritui Sancto* magis quam Pectorali, vel ipsi etiam Summo Pontifici adscribere soleant. Massechet Joma cap. VII. hæc habent Gemarici: כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלמה לו אביתר ולא עלמה לו שנ' ועל אביתר הכהן עד חום כל העם וגו' *Omnis Sacerdos, qui non loquitur per Spiritum Sanctum, & super quem Deus non habitat sua presentia, censetur ineptus ad interrogationes; Nam ecce interrogavit Zadok, & responsum ei est: Abjathar etiam interrogavit, sed ei non est responsum, prout dicitur; (11 Sam. xv. xxiv.) Et ascendit Abjathar, Sacerdos, donec finiret totus populus, &c.* Eadem leges in *Seder Olam*, cap. xiv. Codice Bava Bathra cap. viii. idem traditur, ubi describuntur distributiones Terræ Sanctæ XII. tribubus per sortem & *Vrim* & *Thummim*: nunquam enim per *Vrim* & *Thummim* Summus Pontifex dicitur interrogasse nisi per Spiritum Sanctum, sive attendendo ad S. Sanctum. לאנחחלקה לאלם באורים וחומים שנ' על פי הגורל. כיצד. אלעזר מלובש באורים וחומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של החומים לפניו והיה מכין ברוח הקדש ואומר זבולון עולה החיים עכו עולה עמו שרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון בקלפי של תחומין בידו תחום עכו. ותחור ומכין בידו הקדש ואומר נפחלי עולה תחום גינורם

גִּינוֹרֵם עוֹלָהוּ *Non divisa fuit terra nisi per Urim & Thummim, ut dicitur (Numer. xxvi.) per sortem. Quomodo id fiebat? Eleazer induebat Vrim & Thummim, & Iosua cum toto Israël stabat coram eo, cum urna tribuum, & urna limitum. Tunc attendit (Pontifex Max.) ad Spiritum Sanctum, & dixit Zabulon ascendet, & terminus Acho ascendet cum eo; conturbata urna tribuum extrahitur manu ejus Zabulon, & ex urna terminorum extrahitur manu ejus terminus Acho. Iterum attendit ad Spiritum Sanctum, & dicit: Nephtali ascendet, & terminus Ginosar ascendet. Ex hoc loco manifestissime patet Summum Pontificem responsa magis expectasse à Spiritus Sancti virtute, & revelatione, quam ab ulla alia causa: Idem docetur in Tanchuma & alibi. Ideo & Rabbi Bechai ad Deuter. xxxiii. viii. dicit; Sacerdotem, qui vestitus erat Vrim & Thummim, simul etiam indutum esse Spiritu Sancto. Et Kimchius Judic. xx. הָיָה מְשִׁיבָהוּ *Edebant responsum necessarium auxilio Spiritus Sancti, qui fuit in Sacerdote, per quem interrogabant. Sic & Rabi Levi ben Gerson, Abarbanel, Ramban, id est R. Moses filius Nachmani & alii docent Vrim & Thummim fuisse gradum Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, superiore filia vocis. Tradunt & alii, Spiritum Sanctum loquutum esse per Vrim & Thummim stante Tabernaculo; per Prophetas sub Templo primo, & per filiam vocis, id est per vocem caelestem (qualis fortassis fuit illa vox quæ de cælo audita est: Hic est filius meus dilectus, Matth. cap. iii. vers. xvi.) sub Templo secundo. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. x. etiam docet Summum Pontificem responsa dedisse per Spiritum Sanctum, quamvis credat lapides protuberasse simul**

ביצר שואלין עומר הכהן ופניו לפניו. *simul & lucem edidisse.* פניו לאחרי הכהן ואומר השואל
 אעלה ולא אעלה. ואינו שואל בקול רם ולא מחרהר בלבו
 אלא בקול נמוך כמי שמחפיל בינו לבין עצמו וסיד רוח
 חקדש לוכד את הכהן ומביט בחושן ורואה בו במראה הנכבאה
 עלה או לא העלה באותיות שכולטות מן החשן כנגד פניו.
Quomodo interrogant? Sacerdos stat facie versus Arcam,
& interrogans à tergo, facie versus Sacerdotem. Tunc di-
cit interrogans, Ascendam? aut non ascendam? Non in-
terrogat alta voce, nec per nudam cogitationem in corde suo,
sed voce submissa, quasi apud se oraret; atque sic confestim
Spiritu Sancto induitur Sacerdos, & respicit in Pectorale
& videt in eo per visionem prophetica, ascende, aut non
ascende, in literis quæ prominent ex Pectorali è regione
faciei ejus. Ecce magis est visio prophetica, illa revelatio,
 quam nuda literarum prominentia & splendor. Ridicu-
 lum esset si quis vellet, dicere Spiritum S. nihil aliud
 significare, quam artem literas lucentes componendi
 & legendi. Hoc suave quorundam Judæorum delirium
 est. Non male igitur Cornelius à Lapide in Exodum
 cap. xxviii. *Vrim non oraculum, sed index erat oraculi:*
& cum Scriptura dicit Deum per Vrim consultum esse aut re-
spondisse, id metonymice explicandum est; ut significetur
Deum respondisse per Sacerdotem, Rationali, in quo erat
Vrim, indutum. In eadem sententia erat Doctissimus
 Rivetus in Exod. xxviii. & alii, cum inter Reformatos
 tum inter Pontificios. Sane hanc opinionem nos ut
 maxime probabilem, Scripturæ Sacræ convenientissi-
 mam, & Deo dignissimam, tenebimus, donec alius
 manifestis rationibus nos inde dimoveat.

XXVIII. Interrogatio per *Vrim* & *Thummim* fie-
 bat non ubique locorum, sed in solo Templo, ubi Sa-
 cerdotes

cerdotes vestimenta Sacra gestandi jus habebant: de quo nos suo loco plura dicemus. Nec in omnibus locis Templi: Non enim interrogabat Summus Pontifex in Atrio coram toto populo, juxta magnum Altare holocaustorum, nec etiam in Sancto Sanctorum, sed in loco Sancto tantum: ita tamen ut faciem verteret versus Arcam quæ erat in S. Sanctorum. Hoc videtur docere Moses Exodi cap. xxvi 11. versu xxx. וְנָחָה אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוֹרִיִּם וְאֶת הַחֹמִים וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאֵי לִבְנֵי יִהוָה וְנִשְׂאָה אַהֲרֹן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה *Et appones Pectorali judicii Vrim & Thummim, & erunt super cor Aharonis, quum ingreditur coram Domino. Et portabit Aron judicium filiorum Israël super cor suum, coram Domino jugiter.* Verum quidem est hunc locum docere: Sacerdotem Summum *Vrim & Thummim* gestasse in solo templo, & non alibi; sed in qua parte templi non satis clare exprimitur. Certum etiam est, cum Pectorale cum reliquis omnibus vestibus aureis gestasse, & in Atrio & in loco Sancto, quotidie; Non autem in S. Sanctorum, cum locum istum non fuerit ingressus nisi semel in anno, scilicet x. mensis Tifri, magno die expiationis, quo die omnia vestimenta aurea, ideoque Pectorale deponere debebat, ut se albis vestibus vestiret, ut docetur Levit. xvi. Deinde Moses in isto loco non dicit expressis verbis S. Pontificem intrare coram Deo, ut consulere Deum per *Vrim & Thummim*; sed de munere Sacerdotali quotidiano, verba illa intelligi possunt. Nihilominus à quibusdam de oraculis intelliguntur. Volunt enim Judæi S. Pontificem interrogasse coram Arca Dei, id est facie versa versus Arcam, atque id in loco Sancto. כִּיצֹר שׁוֹאֵלִים הַשׁוֹאֵל פָּנָיו בְּלִפְנֵי נִשְׂאָה וְהַנִּשְׂאָל פָּנָיו בְּלִפְנֵי שְׂכִינָה הַשׁוֹאֵל אוֹמֵר

אומר ארדוף אחרי הגדוד הזה והנשאל אומר כח אמר ה' עלה
 : והצליח : *Quomodo interrogant ? Is qui interrogat (Rex
 aut alius quis) faciem vertit versus eum qui interrogatur.
 (Sacerdotem) Et is qui interrogatur faciem vertit ver-
 sus praesentiam Dei. (Arcam) Interrogans dicit : an per-
 sequar has turmas ? & is qui interrogatur respondet : Sic
 dixit Dominus ascende prosperabis. Eadem fere iisdem
 verbis tradit Maimonides Halach. Kele Hammikd.
 cap. x. quem locum modo allegavimus, paragrapho
 praecedenti. In Jalkut eadem quoque leguntur.*

XXIX. Vehementer ergo deceptus est Epipha-
 nius in libello de duodecim lapidibus, quem locum
 supra paragrapho xiv. allegavimus, ubi expressis verbis
 docet Summum Pontificem ingressum fuisse eis τὰ ἁγία
 τῶν ἁγίων in S. Sanctorum, cum Adamante, quem putat
 fuisse *Vrim & Thummim*; unde patet: cum credidisse
 interrogationem factam fuisse in ipso adyto, sive Sancto
 Sanctorum. In eodem errore etiam versantur multi
 alii viri doctrina graves, & antiquitate venerandi, quem-
 admodum suo loco docebimus, ubi de vestium Sacra-
 rum usu differendum erit. Sed hic silentio praeterire
 non possum, doctissimum Buxtorfium ipsum, in Judaeo-
 rum sapientia versatissimum, eoque nomine de Repu-
 blica literaria optime meritum, etiam hic dormitasse,
 cum dixerit, in Sancto Sanctorum Pontificem Sum-
 mum interrogasse per *Vrim & Thummim*. Vide ejus Hi-
 storiam de *Urim & Thummim*, cap. iii. Quod, inquit,
*Sacerdotis Summi tantum hoc munus fuerit, patet ex supra
 dictis locis Scripturae, ubi ejus tantum fit mentio; tum etiam
 ex praxi observata; tum insuper ex hac ratione, quod solus
 Sacerdos Summus Sanctum Sanctorum ingredi, & coram
 arca ministrare, & cultum Sacrum peragere potuerit. Ea-
 dem*

dem corda aberravit capite I. ubi versum xxx. capituli xxviii. Exod. allegat, & locum, in quem ingressus est Summus Pontifex, cum *Vrim & Thummim* intelligi vult de sancto sanctorum. Fatemur sane solum Sacerdotem Magnum *Sanctum Sanctorum* ingredi potuisse, sed deceptus est doctissimus vir, quod putaverit cum *Vrim & Thummim*, locum istum ingressum esse. Doctissimus vir lapsus videtur, eo quod dicatur consultuisse coram Arca, facie eo versa; quasi opus fuisset adyta intrare. Hoc enim stando in loco Sancto fieri poterat, facie ita versa ad Arcam.

XXX. Ex omnibus quæ jam à nobis dicta sunt, satis manifesto constare puto, solos Pontifices, & quidem Summum, oracula interrogasse per *Vrim & Thummim*. Nam is solus sacro vestitu ornatus erat & præter eum nullus alius, ut si forte γ id est ex vulgo aliquis eo uti voluisset, magnum piaculum commisisset, ut alibi docuimus. Et sane quotquot extant exempla consulti oraculi per *Vrim & Thummim*, illa omnia nos docent oracula semper consultata fuisse per Summum Pontificem, ut videre est Num. xxvii. xxi. ubi legimus *Iosuam stetisse coram Eleazare Sacerdote*. I Sam. xxx. vii. ubi ipse David consuluit per Abjatharem S. Pontif. Sic & alibi. Errant itaque mea sententia ii, qui contendunt reliquos Sacerdotes, & præsertim Reges idem jus habuisse, quod habuit Summus Pontifex.

XXXI. Doctissimus quidem *Spencerus* utrumque probare conatur. Tractatu *Vrim & Thummim* cap. vi. sect. ii. Apud totam Pontificum turbam jus fuisse oraculum nonnunquam hoc consulendi probari putat Numer. xxxi. vi. ubi legimus Phineazum, patre nondum defuncto, ad bellum contra Midianitas prodiisse

in manu gestantem כלִי הקדש *vasa sancta*. quod de *Ephodo* & *Pectorali*, ideoque de *Vrim* & *Thummim* vult intelligi; eo magis hoc sensu accipi vult; quod Jonathan id explicet de *Vrim* & *Thummim*, ad interroganda per ea. Deinde quod & Micha Judic. xvi. 1. v. *Theraphim* haberit & consuluerit. Tandem quod R. Levi Ben Gerson 1 Sam. xxviii. vers. vi. hanc dederit rationem, cur Deus Saulo per *Vrim* non responderit: *quia non fuit ibi Sacerdos aliquis Spiritus S. capax, qui interrogaret per Vrim: eo quod Saul internecioni dedisset urbem Nobem, in qua fuerunt Sacerdotes prastantissimi; & quicunque crepti fuerunt, essent cum Davide*. Sed hæc argumenta facili negotio refelli possunt. Quantum igitur ad primum. Veturum quidem est Jarchium per כלִי הקדש *vasa Sancta*, intelligere *Vrim* & coronam auream. Nec etiam negari potest totam sacram suppellectilem, immo ipsa etiam Sacra vestimenta, nonnunquam ita vocari; inde tamen non sequitur in hoc loco ita accipiendum esse. Mitto jam fabulas ad quas eodem loci recurrit Jarchius: Bileamum & Reges Madianitarum aufugisse & cecidisse cum Magis, quum coronam auream, cui nomen יהוה inscriptum erat, viderent, quæ ex Rabboth Bemidbar, & aliis illius fursuris commentatoribus hausit. Certum est istum locum ab omnibus Judæis ita non exponi: cum Aben Ezra הארון *Arcam* potius intelligi voluerit per *vasa* ista *Sacra*: in qua sententia cum multis Christianis ipse etiam Calvinus reperitur. Et sane non hac sola vice *Arca* in Bellum deducta esset, quod 1 Samuel. cap. iv. & Josuæ cap. vi. & alibi constat. Sed quid opus est illud de *Arca*, aut etiam de *Vrim* exponi, cum ipse textus exprimat qualia vasa tulerit? talia scilicet quæ in manu gestare solebant, nempe תבואת חצרות *tubas*, quibus maxime in

in bello uti solebant, sed præsertim in sacris, & casu aliquo extraordinario, ut in obsidione urbis Jericho factum est. Nollem tamen contradicere iis, qui Arcam quoque intelligi volunt. Tolerabilior eorum saltem est opinio, qui id statuunt. De *Micha* supra verba fecimus, ubi satis constat, illius exemplum hic plane esse ἀπὸ. Sane si R. Levi Ben Gerson vel maxime dixisset, omnes Sacerdotes habuisse jus illud Pectorale induendi & oraculum consulendi, nulla tamen necessitas nos cogeret, ut hoc crederemus. At hoc non dixit. Adfert tantum rationem cur nullus ibi fuerit Sacerdos Spiritus S. capax: scilicet propter horrendam lanienam, qua in Sacerdotes grassatus fuerat Saulus, in urbe Nobiensi. Quis unquam inde exterebrasset hunc sensum: omnes aut saltem plurimos Sacerdotes minores, *Vrim* vestitos fuisse, & oraculum consuluisse? Proculdubio doctissimus Judæus respexit ad Summum Sacerdotem; quasi dixisset nullum fuisse Summum Sacerdotem apud Saulem Spiritu Sancto donatum. Sed utrum ipse Rabbi Gersonius veram rationem dederit, jam non anquiro. Saltem mihi non videtur. Ut ut sit, Reliquos Sacerdotes, præter Summum Pontificem, unquam oracula rogasse per *Vrim* & *Thummim*, hisce rationibus, nec ullis aliis hactenus mihi cognitis, unquam inducar ut credam.

XXXII. Idem plane de Regibus & Israëlitarum Principibus judico. Reges jus habuisse Ephod & *Vrim* vestiendi, & per ea Summum Numen interrogandi, docet doctissimus Cuneus de Repub. Hebr. lib. I. cap. XIV. Et quidem suæ opinioni firmandæ adfert verba quæ exstant 1 Sam. xxx. vers. VII. וְיוֹסֵף אֶבְיָתָר quæ vult ita verti; *Et induit Abjathar.*

thar Ephodo Davidem. Ideoque Davidem per Urim Deum consuluisse contendit. Huic argumento alia addidit Doctissimus Spencerus loco modo à nobis allegato. Primo *Saulem* scilicet Dei URIM in persona propria consuluisse. 1 Sam. xxviii. vi. Deinde Reges etiam Ethnicorum, etsi alias per Sacerdotes oraculum adirent, nonnunquam tamen Deos consuluisse; quemadmodum Regem Babylonis consilium à *Theraphim* de regni dubiis quæsisse legimus, Ezech. xxi. xxi. Simili privilegio & Regem Israël gavisum fuisse, conjicit. Sed fallitur doctissimus Cunnæus: Nam si vel maxime verba illa male reddita essent ab interpretibus, verum tamen sensum eos assequutos fuisse dubitandum non est. Sed ab ipso doctissimo viro pejus esse reddita non vereor dicere. Non enim significant Abjatharem Ephodo induisse Davidem; sed tantum Abjatharem ad Davidem attulisse Ephodum cum *Vrim*, ut numen consuleret. Verba illa Davidis הגישה נא לי האפוד non significant: *applica quæso mihi Ephodum*: Sed *affer mihi Ephodum*; sive *adfer pro me, mea causa*. Et quando addit: ויגש אביהר את האפוד אל דוד; id à doctissimo viro male vertitur: & induit Abjathar Davidi Ephodum: cum verti debeat: *Et attulit Abjathar Davidi* (id est, Davidis causa) *Ephodum*: ut scilicet oraculum ipse pro Davide consuleret. Quid opus itaque dicere, ipsum Davidem amicum fuisse Ephodum, & oraculum consuluisse? Nunquam enim legi verbum הגיש vel in hiphil הגיש significare *vestire*, quemadmodum significat *accedere, asferre*, & *adducere*, quo verbo etiam usus est Saulus 1 Sam. xiv. xviii. ubi Arcam adduci voluit per Achiam; הגישה ארון *adduc Arcam*. Quam autem rationem habuerit doctissimus Spencerus, ut crederet

Sau-

Saulem in propria persona consuluisse URIM, ego plane ignoro. Saltem id ex 1 sam. cap. xxviii. vers. vi. neutiquam probari potest: cum ibi loci nihil aliud dicatur: nisi quod Deus ad interrogationes Saulis *non responderit, nec per somnia, nec per Urim, nec per Prophetas*. Saulem interrogasse Deum ex hoc loco quidem constat: sed quo modo interrogaverit, non dicitur. Sed sumamus eum per Urim interrogasse, proculdubio illud profano ritu fecit; non quidem in propria persona, sed per aliquem Sacerdotem, qui adhuc illius partibus addictus erat (nam credibile non est, omnes omnino Sacerdotes ab eo defecisse) & cui fortassis in præmium impietatis & profanationis Summum Pontificatum promiserat, prout ejusmodi mancipia tyrannis operam suam facile locant, & ut Principum gratiam captarent, eaque via ad altiora ascenderent, Patriam, Libertatem & Religionem intrepidi produnt. Interim credibile non est eum consuluisse per verum *Urim*, cum illud fuerit in potestate Abjatharis, Veri Pontificis Maximi, qui jam ad Davidem aufugerat. 1 Sam. xxiii. Quod autem hunc nodum solvere velit doctissimus Spencerus, dicendo: *vel plura fuisse instrumenta ejusdem nominis & figura, quibus in oraculis eliciendis Sacerdotes uterentur; vel Saulem Deum per Theraphim (titulo tamen Urim) interrogasse*, illud non est solvere, sed discindere & destruere nodum; cum nusquā legamus plura ejusmodi instrumenta fuisse, præter solum Pectorale Summi Pontificis; nisi istam licentiam usurpare velimus comminiscendi, & chartis illiniendi quicquid in buccam venerit. Nec probari potest Saulem, (ut contendit vir doctissimus) ejusmodi simulachra habuisse, *Theraphim* Davidis uxori (quæ scil. filia Saulis erat) non

non defuisse i Sam. xix. xiii. cum illud simulachrum non fuerit parvula aliqua imaguncula, quæ Pectorali tanquam marsupio indi vult doctissimus vir; sed imago quædam magna quæ hominem mentiri posset, ideoque lecto facilius quam Pectorali continebatur. Et si vel maxime ejusmodi *Theraphim* habuerit, quibus usus est *Micha* & *Danite*, ut per ea responsa peteret, non tamen per *Vrim* à Deo institutum interrogasset; & non minus quam ipse *Micha* & *Danite* peccasset. Reliqua argumenta quæ addit doctissimus vir: *Ethnicorum Reges* etiam à *Theraphim* quæsiisse, ut Regem *Babyloniæ* fecisse docet *Ezech.* xxi. xxi. & nullum incommodum inde Religionem passam fuisse; & nonnunquam aliquid factum esse, modo extraordinario, quemadmodum constat *Davidem* cum suis comedisse *panes propositionum*, cum tamen soli Sacerdotes eos comedere debuerint; illa plane non persuadent, ut credamus Regibus concessum fuisse interrogare per *Vrim* & *Thummim*: ideo non minus certum est, illud fuisse officium solius Pontificis Maximi. Sed & ipse doctissimus *Spencerus* tandem hanc quæstionem in medio relinquit, & nihil certi vult determinare, suis met ipsis argumentis diffidens.

XX XIII. Non autem pro quolibet oraculum consuli solebat: sed pro Rege, pro Principe, pro præside synedrii, aut pro alio aliquo dignitate & auctoritate conspicuo viro inter *Israëlitas*, & quidem in rebus arduis, ubi de bello, de pace, de Religione, de Patria, de Rege, & toto populo agitur. Exsertis verbis hoc docent *Gemarici Mafsechet Joma* cap. vii. אין שואלין אלה למלך, מנה הני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים וגו' הוה זה מלך

מלך וכל ישראל אחו זה משוח מלחמה וכל העדה זו סנהדרין
Non interrogabant (per Urim) nisi pro Rege. Vnde hoc habemus? Dixit doctor Abhu, quia Scriptura dicit (Nume- mer. xxvii. xxi.) Et ille coram Eleazare Sacerdote stabit, & interrogabit eum de iudicio Urim. Ille, significat Regem. Et totus Israël cum eo, significat unctum ad bellum. Et totus cœtus, denotat Synedrium. vide etiam Maimonidam Halach Kele Hammikd. cap. x. ubi eadem fere repetit. Non male etiam à quibusdam observatum est, non nisi pro toto populo interrogandum fuisse, cum omnes tribus Pectorali insculptæ fuerint.

XXXIII. Quemadmodum non solebant interrogare pro aliquo homine privato, sed pro Rege, pro Principe & pro toto cœtu tantum, sic etiam non interrogabant oraculum ob res leves & nullius momenti, sed propter res magni ponderis, quæ Regem, quæ Principem aliquem virum, quæ Religionem, & bonum publicum spectarent: quod optime etiam animadvertit Abarbanel Exodi xxviii. & alibi צריך שתהיה השאלה עצה בדבר כולל לכל העם ולא ישאל על דבר פרטי לאיש
Oportet ut interrogatio sit consilium, quod spectat negotium publicum totius populi, non de re particulari & alicujus privati.

XXXV. Tandem non interrogabant etiam de duabus rebus simul, nec inverso ordine; aut si id factum esset, respondebatur tantum ad unam quæstionem, & quidem ordine. Gemara Hierosolymitana. Codice. ואין נשאלין שתי שאלות כאחת אם נשאלו
 אית/נני חני משיבו על הראשונה ואין משיבו על השניה ואית חני חני משיבו על השניות ואינו משיבו על הראשונה: ואית חני חני חני משיבו לא על הראשונה ולא על השנית: מאן דאמר משיבו על הראשונה ולא משיבו על השניה סן הדא ויאמר דוד ו' אלהי
 H h h h h
 דוד

ישראל וגו' היסגירוני בעלי קעילה בידו וגו' הירד שאול.
 דוד לא שאל כחוגן לא צורכא אלא חירד שאול ואם ירד
 היסגרוני בעלי קעילה בידו. מאן דאמר משיבו על השנייה
 ואינו משיבו על הראשונה סן הדא ויאמר דוד היסגירוני
 בעלי קעילה אותי וגו מאן דאמר אינו משיבו לא על הראשונה
 ולא על האחרונה וישאל דוד בני לאמר ארדוף אחרי הגרוד
 הזה האשיגני. דוד בקש עליה רחמים ה' אלהי ישראל הגר
 נא לענודך. חדע לך שהרי שתיים שאל והשיבו שלש ויאמר
*Non interrogabantur duae
 quaestiones simul tanquam una: Sunt qui dicant, si id factum
 est, responsum fuisse tantum ad priorem & non ad postero-
 rem; Alii dicunt, responsum fuisse ad posteriorem non ad
 priorem; Alii, nec ad priorem nec ad posteriorem responsum
 esse. Is qui dicit responsum fuisse ad priorem non ad postero-
 rem, nititur eo quod dicitur de Davide (1 Sam. xxiii. x.
 xi.) Dixit David, Domine Deus Israël &c. An tra-
 dent me viri Kehilæ in manum ejus? An descendet
 Saul? David non interrogavit, ut oportebat: Sed (debuif-
 set dicere) an descendet Saul? & si descendit, an tra-
 dent me viri Kehilæ in manum ejus? Is qui dicit respon-
 sum fuisse ad secundam quaestionem non ad primam, illud
 inde habet; dixit David, An tradent me viri Kehilæ,
 & eos qui sunt mecum? &c. Qui dicit non responsum fuis-
 se nec ad priorem nec ad posteriorem quaestionem, id habet
 ex eo quod dicitur (1 Sam. xxx. vii.) David interro-
 gavit Deum Dominum Israël: indica quæso servo
 tuo. Inde discas quod fuerint duæ quaestiones, sed responsio
 triplex. Persequere; Nam omnino attinges, & plane
 liberabis. Idem docent Gemarici in Talmude Babylo-
 nico, eodem loci. Non interrogant duas res tanquam
 unam: aut si interrogant non respondetur nisi ad unam, &
 quidem ad primam: ut dicitur, An tradent me viri Ke-
 hilæ*

CAP. XX. SACERDOT. HEBRÆOR. 793
 hilæ in manus ejus? An descendet Saul &c. Et dixit
 Deus: Omnino descendet. *Sed ecce dixisti, quod non
 respondeatur nisi ad primam. (questionem) (hac difficultas
 solvitur si dicamus) David interrogavit prater ordinem,
 sed ordine ei responsum esse. Constat itaque, quod si quis in-
 terroget non ordine, eum iterum rogare ordine; ut dicitur:*
 An tradent me viri Kehilæ, me & viros qui sunt mecum
 in manus Saulis? *Et respondit Deus: Tradent. Si tamen
 necessitas requirat, ut interrogent duas res; respondeatur
 ad duas; ut dicitur: Et interrogavit David Deum di-
 cens: An persequar istam turmam? An eam attingam?
 Et respondit Deus: Persequere; omnino attinges, &
 plane liberabis.*

Hæc de *Vrim* & *Thummim* sufficiant. Plura si quis sci-
 re desideret, adeat auctores, qui materiam istam per-
 tractarunt, quorum plurimam partem & præcipuos
 allegavimus.

C A P. XXI.

מצנפת S. Pontificis. De hoc multa jam dicta sunt cap. iv. hujus libri.
 Forma ת מצנפת. Magna differentia inter Pileum S. Pontif.
 & reliquorum Sacerdotum pileos, secundum Iosephum. Pontifex
 Max. quo sensu habuerit pileum consutum, & hyacinthino variatum?
 מצנפת altus. מצנפת latior & magis diffusus circa tempora. Mai-
 monides allegatur. Ei male contradicitur à Rabbi Abraham filio Da-
 vidis. Aben Ezra Expositio. Migbaath Judæis Germanis Ein Hocer
 huc. Cunei error circa mentem Abrahami filii Davidis. Tabula
 Summi Pontificis pileum exhibens.

I.

Uc usque egimus de Pectorali; sequitur מצנפת *Mitznepheth*, sive *Tiara Summi Pontificis*.

De *Tiara* jam multa diximus Capite quarto hujuslibri, ubi de מצנפת id est *Pileo* totius Sacerdotum turba egimus. Ostendimus ibi utrumque capitis tegumentum, cum omnium Sacerdotum *Migbaoth*, tum Summi Pontificis *Mitznepheth* fuisse fascias, xvi. cubitos longas, ex subtilissima & albissima bysso. Ostendimus etiam ideo utrumque dici *Mitznepheth*, à verbo צנף *Zanaph*, *obvolvere*, quia utrumque sit per multas plicaturas & volucra in orbem convoluta.

II. Quæstio unica hic tantum restat, de forma scilicet & *Mitznepheth* summi Pontificis, & quomodo à reliquorum Sacerdotum *Migbaoth* differat.

Si Josepho credimus, magna sane erit differentia inter utrumque. Is enim lib. I II. Antiq. cap. VI II. docet: Summum Pontificem pileum habuisse, qualem & ceteri Sacerdotes, sed super illum extitisse alium pileum consutilem ex hyacintho variatum. πάλιν ὃ ἦν μὲν ὁ καὶ πρόσθεν αὐτῶν ὡς ἀπλησίως ἐργασμὸς τοῖς πᾶσιν ἱερεσίν. ὡς ἐρ αὐτὸν ὃ συνεραμμὸς ἐπερ ἐξ ὑακίνθου ποικιλλόμενος. *Pileus ei erat admodum similis priori illi, qualem reliqui omnes Sacerdotes habebant. Super quem alius erat consutus, & hyacintho variatus.* Duo hic sunt notanda. Primo S. Pontif. habuisse pileum qualem reliqui Sacerdotes gestabant. Secundo huic pileo alium consutum & hyacintho variatum impositum fuisse. S. Pontificis pileum fuisse similem pileo reliquorum Sacerdotum, jam plus satis probavimus. Sed cum alium præterea habuisse pileum *consutilem*, & quidem *hyacintho variatum*, nemo quod sciam, præter Josephum unquam dixit. Sane

Sane reliqui Judæorum doctores non consentiunt; Nec ego induci possum ut id crederem, cum Moses ne *ꝓꝓ* quidem de ejusmodi confutuli & *hyacintho variato* pileo habeat. Deinde hoc modo novem habuisset vestimenta, quod contra legem factum fuisset, non minus ac si aliqua veste caruisset, quod pluribus probavimus libro I. cap. II. & III. vehementer igitur erravit magnus Josephus: aut dicendum erit, verba ejus esse admodum corrupta, aut non esse illius verba, sed textui ab aliquo sciolo infarcta. Fortassis Josephus, aut quisquis ille sit, qui verba illa addidit, mentionem fecit de hyacintho, quia *Lamina aurea* vitta hyacinthina capiti alligata erat, ut docet Moses Exodi cap. XXVII. versu XXXVI. Cum autem *Lamina* ista triplici vitta alligata fuerit fronti, ita quidem ut totum caput, aut si mavis, totam tiaram, & circa tempora, & in occipite & in vertice cingeret, ut vult Jarchius, non adeo mirum esset, si aliquis diceret *mitram* hyacintho tectam fuisse. Sed de hac vitta hyacinthina nos plura habebimus capite sequenti, ubi de *ꝓꝓ* *Lamina* agendum erit.

III. Maxima pars Hebræorum doctorum discrimen inter *Migbaoth* omnium Sacerdotum, & *Mitznephet* Summi Pontificis, in hoc putant consistere; quod, uti docent, *Migbaoth* capiti profundius imponderetur pauloque altior esset quam caput, superne in mueronem exiens, instar galeæ, aut nostrorum pilcorum nocturnorum; sed *Mitznephet* frontem vix tegeret, instar dimidiatæ spheræ, magis ad formam capitis aptatus, depressior & magis humilis quam *Migbaoth*, sed latior & circa tempora ampliori mole diffusus fere instar alijus rotæ. Ita sane mihi occurrit totum istud discrimen, quando lego verba Maimonidæ Halacha Kele

Hammikd. cap. viii. מצנפה, inquit, האמורה באהרון, היא המגבעת האמורה בבניי-אלה שכהן גדול צינף בה כמי שלופף על השבר. וכניו צונפין בה ככובע ולפכך נקראת : *Et tiara, de qua mentio fit, ubi de Pontifice Maximo agitur, eadem est, qua & reliquorum Sacerdotum: nisi quod Summus Pontifex ea involvat (caput,) instar aliqujus membri fracti: sed illius filii (i. e. Sacerdotes minores) involvunt instar galeæ.* Scilicet *Tiara* S. Pontificis non in altum nec oblonga suis involucris formabatur; sed volucrum volucro imponebatur in orbem circa caput tantum, ut eo non altius surgeret, eodem modo quo vulnus aut membrum fractum ligari & linteo obvolvi solet in eo loco tantum ubi est vulnus, & quidem variis volucris sibi impositis. At *pileus* reliquorum Sacerdotum alia forma suis plicaturis & volucris componebatur, ita scilicet ut non tantum tempora cingeret, sed ut paulatim in altum surgeret, itaq; volucra sibi eodem modo non incumbabant, sed parum à se discedebant. Rabbi Abraham filius Davidis, ibi in suis notis, Maimonidæ contradicere videtur: sed revera, etsi velit, non contradicit אין מעשהו של זרה, inquit, אני אומר, במעשהו של זה מצנפה ארוך וכורך אותו כריכות הרבה בכריכות הישמעלים אבל מעשה המגבעות כעין הכובעין ; *Ego dico alterum (pileum) alteri non esse similem. Miznepheth valde longum erat, & convolutum multis volucris. instar volucrorum Ismaelitarum (id est instar pileorum Turcarum) At opus Migbaath erat instar nostrorum pileorum, scilicet acuti superne & breviores erant.* Hæc revera non contradicunt Maimonidæ, nisi voluerit Rabbi Abraham pileos minorum Sacerdotum non fuisse compositos ex longa aliqua fasciâ, sed instar nostrorum pileorum absque

que volucris & plicaturis caput cinxisset. Si autem hæc illius mens fuit, deceptus est vehementissime Rabbi Abraham. Ut ut sit, quoad formam non differunt Maimonides & Rabbi Abraham. In eadem sententia est etiam Aben Ezra ad Exod. cap. xxvi 11. אין המכנעת כדמות אלה שישמו הזכרים באלה הארצות על ראש שיכסו הראש והם גבוהים. והמכנפת היא בגד דק ארוך צנוף סביב הראש לכדו מעט תרומה לה המכנפת שיש בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעל ובחפפר ואפריקא וכצרים ובכל ובגאדר המכנפת היא על הראש מן הזכרים הנכנדים ולא על ראש אשה :

Migbaoth non est similis תפ Mitznepheth; sed est similis illis (pileis) quos viri capiti imponunt in hisce regionibus, ad tegendum caput, & sunt quidem alti. (scilicet instar nostrorum pileorum nocturnorum qui superne sunt leviter acuminati) Sed Mitznepheth est vestis tenuis & longa, (est longa tela aut fascia) voluta circa caput tantum, aliquomodo similis istiusmodi Mitznepheth, quo fœmina caput solent tegere in his regionibus. (ut in Germania & alibi, ubi Judæorum fœminæ multis linteis capita solent circumvolvere, ut fere Turcarum pileus videtur) Nam in terra Ismaëlitarum (Turcarum aut Arabum) & in Hispania, Aphrica, Egypto, Babylonis & Bagdadi Mitznepheth gestatur in capite virorum honoratiorum, non autem imponitur capiti mulierum. Manifestum igitur est pileum minorum Sacerdotum paulo altiore fuisse; ideo & ad hunc usque diem Judæi Germani Migbaoth solent vertere ein hohen Hut / pileum altum: Summi autem Pontificis tiaram fuisse depressiorem, & majori mole circa tempora multis volucris obvolutam. Non bene igitur intellexit Abrahamum filium Davidis ad Maimonidam Halach. Kele Hammikd. cap. viii. doctissi.

doctissimus Cunaëus de Repub. Hebr. l. II. cap. II. ubi dicit eum docuisse Pontificum (vult dicere Summi Pontificis) infulas longe altiores fuisse pileis reliquorum Sacerdotum. Hoc sane non dixit Abrahamus filius Davidis, sed tantum *Mitznephet* Summi Sacerdotis longiorem fuisse telam qua caput ejus involvebatur: quamvis tamen & ipse doctissimus Abrahamus erret, cum utrumque & Summi Sacerdotis Tiara, & reliquorum pontificum pileus longa & quidem XVI. ulnarum fascia fuerit: sed diversa tantum forma plicata & convoluta.

V. Ut autem clarius constaret cujus nam figuræ fuerit *Mitznephet*, eam hac tabula lectori exhibere operæ pretium existimavi.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. Ipsum מִצְנֶפֶת sive *Tiara* S. Pontificis capiti imposita.

B. B. B. Vittæ & nodus in occipitio, ubi *Tiara* astringitur.

Fascia ex qua hæc *Tiara* composita erat, depicta est cap. IV.

CAP. XXII.

צִיץ Octavum & ultimum vestimentum. Varie versiones. πέταλον,
 ציצת, ציצת, ציצת varia loca Script. ἀφθεσμά-
 נויך. ציצת. Slos. Sic dicta corona S. ab ornamento. varia loca Scriptu-
 ra. Materia corona varia. Aurum principua. Corona S. lamina
 tenuissima πέταλον, blatteum. Ein blat. πετάλα φύλα. סם
 bracteola. Ejusmodi corona tenues apud veteres nota. Varii aucto-
 res S. corona longitudo & latitudo. Baen, Barcan. Vulcanius nota-
 tus. Baen vox Belgica. Band. Varii auctores. Figura corona secun-
 dum Josephum. Calyculi hyosciami. Corona S. instar floris aperti.
 τειλαχία Iosephi. Vilalpandus, Frisius & Arnold. Andillienfis no-
 tati. Josephus explicatur. Gelenii versio. S. Corona frontem cingit.
 In occipitio stringitur. Corona triplex Pontificis Romani. Triplex Ju-
 deorum Corona. Sacerdotii, Regis, & Legis. כתר Kether. Inde
 Cidaris. Iosephus tentatus. Cum reliquis Iudæis conciliatur. Titulus
 corona. Sanctitas Jehovah. Quot lineis scribantur. Superstitiosa
 veneratio nominis יהוה. Littera ista utrum protuberantes? Cizelc.
 Gedzerben. Abarbanel. פתחי חתם Littera יהוה
 an puncta habuerint? Ethnicos in coronis habuisse imagines. Et titu-
 los. Apocal. xvii. v. Mulier in fronte gerebat nomen μυστήριον.
 In Corona Pontificis Romani Mylterium. Mutatur à Iulio secundo.
 Scaliger allegatus ὄνομα, יהוה השם Nomen. Cui loco corona
 alligeretur? Bibliorum pictura. Philo Iudæus, Iosephus, Talmudici.
 Corona super tiaram, quo sensu dicatur à Mose? Pontif. Max.
 an gestaverit phylacteria inter coronam & pileos? מצח Chalah.
 בית עינוהי Apocal. xvii. v. Corona כתר τὸ μέτωπον. Syrus
 סללחא Phylacteria utrum supra coronam an
 infra? Virum nulla phylacteria? על super quid Iarchio? corona
 alligabatur vittis hyacinthinis. Quot vittæ. Foramina in vittæ. S.
 Pontif. tiara hyacinthino πεπαιγμένη. Quo sensu hoc dicatur? Iar-
 chii expositio. Ejus locus emendatus. Tabula coronam representans.
 Explicatio tabule. Cur Pont. Max. coronatus? עון הקדשים
 quid? Expositio Gemara. Corona Symbolum Christi. Formula Tal-
 mudica מרצה הציץ. Ethnicorum Sacerdotes coronas gestasse. Qua-
 re?

I. Ctavum & ultimum vestimentum est זצ, Zitz. Illius præceptum exstat Exodi cap. xxvi. versu xxxvi. & xxxix. vers. xxx. & Levit. viii. ix.

II. Septuaginta habent πέταλον. Philo Judæus de vita Mosis lib. iii. πέταλον χρυσῶν. vulgatus *Laminam*, Josephus Antiq. lib. v. cap. xv. χρυσῶν σέφανον *auream coronam*. Chaldaus כתר. Arabs تاج quod significat *vinculum*, fasciam, vittam, aut omne id, quo aliquid ligatur aut cingitur, à verbo حَمَس circumdedit, cinxit; unde & *cidarim* sive coronam denotat. Belgæ *Pen plaete*. Lutherus ein stirn blat: quasi diceret *Laminam frontalem*.

III. Nonnunquam etiam נזר *Nezer* vocatur, ut Exodi xxiv. vi. quæ vox significat coronam, uti videre est II Samuelis i. x. II Reg. xi. xii. & alibi. Ideo & נזר זצ ut Exodi xxxix. xxx. & Levit. viii. ix. quasi diceret *Laminam coronæ*; quamvis Septuag. habeant ἀφόρισμα & καθηγιασµόν, scilicet à radice נזר *separavit*: unde & נזיר Naziræus *deosacratiss*, ὁ καθηγιασµένος. Igitur Zitz, ut ut *lamina* tantum fuerit, nihilominus optimo jure *Corona* dicitur; quod frontem cingat, prout apud Græcos & Latinos omne id quod frontem cingit solet dici σέφανος, aut *corona*. Non male Philo Lib. iii. de vita Mosis, ὡσανεὶ σέφανος *quasi corona*. Bene etiam à Josepho Antiq. lib. v. cap. xv. σέφανος *corona* vocatur.

IV. Si originem vocis respiciamus, זצ videtur significare *florem*, à verbo זצ Zitz *floruit*, qualem significatio-

ficationem habet Ezech. vii. x. Psalmo ciii. xv. Jobi cap. xiv. ii. & alibi sæpius. Atque sic diceretur à forma & ornamento, ideo quod florem repræsentet, ut postea clarius patebit. Sed omne id quod alteri est ornamento, quod ex alia re dependet, aut quod sua eminentia conspicuum est, videtur exprimi vocabulo צִיץ. Ideo & צִיץ *Conspicuum esse* vertitur ab interpretibus, Psalmo cxxxii. xvi. Et Jeremiæ xlviii. ix. צִיץ sumitur pro *ala* aut *penna*; & צִיצִית pro *peniculamentis*, sive *simbriis*. Numer. xv. xxxix.

V. Materia hujus coronæ erat aurum. Ideo & צִיץ זהב *lamina aurea* dicitur. Et illa quidem communissima materia est coronarum Regum & Principum, immo & Sacerdotum. Ex varia tamen materia coronæ olim fieri solebant. Ex gramine, ex lauro, ex floribus, ex foliis, & frondibus; Ex spicis, ex hedera, ex quercubus, ex olea, & ejusmodi rebus aliis. De quibus vide Paschalius de Coronis lib. iv. cap. xii. & sequentibus. De vario genere auri in rebus sacris, egimus lib. i. cap. x. Hanc nostram coronam ex optimo & pretiosissimo auro fuisse, dubitandum non est. Hanc ob causam vocatur non tantum AURUM, sed זהב טהור AURUM PURUM. quod etiam observatum est ab Abarbanelio.

VI. Figura hujus Coronæ non satis clare exprimitur in S. Scriptura. Nihil aliud erat quam lamina tenuissima, ab una aure usque ad alteram, quæ victis hyacinthinis fronti alligabatur, & in occipitio adstringebatur. Fuisse *Laminam* tenuem, omnes fere auctores clamant. Hinc toties *lamina* vertitur. Sane à Septuaginta & Philone πέταλον dicitur. At πέταλον nihil aliud est, quam folium aliquod tenue & expansum. Vetus Glossarium

CAP. XXII. SACERDOT. HEBRÆOR. 803
πέταλον, *blatteum*, *lamina*. Per *blatteum* intelligit rem
tenuem instar folii, imo ipsum fortassis folium; unde
& apud Germanos ein *blatt folium* significat. Et Eustathio
πέταλα sunt *πλατιά φύλλα lata folia*. Homer. οδ. τ. δει-
δρέων ἐν πέταλοις καθέζομαι *Sedens inter folia arborum*.
Sed ridiculus essem, si diutius tempus tererem in pro-
bando *πέταλον* apud optimos auctores significare *folium*.
Apud ipsos etiam Judæos *folium* tenue vocatur. Jarchius
ad Exodi xxviii. xxxvi. צִיִּץ כֶּסֶף זָהָב *Zitz est instar laminae*, sive *folii aurei*. Apud Chaldæos
טַס *Tas* significat *bracteolam* tenuissimam, ex auro aut
argento, quales erant filamenta illa aurea, quæ sacro
vestitui intexebantur, de quibus Exodi xxxix. ubi
etiam à Chaldæo טַסִּים *Tassim* dicuntur. Vide quoque
Exodi cap. xvii. iiii. Nahum iii. xvii. & alibi. Ejus-
modi Coronas tenues veteres etiam habuisse, ex opti-
mis auctoribus constat. Plinius lib. xxi. cap. ii. docet
coronas datas fuisse è *lamina arca tenui inaurata aut inar-*
gensata. Et cap. iii. *Crassus dives primus argento auroque*
folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Et mox: *P. Clau-*
dus Pulcher, bracteasque etiam philyra dedit.

VII. Erat autem sacra nostra lamina, sive Corona
lata duos digitos, & longa ita ut ab una aure ad alteram
deduceretur. Videatur Jarchius Exodi xxviii. xxxvi.
הָיָה כִּי אֲצַבְעוֹתַי *Zitz*, inquit, *est instar lamina aurea*
הָיָה כִּי אֲצַבְעוֹתַי *duos digitos lata est, cingens*
frontem ab aure ad aurem. Jonathan habet מִן צִיִּיעָה
מִן צִיִּיעָה à temporibus ad tempora perveniet. De ejus-
modi lamina mentio etiam fit in Glossis Isidori, in voce
Baen. Baen est lamina aurea, ab aure ad aurem, qua fami-
liares Regum utebantur. Vulcanius legit Barean, quod
putet esse vocem Hispanicam. Sed male, mea opinio-

IX. Ejusmodi calyculos hyosciami in sacra lamina sive corona fuisse, facile credam. Referunt enim figuram florum, & ornatum coronarum, quæ ut antiquitus ex floribus & foliis fieri solebant, sic & postea aureas coronas ejusmodi floribus & foliis aureis ornatas fuisse, negari non potest Pontificis Max. coronam certis quibusdam floribus ex eodem auro decoratam fuisse, unde & *Zitz* quasi *flos* à Mose vocatur, mihi facile persuadebo. Immo integra corona concipi potest tanquam flos apertus. Si igitur Josepho credendum est, dicendum erit ornamenta coronæ sacræ, sive flores, quibus ornata erat, habuisse figuram *Calyculorum hyosciami*.

X. περιερχεται ὃ, inquit Josephus, εἴσαν ὁ χεῦσε ὁ, ἡν περιερχίαν κεχαλκημένῃ. Hic per περιερχίαν interpretes solent intelligere tres ordines calyculorum, quorum alter altero altior est, ita ut caput cingant instar triplicis coronæ, ita ut non tantum caput, sed & ipsam tiaram cingerent instar triplicis coronæ, quemadmodum eam depingere solent Vilalpandus, & ex eo Frisius in Tractatu Solerii *de Pileo*, & Arnoldus Andillensis, in sua versione Gallica Josephi, quam coronam infra exhibebimus figura 111. Sed suillam potius commederent Judæi, quam ut hæc crederent. Et sane oportet verba illa infarcta esse Josepho, aut alium habere sensum, quam interpretes & pictores eis hactenus dederunt. Fateor quidem περιχίαν significare ordinem, & περιερχίαν triplicem ordinem: ut sacra corona, secundum Josephum tribus ordinibus calyculorum ornata videatur. Sed eam habuisse figuram quam ei auctores solent attribuire, ut in hac tabula est depicta, nego & pernego: cum nec pileum tangat vera corona Pontificalis, nec in reliquis conveniat cum hac figura. Male Gelenius

lenius vertit: *hunc* (id est pileum) *aurea corona circum-*
dabat, cum frontem tantum cingat non autem pileum;
 Hoc non dicit Josephus; sed tantum *περίχεται τὸ πρῶτον*.
corona cingit, scilicet *frontem & tempora*, non autem
pileum. Delendum itaque censeo ex versione Gelenii
 uocabulum *hunc*.

XI. Sed & in hoc Josephus videtur dissentire à reli-
 quis Judæorum Magistris, quod dicat: coronam istam
 procedere *ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκάτερον τῶν κροτάφων*. *ab occi-*
pitio circa tempora utraque, cum Jarchius & alii Ju-
 dæorum Magistri dicant, eam procedere tantum
מִן עַד אֶזְרָא *ab aure ad aurem*. Et sane coronam sacram
 frontem tantum cinxisse, non autem occipitium colligi
 posse videtur ex cap. xxviii. Exodi versu xxxvii. ubi
 exsertis verbis mandatur ut lamina sit: *אֵל מֹרָא פָּנֶי*
הַמִּצְנֶפֶת *in anterioci parte tiara*, id est circa *frontem*
 non autem circa *occipitium*. Et de calyculis aliisque or-
 namentis tacent Hebræorum Magistri: Nihil aliud il-
 lis est hæc corona, quam lamina ex auro puro.

XII. Ex ista coronæ *ἱερωσύνη* fabricata videtur co-
 rona triplex Pontificum Romanorum. Sed & ipsi Ju-
 dæi loquuntur de tribus coronis, quarum prima est
כֹּהֵן כְּהוֹנָה *Cidaris*, id est *Corona* (*cidaris* est ipsissimum
כֹּהֵן *Kether*, quod coronam significat) *Sacerdotalis*. Se-
 cunda *כֹּהֵן מַלְכוּת* *Corona Regia*. Et tertia *כֹּהֵן חֹרֶה* *Co-*
rona Legis. videatur Tractatus *Pirke Avoth* Rab. Na-
 than. Sed hæc nihil faciunt ad triplicem ordinem, sive
ἱερωσύνη Josephi. Nihilominus quamvis sacra scriptu-
 ra & ipsi etiam Hebræorum Magistri taceant de ejusmo-
 di *ἱερωσύνη*, sive calyculorum ornamento triplici ordi-
 ne, nollem tamen negare, eam ejusmodi calyculis fuisse
 ornata. Si autem hoc factum fuit, oportet caly-
 culos

culos illos plane alio modo fuisse dispositos, quam quo ab auctoribus solent repræsentari. Possent forte conciliari Judæorum Magistri reliqui cum Josepho, si diceremus Coronam nihil aliud fuisse, quam laminam duos digitos latam & ab aure ad aurem longam, ita tamen ut circa tempora triplici ordine hyosciami calyculorum ornata fuerit ab utraque parte, eo modo quo à nobis infra exhibetur.

XIII. Addit tandem Moses versu xxxvi. ופחחה קדש ליהוה *Et insculpes ei, sculpturis sigilli* SANCTITAS JEHOVÆ. Quæritur inter Judæorum Magistros: quo ordine duæ istæ voces scriptæ fuerint; utrum scilicet una, an vero duabus lineis? Abarbanelius ad legem *Parascha Tezave*. ואם היה כשטח אחת היו כחובות כן קדש ליהוה ואם קדש למטה וליהוה מלמעלה כי הוא עליון על כל הנמצאים *Si unica linea (comprehensa) fuerunt: scripta erant sic: קדש ליהוה At si duabus lineis, vox קדש infimam lineam faciebat; Et ליהוה superiorem, quod nomen illud elevatum sit supra reliquas res omnes. Priori modo sic scriptum fuit:*

קדש ליהוה

Alias hoc modo:

ליהוה
קדש

Sed quæstio non est magni momenti, & qua de causâ eam moverint Judæi non video; Nisi forte ob superstitionosam venerationem nominis יהוה, ne scilicet poneretur voci קדש. Sed cum in S. Scriptura nomen

K k k k k

יהוה

יהוה eodem versu & ordine alias voces sequatur, & cum Moses nihil aliud dicat: nisi quod insculpi debeant hæ voces קדש ליהוה ego uno tractu & eadem linea eas scriptas fuisse existimo. Non possum quin in transitu notem, Abarbanelium dicere nomen *Iehova* elatū esse supra reliqua nomina omnia: quasi dixisset cum Apostolo Paulo Philip. c. II. v. IX. ἐχαρίσται αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα.

XIV. Volunt iidem etiam Magistri literas istas non incisas fuisse, sed potius protuberantes extitisse, quod hodie Galli dicrent *Cizelé*, & Belgæ *gedzeeben Werck*. Eodem scilicet modo, quo in nummis aut in cera litteræ impressæ protuberantes conspiciuntur. Abarbanelius loco modo laudato. יהוה פתוהי חותם כהן מפורש והאותיות היו בולטות לא כמו השמות שבכתפות האפוד ובחשן שהיו שם האותיות שוקעות שנהא חפתח את שני Et erat sculptum sculptura sigilli. *Hoc interpretantur; litteras protuberasse, non eodem modo quo nomina erant insculpta Ephodi humeralibus, & Pectorali: ibi enim littera erant profunda, ut dicitur (Exod. xxv 11. xi.)* Et sculpes duos lapides. *At in corona littera erant protuberantes.* Unde illa hauscrit Abarbanelius iterum ignoro. Cur magis in corona quam in gemmis litteræ essent protuberantes? Eadem phrasis utrobique adhibetur פתוהי חותם. Cum igitur hoc de litteris profunde incisis intelligant verpu-
li ubi de Gemmis, cur non & hic, ubi de corona agitur? Et sanè de litteris incisis id intellexisse videtur Jonathan, ubi utitur verbo גלף וחבלוף inquit, עלוי חקיק, עלוי חקיק וספרש קדש ליהוה *Et insculpes ei Sanctitas Iehova.* Verbum גלף est ipsissimum, γλύφω. At γλύφω Græcis est *sculpere, incidere.* Nihilominus cum omnia in S. vestitu fuerint Regia & ornatissima, nollem mordicus ne-
gare

CAP. XXII. SACERDOT. HEBRÆOR. 809
gare in corona literas fuisse protuberantes, cum lamina
hoc modo ornatior videretur.

Absurdum sane pictorum aliorumque auctorum
commentum est, quod litteris illis etiam in Eiblis ad-
dant puncta vocalia. קדש ליהוה Docti critici judicent,
utrum puncta à Mose scripta sint.

XV. Cæterum coronis etiam titulos, aut litteras
vocesque integras inscribi, aut imagines appingi, apud
veteres usitatum fuisse, satis manifesto constat. De ima-
ginibus in Coronis vide Athenæum lib. v. XIII. ubi
narrat Diogenem rogasse Alexandrum ut sibi liceret
gestare purpuream tuniculam, & coronam auream, in
cujus medio imposita esset virtutis imago, cujus erat
Sacerdos. Apud Suetonium in vita Domitiani quo-
que legimus: *Imperatorem gestasse coronam auream, cum
effigie Iovis, & Iunonis Minervæque*, ut ostenderet se
eorum fuisse Sacerdotem. Addit præterea assedisse
Dialem Sacerdotem & Collegium Flavialium pari ha-
bitu: nisi quod illorum Coronis inerat & ipsius imago,
id est ipsius *Domitiani*, quem isti adulescentes etiam, suo
more, pro Deo habebant.

XVI. Cum autem Deus Opt. Max. omnes imagi-
nes à sacris arceret; ut tamen constaret Aharonem veri
Dei Sacerdotem esse, iussit ut coronæ, pro imagine,
nomen suum יהוה & quidem integra hæc sententia
קדש ליהוה SANCTITAS JEHOVÆ insculperetur.
Ejusmodi autem nomina & titulos aliis quoque coro-
nis inscriptos fuisse, colligi potest ex Flavio Vopisco
in vita Aureliani. *Præferabantur*, inquit, *Coronæ o-
mnium civitatum aurea titulis eminentibus prodita*. Apo-
calypscos cap. XVII. v. legimus mulierem non tantum
purpura & cocco vestitam fuisse, sed & ἡνὲν πέπλωται
Kkkkk 2 ὄνομα

ἄνομα μυστήριον, *Mysterion*. in fronte habuisse scriptum nomen, *Mysterium*. Respicit Johannes proculdubio ad coronam, quam in fronte gerit mulier illa, de qua loquitur, quæ tanquam magna Regina vestita, etiam coronam videtur gestasse. At in ista corona scriptum erat nomen *Mysterium*, quod omnia, quæ de ea dicebantur, fuerint ænigmatica & mysteriis plena. Narratur quoque de Pontifice Romano, cum in fronte tiaræ, siue coronæ scriptum habuisset nomen MYSTERIUM, postea autem Julium Pontificem pro *Mysterio* nomen suum, litteris, ex Adamantibus compositis, addi iussisse. Scaliger in notis suis ad Apocal xvii. v. Gallice rem sic enarrat. *Feu Monsieur de Montmorency estant à Rome du tems qu'on parloit librement & du St. Pere & du St. Siege, apprit d'homme digne de foy, qu'à la verité le tiare pontifical avoit écrit aufront en lettres d'or, Mysterium: Et que depuis le tiare ayant esté refait par Jules, au lieu de Mysterium il auroit mis son nom en lettres de Diamans.* JULIUS PONTIFEX MAXIMUS &c. Verus autem Deus coronæ Summi sui Sacerdotis inscribi voluit suum nomen יהוה JEHOVA, scilicet שם ut loquuntur Judæi NOMEN illud καὶ ἑξοχλῶ, *nomen supra omne nomen*. Philip. cap. ii. vers. ix.

XVII. Tandem examinandus venit locus capitis, cui S. Corona alliganda erat, & modus quo capiti alligabatur. Sic habet versus xxxvi. ושמך אחו על פהי. וכל וחיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה : והיה על צד אחר ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקרישו בני ישראל לכל מחנות קדשיהם והיה על מצחו חסיד לרצו להם לפני יהוה. *Es pones eam (laminam) vitta hyacinthina, & eris super ipsam tiaram: in anteriori parte cidaris eris. Es eris super frontem Aharonis. Es portabis Aharon*

ron iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverint filii
 Israël, omnium donorum ab iis consecratorum. Atque sic
 erit super frontem ejus jugiter, ut Deo pro illis litaretur.
 Igitur anteriorem partem capitis tantum obtinebat la-
 mina, non occipitium, ut optime Magistri dicant
 מִן אָזֶן עַד אָזֶן *ab aure ad aurem*. Et hoc velle videntur
 verba Mosis: אֵל מִל פְּנֵי הַמִּצְנֶפֶת *in anteriori parte ci-*
daris. De occipitio silet.

XVIII. Quod maxime exercuit interpretes, sunt
 hæc verba וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת *Et erit super tiaram*; quæ
 verba ab eis ita solent exponi, quasi lamina tiaram teci-
 gisset eique incubuisset, quo modo depicta est infra,
 tertia figura. Videantur etiam Bibliorum picturæ, fere
 quotquot exstant. In eadem sententia videtur fuisse
 ipse Philo lib. III. de vita Mosis. *μίτρα δ' ἦν ὡς αὐτὸ,*
τῆ μὴ φαύλῃ κεφαλῇς τὸ πέταλον. *Mitra autem sub lamina*
fuit, ne capiti inniteretur lamina. Et Josephus Antiq.
 lib. v. cap. xv. *τὴν δὲ κεφαλὴν,* inquit, *βυσσίνῃ μὲν ἔσκεπε*
πάρα κατέσκηπε δὲ ὑακίνθῳ περὶ ἣν χρυσῆς ἄλλ' ἣν σίφα-
ρὸ ἐκτύπωμα φέρων πρὶ ἱερὰ γράμματα. ταῦτα δ' ἐστὶ φω-
νέντα πῶσα. *Caput tiara byssina tegebat; coronatur autem*
hyacintho. Et circa eam alia corona erat aurea, ferens sa-
cras litteras; id est nomen tetragrammaton. Aliter tamen
 ista verba exponuntur à Talmudicis. Volunt enim so-
 lam vittam, quæ laminam medio sustinebat, super tia-
 rum fuisse, atque ob hanc solam causam dictum fuisse:
super tiaram. Laminam autem ipsam capitis frontem
 tetigisse; quod probant ex eo quod Moses dicat
 וְהָיָה עַל סָחַ אַהֲרֹן *& erit super frontem Aharonis.* Ve-
 rum est, alios hoc intelligere de loco anteriori tiaræ ver-
 sus frontem: sed Talmudici hoc de ipsa carne dictum
 volunt, ita ut Corona carni frontis, non autem tiaræ

ad frontem adhæreret. Jonathanus יוהי על פרוחה דבית Et erit super frontem faciei Aharonis. אפיו דאהרן

XIX. Docent præterea Hebræorum Magistri, tiam capiti non profunde fuisse impositam, sed texisse verticem, sive superiorem partem capitis tantum, tota fronte manente nuda, ita ut spatii satis reliquum fuerit phylacteriis & laminæ alligandis. Volunt enim Summum Pontificem in fronte phylacteria, etiam inter operandum gestasse, inter laminam & pileum. Hoc modo lamina oculis fere incumbibat. Ideo Chaldaus pro מצח fronte habet בית עינוהי domus (id est locus) oculorum. Illa enim pars frontis inferior circa oculos, ita ab Orientalibus solet vocari. Hinc Apocal. cap. xvii. v. pro מִצַּח מֵיָדָיו μέτωπον. Syrus habet ܐܠܗܐ ܥܝܢܐܐܝܐ

ܐܠܗܐ Et super locum oculorum. Verticem igitur capitis tegebat mitra. Superiorem frontem cingebant phylacteria. Et inferiorem circa oculos lamina aurea tegebat. Hæc Magistri hausserunt ex codice Sevachim cap. ii. quem locum jam allegavimus lib. i. cap. i. Quamvis nonnulli Gemaricis contradicere ausi sint, ut dixerint phylacteria non fuisse inter tiam & laminam, sed potius laminam fuisse inter pileum & phylacteria, ita ut lamina fuerit supra phylacteria: & quidem ideo, quod nomen יהוה exaltari debuerit supra reliquas res omnes. In eadem sententia fuit Jonathanus: sic enim ad hunc locum commentatur: מעליו על מצנפתו הפילת רישו Et erit supra phylacteria capitis. Videatur Rabbi Zacharias in notis suis ad Exodi xxvi. cum triplici targum. Immo sunt qui plane negent Pontificem Maximum gestasse phylacteria; cum revera iis non opus habuerit: nam plus satis habebat signorum in ipso sacro

sacro vestitu : prout nec *peniculamentis* indigebat, ob eandem rationem. Sed quocunque modo sumatur, manifestum est, laminam Cidari non incubuisse, sed frontis carni, & quidem circa oculos.

Dicet tamen aliquis, Mosem mandasse ut corona imponeretur Mitræ, cum exsertis verbis dicat : *והיה על המצנפת* *Et erit super tiaram*. At quomodo *על* *super* sit intelligendum docet Jarchius. Dicitur nempe corona *super tiaram*, quia vittæ hyacinthinæ, quibus alligabatur, à fronte, è medio laminæ, per verticem, super tiaram recurrebant, ad occipitium, ubi stringebantur. Hac ratione lamina sustentabatur à tiara, ideoque aliquo modo erat super tiaram. Igitur verba illa : *Et erit super tiaram*, magis deberent intelligi de *פחיל* *vitta hyacinthina*, quam de ipsa corona.

XX. Alligabatur hæc corona capiti vittis hyacinthinis. *וּשְׂמַרְתָּ אוֹתוֹ עַל פָּחִיל חֹלָה וְהָיָה עַל הַמַּצְנֶפֶת* *Et pones (alligabis) eam vittis hyacinthinis, & erit super tiaram*. Quales illæ vittæ fuerint, non exprimitur, nisi quod fuerint ex *hyacinthino*, id est ex lana hyacinthini coloris. Jonathanus habet *סוּר חוּטָא וְחֹלָהָ* *retorta filamenta hyacinthina*. Sed vittas illas non tantum fuisse nuda filamenta, sed latiora quædam ligamenta, quales vittæ esse solent, vix dubito, eo minus quod Josephus dicat, Sum. Pont. hyacinthino fuisse coronatum, quod de minutis filamentis intelligi non potest. Quidam volunt unicam tantum fuisse vittam, quæ indi solebat foraminibus laminæ, circa extremitates ejus, versus aures, atque sic vittam ab auribus recurrissè ad occipitium, ubi nodo stringeretur. At non sufficiebat laminam hoc modo alligari capiti : nam medium ejus quoque sustentari debebat, alias in nasum decidisset proculdu-

culdubio, pondere suo pressa. Jarchius igitur vult, aliam vittam præterea fuisse in medio laminæ ad marginem, inditam foramini alii, illamque vittam superne tiaram cinxisse, & à fronte per verticem ad occipitium retractam, & ibi strictam fuisse. Hac ratione non tantum lamina capiti firmiter & immota adhæsit, sed & ipsa tiara de capite non poterat decidere, & vittæ hyacinthinæ aliquod decus dabant; quasi caput tectum habuisset mitra hyacinthina, aut corona hyacinthina cinctum. Et hoc quidem intellexit, ut existimo, Josephus de Bello Jud. lib. vi. cap. vi. τὴν δὲ κεφαλῇ βυσσίνη μὲν ἔσκε πλάρα, κατέκειτο δὲ ὑακίνθω. *Caput quidem tegebat tiara byssina, hyacintho coronata.* Ob eandem forte causam dicit Antiq. lib. iii. cap. viii. pileum Summi Pontificis esse similem pileo reliquorum Sacerdotum, nisi quod sit ἐξ ὑακίνθω περικλυμένη, *hyacintho variatum.* quam formam facile representabat, si fingamus vittas paululum latas, non nuda filamenta retorta. Jarchius in ista opinione videtur fuisse: tria habuisse foramina S. laminam, & singulo foramini inditam fuisse vittam hyacinthinam: quamlibet etiam vittam in duas quasi partes fuisse divisam, atque sic quasi sex vittas sese prodidisse. Sane nollem ei mordicus contradicere. Nihilominus unica vitta ista omnia absolvi poterant, ut sequens tabula docebit. Sed non pigebit integrum locum Jarchii adducere: Sic enim ille Exodi xxviii. ad ista verba על פתיל תכלת *super vittam hyacinthinam.* ובמקום אחר אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה חוץ אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציצ למצנפת ששם מניח הפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוק ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילין היו

נקנין (Latet hic mendum, & legendum est בנקנים *in foraminibus*, & sane ita legitur in editione Hanovienſi, cum triplici Targum) וחליון בו בב' ראשים ובאמצעו ששה בשלשה מקטורת הללו פחיל סלמעלה אחד מנחוצ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפחילים מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטם ופחילי ראשיו מקיפין ארז הקדקד והפחיל האמצעי שכראשו קשור עם ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש סלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פחיל האמצעי הוא אימר והיה על הסצנפת והפחיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטם תלוי כנגד סצחו ונתקיימו כל המקדאות פחיל על הציץ וציץ על הפחיל ופחיל על סצנפת *Et in alio loco (Exodi xxxix. xxxi.) dicit: & ponet super eam vittam hyacinthinam. Iterum scriptum est hic; & erit super tiaram. Et mox: Et erit super frontem Aharonis. Et in Maſtatione Sanctorum (Gemara Babyl. cap. ii. Codicis Sevuſhim) legimus: capilli ejus conſpiciebantur inter tiaram & laminam, ubi erant phylacteria. Discimus itaque tiaram fuiſſe ſuperne in vertice capitis, neque profunde depreſſam, ut totum caput tegeret uſque ad frontem. Laminam autem fuiſſe inferius. Quantum autem ad vittas, indita erant foraminibus, unde dependeabant ex duabus extremitatibus (laminæ) & è medio ejus, ut eſſent ſex in tribus iſtis locis. Vittæ erant ſuperne, una exterius, (propendens) & altera interius è regione ejus: omnes tres vittæ ſuis extremitatibus ſtringebantur in occipitio. Reperiebatur igitur vittæ inter longitudinem (id eſt in medio) laminæ, cujus extremitates cingebant totum cerebellum. vittæ mediæ, cujus extremitas revincta erat cum extremitatibus duarum reliquarum, recurrebat per latitudinem capitis ſuperne, atque ſic facta erat inſtar caſſidis. Ideoque de mediæ vittæ intelligi debet, id quod dicitur: Et erit ſuper tiaram. Mediæ vittæ eam (tiaram) ſuſti-*

net ne cadat. Et lamina pendet è regione frontis ejus. Atque sic totus textus in eo consistit; ut doceremur: Vittam esse supra laminam, & laminam supra vittam, & vittam supra tiaram superne.

Ut autem omnia facilius caperentur à lectore, hac tabula sacram laminam, sive coronam depingi curavimus.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

I. Prima figura repræsentat laminam, secundum opinionem Jarchii, aliorumque Judæorum, cum calyculis hyosciami, secundum Josephum.

A. A. Est ipsa lamina aurea.

B. B. & C. C. sunt tres פחילי הכלה *vittæ hyacinthina*, è tribus foraminibus dependentes, quarum quælibet in duas partes divisa est, quasi essent sex vittæ.

B. B. Duæ vittæ כב ראשים *pendentes in duabus extremitatibus laminæ*, מקיפין את הקרקר *cingentes totum cerebellum*, recurrentes ad occipitium, ubi stringuntur.

C. C. הולך על פני רחב הראש *vitta media*, אמצעי *recurrens per latitudinem capitis superne*, id est per verticem.

Dicitur quoque פחיל על המצנפת *vitta supra tiaram*, qua sustentatur lamina ne caderet.

a. b. c. פחיל על הציץ *vitta supra laminam*.

d. e. f. ציץ על הפחיל *Lamina supra vittam*.

II. Secunda figura repræsentat laminam cum calyculis hyosciami, per τειρωχίαν, secundum Josephum: tribus quidem foraminibus secundum Jarchium, sed unica tantum vitta, tamen instar sex vittarum apparente.

III. Corona cum τειρωχίαι calyculorum, secundum Josephum, prout repræsentatur à Vilalpando, Frisio, Andillensi & aliis.

XXI. Docet etiam Moses rationem, propter quam Deus voluerit Sacerdotem ejusmodi coronam gestare. Non tantum **לכבוד ולחפרה** *ad honorem & ad gloriam*, ut loquitur Moses de toto vestitu. Sed ut ait : **ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מחנות קדשיהם ויהיה על מצחו חסיד לרצון להם לפני יהוה :** *Et portet Aharon iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverint filii Israël, omnium donorum ab illis consecratorum. Sic erit super frontem ejus jugiter, ut Deo pro iis litaretur.* Illud **עון הקדשים** *iniquitatem rerum sacrarum*, varie exponitur à Magistris, Jarchio, Abarbanelio & aliis, præsertim autem Gemaricis, *Massechet Zevachim* cap. 11. *Menachot* cap. 111. *Pesachim* cap. 1. & alibi; ibi enim intelligunt per *iniquitatem rerum sacrarum*, Res sacras, ut *sanguinem, adipem*, & id genus alia, quæ in immunditia offerrebantur; ut quamvis fuerint immunda, tamen per laminam legitima fierent ad oblationem. Jonathanus : **ויטול אהרן ית עוויית קדשיהם ויקדישו בני ישראל לכל מחנה קדשיהם ומשקרין בהן** *Et feret Aharon iniquitates rerum sanctarum, quas consecraverint filii Israël, omnium donorum sanctorum eorum, in quibus erraverint.* Docet præterea Jonathanus ibidem loci, Sum. Pontificem debere gerere coronam in fronte, *ut expiaretur perversitas frontis.* **למכפרא על** Sed hæc sunt Rabbinica, eorum fabulis & carnalibus expositionibus digna. Sane ut omnes vestes sacræ munditiem veri Pontificis Maximi nostri salvatoris J. C. repræsentabant, sic & corona sacra symbolum erat illius munditiei & sanctitatis, immo & pretii illius sacrificii; ut significaretur per meritum Christi Summi nostri Sacerdotis, ejusque sanctitate & satisfactione, auro multo puriori & pretiosiori, omnia sacrificia

ficia & Sacerdotes Deo esse gratos. Sed cum lamina symbolum tantum fuerit Sanctitatis & meriti Christi, Judæi Sanctitatem nudæ laminæ attribuunt, quasi per ipsam laminam sacrificia Deo accepta reddi possent. Hinc toties in Codicibus de Sacrificiis & oblationibus, aliisque in locis, hæc verba occurrunt: מרצה הציץ *Lamina expiat, vel acceptum reddit.*

XXII. Ejusmodi quid Ethnicos etiam attribuisse coronis, in rebus sacris, colligi potest ex Athenæo lib. xv. cap. v. Tradit enim preces & sacrificia accepta esse Deo, si coronati sacrificent, quod probat ex Sappho poetria & Aristotele, qui docuit sacrificium debere esse perfectum, ut Deo gratum sit: Coronam autem esse signum perfectionis.

XXIII. Et sane apud reliquas gentes Sacerdotes quoque coronas gestasse inter operandum, omnes auctores clamant. Exempla habemus luculentissima apud Athenæum, Suetonium & alios, in Imperatore Domitiano, in Diogene & aliis. Testes sunt fere omnes nummi veterum, & inscriptiones & aræ. Videantur Plinius lib. xviii. cap. ii. Virgilius Æncid. lib. iii. Aristophanes in Ranis, Demosthenes contra Midam, alii. Ex quibus constat, non tantum Sacerdotes & populos, & sacrificantes, & tibicines, aliosque Sacrorum Ministros, sed & ipsas victimas & aras, & sacra utensilia reliqua coronari, quasi irritum fuisset totum sacrificium, si absque corona factum fuisset. Insignis sane exstat locus apud Tertullianum de Coronis. cap. x. *Ipsæ fores, ipsæ hostiæ, & aræ, & ipsi ministri, & Sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum Sacerdotium coronas apud Claudium. Quid? Coronas antiquitus fuisse ornamenta sacerdotalia & militaria tantum.*

alii tradunt. Plinius lib. xvi. cap. iv. *Antiquitus quidem nulla corona nisi Deo dabatur: ob id Homerus cælo tantum eas & prælio universo tribuit &c.* Et mox: *Postea Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis.* Hanc ob causam Alexander Syriæ Rex Jonathani, Summo Pontifici Hebræorum, misit, non tantum stola purpuream, sed & coronam auream, ut insigne Sacerdotii. Vide Josephum Antiq. lib. xiiii. cap. v. 1 Macab. cap. x.

C A P. XXIII.

In rebus sacris omnia fieri magna Religione. Piaculum in vestiendo sacro vestitu. Pontifex Maximus Semai nescivit vestes induere. Prostituitur à fratre Onia, qui Pontificatum ambiit. Turba inde orta. Causa Templi Onia in Ægypto. Bartenora allegatus. Ordo quo vestes sacra indui solebant. Maimonides & Josephus allegati. Velum byssinum inter Pontificem Maximum & populum, magno die expiationis.

I. Um omnia in rebus sacris magna religione observari solita fuerint, tum etiam ritus vestiendi sacra vestimenta. Itaque magnum fuisset piaculum, si pontifex præpostero ritu vestitus fuisset; adeo ut magistri tradant, magnas turbas motas fuisse ob inscitiam Pontificis Semai, quod nesciret quo ritu vestienda essent sacra vestimenta. Et ista quidem inscitia & in vestiendo error, originem dedit celeberrimi istius Templi Oniæ in Ægypto, pessimique istius schismatis in Ecclesia Judaica, ut quidam Judæorum Hierosolymis, alii in Ægypto sacrificarent. Pontifex Max. Simcon Justus ad plures abiturus, cum animadvertisset stupiditatem filii sui Semai, qui erat major natu, pontificatum postulavit

vit pro minori natu Onia, quem doctum & sacrorum rituum peritum prædicabat. At renuentibus patribus, quod esset contrarium legi Moſis, qua ſancitum eſt, ut major natu ſemper Pontificatu Summo fungeretur, & Simeone jam fatiſ defuncto, Onias, ut pontificatum obtineret, fratrem Semai, qui revera ſanæ mentis vix dici poterat, ludibrio ſacerdotibus totique populo exponere auſus eſt, cauiaque fuit ut publice piaculum committeret, in veſtiendis ſacris veſtibus. Primum enim eum induit tunica linea viliori, quali carnem ſuam tegere ſolent mulieres; poſtea pro balteo cinxit eum funiculo parvo, & hoc apparatu eum ad altare adduxit tanquã ſacris functurum. Cum autem ſperaret Onias fore, ut hoc modo frater Semai occideretur tanquam profanus, qui patrios mores rideret, & novos ritus inſtituere vellet, contra legem Moſis, plane contrarium accidit. Judæi enim animadvertentes Semai ſimplicitatem, malitiamque Oniæ, hunc pro illo juſtis poenis afficere quærebant. Quod cum reſciviſſet Onias auſugit in Ægyptum, & ut ambitioni aliquo modo ſatiſfieret, Summusque Pontifex fieret, petiit à rege libertatem ædificandi templum in uſum Judæorum, ubi ſacrificia fierent, ritu majorum & à Moſe inſtituto, quod & obrinuit. Atque ſic celeberrimum illud Templum initium ſumpſiſſe videtur ab ignorantia Semai, quod neſciret quo ritu veſtienda eſſent veſtimenta ſacra. Hiſtoriam hanc ſuſuſenarrat Bartenora in ſuis commentariis ad Miſnam Sevachim cap. xiii.

II Eodem igitur ordine, quo à nobis deſcribuntur veſtes ſacræ, etiam veſtiri ſolebant. Primum ſcilicet Sacerdos induit *brachas*; ſecundo *tunicam*; tertio *balteum*; & tandem quarto *pileum*. Summus autem Pontifex,

tifex, post brachas, tunicam & balteum; quarto induc-
bat *Pallium*; quinto & sexto *Ephodum* & *Pectorale*; sep-
timo *Tiaram*; octavo *Coronam auream*. *Ephodum* &
Pectorale nunquam separabantur (ut jam à nobis an-
notatum est) ideo simul vestiuntur.

III. Hunc ordinem ipsa natura postulavit. Opor-
tet enim ut interiora prius vestiantur, postea exteriora.
Eundem ordinem docet Maimonides Halacha Kele
Hammikd. cap. x. כיצד סדר לכישר בגדים. לובש
המכנסים תחילה וחוגר את המכנסים למעלה לשיכורו מעל
מחניו; ואחר כך לובש הכתונת. ואחר כך חוגר את האבנט
בנגר אצילי ידיו ומקיפו כרך על כרך עד שגומר וקושר; ואחר
כך צונף במצנפת כסין כובע; כהן גדול אחר שחוגר באבנט
לובש המעיל. ועל המעיל האפור והחושן וחוגר בחשב האפור
על המעיל מהחח החשן ולפיכך נקרא מעיל האפור שחוגרו
באפור. ואחר כן צונף במצנפת וקושר חציץ למעלה מן
המצנפת ושערו היה נראה בין ציץ למצנפת ושם היה
מניח הפילק בין ציץ למצנפת; *Quo ordine vestiuntur ve-*
stimenta? Primo induit brachas, quas stringit supra um-
bilicum circa lumbos; & postea induit tunicam; Postea strin-
git balteum circa axillas, pluribus volucris. Postea circum-
volvit tiaram instar cassidis. Summus Pontifex, balteo con-
stricto, induit pallium; Pallio superinduit Ephodum & Pe-
ctorale, stringitque Ephodum pretioso cingulo Ephodi supra
pallium, infra Pectorale. Ideo vocatur pallium Ephodi,
quod Ephodo cingatur. Postea involvit (caput) tiara,
& stringit eam, & laminam supra tiaram. capilli autem ejus
apparebant inter laminam & tiaram, in quo loco ponebant
phylacteria, scilicet inter laminam, & tiaram. Eodem
ordine vestes sacræ describuntur à Josepho Antiq. lib.
III. cap. VIII. ut non dubitem quin eas recensuerit,
non quidem eodem ordine quo eas descripsit Moses,
nec

CAP. XXIV. SACERDOT. HEBRÆOR. 823
nec pro arbitrio suo, sed prout à Sacerdote illa indui
solebant.

Die expiationis, decimo scilicet Tisri, inter Sum-
mum Pontificem & populum expandebatur velum al-
bum byssinum, ut significaretur, isto die omnia (quæ
dies iste postulabat) fieri vestimentis albis, ut tradit
Misna Codice Joma capite tertio.

Tabula prima. Summus Pontifex cum pileo & lamina, secun-
dum Josephum; & sine phylacteriis.

Tab. secunda. Idem cum toto vestitu sacro, præsertim cum la-
mina aurea, sed absque calyculis hyosciami. Et cum pileo, ubi pli-
caturæ conspiciuntur, ut & phylacteriis secundum Talmudicos.

C A P. XXIV.

Vestes sacra facta erant לכבוד ולחפז ad honorem & ad gloriam
Exod. xxviii. vers. 11. & xl. Sacerdotum minorum vestes pretio-
se. Multo pretiosiores vestes S. Pontificis. Vestes albae xl. minarum,
Centum drachmarum. Octodecim minarum. Tota summa xxx. mi-
narum, Quot imperialium? Ismaëlis S. P. vestes albae centum mi-
narum duarum myriadam. Circa Bengalam pretiosissima byssus.
Linum Harlemense. Linum auro aequatur. Plinius & Gemarici al-
legati. Seldenus legit פאפוי פאפוי pro פאפוי. Tunica Sacerd. non re-
quirebat longam telam, ut toga Romana. רבוי Myrias quid? Lini
incredibile pretium. Vestes albae pellucidae. Rejēta à Pontificibus. Va-
rii auctores. Vestes corpus magis ostendant quam vestiunt. Tex-
tilis ventus, nebula lineae. Vestes aureae pretio superant albas.
Lana magno pretio empta. Vestis talentum absorpsit in lana apud
Aristophanem. Vestis ter mille ducatonum comburit ob duplicem
materiam. Aurum vestibus sacris intextum. Colores pretium vestium
sacr. augebant. Coccus regius color. Varii auctores. Hyacinthi-
nus pretiosus. Argaman sive purpura. Ejus pretium. Purpura
Bassi & Prætoris. Purpura pretio vix cedit margaritis. Metelli
Scipionis & Capitonis triclinaria xx. millibus ducatonum empta.
Varii auctores. Purpura Hermionica. Trium millionum ducato-
num. Textura vestium ss. auge pretium. Et ornamenta. Tasch-
betz, Choshech, Rokem. Duodesimigenima in Pectorali & dua
M m m m m Sardo-

Sardoniches in humeralibus, omnia superant pretio. Patrimonia, integros census, saltus & Insulas, in collo, in digito, & in aure gerebant veteres. Lollia Paulina gemma sexcenties sestertium empta, id est quinque millionibus flor. Hollandicorum. Vestes Pontificis Max. vera Regia. Ornatus Honorii apud Claudium confertur cum ornatu S. Pontificis. Sacerdotes honore & gloria Regibus pares. Sacerdotium Regium. Exod. xix. vi. Reges, Consules & Imperatores apud antiquos erant Sacerdotes. Moses Rex & Sacerdos. Olim Principes dicti כהנים Sacerdotes. Varia loca S. Scriptura. Vestes sacra in Thesauris recondita. Maimon. & Josephus allegati. Arx Antonia. Sacra Vestes sub sigillo Pontificis Max. olim erant. Deinde ab Herode servata. Postea erant, nunc in potestate Romanorum, nunc Iudaorum. Contentiones de servandis vestibus. Cur Romani custodiam S. vestium tam anxie ambiverint? Regum Thesauri in vestibus. Locus Matthæi v. xx. Thesaurus Regis Abasueri. Estera vi. x. & Alexandri Severi. Toga picta, & Tunica palmata in Capitolio servata. Lampridius & Cod. leg. xiv. de Murilegiis allegati Vestes Pontificum minorum quoque in Thesauris servata. Loci Estera cap. ii. Lxix. & Nehem. vii. lxx. allegati. Singulum genus vestium suam arcam habuit. Qualibet clavis quatuor arces. Omnes arca vestium xcvi. Talmud & alii Rabbini allegati. Vbi remanserint vestes alba magno disceptationis? Vestes sacra sumptibus publicis fiebant.

I. Actenus de ipsis vestimentis sacris, de eorum origine, numero, materia, colore, textura, ornamentis. De qualibet veste in specie, cum totius turbx, tum Pontificis Maximi. De vestibus Albis & Aurcis. De Brachis, Tunica, Balteo, Pileo, Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara & Corona. De earum forma & figura. Tandem de modo eas vestiendi. Restat ut aliquid etiam dicamus de earum pretio, usu & significatione.

II. Moses cap. xxviii. vestibus ii. & xxi. dicit sacris vestibus indui debere Sacerdotes לכהן ולפארם
Ad honorem & ad gloriam. Unde primum sequitur vestes
sacras

sacras fuisse pretiosissimas, prout vestes pretiosæ hominibus adferre solent honorem & gloriam. Et sane Sacerdotum, cum Summi, tum reliquorum, vestes pretiosæ erant, sive materiam, sive colores, sive artes, eas conficiendi, sive tandem earum ornatum spectes. Erant enim omnes vestes totius etiam turbæ ex bysso pretiosa, singulari artificio, non consutæ quidem, sed contextæ, & pulchris figuris ornatæ, præsertim tunica; balteus autem erat ex bysso & lana purpurea, coccinea, & hyacinthina, opere Phrygionico acu pictus.

III. Sed quantum Regum superbæ vestes superant centones alicujus pauperis, tantum sane superant vestimenta Pontif. Maximi vestes reliquorum Sacerdotum. Primum vestes albæ ex bysso Pelusiaca & Indica, id est pretiosissima, erant, ut ex Codice Joma cap. III. ostendimus. Ibidem loci docent Magistri isto die Sum. Pontificem bis vestiri vestibus albis lineis, aliis mane, & aliis vesperti. Matutinæ ex lino Pelusiaco emebantur duodecim minis. Vespertinæ ex lino Indico octingentis drachmis; id est octo minis: facit enim mina centum drachmas. Aut etiam secundum alios matutinæ vestes octodecim minis emebantur, vespertinæ duodecim. Octodecim autem minæ faciunt nostræ monetæ quadringentos & quinquaginta scutatos, sive imperiales, & duodecim minæ trecentos imperiales. Sic tota summa matutarum & vespertinarum erat triginta minarum, id est septingentorum & quinquaginta imperialium, facit enim mina centum siclos, sive quinquaginta siclos sacros. Siclus autem sacer nostræ monetæ facit imperialem semis. Consulendi sunt Judæi, Josephus, Waserus alique quide re Numaria Hebræorum scripserunt. Sane vestimenta linea septingentorum &

quinquaginta imperialium sunt vestimenta non vili pretio empta. Nihilominus si Pont. Max. aliquid de suo addere volebat, ut pretiosiores haberet, id ei licitum fuit, ut eadem Mishna docetur.

IV. Sed multo pretiosiores habuit, si Talmudicis fides. Tradunt Gemarici Codice Joma cap. III. Sacerdotem Ismaëlem, filium Paphi à matre sua accepisse tunicam centum minarum, id est duorum millium & quingentorum imperialium. Sed hæc vilia sunt, si conferantur cum iis, quæ ibidem loci leguntur. Narratur enim ibi Eliezer in filium Chersomi à matre accepisse tunicam duarum myriadum. Si hoc intelligatur de duabus myriadibus minarum, pretium fabulosum & incredibile videbitur; tot enim myriades facerent quingenta millia imperialium. Si vero (quod magis credibile) de *סמך זוזים* explicetur, tunc intelligendæ erunt duce tæ minæ, id est quinquies mille imperiales. Non credo tanti pretii linum hodie reperiri, ut ut mihi narratum sit; in India circa Bengalam telam byssi, sedecim ulnas longam, emptam fuisse centum imperialibus. Si ad nos esset delata, pretium quater augeri deberet. Nec ad hoc pretium accedit linum Harlemense, ut ut etiam ulna octo imperialibus empta sit, uti animadvertimus Libro I. cap. VII. Auro nonnunquam æquatum fuisse linum byssinum, docet Plinius lib. XVI. cap. I. *Quaternis, inquit, denariis scripula ejus permutata quondam, ut auri reperio.* Non male igitur Talmudici Codice Bava Metzia cap. II. & Cholin cap. VI. nihil pretiosius existimant, quam linum, ut dixerint: *si quis magnas divitias cito dilapidare vellet, oportere ut sese vestiat lino byssino.* Sed de ejusmodi tunicis pretiosis quales habuisse dicuntur Ismaël & Eliezerus, audiamus ipsos

ipſos Talmudicos. Codice Joma cap. 111. אמר עליו על
 ר' ישמעאל בן פאפי שעשה לו אמו כחונת של מאה מנה
 ולובשה ועינר בה עבודה יחיד ומסרה לצינור אמרו עליו על
 רבני אלעזר בן חרסום שעשה לו אמו כחונת משה ריבוא
 ולא הניחיהו אחיו כהנים ללובשה מפני שנראה כערום
 וכי מחתיו והאמר מר חוטן כפול ששה אפר אביו כחמר
 במזג *Narratur de Doctore Ismaële, filio Paphi* (Selde-
 nus de ſucceſſ. in Pontif. Hebr. cap. xi. legi vult פאפי
Phabi, quamvis nuſquam ita legatur, quod ſciam Lo-
 cus codicis Parah cap. 111. corruptus mihi videtur, &
 legi debet ut hic פאפי, non autem באפי, aut פיאבי *Pia-*
bi ut habent quædam exemplaria) *quod mater ipſi fe-*
cerit tunicam centum minarum, qua indutus functus eſt
miniſterio unius, & poſtea tradidit eam toti cœtui. Narra-
tur etiam de doctore Eliezere filio Chersomi, quod mater
ei fecerit tunicam duarum myriadum. At fratres ejus Sa-
ceraotes non permiſerunt ut ea veſſiretur, quia apparebat
nudus. Et quamvis dicatur conſtabat (tunica) ex filo ſex-
duplo retorto: reſpondet Abai; erat inſtar vini in vitro.
 Notiari hic debet, mentionem fieri de ſola tunica, quæ
 fuerit centum minarum, aut etiam duarum myriadum.
 At tunica non erat inſtar togæ Romanæ, quæ telam ſatis
 longam requirebat, ſed ad modum corporis erat aptata, ut
 etiam ſex, aut plurimum ſeptem ulnis confici potuerit.
 Cogita quale debeat eſſe linum, cujus ſeptem ulnæ
 emuntur quinquies mille imperialibus. Quid? ſi de
 duarum myriadum minis, id eſt de vigefies mille minis
 (myrias enim ſive רבוי facit decies mille) intelligatur,
 quo modo à Gloſſa ſumitur, tunc quælibet ulna fere
 centies mille imperialibus emptam fuiſſe dicendum erit.
 Hoc credat Judæus apella, non ego. Nota etiam hic,
 honeſtiſſimo conſilio factum eſſe, quod Sacerdotes

nollent permittere, ut Eliezerus Summus Pont. vestiretur ejusmodi vestibus, quibus instar nudi pelluxisset, tanquam *vento textili*, aut *linea nebula* circumdatus. De ejusmodi vestibus instar telæ aranæ, & quæ corpus magis detegunt quam operiunt, præsertim ex serico, vide Plinium lib. II. cap. XXI. Senecam de Beneficiis lib. VI. cap. IX. Horatium lib. I. Satyr. II. Tibullum Eleg. VI. lib. II. Juvenalem Satyr. VI. Hieronymum adversus Helvidium, Solinum aliosque bene multos, qui ejusmodi vestes corpora potius *ostentare* quam *vestire* dicunt, easque *tenuem vestem*, *textilem ventum*, & *nebulam lineam* vocant. Petronius elegantissimus Poëta:

*Æquum est induere nuptam ventum
textilem.*

Palam prostare nebula linea.

V. Sed quamvis *vestes alba* pretiosissimæ fuerint, *aurea* tamen illas pretio & ornatu longe superabant; siquidem non solum ex pretiosissima bysso, sed & ex lana, auro, & gemmis constabant. Lanam antiquitus magno pretio emptam fuisse, vel ex solo Aristophane colligi potest, in Vespis:

ΒΔ. πένεν ᾧ γὰρ ἂν ἀλλὰ τῷ πῶσι Βαρβάρους

Ἵφαινεταί πολλαῖς δαπάναις· αὕτη γέ τοι

Ἐρίων τάλατον κατὰ πῆπυκε ῥαδίως.

Bona verba: at ista, ut scias, cum maximo

Sumptu & labore Barbari texunt: & hæc

Vestis talentum absorpsit in lanam facile.

Talmud Jerusalemitanum mentionem facit vestis laneæ, duplicis materiæ, triginta myriadibus emptæ. Codice Kilaim cap. I. רכביא דינר ויהבור, בגר בשלשים נגר
ושרפו חלואים וסצא בו כלאים ושרפו חלואים
Habuit vestem triginta myria-
dum

dum denariorum, quam tradiderunt Magistro, & reperia erat duplicis materia, ideo combusta est. Tot denarii argentei facient ter mille ducatonēs. Sane lanam in vestibus Pont. Max. erat Milesia, id est mollissima & pretiosissima vide lib. 1. cap. 1x. Sed & aurum intextum habebant Ephod & Pectorale. Immo ex solido auro constabant annuli, catenæ, fibulæ, & gemmarum fundæ; ut & tintinnabula in Pallio. Et optimū etiam auri genus adhibitū fuit, uti demonstravimus libro 1. cap. vi.

VI. Pretium valde augebant colores *hyacinthinus, purpureus, coccineus & aureus*, Regibus maxime noti, ut ostendimus lib. 1. cap. xv. *Coccus Imperatoris paludamentis datus* erat, Regum & Augurum vestimentis destinatus; ut etiam Hispani (quamvis Hispanicus postremus & Galaticus optimus sit) ad solvendum tributum, *coccum* dederint, testibus Plinio, Isidoro, Lampridio, Servio, Martiale, Suetonio aliisque. Hyacinthinum colorem (qui & ipse genus purpuræ est, tingitur enim purpura sive conchylio) rarum & pretiosum fuisse nemo ignorat. Ideo Plinius: *Vnde conchyliis pretia? & libram violaceæ purpuræ denariis centum venisse* ait. Libra scilicet lanæ ista purpura tinctæ centum denariis, id est duodecim imperialibus emptæ est, ut quidam id explicant. Eteod. in libro 1x cap. xl. docet *libram pelagii quinquagenos nummos, & buccini centenos non excedere.* Unde de pretio nostri *Thechelet* judicari potest. Nam ista *violaceæ purpuræ* valde ad nostrum hyacinthinum accedit, & utrumque *conchylio*, sive *חילזון* *chilzon* tingitur. Sed & *יקר* pretiosus hic color dicitur ab Hebræis, ut libro 1. cap. xiv. ex Codice Menachoth cap. iv. Megillath Ester, Jonathane, Bereschit Rabba, aliisque docuimus. Vide etiam quæ

annotavimus ex Xenophonte, lib. I. Macchab. IV. XXXIII. & aliis. Omnium tamen pretiosissimus color est *ארגמן* purpura illa *Tyria dibapha*. Si purpuræ violaceæ libra denariis centum venibat, eodem Plinio teste, *dibapha Tyria in libras denariis mille non poterat emi*, id est ducatonibus centum. Hinc lacernas millibus decem emit Bassus, ut habet Martialis, lib. VI. Epigr. X.

Emit lacernas millibus decem Bassus,

Tyrias coloris optimi.

Proculdubio intelligit nummos sestertios, qui faciunt nostræ monetæ ducentos & quinquaginta ducatonēs. Sed hæ lacernæ non magno pretio emptæ erant, sed vili, ut magnum lucrum fecerit Bassus, ut ibidem innuit Martialis. Et sane libro X. Epigr. XLII. togam Prætoris in ludis Megaler sibus centū millibus emptā dicit.

*Constatura fuit Megalensis purpura centum
Millibus.*

Id est bis mille & quingentis ducatonibus. Ipsis etiam margaritis pretio vix cedebant conchyliæ & purpuræ. *Conchyliæ*, inquit Plinius lib. IX. cap. XXXV. & *purpuræ omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis fecit*. Non mirum igitur si peristromata & Triclinaria Babylonica, id est purpura acū Babylonica picta & ornata, aliquot milionibus, ut hodie loquimur, emptæ sint. Plinius lib. VIII. cap. XLVIII. *Metellus Scipio triclinaria Babylonica* (sic emendat Budæus de Assc lib. II.) *sestertium octingentis millibus venisse jam tunc ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni Principi quadringentis sestertium nuper steterat*. Id est Capito habebat triclinaria, viginti millibus ducatonum emptæ. At Neronis emptæ erant decies centenis millibus, id est millione ducatonum. Nota etiam illa fuisse

fuisse lanea, (nam de lana ibi agit Plinius) sed purpura infecta, & variis coloribus auroque acu Babylonica picta. Non possum silentio præterire pretiosissimam purpuram, quam memorat Plutarchus in Alexandro, quæ Susis reperta est. ὄπ'α, inquit, Φησὶν καὶ πορφύρας Ἑρμιονικῆς ὀρεθῆναι πάλαντα πέντε χίλια. *Vbi etiam purpura Hermionica quinque millia talentum narrat inventa.* Ingens sane pretium, quinque millia talentum! faciunt enim tres milliones, ut cum vulgo loquar, ducatonum. Ergo pretiosissimi colores adhibebantur in vestitu sacro, colores plane Regii, quod non parum faciebat לחבוך ולכבוד ad *honorem & gloriam* Pontificis Maximi.

VII. Ipsa ars pretium valde augebat: cum omnia vestimenta sacra fuerint אורג מפשה *opus textoris*, nulla opera acus, sed arte ingeniosissima & rarissima. Maximo sumptu texti dicuntur à Barbaris, vel hac sola de causa. Ideo in desuetudinem abiit ars vestes texendi, quod hoc nimio labore & sumptu factum esset, ut suo loco ostendimus. Nec prætereunda sunt ornamenta & figuræ, quæ aut telæ intexebantur, aut acu Babylonica assuebantur, & pingebantur. Non tantum tunica erat חשבן *lacuata*, sive *teffellata*, sed Pectorale & Ephodum erant חשבן i.e. elegantissimas figuras, omnium generum florum intextas habebant, in ipso jugo textoris, arte ingeniosissima, unde & חשבן *choshheb* dicitur ab ingenio. Et ipse balteus erat רקם *Rokem*, id est acu Babylonica, magno labore & sumptu, elegantissimas figuras depictas habebat. De his bene multa diximus libro I. cap. XVII. De aureis filamentis sacro vestitui intextis, nihil jam dicam præter ea quæ diximus.

VIII. Tandem nihil pretiosius excogitari potest, quam duodecim istæ gemmæ in Pectorali, & duæ Sardony-

donyches in fibulis humeralium Ephodi. Duæ istæ Sardonyches pretiosæ erant, non tantum sua natura, sed & mole & magnitudine, cum singula sex nomina, sive triginta sex literas habuerit insculptas. Reliquæ gemmæ in Pectorali omnium generum erant exquisitissimæ & pretiosissimæ; ut *Sardius*, *Topazius*, *Smaragdus*, *Carbunculus*, *Saphirus*, *Adamas*, *Hyacinthus*, *Achates*, *Amethystus*, *Chrysolithus*, *Sardonyx* & *Iaspis*, quarum pretium multum auxit molis, tantæ enim erant molis, ut singulæ integrum nomen sex litteris constans, inscribi potuerit. Ars & materia simul erant in pretio, ut Plinii verbis utar: nam non solum politissimæ & lucidissimæ ac perfectissimæ, sed & cælatura mirabiles erant. Sane si olim veteres patrimonia, & integros census, immo saltus & Insulas, uti loquuntur auctores, in collo, in digito in aure gerebant, plura patrimonia, & census, plures saltus & Insulas in Pectore gerebat Pontifex Maximus apud Judæos; nam singula gemma census aut patrimonium videtur. Miramur, & merito Lolliam Paulinam, Caji Principis matronam caput ornasse Smaragdis & margaritis sexcenties sestertium, id est quinque fere millionibus florenorum Hollandicorum. Vide Plinium lib. ix. cap. xxxv. Sed quo pretio emæ sint gemmæ in vestitu Summi nostri Pontificis, quis dicet? Erat igitur vestitus plane Regius, in honorem & in gloriam Summi Sacerdotis. Verissime dici potest de Pontifice Maximo Hebræorum, quod de Honorio olim cecinit Claudianus, de Conf. Honorii:

*Ornatuque novo gravior Deus asperat Indus
Velamenta lapis, pretiosaque fila Smaragdis
Ducta virent. Amethystus inest, & fulgor Iberus
Temperat arcanis hyacinthi carula flammis.*

Nec rudis in tali suffecit gratia textu:

Auget acus meritum, picturatumque metallis

Vivit opus, multaque ornantur laspide cultus,

Et variis spirat Nercia bacca figuris.

Quæ tantum potuit digitis mollire rigorem

Ambitiosa colus? vel cujus pectinis arte

Traxerunt solida gemmarum stamina tela?

Si *Baccam Nereiam*, id est *margaritam* excipias, nonne omnia in Summi Pontificis vestibus reperiuntur? *Indo* sane lapide asperantur; *Smaragdis* virent; *Amethystus* inest & fulgur *Iberus*, id est aurum, quo *flamma hyacinthi* & *chrysolithi* temperatur; Adest *Iaspis*, *Adamas*, *Carbunculus* & tot aliæ gemmæ ad ornatum. Auget etiam *acus* *Babylonica meritum* & *picturatum* erat opus. Quæ igitur erat ista *ambitiosa colus* *Belzeleelis*, quæ *Arachne*, quæ auri rigorem mollire, & pectine suo auream & gemmatam telam detexere novit? Pergamus cum eodem Poëta:

quis miscuit ignes?

Sidonii rubrique maris? tribuere colorem

Phœnices.

Idem sane colores reperiuntur in nostro vestitu.

I X. Non male igitur Philo Judæus libro De Sacerdotum honoribus: ἐξ ὧν ἀπάντων ἐστὶ δῆλον ὅτι βασιλείας αἰς σεμνότητι καὶ πλεὺς περὶ αὐτῆς τοῖς ἱερέσιν ὁ νόμος. Ex his omnibus manifestum est, legem Sacerdotes honore & gloria pares facere Regibus: ut etiam optime vel hanc solam ob causam dicatur Sacerdotium Dei & Sacerdotium Regum, Exodi xix. vi. Tanto in honore fuit olim Sacerdotium, ut & ipsi Reges eo fungerentur. Apud Ægyptios Reges simul Sacerdotes esse debebant, ut docet Plato de Regno. Sic & ipsi Consules & Imperatores Romani Sacer-

dotium magna ambitione ambierunt, eoque functi sunt. Hinc factum est proculdubio quod olim ipsi Principes apud plures populos non aliter quam כהני *Sacerdotes* vocati fuerint. Vide Genes. xli. l. Exod. ii. xvi. Job. xii. xix. ii Sam. viii. xviii. i Chron. xviii. xvii. ii Sam. xx. xvi. Nonne Moses ipse, primus Judæorum *Rex & Sacerdos* publicus fuit? Non mirum igitur nostros *Sacerdotes* regium habuisse vestitum in honorem & gloriam.

X. Ob ingens istud pretium sacra vestimenta in Thesauro recondita erant, tanquam κειμήλιον rarissimum & pretiosissimum. Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. viii. docet Pontificem Max. habuisse proprium conclave in Templo, in quo tanquam in Thesauro vestes aureas occluderet: כהן גדול כהן בלשכה שלו כלילת או בעת שיצא מן המקדש: *Pontifex Max. reponebat vestes suas aureas in conclavi suo, nocte aut tempore quo exibat è Templo.* Ad istud conclave fortassis respexit Josephus Antiq. Jud. lib. xv. cap. xiv. & lib. xx. cap. 1. sed Arcem Antoniam vocat. Narrat ibi Josephus vestimenta sacra Pontificis Max. custodita fuisse in certa quadam turri sive arce Templi, in Septentrionali latere, ab Asmodæis ædificata, & postea ab Herode in gratiam Antonii, *Antonia* vocata. Olim quidem erat sub sigillo ipsius Pontificis Maximi, & euzophylacio præfectorum, qui pridie solennis festi adibant Arcis & Præsidis Romani Præfectum, & recog-nito prius sigillo, stolam accipiebant; ac mox, peracto festo, eam reportabant in eundem locum, & in conspectu arcis Præfecti obsignatam deponebant. Et magna quidem gloria erat, vestem illam servare, & in sua habere potestate: ut etiam propter ejus custodiam magnæ

magnæ subortæ fuerint contentiones, inter Judæos & Romanos, ut eodem loci testatur Josephus. Prius enim Herodes in ista arce vestem servavit; sed post ejus obitum in Romanorum potestate erat, usque ad tempora Tiberii, sub cujus imperio Vitellius Syriæ Præses, ab Hierosolymitanis honorifice receptus, in signum grati animi Judæorum precibus custodiam sacræ stolæ concessit. Agrippa autem Rege satis jam defuncto, Cassioque Longino Syriæ Præsidente, & Cuspio Fado Judææ Procuratore, coacti sunt Judæi stolam denuo in Antoniam deponere, ut esset in Romanorum potestate, quemadmodum fuit antea. Tandem Legati missi sunt ad Imperatorem Claudium, qui, intercedente Agrippa Juniore, jus sacras vestes custodiendi iterum obtinuerunt. Credibile est Romanos custodiam harum vestium tam anxie ambiisse, non tantum ut hac ratione testarentur, Pontificatum in sua esse potestate, & ut Pontifex Max. sub specie Religionis nil contra Majestatem Romanam moliretur; sed præcipue ut tam magnus thesaurus suis manibus non eriperetur.

XI. Ex hisce sane manifesto constat Sacras vestes fuisse pretiosissimas, ideoque in Thesauro servari debuisse. Et hoc iterum Regium est. Solebant scilicet Reges Thesauros suos ponere non tantum in auro, in argento & in gemmis, sed & in pretiosis vestimentis. Ideo Christus Matt. vi. Com. xx. loquitur de *Thesauris ubi tinea nihil corrumpit*, quod intelligendum est non de auro, gemmis &c. tantum, sed & de *vestibus*, quæ à *rinea* corrumpi possunt. Non repetam quæ jam annotavimus de purpura Hermionica, Susis in thesauro reperta. Nihil etiam dicam de vestiario mille talentum, quod Alexander dono dedit amico suo. Jam mentio-

nem fecimus libro I. cap. viii. de בית גנוי מלכא the-
 sauro Regis Ahasueri, ex Targum Scheni Esteræ cap.
 vi. x. ubi legimus Regem in thesauro suo habuisse vestes
 purpureas & sericas, lapidibus pretiosis, margaritis,
 tintinnabulis aureis & malogranatis ornatas. Sic & Im-
 perator Alexander Severus in thesauro vestes habuit.
 Lampridius: *In thesauris vestem nunquam nisi annum
 esse passus est, eamque statim expendi iussit.* De ejusmodi
 thesauris vestium Imperatorum vide leg. xiv. Cod. de
 Murilegulis. *Privata vel lintea vestis magistri, thesauro-
 rum prepositi, vel baphiorum ac textrinorum procuratores,
 ceterique quibus hujusmodi sollicitudo committitur.* Sed
 & toga picta, & tunica palmata, qua utebantur Con-
 sules & Imperatores, custodiri solebant in Capitolio
 & Templo Jovis. Lampridius de Alexandro: *Prætextam
 & pictam togam nunquam nisi Consul accepit, & eam qui-
 dem quam de Jovis templo sumptam Prætores & Consules
 accipiebant.* Capitolinus de Gordiano: *Palmatam tuni-
 cam & togam pictam primus Romanorum privatus suam
 propriam habuit, cum antea Imperatores eam de Capitolio
 acciperent, vel de Palatio.*

XII. Non tantum summi Pontificis, sed & cetero-
 rum Sacerdotum vestes in thesauro servatas fuisse, col-
 ligi potest ex capite II. Esdræ versu I. XIX. *Pro facul-
 tate sua dederunt in thesaurum illius operis, auri drachmas
 semel & sexagesies mille, & argenti pondo quinquies mille,
 & tunicas Sacerdotum centum.* Et Nehemiæ vii. Lxx.
 ubi iterum legimus, in thesaurum inter alias res pretio-
 sas collatas esse *tunicas Sacerdotum quingenta triginta.*
 Soli sane Pontifici Maximo tunicis quingentis triginta
 non opus fuit, nec uspiam legimus cum tot habuisse,
 ut hæc loca de tunicis totius Sacerdotum turbæ intel-
 ligenda sint.

XIII. Cæterum vestes illæ totius sacerdotum turbæ in templo etiam custodiebantur. Erat enim in Templo conclave aliquod tanquam vestiarius, sive thesaurus sacrarum vestium. Singulum autem vestimenti genus suam arcam habuit: ita ut omnes *brache* in una arca reconditæ fuerint, & ista arca inscriptum habuerit vocabulum, מכנסים BRACHÆ. Sic & omnes *tunica* suam peculiarem habebant arcam, cui inscriptum erat vocabulum כחנות TUNICÆ. *Baltei* in sua arca erant, cum hoc titulo: אכנט BALTEUS. Et *Pilei* in sua arca cum hac inscriptione מכעיה PILEI. Hæc traduntur Misna Tamid cap. v. היו מפשיטים איהם אח נגדיהם ולא היו מניחין עליהם אלא מכנסים כלבד והחלינוה היו *Exuebant eos vestibus, nec quicquam eis relinquebant præter brachas; Erant ibi arce & illis inscriptus erat usus vasorum.* Per vasa intelligit hic vestes sacras. Maimonides Halach Kele Hammikd. cap. VIII. docet, non tantum quodlibet genus vestimenti suam sibi habuisse arcam propriam, cum suo Titulo; sed quamlibet cohortem Sacerdotum quatuor arcas habuisse. Et cum fuerint viginti quatuor cohortes sive classes Sacerdotum, colligit nonaginta sex fuisse arcas vestimentorum. *Multas, inquit, faciebant Sacerdotibus vestes mutatorias.* (liceat hoc vocabulo uti) *Ideoque nonaginta sex arce erant in Templo, quibus imponebantur vestes. Qualibet custodia (classis, quarum erant xxiv.) quatuor habuit arcas, & nomen cujuslibet classis inscriptum erat arcæ ejusdem classis.* Omnes autem arce obseratae erant. *Quum autem intraret classis Sacerdotum ad ministerium hebdomada sue, aperiebant arcas suas singulis diebus hebdomada sue. & auferiebant vestes suas. Cum abeundum esset (scil. domum) retulerunt vestes ad arcas suas,*
quas

quas tunc obserabant. Si queras cur facta fuerint quatuor arca cuilibet classi? scias id factum esse, ut vestimenta non confunderentur. Idcirco omnes Brachæ erant in una arca, quæ inscriptum habebat: BRACHÆ. Sic & cingula omnia in una arca, cui inscriptum erat CINGULUM. Sic & Pilei omnes in una erant arca; & omnes tunica in una arca. Pontifex Max. reponebat vestes aureas in suo conclavi noctu, aut tempore quo egrediebatur à Templo. Hujusmodi vestiarium videtur intelligere Codex Middoth cap. 1. sect. iv. ubi mentionem facit alicujus conclavis, quod vocatur *לשכה פנחם המלכות* *Domus Pinchassii vestiarii.* Bartenora hoc intelligit de loco ubi vestes custodiuntur, non ubi conficiuntur & texuntur. *מסונה היה להלביש הכהנים בשעה עבודה ולהפשוטם אחר עבודה ולשמור בגדי כהנים; Praefectus erat ut vestiret Sacerdotes, tempore ministerii, & ut eos exueret post ministerium, & ut custodiret vestes Sacerdotum.* Maimonides tamen & Glossæ hoc intelligunt, de eo qui vestes conficit, quam sententiam non possumus rejicere; nihilominus de custodia vestium etiam intelligi potest. Et sane Glossa id de vestiendis Sacerdotibus, de vestium custodia, & de textura simul exponere videtur. *Pinchas, inquit, vestiarius, erat is qui Sacerdotes vestiebat vestimentis suis, & qui curam habuit, ut ea reponerentur, & conficerentur.*

XIV. De vestibus albis Pontificis Maximi, quibus utebatur die Expiationis, nulla hic fit mentio, in quo loco scilicet remanserint, ministerio illius dici peracto. Sed nulla arca, nullo thesauro, in quo servarentur, opus erat, cum illis non amplius uteretur Pontifex Max. post illud ministerium. Sed de his plura capite sequenti.

XV. Notandum etiam est, vestes sacras non nisi sumptibus publicis factas fuisse, quemadmodum & vasa

vasa reliqua, & ligna, & sacrificia jugia, uno verbo, omne id quod totum cœtum respexit. iisdem enim Vestibus, & iisdem vasis sacra fiebant, non tantum pro uno, sed pro toto cœtu, ideo sumptibus totius cœtus fieri debebant. Si tamen aliquis pietate motus, vas aliquod, aut vestem, lignum, suffitum, aut vinum, aut denique sacrificium ipsum volebat dono dare, id prius tradi debebat toti cœtui, aut Principibus populi, qui populum aliquomodo repræsentabant. Ab his postea Templo inferebatur, & Sacerdotibus tradebatur, tanquam res sacra & donum totius cœtus. Videatur Gemara Jerusalem. *Cod. Schekalim.* cap. iv. Gemara Babyl *Co l. Ioma* cap. iii. Priori loco hæc leguntur de Vestibus: האשה שעשתה כחונה לבנה צריכה שחמסר לצבור *Si quædam fœmina confecerit tunicam filio suo (sacerdoti) oportet ut eam tradat toti cœtui.* Eo forte respexit Gemara Babylonica, loco modo laudato, ubi narrat: Matrem quandam filio suo Ismaeli, (Pontifici Maximo,) fecisse tunicam centum minarum, quam tradidit toti cœtui. Misna eodem loco, postquam dixisset, totam summam Vestium albarum, matutinarum & vespertinarum, esse triginta minarum, addit: אלו משל צבור id quidem sumptibus publicis fiebat. Videatur Maimonides Halach. Kele Hammikd. cap. viii.

CAP. XXV.

Ufus Vestium sacrarum. Exod. xxviii. iii. vi. Sacerdotes extra templum & extra ministerium vulgaribus Vestibus vestiri Paulus Pontificem Max. ex vestibus non novit Act. xiii. Sacerdotes extra ministerium כורים ut laici. Josephus allegatus. Pontifex Maximus habuit potestatem quotidie sacras vestes induendi. Non reliqui. Varia loca Talmudica. Sacerdotes aliquem usum habuisse ex vestibus sacris extra ministerium. Pontifex Max. in vestibus sacris lege.

legebat in Synagoga. Lectio Legis non erat munus Sacerdotum, nec Administratio sacramentorum; nec predicatio verbi divini, nec preces. Id omnibus Judæis permissum. Plures Synagoga Hierosolymis. Synagoga in circuitu Templi. Hoc Magduburgenses videntur ignorasse. Christus in templo sedisse Luc. 11. quo sensu? Nemini fas fuisse in Templo sedere, quam Regi ex familia Davidis. Sacerdotes minores usum percepisse ex Vestibus sacris extra ministerium. Deponendum tamen erat balteus, propter materiam mixtam. Josephus contrarium sustineat. Varia loca Talmudu & aliorum. Noctu tenebantur vestes deponere. Utrum arcus serventur, an capiti supponantur? Vestes Pont. Max. noctu in vestiario servabamur. Varia loca Talmudica & alia allegata. Vestes sacra usum habuerunt in solo Templo, non alibi. Locus Joma cap. vii. allegatus. Scheringham deditimum Seldenum male perstringit. Quadam loca Talmudica à Scheringhamo male explicata, מקדש Mikdash an comprehendat urbem Jerusalem. מדינה Meamah quid? σφαλα in Lexico Buxtorfii. Seldenus laudatur & defenditur. Varia loca Talmudica. Jerusalem in Provincia. Habes aliquem gradum sanctitatis. Mikdash quid Maimonida? הר הבית Mons ædis quid? A Christo vocatur Ιερου, Marci xi. xvi. Quantum spatium contineat, Codex Middoth & Josephus allegati. Quidquid extra ארץ Atrium vocatur Provincia. גבולין Gebulim & Medinah Provinciam significant. Mikdash opponi מדינה Medinah & Gebulim. Ergo & urbi Hierosolymitana. In summa necessitate Sacerdotes gestasse vestes extra templum & urbem Jerus. Simcon Justus obviam it Alex. Magno. Josephus allegatur, & Codex Joma cap. vii. Factum esse monitu Dei. Quoties vices obire tenebantur Sacerdotes eadem vestes repetebant, donec polluerentur aut vetustate tererentur. Pontifex tamen Max. vestes albas unica die tantum vestivis. Singulis annis nova adhibenda erant decimo die Tisri. Utrum Pontifices inferiores in postea uti potuerint. Locus Levit xvi. xxiii. explicatur à Gemariis. Varia loca Talmudu & aliorum. In S. sanctorum sola vestes alba adhibebantur. Varia loca Talmudica, Josephi & Philonis. Buxtorfii, Augutini, Epiphani, Hieronymi, Bertrani, Sigoni, Buxtorfii, Magii, Daillei & aliorum, qui docent Pontificem Max. vestibus coloratis S. S. intrasse. Vestes S. sordibus inquinata non lavabantur.

tur. Trita & lacera non refarciebantur. In Templo nulla paupertas. Omnia sunt ex optimo. Trita, lacera & sordida vestes elychniis in festo Tabernaculi & Lucernis adhibebantur. Vestes Pontificis Max. aurea trita abscondebantur. Exod. xxviii. vers. ultimo **קֹהֵן עֵלִי** quomodo intelligendum. Quamdiu debeant durare sacerdotes & vestes sacra. Non ultra tempora Messia. Judaeorum vana sollicitudo de conservanda Genealogia Aharonum Urim & Thummim quamdiu duraverint? Sententia Josephi, & Rabbi Azaria. Loc. Ezræ II. lxiii. & Nehem. vii. lxxv. allegantur. Urim & Thummim non fuisse in Templo secundo. Loc. Hag. i. viii. Variæ loca Talmudica & Josephus BenGorion Germanice allegantur. Responsum Pontificis Max. Alexandro Magno datum. Eiusdem Auctoris editio Hebræa. Nostrum manuscriptum nitidissimum Hebraicum. Doctissimi Buxtorfius & Le Moine laudantur. **בֶּחָק** filia vocis sub secundo Templo. Loca Talmudica & Matth. i. viii. Joh. xii. xxviii. Urim & Thummim oracula edidisse tantum usque ad tempora Salomonis. Propheta priores qui? Loca Talmudica. Cur Urim cessaverit sub Regibus? Nomen **יהוה** pronuntiatur sub Templo secundo. Usque Iericho auditum. **אֲמֵן** Reges status Iudaicus **Ἰουδαῖα**. Ephodum, Pectorale, Gemmas, ut & Urim & Thummim, quoad formam, in usu fuisse sub Templo secundo: Etiam Arcam foederis, Candelabra &c. Thosephoth, Maamonides, & Josephus Caro allegari.

I. **R**estat ut tandem etiam aliquid dicamus, de usu Vestimentorum sacrorum. Totus quidem hic tractatus docet, eorum usum esse, ut sacra in iis fierent à Sacerdotibus; nihilominus cum Moses expressis verbis de usu sacri vestitus mentionem faciat, istam materiam hoc capite quoque pertractare suscepimus. Exodi xxviii. versu III. & xxxv. **וְהָיָה עַל אַהֲרֹן לְשֹׂרֵת** Et erunt super Aharon ad ministrandum. Ibi quidem mentio fit de Vestibus Summi Pont. sed idem dicitur etiam de Vestibus reliquorum Sacerdotum, versu IV. **וְעֵשֶׂת**

בגדי קדש לאהרן אחיק ולבניו לכהני ליו
Et facient Vestes sa-
cras Aharoni fratri tuo, & filio ejus, ut sacerdotio mihi fun-
gerentur. Et versu ultimo: אל בנאם אהרן על אהרן ועל בניו כנגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עין
 אהרן סוער או כנגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עין
Et crunt super Aharonem & super filios ejus quum in-
trabunt tentorium conventus, aut quum accedent ad alta-
re, ad ministrandum in sancto; Et non ferent iniquitatem
ut moriantur. Igitur ad ministerium tantum in templo,
 soli sacerdotes vestibus sacris utebantur, non alibi nec
 alio tempore. Domi forisque, in Synedrio, in consiliis,
 & ubique locorum extra templum, incedebant vestibus
 vulgaribus, cum summus tum reliqui Pontifices, unus-
 quisque pro libitu suo & pro opibus, ut à reliquis ho-
 minibus discerni neutiquam potuerint. Inde factum est,
 ut etiam Paulus Apostolus Pontificem Maximum non
 noverit Act. cap. xxi. quod ex vestibus à reliquis ju-
 dicibus discerni non potuerit. Idem etiam innuitur
 Ezech. xlii. xiv. & xlii. xvii. xviii. xix. ubi expresse
 mandatur, ut Sacerdotes finito ministerio, cum vellent
 exire ad populum, vestes ibi relinquerent & vulgaribus
 vestirentur. Turpiter igitur errant passim viri docti,
 qui putant Caiapham vestes sacerdotales lacerasse, in
 signum lacerati & aboliti sacerdotii, Matth. xxvi. lxxv.
 & Marci xiv. lxxiii. ut loca ista intelliguntur ab Ori-
 gene & Theophylacto. Audivimus jam cap. præcedenti,
 vestes sacras, cum summi tum reliquorum, in templo
 fuisse reclusas, ideo non fuisse in potestate sacerdotum
 quamdiu non operabantur. Optime itaque Maimoni-
 des Kele Hammikd. cap. x. ait Sacerdotes extra mini-
 sterium sacris vestibus non vestitos considerari debere
 כורים *instar Laicorum.* Sic & Josephus de Bello Jud.
 cap. xiv. dicit Sacerdotes extra ministerium *יהודים*

ἰδιωτικοῖς, *vestibus plebeis* usos fuisse. Verum quidem est eum ibi agere de *cacis*, quos Judæi vocant כעליסמים *vicio laborantes*, nihilominus de omnibus sacerdotibus intelligi debet: cum exsertis verbis statim addat: τὴν γὰρ ἱερεῶν ὁ λειτουργῶν ἡμφιέννυτο μόνος. *sacram vestem induebat is solus qui ministrabat.*

II. Non omnes Sacerdotes, nec ubique, nec semper habebant jus vestes sacras induendi. A sacris vestibus, quemadmodum à toto ministerio arcebantur, *mente capti, caci, immundi, agroti, lugentes*, & ii qui ad justam ætatem nondum pervenerant. Hi nunquam sacris vestibus induebantur etsi sacerdotes essent. Sed & illi ipsi qui ad ministerium admissi erant, non quotidie iis indui poterant. Hoc fiebat illis diebus tantum. quibus cum sua classe ministrare debebant in Templo, quod fiebat duabus tantum hebdomadibus per totum annum. Id est duabus vicibus, & singula vice per integram hebdomadam. Peracta hebdomade, vestes sacræ exuebantur, & arcis suis obserabantur, donec altera hebdomas, s. mestri post rediret. Solus Pontifex Max. habuit potestatem vestes sacras induendi quotidie, si forte sacra facere vellet. Alias in thesauro suo, sive vestiario in Templo custodiebantur. Notari etiam debet, si forte aliquid accidisset sacerdoti, qui suas vices in templo jam peragere tenebatur, ut si gonorrhœa laborasset, aut alio modo sese polluisset, ministerio eum tunc abstinere, & pro vestibus albis, atris, in signum immunditiei, indui debuisse, ut abiret. Mundi autem & legitimi Sacerdotes, istis diebus quibus cum classe sua vices obire tenebantur, inter ministrandum omnino vestibus sacris indui debebant; ut etiam absque vestibus, non reputarentur pro sacerdotibus. Hinc illud toties in Talmude decantatum:

כֹּהֲנֵי שְׁבִגְרֵיהֶם עֲלֵיהֶם כְּהֹנֶחֱם עֲלֵיהֶם אֵין כְּגִדְהֶם עֲלֵיהֶם אֵין
 כְּהֹנֶחֱם עֲלֵיהֶם *Quo tempore vestiti sunt vestibus suis*
 (sacris) *sacerdotes reputantur, ubi autem vestibus suis non*
sunt vestiti, sacerdotes non reputantur. Vide Massechet
 Zevachim cap. 11. Maimonidem Kele Hammikd. cap. x.
 & Thosephoth ad cap. vii. Jomæ.

III. Nihilominus Sacerdotes aliquem usum habebant Vestium sacrarum, etiam extra ministerium. Primum Pontifex Max. magna die expiationis lectionem in Synagoga, si volebat, Vestibus sacris legebat; alias illis exutis in propria stola, qua uti solebat quotidie, illud præstabat. Joma cap. vii. Misna וְלֹא לְקִרְיָא
 אִם דְּצֵה לְקִרְיָא בְּכַגְרֵי כּוֹץ קֹרֵא וְאִם לֹא קֹרֵא כְּאַצְטִלוֹר
 לְבָן מְשֻׁלִּי *Ibat Pontifex Max. ad legendum, si voluit legere in vestibus byssinis (id est sacris) legebat. Sin minus legebat in propria stola alba.* Et ne quis rerum Hebræarum imperitus putet, lectionem fuisse munus sacerdotale, sciendum est omnes Levitas & Israëlitas, non minus quam Sacerdotes habuisse jus legendi sectiones Sabbathicas. Ideoque optime Talmudici annotant: קִרְיָא
 לֹא עֲבוּרָה הִיא *Lectio non est ministerium. (sacerdotale)*
 Quicquid extra templum fieri poterat, non recensebatur inter ministeria Sacerdotum, sed lectio fieri poterat extra Templum, in omnibus Synagogis, & in urbe, & per totam terram sanctam, immo & extra terram, ubi decem Viri ætatis quatuordecim annorum reperiebantur. Ideo Levitæ & Israëlitæ, non minus quam ipsi Sacerdotes infantes circumcidebant, & Pascha celebrabant, & conciones ad populum habebant, & preces ad Deum pro salute publica fundebant, & lectiones Sabbathicas legebant, quod & ipsi Reges nonnunquam faciebant, ut exemplum habemus in Rege Agrippa. Uno ver-

verbo, quicquid hodie in Ecclesia Christiana solis pastoribus relictum est; ut verbum prædicare, sacramenta administrare, & disciplinam Ecclesiasticam exercere, id in Ecclesia Judaica ab omnibus & singulis fieri poterat. Cavebant tamen ut esset in re ista בְּקִיָּה & in lectione חָכְמָה expertus, & discipulus sapientum, ex secta scilicet Pharizæorum, ut eorum traditiones sartæ rectæque servarentur, & doctorum, sive סופֵּרִים, ut eos vocat Josephus, auctoritas apud populum indies augetetur. Sed hæc fusius explicamus ad Codices *Sotah*, *Taanith*, *Pesachim* & alibi.

IV. Notari etiam debet Synagogam istam, in qua legebat Pontifex Max, fuisse, non in urbe, sed in circuitu templi prope atrium, quemadmodum ad istum locum Codicis Jomæ observat Jarchius. בֵּית הַכְּנֶסֶת הָיָה סְמוּךְ לַעֲזָרָה כְּהָר הַחֵיָּל : *Synagoga erat prope atrium in monte Templi.* Ideo in ipsa Misna toties mentio fit תִּשְׁכַּח בֵּית הַכְּנֶסֶת *Synagoga*, τὸ ἄστυ *& Caput Synagoga*. Sane cum plures fuerint *Synagoga* Hierosolymis, hic intelligi debet *Synagoga*, quæ erat in Templo. Hoc videntur ignorasse Magdeburgenses Centuriæ 1. cap. vi. ubi de *Synagogis* sic fermocinantur: *utrum autem in Templo aut prope locus, seu auditorium aut lectorium, ut nunc vocare possemus, fuerit, non est clare indicatum.* Immotam prope fuit illud *lectorium*, ut etiam ab iis qui summum Pontif audiebant legent m. hircus & juvencus, dum cremabantur videri potuerint, modo auditores faciem non verterent versus Sacerdotem magnum, ut traditur eodem capite Jomæ. Cum autem hæc *Synagoga* tam prope atrium fuerit, in ipso scilicet circuitu Templi, ideo qui in eo legebant, in Templo legisse dicebantur. Et hoc sensu,

mea opinione, legimus apud Lucam capite 11. Christum sedisse & docuisse in Templo ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων in medio discipulorum: quod de ista Synagoga in Templo omni o intelligendum puto; nam in ipso Templo, proprie sic dicto, nec erant διδάσκαλοι, aut חלמיים ut verpuli loquuntur, nec Christus ibi sedebat, nisi eodem momento à Judæis, tanquam propheta & hæreticus vivus discerpi voluisset: cum nemini fas fuerit in Templo sedere, nisi soli Regi ex familia Davidis, ut docent Magistri codice Sotah cap. vii. Sed ut è diverticulo in viam redeamus, patet lectionem Legis, non fuisse partem ministerii Sacerdotum, ideoque Pontifici Maximo liberum fuisse in Templo uti vestibus sacris, extra ministerium: cum in illis haberet sectionem, quam quilibet alibi, & aliis vestibus legere poterat. Optime ad istam Misnam Jomæ observant Gemarici: שמעו מניה בגרי כהונה ניהנו ליהנות כהם Ex hoc discimus, vestes sacerdotales datas esse, ut ex eis usum aliquem perciperent. Idem quoque intelligendum est de vestibus aureis; nam postquam eas semel induisset, poterat eas toto illo die retinere, quamvis toto die, singulis horis sacra non faceret; modo eas deponeret antequam Templo exiret, aut noctu, ut capite præcedenti ex capite v. Tamid, ostendimus.

V. Sed & ipsi Pontifices reliqui usum aliquem percipere poterant ex vestibus sacris extra ministerium. Quamdiu in Templo erant, eis permittebatur uti vestibus sacris, etiam illis horis & momentis, quibus à ministerio vacabant. Semel vestiti vestibus sacerdotalibus, & sacris peractis, non statim deponabant eas, sed toto die si vellent eas retinebant, donec dormitum irent. Codice Tamid cap. 1. Gemarici hæc tradunt: הגמרי

כגרי כהונה היוצא בהן למדינה אסור ובמקדש בין בשעה
Audi, vetitum esse עבודה ובין שלא בשעה עבודה מותרו
abire in Provinciam vestibus sacerdotalibus: sed in Templo
licet iis uti, sive tempore ministerii, sive non tempore mi-
nisterii. Idem docet Maimonides Kele Hammikd.
 cap. viii. Mikotzius Præcept Affirmat. clxxxii. Hoc
 tamen intelligi debet de *Brachiis, Tunica & Pileo* tantum,
 non autem de *Balteo*. Quam primum enim à ministe-
 rio cessabant, tenebantur *balteum* statim deponere: adeo
 ut si quis in templo repertus fuisset *balteo* cinctus, illis
 momentis quibus non operabatur, quadraginta plagis
 verberandus fuisset, propter שַׁעֲטָנֻן *Schaatnez, dupli-*
cem materiam. Massechet Erachim cap. i. והני כהנים
 הואיל ואחשתרו כלאים לגביהו לא ליחייבו קס"ל נהי האשחרו
Ecce sacerdo- בעירן עבודה בלא עירן עבודה לא אישחרו
tibus quidem permissum est gestare vestes duplicis materiae;
non tenentur tamen id facere ut audivimus. Permissum est
tempore ministerii, sed extra ministerium non est permissum.
 Ideo in vestibus sacris non licebat dormire, nec capiti
 eas supponi fas erat, propter *balteum*, quod fuerit ex
 materia mixta. Sic & Maimonides Kele Hammikd.
 cap. viii. postquam dixisset sacerdotibus permissum
 esse, aliquem usum percipere ex vestibus sacris, & ex-
 tra horam ministerii, statim addit: *Excepto balteo, quia*
illi inest schaatnez, id est duplex materia. Josephus tamen
 Antiquit lib. iii. cap. viii. aliter sentire videtur; sic
 enim de balteo fermocinatur. *Ad talos autem defluit,*
quamdiu sacerdotes ab opere cessant; idque videtur ad or-
natum aliquid conferre. quum autem properandum esset, ad
ministerium sacrificiorum, ne ita balteus ventilans pedes
implicares, & impedimento esset in opere, laevo humero
eum iniecit. Videtur itaque Josephus docere, sacerdotes
 P P P P P etiam

etiam balteum gestasse extra horam ministerii & μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐργεῖν, quando nihil operatur sacerdos. Nollem litem movere illis, qui credunt Josephum illis verbis docuisse, sacerdotibus permissum fuisse, ut balteum gestarent, etiam iis horis quibus sacra non faciebant. Nihilominus cum Gemarici, & fere reliqui Hebræorum doctores omnes, contrarium doceant, explicandus erit Josephus. Forte conciliari poterit cum Gemaricis, si dicamus, Josephum per τὸ μηδὲν ἐργεῖν intelligere non quod Sacerdos plane ab opere cesset; sed quod non faciat aliquod opus, in quo balteus posset esse impedimento Sacerdoti. Si forte mactaverit aut sanguinem exceperit, aut si faciat ejusmodi opera alia, in quibus parum incurvandum fuit. Tunc balteum, ne impedimento esset, in lævum humerum rejecit. At in aliis operibus, ubi balteus nil impediēbat, ut si sanguinem spargeret, si vota conciperet, aut thymiamata faceret, præsertim si in loco sancto occupatus esset, tunc sinebat balteum fluere propter ornatum.

VI. Hæc autem intelligi debent de die tantum, non autem de nocte. Cum enim dormitum ire vellent, sacras vestes tenebantur deponere. Quidam magistrorum censent, Sacerdotes eas complicasse, & capiti supposuisse, ut iis etiam dormiendo uterentur. Alii docent in arcis reclusas fuisse, quoties dormitum irent. Alii juxta caput repositas fuisse noctu. Sane vestes Pontificis Maximi noctu in vestiario servatas fuisse, capite præcedenti docuimus. De vestibus reliquorum Sacerdotum hæc habet Misna, Codice Tamid cap. I. לא היו ישנים ככגרי קדש אלא היו פשטים וסניחין אותן חוץ ראשיהם וסחכסין בכסור עצמן Non dormiebant in sacris vestibus, sed exuebant illas, & capiti supponebant, & quilibet pro-

prio suo tegumento tegebatur. Gemara tamen tradit ne hoc quidem licitum fuisse, propter duplicem materiam, quæ erat in balteo. עשר מצעות, inquit, וזו על גב זו, *si quis decem stragula alterum alteri imponat, si tamen alicui (etiam infimo) inesset materia duplex, vetitum esset super iis dormire.* Ideo quidam exponunt hæc Misnæ verba חחת ראשיתון per נגד ראשיתון *juxta capita sua*, & non *sub capitibus suis*. Eodem sensu intelliguntur à Maimonida Halach. Beith Habbechira cap. viii. Bartenora & Caph Nachat ad istam Misnam. Et Barselonijs præcepto xcix. Eadem Misna Codice Tamid cap. i. dat etiam rationem, quare non fuerit permissum, ut sacerdotes dormirent in vestibus sacris, aut ut eas capiti supponerent. Scilicet משום כלאים *propter duplicem materiam*, in balteo.

V II. Ex his omnibus manifestissime patet, vestes sacras usum habuisse in solo Templo, & non alibi. Vestiarium enim erat in Templo, ubi Sacerdotes vestiebantur & exuebantur. In eodem loco, finita hebdomada, aut etiam noctu, vestes custodiebantur. Et cum sacerdotio fungerentur in solo templo, non in urbe Hierusalem, multo minus alibi, in solo etiam Templo vestibus sacris utebantur sacerdotes. Gemara Babylonica Codice Joma cap. vii. & Codice Tamid cap. i. ad Misnam primam, quem locum supra allegavimus, exertis verbis docet: *Vetitum esse abire in Provinciam vestibus sacerdotalibus: sed במקדש in Templo, siue sit hora ministerii, siue non sit hora ministerii, licet.* Doctissimus Scheringamus, in suis notis ad codicem Joma cap. viii. eundem locum adducit, ut plane contrarium probaret: nempe licitum fuisse, ut Sacerdotes vestibus sacris uterentur, etiam extra Templum, in urbe

Jerusalem; eoque nomine perstringit eruditissimum Seldenum, quod lib. II. cap. VII. De success. in Pontif. hoc negaverit. Idem probare etiam conatur Scheringhamus ex Josepho Antiquitat. lib. III. cap. VIII. (quem locum plus semel allegavimus) quod ibi dicat Josephus: *Sacerdotem sinere balteum ad talos defluere propter ornatum, quamdiu ab opere cessat.* Locum Josephi jam modo explicavimus, unde constat Josephum de urbe Hierusalem ne quidem somniasse, cum hæc diceret; Nam de sacerdotibus in templo agit, & non de iis qui sunt extra templum. Quantum ad locum Gemaræ, doctissimus Scheringhamus deceptus est, quod crediderit vocem מקדש Mikdasch significare templum cum tota urbe Hierusalem. Ideo male vertit verba Gemaræ. *Prohibitum est quemvis vestibus sacris indui cum abeat in Provinciam, sed hoc in Sanctuario, & in urbe Hierusolyma licitum est.* Postrema hæc verba in urbe Hierusolyma, non reperiuntur in Gemara, nec in voce מקדש continentur: cum urbs Jerusalem ita nunquam מקדש vocetur. Verum quidem est, doctissimum Scheringhamum, ut sententiam suam tueretur, allegasse Buxtorfii Lexicon ad vocem מדינה, ubi allegatur Maimonides, qui per מקדש intelligit ירושלים totam urbem Jerusalem, & per מדינה Medina, שאר הערות שבכל, שאר הערות אשר בארץ ישראל. Reliquas urbes quæ sunt in tota terra Israël. Hæc quidem est sententia Maimonidæ ad Cap. IV. Codicis Rosch Hasschanah; (non autem ad Codicem Tannith, ut habetur in Buxtorfio) sed quo argumento hæc probet, plane ignoro: cum glossa utraque, & Bartenora urbem Hierusalem ita distinguant à Mikdasch, eamque velint comprehendere sub Medinah, id est Provincia. Sed eruditissimus Seldenus, non minus docte quam satis

CAP. XXV. SACERDOT. HEBRÆOR: 851
tis fufe doctiffimum Scheringhamum refutavit: de Sy-
nedriis lib. 111. cap. xi. Unicum tantum addam; quod,
quamvis *Maafer Scheni* cap. 111. *Mifna* IV. *Ierufchelaim*
& *Medina* opponantur, inde tamen non fequatur, ur-
bem *Ierufalem* contineri fub voce *Mikdafch*, ideoque
Ierufalem femper opponi *Provincia*. Nam in hoc loco
Ierufalem opponitur, tanquam *Provincia*, fed fanctior,
in qua fcilicet *Maafer Scheni*, id eft *Secunda decima*, &
Sancta levia comedi poterant, cæteris Provinciis &
Urbibus, in quibus illa non poterant comedi. Sed
mihi nondum probatum eft, ubi *Mikdafch* & *Medina* op-
ponuntur, tunc urbem *Jerufalemitanam* contineri fub
voce *Mikdafch*, & opponi *Provincia*. Et quamvis Je-
rufalem fæpius קדושה *Sancta* dicatur, quia aliquem
gradum habet, ex decem gradibus fanctitatis, qui perhi-
bentur fuiſſe in terra fancta, ut notat Cod. *Kelim*, cap. i.
& Maimonides *Beeth-Habbechira*, cap. vii. inde tamen
non fequitur, eam unquam *Mikdafch* dici: ut etiam
nimium conceſſerit Scheringhamo, doctiffimus Selde-
nus, quum conſentiret iis, qui ſtatuunt *Mikdafch* ali-
quando ſignificare urbem totam. Mirum ſane eſt, Mai-
monidam dicere urbem Hieruſolemitanam contineri
fub voce מקדש cum ille ipſe Halach. *Beeth-Habbechira*
cap. i. iv. doceat, *Mikdafch* continere pronam, ſanctum,
ſanctum ſanctorum, quod proprie הֵיכָל templum voea-
tur, ut & murum & atrium cum ædificiis, quæ in illo cir-
cuitu reperiabantur. Ita ſcilicet edoctus erat ex Codi-
ce Middoth cap. i. iv. & ex aliis locis. Et ſane totus
mons, & quouſque à Talmudieis vocatur הַר הַכֹּהֵן mons
ædis, nonnunquam dictus fuit *Mikdafch*. Ita ſane *Har-*
Habbaitb à Chriſto, Marci cap. xi. xvi. dicitur ἱερὸν, Tem-
plum, aut *Mikdafch*. Nam cum *Berachoth* cap. ix. Je-

bamoth cap. i. & alibi legamus להר הבית לא יכנס אדם להר הבית *Non intrabit quisquam HarHabbaiith* (montem domus) *cum baculo suo* &c. Christus habet: אדם יבא אליו *δενέγειται αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος* & *ἰερεῖς*. Habes ergo *ἰερεῖς* pro *Harhabbaiith*. Quousque autem sese extenderit *Harhabbaiith* docet Codex Middoth, cap. ii. הר הבית ה' מאות *HarHabbaiith* (mons adis) *quadratus erat; erant autem singula latera quingentorum cubitorum.* Hunc ambitum Josephus dicit: *παραπύργου τετραγώνου καὶ πεντακτακταίου* *circulum quatuor stadiorum.* Idem docetur Piske Thosephoth ad cap. ii. Middoth. הר הבית היה לצפון ירושלים וחתר היה גרול הרכה סה"ק על ח"ק אלא לא היה קרוש אלא ח"ק על ח"ק *Mons adis erat Hierusolymis ad septentrionem, erat autem mons valde magnus, quingentorum cubitorum, ab omni latere: sed non censebatur sanctus ultra quingentos cubitos.* Sanc si *Mikdasch* ita sumatur, id latissima significatione fiet; nihilominus urbem Hierusalem non comprehendit. Sed ne quidem totus *Harhabbaiith*, sive *mons adis*, sub *Mikdasch* comprehenditur: nec secundum Maimonidem, nec secundum Glossam cap. vii. Jomæ Quicquid enim est extra עזרה *atrium*, vocabatur גבולים *gebulim* Provincia. At vero *Harhabbaiith* erat extra *atrium*, ut ex Codice: *Middoth, Kelim*, & ex Maimonida constat. Nec silentio præteriri debet: סנינה *Medina* & גבולים *gebulim* sumi pro eodem, nempe pro Provincia, ideo *Mikdasch* & *Gebulim* opponi, eodem modo quo & *Mikdasch* & *Medina*. Sed *Gebulim* comprehendere ipsam urbem Jerusalemitanam, patet ex glossa ad cap. vii. Jomæ. כל חוץ לעזרה קרי גבולים. *Quidquid est extra atrium vocatur Gebulim*, id est Provincia. Ergo & ipsa urbs Hierusalem est in Provincia, cum fuerit extra atrium. Ex his omnibus clarissime patet,

CAP. XXV. SACERDOT. HEBRÆOR. 853
tet, deceptum fuisse doctissimum Scheringhamum,
quod crediderit sub voce *Mikdash* contineri urbem
Hierusalemitanam, camque Provinciæ opponi, & per-
missum fuisse sacerdotibus, ut vestibus sacris in urbe in-
cederent. Patet etiam vestes sacras nullum omnino usum
habuisse extra templum. Sed de hisce plura disputabi-
mus in nostro Tractatu de Tabernaculo, & Templo Sa-
lomonis, si Deus vitam & otium concesserit.

VIII. Nihilominus in summa necessitate illud fa-
ctum est, ut Sacerdotes vestibus sacris amicti etiam ex-
tra urbem abiverint. Legimus enim apud Josephum
Antiq. lib. xi. cap. viii. Pontificem Max. Simeonem
Justum, aut Jaddum, cum reliquis sacerdotibus, omni-
bus in sacro vestitu, immo totum populum, albis quo-
que vestibus indutum, Alexandro Magno, Judæis ve-
hementer irato, & minitanti quod urbem militibus præ-
dam daturus esset, quod sibi auxilium non tulerint
contra Tyrum, & quod noluerint, Darii amicitia spre-
ta, novum fœdus secum inire, iisdem legibus, quibus
antea pepigerant cum Dario, obviam ivisse extra por-
tam, usque ad locum *Sapha* dictum, ut iram ejus leni-
rent pacemque deprecarentur. Non allegabo integrum
locum Josephi, & nil dicam quam male locum istum
verterit Gelenius, præsertim hæc verba: ἐν τῇ ὑακινθίνῃ
& χρυσοῦ ὁλόῃ, in stola hyacinthina auro distincta, quali
stola hyacinthina, id est pallium ipsum auro distinctum
fuisset; cum tamen Josephus distinguat inter hyacin-
thinam, & auro distinctam, ut per illam intelligat pal-
lium, per hanc Ephodum cum pectorali. Ideo dicit non
quidem hyacinthina auro distincta stola, sed hyacinthina
& auro distincta &c. Eandem Historiam narrant etiam
Gemarici Cod. Joma, cap. vii. וְהָיָה כִּשְׂרוֹ וְהָיָה כִּשְׂרוֹ

יום הרגיונים ולא למספר יום שבקשו כוחים את בית אלהינו
מאלכסנדרוס מקדון להחריבו ונתנו להם באו והודיעו את
שמעון הצדיק מה עשה לבש כגדי כחונה ונחטף כנגרי כחונה
ומיקרי ישראל עמו ואנוקות של אור כידיהם וכל הלילה הללו
הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר
כיון שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים
שחנו כך כיון שהגיע לאנטפטרס זרהה חמה ופגעו זה בזה כיון
שראח לשמעון הצדיק ירד ממרכתו והשתחו' לפניו אמרו לו
מלך גדול כמוך ישחווה ליהודי זה אמר להם דמית דיוקנו
של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי אמר להם למה באתם אמרו
אפס בית שמחללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יחזק
גוים להחריבו אמר להם כי הללו אמרו לו כוחיים הללו
שעומדים לפניך אמר להם הרי הם מסורים בידיכם מיד נקבם
בעקריהם וחלאים בזנבי סוסיהם והיו מגרין אוהן על הקוצים
ועל הכרקנים עד כשרגיעו להר גרזים חדשוהו וזרעוהו כרשינו
בדרך שבקשו לעשות בית אלהינו ואותו היום עשאוהו יום
טוב: *Traditur vigesimo quinto die montis Gerizim, qui
latus nobis est dies: quarebant Samaritani ab Alexandro
Macedone ut destrueret domum Dei nostri. Tradidit eis
illam. Venerunt quidam & indicarunt hoc Simeoni Iusto.
Quid fecit? Vestivit se vestibus sacerdotalibus, & ex
proceribus Israël sibi assumpsit, qui haberent fa-
ces ardentes in manibus. Tota nocte progressi sunt, hi à
latere hoc, illi à latere isto, donec surgeret aurora. Quum
autem orta esset aurora rogavit illos, qualesnam essent?
Respondebant sumus Iudei, qui contra te rebellavimus.
Quum pervenissent usque ad Antipatrida, oriebatur sol.
Et sibi occurrerunt. Quam primum videret Simeonem Iu-
stum, descendit de curru suo, & inclinavit se coram eo.
Dicebant ei. An Rex tam potens, qualis tu es, sese inclinat
coram hoc Iudæo? Respondit ipsis; facies ejus est, instat
illius, per quem victor sum in tota mea expeditione. Tunc
roga-*

rogavit eos, quare venistis? Responderunt illi: Qui fieri poterit ut destruas istam domum, in qua pro te & pro imperio tuo preces fundimus? Fuerunt nationes qua te incitarunt, ut eam destrueres. His auditis, rogavit qui nam sunt illi? Responderunt sunt Samaritani hi, qui stant coram te. At ille. Ecce traditi sunt vobis. Hoc audito, confestim calcaneos illis perforarunt, eosque caudis equorum suspenderunt; & sic traxerunt eos per spinas & tribulos, usque ad montem Gerizim, quem ararunt & vicis conseverunt, quemadmodum & illi quasiverant facere domui Dei nostri. Et ab eo tempore celebrabant diem festum.

Sed hæc facta sunt לַצָּרִיךָ גֵּרִי in summa necessitate, ut loquitur Mikotzius præcept. affirm. CLXXII. & non nisi monitu & jussu Dei, si Josepho credimus. Peracto autem, inquit, loco modo laudato, sacrificio, quum dormiret, monuit eum Deus per somnium, ut consideret, & portas que urbem cingebant aperiret: utque reliqui albis vestibibus, ipse autem cum sacerdotalibus stolis obviam iret. Ut ut sit, ex hisce omnibus constat, secundum legem Dei sacerdotes vestibibus sacris usos fuisse, in solo Templo, & illis diebus, quibus cum sua classe vices suas peragere tenebantur.

IX. Ex iis quæ dicta sunt, satis etiam patet: Sacerdotes vestibibus suis usos fuisse, non unico die, aut una tantum hebdomada, sed sæpius, & pluribus hebdomadibus. Finita enim hebdomada vestes exuebant, & in arcis suis custodiendas relinquebant ad hebdomadam sequentem, fere semestri post. Quas repetebant toties donec inquinarentur, aut vetustate consumerentur. Pontifex Max. etiam diu usus est proculdubio vestibibus suis aureis. Nam noctu, & cum abiret domum, vestiario imponebantur, inde iterum depromebantur: ideo-

que iisdem vestibus aureis sæpe, & forte aliquot annis
 usus est. Sed res ita sese non habebat cum vestibus al-
 bis, quibus utebatur magno die expiationis, decimo
 Tisri. Nam eadem veste non nisi semel usus est: id est
 unico die, & quidem unica vice. Supra ex Cod. Joma
 cap. 111. jam audivimus Pontificem Max. die expia-
 tionis magnæ, duas habuisse vestes albas. Aliis, & qui-
 dem pretiosioribus, utebatur mane, aliis minus pre-
 tiosis vespere. Finita autem ista die, eis nunquam usus
 est per totam vitam; sed sequenti anno aliæ & plane
 novæ debebant adhiberi. Erant quidem nonnulli, qui
 crediderint vestes albas Pontificis Max. finito ministe-
 rio magnæ expiationis, postea potuisse geri ab aliquo
 Sacerdote inferiori. In qua sententia erat doctor Dose
 Cod. Joma cap. 111. רבי דוסי אמר לרכוח בגדי כהן גדול

ביום הכפורים שכשירין לכהן הדיוט: *Doctör Dose dicit
 ad comprehendendum vestes Pontificis Max. dici expia-
 tionis, quæ essent licita sacerdoti minori.* At vero ille mos
 impugnatur ab aliis, qui statuunt vestes illas omnino
 nulli usui amplius fuisse, sed eas alicubi in templo abs-
 conditas remanuisse: quod probare conantur ex Le-
 vit. cap. xvi. xxiii. *Postea veniet Aharon in tentorium
 conventus, & exuet vestes lineas (vestes albas die ma-
 gnæ expiationis) quas induerat quum venturus esset in lo-
 cum sanctum: & relinquet eas ibi.* Ad postrema illa ver-
 ba: *Et relinquet eas ibi*, sic commentantur Gemarici
 dicto loco: אמר רבי דוסא שטענען גניוח רבי דוסא
 אמר ראויין הן לכהן הדיוט וכהן חסיד לומר והניחם חס שלא
 יושמט כהן יום הכפורים אחר: *Et relinquet eas ibi: Hinc
 discimus eas debuisse abscondi.* *Doctör Dose dicit, apte sunt
 ut gestarentur ab aliquo Sacerdote totius ordinis. Sed Servi-
 pura dicit: Et relinquet eas ibi: ut in iis non mini-
 straret*

straret alio die expiationis. Eadem reperies Massecheth Kerithoth cap. 1. & apud Maimonidem loco toties à nobis laudato: Quantum ad vestes albas, in quibus ministerium peragit die jejunii (expiationis) iisdem non utitur altera vice, sed absconduntur in loco ubi eas exuit, uti dicitur: Et relinquet eas ibi; ut earum usus plane fuerit prohibitus. Videatur etiam Jarchius ad Levit. xvi. xxi. Barzelonius & alii.

X. Vestimentis illis albis nunquam usus est, nisi magno die expiationis, ubi intrare debuit sanctum sanctorum, piaculum enim commisisset si vestibus aureis illud fuisset ingressus: quod probatur ex Levit. xvi. 14. *Tunicam lineam sanctam induet (Pontifex Max) & brachia linea erunt super carnem ejus, & balteo lineo cingetur, & tiara linea caput involvetur. Ha sunt vestes sacra.* Hoc omnes docent Talmudici, & cum eis vetustissimi Rabbinī Græci, ut Josephus de Bello Jud. lib. vi. cap. xv. & Philo Judæus De Monarchia lib. 11. Sed de his plus satis dicta sunt à nobis libro primo, cap. 11. ubi egimus de vario genere vestium Pontificis Maximi. Ferendi igitur non sunt illi, qui scriptis suis tradere, aut pro concione effutire audent, Pontificem Max. vestibus aureis adyta intrasse ut Deum per *Vrim & Thummim* interrogaret, aut etiam decimo die Thisri, ad solemnem istam expiationem cum duodecim gemmis, quibus inscripta erant nomina duodecim tribuum, ut hoc modo duodecim tribus coram Deo starent, utque expiarentur. Plus semel audivi Verbi Dei præcones, præsertim festo ascensionis Christi in cœlum, pro concione edifferentes: Christum illo die in cœlum ascendisse, tanquam in sanctum sanctorum, ut coram Deo pro omnibus suis electis oraret & intercederet, eodem

modo quo Pontifex Max. magno die expiationis intravit in sanctum sanctorum cum pretiosis lapidibus in pectorali & in humeralibus, quibus inscripta erant duodecim nomina tribuum, ut totum populum Deo sisteret, pro eo oraret eumque expiaret. Quamvis verissimum sit sanctum sanctorum fuisse typum cœli, & ingressum Summi Pontificis Max. in sanctum sanctorum, ascensionis Christi in cœlum; ut & ejus preces in cœlo figuram fuisse precum & intercessionis Christi pro suis electis: falso tamen fundamento omnia ista superstructa sunt, quod scilicet Pontifex Maximus cum duodecim lapidibus pretiosis sanctum sanctorum intraverit, ut duodecim tribus Deo ibi repræsenteret. Sed multo magis miror quod tot viridocli & antiquitate venerandi in eodem luto hæserint, ut crediderint summum Pontif. vestibus aureis ingressum fuisse sanctum sanctorum. Inter quos reperio ipsum Augustinum, Epiphanium, Hieronymum, Bertramum, Sigonium, Buxtorfium, Magium, Dallæum, alios, quos brevitati consulens, refutare jam supersedeo. Auctores istos, Deo volente accuratius examinabimus & refutabimus in nostro Tractatu de Sacrificiis & oblationibus. Jam sufficiat monuisse lectores, ne à tam magnis viris se decipiant.

XI. Ceterum cum vestes sacræ sordibus nonnunquam inquinarentur, ob sudores aliosque casus, & cum omnes illæ, quæ factæ fuerant tempore Moysis, non semper potuerint durare, ad ultima usque fata sacerdotii, sed usu & tempore tererentur, merito quis querere poterit, quid de ejusmodi vestibus actum, & qualis earum usus fuerit? Quod attinet vestes quæ sordibus inquinabantur, non quidem lavabantur, ut postea bene

bene lotæ, & dealbatæ à Sacerdotibus denuo gestarentur, quemadmodum vulgus facere solebat. Illæ etiam quæ tritæ & laceræ erant, non refarciebantur ad diuturniorem usum. Minime gentium. De vestibus quæ sordibus inquinabantur hæc habet Codex Zevachim cap. יא.

הנו רבנו בגרי כהונה נהנעלו אין מחכבסין לה בנחר ולא באהל הא כמים מחכבסין אמר אבוי הכי קאמר הוגעו במים מכבסין אותן בנחר ואהל הוגעו לנחר ואהל אף כמים אין מכבסין ויש אמרים אין מכבסין אותן כל עיקרו
Docent doctores nostri, si vestes sacre inquinentur, non lavant eas, nec nitro, nec sapone, sed lavant eas aqua. Dixit Abai; sic est dicendum: si inquinentur ita ut aqua purgari possint, lavant eas nitro & smegmate; sed si ita inquinentur, ut ad purgationem opus habeant nitro & smegmate, tunc ne quidem aqua lavant eas. Sunt etiam qui dicant eas omnino non lavari. Hanc etiam istius rei ibidem dant rationem:

כי אין ענין שואן ענין במקום עשירות; *quia nulla est paupertas in loco divitiarum.* In templo enim divitiæ abundabant, & omnia ibi fieri debebant *ex optimo*. Scilicet *ad honorem & gloriam*. Immo regia erant omnia, ut supra ostendimus. At non decet Reges gestare vestes lotas, laceras aut refarcitas. Alibi etiam probavimus, vestes sacras debere esse nitidas & novas. Alii usui omnino destinabantur; nempe ut inde fierent clychnia lampadum in gaudio isto incomparabili festi tabernaculorum. De vestibus tritis, præsertim brachis & balteis Cod. Sukoth cap. v. Misna יא. כהנים ומהמיניהן מהן היו מפקיעין וכהן היו מרליקין
Brachas tritas sacerdotum, & eorum balteos disciderunt, illisque accendebant (lampades.) Eadem leges Codice Schabbath cap. II. non tantum de brachis & balteis, sed de omnibus vestimentis sacerdotalibus. Nam post-

quam hæc traditio ibi repetita esset, additur: ח"ש
 תחני רבה כר מחנה בגדי כהונה שכלו מפקיעין אותו ומהו
 היו עושין פחילין למקדש מאי לאו וכלאים לא דכין? *Atten-*
de quod doceat Raba filius Mathena, vestes sacerdotales,
qua vetustate trita sunt, lacerantur & ex eis fiunt elych-
nia ad sanctuarium. Quid? Nonne ex illis que sunt duplicis
materia? minime: sed ex byssinis tantum. Vide etiam
 Gemaram Jomæ cap. 11. Eadem observavit Maimoni-
 des Halach. Kele Hammikd. cap. viii. כל בגדי כהני
 כהנה שנעשו צואין אין מלכנו אותן ואין מכבסין אותן אלא
 מניחין לפחילין וליכש חדשים: *vestimenta sacerdotum,*
si sordida facta fuerint, non dealbantur, nec lavantur, sed
adhibentur ad elychnia, & nova induuntur. Et mox ad-
dit: Si brachæ Sacerdotum totius ordinis trite fuerint, ut &
eorum baltei, utuntur iis, ut inde fierent elychnia, quibus
accendunt lampades in sanctuario, in festiuitate, quando
hauriunt (scil. aquas in festo Tabernaculorum) Et ex
unicis tritis Sacerdotum faciunt elychnia pro lucernis eter-
nis. Ad quæstionem quomodo potuerit adhiberi bal-
 teus, cum mixtæ fuerit materiæ, ex lino & lana, &
 quare nulla mentio facta fuerit de pileo, vide loca Tal-
 mudica jam modo allegata, & glossam, & Ceseph
 Mischna, ad Maimonidam cap. viii. Halach Kele Ham-
 mikdash. Scilicet id quod de uno dictum est, de omni-
 bus vestimentis intelligi debere. Deinde ex balteo trito
 trahebant tantum filamenta byssina, ut elychnia inde
 conficerent, relictis filis laneis; aut etiam, quod vi-
 dentur innuere Gemarici Cod. Schabbath cap. 11. id
 de vestibus byssinis tantum est intelligendum; non au-
 tem de balteo, qui est mixtæ materiæ.

XII. Ad eundem usum non destinabantur vestes
 Summi Pontificis, vetustate consumptæ. Nam vestes
 aureæ,

aureæ, quibus utebatur per totum annum, si laceræ factæ fuerint, ad elychnia & lucernas non destinabantur; sed abscondebantur. Maimonides Halach Kele Hammikd. cap. viii. וְכִגְרִי כֹהֵן גִּדְּלוּ גִּזְנוֹן אוֹתָן. *vestes pontificis Max. si veterascerent, abscondebantur.* Vestes sane albas Pontificis Max. etiam absconditas, & nulli alii usui destinatas fuisse, jam docuimus ex locis supra allegatis, Codice Joma Hieros. & Babyl. cap. ii. & iii.

XIII. Tandem etiam Moses exprimit quamdiu usus sacrarum vestium debuerit durare. Commate ultimo capitis xxviii. Exodi חֻקָּה עֲלֵם לוֹ וְלֹדְעוֹ אַחֲרָיו. *Statutum erit æternum ipsi & semini ejus post eum.* Hæc verba non sunt ita intelligenda, quasi in æternum futuri sint ejusmodi Sacerdotes, & sacræ vestes. Minime gentium. Nihil jam dicam de significatione vocis עֲלֵם eam scilicet sapissime nihil aliud denotare, quam totum istud tempus œconomix sub lege Mosaica. Ergo quamdiu lex Mosaica durare debuit, usque ad tempora Messix, tam diu durare debebant & sacrificia & sacerdotes & vestes sacræ, & tota sacra supellex. Cum itaque vestes sacras Sacerdotes habuerint, ad ultima usque fata legis cærimo ialis, lex illa de vestibus sacris עֲלֵם *in æternum* adimpleta est. Ita enim vestiebatur Aharon & filii ejus, & eorum semen, post eos, quamdiu supererant sacerdotes. At post adventum Messix, Sacerdotio abolito, per Sacerdotium Christi, nullum semen Sacerdotale amplius habuerunt Aharon & filii ejus, ergo & nullas vestes Sacerdotales. Male igitur ex hoc loco colligunt Judæi Sacerdotium stare debere usque ad finem mundi, quare tam solliciti sunt de tribu Levi, & de familia Sacerdotum conservanda. Nihil morantur quod

quod reliquæ tribus interierint, & quod nemo hodie tribum suam probare possit, modo quibusdam ex illis integrum sit, mentiri se esse à Sacerdotum aut Levitarum familia. Ideo tot reperiuntur hodie qui se *Cohanim* Sacerdotes aut *Leviim* Levitas jactitant; scilicet quia spe vana ista lactantur, fore, ut tandem Sacerdotium postliminio revocetur, & de novo stabiliatur; ut illi qui tam felicibus ovis nati sunt, ad Sacerdotium promoveantur.

XIV. Sed ne quidem ipsi Judæi hæc verba secundum suam sententiam explicare possunt, nam revera, quocunque sensu id sumant, vestes sacræ non durarunt in æternum, cum jam nec Sacerdotium, nec Sacerdotes, nec vestes habuerint per sedecim sæcula. Sed ne quidem ad tempora Christi, aut ad Vespasianum, quoduce templum Jerusalemitanum dirutum est, usus omnium vestimentorum sacerdotalium obtinuit. *Pectorale* sane eundem usum, quem habuit tempore Moïsis, non habuit tempore Christi, ne quidem aliquot sæculis ante natum Christum. URIM & THUMMIM in pectorali, nullum usum habuerunt stante templo secundo. Nam per ea sub Templo secundo nec interrogabat Pontifex, nec respondebat Deus. Verum quidem est Josephum Antiquit. lib. III. cap. IX docere Deum per *Vrim* & *Thummim* respondisse sub Templo secundo, & desuisse tantum ducentis annis antequam historiam suam scriberet, irato scilicet Deo, ob violatas leges. Reperiuntur & alii, ut Rabbi Azarias in Meor Enaim cap. L. qui affirmare audent sub templo secundo *Vrim* & *Thummim* exstitisse, eo magis quod tunc temporis vixerint Prophetæ Haggæus, Zacharias, & Malachia. Sed cum dona prophetica in Haggæo, Zacharia, Ezra &c

& Malachia quadraginta tantum annis vigerit, ut docet liber Coltri parte III. §. LXV, *Vrim & Thummim* ultra id temporis spatium non durasse credibile est. Sed & hoc dubium est. Nec probari potest ex Ezræ cap. II. LXIII. & Nehem. cap. VII. LXV. *Edixit Regis legatus eis, ut non comederent de re sancta sanctorum, donec existeret sacerdos cum Vrim & Thummim.* Nam etsi inde quidam colligant, in secundo Templo debuisse reperiri *Vrim & Thummim*, si non semper, saltem aliquot annis; nihilominus illi ridentur à doctissimis Gemaricis. Hi enim statuunt ea plane non extitisse in templo secundo. Videatur Codex Sota cap. IX. & Jarchius ad Esdræ cap. II. Notum est Gemaricos, cum Babylonios, tum Ierusalemitanos docere quinquæ res defuisse sub Templo secundo; inter quas etiam numerant *Vrim & Thummim*. Sunt autem quinque istæ res I. *Ignis.* II. *Arca fœderis.* III. *Vrim & Thummim.* IV. *Oleum unctionis.* V. & *Spiritus Sanctus.* quod exterebrare noverunt ex Haggæi cap. I. VIIII. præsertim ex voce ואכנר *deficiente ה* pro ואכנר *glorificabo eam, scilicet domum secundam.* At cum in ista voce *glorificabo eam ה* deficiat, & cum ה significet numerum quinarium, concludunt etiam quinque istas res ibi defuisse. Videatur Codex Thianith cap. II. Gemaræ Ierusalemitanæ Et Codex Joma cap. II. Gemaræ Babyl. Cod. Sota cap. IX. Rabbi Nathan in Pirke Avoth etiam vestes sacerdotum absconditas fuisse docent. Quod accipiendum puto de vestibus summi Pontificis, quæ dignæ erant ut absconderentur, cum ob oracula tum ob ingens pretium. *Vrim & Thummim* nullum usum habuisse sub Templo secundo docet etiam Josephus BenGorion. Cum enim Alexander Magnus peteret à Summo Pontifice ut oraculum

lum consuleret utrum pugnaturus esset cum Dario? tunc respondit ei Pont. Max. secundum editionem Germanicam: פון דעם טאג אן דש צו שטירט אין ווארדן דש חויה דש דאזיגן אין דער גפנקנוס בבל דא זיין זר כורגן ווארדן Don dem tag an das zu sterben is worden/ das hauß des dessigen (hac elegancia uti solent Judæi, ubi Germanice scribunt) in der gesanctius Babel da sem zerborgen worden von uns die Vrims und die Thummim. *Ab illo die, quo vastata est domus hujus (Dei) à captivitate Babylonica, occulta sunt Vrims & Thummim.* In editione Hebræa tamen non reperiuntur verba illa. Habeo manuscriptum Hebræum nitidissimum & elegantissimum; sed hæc verba non continet. Doctissimus Buxtorfius in sua *historia Vrims & Thummim* cap. v. conqueritur quod illa verba non reperierit in editione Munsteri, ut dubitet utrum non reperiantur in editione Veneta. Et sane in Veneta reperiri nos monuit doctissimus Le Moyne, apud Leydenses S. Theologiæ Professor. Mea opinione ex Codice Sota cap. ix. desumpta sunt. In usû itaque fuisse sub Templo secundo, *Vrims & Thummim* nemo mihi facile persuaserit. Hic est quod Gemarici Codice Sotah cap. ix. tradant sub Templo se undo Deum sese revelasse per כהן קל *filiam vocis*, id est per vocem quandam formatam à voce è cælo, gradiente: וסלאכי נסחלקה רוח הקדש מישראל ואפע"פ כן היו מסחשטין בנה קל: *A quo tempore obierunt Haggæus, Zacharias & Achias cessavit Spiritus Sanctus inter Israëlitas. Nihilominus tamen ministrabant per filiam vocis.* Adduntur ibi exempla quædam illius vocis è cælo editæ. Ejusmodi vocem non nulli putant fuisse illam, quæ è cælo audita est, & Christo testimonium dedit, Mathæi xvii. v. *Hic est filius*

filius meus dilectus &c. Johan. XII. XXVIII. Sed hæc non sunt hujus loci.

XV. Quid? Ne quidem probari potest sub Templo primo, usque ad illius ruinam *Vrim & Thummim* oracula edidisse. Hoc factum fuisse ante tempora Salomonis constat, sed post illius regnum nullum habemus exemplum. Et sane Misna Cod. Sotah cap. ix. docet *Vrim & Thummim* cessasse cum Prophetis prioribus. Gemara autem ad eandem Misnam docet Prophetas priores fuisse *Davidem, Samuelem & Salomonem*. Abarbanel ad leg. in *Parascha Thezave* hujus rei hanc putat esse rationem: Quod sub secundo Templo non amplius extiterint duodecim tribus, ideo putat oraculum non amplius potuisse consuli, cum debuerit interrogari pro toto populo. Et quamvis hæc ratio non sit satis evidens, cum etiam pro solo Rege, pro Principe Synedrui, aut pro aliis viris Principibus consuli potuerit, tamen non est plane contemnenda. Ineptum est quod addat: *non amplius fuisse nomen Tetragrammatum per summum Pontificem*; quasi per nomen istud oracula data fuissent, quod à nobis supra jam explosum est. Sed & Talmudici pluribus in locis docent: illud nomen non tantum notum fuisse, sed & scivisse S. Pontificem modum illud pronunciandi, ut etiam usque ad urbem Jericho auditum fuerit; *Cod. Tamid. cap. III.* & quosdam illud uno ductu singulari arte scripsisse. Majoris ponderis est ratio quam dat Maimonides Hal. ch. Kele Hamikd cap. x. scilicet quod nullus fuerit, stante Templo secundo Sacerdos Spir. Sancto præditus, & super quem habitaret divi a præsentia. Sed evidens est ratio quare sub Regibus nulla edita fuerint oracula Nam ante Reges mera fuit *Βασιλεία, Regnum Dei Imperium Judæorum.*

Ideo Deus ipse mandata dedit populo suo in rebus gravissimis, per *Vrim & Thummim*. Sed Regibus creatis, statu & forma regiminis mutata ex *Διοεγρία* in imperium humanum, ipsi Reges mandata dederunt Deo silente, & ejusmodi oraculis finem imponente. Ut ut sit, manifestum constat, *Ephodum & Pectorale*, verum suum usum, & quidem præcipuum, non retinuisse usque ad Templum secundum, multo minus ad ultima usque fata sacerdotii.

XVI. Nihilominus tamen Vestes sacræ ipsæ & *Ephod & Pectorale & Gemmæ*, ideoque & ipsa *Vrim & Thummim*, quoad formam & Symbolum in secundo Templo, usque ad tempora Christi, immo & Titi Vespasia i remanserunt. Nam quandoquidem summus Pontifex octo vestibus amictus esse debuit, inter operandum, sane non poterat carere *Ephodo & Pectorali*, non magis quam brachis, tunica, balteo, pileo, pallio, aut ullo alio vestimenti genere. Sic enim fuisse **מחוסר כנרים** *deficiens vestibus*, contra expressum Dei mandatum. Eodem modo, quo in secundo Templo habebant Arcam, candelabrum, & id genus alia: non quidem illa quæ à Bzelele, sed quæ stante Templo secundo ab aliis artificibus, ad formam priorum, constructa erant; sic & eadem vestimentorum genera habebant. Thosephoth Joma cap. i. **לא כן היה כג מחוסר כנרים אלא לא היו משיבין לנשאלין** *Vrim & Thummim erant (in Templo secundo) alias Pontifex Max. vestibus caruisset, sed per illa non respondebatur ad interrogata.* Maimonides Kele Hammikdash. cap. x. **עשו בבית שני ארזים וחומים כרי להשלים שמינה** *Fecerunt Vrim & Thummim in Templo secundo: ut perficeretur numerus octonarius*

rius vestimentorum, quamvis per ea nulla data fuerit responsio. Sic & Josephus Karo in Ceseoph Misna ad hunc locum observat in Codice Kidduschim capite primo legi: רבימי ביה שני בקשו חכמים אננים לאפרו In domo secunda quaesiverunt sapientes lapides ad Ephodum. Manifestum igitur est omnia remansisse usque ad extrema fata sacerdotii, iisque usos fuisse Pontifices inter operandum, quamvis idem usus in omnibus rebus, præsertim in edendis oraculis non semper remanscrit. Ut ut sit, cum Sacerdotes sacris vestibus usi fuerint, quamdiu duravit sacerdotium, optimo jure dici potest, adimpletum esse mandatum, quo Deus cavit, ut Aharon & filii ejus vestibus illis sacris uterentur, & ut eis esset חקת עולם ולורעו אחריו Statutum perpetuum, & eorum posteris post eos.

CAPUT XXVI.

Non sine causa Deum voluit ut Vestes sacra fierent. Deum expressis verbis non revelasse significationem vestium sacrarum. Plerosque auctores qui hanc materiam tractarunt, de significatione vestium aliquid dixisse. Sed levis. Castellio carpitur. Sensus mysticus non debet tractari ante literalem. Vestes sacras significasse eadem mysteria quæ & reliqua carmonia significant. Vestes sacras aliquam habuisse significationem crediderunt Judæi, Josephus, Philo, Talmudici, Paraphrastæ, alii. Quidam putant Deum hac ratione Physicam & Astronomiam docuisse. Quidam ipsis vestibus & sacrificiis attribuunt quod soli Christo attribuendum. Summa sententia Josephi & Philonis. A Philosophica significatione non alienos quosdam inter Patres Christianorum, Hieronymum, Augustinum, Origenem, Clementem Alex. alios. Talmudicorum sententia varias vestes expiare varia peccata. Deum in verbo suo non egisse Philosophum. Omnes vestes & sacrificia, omnesque carmonias picturas fuisse Christi ejusque Sacerdotii. Insignis locus Philoni. Sacerdotes vestiri ut discerent se omni justitia vacuos esse, & sola Christi justitia velari posse.

posse. Ipsos Sacerdotes fuisse typos Christi. Christum fuisse Sacerdotem. Varia loca Scripturae. Sic & eorum Vestes. Nuditas signum peccati, & Vestes iustitiae Christi. Ipsa Ecclesia à Christo vestita dicitur. Varia loca Scripturae. Sacerdotes indigni ut accederent ad altare propria iustitia Vestiuntur jalmie. Insignia loca Scripturae. Cur plures vestes mandaverit Deus? Incidimus per peccatum in quatuor extrema mala, fontes nostrarum calamitatum. Quatuor insignia beneficia Christi, quatuor vestitus aliquomodo repraesentati. Varia loca Scripturae. Pont. Max. cur octo habuerit vestes? Quo se sit Judaei concedi possit propter circumcisi nem? Max. in beneficia à Christo nobis data octo. Varia loca Scripturae. Totum corpus Sacerdotum vestitum erat. Totus homo corruptus, & totus iustitia Christi tegitur. Manus & pedes nudi, tamen alterius sanctitate sancti. Varia materia vestium. Linum & lana symbolum duarum naturarum in Christo. Quaedam loca Scripturae. Sacerdotes vestitos velle duplici materia non carere mysterio. Duos populos un eos, & inimicitiam ablatam per Christum. Per lanam significari peccata nostra, per linum innocentiam, sanctitatem & iustitiam Christi. Varia loca Scripturae. Lanam etiam significare Christum esse nostram victimam. Unde ovus & agnus dicitur. Varia loca Scripturae. Aurum intertextum vestibus Significat aeternitatem, gloriam & naturam divinam Christi. Lana, Linum, & Aurum tria munera, Christi Sacerdota & Propheticum & Regium. Quaedam loca Scripturae. Aurum Sacerdotum aeternum, pretium meriti Christi indicat. Est signum omnium donorum spiritualium. Varia loca Scripturae. Ecclesia Christi, ejus doctrina & fides aurum. Varia loca Scripturae. Quod de materia dictum, id de coloribus quoque dici debet. Color Albus, & Aureus, symbolum naturae Christi divinae. Ipse Christus albus & aureus. Varia loca Scripturae. Reliqui colores naturam humanam denotant. Hyacinthinus color caeruleus. Christi naturam humanam, tamen caelestem significat. Christus Saphirus. Varia loca Scripturae. Coccineum signum peccati. Varia loca Scripturae & quaedam Falmudica. Christus cocco vestitus, quia peccatis nostris onustus. Purpura symbolum sanguinis Christi. A tate sanguine aspersus. Christi vestes sanguine aspersae à Prophe. u dicuntur. Varia loca Scripturae. Albus color innocentiam & sanctitatem Christi ejusque iustitiam. Sancti in celo albi. Varia loca Scripturae. For-
tassis

tassis colores varii etiam Christi dolores, plagas & vibices docent. Vestis sacra erant contextæ non suta. Totus Christus credendus. Solus nos justificat absque assumentis meritorum creaturarum. Omnes electi unum corpus cum Christo. Christi perfectio, ornatu, pretium sacrificii Dei sapientia nos salvari. Loca S. Scriptura. Vestis ex filamentis reortis. Æternitas Christi. Firmitas Ecclesia. Ejus cum Christo unio. Tessellæ sive fundæ in vestibus. Varia dona Christi. Electi gemma Christi. Vnitas Ecclesia. Plures mansiones apud patrem Christus parat fidelibus Vet. & Novi Testamenti. Sponsa Christi tunica tessellata vestita. Quadam loca Scriptura. Opus Phrygionicum acu pictum. In negotio salutis & ad adificationem Ecclesiæ operandum esse fidelibus, quamvis per Christum solum salvemur. Quid Chotcheb? ingeniosissimum. Totam redemptionem nostram sola sapientia Dei fieri. Roken & Chotcheb fuisse flores elegantissimos. Flores aperti in templo. Flores symbolum gloria. Dignitas Pontif. Max. V. T. Major Christi. Ministerium mortis gloriosum. Gloriosius Christi. Flores symbolum spei & rerum futurarum. Fideles sub V. T. habuisse promissiones & spem, non ipsum fructum sacerdotii. Flores symbolum sacerdotii. Virga Aharonis floret. Christus ipse flos, & arbor qua fert fructum. Varia loca Scriptura. Brachæ. Renes Christi decentur. Caro & cupiditates nostræ coercentur. Tunica. Talaris In Christo nulla nuditas. Per ejus justitiam omnes regimur. Ecclesia Christi. Ejus ornatu. Balteus. Ecclesia Christi arte adheret. Dignitas Christi. Ejus sanctitas. Et promptitudo in opere patris. Plus. De hoc postea ubi de tiara Pont. Max. Pallium Justitia Christi Cæruleus color. Cæleus Est laneum. Christiana vita humana. Justitia legalis peritura. Repetenda. Mala punica. Ecclesia. Præcepta Dei. Vnio Ecclesiæ. Acrimonia legum. Dulcedo promissionum. Gratus odor Nutrimentum. Spirituale. Tintinnabula. Sonus Evangelii. Verbum Dei. Christus voluntatem patris predicat. Clamor Christi Ejus confessio. Apostoli. Christi. preces. Ex auro erant tintinnabula. Verbum Dei æternum. Omnia bona Ecclesiæ æterna & petiosa. Varia loca Scriptura. Ephodum. Amor Christi. Lapides recordationis. Christus novis suos. Pro eis intercedit, orat & se offert. Eos in cælum jert. Duæ Sardonyches duo Testamenta. Duo populi per Christum salvantur. Pectorale judicii. Christus verus Judex. Advocatus noster. Duodecim

gemmar. Tota Ecclesia V. & N. T. Omnes fideles Sacerdotes. Sigillum & peculium Dei. Eos in Pectore gestat Christus. Catena aureis Ephodo adheret. Fideles nunquam à Christo avelli possunt. Servat eos quos ipsi dedu pater. Perseverantia Sanctorum. Duodecim Apostoli. Fundamenta Ecclesie. Urim & Thummim. Doctrina Christi. Ejus vita integritas. Est Propheta sapiens, pius & fidelis. Ecclesiam docet Futura predicit. Pro suis orat. Varia loca Scriptura. Tiara Pontif. Tectum caput signum gloria. Et servituti. Christus Dominus gloria. Est servus. Corona aurea. Signum Regni & Sacerdotii. Christus verus Rex & Sacerdos. Caput Pontif. Max. auro & bysso ornatum. Caput Ecclesie, verus Deus. Corona aurea. Christi Regnum & Sacerdotium æternum. divinum. Sanctitas Jehovah. Christus ipsa sanctitas Verus Jehovah Nos sanctificat. Ecclesia Christi sancta. Omnia ejus bona sancta. Vitis Hyacinthis alligatur corona. Sacerdotium Christi celestis. Vitis lanceæ. Sacerdotium V. T. perituum. Decimæ diei Iisri Expiatio. Pontifex Max. totus albus, etiam balteus. Nulla lana, nullum aurum, nulla gemma, nullus color. Sub V. T. sacerdotes & populus peccatis polluti. Rebus & elementis mundi impliciti. Sub N. T. Ecclesia sancta & munda. Post ingressum Christi in celum omnes res mundanae, & gloria externa Sacerdotii deponitur. Christus solus peccata nostra expiat, apud patrem intercedit. Omnes fideles in N. T. sunt Sacerdotes. Et Reges. Virtutes Christi tenentur imitari. Cum Christo Saulum Sanctorum ingressuri sunt.

I. um Vestimenta sacra ab ipso sapientissimo Deo instituta fuerint, necessario credendum erit, cum causas & rationes habuisse sui consilii. Cur enim in vulgaribus vestibus non sivit Sacerdotes ministerium peragere? Cur jussit, ut vestimenta ex tali materia potius quam ex alia, ex hisce coloribus magis quam ex aliis, & haec forma potius quam alia, fierent? Fatetur quidem nostrum non esse, omnia occulta Dei consilia rimari, omniumque illius actionum vias atque causas detegere. Credenda sunt

sunt tantum ea quæ Deus nobis revelavit, & facienda quæ mandavit. Et sane quemadmodum Judæi olim supremum Numen in atrio templi adorabant, quamvis in adyta nunquam penetraverint, ut, quæ intus latebant oculis usurparent, ita quoque laudanda & adoranda sunt nobis Dei consilia atque actiones, quamvis earum causas atque rationem adhuc ignoremus.

II. Cum autem Deus, secundum æternam suam sapientiam, in verbo suo multa dederit mandata, quorum causas & rationes expressis verbis, non manifestavit; id ante omnia dicendum est, de vestitu sacro, cujus usus, typi, figuræ, & significationes tanta luce sese non produnt, ut ab omnibus primo intuitu conspici possint. Nihilominus quicunque hætenus de sacris vestibus mentionem fecerunt, illi etiam de earum usu atque significatione aliquid commentati sunt. Sed unusquisque suo ingenio usus est. Quidam obiter tantum & levi pede omnia percurrerunt, & tanquam ἐκ παρόδου ἐκ longinquo salutarunt; scilicet ne ea plane ignorasse videretur. Alii præcipuam operam in hoc collocarunt, ut, nulla habita ratione sensus literalis Sacræ Scripturæ, statim uno quasi saltu, ad sensum mysticum, allegoricum, & tropologicum transilierint, inter quos præsertim numerandus est Castellio in suo Tractatu *de Vestitu Aaronis*. Sed pessimo, mea quidem sententia, instituto. Nemo majori cachinno mihi dignus videtur, quam ejusmodi homines, qui solent sic exspaciari, aut potius vagari in exponendis mysteriis & allegoriis, nondum intellecto & explanato sensu literali. Quid aliud agunt hi homines quam quod primum sibi figant mysteria & allegorias, quas postea pro lubitu, etiam invito Spiritu S. ex verbo Dei magno labore probarent? Quid

S s s s s

est,

est, si hoc non est, verbis sensum obtrudere? S. Scripturam ἰδία ὀμιλίῳς explicare? & ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δὲ φρονεῖν; Quid hoc aliud est, quam velle mysteria depromere, nondum aperta cista? Nonnulli putant in hoc solo nobis esse laborandum, ut ex verbo Dei verus sensus literalis eruatur, etiamsi de significatione, de typis, de sensu mystico & allegorico nihil omnino dicatur: cum sit facile cuilibet adyta intrare, postquam aliorum labore ostia patent, & viæ quæ eo ducunt exploratae sunt. Ideo & nos aliquam diu dubitii hæsitavimus, utrumne, finita expositione verborum Moïsis, & exposito sensu literali, finis etiam non debeat imponi toti nostro Tractatui, sensu scilicet typico, mystico & allegorico relicto indagini virorum doctorum atque piorum, quorum ingenia ejusmodi disquisitionibus magis gaudere solent, & quæ ad id genus studiorum nata videntur.

III. Nihilominus ne hæc plane præteriisse dicemur, coronidis loco, quædam de sacrarum vestium usu, figuris, typis & significationibus, à nobis addi operæ pretium putavimus. Nostrum quidem non est institutum, omnium doctorum virorum scrinia compilare, multo minus nugantium nænias erudito orbi præcinere. Sed ne quidem nostra omnia, quæ more hujus ævi à nobis dici possent, in lucem proferemus; sed quædam tantum, & quidem breviter & summatim, quantum id fieri poterit, adnotabimus, hac spe atque fiducia, fore ut sagax lector & curiosus indagator plura ipse detecturus sit.

IV. Ut igitur initium faciamus, credendum est sacra vestimenta significasse eadem mysteria, quæ sapientissimus Deus significari voluit toto isto cærimoniarum chora-

choragio, templo, velis, sacrificiis, & reliqua sacra supellectili. Cum autem omnia eo colliment, ut Christum, qui verus est noster Pontifex Maximus, illius scilicet naturam divinam & humanam, illiusque iustitiam, sanctitatem, munditiam, paupertatem, ignominiam, dolores, livores, tumices, vibices, sanguinem & mortem, divitias, vitam & gloriam, collataque nobis beneficia, quasi in tabella depingerent, & populo Deo *περηλκόν* sub V. T. ob oculos ponerent, dubitandum utique non est, vestimenta sacra in eundem finem à Deo instituta fuisse.

V. Ab eodem etiam tempore, quo Deus sacras vestes fieri iussit, eadem significationes & usus eas habere voluit. Ut, si Adamus illiusque nepotes iis usi sunt, ante tempora Moïsis, ut verpuli docent, quemadmodum ab initio hujus Tractatus audivimus, eadem res etiam ab illo tempore significaverint. Sed cum hactenus nondum sit probatum, vestes Sacerdotales fuisse in Ecclesia Patriarcharum ante tempora Moïsis, & cum nihil constet de earum numero, materia, colore & forma, silentio illa omnia præteriri tutius erit, quam si multum hæriolando de iis quicquam velimus commentari. Igitur de vestibus sacris tantum, prout ex mandato Dei à Bezelele contextæ, & à nobis hactenus explicatæ sunt, aliquid dicendum erit.

VI. Vestimenta autem sacra magnum habuisse usum, & mirificam significationem, magna nempe mysteria latuisse sub hoc apparatu, unanimi consensu fatentur ipsi Judæorum doctores, Josephus, Philo Judæus, Talmudici utriusque Gemaræ, cum Jerusalemitanæ, tum Babylonicæ, Paraphrastæ, alii. Sed ad nugas, suo more, plerumque delabuntur, ad res natura-

les scilicet; quasi Deus toto hoc apparatu nil nisi Physicam aut Astronomiam Judæos docere voluisset. Nonnunquam ipsis vestibus sacris (eo usque eorum mens rebus terrestribus immersa fuit) quemadmodum & sacrificiis adserunt peccatorum expiationem, quam verus Sacerdos Christus solus præstitit: ut hoc modo nudis figuris & typis attribuunt, quod non nisi antitypo attribui debet Josephus Ant. lib. iii. cap. viii. postquam multum commentatus esset, de vestibus sacris, nonnulla de earum significatione statim addit: Deum scilicet Tabernaculum divisisse in tres partes, duabus partibus Sacerdotibus relictis, sibi tertiam reservasse, ut duabus prioribus partibus terram & mare significaret tanquam profanum locum, qui ab omnibus hominibus promiscue calcatur; tertium autem significare cælum, quod hominibus sit inaccessum, per duodecim panes in mensa dispositos, significasse annum in xii. menses divisum; candelabrum è septuaginta partibus compositum esse, ut significarentur duodecim signa per quæ planetæ feruntur; septem lucernas septem planetas indicare; vela & quatuor coloribus fuisse contexta, ut elementorum natura significaretur. *Byssum* terram referre, ex qua genus lini provenit. *Purpuram* mare, eo quod conchylii cruore sit fucata: *Hyacinthum* aëra: *Punicum* colorem ignem. Ipsam *tunicam*, cum sit linea, terram similiter significare. *Hyacinthum*, referre polum, *mala punica* fulgetra, *Tintinnabulorum* strepitum, tonitrua. *Ephodum* è quatuor coloribus contextum, universi hujus naturam, & *aurum*, quod ei intextum est, adjunctam rebus lucem significare. *Pectorale* in medio pectoris hære, ut terram, quæ medium mundi locum obtinet, indicaret. *Baltecum*, quo Pontifex cingitur, signum esse maris quod omnia

omnia cingat. *Duas Sardonychas* in humeralibus solem & lunam; *Duodecim gemmas*, duodecim menses anni, aut duo decim signa Zodiaci; *Pileum*, cœlum, cum sit ex hyacintho confectus (quomodo hoc sit intelligendum, vide hujus libri cap. XXI. ubi de pileo & corona Summi Pontificis egimus.) ideoque sustinere Dei nomen *Coronam* auream splendere quod Deus splendore maxime delectetur. Hæc Josephus. De tintinnabulis tonitrua, & de malogranatis fulgura designantibus, vide eundem Josephum, de Bello Jud. lib. VI. cap. VI.

VII. Multo fufius de hisce philosophatur Philo Judæus, de vita Moſis lib. III. Totus ornatus Pontificis, uti ait, totius mundi quædam imago fuit, partes vero ſingularum partium. *Tunicam talarem*, (id eſt *Pallium*) totam hyacinthinam fuiſſe, ad exprimendam figuram æris docet; æra quodammodo talarem eſſe, à lunari orbe protenſum uſque terræ terminos. Circa talos hanc tunicam habere mala punica, flores, & *tintinnabula*; flores terram ſignificare, in qua florent & germinant omnia. *Mala punica* aquam repræſentare; dicta enim eſſe ποταμὸν à fluendo. (ὡς δὲ τὸν ποταμὸν.) (Ita Græculi verbis ſenſum obtrudere ſolent, ex fictis ſuis Etymologiis Græcis, c̃ implerumque in Hebraicis cœcutiant. Cujus rei multa habemus exempla in Hiſtoria Suſannæ, apud Origenem, Tacitum & alios.) *Tintinnabula*, ait ſimiliter, elementorum concentum & congruentiam indicant: cum nec terra ſine aqua, nec aqua ſine terra generationi ſufficiat, ſed amborum coitus. Quod & ipſo loco putat demonſtrari. Nam ſicut in ima talaris tunicæ reperiuntur ſimbriæ, mala punica cum ſuis floribus, & *tintinnabula*, ſic res ipſas per ea ſignificatas inſimam mundi regionem ſortitas eſſe. *Stolam* itaque illam, cum ſuis appen-

dicibus, *malis punicis*, *floribus* & *tintinnabulis*, figuram esse trium elementorum, aëris, aquæ & terræ. Et sicut à stola dependent flores & mala punica, sic ab acro aliquomodo suspenderi aquam & terram. *Ephodum* cœli esse figuram. Lapidés in humeralibus secundum quosdam esse typos solis & lunæ, sed verius dici, per eos designari duo hæmisphæria: quod ex ipso colore Smaragdorum (quales lapides *Schoham* putat ut ut falso.) patere docet: cum Smaragdo aspectus totius cœli sit similis (quomodo hæc intelligat fateor me ignorare, cum Smaragdus sit viridis, & cœlum cœruleum) Ideo quamlibet Gemmam in humeris inscripta habere sex nomina, quia utrumque hæmisphærium sex signa complètur. Duodecim lapides in *Pectore* ali, ternas distributas in quatuor ordines, ipsum signiferum circulum indicare; cum & hic in quatuor partes è ternis signis constantes dividatur, & horas anni conficiat, ver, æstatem, autumnum, hiemem, mutationes quatuor, quarum singula tria signa determinat. Tempus statum mutationes significari per varietatem colorum, cum nulla gemma alteri colore plane sit similis. *Rationale* (*Pectorale*) duplicari, quod duplex sit ratio, altera in mundo, altera in natura hominis. In mundo in corporearum idearum rationem, & rerum visibilium. In homine rationem esse intrinsecam & prolatam sive orationem. Deum voluisse ut rationale illud esset quadrangulum, indicans rationem, tum naturæ tum hominis, debere esse inconcussam & firmam; ideo ei attribuisse duas virtutes, revelationem & veritatem (*δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν*) ut significaretur revelationem & orationem debere concordare, ut homo nihil sciat quod non etiam revelaret, docendo veritatem quæ ipsi revelata est. Ideo etiam ratio-

rationale pendere ab Ephodo, quod facta à dictis non sint sejungenda: cum per humerum, significetur operatio. Cor & aureæ inscriptum esse ineffabile nomen Dei, quo Theologi *πρεσβυτέρων* vocant, quod significet primos numeros, unum, duo, tria, quatuor, cum numero quaternario insint omnia, punctum, linea, superficies & sollicitas, mensuræ omnium rerum, & mularum symphoniarum, potissimarum, diatessaron, ratione super tertiam, diapente lesquialtera, diapason dupla, distiapason quadrupla. Ut tandem colligat, Summum Pontificem, quoties intrabat templum, ut vota pro populo conciperet, & hostias immolaret, totum mundum introduxisse sub figuris quas gestavit, aërem in stola, aquam in malis punicis, terram in floribus, ignem in cocco, cælum in Ephodo, duabusque Smaragdibus; & rationem in Pectorali.

VIII. Ab ejusmodi Philosophica significatione, non sunt alieni ipsi Christianorum doctores celeberrimi & antiquissimi. Imprimis Hieronymus, qui quoties de antiquitate Judaica agit, scrinia Josephi & Philonis aliorumque Hebræorum egregie solet compilare. Summatim fere omnia, & quædam verbotenus recitat, quæ jam modo ex Josepho & Philone animadvertimus, quam vocat expositionem Hebraicam. *Brachas* generationem significare quosdam docuisse dicit. Post *brachas* & *lineam tunicam*, Sacerdotem *hyacinthina tunica* vestiri, ut disceret à terrenis ad alta conscendendum esse, illamque tunicam significare rationem sublimium non patere omnibus, sed majoribus & perfectis. *Duos lapides in humerali* significare vel Christum & Ecclesiam duodecim Apostolorum; vel literam & Spiritum, in quibus continentur, inquit, legis universa mysteria.

In

dextra Spiritus, in læva litera. *Quatuor ordines lapidum* quatuor virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Iustitiam & Temperantiam; vel quatuor animalia quæ in Apocalypsi describuntur plena oculis, & domini luce radiantia, quæ mundum illuminant. In fronte S. Pontificem gestasse *coronam auream*, quod eruditio nulla nobis prodesse possit, nisi Dei scientia coronemur. Hinc expaciatur ad signum crucis, quam dicit nunc significare idem, quod olim per laminam auream significatum est. *Feminalia* castitatem etiam docere tradidit. Inde erumpit in laudes virginitatis. Innuit *Tintinnabula* docuisse, tantam debere Pontificem Max. habere scientiam & eruditionem, ut & gressus ejus & motus & universa vocalia sint. Quædam desumpsisse videtur magnus Hieronymus ex Origenis homiliis, præsertim ex homilia sexta in Leviticum. Cum hisce etiam facit Augustinus in Exodum quæst. cxvi. & cxvii. Clemens Alexandrinus Strom. lib. v. Gregor. Nyssen. De vita Mosis, aliique ex patribus viri doctissimi. Sed hæc optimo jure videntur à Magno Calvino ad Exod. cap. xxv. 11.

IX. Sed revertamur ad Judæos, præsertim Talmudicos. Gemarici Jerusalemiani Codice Joma cap. vii. vestimenta singula docent destinata fuisse ad expianda certa quædam peccata. *Tunicam* expiasse peccatum quod quis committit, quando gestat vestimenta duplicis materiæ, aut etiam homicidia & effusionem sanguinis. *Brachas* scortationes. *Pileum* superbiam. *Bal-teum* latrocinia & fraudes. *Pectorale* perversa judicia. *Ephodum* Idololatriam. *Pallium* & ejus *Tintinnabula* peccata linguæ. *Laminam auream* impudentiam. *Octo* præterea dicunt fuisse vestes, propter circumcisionem quæ fiebat octavo die. פפני סה כ"ג משמש בשמונה בלים.

רבי חנניה חברון דרבנן אמר כנגד המילה שהוא לשמונה
Quanam est ratio quod Pontifex Max. sacra fecerit octonis vestibus : Doctor Chana-
nia Collega doctorum nostrorum dicit : propter circumci-
sionem , que fit octavo die , quia scriptum est : (Genes.
 xvii.) *fœdus meum erit tecum. Et paulo post.* אמר
 רבי מימון כשב שחקרבנות מכפרין כך הנגידים מכפרין
 בכחונה ומכנסים מצנפת ואכנט ; כחונה היזה מכפרת לובשי
 כלאים איה דבעי מימר על שפכו דמים כמה דאת אמר
 ויטבלו את הכחונה בדם מכנסים היה מכפר על גלוי ערוה
 כמה דאת אמר ועשה להם מכנסים בד לכסות בשר ערוה
 מצנפת חיה מכפרת על גמי הרוח כמה דאת אמר וישם את
 מצנפת על ראשו אכנט היה מכפר על הגנבים ואיה אמר דבעי
 מימר על העוקמנים חושן היה מכפר על מטי הרין כמה דאת
 אמר ועשתה חשן משפט אפוד היה מכפר על עובדי עבודה
 זרה כמה דאת אמר אין אפוד ותרפים מעיל רבי מימון כשם רבי
 יוחנן דביה גוברין שני דברים לא היתה בחן כפרה וקבעה להן
 התורה כפרה ואלו הן האומר לשון הרע וההורג נפש בשגגה
 האומר לשון הרע לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה זוגי
 המעיל והיה על אהרן לשר' ונשמע קול וזבא קול ויכפר על
 קול החירג נפש לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה מוח
 כחן גדול וישב כח עד מוח כחן גדול ציץ איה דבעי מימר על
 הגרפנים איה דבעי מימר על עזי פנים מאן דאמר על הגורפנים
 ניחא דכתיב וחטבע האבן במצחו וכתיב והיה על מצחו חסיד
 מאן דאמר על עזי פנים ומצח אשה זונה היה לך
Dixit doctor Simon eodem modo quo sacrificia expiant, sic etiam
expiant vestes sacra. Tunica, brachia, pileus & balteus.
Tunica expiat eos qui duplici materia vestiti sunt. Qui-
dam sustinent dicendum esse homicidia. quia dicitur : &
merferunt tunicam in sanguinem. Brachia expiant for-
nicationem, q. d. Et facies illis brachias lineas, ad regen-
 dam

dam carnis nuditatem. *Pileus expiat superbiam, q. d.* Et ponent pileum super caput ejus. *Balteus expiat furta; sunt qui dicant, fraudes & dolos. Pectorale expiat perversores judicii, q. d.* Et facies Pectorale judicii. *Ephodum expiat Idololatriam, q. d.* Non erat Ephodum nec Theraphim. *Pallium quod attinet: doctor Simon nomine doctoris Iohannis dicit: duo reperiuntur, quorum nulla est expiatio, nisi quod lex eis expiationem constituerit. Nempe ei qui maledixerit, & ei qui aliquem per errorem occiderit. Ei qui maledixerit nulla data est expiatio, nisi quod lex ei expiationem constituerit, per tintinnabula pallii (ut dicitur) & erit super Aharonem ad ministrandum, & audietur sonitus ejus. (id est tintinnabulorum) sic igitur vox vocem expiat. Is qui aliquem occiderit non habet expiationem, nisi quod lex ei expiationem constituerit per mortem Pontificis Max. (ut dicitur) Et remanebit ibi usque ad mortem Summi Pontificis. Quod attinet coronam, sunt qui putant dicendum esse, eam expiare impudentiam; alii dicendum putant per coronam expiari blasphemias. Is qui dicit expiari blasphemias; nititur eo quod dicatur (1 Sam. xvii. xlix.) Et infixit lapidem fronti ejus. Et scriptum est (Exod. xxviii. xxxix.) Et erit perpetuo in fronte ejus. Is qui dicit impudentiam expiari, nititur eo quod dicitur (Jeremia lli. vers. lli.) frons mulieris scortantis est tibi.*

X. Gemara Babylonica, Codice Sevachim cap. ix. eadem fere iisdem verbis repetit. Rationem præterea addit, quare vestimenta expiare credantur, ideo scilicet quod lex de vestitu sacro, statim subjungatur præceptis de sacrificiis. ואמר רבי ענייני בר ששן למח נסמכה פרשת קרבנות לפרשה בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרות אף בגדי כהונה מכפרין כהנח מכפרה על שפיכות דם שנאמר

שנאמר וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונות בדם מכנסים
מכפרת על גלוי ערות שנא' ועשה להם מכנסים כר מצנפת
מכפרת על גמי חרוח מניין א"ר חנינא יבא דבר שבגובה ויכפר
על גובה אכנט מכפר על הרהור חלב היבא דאיתו' חשן מכפר
על הדינין שנ' ועשית חושן משפט אפור מכפר על ע"ז שנא'
אין אפור וחרפים מעיל מכפר על לשון הרע מניין אמר רבי
חנינא יבא דבר שבקול ויכפר על קול הרע וציץ מכפר על
עוון פנים בציץ כתב והיה על מצח אהרן ובעוון פנים כתב
Dixit doctor Iniani filius Scha-
schon, quare sequitur sectio oblationum sectionem vestium
sacerdotii? Respondetur, quemadmodum oblationes ex-
pian, sic & vestes sacerdotales expiant. Tunica expiat ho-
micidia. q. d. Et mactarunt capram & immerferunt tu-
nicam in sanguinem. Brachæ expiant detectionem nudi-
tatis, q. d. Et facies eis brachas lineas. Pileus expiat
superbiam. Vnde hoc habemus? dicit doctor Chanina, acce-
dit res quæ est in alto & expiat id quod est elatum. Balteus
expiat Consilia (perversa) cordis, ubi reperitur. (id est cir-
ca cor balteus cingit tunicam) Pectorale expiat judicia, q. d.
Et facies Pectorale iudicii: Ephod expiat Idololatriam,
ut dicitur: Nullum est Ephodum nec Teraphim: Pal-
lium expiat verba mala. unde hoc? Dicit doctor Chanina,
accedit res (tintinnabulum) cui est vox, & expiat vocem
malam. Corona expiat impudentiam, nam de corona scri-
ptum: Et erit in fronte Aharonis. Sic de impudentia scri-
ptum est: Et frons mulieris scortantis est tibi.

XI. Hæ sunt præcipuæ rationes, quas commenti sunt
optimi & vetustissimi auctores, cum inter Judæos &
Talmudicos, tum inter Patres, & primos Christianæ
Ecclesiæ doctores, propter quas Deus jusserit fieri ve-
stes sacras. Sed Deum Philosophum egisse, ideoque no-
bis verbo suo Physicam aut Astronomiam tradere vo-
luisse,

luisse, ejusmodi ænigmatibus involutam, à me nunquam obtinebo, ut hoc crederem. Multo minus mihi persuadebunt verpuli peccata hominum expiata fuisse, per ipsa sacrificia, aut vestes sacerdotales. Concedo quidem Judæis, vestes sacras expiasse eodem modo, quo & sacrificia: sed cum sacrificia ipsa non expiarent nisi typice, quatenus scilicet erant figuræ veri sacrificii & expiationis per Christum factæ, ipsa etiam vestimenta sacra erant tantummodo umbræ & figuræ illius expiationis. Igitur ad res cœlestes ac spirituales nos ducunt vestes sacerdotales, ad Christum scilicet & ejus merita, non minus quam tota reliqua sacra suppellex. Ut quoties sacerdotes aspicimus sacro hoc apparatu, Christum filium Dei ipsum, cum suis beneficiis & meritis oculis mentis cernamus. Quod ipsi Judæi, præsertim vetustissimi, ignorare non potuerunt, immo fateri coacti sunt. Philo enim Judæus, loco supra à nobis laudato, postquam multa de usu & significatione sacri vestitus philosophatus esset, tandem omnia ad *filium Dei*, verum Pontificem Maximum, optime refert, atque sic concludit: ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερωμὴν τῷ ὅτι κόσμος πατρὶ, ὡς ἀκλήτω χεῖρὸς πλειωπύτου τῷ ἀρετῷ ὑπὸ, πρὸς τὴν ἀμνηστίας ἀμαρτημάτων. *Necessarium enim erat, eum qui sacra faciebat patri totius mundi, adhibere filium, (creatoris illius mundi) Advocatum omnibus virtutibus absolutum.* Quis autem est ille filius creatoris aut patris mundi, nisi Christus? Pontifices igitur erant illius imagines atque typi. Et eorum vestes & sacrificia ut tota sacra suppellex Christum & illius virtutes, & expiationem per eum factam, & omnia ejus in nos collata beneficia significabant.

XII. Deus igitur voluit ut sacerdotes vestirentur, non

non propter honestatem, & politicum decus tantum; nec solum ea de causa, ut distinguerentur à sacrificulis & popis Idololatriæ, qui nudi sacra faciebant, ut quidam Arabum, Britannorum, ut Luperi, Cultores Baalis Peoris, Moabitæ aliique qui ad altaria accedebant non aliter quam à l scorta sua; cum & ipsi Dii stercorei, Jupiter, Saturnus, Neptunus, Apollo, Mars, Mercurius, Hercules, Priapus, Venus & alii nudi prostarent; ut diceret, ejusmodi Sacerdotes cum Deis suis in Templis atque fanis, nil nisi meretricium commercium habuisse tanquam in lupanaribus; Sed ut discerent, se omni virtute & merito vacuos esse, ideoque indignos ut ad Deum accederent, nisi prius alterius meritis & ornatu decorati; pallio scilicet justitiæ Christi, veri Sacerdotis, sanctitate, justitia & merito. Nam ut olim Patriarcha Isaacus epulas à Jacobo oblatas non habuit acceptas, nisi quod fratris sui Esavi vestibus indutus esset, sic nullum sacrificium, nulla oblatio Deo grata esset, nullaque fieri posset expiatio per Sacerdotes, nisi meritis & justitia Christi amicti accederent.

XIII. Et sane Sacerdotes fuisse typos & figuras Christi, tam certum est, quam quod certissimum. Quemadmodum enim soli Pontifices habebant libertatem accedendi ad Deum, uti videre est Exodi xix. xxii. Num. i. lx. Lucæ i. ix. x. ut sacrificia offerrent, thymiamata facerent, libamina curarent, & preces ad Deum funderent; ut peccata expiarent & cum Deo reconciliarent populum, dum reliqui Israël tæ, aut domi latitabant, aut plurimum in atrio suo stabant, non audentes appropinquare ad atrium Sacerdotum, multo minus ad altare holocaustorum, ad sancta & sacro-

sancta: ita sane Christus, verus noster Pontifex, solus habet libertatem ad Deum accedendi, ut seipsum, tanquam victimam purissimam, pro peccatis nostris offerendo, & preces ad Deum fundendo, peccata nostra expiaret, nosque cum Patre reconciliaret, & Deo gratos redderet, ut & nos haberemus libertatem accedendi per sanguinem ejus, dicentes *Abba Pater*. Rom. viii. xv. Ephes. ii. xiii. Cum autem hoc de omnibus sacerdotibus, tum præcipue de Pontifice Maximo dici debet. Is enim omnibus numeris perfectus erat typus & figura Christi. Nam quemadmodum Pontifex Maximus solus intrabat Sanctum Sanctorum, solenni isto die expiationis, ut Deo sanguinem offerret, sanguineque victimæ & precibus pro peccatis populi intercederet, ita sane Christus intravit in cælum cælorum, verum antitypum sancti sanctorum Hebr. ix. xxiv. ut offerret Deo Patri proprium sanguinem, clamantem potiora, quam clamavit sanguis Abelis: Hebr. xii. xxiv. utque pro nobis preces funderet & apud Deum intercederet. Hebr. vii. xxvii. & ix. xii. unde & ipse Christus dicitur Ἀρχιερεὺς *Summus Pontifex* Hebr. i. i. & viii. i. vii. xxvi. quare etiam ad Sacerdotium dicitur vocatus non minus ac ipse Aaronus. Hebr. v. iv. Et vestimentis sacris indutus, ut ut cingulo aureo cinctus ob æternum sacerdotium, quo modo etiam cincti dicuntur hodie ejus ministri in cælo. Apoc. i. xiii. & xv. vi.

XIV. Quemadmodum autem ipsi Sacerdotes erant picturæ & typi Christi, sic & eorum ornatus & vestimenta sacra. Et quidem vestimenta in verbo Dei significare gratiam & justitiam Christi, patet vel ex vestibus, quibus amicti erant primi nostri parentes post lap-

lapsum. A Deo enim vestiti sunt pellibus animalium, non tam ut nuditas carnis, quam ut mentis labes, & peccati fœditas tegetetur justitia promissi seminis mulieris, Jesu Christi. Et sane vestes ornatum animi potius quam corporis decus, ideoque justitiam Christi significare, nemo negabit, qui audivit Apostolum Paulum II Cor. v. III. IV. & Johannem Theologum Apoc. XVI. XV. In illis locis per *nuditatem* Spiritum sanctum intelligere labem & fœditatem mentis, immo peccatum, nemo sanæ mentis inficias ibit. At quemadmodum *nuditas* peccatum & injustitiam nostram significat, sic & vestes sunt symbola sanctitatis & justitiæ Christi. Ideo Christus ipse monet electos suos, ut emant à se *vestimenta alba*, id est ut amiciantur innocentia & justitia sua, ne fiat manifestum dedecus nuditatis. Apoc. III. XVIII. & apud Prophetam Ezechiel. cap. XVI. X. XIII. Deus dicit: se sponsam suam, nempe Ecclesiam, aut electos in Ecclesia, vestivisse opere Phrygionico, bysso & aliis ornamentis: quo ornatu proculdubio intelligit gratiam suam, & justitiam, qua peccata nostra tanquam pretiosa aliqua veste teguntur, ne unquam in ejus conspectum veniant. Idem intelligit Psaltes Psalmo XLV. XIV. XV. ubi ornatus & gloria filix Regis, sive Ecclesiæ, laudatur ideo quod sit intus ornata, in ipsis scilicet dotibus mentis, fide & justitia Christi magis quam in aliquo apparatu extrinseco. Nec aliud quid intelligit Christus per vestimenta illa nuptialia, quibus sponso nostro grati sumus Matth. XXI. XI. ob eundem finem Deus sub Veteri Testamento mandavit mutationem & lotionem vestimentorum, antequam ad se accederent, quo etiam respexit Johannes Apoc. VII. XIV. ubi legimus sanctos *stolas suas lavare & dealbare*

bare in sanguine agni. Unde Patriarcha Jacobus non accedebat ad Deum, nec ad ipsius altare, nisi depositis prius vestimentis quod etiam fecit tota ejus familia. Gen. xxxv. 1. 11. qua de causa mulier, captiva Israëlitarum nuptura, tenebatur vestes deponere & alias sumere. Deut. xxi. xiii. Quo facto Deus significare voluit, sponsam suam è servitute, & captivitate peccati in libertatem vendicam, si veram communionem secum habere serio vellet, omnes centones veteres & assumenta peccati deponere, justitia & sanctitate Christi Redemptoris velari debere. Et sane si Josephus, ut accederet ad Regem Ægypti, si filius prodigus antequam patrem adiret, & cum eo reconciliaretur, vestes novas & splendidas sumpserunt, veteribus depositis, Genes. xli. xiv. & Lucæ xxv. xxii. quanto magis Electi in Ecclesia tenentur novis vestibus, justitia Christi indui, veteramentis & centonibus peccati exutis? Præsertim autem illi, qui ad Deum accedebant, ut alios Deo reconciliarent, quod requirebat officium Sacerdotum,

XV. Cum igitur vestimenta in omnibus electis sint symbola sanctitatis & justitiæ Christi, tunc maxime in sacerdotibus, qui tanquam internuntii apud Deum pro populo intercederent. Hoc apparatu enim quo Deus lege sua eos voluit ornari, significabatur, indigere eos esse ut accederent propria justitia & meritis; sed omnino eos alterius & merito & justitia velatos esse debere, quoties ad altaria sua appropinquare velent. Et hoc quidem Deus promiserat Psal. cxxxii. xvi. hisce verbis: *Sacerdotes ejus vestiamus justitia & salute.* Sed nihil clarius ad hanc veritatem probandam allegari potest, quam id quod legitur apud Zachariam cap. i. 11. xv. v. Deus enim postquam jussisset, ut Pontifex Max.

Jeho-

Jehoschua, depositis vestimentis sordidis, nova indueret, statim addit: *Ecce transtuli à te iniquitatem tuam ut induam te mutatis vestibus.* Ut igitur deposita vestimenta sordida erant signum, quod translata ab eo esset iniquitas, sic & novæ vestes symbolum erant sanctitatis, & justitiæ Christi, qua tectus Deo gratus erat, & libertatem accepit accedendi ad Deum.

XVI. Primum quidem occurrunt plures vestes. Minores enim Sacerdotes habebant quatuor, & Summus Pontifex octo: ut sic disceremus pluribus nos scaterè vitiis, pluribusque fœdatos esse peccatis; virtutes autem & dona Christi esse multiplicia, multaque & varia eum in nos contulisse beneficia, spiritualia & cœlestia, *gratiam & veritatem à Christo esse, & ex ejus abundantia nos omnes accepisse & gratiam pro gratia.* Ephes. I. Ioh. I. XVI. Et quamvis Deus in sacra Scriptura nobis non patefecerit omnes recessus sui consilii, nullamque rationem exposuerit expressis verbis, cur quatuor vestibus minores, octo autem Pontificem Max. vestiri voluerit, non pluribus nec paucioribus? nihilominus cum nihil fecerit, nisi sapientissimo consilio ipsius rei rationes eum apud se habuisse dubitari non potest. Sane per peccatum incidimus in quatuor mala extrema omnium nostrarum calamitatum fontes I. in *cacitatem* & ignorantiam mentis in rebus spiritualibus, ut in negotio salutis jam simus instar miserrimi istius hominis, de quo mentio fit in Evangelio, qui à nativitate cæcus erat, Joh. IX. I. II. In *Reatum*, sive *injustitiam*, unde facti sumus digni, ut in æternum à facie Dei repelleremur. III. In integram corruptionem totius nostræ naturæ & malam *cupiditatem*, quare ad omnia bona opera inepti sumus. Et tandem quarto in

mortem aternam. Deus autem sua benignitate omnibus istis quatuor malis medetur per Christum, in quo nobis contulit quatuor insignia beneficia, quæ sunt tanquam compendium omnium bonorum, quæ ad nostram salutem requiruntur; *Sapientiam, Iustitiam, Sanctificationem & Redemptionem.* Christus enim nobis factus est *Sapientia, Iustitia, Sanctificatio & Redemptio.* 1 Corint. I. xxx. *Sapientia* quatenus medetur naturali nostræ inselutiæ & mentis cecitati. *Iustitia*, quod nobis meruerit remissionem peccatorum, & quod tanquam noster Advocatus causam nostram apud Patrem suum, supremum istum Judicem, qui solus potest salvare aut destruere, Jacobi IV. xii. egerit, & absolutionem nobis impetraverit. *Sanctificatio*, quod nobis dederit Spiritum Sanctum, qui naturam nostram corruptam regeneraret, & veram sanctitatem nobis imprimeret. *Redemptio*, quod tanquam noster Liberator & vindex è manibus hostium nos eripuerit, à morte æterna liberaverit, & ad cœlestia sit introducturus gaudia. Quid? si dicamus quatuor hæc insignia beneficia fuisse significata per quatuor istas vestes Sacerdotum? *Sapientiam* per pileum, qui caput tanquam sedem mentis & omnis rationis atque sapientiæ tegit. *Iustitiam* per tunicam, qua tanquam *tunica iustitiæ* Christi totus homo velatur. *Sanctificationem* per brachias, quæ carnem peccati, omnesque pravas concupiscentias cohibet; *Redemptionem* per cingulum, quo cincti expeditius & alacrius ex servitute peccati, & periculo mortis aufugeremus, & ad Deum, cœlestemque felicitatem properaremus.

XVII. At cum Pontifex Maximus clariorem nobis exhibeat typum Christi veri nostri δεξιτερῶς, pluribus etiam vestibus indutus erat quam reliqui. Ut

ostenderetur in Christo nihil nobis deesse, nec quoad tegenda peccata nostra, nec quoad impetranda beneficia omnia spiritualia & cœlestia. Et si verum est, quod tradunt Judæi, octo vestes significare circumcisionem, propter octavum diem quo fieri debet: dicendum erit, ideo illud factum esse, quod die isto Christus primum effuderit sanguinem suum, ideoque ejus passionem & sacerdotale munus, pro expiatione peccatorum nostrorum, octavo die quodammodo initium sumpsisse. Quid? si diceremus octo istas vestes etiam significasse præcipua beneficia, quæ Deus nobis contulit in Christo sponse & capite nostro præter quatuor ista, de quibus jam modo mentionem fecimus, adhuc quatuor alia, quæ simul sumpta cum reliquis etiam faciunt octo, ^{electionem} *vocationem*, *adoptionem*, & *fidem*. *Electionem* & *Adoptionem* per *Ephodum* & *Pectorale*, quatenus nomina nostra in libro vitæ scripta erant ab æterno, nosque sibi à Patre datos in humeris, & in pectore suo gestaverit, tanquam tot lapides pretiosos ante jacta mundi fundamenta, *secundum beneplacitum voluntatis suæ*. Ephes. 1. v. Nostram *Vocationem* per *Pallium*, de quo pendebant mala punica & tintinnabula, vera symbola verbi Dei, quo tanquam intensissimo sono & alta voce ad Christum ejusque Ecclesiam vocamur. *Fidem* autem per *auream coronam*; est enim fides instar auri septies probati; immo est aurum illud, quod à Christo accipimus, ut ditemus Apoc. 111. xviii. & qua fide, si in ea perseveramus, post decertatum bonum certamen, tandem tanquam corona vitæ & justitiæ coronabimur. Apocal. 11. x. 11 Tim. iv. viii. & Apocal. iv. iv.

XVIII. Hæc, ut & clarius ex iis, quæ toto hoc tracta-

tractatu demonstravimus, patet totum corpus Pontificis tectum fuisse vestibus sacris, à capite ad talos usque: Quia totus homo peccato pollutus erat à capite ad calcem; nulla vis animæ, nullum membrum aut pars corporis erat, quæ non corrupta fuerit, & tegumento non opus habuerit Esaia cap. 1. v. 1. Manus quidem & pedes nudi erant, at ipsæ manus & pedes res sanctas semper tangere debebant, ut pavementum sanctuarii, sacrificia & vasa sacra, quibus continuo quasi tecti erant: ideo & ipsæ manus & pedes alterius sanctitate opus habebant.

XIX. Ex varia etiam materia vestes sacræ, ex *lino* scilicet & *lana* omnium totius ordinis vestes constabant: Primo quidem dici potest hæc fuisse imagines duarum in Christo naturarum, divinæ & humanæ. Et per lanam quidem Deum voluisse naturam Christi humanam significari. Lana enim de animali terrestri & mortali detondetur. Sed & ipsa lana facile corrumpitur: non male igitur adhibita fuit, ut indicaretur Christi natura humana, mortalitati ob peccata nostra obnoxia. Et quemadmodum linum, in veste mixtæ materiæ, lana obregitur, ut vix oculis percipi possit; sic & Christi natura divina, carne & natura humana obvoluta & quasi tecta fuit, præsertim in humili isto statu, ut qualis esset vix ab hominibus agnosceretur, immo à suis, ad quos venit, non cognosceretur. Joh. 1. xi. Non enim erat in eo forma neque decor, nec ulla species quæ faceret ut consideraretur: & quamvis fuerit in forma Dei, nihilominus formam servi accepit; immo venerat *ἐν ὁμοιότητι σαρκὸς ἀμαρτίας*. Es. LIII. Phil. II. Rom. VII. III. Et quemadmodum lana, à solis mulieribus erat nec forte etiam texta, (prout mulieres nonnunquam vestes sacerdotales texerunt, ut suo loco demonstravimus) sic

CAP. XXVI. SACERDOT. HEBRÆOR. 891
sic & Christus à sola muliere vi Spiritus Sancti concep-
tus & natus est, unde & modo peculiari semen mulieris
dicitur. Gen. iv. Luc. i. xxxiii.

Linum autem, sive byssus, cum crescat ex planta
simplicissima, ita ut ex quolibet grano seminis unicus
tantum crescat culmus, ut ipsi Judæi docent, & cum
sit purissima, nec corruptione, facile obnoxia, optime
dici potest, eam esse symbolum, naturæ divinæ Christi,
quæ est simplicissima, & incorruptibilis, nullum etiam
habet socium nec fratrem; est enim filius Dei unigenitus,
qui est in sinu patris. Joh. i. xviii.

XX. Nec mysterio caret, quod Sacerdotes vestiti fue-
rint veste duplicis materiæ, *lana & lino*, cum hoc
tam expressa lege vetitum fuerit reliquis Israëlitis. Hoc
modo Deus proculdubio indicavit, Christum expiare
peccata duorum populorum, Judæorum & Gentilium,
& in Christo omnes uniri, ita ut unicus tantum populus
factus sit. Et sane quemadmodum Deus lege sua vetuit
ne Israëlitis gestarent vestes ejusmodi mixtas, ut intelli-
gerent, se nullum debere commercium habere cum re-
liquis gentibus, sic optimo jure dici potest, Deum vo-
luisse ut Sacerdotes lanam & linum gererent, sive ve-
stimenta ex iis mixta, ut intelligerent, per verum no-
strum Sacerdotem Christum, inimicitiam ablatam esse,
duos istos populos Judæos & gentiles unum factum esse
populum, quemadmodum unus tantum est Deus, unus
baptismus, una fides, & unus Internuncius inter Deum
& homines. Ephes. ii. i Tim. ii. v.

XXI. Tandem lino & lana significabatur Christi
mundities, sanctitas & justitia, simul & ejus, aut potius
nostra peccata, quibus nostra causa onustus erat. Nihil
aptius excogitari potest, ad significandum peccatum

quam lana. Ut enim lana provenit ab animali immun-
ditiei, scabiei & ejusmodi morbis valde obnoxio, ut &
ipsa lana facile corrumpatur, & à tineis rodatur, immo
& lepræ sit capax. Levit. XIII. XLVII. eodem sane modo
peccata perpetrantur ab hominibus corruptis, & ne-
scio qua scabie & lepra infectis, unde fit, ut in-
dies magis magisque corrumpantur. At si lana si-
gnum erat peccati nostri quo Christus onustus est: *byssus*,
sive linum significabat, ejus innocentiam, sancti-
tatem & justitiam. Est enim byssus purissima, subrilis-
sima & albißima, quibus tanquam vivis coloribus depin-
gitur Christi candor, innocentia & justitia. Hinc *byssina*
vocantur *justificationes sanctorum*. Apoc. XV. VII. Sic
& Christus tanquam justus judex, dicitur lino vestitus.
Ezech. IX. II. III. XI. & X. II. VI. VII. & Dan. X. V. & XII.
VI. VI. ut & Angeli Deum ad judicium comitantes, tan-
quam tot ministri sancti & justi. Apoc. XIX. XIV. & XV.
VI. VIII. Et Ecclesia & uxor agni. Ezech. XV. I. XIX. &
Apoc. XIX. *byssos* vestiti sunt.

XXII. Fortassis lana etiam significabat Christum
veram nostram esse victimam, tanquam ovem auc ag-
num, de quo lana detondetur. Oves enim & agni plu-
rimum offerebantur. Ideo & ipse Christus dicitur *Agnus*,
Agnus inculpatus, & *Agnus mactatus ante jacta mundi*
fundamenta. *Agnus Dei qui portat peccata mundi*. Apoc. V.
& VI. & VII. I Pet. I. XIX. Joh. I. XXIX. Immo exsertis
verbis vocatur *agnus ductus ad mactationem*. Es. LIII.
Jerem. XI. XVII. ubi Prophetæ respiciunt ad ejus sacri-
ficiu pro peccatis nostris. Huc referri potest, quo in
sacrificio vaccæ rufæ & in aspersione sacrificiorum, lana
etiam adhibita sit. Num. XIX. VI. Nam quod in qui-
busdam locis de purpura dictum est, id Paulus de lana
ex-

XXIII. Præterea aurum vestibus sacris quoque intextum erat, ut vestes sacræ ex *auro* non minus quam ex lana & lino constituisse videantur. Iterum duas in Christo naturas repræsentari, dici potest; *Lino* scilicet & *lana* tanquam rebus minus pretiosis humana natura (quamvis tamen linum etiam dici possit naturam divinam Christi repræsentasse, uti supra ostendimus) depingitur. Ut enim corpus & anima juncta unum tantum constituunt hominem, sic & lana tanquam res crassior & corruptibilior, instar corporis, cum lino, tanquam re subtiliori, simpliciore, & minus corruptibili (prout anima exprimi solet per res quæ minime sunt crassæ, maxime autem subtiles & simplices, unde etiam *πνεῦμα* & *Spiritus* à subtilitate venti, vocatur) quasi cum anima juncta significant corpus & animam Christi, verum hominem. *Aurum* autem ejus naturam divinam. Est enim aurum omnium metallorum pretiosissimum, desideratissimum, splendidissimum & purissimum, immo nulli corruptioni obnoxium, ut æternitatem pulchre depingat. Non male igitur dicretur, aurum in sacris adhibitum fuisse, ut Christi natura divina, quæ est purissima, gloria & majestate splendidissima, æterna & incorruptibilis, omnibus creaturis quæ Christum cognoscunt desiderata & amata, sensibus nostris exponeretur. Hinc & ipse Christus aureus dicitur. Cant. v. xi. xiv.

XXIV. Addi etiam potest, *Lanam*, *Linum*, & *Aurum* Symbola quoque fuisse præcipuorum munerum Christi, *Sacerdotalis*, *Prophetici* & *Regii*: Sacerdotale quidem depingi per lanam, ab ovibus, quæ in sacrificiis maxime adhibentur desumptam, unde ipse etiam *agnus*
maçta-

maestatus dicitur, ut jam modo ostendimus. *Propheti-*
cum per linum ob candorem, simplicitatem & subtilita-
 tem. Candor enim & vitæ simplicitas, ut & alta atque
 subtilis sapientia in rebus divinis Prophetas decet, cum
 in prædicandis futuris, (omnia enim debent esse can-
 didissima & sincera, quemadmodum à Deo revelata
 sunt) tum ob integritatem & sanctitatem vitæ. *Regium*
 per aurum. Reges namque auro abundare solent, quasi
 pro eis solis à natura formatum esset. Ideo & veterum
 nonnulli non male dixerunt Christo à Magis oblatum
 fuisse *Aurum* tanquam Regi, quemadmodum *thus* tan-
 quam Deo, & *myrrham* tanquam homini mortali.

XXV. Ceterum cum aurum sit metallum incorru-
 ptibile, adhibitum fuisse videtur, ut indicaretur sacri-
 ficiu Christi esse æternu. Sacerdotes enim sub V. T.
 quotquot exiterunt, mortales erant, & certo tantu
 tempore ministerio functi sunt; immo totu Sacerdo-
 tium præstituto tempore Hebr. ix. ix. finem habere
 debuit, quod etiam post Christu natu factu est.
 Sed Christi Sacerdotiu in æternu durat. Nullu
 habet finem nec successorem. Est enim Sacerdos æter-
 nus secundu ordinem Melchizedeci Ps. cx Hebr. v.
 vi. & vii. i. ii. xxi. xxi. xxi. xxi. xxi. xxi. xxi. xxi. xxi.
 lisse per Spiritu æternu; Hebr. ix. xii. xiv. &
 omnia beneficia quæ suo Sacerdotio nobis acquisivit
 æterna dicuntur, ut & *redemptio æterna* Hebr. ix. xv.
 i i Pet. i. ii.

XXVI. Pretiu quoque passionis & meriti Christi
 per aurum, ut & per lapides pretiosos exhibetur. Est
 enim metallu omnium pretiosissimu; adeo etiam ut
 omnes fere divitiæ aurum dicantur. Hinc Christus ele-
 ctos suos monet, ut emant aurum, ut diteſcant. *Eme,*
io.

CAP. XXVI. SACERDOT. HEBRÆOR. 895
inquit, *à me aurum, ut disces.* Ap. III. XVII. Ejus-
modi pretium non habebant sacrificia & oblationes
veteris T. Non poterat conscientiam purificare sanguis
taurorum, hircorum, nec aspersio cineris juvenæ. Sa-
crificio nec munere nec holocausto nec oblatione pro
peccato Deo litatum est: erant enim ista omnia res de-
biles & nihili coram Deo; Sed Christus corpus sibi for-
mavit, ut auris sibi perfoderetur, & ut in forma homi-
nis perfectam obedientiam tanquam justus servus patri
præstaret, & proprio suo sanguine nobis acquireret
veram redemptionem. Ps. XL. VII. Hebr. X. V. Ef. LIII.
Hebr. IX. XII. XIV. XI. Phil. II. Enimvero ut ipsa sacri-
ficia peccata expiare non poterant, sed imago tantum
erant veræ expiationis per Christum præstandæ; sic &
aurum & gemmæ nos à peccato & à morte non pote-
rant redimere, sed Symbolum nudum erant valoris
atque pretii sacrificii & meriti Christi. Eo videtur re-
spexisse Petrus I. Ep. cap. I. XVII. ubi docet nos esse
redemptos, non per aurum & argentum nec aliis rebus
pretiosis, ut ipsis gemmis quales erant in vestitu Aha-
ronis, sed *per pretiosum sanguinem Christi.* Et Paulus
I Cor. VI. XX. *Pretio redempti estis*; ut nostra redemptio
fieri non potuerit nisi *λύτρω τῆς ψυχῆς αὐτῶν.* Matth.
XX. XXVII.

XXVII. Tandem, cum aurum omnium metallo-
rum sit pretiosissimum, non male diceretur symbolum
fuisse omnium Christi gratiarum & donorum. Et qui-
dem gratias atque dona ejus splendidissima & pretio-
sissima, omnesque divitias in eo fuisse cumulatissimas.
Nam *in Christo reconditi sunt omnes thesauri scientia, sa-
pientia & intelligentia.* Col. III. III. Et cum dives ef-
set, pauper factus est nostra causa, ut ipsius paupertate di-
resce-

tesceremus. II Cor. VIII. IX. Sane Spiritum Sanctum ejusque gratias significari per aurum patet Zachar. IV. XII. Ideo *divitia gloria & hereditatis sanctorum*, vocantur. Et ejus gratiæ *excellentissima opes & divitia.* Eph. I. VII. XVIII. & II. VII. Hinc & Ecclesia Christi auro depingitur, quod donis & gratia Christi instar auri splendeat, & pretiosa sit in facie Dei. Quamobrem & ipsa sponsa Christi, sive Ecclesia *auro vestita* dicitur Psalm. XLV. & Ezech. XVI. XIII. Immo *aurea* vocatur, quod constet ex *auro puro.* Apoc. XXI. XVIII. Et *doctrina* Christi, & *Euangelium*, & *præcepta Dei*, & electorum *fides* cum auro septies probato & purissimo comparantur. I Petr. I. VII. & IV. XII. & Apoc. III. XVIII. Hæc autem intelligi debent non tantum de auro vestibus intexto, sed & de eo quod fuit annexum, ut de aureis fundis in humerabilibus Ephodi, & Pectorali, de aureis annulis, catenulis, tintinnabulis, in Pallio, & in corona aurea, de quibus infra plura dicentur.

XXVIII. Quod de materia vestium diximus, illud de earum coloribus etiam intelligi debet. Variis coloribus splendebant, *albo*, *aureo*, *hyacinthino*, *coccineo* & *purpureo*. Primum dici potest, vestes sacras pluribus coloribus fuisse aspersas, eo quod multis nævis & maculis mens nostra fœdata fuerit, & quod Christus nos purgaverit multis passionibus, plagis & doloribus, quæ omnia in Christo abundabant, non minus quam in electis ejus, atque sic ut plenissimam habemus purgationem, & ut consolationibus multis abundaremus. II Cor. I. V. Tandem Christum nobis acquisivisse multas gratias sua passione.

XXIX. Duo reperiuntur genera colorum. Alii enim nativi sunt, ut *Albus* & *Aureus*. Reliqui hominum arte

arte introducti sunt: ut *hyacinthinus*, *coccineus* & *purpureus*. Iterum videntur fuisse emblemata duarum naturarum Christi, summi nostri Pontificis. Divina enim ejus natura latuisse videtur sub colore albo & aureo. Ut enim hi colores sunt nativi, simplicissimi, pulcherrimi, gratissimi & splendidissimi, qui aliunde nihil accipiunt, quo eorum splendor & gratia augetur, nullo etiam fuco aut hominum opera effecti sunt; sed sua natura aliquam majestatem præ se ferunt: sic & natura divina Christi simplicissima & gloriosissima est: omnem gloriam, majestatem & foelicitatem in se possidet. Est enim *אלהים* *לחם* *Deus fortis & sufficiens*. Genes. xvii.

Et quidem *Album* colorem majestatem, aliquam repræsentare, inde patet, quod Regum fuerit ornatus. Sane Mardocheus honorandus regio ornato, albis vestibus indutus est. Esteræ viii. xv. Et ipse Deus propter majestatis suæ splendorem & gloriam, dicitur luce vestitus tanquam vestimento. Psalm. civ. ii. Et albis vestibus sæpissime apparuit in nubibus & in solio suo. Dan. vii. ix. Apoc. iii. xviii. & xix. xiv. Et Christus ipse album se exhibuit in celebri ista transformatione Matth. xvii. ii. Luc. ix. xxix. ut gloriam suam & majestatem divinam manifestaret.

Hoc autem multo magis dici potest de colore aureo. Est enim iste color fulgidissimus & gratissimus, ut omnium oculos & corda in sui desiderium trahat. Nullo fuco iste color infici, nulla ærugine corrodi aut turpari potest; semper splendet & rutilat, nec in æternum languet aut deletur. Quid quæso pulchrius adhiberi potest ad depingendam Christi æternitatem & divinitatem? Sane Christus tanta gloria & majestate fulget, ut ne sanctissimi quidem inter homines, ut Moyses nec ipsi An-

geli ejus splendorem & gloriam recte aspicere queant. Exod xxxiii. xxiii. Esa. vi. ii. Nulli etiam mutationi obnoxius est, ut ejus gloria & majestas in æternum sit eadem. Est enim idem heri, hodie & in æternum Hebr. xiii. viii. *Apud eum nulla datur varietas, & ne quidem species mutationis.* Jacob. i. xvii. Præterea neuter horum colorum alteri suam originem debet, ut diceres eos à se ipsis esse, quemadmodum Christus à nemine est productus, neminique originem suam debet, sed à seipso ab æterno erat, est, & futurus est. Apoc. i. iv.

XXX. *Hyacinthinum, coccineum, & purpureum* colores naturam Christi humanam significasse, optimo etiam jure dici potest. Sunt enim colores terrestres, ut non nisi ex alia aliqua materia terrestri, ex arboris fructu & animalium cruore fieri possint, arte & opera insectoris. Sic & natura Christi humana non fuit æterna & à se ipsa, sed in plenitudine temporum opere Spiritus Sancti concepta in utero virginis, & ex sanguine purificato matris nata est.

XXXI. Nihilominus in ipsis coloribus terrestribus aliquid cœlestis inest. Talis est color hyacinthinus. Is enim cœlum optime refert, cum sit cœruleus. Est etiam color hyacinthinus tenacissimus, & splendens pulcherrimo flore quem nunquam amittit. Non male itaque cœli symbolum creditur. Ideo Deus dicitur sedere in folio saphirino. Exod. xxix. x. Ezech. i. xxiv. Quemadmodum igitur hyacinthinus color, quamvis sit ex materia aliqua terrestri, nihilominus cœlum refert, & aliquid cœlestis habet, ut totus cœlestis videatur, sic & natura humana Christi, ut ex materia, sanguine scilicet virginis corpus ejus formatum sit, nihilominus nulla

CAP. XXVI. SACERDOT. HEBRÆOR. 899
nulla ope viri, secundum leges naturæ, conceptus est,
sed virtute Spiritus Sancti ex castissima virgine; ut
ejus conceptio & nativitas plane cœlestis sit. Unde etiam
homo cœlestis & de cœlo missus dicitur. Joh. III. XIV.
& VI. XXIII. I Cor. XV. XLVII. XLVIII. XLIX. Fortas-
sis hanc ob causam ipse Christus cum *saphiro* com-
paratur Cant. V. XIV. ut ejus cœlestis natura indica-
retur.

XXXII. Cæterum, colores coccineum, & pur-
pureum significare naturam humanam Christi, & id
quod ipsi homini accidit, mihi nullum est dubium. Et
primo quidem color coccineus peccata nostra, quibus
onustus erat, demonstravit. Coccinum symbolum pec-
cati esse ex verbo Dei constat Esa. I. XVIII. *Si peccata
vestra sint instar coccini, si sint rubra ut vermiculum.* Ideo
asperisiones sanguinis pro peccato fiebant *lana coccinea*,
ut docet Apostolus ad Hebr. IX. XIX. Et in rogam vac-
cæ rufæ, quæ comburebatur, Sacerdos projecit *coccinum*.
Num. XIX. VI. ad significandum peccata populi simul
cum vacca comburi. (forte ob eandem causam vacca
quæ comburebatur, ut ex ejus cinere fierent lustratio-
nes, debebat esse rufa) Et in sanatione lepræ, quæ est
vera peccati imago, coccino usus est sacerdos. Lev. XIV.
IV. Et decimo die Tisri, in solenni ista expiatione, *lin-
gua coccinea* etiam adhibebatur, ad declaranda peccata
populi, ut magistri tradunt Codice Joma cap. VI. Tan-
dem & altare cinctum erat *filo coccineo*, ut à quibusdam
explicatur *חוט של סִקָּרָה*, ad distinguendos sanguines
asperisionum, ut docetur codice *Sevachim, Middoth*,
& alibi. Nec silentio prætereundum est, quod Rachab
extenderit pannum coccineum, ad Israëlitarum adven-
tum. Scilicet ut hac cærimonia publicam quasi profes-
sionem.

sionem iuorum peccatorum redderet, & fidei in Christum. Jos. II. XVIII. XXI. Videatur etiam Origenes in istum locum Homil. III. Ex quibus omnibus meridiana luce clarius est, coccinum esse symbolum peccati. Pontificum igitur vestes coccineo colore infectæ erant, ut indicaretur, Christum verum nostrum Pontificem peccatis nostris fuisse onustum. Tulit enim in corpore suo *peccata nostra super lignum*. Et *maledictio factus est pro nobis*. 1 Petr. II. XXIV. Gal. III. XII.

XXXIII. Quemadmodum coccinum imago erat nostrorum peccatorum, quibus Christus, tanquam veste, reclus & onustus erat; ita & *purpura* clarissime depinxit ejus sanguinem, quo peccata nostra expiantur. Est enim purpura rubra, non rubore igneo, ut coccinum, sed sanguineo, unde & *sanguis purpureus* dicitur, ut suo loco demonstravimus, & ex cruore animalis tingitur. Si itaque peccata nostra sint rubra ut coccinum, sanguis Christi etiam ruber est instar purpureæ. Nihilominus, O divina sapientia! Deus novit horrendum ruborem peccatorum nostrorum abstergere alio rubore purissimo, scilicet sanguine Filii sui. Quamvis igitur peccata nostra rubra sint ut coccinum, ut nix tamen dealbantur. Esa I. XVIII. Sanguis enim Christi nos purificat ab omni peccato; & in sanguine ejus sancti stolæ suas dealbant. 1 Joh. I. VII. Apoc. I. VI. & VII. XIV. Idem mysterium Deus indicare voluit per altare sanguine aspersum. Levit. XIV. IV. Sed videatur tota Epistola ad Hebræos, ubi Apostolus fere totus est in eo, ut probaret, peccata nostra expiata esse sanguine Christi, idque significari per sanguinem victimarum. Sed & ipsa sponsa Christi, id est Ecclesia dicitur purpura ornata. Cant. VII. V. scilicet quia sanguine Christi electi tincti sunt, &

& quia vestimenta sua in sanguine Christi lavant. Non male igitur dicitur purpura in sacro vestitu significasse sanguinem Christi, quo etiam respexisse videtur Esaias cap. LXIII. II. III. ubi docet Christi vestes sanguine fuisse conspersas.

XX XIV. Non tamen quilibet sanguis aptus erat, ad eluendas maculas nostras & peccata. Sed requirebatur sanguis purissimus, & hominis justissimi atque sanctissimi. Talis autem nemo in terra unquam vixit post lapsum Adami, præter Christum. Quemadmodum autem peccata nostra per coccinum, & sanguis Christi per purpuram, ita & ejus justitia atque sanctitas per colorem album depingebatur. Albus enim color est sincerus, omnium simplicissimus & mundissimus, nullum fucum agnoscit, nihilque sibi habet adjunctum aliunde. Pulcherrime itaque depingit candorem, justitiam & sanctitatem. Sic Angeli, Martyres, & omnes sancti in coelis, ubi nihil reperitur quod sit pollutum, albis vestimentis induti dicuntur. Apocal III. IV. V. & IV. IV. & VI. XI. & VII. IX. XII. & Matth. XXVIII. III. Marc. XVI. Joh. XX. XII. Act. I. X. Et sane colorem album fuisse signum munditiei, sanctitatis ideoque justitiæ & integritatis, ipsi Judæi fassi sunt. Nam is qui secundum legem pollutus erat ex sacerdotibus, tenebatur è vestigio deponere vestes albas, tanquam indignus, ut nigris amictus abiret ex templo: quo respexisse videtur Johannes Apoc. III. IV. V. ubi dicit: *qui non pollunt vestimenta sua in albis vestibus ambulant, quia sunt digni.* Albus igitur color in vestibus Pontificum significabat Christi innocentiam, justitiam & sanctitatem; hinc & albæ vestes dicuntur, *justificationes sanctorum.* Quamvis igitur vestes sacræ coccino & purpureo colore conspersæ fue-

fuerint, nihilominus eis etiam inerat color albus, immo quædam vestes totæ albæ erant. Sic ut ut Christus peccatis nostris onustus fuerit, & sanguine pro peccatis conspersus, nihilominus erat sanctissimus & iustissimus. Ideo Ecclesia gloriatur, sponsum suum non tantum esse *rubrum*, sed & *album*. Cant. v. x.

XXXV. Dici etiam possit, per colorem cœruleum & aureum Deum voluisse depingere Christi dolores, plagas, vibices & livores, qui cœrulei & flavi esse solent. Nam per ipsius plagas & vibices sanamur. Es. LIII. Unde ipse Christus per saphirum repræsentatur. Cant. v. xiv. Vide etiam quæ de saphiro gemma dixerimus cap. xii. hujus libri.

XXXVI. A materia & coloribus vestium jam pergendum nobis erit ad earum texturam. Erant enim contextæ non acu confutæ. Quodlibet vestimentum erat quasi integra quædam tela, non autem ex pluribus frustis, centonibus, laciniis & assumentis confutum. Hoc autem non carebat mysterio. Significabatur scilicet i. Christi integritas & perfectio, immo ejus meriti pretium, & sufficientia (liceat hoc vocabulo uti) ad salutem: ideoque à solo Christo nos perfecte tegi, ejus sola justitia nos justificari, non autem nostros centones, lacinias, & assumenta, id est passionis & merita creaturarum assuenda esse. Sic enim scissura fieret major. Matth. ix. xvi. id est magis nudaremur, & iram Dei in nos concitaremus. Totum etiam Christum credendum esse datum, ut in eo tanquam Deo & homine, & in ejus perfecto sacrificio salutem quæreremus. *Non enim debet frangi ullum os Iesu Christi.* Joh. xix. xxxvi. Sic & ejus meritum dividi non debet, ut partem tantum in ipso, & partem aliquam in nobis quæreremus. ii. Quem-
ad-

admodum vestes textæ ex unico quasi filamento constant, sic & Ecclesia, quamvis ex pluribus hominibus componatur, tamen considerari debet, quasi unus tantum esset homo: & Christus pro omnibus simul & semel satisfecit. Ut enim est unus Deus, unus baptismus, una fides, & una Ecclesia, sic & unus internuncius inter Deum & homines. 111. Ornatus, & perfectio Christi ejusque Ecclesiæ per istam texturam aliquomodo depingebatur. Nam ut vestes textæ multo sunt ornatiores & commodiores quam sutæ, cum nullas habeant rugas & futurarum juncturas atque oras aut fibulas, quæ aliquam deformitatem adferunt & carnem facile lædunt, sed undique sunt molles & unitæ, ut nihil relinquant quod corpori sit molestum: Sic & Christus nihil habet deforme, nihil quod molestiam creet, immo quod non sit pulchrum, & quod non summum gaudium & jucunditatem adferat corpori suo mystico, nempe Ecclesiæ. Et cum ipsa Ecclesia per vestes Christi etiam repræsentetur, dicendum est hac ratione depingi Ecclesiæ ornatum & pulchritudinem. Eam esse Ecclesiam sanctam & gloriosam, quæ non habet nec rugas nec maculas. Ephes. v. xxxii. Sed iv. pretium nostræ redemptionis indicatur hac ratione; textæ enim vestes multo pretiosiores sunt quam sutæ, ut suo loco ostendimus, unde factum est ut ars illa in desuetudinem abierit. v. Et ultimo vestes textæ erant opus singularis industriæ, non vulgaris alicujus artis. Ita sancti opus redemptionis nostræ, non erat opus humanum, sed è consilio sapientissimi Dei prodiit, & captum hominum & Angelorum multum superat, adeo ut etiam hominibus stultitia visa fuerit: nam per sapientiam suam Deus nos salvavit, & nostra redemptio facta est

consilio Dei, quod homines non poterant destruere. Uno verbo Redemptio nostra continet mysteria, quæ oculus non vidit, auris non audivit, & quæ non ascenderunt in corda hominum. 1 Cor. I. XXI. XXIV. & II. VII. XIII. XIV. 1 Petr. I. XII. Act. V. XXXVII. I.

XXXVII. Ad texturam etiam referri debent vestium sacrarum ornamenta. 1. Constabant ex filamentis retortis. Dicuntur enim *רֵטוֹרְתָא* id est *retorta*, scilicet quodlibet filum constabat ex sex filis in unum retortis; aliquando octo, duodecim, immo nonnunquam viginti octo, si Judæis credimus. Vide quid de his dixerimus lib. I cap. XVI. Significatur autem hoc modo 1. Sacerdotium Christi æternum & firmitas Ecclesiæ, quam nemo destruere potest, & ne ipsæ quidem portæ inferni. Matth. XVI. II. Et unio arctissima membrorum Ecclesiæ inter se & cum capite suo. Nam ut plura filamenta in unum retorta erant, ita & multi electi intimis nexibus arctissime cohærent, & unicam Ecclesiam cum Christo quasi unicam vestem, aut unicum filamentum constituunt.

XXXVIII. Secundo constabant, præsertim sacra tunica, innumeris *רֵטוֹרְתָא* id est fundis, aut tessellis, quæ pulcherrimo ordine intextæ fuerunt. Quo ornamento significabatur 1. electorum unio cum Christo, nam etsi multæ fuerint & innumeræ fundæ, nihilominus tamen unicum tantum constituiebant vestimentum. 11. Erant autem figuræ istæ instar fundarum, quibus gemmæ insitæ esse solent; aut instar ædicularum apum, aut etiam referebant malorum puniceorum varia acinorum receptacula: scilicet quia fideles Christo insiti sunt instar pretiosarum gemmarum, quos amat tanquam pretiosum *καμήλιον* & peculium suum. Immo omnes cre-

credente sin Christo & per Christum habere mansiones suas, quotquot unquam exstiterunt aut exstaturi sunt in Veteri & in Novo Testamento. Nam apud Patrem ejus sunt multæ mansiones. Joh. xiv. 11. Et 111. ordinem atque decorum omnemque disciplinam esse servandam in Ecclesia tanquam in spiritali aliqua Republica. 1 Cor. xiv. xl. pulchre etiam *fratres* debere *habitare una*. Psalm. cxxxiii. 1. Tandem iv. innumeris istis fundis sive tessellis depingebatur Ecclesiæ ornatus. Scilicet fideles multis & innumeris gratiis per Christum ornari, ut Deo essent grati, & ab eo amarentur tanquam sponsa à sponso suo, prout revera Ecclesia introducit tanquam sponsa Christi, & tunica tessellata ornata. Psalm. xlv. x. xix.

XXXIX. Tercio vestes sacræ, præsertim autem balteus dicitur *רקב*, id est opere Phrygionico acupictus, & elegantissimis figuris ornatus erat. Hoc autem genus ornamenti non erat textum, sed assutum operaculus. 1. Ut constaret, quamvis Christus omnem ornatum à semetipso habeat, & quamvis solus totum opus nostræ redemptionis absolverit, nec opus habeat auxilio & opera hominum in admirando isto opere, nihilominus fideles non debere esse segnes & otiosos, sed teneri conferre ad ornatum & ædificationem Ecclesiæ quicquid habent virium & industriæ, eosque debere laborare omni pietate & diligentia, ut *salutem suam conficiant in timore atque tremore*. Phil. 11. xii. 11. Notari etiam debet non integra assumenta vestibus sacris fuisse assuta, cum ex integris telis textis constarent, ut jam plus semel diximus. Sed quædam ornamenta tantum, & quidem in solo balteo: quo tanquam in tabella depingi voluit sapientissimus Deus, nostra peccata

sola iustitia Christi quidem tegi, nihilominus Christum etiam uti hominum opera, in iis quæ decus & ornamentum extrinsecum concernunt, prædicationem verbi, administrationem sacramentorum, disciplinam Ecclesiasticam, ut participes fierent homines redemptionis per solum Christum partæ. Deinde solus balteus acupictus erat, non autem reliquæ vestes. Nam Ephodum & Pectorale erant ornata per texturam. Ut moneremur, quod, si Christus hominum opera etiam utatur, in negotio nostræ salutis, illud parum, immo nihil esse, si conferatur cum iis quæ ipse Christus pro nobis præstitit: Christum intra se multo excellentiorem possidere gloriam, & omnino alia efficere in electorum cordibus, per Spiritum suum qui intus agit.

X L. Quarto opere *אֲוִן* id est ingeniosissimo opere, quantum ab humana industria & ingenio excogitari potest, aut potius quantum hominum ingenium ab ipso Deo edoctum capere potuit. Atque sic discimus Christum possidere summum ornatum & perfectiones plane divinas, quibus nulla humana arte atque industria quicquid amplius accedere potest, Et quemadmodum ornatus ille, non tantum exterius assutus, sed textus, & simul pars erat ipsius compagis texturæ, sic & Christi ornamenta, & perfectiones non aliunde accersiti, sed in ipsius esse natura; cum etiam tota contexta sint tanta industria, discimus nos redemptos esse summa Dei sapientia; & cum istiusmodi vestes pretiosissimæ fuerint, sequitur & nostram redemptionem magno pretio factam, & Deo iudici nostro pretiosam esse.

X L I. Ornamenta illa quæ *Rokem* & *Choscheb* dicuntur, pulcherrimi & gratissimi omnium generum flores erant. Flores etiam habebant mala punica, quæ de pallio

pallio dependebant; & corona aurea instar floris aperti erat, ut suo loco ostendimus. At non tantum in Vestitu sacro, sed & alibi flores adhibebantur, ad depingenda mysteria nostræ salutis. Nam in ipso templo tabulæ cedrinæ ornatæ erant floribus apertis, & flores erant aurei. 1 Reg. v. xviii. xxxii. xxxv. & vii. xlix. Flores erant symbolum Sacerdotii. Ideo virga Aharonis sola floruit ex omnibus virgis duodecim tribuum, insignum Sacerdotii, prout Deus promiserat Sacerdotium isti familiæ, cujus virga floreret. Numer. xvi. viii. Hebr. ix. iv. Sed per istos flores significabatur verum Sacerdotium Christi, Ἀρχιερέως nostri. Is enim *flos* dicitur, qui floret & crescit. Zachar. vi. vii. & iii. viii. Ibi quidem *germen* vocatur; sed perinde erit, sive *germen*, sive *florem* dicas. Et de Messia venturo præsertim intelligitur. Es. lviii. viii. & xi. i.

XLi. Ceterum flores in sacra Scriptura significant magnam gloriam & felicitatem, prout revera flores herbarum & arborum gratiam & aliquam dignitatem adferunt agris. Videatur Jobus cap. viii. xix. Psalm. lxxii. vii. & xcii. viii. & alibi. Sunt etiam flores symbola mortalitatis & mutationis, & gloriæ perituræ. Flos enim agri frigore, ardore solis, aut minimo etiam vento facile flaccescit & perit. Psalm. ciii. xv. xvi. Esa. xl. vi. viii. 1 Petr. i. xxiv. Ergo flores in rebus sacris adhibebantur ad depingendam veram naturam Sacerdotii Veteris Testamenti, illiusque gloriam. Omnes caerimonix Veteris Testamenti magnam quidem gloriam præ se ferebant. Nam ministerium mortis erat gloriosum. 11 Cor. iii. vii. Magna enim erat gloria habere Templum, & Sacerdotes, & sacrificia & oracula Dei. Quid? gloria Dei habitabat inter ipsos, inter

Cherubinos. Sed illa gloria revera erat peritura, & præstitutum suum habebat tempus, quo debebat finire. Igitur si flores gloriam aliquam Sacerdotii significabant, illa erat proculdubio gloria Sacerdotii Christi. Nam Christi Sacerdotium & ministerium multo gloriosius est, Sacerdotio & ministerio Veteris Testamenti. Hoc enim erat *Ministerium mortis & condemnationis*, & tanquam *inutile tollendum*. Illud autem est *Ministerium spiritus & justitiæ*, quod *manet*. II Cor. III. VII. VIII. IX. X. XI. Deinde flores sunt symbola spei alicujus boni futuri, & nondum præsentis. Ubi enim sunt flores, ibi fructus nondum sunt præsentis, sed ex floribus protruduntur & crescunt, donec pervenerint ad maturitatem. Ita sane dicendum est Judæos sub Vet. T. fuisse adhuc sub spe *ωσθηλπιότας*, habuisse quidem *ἐπαγγελίαν* *promissionem* rerum futurarum, sed non ipsa bona, ut intelligerent non nisi in Christo esse veros fructus sacerdotii, qui fidelibus sub Novo Testamento abunde exhibentur. Ephes. I. XII. Gal. III. XVI. XVIII. Ephes. I. III. Ut veteres semper fame atque siti aliqua laboraverint, nullum verum nutrimentum, aut sincerum solamen habentes. Præsertim etiam intelligebant, salutem gentium nondum adesse, sed florere & tandem aliquando ad maturitatem pervenire per Messiam venturum. Quod etiam clarissime prædictum erat ab ipso Esaia cap. XXVII. VI. *Efflorescit & germinabit Israël, deinde implebunt superficiem terræ habitabilis proventus*. Hæc pulcherrime dicta sunt de Sacerdotio Veteris Testamenti, ita ut simul respiceret Propheta ad bona Novi Testamenti, per Christum largienda. Tunc enim Sacerdotium, & bona spiritualia in terra Israël, præsertim Hierusolymis in templo, stante Sacerdotio Aharonis, ger-

germinabant & florebant, sed nondum pervenerant ad maturitatem suam, cum Christus nondum esset præsens. At peracto Sacerdotio Christi cadunt inanes flores, verus fructus adest, & tota superficies terræ, omnes scilicet gentes & populi impleri sunt proventu. Unde Christus sub N. Testamento dicitur arbor vitæ Civitatis sanctæ, qui fert fructum & folia ad sanationem gentium. Apoc. xxii. ii. & Ezech. xl. vii. xii. Et quamvis Ezechiel & Johannes respicere videantur ad fideles N. Testamenti, id tamen de Christo potissimum intelligendum est; cum fideles nullos ferant fructus, nullamque habeant sanationem nisi per Christum, qui est vera arbor vitæ, de qua comedunt electi. Apoc. ii. vii. Nam in Christo solo est vita hominis & vita æterna Joh. i. iv. & xvii. iii.

XLII. Hactenus de numero, materia, coloribus, textura, & ornamentis vestium sacrarum. Jam ad singula vestimentorum genera seorsum, aliquid dicendum erit. Primo quidem occurrunt *Brachæ* sive *feminalia*. i. Brachæ corpori proxime & arcte adhærebant, nam certis quibusdam vittis corpori adstringebantur. Illa etiam tegebant quæ minus censentur honesta. Ita sane *electi decenter & apte domino adherent absque ulla distractione*. i Cor. vii. xxxv. omniaque membra Ecclesiæ, etiam illa quæ vilissima habentur ab hominibus profanis, id est omnes electi infimæ sortis, non minus quam potentissimi terrarum Principes, Auditores, & Pastores, Doctores, Prophetæ, & Apostoli à Christo curantur, ejusque justitia teguntur, salvantur & honorantur. i Cor. xii. *xii. xiii. & seqq. ii. Brachæ datæ sunt ut nuditatem carnis tegerent. Sed nuditas carnis nihil aliud significat quam nuditatem & foeditatem mentis,

& quicquid obscœni peccatum introduxit, quo minus in conspectum Dei venire nobis liceat. Sacrae igitur brachæ symbolum erant integritatis & sanctitatis Christi, qui noctu etiam à renibus suis edoctus est: unde & *sanctus Dei* vocatur. Psal. xvi. vii. x. Per spiritum Christi caro nostra etiam mortificatur, ut omnibus cupiditatibus humanis abdicatis, tanquam ejus membra *caste* ambulemus, non in comestationibus, & ebrietatibus, ac lasciviis, non lite & invidia, sed ut indueremur Domino Jesu Christo, & carnis curam non haberemus ad explendas cupiditates. Rom. xiii. xiii. xiv.

XLIII. Sequitur *Tunica lacuata*, sive *tessallata*. Hæc tunica erat talaris. Vestes longæ & talaris, honorationibus propriæ erant. Ideo Rex Amonitarum cum magna ignominia afficere vellet legatos Davidis eorum veltes usque ad nates præcidi jussit. 11 Sam. x. iv. 1 Chron. xix. iv. Totum igitur corpus sacerdotis, ab humeris ad talos usque tectum erat: ut significaretur honor & gloria Christi, qui est verus Dominus gloriæ Psal. xxiv. 1 Cor. ii. viii. & in eo nullum peccatum aut fœditatem locum habere; Sacerdotes totamque Ecclesiam justitia Christi tectam esse, nostra peccata omnia velari, ne veniant in conspectum Dei; fideles per Christum summo honore & gloria affici, & ex ignominia cripi, quod videtur respexisse Psalter cxxxii. ix. xvi. ubi *Sacerdotes* dicuntur *vestiri justitia & salute*. Est igitur justitia Christi nobis tanquam velamentum laudis & salutis, ut & nos ejus salutis fieremus participes, & nullis accusationibus obnoxii essemus, ut ne quidem furorem Dei amplius timeremus. Esa. liv. xvii. Rom. viii. xxxii. xxxiii. Porro hæc tunica erat tessellata, id est innumeris fundis erat ornata, quo depingebatur infinitus nume-

CAP. XXVI. SACERDOT. HEBRÆOR. 911
numerus electorum, & pulcherrimus ordo in Ecclesia.
Sed de hisce jam plura diximus paragrapho XXXVI.
ubi de ornamento hoc fusius egimus.

XLIV. Tertium vestimentum erat *balteus*. Cingi
solebant vestes balteis, propter sobrietatem. 1 Petr. i.
xiii. ut scilicet stomachus arctaretur, atque sic ut gu-
la & immoderatus ciborum appetitus cohiberetur.
Deinde signum erat dignitatis & justitiæ, veritatis, ro-
boris & militiæ. Ephes. vi. xiv. Esa. xxi. xxi. Sacer-
dotes igitur cingebantur, non tantum ut monerentur
se debere esse sobrios, justos, veraces, in fide & opere
Dei fortes & constantes militesque strenuos: sed ut sibi
in memoriam revocarent, se facere opus Christi veri
sui antitypi, qui est ipsa *sobrietas, veritas, justitia, Do-*
minus exercituum, strenuus bellator, noster *goël* & vin-
dix. Omnes autem istæ virtutes continentur in ipsius
justitia. Ideo *justitia* dicitur *cingulum lumborum ejus*.
Esa. x. v. Per cincturam tunica corpori arctius adhæ-
rebat. Cum autem tunica tessellata, cum suis tessellis,
sive fundis, sit pulcherrima imago Ecclesiæ, ut supra
ostendimus, balteus signum erat Ecclesiam Christo ar-
ctissime cohærere, nec ullâ vi ab eo posse divelli. Dein-
de cingi solebant etiam ii, qui in opere aliquo occu-
pati erant, ne vestes laxæ fluere, & in opere impe-
dimento essent. Hæc erat præcipua causa quam agno-
vit Josephus, ut suo loco ostendimus, propter quam
Sacerdotes cingi debebant. Ita sane Christus in opere
nostræ redemptionis à nulla creatura impediri potuit,
etsi Herodes, Pontius Pilatus, cum nationibus & po-
pulo Israël, immo ipse Satanas cum satellitibus suis
omnibus viribus id impedire conati fuerint. Psal. i. ii.
Act. iv. xvi. Christus igitur cinctus erat, ut esset ex-
pe-

peditus & *promptus ad justitiam*. Esa. xvi. v. Tandem inerat balteo lana & colores, quæ symbola erant peccatorum, elementorum mundi & rerum terrenarum. Sane renes nostri cupiunt res terrenas, Sacerdotes omnesque fideles Vet. Testamenti onusti erant peccato, totum eorum sacerdotium erat exercitium corporale, rebusque corporeis & infirmis elementis mundi impliciti erant. 1 Tim. iv. viii. Col. ii. xx. Per Christum autem renes nostri edocentur, concupiscentiæ cohibentur, peccata expiantur, & omnia elementa mundi tolluntur.

XLV. Quartum & ultimum vestimentum Sacerdotum minorum erat *Pileus*. Sed de pileo agemus infra, ubi ad Tiaram Pontificis Max. pervenerimus.

XLVI. Præter *brachas, tunicam, & balteum* Pontifex Maximus amictus erat *Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara* & *corona* aurea. Plures habebat vestes quam reliqui Pontifices, cum fuerit typus Christi, modo aliquo peculiari. Nam cum reliqui Sacerdotes typi fuerint non tantum Christi, sed & omnium electorum in Ecclesia Dei, præsertim sub N. Testamento, unde *Sacerdotes & Reges*, imo *Sacerdotium Regium* vocantur. Apoc. i. vi. 1 Petr. ii. ix. quare etiam dicuntur offerre sacrificia spiritualia, & munera pura. 1 Petr. ii. v. Mal. i. xi. Pontifex Max. repræsentabat solum Christum, omnium Sacerdotum caput & principem, unde etiam Christus *ἀρχιεὺς & πρωτοπρεσβύτερος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*. Hebr. i. ii. Rom. viii. xxx. x & alibi, dicitur. At summus Pontifex debebat divitiis superare reliquos Sacerdotes, fratres suos omnes; ita ut si quis Pontifex Max. tenui fortunatus esset, à reliquis Sacerdotibus deberet ditari; omnes enim tenebantur, ut docent Magistri, ei cumula-

CAP. XXVI. SACERDOT. HEBRÆOR. 913
tim adferre dona ut ditesceret, & opibus reliquos omnes superaret. Ita sane Christus *dona accepit in hominibus; & oleo latitarum unctus est supra consortes suos.* Psalm. LXVIII. & XLV. VIII.

XLVII. *Pallium* primo dicitur *לִּיטָה* Meil à *לִּיטָה* occulta pravaricatione, quod ii qui in alios peccant sub specie amicitiae lædant, & nequitas suas soleant velare, ficto quodam amore & amicitia, tanquam pallio. Sane omnes in Deum prævaricati sumus, & rei sumus facti pessimæ hypocrisis. Christus autem hypocrisin & prævaricationem nostram tegit sua justitia tanquam alio pallio, ideo expressis verbis dicimur regi *pallio justitiæ ejus.* Esa. LXI. x. Deinde laneum erat *pallium*, ut Christi humana natura exprimeretur; nam Christus nos non justificasset nisi homo factus esset, homo mori debuit, & semen mulieris caput serpentis contritum erat, nobisque veram justitiam acquisitum. Genes. II. Sed tinctum erat colore cœruleo, qui color cœli symbolum est. Aurca tintinnabula præterea habebat appensa. Aurum autem ejus naturam divinam, fulgorem cœlestem & æternitatem demonstrabat. Justitia igitur Christi, qua peccata nostra teguntur, est plane cœlestis & divina. Nulla creaturarum justitia peccata & prævaricationes nostræ poterant expiari; opus habemus, ut justitiæ Dei satisfieret, justitia plane divina & cœlesti. Non sufficiebat ut Christus esset *semen mulieris*, sive homo sanctissimus, sed debebat esse homo plane cœlestis, *θεὸς ὁμοιωθεὶς*, Deus & homo simul manifestatus in carne, caro factus & *עִמָּנוּעֵל* Immanuel Deus nobiscum. I Tim. III. XVI. Joh. I. XIV. Esa. VII. XIV. Tertio, pallium erat undique clausum, & nullam habebat aperturam nisi circa collum & circa axillas, ut caput & bra-

chia exfererentur. Nec ad talos usque dependebat, sed inferior pars tunicae byssinae conspiciebatur. Quamvis itaque vestes Pontificis Maximi plurimam partem laeneae & coloratae fuerint, nihilominus, byssus alba & aurum unctique ipsi nlebant. Ita sane quamvis Sermo caro factus fuerit, ut Christus à Judæis pro homine tantum haberetur, tamen illius natura divina, origo coelestis & aeternitas justitia & sanctitas undique satis apparebant veris electis, qui oculos mentis aperire poterant. Totum corpus etiam tectum habebat vestibus albis, nam & tiara & interiores vestes ex bysso alba erant. Nil nisi albissima byssus cernebatur in capite, in brachiis & circa pedes, quandoquidem in Christo καὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεϊότητος σαματικῶς. Col. II. VIII. Nullas habuit manicas, sed brachia solis manicis tunicae byssinae vestita erant, ut ejus divinitas eluceret, praesertim in opere salutis nostrae. Nihil terreni aderat in isto opere, nulla creatura eum adjuvabat, sed Christus solus torcular calcavit. Esa LXII. III. & solus brachio suo nos liberavit, tanquam Deus noster fortis. Esa. LI. V. & LII. X. Habebat aperturam ad exferendum caput limbo pulcherrimo intus atexto munita ne laceraretur. Ita sane justitia Christi firmissima est, & illibata manet, nec à nobis lacerari debet propriis meritis & justitia creaturarum.

XLVIII. Pulcherrimis praeterea fimbriis ornatum erat. Nam in infimis oris habebat appensa mala punica & tintinnabula aurea. Mala punica facta erant ex filis lanceis hyacinthinis, purpureis, & coccineis, ut & ex aureis, immo, ut quidam volunt, ex byssinis. Malum punicum est fructus qui habet corticem rubicundum, durum, acrem & adstringentem. Intus est plenus acinorum

rum qui valde sunt rubri, quali in sanguine natarent. Est grati odoris, & habet succum nonnunquam dulcem, aliquando vinosum, ad esum & refrigerium aptum. Ideo valde appetitur in Regionibus calidioribus. Num. xx.v. Deut. vii. viii. Cant. iv. xiii. Jo. i. xii. Hag. ii. xix. Præbet etiam potum, ut patet Cant. vii. ii. Hæc omnia i. pulcherrime Christum depingebat, & illius Ecclesiam. Cortex durus significat Christi constantiam & robur. Acrimonia ejus mortem & passiones, ut & ejus reprehensiones & castigationes. Reprehendit enim & castigat omnes quos amat. Apoc. i. xix. Hebr. xii. x. Succus ruber ejus carnem & sanguinem, verum cibum & potum spirituales. *Nisi enim quis ejus carnem comederit & ejus sanguinem biberit non habebit vitam æternam.* Joh. vi. Liii. Dulcedo, gratias ejus & consolationes, quibus suavissime afficit animam nostram: Gratus odor, meritum sacrificii ejus; est enim sacrificium grati odoris. Christus igitur est nobis nutrimentum salutare, & odor gratissimus, quo sustentamur in vita spirituali, quo refocillamur in infirmitatibus nostris, ut vires resumeremus, ut in fide & pietate corroboraremur, & quo Deo grati essemus, tanquam sacrificium suavis odoris. Erant etiam mala punica symbola sacerdotii Aharonis & legis caerimonialis. Cortex enim sua austeritate & acrimonia significabat caerimonia & jugum legis, quod nullo solamine sincero per illud fideles recrearentur. Nihilominus sub isto duro cortice caerimontiarum & legis intus latebat suavis & saluberrimus succus, id est gratia Christi. Nec omittendum, quod alibi observavimus, mala punica non fuisse aperta, sed suos adhuc habuisse flores. Quia sub sacerdotio Aharonis fructus mortis & passionis Christi

nondum pervenerat ad maturitatem, sed adhuc florebat, ut fideles essent sub spe expectantes proventum præstituto tempore. III. Ecclesiam quoque significasse mala punica, patet Cant. iv. xiii. Cortex Ecclesiæ custodiam exhibet, cum Christus eam suo amore atque providentia, tanquam muro altissimo & firmissimo, muniat contra vim hostium, eam tutetur & conservet, ut ne portæ quidem inferni contra eam valeant. Apoc. xxi. xii. xviii. Matth. xvi. xviii. Acrimonia indicat Ecclesiæ martyria & persecutiones, ut & reprehensiones & castigationes. Succus dulcis consolationes & promissiones Evangelii. Odor gratus, bona opera, amorem erga Deum & charitatem erga proximos, ut Deo essemus grati. Acini isti innumeratantes in succo rubro instar sanguinis, sunt omnes electi qui in Christum credunt, & qui stolae suas in sanguine Christi lavarunt. Apoc. vii. xiv. Ut eodem cortice omnes acini continentur, sic & fratres in Ecclesia habitant una. Psalm. cxxxix. Et quemadmodum acini habent varia loculamenta, sic in Ecclesia fidelium variæ sunt stationes & vocationes, omnes tamen in Christo unum componunt corpus, & unum habent spiritum. Ephes. iv. iv. Nec male fortassis Paraphrastæ per acinos malorum puniceorum intelligunt præcepta Dei. Ut enim granata plena sunt acinorum, ita & Ecclesia Dei repleta est prophetiarum, promissionum, & præceptorum, ut in iis ambularemus.

XLIX. Malis punicis juncta erant *Tintinnabula aurea*. Tintinnabula significabant sonum Evangelii. Debebant enim præcepta Dei, & mysteria nostræ Redemptionis prædicari alta voce per totum terrarum orbem. Rom. x. xvi. Psalm. xix. Ut si peccatum intravit

travit in mundum per auditum, etiam per auditum
 verbi Dei peccatum fugaretur. Pontifex Max. voce &
 sono judicia Dei annuntiavit, & futura tanquam Pro-
 pheta prædixit. Christus etiam voluntatem Patris præ-
 dicavit inter fratres, & futura annuntiavit, tanquam
 verus noster Propheta & Sacerdos. Deut. xvi. xv.
 xv. Psal. xxii. Joh. xvii. vi. Et quemadmodum
 Pontifex Max. semper vocalis erat, non tantum per
 tinti nabula, ut, quoties intrabat templum, à reliquis
 sacerdotibus audiretur, sed etiam, quando ingredie-
 batur Sancta Sanctorum, die solennis expiationis,
 decimo Tisri, cum vestibus albis, preces ad Deum
 fundebat, altissima voce, ut etiam nomen *Iehova*,
 (quod tunc aperte in adyto pronunciabatur.) usque ad
 urbem Jericho, audiebatur, si Talmudicis credendum
 est. Ita sane Christus sese obtulit *μετὰ κενυγῆς καὶ δακρύων*
magno clamore & lachrymis, Hebr. v. vii. Et egregiam
 edidit istam confessionem in iudicio. 1 Tim. vi. xiii.
 Prout promiserat se testimonium daturum præstitutis
 temporibus de redemptionis pretio. 1 Tim. ii. vi quod
 revera fecit, & viva voce. Luc. xxiv. xix. Marc. i.
 xxxviii. xxxix. & per Apostolos suos. Rom. x. xviii.
 Matth. x. & xxviii. x. Preces etiam ejus tanquam
 pius sonus cælum penetrant, & jam in sancto sancto-
 rum pro nobis orat. 1 Joh. ii. i. Rom. viii. xxxii. r.

Ex auro facta erant tinti nabula, quia sonus Evan-
 geli debebat esse intensior & altior. Sed per aurum si-
 gnificabatur etiam æternitas verbi Dei: nam verbum
 Dei manet in æternum. Et omnia quæ annunciantur per
 Christum & per Apostolos sunt æterna, *Sacerdotium*
Christi, Evangelium, Redemptio, Hereditas, & Regnum
Dei, omnia illa, inquam, æterna sunt, de quibus plura
 supra

supra diximus. Sed & ipsa doctrina & fides, quæ prædicatur, est aurca. 1 Cor. 111. XII. Psal. XIX. XI. Prov. 111. XIX. Et præcepta Dei sunt *aurum præstantissimum*. Psalm. CXIV. & XIX. XI.

Si fuerunt duodecim tintinnabula, ut quidam tradunt, numerus ille significabat, non tantum duodecim tribus, sed & XII. Apostolos, quibus Christus uti voluit ut sonus Evangelii audirerur. Si autem septuaginta duo, ut docent alii, tunc LXXII discipulos, qui etiam missi erant ut sonus Evangelii ad omnes populos perveniret. Luc. X. I. XVII. Sed cum de numero nihil certi constet, de numeri significatione malo tacere quam multa conjecturare. Hoc certum est, tot fuisse tintinnabula quot fuerunt mala punica; ut ostenderetur, sonum Evangelii debere pervenire ad omnes populos & Ecclesias; Nullam debere esse Ecclesiam quæ non habeat suos pastores, qui verbum Dei & redemptionem per Christum partam annuntiarent. Et quemadmodum multa erant mala punica, multaque tintinnabula, sic & varix reperiuntur Ecclesiæ, & varii Pastores & Doctores qui homines erudiant. Sed ut omnia dependebant de pallio Pontificis Max. ita sane & Ecclesiæ omnes & Apostoli & Pastores unice dependent à Christo & illius justitia. Omnia enim sustinet verbo suo potenti. Hebr. I. III.

Tandem cum mala punica significant Ecclesiam Christi, immo Christum ipsum, ejus carnem & sanguinem, quatenus nobis est esus & potus spiritualis per veram fidem, tintinnabula malis punicis juncta erant, ut disceremus, neminem ad Ecclesiam adduci, & fidem in nobis non posse generari, nisi per sonum Evangelii, (*fides enim ex auditu est*. Rom. X. XVII.) nullum nutri-

mentum spirituale nos percipere, nisi per eundem solum Euangelii. Juncta etiam fuit in summo Pontifice doctrina legis cum bonis operibus, & vita sancta tanquam fructu veræ doctrinæ. Non docuit aliud, & aliud fecit; sed eadem præcepta quæ exposuit, etiam observavit (saltem debuit.) Sic & Christus verus erat Sacerdos & Doctor. Non tantum in divina sapientia fuit edoctus, non tantum alios præcepta Dei docuit, sed ipse omnia fecit. Venit enim ut faceret voluntatem Dei, & ut præcepta legis adimpleret. Psalm. XL. VII. Matth. V. XVIII.

L. *Ephodum & Pectorale* Pallio superinduebantur. Erant autem *Ephodum & Pectorale* vestimenta ex lino, lana & auro contexta, variisque coloribus & floribus ornata. Igitur illa quæ supra diximus de materia, colore & ornatu sacri vestitus, præcipue intelligi debent de Ephodo & Pectorali. Nihilominus de his duobus vestimentis quædam in specie dicenda sunt. Ephodum constabat ex duabus plagulis, quarum altera erat anterior, altera posterior; quæ symbola videntur, duorum populorum, Judæorum & Ethnicorum, & duorum Testamentorum Veteris & Novi. Junctæ tamen erant duæ istæ plagulæ, ut unicum tantum componerent vestimentum. Sic & duo isti populi, & ii qui sub Veteri, & qui sub Novo Testamento vixerunt, unam tantum Ecclesiam componunt in Christo. In humeris duas habebat fibulas aureas, instar parvorum scutorum, quibus duæ istæ plagulæ cohærebant. Ita sancta Ecclesia Christi per ipsius verbum & meritum auro præstantius, coalescit, ut duo fierent unum corpus, & una Ecclesia, cujus caput est Christus. Ipse etiam Christus verus est clypeus & scutum electorum suorum, qui Ecclesiam suam tutatur contra vim hostium. Genes. XVI.

Psal. LXXXIV. XII. Fibulae autem illae aureae habebant fun-
 das quibus insiti erant pretiosi duo lapides Sardony-
 ches, ut in quolibet humero haberet unam Sardony-
 chem. Istis autem Sardonychis insculpta erant duode-
 cim nomina tribuum Israelis. Hæc iterum significabant
 Ecclesiam Christi. Per duodecim tribus Spiritus Sanctus
 solet intelligere non tantum Ecclesiam Judaicam, sed &
 ipsam Ecclesiam Christianam, ita ut totam Ecclesiam
 suam curet, & propriis humeris ferat, & gubernet. Do-
 minium enim humeris ejus impositum est. Esa. Ix. v.
 Ista autem nomina sculpta erant, non in uno lapide tan-
 tum, sed in duobus, quod Ecclesia Christi conflata
 sit ex duobus populis, Judæis & Gentilibus, & quod
 Deus Ecclesiae suae fecerit duo Testamenta, Vetus &
 Novum. Sardonyches illae vocantur *lapides recordatio-
 nis filiorum Israelis coram Deo*. Scilicet Pontifex Max.
 meminisse debuit totius Ecclesiae, quoties sacra faciebat,
 ut non minorem curam haberet Ecclesiae quam suimet
 ipsius. Non tantum pro se, sed pro tota Ecclesia debe-
 bat sacrificia offerre, thymiamata & libamina facere, &
 vota ad Deum concipere. Atque sic iterum clarissimus
 erat typus Christi veri nostri Pontificis. Christus enim
 electorum suorum meminit, *novit eos qui sunt sui*. Joh.
 x. XIV. II Tim. II. XIX. pro eis sese obtulit, orat &
 intercedit. Tandem quum in peccatis omnes simus
 mortui, ut nec vires habeamus, nec digni simus ut ad
 Deum accederemus, Christus humeris suis nos portat
 in sanctuarium. Humiles etiam nos & prostratos per
 sensum peccati, exaltat, & ipsi caelo infert, facitque ut
sederemus in locis super caelestibus. Ephes. II. VI. Uno
 verbo, novit nostram miseriam, & in omnibus infirmi-
 tatibus nobis succurrit. Est enim *Sacerdos qui novit succur-
 rere*

vere nostris infirmitatibus. Ecclesiam suam amat & sustentat. Hebr. iv. xv. Ephes. v. xxv. Erant præterea lapides isti *Sardoniches*, qui ex albo & rubro constabant, qui colores, ut jam monuimus, non male Christi naturam divinam & humanam repræsentant; ut constaret Christo ipsi nomina fidelium inscripta esse, cum esse fundamentum Ecclesiæ, eamque sustineri per solum Christum, qui est Deus & homo, verus *ἱερέων* &c. Sustinet enim Ecclesiam suam quatenus est noster Sponsor & Internunciatus, at est noster Sponsor & Internunciatus tanquam Deus & homo. Nec silentio prætereundum est, quod eidem lapidi *Schoham*, sive Sardonychi etiam inscriptum fuerit nomen *Iosephi* in Pectorali, ut gemma Iosephi bis adhibita fuerit. Scilicet quia Iosephus obtinuerat jus primogenituræ, & duplam portionem habuit inter filios Jacobi. 1 Chron. v. i. ii. Jos. xiv. ~~xv~~ *xvi*. *xvi*. et *xvii*. Ezech. xlvi. xiii. Tota igitur Ecclesia gemmæ Iosephi insculpta erat, quia Iosephus tanquam primogenitus totam familiam Jacobi, id est totam Ecclesiam repræsentat. Ideoque egregius est typus Christi, qui verus est primogenitus multorum fratrum, dux & caput Ecclesiæ. Et sane totam Ecclesiam aliquando exprimi per solum Iosephum, patet ex Psalm. lxxx. ii. Obad. xviii. & alibi. Ephodum habebat pretiosum suum cingulum, quod erat instar duorum lororum ab utroque latere anterioris plagulæ exeuntium. Quibus loris duæ plagulæ Ephodi corpori arcte & pulchre alligabantur. Hæc autem amorem Christi erga Ecclesiam significabant. Ecclesiam enim suam & Veteris & Novi Testamenti sibi arctissime jungit, ut unum tantum cum eo constituent corpus. Non ultro in Ecclesia Christo adherent fideles; at Christus ipse eos sibi jungit. Actor.

II. XLVII. Ideo & Ecclesia orat Christum, ut ab eo trahatur. Cant. I. IV. Nemo etiam ad filium accedere potest nisi à patre trahatur. Joh. IV. XLIV. Cingulum istud non erat assutum, nec ex alia materia aliunde desumptum, sed ejusdem materiæ & texturæ erat, procedebat enim ex ipso Ephodo. Ita Ecclesia Christo adhæret, cum eoque unita est, non alterius cura & industria, non vi & meritis hominum, sed Christus ipse solo suo amore & quasi brachiis suis eam amplectitur, ut cum electis suis unum tantum sit corpus.

L I. Omnium vestimentorum pretiosissimum est Pectorale. Non enim ^{factum} ex lino & lana hyacinthina, coccinea & purpurea, & ex auro factum erat, sed præterea habebat duodecim gemmas ingentis pretii, & plus auri habebat quam reliquæ vestes omnes, ut in toto Pectorali nil nisi aurum & gemmæ cernerentur. I. Notandum est, in Pectorali fuisse duodecim lapides pretiosos, cuilibet lapidi insculptum fuisse nomen alicujus tribus, ut nomina XII. tribuum reperirentur in XII. istis lapidibus. Per duodecim lapides cum suis nominibus proculdubio intelligitur I. ipse Christus, qui omnium generum virtutibus splendet, tanquam Deus & Sponsor noster. Quid quæso aptius excogitari potest ad depingendam ipsius naturam divinam & humanam, æternitatem, potentiam, sapientiam, sanguinem, livores, vices, plagas, valorem & pretium illius passionis & meriti? Iidem sane colores, qui in ipsa materia vestium reperiuntur, in hisce lapidibus quoque conspiciuntur. Color Albus in Adamante; Hyacinthinus sive cæruleus in Saphiro & Amethysto; Coccineus in Sardio, & forte in Hyacintho; Purpureus in Carbunculo; & Aureus in Chrysolitho. Sed & eadem ornamenta aliquomodo repræsentant lapidi-

pides. *Tessellatum* opus *Achates* infinitis signis, punctis & lineolis pulcherrime picta. *Flores* operum *Rokem* & *Choscheb*, gemmæ virides, *Topazius*, *Smaragdus* & *Iaspis*, prout flores ex herba viridi protruduntur. Taceo quod & ipsæ gemmæ virides plurimum pulcherrimis figuris à natura pingi soleant. Ut in solis gemmis quasi compendium habeamus omnium istarum significationum & imaginum, de quibus hætenus loquuti sumus. Natura Christi humana & divina exhibentur, non tantum per *Sardonychem*, ut supra ostendimus, sed & per reliquas gemmas. Adest *Adamas* albissimus, instar fulgidissimi alicujus syderis radiantis; & *Chrysolithus* instar purissimi auri rutilantis. Hi Christi naturam divinam quodammodo referunt, non minus quam byssus alba & aurum, de quibus supra plura diximus. *Saphirus* cœruleus ejus originem cœlestem indicat. *Sardius* & *Hyacinthus* rubicundæ, peccata, quibus nostra causa onustus est. *Carbunculus* ruberrimus, ejus sanguinem, quem pro nobis effudit. Aut etiam color ruber, flavus, viridis, & cœruleus ejus vibices livores & plagas. Tandem hæc omnia simul sumpta, cum reperiantur in lapidibus adeo pretiosis, mortis & passionis Christi pretium & valorem nobis in memoriam revocant, in negotio nostræ redemptionis. Non enim nisi ingenti pretio redempti sumus. Hebr. ix. xxiii. Rom. viii. iii. iv. i Joh. ii. ii. i Petr. i. xviii. xix. Psalm. cxvi. xv. Duodecim lapides etiam Ecclesiæ Christi fundamenta dicuntur. Apoc. xxi. xix. xx. At Christus ipse est fundamentum Ecclesiæ, ut docet Apostolus i Cor. iii. ii. Ephes. ii. xx. *Petra* illa pretiosa & *angularis lapis* quem reprobaverunt ædificantes, cui Ecclesia inædificata est. Matth. xvi. Psalm. cxviii. xxi. Matth. xxi. xlii. Secundo cum

Christus cum electis suis sit arctissime junctus, ut cum iis unum tantum constituat corpus; dici potest per lapides istos non tantum Christum solum, sed & ipsos electos quoque significari. Electi enim sunt lapides^{vi.} *vi.* Petr. II. v. Et Ecclesiam significari per duodecim lapides pretiosos patet ex Apoc. XXI. XIX. XX. Ubi fundamenta novæ civitatis, id est Ecclesiæ dicuntur duodecim lapides, quamvis non eodem ordine recitentur, nec forte omnes iidem sint lapides. Videtur etiam Esaias cap. LIV. XI. Et sane lapidibus illis insculpta fuerunt nomina duodecim tribuum, & Pontifex Max. eos in pectore gestavit. Eodem plane modo nomina nostra in cælo scripta sunt. Hebr. XII. XXIII. & Christus nos in pectore suo gestat tanquam *κεμήλιον* pretiosissimum. Et cum nomina ista insculpta habuerint lapides, sequitur eos fuisse instar tot sigillorum. Electi revera sunt sigilla in corde Christi. Cant. VIII. VI. Nec silentio prætereundum est, nomina lapidibus pretiosis inscripta fuisse, ut constaret, nos Deo gratos & pretiosos esse, non propria dignitate & operibus, sed dignitate Christi, & pretio sanguinis ejus. Et cum nomina lapidibus inscripta sint, non pro lubitu Pontificis Max. sed ex mandato Dei. monemur Christum electos suos amare, pro eis sacrificare & intercedere, non ex aliquo amore humano, aut prout nobis placet, sed prout electi ei à Patre dati sunt. Joh. XVII. Ultimo & hoc animadvertendum; nomina tribuum multis & variis lapidibus insculpta fuisse; non omnes ejusdem fuisse coloris, virtutis & pretii; ut doceremur, quamvis electi ex variis populis, gentibus & nationibus sint collecti, & quamvis non omnes sint ejusdem ætatis, sexus & conditionis, omnes tamen per Christum unum fieri corpus &

& Deo gratos esse, ne alius præ alio gloriatur, & supra reliquos fratres se extollat. *Nulla enim caro gloriari debet, sed si quis gloriatur, in Christo gloriatur.* I Cor. ^{xxix.} et xxxi. Secundo, *Pectorale* dicitur *Pectorale Iudicii*. Quia Pontifex Max. iudicium exercuit, & iudicia Dei exposuit. Christus, summus noster Pontifex, est revera Iudex vivorum & mortuorum. Act. xvii. xxxi. II Cor. v. x. *Pater dedit filio potestatem exercendi iudicium quia est filius hominis.* Joh. v. xxxii. Ezech. xxi. xvi. Deinde Christus tanquam Sponsor & Advocatus noster habet potestatem & jus sibi vendicandi omnes quos suo sanguine redemit, tanquam peculium sibi proprium, ut ab omni accusatione legis & conscientiae liberarentur, & hæreditatem intrepidi inirent, & ut sua iustitia nos iustificaret, ne unquam condemnaremur. Rom. v. i. & viii. i. xxxiii. &c. Tandem in Pectorali fuerunt *Urim* & *Thummim*, quæ fuerunt iterum Symbola lucis, cognitionis, integritatis & perfectionis. Pontifex Maximus mentem habere debuit illuminatam & lucidissimam in rebus maxime abstrusis & occultis. In illius ore erat lex, & labia ejus custodiebant scientiam. Malach. ii. vi. vii. Integer etiam debuit esse vita scelerisque purus. Nihil ipsius scientiæ & pietati deesse debuit. Is enim qui internuncius esse vult, ut alios cum Deo reconciliaret, nullam in intellectu debet habere cæcitatem & ignorantiam, nullum in voluntate peccatum; sed perfectam debet habere cognitionem, ut renes & corda nostra scrutari possit, ut omnia peccata nostra, etiam ea quæ nobismetipsi sunt occulta (quis enim cognoscet peccata sua? Psalm xix. xiii.) cognosceret, & pro iis intercederet. Vita & sanctitate integer esse debuit, ut ejus sacrificium Deo acceptum esset, &

ut pro nobis posset mereri. Ejusmodi Pontifex sub Veteri Testamento non reperiēbatur. Erant enim homines infirmitatibus multis obnoxii, & pro propriis peccatis suis tenebantur sacrificare. Hebr. v. 11. & vii. xxviii. Christus igitur depingebatur per *Vrim* & *Thummim*. Is enim verus est noster *Propheta* & *Vates* sapiens, pius & fidelis. Deut. xviii. *Consiliarius Dei*, qui omnia didicit in sinu patris. Esa. ix. Joh. i. *Lux mundi*, *Lux veritas* & *vita*. Joh. i. iv. v. ix. & viii. xii. & ix. iv. *Splendor gloriæ patris*. Hebr. i. iiii. Imo est ipse *sol justitiæ*. Malach. iv. ii. ut in eo reconditi sint omnes *Theauri scientiæ, sapientiæ & intelligentiæ*. Col. ii. iiii. Optime itaque *Vrim*, id est *lucis* dicitur. Sed non minus ipsi competit nomen *Thummim*, *Perfectiones*. Est enim ipsa sanctitas & perfectio, Hebr. vii. xxviii. Col. ii. ix. x. & quidquid electi habent cognitionis & perfectionis, hoc ab eo unice habent. Is enim nobis omnia revelat, & factus est nobis sapientia, justitia & sanctificatio. Matth. xi. xxviii. i Cor. i. xxx. Non mirum igitur, quod in secundo Templo nulla amplius fuerint *Vrim* & *Thummim*, cum Christus ipse debuerit esse præsens.

Sed & hoc animadverti debet: Pectorale adhærens Ephodo superne in humeris, annulis quibusdam & catenis aureis; inferne autem circa cingulum pretiosum Ephodi alligatum fuit vittis lanceis hyacinthino colore tinctis. Aureas autem istas catenas naturam Divinam Christi, & vittas hyacinthinas ex lana, ejus naturam humanam significasse, supra jam ostendimus. Ecclesia igitur adhæret Christo, tanquam Deo & homini, ab eoque sustentatur. Non propriis viribus, non propriis meritis adhæremus cordi ejus; sed Christus ipse suo amore nos amplectitur, sibi que nos arctissime jungit. Nos

Nos ad se trahit funibus amoris, & catenis aureis nos sibi alligat. Est etiam aurum metallum æternum, quod non facile disrumpitur. Nunquam Pectorale ab Ephodo separandum erat; quia electi Christo in æternum adhærent. Nulla vi, nulla arte, nullisque machinis Satanæ, aut hostium Ecclesiæ ab eo possumus avelli. Quos semel diligit eos diligit usque ad finem. Suos nunquam amittit. Nemo eos eripiet ex ipsius manibus. Ab ejus dilectione & amore separari nequeunt. Sancti in fide & amore Dei in æternum perseverant. Joh. xvii. Rom. viii.

LII. Tandem capiti imponebatur *Tiara*, sive *Pileus*. *Tiara* erat signum gloriæ & honoris, immo gloriæ Regum & Magnatum. Quamobrem ii qui tiaras gerebant, simul etiam solebant coronas habere, ut nonnunquam jungantur in verbo Dei. Videantur loca, Job. xxix. xiv. Esa. iiii. xxiii & lxii. iiii. Ezech. xxi. xxxi. Pontifex Max. igitur tiara ornatus erat, quia revera honorari debebat, summo honore post Regem. Immo quia Deus per Summum Pontificem imperium in populum suum exercuit, certis quibusdam temporibus, ut ejus *Sacerdotium* etiam *Regium* dicatur. Exod. xix. vi. Et sane Pileum sacerdotibus datum fuisse in signum honoris, Deus ipse docet. Exod. xxviii. xl. *Et facies ipsis pileos in honorem & in gloriam*. Signum itaque erat *Tiara* honoris & gloriæ Christi, qui verus est *Rex Ecclesiæ*, & *Dominus gloriæ*, & quem omnes honorare debent quemadmodum honorant patrem, ut ad nomen ejus omne genu se flectat, & ut omnis lingua profiteatur Iesum Christum esse dominum, ad gloriam Dei patris. Psalm. ii. vi. Actor. v. xxxvi. Ephes. i. xx. i Corint. ii. viii. Joh. v. xxi. Phil. ii. x. xi. Joh. xvii. iiii. Nihil.

minus pileus erat etiam signum servitutis & submissi animi. Moses quum esset coram Deo, ne ejus faciem, quæ summa majestate & gloria splendebat, videret, ipse caput velavit & faciem texit. Exod. xxxiii. vi. Idem quoque legimus de Elia, quum enim animadvertisset Deum esse præsentem abscondit faciem obducta veste. 1 Reg. xix. xii. Et Seraphim faciem tegebant alis suis. Esa. vi. ii. Ideo mulier caput debet habere tectum, cum sit sub dominio mariti. 1 Cor. xi. x. Sic & Ezech. xvi. legimus sponsam inter alias vestes etiam habuisse velamentum capitis. Et leprosi caput tegere tenebantur. Lev. xiii. xlv. Judæi igitur sub lege tecti esse debebant, ut intelligerent se esse sub servitute, & habere spiritum servitutis. Rom. viii. Cum sub Novo Testamento nobis liceat Deum adorare detecto capite; quia jam sumus liberati à servitute legis, & quia habemus spiritum adoptionis & filiationis. Rom. viii. Galat. iv. iv. Pileus igitur Pontificum significabat, omnes Pontifices Vet. Testamenti fuisse servos legis caerimoniarum, ideo indignos, ut ad Deum accederent detectis capitibus; ipsum etiam Christum, quamvis sit Deus æternus, tamen servum fieri debere, ut nos à servitute liberaret. Et revera *cum esset in forma Dei non reputavit rapinam esse aequalem Deo, nihilominus tamen semetipsum humiliavit, & assumpsit formam servi, & obediens erat usque ad mortem, immo mortem crucis.* Phil. ii. vii. Galat. iv. Hinc & *servus* dicitur Esa. lxi. ut faceret voluntatem patris; corpus sibi adaptavit, & aurem sibi perforari sivit. Psalm. xl. vii. Hebr. ix. v. ut voluntaria sua servitute nos in libertatem vendicaret: ideo sub Novo Testamento hodie nullo pilco opus habemus. 1 Cor. xi. iv. sed libere ad Deum tan-

tanquam patrem accedere nobis licet, ut resecta facie gloriam ejus aspiceremus, quasi in speculo intuentes. II Cor. III. XVIII. Sed & ideo caput velasse videntur Pontifices Vet. Testamenti, quod omnia mysteria redemptionis non satis clare perviderint, Deus enim in obscuritate tunc temporis habitabat. I Reg. VIII. XII. ne & nos saperemus supra modum, sed ad sobrietatem. Rom. XII. III. I Cor. IV. VI. Sæpius etiam in gyrum ducebatur fascia, & multis volucris & plicaturis caput involvit Pontifex, ut surdus esset in rebus terrenis, & ut, divinis unice intentus, omnia rite perageret, nullis cogitationibus de rebus humanis distractus. Hoc autem præcipue præstitit Christus, cum in opere patris sui totus occupatus fuerit, nullis distractus rebus humanis, ut etiam zelus pro domo Dei cum consumpserit. Joh. II. XVII.

LIII. Ultimum ornamentum Pontificis Maximi erat *Lamina*, sive *Corona aurea*. Quemadmodum *Tiara* sic & ipsa *Corona* signum erat honoris & gloriæ, immo Regni & potestatis. Ideo nonnunquam tiara & corona junguntur, ut videre est Ezech. XXI. XXXI. Coronam igitur habuit Pontifex Max. quod fuerit omnium Sacerdotum Rex atque Princeps, immo quod auctoritate aliqua Regia quandoque polleret Christus autem verus est non tantum Propheta & Sacerdos, sed & Rex atque Princeps, ut jam modo ostendimus, ideo ejus typus, qualis erat Pontifex Max coronari debebat. Triplici ordine, sive τριτοχίαν, ut loquitur Josephus, calyculis hyosciani ornata erat corona ista, ut fere dixisses triplicem fuisse coronam. Quod factum est proculdubio, ut exprimerentur tria munera Christi, *Propheticum, Sacerdotale & Regium*. Triplicem sane co-

ronam memorant Judæi, *Legis, Sacerdotis & Regis*. Hisce tribus coronis Christus ornatus erat. *Coronam Legis* gessit tanquam Propheta noster fidelis & sanctissimus: quum legem Dei non tantum explicaverit, sed eam quoque adimpleverit. *Sacerdotis*, quod verum sacrificium Deo obtulerit pro remissione peccatorum nostrorum. Et *Regis*, quod sit noster Rex atque Princeps, qui Ecclesiam regit & contra hostes defendit. Quæ omnia satis fuscè hactenus demonstrata sunt. *Coronæ Pontificis Max.* inscripta erant hæc verba: *Sanctitas Iehova*. Sane Pontifex Max. Veteris Testamenti *Sanctus* esse debebat, ideoque à Mose unctus & Deo sacratus est. Et sacerdotium Dei *Sanctum* erat *Sacerdotium*, ut etiam omnia quæ Sacerdos tangeret sancta essent: unde etiam *Sacerdotium* dicitur à *sacro*, quemadmodum Græci, ut ipsi sacri auctores in Novo Testamento, dicunt *ιερός* à *sancto*. At sanctitas illa Pontificum Vet. Testamenti nunquam erat perfecta: semper enim polluti erant peccato, ideo toties tenebantur sese lavare, & sacrificia offerre pro peccatis suis, non minus quam pro peccatis populi. Ne igitur quis crederet ipsum Pontificem possidere veram sanctitatem, & propter ipsius sanctitatem sacrificia & oblationes Deo gratas esse, Deus mandavit ut adderetur vocabulum *Iehova* scilicet: *Sanctitas Iehova*. Christi itaque Sanctitas intelligitur, & non alia. Is enim verus est *Iehova*. Os. I. VII. & Esa. XL. III. confer cum Marc. I. III. Est etiam *Sanctus, Sanctus Domini, Sanctus Dei*, immo ipsa *Sanctitas*. Luc. I. XXXV. Act. II. XXVI. Mal. II. VI. Marc. I. XXIV. Hæc autem verba *Sanctitas Iehova* coronæ inscripta erant, ut Pontifex Max. auferret iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverunt filii Israël, omnium

donorum

donorum, rerum consecratarum ab illis. Sane nihil Deo gratum esse potest absque sanctitate Christi. Ille sese pro nobis sanctificavit, & nobis factus est sanctificatio, ut & nos sanctificaret. Joh. xvii. xix. 1 Cor. i. xxx. Ideo Ecclesia sancta est, & cuncta ejus bona, quæ à Deo in nos conferuntur, sancta sunt. Omnia nostra opera & dona & sacrificia spiritualia, quæ offerimus Deo, sancta & grata sunt, si procedant ex vera fide, prout sacrificium Abelis Deo gratum fuit per fidem. Hebr. xi. iv. vi. Sed nec fides ipsa, nec ulla dona aut opera quæ à fide procedunt, Deo grata sunt absque sanctitate & justitia Christi: cum etiam præstantissima nostra opera polluta sint. At vero sanctitate Christi omnia purgantur & Deo accepta sunt. Hebr. iv. xv. xvi. & xiii. xv. xxi. Et per Christum sumus *sanctum sacerdosium*, ut offerremus sacrificia spiritualia, quæ Deo sint grata per Jesum Christum. 1 Petr. ii. v.

Vittis etiam corona alligabatur fronti Pontificis Max. Primo non pileum nec ullam aliam partem Pontificis terigit lamina, sed ipsam carnem Pontificis. Ita sane purgamur non alterius sanctitate, quam ipsius Christi sanctitate, quæ ipsi naturalis & propria est. Totus enim sanctus est. Deinde fronti alligatur, ubi majestas, modestia, & virtus se maxime prodit, & ubi est sedes sapientix & cognitionis: quia Christo data est omnis potestas in cœlis & in terra, & quia omnibus virtutibus & pietate consummatus, & suprema sapientia patris est. Et quidem vittis alligata erat. Ut Pontifex intelligeret, se Pontificatum & omnia dona non à se, sed à Deo habere, nec posse retinere gloriam istam nisi à Deo & ejus Spiritu. Et cum per coronam auream non male fides etiam depingatur, est enim fides aurum probatum, ut

suo loco probavimus, hoc ligamento didicit Pontifex Max. & tota Ecclesia simul cum eo, se fidem nec habere, nec conservare nisi per Deum. *Est enim fides donum Dei.* Ephes. II. VII. Virtutem illam quibus alligabatur corona, ex lana erant hyacinthini, sive coerulei, coloris. Color quidem ostendit Sacerdotium totamque ejus gloriam coelitus datam esse Pontifici Maximo: omnia praecepta de sacerdotio & sacrificiis non ab hominibus fuisse excogitata pro lubitu, sed ipsum Deum habere auctorem, & caelestia latere sub istis rebus terrenis & visibilibus symbolis. At materia istarum vittarum, cum esset ex lana, quae facile corrumpitur, simul ostendit, gloriam sacerdotii perituram esse; sacrificia & omnes caerimonias Aharonis desituras praetituto suo tempore, ad Christi veri nostri ἀρχιερέως adventum. Ipse enim sacerdotium solum est aeternum, cum & ipse in aeternum sit vivens. In eoque solo aeternum Sacerdotium quaerendum esse. Est enim Sacerdos aeternus secundum ordinem Melchizedeci. Psalm. cx. Hebr. VII.

LIV. Haec ita summatim de significatione vestium sacrarum, quibus utebantur Pontifices singulis diebus totius anni, dicta sunt. Restat ut pauca addamus de vestibus albis, quibus usus est Pontifex Max. decimo die Tisri, in solenni ista Expiatione, unde etiam יום הכפורים *dies expiationis* dictus est. Illo enim die, ut suo loco ostendimus, nullas habebat vestes lanas nec coloratas; nullumque illis aurum nec gemmarum inerant. Sed vestes illius diei omnes, ut ne quidem balteus exciperetur, erant ex bysso subtilissima & albiissima: Sane cum totum Sacerdotium fuerit imago Christi illiusque Sacerdotii, tum maxime ministerium illius dici. Omnes Sacerdotes ministri atque typi fuerunt Christi.

Christi, eorumque sacrificia cuncta, quæ fiebant reli-
 quis diebus totius anni, omnino erant legalia, & sub
 lege tantum fiebant. At Pontifex Max. decimo die Tis-
 ri, illiusque ministerium quod isto die peragebat, tam
 manifesto Christum illiusque Sacerdotium ob oculos
 ponebat populo, ut diceret omnia ista non sub lege,
 non per Sacerdotem typicum, sed sub Novo Testamen-
 to, & per Christum ipsum facta fuisse. Nam quemad-
 modum expiatio solebat fieri finito anno, primo scili-
 cet die anni sequentis: ita per Christum vera expiatio
 facta est finito tempore Veteris Testamenti. Post Chri-
 stum enim τὸ δέχαϊα παρῆλθεν καὶ γέγονε καιρὸς πᾶσι πάντων.
 11 Cor. v. xvii. Tunc enim incepit novus annus, *an-
 nus acceptus & gratia*. Esa. lxi. ii. Illa die Pontifex
 Max. solus, & quidem semel cum sanguine intrabat in
 sancta sanctorum, suffitus fecit & preces ad Deum fun-
 debat, ut peccata populi expiarentur. Ita sane Chri-
 stus solus, & semel tantum post peractum sacrificium
 veræ expiationis, sanguine suo intravit in cælum tan-
 quam sancta sanctorum, ut pro nobis precibus suis tan-
 quam suffitu gratissimo (Apoc. vii. i. iii. iv.) interce-
 deret apud patrem. Toto isto die, quamdiu Pontifex
 Max. in sancto sanctorum ministrabat sanguinem spar-
 gendo, suffitum faciendo & preces fundendo, sa-
 crificia cuncta toto isto tempore in atrio cessabant,
 quasi nullus amplius superesset Sacerdos aut sacrificium.
 Tunc expiatio facta est, non pro uno homine, nec pro
 uno peccato tantum, prout reliquis diebus offerri so-
 lebat sæpissime pro uno, & pro certo aliquo genere
 peccati tantum; sed pro omnibus Israëlitis omnibusque
 peccatis, ut omnes credentes plenam haberent expia-
 tionem. Eodem modo, dum Christus jam in cælo pro
 nobis

nōbis orat & intercedit, propriumque suum sanguinem Deo patri offert, peracta perfecta nostra expiatione, pro remissione omnium peccatorum nostrorum, cujuscunque generis sint, pro omnibus etiam electis, cujuscunque sint nationis aut populi, quocunque tempore & in quacunque terra vixerint, & in posterum victuri sint, nullum datur amplius sacrificium, nulla expiatio, ut omnino nullus amplius supersit Sacerdos. Quæ omnia & id genus alia multa notatu dignissima, fulissimè tractantur ab Apostolo, cum alibi, tum præcipue in Epistola ad Hebræos capp. VII. VIII. IX. & X. Non mirum igitur diem istum dictum fuisse *Ioma*, quasi dixeret *Diem xar' ἐξοχλῶ*, & *Ioma Rahba*, *diem magnam*. Est enim revera dies magna & admirabilis, dies nativitatis, mortis, resurrectionis, & ascensionis Christi in cœlum. Hæc est illa dies quam videre desiderarunt Patres Veteris Testamenti, & quam per fidem cum Abrahamo viderunt. Joh. VI II. LVI. Cum igitur Sacerdotes reliquis diebus totius anni sacrificia fecerint, tanquam sub lege cærimoniali, ubi nulla perfecta fiebat expiatio, ita ut populus & ipsi etiam Sacerdotes adhuc essent sub reatu, & peccatis contaminati; (non enim poterant sacrificia & Sacerdotes tunc temporis purificare quoad conscientiam. Hebr. IX. IX.) Deus voluit ut Sacerdotes sacra facerent vestibus ex lana & lino mixtis, variisque coloribus infectis, cum vera fuerint symbola clementorum mundi & peccati, uti supra ostendimus. At vero cum decimo die Tisri Pontifex Maximus modo aliquo peculiari Christum repræsentaverit, ejusque Sacerdotium, per quod facta est vera & perfecta expiatio, ut nullus amplius reatus in electis Nov. Testamenti remanserit, nullumque supersit peccatum, quod per Christi

Christum non sit perfectissime expiatum, adeo ut Deus peccata & debita nostra nunc non tantum connivendo transierit, propter sponfionem Christi, sed etiam, vero λόγος jam factō, ea transtulerit, & è libro debiti eraserit; ut contra nos nulla omnino restaret accusatio legis & conscientiae, nullusque timor mortis, & iræ Dei ob violatos ritus: ideo, inquam, Deus voluit ut Pontifex Maximus illo die sacra faceret vestibus byssinis & albis: ut populus per istos ritus intelligeret, præsentē Christo, & post illius sacrificium atque expiationem, in Ecclesia Christiana nulla amplius restare peccata nec debita; sed solutionem esse præstitam, Ecclesiam Novi Testamenti esse Ecclesiam sanctam & perfecte justificatam per sanguinem Christi. *Christus enim amavit Ecclesiam suam & semetipsum dedit pro illa, ut eam purgaret, & redderet Ecclesiam sanctam & inculpata, ut loquitur Paulus Apostolus Ephes. v. xxv. xxvi. xxvii.* Vide etiam Hebr. ix. xiv. xxvi. Secundo, Albis etiam vestibus amictus esse debuit Pontifex Maximus, propter perfectam justitiam & sanctitatem Christi. Ille per quem fieri debet vera expiatio, & qui in cælum intrare debet, ut pro nobis intercederet, oportet ut sit justissimus & sanctissimus, in quo nulla omnino reperitur macula peccati; nihil enim in cælum intrare potest quod sit pollutum. Apoc. xxi. xxvii. Talis autem est summus noster Pontifex Jesus Christus. Ut igitur illius perfecta justitia atque sanctitas vivis suis coloribus depingeretur per Pontificem Max. Veteris Testamenti, quum ingressurus esset in sanctum sanctorum, vestiri debuit albis vestibus & byssinis, in quibus nulla esset lana, nullus fucus colorum, quæ sunt symbola peccati & mentis maculae. Ideo tam solícite cave-

bant Judæi sub Veteri Testamento, ne Pontifici Max. aliquid eveniret quo ineptus redderetur ad ministerium illius diei; ut eum etiam septem diebus à consortio hominum separarent & occluderent, ne pollueretur, & ut sanctior ad ministerium istius diei accederet, ut docent Magistri, Codice Joma cap. 1. Hæc autem pulcherrima imago erat justitiæ, innocentiae & sanctitatis Christi. Is enim perfectissime sanctus & justus est, absque maculis & peccatis, à consortio peccatorum longissime remotus. Eo proculdubio respexit Apostolus ad Hebræos cap. VII. XXVI. ubi dicit: Ορτυίσσε ut habere-
 remus summum Sacerdotem, ὅσον, ἀκακὸν ἀμίαντον κενωμένον ἀπὸ τῆς ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλόπερον τῆς θείας φύσεως. III. Cum lana, gemmæ, aurum, colores & reliqua ornamenta fuerint ligna pompæ mundanæ, & gloriæ sacerdotii; sequitur Pontificem Maximum ejusmodi vestimenta deponere & albas induere debuisse, ut populus disceret, post Sacerdotium & expiationem per Christum factam, etiam omnem pompam Sacerdotii Veteris Testamenti habere finem, Deumque coli in Spiritu & veritate, absque apparatu extrinseco. IV. Deposuit etiam vestes laneas & coloratas, aurum atque gemmas, quando intrabat in sancta sanctorum, ne quis crederet expiationem factam esse dignitate, merito & valore tanti ornatus, auri aut gemmarum. Non enim redempti sumus auro, aut argento aliisque rebus pretiosis, sed sola sanctitate, justitia & sanguine Christi. I Petr. I. XVIII. Sed & gemmis inscripta erant nomina tribuum, aut duodecim Patriarcharum. Ne igitur in animo suo alerent vanam atque profanam opinionem aliquam, Deo scilicet litatum, & peccata expiata esse ipsa virtute, merito tribuum, justitia populi,

puli, aut etiam duodecim istorum Patriarcharum, quorum nomina XII. gemmis insculpta erant, Deus voluit ut Pontifex Maximus tunc temporis vestes illas aureas, gemmatas, laneas & coloratas pictasque deponeret, & albas sumeret: ut solus intraret & peccata expiaret nullo Patriarcha, nulla tribu præsente, quia Christus solus intravit in cœlum, solus pro nobis orat, intercedit & peccata nostra expiat, ne ulla caro ob justitiam propriam gloriatur, sed si quis vult gloriari, ut gloriatur in Christo. v. Adde diem istam fuisse diem humiliationis atque jejunii extraordinarii. Indignum igitur fuisset, si Pontifex Max. ad Deum accedere ausus fuisset, ut peccata deprecaretur, iram Dei leniret, & eum sibi populoque propitium redderet, in ejusmodi pompa & ornatu mundano. Omnis enim pompa & gloria elatum animum superbiamque notat. Cor autem contritum, & serio per sensum peccati contristatum humiles gestus & viles habitus decent. Hoc autem in Christo maxime adimpletum est. Is enim, ut nostra peccata expiaret vera expiatione, *semetipsum inanivit, forma servi accepta, similis hominibus factus est, seque submisit, & factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Phil. II. VI. VII. VIII. Ita ut humilitas summi Pontificis die expiationis, nihil aliud fuerit quam imago humilitatis Jesu Christi. Sed quemadmodum Pontifex Max. dum ita humiliatus erat, nihilominus, peracta expiatione, ipsissimis vestibibus albis intravit in Sanctum Sanctorum, sic & Christus, postquam sacrificium se obtulit Deo, in isto statu humili, tandem ascendit in cœlum, verum antitypum Sancti Sanctorum, & supremam gloriam adeptus est. Quod iterum innuit ipse Apostolus eodem loci, versibus IX. X. XI.

ubi statim addit: *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donavit ei nomen quod est supra omne nomen: Ut ad nomen Iesu omne genu se flectat, caelestium ac terrestrium & subterraneorum. Omnisque lingua profiteretur Iesum Christum esse Dominum, ad gloriam Dei patris.*

LV. Ex his omnibus, quæ hætenus dicta sunt de significatione vestium sacrarum, patet nos esse participes sanctitatis, iustitiæ, & perfectionis Christi, illius mortis, sacrificii, & intercessionis, omniumque beneficiorum, quæ suo sanguine apud patrem pro nobis meruit. At simul etiam colligimus, nos metipsos per Sacerdotium Christi factos esse Sacerdotes, immo Reges & Sacerdotes. Christus enim *primogenitus est inter multos fratres.* Rom. VIII. ~~XXIX.~~^{VIII.} prout Pontifex Max. V. Testam. reliquos sacerdotes *fratres suos* nominare solebat. Ideo & nos sub Novo Testamento, abdicatis humanis cupiditatibus, & negotiis atque impedimentis omnibus huius sæculi sepositis, Deo sumus sancti, & Sacerdotio sedulo fungi tenemur. Cum autem Sacerdotium exerceamus sub Novo Testamento, post peractum sacerdotium Christi, illiusque introitum in Sancta Sanctorum: cessat in hac terra Sacerdotium Christi; cessant omnes oblationes & omnia sacrificia desumpta à rebus corporeis, cum res istæ hodie nullius omnino sint usus; ideo & nullæ vestes sacerdotales in Ecclesia Christiana amplius locum habent, ut non nisi magna superstitione hodie à nonnullis introducantur. Nihil enim prorsus possunt significare, cum nullas umbras patiatur Ecclesia Christiana, postquam Sol iustitiæ ipse ortus est. Mal. IV. 11. Nullo signo, nullo typo atque imagine opus est præsentem ipso antitypo Iesu Christo. Et

Et quemadmodum Pontifices extra templum vestibus vulgaribus incedebant, & in iis Deum colebant, eodem modo quo & reliqui Israëlitarum: ita sane & nos, quamvis sumus Sacerdotes spirituales, cum tamen versemur extra templum illud, quod manibus hominum factum est, omnem externam pompam atque habitum tenemur deponere, ut in omnibus locis, omnibusque vestibus Deum caste adoraremus & coleremus, puris manibus atque pura mente, in Spiritu & veritate. Sacerdotes sumus spirituales, & sacrificia quæ Deus à nobis postulat sunt spiritualia. 1 Petr. II. v. Sunt preces Sanctorum, quæ tanquam suffitus grati, cum suffitu Christi & per illius manus ad Deum ascendunt. Apoc. VIII. II. III. Sunt laudes; sunt gratiarum actiones; sunt iuvenci laborum nostrorum; sunt opera pietatis erga Deum, & charitatis erga proximum; sunt corda contrita & animi abjecti atque resipiscentes. Psalm. I. XII. Hebr. XIII. xv. Os. XIV. II. Phil. IV. XVII. Psalm. I. I. XIX. Immo nosmetipsos, corpora & mentes nostras Deo consecrare atque offerre tenemur, tanquam hostias vivas, sanctas, & placentes Deo, qui cultus noster rationalis est. Rom. XII. I. II. Hæc sunt vera sacrificia quæ Deus à nobis postulat. Hoc sensu veri sumus sacerdotes sub Novo Testamento. Tandem cum Christus jam ministret in sancto sanctorum, & cum omnia reliqua sacrificia jam cessare debeant, sequitur nos etiam cum eo, ut ministerium nostrum perageremus, non nisi albis & puris vestibus vestiri debere. Non aureis, non laneis, non coloratis atque gemmatis. Omnem lanam, omne aurum, omnes genimæ omnemque ornatum, uno verbo omne desiderium divitiarum, gloriæ & pompæ hujus sæculi, omnes cupiditates animi,

omnem fastum & superbiam, cum omni colore peccati & nequitiarum exuere tenemur, ut in omni humilitate & cordis contritione, in omni sanctitate & iustitia, tanquam vestibus byssinis & albis incedamus. Ut *vestibus laudis & iustitiae, & tunica iustitiae Christi* vestiamur. Immo ut *Christum ipsum induamus*, Gal. III. XXVII. Et ut in hoc apparatu humili atque sancto, Christi pietatem & virtutes imitantes, & summa cum diligentia Sacerdotio nostro spirituali functi, tandem peracto Sacerdotio in hac terra tamquam in atrio, cum Christo summo Sacerdote, fratre, capite & ductore nostro, habeamus libertatem ad Deum patrem accedendi, & in coelum, tanquam in sancta sanctorum intrandi, quo nobis per Christum jam patet introitus. Hebr. IX. VIII. Atque sic ut cum Christo Deum perfecta sanctitate in æternum colamus, laud&que ejus tanquam Reges & Sacerdotes in cœlesti Templo æternum canamus.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERUM

& Verborum

SECUNDI LIBRI.

A.

A Balet pro abanet inde balteus.
 pag. 476
Abraham, Isaac & Jacob in Pectorali. 774
Achates dicitur à Mose Schebo. 693.
Abaliis Leschem. ibid. An sit Beryl
 lus. 704. *Achates* est subviridis 705.
 Rabbinii dicunt *Abatim. ibid.* Ejus
 descriptio. *ibid.* Mirificæ ejus pictu-
 ræ. *ibid.* *Achates* Pyrrhi Regis. *ibid.*
 Varia genera *ibid.* *Achates* dicta ab
 H. b. *Akad, punctatum, inde A-*
chud, & Achat. 706. Optima *Acha-*
tes. 707. Ejus locus natalis *ibid.* Mo-
 les. *ibid.* & 708. Pretium, & virtutes.
 708. 709. *Achates*, an dici possit
 oculus vituli. 711
Achlama Amathystus. 711. Nephthali
 destinatur. 713. Vnde dicatur. 710
Achmar gemma. 630. 637
Acinus in uva iustar plectri in tiorinna-
 bulo. 569 570
Adam cur vestitus à Deo. 889
Adamas. Ejus pulvere celantur & po-
 liuntur gemmæ. 619. An sit lapis
Odem? 632. Nulli cedit pretio. *ibid.*
Ejus etymon. 633. Dicitur indomitus
 fabulose. 633. 634. *Adamantes* falsi
 ex saphiris. 672. *Adamas* est sextus
 lapis in Pectorali. 684. 685. &c. Ejus
 non meminit Johannes in Apocal.
ibid. *Adamas* an Hebr. dicatur *A-*
nach? & *Anacles?* 685. 686. vox
Adamas latet in voce *Iabalqn.* 687.
 Est omnium lapidum durissimus.

688. &c. An hircino sanguine rum-
 patur. 689. Perforat margaritas. 690.
 Est lapis albissimus. *ib.* Ejus locus na-
 talis. *ibi l.* & 691. Quanto tempore
 nascatur, & ex qua materia. *ibid.* Est
 gemmarum omnium pretiosissima.
ibid. Solis, & quidem paucis Regi-
 bus olim cognita. *ibid.* Ejus moles.
ibid. *Adamas* Magni Mogolis. *ibid.*
Adamas Philippi Reg. Hispaniæ. *ib.*
 Ejus virtutes. *ibid.* & 692. An sit ve-
 nenum *ibid.* *Adamas* an sit *Prim* &
Thummim? 762. 784. An per eum
 futura prædicantur. *ibid.* 763. 766.
 Ex *Adamantibus* litteræ in corona
 Julii Secundi Pont. Max. Romani.
 810

Ægyptii Cingari palliati. 556
Ægyptiorum ritus an ad Judæos pro-
 pagati? 758 Eorum *sistra* & crepita-
 cula utrum ante *tintinnabula* Pont.
 Max. Hebr. *ibid.* *Ægyptii* multa vi-
 dentur didicisse à Judæis, per Jose-
 phum. *ibid.* Tempore Salomonis.
ibid. *Ægyptiorum sacerdotes* caput
 & oculos regunt. 539. Eorum orna-
 menta in Pectore. 615. 616. Sunt
Judices. 750. Habent imaginem in
 collo. Vide imago, & saphirus.
Æneas pius in tecto capite sacrificat.
 536

Æquabiles catenæ. 612
Agni ut plurimum offerebantur. 892
Agrasses. 466
Agrippa Rex legit factionem. 844
Aharonis virga floruit. 907
Akassueri Regis Thebæus. 836
 D d d d d
Akik

INDEX RERUM & VERBORUM

<i>Akik</i> gemma. 630. 642	ministerium Deus utitur. 759. An vo-
<i>Ala</i> quomodo dicta Hebr. 802. <i>Ala</i>	cem edant respondendo per <i>Vrim</i> &
<i>pallii</i> . 550 558	<i>Thummim</i> ? 777
<i>Alam</i> & <i>Almas</i> pro <i>Iahalom</i> . 688. Inde	<i>Angulus</i> quid ? 550
<i>Almas</i> & <i>Adamas</i> . <i>ibid</i>	<i>Animalium</i> imagines nullæ in vest.
<i>Alba</i> Luna. 672. <i>Albescere</i> . <i>ibid</i> .	sacr. 592
<i>Albus</i> color in Tians. 509. In gemmis	<i>Annuli aurei</i> in vest. sacris. 598. 599
foli Adamanti convenit. 690. <i>Alba</i>	<i>Annu'i</i> in Ephodo quos? 599. In pecto-
<i>vestes</i> martyrium. 901. & sacerdo-	rali. 609. 610
rum. <i>ibid</i> . Dicuntur justificationes	<i>Anthrax</i> à Carchedonio non debet di-
sanctorum. <i>ibid</i> . <i>Albus</i> color Deo	stingui. 663
attribuitur. <i>ibid</i> . Significat Christi	<i>Antimonium</i> est <i>sibium</i> . 665
<i>justitiam</i> & <i>sanctitatem</i> . <i>ibid</i> . & ejus	<i>Antonia</i> arx in Templo. 834
<i>naturam</i> divinam. 897. Est color	<i>Apanturim</i> , & <i>Marganit</i> <i>Apanturim</i> ,
<i>Regius</i> . <i>ibid</i> .	& <i>Apantur</i> gemma. 630. An sit
<i>Alexandri Magni</i> Diadema. 508. 509.	<i>Panthera</i> . 696. Sic vertitur <i>laspis</i> .
<i>Alex</i> . <i>Magnum</i> irascitur Judæis. 853.	740. 742. 744
<i>Placatur</i> . <i>ibid</i> . Petit à Pont. Max. Ju-	<i>Apex</i> pilcus. 537. 538. Vnde dicatur?
dæorum ut oraculum consuleret. 864	538. 539. <i>Apex</i> Episcopalis digni-
<i>Alexandri Severi</i> Thesaurus. 846	tas. 558
<i>Aller</i> pro <i>aner</i> , & <i>anare</i> . 476	<i>Apis</i> . In ejus fronte alba macula. 510.
<i>Amethystus</i> dicitur <i>Saphirus</i> . 680. Est	<i>Apostoli</i> duodecim. Ante t. tintinnabula.
<i>Hyacintho</i> similis. 700. & 713. Olim	573. Significatur per tintinnabula.
<i>Hyacinthus</i> dictus. 700. 704. Dicitur	918
<i>Achlama</i> . 711. Ejus descriptio.	<i>Aqua marina</i> , <i>beryllus</i> . 717
711. 712. &c. Vini colorem refert.	<i>Aque</i> limpida. 655
<i>ibid</i> . Cur ita dicatur. <i>ibid</i> . Ejus varia	<i>Aquila</i> nido suo imponit <i>Achatem</i> . 709.
genera. <i>ibid</i> . Omnes violacei. <i>ibid</i> .	Attulit vermem <i>Samir</i> . 618. <i>Aquila</i>
<i>Nephtali</i> destinatur. <i>ibid</i> . Ejus locus	si scalpere tur in amethysto vitrus. 714
natalis. 712. 714. Ejus <i>pretium</i> , &	828
<i>virtutes</i> . 713. 714	<i>Aranea</i> tela vestis tenuissima. Ejus
<i>Amicivus</i> , <i>amicus</i> . 580	<i>Arca</i> in bellum deducitur. 786. Ejus
<i>Amiculum</i> dicitur Ephod. 584	annuli & vestes. 770
<i>Amphihilem</i> . Pectorale. 607	<i>Arca</i> varis in templo ad custodiendas
<i>Amussis</i> . 639	vestes sacras. 837. Earum tituli. <i>ibid</i> .
<i>Anach</i> & <i>Anathites</i> an sit <i>Adamas</i> . 686.	<i>Arkin</i> gemma. 630 642. Pro <i>Tarkin</i> ,
unde dicatur. <i>ibid</i> . An sit <i>Onyx</i> <i>ibid</i> .	unde <i>Turkis</i> . 704
Esse <i>plumbum</i> aut <i>stannum</i> . <i>ib</i> . filum	<i>Arma</i> Turni & <i>Palladis</i> . 811.
cui <i>plumbum</i> appensus est. 687	<i>Ar</i> vestes sacras pretiosas reddit. <i>ibid</i> .
<i>Anaxyris</i> quid ? 606	Ejus significatio. 639
<i>Ancilla</i> 615. Eorum forma. <i>ibid</i> . Cæ-	<i>Artifex</i> imaginum. 607
lo dimissum primum. 615. 616	<i>Artificiosissimum</i> opus Ephod. 589. 607
<i>Angeli</i> sancti 494 496. Vide <i>Balreus</i>	<i>Arripes</i> herman prod. t. 455
& <i>Cinctus</i> . An dent responsi per <i>V-</i>	<i>Arx</i> <i>Antonia</i> . 834. Erat sub sigillo
<i>rim</i> & <i>Thummim</i> 757 &c. Eorum	Pont. Max. Hebr. postea sub sigillo
	prædii Rom. 834
	<i>Ajer-</i>

SECUNDI LIBRI.

<i>Ascetorum pallia.</i>	548
<i>Asini tintinnabula gerunt.</i>	568
<i>Amodaus Rex Dæmonum.</i>	618
<i>Aspides in humeralibus quid?</i>	592
<i>Astronomiam an Deus docere voluerit per vestes sacras.</i>	874
<i>Atrium solum dicitur templum & Miklasch. 852. Extra atrium dicitur Provincia.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Augustus Cæsar habuit tibialia & feminalia.</i>	455
<i>Aurea bulla quid?</i>	483
<i>Aurora ab Hebr. Or lumen.</i>	752
<i>Aurum virens pro Sinaragdo.</i>	658. 722
<i>Aureum est corpus Christi.</i>	722
<i>Auri lapis est Chrysolithus.</i>	726
<i>Aurum & gemma Tharsis junguntur.</i>	723

<i>Aurum purum corona Pont. Max. 802.</i>	
<i>Aurum quid significet. 874. 889. 893. Christo offertur ut Regi. 894. Christi naturam divinam significat, & æternitatem. 893. 894. 927. Et ejus meriti pretium. ibid. Est symbolum Christi donorum & gratiarum.</i>	895

B.

<i>B. ponunt Latini pro Hebr. B.</i>	654
<i>Baal. Peoris sacra.</i>	453
<i>Babylonii udo capite sacrificant.</i>	536
<i>Bacca dicitur pro Macca.</i>	654
<i>Bacchus ab Arabibus in lapide colitur.</i>	657.
<i>Ejus sacra.</i>	535
<i>Baculos habent peregrinantes.</i>	527
<i>Baculus Mammillii Limerani.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Baculus ab Hebr. Maklo.</i>	654
<i>Bastriana chrysolithi.</i>	725
<i>Bæll est lamina aurea. 803. 804. An sit vox Hispanica? ibid. Germanis significat viam stritam. Bællen/De hæg bællen. Gen bæll floffe &c. ibid. Pro Bæll dicitur bællan. ibid. An dicendum Bæll. ibid.</i>	
<i>Bagdad pro Magdad.</i>	654

Balteus. 476. &c. Vestimentum vetustissimum. ib. Latinis dictus ab Abnet. 476. 477. Balteorum varia materia. ibid. Ex pellibus & corio ibid. Balteus Joh Baptiste. ibid. Balteus Argenteus & Auratus. ibid. 478. Aeneus & Linceus. ibid. Baltei sacerdotum ex lana & lino. 478. Mixtæ ideo materiæ. 479. Extra ministerium à Sacerdotibus deponi debet. ibid. Balteus Pont. Max. decimo die Tisri ex lino. ibid. Balteus dicitur lorum & fascia. 479. Baltei longitudo. 479. 480. 486. Dicitur Mitra. ibid. 512. Longus xxxii. ulnas. 481. Latus iv. digitos. ibid. Intus cavus. ibid. Ejusmodi balteis veteres utebantur pro erumena. 482. In balteo stipendium. ibid. Balteus est instar serpentis exuviatum. ibid. Balteorum ornamenta. 483. Baltei aurati, & constellati. ibid. Germani. ibid. Baltei Batavorum. ibid. Baltei Sacerdotum opus Phrygionicum. 483. 484. An habeant squamas instar serpentis? ibid. Habent fibulas. 485. Longi dicuntur mitra & fascia. 486. Baltei in usum militum. 487. Inde dependet gladius. ibid. Balteo cingi est armari. Balteis cognoscuntur legionarii. 488. Suae signæ ex cæcis. ibid. Germanis dicitur Feltzeiden/ Gallis Escharpe. ibid. Balteis cinguntur scemina. ibid. Inde ad viros. 490. Balteo veteres opus habebant. ibid. Baltei sacerdot. Hebr. ex mandato Dei. 493. Eis tunica cingitur. 494. Balteus & tunica junguntur. ibid. Dicitur Zodiacus. 495. Balteus sacerdotalis in tabula depictus. 499. Explicatur. 500. Balteus opus Rokem ideo pretiosus. 831. Eum deponere tenentur sacerdotes quam primum ab opere cessant propter Schaatnez. 847. Fluebat propter or-

INDEX RERUM & VERBORUM

- natum. 848. Laevo humero insicie-
 batur. 887. Quid significet? 874.
 878. 888. 905. 911. 912. Cur solus
 acu pictus? *ibid.* & 906
Banai & Bant. Ab Hebr. & Arab
 477. 514
Bandum, *Banderolle*, vexillum. *Gen*
Daeg-bmit. 514
Bandt pro *baen*. 804
Barak, splenders. 653
Barcan male pro *Bari*. Vide *baen*.
Bardigingemma. 630. 662
Bardocucullus. 510
Baroketh, Barkan & Beraktha. Sma-
ragdus. 651. &c. An sit *Hyacinthus*?
 653. &c. Summus ei attribuitur
 splendor. Vide *Smaragdus*. Ex *Bar-*
reket, & *Berakta* fit *Bareges* & *Be-*
ragda. Inde *Maragda*, *Maragdos* &
Smaragdos, 655. Pro *Barak* Persæ
 dicunt *Bereg*. *ibid.* Gemma *Baro-*
keth quid *Rabboth*. 656. 657. Ejus
 color viridis. *ibid.* vide *Smaragdus*.
Barkan *Veaphran* gemma. 630. 652
Rasiliscus quid? 510
Batarorum Balcei. 483
Bathnan pro *Mashnan*. 654
Baudrier balteus. 476. 488
Baum *Bol* / *Xylinium*. 457
Barca genus calcamentum. 440. Hinc
 Belgarum *Boren*, & Germ. *Buxen*.
ibid.
Bedellium. 729
Bedolcha gemma. 630. & *Bedolah* an
Schoham. 728. Distinguitur à *Mar-*
girit. 728. 729. 731
Belat eminere. Hinc *gebult* / *bulten* /
em bult. 774
Bellen à *bul*la cinnabula. 569
Belur Arab. *Beryllus*. 671. an *Scho-*
ham. 728
Beltre haube. 507
Bengala habet byssum pretiosam. 826
Benjaminis vexillum. 744
Berach & bercho genu. 443
Beraktha & Barkan gemma. 630. vide
Baroketh.
Berilioth chala, gemma. 630. An *Scho-*
ham. 728. Est *Beryllus*. *ibid.*
Berolcha. 929
Berulin gemma. 630. 704. *Beryllus*.
ibid.
Beryllus gemma. 629. 671. 704. An
 sit *Schebo*. *ibid.* an *Achares*, aut *Tar-*
sis. 717. *Berylli* color. *ibid.* *Beryllus*
Thalassius. *ibid.* Dicitur *Schoham*.
 728. &c. Ad *Isapidem* accedit. 730.
 Nasceitur circa *Euphratem*. 732
Beitse-sinder. *Sechor* zonarius. 482
Binden / *Daeg-bandt*. 514
Birla gemma. 630. 693
Bladt / ein stien *Blat*. 801. *Lamina* P.
Max. *ibid.*
Blattoforicum. 547
Blatteum lamina ein *Blatt* / *folium* 813
Bleau *Peers en Bieau* / *Dencher*
bleau. 678. 681. *Bleau* & *Daup*.
ben. 712
Bleyshuur. 687
Bohemi *Cingari* palliati. 550
Binet de *nuid*. 511
Borduren / *geboorduert*. 483
Borstiep des *Gerrichts* / *Pectorale*.
 607
Boren *Belgice* *Brachæ*. 440
Braca, & *bracca* male pro *bracha*. *ibid.*
Bracha sacra & describuntur. 434. &c.
 Dicuntur *feminalia*. 434. 437. &c.
 Erant *izéuiz*. 435. Albæ *bracha*. *ibid.*
Coccineæ *Alex. Severi*. *ibid.* *mixidi*
 & *plumariæ*. *ibid.* Albæ *Imperator*.
ibid. In tela textæ non sutæ. *ibid.*
Brachæ nonnunquam *tibialia*. 439.
 Germanis ein *Buch*. *ibid.* & *Buch* /
Belgice *Boren*. 440. Batum *for-*
ma. 440. 636. &c. In quo loco cin-
 gantur. 440. 441. *Brachati*. 444.
Bracha breves. *ibid.* *Bracha* non
 est vox *Gallica* sed *Hebræa*. *ibid.*
Bracha veterum. *ibid.* *Brachatum*
 totum

totum corpus. 444. *Bracha* ex pel-
libus. *ibid* & 445. *Brachata* statua.
ibid. Quomodo dicta. *ibid.* *Brachæ*
dimidiata. 446. *Bracha*, non aper-
ta ad verenda nec ad anum. 447. & c.
Stringebantur ad lumbos *ibid.* Sunt
instar martupii. *ibid.* Dicuntur sacci.
448. Habent ligamenta. *ibid.* Texun-
tur abque opera acus. *ibid.* *Bracha*
mulierum apud Judæos. 449. *Bracha*
Phariseorum *ibid.* Dicuntur in nu-
mero duali. *ibid.* *Bracha* in tabula
depicta. 451. 452. *Bracharum* sa-
cratum usus. 452. 453. & c. *Brachas*
an Hebræi habuerint. 454. Ab eis
receptæ. *ibid.* An in usu in Regioni-
bus calidioribus. 55. *Bracha* vesti-
mentum Barbarum. *ibid.* Eas non
habuit Jul. Cæsar. *ibid.* Nec milites
tempore Saturnini 455. Et Sacer-
dotes Echnicorum *ibid.* *Bracha* al-
ba. 510. Quid *Bracha* significant.
877. 878. 888. 909. 910

Bracteola. 803
Bras Italice *Bracha.* 439
Brayes Gallice *bracha.* 434. 439
Britannia quasi *Baratanach*, Ager stin-
ni. 686
Brode. 483
Broect Belpice *Brachæ.* 437. 442
Budy *Bracha.* 442
Bulla *Bellen.* 589
Bullatum an inde dictum balteum? 477
Burta gemma pro *Beryllus*. 630. An
Schokam. 728
Buxen German. *brachæ.* 440. dicta à
buxea. *ibid.*
Buxa apud Aquilam quid? *ibid.*
Byssia & *Byssina*. 460. 507. Pretiosis-
sima circa Bengalam. 826. Quid
significet. 874. Justificationes san-
ctorum. 892
Byssa. vide *Linum.*

Cabalista. 626
Cachale & *Cochalim* gemma. 630
661. 665. 693. 702. An *Carbuncu-*
lus. 702
Cadearna gemma. 630. Pro *Carchad-*
na *Carchedonius.* 662
Cajaphas non lacravit vestes Sacerdo-
tales. 842
Calamus, *decempeda*, debet esse recta.
524
Calasiris vestis Sacerdotalis. 475
Calchedonius pro *Carchedonius.* 663
Calcei quomodo dicti Hebræis. 454
Calson & *calp* nes *brachæ.* 438
Caligula unde dictus. 438. Cinctus. 491
Calottes quasi *galottes*, dicuntur a *Ga-*
lea. 502. 530
Calyptra provincia integra ornatui Re-
ginæ destinata. 489
Calzi. 438. *Calze* *Marinaresche.* 444
Cama quid? *Camus*, & *Camarum.* 459
Camaena. *ibid.*
Camus, in *Camis* dormire. 459
Camisia & *Chemise.* 458. Sic dicitur
ab Arabico. 459. *Camisia* magna.
461. 556. 557. *Camisole.* 472
Campana tinctinabulum. 570
Campestris. 436
Candidum & *rubrum* eadem voce ex-
primuntur. 633. 634
Candor summus in corpore humano.
677
Candys. 506
Canis in nummo C. Mamili quid sig-
nificet. 528
Canna limetibus metandis. 523. 524. & c.
Non reperitur in nummo Mamili.
527
Capita animalium ad ornatum pileo-
rum. 511
Capital quid? unde dictum. 543
Capite nudo fiebant sacra antiquitus.
536. *Capite* velato qui sacrificaverint?
E c e e e e 536.

INDEX RERUM & VERBORUM

536. 537. Cur hoc factum.	541	<i>rea</i> quid significent?	996
<i>Capitis</i> tegumenta varia.	502. &c.	<i>Causia</i> pileus. 505.	<i>Causia</i> conchyliarum.
<i>Capitum</i> pallii cuius formæ. 560. Habuit limbum.	<i>ibid.</i>	<i>Cainture de la Reine.</i>	Veſtigal apud Gallos.
<i>Capniæ</i> gemma laſpidis genus.	743	<i>Cantones, consuecla.</i>	507. 508. 511
<i>Captivus, captivum copis.</i>	704	<i>Ceraunius.</i>	651
<i>Captiva</i> nuptura Iſraëlitæ cur teneantur vestes deponere?	886	<i>Coruſſa</i> fucus. 677.	Magnam habet cognitionem cum ſtibio.
<i>Caracalla.</i> 510. Eſt ſimilis Ephodo. 582.		<i>Cothegi</i> cinctura.	491
<i>Caracalla Antoninus.</i>	582	<i>Chabal</i> ſunis Hebr. Hinc Belg. cœn	654
<i>Carbunculus.</i> 634. Carbunculus veterum eſt rubinus. 635. 651. Dicitur à <i>carbōne</i> . 662. Eſt verus rubinus. <i>ibid.</i> & 667. Dicitur <i>Carchedonius</i> ab urbe <i>Carthagine</i> . 662. 663. 664. Utrum creſcat circa Carthaginem? <i>ibid.</i> Creſcit in India. <i>ibid.</i> Carbunculi albi. 665. Maſculi & foeminae. <i>ibid.</i> Varii Carbunculi. 665. 666. Carbunculi unde dicti. 666. Eſt pretioſus. <i>ibid.</i> Ejus color. <i>ibid.</i> Cui tribui deſtinatus. 667. Ejus fabuloſus ſplendor. 668. Saphirus an Carbunculus 674. An <i>Iſrahelom</i> ? 684		<i>bet.</i>	748
<i>Carchedonius.</i> 662. Eſt Carbunculus. dicitur ab urbe Carthagine. <i>ibid.</i> & 663. 664. 715 Dicitur <i>anthrax</i> . 663. Non naſcitur circa Carthaginem, ſed in India. <i>ibid.</i> & 664. Ejus color ruber. 665. A quibuſdam exponitur Saphirus. 674. Et <i>Jahalom</i> . 684. 690		<i>Cafcha</i> ſilere.	
<i>Carleuechin.</i> 630. & <i>Carcunin.</i> Eſt <i>Carchedonius</i> .	662	<i>Charila.</i> vide Havila.	
<i>Cardinales</i> Eminentiæ dicuntur. unde 538. Eorum Pilei.	505	<i>Chaza</i> videre.	718
<i>Carthago</i> unde ſic dicta. 663. Dicitur <i>Kartha chada</i> , nova civitas. <i>ibid.</i> <i>Neapolis, Novomagum.</i>	<i>ibid.</i>	<i>Chazeh</i> peſtus.	<i>ibid.</i>
<i>Caſtanea</i> & nuceſ Palatii dicuntur <i>Coloniſeſ</i> .	664	<i>Chemifo.</i> <i>Chemifo</i> qui tienne	ſentit.
<i>Caffis</i> ovata.	529	457. <i>Chemifſito.</i>	471
<i>Catella</i> pro <i>Catena</i> .	476	<i>Chetunes & Chetunah</i> , tunica.	554
<i>Catena aurea</i> in S. veſtitu. 598. In Peſtorali. 610. quot. 611. Earum forma inſta ſunium. <i>ibid.</i> <i>Catena au-</i>		555. <i>Chethuneth Taſchbeitz.</i>	555
		<i>Chilzon</i> conchylium, purpura.	829
		<i>Chitis</i> Arabiae Inſula. 645. habet ſignificationem occultandi <i>ibid.</i> Inde nata fabula de Topazio inſula quaſita <i>ib.</i>	550
		<i>Chlamys.</i>	
		<i>Cchoſchen Miſchpas</i> peſtorale. 747. 749	
		<i>Chriſtus</i> tunicatus. Vide tunica.	
		<i>ſanguis</i> per ſaphirum repræſentatur.	
		674. Ejus <i>paſſiones</i> . 675. Ejus <i>pul-</i>	
		<i>chrisudo</i> per ebur & ſaphirum. 678.	
		De Chriſto multa intelligi, quæ de adamante dicuntur. 689. Ejus <i>na-</i>	
		<i>tura humana</i> depingitur per <i>Thar-</i>	
		<i>ſis</i> . 719. Per <i>linum & lanam</i> . 893.	
		897. Per <i>pallium</i> . 913. Ejus <i>natura</i>	
		<i>divina</i> repræſentatur per <i>aureum</i> .	
		893. per <i>colorem album</i> . 897. Ejus	
		<i>natura divina & perfectiones</i> . 914.	
		926. <i>Chriſtus</i> dicitur aureus. 922.	
		Ejus <i>cingulum aureum</i> . <i>ibid.</i> Ejus	
		<i>virtus & ſplendor auro comparatur</i> .	
		723. <i>Chriſtus</i> nulla rerum <i>externa-</i>	
		<i>rum commendatione opus habet. ib.</i>	
		Tamen per res corporeas repræſen-	
		tatur. <i>ibid.</i> à Sacerdotibus judicatur.	570.

750. Miracula edidit per nomen *Ishora*. 755. Depingitur per gemmas in Pectorali. 772. Ejus munditiæ significant vestes sacerdot. 818. 819. In templo quo sensu fedit? 846. Ejus preces in cælo ut Pont. Max. in S. Sanctorum. 872. *Christus* repræsentatur per vestes sacras. 872. 873. &c. 882. Ejus merito sacrificia Deo grata sunt. 883. Ejus typi Sacerdotes. *ibid.* Solus habet jus accedendi ad Deum ut Pontif. Max. 884. Ejus sanguinis clamor. *ibid.* Est vestimentum sacris indutus. *ibid.* Ejus virtutes, dona & beneficia multa & varia. 887. Ejus insignia beneficia quatuor depinguntur per quatuor vestes. 888. Ejus *circumcisio* initium effusionis sanguinis. 889. Ejus *dua natura* repræsentantur per *linum & lanam*. 890. Per *duos sardonychos*. 921. *Christus* ex muliere nascitur. 891. Dicitur *semen mulieris*. *ibid.* Est lino vestitus. 892. Vocatur agnus. *ibid.* *Christi* munera tria, *Sacerdotale*, *Regium* & *Prophetium*. Quomodo depingantur. 893. & 910. Ei offertur aurum, thus & myrrha. 894. Ejus sacrificium æternum. *ibid.* Pretium ejus mortis & passionis per aurum significatur. *ibid.* Et ejus dona & gratiæ. 895. *Christus* nos purgat multis passionibus. 896. Albis vestibus apparet. 897. Magna gloria fulget. 898. Est æternus. *ibid.* Est homo cælestis. *ibid.* Ejus natura humana habet aliquid cæleste. *ibid.* Ejus conceptio & natiuitas cælestis. 899. Cum saphiro comparatur. *ibid.* Peccatis nostris onustus est. 900. Ejus sanguis per purpuram significatur. *ibid.* Est sanctissimus & justissimus. 902. Ejus dolores, plagæ & vibices saphirus significat. *ibid.* Ejus integritas & meritum. *ibid.* Sola ejus justi-

tia justificamur. *ibid.* Totus credendus est. *ibid.* Ejus os non frangendum. *ibid.* Pro omnibus electis satisfecit. 903. In eo nihil deforme, nec quod molestiam creet. *ibid.* Ejus sacerdotium æternum. 904. 912. Repræsentatur per flores. 907. Ipse dicitur flos & germen. *ibid.* Sacerdotij ejus gloria. 908. Fructus *ibid.* Et bona. 908. 909. Ejus sacrificij meritum. 915. Sese obtulit magno clamore. *ibid.* Egregiam confessionem edidit. 917. Testimonium dat præstitutis temporibus. *ibid.* *Christi* gratia electi ornantur. 905. *Christus* opus salutis solus absoluit *ibid.* Quousque uratur opera creaturarum in negotio redemptionis. 906. Possidet summum ornatum & perfectiones *ibid.* Est arbor vitæ. 909. In eo est vita. *ibid.* Ejus sanctitas & integritas. 910. Est sanctus Dei. *ibid.* Per ejus spiritum caro nostra mortificatur. *ibid.* Ejus honor & gloria. *ib.* Est sacerdotum Dominus & Antitypus. 911. Bellator & vindex. *ibid.* In redemptionis opere non potest impediri. *ibid.* Cinctus est ut esset expeditus in opere. *ibid.* & 912. Per eum renes nostri edocentur. *ib.* Est Pont. Max. *ibid.* Est ditissimus. 913. Nostram prævaricationem regit. 913. Ipse est homo sanctus & cælestis. *ibid.* Ejus justitia est cælestis. *ibid.* A nobis non debet lacerari proptiis meritis. 914. Ejus constantia. 915. Mors. *ibid.* Caro & sanguis. *ibid.* Consolationes. *ibid.* Voluntatem patris prædicat & futura annunciat. 917. In cælo pro nobis orat. *ibid.* Ejus bona omnia sunt aurea & æterna. *ibid.* & 918. Ejus Apostoli & Discipuli. 918. A *Christo* dependent omnes Ecclesiæ. *ibid.* Est verus doctor & sacerdos. 919. Caput Ecclesiæ *ibid.* Clypeus &

INDEX RERUM & VERBORUM

- Rurum electorum. 919. Novit suos. 920. Eorum meminit. *ibid.* Humeris suis vos portat in sinuatuarium. *ib.* Nobis succurrit. *ib.* Ecclesiam amat & sustentat. 921. Ejus typus & Josephus. *ibid.* Christi amor erga Ecclesiam. *ibid.* Electos sibi arte jungit. *ibid.* Significatur per duodecim gemmas 922. 923. Est fundamentum Ecclesie. 923. Ecclesiam in pectore gestat. 924. Eam amat. *ibid.* Christus est judex. 925. Suos sibi vendicat. *ibid.* Est Sponsor & Advocatus noster. *ibid.* Representatur per Virum & Thumum 925. 926. Est presentens in secundo Templo. 926. Est Propheta pius, fidelis & perfectus. *ibid.* Nos sibi jungit. *ibid.* In aeternum conservat. 927. Est Rex Ecclesie. *ibid.* Dominus glorie. *ibid.* Rex & pater inceptor. 929. Est servus. 928. In operibus patris occupatus est. 929. Est *Iehova*. 930. Perfecite sanctus. *ibid.* Ejus sanctitate omnia purgantur. 931. Per Christum omnia nova facta sunt. 933. Solus peccata expiat. *ibid.* In cœlum intravit. *ibid.* In eo est perfecta expiatio. 934. Christi dies. *ibid.* Eum videre desiderabant veteres. *ibid.* Christus peccata perfecte expiat & auferit. 935. Est perfecte justus & sanctus. 935. 936. Solus expiat peccata & pro nobis in cœlum intrat. 937. Ejus humilitas. *ibid.* Intrat in Sancta Sanctorum. *ibid.* Est primogenitus inter multos fratres. 938. Hodie ejus sacerdotium in terra cessat. *ibid.* Per Christum nobis aditus ad cœlum patet. 940
Chryseolus gemmæ. 721
Chrysolithus Smaragdus dicitur. 659
Chrysolithus gemma. 642. 643. 661. 701. Ejus color. 643. Sumitur pro Topazio. 650. Est *Tarschisch*. 720. &c. Ejus meminit Johannes in Apo-
 calypsi. *ibid.* Qualis gemma veterum *Chrysolithus*. *ibid.* Hodie Topazius vocatur. *ibid.* *Chrysolithi* nomen plurimis gemmis attribuitur. 721. Veri *Chrysolithi*. *ibid.* Talis est *Tarsis*. *ibid.* Est instar auri. 722. 723. *Chrysolithus* ex *Tarschisch* Indica, non Hispanica. 724. 728. In India nascuntur optimi. 725. Talemi intellexit Moses per *Tarschisch*. *ib.* *Chrysolithi* moles. 725. 726. Locus natalis 726. Sunt pieriosæ. *ibid.* *Chrysolithus* Tavernerio est Topazius. *ibid.* Ejus virtutes. *ibid.* Auri & solis lapidis dicitur. *ibid.*
Ciconia carbunculum attulit Heracleæ. 668
Cicum pro *nicæ*. 654
Cidaris. 502. 506. 508. 801. Sic dicitur ab Hebræo *Kether*. 806
Cinctus & *præcinctus* armatus. 487
Cinctus muliebriter imbellis. 489
Cinctus *Gabinus*. 492. 493. 540
Cinctus & *cinctus*. 492. *Cincti* candido linteamine. *ibid.*
Cinctura locus. 495. &c. 550
Cingari Aegyptii.
Cingere pro armare. 488. *Cingendi* modus varius. 495. 496
Cingulum 476. Hinc Gallis uno *Zan-*
gle. 477. *Cinguli* aureis bullis or-
 nati. 485. *Cingula* Regina. 490
Cingula pietiosa nostrorum mulie-
 rum. *ibid.* *Cingulum* *Eliz*. *ibid.* Jo-
 hannis Baptiste. *ibid.* Angelorum.
ibid. *Cingula* gestant Judæi. 490.
 &c. Et peregrinantes. *ibid.* *Cingu-*
lum capitis. 542. *Cingulum* Ephodi-
 584. 587. *Cingula* duo habet Pon-
 tificis Maximus. 588. *Cingulum* au-
 ticum. 722. *Cingulum* quid signifi-
 cet. vide Balteus.
Cinxit. 801. vide Balteus.
Cippus. ab Hebr. *Cepha*. 519. 520
Circumcidendi jus habent omnes Ju-
 dæi.

S E C U N D I L I B R I .

dzi. 344. *Circumcisio* Christi octa-
 vo die. 889. Quid significet. *ibid.*
Circumdedit. 801
Citream. 564. Ejus cortices. 565
Cixelē Gallice quid. 808
Claudius Cæsar Smaragdis & Sardony-
 chibus ornatus. 738
Clausum idem ac commissum. 435
Clipeola aurea in Ephodi humeralibus.
 592
Clusiorum oppidum. 486
Cloche, cloake Anglice, & *clonca.* 460.
clocheists. 568. 570
Coacta lana, *coactila, coactilarius.* 502.
 503
Coccinum à luce dictum. 634. Est co-
 lor pretiosus. 829. Ejus significatio
 in vestibus sacris. 828. Est symbolum
 peccati. 899
Cæli color cæruleus, & ruber. 667. 676.
Instar hyacinthi. 700
Cæruleus color & niger conveniunt. 681
Cogitatio inter sacrificandum polluit.
 541
Collega pro *conlega.* 476
Collis. Ei comparatur pileus. 521
Colobia. 552
Colores ornamentorum attribuuntur ip-
 sis rebus ornatis. 723. Colores in ve-
 stibus sacris pretiosi. 829. Quid signi-
 ficient. 896. 897. &c.
Compassum ex lana. 506
Concionandi jus habent omnes Israël-
 itæ. 844
Concratum ex lana. 506
Conlega, vide *Collega.*
Constriclorum. 436 446
Consules in referendis portis Jani cincti.
 492
Cor. Inter cor & pudenda discrimen
 esse faciendum. 491
Corallia. 674. 675
Corium, inde pilei. 507
Corneolus Sardius quasi carneolus à car-
 ne. 640

Corona Regis Amonitarum. 732. 738
Corona Pontificis Maximi Hebr. Vide
 Lamina.
Corona dicitur omne id quod frontem
 cingit. 801. *Coronarum* varia ma-
 teria. 802. *Corona* tenuia folia. 803.
Corona ornamenta. 805. *Corona tri-*
plex. Ejus origo. 806. *Corona Re-*
gis, Legi & Sacerdotii. *ibid.* *Corona*
 habent titulos & imagines. 809. *Co-*
rona Diogenis. *ibid.* *Corona* Domi-
 tiani. *ibid.* *Corona* signum perfectio-
 nis. 819. Sacrificia & preces reddit
 perfectas, & gratas. *ibid.*
Corona Julii Secundi Pontif. Max. Ro-
 mani. 810. Ejus inscriptio. *ibid.*
Corona ornamenta Sacerdot. & milit.
 819. 820. *Corona* antiquitus soli Deo
 dabatur. *ibid.* *Coronam* auream Jo-
 nathani mittit Alexander Syriæ Rex.
 820. *Corona* sacra quid significet.
 875. 878. 889. 929. *Corona* triplex
 quare. 929. Titulus ejus. 930. Fron-
 ti Pont. Max. alligatur vittis. 931.
 Vittæ ejus laeæ & cæruleæ quare.
ibid.
Corpus hominū pulcherrimi describitur.
 676. 677. Ebori comparatur. Vide
 Ebur. Dicitur obtectum Saphiris.
 677 *Corporis* partes quæ nudæ apud
 veteres. 722
Corybantium. 514
Coton. 457
Cotte unde. 458
Cottes d'armes similes Ephodo. 582
Coupeur de bourse. 482
Cranii commissuræ dicuntur *sutura.*
 532
Crista galli pileus. 516
Crucis signum quid significet. 878
Crumjama, & Crumjama rabba 630.
 utrum sit gemma *Tarfist* 716. Dici-
 tur *Krumjassim.* *ibid.*
Crunalia. 438. 454. vide *bracha.*
CrySTALLUM. 728
 Eeeee 3 Cu-

INDEX RERUM & VERBORUM

Cucullus. 510. Consulum Novomagen-
sum. 969
Curbasia, & *Curbasia* recta. 516. *Kur-
basia*. *ibid.* 538
Cuseb. Arabia. 646
Cyanus gemma. Ejus color. 678. 693.
700
Cybeles. 542
Cyclades quid? 435
Cyrus rectam habet tiaram. 515

D.

Dacorum Sacerdotes recto capite sa-
crificant. 537
Dan primus Idololatra. 693. Ejus vexil-
lum. 700. Vide Vexillum.
David an fuerit Levita. 602. 603. Vtrum
induerit Vrım & Thummim? 788.
Ejus Legati ignominia afficiuntur.
910

Decompedam an habuerit Vlysses. 524
Decima secunda comeduntur Hieroso-
lymis. 851
Dei irati facies instar ignis & Sardii. 638
Demium apud Plinium Sardium signi-
ficat. 639. Non esse legendum *Di-
senium*. *ibid.* Non significat pingue-
dinem, sed ruborem. Est gemma
Odem. 640. Nomen retinet. 672
Denarii centum quot imperiales? 829
Denarii mille. 830
Devanteau Gallice succinctorium. 438
Diaconorum in Eccles. Roman. vestes.
552. 557
Diadema Darii. 507. 508. 510. Purpu-
reum. *ibid.* Alexandri M. 508. Sa-
poris Persarum Regis. 511. *Diade-
ma* fascia dicitur. 512. Est insigne
Regis. 515
Diakinthim, gemma. 630. 652
Dialis sacerdos. Vide Sacerdos.
Diamanti Adamas. 689
Dii nudi. 883
Diogenes virtutis sacerdos. 809. Ejus

corona. *ibid.*
Disinctus inermis. 487
Disenium pro *Demium*. 639
Doctrina Vrım. 753
Dodaim in vexillo Rubenis. 637
Doeg occidit sacerdotes. 603
Dogma à *δοξία*. 615
Domitiani corona. 809. Erat Sacerdos
Jovis & Minervæ. *ibid.* Ejus imago
in coronis. 809
Domo, an inde Adamas dictus. 687
Draco cœruleus. 679
Drægebant / balceus. 488
Drimyus inous. Ibi reperiuntur Sar-
donyches. 732
Dullunt tiara. Pro eo dicitur *Ull-
bant*. 514
Duschaim urbs an à sardoniche dicta?
734. 737

E.

Ebur antiquum. Et rubrum. 674.
Ebur significat virtutes Christi. 675.
Dicitur de corpore elegantissimo. 677
Eburnea colla. *ibid.* *Ebur* atramen-
to albefacere. *ibid.* Christi pulchri-
tudinem significat. 678. Et ejus na-
turam humanam. *ibid.*
Ecclesia Christi vestita auro. 885. 896.
Purpura ornata. 900. Est quasi uni-
cus homo. 903. Depingitur per tex-
turam vestium sacrarum. *ibid.* Per
vestes Christi. *ibid.* Est sancta. *ibid.*
Ejus summitas quomodo significat-
tur. 904. Ejus unio. *ibid.* Ejus
decus & ordo quomodo repræsentat-
tur. 905. Est ornata tunica tessellata.
ibid. Ad ejus ornatum omnes electi
debent laborare. *ibid.* Ejus membra
à Christo honorantur omnia. 909.
Est iustitia Christi recta. 910. Christo
arctissime adhæret. 911. Depingitur
per mala punica. 915. 916. Ejus ca-
stigationes. 915. Et consolationes.
915.

SECUNDI LIBRI.

915. 916. Ejus martyria & persecutiones. 916. In ea variaz stationes & vocaciones. *ibid.* Est repleta prophetiarum, promissionum & preceptorum. *ibid.* Ecclesia quælibet debet habere suum pastorem. 918. *Ecclesia* multæ ut multa mala punica. *ibid.* Omnes à Christo dependent. *ibid.* *Ecclesia* una ex Judæis & Ethnicis. 919. 920. Ejus imago duæ Sardonyches. *ibid.* Sustinetur à Christo. 921. Tota representatur per Josephum. *ibid.* Christo arte juncta est. 922. Ejus fundamentum Christus. 923. Significatur per duodecim gemmas. 924. A Christo avelli non potest. 927. Est sancta. 931. Ejus bona. *ibid.* Perfecite justificata. 935. *Ecclesia* nullas patitur umbras. 938. Nullos habet Sacerdotes, nec sacrificia, nec sacras vestes in hac terra. *ibid.* *Gen. Eglul* gemma. 630. An oculus Beli. 710
Electorum unio. 904. *Electi* dicuntur Sacerdotes. 912. Significantur per mala punica. 916. Sunt sigilla in corde Christi. 924. Eorum sacrificium Christus. *ibid.* Omnes à Christo amantur. *ibid.* Sunt participes sacrificii & beneficiorum Christi. 938. Sunt Sacerdotes & Reges. *ibid.* Eorum Sacerdotium spirituale. 939. Vestiuntur vestibus albis. 939. 940. Christi pietatem & virtutes debent imitari. *ibid.* Cum Christo intrant in Sancta Sanctorum. *ibid.*
Electrum. 721
Elephas cum tintinnabulo. 570
Elias facit in velat coram Deo. 928
Eminentia dicitur à pileo. 538
Ephod bad 547. *Ephod* bad Davidis 581
Ephod Sacerdotis Hebr. 579. &c. Dicitur amiculum 580. Est *superhumale*. *ibid.* Ejus materia & colores. *ibid.* *Ephodi* etymon. *ibid.* Quo-

modo dicatur. 581. An habuerit manicas. *ibid.* Ejus forma. *ibid.* & 582. An fuerit talare. *ibid.* Dependebat ad nates. 583. 584. Ejus tres partes. *ibid.* Ejus humeralia. *ibid.* Ejus cingulum. 584. 587. Habet duas plagulas. 585. Ejus humerale. 584. 585. Habet fibulas gemmatas. *ibid.* Humeralia ejus non sunt assuta, sed atexta. 586. *Ephodum* ad latera est apertum. 589. Brevis ejus descriptio. 589. 590. Est vestis pretiosissima. 591. Fibulas habet gemmatas. *ibid.* *Ephodum* in tabula expressum. 600. 601. *Ephodum* Annæ. 600. 601. 602. *Ephodum* lineum. *ibid.* Quomodo differat à sacerdotali. *ibid.* An sit tunica. *ibid.* & 603. *Ephodum* Micæ. 504. *Ephodum* fulvis auri. 604. *Ephodi* mirifica descriptio apud Suidam. *ibid.* *Ephodi* significatio. 874. 878. 889. 919. Erat symbolum duorum populorum. 919. Et duorum Testamentorum. *ibid.* *Ephodi* lora quid significant. 921. 922
Episcopalis dignitas dicitur Apex. 538
Epomis dicitur Ephod. 581
Equi splendidi. 655
Escarboucle carbunculus. 661
Escharpe balteus. 488. 495
Esper gemma, saphirus. 704
Euangelii sonus. 917. 918
Eumeces lapis somnia inducit. 710
Eumenius Rhetor. 486
Euphrates fert Sardonyches. 731. Et adhæret mons Drimylus. 732
Expiationum dies decimus Tisri. Illo die Pont. Max. non intrat in Sanctum Sanctorum, cum vestibus aureis & gemmatis. 783. Sed lineis. *ibid.* Tunc expandebatur velum byssinum. 823. Ejus significatio. 932. Fiebat primodie anni. 933. Illo die cessant sacrificia, quamdiu Pont. Max. est in adyto. *ibid.* Illo die fiebat expiatio pro omni-

INDEX RERUM & VERBORUM

omnibus Israëlitis & pro omnibus peccatis. *ibid.* Dies iste dicitur *dies magna*. 934. Erat imago diei Christi. *ibid.* Dies humiliationis & jejunii. 937

F.

F *Alia à Græco φάλα.* 549
Fascia quibus solebant velari pedes. 439. Sic dicuntur baltei. 479. 480.
Fascia crurales. 503. 509. *Fascia* alba & circata. 509. *Fascia* diadema. 512. *Fascia* pectoralis. *ibid.* 514. Longa *fascia* erat pileus sacerdotum, & Pont. Max. 798. *Fascia*. Hebr. 801
Feltgeden / balteus. 488
Feminalia sumebant Romani tempore hyberno. 437. 443. 454. Eorum forma. 448. Circilia stringuntur. 464. Eorum significatio. 878
Feminalia. Vide brachæ.
Fentre unde dictum. 503
Fibula in brachis. 485. *Fibula* aureæ & gemmata. *ibid.* 486. *Fibula* dicitur retinaculum. 486. Habent varias figuras. *ibid.* *Fibula* in pallio. 550. In Ephodo aureæ gemmata. 585. 591. An habuerint formam a'pidum? 592. Vera earum forma. 592. 593. *Fibula* gemmata in humeris apud veteres. 592. *Fibula* in Ephodo utrum originem dederint reliquis fibulis? 592
Fides aurum dicitur. 896. Et aurea. 918. Generatur in nobis per sonum Evangelii. 931. Depingitur per coronam Pont. Max. *ibid.* Est donum Dei. *ibid.*
Filij / & Belgice *Wilt* unde dicitur. 503
Filia vocis sub Templo secundo. 781. 864. Ejus vocis exempla. *ibid.*
Fila in vest. sacerdot. quid significant. 904
Filum cui appensum plumbum. Gal.

lice un niveau. 687. *Filum* Coccinum. 899
Fimbria in pallio. 576 *Fimbria* dicitur catenæ aureæ pectoralis. 610
Flamen *Dialis* album habet galcerum. 537. *Flamines* quasi *Filamines*. 539
Flavialium collegium. 809
Fledten & *פלידן* *pledere* ab Hebræo deducitur. 611
Flos hyacinthus. Vide hyacinthus. 575
Flores in pallio. 607.
Flores quid significant. 575. 606. 607. 875. Sunt symbola sacerdotii. 907. Et sacerdotii Christi. *ibid.* Et sacerdotis veteris Testam. *ibid.* Magnæ gloriæ & felicitatis. 907. Mortalitatis. *ibid.* Boni alicujus futuri. 908.
Flores cadunt peracto sacerdote. *ibid.* *ibid.*
Flores in malis punicis quare. 915. 916
Floruit Hebr. *חיל*. 801. *Floruit* viagi Aharonis. Vide viagi. 803
Folium dicitur corona Pont. Max. 560
Foramen capitis in pallio. 655
Frigue à Græco.
Frons quomodo dicta. 812. *Frons* Pont. Max. ornata lamina. *ibid.* *Frons* est sedes sapientiæ. 931
Fucus sibi. 664. ad inungendos oculos. *ibid.* 655
Fulgor unde dicitur *Smaragdus*.
Fulguravit, fulminavit quomodo Hebræis dicatur? 653
Fuligo maris. Gemma Tarsis. 717 718
Fullones & *Consularii* eodem modo laborant 504. Hinc Gallice *Fouler*, & Belgice *Wollet* unde dicitur. *ibid.*
Funda aureæ ad inscendos gemmas. 591. 616. In vestibus fundæ quid significant? 904. 910. 915
Funes Hebræis quomodo dicantur. 611
Funginum genus. Pileati. 505
Fur quomodo dicatur. 482
 G. H.

SECUNDI LIBRI.

C.

G. H. K. permutantur. 654
Gad. Ejus Vexillum. 707
Galactites lapis utrum sit Adamas? 686
Galea militum. 507. **Galea** altiores apud veteres. 519. Inſtar **Galea** pileus ſacerdotum minorum. *ibid.*
Galerus quid? 509. 510. **Galericulus.** 517. **Galerus** ſacerdot. 537. **Albus Galerus.** *ibid.*
Galottes. Vide **Calottes.**
Gamel Hebr. Camelus. 655
Gaſpi dicitur laſpis. 741
Gebulin apud Hebr. eſt Provincia. Quicquid eſt extra atrium Templi. 852. Eſt idem ac **Medina.** *ibid.*
Gedzebu uereli. 808
Geharim. 690
Gemma & Gemmata fibulae in Ephodo. 591. Eis inſculpta ſunt nomina duodecim tribuum. 593. Vtrum Moſes **gemmas** ſculperit. *ibid.* In qualibet **gemma** Ephodi quot nomina? quot litterae, & quo ordine? 594. &c.
Gemma in Pectorali. 616. &c. Aureis fundis inferuntur. *ibid.* Nomina duodecim tribuum iis inſculpuntur. 617. Quia ſculptura? 617. 618. Verne Samir ſculptae. *ibid.* Quo ordine. 619. 620. &c. Omnes litterae iis inſculptae fuerunt. 623. 624. Cuilibet **gemma** Pectoralis ſex litterae. 625. 626. Quo ordine? *ibid.*
Gemma non omnes eodem ordine recenſentur ab auctoribus. 629. &c.
Gemmas interpretandi nulla certa ratio. 631. **Gemma** quorum nomina ab Hebraeis ad nos pervenerunt. 632. 741.
Gemma Pectoralis comparantur cum vexillis duodecim tribuum. 637. Dicuntur fuiſſe ejusdem coloris. *ibid.*
Gemmarum virtutes plerumque fabuloſae. 641. **Gemma** quo ordine no-

mina inſcripta. 745. **Gemmarum** ordo in Pectorali ſecundum Epiphanium. 764. 765. **Gemma** utrum futura praedicant per lucem. 766. In Pectorali **Gemma** lucidiſſimae. 769. Et perfectiſſimae. 770. Sunt imagines Chriſti. 772. Sunt ſymbola praesentiae Dei. 778. Vnde **Vrim & Thummim** dictae. *ibid.* Pretioſiſſimae. 832. **Gemma** in ſacro veſtitu quid ſignificent? 875. 878. 922. 923. 924. Continent compendium omnium ſignificationum ſacri veſtitus. 923
Gemma in veſte Honorii. 832
Genna & Gallice Genou. 442
Germanarum mulierum tiarum. 511
Geſon Hebr. Belg. Balteus. 495
Gevallet / Gevolt. 504
Gihar **Gemma.** 630. Vtrum ſit **Iahalom**, an laſpis. 690
Glaber, glat. 695
Glaz / Germ. non dicitur à **Leſchem**; ſed à **galuſch** Hebr. glaber. 694. &c.
Gleſſum an à **Leſchem.** 694
Gloma & Glomerare ab Hebr. 557. Et **glomma, globus, à Golem.** 654
Gloria veteris Teſtam. 907. 908. Eiat penitura. *ibid.* **Gloria** ſacerdotis Chriſti. *ibid.*
Gordel / balteus. 476
Gracana pallia. 557
Gracorum inſcitia in ling. Orientalibus. 638. Inde eorum etymologiae ridiculae. *ibid.*
Granata qualis **gemma.** 634. Vtrum ſit **Sardius**? 636. 666. Eſt lapis ruber. 666. Recenſetur inter **Rubinos & Carbunculos.** *ibid.*
Grando per amethyſtum avertitur. 714
Grex liniger Sacerdotes. 475
Gru **Gruſtel / balteus.** 476

H.

H. G. K. permutantur. 654
Halal, Hebr. *confringere.* Inde
 Ffffff
 Hal-

INDEX RERUM & VERBORUM

Halmas, Almas & Adamas. 689
Halmus malleus. *ibid.*
Hamithisin Gemma, Amethystus. 711
Har Habbaitb, Templum. Quousque extendatur. 851. 852
Hafna Arab. *Elegans*. Hinc Pectorali. 748
Hauben pilei. 502. *belge* hauben. *ibid.*
Havila terra. Inde affertur Sardonyx. 731. Altera terra *Havila*. 733
Haus de chauffes. 439
Helvatorum pilei. 506
Hemed. Ein Hemdt-rock. 459. dicitur ab Arabico. *ibid.*
Herculis sacra et eo capite fiebant. 536
Hermionica purpura. Vide purpura.
Hierusalem. Distinguitur à Mikdash. 850. Comprehenditur sub *Medina*, id est Provincia. 850. 852. Est tamen Provincia sanctior. 851. Ibi comedi possunt sancta *levia & Maafer Scheni*. *ibid.* Dicitur sancta. *ibid.*
Himisin Gemma. 630
Hirci Jacobi punctati. 706
Hoc ago, Formula. 541
Honorii vestes superbæ. 832. 813
Honoris sacra. 535
Hogueron Gallis unde dictum. 458
Humeralis Ephodi. 584. 585
Hunorum vestes. 581
Hut, pileus. 502. *Ein hager hut*. Pileus Sacerdot. minorum. 535. 797.
Ein hut dicitur Germanis pileus ab *hûren* ut *rusulum* à *tutindo*. 540
Hyacinthus gemma. Dicitur *Saphirus*. 680. Et *Leschem*. 699. &c. A Johanne memoratur in Apocalypsi. *ibid.* Accedit ad succinum. *ibid.* Vtrum sit cernulus *ibid.* Ejus color. 699. 700. Est similis flori sui nominis. 700. 701. An Chrysolithus. *ibid.* *Hyacinthi* varii. 701. 702. Dicitur *Leschem*. 703. Ejus locus natalis. *ibid.* Virtutes. *ibid.* Accedit ad Amethystum. 712. Quid significet. 874. 898

Hyacinthin hyacinthus. 653
Hyali color vitrum representat. 643

I.

I *Acinthe* la belle. 707. 702.
Iacobus amictus est vestibus fratris Etavi. 883. Vestes deponit antequam accedat ad altare Dei. 886
Iabalum. 634. Est *Adamus*. 684. 485. &c. Pro *Iabalum* scribitur *Almas*. Inde *Adamus*. 687. 688
Iambon de Mayence. Vide perna.
Iarketha & Iarkan Topazius. 644
Iaspi quotus lapis. 629. Dicitur *Saphirus*. 671. *Iaspi* nomen suum retinet. 672. 684. 741. Representat corpus humanum. 722. Beryllo similis est. 733. Ejus descriptio. 740. &c. Varie vertitur. *ibid.* Ejus meminit Johannes in sua Apocal. 741. Dicitur *Gaspi*. 741. Beniamino designatur. 741. 742. Panthera dicitur. 742. Varia habet puncta & colores. *ibid.* Optima est viridis & ad Smaragdum accedit. 742. Ex variis gemmis mixta videtur. 743. *Iasponyx*, &c. *Iaspidum* septem species. *ib.* Laudatissima est Indica & viridis. 744. Optima Seythica. *ibid.* Qualem intellexerit Moses. *ibid.* Ejus virtutes. 744. 745
Idolum Micæ. 604
Iehoshua Pont. Max. cum vestibus deponit iniquitates. 887
Iehova nomen. Vtrum sit *Prim & Thummim*. 755. An Pectorali tantumquam marsupio sit inditum. *ibid.* Per hoc nomen Moyses & Christus miracula edidisse. 768. Istius nominis superstitiosa adoratio. 807. Exaltatur supra omne nomen. 808. 810. 812. Est nomen Tetragrammaton. An existerit sub Templo secundo. 865. In adyto pronuntiabatur. 917. Vsq. ad

SECUNDI LIBRI.

ad Jerichuntum audiebatur. *ibid.*
 Scribitur in corona. 807. 930
Imago ex Saphiro. 683. Eam gestabat
 Ægyptiorum Sacerdos & Judex. 751.
 An illa *imago* antiquior Pectorali
 Pont. Max. 758
Imagines in Vrim & Thummim. 753
Imagines in coronis. 809
Implere Hebræis quid? De gemmis di-
 citur. 616
Implexum opus, sunt catenæ aureæ pe-
 ctoralis. 611
Indumentum iudicii dicitur pectorale.
 607. 749
Indusium quasi intusium. Interior tu-
 nica. 555
Inermes milites discincti. Quomodo
 dicti sint à Græcis. 480
Insula. 537
Inham Belg. finis. 466
Iniquitas reum sacrarum quid? 818
Inscendere brachias. 447. 449
Insulam gestare in aure, in collo &c. 832
Intentio inter sacrificandum. 541
Involvere pallio. 557
Iohannis Baptista balteus. Vide balteus.
Iosephus patrios mores ad Ægyptios
 propagavit. 758. Deponit vestimen-
 ta antequam accedat ad Pharaonem.
 886. Ejus vexillum. 736. *Iosephus*
 totam Ecclesiam significat. 921. Est
 Typus Christi. *ibid.*
Iosua bos. 736
Iris similis Smaragdo. 658
Ismorad gemma. 652. 661. 671. 684
Ismaradin, & *Ismurad*. 630
Ischababaris vexillum. Vide vexillum.
Ispor gemma. 630. Vide *Espor*.
Israelis status miserrimus. 760
Juda vexillum. Vide vexillum.
Judai superstitioni. Patrios mores in
 religionem vertunt, ut sanctius ob-
 servarentur. 491. Dum sese balteo
 cingunt deblaterant deprecatione ucu-
 lam. *ibid.* *Judai* dicti à monte *Ida*

fabulose. 638. Omnes gestant Ony-
 chum. 739. An ritus suos accepe-
 rint ab Ægyptiis & aliis. 757. Om-
 nes habent jus circumcidendi &
 concionandi. 844. Solliciti sunt de
 conservanda genealogia Sacerdotum
 & Levitarum 861. Sub V. Testam.
 expectabant fructus sacerdotii Chri-
 sti. 908. Sub V. Test. erant sub ser-
 viture. 928. Ideo debebant esse re-
 cti. *ibid.*
Iudices qui Sacerdotes. 751
Iudicia fil. Israël. 750
Iulius Caesar nullas habuit brachias. 455.
 Est male cinctus. 494. Ejus statuæ
 imponitur corona. 509. Ejus imago
 in Achate cum imagine uxoris. 708
Iulius Secundus Pontif. Roman. nomen
 ejus in corona. 810

K.

K. H. & G. permutantur. 654
Kabel Belg. pro fune. 611. 654
Kalotte. 502
Kankirinum gemma. 630. & *Kanchire*
 corrupte pro *Lyncurium*. 694
Kanbire gemma. 630
Kappe. 502
Karus pro *Kerum*. 716
Kerum jama, & *Kerum jama rabba*.
 Vide *Crum jama*.
Klicter pro eo Belgæ *Kniker*. 476
Kilappen pro *Lamappen*. *ibid.*
Klette tintinnabulum. Sic dicitur ab
 Hebræo *Chaluk*. 400. 570
Krumtassin gemma. 630
Kyrbasia pileus. 506. 516. 517

L.

L. & N. permutantur. 476. Ponitur
 pro R. 564
Labonassar pro *Nabonassar*. 476
Labonides pro *Nabonides*. *ibid.*
Lacerna dicitur Pallium Pont. M. 546
Lacerna millibus decem empta. 830

INDEX RERUM & VERBORUM

- Lamina* aurea dicitur *zitz & zitz* *Nazer*. Quoties populo in anno ostendatur? 784. Capiti alligatur vitta hyacinthina. 795. 801. &c. Dicitur *Lamina frontalis*. 801. Et corona jure dicitur. *ibid.* Ejus materia aurum. 802. Ejus figura. 801. 802. *Lata* erat duos digitos. 803. Longa ab aure ad aurem. *ibid.* Calyculis hyofciami ornata. 804. 805. Est instar floris aperti. *ibid.* Frontem tantum cingit. 806. Habet titulum inscriptum. 807. Quo ordine inscriptio facta sit. *ibid.* Quibus literis? 808. An litteræ habuerint puncta? 809. Cui parti capitis alligata. 810. Est supra tiamam, quo sensu. 811. &c. *Tiamæ* alligatur vittis hyacinthinis. 813. Quot vittæ & quot foramina in *lamina*. 814. Depingitur in tabula. 817. Cur Pont. Max. *laminam* gestaverit. 818. Ejus usus. *ibid.* *Lamina expiabit*, Formula Rabinica. 819. Qualia peccata expiet. 878. Ejus significationes. 929. &c.
- Lampades* in templo. Earum clychnia unde. 859. 860
- Lana* vineæ. 457. *Lana* coacta. 502. 503. *Lana* pretiosa. 828. Milesia. 829. *Lana* trichinaria pretiosissima. 830. 831. *Lana* in aspersione vaccæ rufæ. 892. *Lana* in vestibus sacris quid significet? 890. 891. 892. *Lana* à mulieribus neta significat Christum ex sola muliere nasci. 890. 891
- Lapides* pretiosi. Vide gemmæ.
- Lapis* ab Arabibus pro Baccho cultus. 657
- Lapsu* attrahens dicitur Magnes. 738
- Latium* unde dictum. 459
- Lauro-lavinium*. 539
- Leſtio* ſectioſis ſabbathicæ non eſt miſterium ſacerd. 844. Omnes Iſraëlitaræ legere poſſunt in Synagoga. *ibid.*
- Lecturium* in templo. 845
- Legionum* ſigna baltei. 488
- Leoni* ſimilis gemma. 695. 696
- Leonis* pelli ſimilis Achates. 705. &c. 709
- Lepra* peccati imago. 899
- Leproſi* debent eſſe recti. 928
- Leſchem* gemma. 693. &c. Et *Leſem* pro ſemel. Inde ſimile & ſimilacrum. *ibid.* Ei inſcriptum eſt nomen Danis. *ibid.* Hyacinthus. 703
- Leſchem* urbs. 693
- Levana*, & *Libne* Hebr. quid? 672
- Leuchares*, præſtantiſſimi *Achates*. 707
- Leucophthalmus* gemma. 710
- Leucochryſus*. 721
- Leucoſaphiri*. 672
- Lex Moſis* in ſaphiro ſcripta. 682. Tabulis inſcribitur ab ipſo Deo. 773
- Libella*. 687
- Licht undt redet*, *Vrim & Thummim*. 713
- Licia* quot rotorta in tunica. 468
- Liltores*. 527
- Ligaculum* femoralium. 514
- Liguria*. Ibi reperitur *Suecinum* & lapis *Lyncurius*. 698
- Limbus* in pallio. 562
- Limon* pro *Rimon*. 564
- Linea*. 687
- Lineanebula* veſtis tenuiſſima. 828
- Lingua* in tintinnabulo. 570
- Lingua* coccinea. 899
- Lingua* quot poſt confuſionem *Babylonicam*? 573
- Liniger*. Vide *Greſ* *liniger*.
- Linum*. 457. Eſt byſſus. *ibid.* Antiquiſſimis veſtibus præbuit materiam. 458. 460. 507. *Linum* quid ſignificet. 890. 891. Quomodo creſcat. *ibid.* Significat juſticiam Chriſti. 892
- Linum* Harleſenſe pretioſum. 828
- Linteolum* Sindon in pileis Sacerdotum quid? 532
- Litteræ* quales in gemmis. 593. *Litteræ* totius Alphabeti reperiuntur in gemmis. 623. 624. 774. Eminēbant in reſponſis per *Vrim & Thummim*. 768
- Livor.

SECUNDI LIBRI.

<i>Civor.</i>	717
<i>Locusta versicolor.</i>	657
<i>Lollia</i> Paulina caput ornavit Smaragdis & margaritis sexcentis sester-tium, id est quinque millionibus flor.	832
<i>Lorica</i> brevis judicii dicitur Pectorale.	607. 749
<i>Lorica</i> os. 561. <i>Lorica</i> veterum ex lino & corio.	<i>ibid.</i>
<i>Lorum</i> fascia, pileus.	512
<i>Luna</i> alba.	672
<i>Lux</i> Vrim.	752
<i>Lympha</i> pro <i>Nympha</i> .	476
<i>Lynces</i> habent maculas. 695. Quales colores. <i>ibid.</i> Ex <i>Lyncis</i> urina nascuntur gemmæ.	696. 697. &c.
<i>Lyncurium</i> qualis gemma. 694. 695. &c. Vtrum sit <i>Succinum</i> ? <i>ibid.</i> An gemma maculis notata instat <i>Lyncis</i> . <i>ib.</i> An ex urina <i>Lyncis</i> nascatur ? 696. 697. &c. Dicitur à <i>Liguria</i> loco natali. 698. Est gemma sculpturæ apta. <i>ibid.</i> Est <i>hyacinthus</i> .	699

M.

M. pro B.	654
<i>Macca</i> pro <i>Bacca</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Macedonum</i> Regum pilci.	510
<i>Maclo</i> Hebr. <i>Baculus</i> .	654
<i>Madidus</i> pro <i>μῦδα</i> @.	688
<i>Magdat</i> pro <i>Bagdad</i> .	654
<i>Mignes</i> pugnat cum adamante. 691. 704. Dicitur <i>lapis</i> attrahens 738. An <i>lapis</i> <i>Schoham</i> ?	738
<i>Magorum</i> vanitas.	714
<i>Maha</i> Arab. dicitur <i>Saphirus</i> .	671
<i>Malleus</i> , Hebr. <i>Halmur</i> .	689
<i>Malum punicum</i> sive <i>malo-granatum</i> in pallio. 563. 564. 575. Ejus apertura. 565. Ejus cortex in tinctura habet usum. <i>ibid.</i> Eorum magnitudo in pallio. 565. Eorum materia. 566. 567. Colores. <i>ibid.</i> Habent flores. 576.	

<i>Malorum punicorum</i> grana. 634.	
<i>Mala punica</i> quid significant ? 574. &c. 914. 915. Tot quot tintinnabula. quare ?	918
<i>Mamilium</i> Limetanum. Ejus nummus explicatur. 523. Tabula exhibetur. 525. <i>Mamilii</i> varii.	525. 526
<i>Mamma</i> . Circa mammas stringitur balteus.	425
<i>Manachaz</i> corrupte pro <i>Michnese</i> .	446
<i>Manzillo</i> .	454
<i>Einville</i> mantel. <i>Ein</i> Shabbaz mantel.	
552	
<i>Manus</i> & pedes sacerdotum nudi. Alterius sanctitate sancti sunt.	889. 890
<i>Maragdus</i> pro <i>Smaragdus</i> . Vide <i>Smaragdus</i> .	
<i>Margaliso</i> gemma.	630
<i>Margalita</i> , <i>Marganita</i> & <i>Margaliotk</i> , pro <i>Margarita</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Margarita</i> Cleopatrarum. 669. <i>Margarita</i> quomodo in S.S. dicantur ? 675. Perforantur Adamante. 689. Distinguuntur à <i>Schoham</i> . 728. 732. Unde veniant. 733. Junguntur <i>Sardonichis</i> . 737. <i>Margarita</i> vertitur <i>Iaspis</i> . 740. <i>Margarita</i> sunt sculpturæ ineptæ. 741. <i>Margaritum</i> vix cedit purpura.	830
<i>Marmor</i> album. 661. Et viride. 661. 665	
<i>Mathnan</i> . Vide <i>Bathnan</i> .	
<i>Matista</i> gemma.	700
<i>Medina</i> Provincia. Distinguitur à <i>Mikdash</i> . 850. 851. Comprehendit urbem Hierosolyma. <i>ibid.</i> Est idem quod <i>Gebulim</i> .	852
<i>Mede</i> .	636
<i>Megalon</i> ses ludi.	830
<i>Mehil</i> pallium. 552. 554. Est magis tunica quam pallium. 554. 555. Dicitur <i>podores</i> . 559. Breve.	<i>ibid.</i>
<i>Monassis</i> vexillum.	736
<i>Mons</i> multis maculis foedatus.	896
<i>Mensura</i> in sacris non semper significat duplum.	608

INDEX RERUM & VERBORUM

Mercurius Deus terminalis. 524
Meribag gemma. 630. Schoham. 728.
 Corrupte pro *Berilas*, id est *Beryllus*.
ibid.
Meretricula artes. 437
Mica habuit Ephod. 604. Et *Theraphim*. 761
Migbaath pileus. 513. Quomodo differat à *Miznephos* summi Pont. 518. 519. 521
Mikdash significat Templum tantum non urbeni Jerusalemum. 850. *Mikdash* quid comprehendat. 851
Milefia lana. 829
Milgrom pro *Malogranatum*. 564
Milites hodie tunicati & cincti. 495
Militum pilei. 506. 507. Galca. *ibid.*
Mina. triginta minæ quot imperiales? 825. Centum minæ quot? 826
Ministerium Sacerdotum in solo templo fiebat. 844
Ministerium mortis gloriosum. 907. Est penitendum. 908
Mitra quid? Dicitur balteus. 480. 512. Est vestimentum capitis. *ibid.* 502.
Mitrarum color. 508. Variegata mitra. 508. & 509. *Mitra* mulieribus maxime convenit. 509. 510 513. 514.
 Habet redimicula. 530. *Mitra* Pont. Max. describitur. 754. &c.
Miznephos differt à *Migbaath*. 518. 519.
 Est pileus Pont. Max. & reliquorum. 518. 521. Tiara Pont. Max. 794. &c.
Mogolu Magui Topazius. 649. Ejus Adamas. 691
Molochites gemma. 640
Moscoritarum pilei. 507
Moses an gemmas sculpsit. 593. Primus fuit Judæorum Rex & Sacerdos. 834. Faciem coram Deo velat. 928
Mulier est sub marito. Ideo caput velat. 928
Mundus totus representatur per vestes sacras. 877

Mutilus. 474
Musca. 502
Myrrha Christo offertur ut homini mortali. 894
Myrias quid? 827
Mysteria fingere amant homines. 780
Mysterium scriptum in corona. 810.

N.

N. & L. permutantur. 476
Nabonides & *Nabonassar*. Vide *Labonides* & *Labonassar*.
Nates & *Natibos*, *nativus* gemma. 702
Naziraorum albor nivi comparatur. 671
 674. Eorum rubor. 663
Neuvstatt. 663
Nephthali vexillum. 713
Nazer, lamina Pont. Max. 731
Nicolus Onyx. 681
Niger color convenit cum cœruleo 681
Nigri vellibus induuntur Sacerdotes polluti. 901
Niveau Gallice. 687
Nix albor Naziræi. 674
Nobiles hodie tunicati & cincti. 495
Nola tintinnabulum majus. 556. 570
Nomen divinum mysticum. 626
Nomina duodecim tribuum in geminis. 593. Vide geminæ.
Nophach gemma. 652. 661. Est carbunculus. 661. 662. *Carchedonius* dicitur. *ibid.* Non est *Smaragdus*. 665. Nec *Saphirus*. 667. Sed verus *Carbunculus*. 634
Nova Civitas, *Novomagum* idem ac Carthago. 661
Nudi sacrificant qui? 885
Nuditas significat labem mentis. 885 909
Numerus septuaginta duo mysticus. 626
Nummi tertii. 830
Nummus Familæ Limitanæ. 928
Nux. Et ejus cortex. 564. 565. *Nuxes* Colonienfès. Vide *Castanæ*. 476
Nympha. Inde *Lympha*. 476

SECUNDI LIBRI.

O.

O Belisus Jovis ex Smaragdo. 659
Obruvolvere, obtegere. 559
Oculi ex Smaragdo terrent thynnos. 653
Oculus Arabice. 657. **O**culos stibio inun-
 gere. 665. **O**culus vituli gemma.
 684. 710. An sit **oculus** Belis &c. An
ibid.
Occultare quomodo dicatur Arabice.
 645
Odem Sardius. 632. &c. Vtrum Rubi-
 nus? an Adamas? *ibid.* **O**dem & **A**-
 dum non semper rubrum significat,
 sed & splendorem. 633. Summe can-
 didum. 634. 635
Oenopus gemma. 667
Olei color. 643
Olor purpureus. 633
Omnia turbat, & comina turbat. 541
Omnierboeckien feminatis. 434
Onas Pont. Max. Ejus artes ut Ponti-
 ficatum obtineret. 821. Ejus tem-
 plum. *ibid.*
Onychus gemma. 619. Et **Onyx**. 730.
 pro **Schoham** sumitur. 731. Germanis
 ein **Onyckel**. 731. 739
Onyx an Hebr. **Anach** 686. 711. **Onyx**
 dicitur ab ungue. 734. Qualis gem-
 ma. *ibid.* Sigillis aptissima. 739. Eum
 gestant Judæi. *ibid.*
Onychipuncta lasponyx. 743
Opalus, ejus splendor mobilis. 693. An
 sit **Tarsis**. 717. 718. Est gemma pre-
 tiosa. 718. Sculpturæ inepta. *ibid.*
Ophiodos Insula Topazion. 647. Dicta à
 serpentibus. *ibid.*
Ora vestium. 558
Ovalis & **O**rvata Cassis. 519
Oves plurimum offerebantur. 892

P.

Palla Gallica. 583
Palliolum. *ibid.*

Pallium Pont. Max. 546. &c. Dicitur
tunica, & calaris. ibid. Et **Lacerna**.
 Et **penula. ibid.** **Pallium** à **Palla**.
ibid. **Pallium byssinum. ibid.** Dicitur
Ephodum. ibid. **Pallium** ex serico.
 547. Ex lino. *ibid.* **Pallium** totum
 hyacinthinum. 548. &c. Non fuit ex
 serico. *ibid.* Sed ex lana. *ibid.* Ejus
 color. *ibid.* **Pallia** nigra, Fusca, **Phœ-**
nicea, Coccinea, Aurea sparsa, **hyacin-**
thina. 548. Variis figuris ornata. *ibid.*
 Opere reticulato. 549. **Pallio** male
 attribuuntur prætextæ & aliæ figuræ.
ibid. **Pallia** Græcanica. 550. Et
 Philosophorum. *ibid.* Mos gestandi
 pallium. *ibid.* **Pallia** fibulæ. *ibid.*
Pallium quadratum. 549. Veterum in-
 star stragulæ. *ibid.* **Pallia** habent
 quatuor angulos. 550. Judæorum
 quadrata. 551. Habent peniculamen-
 ta. *ibid.* Hodie habent Judæi bre-
 viora **Pallia. ibid.** **Pallium** ex dua-
 bus plagulis. 552. Accedit ad formam
 tunicæ. 552. 554. **Pallium** Samue-
 lis. *ibid.* **Pallium** Pont. Max. Ejus
 forma. 553. Est tunica exterior 556.
Pallium teres. *ibid.* Rotundum *ibid.*
 Anglis **Cloake** ab Hebr. **Chaluk. ibid.**
 Quomodo differat à tunica & à to-
 ga. 556. **Pallium** clausum. 557. 558.
Pallium Saulis *ibid.* Nullas habet
 suturas. *ibid.* Erat tunica **ἄψυφος.**
ibid. **Pallia** aperta *ibid.* **Pallium**
 justitiæ 559. **Pallium** Pontif. Max.
 quousque dimissum? *ibid.* Nullas
 habet manicas. *ibid.* & 560. Aper-
 tum ad caput. 464. 560. 562. Habet
 fimbrias in oris. 563. Malo granatis
 & tintinnabulis ornatum. *ibid.* **Palli**
 ingens ambitus secundum Judæos.
 574. An in **Pallio** flores. 575. Vide
 flores. **Pallia** fimbriata apud veteres.
 576. **Palli** brevis descriptio. *ibid.*
 Ejus tabula. 577. & 578.
Pallium. 581. Dimidiatum. 583. Est
 stola

INDEX RERUM & VERBORUM

- Nolahyacinthina*. 853. Non est autem distinctum. *ibid.* Ejus significatio. 875. 877. 878. 889. 913. 914. *Isalium* cur *Mehil* dictum? 913. Cur coeruleum. *ibid.* Cur aurea habuerit tinctinnabula. *ibid.*
- Panes* propositionis comedit David. 790
- Panni* coacti pilei. 503. *Panni* ex lana coacti absque neto. 503. 512
- Panthera* animal habens maculas. 695. Ejus colores. 695. 696
- Panthera* genima *ibid.* Et *Pantherius*. *ibid.* Inter laepidum genera ponitur. *ibid.* & 740. 741
- Pantiri* gemma. 630
- Paragaudia*. 555
- Paraniskes* gemma. 712
- Pardalium* gemma. 695. 696
- Parthorum* Diadema. 513
- Par-loot*. 687
- Pascha* celebrandi jus habent omnes Judæi. 844
- Paschalis* agnus comedeatur à cinctis. 490
- Pastorum* Ecclesiæ Christianæ munus exercere poterant omnes Judæi sub Vet. Testamento. 845
- Patres* nonnunquam turpiter errant in explicanda S. Scriptura. 754. In Ritibus Judæorum patrum versari. *ibid.*
- Patrimonia* integra gerere in aure, in collo, indigito. 832
- Paulus* non agnovit ex vestibus Pont. Maximum. 842
- Pecata* expiantur vestibus. 749. Dealbantur sanguine Christi. 900. *Pecatum* quot mala nobis attraxerit? 887. Ejus imago lana. 892. & *Coccinum*. 899. *Pecata* manebant sub V. T. 934. Sub Nov. Test. per Christum plane ablata sunt. 935
- Pectorale*. 607. Dicitur Hebr. *Choschen*, & *choschen Mischpat*. Chald. *Chaschen dina*. *ibid.* Ejus materia. 607. Ejus forma & longitudo. 607. 608. Est quadratum. *ibid.* Duplicitum. *ibid.* Intus cavum instar marisupii. *ibid.* An ad latera consutum. 609. Indita ei fuisse Vrim & Thummim. *ibid.* Omnium vestium ornatum & pretiosissimum. *ibid.* Quatuor habet annulos aureos. 609. 610. Duas catenas aureas. 610. &c. Quomodo Ephodo appensum. 612. Habet vittas hyacinthinas. *ibid.* Ab Ephodo nunquam separandum. 613. In tabula depictum. 613. 614. 615. *Pectoralia* Sacerdotum Saliorum. 615. *Pectorale* Pont. Max. Hebr. gemmis ornatum. 616. &c. Vide Gemmæ. *Pectorale* judicii. 748. Dicitur vestimentum asperum. *ibid.* Vnde *Choschen* dicatur. *ibid.* Est pretiosum. 831. Responsa per *pectorale*. 748. In *pectorali* Vrim & Thummim. 751. 925. &c. *Pectorale* Pontif. Maximi utrum ante *pectorale* & imaginem Pontificis Ægyptiorum? 758. Vtrum *pectorali* indutus Pont. Max. intraverit in Sancta Sanctorum. 764. In *pectorali* quid scriptum præter nomina XII. tribuum? 774. Dicitur Choschen unde. 777. Cum *pectorali* Pont. Max. non intrat adytum. 783. *Pectorale* verum usum significat tempore Christi. 862. Quid significet. 874. 876. 878. 889. 927. *Pectorale* judicii cur dicatur? 925. Ab Ephodo quare non separandum. 927
- Pedes* Sacerdotum nudi sancta calcant. 690. 889
- Pellicula* uvæ. 570
- Penicilamentis* an opus habuerit Pont. Max. 802. 813
- Peninim* Hebr. quid? 674. Gemmæ utrius an margaritæ? 675
- Penula* dicitur Pallium Pont. Max. 546
- Peregrinantes* habent baculos. 527
- Perileucus* Achates. 707
- Petri-*

SECUNDI LIBRI.

Perisclis. 437
Peristromata pretiosissima. 830
Perna properla. 476. *Perna* Westphalica dicitur Jambon de Mayence. quare? 664
Perosag corrupte pro *Prazos*, *Prazius* gemma. 630. An sit *Tarsis*. 717
Periarum tunicae & thoiaces. 484. *Periarum* Reges utuntur Curbasia. 516.
 Soli gestabant tiam rectam. 517
Persona, tres personae, tres gemmae. 720
Pernque Galeus. 509
Pervicacia frontis expiatur per laminationem. 88
Phabi pro *Paphi*. 827
Philosophorum pallia. 550
Phrygionicum opus balteus. 483
Phrygia tiara. 530
Phrygia Dec Sacerdotes. 542
Phylacteria frontis Pontif. Max. 522.
 An Sacerdotes ea gestaverint inter operandum. 812
Physica an doceatur per vestes sacras. 874. 881. 882
Pila marmorea in foro Cathanensi exhibet *Vlyllis*. 522
Pileus Sacerdotum. 502. *Pileorum* materia. *ibid.* Vnde dicatur. 502. 503. 535. *Pilei* German. gewalt. Belg. geholt. 504. Ex lana coacta. 504. 505. *Pilei* thoraces coacti. *ibid.* Umbellati *pilei*. 505. Cardinalium. *ibid.* *Causia* dicitur. 505. *Pilei* line umbellati. *ibid.* & 506. *Pilei* Helvetiorum. *ibid.* Nocturni. *ibid.* Suti. 506. Militum. *ibid.* Ex ovium pelle villosae. 507. *Pilei* Moscovitarum & Polonorum. 507. *Pilei* ex corio. *ibid.* Linci. 508. *Pileorum* color. 508. 509. 510. Eorum forma. 510. *Pilei* expriment animalium capita. 511. *Pileus* fieri potest ex qualibet tela. 512. *Pilei* Sacerdot. longi sedecim ulnas. 512. 513. Saepius circa caput in orbem replicatur. *ibid.* *Pilei* Tur-

carum. 514. *Pilei* acuminati. *ibid.* Turrini. 515. 516. *Pileus* Curbasia. 516. Descriptio pilei ex Hieronymo. 521. Sacerdotum non habet fastigium. *ibid.* *Pileus* *Vlyllis*. 522. &c. Pont. Max. apud Romanos. 529. *Pilei* redimicula. 530. In occipito stringitur. 522. 529. 531. 532. 533. *Pileos* an duos habuerint Sacerd. 532. *Pileus* Sacerdotalis in tabula depictus. 534. Forma pilei Sacerdotum. 511. 514. 517. 518. 534. 535. *Pileus* Pontif. Max. 535. *Pileorum* ulus. *ibid.* *Pileo* tecti qui sacra fecerint? 536. 537. &c. *Pileus* Flaminis. 538. Pro *pileo* vestes quidam utuntur. 540. *Pilei* Sacerdot. altiores instar galeae. 795. Fiunt ex longa fascia. 798. *Pileus* quid significet. 875. 878. 888. Est signum gloriae. 927. Et servitutis. 928. Nullo *pileo* opus habemus sub Novo Testam. quia sumus liberi. 928. 929
Pinchasus vestiliarius. 838
Pirle Tarschitch, *beryllus*. 717
Pirdah Topazius, & *pirdah* Cusche Topazius Arabicus 642. 646. Ejus color. 644. Ex *Pirdah* fit *Topdah*. & *Topza*, *Topaza*, *Topazius*. 646
Pischo Avius. 731
Plaete. *Qen* *Plaete*/ corona Pont. Max. 801
Plexile opus. 611
Plica Gallice *plis*. Verum in tunica. 466
Plumarium opus balteus. 483
Plumbum quomodo Hebr. & Arabice. 686
Poculum varium. 572
Polonorum pilei. 507
Polycrates Samius Tyrannus. Ejus *Sardonyx*, & incredibilis fortuna. 738. utrum fuerit *Smaragdus*. *ibid.*
Polymitum balteus. 483
Pompejus habuit fascias albas & cretatas. 509

Gggggg

Pon.

INDEX RERUM & VERBORUM

Pondus Rabbiniis quid? 482
Pontifex Maximus insignis iudex. 749.
Indicat & indicatur. 750. Vtrum rex
 in anno ingressus sit Sancta Sanctorum. 764. An cum Pectorali? *ibid.*
 Absque Pectorali nullam habuit revelationem per Urim & Thummim. 778. Non intrat Sancta Sanctorum cum vestibus aureis. 784. Sed albis. *ibid.* Solus interrogat per Urim & Thummim. 785. An habuerit Phylacteria & Pemiculamenta. 813. Coronatur aurea corona. Vide Lamina. Hyacintho coronatur. 813. *Pontifex Max.* cum toto vestitu absque Phylacteriis. *Pontifex Max.* cum Phylacteriis. Uterque exhibetur Tabula. 823. *Pontif.* Max. patrimonium, integros census, saltus & insulas gestavit in Pectore. 832. Ejus vestes comparatæ cum vestibus Honorii. 832. 833. Sunt vere Regiæ. *ibid.* Habuit proprium conclave in Templo ad servandas vestes aureas. 834. Ejus vestes servare magna gloria. 834. 835. Inde magna dissidia. *ibid.* Quot habuerit tunicas? 836. Extra templum non potest agnosci ex vestibus. 842. Sectionem, si vult, legit. 844. In qua Synagoga legerit. 845. Ejus vestes tuta absconduntur. 861. Filius Dei dicitur. 882. Est typus Christi. 884. &c. Cur plures vestes habuerit quam reliqui Sacerdotes? 888. 889. 912. Ejus vestes quid significant? 884. &c. 888. &c. Divitiis debet abundare. 912. A reliquis Sacerdotibus ditatur. 912. 913. Judicia Dei annunciat & futura prædicat. 917. In eo iunctæ erat doctrina legis cum bonis operibus. 919. Inter sacrificandum debuit meminisse totius populi. 920. Ex pro toto populo debuit offerre. *ibid.* Judicia Dei exerceat. 925. Ejus virtutes. *ibid.* Nullus sub V. T.

perfectus. 926. Summo honore venerandus erat post Regem. 927. Ejus Sacerdotum cur Regium dicitur. *ibid.* Debit esse attentus in opere. 929. Omnium Sacerdotum est Rex & Princeps. *ibid.* Debit esse Sanctus. 930. Quidquid tetigit Sanctum erat. *ibid.* Pontific. liber à Deo non a se. 931. Sine Deo & ejus Spiritu Pontificatum non potest retinere. 931. 932. Solus facit expiationem in adyto. 933. Cur albas vestes habuerit magno die expiationis? 935. Separabatur ab hominum consortio ante diem expiationis. 936. Cur illo die deponere debuerit vestes aureas, præsertim pectorale & gemmas. 936. 937. Ejus humilitas die expiationis. *ibid.* Vestibus albis intrat in Sancta Sanctorum. *ibid.*
Pontificatus Judæorum in potestate Romanorum. 835
Pontifices Judæorum omnes sunt typi Christi. 882. Cur Deus eos vestiri voluerit? 882. 883. &c. Soli habebant accedendi ad Deum. *ibid.* Velantur Christi merito & justitia. 886. &c. Vide *Sacerdotes.*
Pontificis Romani corona triplex. Ejus origo. 806. In ejus corona scriptum est Mysterium. 810
Pope inferiora tegunt. Vide *sacerdotali.* 491
 Cincli sunt. 491
Port d'épée balteus Gallicæ. 477. 488
Præluhin gemma. 630. Corrupte pro *parulin* aut *berulin* beyllus. 728. An *ibid.*
Schokam. 658
Præsinus & præsinus color. 658
Præsin lapis viridis, pro eo corrupte *perozag.* 77
Præcepta Dei depicta per mala punica. 916. Sunt autumni præstantissimi. 918
Præcincti viri strenui. 487
Præmium pro brabeion. 654
 912

SECUNDI LIBRI.

<i>Prætexta</i> qui urantur pro pileo.	540
<i>Prætor</i> ludorum Megal.	830
<i>Principes</i> vocantur Sacerdotes.	834
<i>Prodigus</i> novas vestes sumit antequam accedat ad patrem.	886
<i>Propheta</i> qualis esse debeat.	894
<i>Propheta</i> dicuntur videntes.	748
<i>Propheta</i> sub Templo primo.	781
<i>Propheta</i> priores quæ	865
<i>Prophetia</i> & <i>Vrim</i> & <i>Thummin</i> quomodo differant 779. <i>Dona Prophetica</i> quamdiu duraverint sub Templo secundo ?	863
<i>Pulmo</i> unde dicatur.	476
<i>Puncta</i> vocalia utrum in usu tempore Moſis.	809
<i>Punicæ</i> color quid significet.	874
<i>Purpura</i> violacea amethystina dicta. 713. Ejus pretium. 829. Conchylio tingitur. 829. <i>Purpura</i> Tyria pretiosissima. 830. <i>Purpura</i> Hermonica, trium millionum ducatorum.	831
<i>Purpura</i> nigra in Saphiro.	681
<i>Purpura</i> sanguine tingitur.	900
<i>Purpura</i> quid significet. 874. 898. Est symbolum sanguinis Christi.	900
<i>Purpura</i> scere.	678
<i>Purpureus</i> album significat. 633. <i>Purpureus</i> color.	ibid.
<i>Pyrrhi</i> Regis admirabilis Achates.	705
<i>Pyropus</i> gemma.	674

Q.

Quadratum pallium. 549. &c. 557

R.

R & L. permutantur. 454. 736
Rachab excendit panem cocci-
neum. 899
Radix, radices. 611. Catenæ aureæ in Pectorali. ibid.
Raisonnement. 749
Rapha Hebr. laxum, remissum. 759. An

inde *Theraphim*? ibid.
Rationale varium. 572. *Rationale* judicii. 607. 749. *Rationale* est Pectorale. ibid.
Redemptionis nostræ pretium depingitur per texturam vestium. 903. *Redemptio* nostra non est opus humanum. ibid. Magna mysteria continet. 904. Magno fit pretio. 906. 913
Reem Hebr. Capra. Inde *rem* sicut / *rem* Lam Belgice. Et German. ein *Relyc*. ibid.
Reges alba habent diademata. 509. *Regium* diadema. 509. 510
Reges non habuerunt jus consulendi per *Vrim* & *Thummin*. 785. 787 788.
Reges Gentilium oracula consulunt. 788. Sacerdotio funguntur. 833. Sub *Regibus* nullum editum oraculum per *Vrim* & *Thummin*. 865. 866
Reticulatum opus. 549
Revelatio quomodo facta Patribus, Prophetis & Pontif. Max. per *Vrim* & *Thummin*. 778
Rica quid unde dicatur? 542. *Ricula*. ib.
Rigidus pro *μυηλός*. 688
Rimmom. 564. Non significat Mespilum, nec cireum. 564. 565
Ritzim (Granat apfel. 565
Rocca cyclades. 437
Roev-brager. 527
Rochi. *Ein rochi* in et *roghens*. 457
Ein engen rect. 462. *Ein leyb*-rect. *Ephod*. 580
Romani legem & religionem nonnunquam à victis accipiunt. 758
Rond. *Tout au rond*. 558
Rotelfteyn. 639
Rubinum gemma. 632. 634. Olim pretiosissima gemma. 635. Est veterum carbunculus. 635. 667. &c. An sit Sardiust 636. 662. Vide carbunculus. Ejus descriptio. 648. Ejus ignis fabulosus. ibid. Hodierni *Rubini* v. c. carbunculi veterum. ibid. & 684

G E S S E S 2

Ru-

INDEX RERUM & VERBORUM

Rubini pondus. 669. Ejus virtutes. *ibid.*

Vide *Carchedonius*.

Ein Rubin. 668

Rubeni filii *Jacobi* vexillum. 637

Rubere. 637. 667

Rubor & *rubedo.* 639

Rubra dicuntur ignea. 638

Rumina. 639

Rundi unib. 558

Rutilare, *splendere*, *fulgere*. 633. Dicitur de *stellis.* *ibid.*

S.

S in fine vocum assumitur à Græcis. 688. Mutatur in T. 695

Sabbathi vespere decem res creatæ. 618

Sabhalom gemma. 630. Vnde dicta. 690

Sacci & *Bisacci* brachæ. 448

Sacerdos *Dialis.* 804

Sacerdos vittata. 537. 542

Sacerdotes sunt *Judices*. 749. *Vates* &

Augures. 751. *Sacerdotibus* utilis

Saphirius. 683. *Sacerdotum* quot

classis? 837. *Sacerdotes* bis in anno

ministrant. 843. *Justitia* *Christi* ve-

lantur. 919. *Sacerdotes* cæci & vitio

laborantes. 843. Nunquam induunt

vestes sacras. *ibid.* *Sacerdotes* extra

ministerium sunt instar *Laicorum*.

842. *Sacerdos* *Spiritu Sancto* do-

natus sub *Templo* secundo nullus.

865. *Sacerdos* minor in *Tabula* depi-

ctus. 534. *Sacerdotes* *Veteris* *Te-*

stamenti sunt mortales. 894. *Onusti*

erant peccato. 912. *Brant* *servi*. 928.

Eorum *Sacerdotium* erat exercitium

corporale. 912. *Fuerunt* *Typi* om-

nium *fideli*um. *ibid.* Non satis clare

videbant *mysteria* *redemptionis*. 925.

Semper erant polluti peccatis. 930.

Omnes sunt *typi* *Christi*. 933. *Sa-*

cerdotes hodie nulli nec *sacrificia* 934

Sacerdotium *Dei* est *Sacerdotium* *Ro-*

gum. 833. *Sacerdotium* *Ver. Test.*

debat stare usque ad *Adventum*

Christi. 861. *Sacerdotium* unde di-
ctum. 930. Ejus præcepta sunt à *Deo*,
non ab hominibus. 932. Ejus gloria
peritura. *ibid.* Habet finem per *Chri-*
stum. 936

Sacerdotium ambiunt *Reges* *Ægyptio-*
rum, *Consules* & *Imperatores* *Roma-*
ni. 833

Sacerdotes *Ægyptii* imaginem ex *Sa-*
phiro gestant. 683

Sacerdotes *Phygiæ* *Dæ.* 542

Sacerdotes *Ethnicorum* habent coro-
nas. 819. 820

Sacon color. *Sacodion* gemma. 712. 713

Sacra fieri debent caste & pie. 452. &c.

Olim siebant nudo corpore. 453.

Sacra *Isidis*. 492. *Sacra* *Bacchi*, *Sa-*
turni & *Honoris*. 535. In *sacris* non

semper debet intelligi duplum. 608

Sacramenta administrandi jus habebant

omnes *Isaëlitæ*. 844

Sacrificia *Veteris* *Testam.* res debiles.

895. Cessant quamdiu *Pont. Max.*

est in *adyto*. 933. Nulla *Deo* sunt

grata sine vestibus sacris. 778. Nec

sine corona. 819. Expiant *typice*. 882.

Eorum pretium. 895

Sacrificuli & populi inferiora regunt.

455. *Tunicati*, 583

Saga militaris.

Salii cincti æreis balteis. 492. 615.

Eorum *Ancilia*. *ibid.* *Peccatorale*. *ibid.*

Galeæ & *pugiones*. 637

Salin/geroockte *Salin*. 812

Salus in aure, in digito, in collo. 618

Salomonis *Sapientia*.

Samir vermis gemmas *sculpsit*. 618.

Ejus ministerium in ædificando

templo *Salomonis*. 618. Ejus men-

tio in *S. Scriptura*. 619. quid signi-

ficeat. *ibid.* Est *Smiris* lapis ad polien-

das gemmas. *ibid.*

Samperunin, & *Saphirunin*, & *Sam-*
purina Gemma. 630. 671. 672.

Saustra *Sauktorum* quoties *Pont. Max.*

10-

ingressus in anno. 764. Vtrum cum Ephodo & Pectorali? 683. 684. 685. 764. 858. An ibi interrogaverit per Vrim & Thummim. *ibid.* Sanctum Sanctorum symbolum fuit cor- li. 858. 937

Sanctus Iehova in corona Pont. Max. 808. 809. 810. 930.

Santa levis comedi possunt Hierusa- lem. 581

Sanctitas decem gradus in terra san- cta. 851

Sanctorum perseverantia. 927

Sandalchin Sardonyches. 732

Sandalphin, idem. 733. 737

Sandalphunin, idem. 732. 733

Sanguis purpureus. 900

Saphirus. 671. &c. Dicitur Inspis. *ibid.* Arabice dicitur *Maha*, & *Belur Be- ryllus*. *ibid.* Aliis *Ismorad*. *ibid.* Ejus nomen mansit apud omnes populos. *ibid.* 672

Saphirus qualis gemma. 672. &c. An albi coloris. *ibid.* *Saphiri* pavimen- tum. *ibid.* *Leucoaphiri* *ibid.* *Sa- phirus* cœruleus. Ejus color abstra- hi potest. *ibid.* *Saphirus* gemma du- rissima. 673. Limam respuit. *ibid.* Smitidis pulvere formatur. *ibid.* Qui- dam ei colorem rubrum attribuunt. 673. 674. Carbunculus dicitur. *ibid.* Rubinus vertitur. *ibid.* Non est tu- ber. 675. Virtutes Christi significat. *ibid.* *Saphirus* quis? 676. Ejus co- lor cœlestis. *ibid.* Est iustar venæ repletæ sanguine. *ibid.* Dicitur de corpore elegantissimo. 677. Passio- nes & vibices Christi significat. 678. *Saphirus* veterum cœruleus. *ibid.* Purpurascit. *ibid.* *Cyano* similis est. *ibid.* *Saphirus* pulvere aureo asper- sus. 679. Hodierni *Saphi* i pelluci- di. 680. Dicitur Amethystus & Hya- cinthus. *ibid.* Qualem *Saphirum* intellexerit Moyses? 681. Qui tribui

destinatur. *ibid.* Dicitur niger. *ibid.* Et purpura nigra. *ibid.* Ejus locus natalis. 682. Ejus moles. *ibid.* In *Saphiro* scripta lex Moſis. *ibid.* Ejus pretium. *ibid.* Ejus virtutes. *ibid.* Sacerdotibus utilis. 683. 751. Ex *Sa- phiro* imago Sacerdotum Aegyptio- rum. *ibid.* A quibusdam sic vertitur *Iahalom*. 684. Et *Schebo*. 704. Et *Amethystus* vocatur. 712. Ei compa- ratur Christus. 899. 902

Saphir Rabbini est pellucidum. 680

Sarabala. 443. 444

Sarabara. 445

Sardaneſin. 629. Est Sardonyx. 635. 732

Sardaniſin. 635

Sarda, *Sardius*, *Sardus*, & *Sardonius*. 635. Qualis gemma 636. 734. Di- citur mas & foemina. *ibid.* Sangui- neus & ruber. *ibid.* Granata & ru- binus. 636. 637. *Sardio* pisce sale condito similis. 637. Est gemma rubra. 637. 638. Reperitur circa *Sar- diniam*. *ibid.* *Sardius* ab Hebr. *Se- rod*. 639. Demum dicitur ab *Odem*. *ibid.* *Sardorum* varia genera. 639. 640. Inter *Sardorum* genera ponitur *Sardonyx* *ibid.* Ejus virtutes. 640. 641. Sigillis est aptissimus. 739

Sardonyx. 591. 592. 635. 636. 640. Vide *Schobam*. *Sardonyx* dicitur *Iaha- lom*. 685. Et *Schobam*. 719. 728. Verus *Sardonyx* & *Schobam*. 730. &c. Est mixtus ex Sardio & Ony- che. 731. 734. Venit ex terra Havi- la. *ibid.* Nascitur circa Euphratem in monte Drimyllo. 731. 732. &c. Eo ornatur Regium diadema. *ibid.* A Judæis dicuntur *Sandalchin*, *Sandalophin*, & *Sandalphunin*. 732. 733. *Sardonyches* unde? 733. Indix & Arabice *Sardonyches*. *ibid.* *Sardo- nyx* mons. *ibid.* *Sardonychorum* co- lores. 735. Cæcæ. *ibid.* Arabice 12- dicem habent nigram. *ibid.* Qua- lem

INDEX RERUM & VERBORUM

- lem intellexerit Moses. 735. 736.
 737. *Sardonyx* variaz. *ibid.* Indice
 præstantissimæ. *ib.* *Sardonychem* po-
 nunt Johanna in Apocalyp. *ibid.*
 Pictum. 737. 738. *Sardonychem* qui
 habuerint. *ibid.* Primus Romano-
 rum ea usus Africanus. *ibid.* Gem-
 mis pretiosis jungitur. *ibid.* Dici-
 tur gemma princeps. *ibid.* Sigillis
 apta. 739. Ejus virtutes. *ibid.* *Sar-*
donyches duæ in Ephodi humerali-
 bus an futura prædixerint? 766.
 Duæ illæ sunt pretiosæ & magnæ
 molis. 831. Quid significent. 875.
 877. 920. 921. *Sardonychi* inscrip-
 tum erat nomen Josephi. 921. Qua-
 re? *ibid.*
Saturni sacra. 535
Saul pallium. 557. Saul an interro-
 gaverit ipse per Vrim & Thunumim?
 789
Schabzin & *Schabziza* gemma. 630.
 671. Pro *Topazin*, *Topazus*. *ibid.*
Schachor Hebr. significat nigrum & cœ-
 ruleum. 681
Schachum & Arab. *Sachum* nigrum, ni-
 grescere. 734. Inde *Schacham* sive
Sardonyx a radice nigra. *ibid.*
Schebo gemma. 704. Verum Beryllus,
 an *Turquois*, an *Achates*. *ibid.* An
 Chysophrase. 705. Varios habet
 colores. 707
Schellen. 548. *Schelleheng*. *ibid.*
Schibte Israël. *Schibte* Ieschuran, &
Schibte Iah in Pectorali. 774
Schillein Pectorale. 749
Schlas haube. Pileus nocturnus. 508.
 511
Schokam gemma. 635. Est *Sardonyx*.
 683. 719. 728. 729. 876. 877. Di-
 citur *Nicla* & *Crystallus*. 731. 734.
 Inde *Dusohaim* urbs. 733. 734. Di-
 citur ab Arab. *Sachum* nigrum. 734.
 Habet ruborem Sardæ & alborem
 unguis. *Schokam* quasi gemma ni-
- gra. 735. Vide *Sardonyx*.
Schootg-vel. 443
Schozie succinatorium. 436
Sculpere Hebr. quomodo dicatur. 808
Syden recti. 548
Semaktha gemma. & *Semakan*. 629.
 636
Semuktha, idem.
Semai Pontificis Max. inscitia. 820
Semaraagdin gemma. 630. 710. Vide
Smaragdus.
Senatores magni Synedrii quot? 573. To-
 tum populum repræsentant. 574
Septuaginta interpretes. Borum anti-
 quitas, auctoritas & integritas. 729
Seraphim an *Theraphim*? 759. Faciem
 velant coram Deo. 918
Sered Hebr. color ruber. 639
Sericum an inde pilei? 507
Sericum pallium. 548
Sermo Logion. 749
Serpens cæruleus. 679. *Serpentum* In-
 sula Ophiodes. 647. 648. 649
Siba Hebr. causa. 690
Siclus sacer quid? 825
Sigillus aptissimæ gemmæ Sardius. Oryx
 & *Sardonyx*. 739
Simeonis lapis Topazius viridis. 644.
 Ejus vexillum. *ibid.*
Simeon Justus Pontifex Max. obviam
 it Alexandro Magno extra urbem in
 vestibibus sacris. 853
Simile & *simulacrum* unde dictum. 693.
 Ejus primus Auctor. Vide *Dau*.
Sinus nullus in tunica. 465. &c. 758
Sistra Ægyptiorum.
Smaragdus. 652. &c. Summus ejus
 splendor. 653. Nomen habet à *spl*-
 gure & splendore. *ibid.* Iuxta *Smarag-*
do oculi. *ibid.* *Smaragdus* sit à *Bar-*
reket. 654. 655. 656. *Smaragdus* co-
 lor. *ibid.* *Smaragdus* hyacinthinigen-
ibid. Medicus. *ibid.* Quædam di-
 cuntur Carehedonii. 657. *Smarag-*
dus maxime viret. 657. 658. *Prasino*
limi-

SECUNDI LIBRI.

similis est. 658. Et Iridi. *ibid.* *Sma-*
ragdorum varia genera. *ibid.* Opti-
 mæ Scythicæ. *ibid.* Probatissimæ
 quæ? 659. Dicuntur Chrysoberylli.
ibid. Quomodo probentur? *ibid.*
Smaragdus gemma pretiosissima *ib.*
 Earum moles. *ibid.* Peruvianæ. *ibid.*
Smaragdi vires. 659. 660. Dicitur
Saphirus. 671. Et *Achlama*. 710.
 Ejus miracula si aquilæ scalpereuntur.
 714 Dicitur Schoham. 729. Poly-
 cratis tyranni gemma. 738. *Sma-*
ragdi Lollæ Paulinæ. 832
Siniris lapis. Ejus pulvere poliuntur
 gemmæ. 619
Sol pro *S n* 476. *Solis* & *Lunæ* nomina
 scriptum in Amethysto. Ejus mira-
 cula. 714. *Solis* lapis est Chryso-
 lithus. 726
Solium Dei instar Saphiri. 682
Somniare. 710
Sompozin pro Topazius. 646
Spichama Hebr. quomodo dicatur.
 607. 608. Germ. dicitur in *pan-*
 ne. 608. Est dimidium cubiti. *ibid.*
Spiritus Sanctus præfatus Pontifici Max.
 per *Vrim* & *Thummim*. 776. 780.
 781. *Spiritus Sanctus* loquutus est
 per *Vrim* & *Thummim*. Per Pro-
 phetas, & filiam vocis. 781. *Spiritus*
Sanctus & ejus gratia repræsentatur
 per aurum. 896
Splendore dicitur de *Smaragdo*. 655
Sponsa Christi vestita opere Phrygioni-
 co & bysso. 885. Habet velamenta
 capitis. 928. Vide Ecclesia.
Spuma maris gemma. 716. 717
Stagnatura Anach. 686
Statua brachata & gausapara. 445
Stella rutilare dicuntur. 633
Stridium. 64. Viride. 665. Etruscum.
ibid. Est antimonium. *ibid.* Hyacin-
 tho gemmæ simile. 702
Stripodium in balneo habere. 482
Stola hyacinthina an auro distincta.

853. Quid significet? 876
Stragula. 581
Siringo. 436
Subligaculum. 446
Succinctorium. 436. 437
Succinum. 694. An gemma? *ibid.* 695
 &c. Unde dicatur *gleffum*. *ibid.*
Sudor. In loco ubi sudant Sacerdotes
 non cingunt brachias. 441
Suffibulum. 542
Sulla dictum de Jul. Cæsare. 494
Superhumerales dicitur Ephod. 580
Sutura Josepho quid? 531
Synagoga caput & Episcopus. 845. *Sy-*
nagoga plures Hierosolymis. *ibid.*
Synagoga in circuitu Templi. *ibid.*
Synedrium magnū. Ejus Senatores
 quorū? 626. Significat totum cœ-
 tum. 791

T.

T. pro S. 695
T. Tabag gemmæ. 630. Verum sit *ta-*
chates. 710. an *Topaz*? *ibid.*
Tabernaculum divitum in tres partes.
 878
Tabula legis ælatæ ope vermis Samir.
 618. A Deo paratæ sunt. 773
Talaris tunica an pallium. 554. *Ta-*
lare pallium. 559. *Talaris* tunica
 quid? 910
Talentum Quinque millia talentum
 quæ faciunt milliones? 831
Tapetes pilei vocantur. 503. Ex lana
 coacti. *ibid.*
Tarkia gemma, *Turquois*. 642. 704
Tarschisch sic non dicitur ab urbe Tar-
 tis in Hispania. 725. *Tarschisch*
 Hispaniæ Moses non intellexit. *ibid.*
 Tuæ temporis ista urbs novitum in
 rerum natura *ibid.* Quando condi-
 ta. *ibid.* *Tarsis* in Oceano Indico.
ibid. Hispanica antiquior. *ibid.* His-
 panicæ nomen dedit. *ibid.* vide
 Chry-

INDEX RERUM & VERBORUM

- Chrysolitus.
- Tas* Hebr. bracteola, larrina. 803
- Templum Salomonis.* In ejus ædificatione vermis *Samir.* 618. In templo sedere nemini permissum nisi soli Regi ex familia Davidis. 346. *Templum* quousque extendatur? 851. 852. In Templo divitiæ abundare. 859. In Templo secundo quæ res defecerint? 863. In Templo secundo nullus Sacerdos Spiritu Sancto donatus. 865
- Templum Oniz* qua occasione ædificatum. 820
- Terra Sancta* divisa per Vrim & Thummim. 780. &c.
- Tessella* in tunica. Vide *Fundæ.*
- Testamenta* duo significantur per Ephodum. 919
- Testamenti veteris* bona. 908. Flores & spes. *ibid.* Tunc Deus in obscuritate habitabat. 929. Patres V. Test. sunt subteatu. 934
- Testamenti Novi* bona. 908. Fructum & nutrimentum habet. *ibid.* Sub Novo Testamento Deum adorare possimus detecto capite. 928. Nullus amplius reatus. 934
- Tetragrammaton.* Vide *Jehova.*
- Teutschén.* Tuisi. 477
- Textoris* opus. 331. Auger pretium vestium sacrarum. 831. *Textura* fiunt extenæ aureæ Pectoralis. 611. *Textura* lapidum Græcis quid? 617. *Textura* vestium sacrarum quid significet? 901
- Tharschisch* gemma. 716. Verum sit *Turquois.* *ibid.* An lapis albus. 717. An *Beryllus.* *ibid.* An *Opalus*? 717. 718. Quidam putant esse hyacinthum. 718. 719. Alii *Cyaneum.* 719. Alii *Sardonychen.* 719. 720. Distinguitur à *Schoham.* 719. An significet ungues? *ibid.* Naturam humanam Christi utrum repræsentet? *ibid.* An ejus gloriam & majestatem. 720. Non est *Sardonyx.* 712. 719. Est *Chrysolitus.* 720. &c. An habeat colorem carneum? 721. Est colore aureo. 722. 723. &c. Unde sic dicatur. 724. 725
- Thephilin* quid? 756
- Theraphim* Micæ 604. 761. *Theraphim* veterum quid? 754. An *Angelus*? 755. An idem ac *Seraphim.* *ibid.* *Theraphim* cultus Idololatricæ. 760. *Theraphim* utrum responsa dederint per Vrim & Thummim. 777. An per vocem. *ibid.* *Theraphim* uxoris Davidis. 717. 789. An fuerit imaginacula? 790
- Theraph* non est idem ac *Seraph.* Quid significet? 755. *Thoreph* ignominia. *ibid.*
- Turpha* turpitudine.
- Thesaurus* vestium sacrarum. 834. Vocatur arx Antonia. *ibid.* *Thesaurus* magnus vestes Pontific. Max. 835. *Thesauri* Regum non tantum in auro & gemmis, sed & in vestibus consistunt. *ibid.* *Thesauri* cælestes. *ibid.* *Thesauri* Regis Ahalucii. 836. *ibid.* *Thesauri* Regis Ahalucii. 836. *Thesauri* Alexandri Severi & aliorum. *ibid.* *Thesauri* vestium in corpore Juris. *ibid.*
- Thorax* ex lana coacta dicitur pileus. 505
- Thummim* perfectiones. 752. Responsum perfectum. 754. An differat ab Vrim. *ibid.* Vide Vrim & Thummim. 894
- Thus* Christo ut Deo offertur.
- Thynni* terrentur oculis ex *Smaragdo.* 653
- Tiara.* 501. 506. 507. 509. 510. 511. *Tiara* Orient. populorum. 514. *Tiara* tam genera duo. *ibid.* Recta *Tiara.* 514. 515. 516. Earum forma. 516. 519. *Phrygia.* 530. *Turca* 535. *Tiara* Sacerdotum regnum. 517. *Tiara* Summi Pont. 794. &c. Dicitur *Muznepheth.* *ibid.* Ejus forma. *ibid.* Quomodo differat a pileo. 794

liquorum Sacerdot. 794. &c. Vtrum
alius pileus ei impositus? *ibid.* *Tiara*
hyacintho variata & confutis. 794.
795. *Tiara* non est alta. *ibid.* Am-
pliori mole circa tempora glomerata
instar rotæ. *ibid.* Non erat capiti pro-
funde imposita. 812. *Tiara* & co-
rona junguntur. 927. *Tiara* hyacin-
tho variata. 814. *Tiara* quid signifi-
cet? 927. Multis volucris caput cin-
git quare? 929. V de Mitra & pileus.
Tibialia. 438. &c.
Tinctura medicamina. 565
Tinnabula. 460. In pallio. 563. 568.
Fiunt ex auro. 563. Eorum forma.
569. &c. *Tinnabula* clausa Belgice
Beller. Ejusmodi an nota apud ve-
teres? 569. Comparantur uvis. *ibid.*
Eorum malleolus. 569. 570. *Tin-
nabula* oblonga instar scyphorum.
ibid. *Tinnabuli* pares. 571. 572.
Tinnabula quot in pallio? 572.
573. Eorum magnitudo. 574. Quo-
modo pallio appensa. 574. 575. *Tin-
nabula* utrum ante sistrâ Egypti-
orum? 578. *Tinnabulum* ma-
jus. 556. *Tinnabula* gerunt asini.
568. Eorum usus. *ibid.* Ad ornatum
vestium Regum Persarum. *ibid.* *Tin-
nabula* quid significant? 874. 875.
&c. 878. 916. 917. Numerus eorum.
818. Tot quot mala punica. 918
Toga tunicæ superinduitur. 494. Non
stringitur balteo. *ibid.* Dicitur pal-
lium teres. 556. *Toga* Romana quid
ibid. Differt à pallio & à *tunica*. 556.
827. *Toga* picta. 836. In Capitolio
Jovis servatur. *ibid.*
Tondere, detondit. 695
Topazius unde dictus? 638. Ejus de-
scriptio. 642. &c. Ejus color. *ibid.*
643. Splendor. 644. A quibusdam
dicitur chrysolithus. *ibid.* *Topazius*
Simeonis lapis. *ibid.* Est *Pisdah*. 645.
An dictus ab Insula *Topazio*? *ibid.*

Topazius vox Hebræa. 645. Quo mo-
do fiat ex *Pisdah*. 646. *Topazium*
Insula. 645. *Topazius* habet signifi-
cationem querendi. *ibid.* *Topazium*
pars Arabiæ. 647. *Topazii* locus na-
talis. 647. &c. Nascentur in petra.
648. Quomodo reperitur? 646.
&c. In magnam excrevit molem.
648. An sit gemma pretiosa. 649.
In Diademate Regum. *ibid.* *Topa-
zium* Magni Mogolis. *ibid.* Sumitur
pro chrysolitho. 650. Ejus vires.
ibid. Nomen *Topazius* retinet. 672.
An sit *Scheb*? 704. *Topazius* hodie
gemmarius est veterum chrysolithus.
720. Est viridis. 721
Tribus duodecim non existerunt sub
Templo secundo. 865. Eorum no-
mina non inferebantur in Sancta San-
ctorum. Quare. 936. 937
Triclinaria pretiosissima. 830. Eorum
ingens pretium. *ibid.*
Trulla cæmentarii dicitur *Anach*. 687
Truncus. 472
Tuba bellicum instrumentum. 786. 787
Tubruus quasi tibiarum roccus. 430
Quibant quid? 480. Vnde sic dicatur.
514. Est vox Arabici. *ibid.*
Tulipant & *Tulipa*. 514
Tunica talus. 443. 463. 472. 473. 557.
Vide *Talatis*.
Tunica Sacerdotum. 457. &c. *Tunica*
stricta & tessellata dicitur. *ibid.* *Tu-
nica* Latinis unde dicitur. 457. &c.
Tunica Josephi & Thamaris. 458.
Tunica Sacerdot. byssinx. 460. &c.
Dicitur mensura linea. 461. Lon-
giores retrahuntur & balteo strin-
guntur. 463. *Tunica* stricta. 464.
Tunica an habeat sinum. *ibid.* *Tu-
nica* lacuata. 465. Non habet un-
cinos. *ibid.* & 466. Circa collum
stringitur. *ibid.* Textitur. 466. &c.
Ei non assuuntur manicæ. 467. *Tu-
nica* textæ. 468. *Tunica* *tschhetz*.
H h h h h
468.

INDEX RERUM & VERBORUM

468. Fundis confira. 468. &c. *Tunica* vestis vulgaris apud varios populos recepta. 471. *Tunicam* Christus habuit. *ibid.* Chuseus, Samuel & sponsa Christi. *ibid.* *Tunica* chirodoræ & manicatæ. 472. Exterior & interior. *ibid.* &c. In tunica nulum aurum. 473. Ægyptiæ tunicæ. *ibid.* *Tunica* Corinthæ & Semiramidis. 473. *Tunica* est vestis muliebris & viris dedecori. 473. 474. *Tunicas* viri habent. *ibid.* Josephus Christus & multi sacrificuli. *ibid.* *Tunica* Persarum. 481. *Tunicas* non cinctas habere, idem ac esse inermem. 487. *Tunica* cingi solebat olim. 494. *Tunica* & balteus junguntur. *ibid.* *Tunica* Sacerdotum quomodo cincta. 494. 495.
- Tunica* albæ. 510. *Tunica* dicitur pallium Pont. Max. 546. *Tunica* serica. 548. *Tunica* est pallium. 454. *Tunica* interior & exterior. *ibid.* Interior nullo auro ornata. 554. *Tunica* varix. *ibid.* *Tunicas* duas habere. 555. Duas habuit Pont. Max. *ibid.* Exterior tunica pallium. 556. *Tunica*, toga & pallium quomodo differant. 556. *Tunica* ad talos demissa. 559. *Tunica* Passim quid? 563. *Tunica* Pont. Max. Hebræorum non est instar togæ Romanæ. 827. *Tunica* lacuata sive tessellata pretiosa. 831. *Tunica* quingeniæ triginta. 836. *Tunica* quid significet. 874. &c. 878. 888. 910
- Tunica palmata* in Capitolio Jovis servabatur. 836
- Turbant*, pro *Tulbant*. 514
- Turcanum* diadema. *ibid.*
- Turcificabant*. *ibid.*
- Turquois* gemma 442. In pectorali non reperi batur. 642. 704. *Vetulus* an notat? 716. An sit *Tarsis*. 715. 717
- Tusca* voces. 477
- Tutulum* pileus à turando. 540. *Tutulum* sceminarum. 542. *Tutulus*. 543
- V.
- V. pro B.
- Vacca* ruffa. 632. Ejus rogos. 899. *ibid.*
- Cur ruffa?
- Vasa* sancta quid?
- Vena* repletæ sanguine exhibent saphirum. 676. 677. In albisimo corpore cœuleæ apparent. 712
- Veneris* gemma. 436. 443
- Ventrals*. 828
- Ventus* textilis tenuissima vestis. 917
- Verbum* Dei æternum est.
- Veritas*. 753. Imago Judicis Ægyptiorum. 751
- Versicolores* aves & gemmæ.
- Vespasianus* quo ritu sacrificaverit? 540
- Vesta* in pectore habet ornamentum. 751
- Vestalis* Sacerdos. 537. *Vestales* virgines. 542. Sunt judices. 751
- Vestes* octodecim habuerunt Judæi? 555
- Vestibus* capita tegebant. 540
- Vestes Sacerdotales* quo sensu omnes Judæi gestaverint. 601. &c.
- Vestes* peccata expiare. 749. 874. 882
- Vestire*. 788. Quo ritu & ordine Sacerdotes vestes sacras induerint? 820. 821
- Vestes* à Deo datæ in honorem Sacerdotii. 824
- Vestes sacra* in Thuro ueluse. 834
- Vestiarium* in Templo. 837
- Vestes* Sacerdotales Casiphias non laceant. 842
- Vestes* Pontificia Max. 545 &c. An ex pretiosiori bysso? *ibid.* *Vestes* Pont. Max. aureas levare magni gloria. 815. Inde subortæ lites. *ibid.* *Vestes* Pont. Max. magnus thesaurus. *ibid.* Roma-

S E C U N D I L I B R I .

Romani quare tam sint solliciti ut vestes illas custodirent, 835
Vestium sacrarum pretium. 824. &c.
Vestes albæ Pont. Max. ex bysso Indica & Pelusiaca triginta minis emptæ. 826. Centum minis. *ibid.* *Vestes* albæ nimis tenues rejiciuntur. 827. 828
Vestes aureæ pretiosiores lineis. 828. &c.
Vestes duplicis materię triginta minarum. 829
Vestes omnium Sacerdotum in Thesaur. 836. In templo. 837
Vestes albæ diei expiationis non servabantur in Thesaur. 838. Pontifex Max. iis semel tantum utitur. *ibid.*
Vestes sacra sumptibus publicis fiunt. 838. 839
Vestium sacrarum usus. 84. &c. In templo tantum vestiuntur, & tempore quo vices peragere tenebantur Sacerdotes 842. &c. Extra templum & alio tempore *vestibus* vulgaribus incedunt. *ibid.* Iis utebantur Sacerdotes extra ministerium quo sensu? 844. 846. 847. Non poterant Sacerdotes in iis dormire noctu. *ibid.* Quid actum de *vestibus* sacris noctu? 848. Iis non utebantur Sacerdotes in urbe Hierosol. 850. *Vestibus* sacris induti Sacerdotes procedebant extra urbem; sed in summa necessitate. 853. Quamdiu iis uterentur. 855. 855
Vestibus albis Pont. Max. non nisi unico die usus est, iisdem nunquam postea. 856. 857. An iis uterentur reliqui Sacerdotes? *ibid.* iis usus est Pontif. Max. in Sancto Sanctorum, die magnę expiationis. 857. *Vestibus* aureis non poterat fieri sine piaculo. 857. *Vestes* sordide, aut *versu- stare trita* cui usui? 859. 860. 861. Quousque *vestes sacra* durare debuerint? 861. 862. *Vestium usus* ces-

sat tempore Christi. 862. *Vestes aureæ* Pont. Max. vetustate consumptę absconduntur. 863
Vestium sacrarum significatio. 870. &c.
 878. Cur octo *vestes* habuerint Sacerdotes. 878. *Vestes sacra* nos adducunt ad Christum & ejus merita. 882. Sunt typi Christi. 884. Significant gratiam & justitiam Christi. 884.
 885. *Vestes alba* quid significant? 885. *Vestes nuptiales* quid significant? *ibid.* *Vestes lavare & dealbare* quid? *ibid.* *Vestes* cur quatuor. 887. Significant quatuor beneficia Christi. 887. 888. *Vestes* Pontif. Max. cur octo? 889. Significant octo beneficia. *ibid.* An circumcisionem Christi? *ibid.* *Vestes duplicis* materia cur habuerint Sacerdotes? 891. Quid significaverint? *ibid.* *Vestium colores* quid significant? 890. &c. Cur habuerint plures colores? *ibid.* *Vestium* textura quid significet. 902. *Vestes sacra* sunt ornatiores & commodiores luti. 903. Earum *ornamenta* quid significant? 904. *Vestes* talares honoratiores. 910. *Vestes alba* die X. Tili cur Pontif. Max. habuerit? 935. *Vestes Sacerdotalis* in Ecclesia Christiana nullę. 938
Vexillum. 514. *Vexilla* tribuum Israelis quomodo distributa fuerint? 620. 621. Conferuntur cum gemmis in Pectorali. 637. Sunt ejusdem coloris. *ibid.* *Vexillum* Rubenis. Ejus color & signa. *ibid.* *Vexillum* Simeonis. Ejus color & signa. 644. 645. *Vexillum* Levi. Ejus color & signa. 656. *Vexillum* Judę. Ejus color cęlestis, signum Leo. 667. *Vexillum* Ischafacharis. Ejus color & signa. 681. *Vexillum* Zabulon. 690. *Vexillum* Danis. 700. *Vexillum* Gadis. 707. *Vexillum* Nephthali.

INDEX RERUM & VERBORUM

thali. 713. <i>Vexillum</i> Josephi. 736.		<i>Thummim</i> quid? 754. &c. Vtrum
<i>Vexillum</i> Ephraimi. <i>ibid.</i> <i>Vexillum</i>		Pectorale? an Gemmæ? an nomen
Menassæ 736. <i>Vexillum</i> Benjami-		Ichovæ? 754. 755. &c. Ipsa vocabu-
nis. 744		la <i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> Pectorali in-
<i>Viatores</i> habent baculos. 527		data fuisse. 755. Revelatio per <i>Vrim</i>
<i>Victoria</i> imaginucula. 496		& <i>Thummim</i> quomodo facta. 756.
<i>Visiores</i> sæpe ritus & mores accipiunt à		&c. <i>Vrim</i> an idem quod <i>Thera-</i>
victis. 758		<i>phim</i> ? <i>ibid.</i> An instrumentum con-
<i>Videntes</i> sunt Prophetæ. 748		cavum Pectorali inditum. 757. <i>Vrim</i>
<i>Vinculum</i> . 801		& <i>Thummim</i> an gemmæ? 761.
<i>Vini</i> colorem habet Amethystus. 711.		762. &c. An Adamas? 762. &c.
&c.		<i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> mirifica descen-
<i>Vinum rubrum</i> . 637		ditio ex Epiphanio. 761. &c. Sicut
<i>Virga</i> in pileis. 638		ipse gemmæ in Pectorali. 767. Ju-
<i>Viri</i> colorem habet Topazius. 643		dæorum sententiæ de <i>Vrim</i> &
<i>Vista</i> Sacerdotum. 637		<i>Thummim</i> . 768. Nostra sententiæ.
<i>Vista</i> hyacinthinæ in Pectorali 612. &c.		769. 778. An solus Deus sit eorum
In corona. 801. &c. 813. 931. 932.		auctor? 773. Eorum usus. 774.
Quot? <i>ibid.</i> Ornant tiaram. 814.		Quomodo responsa data per <i>Vrim</i>
Lance quare? 931. 932		& <i>Thummim</i> ? <i>ibid.</i> An per liti-
<i>Villus</i> pro unius. 476		ras lucentes in Gemmis? <i>ibid.</i> An
<i>Vlyssis</i> pileus exhibet pileum Sacerdo-		vox audita? 776. 777. Esse Reve-
tum. 522. 523. &c. <i>Vlyssis</i> originem		lationem à Deo factam. 778. Reve-
dedit genti Familiz. 529		lazio per <i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> quo-
<i>Vncini</i> , an in tunica? 465. &c.		modo differat à revelatione facta
<i>Vngues</i> similes Sardonychi. 719		Patribus & Prophetis. 779. Fit per
<i>Vnio</i> margarita. 740. Non erat in Pe-		Spiritum Sanctum. 780. Per <i>Vrim</i>
ctorali. 740		& <i>Thummim</i> distributa est Terra
<i>Vnus</i> pro ullus. 475		Sancta. 780. <i>Vrim</i> & <i>Thummim</i>
<i>Voces</i> sæpe à loco natali ad peregrinos		gradus Spiritus Sancti. 781. <i>Vrim</i> &
transmigrante. 443		<i>Thummim</i> sub Templo primo. <i>ibid.</i>
<i>Voile</i> Fala. 549		Quo ritu facta sit interrogatio per
<i>Vola</i> manus. 443		<i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> ? 781. 784. &c.
<i>Vphaz</i> optimum aurum. 723		<i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> ? 781. 784. &c.
<i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> in vexillo Simeo-		In quo loco interrogatum? 781.
nis. 656		782. &c. Solus Pontif. Max. inter-
<i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> . 747. &c. Erant		rogavit per <i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> .
in Pectorali. 751. &c. Quid sint?		785. &c. Vtrum David & Saulus
752. Eorum etymon. <i>ibid.</i> <i>Vrim</i>		etiam interrogaverint? <i>ibid.</i> <i>Vrim</i>
sunt lucis. 751. 752. Vtrum à Sa-		& <i>Thummim</i> an plura fuerint in-
rah docere? 753. <i>Vrim</i> & <i>Thum-</i>		strumenta? 789. Pro quibus inter-
<i>mim</i> doctrina & veritas. <i>ibid.</i> <i>Vrim</i>		rogatum sit? 790. 791. De quibus
an differat à <i>Thummim</i> ? <i>ibid.</i> An		rebus? <i>ibid.</i> Quo ordine. 791. 792.
fuerint imaginuculæ? 753. 756. Per		Interrogatio per <i>Vrim</i> & <i>Thum-</i>
<i>Vrim</i> data responsa. 754. <i>Vrim</i> &		<i>mim</i> non sit in Sancto Sanctorum.
		857. <i>Vrim</i> & <i>Thummim</i> nullum

certa-

tempore Christi. 862. Quomodo
exiterit sub Templo secundo. *ibid.*
Cessavit stante Templo primo. 865.
Per *Vrim & Thummim* Deus ipse
regnauit. 866. Quoad formam
Vrim & Thummim erant in Tem-
plo secundo. *ibid.* *Vrim & Thum-*
mim significant Christum. 925. 926.
Eis non opus erat sub Templo se-
cundo, quia Christus ipse præsens
erat. 926

Pro ab Hebræo *Pr ignis*. 752
Vva instar tintinnabuli. Vide *Tintin-*
nabulum.
Vva matura amethystum referunt.
711. &c.

X.

X *ylinum* gossypium. 457

Z.

Z *Abarget* male emendatur. 654
Zabargiad pro *Smargiad* Sina-
ragdus. 654. pro eo *Zamarut*. *ibid.*
Zabulon vexillum. Vide vexillum.

Zangle cingulum. 477. 488

Ziz. Corona Pontif. Maximi. 801. &c.

Ziz floruit. *ibid.* *Ziz conspicuum*.

802. *Ala*, *penna*, *penniculamen-*
tum. *ibid.*

Zodiacus balteus. 495

Zona & Zonam solvere. 480. 489. *Zo-*
nam perdere pecuniam amittere.

482

Zonarius sector. 482

Zona mulierum ornamentum. 489.

In *Zonam* reditus integræ provin-
ciæ. 489. *Zona Regina*, Provin-
cia sic dicta. *ibid.* Vide *Balteus*, &
Cingulum.

Zupher-hoot genus pilei. 510

Zuzin. 695. Quid? 826

Hhhhhh 3

IN.

I N D E X

Vocum Hebræarum & aliarum linguarum
Orientalium,

Quæ occurrunt libro secundo.

א	איפודא	580
	אכט	710
אכאטים 630.705. pro אכאטים	אכאטים Achates. Vide אכאטים	752
705	Lux. الأضواء	
אכנט Balteus. 468. 477. 481.	amiculum, Ephod. الجلباب	
497. 514 603. 837	580	
אכני זכרון Lapidis memoria. 598	אלם hinc Adamus.	688
אכנה nomen in Pectorali.	אמטישטא	
624	אמן fidit.	753
אברקסין pro אברקין Abrachin,	אנך	685. 686. 687
Brache.	אנדא	686
434. 443		
ארם Rubrum.	אספור	630. 704
634		
ארג Rubrum.	אסף ירך Collige manum tuam. 761	
ibid.		
אידם Gemma, Sardius. 615. 632.	אפר Ephod. 579. 584. 585. 589.	
634. 635. 636. 637. 638. 639.	601	
640. 667. 672. 673. 674	אפור כר	602
אופז Aurum.	אפנטור & 630. אפנטורין	630.
723		
אור אור & 752. 753. aur-	696. 740. 742	
rora.	מעשה ארג & ארג opus textorii.	
752		
אורים & אורים 748.	435. 831	
752. 753. 754. 756. 769. 770	ארגמן Purpura.	548
אור Cingere. 488. אור עור Cin-	ארון Arka.	706
gulum ex corio.	אריגה Textura.	611
477		
אחלמא Gemma. 693. 710. 711.		
713		
אחמר Gemma. 630. 637		
איסמורד Ismurad & אומרגין	כ ponitur pro כ	705
630. 652. 656. 661. 684	כ & כ permutatur.	520
		כ & כ

Index vocum Hebræarum &c.

permutantur. & ב	654	fulgere. ברק & Hebr. ברק	653.
פאפו pro באפי	827	655. 657	
בארולין	728	ברקן ועפרן & ברקחא & ברקן	
בגר Vestis.	609	630. 652	
linum. 458. & ברם velles		ברקא	657
lineæ.	721	ברקאן	ibid.
ברולה 728. ברולה	733	Bracha. ברקסין	443
ברולהא	630. 728. 731	632. 651. 653. 655. 656.	
plumbum. בריל	686	ברקח 671. 672. 684. 710	
Amicuit. (בט)	580	Arab. Borcathon. ברקח	657
Lorica brevis. (בט)	607	ברקח	ibid.
גהר מן & גהר	684	ברקח	502
Genu. בורכו כסוף	443	ברקח	ibid.
Byssus. כוז	458	Britannia. ברה אנך	686
603. 693		מחנן pro בחנן	654
836			
845			
671. 728			
Belat. Bolet. hinc בולט & בלט			
gebult.	774		
2bant/ binden. (בט)			
477. 514			
594			
843			
845			
630. 662			
655			
beryllus. בורלא & 630. ברולין			
630. 704. 728			
729			
ibid.			
630. בריליוח חלמ			
630. 728			
443. 444			
443			

Index vocum Hebraearum

גמל <i>Camelus.</i>	655	זברגיאל <i>Zabargiad.</i>	656
גרנאטא <i>Granata.</i>	634	זג <i>Pellicula ura.</i>	569. Acinum.
		v.e.	570
ד		זחב' טחור & זהב	802
		זהורי	633
ד pro ה	652.	זהר <i>Lucere.</i>	634
permutatur.	646	זוויים & 630. 639.	816
ד ponitur pro ר	729	זוסרגדיו	630. 670
דאמאנטי <i>Diamanti Adamas.</i>	689	זמרגד <i>Smargiad.</i>	654
דיוקנתין <i>Diakinthin, pro Hyacinthus.</i>	630. 652. 656	זר <i>Laicus.</i>	785. 842
דיון	686	זרח <i>Palinus.</i>	607. 608
דיסהים	733 734	ח	
דלילה	688		
דס	632	ח quomodo in pectorali.	623.
		654	
ה		חבל <i>funis.</i>	Hinc Belgice חבל
		חבל.	611. 654
ה deficit in ואכבר	863	חבר	586
ה reperitur in nomine Josephi.	594. 595	חגרה & חגר <i>cingere, cinctura.</i>	438. 488. 587. 602
היוקנתין <i>Hyakinthin.</i>	652. 656	חוט של	687. 899
היכל	851	חוט קו & חוט	899
היסנו	590	סיקרה	748
הסין	587	חזה	845
היסמין	630. 711	חזן הכנסת & חזן	459.
הלם <i>Halam pro Jahalom.</i>	687. 688. 689	קמישא <i>Camisia. Rab.</i>	554. 556. 557. Hinc
הכתיסין	711	חלוק <i>ein Klocke. cloche, & Anglice Cloake pallium.</i>	460
הר הבית	851	ca.	829
חשן	748	חלצון <i>Purpura.</i>	637
		חסר & חסר <i>Vinum rubium.</i>	786
		חצרות <i>Tuba.</i>	569. 570
		חרצנים <i>Pellicula uvæ.</i>	593
ז mutatur in ש	748.	מעשה חרש & חרש	opus sculptoris.
permutatur cum ר	646		חשב

חשב 590. 591. 592. 607. 831.	יום הכפורים <i>Dies Expiationis.</i>
906	932
חשב האפר <i>Cingulum Ephodi.</i>	יעקב <i>ibid.</i>
584. 587. 588. 589. 590.	יקר <i>pretiosus.</i>
601. 615	ירה 753
חשה <i>silere.</i>	ירושלים כולה 850
חשן <i>Pectorale.</i>	ירכום & ירך <i>Genu &</i>
585. 607. 613	ירקחא & ירק 644
חשן משפט 607. & חשן משפט 607. 747 748. 749. 751. 777	ירקן <i>ibid.</i>
607. 747 748. 749. 751. 777	ישפה <i>aspis.</i> 632. 671. 690.
חחם <i>Sen'p</i>	740. 741 744
lores sigilli.	617

ט

כ

ט littera in Pectorali.	623. 654	כ permutantur. ק & ח ג כ	720.
טבאג <i>Gemma.</i>	630. 710	654. 655	
טבעות חכעות זהב & טבעות <i>Annuli aurei.</i>	598. 601. 613	כ pro eo ponitur	705. Repe-
טופוז 646. 671		ritur in Pectorali.	623. 654
טופוז <i>Topadion. To-</i>	646	גבול <i>pro</i> גבול	655
pazius.	646	כרכנא <i>Carchedonius.</i>	661
טחשית <i>ornamentum.</i>	609	כובעין & <i>Galea.</i>	519. 520.
טלה 551		כובע 502	
טס <i>bracteolæ.</i>	803	כוחלין 630. 693. 700	
טפאז <i>Topazius.</i>	710	כוחלא 661	
טרקוא <i>Turquois gemma.</i>	632.	כוש <i>Arabia.</i>	646
642. 704		כחלו 636. 661. 700	
טרקין <i>Idem.</i>	704	כים <i>Marsupium.</i>	447
		כיפה <i>Hinc Cippus.</i>	519. Caput,
		Stopf / טופ / Chef, Stempel	
		1. Stumpf / טומפ / Cusa, Cucusa.	520
		Coesse & c.	
		כלאים <i>Mixta.</i>	849
permutantur. ק & ח /	688	כלו קרש <i>quid?</i>	786
הזה 755. 756. 786. 807. 809.		כסו <i>Collectio.</i>	459. & fascia
810. 812		pectoralis.	459
יוסף <i>pro</i> יהוסף 595		Recondere. Hinc Camase-	
יהלם <i>Adamas.</i>	634. 656. 684.	na, Larium.	459
685. 687. 688. 689. 690. 741		11111	כנפית

Index vocum Hebræarum

מסול קיז

& aliarum linguarum Orientalium.

מסולקין	463	נכנס	Ingressi Dicitur de brachis,
בגדאד pro בגדאד	654	449	
מטיל Pullium. 472.	546.	נפך	Carbunculus. 652. 661. 661.
מטיל ibid 547. 551. 552. 553.			662. 664. 665. 667. 684.
554. 555. 556. 577	603. 759.		700. 703. 775
913		בית הנקב / נקב	Ann. 445. 452
מטילים Calcei.	454	בנקבין טוין נקבין	815
מטיל	913		
מעשה חשב	591. 607		
מעשה רקם	483		
מצח frons.	812		
מצנפת 468. 517. 518. 794		סכה	Causa. 690
על המצנפת	813	סבחלוס	630. 690
מקבעת pro מקבעה pileus. 518.		סביב	558
519		סוסיא בורקא & סוסיא בארג	
מקדש	849. 850		655
מקל Hinc Baculus.	527. 654	מינר quid?	438. 589. 601
מרגליתא	630	סמיר	462
סרגליטו	630	סמל hinc simile.	693
סרינג	630. 728	סמל	667
סרמרא	661	סמק Rubere. 637. 667. & סמקן	
משבצאנא	465	& סמוקא & סמוק 619. 636.	
משבצות זהב & משבצות	469.	Hinc Belgarum smak color	
591. 601. 616. 904		ruber. ibid.	
שבץ à משובצא	465. 469	סנדלכין Sardonyches. 732. 737	
משור	478. 566. 904	סנדלפונין Sardonyches. 732. 733	
משור Plumipes.	434	& 630. 646. 672.	
מחנים Lumbi.	440	סמפורינא	672
		ספיר 632. 646. 671. 672. 673.	
		674. 680. 682. 704. 741	
		671. 672	
		ספירונין	
		סרבלא Sarbala.	443
		סרבלין Brache.	444. 454
		סרדנין Sardonyx.	639
		ע	
		עבורה Ministerium.	844
		liiii 2	
		עבות	

Index vocum Hebraearum

מטשה עבות & <i>funes.</i> עבות	611	פמלניא corrupte pro	
לעולם & עולם	861	פמלניא feminalia.	438. 443
עוז הקדשים	818	פנטירי	630. 696
עורה	852	פנינים	674. 675
יטעהף & עטף	557	פסים / פס vola manus.	443
בית עינוהי & עין	812	פסנטרין pro ψαλτήριον.	476
כחבב	812	פעסון	567. 568
עין עגלא Gemma.	630. 684. 710	הפקידים	597
על quo sensu.	813	פראלוקין Pralukin.	630. 628
ענכול 565. 570. 571		פרה אדומה	630
עמון & עמא	801	פרווג	717
עקור	706	פרווג pro פרוג	449
עקין	642	פרשים Pharisaei, pudici.	443
עקיב	630. 642	פשט	
בית הערוה & ערוה verenda		פשהן Linum. 458. & פשהן	434 808
445. 452		פחית חחם	816.
ערקין 630. 642. 702		פחיל הכלח 813. פחיל	
		פחיל על ibid.	
		פחיל על הצין ibid.	
		המצנפת ibid.	
פ			
פ permutantur. ב & פ	520		
כאפי & פאפי	827		
פארולין	728		
פוך 664. 665. 702			
פינדה Cingulum caryum.	482		
פורציוט pro טוץ פורצית	438. &		
פורצינט	438		
פורצין	590		
פסדה 632. 642. 646. 649. 650.			
672. 726			
פטרות כוש 642. 645. 646. 649.			
721			
quid? פטשין	438		
פי המעיל & פי חראש	560		
727			
פירלה	717		
		צ	
		צ Repertur in Pectorali.	774
		צ & צ permutantur.	459
		צנט	639
		צין & צין נור & ציצא & צין	801. 802
		זהב	816
		צין על הפחיל	819
		מרצה הצין formula.	551
		בן ציצוח הכסח & ציצוח	457
		צמר גפן Xylimum.	513. 518. 794
		צנף	665
		צרווא & צרווא & צרורא	
		ק	

	ראם	736
	ראש חכנסת	845
ק	רבו	827
ק & ח' כ' ק	רגיל	845
655 permutantur. 654.	רובן	668
Ponitur pro ל 694. in Pe-	רושנמנט	749
torali. 774	רמונים & רמון	563. 564. 565
קדש ליהוה & קדש	רפה	759
807. 808.	מעשה רקם & רקם	483. 592.
809	831	
קדושה		
קובע Galea.		519. 520
קובעיא		502
קוסין Xylinum.		457
קול רמה & קול רמסה & קול		
777		
מעשה קלוע & קלוע		611
קליפי רמונים & קלפים		565
קלפות שבחץ & קלפות		569
קלצי Calzi.		438
Vestiri tunica.		459
Camisia, Chemise &c.		459
קנכור		630
קנכורין		630. 694. &
קנכור		694
קרבונקול Carbunculus.		651
קרום ים		716
קרומטין		630. 716
קרוזה		844
קרישטא		728 719
קרחה חדא & קרחה		Carthago, 663
80. omagum.		
ר		
ר Mutatur in ד		729
ר		748
	ש	
	ש & ת permutantur. 759.	
	mutatur in ז 748. Et in ס	
	639. Ponitur pro ט 646.	
	748	
	שבן 704. &	ibid.
	שבו 704. 705. 707. 711	
	שבין 630. 671. &	
	שביוא 671	
	שבט in Pectorali. & שבט	
	624. 625. &	
	שבט ישורון &	
	ibid. & שבט ישראל 624.	
	625	
	אל שדו & שדו	897
	שהם Sandonyx. 586. 591. 592.	
	601. 629. 635 685 719. 720.	
	728. 729. 730. 731. 733. 734.	
	735. 736. 739	
	אבן שואכה & שואכה	738
	Galice en la	
	אן לא שוורא	
	feur. 441	
	שולו	553
	שוםפוזין	646
	שורצינים & שורצין	438. 589
	שחום	734
	3 llllll	
	שחור	

Index vocum Hebræarum &c.

שחור	681	שש משור. שש 434. 435.
שחור	734	458. 460. 478. 566. 567
שיש	661	
שלמה	752	
השם / שם	810	ה
על שמוחם & שמוח	623	permutantur. ש & ה 759
Sanur, vermis. 619. Inde	619. Inde	Tulbant. 514
Smiris.	ibid.	חולעת שני 518
Camisia. 459. 460	459. 460	כחולרוחם & חולדות 619.
Ligamenta. 448. 452.	448. 452.	622. 623
464. 466		תורפה & חורף 759
שעטנו	479. 847. 891	849
שקע	774	החת ראשית 849
שרר	639	הכלה 548. 676. 700. כליל 549
Sardonyches. 629. 630.	629. 630.	הכלה
635. 732		Ligaculum. 846
שררנין	635	הלמידים
שררנין	635	אורים וחמים & המים 752. 769
feminalia. 434.	434.	חפילין רושא & 756. חפילין 759
454		תרף
שררנין idem.	454	חרפים 604. 759. 760
שרפים & שרף	759	חרשיוש 661. 685. 716. 717.
שרשות זהב & שרשית	Catena	718. 719. 720. 721. 722. 724.
aurea. 598. 611.	שרשות	727
גבולות	610. 613	חשבץ 468. 462. 471. 831

I N D E X

vocum Græcarum quæ in Libro secundo
occurrunt.

A.	Βύσσος. ἐν βύσσιν κλωστής. Βύσσος κικλωσμένη.	434 567
Ἀΐωνος.	476	
Ἀΐα ἢ αἰών.	784	Γ.
Ἀΐα unde dictus.	638	Γλύφω, & γλύφειν.
Ἀΐαμας.	633. 685. 687. 788	Γάνια.
Ἀιολομίτης. 508. 509. & αἰολομίτης. 509		808 550. 557
Ἀκων.	502. 520. 522. 529	Δ.
Ἀκείφωτος.	686	Δ pro Λ.
Ἀλκεία.	751. 758. 877	Δαλίδα pro δαλίδα.
Ἀλμας pro quo ἄδμας & ἄδμας. 788		Δαμάω.
Ἀμάχαλ.	551. 556. 589. 599	Διάζωμα.
Ἀμίης.	693. 704. 711. 713	Διακίνας. 484. & ἀλκίον.
Ἀμιτροχίτωνος.	480. 512	Διδάσκω.
Ἀνάκη.	686. 687	Διδάσκω.
Ἀνακτίτης.	687	Διπλῶ σινδόνι βυσσίνω.
Ἀναξυρίδης quid? 438. 439. 440. 444.		Δοκίω.
445		Ε.
Ἀνθινω.	576	Εἰπίλια, & ἐπιλήμας.
Ἀνθραξ.	616. 662. 663. 664. 667	Εἰμασιν. dicitur de brachis. 447. 449
Ἀπυρ.	506	Εἰνδυμα διπλῆς σινδόνος.
Ἀπριπύκων.	581	Εἰργαίν.
Ἀπιδνός.	466	Εἰζάμιτον.
Ἀρραφ.	466. 471. 474. 558	Εἰζαυτή.
Ἀρχιερ.	884. 907. 912. 932	Εἰζομίτης.
Ἀσπεδοκί.	592	Εἰζήλια.
Ἀφελισμα.	801	Εἰπιδύτη & ἐπιδύναν.
Ἀχάτης.	711	Εἰπιδυμα.
B.		Εἰπιδυμα.
B & M permutantur.	654	Εἰπιδυμα.
Βάρεγν. pro quo μάρεγν.	654	Εἰπυμει.
Βάρεγν.	704. 718. 729. 730	Εἰσότης ιδιωπκαί.
Βία.	440	Εἰζών.
Βαρετίον.	654	Εἰπαγός. Bene compactum.
Βαρία bracha. 439. 442. 443. Ab He-		Εἰφὸδ βάρε.
brech.	ibid.	Εἰφὸδης.
Βερχάν, à בקר	657	Εἰφὸδ.
		Zώνη.

Index vocum Græcarum.

2.

Ζώναις 476. Ζώναις λέναι.	480. 489
Ζώναις πλατείαις.	481
Ζώνημι.	436
Ζώνουλα προ οπίσζευα.	487
Ζωστήρ & ζωστής παιδιασολο.	484
Ζωστήρ ούχης. 486. Ζωστήρ λέναι.	489.
& ζωστήρ συνιέρειν χιτώνα.	494
Ζωστής.	ibid.

11.

Исписанъ. 583

Q.

Θελοποιήσας.	717
Θελατιήσανον,	702
Θεάτηςωϑ.	913, 921
Θεοκρατία.	855, 866
Θύσταινοι.	503
Θύσταις παλαιοί.	505

I.

Ἰασις.	671. 741
Ἰερὸν δρυμ.	930
Ἰρίν.	851. 652
Ἰμάπε.	556

K.

Κ αθηναϊσμός.	801
Καλισίρις.	474
Καμελαίνικα & κρημλαινικά.	505. 510
Κάμμηλ. pro κάμμηλ.	ab He-
brao 42η.	654. 655
Καρυατίς.	443. 472
Καρχηδών.	662. 663
Καπποφυγμός.	464
Κάμμα ιλαίνεν.	505
Κίδιρις.	502. 508
Κικκί pro ciculina.	654
Κελιδόσμος.	481
Κολοβός & κολόβιον.	472
Κολοβός ο κολοβός κυττός.	ibid.
Κόλπος. finium. Inde Colpho, & Gol-	
pho.	466

Κορυφή. 510
Κοσσυμβανή. 457
Κρίμα. 486
Κρεοσσί. 561
Κρεσσωνίς. 458. 610
Κυά. & κυά. δράκω. 518
Κύκλω quid significet? 518
Κυρῆσσι & κυρῆσι. 516. 518. 538.
κρυφή ἄλιβε. 516
Κύρις. 567
Κώδιαις.

A.

Α πρὸ Δ. 689
 Λήγειον, λίγρον & λιγκύριον. 694.
 695. 698
 Ληροσκή. 698
 Λόγιον, & λογιῶν. 572. & λόγιον πρὸς
 σταν. 607. 748. 749
 Λύγεις. 695. Λύγεις βελιγί. *ibid.*
 Λυγὰ vestimenta. 528
 Λάρεθ. 479. 487

M.

M	& B permutantur.	
Μάραγδου	pro σμάραγδου.	654.
656.	Fic δ βόραγδου.	654. 655.
Μαρμαίρεν.		656
Μάρμαρϑου.		ibid.
Μαρίων.		658
Μαρμαίριον.		656
Μαρμαρίζω.		655. 656
Μαρμαρυγή.		659
Μαρμαρυγαίης.		ibid.
Μαρμαρύσση.		ibid.
Μασσαζηνίη pro μισυσσαζή.		465
Μαχανασι pro μαχησι.		434. 446
Μισοταυζανιά pro μισοπατηζανίας.		465
Μισύσσαζα.		ibid.
Μίτυποι.		812
Μικρός pro μικρός.		654
Μίπηα. 480. μήτλη λύειν.		ibid.
Μιτροχιτώνες.		ibid.
Μολοχάς.		640
		Μεδι-

Index vocum Græcarum.

Μυδάλιθ. madidus.
Μύηται.

688 Ποικίλοι.
810 Ποικιλίων.
Πορφύρεα μελαίνη.

555

572

681

729

Ν. Νύκτες.

664 Προηλεκτότες.
Προσβάπτεσθ.

873. 908

563

Ξ. Ξύρον. cyma.

438. 440 Πύρρε αλα.

550. 551

912

Ο. Ούνη.

714 Πυγύσιν.
Πυρρίζον.
Πυροειδής instar ignis.

584

667

638

Ούνη.

Ούνη. 686. 730. ούνη. 730. 731.

Ούνη.

Ούνη.

Ούνη. 667.

Ούνη. 487.

Ούνη. 486. ictinaculum.

P.

P'αδύχθ. Genroep-drager. 527

P'άκθ. tela. 508

P'άπτεσθ. 531. & μάπην. 563

P'απτόν. 435

P'αφά. 531

P'αφός. 563

P'ήληθ. Hinc Rigidus. 688

P'αί & ρόιστοι. 565. 567. 575. 875

P'ύστε. 875

Π.

Π & φ permutantur.

Πάλλων.

Παμποικιλίθ.

Παταίολοι.

Παποικιλίθ.

Παπαδόλαιον.

Παριγέφειν.

Παριζωσμήθ.

Παριζωμα.

Παριπίζμα & παριπίζιδης.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Παρωκίλθ.

Σ.

Σ. T. permutantur. 646. Σ. vocibus

ab initio additur. 654

Σάπθωρθ. 671. 672. 730. 741

Σαράβωρα. 454

Σάρδιον & σαρεδόνθ. 635. 636. 730. 731.

737

Σινδόν. 532

Σμάραγδθ. 653. ριο μάραγδθ. 654.

655. 729. Ψάδη σμάραγδθ. 659

Σμικρὸς ριο μικρὸς. 654

Σμίλει. 619

Σμείτης. 645

Σοφιστά. 608

Σπικμή. 801

Στίφανθ. 516

Στήλη τερίωνθ. 853

Στολή ἀλέχρυσθ. 434. 436. 446

Συνακτής. 563

Συνάφθωσις. 464

Σφίλειν. 503

Σφίλεις. 503

Kkkkkk

Σχ.

Index vocum Græcarum.

Χιτὼν, & ἀμάχαιον χιτὼν. 552. 558.	Φιδίπα.	688
589. 599	Φιλίπα.	ibid.
	Φιμινάλια.	439
	Φοινικόν.	667
	Φοισμός.	713
	Φοίκη frigui.	655
Τ & Ζ permutantur.		
Ταγία & πεινία λδκή. 509. 512		
Ταρσοίς.		716
Τελαμών Fascia, balteus.		478
Τελαμών σινδόντης.		479
Τελείωσις.		753
Τιτρωζέμεμαζον.		755. 877
Τιτρωζωνιόν.		550
Τηκόρμον.		686
Τίερα. & ὄρη πάρεα.		514
Τροπίζιον.		645. 646
Τρίβωνις.		548
Τριπυχία.		805. 806. 929
Υ' αικιον.		702. 703
Υ' αλοσιδής.		643
Υ' αλον.		ibid.
Υ' ποδύτη & ὑποδύτη ποδήρης.		546. 555
Υ' φάσμαζα, & ἀγκύνις ὑφασμῶν.		484
Φ.		
Φάλα. un voile.		549
Φάσκια fascia.		479. 480. 520
	Ω' μω.	
	Ω' αλοσιδής.	
	Χ.	
	Χροζ & ζ	635
	Χαλκηδών.	663
	Χαμά. Hinc Camium.	459
	Χετρομήν προ χιτῶν.	457
	Χιτῶν.	460
	Χιροδωτίς.	472. 603
	Χιτῶν. 474. 554. 557. Χιτῶν κοσμη-	
	ματός. 457. 458. Χιτῶν ἐν βύσσιν.	
	460. & βύσσινον χιτῶν. 461. Χιτῶν	
	ποδήρης.	546
	Χρυσολίθον.	720
	Ψ.	
	Ψ αλτήροισι.	476
	Ω.	
		585
		529

Pig. 434. lin. 5. מנמר lege
מנמי

P. 453. l. 15. ascendere, l. ne ascende-
rent.

P. 471. l. 12. tunica vestitum, Adde: Vi-
de Capite sequenti & Cap. quarto.

P. 477. l. ultima. E l. Et.

P. 478. l. 8. Hanc, l. Hunc.

P. 486. l. 5. erant, l. fueri ejus partes.

P. 500. l. ult. **توانند** **ا** **دوانند**

P. 502. l. 18. videtur, l. videntur.

P. 505. l. 9. gerere, l. gerendi.

P. 507. l. 29. byssum, l. byssus.

P. 508. l. 13. fere, l. utere.

Ibid. l. 14. uti, l. uterentur.

P. 509. l. 24. placerent, l. placebant.

P. 512. l. 17. huic, l. hinc.

Ibid. l. 18. vocantur, l. vocatur.

P. 513. l. 16. fais, l. satis.

P. 514. l. 26. potuerint, l. potuerit.

P. 518. l. 2. **מצנפה** **א** **סננפה**

P. 519. l. 4. mox, l. modo.

Ibid. l. 12. **קובע** **א** **קובצ**

P. 532. l. 6. possit, l. posset.

P. 533. l. 17. minor, l. minor.

P. 538. l. 9. Iodorus, l. Ildorus.

P. 541. l. ult. Consecrationem, l. Consecra-
ratio.

P. 544. l. ult. veteris, l. veteres.

P. 552. l. 11. Superiorem, l. posteriorem.

P. 560. l. 12. Genes. l. Exod.

P. 583. l. 23. **ורחבו** **א** **ורהבו**

P. 586. l. 6. **לו על** **א** **לועל**

P. 587. l. 1. **האפור** **א** **האפרה**

P. 595. l. 18. filiorum, l. filii.

P. 617. l. 21. **עשרה** **א** **עשרה**

Ibid. **עמר** **א** **על שמו** **א** **על שמו**

עשר.

P. 620. l. 15. sulperetur, l. sculperentur.

P. 624. l. 11. filius Jacobi. Adde Scriptum

erat Abraham, Isaac, Jacob. sed non

Ibid. l. 18. **עליון** **א** **עליון**

p. 625. l. 22 **בכל** **א** **בכל**

p. 626. l. ult. Omniale, l. somniale.

p. 630. l. 30 **מריב** **א** **מריב**

p. 635. l. 17. significaret, l. significarent.

p. 638. l. 7. dele ut.

p. 641. l. 10. ut, l. talia sunt.

p. 649. l. 26. intrare, l. intrari.

Ibid. l. 27. Agatharhides, l. Agathar-
chides.

p. 650. l. 15. quod, l. quot.

p. 671. l. 9 **מה** **א** **מה**

Ibid. l. 26. dare, l. dari.

p. 675. l. 15. repeririatur, l. reperiantur.

p. 676. l. 1. **ספיר** **א** **ספיר**

p. 682. l. 10. saphiras, l. saphiros.

p. 687. l. ult. absorpto, l. absorpta.

p. 722. l. ult. Smaragdus, l. propter Sma-
ragdos.

p. 723. l. ult. ut ut, l. ut ut sit.

p. 724. l. 1. sit, l. est quod.

Ibid. dicitur, l. dicatur.

p. 739. l. 11. affectas, l. affectus.

p. 748. l. 16. **חשן** **א** **חשן**

p. 758. l. ult. existerunt, l. existerunt.

p. 760. l. ult. attiet, l. attinet.

p. 769. l. 19. adhibere, l. adhiberi.

p. 771. l. 9. indicasse, l. indicare.

p. 773. l. 30. **משפט** **א** **משפט**

p. 790. l. 18. interrogare, l. ut interro-
gantur.

p. 791. l. 29. **אית חנוי** **א** **אית חנוי**

p. 798. l. 18. accipitio, l. occipitio.

p. 814. l. ult. latet, l. נקבים

p. 816. l. ult. repræsentantur, l. repræ-
sentantur.

p. 821. l. 33. Hermonica, l. Harmio-
nica.

p. 824. l. 20. Singulum, l. Cingulum.

Ibid.

Ibid. l. 22. magnū diei, l. magno die.
 Ibid. l. 33. lx. l. xi.
 p. 827. l. 14. *posses*, dele.
 p. 848. l. 21. noctu, l. nocte.
 p. 858. l. 8. Caelo, l. adyto.
 p. 866. l. 3. l. אורים
 p. 867. l. 17. Deus, l. Deum.
 p. 872. l. 11. utrumne, l. utrum.
 p. 874. l. 16. inaccessim, l. inaccessum.
 Ibid. l. 21. à quatuor, l. ē quatuor.
 p. 878. l. 20. idetur, l. ridentur.
 p. 879. l. 13. אמר dele.
 Ibid. l. 18. הרע l. הרע
 p. 885. l. 28. xxix. l. xxi.
 p. 889. l. 15. vocationem, l. Electionem,
 vocationem.
 Ibid. l. 19. gestaverit, l. gestavit.
 Ibid. l. ult. Huic, l. Hinc.
 p. 890. l. 31. mulieris, l. mulieres.

p. 891. l. 7. corruptione, l. corruptioni.
 p. 893. l. 29. numerum, l. numerum.
 p. 897. l. 27. nullo, l. nulla.
 p. 900. l. 9. xxiv. l. xxiv.
 p. 902. l. 19. autem, l. autem.
 p. 909. l. 30. xxi. l. xxi.
 p. 912. l. 31. debebat, l. deberet.
 p. 917. l. 15. audiebatur, l. audiretur.
 p. 920. l. 3. insulpta, l. insculpta.
 p. 921. l. 16. & 17. xvi. vii. l. iv. xvi. &
 xvii.
 p. 922. l. 12. Non enim, l. non enim
 tantum.
 p. 925. l. 3. 1 Cor. xxix. lege 1 Cor. l.
 xxix.
 p. 926. l. 19. 1 Cor. xxx. lege 1 Cor. l.
 xxx.
 p. 936. l. 17. indueret, l. induere.
 p. 938. l. 15. xxi. l. xxvii.

